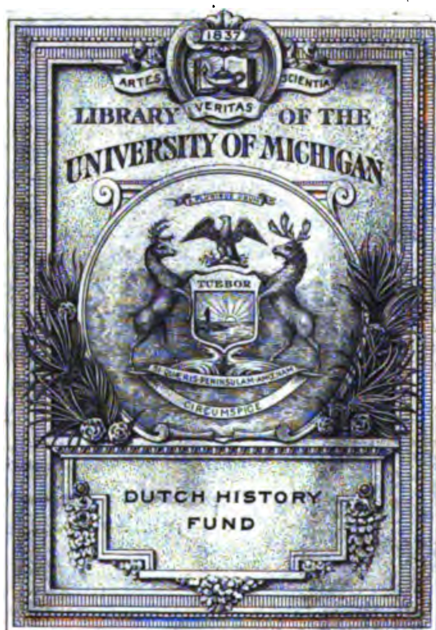

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

MENGELWERK,

VOOR

1835.

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1835.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1835.

MENGELWERK.

REDEVOERING,

TER VIERING VAN HET VIJFTIGJARIG BESTAAN DER MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, GEHOUDEN IN DE DOOPSGEZINDE KERK TE HAARLEM, OP DEN 17 NOVEMBER 1834,

DOOR

Mr. PIETER MABÉ, JUN.

Niemand is er, zóó koel, zóó gevoelloos van hart, dat hij zich niet verheugen zou, wanneer hij eenen menschenvriend pogingen ziet aanwenden tot bevordering van het geluk zijner natuurgenooten. Voorzeker, zelfs hij, die te traag is, om daartoe zelf handen aan het werk te slaan — zelfs hij ziet het gaarne, dat anderen er het hunne toe bijdragen.

Loffelijk is het gewis, wanneer wij iets van onzen overvloed afzonderen, om het lot der armen te verzachten; prijselijk, wanneer wij onze vlijt aanwenden, om de giften van anderen en van onszelven met wijsheid en oordeel te besteden tot nut en lafenis van ongelukkigen en hulpbehoevenden: maar de hoogere krachten, van den Schepper ontvangen, aan te wenden, om den zedelijken toestand onzer medemenschen te verbeteren; vooral den behoeftigen en naar het uitwendige geringen door voorbeeld en onderwijs naar verstand en hart te beschaven, hem te doen beseffen, dat hij, even als de meer aanzienlijke naar de wereld, mensch is, naar het beeld Gods geschapen; dat hij, als zoodanig, regten te vorderen, maar ook pligten te vervullen heeft, — dit voorzeker is loffelijker, prijselijker: want, gelijk gene slechts zorgt voor de tijdelijke en ras voorbijgaande behoeften zijner medemenschen, zoo werkt deze voor het hoogere leven

zijner natuurgenooten, en zijne weldaden reiken tot in de eeuwigheid.

Wie, mijne Hoorders, zou zich dan niet hartelijk en opregt verheugen over de pogingen, door den edelen NIEUWENHUYZEN, den Stichter onzer Maatschappij, nu eene halve eeuw geleden, aangevangen, en zoo kennelijk, sedert dien tijd tot op heden, door den zegen des Allerhoogsten bekroond? Hoe veel is ons vaderland, hoe veel zijn wij allen alzoo aan deze instelling niet verschuldigd! — Neen, M. H., zij bedoelde nimmer, den eenvoudigen burger van zijnen nuttigen arbeid af te trekken, om hem te hervormen in een waanwijs en opgeblazen bediller van de daden der regering; zij leerde hem nimmer, door ijdele redeneringen, de krachten te verwaarloozen, die hij, tot onderhoud zijns huisgezins en tot nut van den Staat, door werkzaamheid en arbeid, moet aanwenden. Maar onze Maatschappij trachtte steeds, en dat was het hoofddoel harer instelling, onder de min begunstigde standen die noodzakelijke kundigheden te verspreiden, welke het verstand opklaren, het hart verbeteren, en alzoo op de betrachting van ieders pligten, als mensch en als burger, den heilzaamsten invloed moeten uitoefenen.

En zouden wij het niet, met nederige dankzegging aan Hem, van wien alles goeds afdaalt, erkennen, wat vooral de geschiedenis onzer dagen zoo krachtig heeft bewezen, dat het volk van *Nederland*, in ware beschaving, in zedelijkheid en gehoorzaamheid aan de wet en aan zijne wettige overheid, waarin alleen de ware vrijheid bestaat, boven vele, ja de meeste andere volken uitmunt, en rustig de zwaarste pligten bleef vervullen, schoon oproer, twist en verachting van de wet, in al derzelver afschuwelijkheid, van rondomme het hoofd dreigend opstaken? Waar was immer een volk, in getal zoo gering als het onze, dat, van vrienden verlaten, door magtige vijanden bedreigd, ja aangevallen, zoo rustig en zoo moedig, zoo eendragtig en zoo sterk door vertrouwen, dat alles verduurde?

Zoo is het dan eene geſchiedkundige waarheid, dat onze natie zich op eene wijze van hare pligten heeft gekweten, welke anderen volken ten voorbeeld mag verſtrekken. Maar wie zal ontkennen, dat de pogingen dezer Maatſchappij, om alle ſtanden met derzelver ware belangen bekend te maken, — pogingen, voor eene halve eeuw aangevangen en ſteeds met ijver voortgezet, — op die gezindheid onzer landgenooten krachtig ten goede hebben gewerkt?

Geen wonder dan, G. T., dat deze dag, waarop het juist vijftig jaren geleden is, dat onze Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen* ontſtond; dat deze dag door alle ſtanden der burgermaatſchappij, in alle oorden van ons vaderland, met gelijke toejuiching en deelneming wordt gevierd!

Ook gij, geachte Toehoorders! ook gij zijt, doordrongen van de hooge waarde van dit feest, herwaarts gekomen, om hetzelve met gepaste vreugde te vieren. Welaan dan, Feestgenooten! doen wij dat met opgeruimden geest, en met dankbaarheid voor de vele weldaden, welke wij in ons dierbaar vaderland, boven zoo vele andere volken, genieten, bedenkende, dat het jubelfeest dezer Maatſchappij tevens het feest der ware vrijheid en der ware verlichting is.

En gij, lieve Schooljeugd! hoop des vaderlands! die reeds zoo vroeg de weldaden geniet van een onderwijs, waarvan door deze Maatſchappij de grondſlagen gelegd zijn; gij, die alzoo, zonder zelve het nog in al deszelfs kracht te kunnen gevoelen, reeds in uwen teederſten leeftijd, de weldaden dezer Maatſchappij zoo ruimſchoots geniet; die derhalve zoo veel reden hebt, om u in haren bloei te verheugen, — verhef gij uw gezang, en verhoog, door uw kinderlijk eenvoudig lied, onze aandoeningen, onze vreugde!

(*Gezang der Kinderen.*)

In *Haarlem* ontkiemde eenmaal de groote kunst, die den nacht van vooroordeel en bijgeloof wegſchoof en het licht der waarheid deed aanbreken. De drukkunst werd uitgevonden, en een nieuw, groot tijdperk van verlich-

ting en beſchaving ving aan voor alle volken der aarde. Het was ook hier, waar de man geboren werd, die het eerst het grootſche plan ontwierp, om, door de oprigting onzer Maatſchappij, zijn vaderland de onſchatbare weldaad te bewijzen, van aan zijne medeburgers, die tot de minder begunſtigde ſtanden behooren, de gelegenheid aan te bieden, om deel te verkrijgen aan die beſchaving en kennis, waarop zij, als menſchen, aanſpraak mogen, ja moeten maken, door het onderwijs in nuttige kundigheden en wetenſchappen, zoo lang alleen het voorregt van aanzienlijken en meergegoeden, ook tot hen te doen doordringen.

Grootsch was dit plan; gering waren echter de middelen, om het uit te voeren. NIEUWENHUYZEN was een eenvoudig man; hij had geene geleerde opvoeding genoten, maar hij had een helder en gezond verſtand en een' grooten lust tot onderzoek, vooral in zaken, de Godsdienst betreffende, waartoe hij eene bijzondere gelegenheid vond in een openbaar Collegie, dat in hetzelfde kerkgebouw, waar wij thans voor deze feestviering zamengekomen zijn, destijds gehouden werd. En het gelukte hem, zoo door eigene oefening, als door het onderwijs van kundige vrienden, zich zoo veel kennis te verzamelen, dat hij in ſtaat was, het ambt van Leeraar in de Godsdienst met waardigheid te bekleeden, zoodat hij dan ook, eerst te *Middelharnis* en te *Aardenburg*, later bij de Doopsgezinde gemeente te *Monnikendam*, tot Leeraar beroepen werd. Het was daar, dat dit plan bij hem opkwam; terwijl hij in het naburig *Edam* de eerſte grondſlagen legde, om het te volbrengen.

Een eenvoudig burger, in eene kleine, afgelegene ſtad, ontwerpt eene Maatſchappij, die zich over het geheele vaderland zou verſpreiden, alomme hare weldaden uitſtorten, ja bij vreemde natiën bewonderd worden! Ziet, M. H.! zóó ontſtaan uit kleine oorzaken groote gevolgen; zóó kon een man, met een vast karakter en een helder hoofd, wiens hart voor het geluk zijner natuurgenooten gloeide, en die daaraan zijn geheele leven toe-

wijdde; zóó kon de waardige NIEUWENHUYZEN, in eenvoudigheid des harten, met het oog opwaarts tot den Almagtige, die met welgevallen op zijne pogingen nederzag, hoe gering voor het uiterlijke zijne middelen waren, zulk eene grootſche, zulk eene weldadige bedoeling verwezenlijken!

Hij deed dit. Maar denkt niet, dat hij bij alle zijne medeburgers gereeden bijval vond! Neen! het was er verre af, dat zijn ontwerp algemeen zou behaagd hebben. Het is eene ongelukkige waarheid; er waren ten allen tijde menſchen, die er belang bij meenden te hebben, om, tot handhaving van hun gezag, iedere poging tot verlichting en verbetering van het volk, zoo veel zij vermogten, te verijdelen. Men beſchouwde het meermalen als gemakkelijk, eene domme en onwetende menigte te drijven, werwaarts men begeerde. Dit was de drijfveer, die zoo vele beſtrijders van waarheid en kennis bezielde; ofſchoon zij zich ſchaamden, den waren grond van hunnen tegenſtand te erkennen.

Zoo ſtonden er ook vele en velerlei vijanden op tegen den Stichter onzer *Maatſchappij*, die zijne pogingen op het vinnigst beſtreden. Openlijk en heimelijk trachtten zij zijn doelwit bij het volk zelve, op welks belang alleen zijne onderneming gegrond was, verdacht, ja gehaat te maken. Maar dankbaar erkennen wij tevens, dat NIEUWENHUYZEN door eenige onbaatzuchtige en waardige mannen, welke hij met zijn ontwerp bekend gemaakt had, mannelijk onderſteund werd; zoodat hij, door dezen geſterkt, krachtdadig allen tegenſtand kon beſtrijden. Dáár ſtond de nederige, maar ſtandvastige man, de ware menſchenvriend, geſterkt door zijne innerlijke overtuiging, dat hij niets bedoelde, dan het ware geluk van anderen, die hem ſlechts door dankbaarheid zouden kunnen beloonen, bijgeſtaan door zijnen waardigen Zoon, helaas te vroeg zijn vaderhart ontrukt! en door eenige weinige vrienden; — dáár ſtond hij, onbewegelijk als eene rots, aan wier voet de woedende golven ſchuimend uiteenſpatten! en

lang na zijn afsterven, in onze dagen, zou hij der geheele natie, door zijne stichting, bewijzen, dat een waarlijk verlicht volk, 't welk zijn waar belang heeft leeren inzien, door een vaderlijk en wijs bestuur gemakkelijk geregeerd wordt, ja, als door eigene aandrift, zich de vervulling der moeijelijkste pligten kloekmoedig getroost; daar elders slecht of in 't geheel niet onderwezene volken het woord vrijheid uitschreeuwden, terwijl zij zichzelve de ketens smeedden der vreeselijkste slavernij, en het wettig gezag bedreigden of omverwierpen, zoodra zij door listige volksmenners, onder den dekmantel van vriendschap hunne bitterste vijanden, werden aangehitst!

Ziet, zoo groot is de kracht der waarheid! Zij schittert grootscher, naar mate zij meer bestreden wordt. Groot zijn de verdiensten dier mannen, die haar durven verdedigen, waar zij wordt aangevallen, — die door standvastigheid haar de overwinning doen behalen.

O! wij juichen zoo gaarne de schitterende daden toe van aanzienlijken en magtigen der aarde, die op het oorlogsveld eene roemrijke overwinning bevechten; en den eenvoudigen burger, die in stilte en nederigheid, alleen door eigene kracht, soms zoo veel grootere hinderpalen overwon, merken wij naauwelijks op. Verre zij het van ons, de verdiensten van moedige regenten en oorlogshelden, die door vastheid van karakter hun vaderland diensten bewezen, te willen verkleinen; wij juichen hen toe met een dankbaar hart: maar wie staat niet gaarne stil bij het beeld van eenen NIEUWENHUYZEN, die, zonder opzien te baren, eenvoudig en nederig zoo veel goeds tot stand bragt, tot heil zijns vaderlands; die zich daarvoor zoo vele moeiten en zorgen getroostte, zonder ooit iets voor zichzelven te begeeren? Elk blad der geschiedenis, van alle volken, wijst ons op helden en veroveraars; maar schaars toont zij ons eenen NIEUWENHUYZEN aan, wiens wandel ons beminnelijker toeschijnt, naar mate wij denzelven meer van nabij beschouwen. De zachtste aan-

doeningen ontwaken in ons gemoed, wanneer wij op hem ſtaren; en, door zijne deugd en ſtandvastigheid in het goede verrukt, juichen wij er in, dat wij hem onzen natuur- en landgenoot mogen noemen.

Ja, zalige NIEUWENHUYZEN! gij hebt de grootheid der wereld niet gezocht; maar gij hebt u een' grooter' ſchat bereid, dan zij met al hare praal kan ſchenken. Gij hebt u eene eerzuil geſticht in de harten uwer dankbare nakomelingen; eene eerzuil, duurzamer dan arduin, die door geen tijd wordt verwoest, maar heerlijk prijken zal, zoo lang deugd en godsdienst het volk van *Nederland* dierbaar zullen wezen!

(*Koorgezang.*)

Zoo heb ik, M. H., met vlugtige trekken het beeld van den Stichter onzer Maatſchappij geſchetst, en u gewezen op den eenvoudigen en geringen oorſprong dezer ſtichting. Een redenaar, verre in kennis en begaafdheid boven mij verheven (*), heeft, op de vijfentwintigjarige feestviering, dit een en ander, van deze zelfde plaats, breeder behandeld. Het weinige, dat ik daarvan gezegd heb, zij thans genoeg ter herinnering. Vergunt mij, dat ik nu, als tot ſtaving van mijn gezegde, dat deze Maatſchappij krachtdadig heeft bijgedragen tot veredeling en beſchaving van ons volk, u kortelijk wijze op hetgeen zij verrigt heeft. Verwacht echter geen geſchiedkundig verhaal van hare werkzaamheden; het verſlag, van wege het Hoofdbeſtuur uitgegeven, bevat zulks volledig, en een koud berigt daarvan zou ook weinig ſtrooken met het doel dezer feestviering. Evenmin zal ik mij opwerpen tot haren lofredenaar; zij behoeft dien niet; hare daden ſpreken. Of is het misſchien onmogelijk, hare werken op te noemen, zonder tevens haar lofredenaar te worden? .... Gij, M. H., moogt oordeelen.

't Kon het helder verſtand van den Stichter en de eerſte oprigters dezer Maatſchappij niet ontgaan, dat,

(*) De Heer C. SCHOLL VAN EGMOND.

zoo men een volk waarlijk wil verbeteren, men het moet onderwijzen; — maar, hoe kon dit geschieden, zoo lang zeer weinigen der genen, wier beschaving bedoeld werd, in de lees- en schrijfkunst onderwezen waren, en zij alzoo geene opleiding, tot het ontvangen van eenige kundigheden, verkregen hadden? Natuurlijk was het derhalve, dat men zeer spoedig begreep, dat, om het groote doel te bereiken, men op het onderwijs voor de jeugd in de eerste plaats zijne aandacht vestigen en hetzelve meer algemeen verkrijgbaar stellen moest. En zoo ontstond het denkbeeld, om krachtdadig te arbeiden tot verbetering van het *schoolonderwijs*, destijds zelfs in ons vaderland zeer gebrekkig; een denkbeeld, zoo boven verwachting gelukkig verwezenlijkt, dat het, later den grondslag heeft uitgemaakt van die verordeningen op het lager onderwijs, welke tot zoodanig eene volmaaktheid gebragt werden, dat zij zelfs den Geweldenaar, die, in zijnen euvelmoed, ons vaderland deszelfs bestaan ontroofde, om het als een wingewest aan zijn rijk te kluisteren, met bewondering vervulden.

En in welk land ter wereld werd het onderwijs aan de minvermogende standen zoo mildelijk gegeven, als hier, in ons gezegend vaderland? Geen onzer medeburgers is er, zoo behoeftig, wiens kinderen niet, even als die der meervermogenden, aan het onderwijs in de nuttigste kundigheden deel kunnen verkrijgen; niet om hen tot waanwijze halfgeleerden te vormen, die voor den nuttigen handwerksstand zich te verheven wanen; (dáár, waar het onderwijs voor een oogenblik zulk eene strekking verkreeg, handelde men strijdig met de bedoelingen onzer Maatschappij) maar om hun die kennis en verstandsbeschaving te doen verkrijgen, welke sieraden zijn voor den handwerksman zoo wel, als voor den aanzienlijken, en den eersten zoo wel, als den laatsten, de pligten van zijnen stand leeren kennen en met ijver betrachten, in de zekere overtuiging, dat elkeen, die zijne vlijt en kennis aanwendt tot nut van zijn ge-

zin en tot heil der groote burgermaatſchappij, tot welken ſtand hij moge behooren, van den Staat en van het vaderland een waardig burger is. Ziet daar het groote werk, ter volvoering waarvan deze Maatſchappij niet alleen den grondſlag gelegd, maar.'t welk zij tevens, onderſteund door de regering, tot.ſtand gebragt heeft!

Niets is meer geſchikt, om ieder mensch tevreden te doen zijn met den werkkring, hem in de Maatſchappij aangewezen, dan dat men hem achting voor zichzelven en voor zijnen ſtand inboezeme, en hem overtuige, dat hij, offchoon minder aanzienlijk voor het uiterlijke dan ſommige anderen, echter voor het geheel niet minder nuttig is dan dezen. Dergelijk beſef zal hem afkeerig maken, om zich als een ſlaaf te krommen voor de roede zijns meesters, maar hem evenzeer aanſporen, om zijne pligten, als burger en als huisvader, ijverig te vervullen; om de wetten van zijn vaderland, die hem in zijne regten beſchermen, te eerbiedigen, de wettige magten, die boven hem geſteld zijn, te gehoorzamen en, is 't nood, naar zijn vermogen te helpen verdedigen.

En welke deugd, welke burgerpligt is er, die door deze Maatſchappij niet werd aangekweekt? Slaat een oog op de menigte van nuttige geſchriften, welke zij met milde hand onder de minvermogenden verſpreidt, en op de inſtellingen, welke uit haren boezem zijn voortgeſproten, of waartoe zij aanleiding heeft gegeven!

Zal ik ze u beſchrijven, ſlechts opnoemen, de middelen, die deze Maatſchappij onvermoeid aanwendde, om hare gezegende oogmerken te bereiken? Beſchaving en verlichting kunnen nooit te veel bevorderd worden; zij zullen des te meer heil en geluk verſpreiden, naar mate zij zich verder uitbreiden. Het komt er alleen op aan, om die woorden in derzelver ware beteekenis op te vatten. Men zorge, dat, naar mate het verſtand beſchaafd en verlicht, tevens het hart veredeld en verbeterd worde. Zonder deugd en godsdienst zijn ware beſchaving en verlichting ondenkbaar;

haar ontbreekt datgene, wat derzelver waarachtigen grondslag moet uitmaken. Waar deze groote waarheid ook vergeten werd, onze Maatschappij heeft dezelve steeds betracht. Haar onderwijs strekte alzoo niet alleen, om de onvermogenden tot nuttige burgers, maar tevens, om hen tot deugdzame Christenen te vormen. Deze geest blinkt door in al hare werken. Zij gaf den behoeftigen daarom ook gelegenheid, om opzettelijk onderwijs in den Bijbel te erlangen, en ondersteunde alzoo de Leeraars van de Godsdienst, om ook den minvermogenden en eenvoudigen dat onschatbaar boek te leeren kennen, en hem alzoo op zijne pligten en op zijne hoop als Christen te wijzen.

Maar, hoezeer zij met alle kracht hare pogingen aanwendde, om het mondeling onderwijs voor de jeugd en ook voor volwassenen te volmaken, zij verloor haar voorname doel niet uit het oog, om meergevorderden in jaren door hare geschriften te onderwijzen. Zij wilde niet alleen het goede zaad in den akker strooijen; zij wilde het gezaaide koesteren en opkweeken. Niet alleen toch noodigde zij alle kundige mannen in ons vaderland uit, om, door het beantwoorden van prijsvragen, den minvermogenden, tot regeling van zijn gedrag en wandel, als mensch en als Christen, als burger en als huisvader, op eenvoudigen trant, de schoonste lessen te geven, of hem in de gewijde of vaderlandsche geschiedenis en verdere nuttige kundigheden te onderwijzen; en welk eene menigte van uitmuntende geschriften hebben wij daaraan niet te danken! maar zij zorgde tevens, dat de boeken, door haar of door anderen uitgegeven, voor zoo verre de laatsten daarvoor geschikt waren, den minvermogenden kosteloos ter lezing uitgereikt werden. Alzoo drongen, dank zij hare bemoeijingen, de nuttigste geschriften door in de woningen der behoeftigen, waar te voren alle geestbeschaving onbekend was, en schonken däár moed, om het moeijelijk pad met onderwerping te bewandelen; troost, bij onverdiende miskenning; nuttige uit-

spanning, in oogenblikken van rust. En menige ongelukkige, die te voren koud, maar morrend bukte onder de wreede slagen van het lot, óf onnadenkend daarheen leefde, rigtte het hoofd nu moedig omhoog, erkende in voor- en tegenspoed het bestuur eens liefderijken Vaders, en dankte onzer Maatschappije den onschatbaren zegen, dat hij, nu beter onderwezen, zijne waarde als mensch gevoelde, en alzoo aangespoord werd, om, met moed en kracht, te arbeiden voor het heil zijns huisgezins en zijne eigene zedelijke verbetering.

Maar het was der Maatschappije niet genoeg, te leeren; zij wilde tevens metdedaad den minvermogenden behulpzaam zijn in het betrachten harer lessen. Arbeidzaamheid en vlijt aan te kweeken, was alzoo mede eene der bemoeijingen dezer Maatschappij. Zij onderwees, door menig nuttig geschrift, den jongeling in de eerste beginselen van zijn ambacht of beroep; rigtte op sommige plaatsen, alwaar daarin op eene andere wijze niet voorzien was, en voor zoo verre de gelegenheid dat veroorloofde, Teeken- en Industriescholen op, of bood dergelijke inrigtingen de behulpzame hand, en deed — gelijk hier ter stede, onder het opzigt van aanzienlijke en hoogstverdienstelijke vrouwen, Donatrices dezer Maatschappij, plaats heeft — onderwijs geven aan behoeftige meisjes in de eerste en nuttigste handwerken voor hare sekse.

Nevens arbeidzaamheid en vlijt, is er voorzeker geene deugd, die belangrijker invloed heeft op het geluk der huisgezinnen, dan die van spaarzaamheid. Men mag haar, bij den arbeidsman althans, beschouwen als de moeder van vele andere deugden, als den grondslag van de welvaart en den voorspoed der huisgezinnen. Geen wonder dan, dat de besturen der Maatschappij hierop indachtig waren, zoodat bijkans in alle Departementen Spaarbanken werden opgerigt. Wij ontkennen het niet, van deze instelling is, ondanks de daartegen genomene voorzorgen, wel eens misbruik gemaakt door meervermogenden, die dezelve niet als bewaar-

plaats van uitgespaarde penningen, maar, een- en andermaal, als een middel tot voordeelige geldbelegging bezigden, tot groot nadeel van die genen, voor welke deze inrigting was daargesteld. Thans zullen die misbruiken, althans hier ter stede, niet meer plaats hebben, evenmin als de nadeelen, die daaruit grootendeels eenmaal ontstaan zijn; en veilig en gerust zal, volgens de bestaande verordeningen, de minvermogende zijn' spaarpenning aldaar kunnen nederleggen, om ze in tijd van nood te gebruiken, zonder gevaar te loopen — ten minste volgens alle menschelijke berekeningen — van immer het geringste daarvan te kunnen verliezen.

Het goede te leeren; de betrachting er van gemakkelijk te maken; ziet daar alzoo, wat de Maatschappij allerwegen bedoelde! Zij deed echter nog meer; — zij wilde daarenboven het volbragte goede, waar zij het vermogt, beloonen..... Beloonen? — Neen! Den menschenvriend, die zijn leven gewaagd heeft, om dat van hem onbekende natuurgenooten te redden, kan geene andere belooning geschonken worden, dan die gelegen is in het getuigenis van zijn eigen hart, dat hij zijnen pligt loffelijk vervuld heeft. Maar zoodanige edele menschenvrienden, in naam der geheele burgermaatschappij, die zij tot luister verstrekken, door openbare teekenen, de algemeene dankbaarheid en erkentenis te betoonen, dit is een der pligten, die de Maatschappij zich heeft opgelegd; pligt, in welks volbrenging zij door onzen geëerbiedigden Koning krachtdadig wordt ondersteund. Het zij zoo, dat deze weldaad der Maatschappij nu en dan door baatzuchtigen misbruikt werd; het zij zoo, dat zij door sommigen is afgekeurd, alsof zij de zedelijke waarde van elke edele daad verzwakte, die geene openbare belooning mag bedoelen; — het is hier de plaats niet, om dergelijke redeneringen te wederleggen; genoeg zij het, aan te merken, dat het misbruik van eene zaak aan hare nuttigheid niets ontneemt, en dat de openlijke vereering eener edele daad het natuurlijk uitvloeisel is van de dankbaarheid en bewondering, welke zij

ons inboezemt, zonder hare verdienſte, of die van den genen, welke dezelve verrigt heeft, in het minſte te verkleinen; terwijl de Maatſchappij nimmer iets anders bedoelde, dan ware verdienſten uit al haar vermogen te vereeren.

Om in geene verdere bijzonderheden te treden, of te ſpreken van andere, ſedert opgerigte, Maatſchappijen en Genootſchappen, welke zij, middellijk of onmiddellijk, in derzelver loffelijke pogingen onderſteunde, — zóó nuttig, zóó uitgebreid was de werkkring onzer Maatſchappij! Het zij zoo, dat haar doel meermalen werd miskend, ja dat zij ſoms de verguizing niet ontgaan kon van de zoodanigen, die, in hunne opgeblazenheid, op hare nederige pogingen met een oog van medelijden, ja van verachting nederzagen; het zij zoo, dat hare weldaden niet altijd dankbaar erkend werden door hen, voor wie zij beſtemd waren, zoodat zij niet al dat goede heeft kunnen verrigten, wat zij bedoelde, — dit is toch zeker, dat, ofſchoon zij voor hare leden zelve niets verrigten, hen niet eens met eenigen titel beſchenken, of in de geleerde en letterkundige wereld niet het minſte aanzien verſchaffen kon, zij desniettemin door mannen van onderſcheidene ſtanden, geleerden en ongeleerden, aanzienlijken en eenvoudigen, in hare weldadige pogingen is onderſteund geworden, en nu, reeds ſedert eene halve eeuw, terwijl zoo veel veranderd, zoo veel vernietigd is, wat later dan zij ontſtond, onder den zigtbaren zegen des Almagtigen, hare weldaden alomme verſpreidt, en, zoo wel in het aantal harer leden, als in de volharding in de door haar opgenomene taak, ſteeds in bloei blijft toenemen; een bloei, die thans hooger geklommen is, dan zij ooit te voren geſtegen was. Ja, M. H.! wel mogen wij dankbaar en in verrukking uitroepen:

Juicht, jubelt voor deez' Maatſchappij!
God heeft in haar' duur behagen!

(*Koorgezang.*)

Heb ik, Feestgenooten, de voornaamste verrigtingen dezer Maatschappij naar waarheid opgenoemd, zoo zal ik voorzeker niet noodig hebben uwe bescherming en medewerking voor haar in te roepen.

Achtbare Mannen, die, onder de regering van den besten der Koningen, dien wij, wars van vleijerij, dankbaar en met nadruk den Vader des Vaderlands noemen, geroepen zijt tot handhavers van wet en orde! gij zult dezer Maatschappije uwe bescherming gewis niet onttrekken. Gij weet het, dat zij niets anders bedoelt, dan het aankweeken van alle burgerlijke en huisselijke deugden. En u, Edel Achtbaar Man! die aan het hoofd van het Stadsbestuur geplaatst zijt, u onze Maatschappij aan te bevelen, zou overtollig wezen. Wij willen alleen van deze gelegenheid gebruik maken, om u onzen dank te betuigen voor de ondersteuning, welke zij, reeds sedert vele jaren, in eene harer instellingen, van het Bestuur dezer Stad mogt ondervinden. Die zoo bij herhaling betoonde hulpvaardigheid bewijst ons het belang, 't welk hetzelve op den duur in hare verrigtingen blijft stellen. Wij vertrouwen, dat zij dezelve bij voortduring zal blijven genieten, zoo dikwijls zij die mogt behoeven.

Eerwaardige Mannen, Bedienaars van onze heilige Godsdienst! in u zal zij gewis evenzeer steeds wakkere beschermers en medeärbeiders vinden. Ja! gij verheugt u, dat zij, door hare pogingen, om mingeoefenden te onderwijzen, u in uwe eerwaardige en hoogstbelangrijke werkzaamheden zoo krachtdadig ondersteunt. En gij, Onderwijzers der Jeugd en allen, welken rang of stand gij in den Staat bekleedt, die het ware geluk uwer medeburgers bedoelt, die daarvoor werken wilt, die hun verstand wilt verlichten en hun hart veredelen! gij allen zult voortdurend, in de verrigtingen dezer Maatschappij, hulp en medewerking ondervinden, gelijk gij, op uwe beurt, hare pogingen ondersteunen zult.

En nu dan, M. H., kan ik nu, met dankzegging aan u allen, dit spreekgestoelte verlaten? — Neen! Mijn pligt vordert van mij, dat ik u, Medeleden en Begunstigers dezer Maatschappij! dat ik alle mijne hoorders

nog doe opmerken het gevaar, dat deze Maatschappij, zelfs in haren schoonsten bloei, schijnt te bedreigen. Het is zoo, zij heeft niet meer, althans niet openlijk meer te strijden met die vooroordeelen, met welke zij bij haar ontstaan worstelen moest. Die tijden zijn voorbij. Maar een andere, niet minder gevaarlijke vijand heeft zich, wij mogen het niet ontkennen, hier en daar vertoond. Het is een geest van laauwheid, die hare leden niet zelden belette, om datgene te doen, wat zij voor haar hadden kunnen verrigten, en ook anderen terughield van zich onder hare leden te doen opnemen. Die geest van laauwheid was voornamelijk ontstaan door eene bedenking van sommigen, die, oppervlakkig, eenigen schijn van waarheid had, alsof zij aan hare roeping zou voldaan, alsof zij nu hare taak volbragt zou hebben. — Volbragt? .... Wie gevoelt niet, bij de minste overweging, het ongegronde van deze bedenking? Of zal eene inrigting, die zich ten doel stelt, de menschen te onderwijzen in deugd en kennis, te hunner verbetering en volmaking, ooit hare taak volbragt hebben? Het zij zoo, dat deze Maatschappij, met betrekking tot het schoolonderwijs, in hare pogingen gelukkig, ja boven verwachting gelukkig geslaagd is; maar *dit*, hoe veel zij daarvoor ook deed, *dit* was nimmer haar *hoofddoel*; het was niets meer dan een der *middelen*, om tot haar hoofddoel te geraken. O voorzeker! wie zal het betwijfelen? veel, zeer veel blijft haar nog overig te verrigten, op het ingeslagen pad voortgaande, en den minvermogenden meer en meer de vruchten doende genieten van het onderwijs, op de scholen genoten. Verbetering en beschaving, niet alleen van kinderen, maar inzonderheid van volwassenen, (ik heb het reeds aangetoond) *dat* is het groote doel der Maatschappij; en wie zal niet erkennen, dat in het zedelijke en verstandelijke aan geen stilstand kan gedacht worden, dat stilstand teruggang is? Dien te voorkomen niet alleen, maar ook den voortgang in het goede te bevorderen, *dat* zal bij voortduring en onafgebroken de krachtdadige medewerking onzer Maatschappij noodzakelijk maken; zoo-

dat, zelfs al ware zij voor geene verdere uitbreiding vatbaar, haar bestaan steeds voor het vaderland een zegen en weldaad blijft, en, indien zij eenmaal hare werkzaamheden moest staken, dat God verhoede! het nadeel daarvan onberekenbaar zijn zou. Want offchoon het, Gode zij dank! in ons vaderland niet ontbreekt aan menschenvrienden, die, ook zonder onze Maatschappij, hunne bekwaamheden gaarne ten algemeenen nutte zouden willen besteden, zal echter niemand ontkennen, dat onze Maatschappij, hen als tot één ligchaam verbindende, hun daardoor eene kracht en eenen invloed verschaft, die zij, ieder op zichzelven staande, niet zouden kunnen bezitten.

o Gij, die u overtuigd houdt, dat deugd en goede zeden bij eene natie de eerste grondslagen en waarborgen zijn voor haar geluk; dat, zonder deze, aan geen maatschappelijk welzijn, aan geene orde en rust te denken is, — gij allen zult verder hare pogingen blijven onderschragen!

En nu geloof ik mijne taak volbragt te hebben; eene taak, die ik, op de vereerende uitnoodiging mijner medeleden in het bestuur, niet weigeren mogt op mij te nemen, offchoon ik al dadelijk besefte, hoe weinig mijne krachten daarvoor berekend waren. Mij blijft alleen nog over, u, Mijne Heeren, die, in uwe hooge waardigheden en onderscheidene belangrijke betrekkingen, tot deze feestviering genoodigd zijt en haar met uwe tegenwoordigheid vereert, dank te zeggen voor de eer, die gij ons bewijst, en voor het belang, dat gij in onze Maatschappij toont te stellen. Gij geeft door uwe tegenwoordigheid niet alleen aan dit feest eene grootere waardigheid, maar versterkt tevens alle de aanwezigen op nieuw in de aangename overtuiging, hoezeer alles, wat het openbaar nut en welzijn bevordert, steeds die achtbare mannen ter harte gaat, aan welke onze belangen en die des vaderlands, in onderscheidene aangelegenheden, zijn toevertrouwd.

En zouden wij deze gelegenheid niet met blijdschap aangrijpen, om u, Mijne Heeren, Bestuurders van T E Y-

LER's Stichting! hartelijk dank te zeggen voor de belangrijke onderfteuning, welke deze afdeeling onzer Maatfchappij, gelijk alles, wat goed en nuttig is, van u geniet? Wij zouden vreezen uw kiesch gevoel te kwetfen, indien wij hier in 't openbaar daarover wilden uitweiden; genoeg zij het, u te verzekeren, dat wij uwe gunstbewijzen op prijs ftellen, terwijl wij onze ftichting bij voortduring uwer welwillendheid aanbevelen.

Gij allen, die, in verfchillende betrekkingen, werkzaam zijt voor onze Maatfchappij, of door uwe bijdragen haar onderfteunt; gij allen, ontvangt onze dankzeggingen! Gaat voort tot nut uwer medeburgers te arbeiden, of de pogingen van anderen daartoe milddadig te onderfteunen, en vindt fteeds in de overtuiging, iets goeds bevorderd te hebben, eene ftreelende zelfvoldoening!

Ook u, Mijne Heeren, die ons dit kerkgebouw voor deze feestviering zoo minzaam ten gebruike hebt afgeftaan en daardoor dit feest zoo zeer hebt opgeluisterd, ook u brengen wij daarvoor onzen dank! Gelijk wij dat ook doen aan u, Mijne Heeren en Jonkvrouwen, die, met zoo veel bereidwilligheid en zoo belangeloos, daartoe uwe gaven in toon- en zangkunst hebt willen leenen! Aan u ook zijn wij het verfchuldigd, wij erkennen het gaarne, dat dit feest met dien luister gevierd wordt, het belang der zake waardig. Gij hebt mij in 't bijzonder grootelijks aan u verpligt. Hoe toch zou ik den last, dien ik op mij nam, met welvoegelijkheid hebben kunnen volbrengen, indien uwe kunsttalenten het gehoor en gevoel der vergaderde feestgenooten niet verrukt en in hunne harten de feestvreugde niet verhoogd hadden?

Geachte Toehoorders! met dankzegging aan u allen voor de belangftelling, waarmede gij mijne voordragt wel hebt gelieven aan te hooren, verlaat ik thans dit fpreekgeftoelte, om plaats te maken voor meer fchitterende talenten. o, Dat dit feest nog lang bij ons allen eene aangename herinnering achterlate; dat het krachtdadig

moge bijdragen, om onze belangrijke Maatschappij in bloei te doen toenemen, opdat zij meer en meer hare weldaden en zegeningen over het dierbaar vaderland verspreide! — Ja! dat zal zij. De zegen des Almagtigen, die nu reeds eene halve eeuw op haar rustte, die zoo menigmalen hare pogingen tot heil des menschdoms omstraalde, — die zegen zal haar niet verlaten. En zoo blijve, door haren weldadigen invloed, die geest van eendragt, van orde en van gehoorzaamheid aan de wet, die er thans zoo gelukkig heerscht, in ons vaderland bewaard tot aan het laatste nageslacht! Dat vaderland handhave steeds, onder de regering van het doorluchtig Huis van ORANJE, deszelfs roem van moed, trouw en volharding onder de volken van *Europa!* Het bloeije bij het genot eener welbegrepene godsdienstige en burgerlijke vrijheid, en onze Maatschappij arbeide met onafgebroken ijver voort tot Nut van 't Algemeen!

(*Slotkoor.*)

HET AAR-DAL.

Wanneer men den *Rhijn* opgaat, volgt men doorgaans den hoofdstroom, zonder de valleijen in te slaan, door de kleinere rivieren gevormd, die zich daarin ontlasten. En nogtans is b. v. het dal der *Roer* of *Ruhr* onbegrijpelijk schoon; in dat der *Wupper* wedijveren de bekoorlijkheden van natuur en kunstvlijt; ook de vallei der *Sieg* heeft hare schoonheden. De *Moezel* is overheerlijk, en heeft in den Eerw. SPRENGER VAN EYK eenen bezoeker en lofredenaar gevonden, gelijk vóór vijftienhonderd jaren eenen dichter in AUSONIUS. De *Nahe* heeft hare ongemeene schoonheden; de *Lahn* is door het bad *Ems* bekend, en verderop door de trotsche ruïnen van *Nassau.* Het zonderlinge van den krater eens ouden vuurbergs, en een meir, vele honderd voeten boven den waterspiegel verheven, heeft

het *Laacher*-meir (den *Laacherfee*) misfchien boven verdienfte doen bezoeken en roemen. Maar het *Aar-dal*, het dal van een riviertje, hetwelk zich tusfchen *Remagen* en *Sinzig* in den *Rhijn* ftort, komt wel het minst in aanmerking, en is nog door niemand befchreven, noch door SCHREIBER, noch, in den jongften tijd, door Prof. LULOFS. Nogtans is deze vallei hoogstbelangrijk, en levert vele treffende gezigtpunten op. Wij zullen daarom den lezer hier eene kleine fchets derzelve, volgens eigene aanfchouwing in den jongst verftreken zomer, aanbieden, welke fommigen misfchien zal bewegen, om dit belangrijke landfchap zelve te gaan bezoeken.

Van *Bingen* tot het *Zevengebergte* windt zich de *Rhijn* tusfchen vrij hooge heuvelen, die vele fporen van eenen volkanieken oorfprong vertoonen. Het fterkst zijn die blijken wel omftreeks het *Laacher*-meir; maar ook de vele bazaltzuilen, die den vloed zoomen, leggen daarvan getuigenis af, gelijk, aan de overzijde des ftrooms, de vele minerale wateren en warme baden in het *Nasfaufche*. — Zou men niet mogen ftellen, dat de *Rhijn* vroeger in de wijde en bij uitftek vruchtbare vlakte tusfchen *Mentz*, *Manheim* en *Darmftadt* een groot meir gevormd heeft, beperkt door den *Melibocus*, den *Donnersberg* en de bergen ten Noorden van *Bingen*, maar zich bij eene aardbeving, in volkanieke ftreken zoo gewoon, die het gebergte vaneenfcheurde, terwijl die volkanen nog brandden of rookten, eenen weg door hetzelve gebaand heeft, en, bij *Koblentz* door de *Lahn* en *Moezel* verfterkt, zijne bedding verbreedde, hoewel nog altijd beperkt, tot dat hij eindelijk, aan deze zijde van het *Zevengebergte* de vlakte betredende, alle zijne krachten ontwikkelen, en in volle majesteit als een breede landftroom daarheen vloeijen kon? Hoe het zij, het gebergte, dat den loop der rivier bij *Mentz* van het Noorden naar het Westen afleidt, en hem bij *Bingen* weder noordwaarts ftuwt, dit gebergte, tusfchen *Koblentz* en *Bingen* in ftoute en

trotſche hoogten verrijzende, tusſchen *Bingen* en *Mentz* in het ſchoone *Rheingau* tot liefelijke wijndragende heuvels neêrdalende, hangt blijkbaar ten Zuiden met den *Donnersberg*, ten Oosten met den *Taunus*, ten Noordoosten met het *Westerwald*, ten Zuidwesten met den *Hundsrück* en ten Noordwesten met de *Eifel* te zamen, en geeft den oorſprong aan een aantal kleine rivieren, die zich met den hoofdſtroom vereenigen.

Een dier kleinere vloeden is de *Aar*, of, volgens de *Duitſche* ſpelling, *Ahr*, die bij *Blankenheim* in de *Eifel* ontſpringt, nu eerst met tallooze kronkelingen zuidelijk, dan weder oostelijk, vervolgens noordelijk, noordoostelijk, en eindelijk genoegzaam vlak oostelijk vloeit, tot dat hij tusſchen *Sinzig* en *Remagen* in den *Rhijn* uitloopt. Het is van laatstgemelde ſtad, dat men, van beneden komende, doorgaans het dal inrijdt. Men ontmoet een watertje, niet veel grooter dan eene *Hollandſche* ſloot, met bergen aan weêrzijden op een' tamelijk grooten afſtand. Naauwelijks kan men zich een denkbeeld maken van de mogelijkheid, dat deze beek dat geheele dal kan vullen, en als een bergſtroom koken, bruiſen en vernielen, gelijk toch des winters inderdaad meermalen het geval is, wanneer regenvlagen in het gebergte haar doen zwellen. In 1804 werd deze beek een meir, vooral naar den *Rhijn*-kant, en verwoestte de velden en wijngaarden.

In den beginne is het dal, wanneer men van beneden komt, tamelijk wijd, en levert, op een' kleineren maatſtaf, dezelfde fraaije gezigten op, die men aan den *Rhijn* zoo bewondert, met dit gewigtig onderſcheid echter, dat de breede, ſcheeprijke rivier daaraan ontbreekt. Men ontmoet de dorpen *Wadesheim* en *Emmeſen*, armoedige plaatsjes (gelijk de welvaart der inwoners hier te lande doorgaans in eene omgekeerde rede tot de ſchoonheid der natuur ſtaat); maar vlak voor ons prijkt een hooge, ſchoone berg, dien men meent te zullen moeten beklimmen of overrijden. Met regt draagt hij den naam van *Landskroon*; want hij is een ſieraad des geheelen

landschaps, en steekt boven alle naburige bergen uit. Aan zijnen voet liggen de dorpen *Bodendorf* en *Heppingen*.

Nu komt men te *Ahrweiler*, een vrij goed stadje, (altijd *goed* naar evenredigheid der dorpen) alwaar men den hier groeijenden rooden wijn, *Ahrbleichart* of *Aarbleekert*, kan bekomen. (Door eene zonderlinge taalverwisseling noemt men namelijk hier den *rooden* wijn *bleekert*; dit geldt ook van den *Rhijnschen* wijn.) Deze wijn is uitstekend goed; en het is geene schande, wanneer hij, zoo als de Heer LULOFS teregt aanmerkt, voor den *Asmannshauser* moet wijken, want deze betwist, naar mijn oordeel, aan de beste *Rhijnsche* wijnen den voorrang; en is men *gering*, omdat men niet de allereerste is, of tot een der eersten behoort?

Achter *Ahrweiler* bekomt het landschap eene veel stoutere gedaante. De bergen naderen den vloed. Het zijn hier vrij steile bazaltrotsen, even als aan den *Rhijn*, maar die veel nader bij elkander staan, en voor het schuimende en blijkbaar in zijne bedding geprangde riviertje slechts een' naauwen weg overlaten. Elk oogenblik bekomt men door de kronkelingen van het water verscheidenheid van gezigten. Men komt aan de dorpen *Walpurzheim*, (welks wijn beroemd is) *Marienthal* en *Dornau*. Maar, naar mate de gezigten trotscher en schooner worden, versmalt ook de rijweg, wordt hobbeliger, en eindelijk, wanneer men aan den watermolen van *Loch* komt, (die een overheerlijk gezigt op de steile tegenoverstaande rotsen oplevert) is het voorzigtigst, het rijtuig te verlaten en het voetpad te kiezen. Wil men echter daarin blijven, zoo make men staat, meer dan tien- of twaalfmaal door de schuimende en met steenen geheel bezaaide *Aar* te moeten heenrijden, daar dezelve zich hier in ontelbare bogten slingert. Het voetpad, dat, om den berg heen, vlak aan den oever der *Aar* geleidt, is smal en glibberig; doch het beloont de moeite door de stoutste uitzigten, die men hier van alle kanten ontmoet. Niet slechts de woeste natuur verdient de aandacht, maar ook de pogingen van den mensch, om die te overwinnen. Hij heeft de bazalt-

rotsen in terrasfen verdeeld, deze met aarde voorzien, en daarop wijngaarden geplant. Zoo doende, is somtijds eene rots tot aan den top met tien, twaalf, ja dertien terrasfen wijngaarden beplant, en vertoont eene groene oppervlakte. (Dit zelfde vindt men ook tusschen *Nassau* en *Ems* aan de *Lahn* en elders in deze wijnlanden.)

Men vroeg, hoe verre wij gaan wilden, en noemde ons de *doorbraak*, (de *Durchbruch*) als het uiterste punt, waarheen een rijtuig zou kunnen komen. Een *Hollander* zou hier natuurlijk aan eene doorbraak der rivier door watersnood denken; maar *doorbraken* van dien aard kunnen geene plaats hebben in een land, waar geene dijken zijn. Het is eene rots, die men door buskruid heeft doen springen, ten einde de plaats te effenen voor eenen straatweg, dien men van hier tot naar *Trier* wil voortzetten. Voortreffelijk is hier het tooneel. Eene wilde vallei, van achter met een' bruisenden vloed, rondom klippen en steenen, waar men denkt geenen uitweg te vinden, vóór eene rots, die dat dal volkomen sluit, (de rivier heeft zich slechts ter sluik naast de rots een donker pad gebaand) maar welke 's menschen hand door de nabootsing des bliksems heeft weten te openen; en op eene veel grootere hoogte een bergkasteel, 't welk het landschap als 't ware kroont, en van waar men een heerlijk uitzigt heeft op het geheele omringende rotsige oord. Door de opening heen, die nog niet voltooid is (*), (men moet met moeite eenen steenhoop beklimmen, om die te bereiken) ziet men den verderen loop der kronkelende *Aar* door het gebergte tot *Altenahr*. Hierheen moet de bedoelde straatweg naar *Trier* (misschien met den tijd een militaire weg naar *Luxemburg*) loopen, om de gemeenschap beter te verzekeren, dan door het steile en oneffene *Moezel-dal*.

Verrukt over zoo veel schoons, keert men (indien men ten minste geene voetreis naar den oorsprong der *Aar* verkiest te doen, en zich dus met dit staaltje tevreden

(*) Naar wij sedert vernamen, is dit werk, in 1832 aangevangen, thans nagenoeg voltooid, en plegtig ingewijd; hebbende de kosten ruim 13700 rijksdaalders bedragen.

houdt) van hier terug, stapt aan den watermolen weder in het rijtuig, en ziet nu de voorwerpen van eene andere zijde weder in een nieuw, verrassend licht. Met eenigen weêrzin verlaat men deze wilde, maar schoone natuur, en vindt te *Ahrweiler* het ruimere, meer vreedzame dal en den kalmeren vloed weder. Wanneer men van den *Godesberg* of van de *Rolandseck* komt, kan men het *Aardal* tot aan de *doorbraak* op éénen dag met rijtuig bezoeken, te *Ahrweiler* het middagmaal houden, en, na te *Sinzig* weder den *Rhijn* (aan den uitloop der *Aar*) te hebben bereikt, des avonds nog te *Andernach* zijn, en aldaar dien nacht vertoeven, om des anderendaags; na de merkwaardige oudheden dier voormaals *Romeinsche* stad te hebben bezigtigd, de reize vroeg voort te zetten naar *Koblentz*, tot welks bezigtiging men alsdan bijna een' dag heeft.

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl. 707 des vorigen jaars.*)

De Overvaart uit de Oude naar de Nieuwe Wereld.

Ik wil hier eenige aanmerkingen mededeelen over den toestand der landbouwers, welke in zoo grooten getale naar *Amerika* verhuizen. Menigeen dier ongelukkigen verlaat zijn *Duitsch* vaderland, in de verbeelding, dat hij voor 25 *centen* een morgen land zal koopen, en dan op een paar honderd morgen als een kleine Koning leven, en niet alleen zijn eigen heer en meester, maar ook bovendien nog regerend medelid van den Staat kunnen worden. Treurige verbijstering! Doch allerlei kunsten worden in het werk gesteld, om eenvoudigen te misleiden. Naar welke haven van *Europa* (*) de verhuizenden zich mogen wenden, zij vinden overal schepen in gereedheid, om hen over te voeren. Ja, zij worden zelfs met aanbiedingen daartoe, tot in hunne vreedzame hutten, vervolgd, en de hebzucht spaart geene middelen, om onkundigen naar een ander wereldeel te lokken. Meestal gaan de *Duitschers* te *Havre* scheep, en op den weg derwaarts vindt

(*) Dit is te onbepaald gesproken. *Vert.*

men in alle steden, maar bijzonder te *Straatsburg* en *Parijs*, *Amerikaansche agenten*, welke aan de verhuizenden de uitgestrektste landerijen te koop aanbieden. Men ziet daar, op steendrukplaatjes, allerliefste landschappen, welke de goederen, die te koop zijn, moeten verbeelden — voorts landkaarten en plans, die de ligging op het naauwkeurigste aanwijzen, en bovendien eene menigte brieven van lieden, welke onlangs daar aankwamen; brieven, vol betuigingen van fortuin, die daar gemaakt is, en gevolgelijk nog gemaakt kan worden. Voor menigeen is het eene aangename verrassing, wanneer hij daar een' bekenden naam uit zijn dorp ziet, of zelfs de hand van den schrijver herkent! Deze brieven, namelijk, zijn grootendeels echt; maar welk geloof ze verdienen, zal uit het vervolg blijken. Offchoon nu die *agenten* zelden iets werkelijk verkoopen, zoo brengen zij toch veel toe, om het verlangen naar verhuizen steeds op nieuw aan te zetten, en op deze wijze maken zij zich verdienstelijk bij de Vereenigde Staten; want zonder dit middel zou velen de lust, om verder te reizen, reeds te *Parijs* vergaan.

Hier namelijk, aan de oevers der *Seine*, liggen verhuizers, van de maand Mei tot October, ja soms tot in den winter. Dit is het verzamelleger en de rustplaats; hier moeten die arme lieden dikwijls tien dagen, en langer nog, in de open lucht wachten, eer zij in een schip kunnen komen, om naar *Havre* te varen. Te *Havre* wemelt het van bedrijvige en zwetsende *commissarissen*, welke den aankomenden, onder telkens herhaald gelukwenschen met de hun wachtende voordeelen, onverwijld gelegenheid tot de overvaart beloven te verschaffen. De eenvoudige *Duitschers*, het zwerven reeds lang moede, maken gaarne gebruik van het aanbod, in de hoop, dat zij weldra zullen afzeilen, en althans in de open lucht niet behoeven te verblijven, daar zij terstond aan boord kunnen gaan. Van levensmiddelen, uitgenomen het drinkwater, moeten de lieden zichzelve voorzien, en wel voor den tijd van drie maanden. Zoo vormt zich onder de verhuizers voor elk schip eene kleine maatschappij, die haren voorraad in de voorgeschrevene hoeveelheid inkoopt. De verkoopers van scheepsbehoeften krijgen reeds vóór de levering hun geld — geven ook wel, als men het verlangt, eene *Fransche* kwitantie; en de makelaar, die de belangen der koopers zeer ter harte schijnt te nemen, verzekert ten stelligste, *dat alles in de beste orde is; dat men geheel geene zorg behoeft*

te hebben; dat de gekochte voorraad tijdig aan boord gebragt zal worden, alwaar de stuurman denzelven moet ontvangen en in bewaring nemen, om op reis de dagelijksche uitdeeling te regelen, ten einde er geen gebrek ontstaan moge. Nu hoopt men van uur tot uur te zullen afzeilen; doch vruchteloos. Na eene halve maand, en dikwerf nog langer, gewacht te hebben, wordt het ongeduldig verlangen der verhuizenden zoo groot, dat eindelijk, na overspanning, wel doffe afmatting moet volgen. Met verdrietige gezigten kruipen er gansche scharen uit de schepen, sluipen mismoedig door de straten, laten zich soms hier en daar nog in kroegen lokken, of door de wandelende, hen steeds vervolgende kramers eenige snuisterij opdringen, waarvan zij geen nut hebben; en zoo dragen die onnoozele menschen dikwerf hun laatste penningsken, waarover zij beschikken kunnen, bij, om de kunstvlijt der uiterst werkzame inwoners van *Havre* te ondersteunen. Eindelijk komt het langgewenschte oogenblik. Plotseling hoort men roepen: *Haast u; het schip vaart op het oogenblik af!* In wilde verwarring ijlt nu de gansche menigte naar de haven. Men bereikt dezelve — het schip is reeds losgemaakt en in beweging, maar kan niet zoo spoedig door sluis en brug geraken, of het wordt nog door de beangstigde schare aan het einde der haven bereikt en beklommen, of veeleer bestormd.

Als men dan vervolgens in het ruime sop komt, en de gemoederen beginnen te bedaren, wordt er naar de levensmiddelen gevraagd. Bij het afzeilen van een schip is er de beide eerste dagen zoo veel te doen, het dek ligt zoo vol, en ieder heeft zoo veel te verrigten, dat daarnaar terstond geen onderzoek kan geschieden. Maar de verhuizers bekomen beschuit, meel, brandewijn, kaas, gerookt vleesch naar genoegen; zij zien dus, dat hun voorraad aan boord is gekomen, en zij stellen zich dan gerust. Doch binnen weinige dagen blijkt, dat slechts de helft der gekochte levensmiddelen in het schip is, en dat men derhalve veel te ruim geteerd heeft. De bedrogene reizigers worden dus op half rantsoen gesteld, en weldra op een vierde — wijn en brandewijn vallen geheel weg; doch goede raad, hoe men het had moeten aanleggen, wordt ruimschoots medegedeeld.

Die ooit eene teekening van het schip eens slavenhalers gezien heeft, zal zich een denkbeeld van den toestand dier verhuizers kunnen vormen. De vaartuigen, waarmede men

slaven overvoert, zijn echter meerendeels goede zeilers en worden wél onderhouden; maar deze, die tot overbrenging van volksplantelingen uit *Europa* dienen, zijn dikwerf in zoo slechten staat, dat niemand verzekering van zeeschade daarop wil geven; en dat zij, bij verkoop, naauwelijks meer zouden opbrengen, dan een slooper daarvoor wil geven. Deze schepen nu worden zoo vol menschen gestopt, dat de vracht meer bedraagt, dan de geheele waarde. Kwamen dezelve dus beladen in *Amerika*, dan zouden ze terstond verbeurd verklaard worden; doch men weet gewoonlijk wel gelegenheid te vinden, om de helft der passagiers vooraf met sloepen aan wal te zetten. De *Amerikanen* namelijk, daar hun in vreemde havens ondernemingen van dezen aard niet zoo goed gelukken wilden, hebben goedgevonden, het aantal passagiers voor elk schip naar de tonnenmaat te bepalen. Wordt er slechts één persoon boven dit getal aangetroffen, al ware het ook een kraamkind, zoo is schip en eigendom van den Kapitein aan de landskas vervallen. Men ziet intusschen, dat schepen, welke tot niets meer deugen, aan de reeders op deze wijze nog eene laatste goede dienst bewijzen. Het is te verwonderen, dat er niet meer ongelukken gebeuren. Wordt de zee onstuimig, en slaan de golven over het schip, zoo moeten de reizigers onder het verdek kruipen; men sluit alles, en dan liggen zij, digt op elkander gedrongen, in akelige duisternis. Geschiedt de overvaart op een *Fransch* schip, zoo gevoelen zij het verschrikkelijke van hunnen toestand minder, dewijl de *Fransche* matrozen steeds vrolijk zijn. Deze zingen, boerten en lagchen hartelijk, wanneer het spookt op zee. Wordt de hemel weder helder, zoo beweren zij, dat men de linie passeert, offschoon men over de zeshonderd mijlen benoorden dezelve is; en dan moet de gewone doop met de belagchelijkste plegtigheden plaats hebben, waarbij de matrozen niet minder zich vermaken, dan de anderen, die ook nog door zeeziekte gekweld worden, verdriet ondervinden. Is de manschap bij dag, onder scherts en spel en gezang, vermoeid geworden, zoo rust dezelve des nachts te zoeter; en geraakt het schip dan wel eens een weinig van den koers, men bekommert zich deswege niet, daar Janmaat gewoon is te zeggen: *Eén maand op zee is één maand soldij, en twee zijn twee.*

Onder zoodanige afwisselingen geraken, na eene vaart van twee maanden, de verhuizenden in het *land der belofte*. Doch

eer zij het hok, dat hen naauwelijks bevatten kan, verlaten, moet elk persoon, zonder onderscheid, drie *dollars* betalen; welk geld gegeven wordt tot instandhouding van eene kas, waaruit de aangekomene vreemdelingen, die in het vervolg verarmen mogten, (hetgeen meestal gebeurt) ondersteund moeten worden. Maar deze hulp blijft gewoonlijk achter. Van deze gelden heeft men te *New-York* buiten de stad een hospitaal gebouwd, onder den naam van *Refuge* (Toevlugt), welks bewoners zoo tamelijk behandeld worden. Dezelve bestaan echter grootendeels uit inboorlingen, en wel uit krankzinnigen. Dit *Refuge* is dus inderdaad een algemeen dolhuis geworden, tot welks instandhouding men een goed gedeelte der penningen besteedt, welke men van de aankomende verhuizers vordert. Is nu aan dezen eisch der wet voldaan, zoo staan voor den aankomenden alle wegen open, om zijn geluk te beproeven en zijne droomen te verwezenlijken. Dit uitzigt, dat maar ieders persoonlijke stemming wordt gewijzigd, en het aangename gevoel, dat men, na eene jammerlijke zeereis, eindelijk eens weder op vasten bodem kan treden, doen de doorgestane ongemakken spoedig vergeten en de drie *dollars* met genoegen betalen.

Die herwaarts wil of moet reizen, doet in allen gevalle best, met eene pakketboot over te varen. Tusschen *Havre* en *New-York* zijn tien zulke schepen in de vaart; het eene al fraaijer en prachtiger dan het andere, en allen nieuw; want langer dan zes jaren, mogen dezelve niet varen. De groote kajuit is ruim, licht, met fraaije tapijten belegd en met eene kleine, keurige bibliotheek voorzien — de tafel voor veertig tot vijftig personen berekend — de meubelen van mahonijhout — voor de vrouwen eene zaal met *trumeaux*-spiegels, en daarin staat gewoonlijk eene *fortepiano*. De slaapvertrekken zijn van goede bedden en alle gerijfelijkheden voorzien. Men eet en drinkt er zeer goed. De schepen zeilen snel en varen gewoonlijk in dertig dagen over. De persoon betaalt 140 *dollars*; voor kinderen beneden de vijf jaren wordt de halve vracht, voor die beneden de twaalf jaren twee derde, en voor heel jonge kinderen de helft hiervan gegeven. Behalve de passagiers in de kajuit, nemen de pakketbooten ook nog vijf- of zeshonderd tonnen goederen of verhuizenden mede. Deze betalen hier slechts een weinig meer, en worden veel beter verzorgd, dan op de schepen, welke enkel tot het overvoeren van zoodanige lieden dienen.

De *Amerikaansche* zeelieden munten thans uit; op de schepen heerscht de beste orde, en de Kapitein is heer en meester, die onbepaalde gehoorzaamheid vordert.

De aangekomene vreemdelingen zien weldra, dat zij nog maar het kleinste gedeelte van hun lijden doorgestaan en op nieuw vele onkosten te maken hebben; want de reizen naar het binnenland zijn moeijelijk en veroorzaken vele uitgaven. Het gelukkigste zijn diegenen van de arbeidende klasse, welke terstond werk vinden, de mannen bij het tuinieren, en de vrouwen als dienstmaagden. Het loon, vier tot zes *dollars* in de maand, is, naar het schijnt, zeer ruim; maar de behoeften zijn hieraan evenredig — want het onderscheid in de kleeding valt weg, en de *mode* moet terstond gevolgd worden. Dit nu veroorzaakt bij de dienstmeisjes eerst veel genoegen; en zij krijgen bovendien driemaal daags vleesch. Dan worden terstond de eerste brieven naar huis geschreven, waarin men niet genoeg kan roemen, hoe gelukkig men hier is. Doch wanneer het verdiende loon de noodzakelijke uitgaven niet meer kan bestrijden — wanneer de arbeid, die iemand wordt opgelegd, (hetgeen bij mannen zeer dikwijls het geval is) de krachten te boven gaat — wanneer het ongewone luchtgestel ziekten veroorzaakt, en dan Gods vrije hemel het gasthuis is — wanneer het heimwee de ongelukkigen overkomt, en de middelen tot de terugreis ontbreken; dan worden er geene brieven meer geschreven, daar men ongaarne de zelfmisleiding wil bekennen. Nadat dus de eerste bedwelming is geweken, worden de voorheen vrolijke gezigten der verhuizers somber en peinzend.

Ook rijke *Europeanen*, bekoord door de tiendubbele waarde, welke de grond weldra bij de ontginning erlangt, hebben zich laten verleiden tot ondernemingen, die meestal tot hun nadeel uitvielen. Men zoude mij hier misschien de veel geprezene volkplanting van den Heer RAPP kunnen tegenwerpen; maar de groote dingen, die deze man door verwonderlijken invloed op zijne landslieden uitvoert, komen den *Amerikanen*, welke den arbeid schuwen, zeer wel te stade. Zij laten hem daar, ja, de rol van een' kleinen vorst spelen; maar, als de citroen uitgedrukt is, zal men de schil wegwerpen. En reeds heeft men hem uit den Staat *Ohio* tot aan de oevers van de *Waba-rivier*, aan de grenzen der *Illinois*, verdrongen.

Onlangs is alhier een *Fransche* Graaf aangekomen, die

ruim zestig voor den arbeid geschikte lieden met zich bragt. Hij had in het vaderland eene overeenkomst met hen getroffen, waarbij zij zich verbonden, om gedurende een' bepaalden tijd, tegen een hoog loon, voor hem te arbeiden en gronden te ontginnen. Hij wilde kleine dorpen aanleggen, en deze dan vóór en na aan andere verhuizers verkoopen. Op deze wijze waren zijne lieden en de genen, die vervolgens mogten overkomen, geholpen, en hij zelf zou in weinige jaren een schoon kapitaal huiswaarts hebben kunnen voeren. Maar dat ligt niet in het plan der *Amerikanen*; hierom verklaart de wet alle buitenlands aangegane verbindtenissen voor nietig, waarbij zich iemand verpligt, om eenen ander' te dienen. Tot hun eigen nadeel maakten de medegevoerde lieden gebruik van deze wetsbepaling. Dertig hunner verlieten den Graaf terstond in *New-York*; de overigen volgden hem nog tot aan het meer *Erie*, maar liepen toen ook weg, om hunne fortuin te zoeken. Zij vonden ook werk, en wel zeer zwaar werk; bij onmatige hitte moesten zij zich laten welgevallen, kanalen te graven of in de koolmijnen te arbeiden, en dan nog voor veel geringer dagloon. Maar zij waren hun hoofd gevolgd en hadden *vrij* gehandeld. De Graaf behield zijne woeste bosschen, welke hem niemand zal benijden. — De Heer SURVILLIERS bezit in *Oswego-County*, aan het meer *Ontario*, honderdduizend morgens van zulk land. Sedert vijftien jaren doet hij steeds moeite, om bij kleine stukken en op zeer billijke voorwaarden te verkoopen; doch niemand schijnt er lust toe te hebben.

(Het vervolg hierna.)

MIJNE VIOOL.

Χρύσεα Φόρμιγξ.
PINDARUS.

I.

„Gulden lier, gemeenschappelijk speeltuig van Phoebus en der violetlokkige Muzen! de tred der dansreien luistert naar uwe toonen, en dra zweven in bevallige kringen, als vreesden zij den teederen grashalm te knakken, de luchtige

voeten over de grasrijke zode. De zanger gehoorzaamt uwe bevelen; door het liefelijk tokkelen uwer snaren in een betooverend voorspel aan zijne verrukte zinnen overgebragt. Het eeuwige vuur van den bliksem bluscht gij uit, en de adelaar, de vorst der gevleugelde luchtbewoners, sluimert in op den schepter van Jupiter; hij laat de onvermoeide wieken zinken, en de donkere nevel, dien gij over zijnen gekromden bek uitgiet, sluit hem zoet en liefelijk de oogleden."

Als ik zóó, in eene gebrekkige navolging van een groot dichter, het alvermogen van een goed behandeld speeltuig hoor afschilderen, waarde lezer, dan kan ik mijn eigen jammerlijk gekras bijna niet meer aanhooren. Poes valt, wel is waar, somwijlen daaronder in slaap, en daarop heb ik mij vroeger al vrij wat verbeeld; maar tot mijn leedwezen heb ik de overtuigendste blijken ontvangen, dat het stomme dier voor mijn spel even ijskoud is als voor zure melk. Sedert is mijn muzikale hoogmoed eens voor altoos gefnuikt, schoon ik denzelven nog nu en dan zoek te paaijen, door de schuld op mijn' ouden muzijkmeester te schuiven.

't Was een goed, best man, de oude Furioso. Hij was door en door muzikaal, speelde eene brave viool, en kon nogtans, voor eene armzalige belooning, het snijdend gepiep mijner snaren met een beminnelijk geduld aanhooren, zonder zich ooit driftig te maken. Dikwijls heb ik naderhand gewenscht, dat het mij gegeven mogt zijn, onder de dissonanten van het leven even koel te kunnen blijven. Meerdere gemoedsrust zoude daarvoor gewis geene karige belooning zijn.

De noten had ik al vrij spoedig geleerd: alleen stuitte het mij, dat zij niet verder dan tot *h* gingen; iets, dat mij standvastig is bijgebleven, zoodat ik nog altoos met een weemoedig verlangen naar den tijd blijf omzien, waarop men hartroerende *adagio's* in *o* mol en piquante *polonaises* in *x* kruis zal hooren uitvoeren. Alweder een bewijs, dat de vooroordeelen der jeugd met ons opgroeijen, in ons gemoed wortel schieten, en naderhand niet dan met de grootste moeite kunnen worden uitgeroeid.

Ook van de maat had ik spoedig een vrij juist denkbeeld. Eene ouderwetsche staande huisklok met een' hoorbaren slingerslag schijnt mij het gevoel daarvan ingeprent te hebben.

Maar de streek, ziedaar mijne voornaamste grief! Furioso was vroeger een ferme contrabassist geweest, niet van den gemeenen stempel, maar van de beste soort. Dit schijnt aanleiding gegeven te hebben, dat hij eene minder goede streek had, die hij natuurlijk op al zijne leerlingen overplantte, met het treurig gevolg, dat wij allen met een' krommen elleboog het lijdzame snarenveld beploegden. Wil ik nu eens mijne vrouw of een' mijner vrienden eene smeltende passage voorspelen, dan zie ik, helaas! aan de bedenkelijke gezigten genoegzaam, dat zij alles behalve door mijne toonen worden gestreeld; en dat is voor een ingebeeld musicus grievende zielskwelling.

Even zeer, intusschen, als mij mijn eigen spel meer en meer begint te mishagen, neemt mijne zucht, om een groot talent te hooren, toe. De poëzij moge de orakels van het gevoel verkondigen; de muzijk verkondigt geene orakels; doch haar onnaspeurlijk alvermogen doortintelt ons geheele aanzijn met zulk een' albezielenden gloed, dat, zoo er eene taal bestond, om het door haar opgewekte gevoel uit te drukken, die taal eene schoonere, hoogere poëzij zoude zijn, dan die, welke, schoon daarvoor onderdoende, ziel en zinnen verrukt en betoovert.

Sommigen is dan ook de harmonie zoo iets schoons en goddelijks voorgekomen, dat zij niet geaarzeld hebben, de menschelijke ziel als eene harmonie te beschouwen, en het ligchaam als het speeltuig, waaruit zij wordt ontleend.

De ziel de harmonie eener viool! Het klinkt zeker zonderling; maar laat zien! misschien steekt daarin nog wel iets.

Herinneren wij ons, dat er Neurenberger en Cremoner violen zijn; dat is, dat er zielen zijn, waar veel, en zielen, waar weinig inzit. Zielen, die schraal, droog, pieperig; en zielen, die vol, mollig en welluidend zijn. Ten tweede verzoek ik de gunstige en muzikale lezer met mij aan te merken, dat een goed violist op eene Neurenberger viool aangenamer speelt, dan een slecht op eene Cremoner. Waaruit volgt, dat eene middelmatige ziel, wel bestuurd, schooner zal handelen, dan eene buitengewone, slecht geleid. Verder: dat er violen zijn, uiterlijk schoon, met prachtige staartstukken versierd, hoedanige geslepene muzijkmeesters hunnen onnoozelen leerlingen voor beste waar in de handen spelen, om door den uiterlijken glans de inwendige gebreken te bedekken. Eindelijk: dat eene door een groot

talent bespeelde Cremoner het *non plus ultra* is van hetgeen men hooren kan; dat is, dat eene voortreffelijke ziel, even voortreffelijk geleid en bestuurd, het ideaal is van alle zedelijk schoon; een schoon, door geene oogen zigtbaar, door geene ooren te hooren, maar dat, zoo het door eenig zintuig kon worden waargenomen, een' liefdegloed zou wekken, sterker dan de ontwaakte min voor zijne geliefde in de borst van den onbedorven, vurigen jongeling.

Maar stil.... Vergeef mij, waarde lezer, eene grove dwaling! Ik ben verkeerd begonnen. Waarlijk, ik ben er meê verlegen. De vergelijking deugt niet. Doe mij, bid ik u, het genoegen, om mij mijne dwaling te helpen herstellen, en antwoord mij daartoe op mijne vragen! Wij kennen elkander, wel is waar, niet; maar gij zult toch een beginnend schrijver wel op den weg willen helpen. Vergun mij nu, u te laten zeggen: *O ja! zeer gaarne.* Daarop antwoord ik dan natuurlijk zeer beleefd: *O mij gelukkige! ik zal van den dwaalweg terugkomen.* Nu gij weêr, met een' glimlach: *Waarlijk*..... Maar zoo zouden wij nog lang voort kunnen complimenteren, en dat is lastig, vooral aan tafel, als men een' goeden schotel in het oog heeft; hoe veel te meer voor mij op dit oogenblik, nu ik mij voorstel, mij op uwe antwoorden eens heerlijk te vergasten. Zonder verdere pligtplegingen, zal ik dus de vrijheid nemen, u met mij het volgende gesprek te laten houden:

Ik. Weet gij dan, in welk opzigt ik mij aan eene dwaling meen te hebben schuldig gemaakt? Wij vergeleken de ziel bij de uit de viool ontleende harmonie, en bragten deze daarna in verband met den violist. Daar nu ieder violist met eene ziel begaafd is, zoude ons onze wijze van beschouwing leiden tot de werking van de eene ziel op de andere. Op die wijze vrees ik, dat wij ons in een' maalstroom zouden begeven, waaruit wij moeijelijk een' veiligen terugtogt zouden vinden. Misschien leidt ons eene nadere beschouwing van de betrekking tusschen den violist en de viool tot minder verwarde denkbeelden. Willen wij deze dan eens wat naauwkeuriger gadeslaan?

Gij. Gaarne.

Ik. De viool, onbespeeld zijnde, is een dood ligchaam, niet waar?

Gij. Voorzeker; zelfs de harp van Æool, schoon door geene sterfelijke vingeren getokkeld, is hare harmonische

toonen aan het geklapwiek der vleugelen van Zephyrus verschuldigd....

Ik. (*ter zijde.*) Heerlijk, een poëtische lezer! (*luid.*) Onbespeeld, zal dus de viool geene toonen voortbrengen?

Gij. Neen.

Ik. Bespeeld, zal zij toonen voortbrengen, waarvan de voortreffelijkheid afhankelijk is van den violist.

Gij. En van het speeltuig.

Ik. Natuurlijk ook hiervan. Maar zien wij nu, wat er al in den speler vereischt wordt. Wat, dunkt u, zoude een eerst vereischte zijn?

Gij. Een zuiver gehoor.

Ik. Bedoelt gij een zuiver gehoor met betrekking tot enkele accoorden, of ook met betrekking tot opvolgende toonen en accoordengangen?

Gij. Ik bedoel een zuiver gehoor met betrekking tot beide; want in een regt muzikaal gemoed is dit vereenigd aanwezig.

Ik. Zal hij ook niet het werktuigelijke van zijn instrument grondig moeten kennen, en alle zwarigheden daaromtrent door oefening hebben overwonnen?

Gij. Ook dit is een onmisbaar vereischte.

Ik. Zoo dan nu de speler uiterst zuiver, zonder een' enkelen misgreep of misstreek te doen, eene zangwijze speelt, zal dit dan genoeg zijn, om zijne toehoorders in verrukking te brengen?

Gij. Gewis niet! Buiten zijn kunstvermogen, zal hij ook zijn gevoel moeten laten werken.

Ik. Het kunstmatige alleen maakt dus den goeden speler niet uit?

Gij. Zeker niet! Integendeel zal eene al te sterke gehechtheid aan sommige kunstregelen zijn spel schaden.

Ik. Zoo moet dan nog iets anders, buiten de kunst, zijn spel bezielen; iets, dat wij gewoon zijn *gevoel* te noemen?

Gij. Ongetwijfeld.

Ik. De voortgebragte toonen zullen dus afhankelijk zijn, zoo van het speeltuig, als van het kunstvermogen en het gevoel van den speler?

Gij. Zoo komt het mij althans voor.

Ik. Zoo de speler zelf geen componist is, zal hij dan niet trachten zijn gevoel met dat van den componist te ver-

broederen, en zal het niet zijn hoogste streven moeten zijn, diens gevoel volkomen uit te drukken?

Gij. Mij dunkt ja.

Ik. Maar, componist zijnde, zal hij dan niet naar iets anders streven? Ik bid u, waarde lezer, zeg mij, wat is dit? Want, waarlijk, ik weet het niet.

Gij. Ik even min. (*)

Ik. Zullen wij zeggen, dat hij tracht iets te scheppen, dat hij zelf niet kent, maar waarvan hij het bestaan gevoelt; iets, dat hij liefheeft, dat als een donker vermoeden in hem woont, dat hij zoekt te omhelzen, en dat, zoo hij hierin slaagt, eerst bij hemzelven alle de vezelen van zijn aanzijn doet trillen, en daarna bij allen, wier gevoel slechts eenigermate ontwikkeld is? Maar zeg mij, waarde lezer, zal hij hiermede tevreden zijn?

Gij. Waarlijk, ik weet niet, wat gij bedoelt.

Ik. Ik meen dit. Als hij éens den wellust heeft gesmaakt, zijn gevoel volkomen uit te drukken, en zich met dat onbekende iets te vermengen, zal hem dit dan genoeg zijn? Of zal hij er rusteloos naar streven, dit genot andermaal te smaken? Zal dit verlangen niet een hartstogt worden, die hem onweêrstaanbaar dringt, zich weder met dat onbekende wezen te vermengen? En, zoo hem dit meer en meer gelukt, zal dan niet in zijne uitvoering overal als 't ware een afdruksel zigtbaar zijn van een zedelijk wezen, dat hij niet kent, maar waarvan hij het bestaan innig gevoelt, zoo vaak het hem gelukt, zich daarmede te vereenigen?

Gij. Ja, dat was zeker wel mogelijk.

Ik. Willen wij dit onzinnelijk wezen *het ideaal van het schoone* noemen?

Gij. Zeer goed.

Ik. En de zucht, om zich met dat ideaal te vermengen, *de liefde tot het schoone*?

Gij. Ik heb er niets tegen.

Ik. En het speeltuig het stoffelijk middel, om aan die liefde te voldoen?

Gij. Misschien zou men het ook het zinnelijk werktuig

(*) De gunstige lezer duide het mij niet ten kwade, dat ik hem zulk eene openhartige bekentenis in den mond leg, die misschien in strijd is met zijne eigenliefde.

kunnen noemen, om het gevoel voor het fchoone uit te drukken.

Ik. Zoo als gij wilt. Willen wij, eindelijk, de zinverrukkende melodie of harmonie eene flaauwe verwezenlijking noemen van het ideaal, dat in den geest van den fpeler woont?

Gij. Goed.

Ik. Sommen wij nu nog eens op, wat tot die flaauwe verwezenlijking noodig is. — Wat is daartoe een eerfte vereischte, dat geheel onafhankelijk is van den fpeler?

Gij. Een goed fpeeltuig.

Ik. Welk ander vereischte beftaat er, dat afhankelijk is van het kunstvermogen van den fpeler?

Gij. De grondige kennis van het fpeeltuig, van de vingerzetting, de ftreek, kortom van alles, wat tot de werktuigelijke uitvoering betrekking heeft.

Ik. Is de werktuigelijke uitvoering afhankelijk van den muzikalen aanleg van den fpeler?

Gij. Mij dunkt ja. Eene juiste vingerzetting toch hangt zeer veel af van een goed gehoor.

Ik. Maar is deze wel inderdaad werktuigelijk, voor zoo verre zij afhankelijk is van het gehoor?

Gij. Zeker niet.

Ik. Zoo is dan, in een' meer juisten zin, de werktuigelijke uitvoering van den muzikalen aanleg onafhankelijk?

Gij. In dien zin ja.

Ik. Oefening en zekere vaardigheid zal dus tot de volkomen werktuigelijke uitvoering genoegzaam zijn?

Gij. Zoo komt het mij ook voor.

Ik. Is het even zoo met de overige vereischten gelegen? Of zijn er zoodanige, die geheel van den aanleg des fpelers afhankelijk zijn? Zoo ja, welke zijn die?

Gij. Volgens hetgeen gezegd is, een geoefend zintuig, dat den minften wanklank, zoo in de melodie als in de harmonie, hoort.

Ik. Is dit door oefening verkrijgbaar?

Gij. Verkrijgbaar niet; maar het is vatbaar, om gefcherpt te worden.

Ik. Wat is, eindelijk, ons vereischte, dat niet voor fcherping, maar alleen voor ontwikkeling vatbaar is; een vereischte, dat geheel onzinnelijk, en meer dan eenig ander afhankelijk is van den aanleg des fpelers?

Gij. Een zuiver gevoel voor het fchoone.

Ik. Zou dit niet ook eenigermate door oefening en ſtudie verkrijgbaar zijn?

Gij. Voor zoo verre ieder min of meer met dat gevoel bedeeld is, dunkt mij ja; offchóon men, van die vooronderſtelling uitgaande, het beter *ontwikkelbaar* dan *verkrijgbaar* zoude noemen. Doch, als men van de vooronderſtelling uitgaat, dat de een met dit gevoel begaafd, de ander er van verſtoken is, komt het mij volſtrekt onmogelijk voor, dit gevoel immer te verkrijgen.

Ik. Gij werpt daar eene hoogst belangrijke vraag op, die wij misſchien wel eens nader zullen onderzoeken. Voor het oogenblik zullen wij ons echter moeten vergenoegen met als een eerſte vereischte van een uitmuntend en voldongen ſpeler te ſtellen een gevoel voor het ſchoone, hem van nature eigen, maar ontwikkeld, gevormd, levendig gehouden, in een liefdegloed herſchapen door de gedurige vermenging van dit gevoel met het ideaal van het ſchoone, dat uit eene oneindig ſchoone zedelijke wereld in zijnen geest als 't ware is afgeſpiegeld. — Zouden wij nu alle vereischten hebben opgenoemd?

Gij. Mij dunkt althans de hoofdvereischten, waarin de overige begrepen zijn.

Ik. Daar moet ik waarlijk in mijzelv' lagchen! De oude Furioſo vertelde mij dikwijls, hoe hij in zijne jeugd eens op een armzalig concert geweest was. Toen de ſymphonie bijna ten einde was, zeide hij, zag er hier en daar een zijn' nevenman aan, als vroeg hij hem met zijne angſtige blikken, of hij haast aan het einde was. Een goedkeurende blik deed den vrager dan dapper voortkrasſen, en de ſymphonie ging uit als eene nachtkaars, knetterend en wanklankig. Als hij mij dat vertelde, barstte de goede man uit in een ſchaterend gelach; en het is mij nu, als hoorde ik hem zeggen: Gij, eerstbeginnende ſchrijver, en gij, lezer, hebt daar heel aardig gekeuveld: maar de maat, de maat; daaraan hebt gij niet gedacht. — Wat dunkt u, waarde lezer, willen wij hem voor zijne aanmerking bedanken, en onder de hoofdvereischten in den ſpeler ook gevoel van maat ſtellen?

Gij. Ter liefde van uwen Furioſo zoude ik dit gaarne willen toeſtemmen; maar de harmonie, een der onmisbaarſte beſtanddeelen van de muzijk, komt mij geheel onafhankelijk van eenige maat voor.

Ik. Daar zegt gij waarlijk zoo iets. Mij dunkt gij hebt

gelijk. Maar zoude het met de melodie even zoo gelegen zijn?

Gij. Mij dunkt neen. Want zonder maat is melodie naauwelijks denkbaar. Ik meen zelfs wel eens opgemerkt te hebben, dat eene melodie, die vatbaar is om in twee verschillende bewegingen gespeeld te worden, wanneer zulks geschiedt, niet meer éénе melodie blijft, maar werkelijk twee melodiën daarstelt.

Ik. Dus is dan toch melodie van maat afhankelijk?

Gij. Ongetwijfeld.

Ik. Is de volgorde der toonen in de melodie willekeurig of afhankelijk?

Gij. Afhankelijk.

Ik. Waarvan?

Gij. Mij dunkt van de overeenstemming der toonen, waarop de maatslag valt.

Ik. Is deze overeenstemming niet inderdaad eene harmonie, die niet aanstonds volkomen in het gehoor ligt, maar door eenig zoeken gemakkelijk gevonden wordt; en zal niet juist dit de harmonie zijn, die de melodie moet begeleiden, om ze te schooner te doen uitkomen?

Gij. Mij dunkt ja.

Ik. Zoo had dan mijn oude muzijkmeester *zoo* geheel geen ongelijk, daar de melodie, die toch ook een der voornaamste bestanddeelen der muzijk is, inderdaad niets anders schijnt te zijn dan eene wandelende harmonie, en er dus tot het daarstellen van deze wel degelijk maat vereischt wordt. Wat dunkt u, willen wij, na deze aanmerking, ook gevoel van maat als een hoofdvereischte in den speler stellen, niet ter liefde van Furioso, maar ter liefde der waarheid.

Gij. Wel nu, ter liefde van beiden dan.

Als de goede Furioso ons zoo had hooren praten, lieve lezer, zou hij bedenkelijk het hoofd hebben geschud, een allerliefst praeludium hebben gespeeld, als wilde hij zeggen: *doet het mij eens zoo na!* en hoorbaar gemeesmuild hebben (het was een Duitscher): *alberne Fratzen!* Misschien deelt gij zelf, en met u menig ander, in zijne meening. Mij is het, als zag ik door het digte kreupelhout heen een' rook opstijgen, die mij het tooverslot doet vermoeden eener schoonlokkige Circe.

X.

HET NOODLOTTIGE NACHTBEZOEK.

Geschiedkundig Verhaal.

In *Engeland* was gedurende langen tijd de vertelling in omloop, dat de geest van MARIA van *Schotland*, na hare teregtstelling, aan Koningin ELISABETH was verschenen. De beminnaars van het wonderbare zullen het geloof aan die verschijning zich niet gaarne laten ontnemen, maar mij echter wel vergeven, dat ik, door geschiedkundige bescheiden ingelicht, pogen wil, dit bezoek uit de andere wereld op eene natuurlijke wijze op te helderen.

De Gravin AGNES VAN MANSVELT, een voorbeeld van zeldzame schoonheid en edelaardigheid, heeft in de *Duitsche* Godsdienstaangelegenheden eene zoo veelbeduidende rol gespeeld, dat ik niet anders kan veronderstellen, dan dat haar naam den meesten mijner Lezeren bekend is. Kort kan ik dus de volgende daadzaken aanstippen. De Keurvorst GEBHARD van *Keulen* (*) had zich openlijk voor de Hervormden verklaard, en zich met Gravin AGNES door het huwelijk doen verbinden. De Paus ontzette hem deswege van zijn Aartsbisdom, en sprak den banvloek over hem uit. Niettegenstaande dit, beproefde GEBHARD, zich tegen den nieuwverkozen' Keurvorst, ERNST van *Beijeren*, te handhaven; doch hij schoot te kort, en was genoodzaakt, den zetel aan zijnen tegenstander over te laten. Zijn echt alleen was oorzaak, dat alle onweders over het hoofd van den ongelukkigen GEBHARD losbraken, wijl zulks strijdig was met de grondbeginselen van den katholijken Priesterstand, welke geene huwelijksbanden gedoogden. Zorg en kommer ondermijnden de gezondheid van GEBHARD; maar zijn kloeke geest bleef nog altoos bezig met het beramen van middelen, om zijn verloren gezag te herstellen. In het bijzonder vestigde hij zijn uitzigt op de zoo zeer gevreesde Koningin ELIZABETH van *Engeland*. De hoop, dat deze Vorstin zich zijner zoude aantrekken, was door haren gunsteling, Lord LEICESTER, eenigzins bij hem versterkt geworden. Zijne steeds toenemende ongesteldheid liet hem

(*) Men zie diens geschiedenis kortelijk verhaald in het *Mengelwerk* van dit Tijdschrift voor 1834. No. XIV.

niet toe, zich in persoon naar *Engeland* te begeven, en, daar de zaak van zoo veel gewigt was, kon hij die aan niemand anders toevertrouwen, dan aan zijne gemalin, en hij besloot, haar die reis te doen ondernemen. Hoe zwaar deze elkander zoo hartelijk minnende echtgenooten de scheiding ook viel, vooral aan de teedere AGNES, welke haren man, in zijnen siekelijken toestand, aan vreemde verzorging moest overlaten, zoo werden echter alle zwarigheden overwonnen door het denkbeeld, dat hun beider belang zulks vorderde; waarbij nog kwam de hoop, dat van den troon van ELISABETH eene nieuwe geluksster voor hen zoude opgaan. Van weinige Hofdames en eenig ander gevolg verzeld, nam de Keurvorstin, met moed en beradenheid, de, voor haar verre, reis over zee aan.

De schoone AGNES verscheen in *Londen*. ELIZABETH ontving haar met onderscheiding, en was bij hare eerste ontmoeting zeer verrast. Zij had zich voorgesteld eene alledaagsche figuur te zullen ontmoeten, en zag eene majestueuze gestalte naderen. Het schoon van AGNES werd nog verhoogd door het rouwgewaad over haren onlangs gestorven vader, den Graaf VAN MANSVELT, waardoor zij te meer ieders aandacht tot zich trok; een zwarte sluijer bedekte, naar de toenmalige mode, haar aangezigt tot aan de bovenlip; eene omstandigheid, zoo als het vervolg zal bewijzen, niet zonder gewigt in dit verhaal. Twee personen, bij de eerste audiëntie tegenwoordig, schenen bestemd, om in onze geschiedenis eene hoofdrol te spelen: Lady GORDON en Lord LEICESTER.

De indruk, welken de verschijning der schoone *Duitsche* aan het *Engelsche* Hof maakte, was ongemeen, en AGNES scheen een gewenscht gevolg van hare reis te kunnen verwachten, en van de gunst der Koningin het morgenrood eener glansrijke toekomst af te stralen.

De goedheid der Koningin jegens AGNES werd dagelijks grooter, en begon niet alleen opzien te baren, maar wekte ook bij velen den nijd op, in het bijzonder bij de ranke Lady GORDON, welke vreesde het vertrouwen der luimige Koningin te zullen verliezen.

Bij alle lofredenen over de fraaije leest van de Keurvorstin AGNES van *Keulen* had men haar schoone wezen nooit anders dan naauwelijks ten halve gezien, uit hoofde van het nijdige floers, dat het bovendeel van haar gelaat

bedekte. Ach! had zij dezen beschermer van hare veiligheid en geluk nooit afgelegd! — Lady GORDON, vriendschap huichelende, terwijl zij gal in het harte droeg, drong zich op alle wijzen bij AGNES in, en bezocht haar dikwijls op een' zeer vertrouwelijken voet, zelfs op uren, dat zij geheel niet verwacht werd. Eenmaal verraste zij de goede Vorstin, aan hare kaptafel zittende, zonder het boven vermelde floers, zelfs zonder eenig ander tooisel, dan hare schoone lokken. De Lady gevoelde eene sterke ontroering, welke zij echter zorgvuldig wist te verbergen; en oogenblikkelijk ontwierp zij een plan, om de niets kwaads vermoedende Keurvorstin in het verderf te storten.

Kort hierna uitte de Koningin den wensch, om de lotgevallen van GEBHARD en AGNES omstandig te vernemen. AGNES beloofde, den volgenden dag aan dezen wensch te zullen voldoen. Lady GORDON vernam, dat AGNES zich na den avondmaaltijd bij de Koningin zoude vervoegen. ELIZABETH was gewoon des avonds vroeg te eten. De tijd, tot dat zij zich te bed begaf, moest aangevuld worden door muzijk, gesprek of spel, waarmede zij de kwade geesten der herinnering poogde te verdrijven. Een half jaar te voren was het bloed der ongelukkige MARIA van *Schotland* door haar vergoten. Van tijd tot tijd gevoelde de trotsche Koningin wroegingen, en dikwijls had zij afleiding noodig, om de haar aanklagende schim van MARIA uit hare verbeelding te verdrijven.

Lady GORDON verzuimde niet, kort vóór dat AGNES zich ten Hove zoude begeven, haar te bezoeken. Zij bezag en veranderde haren opschik, en de goedhartige, niets kwaads vermoedende AGNES liet zich alles welgevallen. „Dit zwart zijden kleed," lispelde de slang, „kan wel „gaan, en het gestikt zilver zie ik aan als een bewijs, „dat uw eindelooze rouw ten einde spoedt; maar het hoofd„sieraad — het hoofdsieraad deugt niets! Weg met dien „nijdigen sluijer, die zoo veel schoonheids verbergt! Waar„achtig, lieve vriendin! gij bezondigt u tegen uzelve met „dit gelaat te verbergen." AGNES zag in den spiegel, sloeg den sluijer op, en glimlachte, toen zij de vermeerdering van hare schoonheid gewaar werd. „Kom, zet u," voer de Lady voort, „en sta mij toe, dat ik u een weinig naar mijne manier opschik." De sluijer werd afgedaan, de haren op eene geheel nieuwe, AGNES onbekende

wijze gefchikt, bij welke werkzaamheid Lady GORDON achter den rug der Vorftin dikwijls een klein portret raadpleegde, hetwelk zij in den zak had medegebragt; de wijde mouwen van het rouwkleed werden opgeflagen, waardoor de fchoone armen meer zigtbaar werden; eindelijk nam de Lady eenige groote diamanten van hare eigene kleeding, om het gewaad aan den boezem van AGNES vast te maken, en hing haar nog een gouden kruis om. „ Neen, dit niet!" riep AGNES, die zich niet met vreemde kleinooden wilde laten opfchikken, en geraakte met de ernftig aanhoudende Lady daarover in een' kleinen woordentwist, gedurende welken men kwam, om AGNES ten Hove af te halen. Nu was het te laat, om van opfchik te veranderen; zij moest voor heden avond zoo gekleed blijven, en, zoo als zij was, fteeg de Vorftin in den wagen, welken de Koningin haar had gezonden.

AGNES bemerkte, toen zij in den wagen fteeg, en ook onder weg bij diegenen, welke haar verzelden, eene zeldzame verwondering. Zij fchreef zulks toe (want welke fchoone jonge vrouw is volkomen vrij van ijdelheid?) aan hare meer ontbloote fchoonheid, zonder hierover verder na te denken of iets kwaads te vermoeden. Men bragt AGNES bij de Koningin. Zij vond haar in haar geheim kabinet. De kaarfen brandden donker. ELIZABETH (het geluk diende de fnoode Lady GORDON!) was op eenen armftoel ingeflapen. Voor haar ftond een tabouret voor de verwacht wordende fchoone vertelfter. Om de Koningin niet in hare rust te ftoren, bleef de befcheidene AGNES op eenigen afftand ftaan. Meer dan een vierde uurs verliep, en de Koningin ontwaakte niet. Dit verdroot AGNES in het einde. Zij hoestte zacht, en de flapende begon zich te bewegen, opende vervolgens de oogen, en — vloog op eens van hare zitplaats op, uitroepende: „ Hemel! MARIA STUART!" — AGNES, welke den uitroep der Koningin niet verftond, breidde de armen naar haar uit, om, wijl zij werkelijk dreigde neder te vallen, haar op te vangen. „ Weg!" gilde ELIZABETH; „ weg, weg van hier, fchrikbeeld! Weg, of gij „ vernietigt mij!" — AGNES, die niets begreep van hetgeen er gebeurde, deed alle moeite, om de verfchrikte Koningin te doen bedaren. Op den minzaamften toon fprak zij haar aldus aan: „ Genadige Koningin! kent gij AGNES's „ van *Keulen* niet meer? Ik kwam hier op uw bevel. Hoe „ is het mogelijk, dat mijne tegenwoordigheid u zoodanig kan

„ ontroeren?" Op deze woorden begon zich de Koningin eenigzins te herhalen, en, AGNES aanziende, sprak zij: „ AGNES van *Keulen?* Ja, werkelijk AGNES van *Keulen!*" Na eene korte pauze, gedurende welke zij de kleeding van AGNES opnam, vervolgde zij: „ Inderdaad, Mevrouw! gij „ verrastet mij op eene zeldzame wijze. Gij bezit eene regt „ uitgezochte manier, om iemand den grootsten schrik te ver- „ oorzaken." AGNES betuigde, dat zij niet konde begrijpen, waarvan hare Majesteit sprak, en verzocht om opheldering van dit raadsel. „ En ik," hernam de Koningin, in gramschap losbarstende, „ en ik verzoek u, dat gij u onverwijld uit mijne „ tegenwoordigheid verwijdert."

AGNES, zelve geboren Vorstin, konde dusdanige beleedigende handelwijze niet, zelfs van geene Koningin, verdragen. Te fier, om zulks langer aan te hooren, verliet zij, met eene kleine buiging, het kabinet en het paleis, en keerde naar hare woning terug. Maar haar gemoed was zoodanig ontsteld, dat zij zich naauwelijks overeind konde houden, en, te huis komende, moesten hare bedienden haar helpen, om de trappen op te komen. Zij zette zich neder tusschen twee harer meest vertrouwde vrouwen, aan wie zij het voorgevallene mededeelde. Te gader maakten zij allerhande gissingen, zonder het spoor der waarheid te kunnen vinden. Zij zaten bij elkander tot aan den morgen, zonder dat eenige slaap haar beving. AGNES wilde zich ontkleeden, en had reeds het gouden kruis van Lady GORDON en de overige juweelen ingepakt, met voornemen om die in den morgen aan de eigenaresse terug te zenden, toen eene kamerjuffer binnentrad met berigt, dat Lord LEICESTER in de voorkamer was, en de Gravin een oogenblik wenschte te spreken. „ LEI- „ CESTER in dit uur!" riep AGNES half luid: „ doch men „ late hem binnenkomen; misschien staat zijne komst in ver- „ band met het voorgevallene."

Zij ging den Lord eenige treden te gemoet. Zoodra deze haar in het gezigt kreeg, trad hij getroffen terug, met ontzetting uitroepende: „ Regtvaardige Hemel! de levende MA- „ RIA van *Schotland!* De Koningin is te ontschuldigen." AGNES, die zich thans herinnerde, den naam van MARIA ook uit den mond der verschrikte Koningin gehoord te hebben, viel het nu mede in, dat vroeger een reizend *Engelschman* de in het oog loopende gelijkheid tusschen haar en de beroemde *Schotsche* Koningin mede had opgemerkt. „ Hemel!"

riep zij, de handen wringende, „ is het mogelijk, dat deze „ ongelukkige gelijkheid, met welke men mij voorheen vleide....” — „ Waarachtig, Mevrouw!” viel haar LEICESTER in de rede, „ zij is groot, deze gelijkenis — zij is „ eenig! Maar zonder deze kleeding zoude zij niet zóó gewerkt hebben. Waarlijk, Vorstin! om geheel MARIA te „ zijn, zoo als zij was en leefde, ontbreekt u niets dan hare „ groote juweelen en het gouden kruis, hetwelk zij in haar „ leven nooit aflegde.” — „ Ziehier beide,” sprak de ontroerde AGNES, terwijl zij hem de sieraden van Lady GORDON voorhield. „ En wie gaf u deze dingen? Zij zijn de „ geheele opschik, welken Koningin MARIA droeg, toen zij „ aan het *Engelsche* Hof verscheen, en dien zij naderhand aan „ Lady GORDON heeft vermaakt.” AGNES verhaalde nu het voorgevallene van den vorigen avond, en de Lord gaf haar eene beschrijving van de hevige gemoedsbeweging, in welke hij de Koningin had gevonden, wegens het haar voorgestelde evenbeeld der vermoorde MARIA. — Met kommer op het gelaat, nam de Lord afscheid, en AGNES een besluit, harer waardig.

Naauwelijks was het ten volle dag geworden, of reeds verbreidde zich het dubbele gerucht door *Londen*: AGNES, die men algemeen voor de gunstelinge der Koningin hield, was in ongenade gevallen, — en de teregtgestelde Koningin MARIA was dezen nacht aan ELIZABETH verschenen. Tegen den middag bekwam AGNES bevel van de Koningin, om haar huis niet te verlaten, en vooral zich te wachten, om ten Hove te verschijnen. — LEICESTER, heimelijk in liefde voor de schoone Keurvorstin ontstoken, wist zich met de uitvoering dier boodschap te doen belasten. Hij gaf zich alle moeite, die een geslepen hoveling kan aanwenden, om het bittere van dit bevel door hoffelijkheid te verzoeten. AGNES ontving hem en zijne boodschap even koel als fier. Zijne vraag om toestemming, ten einde zijn bezoek den volgenden morgen te herhalen, werd op eene dubbelzinnige wijze beantwoord. Op het bepaalde uur kwam hij, om — AGNES niet meer te vinden.

Zij had met haar klein gevolg, zonder van iemand afscheid te nemen, *Londen* verlaten, en den weg naar *Douvres* ingeslagen, om naar haren gemaal in *Duitschland* weder te keeren, en zelve de bodin te zijn van het mislukken der laatste

hoop op herstel van zijn aardsch geluk, maar ook om zijne liefderijke troosteres en onschatbare gezellin te zijn en te blijven, die hem tot den dood toe getrouwheid had gezworen, en die dezen eed nooit verbrak.

HERINNERING AAN HET VIJFTIGJARIG BESTAAN DER MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN. (*)

Wie ook met verlichting pralen,
Holland kent en eert dien schat;
Ruimer aêmt ze in onze dalen;
Holland is haar bakermat!

Ze is hier 't voorregt niet der rijken,
Noch geleerdheids eigendom;
Neen! de tijden moesten wijken,
Toen zij slechts voor dezen glom.

Vijftig jaren zijn verstreken,
Sinds een naam hier werd genoemd,
(Naam, met eerbied uit te spreken!)
Waar geen ander land op roemt.

Hem ter eer, die heeft gesproken:
„ Daar zij licht!" werd, op deez' grond,
Licht voor 't algemeen ontstoken,
Waar men nog in 't duister stond.

't Ging niet uit van hooge kringen,
Wat hier zoo veel zegen schiep;
Ned'righeid bleef hem omringen,
Die dat licht te voorschijn riep.

't Was geen licht, als wij zien stralen
Op den Franschen kandelaar,
Dat de hoofden brengt aan 't dwalen
En Europa in gevaar.

(*) Uitgesproken in het Eerste Departement der Maatschappij, te *Amsterdam*, op den 17 Nov. 1834.

'T Was geen vlam, als die, in Polen,
'T Volk tot woesten opstand brengt;
Die door tweedragt doet verdolen,
Of hem, die haar voedt, verzengt.

'T Was geen vuur, als dat der Grieken,
'T Welk de slavernij verbant,
Maar dolzinnig de eigen wieken
In zijn' wilden gloed verbrandt.

'T Was geen Duitsche toorts, wier woede
Niet dan heilloos oproer spelt,
En den Staat een geeselroede
In het jong geslacht bestelt.

Neen! verlichting, die *wij* eeren,
Is een zacht, weldadig licht,
Dat het hoofd niet wil beheeren,
Maar in 't hart zijn' zetel sticht.

Neen! de man, dien *wij* vereeren,
Kende 't mensch'lijk hart te goed,
Om een licht niet af te weren,
Dat door 't hart niet wordt gevoed.

Op de teed're jeugd te werken,
Haar te vormen met beleid,
En de kiem der deugd te sterken,
Door de Godsdienst toebereid:

Hart en hoofd vereend te leiden,
Deugd met kennis zaamgepaard,
Beide nooit vaneen te scheiden,
Was een' Nieuwenhuyzen waard'.

Dit werd grondslag van al 't goede,
Door deez' Maatschappij gewrocht;
En God-zelf nam in Zijn hoede,
Wat geen mensch-alleen vermogt.

Met en door Hem bouwt men veilig.
'T Onderwijs verkreeg meer klem;
Geen vooroordeel bleef er heilig,
Maar te heiliger Gods stem.

Ook volwassenen in jaren,
Maar nog kind'ren in verstand,
Mogten nutte kennis gâren,
Met hunn' stand en staat verwant.

Wat werktuig'lijk werkte en leefde,
Werd tot denken opgeleid;
Wat naar zielsvered'ling streefde,
Vond de midd'len toebereid.

Wie ook van verlichting spreken,
Ons blijft ze op het naauwst verpand;
Welig bloeit ze in onze streken;
Holland is haar vaderland!

Ziet, de tijden zijn gekomen
Van beproeving voor deze aard'!
Wat ook elders werd vernomen,
Holland bleef zijn' roeping waard'!

Vaste moed- en krachtbetooning;
Zucht voor orde en wet en pligt;
Trouw voor vaderland en Koning,
Zijn hier vruchten van het licht:

Van het licht, door hem ontstoken,
Wien deze ed'le Maatschappij
't Plegtige offervuur deed rooken,
Bij haar gouden feestgetij'.

Heil dan de asche van den Stichter!
Maar, vóór alles, Hem de lof,
Die den wijzen Volksverlichter
Eens deed worden uit het stof!

Nov. 1834. J. W. IJNTEMA.

TOONEELANEKDÓTEN EN BIJZONDERHEDEN VAN VROEGEREN EN LATEREN TIJD.

Het Acteurschap is, over 't geheel, niet gunstig voor een lang leven; het grijpt de ziels- en ligchaamskrachten te zeer aan. Reeds IFFLAND klaagde, in 1787: „Alles loopt bij

ons sneller ten einde, — vreugde en lijden, *ook het leven*. De tranen, die wij doen storten; het lagchen, dat wij opwekken, komen ons op een vroegtijdig graf te staan." Intusschen ontbreekt het niet aan uitzonderingen. De alleroudste Tooneelspeler was wel JEAN NOËL, die op den 13 Januarij 1829, te *Parijs*, in den ouderdom van 118 jaren stierf, en nog in zijn honderdste jaar het tooneel betrad. Van zijn achtste jaar af was hij op de planken geweest, had, gedurende 92 jaren, wel niet met bijzonderen roem, maar toch met bestendige bruikbaarheid, gespeeld, 2760 rollen vervuld, was 28010 maal opgetreden, 1040 maal gestorven, 130 maal Koning, 920 maal eerlijk man, en 28500 maal schelm en ongelukkige geweest, zonder ooit zijne vrolijke luim en goed hart te verliezen. — Bij de *Romeinen* vindt men een' tegenhanger. De Tooneelspeelster LUCEJA verscheen nog op haar 112de levensjaar, en GALERIA COPIALA, Danseres en Tooneelspeelster tevens, 90 jaren na haar eerste optreden ten tooneele, om POMPEJUS te huldigen. Zij trad zelfs nog eenmaal onder AUGUSTUS op.

De Opera *Robert le Diable*, in haar geheel, is hier (te *Leipzig*) niet bevallen. Dit is, in de eerste plaats, deels te wijten aan den tekst. Het is eene opeenstapeling van duivelarij en tooverij, vol tegenstrijdig- en onwaarschijnlijkheden. Er komt een Duivel in voor, uit welken niemand regt wijs kan worden, en zijn nietsbeduidende zoon heeft geen karakter hoegenaamd. Deze zijn intusschen de hoofdpersonen. Zij staan in lijnregte wederspraak met alwat Godsdienst heet, en tevens met alle werkelijke, waardige begrippen van Kunst en Goeden Smaak, en worden, door eene hatelijke, liederlijke, in de meeste nieuwe *Fransche* Opera's schaamteloos optredende, ruwe, gemeene, grof zinnelijke Liefde, (het woord is veel te goed voor de zaak!) stuitend, ja walgelijk voor een beschaafd Publiek. De Heer MEYERBEER, als Componist, heeft daardoor weinig voor zijnen waren roem gezorgd. Zijne talenten, rijke kennis en goede school stellen hem echter in staat, werken te leveren, die hem allezins zouden vereeren. Maar, ofschoon in gunstige, onafhankelijke omstandigheden verkeerende, schijnt hij reeds vroeg zichzelven en zijne kunst te hebben willen vernederen, door zich zóó te plooijen en te wenden, dat hij steeds den handklappenden grooten hoop op zijne zijde heeft.

Vanhier, dat hij, in *Italië*, liever een' ROSSINI en Consorten slaafs heeft nageäapt, dan zichzelven getrouw te blijven, en zich nu, als 't ware, geweld aangedaan, om te *Parijs* eene Compositie te zien toejuichen, welke, voor ver het grootste deel, buiten den regel is. Men moet, wil men billijk zijn, toestemmen, dat menige dramatische trek waar en getrouw, somwijlen zelfs schoon en grootsch is daargesteld; dat menige wegslepende melodie hier en daar uit het geweldigste vokaal- en instrumentaal-geraas zich laat vernemen; dat nevens een aantal oor- en ziel-verscheurende akkoorden ook menige goede, waardige harmonie verschijnt: maar dat alles gaat verloren en wordt als verstikt onder de bewerking, welke een angstig streven naar oorspronkelijkheid verraadt, niet zelden in het belagchelijke overgaande, en eindelijk uitloopende in dat gekunstelde, opgeschikte en verdraaide, hetwelk de echte Kunst veroordeelt en versmaadt. Bovendien heeft de Componist een aantal passages van anderen, alsof het zijne eigene waren, gebezigd en verwerkt. — Het stuk, in zijn geheel gegeven, duurt *meer dan vijf uren!* Hoogstwaarschijnlijk zal, over een jaar, niemand in *Duitschland* het meer willen zien of hooren. Ja, bij velen is het nu reeds — *Robert au Diable!*

De *Engelsche* Tooneelspeler GRIFFIN, vermaard wegens zijne Mimiek, werd door velen, en met name door POPE, aangezocht, om, bij zijn optreden in zeker kluchtspel, het zonderlinge gebarenspel des beroemden Geneesheers WOODWORD eens ten toon te stellen. GRIFFIN nam zulks op zich; en, om den Doctor te dien einde regt op te nemen, verkleedde hij zich als een boer, ging naar hem toe, verhaalde hem, dat zijne vrouw krank was, en vertelde hem zeer omstandig een aantal toevallen, waaraan zij leed. Zijn oogmerk daarmede was, den Doctor in een lang gesprek te wikkelen, opdat hij zich den toon zijner stem en het bijzonder kenmerkende zijner gebaren ter dege konde inprenten. Nadat hij zijn doel ten volle bereikt had, maakte hij eene boersche buiging, en vroeg, wat hij hem voor zijn advijs schuldig was. De Doctor schudde vriendelijk het hoofd, en zeide: „Mijn goede man, behoud uw geld! Ik beklaag u; gij zult het noodig hebben, en hebt een zwaar kruis te dragen; want, na alles, wat ge mij van uwe vrouw verhaald hebt, is zij er erger aan toe, dan één mijner patiënten." GRIFFIN nam nu zijn afscheid, ging terstond naar

POPE, en ſtelde hem Doctor WOODWORD, met al diens zonderlinge eigenheden, diens ſpraak en karikatuurmatige gebaren, zoo begoochelend voor, dat POPE daarvan verſteld ſtond en hem met loftuitingen overlaadde. Toen POPE in 't einde zweeg, ſprak GRIFFIN in zijnen natuurlijken toon en met diep gevoel: „ Ik heb u, *onder ons*, eene proef willen geven, in hoeverre ik in mijne zending ben geſlaagd; maar liever zou ik ſterven, dan mijne kunst misbruiken, om eenen man van zulk een edel gemoedsbeſtaan aan den ſpot van het publiek prijs te geven!"

PRADON bevond zich, bij de eerſte vertooning van een zijner ſtukken, in zijnen mantel gewikkeld, onder het publiek in den bak. Reeds in het eerſte bedrijf vernam men van alle kanten gefluit, zoodat de arme Autheur als op gloeijende kolen zat; maar de ſchouwburg was zoo vol, dat hij niet weg kon komen. Men kan begrijpen, hoe hij, gedwongen de begrafenis van een zijner herſenkinderen bij te wonen, pijnlijke gezigten trok! Een zijner vrienden, zulks bemerkende, deed hem gevoelen, dat alles verloren was, zoodra de kabaal des Autheurs tegenwoordigheid ontdekte. „ Er is ſlechts één middel om u te redden," ſprak deze: „ fluit nog ſterker dan iemand anders!" PRADON, in de benaauwdheid zijns harte, volgde dien raad. Een ſoldaat echter, wien het ſtuk niet zoo ſlecht beviel, en die het gaarne ten einde toe wilde hooren, berispte hem over zijn fluiten, ja beval hem, zich ſtil te houden. PRADON fluit weder, en de vertoornde ſoldaat rukt hem de paruik van het hoofd, en werpt ze midden in den bak. PRADON wil hem eene oorveeg geven; die naast hem zitten, mengen zich in den twist, en de arme Autheur wordt, met vuistſlagen overdekt, buiten de zaal geworpen. — Zou er wel ooit een Autheur geweest zijn, of opſtaan, die zijn eigen ſtuk uitfloot?

Een reizende troep gaf in eene kleine *Duitſche* Hofſtad, onder anderen, het oude zangſpel: *de Jagt*. De zanger, die het lied moest zingen: *Es lebe der König, mein Mädchen und ich; der König für Alle, mein Mädchen für mich!* veranderde, bij afwezigheid van den Vorst, ter eere der tegenwoordig zijnde jonge Vorſtinne, met een gulhartig zelfbehagen, het lied aldus: *Es lebe die Fürſtin, mein Mädchen und ich; die Fürſtin für Alle, mein Mädchen für mich!*

Op een' korten winterdag had zich de jonge TALMA, die toen nog geene eigene Equipage hield, te *Versailles* te lang opgehouden, en vond zich verpligt, met allen spoed naar *Parijs* terug te keeren, waar hij dien eigen' avond eene belangrijke rol te vervullen had. Hij vervoegde zich tot den eersten den besten *fiacre*, bij het kasteel gereed staande, en beval den koetsier, hem zoo snel mogelijk naar *Parijs* over te brengen. Bekend met de gewone loopjes dier voerlieden, die zich steeds bereid toonen, terstond af te rijden, en altijd nog slechts éénen passagier verwachten, tot dat zij eene volle vracht van vijf personen hebben opgenomen, was TALMA op een middel bedacht, om dit verwijl te voorkomen. Zich den vernuftigen zet van GARRICK herinnerende, wikkelde hij zich in zijnen mantel, en besteeg, nadat hij tot antwoord had bekomen: „ Zoo aanstonds vertrekken wij, Mijnheer! ik wacht nog éénen passagier," het rijtuig, waaruit hij aan de andere zijde behendig weder afklom, en zich nu in eene zwarte frak tot medelijden aanmeldde. „ Terstond, Mijnheer! er ontbreekt nog slechts één persoon," klonk het hem andermaal van den bok tegen. De invallende donkerheid begunstigde den grooten Tooneelspeler; zoodat hij, telkens aan gene zijde weder aftredende, steeds met veranderde stem en verwisselde gebaren, nu gezet, dan slank, nu lang, dan kort schijnende, zich aan den voerman geheel onkenbaar maakte. Zoo speelde hij de rol van vier verschillende passagiers in weinige minuten, en, toen hij nu ten vierden male verscheen, en de koetsier tot hem zeide, dat hij nog alleen op hem gewacht had, sprong hij in het rijtuig, dat nu met ongemeenen spoed daarheen rolde, en weldra op het plein *Lodewijk XV* stilstond. TALMA opende het portier, betaalde zijne plaats, en verdween. Met ineengeslagene armen wachtte de voerman op de overige vier reizigers, en wacht misschien nog — ten minste op zijn geld!

Een Tooneelspeler in eene der binnensteden van *Frankrijk* trad onlangs voor het eerst in eene der hoofdsteden op, en werd, (men kent de grilligheid van een *Fransch* publiek) zoodra hij zich vertoonde, met fluiten begroet. Zonder zich door dit onthaal in het minst van zijn stuk te laten brengen, begaf zich de Acteur voor op het tooneel, en, het publiek aanspreekende, zeide hij met luider stemme: „ Mijne Heeren! „ verschoont mij, dat ik de vrijheid neem u te zeggen, dat

„ gij uw instrument niet gelukkig hanteert. Is het mij vergund, u eene kleine proef te geven van *mijne* kunst?" En, zonder een toestemmend of weigerend antwoord af te wachten, ving hij aan, eenige aria's uit geliefkoosde Opera's zoo fraai gevarieerd te fluiten, dat een algemeen handgeklap en bravo-geroep de klanken der gespitste lippen en fleutelpijpen verving; en de Tooneeldirectie heeft sedert alle reden, om zich over de aanwinst van haren Acteur-Nachtegaal te verblijden.

De bekende *Engelsche* zanger INCLEDON had een' der aanzienlijkste Heeren te *Londen* beleedigd, en moest hem *satisfactie* geven. In stede, echter, van woorden van verontschuldiginge te spreken, zong hij hem een geliefkoosd *air* voor. Vervolgens sprak hij tot den beleedigde: „ Ik hoop, Mijnheer, dat gij door dit *air*, waarmede ik geheel *Londen satisfactie* geve, insgelijks voldoende *satisfactie* van mij zult bekomen hebben." — De Lord lachte en was ontwapend.

Bij uitersten wil vermaakte de onlangs overleden grootste *Engelsche* Tooneelspeelster, Mrs. SIDDONS, onder anderen het volgende: De lessenaar, vervaardigd uit het hout van den door SHAKESPEARE geplanten moerbeziënboom, alsmede een paar door dien onsterfelijken Dichter gedragene handschoenen, welke zij van de weduwe van den grooten GARRICK ten geschenke had gekregen, den eenen aan hare dochter CECILIA, en de anderen aan haren in *Oostindië* zich bevindenden zoon GEORGE. Hare zuster, welke, onder den naam van *Anna van Swansea*, verscheidene Romans heeft geschreven, 20 pond st. jaarlijks. Het bedrag der nalatenschap, buiten hare rijtuigen, paarden, voorwerpen van kunst enz., is ongeveer 40,000 pond st. (*f* 480,000 - :)

't Was LEKAIN, die het eerst *Orosman* durfde spelen zonder *Fransch* kostuum en met den tulband. — 't Was TALMA, die, geschraagd door den Schilder DAVID en de Republikeinsche overleveringen van *Griekenland* en *Rome*, het eerst ten tooneele verscheen met het ontbloote been en den schouder gedekt door den mantel. Men kan zich de ergernis niet verbeelden over deze nieuwigheid! Men kreet het uit voor *een schandaal*; men schold TALMA voor een' *sans-culotte*; men noemde hem *een standbeeld*; zijne vrienden zelve vielen hem af, gelijk zijne bloedverwanten; zijn schoonvader VANHOVE, dien enkelen gelukwenschten met zulk een' schoonzoon, riep uit: „ Spreek mij van mijn' schoonzoon niet! Naar den Duivel met zijne uitvindingen! Ik kan *Agamemnon* niet spelen in deze verwenschte *tunica*. Met het vest en de broek had men ten minste nog zakken, om zijn' zakdoek en zijne snuifdoos in te steken."

(*Wordt van tijd tot tijd vervolgd.*)

NB. *Redacteur* kan geenszins *in allen deele* met het boven vermelde oordeel over *Robert le Diable* instemmen. Hij keurt de vertooning af, met betrekking tot zijne Roomschkatholieke Medechristenen; maar wil niet ontveinzen, dat (ten minste zoo als de Opera hier ter stede gegeven wordt) *hem* andere stukken, als b. v. een *Fra Diavolo*, oneindig aanstootelijker zijn voorgekomen; gezwegen nog van de muzijk van *Robert*, die hem, op vele plaatsen, sterk trof, van de uitmuntende *decoratiën*, en van de uitvoering, die hij, over 't geheel, allerverdienstelijkst vond. Zonderling! de Opera *Faust*, die toch over dezelfde schijven loopt, schijnt geene ergernis te baren. — Schoon alles behalve een voorstander van vreemde Schouwburgen, die hij, enkel ter liefde van de muzijk, slechts nu en dan bezoekt, meende hij deze aanteekening der *waarheid* te zijn verschuldigd.

MOEDERANGST.

Eene ware Anekdote.

Aan boord van een schip, dat onlangs van *Cumberland* naar *Amerika* stevende, bevond zich eene Dame met een kind van weinig weken, dat zij op het teederst verzorgde. Meermalen zat zij, bij mooi weder, met hetzelve op het verdek, zich verlustigende in het schoone en grootsche, wat eene zeereis oplevert. Op zekeren morgen riep een matroos in den mast, dat hij een zeil zag, hetwelk de Kapitein, van zijnen kijker zich bedienende, weldra bevestigde, die vervolgens der Dame aanbood, hare nieuwsgierigheid, door middel van denzelven, desgelijks te bevredigen. Deze wikkelde diensvolgens haren zuigeling zorgvuldig in hare shawl, legde het voor een oogenblik, met de uiterste voorzorg, neder, en stond op, om zich nevens den Kapitein te plaatsen. „Halt! halt! vervl.... aap!" riepen op ééns eenige matrozen. IJlings keerde zich de Dame om, en — wie maalt haren schrik! — zag haar kind in de armen van eenen, op het schip vrij omzwervenden, baviaan, die het jongsken, even zoo als de moeder gewoonlijk deed, had omvat, en nu met hetzelve in het want lustig opklauterde. Met een' raauwen kreet viel de vrouw in zwijm, terwijl de matrozen, als om strijd, den aap achterna klommen; maar, hoe nader zij hem kwamen, des te hooger sprong hij opwaarts; zoodat de Kapitein met regt vreesde, dat het dier, zoodra het hun niet meer konde ontwijken, veelligt het kind zou dooddrukken, laten vallen of naar beneden werpen. Hij beval daarom den matrozen, af te laten, ja zich zelfs allen van het dek te verwijderen. Intusschen had hij de Dame in de kajuit doen dragen, en begaf zelf zich mede derwaarts, om, door eene reet, den aap gade te slaan en zijne kans af te zien. Die voorzigtige maatregel had het gewenschte gevolg. Want naauwelijks zag zich de baviaan alleen, of hij daalde omzigtig neder, terwijl hij het schreijende wicht scheen te willen susfen, tot dat hij, beneden gekomen, zijnen buit weêr zachtjes nederleide op dezelfde plek, van waar hij dien had opgenomen. Wie beschrijft de verrukking der moeder, toen zij, tot zichzelve gekomen, haren lieveling onverzeerd wederzag?....

MENGELWERK.

OVER DE BIJZONDERE GEAARDHEID DER NEDERLANDERS EN DUITSCHERS, OOK BLIJKBAAR IN DERZELVER TAAL, KUNSTEN EN LETTEREN.

Door

N. G. VAN KAMPEN.

(Voorgelezen in eenen Letterkundigen Kring.)

Facies non omnibus una,
Nec diversa tamen, qualis decet esse sororum.

Deze spreuk des *Latijnschen* dichters is ook op de wijdverspreide takken van den alouden en lommerrijken *Germaanschen* volks- en taalstam toepasselijk. Van de *Moesogothen* aan den oever der *Zwarte Zee* in de vierde eeuw, tot aan de *Britsche* wateren, en tot in *Brittanjes* verste koloniën in onze dagen, is deze overeenkomst, ook bij de grootste verscheidenheid, onmiskenbaar. Op de volken en op hunne talen is het merk des *Duitschen* volkskarakters ingedrukt, maar gewijzigd naar klimaat, omstandigheden en betrekkingen. Bij de *Moesogothen* plooide zich de taal naar de spraak hunner *Grieksche* beschavers; bij de *Scandinaviërs* bleef zij zuiver, maar bij de *IJslanders* ruw en hard, gelijk hunne Godsdienst; weeker bij de laag wonende *Deenen*; forscher bij de *Zweden*, door de *Noormansche* verovering bijna ter helfte verbasterd, en met *Fransche* woorden vermengd bij de *Engelschen*. Ik spreek niet van de meer zuidelijke talen, waar het *Latijnsche* taalbeginsel het *Germaansche* bijna geheel verdrongen heeft. Maar thans wilde ik mij bij die twee zusters bepalen, waar de taal in al hare eigenaardigheid het zuiverst bewaard is gebleven, zoodat de kennis der eene

tot het grondig verſtaan der andere bijkans onmisbaar is, en de *Duitſchers* onzer dagen *ons* minder oneere dan zichzelve nadeel doen, door onze taal te verwaarloozen.

Doch om de talen, die zich zoo juist en gepast door de namen van *Hoog-* en *Nederduitsch* onderſcheiden, in hare eigenaardigheid te vatten, zal het noodig zijn, en dit zal een groot gedeelte van dit vertoog uitmaken, den aard der beide volken te doen kennen.

Deze meen ik, dat zich vooral in hunne letterkunde en kunstbeoefening uitdrukt, die toch, zoo iets, het kenmerk zijn van het volkskarakter. En dan zie ik bij den *Duitſcher* louter beſpiegeling, bij den *Nederlander* beoefening. In het godsdienſtige, wijsgeerige, wetenſchappelijke, geſchied- en ſtaatkundige, in het tweede vooral heeft *Duitschland* een onbegrijpelijk aantal ſtelſels te voorſchijn gebragt, die alras door andere vervangen zijn. In de beſpiegelende Wijsbegeerte is het ſedert de tijden van LEIBNITZ en WOLFF ongemeen vruchtbaar geweest. Stelſel op ſtelſel heeft elkander verdrongen, bijna met dezelfde ſnelheid als de *modes* in de hoofdſtad van *Frankrijk*. KANT, REINHOLD, FICHTE, SCHELLING, HEGEL, FRIES: ziet daar zoo vele namen van hoofden van ſekten, om nu niet eens te ſpreken van de tallooze navolgers, die elk op zijne wijze iets bij het ſtelſel voegen of daarvan afnemen, ten minſte het nader verklaren of op andere wetenſchappen zoeken toe te pasſen. Ook de Natuurkunde wordt aan ſtelſels onderworpen, en de Natuurfilozoof raadpleegt minder de ondervinding dan zijn ſystema. De Geſchiedenis komt mede niet vrij, en de best geſtaafde gebeurtenisſen worden, ten behoeve van een of ander historisch ſtelſel, in den ſmeltkroes der hoogere-kritiek geworpen. De *Duitſcher* is daarbij hartstogtelijk; gaarne verbindt hij het gevoel met zijn onderzoek; al ſpoedig neemt de poëzij de kleur aan van het wijsgeerige ſtelſel, en verliest zich in dien ſmeltkroes wel eens in damp, die, naar de hoogere gewesten opgeklommen, ons verhevene, maar onbereikbare Idealen vertoont. Het mystieke vindt in *Duitsch-*

land; en vond er reeds federt de veertiende eeuw, talrijke aanhangers, en men zoekt daarvan, met ongehoorde vlijt, de fporen zelfs bij *Hindous* en *Mahomedanen* op.

Dit alles is bij den *Nederlander* gansch anders. Bij hem is zeker ftreven naar het zakelijke, het reéle en fubftantiéle niet te miskennen; doch daarom zweeft hij ook in lagere kringen. De ftelfels van befpiegelende Wijsbegeerte zijn bij ons ten uiterfte fchaars, indien wij er hebben. Wanneer men SPINOZA niet mederekent, betuig ik, behalve FRANS HEMSTERHUIS en ALLARD HULSHOFF, die toch nog geene eigene ftelfels bouwden, geenen befpiegelenden Wijsgeer van naam in ons vaderland te kennen, die meer deed, dan vlijtig zijne voorgangers op het betredene pad na te volgen. In de Godgeleerdheid en Gefchiedenis heeft bij ons de hoogere kritiek nog weinig geluk gehad, of het moest het gevolg zijn der flaaffche navolging, waartoe, helaas! onze natie zoo bijzonder geneigd is. Het Mysticismus heeft bij ons weinig opgang gemaakt, en de *Duitfchers* hebben zich hevig geërgerd over deszelfs beftrijding door onzen BORGER. Maar in wetenfchappen, die een' vasten grond hebben, in Wis-, Natuur-, Scheikunde, oude en hedendaagfche Taalkennis, Uitlegkunde, daarop gebouwd gefchiedkundig onderzoek, en ftellige Regtsgeleerdheid, heeft zeker geen land, naar evenredigheid der grootte, het onze overtroffen. Zelfs verwijten ons onze oostelijke naburen wel eens, dat het eenvoudige menfchenverftand (*le gros fens commun*) der *Nederlanders* te grof is, om al het fijne en fcherpzinnige van hunnen driemaal overgehaalden wijsheidsgeest te doorgronden. Aan HEMSTERHUIS kunnen zij echter geene hulde ontzeggen; doch deze maakt eene uitzondering.

Al het hier geftelde moet geenszins dienen, om den geest van onderzoek, het ftreven zelfs naar het ideale, hetwelk de *Duitfchers* onderfcheidt, eenigermate in een ongunftig licht te plaatfen. Onuitfprekelijk veel heeft de

wereld aan dien geest te danken: de Hervorming, de bestrijding der tooverij door THOMASIUS, de *Theodicee* van LEIBNITZ, en eene menigte wijsgeerige denkbeelden en historische twijfelingen, die, door nader onderzoek, voor de waarheid van veel dienst zijn geweest. Men denke slechts aan de stroomen van licht, door de bespiegelingen van den eenigen HERDER over zoo vele vakken van menschelijke kunde verspreid. Ik wilde slechts, als een feit, de meerdere overhelling der *Duitschers* tot het denkbeeldige, die der *Nederlanders* tot het zakelijke doen opmerken, welke ik nu ook door de beschouwing der kunsten zal staven.

Daar de kunsten als 't ware de zigtbare met de onzigtbare wereld aaneenschakelen, zoo staan eenige derzelven nader bij de eerste, andere bij de tweede. Tot de eerste behoort gewis de Schilderkunst, tot de tweede de Toonkunst. En nu raadplege men de ondervinding, in welke dier kunsten de *Duitschers*, in welke de *Nederlanders* meest hebben uitgemunt. Na ALBERT DURER, HOLBEIN en LUCAS CRANACH heeft de *Duitsche* schilderschool geene namen van eenig belang meer te noemen; maar hoe groot is de *Duitscher*, en ik zou bijkans zeggen de geheele *Duitsche* natie, als toonkunstenaar. Ik behoef mij naauwelijks op de doorluchtige *Weener* school, op het driemanschap van HAYDN, MOZART en BEETHOVEN, naauwelijks op GLUCK, BACH, VON WEBER, HUMMEL, SPOHR en zoo vele andere toonkunstenaars van den eersten rang te beroepen, waarmede *Duitschland Italië* bijkans evenaart, en, wat de uitdrukking des gevoels aangaat, overtreft. Men kome in eene *Duitsche* plaats, in een dorp zoo men wil, en vergelijke dan het welluidende volksgezang met het schorre gekras onzer straten, zoo zal men zeggen, dat de *Duitscher* van nature als 't ware een toonkunstenaar is. Maar deze kunst is juist de meest ideale van alle; zij drukt een onbepaald, een zwevend gevoel uit, en is als 't ware de weêrklank uit eene hoogere wereld,

waarvan wij niets *weten*, maar als 't ware slechts een voorgevoel hebben.

Hoezeer de zucht tot muzijk in den jongsten tijd ook bij ons ontwaakt zij, moet men toch zeggen, dat zij nu nog (om niet van de achttiende eeuw te spreken, toen er bijna geen *Nederlandsche* muzijk bestond) zeer verre bij onze naburen ten achtere is. Waar is onder ons de Componist, waar heeft hij immer bestaan, die aan eenen *Duitscher* van den eersten, bijna zou ik zeggen van den tweeden rang, de meerderheid kan betwisten? Doch nu beschouwe men onze Schilders, en wel juist diegenen, die de minst ideale, de meest uit het werkelijke, ja uit het dagelijksche leven genomene voorwerpen afbeelden. Welk een overvloed! welk eene waarheid en kracht van beelden! Zijn al deze tallooze stukken het gewrocht van een volkje van twee millioenen menschen, gedurende naauwelijks ééne eeuw? (Want daartoe bepaalt zich ons gouden tijdvak.) En is na eene sluimering van een' dergelijken tijdkring die kunst niet minder ontwaakt, om te doen zien, dat zij den *Nederlander* even zoo eigen is als den *Duitscher* de Toonkunst? Gewis! indien MOZART CIMAROSA ten minste bereikt, zoo mogen wij REMBRANDT den waardigen mededinger van MICHAËL ANGELO noemen, met dit onderscheid, dat de *Nederlander*, naar zijnen volksaard, den *Italiaan* het Ideaal overlaat, om de bestaande Natuur na te volgen, en wel bepaaldelijk hetgene, waarin hij het meeste belang stelt, zijnen huiselijken kring.

Tusschen deze twee uitersten staat de Poëzij, als bemiddelaarster, in het midden. *Ut pictura poësis*, zeide HORATIUS, en bij de *Grieken* waren Muzijk en Dichtkunst zelfs één. Ook hier is het karakter der beide natiën onmiskenbaar. De verbeelding en het gevoel door schepping en door fantasie te streelen, heerschte reeds in de dertiende eeuw bij de *Duitsche* minnezangers, toen de eerlijke MAERLANT alle verdichting voor heilloos verklaarde, en het als de taak ook des dichters beschouwde, de

waarheid te fpreken. Reeds boven gewaagde ik van den grooten invloed der wijsbegeerte en hare ftelfels op de dichtkunst in *Duitschland:* ik behoef, ten bewijze daarvan, flechts TIECK, NOVALIS en de SCHLEGELS uit de fchole van SCHELLING, en zelfs, in meer dan één zijner dichtftukken, SCHILLER uit die van KANT, aan te halen. Hoe heerlijk heeft UZ de *Theodicee* van LEIBNITZ in gloeijende verzen overgebragt! Doch ik wil liefst flechts drie paar dichters als bewijs mijner ftelling aanvoeren, dat ook in de poëzij het *zakelijke* meer den *Nederlander*, het *ideale* meer den *Duitfcher* kenmerkt.

Het hoogfte, waartoe een dichter kan opklimmen, is het *heldendicht*. Volgens de meesten onzer kunstregters bezitten wij er flechts één, den *Frifo* van VAN HAREN. Ik wil dit, zonder in de woorden dier meesters te zweren, thans eens voor waarheid aannemen, omdat de vrij algemeene ftem fchijnt aan te duiden, dat dit gevoelen althans uitdrukt, wat *wij* voor een heldendicht houden. Ook *Duitschland* heeft er een van VAN HAREN's tijdgenoot, die, naar de *algemeene* uitfpraak der kunstregters, den naam van heldendichter bij de zijnen, zoo niet geheel *uitfluitend*, althans zeer ver boven alle anderen verdient, den *Mesfias* van KLOPSTOCK. En nu zie men het onmetelijk onderfcheid! In den *Frifo* is alles *pofitief*, alles op de ondervinding gegrond; misfchien zijn de ftaatslesfen er te menigvuldig. De uitdrukking klimt zoo weinig boven de gewone hoogte van de vatbaarheid der lezers op, dat zij hier en daar zelfs het platte nadert. KLOPSTOCK daarentegen, in zijnen *Mesfias*, is al te verheven. De aarde is flechts een gedeelte van het onmetelijk tooneel zijns gedichts. Hij waagt zich tot in den hemel der zaligen, waar de aardbollen, *klein en onmerkbaar als de zandkorrels, onder den voet des reizigers oprijzen en ter neder zinken.* Alles is op die leest gefchoeid. Het geheel heeft eene hemelfche, eene *aetherifche* tint, die ons, wel is waar,

in de vijf eerste zangen wegsleept; maar de geest der minste lezers is gestemd, om den grooten, den éénigen, den slechts te hoog boven ons zwevenden dichter gedurende twintig zangen te volgen. Ziet daar de vertegenwoordigers der twee natiën!

De Hoogleeraar VAN CAPPELLE heeft de beide dichters HÖLTY en BELLAMY met elkander vergeleken. Het moest hem, gelijk ieder, in het oog vallen, dat HÖLTY meer in het onbepaalde, in eene denkbeeldige wereld rondzweeft, dan de *Zeeuwsche* zanger der *Liefde*, des *Vaderlands* en der *Godsdienst*. Ook zijn de toonen van HÖLTY veel meer *aetherisch*, dan die zijns voorgangers in de plat prozaïsche achttiende eeuw; maar de laatste slaan meer op eenig stellig voorwerp. Zijne *Phillis*, zijn *Verrader des Vaderlands* waren geen Idealen, en hij bespotte zelfs het toen zoo algemeene, zoo zeer aangebedene *sentimentele*. HÖLTY daarentegen werd door zeker duister gevoel van zachte droefgeestigheid bezield, hetwelk hem de Natuur in een geheel eigen, geheel oorspronkelijk licht deed beschouwen. HÖLTY is meer ideaal, BELLAMY meer reëel.

Twee groote, bijna gelijktijdig overledene dichters heeft *Duitschland* en *Nederland* onlangs verloren. Het zijn GÖTHE en BILDERDIJK. Rijkdom van denkbeelden en kundigheden, gloed en kracht van voorstelling, overvloed van voortbrengselen, invloed op de letterkunde van hunnen tijd hebben beiden met elkander gemeen. Ook moet men niet uit het oog verliezen, dat BILDERDIJK, vroeg van de meesten zijner landgenooten, met welke hij omging, door eigene godsdienstige, staatkundige en wetenschappelijke begrippen vervreemd, zekere verwijdering van het dagelijksche leven, zekere overhelling tot het Ideale heeft overgenomen, die hem, bij al zijnen schijnbaren afkeer van de *Duitschers*, aan dezelve nader brengt, dan hij zelf wel zou hebben willen erkennen. GÖTHE daarentegen heeft bij zijne landgenooten den naam, dat hij meer *objectief* is dan eenig ander hunner dichters; dat hij zich met de voorwerpen, die hij schil-

deren wil, als 't ware *vereenigt*, en dus geene duistere *gevoelens* of *overleggingen*, maar de zaken en perfonen afmaalt *zoo als ze zijn* of *zich vertoonen*. Dit zou hem nader bij de *Nederlandfche* manier brengen. Wij hebben dus in BILDERDIJK en GÖTHE geen twee *uiterften*, maar integendeel twee nader dan de meeste andere dichters der onderfcheidene volken *bijeenftaande* Geniën. En nogtans welk een onderfcheid! Men vergelijke flechts een Treurfpel van beiden, den *Floris V*, bij voorbeeld, met GÖTHE's *Egmond!* Hoe veel meer ziet men dáár den echten knoop van het Treurfpel, hier flechts den *held*, door den dichter fomtijds geheel denkbeeldig gefchilderd! Het zou ongerijmd zijn, den *Willem van Holland* en den *Kormak* met den *Torquato Tasfo* en den *Faust* te vergelijken: dáár heerscht eene daad, hier een Ideë. Talloos zijn ook in *onze* dichters de befchrijvingen; even zoo talloos in de *Duitfche* de befpiegelingen in den fmaak van TIEDGE's *Urania*.

Mogen wij uit dit alles niet opmaken, dat de *Duitfche* Poëzij meer tot de geliefde kunst der *Duitfchers*, de Muzijk, — die der *Nederlanders* tot de hunne, de Schilderkunst, overhelt; dat de onze meer de wezenlijke wereld afbeeldt, de *Duitfcher* in het rijk der Ideeën opklimt?

Maar, behalve in wetenfchappen en kunften, vertoont zich ditzelfde verfchijnfel ook in de *taal*; en hier komen wij terug op hetgeen wij in den aanvang nopens den verfchillenden aard der beide, hoezeer anders zeer overeenkomende, talen gezegd hebben. Immers de taal is nog meer dan de letterkunde de onmiddellijke *uitdrukking der geaardheid en ftemming des volks*. Doch hier moeten wij eene noodzakelijke opmerking niet voorbijzien.

Het *Hoogduitsch* onzer dagen is niet de aloude volkstaal, die in *Germanië* weleer werd gefproken; zij is gemengd en zamengefmolten uit het ruwere *Opperduitsch* en het zachtere, wel eens wat platte *Nederfakfisch*.

Het is eigenlijk eene *schrijftaal*, die aan de *Sakfische* kanselarij haren oorsprong en aan LUTHER's Bijbelvertaling haren onmetelijken invloed te danken heeft, en die allengs in den beschaafden omgang alle *Opperduitsche* en *Nedersaksische* tongvallen heeft verdrongen. Door dezen haren oorsprong heeft zij ook onbegrijpelijk veel aan de Schrijvers, die haar sedert drie eeuwen hebben gebezigd, te danken. Zij heeft vele uitdrukkingen van dat onbepaalde, zwevende gevoel, die overhelling tot droefgeestigheid en hetgeen de *Franschen rêverie* noemen, en ook vele woorden, die in andere spraken bijkans geene vertaling dulden, overgenomen. Van dien aard zijn *Ahnung*, *Ahnen*, *Sehnsucht*, *sich sehnen*, *hehr*, *Weihe*, *Götterfunke*, *feuertrunken*, *Flammenschild*, *Gestalten*, *Huld*, *Verklärungsglanz*, *Lichtwelt*, enz. die alle uit goede en geachte Schrijvers ontleend zijn. In onze taal hebben wij van deze woorden veel minder. Wij moeten in de muzijk nog het vreemde *Componist* bezigen, waar de *Duitscher* het eigenaardige *Tonsetzer* heeft. De beroemde LUBLINK twijfelde, nog geen vijftig jaren geleden, zeer, of men wel *bewonderen* mogt bezigen; hij zegt, „dat vader FEITAMA, wanneer hij in onze „dagen geleefd had en voor de verleiding vatbaar ge„weest was, er zich met het echt *Germaansche bewonderen* „(in plaats van *met verwondering aanschouwen*, dat nog „niet eens den geheelen zin uitdrukt) zou af gemaakt „hebben." (*) Zelfs *miskennen* en *overdreven* noemt hij „*bastaardwoorden*, wier *Duitsche* troniën maar al te „duidelijk van hunne ware afkomst getuigen." Ook met het woord *Entschlossenheit* weet hij geen raad. En van waar dit verschil in de twee talen? Het zijn afgetrokkene denkbeelden. Niemand heeft echter later zwarigheid gemaakt, om de drie eerste woorden van de *Duitschers* over te nemen; terwijl ons gezond verstand ons het andere, dat van *Entschluss* afkomstig is, heeft doen verwerpen. Doch, zoodra men op het vaste land der stellige wetenschap komt, is de meerderheid voor ons

(*) LUBLINK, *Brieven*, bl. 9 11.

beslist. Hoe vele woorden zijn er van kundigheden, die de *Duitscher* niet dan door bastaardwoorden kan uitdrukken, en die wij naar den aard onzer taal kunnen noemen! *Wiskunde*, *werktuigkunde*, *waterweegkunde*, *stalkunde*, *scheikunde*, *redeneerkunde*, *bovennatuurkunde*, *zielkunde*, *wijsbegeerte*, *kruid- en dierkunde*, *delfstofkunde* en zoo vele andere meer. Omtrent de scheepvaart is onze taal natuurlijk rijker, zoo wel in woorden als uitdrukkingen en spreekwijzen, dan die des *Duitschers*, omdat de laatste door een niet dan zijdelings aan de zee palend volk wordt gesproken. Immers ook onze taal is eigenlijk slechts het veredelde oud-*Hollandsche* dialekt, hetwelk zich van den geheelen *Nederduitschen* hoofdtak, die langs de Noord- en Oostzeeën van *Duinkerken* tot voorbij *Koningsbergen* gesproken wordt, alléén tot schrijftaal heeft verheven. De beide zijtakken, het *Vlaamsch* en *Nedersaksisch*, en de bijna verdorde *Friesche* tak, zijn door slechts weinig goede Schrijvers beoefend, en door drie veroverende nabuuren, het *Fransch*, het *Hoogduitsch* en het *Hollandsch*, uit de schrijftaal, en bijkans zelfs uit de taal der zamenleving, verdrongen. Vandaar dat de zeevaart, dat vroegere hoofdbestaan der *Hollanders*, ook, zoo wel in woorden als spreekwijzen, een' ontwijfelbaren en sterken invloed op onze taal heeft geoefend. De behoefte, om zich in het dagelijksche leven zoo wel, als in geschriften, voor een klein publiek verstaanbaar uit te drukken, heeft dan ook in onzen tijd den stijl meer vloeijend gemaakt, dan bij den *Duitscher*, die, bij de groote uitgestrektheid van zijn land, zich een *geleerd* lezend publiek mag voorstellen, dus minder op den vorm ziet, en somtijds, door in elkander geschovene volzinnen, verwijdering van het onderwerp en het gezegde duistere, orakeltaal spreekt. Het dwaalbegrip van sommigen, dat *duidelijkheid* een kenmerk van *oppervlakkigheid*, *duisterheid* daarentegen van *diepte* is, (even als in het water) kan misschien ook iets hiertoe bijdragen.

Doch welke is de reden van dit grondverschil in den

volksaard, ten minste bij den stand der geleerden en kunstbeoefenaars, die, in wetenschappen, letteren, kunsten en taal, de twee volken zoo verschillend wijzigt? Het zij mij vergund, hier eene gissing aan uw oordeel te onderwerpen.

In *Duitschland*, welks doorgaans vruchtbare grond sedert onheugelijke tijden bebouwd is, doch waarvan de bebouwer weinige, de Adel en de Geestelijkheid de rijkste vruchten plukten, is de *leerstand* (zoo als de letterbeoefenaars, in tegenoverstelling van *neêr-* en *weêrstand*, of burgers en krijgslieden, werden genoemd) zeer lang in geringe achting geweest, vooral tegenover den Adel. Tot een klein inkomen beperkt, waarvoor zij nog diep moesten buigen en hunne begünstigers met titels en lof vleijen, weinig door ambten of bedieningen in betrekking tot het dadelijk werkzame leven, had de *Duitsche* letterminnaar en geleerde schaars den grooten prikkel der liefde tot het vaderland, in honderd kleine Staten versnipperd; tot den roem, waar geene hoofdstad, geen middelpunt van gemeenschap was. Daar nu ook de Regeringen langen tijd meer voor de genoegens van den genadigen Heer, ten wiens behoeve men Parforcejagt hield en de landskinderen naar *Amerika* verkocht, dan voor de belangen van het volk zorgden, nam de teruggezette dichter en geleerde de toevlugt tot het onbeperkte gebied van den geest en de verbeelding; hij vond zijn geluk in zelf gevormde *Utopia's*, in stelsels, waarin hij *schepper* was en *gebieder*, en hij leefde minder in de werkelijke wereld, waar de onbeschaafde Landedelman veel hooger stond dan hij, dan in het *Rijk der Fantasie*. Het is waar, deze toestand bestaat thans niet meer; maar de overgang tot een' anderen staat van zaken, waarin de geleerde meer *staatsburger* is, heeft de oude rigting van den geest veranderd, zonder nog een' nieuwen voort te brengen. *Duitschland* heeft nu Constitutiën en stemmende Hoogleeraars in de Staatsvergaderingen; maar de teelt zijner dichters schijnt uitgestorven, en ook in de wijsgeerige stelsels heeft eene verpoozing plaats.

Hoe geheel verschillend daarvan vertoont zich ons Vaderland! Reeds in de oudste tijden bragt 's lands natuurlijke toestand, die veel werkzaamheid vereischte om het boven water te houden, zekere vrijheid van den burgerstand voort, die vooral in het meest bedreigde *Holland* en *Zeeland* al meer en meer de gelijkheid nader kwam en den adeltrots fnuikte. De werkzaamheid, door koophandel, zeevaart en fabrijken gevoed, bezielde alle standen en vereischte aller vlijt. Men had geenen tijd, om bespiegelende stelsels te bouwen, of in het rijk der verbeelding te gaan omdolen. Hier kwam, kort na de herleving der letteren, de vreeselijke tachtigjarige oorlog bij, die echter meer prikkel tot arbeidzaamheid was dan de dertigjarige in *Duitschland*, waarin vreemdelingen alles te vuur en te zwaard verwoestten; terwijl de *Nederlander*, wiens grondgebied in de Republiek spoedig bevrijd werd, daar veel meer stof vond, om de groote daden zijner tijd- en landgenooten te vermelden. Hij had een Vaderland, wel klein, wel beperkt, maar waarvan hij geene vergrooting begeerde, zoo als de *Duitscher* die menigmaal met zijn bloed voor zijnen Vorst, zonder eenig nut voor zichzelven, moest koopen. Hier vond de dichter dus reeds dadelijk een veld voor zich, waar de wezenlijkheid geene verdichting behoefde, om belangrijk te worden; en zoo men verdichten wilde, was de *Olympus* immers bij de hand. In de achttiende eeuw daarentegen was men *te* rijk geworden: alle prikkels tot dichten, tot filozoferen en tot daden waren verstompt. Waartoe zou de wijsgeer, de dichter eene ideale wereld hebben opgezocht? Hij had het in de werkelijke te goed. Daarenboven had de noodzakelijkheid der wis- en werktuigkunde, eensdeels tot 's lands behoud, anderdeels tot den scheepsbouw en de scheepvaart, zekeren wiskundigen geest bij de natie voortgebragt, die tegen alle holle stelsels, tegen alle luchtkasteelen en scheeve redeneringen behoedde, en slechts het zakelijke, het ware, het nuttige deed opzoeken. Vandaar, naar mijne denkbeelden, de grondtrek, die door de omstandigheden

en lotgevallen der beide natiën aan dezelve als kenmerk werd ingedrukt.

Tegen dit gevoelen voorzie ik echter eene gewigtige bedenking, uit de Geschiedenis ontleend. In het oude *Griekenland* waren al de *Doriërs* binnenlandsche, landbouwende stammen, en daarbij toch vreemd aan wijsbegeerte en bijkans aan dichtkunst, zoodat zij zelfs hunne Barden uit *Athene* moesten ontbieden; de *Iôniërs* daarentegen bewoners van kustlanden, ijverige zeevaarders en kooplieden, die daarbij toch niet slechts, genoegzaam uitsluitend, de heerlijkste poëzij in alle vakken, maar ook de wijsbegeerte beoefenden. Tot hen behoorden HOMERUS, SOPHOKLES, ANAXAGORAS en PLATO; bij hen bloeiden de kunsten in den hoogsten trap. Vandaar dat men zoo veel Idealen van schoonheid en eene rigting tot het bouwen van denkbeeldige Republieken uitsluitend bij hen vond, terwijl de *Doriërs* zich zoo geheel tot het werkelijk bestaande bepaalden. Bewijst zulks niet de valschheid mijner gissing?

Doch letten wij op verscheidene bijzonderheden. De slavernij bewerkte bij de oude Staten een groot verschil van de hedendaagsche. Schoon *Athene* een handeldrijvende en zeevarende Staat was, hadden de *Atheners* nogtans wel den tijd, om den geheelen dag op de markt en elders rond te gaan en te vragen: *Is er wat nieuws?* Zij hadden slechts schepen, of goederen, of fabrijken *in eigendom*, maar lieten die door slaven, waaronder er ook waren, die wij *meesterknechts* zouden noemen, bewerken. Daarenboven gaf hun handel en zeevaart ook op verre na niet zoo veel voordeelen, als aan onze voorvaderen, zoodat de rijkdom hen niet wel geheel kon verstompen. De heerlijke tooneelen, van staatswege ter eere van BACCHUS vertoond, konden ook niet nalaten, de natie in de wereld der verbeelding rond te voeren. Immers de Mythologie was toen geen doode vorm, gelijk bij de nieuwere natien, maar maakte het gewigtigste bestanddeel uit van de Volksgodsdienst. Ook waren de *Atheensche* wijsgeerige stelsels iets geheel an-

ders dan de *Duitsche*. Zij waren als 't ware levende afbeeldingen van den besten Staat, zoo als de *Griek* zich dien voorſtellen kan, en dus met de praktijk zeer naauw verwant; de ſystema's van KANT en SCHELLING hebben met het werkelijke leven weinig of niets te doen. Hoezeer de *Stoïſche* en *Epikuriſche* ſtelſels ook, op geheel verſchillende wijze, met het werkelijke leven naauw in betrekking ſtonden, heeft de ondervinding en de ſtrekking zelve dier ſtelſels geleerd; maar men moet altijd het ligt beweegbare der *Grickſche* verbeeldingskracht daarbij in aanmerking nemen. Eindelijk was de oude *Griekſche* poëzij in aard en ſtrekking hemelsbreed onderſcheiden van de tegenwoordige *Duitſche*; gelijk SCHILLER, in zijne heerlijke verhandeling over de naïve en gevoelige dichtſoort, met verſcheidene vóorbeelden treffend heeft aangetoond. Dat de *Doriërs* niets voor de beſchaving van den geest gedaan, maar ook geene ſchadelijke, voor zedelijkheid, godsdienst en vaderlandsliefde heilllooze ſtelſels, gelijk dat van EPIKURUS, uitgebroeid hebben, lag oorſpronkelijk in het ſtellige verbod hunner wetgevers *om geene nieuwigheden in te voeren*, welk woord zelfs altijd in een' kwaden zin werd opgevat. Daar was de bron tot nieuwe ſtelſels, tot het vormen van Idealen, tot verbeteringen in de muzijk zelfs, van regeringswege geſtopt. Waar deze wet voorbijgezien werd, gelijk te *Syrakuſe*, was het ſtelſel der beweging levendig genoeg, hoewel andere oorzaken er de ontwikkeling van groote vernuften beletteden. Ook daar, gelijk hier te lande, ſchijnt overigens de geest zich meer uitſluitend aan de wiskunde te hebben overgegeven.

Hiermede meen ik de tegenwerping, die men van de *Griekſche* Staten tegen mijne ſtelling zou kunnen ontleenen, te hebben weêrlegd. Mogt dit vertoog ons eenigzins de gewrochten der beide zuster-natiën uit een onzijdig oogpunt hebben doen beſchouwen, zoo zou mijn oogmerk bereikt zijn.

TWEE TOESPRAKEN AAN DE GEVANGENEN IN HET TUCHTHUIS TE SPANDAU, GEDAAN DOOR THOMAS SCHILLITOE, VAN LONDEN. (*)

De beide hier volgende Toefpraken zijn, gedurende den zomer des jaars 1824, in het voorbeeldig ingerigt Tuchthuis te *Spandau* gedaan, door een bekwaam fnelfchrijver opgeteekend en federt bewaard gebleven. Zij werden al aanftonds bij de gevangenen, over het algemeen, gunftig opgenomen, en fchenen bij fommigen inzonderheid levendige indrukken te verwekken; en aangezien zij, naar men vernam, voor het vervolg niet zonder nut zijn gebleven, zoo hoopt men, dat eene meerdere verbreiding van dezelve, ook aan andere plaatfen, eenen weldadigen invloed moge uitoefenen op het gemoed van die ongelukkigen, welke, alhoewel zij, billijkerwijze, voor hunne misdrijven boeten, te gelijker tijd voorwerpen zijn van beklag voor de medelijdende en gevoelige harten van hen, die de uitbreiding der gelukzaligheid van alle hunne natuurgenooten wenfchen te bevorderen.

Eerfte Toefpraak.

Het is een gevoel mijner eindelooze verpligting aan God, en eene opregte liefde tot ul., als mijne medemenfchen, begiftigd met eenen onfterfelijken geest, die evenzeer dierbaar is aan den Heer als de mijne — het is eene onpartijdige, Evangelifche liefde, die mij bewoog en bereidwillig maakte, mijn tegenwoordig bezoek voor ul. te beftemmen; en thans is het mijn innigfte wensch, dat ik, als een gefchikt werktuig, dienen moge, om ul. tot een hoogstgewigtig onderzoek te be-

(*) Onder dezen titel is, in den loop des verftreken jaars, te *Pyrmont*, bij GEORG USLAR, een ftukje verfchenen, waarvan de vertaling, langs dezen weg, aan onze Landgenooten wordt aangeboden. Dit gefchrift, vroeger in het licht gegeven zijnde, zou als eene *Bijlage* hebben kunnen dienen tot de *Aanteekening* van het in den loop des jaars 1833 uitgegeven gefchrift: *Het beginfel der Doodftraf getoetst aan de leer van Openbaring en Christendom.* — VERT.

wegen. Ik wensch, namelijk, dat gijl. beproeven en onderzoeken moogt, *wat het zij*, dat u in dezen treurigen toeſtand gebragt heeft, waarin gij een kostbaar goed, *uwe vrijheid*, moet ontberen, en de ſmartelijke gewaarwording ondervindt, dat mannen van hunne vrouwen, ouders van hunne kinderen en kinderen van hunne ouders verwijderd zijn; eene ſcheiding, welke, gelijk ik overtuigd ben, geenszins de wil is van onzen hemelſchen Vader, die voorzeker geen welgevallen in onze ellende kan vinden. Neen, Hij wil onze gelukzaligheid, zoo wel voor deze als voor eene toekomende wereld; en opdat ieder mensch daartoe geraken en God zijne genadige oogmerken bereiken zoude, zoo heeft Hij aan een iegelijk zijne Goddelijke wet in het hart geſchreven en dezelve in ons gemoed gelegd. Deze wet gebiedt ons, wat wij doen moeten en wat wij behooren te vermijden en na te laten, wanneer wij, in het oog van God, welbehagelijk wandelen en onszelven het genot eens tijdelijken en eeuwigen vredes verzekeren willen, dien Hij voor een ieder onzer beſtemd heeft. Wanneer gijl. nu dit onderzoek te werk ſtelt, uzelven beproeft en vraagt: wat was het toch, dat mij in dezen kommervollen toeſtand plaatſte? zoo houde ik mij overtuigd, dat ieder voor zichzelven zal inzien, hoe hij, bij gebrek aan opmerkzaamheid op de Goddelijke ſtem van zijn geweten en uit ongehoorzaamheid omtrent dezelve, in eene zoo diepe ellende vervallen is. Immers deze geheime ſtem, die in ons binnenſte zacht tot ons ſpreekt, toont ons en allen menſchen, op de duidelijkſte wijze, het goede en kwade, zoodat wij beide van elkander onderſcheiden en erkennen kunnen, wat wij verkiezen en doen of vermijden en nalaten moeten, wanneer wij gezind zijn overeenkomſtig Gods welbehagen te handelen. Maar dewijl het nu duidelijk is, dat gijl. uit gebrek aan opmerkzaamheid op dit inwendige getuigenis uws gemoeds, en uit ongehoorzaamheid aan deszelfs geheime herinneringen, in dien ongelukkigen toeſtand verzonken zijt, waarin gij u thans bevindt, zoo kan ik

in waarheid betuigen, dat ik hartelijk voor ul. bidde, dat de verloopen tijd, in welken gij ongeneigd geweest zijt, om de tucht en bestraffing des Heiligen Geestes in uwe harten aan te nemen, thans mag zijn voorbijgegaan, en dat het voortaan uw ernstig streven moge uitmaken, om, met des te grooter opmerkzaamheid en waakzaamheid, aan de inwendige stem van het Goddelijk gebod in uwe harten gehoor te geven. Dit is het éénige, en kan slechts het éénige middel zijn, om vergeving voor uwe misdrijven en zonden te ontvangen; eene *vergiffenis*, metderdaad, allernoodzakelijkst voor een iegelijk, die zijne kostbare ziel, na de stormen van dit leven, eenmaal in het land der eeuwige rust hoopt overgebragt te zien. Van deze vergiffenis kunt gijl. evenwel dán eerst verzekerd worden, wanneer gij u, in alle opregtheid, wendt tot JEZUS, den *Heiland* en *Verlosser* van zondaren, en die, ook om den wille hunner overtredingen, den dood des kruises geleden heeft, opdat Hij in uwe harten eene echte droefheid verwekke, die eene onberouwelijke bekeering tot zaligheid werkt.

De eerste stap, die door ul., bij het gevoel van dit hartelijk leedwezen, behoort gedaan te worden, is, den almagtigen God te smeeken, dat Hijzelf ul. geneigd make jegens anderen vergevensgezind te zijn, zoodat gij, uit 's harten grond, eenen ieder vergeeft, en geenen haat koestert tegen hen, die uwe gevangenneming hebben te weeg gebragt, noch tegen het Geregtshof, dat u veroordeelde. Dit is inderdaad eene zware taak voor vleesch en bloed; dan gij behoort daarbij te bedenken, dat het de uitdrukkelijke verklaring van onzen Heiland JEZUS CHRISTUS zelv' is, dat wij moeten vergeven, wanneer wij vergiffenis wenschen te erlangen. Dan, hoe moeijelijk deze taak voor u ook zijn moge, ik houde mij toch overtuigd, dat gij, voor zoo verre gij op de Goddelijke hulp en den vermogenden bijstand onzes Heeren JEZUS CHRISTUS bouwt, nevens mij, zult ondervinden, dat Hij u sterken en bereidwillig maken zal, om, *door Hem*, alles te vermogen.

Verre zij het van ul., ontevredenheid te koesteren over de wetten uws lands. Immers, wanneer gij uzelven regt naauwkeurig beproeft, zoo zult gij bevinden, dat de oorzaak uwer rampen geenszins aan die wetten behoort te worden toegeschreven, maar veeleer daaraan, dat gij, de verzoekingen van den vijand uwer zielen gehoor gegeven hebbende, daardoor tot de door u bedrevene verkeerdheden zijt verleid geworden. Laat het daarom veelmeer uw toeleg zijn, om, door de medewerkende kracht des Heiligen Geestes, eene dankbare gemoedsgesteldheid omtrent uwe Overheden aan den dag te leggen, en beschouwt het als eene groote weldaad, onder eene milde Regering te leven.

Ik ben geenszins voornemens ul. verwijtingen te doen, en ik wensch, dat hetgeen ik zeg door ul. niet als zoodanig zal beschouwd worden; neen, ik kan in waarheid betuigen, dat, bijaldien het mogelijk ware, dat het hart eens menschen bloeden kon, gewis het mijne zou bloeden, terwijl ik uwen toestand in ernstige overweging neme. O! daarom herhaal ik het andermaal: beschouwt het als eene groote weldaad, dat uw tegenwoordig lot ul. in dit land is te beurt gevallen. Bevondt gij u toch in mijn vaderland (*Engeland*), en waart gij naar de aldaar bestaande wetten gestraft, zoo is het hoogstwaarschijnlijk, dat velen uwer het leven zouden hebben moeten verliezen, en gijl. waart dan in een' zeer onvoorbereiden toestand weggerukt, om voor God in het gerigt te verschijnen! Niemand uwer zegge: „Het ware „welligt beter voor mij, het leven verloren te hebben, „dan mij van mijne vrijheid beroofd en van mijne be„trekkingen gescheiden te zien." Ik zou mij, veelligt, met deze denkbeelden kunnen vereenigen, wanneer ik niet bedacht, dat er op dit leven nog een ander en eeuwigdurend leven volgen zal. Wanneer wij dit levendig inzien, dan wordt het ons duidelijk, welk eene weldaad het is, onder een Bestuur te leven, dat het kostelijke leven eens menschen weet te schatten; maar daarom ook smeek ik ul., dat gij, door hetgeen gij thans

lijdt, bewogen moogt worden, de wet, die God op de tafelen uwer harten geschreven heeft, van nu af aan beter op te volgen; dan zou uw lijden u van dag tot dag immer ligter te dragen vallen, en dan zou de heilzame druk, dien gij thans ondervindt, een weldadig berouw in u opwekken; een berouw, dat u geen verdriet zal baren, maar u in het oog des genadigen Gods aangenaam maken kan.

Mogt gijl. welligt verleid worden tot ongeoorloofde uitdrukkingen, of booze en ligtzinnige woorden, tracht dan die verzoeking, door den bijstand van uwen Verlosser, te wederstaan. Daardoor, dat gij aan Zijne stem in uw geweten gehoor geeft, zult gijl. er toe komen, om u door uw goed gedrag bij uwe Overheden en Opzieners aan te bevelen. Dan zult gijl. hun geene bekommernis meer veroorzaken, en hun de zorg en moeite, die zij om uwentwil aanwenden, zeer verligten.

En hebt gijl. uwen arbeid volbragt, begeeft u dan niet tot onnutte gesprekken, maar leest veel liever in de *Heilige Schrift*; want deze strekt tot leering, bestraffing, verbetering en onderwijzing op den weg der geregtigheid. Het ontbreekt mij aan woorden, om ul. volkomen te overtuigen, van welk een gewigt die heilige oorkonden voor ons, menschen, zijn; maar ik ben overtuigd, dat zij ul. tot een onberekenbaar nut zullen verstrekken. Wanneer gij, na volbragte taak, met stille opmerkzaamheid in dezelve leest, zult gij gewis eenen grooten vrede in uw gemoed ondervinden, en u niet zoo onrustig gevoelen, als wanneer gij den dierbaren tijd met onnutte of ligtzinnige gesprekken verbeuzelt.

Wanneer gijl., op deze wijze, ernstig gezind zijt, ten allen tijde, den bijstand van den alomtegenwoordigen God te zoeken en ootmoedig voor Hem te wandelen, zult gij elken dag Zijne hulp ondervinden, en, juist hierdoor, des te beter in staat zijn, de harde beproeving der scheiding van uwe, naar ik vertrouwe, u dierbare betrekkingen te dragen. O! zijt daarom liefderijk gezind

jegens elkander, en wekke de een den ander' niet op tot het kwade!

Gelooft het, dat, wanneer God, die het harte doorgrondt, uwe opregte gezindheden en uw ernſtig ſtreven, om Hem te behagen, aanſchouwt, Hij daardoor bewogen kan worden, een vroeger ontſlag voor u te bewerken, dan gijl. veelligt wachtende waart; want Hij is een God, die de harten der menſchen in Zijne hand heeft en dezelve leidt als waterbeken. Gehoorzaamheid aan de Goddelijke wet, die Hij in uwe harten heeft geſchreven, is het middel, om Hem welgevallig te zijn. Daarom denke of zegge niemand, dat zijn toeſtand *hopeloos* zij; immers alwat van uwe zijde gevorderd wordt, is ſlechts bereidwilligheid, om u te benaarſtigen, de vreeze des Heeren in uwe harten te bewaren en Zijne geboden te doen. De kracht daartoe wil Hijzelf ul. verleenen; en wanneer gij deze vermaning opvolgt, zoo zult gij ondervinden, dat uw toeſtand in geen opzigt hopeloos is.

En nu bevele ik ul. Gode en het woord Zijner genade! hetwelk, indien gij daarop acht geeft, het vermogen bezit, ul. bij Hem aangenaam te maken. Daardoor zult gijl. dan ook de bewijzen opleveren, dat er eene droefheid naar God in uwe harten verwekt is; en dat dit uwe zalige ervaring zijn moge, is mijn vurig gebed voor een iegelijk van u, aan deze plaats tegenwoordig.

Aanmerking.

Het zal niet ondienſtig zijn op te merken, dat THOMAS SCHILLITOE, tijdens zijn eerſte bezoek te *Spandau*, niet alle de daar opgeſlotene gevangenen bezoeken konde, aangezien men het niet durfde wagen, een aantal der boosaardigſten hunner, van wie men onrust en ſtoornis duchtte, nevens de overigen toe te laten. De liefderijke bezoeker vond, dien ten gevolge, zijne verpligting ſlechts ten deele vervuld, en hij vermeende ook aan de gezegde ongelukkigen een woord van vermaning en opwekking op het hart

te moeten drukken. Later verzocht hij hiertoe verlof, en hetzelve werd hem gunstig toegestaan.

De uitwerking van dit bezoek logenstrafte het vermoeden, dat men omtrent hetzelve had opgevat. Deze tot hiertoe zoo woeste en gevreesde menschen, die vroeger zoo veel onheils hadden veroorzaakt, hielden zich niet slechts, gedurende de tot hen gerigte toespraak, zeer stil, rustig en opmerkzaam, zoodat bij niemand zelfs eenig onrustig, spottend of oproerig gebaar bespeurd werd; maar zij legden, integendeel, blijkbaar getroffen, hunne dankbaarheid aan den dag voor de woorden des sprekers, en sommigen hunner gaven hun opgevat besluit op de levendigste wijze te kennen, om leven en wandel voortaan te beteren.

(De tweede of laatste Toespraak hierna.)

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(Vervolg van bl. 29.)

Toestand der Kolonisten, wanneer zij zich gevestigd hebben, om land te ontginnen.

De Staat verkoopt de woest liggende gronden bij afdeelingen van duizend morgen, voor een' *dollar* het morgen. De landerijen, die uitzigt op aanmerkelijk voordeel in de toekomst aanbieden, zijn meestal reeds de eigendom van bijzondere personen; doch het is gevaarlijk, van deze te koopen. Daar worden namelijk van staatswege geene registers van de grondbezittingen gehouden. De koopbrief is dus het eenige stuk, waarop men zich kan beroepen. Ik wil dit met een voorbeeld ophelderen. *A.* verkoopt aan *C.* grond, welken *A.* oorspronkelijk van den Staat gekocht had. Nu bouwt *C.* eene hut op denzelven; bosschen worden uitgeroeid en in vruchtbare akkers veranderd — na verloop van weinige jaren is het land tienmaal den aankoopsprijs waardig. Daar ontstaan van tijd tot tijd nog eenige hutten in den omtrek van eene vierkante mijl, en dit heet nu eene *stad*, welke eene plaats op de landkaart en eenen beroemden naam, b. v. *Parijs*, *Athene*,

Londen, *Rome*, *Thebe*, *Manchester* enz., krijgt. Het gebeurt, dat deze zoogenaamde *steden* volkrijke en bloeijende steden worden. Doch al heeft zulks ook geene plaats, zoo blijft toch de naam op de landkaart prijken. Dien ten gevolge nu geraakt de grond van C. tot eene waarde van honderdmaal den aankoopsprijs. Intusschen zou C. gaarne met veel geringer voordeel zich vergenoegen, en zijn bosch, de zoogenaamde *stad*, aan een' ander' overdoen. De staatkunde der *Amerikanen* vordert echter, dat zij den prijs der landerijen niet beneden de aangenomene of onderstelde waarde laten dalen, dewijl alleen op het aanlokfel van de ongemeene voordeelen, welke de ontginning oplevert, de mogelijkheid berust, om de nog geheel woeste gronden bij gedeelten aan den man te brengen en alzoo het gansche land allengs te doen bebouwen. Een voor den Staat zoo nuttig doel schijnt de middelen te heiligen. Wanneer dus C. zich laat verluiden, dat hij wil verkoopen, zoo komt *B.*, die het eens is met *A.*, toont een' beteren titel, een ouder blijk van aankoop, en jaagt C. uit zijne eerlijk verkregene bezitting. Deze kan nu zijne schade verhalen op *A.*, wanneer hij geld heeft om te pleiten; doch hij verneemt tot zijn verdriet, dat niet *A.*, maar *X.* de eigenlijke grondbezitter was; en *A.* is verdwenen. Vervolgens stelt *B.* eenen zoogenaamden pachter op deze landerijen, en het heet, dat dezelve meer huur betaalt, dan hij werkelijk doet, dewijl men op deze wijze de waarde van den ontgonnen grond meent te verhoogen.

De maatschappijen ter bevordering van het ontginnen der woeste gronden handelen soms evenwel zeer belangeloos en menschlievend. Zij verkoopen niet alleen het morgen voor 25 *centen*, maar schenken ook weleens zekere velden, zelfs tot twintig morgen, aan den genen, die de verpligting op zich neemt, om deze wildernissen te bearbeiden en huis en hof daar te stellen. Men moet intusschen de middelen kunnen aanwijzen, om zulks werkelijk uit te voeren; en dit is geene kleinigheid. Rijzen alzoo hier en daar eenige hutten, dan krijgt dit oord eenige vermaardheid, en de grondeigendom neemt spoedig meer en meer toe in waarde. Men behoeft zelfs niet diep in de woestijnen zich te begeven, om zoodanige gronden te bekomen. Ook in de meest bevolkte Staten, in *New-York* b. v., liggen er genoeg onbebouwd. In *Hamilton-County*, een land van 84 vierkante *Duitsche* mij-

len, ſtaat nog niet één eigenlijk huis; en zoo vindt men het ook elders.

Bij *Water-Market*, in de ſtad *New-York*, is een kantoor, dat met de vestiging van volkplanters zich bemoeit, zoo gelegen, dat aankomende kolonisten, die meestal hier aan wal ſtappen, er als van zelve moeten binnentreden. Aan het hoofd van hetzelve ſtaat *Master* BLABBER, die terſtond den binnenkomenden in folianten de voordeeligſte aanbiedingen van woeste gronden voorlegt, bedenkingen beantwoordt, en op zijn woord van eer de ſchoonſte beloften doet. Bij de eerſte vraag, welke men tot hem rigt, vloeit er van zijne lippen een ſtroom van woorden, die wel een kwartier uurs in éénen adem voortduurt. Het baat niet, dat men hem in de rede valt. Zijne zware ſtem verdooft en onderdrukt, als 't ware, de aanmerkingen, welke iemand zou willen maken. Hij laat zich geenszins van zijn ſtuk brengen. Heeft hij eindelijk uitgepraat, zoo wordt hij eensklaps ſtil — hij rust uit, ſteekt eene cigaar aan, en bekommert zich verder niet om de hoorders, welke dan uit zijne lange rede mogen uitzoeken, wat hun past. Doet men dan nog eenige vragen, zoo antwoordt hij telkens kortaf: *Dat zeide ik u zoo even;* of: *Gelijk ik u gezegd heb.* Komen er nieuwe koopers, zoo begint *Master* BLABBER op nieuw hetzelfde op te zeggen, zonder eenige verandering. Sedert vijf jaren houdt hij dit kantoor, en men zegt, dat hij er wél bij vaart.

Heeft iemand, die zijn vaderland verliet, eindelijk eene plek gronds gevonden, waar hij zijn geluk beproeven wil, zoo treft hij gewoonlijk ergens in de nabijheid eenen gevolmagtigden *agent* aan, die, met verwijzing op de kaart, hem zekere hoeveelheid lands verkoopt. Nu worden de naburen ten vriendelijkſte uitgenoodigd, om eene hut te helpen bouwen, en daarbij nobel getrakteerd. Dezelve komen van twintig en meer mijlen in den omtrek. Dan gaat men in het bosch, en kiest eene geſchikte plaats voor de woning. Boomen worden geveld, de takken er af gehouwen, en de ſtammen in een vierkant op elkander gelegd. Heeft het gebouw de hoogte van ruim zeven voet bereikt, zoo worden met eene zaag openingen voor de deuren en venſters gemaakt. Voorts legt men de ruwe ſluitbalken, en zet er het gebindte op. Men dekt hetzelve met takken, loof en graszoden. Hiermede is de woning klaar, waaraan zelden langer

dan twee dagen wordt gearbeid. Papier dient in plaats van vensterglas. De tusschenruimten tusschen de opgestapelde boomstammen worden vervolgens, wanneer men den tijd hiertoe heeft, met leem en mos digtgestopt; ook maakt men dan deuren, en brengt verder de huishouding in orde. Soms wonen in zulke hutten lieden, die in *Europa* fraaije huizen bewoond hebben, en ziet men in deze ellendige kluizen overblijffelen van weelde, die van vroegere welvaart getuigen.

Wanneer de huisvader en zijn gezin hier tien jaren arbeiden, en wel met eene inspanning, welke door den *Amerikaan* wordt bewonderd en ook weleer in zijn vaderland den kolonist niet eigen was — wanneer hem het noodige geld niet ontbrak, om de eerste kosten der vestiging en ontginning te bestrijden, zoo heeft hij eindelijk toereikende middelen, om in de ligchamelijke behoeften van zich en de zijnen te voorzien. Maar, behalve bij de oefeningen voor de krijgsdienst, welke hij jaarlijks eenmaal moet bijwonen op eene verscheidene dagreizen verwijderde verzamelplaats, krijgt hij zelden eenig menschelijk wezen te zien. Nooit klinkt in zijn oor het vriendelijk klokkengelui, dat ten kerkgang uitnoodigt; en het gemeenschappelijk gebed in het huis Gods, dit gebed, hetwelk bij deszelfs godsdienstige waarde tevens een band is, die de menschen broederlijk vereenigt — den Zondag, die in elk *Duitsch* dorp een feest- en vreugdedag is, mist hij geheel. Hij verwildert, gevoelt zich ongelukkig, en geeft zich eindelijk aan dronkenschap over, daar *Amerikaansche* handelaars hem veelal brandewijn, in betaling voor de voortbrengselen van zijnen grond, aanbieden. Men reize deze volkplantingen door; velerwegen vindt men dronkaards, die echter nooit vrolijk worden. Hunne dronkenschap is *Amerikaansch* — dezelve gelijkt eene koortshitte met bewusteloosheid en onmagt.

Zoodanig is veelal het hooggeprezen geluk, dat den landbouwer ten deel valt, wanneer hij een toereikend kapitaal medebrengt. — Maar, hij heeft geenen heer en Koning, wien hij behoeft te gehoorzamen. — Het is zoo. Wat ieder heeft, dat bezit hij geheel als zijn eigen, en dat geniet hij alleen met de zijnen. Geen glans eener hofhouding — geen praal van aanzienlijken en grooten der aarde doet hem zijne ontberingen gevoelen; en de duizenden, aan welke in andere landen de weelde werk en brood verschaft, ontberen hier,

in een *dolce far-niente* (in zoete ledigheid). Ieder vergadert of schraapt hier voor zich, en de rijke waant zich gelukkig bij het aanschouwen van zijne *dollars*, waarvan hij verder geen genot heeft. Zijne leefwijze blijft eenvoudig, of liever eenzelvig; en laat hij aan de armen niets verdienen, zoo geeft hij hun ook geene reden tot benijding. Geene landswerken worden ondernomen, om, in tijden van nood, arbeid en brood aan behoeftigen te verschaffen. Integendeel, men veroorzaakt door kunstmiddelen een plotseling gebrek, lokt eene menigte werklieden, en vermindert dan het dagloon. Zoo kunnen zekere maatschappijen, met weinig kosten, kanalen, ijzeren spoorwegen enz. aanleggen.

En wanneer nu eenmaal alles met stoom gedreven wordt, wat zullen de menschen dan aanvangen? Indien zij hier zoo sterk vermenigvuldigden, als in *Europa*, zoude het zeker eene bedenkelijke zaak zijn; maar dit is geenszins het geval. Men treft in een *Amerikaansch* gezin zelden meer dan drie kinderen aan. De toevloed van buiten is wel ongemeen groot, maar de sterfte onder deze vreemdelingen ook zeer aanmerkelijk. De meesten bezwijken bij ongewonen arbeid, of sterven vroegtijdig, dewijl het luchtgestel hunne gezondheid benadeelt.

(Het vervolg hierna.)

TWEEDE BRIEF AAN HILLETJE OVER DE TEEKENEN DES TIJDS.

Onbekende, maar geachte Vriendin!

Reeds eenige maanden geleden ontving ik op mijnen stoutmoedigen brief aan UEd. een openlijk antwoord van uwen hupschen Echtgenoot, die in uwe plaats de pen opvatte, en regt veel goeds van u opdischte, met name dat gij eene vlijtige, verstandige huismoeder zijt, die zich weinig met geleerde zaken bemoeit, en meer zorgt en waakt voor haar kroost, dan zich bekommert over de teekenen des tijds. Gij doet daar wél aan; en ik wilde u wel eens bespieden op een zoogenaamd Dames-salet, hoe gij stilzwijgend aan uwe lievelingen denkt, terwijl mevrouw A, B, C, D en

de jonge Dames E, F, G, H onuitputtelijk welſprekend zijn, om de nieuwſte modes te beoordeelen, elkanders kleeding beſcheiden af te keuren of hemelhoog te prijzen, in verbeelding al de modewinkels in- en uitloopen, en op deze wijze vreeſelijk converſabel worden. Eene dergelijke *belangrijke* vereeniging van vrouwen is ook al een teeken des tijds, en gij zelve, die zoo geheel voor uwe kinderen leeft, zijt er mede een, maar een zeer *goed* teeken. Vergeef mij echter de begeerte, om mijnen laatſten brief te vervolgen. Gij zult mijn geſchrijf met uwen man te zamen kunnen nalezen, en wat er u te wonderlijk, te raadſelachtig in voorkomt, zal hij u wel verklaren. Is de man voor de vrouw niet de beste uitlegkunde? Maar wanneer hij ſoms wat al te veel glosſen en aanteekeningen bij den tekst maakt, blijft de tekst.... tekst.

„ Over de teekenen des tijds, alweder!" zegt gij; „heeft die indringende Beſchouwer dan niets anders, wat hij beſchouwen kan?" — Voorzeker, verſtandige Hilletje! en wel in de eerſte plaats zichzelven; maar daar zoudt ge weinig aan hebben. Wij zijn immers allen kinderen des tijds, ſtaan te midden der verſchijnſelen van onzen leeftijd als in een zeer groot Panorama, en trekken elkander verwonderd bij de mouw, zeggende: Ei, zie, zie hier! — neen, zie daar! — alweder wat nieuws! Nu is de kunst, om alles, wat wij zien, goed te zien, en een' ander, die minder goed ziet, op het regte ſtandpunt te plaatſen, waaruit hij het bewegelijk Panorama niet ſlechts kan beſchouwen, maar ook beoordeelen. Zoo zien wij b. v. thans zekere duistere, droevige, ſombere gedaanten zich heen en weder bewegen, zich bij elkander voegen, met een beſtraffend gelaat ons beſchouwen, dan den dreigenden wijsvinger omhoog heffen, nu de geſloten vuist ons voor den neus houden. Wie zijn dan deze ſchimmen, met dat ſpookachtig voorkomen, met die hevige gebaren? Ik begin te gelooven, dat zij mede onder de teekenen des tijds behooren, want zij trekken de algemeene aandacht. Beſchouwen wij hen van naderbij! Ziet gij dezen wel? Hij heeft daar iets, dat met groote en kleine letteren gedrukt is, in de hand. Het is een Boetpſalm. Zoodra gij hem nadert, houdt hij u het blad voor, en ziet u met een' doordringenden blik aan. Maar zie nu dezen, die voor den ingang van eene nieuw opgebouwde Stadsſchool

heen en weder wandelt. Hij heeft ook een papier in de hand. Lezen wij! „Volksverlichting en volksontwikkeling, verderfelijke pesten der maatschappij." Wij bemerken het aan zijn peinzend voorkomen, dat hij *dit* thema wil gaan uitbreiden en staven. Nog een daar ginds! Wij zullen beproeven, den inhoud te ontdekken van den bundel, dien hij onder den arm heeft. Hoe nu! ik lees slechts dit woord: „*Ontheiliging*." Het overige is verborgen. Wat mag hier wel ontheiligd zijn? De waarheid, de verdraagzaamheid, de Christelijke liefde? Zeker zoo iets! Mogten wij die bladen eens lezen, mogelijk zouden wij ons innig verheugen over den zachtmoedigen, verstandigen ijver, waardoor de man het ontheiligde wil heiligen, over zijne gepaste en vriendelijke vermaningen, over de innemende en verdraagzame woorden, waarmede hij zijne dwalende broeders en zusters hunne misgrepen onder het oog brengt.... Deze man is toch zeker een Christen, en dus ook vervuld met den geest der Christelijke liefde! — Maar wat willen nu eigenlijk toch deze gedaanten, welke wij op den voor- en achtergrond van ons Panorama zich zien heen en weder bewegen? Zij willen toch zeker iets; en dat zij het goede willen, moet ik vooronderstellen, want zij zien er zoo vroom, zoo bedaard, zoo serieus uit. Maar dat zij iets *anders* willen dan de meeste tijdgenooten, geloof ik echter ook, hoe meer ik hen beschouw, want zij hebben allen papieren en bladen in de hand, met zonderlinge teekeningen. Als gij maar eens even met mij wilt zien, Hilletje! Op dit blad staat eene ruime dorpkerk, die bijna afgebroken, en waar de kansel reeds geslecht is; — naast deze *moderne* ruïne staat een ander, bijna voltooid kerkgebouw; op den grooten steen boven den ingang lezen wij — niet 1835, maar Anno 1618—1619. Nu verklaar ik niet te weten, hoe deze tijdrekenkunde kan gebillijkt worden. Waarschijnlijk heeft men in die twee bijzondere jaren eene nieuwe wijze uitgevonden, om kerken te bouwen, en wil men daarvan thans eens weder de proef nemen. Nu zouden wij bijna, geachte Vriendin! op het denkbeeld komen, dat deze zonderlinge, serieuze lieden bouwmeesters, lands- of stads-Architekten van beroep zijn, die aangesteld zijn geworden, om de oude, vervallene kerken en andere openbare gestichten te vernieuwen. Maar men heeft mij onlangs verhaald, dat,

zoodra men het woord *nieuw* in hun bijzijn uitspreekt, hunne hoofden eenparig *neen* schudden, en zij allen te gelijk den dreigenden wijsvinger der regterhand opheffen. Wie nu het nieuwe verwerpt, moet noodzakelijk het oude voorstaan, en dan zullen gevolgelijk deze mannen zich als geroepen beschouwen, om het oude weder op te zoeken en op te metselen. Nu strookt dit teeken des tijds zeer goed met den geest des tijds. Gij hebt toch, waarde Vriendin! als gij iets voor uwe lieve kinderen moest koopen, wel in het voorbijgaan opgemerkt, dat in de galanteriewinkels de nieuwste ornamenten naar den middeleeuwschen, Gothischen smaak bearbeid zijn, en dat de groote gebloemde patronen in het Modemagazijn de herinnering opwekken aan overgrootvaders huisjas? Deze zelfde geest heerscht nu, zoo als het mij voorkomt, bij de lieden, waarop ik uwe aandacht heenleidde; zij zijn nieuwe vrienden van het oude geworden, en zullen daarvoor hunne goede redenen hebben. Welke deze redenen zijn, weet ik niet; want ik, een zeer eenvoudig Spectator, ben noch bepaald vriend van het oude, noch van het nieuwe, maar wel van het goede en ware, dat ik overal zoek, en ook zoo gaarne wil vinden bij deze menschen; want ik zeg het nog eens: zij zien er waarlijk veel te ernstig, te gemoedelijk, te vroom uit, om iets anders te willen, dan liefde, vrede, verdraagzaamheid en algemeen heil. — Gij moest dit alles nu eens nader beredeneren met uwen hupschen Echtgenoot, wanneer uwe lieve kinderen ter ruste zijn. Het is nu winter, en als gij des avonds met uwen man bij den warmen haard zit, zorgt dan, dat gij niet uitgepraat raakt; iets, dat wel eens bij echtelingen plaats grijpt. Maar, waarde Hilletje! spreek toch niet over dergelijke zaken, als gij eens op een Dames-salet moet gaan; men zoude u, en met regt, uitlagchen. Lees dan liever eens een paar Modejournalen door, of een van de beste vaderlandsche Romans, en nimmer het onbeduidend, maar welmeenend geschrijf van

Uwen heilwenschenden Vriend,

R—m. den Spectator.

PHILIPPE RAMEAU,

TOONKUNSTENAAR UIT DE VORIGE EEUW.

(Geput uit bronnen; in de Koninklijke Bibliotheek te *Parijs* voorhanden.)

In de eerste maanden van den jare 1733 woonde, te *Parijs*, in een hoog, zwart huis, in de straat *du Chantre*, op de tweede verdieping, een paar echtgenooten, die der geheele buurt tot een voorbeeld van orde en huiselijkheid verstrekten. De man was lang, mager en van een phlegmatiek uiterlijk, omstreeks de vijftig jaren oud, en sprak nooit met de andere huisgenooten. Offschoon toonkunstenaar van beroep zijnde, (*) leefde hij zoo geregeld, dat zelfs de kwaadaardigste tongen niets tegen hem hadden in te brengen. Hij ging alle dagen op dezelfde minuut uit, om les te geven, en kwam telkens ook weder op denzelfden tijd terug. Dan begaf hij zich in zijn vertrek, en nu werd de stilte in het huis alleen afgebroken door de toonen van zijn klavier of van zijne viool; want hij studeerde vlijtig. Zelfs de meest kerksche geburen vonden niets aan hem te bedillen; want zijn beroep, als Organist bij de kerk van *St. Croix*, bragt hem en zijne kleine, vrome huisvrouw steeds bij alle godsdienstige zamenkomsten. De goede, vriendelijke, stille vrouw van naauwelijks dertig jaren was even bevallig van gelaat, als rein van zeden. Gedurig met huiselijk werk zich bezig houdende, ging zij slechts nu en dan uit, wanneer zij eenigen voorraad moest inkoopen voor de huishouding. Zij mengde zich nooit in het gesnap van praatzieke buurvrouwen, maakte zonder noodzakelijkheid geene kennis met iemand, maar beantwoordde evenwel met vriendelijkheid elke vraag; een bevallige glimlach vergezelde altijd hare woorden, en hare spraak klonk zoo liefelijk, dat hare korte gezegden den genen, tot wien ze gerigt werden, aangenamer waren, dan wanneer zij de fraaiste uitdrukkingen had gebezigd. In weerwil van het eenigermate terugstootende voor-

(*) Onze *Nederlandsche* toonkunstenaars gelieven zich te herinneren, dat het tooneel *Parijs* verbeeldt! — *Vert.*

komen des mans en van de vooroordeelen, welke men destijds overal tegen zijnen ſtand had, waren evenwel de beide echtgenooten in de ganſche wijk der ſtad zeer geacht; en de kruidenier, die zijnen winkel nevens den donkeren ingang had, bleef nooit in gebreke, zijn ruig mutsje af te nemen, wanneer de lange, ſchrale muzikant met zijn vrouwtje voorbijging. De groet werd altijd met zekere oplettendheid beantwoord; doch men ſprak daarbij geen enkel woord tot elkander, en de kruidenier zeide weleens bij zichzelven: „Dat zijn regt brave lieden; maar met dat alles ſchijnt die lange *magere* niet weinig trotschheid te bezitten."

Een eenig perſoon in huis had toegang tot de beide echtgenooten, — eene ongehuwde vrouw van zestig jaren, die ook in ſtille afzondering leefde. Zij had een vast inkomen van drieduizend *francs;* deze ſom — men bedenke, dat het vóór honderd jaren was — gaf haar, in hare eigene oogen en in die der buren, eene zekere meerderheid, zoodat zij het waagde, kennis met den muzikant en zijne echtgenoote te maken. De oude jufvrouw, *Mademoiſelle* DE LOMBARD genoemd, had een klavier, waarop zij niet ſlecht ſpeelde, en dikwijls de *ſymphoniën* van LULLI en andere ſtukken harer jeugd herhaalde. Op zekeren dag, als zij van een reisje teruggekomen was, beving haar de lust, om muzijk te maken; doch tot haar verdriet vond zij het klavier zoo ontſtemd, dat het onmogelijk was daarop te ſpelen. Geduld was geenszins de hoofddeugd der oude liefhebſter van de toonkunst; zij wilde nu eenmaal op haar klavier ſpelen, en het moest dus terſtond geſtemd worden. Nu viel haar in, dat er een muzikant in hetzelfde huis woonde; en zij zond hare dienstmaagd naar de tweede verdieping, om hem ſpoedig te doen komen. Het meisje kwam terug met het antwoord, dat *Monſieur*, de gebuur, geen ſtemmer was, en men derhalve naar een' ander' moest omzien. De jufvrouw ſprak op een' berispenden toon: „Gij doet uwe boodſchap ook ſlecht, BABET! gij hadt den man zesendertig *ſous* moeten beloven — dat is de prijs; dan zou hij wel gekomen zijn." — „Ja maar," antwoordde BABET, „het is geen man, *Mademoiſelle!* het is een — *Heer.*" — „Zoo, zoo, als het een Heer is," hernam *Mademoiſelle* DE LOMBARD, „dan dien ik wel de moeite te doen, dat ik zelve hem ga ſpreken." Zoo gezegd, zoo gedaan. Zij klopt aan, en zegt tot de vrouw, die opent:

„ *Madame!* woont hier niet een muzikant?" — „ Ja, dat is mijn man, *Mademoiselle!*" — Hier zijn zesendertig *sous*, *Madame!* Zeg hem toch, dat hij terstond afkome en mijn klavier stemme." — „ Mijn man, *Mademoiselle!* is, vooreerst, geen stemmer, en, bovendien, hij arbeidt thans, zoodat ik hem durf noch mag storen." — „ Maar, als hij een muzikant is, moet hij immers wel een klavier in orde kunnen brengen? Nog eenmaal, *Madame!* ik wensch, dat hij oogenblikkelijk beneden bij mij kome." — „ Nog eenmaal, *Mademoiselle!* ik durf mijn' man thans volstrekt niet storen." De goede vrouw had den tijd niet, om dit geheel uit te spreken; want de oude kunstvriendin vloog, met eene vlugheid, welke men van haar niet verwacht zou hebben, naar de naaste deur, en stond daar eensklaps in de studeerkamer van onzen toonkunstenaar. Deze zat in een' ongemeen grooten leuningstoel voor eene met muzijk en boeken bedekte tafel, en was zoo geheel verdiept in zijne bezigheden, dat hij de *Mademoiselle* niet eens bemerkte. Zij sprak: „ *Monsieur!* hier zijn zesendertig *sous*; ik wenschte mijn klavier gestemd te hebben." Geen antwoord. „ *Mademoiselle!*" sprak thans de jonge vrouw, „ gij ziet, dat hij niets hoort; en zoo hij u hoorde, zou hij het u zeer kwalijk nemen." Zonder daarop acht te geven, schreeuwde *Mademoiselle*, zoo luid zij kon: „ *Monsieur!* hier zijn zesendertig *sous*..." Thans rigt de magere man het hoofd op, en staart de vreemde met een' strakken blik aan. Jufvrouw DE LOMBARD herhaalt, bemoedigd, haar verzoek met eene zachtere stem; doch de man schijnt haar niet verstaan te hebben. Hij zegt: „ LOUIZE! waarom laat gij mij toch op eene zoo onaangename wijze storen?" — „ Het is mijne schuld niet," antwoordt deze verlegen; „ *Mademoiselle* wil volstrekt, dat gij haar klavier zult stemmen." Hij herneemt: „ *Mademoiselle!* gij zijt eene zottin; dit is het eenige antwoord, dat ik u geven kan." Op het hooren van deze woorden kon de oude Dame zich niet langer bedwingen. Zij riep in drift uit: „ Weet gij, Mijnheer! dat gij met *Mademoiselle* DE LOMBARD spreekt?" En hij antwoordde gemelijk: „ En gij, *Mademoiselle!* weet gij, dat gij aan PHILIPPE RAMEAU zesendertig *sous* biedt, om uw klavier te stemmen?"

De oude muzijkliefhebster was ongelukkig niet zeer vertrouwd met de nieuwere muzijk. Zij kende noch *la démon-*

ſtration du principe de l'harmonie, noch de *quatre pièces de clavecin*, de eenige ſtukken, welke RAMEAU tot dien tijd toe uitgegeven had. Het antwoord maakte daarom weinig indruk op haar. Intusſchen werd zij evenwel door zijn ferm wederwoord zoo zeer van haar ſtuk gebragt, dat de kunſtenaar op zachteren toon er bijvoegde: „ Ik ben geen ſtemmer, en heb ook den tijd niet, om met uw ſpeeltuig mij bezig te houden; maar, zoo gij wilt, ga in de kamer hier nevens — daar kunt gij op mijn klavier u oefenen, zoo veel en zoo lang het u lust." Dit gezegd hebbende, viel RAMEAU weder in zijnen ſtoel, en ſloeg geen acht op de beleefde betuigingen, welke zij hem deed. Zij ging, beproefde het klavier een weinig, en begaf zich nu weder naar beneden in hare kamer.

Den volgenden morgen liet *Mademoiſelle* DE LOMBARD hare nieuwe kennisſen vragen, op welk uur zij hare opwachting kon maken. RAMEAU, die thans niet aan het werk was, ging terſtond heen, om zelf haar te halen. Nu werd er veel over muzijk geſproken; want de jufvrouw was eene leerlinge van den beroemden COUPERIN, en wist goed mede te praten over de kunst. Zij oefende zich vervolgens ook in de nieuwere muzijk, en leerde de bekwaamheid van haren buurman op prijs ſtellen. Zoo ontſtond er eene zekere vriendſchappelijke betrekking, althans wat *Madame* RAMEAU betrof; want hij had gewoonlijk een' afkeer van alle nieuwe kennisſen.

RAMEAU ging eenmaal in de week ten avondeten bij zijnen begunſtiger, den Heer DE LA POPLINIÈRE, en eenmaal had hij eenen vriend bij zich op het middagmaal. Deze was de beroemde MARCHAND, wiens onderrigt hij genoten had en wiens bekwaamheden hij hoogſchatte. RAMEAU gaf ongaarne les, deels omdat hij zich tot iets hoogers beſtemd gevoelde, deels ook dewijl dit onderwijzen hem niets verder bragt. Daarentegen beſpeelde hij met lust het orgel van *St. Croix*. Door de uitgave van zijn werk over de *Harmonie* had hij zich den naam van een geleerd toonkunſtenaar verworven; hij wilde echter nog meer, dan geleerd zijn, en de loftuitingen van zijne kunstbroeders, welke hem kwamen hooren, veroorzaakten hem groote vreugde. Maar nu had hij ook wel gewenscht, dat het publiek, en wel een groot publiek, hem mogt toejuichen. Kortom, bij hem kwam de gedachte op, om voor het tooneel te ſchrijven; en, of-

fchoon hij nooit iemand iets hiervan zeide, dit voornemen hield hem van nu af fteeds geheel bezig. Hij was intusfchen reeds vijftig jaren oud, en gevoelde zeer wel, dat hij het niet moest uitftellen, zoo hij nog iets wilde leveren en de fchoone droomen zijner verbeelding verwezenlijken. Hij waagde het dus, aan HOUDARD DE LAMOTTE te fchrijven, en dien om den tekst eener *Opera* te verzoeken. Maar DE LAMOTTE, die, gelijk meer andere dichters, niets van de muzijk verftond en RAMEAU welligt geheel niet kende, had den brief onder eene menigte van dergelijken aard vergeten, en antwoordde dus niet. Dit veroorzaakte den toonkunftenaar ongemeene fmart; zijne aanvallen van zwaarmoedigheid kwamen menigvuldiger terug, en dikwijls floot hij zich geheele dagen in zijne kamer op. Hij beftudeerde nu de *partituur* van elke nieuwe *Opera* met de grootfte oplettendheid, en verloor zich telkens in een diep nadenken, dat dikwijls met een' verdrietigen uitroep eindigde. „ Hoe!" fprak hij dan, „ deze zijn de lieden, welke men mij voortrekt? — mij, in wiens kleinfte *compofitie* voor het klavier meer ware muzijk is, dan in al dat verward geraas, dat men thans eene *Opera* noemt! Sedert LULLI is er in *Frankrijk* geen groot toonkunftenaar geweest, LALANDE misfchien uitgenomen; maar die heeft alleen voor de kerken gefchreven, en de *Opera's* van COLASSE geeft men ook reeds niet meer. Wat blijft ons dan over? *Monfieur* DE BLAMONT; MOURET, dien men den *toonkunftenaar der Bevalligheden* genoemd heeft? Nu, die heeft ten minfte nog eenige gedachten; maar DESTOUCHES! en dan die CAMPRA!"... Na zulke uitboezemingen liep hij dikwijs naar zijn klavier, en *improvifeerde* uren lang. Zoo dacht hij dikwijls weder, om te fchrijven; maar dan herinnerde hij zich op nieuw den brief aan DE LAMOTTE, en de pen werd terftond nedergelegd. Hij zeide bij zichzelven: „ Wat baat het? Wie toch kan uitvoeren — wie verftaat, hetgeen ik fchrijve? Zullen zij niet eveneens doen, als vóór twintig jaren, een weinig vóór mijne reis naar *Italië*, te *Avignon*, alwaar zij mijne eerfte proeven verachteden, omdat dezelve hun te hoog waren? Maar die toonkunftenaars in *Italië*, die wisten mijne hier miskende werken wel te fchatten. Neen, ik moet, om dat pijnigende raadfel op te losfen, een tooneel, een *orchest*, een publiek hebben! Ik geloof, dat men het nog geheel anders dan LULLI kan maken, en beter ook. O, Ik zal, ik moet daartoe komen!" En nu ging

hij spoedig naar buiten in de vrije lucht, alsof het hem in de stad te benaauwd ware; en wanneer hij dan des avonds te huis kwam en naar bed ging, zonder een woord te zeggen aan zijne arme LOVIZE, die van alles niets begreep en evenwel er innig deel in nam, o! dan was ook RAMEAU zeker niet gelukkig.

Een onverwacht voorval deed eindelijk onzen toonkunstenaar het onwederroepelijk besluit nemen, om zich aan het tooneel te wijden. Bij de mededinging naar den post van Organist in de *St. Paulus*-kerk moest RAMEAU voor DAQUIN, een' beroemd' Organist, die hem evenwel niet evenaarde, onderdoen. Van dezen dag af aan scheen er in RAMEAU eene geheele omkeering plaats gehad te hebben; want hij begon nu een geheel ander leven te leiden. Hij hield eensklaps op, les te geven. Hij ging geregeld alle dagen naar den schouwburg, en kwam telkens zeer laat, met geheel ontstelde wezenstrekken, te huis. Wanneer hij zich dan in zijn vertrek opgesloten had, hoorde men hem nu eens zingen of op de viool spelen, dan weder zag men hem dansen of lagchen en springen; ja eindelijk ook wel den anders zoo deftigen, zelfs stijven man zonder degen uitgaan, de pruik scheef en den hoed op het eene oor — kortom, op eene wijze, die groote achteloosheid verried. De buren bemerkten weldra deze in het oog vallende verandering in de leefwijze van den vroeger zoo geregelden, streng zedelijken man. Nu hadden de booze tongen stof. De arme gade was geenszins de laatste, welke den ongelukkigen, voor haar onbegrijpelijken ommekeer ontwaarde en beweende; want haar geliefde man sprak niet alleen niet meer met haar, maar at ook bijna alle dagen buitenshuis.

Het was Paaschdag, en ten tien ure bevond zich RAMEAU nog in zijn vertrek, offchoon hij reeds ten vijf ure het bed verlaten had. Jufvrouw RAMEAU was in de kapel van de straat *St. Honoré* de mis gaan bijwonen. Doch hoe groot was, bij hare terugkomst, hare verbazing, hem nog te huis te vinden, daar hij op het orgel had moeten zijn! Zij ijlt in zijne kamer, en daar ziet zij den eertijds zoo somberen man bij de viool dansen; en in welk eenen opschik! — de eene kous half aangetrokken, in pantoffels en nachtrok, met de witte slaapmuts op het hoofd! Zij roept uit: „ Maar, mijn lieve PHILIPPE! wat doet gij daar? De groote mis begint reeds. Gij verzuimt zeker uw *kyrie eleison*; want

de *processie* is nu reeds in het koor terug. Haast u; haast u toch!" — „ Laat mij ongemoeid met uw *kyrie*," hernam RAMEAU; „ hoor eens deze *passe-pied*, en zeg mij, of men daarnaar niet goed dansen kan!" Na het uiten van deze woorden begon hij weder op de viool te spelen en te dansen, zoodat de arme vrouw hem voor krankzinnig hield. „ Maar, lieve man! bedenk toch, dat gij uwen post verliezen zult; en dat thans, nu gij geene lessen meer geeft!" — „ Mijnen post.... dien heb ik reeds sedert drie maanden niet meer. Ik nam mijn ontslag. Laat mij nu alleen, zoo gij toch mijne *passe-pied* niet hooren wilt!" Jufvrouw RAMEAU stond als verpletterd; de post van Organist was nog hun eenig middel van bestaan — zij weende bitterlijk, en zeide: „ Wat zullen wij aanvangen, als de achthonderd *livres*, welke wij zoo zuur bespaard hebben, verteerd zijn? Nu, deze wil ik ten minste in bewaring nemen." Met deze gedachten gaat zij schielijk naar de *commode*, die den schat moet bevatten. Zij opent dezelve; doch, o jammer! in plaats van achthonderd *livres* vindt zij slechts tweehonderd. De arme vrouw! Zij wist niet, wat zij denken, wat zij beginnen zoude. Zij begaf zich naar *Mademoiselle* DE LOMBARD; en, dewijl haar hart van lang opgekropt verdriet zoo vol was, verhaalde zij haar gansche ongeluk aan de vriendin, die van dat alles niets wist, maar wier vertroostingen juist niet zeer troostrijk waren. *Mademoiselle* kon het onbetamelijk gedrag van den buurman slechts op driederlei wijze verklaren: „ Of hij speelt, of hij drinkt, of hij heeft eene minnarij." Daar RAMEAU thans zoo zelden te huis was, moest men wel denken, dat eene minnares hem boeide; zijn dansen en zijne uitbundige vrolijkheid waren duidelijke bewijzen, dat hij zich aan den drank overgaf, en de vermiste zeshonderd *livres* konden slechts naar het speelhuis gewandeld zijn. *Mademoiselle* DE LOMBARD hield het dus voor ontwijfelbaar zeker, dat de vrouwen, het spel en de wijn de eenige oorzaken der afdwalingen van RAMEAU waren. De arme LOUIZE kwam in hare woning nog troosteloozer terug, dan zij geweest was. Zij vond haren man gelijk zij hem verlaten had, alleen met dit onderscheid, dat hij thans eene *gavotte* in plaats van de *passe-pied* danste; en de ongelukkige was en bleef radeloos.

Intusschen kwam de eerste dag van Mei, de verjaardag van haren anders zoo geliefden PHILIPPE. Sinds langen

tijd was het gebruik, op dezen dag eenige vrienden op het middagmaal te noodigen, en jufvrouw RAMEAU hield zich aan die oude gewoonte. Destijds fpijsde men om half twee. Ten een ure was RAMEAU, die reeds vroeg het huis had verlaten, nog niet terug. LOUIZE beefde van angst en bekommering. Zij vreesde, dat hij misfchien den ganfchen dag zoude uitblijven. Men kon de onrust op haar gelaat lezen. *Mademoifelle* DE LOMBARD brak eindelijk het ftilzwijgen af. Tot de andere gasten zich wendende, fprak zij: „Het is tijd, om aan deze zaak een einde te maken. Mijnheer RAMEAU moet ons bij het nageregt eene verklaring van zijn zonderling gedrag geven. De arme vrouw wordt immers, als dat dus voortgaat, zoo mager als haar deugniet van een' man! Het is eene ergernis, welke niet mag en niet kan voortduren." Deze aanfpraak werd door allen beaamd, en ieder maakte zich gereed, om op zijne wijze den gastheer de les te lezen. De gasten waren: *Mademoifelle* DE LOMBARD, MARCHAND, DUMONT, Koster van *St. Croix de la Bretonnerie*, (dien men echter bezwaarlijk had kunnen bewegen, zoo boos was hij op RAMEAU, dat hij zijne dienst als Organist had opgegeven) en de Heer BAZIN, de kruidenier, welken jufvrouw RAMEAU had genoodigd, dewijl hij de huisheer was, en zij niet zonder angst aan den nabijzijnden betaaltijd kon denken.

Kwartier na een ure kwam RAMEAU. Hij fcheen eerst verwonderd, gasten bij zich te zien, en wilde juist ophelderiug vragen, toen zijne goede vrouw hem met teederheid een' degenkwast en een paar met eigene hand vervaardigde *manchettes* aanbood. Nu viel hem eensklaps in, wat dit bezoek te beduiden had. „Goede, dierbare LOUIZE!" riep hij uit, „gij vergeet toch niets. Gij zijt veel beter dan ik. Aan uwen verjaardag zou ik niet eens denken, zoo de kanonfchoten, welke dien dag voor den Koning helpen vieren, mij denzelven niet in het geheugen bragten. Ik heb u nog nooit iets gegeven; maar wees gerust — dit jaar zal het anders zijn, dat verzeker ik u!" Offchoon wel vroeger dergelijke belofte was gedaan, kon LOUIZE zich echter niet weêrhouden, tranen van gevoel te ftorten — zoo weinig blijken van liefde en deelneming had zij federt geruimen tijd van haren man ontvangen!

Nadat nu RAMEAU zijne vrouw omarmd had, groette hij beleefdelijk *Mademoifelle* DE LOMBARD, reikte zijnen

vriend MARCHAND vertrouwelijk de hand, wierp den Koster een' vriendelijken blik toe, welken deze, offchoon de aangename geur van het gebraad hem den mond in een' vergenoegden trek deed plooijen, met een' bitterzoeten grimlach beantwoordde; voor den kruidenier eindelijk maakte hij eene meer of min ſtijve buiging, en deze deed wederkeerig van zijnen kant hetzelfde. Nu plaatſte men zich aan tafel, en was in den beginne zeer vrolijk; doch tegen den tijd van het nageregt begon eene zekere ſpanning meer en meer merkbaar te worden. De gastheer was den ganſchen tijd zoo aardig, zoo vriendelijk, zoo voorkomend geweest, en had ook zijnen voortreffelijken bourgonjewijn, dien hij zijnen *landsman* noemde, zoo mild geſchonken, dat geen der gasten het van zich kon verkrijgen, deze goede ſtemming door vijandelijkheden te ſtoren. *Mademoiſelle* DE LOMBARD had wel beloofd, den eerſten aanval te zullen doen; doch haar moed was intusſchen aanmerkelijk gezonken, en zij zocht nu den Heer BAZIN tot tolk van haren heiligen ijver te maken. Vruchteloos poogde zij, door teekens en wenken hem hiertoe te bewegen. De kruidenier had rijkelijk gegeten, en dacht zeer verſtandig: „ Als wij nu beginnen te kijven, krijgen wij niet meer te drinken." Hij hield zich dus, alsof hij niets van dat alles bemerkte, en bleef intusſchen zoet voortpeuzelen. De oude Dame kwam nu op den inval, om den verkozen redenaar door eene drukking met den voet een ondubbelzinnig teeken te geven; maar zij trof ongelukkig de lange, dunne beenen van den mageren gastheer, die gemelijk, met gebaren van misnoegdheid, vroeg, wie er toch vermaak in had, hem zoo pijnlijk op zijn' likdoren te trappen. *Mademoiſelle* DE LOMBARD werd tot aan de ooren rood. Zij vreesde, dat iemand, ten nadeele van hare jonkvrouwelijke zedigheid, iets ergs mogt vermoeden; en alle de overige dischgenooten zagen elkander verbaasd aan, wanneer juist het in de ſtraat *du Chantre* ongewone geraas van een' wagen de algemeene opmerkzaamheid trok. De wagen hield ſtil voor het huis van RAMEAU, en ſpoedig daarop hoorde men de ruwe ſtem van eenen bediende roepen: „ *Monſieur* DE LA POPLINIÈRE."

Op het hooren van den naam van POPLINIÈRE rezen alle de dischgenooten zeer onthutst op, en ontvingen, met vele ſtrijkaadjen, een' kleinen, dikken Heer in een zwart fluweelen gewaad, dat rijk met goud verſierd was. „ In

het mogelijk, mijn waarde Heer!" ftamelde RAMEAU, nog een weinig verlegen, „ gij verwaardigt mij met uw bezoek, en dat zonder mij vooraf te berigten?" — „ Vooraf berigten?" hernam de kleine man; „ dat kon men immers dán alleen doen, wanneer men wist, of gij nog leeft; en federt hoe lang ik daarvan niets vernam, dat kunt gij zelf het best uitrekenen. Doch geen woord meer hierover. Wat hoor ik, RAMEAU! gij fchrijft eene *Opera?* Gij hebt *Mademoifelle* PETITPAS, heden morgen tot eene proeve uitgenoodigd? Ik wil hopen, dat deze proeve nergens anders, dan bij mij, zal plaats hebben. Mijne zaal is tot uwe dienst; en wat de kosten betreft, dat is mijne zaak. Maar, zeg mij, wanneer zult gij dan eigenlijk aan het werk gaan?" — „ Mijn waarde Heer! de *Opera* is gereed; ik heb er nu bijna drie maanden aan gearbeid." — „ Doch van waar hebt gij dat een *libretto* gekregen?" — „ De *Abbé* PELLEGRIN heeft het mij verfchaft; doch ik moest hem vooraf zeshonderd *livres* ter hand ftellen, om hem voor fchade vrij te waren, in geval van ongelukkig flagen." — „ Wat? PELLEGRIN heeft zich door u zeshonderd *livres* vooruit laten betalen? Ik wenschte....." — „ Nu, hij, een poëet, kon immers niet weten, of ik in ftaat ware, eene goede *Opera* te leveren." — „ Nu, nu; en hoe heet de *Opera?*" — „ *Hippolyte et Aricie.*" — „ Een heerlijk onderwerp! En hoe is 't, wanneer komen wij daarvan iets te hooren?" — „ Ik denk, dat men binnen acht dagen wel de proef van het eerfte bedrijf zal kunnen nemen." — „ Nu, tot wederzien dan! *Adieu*, lieve RAMEAU! ik verbijd mij zeer, kennis met uwe familie gemaakt te hebben. Uw wijfje is inderdaad bekoorlijk, en uwe oude moeder...." voegde hij, met een' blik op *Mademoifelle* DE LOMBARD, er bij. — „ Neen," viel RAMEAU hem haastig in de rede, „ *Mademoifelle* is onze buurvrouw en vriendin." — „ Duizendmaal vergeving," dus voer de goedhartige man, wien het lange gezigt der Dame niet ontgaan was, voort, „ dat ik *Mademoifelle* voor uwe moeder heb gehouden! Zie, zoo gaat het, als men oud wordt!"

Nadat de Heer DE LA POPLINIÈRE aldus kennis met alle de tegenwoordig zijnde perfonen gemaakt, en den waardigen MARCHAND op zijn vrijdags-*concert* genoodigd had, nam hij affcheid van het gezelfchap. Nu wierp LOUIZE zich met verrukking in de armen van haren man, om hem vergeving voor haar onregtvaardig vermoeden te vragen. De

anderen ſtonden mede beſchaamd en waren getroffen. „ Dewijl gij, lieve vrienden! mijn geheim nu toch eenmaal weet, wil ik ook langer niets voor u verbergen," ſprak RAMEAU, en nam hen mede naar zijn klavier, waarop hij de gansche groote *partituur* van vijf bedrijven uitgewerkt had, en die thans, met behulp van MARCHAND, uitvoerde. Allen waren verrukt, en *Mademoiſelle* DE LOMBARD beweerde, dat alleen LULLI of RAMEAU zulke meesterſtukken kon vervaardigen. „ *Mademoiſelle*," hernam de laatſte, „ men kon mij zeker nooit ſchooneren en grooteren lof geven; want LULLI is juist de geen, dien ik boven allen bewonder, wiens ſchoone *declamatie*, wiens heerlijke *melodie* in de *recitativen* ik, met de vrijheid, eenen kunſtenaar betamende, poog na te volgen en te evenaren." Jufvrouw RAMEAU weende van vreugde en verbazing; en ook DUMONT, de Koster, vond de muzijk voortreffelijk, maar kon toch niet nalaten, zijne ſpijt te betuigen, dat zulke ſchoone dingen aan de kerk onttrokken werden en tot wereldsch gebruik zouden dienen. MARCHAND was als betooverd, en zeide tot RAMEAU: „ Ik kende u, mijn waarde vriend! reeds lang als een uitmuntend Organist; maar nooit had ik gedacht, dat gij iets zoo voortreffelijks kondet voortbrengen. In uw werk is alles nieuw; en zeker, zoo het *orchest* het kan uitvoeren, zal en moet deze *Opera* eene geheele omwenteling in de muzijk veroorzaken." — „Ik hoop," hernam RAMEAU, „dat wij met vlijt en geduld alle zwarigheden zullen te boven komen. Bij de eerſte *Opera* van LULLI was het immers nog veel erger. Herinnert gij u niet, dat er destijds ſlechts twaalf violisten in *Parijs* gevonden werden? Een jaar later beſtond reeds de beroemde vereeniging der vierentwintig viool ſpelers; en ſedert hebben wij nog aanmerkelijke vorderingen gemaakt."

Gedurende de acht dagen, die tot het afſchrijven der partijen noodig waren, oefende zich RAMEAU met zijne zangers, welke toen, betrekkelijk geſproken, nog weinig ervaren waren, in het eerſte bedrijf der *Opera*, en op den bepaalden dag vergaderde eindelijk een vrij talrijk gezelſchap van lieden, die aan het Hof en in andere hooge kringen leefden. Men kwam bijeen in de prachtige zalen van DE LA POPLINIÈRE. Offchoon RAMEAU tot hiertoe, uit hoofde van zijne bedrevenheid in de *theorie*, zeer loffelijk bekend was, ſcheen men evenwel zich niet te kunnen verbeelden, dat hij, reeds een man van vijftig jaren, nog met

goed gevolg zijn geluk zou beproeven op eene loopbaan, welke vooral jeugdige levendigheid en warm gevoel vordert. De *ouverture* begon. Gelijk alle *ouvertures* van dien tijd, in een' minder bevalligen ftijl gefchreven, had dezelve flechts eene zeer onbeduidende uitwerking. Het eerfte koor: *Accourez, habitans des bois!* werd iets beter opgenomen; maar dewijl de voorname Heeren zich te veel meenden te wagen, als zij het eerst met handgeklap hunne goedkeuring te kennen gaven, werden verfcheidene der volgende ftukken met een diep ftilzwijgen aangehoord. RAMEAU, die zelf het *orchest* beftuurde, zag met groot verdriet, hoe weinig uitwerking zijne muzijk deed. In al de trekken zijns gelaats ftond reeds de moedeloosheid te lezen, toen, na de verrukkelijke *aria: Plaifirs, doux vainqueurs*, in een' hoek der zaal, een man op zijn' ftoel klimt, en roept: „*Très bien,* RAMEAU! *c'est admirable!*" Terftond rigten zich aller oogen naar den man, die zoo plotfeling zijne ftem verhief, en dien men, wegens zijne niet zeer oogelijke kleedij, voor een' ongenoodigden gast fcheen te houden. RAMEAU, de ftem van zijnen vriend herkennende, riep van zijne plaats hem toe: „Heb dank, hartelijken dank, MARCHAND! uwe goedkeuring is mij genoeg." De naam van MARCHAND was zoo vermaard, dat ieder het gewigt van diens goedkeuring wist te fchatten; en het laatfte koor van den *prolog* eindigde onder eene algemeene en luide toejuiching. De eerst geheel niet gunftige ftemming was nu eensklaps veranderd, en alles, wat er meer volgde, werd met uitbundigen lof ontvangen.

RAMEAU hoorde met innige vreugde de menigvuldige gelukwenfchingen, en de blijdfchap ftraalde den Heere DE LA POPLINIÈRE ten oogen uit. Nu trad een vrij pover gekleed man naar onzen toonkunftenaar toe, trok een papier uit den zak, en zeide, terwijl hij het in ftukken fcheurde: „Gij kunt uwe zeshonderd *livres* terugnemen: wie zulke muzijk maakt, behoeft geen borg te ftellen voor het goed gevolg." Ieder was verheugd over deze handelwijze van den armen dichter, PELLEGRIN, wiens bekrompene omftandigheden men kende. Ook hij deelde in de loftuitingen, waarmede men den toonkunftenaar overlaadde.

Van nu af werd in de *falons* van niets anders, dan van RAMEAU's *Opera* gefproken, en de voornaamfte kunftenaars van dien tijd hadden reeds de hoofdrollen onder zich ver-

deeld. Evenwel ontbrak het niet aan kabalen en listen, om de uitvoering op de lange baan te ſchuiven. De proeven bij gedeelten begonnen eindelijk, en alles ging voortreffelijk. Desniettegenſtaande wist de nooit ſlapende nijd, en de ijverzucht van muzikanten en *componisten*, zoo veel te bewerken, dat weldra het gerucht in omloop kwam: *de muzijk van* RAMEAU *is grillig, onverſtaanbaar, zonder bevalligheid en ſmaak, op zijn best voor geleerden en liefhebbers van het zonderlinge.* Eindelijk brak de dag aan, waarop de hoofdproef zou genomen worden. Alle de kunſtenaars waren op hunnen post, in weerwil van de vijandige ſtemming, waarin men hen had weten te brengen. Alles ging goed tot aan het tweede bedrijf. Doch toen men hier nu aan de vermaarde *trio* kwam, hield het geheele *orchest* eensklaps op; want deze geheel nieuwe zwarigheid ſcheen onoverkomelijk. RAMEAU verzocht zeer bedaard, dat men nog eenmaal zou aanvangen. De *orchest*-meester was van meening, dat de plaats niet uitgevoerd kon worden. „De eerſte maal misſchien bezwaarlijk," antwoordde RAMEAU; „doch laat het ons ſlechts beproeven; het zal gelukken." Ook de tweede poging had niet veel beter gevolg; en nu moest RAMEAU al zijn gezag doen gelden, om tot eene derde herhaling te noodzaken, die eindelijk naar wensch gelukte.

Het ten tooneele voeren van eene nieuwe *Opera* was destijds voor *Parijs* een merkwaardig iets, dat hooge belangſtelling wekte; want men kende daar toen ſlechts drie ſchouwburgen: de *Opera*, de *Franſche* en de *Italiaanſche* Komedie. Zoo was dan geheel *Parijs* des morgens van den eerſten October 1733 in beweging. Alle toegangen tot de *Opera* werden reeds vroeg als belegerd, en niet dan met veel moeite gelukte het onzen goeden RAMEAU, eene kleine, afgelegene *loge* voor zijne vrouw, *Mademoiſelle* DE LOMBARD en zijnen vriend MARCHAND te krijgen. Zijne vijanden daarentegen, magtiger, doch minder edelmoedig, hadden overal in de ganſche zaal hunne aanhangers en lieden, welke zich als werktuigen lieten gebruiken. O, Hoe angſtig klopte het hart der arme vrouw van den kunſtenaar bij den aanhef der *ouverture!* Hare vrienden poogden haar gerust te ſtellen; doch zij zelve hadden moed noodig, daar van het eerſte bedrijf af aan eene zoo geweldige kabaal in het *parterre* zich vormde, dat op de aanvankelijk reeds ſpaarzame teekenen van goedkeuring eene volkomene ſtilte volgde, die in de laatſte

bedrijven van tijd tot tijd alleen door een afkeurend gemor werd afgebroken. MARCHAND was woedend; jufvrouw RAMEAU viel bijkans in onmagt, en *Mademoiselle* DE LOMBARD waagde niet te zeggen, wat zij dacht: zij vreesde namelijk, dat dit ongeluk eene ſtraf zijn mogt, die RAMEAU overkwam, dewijl hij de Kerk voor het Tooneel had verlaten. De toonkunſtenaar zelf keerde zeer bedrukt naar zijne woning terug. Hij ſprak: „Ik heb mij vergist; ik meende, dat mijn ſmaak bevallen zou. Ik moet van de *Opera* afzien."

Zoo was het evenwel niet. De eigenlijke liefhebbers van de *Opera* hadden zich, na de vertooning van het ſtuk, in de koffijkamer verzameld; maar niemand ſcheen het te willen wagen, zijne meening te zeggen over eene muzijk, die zoo ſlecht was ontvangen. DE LA POPLINIÈRE had eindelijk de ſtoutheid, dezelve tegen de groote menigte van bedillers te verdedigen; doch hij predikte voor dooven. „Laat ons éénen toonkunſtenaar vragen!" riep thans de Prins DE CONTI, en op hetzelfde oogenblik trad CAMPRA binnen. Deze was een braaf man en geacht toonkunſtenaar, en had geen deel aan de zamenſpanning tegen RAMEAU genomen. „Nu, wat zegt *gij* van deze muzijk?" vroeg de Prins. — „Deze *Opera*, *Monſeigneur*," was het antwoord, „heeft zoo veel ſchoons, dat men daaruit wel tien zulke ſtukken zou kunnen maken, als men ons heden ten dage opdischt! Deze man zal ons allen verdonkeren." Die uitſpraak trok de opmerkzaamheid en beviel; het woord ging van mond tot mond, en nu ontdekte men reeds bij de tweede voorſtelling geheel nieuwe ſchoonheden.

De tweede *Opera* vond nog luider goedkeuring; de derde maakte al weder grooteren opgang, en zoo nam de roem van RAMEAU met elken dag toe. Bijkans alle zijne werken hadden nu, gelijk men in *Frankrijk* zegt, *le plus brillant ſuccès*. Eene zijner *Opera's*, getiteld *Castor et Pollux*, beviel zoo ongemeen, dat een zijner tegenſtanders, MOURET genaamd, enkel uit afgunst en ſpijt krankzinnig werd; in het Gekkenhuis te *Charenton* zong deze ongelukkige onophoudelijk het koor der *Demons* in dit zangſpel: *Qu'au feu du tonnerre*, enz.

RAMEAU was een der grootſte toonkunſtenaars, die ooit geleefd hebben. Hij alleen had den dubbelen roem, dat hij de *theörie* meesterlijk verſtond en een even zoo groot *componist* was. Met regt kan men hem den vader van de nieu-

were muzijk noemen. Zijne *ballet*-ſtukken waren zoo gezocht, dat men langen tijd in *Italië* naar niets anders danſte. In 1747 legde het beſtuur der *Opera* hem levenslang een penſioen van 1500 *livres* toe. Hij werd Kapelmeester des Konings en tot den Adelſtand verheven. Hij zoude juist de *St. Michaëls*-orde bekomen, toen hij, op den 12 September 1764, in hoogen ouderdom ſtierf.

TOONEELANEKDOTEN EN BIJZONDERHEDEN VAN VROEGEREN EN LATEREN TIJD.

De vermaarde *Franſche* Treurſpeler TALMA, bewust van de noodwendigheid der Historiekennis in zijn beroep, had de Geſchiedenis gelezen en beſtudeerd; en het is voornamelijk hieraan, dat hij zijn vermogen toekent, om niet alleen altijd zoo *ſterk*, maar tevens zoo *juist* te treffen. In een onderhoud met Mevrouw DE CAMPAN liet hij zich aldus uit over zijn vak; waarin, voor Treurſpelers inzonderheid, meer ligt opgeſloten, dan in menige uitgebreide verhandeling over deze even treffelijke als hoogstmoeijelijke kunst: „De Acteur (zoo ſprak hij) heeft veel meer bezwaren te overwinnen, dan de Redenaar. De laatſte heeft ſlechts zijne eigene gedachten uit te drukken; hij vertoont altijd zichzelven, wanneer hij in het openbaar ſpreekt; maar de Acteur is verpligt, zijne ziel, en om zoo te ſpreken ook zijn ligchaam, te vormen en te wijzigen naar het bekende karakter of de gedragingen der perſonaadje, die hij moet voorſtellen. Hoe toch kan men anders de groote hartstogten, de groote deugden en ondeugden nabootſen, alsmede het karakter blootleggen, dat elken perſoon kenmerkt? De Acteur is verpligt, in zekeren zin, de ziel en het genie van denzelven te ontleenen, om *hem* levend voor te ſtellen, die geen ander ſpoor op de wereld heeft achtergelaten, dan eenige trekken, door de Geſchiedenis bewaard. Deze arbeid, ik meen zulks te mogen zeggen, vordert vele volharding en overdenking. Elke wanklank tusſchen oog en gebaar, gedachte en gelaatstrekken vernietigt de begoocheling, en zonder deze geene uitwerking! Uw perſoon moet als tot ſpiegel verſtrekken, waarin men ten duidelijkſte lezen kan, alwat er in uwen — of liever in den geest van *hem* omgaat, dien gij voorſtelt. De ſtem, dat magtig hulpmiddel om de indrukken mede te

deelen, moet ongedwongen, buigzaam, welluidend zijn, en geschikt om alle de toonen der ziel uit te drukken; de ligchaamsbewegingen moeten dezelfde aandrift volgen en ondersteunen, zoodat hoorder en aanschouwer, in derzelver volkomene overeenstemming, de eenswezigheid (*identiteit*) der personaadje, die ten tooneele gevoerd wordt, herkenne." — Welk een zware eisch; maar ook — welk een heerlijk streven!

De bekende *Duitsche* Componist VOGEL bevond zich in behoeftige omstandigheden en geheel onopgemerkt te *Parijs*. Eindelijk had hij het geluk, aldaar in een vurig vereerder der toonkunst een' veelvermogenden beschermer te vinden. Hem ten gevalle componeerde hij zijne eerste Opera, *Demofontes*; en zijn begunstiger wist het zoo ver te brengen, dat de Directeur der groote Opera dat werk aannam, en hetzelve voorloopig aan' zijn orchest, om het eens door te spelen, voorlegde. De *Fransche* nationaaltrots schortte den neus op voor de vreemde waar, staarde nu op de *partituur*, dan op den Directeur, en mompelde onder elkander. „Van wien is dan die Opera?" — „Van zekeren Heer VOGEL." — „VOGEL? VOGEL? Dien kennen wij niet. Wie onder ons kent hem?" — „Ik. 't Is een *Duitsch* muzikant, een regte drinkebroêr, die in alle kroegen rondloopt, en alle avonden met een' *Duitschen* roes naar bed gaat!" — „Die zal ook wat fraais ter markt brengen!" — „'t Is wel der moeite waard, zijn *charivari* door te spelen!" — De Directeur bragt de morrenden tot zwijgen, en men begon de Opera te spelen. Hoe verder het orchest in de *ouverture* kwam, des te dieper werd ook de indruk der compositie op de verbaasde spelers. Met elk nieuw muzijkblad keerde het blaadje meer en meer ter gunste van den verachten vreemdeling, tot dat aan het einde een algemeen *bravissimo* door de zaal klonk. VOGEL, die tot dusverre heimelijk achter de schermen had gestaan, trad nu eensklaps te voorschijn, boog zich voor het orchest, en bedankte het voor deszelfs toejuiching. „Maar, niet waar, Mijneheeren!" voegde hij er spotachtig nevens, „gij zult toch nu wel begrijpen, dat men zoo iets niet onder het drinken van een glas *water* voortbrengt?" — „Wel, drink zoo lang en zoo veel gij wilt!" riepen nu allen, al schaterend en handenklappend, uit; „drink onzentwege wijn, zoo veel gij maar bergen kunt: wij zagen het reeds, gij schenkt ons geen *water*!"

Na de vertooning van *Don Juan* werd de held des ftuks, toen de gordijn nog niet geheel gevallen was, reeds teruggeroepen. De meeste ftemmen kwamen van boven, uit den Engelenbak, anders gezegd het Paradijs. *Don Juan* ontrukte zich aan de handen der Furiën, die hem ter Helle fleepten, fchreeuwende: „ Laat los! Laat mij los! Niet in de Hel! „ Hoort gij dan niet, dat het Paradijs mij roept?" — Deze komedie in eene komedie werd niet weinig toegejuicht.

GARRICK en STERNE fpraken met elkander over de vele dubbelzinnigheden, die op het tooneel werden gezegd. „ Inderdaad," riep STERNE, „ wie zich veroorlooft, de„ zelve uit te ftallen, moest in zijn eigen huis gegeefeld „ worden!" -- Lagchend hernam GARRICK: „ Gij woont „ in een huurhuis, niet waar?"

Een echte fnuifneus droeg beftendig twee doozen, en wel eene van goud en eene van *papier-machée*, bij zich. In een' der *Parijfche* fchouwburgen zich bevindende, wilde hij uit laatstgenoemde een fnuifje nemen, maar vond dezelve niet in zijn' zak. In den waan, dat hij die doos op zijn' lesfenaar had laten liggen, greep hij naar zijne gouden, zich voor dien tijd met ééne foort van fnuif vergenoegende. Na verloop van eenige minuten zulks willende herhalen, mist hij de gouden, en vindt, in ftede daarvan, zijne *papier-machée* doos. „ Onverklaarbaar!" zegt hij bij zichzelven; maar, de doos openende, valt hem een klein briefje in het oog, met de woorden: „ *Pardon, Monfieur! on f'était* „ *trompé.*"

Een Tooneeldichter, wiens eerfte werk, uit achting voor zijnen naam, door het publiek met verfchooning was bejegend, waagde eene tweede proeve, en werd nu openlijk uitgefloten. „ Ha!" riep de vergramde Poëet, „ nu zie ik klaar, „ dat het ganfche publiek uit domkoppen en van fmaak ont„ bloote menfchen beftaat!" — „ Ziet gij dat nu eerst?" vroeg een der omftanders; „ ik heb die opmerking reeds „ gemaakt, toen uw eerfte ftuk gegeven werd."

Franfche tooneelfpelers uit eene kleine ftad zouden, in een der Departementen, CRÉBILLON's *Rhadamistus en Zenobia* vertoonen. Bij het declameren van den regel:

De quel front ofez-vous, foldats de Corbulon.....

riep een der aanfchouwers: „ Zeg dan CRÉBILLON! Ik „ heb het biljet gelezen. Die komedianten uit de binnenfte- „ den rabraken alle namen."

DUFRESNY had fchier zelden het geluk, een tooneelfpel zóó te zien uitvoeren, als hij het had zamengefteld. Zijne ftukken in drie bedrijven moest hij vaak tot één — die in vijf, tot drie bedrijven inkorten. „ Hoe !" zeide hij eens, onverduldig, „ zal het mij dan nooit mogen gebeuren, een tooneelftuk in vijf bedrijven te doen fpelen?" — „ Zeer gemakkelijk," hernam de Abt PELLEGRIN; „ maak flechts eene komedie in elf bedrijven; men zal er zes affnijden, en er zullen u vijf overblijven."

Eertijds waren, in alle *Franfche* binnenfteden, de Acteurs in het kluchtfpel tevens verpligt, in het treurfpel de rollen van vertrouwden te vervullen. Een van dezen, PERCEVAL, wien het aan geen talent, behalve het tragifche, ontbrak, werd door den vermaarden LARIVE, die *Andromache* wilde geven, met eene kleine rol in dat treurfpel belast; en, hoe ook PERCEVAL hem bad, die aan een' anderen, daarvoor meer berekend, op te dragen, niets mogt baten. Als naftukje was een klein zangfpel beftemd, *het verloren Lam*, waarin, gelijk bekend is, een *fchaap* de fpil is, waarop het draait. De flagter, die hetzelve aan het tooneel moest leveren, was eene goede kennis van PERCEVAL. Hij ging bij hem, zeide, dat hij belast was, den knaap, die het beest moest geleiden, op het tooneel te brengen, en koos den domften jongen uit den winkel uit. Gezamenlijk begaven zij zich naar den fchouwburg en achter het tooneel. In het vijfde bedrijf van het treurfpel liep hij haastig naar den jongen. „ Rep u!" zeide hij tot hem; „ de Directeur is regt boos; hij roept om uw fchaap." PERCEVAL had het oogenblik uitgekozen, waarin *Orestes*, in volle woede, zegt:

Pour qui font ces ferpens qui fifflent fur vos têtes?....

De jongen, die in goeden ernst meende, dat de Directeur tegen hem raasde, vloog op het tooneel, en bragt het onnoozele fchaap voor de voeten van LARIVE, zeggende: „ Schreeuw maar zoo niet, Mijnheer! daar is het al!" — Men verbeelde zich de verwarring van den treurfpeler, ter-

ſtond door eene werkelijke razernij gevolgd! Woedend viel hij op den ſlagtersjongen zoo wel, als op het ſchaap aan; en te midden van de krachtige vloekwoorden van *Orestes*, het geſchreeuw van den jongen, het geblaat van het ſchaap, en het ſchateren van het volk, viel de gordijn.

DE DIPLOMATEN MELKBOEREN.

„ De wereld is in rep en roer;
„ Des morgens ſchelt de mellekboer" —
Dit deuntje uit mijnen kinderdag
Stond voor mijn' geest, en wekte een' lach,
Toen fluks daarna de melkverkooper
Gevolgd werd van den krantenlooper.

Ziet men de krant ſlechts even in,
Het referein krijgt dieper zin:
De wereld is in rep en roer;
Waardoor? wel, door den mellekboer!
„ De wereld" zijn hier alle ſtaten;
„ De mellekboeren," diplomaten.

Zij toch, zij ſchellen onbeſuisd,
En ſchrikken elk, die vredig huist,
Ontijdig op uit zijne rust,
Die alle leed en zorgen ſust;
En wat zij ons voor melk verkoopen....
Men kent ze, die met zuivel loopen!

't Schort inderdaad niet aan de melk,
Maar aan de melkers: dit weet elk,
Die van den milden landbouw leeft,
En eerlijk ieder 't zijne geeft.
Mogt elk zijne eigen beestjes hoeden,
De melk zou ſteeds den melker voeden.

Maar vreemde melkers zijn, helaas!
In vele vruchtb're landen baas,
En vatten bij de horens aan
De koeijen, die daar weiden gaan,
En melken, in vergulde koppen,
De ſpenen tot de laatſte droppen!

Dat vocht, behoorlijk aangelengd
En afgeroomd, verſpild, geplengd,
Verzuurd ſoms door het lange ſtaan,
'Dat bieden zij de volken aan,
(o Wrange vrucht van 't flinksch bemoeijen!)
Als zuivel van — hunne eigen koeijen.

o! Vraag het waar en wien gij wilt,
Al geeft de koe ook nog zoo mild,
't Is zeker, dat het nooit gedijt,
Zoo gij er zelf geen baas van zijt,
Maar and'ren 't beestje voor u melken,
En de opgezette ſpeen doen welken.

Uit Frankrijk ſproot het heilloos kwaad.
Hij, die alom uit melken gaat,
De wijdberuchte Talleyrand,
Verrigt het op den Franſchen trant;
Hij ſtreelt de koe, die hij komt nad'ren,
Om listig 't zuivel in te gad'ren.

Vereend met Palmerſton en Grey,
Het oog gevest op vreemde wei,
Trok 't vruchtbaar België hen aan,
De koeijen, die daar grazen gaan,
En 't zuivel, dat, door 's Landheers hoede,
Zoo mildlijk vloot en welvaart voedde.

Men nam den Landheer weide en vee;
De ondankb're boeren deden meê;
De onnooz'le koeijen zagen 't aan;
Wat kon het ſtomme vee beſtaan?
Wie zou het van 't geweld verlosſen?
Vergeefs geſteund op Belgiſche osſen!

Een nieuwe Landheer, die naauw weet,
Hoe *cow* of *ox* in 't Belgisch heet,
Geen vee- of akkerbouw verſtaat,
Maar enkel hoe men beefſtuk braadt,
Werd nu, als pachter, uitverkoren,
En land en zuivel gaan verloren.

Thans melkt een Talleyrand de koe;
Een Grey reikt hem den emmer toe;
Een Palmerston langt hem het touw,
Zoo 't beest een' poot soms roeren wou;
En, 't vocht vergaard in vreemde vaten,
Wordt naauw den boer de hui gelaten.

Zoo ging het alwie, snood of laf,
Aan vreemde melkers toegang gaf!
Zij merg'len, als men hen niet stuit,
Meest de arme koe te deerlijk uit,
En, met haar teelt ter slagt gedreven,
Doen beide vaak ontijdig sneven.

'k Las onlangs, dat de koepokstof,
Regtmatig voorwerp van elks lof,
Hem, die een koe, tot eigen baat,
(Ligt was het wel een diplomaat!)
Gemolken had, de kinderpokken
Naar eigen huid was komen lokken. (*)

o, Mogt het allen dus vergaan,
Die naar eens anders zuivel staan!
Kreeg Talleyrand en Palmerston
En Grey, en wie er meer verzon
Te melken onze of vreemde koeijen,
De pokken, voor zijn flinksch bemoeijen!

Driewerf gelukkig Nederland,
Waar men de vreemde melkers bant!
Veel liever de emmers omgeschopt,
Dan zulk een' hoon te laf verkropt,
Dan de eigen melk van vrije beemden
Ontvangen, afgeroomd door vreemden!

Zij vlammen reeds op 't koeijenland;
Maar nad're vrij een snoode hand!
De koe heeft horens, wij een vuist,
Die juk en melker beî vergruist;
De ferme Landheer waakt voor allen,
Die eigen zuivel mint en stallen.

(*) Niet de koepokken; zie *Letterbode*, 1834.

Julij, 1834. J. W. IJNTEMA.

NAAR HET ALLEMANNISCH VAN HEBEL. (1)

I.

DE ZOMERAVOND.

O, lueg doch, wie isch d'Sunn so müed.

Kijk toch die goede Zon eens aan,
Nu zij vermoeid naar huis zal gaan:
Zij ziet zoo mat en zweet en hijgt;
Kijk, hoe ze een' bonten zakdoek krijgt,
Een wolkje, blaauw met rood doormengd,
Dat ze aan heur gloeijend voorhoofd brengt.

Zij heeft ook 's zomers rust noch tijd;
De dag duurt lang, de reis gaat wijd,
En arbeid vindt zij overal,
Op veld en berg, in huis en dal;
En wat haar ziet, en wat ze ontmoet,
't Vraagt alles haar om licht en gloed.

Hoe menig bloem, die welig tiert,
Heeft zij met bonte verf verfierd;
Al dronk het bijtje keer op keer,
Nog vroeg de bloem: „ wilt gij niet meer?"
Zoodat den kever, ongenood,
Een lekker dropjen overfchoot. (2)

Zij maakte menig' zaadknop vol,
Die door heur' invloed rijpte en zwol.
De vogel heeft zijn' krop gevuld,
En heel den dag daarvan gefmuld;
En geen, die zich tot flapen zet,
Moet met een leêge maag naar bed.

En waar een kers hangt, klein of groot,
De Zon kleurt haar de wangen rood;
En waar een halm ftaat op het veld,
Of waar de volle wijndruif zwelt,
Zij gaf ze kracht en groei meteen,
Of hing er 't groene loof om heen.

Op 't bleekveld was ze heel den dag,
En bleekte 't linnen, dat er lag;
De baas zingt wel een vrolijk lied,
Maar dankt haar voor heur moeite niet,
En toch nog droogt ze, op tak en touw,
Het waschgoed van de bleekersvrouw.

Ze is hier en waarlijk overal,
Zoo ver de zeis, in dreef en dal,
Door halmen fneed en fchentjé en fteel;
Zij maakte 't alles droog en geel.
Het is toch wonderbaar en mooi:
Des morgens gràs en 's avonds hooi.

Zie, daarom fluit ze, mat en moê,
Wel zonder liedje de oogen toe.
Geen wonder, dat ze taalt naar bed,
En ze op dien berg zich nederzet.
Zie, hoe ze voor het laatfte lacht;
Daar zegt ze ons allen goeden nacht!

Nu gaat ze; kijk, daar is ze heen!
Haar ziet de torenhaan alleen;
Die heeft nog niet genoeg, en flaat
Het vrouwtje gâ in 't nachtgewaad.
Foei, rekel, bloos bij dat gezigt!....
Geen nood, het rood gordijn fchuift digt.

Dat goede wijf! Zij heeft in huis —
Het fpijt me — als elk van ons heur kruis.
Wis leeft ze met heur' man niet goed;
Komt ze in de deur, hij neemt zijn' hoed.
'k Wed, dat hij nu wel komen zal......
Zie, bij die dennen ftaat hij al!

Hij draalt zoo lang; waar blijft hij wel?
't Is als mistrouwde hij het fpel.
Mijnheer de Maan, kom, wees niet bang; (3)
Uw vrouwtje flaapt gewis reeds lang.
Nu ftaat hij op, en kijkt in 't dal;
De kikvorsch groet hem overal.

Mij dunkt, wij moeten van het veld.
Hij, wien 't geweten knaagt noch knelt,
Gaan de oogen zonder lied wel digt:
Zwaar werken maakt het ſlapen ligt.
Ons hooi ſtaat klaar, en 't wijfje wacht;
Dus, vrienden, allen goeden nacht!

II.

DE ZONDAGOCHTEND. (4)

Der Samstig het zum Sunntig gseit.

„ Kom, Zondag," zegt de Zaturdag;
„ Nu al wat moê is rusten mag,
„ En ik naar bed bragt iedereen,
„ Die rust behoeft en ſlaap meteen,
„ Schijnt het mij even zoo te gaan:
„ Ik kan al op geen been meer ſtaan."

Ei hoor, de klok ſlaat middernacht,
En Zaturdag verlaat de wacht;
De Zondag zegt: „ thans ben ik baas!"
Hij ſluit zijn deur, maakt geen geraas,
En wrijft den ſlaap zich uit het oog,
En ziet de ſterren na, omhoog.

Hij geeuwt tot dat de ſcheemring naakt,
En 't tijd wordt, dat de Zon ontwaakt.
Hij zoekt heur huis en venſter op,
En wekt haar met een zacht geklop:
„ Kom, lieve Zon, de tijd is daar!"
„ Ja," zegt zij, „ ik ben aanſtonds klaar."

En zachtkens op de teenen gaat,
En vrolijk op de bergen ſtaat
De Zondag daar. Hem onbewust,
Ligt alles nog in diepe rust.
Hij ſluipt in 't dorp, dat geen het ziet,
En wenkt den haan: verklik mij niet!

Doch als men eind'lijk ook ontwaakt,
En 't zoet der nachtrust heeft gesmaakt,
Zoo ftaat hij daar in zonnegloor,
Kijkt hier en daar de venfters door,
Met blikken, vriendelijk en goed,
En bonte bloemen op den hoed.

Hij meent het goed, maak daarop ftaat;
't Verheugt hem, als men lang en laat
Nog ligt, en meent het is nog nacht,
Schoon ons de Zon befchaamt en lacht;
Daarom kwam hij zoo zachtkens aan,
En ziet gij hem zoo vriend'lijk ftaan.

Hoe glimt en glinftert weide en hof
In morgendauw van zilverftof!
Hoe lieflijk waait de lentelucht,
Met bloem- en bloefemgeur bevrucht!
Zie, 't bijtje is bezig: 't weet gewis
Niet, dat het heden zondag is.

Hoe heerlijk fchoon, hoe fierlijk ftaat
De kerfeboom in meigewaad,
De bonte tulp in uchtendblos,
't Viooltje in half verfcholen dos,
De zonnebloem in blinkend goud:
't Is of men 't Paradijs aanfchouwt!

En 't is daarbij zoo plegtig ftil,
Of niets den Zondag hind'ren wil.
Geen kar, die thans de ftilte ftoort;
Geen voermans zweepflag, dien men hoort:
Het: *goeden morgen! heerlijk weêr!*
Verneemt men enkel, en niets meer.

Het vogeltje zingt luid en blij:
„ Wees, lieve Zon, wees welkom gij!
„ Gij fchittert wel aan hooger fpheer,
„ Maar fchijnt ook in ons nestje neêr."
Zie, 't distelvinkje is al gereed,
Als in zijn zondagspak gekleed!

Is 't al zóó laat? De kerkklok luidt;
De Leeraar treedt zijn woning uit.
Pluk me een der bloemen, die daar ſtaan,
Maar laat vooral het ſtof er aan;
Dan, kindlief, kleed u kort en goed,
Maar toch met bloemen op den hoed. (5)

—

III.

BIJ EEN GRAF.

Schlof wohl, schlof wohl im chüele Bett!

Slaap wel, ſlaap wel in 't koele bed!
Al ligt gij hard op klont en kluit,
Het deert uw moede leden niet:
Slaap zacht en wél!

Het dekbed ligt u digt en dik
En boven 't hart hoog opgeſchud;
Toch ſlaapt gij door; het drukt u niet:
Slaap zacht en wél!

Gij ſlaapt en hoort mijn roepen niet,
Mijn klagten en mijn zuchten niet.
Waar' 't beter zoo gij 't hooren kost?
Neen, waarlijk niet!

Gij ligt daar wél en hebt het goed:
Had ik een plaatsjen aan uw zij',
Ik lag in vrede naast u neêr,
En had het wél.

Steeds ſlaapt gij door, ſchoon heel den nacht
De kerkklok niet van zwijgen weet,
Ofſchoon des nachtwachts ſchel geroep
Het dorp doorklinkt.

En als het blikſemt door de lucht,
En wolk bij wolk van donder kraakt, —
Hoog drijft de bui u over 't hoofd,
En wekt u niet.

En wat u van den ochtend vroeg
Tot 's avonds had bekommerd heeft, —
Het kwelt u en bezwaart u niet
In 't stille graf.

Gij ligt daar wél, en hebt het goed;
En wat gij ook hadt door te ftaan,
Doet thans, Goddank! in 't koele zand
U niet meer zeer.

Indien ik daarom naast u lag,
Dan hadden wij het beide wél;
Thans zit ik hier, en heb geen' troost
In 't grievend leed.

Doch mooglijk ras, zoo God het wil,
Komt de avond van mijn' zaturdag,
En dan — dan geeft de koster mij
Een bed als u.

Als ik dan lig en niet meer zucht,
En 't „goeden nacht!" gezongen is, (6)
Dan fchudt men mij het dekbed op,
En bidt daarbij.

Dan rust ook ik zoo zacht als gij,
Dan hoor ook ik de kerkklok niet;
Wij flapen tot het uchtendrood
Van zondag vroeg.

En als de zondag eind'lijk daagt,
En Eng'len zingen 't morgenlied,
Dan ftaan wij met elkander op,
Verkwikt en wél.

Een fchoone kerk ftaat, nieuws gebouwd,
Te blinken in den morgenglans.
Wij ftaan en zingen aan 't altaar:
„ Hallelu-jah!"

J. BRESTER, AZ.

(1) JOHANN PETER HEBEL, een *Zwitsersch* Hoogleeraar, vóór weinig jaren overleden, als dichter ook door HERDER, GÖTHE en JACOBI geroemd, als mensch door ieder, die hem kende, bemind. Zijne dichtftukjes zijn in

den *Zwaabſchen* of *Zwitſerſchen* tongval geſchreven, dien hij, naar de *Allemannen*, de oude bewoners des lands, den *Allemanniſchen* noemt. Het zijn eigenlijke volksgedichten, zoo eenvoudig, oorſpronkelijk en naïf, dat ze als 't ware voor zich eene nieuwe dichtſoort vormen. Men vergelijke N. G. VAN KAMPEN, *Handboek der Hoogduitſche Letterkunde*, II. 590, alwaar men eene zeer goede *Hoogduitſche* vertaling van HEBEL's ſchoonſte ſtuk aantreft, ook in onze taal overgebragt. BILDERDIJK's *Vrolijkheid* is eene *zeer vrije* navolging van HEBEL's ne G'ſang in Ehre. Deze mijne proeven zijn vertalingen en geene navolgingen, verre, zeer verre beneden het oorſpronkelijke blijvende, doch ook geſchreven alleen voor hen, die dit laatſte niet verſtaan. Moge geoefender hand dan de mijne HEBEL overzetten, en bij ons even bekend als CLAUDIUS maken; iets, waarop hij weinig minder aanſpraak dan deze heeft.

(2) Dit couplet is in het oorſpronkelijke zeer ſchoon:

Meng Blümli het ſie ußtaffiert /
und mit ſcharmante Farbe ziert /
und mengem Immli z'trinke ge /
und gſeit: Neßch gnug und witt no meh?
und 's Chäferli het hinteno
doch au ſi Tröpfli übercho.

(3) Men vergeve mij deze mannelijke Maan, in het origineel eigenaardiger dan in onze taal. Ik wilde het waarlijk poëtiſche denkbeeld niet aan eene kleingeestige taalgezetheid opofferen. Maar waarom met het verperſoonlijken ook altijd alleen de Zuider Mythen gevolgd? In de Noordſche Godenleer toch is MANI de broeder van SOL, en deze laatſte de Beſtuurster der zonnepaarden.

(4) Ik heb van een enkel denkbeeld uit dit versje elders gebruik gemaakt.

(5) Op het platte land in *Zwitſerland* is men, gelijk op vele plaatſen in *Duitschland*, gewoon, versch geplukte bloemen ter kerke mede te nemen, die men elkander, zoo als bij ons de reukfleschjes, aanbiedt.

(6) Und wenni lig / und nümme ſchnuuf /
und wenn ſie 's Schloflied gſunge hen /
ſe ſchüttle ſie mer 's Deckbett uf /
und — Bhüt di Gott!

Bhüetdi Gott! De aanvang of het ritournel van een lied, dat bij eene begrafenis aan het graf gezongen wordt.

De Vertaler.

INVALLENDE GEDACHTEN BY AENHOUDENDEN REGEN.

Eens ſat ick in mijn huys alleen,
En keeck door 't raem naer buyten heen,
En ſagh hoe in een oogenblick
De regen alles maeckte als ſlick,
En ſonder poos, met vlaegh by vlaegh,
Al klettrent ſtortte naer omlaegh.
En dan weer keeck ick in mijn boeck,
Maer had geen lust tot onderſoeck;
't Weer was gevaren in mijn hooft,
En had 'er allè geest gedooft.
Ick ſat te kijcken dan een poos
Door 't venſterraem, gedachteloos.
Wat de oore hoort, wat de ooge ſiet,
't Is regen, regen, anders niet!

Maer 'k ſprack in 't eynde dus my aen:
Mijn ſiel, laet u ſoo niet verſlaen;
Waeck op en peys of in dat nat
Niet ſchuylt een rijcke leeringhſchat.
Ey, denck daerover nae, mijn geest!
't Is even goet, als dat gy leest.

Toen keeck ick weder door het glas,
En ſagh hoe alles doncker was,
En hoe de wolcken 't ſonnelicht,
Eylaes! onttrocken aen 't geſicht;
Maer hoe men duydelijck toch ſagh,
Het was geen nacht, maer overdagh.
Toen dacht ick, onſe levensloop
Is even ſoo noyt ſonder hoop,
Als noyt een dagh heel doncker is,
Alſchoon hy 't heldre ſonlicht mis.
Geen tegenſpoet, ſoo bangh en naer,
Of daer is uytkomst in 't gevaer;
Geen wegh, ſoo glibbrigh en ſoo glat,
Of daer zijn gidſen op het pat;
Geen noot, ſoo hoogh, geen ſmert, ſoo groot,
Of daer is uytkomst van den doot.

Toen keeck ick weder door de ruyt,
Maer alles fagh nogh eender uyt,
En wat men hoort, en wat men fiet,
Is regen, regen, anders niet!
De wandelpaden waren leegh;
Een enckle maer, in ftraet en fteegh,
Liep door de regenvlagen voort,
Maer had voor wie hem vroegh geen woort;
Want wie 'er liep, die liep niet luy,
Want ftaegh al erger wert de buy.
Toen dacht ick, och, foo menigh man,
Soo langh hy nogh betalen kan,
Soo langh de fon van 't aertfche goet
Nogh hare ftralen blincken doet,
Soo langh hy geeft een keurigh mael,
Heeft vele menfchen in fijn fael;
Maer nauwlijcks armer wort de disch,
Maer nauwlijcks geeft hy vleysch noch visch,
Maer nauwlijcks fwijght het feestgeruys,
Of velen blijven ftil in huys;
En nu en dan een enckle maer
Vertoont fich in het openbaer,
En blijft by water en by wijn,
By regen en by fonnefchijn,
By ftorm en ftilte, nacht en dagh,
Gelijck als hy te voren plagh.

Toen fagh ick een die langhfaem liep;
Ick fchoof het venfter op en riep:
Hey, vrient, waerom loop jy foo luy? —
— Wel, ginter is 't dezelfde buy. —
Al lagchent floot ick 't raem weer dicht,
Maer dacht, welfaligh die fijn plicht
Met foo een ijfervast befluyt
En ftalen wil kan voeren uyt,
Dat geene vreughde of fmert den man
In 't minst aen 't wancklen brenghen kan!
Welfaligh die met vasten tret
Op 't levenspat fijn voeten fet!
Hy is voor vallen best bewaert,
Die wandelt langhfaem en bedaert.
Wie voort wil maecken al te fnel,
Loopt dickmaels naer een waterbel.

Wie al te driftigh voorwaert treet,
Het bloemenplucken licht vergeet;
En, wie die nutte ſaeck vergat,
Hy kan niet rughwaert op ſijn pat.

Nogh dacht ick om den tragen gast,
Die langhſaem door den regen plast,
Toen eensklaps 't vrolijck ſonnelicht
My weer verhelderde 't geſicht.
Ick gingh terſtont naer buyten toe,
En noyt was 't my ſoo wel te moe.
Soo quam nae regen ſonneſchijn,
Soo komt 'er vreught nae angst en pijn.
Des, vrienden! klagen meught gy wel
By bitter lijfs- en ſielsgequel;
Want och! het menſchelijcke hert
Is niet gevoelloos voor de ſmert:
Maer toch, ick bid het u, bedenckt,
Dat licht de morgen uytkomst ſchenckt;
Want even ſeker als de ſon
Met glans te ſchijnen weer begon,
Soo ſeker ſal van lijdenspijn
Verblijden eens 't gevolghe zijn.

Utr. 1834. R. P. V.

BIJ HET LEZEN VAN Z. M^s. BESLUIT, DAT, BIJ DE STEDELIJKE SCHUTTERIJEN, EENE WITTE BIES DE TEGENWOORDIGE STREEP ZAL VERVANGEN.

Juich, Belg! juich, leger van de Maas!
Raas, tier en ſpeel nu vrij den baas;
Spot, ſchimp en laster blij te moê;
Verdwenen is des meesters roê;
Hernieuw uw ſnoeven van weleer;
Het *witlat*-leger (*) is niet meer!
Een bies vervangt de breede ſtreep,
Die u van angst de borst bekneep;
Schoon gij die altoos ver kondt zien,
En vaak nog tijdig mogt ontvliên.
Wie, die uw ſtoutheid teug'len mag,
Verloort ge eens eerbied en ontzag?...

(*) Eene benaming, onder welke, na den Tiendaagſchen Veldtogt, de ſtedelijke Schutterijen in *Noord-België* algemeen bekend zijn.

Maar weet, hij waakt, de heldenteelt,
Schoon thans met bies voor ſtreep bedeeld! —
Gij, ſtrijders voor oud-Nederland!
Wij ſteunen op uw dapp're hand.
Zorgt, eer de bengel ons betrekk',
Dat ook de bies hem ſchrik verwekk'!

H. C. DRESSELHUYS.

DE GALG OP DE SANDWICH-EILANDEN INGEVOERD.

Verhaalt men van eenen reiziger, dat hij, op eene hem onbekende kust ſchipbreuk lijdende en aan het ſtrand geworpen, en bij het ronddwalen eene *galg* in het oog krijgende, verrukt uitriep: „Den Hemel zij dank, ik ben in een *beſchaafd* land!" — zoo mag dan ook als een bewijs van voortgaande beſchaving op de *Sandwich*-eilanden vermeld worden het oprigten eener tijdelijke galg. Ziehier de aanleiding tot dit bedrijf. De misdaad van moord was door twee inlanders aan den perſoon van eenen *Spanjaard* bedreven, alleen om de kleederen, die hij aan had. De moordenaars werden onmiddellijk gevat, en als gevangenen naar het Fort gebragt, waaruit één derzelven middel vond om te ontkomen. Men was in het eerst verlegen, hoe met den gegrepen misdadiger te handelen, maar liet zich door de Misſionarisſen en Conſuls (?) overreden, om met hem op Europeſche wijze te werk te gaan. Er werd dus eene galg opgerigt, beſtaande uit eene dwarskoord, aan twee kokosboomen, achttien voet van den grond, vastgemaakt, waaraan in het midden een blok was bevestigd, door hetwelk het touw liep, waarmede de inlanders den misdadiger, met een' ſtrop om den hals, zouden naar boven trekken, om hetzelve vervolgens om een' der boomen vast te binden. De man werd ten verhoor gebragt onder de galg, alwaar de Opperhoofden, Zendelingen en inwoners vergaderd waren. Terwijl deze beraadſlaagden, en nog weifelden omtrent de wettigheid van het hangen, werden de eilanders ongeduldig, waarſchijnlijk om ooggetuigen te zijn van zulk eene hun vreemde ſtrafoefening; zij deden den patiënt een' ſtrik om den hals en trokken hem op, beſparende alzoo den Regters alle verdere vertoogen over het onderwerp. — Eenigen tijd daarna waagde het zijn medepligtige, denkende dat alles reeds vergeten was, om uit zijnen ſchuilhoek weder huiswaarts te keeren. Hij werd evenwel gevat en in het Fort opgeſloten, waar hij bij ons vertrek nog zat. Daar den Opperhoofden intusſchen niet aan het verſtand kon gebragt worden, waarom twee menſchen moeten boeten voor den moord aan éénen bedreven, is het wel mogelijk, dat deze man weêr in vrijheid geſteld worde.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DEN AARD, DEN OORSPRONG EN DEN STICHTER VAN HET ST. SIMONISMUS.

Door

N. SWART. (*)

Aussi longtemps que les dogmes universels de l'immortalité de l'âme et d'un Dieu separé de la matière éveilleront de nobles espérances; aussi longtemps que les mots sacrés de père, de mère, d'épouse trouveront quelque sympathie dans le coeur des hommes, le Saint Simonisme ne reviendra point une religion nationale.

Le Semeur.

Iemand onzer tijdgenooten heeft een opzettelijk werk over het merkwaardige geschreven, dat de laatste ruim halve eeuw heeft opgeleverd. (†) Inderdaad, de veranderingen, de groote gebeurtenissen, de nieuwigheden, van welke dezelve getuige was, zijn ongeloofelijk. En nog houdt de onrustige wereld, vooral de onrustige menschelijke geest niet op, te woelen en te gisten, allerlei op te leveren en menigmaal ook weêr even ras te verslinden. *Frankrijk* is inzonderheid het brandpunt, waar dit onverdragelijk licht, in heeten gloed verkeerd, zijne stralen uitschiet, die zich vervolgens over de wereld verspreiden. Voor *Frankrijk* was het ook bewaard, het Christendom verouderd en onbruikbaar te verklaren, en

(*) Voorgedragen in het Departement *Leeuwarden* der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

(†) VAN DEN HULL, *over de belangrijkheid eens zestigjarigen ouderdoms.*

eene geheel nieuwe Godsdienst uit te vinden, om hetzelve te vervangen, — wat zeg ik? te vervangen, neen! de teugels, welke het (daar) reeds lang had laten vallen, met de oude, ja met meerdere kracht en klem op te vatten, dan deze in den bloeijendſten tijd van het Pausdom, of ooit voorheen, nog immer gevoërd waren. Het is zoo, deze herſenſchim is bijna reeds voorbijgegaan. Het *St. Simonismus* is allerzijds een voorwerp van minachting en beſpotting geworden. Er was echter een tijd, dat het groote vertooning en opzien baarde. Meer dan één dagblad, door bekwame pennen geſchreven, was aan deszelfs verſpreiding toegewijd. De voornaamſte ſteden van het uitgebreide, en zelfs andere naburige rijken, ontvingen deszelfs Apostelen in hun midden, hoorden derzelver prediking, en zagen ſomtijds kweekſcholen, als gemeenten onder zich gevestigd, in kloosterlijke afzondering, als eene maatſchappij in de Maatſchappij levende. Wie derhalve, die de zaken oppervlakkig beoordeelt, en het Christendom uit geene min geringe beginſelen tot de heerſchappij der wereld ziet opgeklommen, ja MAHOMED van een' kameeldrijver tot den aangebeden Profeet van honderdduizenden geloovigen verheven, moest niet nieuwsgierige blikken op dit wonderverſchijnſel vestigen, en nadenkend vragen: wat zal van dit alles worden? Niet gewoon de dingen naar de uitkomst te ſchatten, acht ik het dan ook nog der moeite wel waardig, opzettelijk bij dit onderwerp ſtil te ſtaan, en naar den aard, den oorſprong, den ſtichter dezer nieuwe Staats- en Wereldgodsdienst te vragen. Meent niet, G. T., dat ik u het algemeen bekende breedvoerig zal voorſtellen; alsof dagbladen en vlugſchriften van onderſcheiden aard, misſchien ook wel tijdiger voordragten van deze of eene andere plaats, daaromtrent niet genoeg hadden gezegd. Neen, mijn voornemen is, de zaak dieper op te halen, uit de algemeene en *Franſche* geſchiedenis toe te lichten, vervolgens ST. SIMON en zijn werk wat nader te leeren kennen, en met een beſcheiden oordeel en aanwending te onzen nutte te ſluiten.

Er bestond, en ontstond ten minste, gewis nooit eene Burgermaatschappij zonder Godsdienst. De laatste en diepste nasporingen der geschiedenis doen ons dezelve vrij algemeen als de moeder en de kweekster van elke zoodanige vereeniging kennen. (*) Tempels zijn de oudste en prachtigste gebouwen, Priesterregering de eerste, welke wij bij uitgebreide volken aantreffen. En verhief zich hier en daar het zwaard al boven den herdersstaf of de wigchelroede, zoo gunde voorzeker de wereldsche oppermagt gaarne de naaste en niet zelden des te vastere plaats aan de geestelijke heerschappij. Blijkt dit bij de oudste Monarchijen in het Oosten en Zuiden, bij *Egyptenaars*, *Hindous* en *Japanners*, en heeft een keurig Geleerde van ons land (†) hetzelfde ten aanzien der *Grieken* bewezen, de *Joodsche* geschiedenis, ons allen uit den Bijbel zoo bekend, staaft dezelfde waarheid. Men heeft wel beweerd, dat de Aartsvaderlijke regering de alleroudste is, en daaruit zelfs het Goddelijk regt van den erfelijken Monarch willen afleiden; alsof de oudste zoon immer de heerschappij van den vader had ontvangen, en die wederom op zijnen eerstgeboren overgebragt: waardoor eene lijn van Vorsten zou ontstaan, die, zonder hier en daar eene noodlottige breuk of eene minzame verdeeling des gebieds, tot ADAM reiken moest. Maar, hoe zeer wij ABRAHAM, IZAK en JAKOB, als onafhankelijke hoofden van hunnen stam, zoo gij wilt, het Koningschap, maar ook evenzeer het algemeene Priesterschap zien bekleeden — het schijnt, dat God de overvoering van dit uitverkoren geslacht (ten einde het bijeen te houden) naar *Egypte*, onder het oppergebied van deszelfs Koningen, noodig achtte. En wij hooren na dien tijd wel van Oudsten en Hoofden of Vorsten der stammen, maar van een algemeen Opperhoofd uit RÜBEN of JUDA vernemen wij geen woord. De *Leviet* MOZES wordt hun tijdelijke leidsman, als Gods dienaar. En niet zijn zoon, maar zijn knecht JOZUA, volgt hem als zoodanig op; tot dat, na hunne vestiging in het Beloofde Land, deze post geheel ver-

(*) HEEREN's *Ideën*, doorgaans. (†) VAN HEUSDE.

dwijnt, en, alleen bij bijzondere ongelegenheid, door de aanstelling van hetgeen onze vertaling *Regters* noemt, meestal slechts gedeeltelijk en voor een' tijd weêr wordt vervuld. (*) Voor het overige blijft het, zoo als het van den beginne was geweest: ieder stam, en elk geslacht tot denzelven behoorende, regeert zichzelf door zijne Oudsten of Vorsten, en de algemeene band, die hen te zamen tot één volk verbindt, is.... JEHOVA, zijn Heiligdom, zijne Priesterschap en de wetten, die van daar zijn uitgegaan. Het schijnt echter, dat deze regeringsvorm wel inzonderheid voor de kindschheid van eenen Staat geschikt is; want reeds vinden wij den Priester ELI met een aanhoudend Regterschap, als eenen post des vredes, bekleed, hierin, welligt met nog volkomener magt, door den *Leviet* SAMUEL opgevolgd, van wien het volk eenen Koning vordert en verkrijgt.

Zoo wij ons vervolgens tot den lateren tijd en onze westelijke wereld bepalen, wij zien daar veelal hetzelfde plaats grijpen. Immers, het is bekend, dat onze tegenwoordige beschaving, ons nieuwer *Europa*, eene eigene schepping is, als 't ware uit de bouwstoffen van vroegere tijden en afgelegener volken zamengesteld. Na de instorting van het *Romeinsche* rijk en de overstrooming der Barbaren vormde zich deze schepping langzamerhand uit den ruwen bajert. En het was wederom eene soort van Godsregering, zoo veel mogelijk naar het voorbeeld der *Joodsche* ingerigt, die zich voor gansch *Europa* in het oude *Rome* vestigde. Gij weet, dat de Pausen zich Stedehouders van God noemden, die Koningen en Keizers wijdden en ontwijdden, en landen en volken wegschonken. Dit echter ging even min als voorheen zonder tegenkanting en deeling met den wereldlijken arm in

(*) VAN DER PALM's *Bijbel voor de Jeugd*, 8ste Stukje. Voor het overige is mijne voorname bron omtrent de geschiedenis geweest: *Der* ST. SIMON *und die neuere Französische Philosophie*, *von* FRANS WILHELM CAROVÉ. Ook ben ik aan een stukje uit het Fransche Tijdschrift: *Religion et Christianisme*, herinnering voor zeker oogpunt verpligt.

het werk; tot dat de Hervorming een geheel ander aanzien aan de dingen gaf, maar ook de Godsdienst, op vele plaatſen, des te naauwer aan den afzonderlijken Staat verbond, en met de uiterſte jaloerschheid over derzelver bewaring en zuiverheid waakte. Het is eerst bij onzen leeftijd, dat de denkbeelden van vrijheid in het godsdienſtige, zonder eenig verband met de ſtaatsregering, openlijk zijn uitgeroepen, en dat zich in *Noord-Amerika* een Gemeenebest heeft gevestigd, waar de Staat zich met deze belangen geheel niet bemoeit. Doch, bij al deze vrijheid en de tallooze en grenzenlooze verſcheidenheid van denkwijze in dat bloeijende land, beſtaat ligt nergens meerdere godsdienſtigheid, dan juist daar.

U op deze wijze, als 't ware, de hoofdrol doende leeren kennen, welke het geloof aan de onzigtbare wereld bij het beſtuur der zigtbare te allen tijde heeft geſpeeld, beoogden wij daarmede u op de beſchouwing van ST. SIMON en zijne onderneming nader voor te bereiden. Doch, vóór wij regtſtreeks van hem ſpreken, om hem als een' nieuwen, ſchoon dan mislukten, ſtichter der jongſte Theocratie te beoordeelen, moeten wij vooraf een' blik op zijnen tijd en op die wereld ſlaan, voor welke hij zijne ſtichting noodig achtte.

Vestigt dan uwe oogen in het bijzonder op 's mans vaderland, op *Frankrijk*. Alwie met de rijke en beſchaafde letterkunde van hetzelve eenigzins bekend is, weet, hoe zeer dit, in vele opzigten, eene eigene wereld uitmaakt. De *Franschman* vooral beſchouwt het als zoodanig. Als de zetel der beſchaving, die wel wetten en vormen aan anderen mededeelt, maar dezelve van hen niet ontvangt, kan hier, zijns achtens, geen gebrek beſtaan, dat elders, al ware het dan ongevoelig en ſlechts in de kiem, ook niet zou aanwezig zijn. En er moge onder dit alles veel zelfmisleiding loopen, *Spanje* en *Italië* vroeger, *Engeland* en *Duitschland* later, mogen belangrijken invloed op *Franſchen* ſmaak en *Franſche* wijsgeerte hebben gehad; zoo veel is toch waarheid, dat het karakteristieke daaronder niet verloren ging; dat

de *Franschen* het dadelijk hunne eigene kleur mededeelden, en dat althans geen *Parijzenaar* ooit met het vreemde, als zoodanig, pronken zal; gelijk de gansche overige wereld de dwaasheid heeft, zich op *Parijsche* mode en smaak te verheffen. Slaan wij eenige bladzijden der geschiedenis van *Frankrijk* op.

Bekend is het, dat de Hervorming, door LUTHER en anderen, aldaar grooten opgang maakte. Het is waar, geen land stiet de nieuwe leer geheel terug. In *Spanje* schoot zij wortel; in *Italië* werd zij met moeite onderdrukt, en de zuidelijke *Nederlanden* spatteden ten deele in ijver voor dezelve uit. Maar in *Frankrijk* gaf zij aanleiding tot worstelingen, die den geheelen Staat schokten, en het moest een groot deel zijner nijverste en beste burgers uitwerpen of vernielen, om den naam van *Romes* oudsten zoon, door hare Koningen gevoerd, onbezoedeld te houden. En, was het kwaad daarmede verholpen? Zonk het nu, als *Spanje* en *België*, in doffe domheid weg, en hechtte zich aan onveranderlijke vormen; of zocht het, als *Italië*, haren eenigen troost en vergoeding in schoone kunst, bij onbeperkt natuurgenot? Neen, de *Fransche* geest bleef levendig, en teelde ook op den akker des Christendoms menig nieuw en vreemd gewas. In *Frankrijk* ontstond het *Jansenismus*, in kerkorde, leerbegrip en strenge tucht met *Rome* verschillende. Daar vormde zich de *Gallikaansche* kerk, met hare eischen en beperkingen van 's Pausen onfeilbaar gezag. Derwaarts waaide in lateren tijd de wijsgeerte van LOCKE uit het Protestantsche *Engeland* over, en ontving er eigen vorm en geest. Nu stond VOLTAIRE op, met het gif der *Britsche* Deïsten gevoed, die aan hetzelve door zijn vernuft, door zijnen roem als dichter en schrijver, voor den geest der *Franschen* volkomen gepast, nieuwen glans en aanlokkelijkheid bijzette. Aan hem sloot zich eene geheele school van wijsgeeren, naar het voorname, door hen gezamenlijk bijeengebragte werk, *Encyclopedisten* genoemd, die deels door hunne ongemeene bekwaamheden, deels door het gezag hunner diepe

wetenſchap, de vreemdſte en gevaarlijkſte denkbeelden omtrent Godsdienst en zedekunde in aanzien bragten. Nu brak de ſtaatsomwenteling los, voor geen klein deel door deze wijsgeerte voortgebragt, gevoedſterd en beſtuurd. De Godsdienst van den Staat werd te eenemaal vernietigd. De volſlagenſte verwildering van denkwijze en zeden vermeesterde inzonderheid het opkomende geſlacht. Ja, toen, na verloop van weinige jaren, NAPOLEON althans eenig gezag aan de openbare Eerdienst wilde wedergeven, en, vervolgens, het herſtelde Koningsgezag alles in het oude ſpoor moest terugbrengen, bleek het klaar: *Frankrijk*, zijne hoofdſtad, zijne voorname bevolking, heeft geen Godsdienst; het is aardsch, uit de aarde, zonder anderen teugel, dan het geweld, in de hand des magtigen.

Thans ſchijnt u zeker de weg gebaand, om den nieuwen ORFEUS te doen optreden. *Frankrijk* is den ouden band ontſprongen, en *Frankrijk* is het hoofd der wereld; het neemt geene zeden of wetten van andere volken over, die, trouwens, óf reeds in haren ſtroom gevoerd, wel ſpoedig in hetzelfde verderf moeten ſtorten, óf, ſedert eeuwen onveranderd, geen voorbeeld voor het geestigſte volk der aarde kunnen wezen. Maar, om ons den aard zoo wel, als den oorſprong van het *St. Simonismus* beter te kunnen verklaren, hebben wij nog eenig terugzigt op den loop der zaken in het groote Rijk noodig.

De omwenteling was in *Frankrijk* geen voorbijgaand onweêr, dat ſlechts eenige verwoestingen en tevens misſchien eenige zuivering en vruchtbaarheid achterliet. Om haar niet met den *Vesuvius* te vergelijken, die een *Pompeji* of *Herculanum* onder zijne gloeijende lava begraaft, om er nieuwe, geheel veranderde ſteden en volken op te doen verrijzen; het was althans eene geheele omkeering, die zij te weeg bragt. Al de rijkdom van dat, in zichzelve zoo rijke als ſchoone land, was tot daartoe in handen van weinige bevoorregten uit den adel of de hooge en kloostergeestelijkheid, wier uitgebreide goederen door den armoedigen en verdrukten landman, zon-

der vlijt of overleg en noodwendige hulpmiddelen, werden bebouwd; terwijl de voorname, nog altijd belangrijke inkomsten, door de eigenaars veelal in het weelderig *Parijs*, of eenige andere groote stad, inzonderheid aan voorwerpen van pracht en genot werden besteed. Gelijk nu hierdoor eene zekere onveranderlijkheid van fortuin ontstond, zoo heerschte ook weinige algemeene begeerte naar lotsverbetering; en de *Franschman*, die zich ligt aan alles gewent, genoot, rijk of arm, het leven op zijne wijze. Nu, daarentegen, voor ver het grootste gedeelte aan de natie vervallen verklaard, en bij stukken in het openbaar verkocht, geraakten deze goederen, menigmaal voor spotprijzen, in de hand van burgers en boeren. En niet alleen onder dezen ontstond, bij het gevoel van eigendom en vrij genot, op kind en kindskind vererfd, eene meerdere nijverheid; maar ook dezulken, welke zich in dezen handel dieper hadden gestoken, vonden daar eene nieuwe bron van rijkdom. Ja, de zucht, om het meestmogelijk voordeel van zijn' grond en voortbrengselen te trekken, deed vooral de natuurkundige wetenschappen, tot hiertoe aan genees- of krijgskunst meestal toegewijd, aan allerlei takken van nijverheid dienstbaar worden. *Industrie* werd het voorwerp van openbaren roem; en, daar deze zoo wel schatten aanbragt, als zij schatten, om er in te slagen, vorderde, werd rijkdom boven alle andere voorregten van geboorte of rang tot het doel van aller heete verlangens gesteld.

Welverre, derhalve, dat de ongelijkheid door de voorgevallene verandering zou zijn weggenomen, en de klagten der armen gestild, was niet slechts de begeerte te meer geprikkeld, maar ook het lot des onvoorspoedigen, wien elke weg tot verheffing openstond, doch die het vermogen miste om hem te bewandelen, aan dat van TANTALUS gelijk geworden. De Fortuin hernam daarenboven hare oude grillen; de verdienste kwijnde niet zelden naast de pralende ijdelheid, en deze verkwistte of begroef den rijkdom, die in de handen van gene onberekenbaar nut zou kunnen stichten. Trouwens,

waar ziet men in de maatschappij deze ongelijkheden, deze verkeerdheden en de duizend jammeren niet, die bij eene betere verdeeling en schikking schijnen weggenomen te kunnen worden? Wie stort niet somtijds tranen over zulk eene wereld, en staart — niet met de oudheid op het verloren paradijs of de aanstaande gouden eeuw, maar op die betere toekomst, *waar de buik en de spijze zullen zijn te niete gedaan?*

Doch wij zagen het, T., deze troost was in *Frankrijk* naauwelijks meer aanwezig. En de menschenvriend, die op verbetering oogde, sloeg op het tijdelijke en het uitwendige zijnen blik. Waar hij echter de geschiedenis als voorbeeld raadpleegde, daar wees zij hem de Godsdienst als den stevigsten band der maatschappij, als het voorname middel aan, om elk met zijn lot en lotsbedeeling tevreden te maken. Op den tegenwoordigen voet (wie wraakt dit oordeel?) kon het niet blijven: alles woelde; alles streefde naar verhooging en verrijking. *Frankrijk*, half *Europa* was eenen ziedenden pot gelijk, dreigende het betere gedeelte met zijne hette en zijne laagste en slechtste bestanddeelen te overstorten. En wat anders kon dezen stroom stuiten, dan eene geheele hervorming, eene geheele terugvoering tot dien ouden staat, door het hoogste gezag geheiligd en met het beste beleid bestuurd, welke de verbeelding onzen ST. SIMON schijnt voor de oogen te hebben getooverd?

Doch leeren wij hemzelven, als de vrucht der geschetste tijdsomstandigheden, ook nog wat nader kennen. Geboren den 17 April 1760, behoorde hij tot eene der beroemdste familiën van *Frankrijk*, en vond in zijne vooronderstelde afstamming van KAREL DEN GROOTEN de eerste krachtige aansporing tot hooger streven. Men zegt, dat hij, als jongeling, zich elken morgen met den toeroep liet wekken: „Sta op, heer Graaf! gij hebt groote dingen te verrigten." Op zijn zeventiende jaar trad hij in krijgsdienst, nam spoedig daarop deel aan den *Noord-Amerikaanschen* bevrijdingsoorlog, werd Adjudant van LAFAYETTE, en maakte, onder

BOUILLÉ en WASHINGTON, twee veldtogten mede. Volgens latere betuigingen, nam hij reeds toenmaals voor, het voortſchrijden van den menſchelijken geest tot een onderwerp zijner naſporing te maken, om daarna der toenemende beſchaving eene krachtige hulp te bieden. Gelijk de omwenteling en toeſtand der *Amerikaanſche* gewesten de *Franſche* geestdrift, door hunne wijsgeeren voorbereid, algemeen ontvlamde, zoo zag ook hij hierin den aanvang van een geheel nieuw ſtaatkundig tijdperk.

Hij doorreisde vervolgens onderſcheidene landen, zocht zich met derzelver vorderingen en behoeften bekend te maken, poogde een kort begrip van alle menſchelijke kundigheden te verkrijgen, en nam, als 't ware, eene eerſte proef van praktikale toepasſing, in het ſtichten, te zamen met zekeren *Pruisſiſchen* Edelman, eener industriéle inrigting, aan welke eene wetenſchappelijke volmakingsſchool was verbonden.

Intusſchen barstte de *Franſche* revolutie uit, aan welker bloot verſtorend geweld hij geen deel nam, maar over wier oorzaak, en het middel om de kwaal te ſtuiten en ten beste te rigten, hij ernſtig nadacht. Hij meende de eerſte (de oorzaak) in het verval der katholijke leer ſedert LUTHER's tijd te vinden, en het laatſte (het middel) niet in de herſtelling van dat verjaarde, maar in deszelfs vervanging door een nieuw algemeen ſtelſel van leer en tucht. Dit bleek nader in zijn antwoord op NAPOLEON's vraag, door het Inſtituut voorgeſteld, naar de vorderingen der wetenſchap ſedert 1798, derzelver dadelijken toeſtand, en de middelen om haren voortgang te begunſtigen; want hierin, zoo wel als in zijne brieven aan zeker Genootſchap, verweet hij den geleerden van onzen tijd het gemis eener algemeene Philoſophie, die de verſchillende wetenſchappen tot één verbond, en riep hen op, om door zulk eene alles vereenigende theorie (in plaats van den ouden katholijken eendragtsband) de *Europeſche* maatſchappij te *reorganiſeren.*

De latere herſtelling van het Koningſchap deed hem

zijne denkbeelden niet opgeven. De ontwikkeling der nijverheid in het nieuwe *Frankrijk* moest, volgens hem, maatschappij en regeringsvorm noodwendig eene andere houding en karakter schenken, en hij poogde inzonderheid aan de lieden dezer werkzame klasse hun gewigt en de rol, die zij te spelen hadden, te doen kennen.

Maar zijne eigene rol, als werkelijk deelnemer, liep meer en meer ten einde. Zijn vermogen was gesmolten; hij moest de kosten der uitgave van zijne werken meerendeels door vernederende inzamelingen bijeenbrengen, werd, in weerwil van al zijne inspanning en pogingen, door weinigen gevolgd, of spoedig weêr verlaten, en eindelijk aan zijn lot prijs gegeven. Gelooven wij echter zijne latere aanhangers, dan heeft dit lijden, hetgeen hem tot wanhoop bragt en ter naauwernood van zelfmoord weêrhield, zijne gedachten eerst regt gezuiverd, en tot dat hooger standpunt gevoerd, van hetwelk zij de zaken beschouwen. Hij stierf den 19 Mei 1825, en zijne laatste woorden tot de weinige leerlingen, die hem omringden, waren deze: „De peer is rijp; gij zult ze plukken."

Hoe zij dit hebben pogen te doen, is, in het algemeen, bekend. Door opzettelijk daartoe ingerigte tijdschriften, zijn de nieuwe denkbeelden, wenschen en voorstellen inzonderheid bekend gemaakt. Vervolgens is als eene kern der nieuwe maatschappij daargesteld, die men hoopte, door overreding en voorbeeld, meer en meer ingang te zullen doen vinden. Men beproefde daarbij nu ook de levendiger kracht eener openbare prediking; waartoe zendelingen en volkplantingen (als voorheen kloosters en Bisschopsstoelen) in onderscheidene streken werden gevestigd.

Doch, het wordt eindelijk tijd, dat wij u de nieuwe leer zelve doen kennen. Ziet hier, hoe wij die door den aanhang vinden opgegeven: „MOZES heeft de „menschen de algemeene broederschap *beloofd*; JEZUS „heeft ze *voorbereid*; ST. SIMON *verwezenlijkt* de„zelve. De *algemeene kerk* komt met hem tot stand. „Het rijk van CESAR houdt op; eene vreedzame maat-

„ schappij treedt in de plaats der krijgshaftige. De kerk „ beheerscht het wereldlijke en het geestelijke, bekleedt „ de uitwendige en de inwendige regtbank. *Wetenschap „ en nijverheid zijn heilig;* want zij dienen, om het „ lot der armen te verbeteren, en hen Gode nader te „ brengen. De maatschappij bestaat uit Priesters, Ge„ leerden en Lieden van Bedrijf; de regering uit de „ hoofden dezer drie klassen. Alle goed is kerkegoed; „ elke vermelde bezigheid een godsdienstpligt, een deel „ en trap der algemeene Godsregering. De hoofdwet „ is: *eenen ieder wedervare naar zijne geschiktheid en „ bekwaamheid, uit zijne werken beoordeeld.* — Ziet daar „ het rijk Gods; ziet daar de vervulling aller profetie!"

Deze woorden hebben maar weinig verklaring noodig. De goederen zijn algemeen; over dezelve, als middelen tot onderhoud, genot en wederkeerig nut, wordt door de bevoegde authoriteit, ten beste van den persoon, beschikt; ook de kinderen zijn als een eigendom van den Staat, die dezelve eerst in eene school van algemeen onderwijs zendt, om ze daarna, overeenkomstig hunnen aanleg en bekwaamheid, tot eenig beroep, het zij van geleerdheid of kunst, het zij van nederigen handenarbeid, op te leiden. Het opperste bestuur is in handen van eenen Paus; die echter, welverre van, als de Katholijke, ongehuwd te zijn, even als elke *St. Simonist*, van welken rang ook, zijne volkomenheid eerst in de vereeniging met eene wederhelft vindt, welke ook haar deel aan het bewind schijnt te moeten hebben.

Doch mij dunkt, gij vraagt, welke dan eigenlijk de Godsdienst van dezen priesterlijken Staat zij. Het is waar, wij hebben gehoord: *wetenschap en nijverheid zijn heilig;* ieder bedrijf is een godsdienstig werk. Maar, indien alzoo, gelijk het schijnt, de vervulling van burgerpligt de hoofdsom der leer uitmaakt, waartoe dan — ik zeg niet onderwijzers en vermaners, maar Priesters met hooge magt en aanzien bekleed? — Ziet niet al te vreemd op, M. V.; die Priesters zijn niet anders dan kunstenaars, beoefenaars van alles, wat op het ge-

bied van het fchoone behoort; aan welke de ontwikkeling van dit hoogere in den mensch even zoo is toevertrouwd, als de beoefening der nuttige kunften en daarmede verbondene wetenfchappen aan de Geleerden. Blijkbaar heeft bij dit, gelijk bij de meeste andere denkbeelden, het middeleeuwfche Katholicismus ST. SIMON voor den geest gezweefd; waarbij bouw- en fchilder-, zang- en toonkunst, met alwat hiertoe betrekking heeft, vooral aan de Godsdienst werd gewijd, die alzoo het middelpunt van het fchoone en verhevene was, en *hierdoor* inzonderheid op het menschdom werkte.

Ja, ziet daar den aard van hetgeen de *St. Simonisten* hunne Godsdienst noemen, met éénen trek aangeduid! Dezelve is vertooning, eene uitwendige gedaante, die den onnadenkenden ontzag inboezemt. Want eigenlijk geloof bezat onze Hervormer even zoo min, als zijne verwilderde landgenooten; en hij fchijnt het zelfs niet mogelijk of welligt wenfchelijk te hebben geacht, eenige poging tot herftel van dezen verloren fchat der menschheid aan te wenden. Het komt mij daarom voor, dat hij de gefchiedenis, op welke hij zich, tot betoog der noodzakelijkheid van de Godsdienst, zoo gaarne beroept, weinig heeft verftaan. Deze toch is geen tooverwoord, noch uitvindfel van menfchen, om in derzelver naam een ingebeeld gezag te oefenen. Zij komt uit het binnenfte des harten; en het geweten (dat zij beurtelings verfchrikt en vertroost) is hare eenige vastheid.

Het is waar, de *St. Simonisten*, die den mond zoo vol van Priesters hebben, fpreken ook van God. En zoo zij het Christendom befchuldigen, des menfchen beftemming en zaligheid te uitfluitend in een ander leven te zoeken, zij geven voor, den middelweg tusfchen dit en het Jodendom te willen inflaan, en daardoor bewijs van die waarheid en volmaaktheid te geven, welke bij alle menfchelijke wetenfchap en bemoeijing, na de flingering tusfchen twee uiterften, pleegt geboren te worden. Doch hetgeen ik van het Opperwezen bij hen lees, doet mij daarin den levenden, waarachtigen God bezwaar-

lijk vinden; en het hoogere leven, dat zij als hun doel aanprijzen, schijnt mij een staat van beschaving en volmaking, die, zoo hij al dengenen, die daarnaar streeft, niet te beurt valt, toch eenmaal de vrucht van aller streven, het eigendom der hoog opgevoerde menschheid in volgende eeuwen zal zijn.

Ziet daar, G., de luchtgestalte, die eene poos lang de aandacht van *Parijs* en ook van andere landen bezig hield. Men behoeft niet te ontkennen, dat de wensch van den stichter opregt en loffelijk was. De ongebondenheid tot orde terug te brengen, de bestaande onheilen der maatschappij te verhelpen, meer algemeen menschengeluk te verspreiden, daartoe gebruik van den gevorderden toestand en den bewezen aanleg tot meer- en meerdere ontwikkeling in wetenschappen en kunsten te maken — ziet daar gewis loffelijke doeleinden. Het middel, dat hij daartoe koos, de naauwere vereeniging der menschen, is zelfs meermalen voorgesteld en beproefd. Onder Joden en Heidenen, onder Roomsche en Onroomsche Christenen vindt men zulke vernaauwde maatschappijen en huiselijke zamenwoningen. En zelfs een Staat als het oude *Sparta*, waar de burgers aan ééne en dezelfde tafel aten, om niet te zeggen als de Joodsche Staat, waar aan ieder zijne woning en zijn deel des lands werden toegewezen, die hij nooit geheel vervreemden kon, ja de strenge verdeeling en ondergeschiktheid der verschillende geslachten in *Egypte* en het oude *Indië*, geven daarvan eenig blijk.

Maar, was het inderdaad mogelijk, dat zulk een ontwerp, als deze beste wereld van ST. SIMON, tot stand kwam? Zou zich de rijke laten overhalen, om zijne schatten in de algemeene beurs te storten; ten einde daarna welligt tot de klasse der handwerkers verwezen te worden, of zijne kinderen daaraan te zien verbinden?

En, zoo wij deze goedhartigheid al eens zoo algemeen vooronderstellen, was het beginsel: „ elk naar zijne verdienste; geen onderscheid van rang en

magt of genot, dan naar elks bekwaamheid en vlijt," daarmede voor altijd in werking gebragt? Zou niet, wie eenmaal in bezit was, daarin pogen te blijven, of zijne kinderen hem te doen opvolgen, zijne vrienden en bloedverwanten te beschermen?

En eindelijk, vooronderstellen wij, dat deze *Utopia* stand hield; zou het menschdom, zou *Europa* of *Frankrijk* zich daarbij gelukkig hebben gevoeld? Vaders en moeders, zou het uw hart verligt en gezaligd hebben, dat gij niet voor uwe kinderen behoefdet te zorgen, te verzamelen, te planten en te bouwen; dat de maatschappij deze moeite voor u over-, uwe lievelingen al vroeg van u nam, om hen op te voeden, hun lot, naar hunnen aanleg en bekwaamheid, ligt ver beneden dat te bepalen, hetwelk u te beurte viel, ja bijzonder dat der minbegaafden, zwakken, waaraan uw hart met dubbele teederheid hing, het allerlaagst te doen zinken? En gij, door ziekte en rouw ter neêrgedrukten! waar vondt gij troost, zonder eigen huisgezin, zonder omringende bloedverwanten, zonder God en eeuwigheid, behalve de orde en het voortdurend bestaan der maatschappij, met deze grootsche namen valschelijk bestempeld?

O! waar voert de dwaasheid van goedhartige en geestdrijvende plannenmakers niet heen! Wat heeft de ongelukkige drift, om alles te willen verbeteren en de aarde als met een' tooverslag in eenen hemel te herscheppen, in onze dagen niet al kwaads gedaan! Alsof MINERVA nu pas uit JUPITER's hoofd geboren was, en, als eene volwassene maagd, met volle kracht de fakkel der wijsheid zwaaide. Hoe veel beter vatte de eenvoudige leeraar des eenvoudigsten aanhangs onder de Christenen het, nu vóór vijftig jaren, aan, om het lot der menschen, door hunne eigene langzame verlichting en verbetering, tot gewenschter' toestand op te voeren! Ja, er is eene zekere overeenkomst tusschen NIEUWENHUIZEN en ST. SIMON. Beiden wenschten inzonderheid de lagere standen te verheffen. Beiden

stichtten eene maatschappij, die zich als met dochtermaatschappijen omringde, en verspreidden mondeling, maar vooral schriftelijk, wat zij als vonken van licht en gloed beschouwden, om wijd en zijd eene weldadige omkeering te bewerken. Maar, welk een verschil bij deze overeenkomst! De *Nederlander* eerbiedigt Staat en huisgezin, geloof en kerkgebruik. De *Franschman* wil die allen in zijne schepping oplossen, om ze, ten deele in naam, ten deele geheel niet, te doen wederkeeren. Ja, hij wil wijzer zijn dan de Natuur, die banden des bloeds daarstelde. En de ervaring der eeuwen is hem te weinig, om het maatschappelijk geluk op het huiselijk geluk te vestigen. Verheugen wij ons, G. T., dat gene en niet deze onze landgenoot was! Zij teekenen ons inderdaad beide natiën, beider algemeen karakter treffend af. Wel dan, blijven wij *Nederlanders*, blijven wij Christenen — niet in middeleeuwsche praal, maar in daad en waarheid! Dan is het nut van 't algemeen ons wel altijd doel en loon; maar onze eigene zaken te behartigen, en in onzen eigen' kring den zoetsten wellust te smaken, de naaste weg tot dat doel en loon. Dan wenschen en werken wij wel om vrede en rust, welvaart en geluk op deze aarde; maar zij is ons eenige en hoogste oogwit niet. En bidden wij, „uw Koningrijk kome," dan zweven ons wel de zachte en schoone beelden der Profetie voor oogen: eene wereld vol van Gods kennis, het zwaard in sikkel verkeerd, de wolf en het lam in ééne weide gevoerd, en het kind spelende met den basilisk. Maar niet minder staat ons het vaderhuis voor oogen, waar ons na den dood plaatse is bereid. En, hoe het van buiten ook woele en storme, de vrede Gods, die alle verstand te boven gaat, vervult het geloovige hart. Ja, van het begin der wereld af, was Godsdienst de steun en de band der maatschappij; zij zij dit steeds, natuurgenooten! maar niet als eene zware en prangende keten, die geene vrije beweging toelaat — neen, als de keus van ons hart, als

eene lichtende zuil, die ons in het duister geleidt, tot in het regte vaderland.

Doch ik vergeet misschien, dat ik niet op den kansel sta. Vergeeft het mij, Geëerden! met zoo veel, dat vergiffenis mag noodig hebben. Het is de eerste, het zal ook wel de laatste keer zijn, dat ik van hier het woord voere. Omtrent zulk een' zeldzamen gast mag men niet ongemakkelijk zijn.

TWEE TOESPRAKEN AAN DE GEVANGENEN IN HET TUCHTHUIS TE SPANDAU, GEDAAN DOOR THOMAS SCHILLITOE, VAN LONDEN.

(Vervolg en slot van bl. 73.)

Tweede Toespraak.

Koning SALOMO zegt ergens: „De lamp, dat is het licht, der goddeloozen wordt uitgebluscht." Deze belangrijke waarheid is, nevens vele andere, ons tot leering, bestraffing en onderwijzing der geregtigheid, in de Heilige Schriften bewaard gebleven, en wij behooren, uit dien hoofde, geene der vermaningen, die onzen geestelijken toestand betreffen, gering te schatten, of als verdichtselen te beschouwen. Laat ons echter vooraf overwegen, wat wij door de lamp, of het licht, waarvan de wijze Koning hier spreekt, te verstaan hebben. Ik wil hopen, dat wij gereedelijk zullen inzien, dat deze uitdrukking geenszins tot zinnelijke voorwerpen in betrekking staat, maar, voor ons verstand, een geestelijk denkbeeld in zich sluit, en *dat* geestelijk licht beteekent, waarvan de Schrift elders zegt, „dat het als eene lamp voor onzen voet en een licht op ons pad is," aangezien het als een zeker middel moet beschouwd worden, om ons voor de verderfelijke wegen van den vijand onzer zielen te bewaren.

Waar nu dit licht der ziel dikwijls wordt uitgebluscht; daar behoort hetzelve ook dikwerf weder te worden

ontſtoken; en dit is het geval bij alle menſchen, die dat Goddelijk licht weêrſtaan, maar die door den barmhartigen God, bij herhaling, met dat licht zijner genade begiftigd worden, zoo lang, namelijk, de dag hunner verbetering daar is, en zij nog toegankelijk zijn voor de overtuiging zijner genade en waarheid.

Dan, wat mag nu wel de oorzaak zijn, dat God dit licht zijner liefde, hetwelk in ieder' mensch het booze openbaart en beſtraft, en hem zijne pligten jegens God, zijnen Schepper, en ook de pligten omtrent zijne medemenſchen kenbaar maakt, in zoo verre aan ul. heeft onttrokken, dat gij dien verkeerden weg hebt ingeſlagen, waardoor gij aan deze plaats gekomen zijt? — Was het, aan uwen kant, geen gebrek aan geneigdheid, om uzelve op den weg van dat Goddelijk licht te begeven? Was het geene ongehoorzaamheid tegen de overtuigingen van dit reine licht, hetwelk de diepten van het menſchelijke hart ontdekt en openbaart? — Voorzeker, *dit* waren de oorzaken, die ul., mijne dierbare en tot vrijheid geſchapene medemenſchen, in hechtenis gebragt en van uwe lieve betrekkingen hebben geſcheiden! Maar, ik bid u, ziet hetgeen ik u zeg geenszins als een verwijt aan! Neen, dit is in geen geval mijn oogmerk. Veel liever beken ik, mede niet zonder zonden te zijn, en dat ik ſlechts in zoo verre en voor zoo lang zeker ben niet te vallen, als ik in waken en bidden blijf volharden, en voor het overige niets bezit, waarop ik mij kan verlaten, dan de barmhartigheid Gods, in CHRISTUS JEZUS, mijnen Verlosſer. In waarheid betuig ik, dat ik, terwijl ik ul. toeſpreek, uwen toeſtand beklage; en het is mijn hartelijke wensch en bede tot den genadigen en almagtigen God, dat de vervlogen tijd, in welken gij de roepſtem zijner liefde niet gevolgd zijt, thans moge dienstbaar zijn, om u te ſterken, ten einde in het toekomende des te grootere waakzaamheid over uwe harten te oefenen, in uw binnenſte meer gehoorzaamheid te bewijzen aan Gods geboden, en u jegens uwe Overheden en onder elkander beter te

gedragen. O! laat u niet wegslepen, om de een den ander', door kwade en ligtzinnige zamenspreking, tot zonde te vervoeren! Bedenkt, dat gij, onder de zachtmoedige Regering, die over u gesteld is, het in uwe magt hebt, uwen toestand, door een betamelijk gedrag, te verligten! Mogt gij het u toch regt voorstellen, welk eene groote weldaad het voor u allen is, dat gij onder zulke goedgezinde Regenten en onder zulke zachte wetten moogt leven, onder welke u tijd en gelegenheid tot verbetering en ter bevordering uwer gelukzaligheid zijn te beurt gevallen! Ik heb het dikwerf bedacht en reeds bevestigd gevonden, dat gewis eenigen onder u, wanneer zij hunne misdrijven in mijn vaderland hadden begaan, daarvoor met hun leven zouden hebben moeten boeten; en o! hoe schrikwekkend moet die toestand wezen, waarin ik meermalen eenigen mijner landslieden aantrof, die, of zonder eenige, of zonder toereikende voorbereiding, de eeuwigheid intraden, om voor den regterstoel van CHRISTUS te verschijnen, waar een' iegelijk vergolden zal worden, naar dat hij gedaan heeft, hetzij goed of kwaad! Daarom is het de wensch van mijn hart en mijne bede tot u, mijne dierbare medemenschen, dat gij het verlengen van uw leven, en den tijd, u zoo genadig vergund, tot het betoonen van berouw en bekeering, naar waarde schatten en besteden moogt. Bedenkt toch, welk eene ernstige en gewigtige taak het zij, van het werk tot de vergelding van hetzelve geroepen te worden!

Wenschen wij echter, hier namaals, waar berouw en verandering des harten te ondervinden, zoo moet dit reeds *hier* aanvangen; hier in den tijd, waarin God ons opzoekt. Dit is echter eene taak, die elk voor zichzelven op zich moet nemen; niemand kan toch voor zijnen vriend of broeder optreden en hem verlossen; neen, een iegelijk moet van zijne eigene ziele rekenschap afleggen. En zal dit noodzakelijk werk een' gewenschten voortgang hebben, zoo behoort hetzelve door onzen

Heer JEZUS CHRISTUS te geschieden, die de Leidsman en Voleinder des Geloofs is. Hij moet de ziel, uit den doodslaap harer overtredingen en zonden, opwekken, dezelve reinigen, verlossen, en voor een eeuwig, zalig leven voorbereiden. O! hoe groot is mijn verlangen, dat uwe gedachten, alle uwe uitzigten, ja uwe geheele ziel, op deze hoogstgewigtige aangelegenheid mogen gevestigd zijn! Zij dan ook uw misdrijf nog zoo groot, uwe natuurlijke geaardheid nog zoo verdorven, uwe opwekkingen tot het kwade nog zoo vermogend, zoo zullen toch alle verzoekingen van den Booze tegen Hem, aan wiens verlossende en overwinnende kracht gij gelooft, niets vermogen. Ja, offchoon gij dan ook zult moeten erkennen, dat de zonde, over het geheel, in u heerscht, en dat het booze u steeds aanhangt en u in het betrachten van het goede hindert, zoo zult gij, des onaangezien, ondervinden, dat de genade en de kracht van uwen Heer veel vermogender zijn, dan de magt der zonde, indien gij u slechts aan Hem houdt, aan wien gegeven is alle magt in hemel en op aarde.

Streeft gij er, op deze wijze, naar, om geheel andere menschen te worden, zoo zult gij niet alleen ondervinden, dat de Heer u door zijne genade kan sterken, om alle verzoekingen ten kwade te overwinnen, maar gij zult ook daartoe komen, dat gij u niet meer over uw treurig lot beklagen zult; ja, gij zult, met geduldige onderwerping, de tuchtigingen verdragen, die de Heer over u beschikt heeft; en alzoo zal zelfs uw lijden dienstbaar zijn aan uwe heiliging, reiniging en regtvaardigmaking.

Het is voorts mijn innerlijk verlangen, dat gij het groote voorregt, om u onderling, tot de vereering des almagtigen Gods, te mogen vereenigen, op de regte wijze schatten en erkennen moogt: dit toch is een Christelijk voorregt, dat niet aan alle menschen is verleend geworden. Vereenigt gij u alzoo tot dit gewigtig en

verheven oogmerk, zoo ſtreeft er naar, dat uwe harten voorbereid mogen zijn, om den heiligen God, die het hart aanziet en onzen inwendigen toeſtand kent, op eene Hem welgevallige wijze, namelijk met een ootmoedig en gebroken hart en eenen verſlagenen geest, te naderen. Wanneer gij zóó voor Hem verſchijnt, en u met bidden en ſmeeken, in den geest, tot Hem wendt, zoo zal uw zamenzijn gezegend wezen en u ten beste gedijen. Dan zal ook het onderrigt, dat gij daarbij ontvangt, u tot opwekking en verſterking dienen, om, in den loop der weke, de verzoekingen tot de zonde te wederſtaan; en zoo zal ook uwe Godsvereering het middel zijn, om den bitteren kelk, dien menigeen onder u te drinken heeft, te verzoeten. — Dat dit de ervaring van u allen zijn moge, is het opregte gebed mijner ziele!

Ik geloof niet, dat iemand uwer reden heeft, zijnen toeſtand als verloren of hopeloos te beſchouwen; en mogt ook een of ander uwer met zulke denkbeelden te ſtrijden hebben, zoo zeg ik u, dat dit het werk is van den ſnooden vijand uwer zielen, die, gelijk ik dikwerf ondervonden heb, niet ophoudt een gruwzame en bedriegelijke vijand te zijn; aangezien hij ons, eerſtelijk, verzoekt en wegſleept tot het kwade — en dan, wanneer wij, met leedwezen, inzien, hoedanig wij, voor Gods heilig oog, geſtruikeld en gezondigd hebben, en inderdaad, met eenen verſlagenen geest, Hem om vergeving ſmeeken, als onze beſchuldiger optreedt; ons, van wege het kwaad, waartoe hijzelf ons verleidde en geholpen heeft, onmeêdoogend aanklaagt, en zelden nalaat, ons onze zonden zoo groot voor te ſtellen, dat wij aan derzelver vergeving wanhopen; opdat wij het goede werk zullen opgeven, en ons laten aftrekken, God om hulp en uitredding aan te roepen, waardoor wij dan ook tot geen opregt berouw en bekeering kunnen geraken. — Daarom bid ik u, dat gij tegen zulke valſche voorſtellingen van den boozen vijand in uw binnenſte moogt waken; opdat niemand uwer daardoor mis-

leid of bedrogen worde, en gij niet slechts weten, maar ook gelooven moogt, *dat bij God overvloedige vergeving is.* Dan zult gij gewis ondervinden, hoe Hij, *die een God is van nabij en niet van verre*, een Helper is ten allen tijde en in alle lijden en droefenis.

Het is door eene voortdurende liefde tot u, dat ik, bij herhaling, aan deze plaats gekomen ben, om u te ontmoeten, en het is mijn opregte wensch, dat aan ons allen, mogten wij elkander in deze wereld niet wederzien, de genade ten deel valle, elkander eenmaal in den Hemel weder te vinden, waar alle droefheid een einde neemt en alle tranen van onze oogen zullen worden afgewischt; waar wij onzen tijd — de gansche eindelooze eeuwigheid door — zullen besteden in de vereering, aanbidding en verheerlijking van God en zijnen lieven Zoon JEZUS CHRISTUS, omdat het Hem behaagd heeft, ons, door zijne heilzame tuchtigingen en bestraffingen, op het enge pad des levens te voeren.

Vóór alle dingen, bid ik u nog eens, zijt regt dankbaar daarvoor, dat gij het voorregt geniet, aan de vereering en aanbidding van God te mogen deelnemen; want ik kan u betuigen, dat het verzuim van dezen heiligen pligt reeds menigeen, in mijn vaderland, bij eenen vroegtijdigen, eenen onvoorbereiden dood veroorzaakt heeft. Daarom wensch ik, dat gij, even als ik, deze weldaad met innige erkentenis uit de hand des Heeren moogt aannemen; van Hem toch ontvangen wij alle ligchamelijke en geestelijke weldaden. Wanneer gij dan, in zulk eene zielsgesteldheid, tot het waarnemen uwer Godsdienstoefening te zamen komt, zult gij daarvan een wezenlijk nut hebben, en, voorzeker, het overig deel van den dag niet in onnutte, veel min zondige gesprekken doorbrengen, maar zal het veelmeer uw ernstig streven zijn, elkanders tijdelijk en eeuwig welzijn te bevorderen.

DE GRIJSAARD TE CALAIS IN 1688.

Een Verhaal.

EDUARD GRANSON was uit een *Engelsch* geslacht, hetwelk zich ten tijde der Regering van die Natie in *Frankrijk* aldaar had nedergezet, in 1578 te *Calais* geboren. IJverig aan de Hervormde Godsdienst gehecht, die zij reeds onder EDUARD VI beleden hadden en onder de vervolging van MARIA niet verzaakten, voedden de ouders van den jongen EDUARD GRANSON hunnen zoon in die leer op, welke toen nog met die warmte en hartelijkheid werd beleden, waardoor het Evangelie, als een nieuwgevonden schat, dien men niet zonder opöfferingen kon behouden, bemind en gewaardeerd werd; eene hartelijkheid, die bij de laauwheid onzer dagen zoo zeer afsteekt. Onder de Regering van *Frankrijks* Koningen sedert HENDRIK II hadden ook de weinige Protestanten te *Calais* alle de rampen en gevaren eener vervolging moeten verduren, die godsdienstige menschen, hartelijke belijders van hun geloof, als gevaarlijke wezens ter dood bragt en huichelaars spaarde. Hoezeer GRANSON zich nimmer zijn geloof schaamde, was nogtans hij, gelijk zijne ouders, door een geluk, hetwelk velen toeval noemden, doch zijzelve als eene gunstige bewaring der Voorzienigheid dankbaar erkenden, aan de woede der vervolging ontsnapt; en toen EDUARD zijn twintigste jaar had bereikt, schonk het Edikt van *Nantes* aan de *Fransche* Protestanten volkomene vrijheid van Godsdienst. Aan het eerlijk koopbedrijf toegewijd, hetwelk hem behoorlijk onderhield, doch niet bijzonder verrijkte, dus tot den gelukkigen en gerusten middelstand behoorende, van jongs af aan matigheid, ingetogenheid en breideling zijner driften gewend, bereikte EDUARD GRANSON het ongewone levensperk van honderd jaren, en mogt het zelfs, bevrijd van de meeste gebreken des ouderdoms, aanmerkelijk overschrijden. Slechts zijn edelste zintuig floot zich voor het licht; en toen hij den ouderdom van honderd zeven jaren bereikt had, moest hij nog beleven, dat de snoode LODEWIJK XIV, om van zijnen biechtvader voor zijne herhaalde zonden van overspel aflaat te erlangen, het Edikt van *Nantes* herriep, en de Protestanten aan de mishandelingen van woeste Dragonders, of, wanneer

zij Godsdienstoefeningen bijwoonden of bestuurden, aan het zwaard van den beul onderwierp.

Drie jaren na deze treurige gebeurtenis, die GRANSON en de zijnen wel aan vele gevaren, maar, door de bijzondere gematigdheid der stadsregering, welke den braven grijsaard hoogachtte, aan geene dadelijke vervolging blootstelde, vierde de edele man zijnen *honderd tienden* geboortedag. Het was den 13 November 1688. Hij verzamelde te zijnen huize zijn geslacht, bestaande uit eenen zeventigjarigen zoon, reeds weduwenaar, en diens talrijk gezin van kinderen en kleinkinderen. Aan den gullen familiedisch, waar de matigheid voorzat, en de vrolijkheid door den ernst der omstandigheden en het gevaar, dat de Godsdienst en de broeders bedreigde, getemperd werd, viel het gesprek op dit onderwerp, hetwelk toen aller harten vervulde. De oude man, die hier als Aartsvader voorzat, en die, bij het volle gebruik zijner zielsvermogens, eene langdurige ondervinding, gerijpt door oplettende beschouwing van de lotgevallen der volken, en het nadenken, zoo eigen aan den staat der blindheid, bezat, sprak met opgeruimdheid en Christelijk vertrouwen over de Goddelijke bewaring, te midden van al het dreigende in zulk een' langen levensloop, en de bemoedigende vooruitzigten in de toekomst, door die ondervinding gewaarborgd. Doch zijn zoon, van eene zwaarmoediger, somberder zielsgesteldheid, voerde de magt van LODEWIJK XIV, destijds den meest geduchten Koning in *Europa*, en tevens den hevigsten vijand der Protestanten, daartegen aan, en vreesde het ergste voor de Evangelische leer.

Toen nam de eerwaardige vader het woord op. „Het is waar, mijn zoon!" sprak hij, „de vrijheid van geweten, de vrijheid van denken en spreken, gelijk de zuivere leer des Christendoms, loopt in onze tijden een dringend gevaar; maar het was niet minder in vroegere dagen. Vergun mij, u eene treffende gebeurtenis uit mijne jeugd te herinneren. Ik was nagenoeg tien jaren oud, toen het gerucht der straatverschansingen (*Barricades*) van *Parijs* ons bereikte. De Roomsche Geestelijkheid, met velen der leden van den hoogen Adel, vooral den heerschzuchtigen Hertog DE GUISE, vereenigd, had ook het volk, waarvan GUISE de lieveling was, opgeruid, om den zwakken en nietigen Koning HENDRIK III de wet te stellen. Er wordt eene soort van volksregering ingesteld; de Koning, die zich wilde doen gehoorzamen, wordt

door GUISE tot in zijn paleis ſtraffeloos gebraveerd; daarop worden de *Zwitſers* en de *Franſche* lijfwachten in de ſtraten van *Parijs*, die men heeft toegerammeid om de gemeenſchap der troepen te verhinderen, aangevallen, verſlagen, en het paleis zelve door de muiters belegerd, waaruit de Koning ter naauwernood ontſnapte. Nu was het uit met zijn gezag; de heerschzuchtige GUISE, die de Godsdienst tot voorwendſel had gebezigd, eischte niets minder, dan het volſtrekte gebied over *Frankrijk*, onder den naam van *'s Konings Stedehouder*, en de uitſluiting van den Hervormden erfgenaam der kroon, Koning HENDRIK van *Navarra*. De vrede werd geſloten op dien voet, dat de Koning zich aan het hoofd van het *heilige verbond* der Priesterſchap en der volksverleiders (de *Ligue*) zou ſtellen, en niet rusten, vóór dat de Protestantſche Godsdienst en derzelver aanhangers, tot den laatſten man toe, *vernield en uitgeroeid waren*. Niemand zou Koning van *Frankrijk* worden, dan een opregt belijder van het Roomſche geloof, en dus een vervolger. GUISE werd tot algemeen legerhoofd aangeſteld, en het *heilige verbond* der duisternis had volkomen in *Frankrijk* gezegevierd. Wat kon de Koning van *Navarra* doen met zijne zwakke magt? De *Ligue* kon zich verlaten op de hulp des magtigſten Konings van *Europa*, op die van FILIPS II van *Spanje*. Het is waar, in het Noorden had de vrijheid nog een krachtigen ſteun in de nieuwe Republiek der *Vereenigde Nederlanden*; maar deze was toen onderling verdeeld, en in de ongenade der magtige Koningin van *Engeland* vervallen; de ſoldaten ſtonden op vele plaatſen tegen de Overheid op, en intusſchen deed de groote Veldheer en Staatsman PARMA het eene bolwerk van den Staat na het andere zwichten. In *Engeland* zelve waren de Roomſchen over de ſtremming van hunne eerdienst, en vooral over den geweldigen dood van Koningin MARIA van *Schotland*, ten hoogſte verbitterd, en wachtten ſlechts naar een gunſtig oogenblik, om gezamenlijk op te ſtaan. Het land, zonder vestingen, weinig gewapend, ſcheen na de landing eens vijands in éénen veldſlag te moeten bezwijken, zoo als vroeger *Portugal* had gedaan.

„ In zulk eene geſteldheid van zaken verſcheen eene vloot uit *Spanje*, door FILIPS II uitgezonden, om eerst *Engeland* en dan *Nederland* te overweldigen. Mijne kinderen! ik heb haar gezien, deze vloot; den dag zelfs heb ik onthouden (6 Augustus 1588); de herinnering van die prachtige, dreigende

uitrusting, diep in mijne ziel gegrift, is mij, na zoo vele jaren, nog onwrikbaar voor den geest gebleven. In de gedaante eener halve maan breidde zich de vloot uit, honderd dertig groote fchepen fterk, waarvan bijkans honderd veel grooter, dan men nog immer in *Europa* gezien had. Het was een mastbosch, 't welk uit de zee uitftak en *onverwinnelijk* fcheen. Langzaam kwam de vloot aanzeilen, en van de wimpels zag men CHRISTUS-beelden aan 't kruis, met de godslasterlijk toegepaste fpreuk: *Sta op*, CHRISTUS! *handhaaf uwe zaak*. Er werden boden naar *Duinkerken* tot den *Hertog* VAN PARMA gezonden, die eene bijna gelijke uitrusting, gefchikt voor 35000 uitgelezene manfchappen, gedekt door 32 oorlogsfchepen, genoegzaam zeilree had, om zich bij de vloot uit *Spanje* te voegen. De uitflag fcheen onfeilbaar. Ik zag fomtijds van de vlotelingen aan wal komen: hun overmoed had reeds in trotfchen waan de geheele ketterij uitgeroeid, de banier der *Inquifitie* in *Engeland* geplant, de folkertuigen mede op de fchepen genomen, om reeds terftond na de landing, en vooral na de overwinning, (waaraan niemand twijfelde) de Godsdienst van den Paus door pijnigingen in te voeren, en eenen *Hoogen Raad van Beftuur*, alleen uit *Spanjaarden* beftaande, in *Engeland* aan te ftellen, hetwelk door de Bulle van Paus SIXTUS V, waarbij hij ELIZABETH vervloekte, aan den *Spaanfchen* Koning gefchonken was. Dan zou men naar *Nederland* zeilen, dat land der vrijheid met weinig moeite veroveren, en zoo aan het Roomfche geloof en de *Spaanfche* wapenen eene volledige zege verfchaffen!

„ Zoo fpraken de *Spaanfche* bevelhebbers, die men te *Calais* zag verfchijnen; en hunne trotfche vloot, wier zeekasteelen den Oceaan fchenen te kunnen beheerfchen, zettede daaraan gewigt en waarfchijnlijkheid bij. Doch hoezeer bleek het, dat de zegepraal flechts den Almagtigen toekomt, en dat Hij in den dringendften nood juist het fchitterendst helpt! Reeds was die vloot niet meer in haar geheel, toen zij voor onze ftad ankerde: de *Britten* hadden haar bij *Plymouth* reeds eenige fchepen ontnomen. Thans zonden zij, met een *Nederlandsch* fmaldeel vereenigd, branders op haar af; en ik zag het fchrikkelijk verhevene fchouwfpel, hoe de vlam te midden der digt bij elkander liggende galeijen woedde; terwijl de zee, door ftorm opgeruid, bulderde, de hemelhooge baren de halfverzengde lijken ontvingen, de menfchen tevens met de Elementen elkander beftre-

den, en het gehuil der door vuur of water omkomenden de lucht vervulde en het hart deed breken. IJsselijk was ook het gegil der anderen, die, nog ongemoeid, reeds hunnen ondergang door de onvermijdelijke branders voor oogen zagen. *Het vuur van Antwerpen!* was het algemeene geroep, en men herinnerde zich met ijzing de ontploffing van PARMA's brug vóór die stad, eenige jaren te voren.

„ De vloot was door dezen tegenspoed zoo geteisterd en in verwarring gebragt; zij had, door den moed der *Engelschen*, *Hollanders* en *Zeeuwen*, zoo vele harer grootste schepen verloren; de vereeniging met PARMA te *Duinkerken* was, door het *Nederlandsche* smaldeel, hetwelk die haven bezette, zoo ondoenlijk geworden, dat MEDINA SIDONIA, de Vlootvoogd, tot den aftogt besloot. Doch, Hemel! welk een aftogt! Om niet andermaal den vreesselijken vijand te ontmoeten, wilde men noordwaarts om *Schetland* en *Ierland* heen zeilen. Op deze vaart werden zij door een' verschrikkelijken, schier voorbeeldeloozen, storm beloopen, die verscheidene dagen aanhield, zich meer dan eens hervatte, en het grootste gedeelte der vloot, met een aanzienlijk gedeelte van den *Spaanschen* Adel, zijn graf in de golven deed vinden; terwijl anderen, op de woeste kusten van *Ierland* geworpen, door de barbaarsche inwoners geplunderd en vermoord werden. Slechts een droevig overschot kwam in den deerlijksten toestand naar huis.

„ Deze zege was blijkbaar een werk der Goddelijke Almagt, die wind en weder ten behoeve der regtvaardige zaak had bestuurd. Welhaast, mijne kinderen! zoo God mij nog eenige dagen in 't leven spaart, zal ik de *honderdste* verjaring beleven van den algemeenen dankdag, dien Koningin ELIZABETH daarvoor aan den Heer der legerscharen in alle hare bezittingen toewijdde. Als *Brit* van afkomst en als Protestant is die dag ook mij altijd heilig geweest. Heerlijk toch waren de gevolgen der vernieling van de vloot, die FILIPS *onverwinnelijk* had genoemd, maar die Gods dienaren, storm en onweêr, meer nog dan de *Britten* en *Nederlanders*, hadden vernietigd. De verkoeling tusschen *Nederlanders* en *Britten*, die nu gezien hadden, hoe onmisbaar zij voor elkander waren, hield op. Beide spanden, verheugd, bemoedigd door de zege, en versterkt in hun vertrouwen op God, alle krachten in tegen den *Spanjaard*, die van nu af slechts verlies op verlies leed. Ook in de Republiek, die

ons, mijne kinderen! zoo dierbaar behoort te zijn, die op dit oogenblik de hechtste steun is van het Protestantsche geloof, in *Nederland*, hielden de woelingen op, en de zoogenoemde *Engelsche* partij, door ELIZABETH niet meer ondersteund, ging van zelve te niet; zoodat de groote MAURITS van *Oranje* van nu af zijne ongemeene oorlogstalenten, ter bevestiging van zijn Vaderland, onbelemmerd ontwikkelen kon. Weldra viel ook HENDRIK III van *Frankrijk* door de hand eens dweepers; en juist dit moest dienen, om den goeden HENDRIK IV op den troon te brengen, en ons vrijheid van Godsdienst te doen erlangen. O, mijne kinderen! wanhoopt dan *nu* ook niet! De Almagtige zal, gelooft dit zeker! ook uit deze duisternis een nieuw en heerlijk licht te voorschijn doen komen."

Weggesleept door zijn onderwerp, hetwelk zoo naauw met de dierbaarste belangen van zijn hart zamenhing, had de aartsvaderlijke grijsaard met meer vuur en langer gesproken, dan zijne jaren en krachten toelieten. Hij zeeg uitgeput op zijne zitplaats neder. Dit stremde het onderhoud voor eene poos. Weldra echter herhaalde hij zich, en na eenigen tijd begeerde hij zelf, dat het gesprek zou hervat worden.

THOMAS GRANSON, zijn hoogbejaarde zoon, waagde het toen, met bescheidenheid, de volgende bedenkingen tegen de hooggespannene verwachtingen zijns vaders in het midden te brengen. „Gij hebt gelijk, mijn vader! de *Nederlandsche* Republiek is thans genoegzaam het eenige plegtanker voor de hulk van ons geloof, die door zwaardere stormen bedreigd wordt, dan onder de Regering van HENDRIK III. Toen was *Engelands* Koningin door neiging, en vooral door belang, ten naauwste aan ons verbonden; maar thans! heeft niet *Engelands* Koning openlijk de Kerk van *Rome* gehuldigd? Heeft hij geenen *Jezuit* tot biechtvader? Zoekt hij niet *Engeland* met den Roomschen stoel te vereenigen? Is hij niet ten naauwste met onzen vervolger, LODEWIJK XIV, vereenigd? Ach! er is geen tegenstand meer; alles zal zich in *Engeland* wel met weêrzin, maar toch eindelijk, voor gevlei, beloften, belooningen of bedreigingen zwichtende, lijdelijk onderwerpen. En van waar zou ons hulp komen? *Nederland* is weder, gelijk in die dagen, waarvan gij zoo even spraakt, mijn vader! inwendig verdeeld. De dappere Prins van *Oranje*, wien het niet aan

moed, maar aan magt ontbreekt, om den euvelmoed van LODEWIJK te fnuiken, is nog onlangs door de magtigfte ftad des lands, door *Amfterdam*, wegens eene wapening ten behoeve van *Spanje*, allerhevigst tegengewerkt, en is zelf op die wereldftad geweldig gebeten. Hoe zou hij, al ware het ook anders mogelijk, zonder hulp van de fchatten, die *Amfterdam* hem moet opleveren, de *Engelfchen*, die hunne Godsdienst en vrijheid willen behouden, kunnen te hulp komen? En is *Frankrijk* niet veel nader dan *Holland?* Zou Koning JACOBUS, wanneer hij hulp noodig had, die niet veel fpoediger van onze kusten erlangen, dan zijne tegenftanders onderfteuning van de *Hollandfche* ftranden? En zie flechts, wat er elders gebeurt! Overal, in ons land, in de *Paltz*, in *Hongarije*, worden de Protestanten vervolgd, en zelfs in de vreedzame valleijen van *Piemont*, waar het echte Christendom zich federt onheugelijke Eeuwen voor *Romes* tirannij en verbastering heeft weten te vrijwaren, wordt het door de vereenigde beulen van *Frankrijk* en *Savoije* vervolgd tot in zijne diepfte fchuilhoeken en meest verwijderde bergkloven. Gewis! ons geloof mag van den natuurlijken loop der dingen niets meer — flechts van een wonder des Allerhoogften mag het hulp verwachten!"

Terwijl THOMAS GRANSON dit fprak, deed zich eene ongewone levendigheid op ftraat befpeuren. Een der jongere leden van het gezin ging naar buiten, om de oorzaak daarvan te vernemen. Hij bleef langer uit, dan men verwacht had, doch ftoof weldra ademloos binnen. „Eene vloot, eene verbazend groote vloot komt uit het Noordoosten aanzeilen! Niemand herkent nog de vlag! Maar iets buitengewoons moet het zijn; want de geheele kust is met menfchen gezoomd, die reikhalzen, om te zien, welk eene uitrusting dit is."

De nieuwsgierigheid werd onder de gasten van den ouden GRANSON algemeen. Zij befloten, zich naar den nabijzijnden zeeöever te begeven, en zelfs de blinde grijsaard wilde niet terugblijven. „Ik ben van mijne infpanning geheel weder bekomen," zeide hij, „en moet toch van ulieden (al kan ik het zelf ook niet zien) vernemen, of deze vloot niet misfchien eene uitkomst is, door den Almagtigen aan de goede zaak gefchonken."

De zoon en een aantal der jongere leden des gezins ge-

leidden den aartsvaderlijken grijsaard naar het ſtrand. „ Verhaalt mij toch alles," zeide hij; „ uw verſlag ſtrekke mij tot vergoeding voor het gemis mijer oogen!" — „ Al nader en nader komt de vloot," ſprak een der kleinzonen; „ ik zie — ik herken duidelijk de *Hollandſche* vlag! daarnaast zie ik de *Engelſche* wapperen! Wat kan dit zijn? En welk eene vloot! Naar ik gisſen kan, bedraagt het getal der ſchepen bij de vierhonderd! Zij nadert; reeds is zij geheel in 't gezigt! Een friſche Oostewind begunſtigt hare nadering."

Op deze woorden riep de grijsaard uit: „ O, mijne kinderen! dit is het blijkbare werk der Voorzienigheid! Ongetwijfeld is deze vloot uitgerust door den wakkeren Prins van *Oranje*, den redder van zijn Vaderland, toen KAREL en LODEWIJK beiden het aan de tirannij, de willekeurige heerſchappij en de Roomſche kerkwetten zochten te onderwerpen! Groote dingen heeft de Hemel gewis met dien held op het oog: het ſchijnt, of Hij door hem het werk wil voltooijen, dat zijn voorzaat, de groote Zwijger, die in mijne kindschheid vermoord werd, begonnen heeft, de bevrijding van *Europa* uit de klaauwen van geestelijke en wereldlijke dwingelandij! Reeds had zich een dof gerucht van ſterke toerustingen in *Holland* verſpreid, zoo als gij weet; maar van de zijde onzer Regering werd het tegengeſproken, en men hoopte den Prins genoegzaam door den veldtogt in *Duitschland* bezig te houden. Doch, Gode zij dank! alle zwarigheden zijn overwonnen; de geſchillen tusſchen den Prins en *Amſterdam* moeten bijgelegd zijn: want de vloot is in zee, die meer dan CESAR en zijn geluk, die de bevrijding van het land mijner vaderen met zich voert, die *Europa's* weêrſtand tegen de vervolgende Mogendheden, den Paus en de *Jesuiten* verzekert!"

Middelerwijl kwam de vloot ſtatig opzeilen. Midden in de zeeëngte tusſchen *Calais* en *Dover*, doch nader bij eerstgemelde ſtad, ging zij voor anker, om de achtergeblevene transportſchepen af te wachten, die, weldra bij elkander geſchaard, een getal van bij de zeshonderd vaartuigen, met de vijftig oorlogsſchepen, die tot bedekking dienden, uitmaakten. In de voorhoede zag men de *Engelſche* Admiraalsvlag onder den Vlootvoogd HERBERT, die naar den Prins was geweken, en voorzigtiglijk het geheel aanvoerde, om de kitteloorige *Engelſchen* te doen denken, dat niet vreemden,

maar zij zichzelve bevrijdden. In het midden was het Admiraalsschip van den Prins, kenbaar aan zijn wapen in de vlag, met het omschrift: *Voor de Protestantsche Godsdienst en Engelands vrijheden*, en rondom het wapen de krachtige spreuk, die NASSAU's geslacht kenmerkt: *Ik zal handhaven*. In de achterhoede wapperde de Admiraalsvlag van den dapperen Luitenant-Admiraal CORNELIS EVERTSEN, eene spruit van dat *Zeeuwsche* heldengeslacht, hetwelk zich sedert ruim eene halve Eeuw door vaderlandsliefde, heldendaden en verkleefdheid aan het Huis van NASSAU had onderscheiden. Dit alles was thans kenbaar; want de vloot lag voor anker, om krijgsraad te houden. Plegtig was dit gezigt! De niet zeer breede zeeëngte als 't ware door eene der aanzienlijkste vloten, waarvan de Geschiedenis gewaagt, overdekt, gelijk de kusten aan wederzijden met aanschouwers van geheel verschillende denkwijze: ten Noorden schenen zij de armen naar de schepen uit te strekken en de landing af te smeeken; ten Zuiden was bij de *Fransche* bevolking onrust, spijt en wrevel op het gelaat te lezen. Men zag de scheepsbevelhebbers van alle zijden in sloepen naar 's Prinsen Admiraalsschip varen, om aldaar over de verdere onderneming te raadplegen.

Niet zonder eenige ongerustheid zag dit THOMAS GRANSON, die met de zijnen op genoegzamen afstand van zijne medeburgers stond, om door dezen niet te worden gehoord. „Dit verwijl," sprak hij, „kan noodlottig worden voor de onderneming. De Oostewind, door den Hemel gezonden, doet de zeilen zwellen: waarom niet terstond doorgezeild naar het Westen? Het is eene maand der stormen; eene korte vertraging kan den wind naar het Zuiden of Westen zien keeren, de vloot verstrooijen, of misschien de schepen van Koning JACOBUS, welke de Oostewind thans gewis binnen de havens houdt, doen uitzeilen, en den togt door eenen zeeslag, waarin zoo vele schepen zich noodzakelijk moeten verspreiden, te loor doen gaan."

„Twijfel niet, mijn zoon!" hernam de oude EDUARD; „Die God, welke vóór eene Eeuw den storm zond, om, in deze zelfde zee, de vloot van FILIPS, die zich onverwinnelijk noemde, voor dien trots te doen boeten; die God is dezelfde, welke thans den Oostewind zendt, om eene andere vloot, wier manschap slechts op Hem vertrouwt, en eene betere zaak, die der vrijheid, verdedigt, naar hare be-

ſtemming te voeren! Hij zal zijn werk niet onvoltooid laten. Wie weet, of niet juist dit verwijl den voorſpoed der onderneming bevestigt; of niet de hier gehouden krijgsraad, onder het beſtuur des Almagtigen, het punt der meest geſchikte, minst gevaarlijke landing moet aanwijzen; eene landing, die de vrijheid van *Engeland*, hetwelk ſlechts naar een' redder uitziet, boven verwachting ſnel moet voltooijen!"

Onder deze en dergelijke geſprekken was de krijgsraad afgeloopen. Nog altijd hield de Oostewind aan; ja hij ſcheen meer kracht te bekomen, toen men de bevelhebbers naar hunne ſchepen zag terugkeeren, en het ſein tot de voortzetting van den togt geven. Daar zeilde de vloot naar het Zuiden, door de blikken der nieuwsgierigen met levendige belangſtelling gevolgd! Het ſcheen, als zagen de *Engelſchen* dit vertrek met leedwezen, gelijk de *Franſchen* met vreugde, daar zij hoopten, dat zij aldus de vloot van TOURVILLE, *Frankrijks* bekwamen en moedigen Vlootvoogd, die in de havens van het Kanaal lag, zou in den mond loopen.

Onder zeer uiteenloopende gewaarwordingen keerden dus de aanſchouwers huiswaarts; maar in het huisgezin der GRANSONS was de hoop de heerſchende aandoening. De grijsaard, het meer dan honderdjarige hoofd des geſlachts, was als verjongd. Met eene levendigheid, die een wonder op zijne jaren ſcheen, kon hij naauwelijks de tijding van het lot der vloot afwachten. Eindelijk, na verloop van zes weken, terwijl reeds allerlei gunſtige berigten van 's Prinſen landing *Calais* bereikt hadden, maar door de *Franſche* Politie onderdrukt waren, verſpreidde zich eensklaps het gerucht, hetwelk ſpoedig bewaarheid werd, dat de Koning van *Engeland* als vlugteling in de kleine haven van *Ambleteuſe* was aan land gekomen. Kort daarna (in het begin van 1689) werd het huisgezin van GRANSON door eenen bloedverwant uit *Engeland*, met wien het ſteeds vriendſchap had onderhouden, bezocht, die om bijzondere zaken naar *Frankrijk* kwam, en aan zijne geloofs- en oude landgenooten een volledig verſlag deed van den afloop der zaken.

De Oostewind, die de *Hollandſche* vloot westwaarts dreef, was, gelijk reeds de oude GRANSON vermoedde, het behoud der onderneming geweest. Had men, bij het uitzeilen uit *Hellevoetſluis*, den gewenschten Zuidewind gehad, die de vloot naar de Oostkust van *Engeland*, waarop de onderne-

ming beraamd was, gedreven zou hebben, dan had men door het ontmoeten des aldaar geplaatsten *Engelschen* legers hoogstwaarschijnlijk een gelijksoortig lot als vroeger de Graaf VAN MONMOUTH — eene volkomene nederlaag – ondergaan, of een twijfelachtig gevecht had eensdeels de weifelenden verhinderd zich te verklaren, anderdeels den volkstrots der *Engelschen* door het denkbeeld van uitheemschen inval geprikkeld. Nu was de vloot door den Oostewind *genoodzaakt*, westwaarts door de straat naar het Westen van *Engeland* te zeilen, alwaar JACOBUS geene legermagt had. En om de tusschenkomst des Hemels nog zigtbaarder te toonen, dreef eerst de Oostewind de vloot voorbij *Torbay*, alwaar men in den krijgsraad voor *Calais* beraamd had te landen; men vreesde reeds te *Plymouth* aan land te moeten stappen, welks bevelhebber zeer dubbelzinnig in zijne gevoelens scheen. Reeds zeide RUSSEL, een der *Engelsche* Heeren op de vloot, *dat alles mislukt was.* Doch niet te vergeefs had de oude GRANSON zijn kroost vermaand, om te vertrouwen, dat de Voorzienigheid haar werk zou voltooijen. De Oostewind gaat liggen, zwenkt naar het Zuiden, en de legermagt landt, in het beslissende oogenblik, in de bekwame haven van *Torbay*, waar men gemakkelijk, gedurende een' stillen nacht, zoo wel de *Hollandsche* ruiterij als het voetvolk ontschepen kon. De landing geschiedde, door dit voorbijvaren, juist op den 15 November, den dag, waarop, 83 jaren te voren, het buskruidverraad der Roomschgezinden tegen de gevestigde Kerk en Staat van *Engeland* was ontdekt. Naauwelijks was de Prins met zijn leger geland, en de vloot ter reede in veiligheid, of een geweldige storm stak op, die de vloot des Konings, eindelijk in zee gestoken, om de *Hollandsche* te vervolgen, geweldig teisterde, en in zulk eenen toestand te *Portsmouth* deed binnenvallen, dat zij voor een jaar buiten staat was zee te bouwen. Zoo verwijderde de Hemel het gevaar van de reddingsvloot, die hij eerst door een' gunstigen wind in behouden haven gebragt had! Dit maakte bij velen indruk. Ook werd, terstond na de landing, de belangrijke stad *Exeter* bezet. Maar nog altijd draalde de Natie, zich te verklaren. De Prins maakte bekend, dat hij alleen gekomen was, om *Engelands* vrijheid in Godsdienst en Burgerstaat te herstellen; maar tien dagen lang bleef hij genoegzaam alleen. Het waren

lange, vreeselijke dagen! De held begon de hoop en het vertrouwen op den goeden uitslag door deze schijnbare teleurstelling te verliezen en zelfs aan terugkeer te denken. Maar de Koning liet deze kostbare oogenblikken ongebruikt voorbijgaan. Langzaam kwam hij met zijn heir tot *Salisbury*; maar dáár begon de algemeene geest, bemoedigd door zijne traagheid, te werken: geheele drommen des legers liepen tot den Prins over, en ook elders in het Rijk verklaarden zich personen van het eerste aanzien, ja steden en geheele gewesten, voor ORANJE en de vrijheid. De Koning, ter prooije aan den doodelijksten angst, werd allengs van zijne grootste gunstelingen, ja zelfs van zijne kinderen (Prinses ANNA en haren echtgenoot, den Prins GEORGE van *Denemarken*) verlaten. Ook *Plymouth* koos nu de partij van den sterksten. De ongelukkige JACOBUS STUART vlugtte, van allen verlaten, naar *Londen*; en zoo gerust, onachtzaam en trotsch hij te voren geweest was, zoo beangst werd hij nu. Hij wilde in onderhandeling treden. Gaarne bewilligde de Prins daarin; en waarschijnlijk ware de onverbeterlijke Vorst op den troon gebleven, en had den Protestanten zekere waarborgen gegeven, die hij na het wijken des gevaars wel zou hebben weten te ontduiken; doch zijne eigene Pausgezinde raadslieden moesten — zoo wilde het de Voorzienigheid — zijnen val voltooijen. In plaats van 's Prinsen gematigde voorwaarden aan te nemen, ontvlood de Koning, na zijne vrouw en zijnen zoon vooraf gezonden te hebben, in stilte, op eene slechte schuit; maar hij werd door visschers, die hem niet kenden en voor een' vlugtenden *Jezuit* hielden, gevat, teruggebragt, en kwam nu weder te *Londen* in zijn paleis, alwaar het medelijden met gevallene grootheid en het doorgestane geweld hem weldra weder aanhangers verschafte. Dan, de Prins, nu te *Londen* gekomen, keurde 's Konings verwijdering noodzakelijk. Deze verkoos het verblijf te *Rochester* aan de zeekust, hetwelk men hem gaarne toestond, en had de dwaasheid, andermaal te ontvlugten, en daardoor zijne regten op den troon te verbeuren; hoewel hij aan de Natie, in eenen achtergelatenen brief, zijne hoop te kennen gaf van eerlang weder te komen.

Dus werd de groote omwenteling zonder bloedstorting door eene bijna eenparige beweging der Natie tot stand gebragt.

„Mogt onze Natie," riep de jeugdige *Brit* uit, „toch nimmer hare dure verpligtingen aan *Holland* vergeten, en

het dankbaar als den redder zijner godsdienstige en staatkundige vrijheid in het gevaarlijkste oogenblik blijven erkennen!" Ook in *Schotland* had de omwenteling in korten tijd plaats. Alleen *Ierland*, voor het meerendeel door Roomschgezinden bewoond, bleef Koning JACOBUS erkennen. Maar de Prins opende reeds onderhandelingen met TYRCONNEL, het Opperhoofd der Roomschgezinden, waarvan men zich eenen goeden uitslag beloofde. In *Engeland* werd eene *Conventie* bijeengeroepen, (geen *Parlement*; daartoe heeft slechts de Koning magt) die men dacht, dat de kroon aan den Prins en zijne echtgenoote, JACOBUS' dochter, zou toekennen; doch niet dan op voorwaarden, welke de vrijheid der Natie tegen alle verdere mogelijke aanvallen zouden in veiligheid stellen en op onwrikbare gronden bevestigen.

Dit was het verhaal van den jeugdigen *Brit*, die, vol geestdrift voor de herstelde vrijheid van zijn Vaderland, zich daarvan de heerlijkste uitzigten voorspelde, en meende, dat ook in *Frankrijk* de Protestanten nu eerstdaags verlossing, en de vervolgers, met LODEWIJK aan het hoofd, straffe te wachten hadden. Doch de oude van dagen, hoezeer met de innigste bewondering van, en dankbaarheid aan den Hemel, voor zoo vele onverwachte en groote gunsten, doordrongen, was niet van zijn gevoelen. „ God helpt altijd," sprak hij, „ maar niet op *onzen*, slechts op *Zijnen* tijd. Vóór eene Eeuw zag ik eene vloot van de vrienden der slavernij en der geloofsvervolging door Zijne hand verbrijzelen; thans zie ik, door die zelfde hand, de vloot, die vrijheid in Godsdienst en Burgerstaat komt herstellen, veilig in *Engelands* haven geleiden, die des vijands verstrooijen, en de onderneming even volkomen gelukken, als de eerste volledig is teleurgesteld. Maar Hij weet best, wanneer een Volk tot de vrijheid, een Vorstengeslacht tot den val rijp is. Wie weet, of *Frankrijk* niet bestemd is, denzelfden kring als *Engeland* te doorloopen! Of niet de BOURBONS, de onwaardige opvolgers van den goeden en grooten HENDRIK IV, wanneer zij in de onverdraagzaamheid, de verdrukking van hun volk, en de zedeloosheid van het tegenwoordige Hof, nog meer dan een menschengeslacht blijven volharden, niet eindelijk het lot van KAREL I zullen ondergaan! Wie weet, of niet een Vorst, deugdzaam maar zwak gelijk deze, de zonden van zijn geslacht zal moeten

boeten! Of dan niet de gruweltooneelen der Republikeinen en van CROMWELL zich zullen vernieuwen! Of niet het verdrevene Vorstengeslacht, gelijk KAREL II, weder ten troon zal worden verheven! Of niet een tweede Koning JACOBUS, aan Priesters overgegeven als hij, ook verdreven zal worden, om elders (wie weet, of zelfs niet in *Engeland!*) eene schuilplaats te zoeken! Of niet, te midden van zoo veel verandering, onze geloofsgenooten (misschien eerst over eene Eeuw!) de volkomenste vrijheid van Godsdienst, volkomener dan bij het, nu herroepene, Edikt van *Nantes*, zullen herkrijgen! (*) Immers, mijne kinderen! er is niets nieuws onder de zon, (eene lange, zeer lange ondervinding heeft mij die waarheid in duizende blijken doen zien) en al te zelden spiegelt het nageslacht zich aan de lessen van Geschiedenis en ondervinding. Doch, wat gij ook nog beleven moogt, mijne dierbare klein- en achterkleinkinderen! prent het diep in uw verstand en in uw hart: *God regeert!* Prent ook aan *uw* kroost die waarheid in, waarvan deze dagen zoo vele onloochenbare bewijzen hebben gegeven; en moge dan ook het geweld der Vorsten, of het niet minder vreeselijke der opgeruide Volken, u bedreigen, Hij weet die even zoo goed, als de bulderende baren, te stillen; gelijk Hij ook de stormen in de zedelijke wereld, even zoo als in de Natuur, tot Zijn oogmerk weet dienstbaar te maken. Aan Zijne hoede kunnen wij ons tegenwoordig Vaderland, gelijk het land onzer vaderen, *Engeland*, bij alle woelingen der partijen, veilig bevelen."

De grijsaard had sterk en met vuur gesproken. De laatste drie maanden, met hare levendige aandoeningen, hare schokkende gewaarwordingen, hadden de vlam zijner levenslamp te sterk doen branden en zijne levenskrachten verteerd. Hij zeeg neder in de armen der zijnen; en na weinige dagen was hij overgegaan in eene betere wereld, en stond voor den troon van Hem, op wien hij altijd vertrouwd had.

(*) In 1787 erlangden de Protestanten in *Frankrijk* de burgerlijke verdraagzaamheid; in 1789 werden zij met alle andere burgers volkomen gelijkgesteld.

DE DUËLLIST.

Eene ware Gebeurtenis.

Kort na mijne aankomst in *Amerika* bragten mijne handelszaken mij naar *Kingstown*, eene stad op het eiland *Jamaika*. Offchoon ik geene brieven van aanbeveling had, werd ik toch, na verloop van weinige dagen, in de voornaamste gezelschappen opgenomen. Destijds (het was in 1817) ondervonden vreemdelingen in *Amerika* de gulste gastvrijheid. Een der rijkste kooplieden noodigde mij op zekeren dag aan zijne tafel. Het gezelschap bestond uit vijfentwintig personen. Het eten was voortreffelijk — het nageregt uitgezocht en keurig. Na den maaltijd werd op de gezondheid des Konings gedronken. De vrouwen verwijderden zich. De hoofden begonnen van den rijkelijk genoten *Champagne*-wijn warm en meer of min ligt te worden. Het gesprek, dat zeer luid en verward begon te worden, liep over allerlei onderwerpen. Eindelijk hoorde men gezang; en op het oogenblik, als het gezelschap genoodigd werd, om de vrouwen te volgen, uitte iemand den wensch, dat Kapitein STEWART, alvorens men koffij ging drinken, een liedje in zijne landstaal mogt zingen. De Kapitein verklaarde, dat hij, offchoon in *Noord-Schotland* geboren, te *Edimburg* opgevoed was geworden, en dus met de bergbewoners weinig omgang had gehad — dat de spraak zijner landslieden hem niet eigen was, en hij ook geen enkel liedje in dezelve wist. Op deze verklaring toonde zich ieder tevreden, uitgezonderd HENRI D'EGVILLE. Deze had het eerst het liedje verlangd.

Deze man, een voormalige planter van *St. Domingo*, had, na de op dat eiland ontstane omwenteling, toen nog zeer jong zijnde, naar *Kingstown* de toevlugt genomen. Hij telde thans veertig jaren; maar aan zijne lange, zware wenkbraauwen, in het doffe oog en het rimpelend gelaat begonnen reeds zoo vele teekenen des ouderdoms zich te vertoonen, dat men hem voor diep in de vijftig gehouden zou hebben. Daarbij was hij zwaarlijvig, en men zag het hem wel aan, dat onmatigheid, en niet de veelheid der jaren, het vuur van zijn oog had verdoofd.

Wat ook de andere leden van het gezelschap mogten zeggen, D'EGVILLE stond er stijf op, dat de Kapitein een

Schotsch berglied ten beste moest geven. Midden onder de beweging, welke door dit onaangename tooneel werd veroorzaakt, fprak STEWART al lagchende eenige woorden onnadenkend daarheen, en zeide, dat hij het eene of andere zich wilde zoeken te herinneren. Het gezelfchap werd nu allengskens weder ftil, en de Kapitein, die eene *ballade*, onder den titel: *De Schotfche Bergvrouw*, beloofde, begon eene *Ode* van ANAKREON aan te heffen. D'EGVILLE en de overigen, welke in de Koloniën opgevoed waren, wisten niets van de oude letterkunde. Het vers van den *Griekfchen* zanger kon nog des te beter voor een *Schotsch* berglied doorgaan, daar de wijn reeds in de hoofden der gasten zijne werking deed. Alleen vier of vijf perfonen van het gezelfchap verftonden iets van de taal, en lachten om de list van den Kapitein, zonder evenwel alles te begrijpen.

Toen het zoogenaamde *Schotfche* lied ten einde was, beloonde een daverend handgeklap den zanger. Doch niemand betuigde zijn genoegen levendiger, dan D'EGVILLE; deze verklaarde, terwijl hij een glas *Bourgonje*-wijn binnenfloeg, dat de *Schotfche* taal even liefelijk en welluidend is als de *Franfche*, en verzocht den Kapitein, hem eene overzetting van het lied mede te deelen. Met hoffelijke welwillendheid werd aan zijnen wensch voldaan. D'EGVILLE was zoo verrukt over den *lof der fchoonheid* in den mond van eenen *Bergfchot*, dat hij den Heer STEWART meermalen de hand drukte. Bij alle deze betuigingen van goedkeuring en genoegen kon de Kapitein naauwelijks eenen meer of min fpottenden lach bedwingen.

Verder viel er dezen avond niets bijzonders voor. Het werd eindelijk tijd, om naar huis te gaan. Daar ik in de nabijheid der baai zijn moest, ging ik met Kapitein STEWART, die zich aan boord wilde begeven van eenen Oost-Indievaarder, waarop hij het bevel had. Den volgenden dag zoude hij de terugreis naar *Europa* aannemen. Onderweg wenschte ik hem geluk met zijnen aardigen inval, waardoor hij aan de meeste gasten zoo veel genoegen had verfchaft. De Kapitein zeide mij, dat hij, in dienst getreden zijnde, de beoefening der oude talen geheel had laten varen; doch in 1814, toen hij eenigen tijd op de westelijke kusten van *Engeland* moest kruifen, vond hij gelegenheid, om, in ledige uren, de kennis met zijne vroegere vrienden uit *Rome* en *Griekenland* te hernieuwen. „ En gij ziet," zeide hij, „ dat

een kunnen mij uit eene moeijelijke omstandigheid heeft geholpen; want de Heer D'EGVILLE is een gevaarlijk mensch — een liefhebber van het tweegevecht, een *duëllist* van beroep." — „Een *duëllist!*" riep ik uit. — „Ja, Mijnheer! een *duëllist!* Zulk een mensch moest eigenlijk in fatsoenlijk gezelschap niet toegelaten worden. Maar D'EGVILLE is nog meer, dan *duëllist* — hij is een verraderlijke moordenaar. Dezen naam verdient een man, die door aanhoudend oefenen het zoo verre gebragt heeft, dat hij op twintig schreden afstands een kogel door *harten-aas* jaagt. Het *duëlleren* is hem zoo tot gewoonte geworden, dat hij in hetzelfde oogenblik, waarin hij op zijne tegenpartij loert, kan lagchen en boerten of een snuifje nemen. Somwijlen kleedt hij zich op de zonderlingste wijze, ten einde gelegenheid te hebben, om de lieden, welke zijn opschik doet lagchen, uit te dagen."

De woorden van den Kapitein hadden den diepsten indruk op mij gemaakt. Ik hoorde hem aan, zonder hem in de rede te vallen. Hij sprak verder: „Onder die vechters zijn soms nog lieden, die een geweten hebben; maar deze man heeft niet het minste vonkje van menschelijkheid in zijnen boezem. Telkens maakt hij jagt op nieuwe slagtoffers. Hij gevoelt zich nooit gelukkiger, dan wanneer hij vijftien schreden van zijne tegenpartij staat." — Hier hield STEWART een oogenblik stil, en vervolgde daarop met eene bevende stem: „Ook ik had in mijne jeugd het ongeluk, eenen mensch in een tweegevecht neder te schieten; sedert dien tijd heb ik geen oogenblik rust, en toch was, volgens de gewone begrippen van eer, het regt op mijne zijde. — Een mijner kameraads, met name CAMERON, had eene Dame in den schouwburg beleedigd; ik trok mij hare zaak aan. — CAMERON hief de hand tegen mij op — ik eischte voldoening. Den volgenden morgen *duëlleerden* wij; en, offschoon ik toen nog nooit een pistool had afgeschoten, trof ik toch bij het eerste schot mijne partij in de borst. Mijn arme vriend viel, en gaf, na eene korte doodsworsteling, den geest. De gedurige herinnering van deze verschrikkelijke gebeurtenis heeft mijn leven verpest. Dikwerf zie ik in den droom mijnen ongelukkigen vriend aan mijne voeten met den dood kampen — ik hoor dat doffe reutelen zijner bloedende borst; dikwijls, als ik alleen ben, zie ik hem doodelijk getroffen op den grond nederzinken, en nevens

hem de rookende pistolen. Bij stillen nacht, wanneer de maan over den oceaan opgaat, zie ik zijn bleek lijk aan den horizon uit de zee opstijgen."

Zwijgend gingen wij nevens elkander, in gepeins verzonken. Eindelijk bereikten wij de sloep, die mijnen medgezel aan boord moest brengen. Ik wilde afscheid van hem nemen. Hij deed mij den voorslag, met hem aan boord van den *Planter* te gaan — zoo heette de Oostindievaarder, waarop hij het bevel voerde. Ik nam de uitnoodiging des Kapiteins aan, voor wien ik reeds zekere achting ontwaarde, die mij meer of min aan hem gehecht maakte. Ik stapte met hem in de sloep, en weinige minuten daarna bevonden wij ons aan boord van het schip. Het was laat, of liever *vroeg*; want het was des morgens ten twee ure. Ik begaf mij in eene hangmat, en sliep spoedig in. Des morgens werd ik gewekt door eenen matroos, die mij kwam zeggen, dat het ontbijt gereed stond; maar ik had, dewijl er den vorigen dag rijkelijk was gedronken, eene zware hoofdpijn, welke mij niet toeliet op te staan. De Kapitein noodigde mij, om den dag over op het schip te blijven; hij meende, dat de frissche zeelucht mij wel zoude herstellen. Daar ik geene dringende bezigheden had, welke mijne tegenwoordigheid in de stad vorderden, liet ik mij bewegen en bleef.

De *Planter* had reeds de volle lading; deswege was er voor STEWART weinig te doen. Wij bragten dus den ganschen morgen met praten door. De Kapitein was een zeer achtingwaardig man. Hij uitte weleens zonderlinge begrippen; waren dezelve niet altijd gegrond, zoo hadden zijne gedachten evenwel de verdienste van oorspronkelijk te zijn. „Wie mag toch daar in dat ligte vaartuig naar ons toe sturen!" riep STEWART, terwijl hij door zijnen verrekijker zag. „Het is, zoo waar, Kapitein WILTHORPE!" — „Wie is dat?" — „Een Officier, in dienst van de Republiek *Columbia*, de waardige vriend van den *duëllist*. Het doel van zijn bezoek laat zich wel raden."

De sloep bereikte den *Planter*; WILTHORPE (want deze was werkelijk de persoon, die in dezelve zich bevond) vroeg, of Kapitein STEWART aan boord was. Toen hij op deze vraag een bevestigend antwoord ontving, kwam hij schielijk de valreep op, en stapte op het verdek. — WILTHORPE had iets verwijfds in zijn voorkomen. Om dit te

verbergen, liet hij zijne bakkebaarden tot ongemeene breedte groeijen; lange knevels overdekten zijne lippen; hij ſtak het hoofd hoog op, en zocht zich eene krijgshaftige houding te geven. Het was omtrent, of men een' ſoldaat zag, die voor Officier ſpelen wilde. „ Heb ik de eer, met Kapitein STEWART te ſpreken?" zeide hij, naar ons toe tredende. „ Ja, Mijnheer!" antwoordde de Kapitein met eene kleine buiging. „ In dit geval," hernam WILTHORPE, „ wenschte ik de eer te hebben, een paar woorden met u alleen te ſpreken." — „ Ik weet niet," zeide STEWART, „ dat tusſchen ons beiden iets beſproken zou kunnen worden, dat deze Heer niet mag weten." — „ Mag ik vragen, of die Heer," antwoordde WILTHORPE, terwijl hij zijnen blik op mij vestigde, „ de eer heeft, uw vriend te zijn?" — „ Dat moet voor u eene onverſchillige zaak zijn. Heb ſlechts de goedheid, mij het doel uwer komst te kennen te geven." Op deze woorden ſtak WILTHORPE de borst vooruit, hief zijn hoofd op, zoo veel zijne kleine geſtalte het toeliet, en nam met veel deftigheids uit zijne brieventasch een klein briefje, dat hij aan den Kapitein ter hand ſtelde met de woorden: „ Heb de goedheid, dit te lezen." Hetzelve was van den volgenden inhoud:

Brenger dezes, den Heer Kapitein WILTHORPE, *heb ik de ſchikkingen omtrent de zaak van eer tusſchen Kapitein* STEWART *en mij opgedragen.*

Get. HENRI D'EGVILLE.

„ En wat moet dit briefje beduiden?" hernam STEWART, na het gelezen te hebben: „ Wat wil de Heer HENRI D'EGVILLE van mij?" — „ Dit briefje beduidt, dat mijn vriend D'EGVILLE zich zeer beleedigd houdt, dewijl gij gisteravond, aan tafel van den Heer INVOICE, hem met het zingen van een zoogenaamd *Schotsch* lied misleid hebt; en hij heeft mij tot u gezonden, om u te verzoeken, dat gij heden morgen u laat vinden aan de *Ciri*, achter de rots van *Inguanna.*" — „ Gij kunt aan den Heer D'EGVILLE zeggen, dat hij ter aangeduide plaatſe mij niet zal aantreffen. Ik ben geenszins verlangend, om de lijst zijner ſlagtoffers te vergrooten." — „ Ik kan onmogelijk gelooven, Mijnheer, dat gij dit antwoord wilt laten geven aan eenen man van eer, welken gij grovelijk beleedigd hebt. Moet ik werkelijk mijnen vriend zeggen, dat gij hem de gevorderde voldoening

weigert?" — „ Ik spreek *Engelsch*, en gij verstaat deze taal: houdt gij het voor beter, dat ik den Heer D'EGVILLE in het *Grieksch* of *Schotsch* antwoorde?" — „ Zoo zal de Heer D'EGVILLE het regt hebben, om overal te zeggen, dat vrees u belet heeft, hem voldoening te geven," hernam de *Columbiaansche* Officier met verachting. „ Aan het oordeel van den Heer D'EGVILLE over mijn gedrag ligt mij niets gelegen," antwoordde STEWART met verwonderlijke bedaardheid. „ Mijnheer D'EGVILLE zal zich vóór geregtigd houden, om u in het openbaar te tuchtigen." Een gloeijend rood overdekte plotselijk het aangezigt van STEWART. Hij herstelde zich echter spoedig, en zeide, terwijl hij spottend de stem en manieren van WILTHORPE naboot-ste: „ Wanneer gij mij niet in de noodzakelijkheid wilt brengen, dat ik u over boord werpe, zoo zult gij de goedheid hebben, u ten spoedigste te verwijderen." Op deze woorden van den Kapitein kwamen terstond vijf of zes matrozen toeloopen; WILTHORPE sloeg een' woedenden blik op STEWART, stapte in de sloep en verdween.

„ Ik weet niet, hoe men mijne handelwijze beoordeelen zal," sprak STEWART; „ maar, nadat ik eenmaal het bloed van eenen mensch vergoten heb, verbiedt mij mijn geweten, de uitdaging tot een tweede *duël* aan te nemen. Ook is het leven eene te kostelijke gave des Hemels, dan dat ik zou kunnen besluiten, hetzelve op te offeren, om eenen man, dien ik veracht, voldoening te geven." — „ Uw besluit," zeide ik, „ doet u eer aan; maar...." „ Ik weet, wat gij zeggen wilt. Gij wilt nog vragen, wat ik doen zal, indien D'EGVILLE de bedreiging van dezen nietswaardigen WILTHORPE werkelijk ten uitvoer brengt. Ik draag de naden van vijf wonden, roemvolle blijken van de diensten, welke ik aan mijn vaderland bewezen heb. Drie daarvan ontving ik in den slag van *Trafalgar*. Deze litteekens zijn te diep, dan dat een eerroover dezelve zou kunnen bedekken of vernietigen."

Het was een allezins edel besluit; maar dit goede voornemen bleef onuitgevoerd. Een uur later ging namelijk mijn vriend op de haven aan wal, om vóór het wegzeilen nog een en ander te beschikken. Ik vergezelde hem. Naauwelijks waren wij op de kaai, of D'EGVILLE, dien wij niet bemerkt hadden, trad plotseling voor ons, sloeg met zijne karbats STEWART in het aangezigt, wierp zich op een

gereed staand paard en rende weg. Dit was in het bijzijn van verscheidene personen gebeurd, en in korter tijd, dan ik het verhaal.

De gelaatstrekken van STEWART waren gewoonlijk zoo schoon, zoo regelmatig en zoo zacht tevens, dat het scheen, alsof dezelve geene hevige gemoedsbewegingen, geenen toorn konden uitdrukken; in dit oogenblik echter had woede hem zoo zeer veranderd, dat hij onkenbaar was. Nooit zag ik eenen mensch in zoodanigen toestand; zijne borst zwoegde geweldig onder den inwendigen kamp der grimmigste hartstogten. Het gelukte mij intusschen, hem in een nabijzijnd huis te brengen; ik smeekte hem, dat hij mogt bedaren — maar vruchteloos; met groote schreden stapte hij in de kamer heen en weder, vloekende, en verwenschingen tegen D'EGVILLE uitboezemende. Plotseling bleef hij staan, en sprak: „ Welaan, het zij zoo! De wereld moet van dezen moordenaar bevrijd worden; ik zet er mijn leven voor op." Hierop vatte hij mijne hand, die hij met krampachtige heftigheid drukte, en vroeg mij: „ Wilt gij mijn *seconde* zijn?" Ik knikte toestemmend, en hij deelde mij hierop het besluit mede, dat hij genomen had. Zeker zou D'EGVILLE in het tweegevecht moeten blijven; doch ook mijn vriend kon den dood niet ontgaan. Dit vooruitzigt was zoo verschrikkelijk, dat ik mijn woord terugnam. „ Hoe!" zeide STEWART, „ gij wilt mijn getuige zijn, met het beding, dat ik mij op twaalf schreden voor mijne partij stel, die van zijn schot zeker is; en wanneer het gevaar gelijkstaat, weigert gij? Zoo moet ik naar een' anderen *seconde* omzien. Doch wie zal getuige willen zijn van een tweegevecht, waarin ik noodwendig moet omkomen? Welaan dan, ik ga alleen."

Ik bevond mij in den pijnlijksten angst. Mij bleef geene andere keuze, dan een tweegevecht bij te wonen, waarin beide partijen den dood zouden vinden, of mijnen vriend aan de verraderlijke streken van den nietswaardigen WILTHORPE bloot te stellen, indien ik hem alleen liet gaan. Eindelijk, nadat ik mij een oogenblik had bedacht, kwam de hoop in mij op, dat mijn vriend niet vallen zoude. Ik sprak dus tot STEWART: „ Hier is mijne hand; ik vergezel u." Hij antwoordde niet, maar drukte mij in zijne armen. Hij zeide daarop met eene vaste stem: „ Er moeten vier matrozen aan wal komen, om een graf voor twee

lijken te graven. Heb gij de goedheid, mijnen uiterften wil, dien ik u zal ter hand ftellen, na mijnen dood, ten uitvoer te doen leggen. Ook verzoek ik u, mijne bevelen aan den Luitenant op den *Planter* over te brengen. Ten zes ure, vergeet het niet, aan de baai, achter de rots van *Inguanna*." STEWART ging heen. Ik begaf mij terftond naar de woning van D'EGVILLE. Offchoon het reeds omftreeks twee ure in den namiddag was, vond ik hem nog aan het ontbijt. Toen ik binnentrad, ftond hij op, en verzocht mij, plaats aan zijnen disch te nemen. Ik bedankte, en gaf te kennen, dat Kapitein STEWART mij in last had gegeven, om hem te fpreken. „Nu, wil hij dan eindelijk befluiten, met mij te *duëlleren?* Het bevreemdt mij zeer, dat een Officier van zijnen rang zoo moeijelijk te bewegen was, om zich als een man van eer te gedragen." — „Gij hebt het oogmerk van mijne komst geraden. Gij zult dus op de door den Heer WILTHORPE bepaalde plaats u laten vinden?" — „Hierop kunt gij rekenen." — „Mij blijft nog over, u de voorwaarden bekend te maken, zoo als de Heer STEWART die bepaald heeft." — „Dat is niet noodig. Dit punt gaat *u* aan en Kapitein WILTHORPE. Wat gijlieden met elkander bepaalt, is mij wél." — „Vergeef mij, Mijnheer! ik wil met eenen man, als WILTHORPE, niets te doen hebben, en moet u derhalve aangaande de voorwaarden van het tweegevecht onderrigten." Hierop gaf ik hem met weinige woorden te kennen, welke maatregelen STEWART had genomen, om den dood van hemzelven en van zijnen tegenftander onvermijdelijk te maken. Het gelaat van D'EGVILLE veranderde hierop plotfeling. „Ik ftrijd als een man van eer; maar onder *zulke* voorwaarden wil ik niet vechten." — „En alleen onder *deze* voorwaarden wil mijn vriend vechten. Gij zijt een fchutter van den eerften rang, en Kapitein STEWART is min gewoon, piftolen te behandelen. Ontwijkt gij thans, zoo heeft mijn vriend het regt, om u te bejegenen gelijk gij hem bejegend hebt. — Ik moet u verzoeken, mij niet met zulke dreigende oogen aan te zien. Ik ben geenszins gekomen, om nieuwen twist met u te maken. Ik wensch flechts te weten, of gij gezind zijt, de wel verfchrikkelijke, maar toch edele en eervolle voorwaarden van mijnen vriend aan te nemen." — D'EGVILLE antwoordde niet. — „Ziet gij van het tweegevecht af?" — „Ik een *duël* weigeren! Ik, HENRI D'EGVILLE van Kaap *François*, een *duël*

weigeren! Ik zal komen, en neem de voorwaarden van Kapitein STEWART aan." — „Ten zes ure achter de rots van *Inguanna*." — „Ten zes ure. Ik zal mij laten vinden." Ik maakte eene buiging en ging weg. Op den trap hoorde ik D'EGVILLE zijnen knecht roepen, en bevel geven, om zijne pistolen in gereedheid te brengen. Tevens liet hij WILTHORPE halen, die zich in de biljartkamer bevond.

Ten zes ure waren wij — D'EGVILLE, WILTHORPE, STEWART en ik — aan de baai, achter de rots van *Inguanna*. Op eenigen afstand van ons, aan het strand, zag men een' hoop versch opgeworpene aarde en een graf, ruim genoeg om twee lijken te bergen. Volgens de gemaakte bepaling, zouden beide de strijdenden zich aan den rand des grafs plaatsen, ieder de punt van eenen zakdoek vatten, en op een gegeven teeken te gelijk losbranden. De dood der beide partijen was dus onvermijdelijk.

De zon scheen nog met vollen glans. Ik zag STEWART een' zwaarmoedigen blik op het gestarnte van den dag werpen, als wilde hij afscheid van hetzelve nemen. Hij scheen te bidden. Intusschen was zijne houding kalm en bedaard. D'EGVILLE staarde bewegeloos voor zich heen, en scheen als vernietigd. WILTHORPE en ik laadden de pistolen; toen trokken wij het lot, wie van ons beiden het teeken zou geven. Dit viel mij ten deel. Hierop naderden wij het graf; D'EGVILLE en STEWART plaatsten zich aan den rand; ieder vatte eene punt van den doek, en wij reikten hun de pistolen. Dat was een verschrikkelijk oogenblik!....

„Mijne Heeren! zijt gij gereed?" riep ik. „Ja," antwoordden zij, met eene naauwelijks hoorbare stem.

Eene ongestoorde kalmte lag bij voortduring op het schoone gelaat van STEWART; eene doodelijke bleekheid had zich over de trekken van zijne tegenpartij verspreid. Vergeefs zocht D'EGVILLE zich te herstellen; angst en ontzetting overweldigden den nietswaardigen meer en meer; zijn gezigt werd vreeselijk ontsteld; zijne tanden klapperden; hij beefde, als een blad, over zijn gansche ligchaam; de zakdoek, de pistolen ontvielen aan zijne handen; zijne knieën knikten; hij zonk neder, en stortte in het graf.

HENRI D'EGVILLE, de algemeen gevreesde *duëllist*, die het bloed van meer dan twintig offers had vergoten, lag daar in onmagt uitgestrekt; het was, alsof hem plotseling

de dood had getroffen. STEWART aanschouwde den jammerlijken toestand van zijnen vijand, en riep met edele verachting uit: „ Ellendeling! gij zijt een te erbarmelijke bloed, dan dat ik mijnen toorn tegen u zoude botvieren!"

Met deze woorden wierp hij zijn pistool verre van zich. Wij stapten in de sloep, die op eenigen afstand lag, en lieten D'EGVILLE aan de verzorging van zijnen hem waardigen vriend over. Twee matrozen waren, zonder ons weten, getuigen van het voorval geweest. Toen wij dus aan boord kwamen, wist ieder reeds het gebeurde. Het scheepsvolk van den *Planter*, dat den Kapitein als aanbad, ontving hem met het uitbundigste vreugdegejuich. Men kan zich geen denkbeeld maken van de blijdschap dezer lieden. Zij drukten den Kapitein aan hunne borst, tilden hem, in weerwil van zijne tegenkanting, op hunne schouders, en droegen hem, onder een verdoovend *hoirah!* op het verdek rond. De kennis van den gelukkigen afloop des tweegevechts, dat zoo verschrikkelijke gevolgen had kunnen hebben, verspreidde zich weldra op de overige schepen, welke in de baai ten anker lagen, en derzelver matrozen beantwoordden de vreugdekreten op den *Planter* met luid geroep, dat van aller hartelijke deelneming getuigde.

ENGELENWACHT.

Moegespeeld en moegesprongen,
  Slaapt mijn lieve jongen zacht;
't Is alsof er Eng'len zongen,
  Vriendlijk wenschend: goeden nacht!
Neêrgedaald uit 's hemels bogen,
  Streken zij langs 't wichtje neêr,
Ongezien door de ouderoogen,
  't Susfend, kusfend keer op keer.

Slaap, mijn jongen! Gij moogt slapen;
  Ouden kunnen dikwerf 't niet.
Schijnvreugd doet des daags hen gapen,
  's Nachts hen waken van verdriet.
Slaap, mijn jongen! en de morgen
  Wekke u weêr tot nieuwe vreugd!
Onschuld spaart u angst en zorgen;
  Onschuld, de Engel van de jeugd.

God, bewaak hem! Hoor mijn bede!
'k Bid om goud noch goed noch eer.
Schenk hem vroomheid, zielevrede;
Dwazen bidden slechts om meer.
Dat, als onspoedsslagen treffen,
Deugd en godsvrucht hem verkwikk'!
Doe hem vrolijk 't oog verheffen,
Juichend in zijn' jongsten snik!

L. 1835. *Een Vader.*

ONTBOEZEMING BIJ DE HERSTELLING VAN NEÊRLANDS KROONPRINS.

Aan de Belgen.

Verbergt dien lach, gij eervergeten,
Die orde en regt met voeten treadt,
En, bij uw helsche zegekreten,
Uw zwarte ziel te meer verraadt!
Verzwelgt ze! Stikt bij 't Io zingen!
Laat diepe schaamt' den glans verdringen,
Die nog uw snood gelaat omgeeft!
Verstomt bij onze jubelklanken!
Hoort 't schaatrend Neêrland juichen, danken:
God zij geloofd, de Kroonprins leeft!

Hij leeft!.... Door duizend, duizend tongen,
Zoo plotseling door schrik verstijfd,
Wordt Gode een loflied toegezongen,
Die Neêrlands volk ten Schutsheer blijft.
Bouwt vrij van nieuws op vreemde krachten!
Wij durven hulp van Hem verwachten,
Die 't onregt, ook der sterken, wraakt;
Bij 't woeden van uw Bondgenooten
En bliksems op ons neêrgeschoten,
Voor de eer van Neêrland heeft gewaakt.

Daar knielt zij met gevouwen handen,
Zij, Neêrlands ed'le Kroonvorstin;
Omgeven van haar dierste panden,
Dringt aller dank ten Hemel in.

Wij ſtemmen in die lofgezangen.
Hoort Bato's kroost den toon vervangen,
Die hier van reine lippen zweeft;
Hoe 't Hallel klinkt bij 't ſtemverheffen!
Die toon, ontzinden! moet u treffen:
God zij gedankt, de Kroonprins leeft!

Hij leve, (eert Gods welbehagen!)
Tot roem van 't lieve vaderland!
Hij leve, om 's Konings regt te ſchragen,
Te lang door muitzucht aangerand!
Hij zal ons 't ſpoor der glorie wijzen,
Als weêr de ſchoone dag zal rijzen,
Dat Nederland ter vierſchaar treedt;
Dan ſtaat, voor Koning en altaren,
Een drom onwrikb're legerſcharen
Van 't trouwe volk ten kamp gereed.

Van 't volk, dat, bij het ſtaatsberoeren,
De ware vrijheid kent en mint,
Den band thans naauwer toe voelt ſnoeren,
Die hen aan hunnen Veldheer bindt;
Dat moedig, op het ſpoor der vad'ren,
Met onverbasterd bloed in de ad'ren,
Wel kluisters breekt, die heerschzucht geeft,
Maar zich met eendragt weet te omgorden,
En pal ſtaat voor der muit'ren horden,
Met Neêrlands kreet: de Kroonprins leeft!

Knielt, bukt in 't ſtof, gij onverlaten!
Voor 't afgebedeld purper neêr!
U, laffe, ondankbare onderzaten!
U voegt geen ander Opperheer.
Wij gunnen u de ſlaafſche keten,
En zullen nooit den ſtond vergeten,
Zoo naauw aan onzen roem verpand.
Kent gij den Held, die u verplette,
Bij Leuvens vest het wraakzwaard wette?...
Het is de Held van Nederland!

Hij leve, om aan Euroop te toonen,
Wat mannenmoed en trouw vermag!
Hij aêmt voor Neêrlands vrije zonen
Tot aan zijn' jongſten aderſlag. —
Hoort hen Gods goedheid jub'lend prijzen,
Die, bij ontelb're gunstbewijzen,
Thans Neêrlands roem behouden heeft!
Juicht, braven! ſtemt in onze klanken!
Hoort Vorst en volk vereenigd danken:
God, U zij de eer! de Kroonprins leeft!

Brielle, 26 Jan. 1835. HOLLE, *Lt. Kol.*

DE GEVELDE EIK.

'T Gevogelt' des nachts zoekt zijn duistere ſtreken;
De bergſtroom bruist ſchuimend door 't woud;
Maar de eik moet geveld, en hij draagt reeds het teeken:
Eene eeuw ſtond hij, heerlijk en ſtout!
Een ſlag — hoor! een ruiſchen en zuchten in 't ronde;
Een tweede — daar buigt hij het hoofd;
Een derde — 't wordt duister in 't bosch; het verkondde:
Men heeft ons den koning geroofd!

Geſcheurd zijn zijne armen — de takken en loten;
Nu ſplijt men den klagenden romp;
Daar zinkt hij op 't water, in ketens geſloten,
Een vormlooze, drijvende klomp;
De zaag klieft het merg; zijne ſtevige krachten
Verleent hij aan 't ſchip op de reê;
Geboord en geſpijkerd, ontvangt hij zijn vrachten:
Daar zwiert en daar zweeft hij op zee!

Maar nu, met zijn vleugels naar 't oost en naar 't westen,
Gelijkt hij een' bode des doods;
Zijn roem op de zeeën zal dond'rend zich vesten;
Hij wil, ook geveld, nog iets groots!
Omgeven door bliksems, bepurperd met lijken,
Gehuld in een vlammende pracht,
Moge elk, waar hij heerscht, nog de vlag voor hem ſtrijken,
En beev' voor zijne ijzeren magt!

En heeft hij verwonnen, en is er geſtreden,
Men roem' hem aan haven en ſtrand;
Zijn werk is geëindigd, volbragt hier beneden:
Wat eischt hij nog meer van zijn land?
Niets meer kan een koning op aarde verlangen,
Een dichter, een wijsgeer, een held:
Een ſtervende naam en een handvol gezangen,
En dan naar den grafkuil geſneld!

Rotterdam. B. T. L. W.

(Navolging uit het *Engelsch* van CORNWALL.)

DWEEPERIJ EN LIGTZINNIGHEID NIET ZELDEN ÉÉN EN HETZELFDE.

(Uit de *Allgemeine Kirchenzeitung*, 1834.)

Een vroeger onbefproken meisje uit eene goede familie diende aan zeker vorftelijk Hof, en was om haar karakter zeer geacht. Sedert een paar jaren begon men echter op te merken, dat zij tot den aanhang der zoogenaamde *vromen* overhelde. Zij las vlijtig Traktaatjes, en nam in elk opzigt den fchijn van ongemeene gemoedelijkheid aan. Het bedriegelijke van dezen fchijn bleek intusfchen ten duidelijkfte, daar zij in den treurigen toeftand geraakte, dat zij ongehuwd moeder zou worden. Zoodra men aan het Hof dit vernam, werd zij door de Vorftin, die goede orde en zedelijkheid bemint, fpoedig, offchoon niet zonder eenige onderfteuning, verwijderd.

Zij trok nu met hare moeder, die mede tot verregaande dweeperij is vervallen, naar eene niet verre van de hoofdftad gelegene plaats, waar zij eene woning huurde en hare bevalling afwachtte. Daar bezocht haar tot dien tijd toe, en bezoekt haar verder nog, fteeds een fchoenmaker uit eene nabijzijnde ftad; een man, die tot de zoogenaamde vrome gezelfchappen behoort, het land rondreist met de rokszakken vol Traktaatjes, dezelve overal uitdeelt, en voorts zijn best doet, om *broeders* en *zusters* te werven.

Onder de leiding van dezen dweepzieken man, die in eene hooge mate den *geest* waande te hebben, bragt de gevallene, die eerst over haar ongeluk zeer bekommerd fcheen te zijn, het weldra zoo verre, dat zij welgemoed in haren toeftand zich fchikte, ja zelfs, in overeenftemming met hare moeder, aan den Predikant der plaats, die ambtshalve haar over haar geval onderhield, onbewimpeld verklaarde: „ Wij verblijden ons (deze waren de eigene woorden van moeder en dochter) en wij danken den Heiland, dat Hij ons dit lijden, tot ons heil, opgelegd heeft; wij willen het te zijner eere dragen." In de kerk kwam zij niet. Dat is voor haar geene behoefte; haar vrome vriend, de fchoenmaker, bidt met haar en hare moeder. De Leeraar predikt in een' anderen geest; bij hem kan zij dus geen zielevoedfel naar haren fmaak vinden. Omgang met menfchen in hare tegenwoordige woonplaats heeft zij ook niet; de lieden aldaar zijn geene dwee-

pers. Zij doet echter moeite, om anderen tot hare inzigten te brengen. Zij zendt te dien einde Traktaatjes, doch ontvangt ze meestal ongelezen terug.

Als moeder zorgt zij zoo weinig voor haar kind, dat hetzelve in de vier eerste weken alleen om de 12 uren door eene vreemde werd gereinigd. Om hare schoonheid niet te benadeelen, weigerde zij aan hetzelve de moedermelk. Daarentegen zag men haar dikwerf voor den spiegel de haarlokken, waarop zij niet weinig zich laat voorstaan, in orde schikken, en de kleederen aanpassen, die hare gestalte het best doen uitkomen.

Deze daadzaken, op welker waarheid men kan vertrouwen, bewijzen, hoe zeer de schijn van vroomheid soms bedriegt; terwijl de verbijstering zoo verre gaat, dat een gevallen meisje de gevolgen van hare eigene schuld niet acht, en haar misdrijf als eene beschikking van God aangemerkt wil hebben.

OPMERKENSWAARDIGE GEWOONTE.

Aan de *Elbe*, in de omstreken van *Hamburg* en *Altona*, heerscht het algemeene gebruik onder de landlieden, om des zondags met een' bloemruiker in de hand ter kerke te gaan, en daarmede als 't ware hunne hulde aan, en erkentenis van het regtseigendom van de tegenwoordig zijnde eigenaars hunner hoeven en landerijen te bewijzen. Ieder landman, hoe gering zijn tuintje achter zijne woning moge zijn, zondert een plekje daarvan af, 't welk algemeen de benaming van kerkbloemenperkje of bedje draagt.

AANDOENLIJK VOORVAL.

Onlangs verspreidde zich door *Londen* het gerucht van een spook in vrouwelijke gedaante, dat om middernacht tusschen de graven op het kerkhof van *St. Giles* rondwandelde, en bij voorkeur om die van korteling begravenen. Gedurende verscheidene nachten waagde het niemand, de zaak nader te onderzoeken. Eindelijk deed zich een man van moed voor, die zich om dien tijd naar de aangewezene plaats begaf. Het duurde niet lang, of het spook verscheen. Terstond greep

hij het aan; en nu ontdekte het zich, dat het eene *Iersche* vrouw was, ANNA MACARETHS geheeten. De arme moeder had onlangs haren zoon verloren; en, daar zij vernomen had, dat de *opstandingsmannen* (dus worden de lijkdieven genoemd) dikwijls de pas gestorvenen opgraven, om derzelver lijken heimelijk aan de ontleedkamer te verkoopen, zoo dreef moederliefde haar, des nachts naar het kerkhof te gaan, om het graf haars geliefden even trouw te bewaken, als zij eens deszelfs wieg had gedaan!

PROFETISCHE TOAST.

Vorst BLÜCHER bragt eens aan den Hertog VAN WELLINGTON dezen *toast*: „ Mogten de vruchten, door de zwaarden der legers verzekerd, door de vederen der Ministers niet weder vernield worden!"

BLADVULLINGEN.

TALLEYRAND LEEFT STIL.

Hoe! Talleyrand leeft stil?
De weerhaan draait niet om zijn spil?
Europa! Frankrijk, vreest!
Na zulk een stilte is steeds de storm het felst geweest.

Extempore. L. V. L.

HET NOG NIET GECENSUREERDE OF NAGEDRUKTE BOEK.

Één boek bleef veilig nog voor nadruk of censuur:
't Is, zoo ge 't weten wilt, het Boek van... de Natuur.

OORDEEL VAN EENEN TURK OVER DE EUROPESCHE HUWELIJKEN.

Een loterij, met luttel prijzen en veel nieten;
Sultanes bij de vleet, maar weinig *favorieten*.

DE MEESTER EN ZIJN KNECHT.

„ Sta op, o luiaard, die gij zijt!"
Riep meester Storm, die, streng en straf,
Zijn volk meer werk dan eten gaf;
„ Sta op! de morgenstond
„ Heeft goud in zijnen mond." —
„ Och!" zucht de knecht, „had hij voor mij slechts een ontbijt!"

MENGELWERK.

DE OVERBLIJFSELEN DER GOTHISCHE TAAL, ZOO VERRE ZIJ TEGENWOORDIG BEKEND ZIJN.

Door

J. H. HALBERTSMA,

gewoon Lid der Koninklijke Societeit te Koppenhagen en der Leidsche Maatschappij, buitengewoon Lid van het Friesche Genootschap, corresponderend Lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut en der Maatschappij van Weldadigheid enz., Kerkleeraar bij de Doopsgezinden te Deventer.

Gothicæ versionis epistolarum Divi Pauli ad Romanos, ad Corinthios prima, ad Ephesios, quæ supersunt ex Ambrosianæ Bibliothecæ palimpsestis deprompta cum adnotationibus edidit CAROLUS OCTAVIUS CASTILLIONÆUS. *Mediolani, Regiis typis.* 1834. *4to. pag.* 64.

Het verdient de opmerking der *Nederlanders*, dat de wieg der Gothische letterkunde op den Nederlandschen bodem thuis hoort. GOROPIUS BECANUS, met hoe veel regt om zijne afleidingen bespot, was evenwel de eerste, die eene proeve van het Gothisch, hem door ANTONIUS MORILLON uit den *Codex Argenteus* verstrekt, in het licht zond. (1569.) Hem volgde BONAVENTURA VULCANIUS, die voor het eerst met Gothische letteren uit de gieterij van PLANTIJN drukte, en behalve uitgebreidere proeven ook nog eene verhandeling over de waarde der Gothische letteren uitgaf. (1597.) ARNOLDUS MERCATOR leverde

iets van denzelfden aard in de *Inſcriptiones* van GRUTERUS. (1616. Tom. I. p. 147.) Eindelijk verſcheen FRANCISCUS JUNIUS, de eerſte, die al de tongvallen van den Germaanſchen taalſtam in de eerſte en zuiverſte bronnen opſpoorde, en den *Codex Argenteus*, een gedenkſtuk der 5de eeuw, als bij wijze van wonder in de handen der verbaasde letterkundigen overgaf. De grond dan, dien onze voorvaderen het eerst gevonden en als hun eigendom beploegd hebben, behoort die grond, vraag ik, door ons geheel aan het beheer van vreemdelingen te worden overgelaten? Ik geloove meer met de dankbaarheid, die wij aan het voorgeſlacht, en met den eerbied, dien wij onszelven ſchuldig zijn, te rade te gaan, zoo ik mij ten minſte een klein hoekje op den verlatenen bodem toeëigene, en de vruchten van mijne vlijt, hoe mager anders, mijnen landgenooten aanbiede. Het belangrijke boek, waarvan de titel aan het hoofd dezes prijkt, biedt mij eene geſchikte gelegenheid tot eene herziening niet alleen van den Gothiſchen tekst, maar tevens van de aanteekeningen, met welke de edele Graaf DE CASTIGLIONI dien opgehelderd heeft. Dit is het onderwerp eener Latijnſche *Commentatio*, waarvan de uitgave in *Oud-Nederland* zal beproefd worden, en men vleit zich, ook met buitenſluiting van alle waarde voor de Germaanſche taalſtudie, dat het belang, hetwelk de varianten van ULPHILAS voor de kritiek des Nieuwen Testaments bezitten, niet geheel aan de aandacht onzer inlandſche Exegeten ontglippen zal. ULPHILAS vertaalde uit het Grieksch, en wel woordelijk; hij vertaalde uit *Codices*, ouder dan er thans eenige beſtaan. — De onbekendheid van het ganſche onderwerp bij de meesten mijner landgenooten heeft mij bedacht doen zijn op eene ſoort van Inleiding, die het onderwerp dezer bladzijden zal uitmaken. Ik zal hier dus eerst in een kort overzigt van de geſchiedenis der *Gothen* treden, om daardoor vervolgens de geſchiedenis der vertaling van ULPHILAS het noodige licht bij te zetten.

Het is bekend, dat de *Gothen*, na eerst het Scandinavische schiereiland, en vervolgens de oevers van den *Weichsel* bij de Oostzee bewoond te hebben, naar de uitwateringen van den *Don* geweken zijn. Hier besloegen zij de oevers van het meer van *Azof*, de *Krim*, benevens het noordwesten, het oosten en noordoosten van de oevers der Zwarte-zee. Een weinig na het midden der 4de eeuw daagde er eene natie uit hare moerassen op, van welke men voorheen niet had hooren spreken; het waren de *Hunnen*, wier woede en overmagt aan de oostelijke *Gothen* geene andere keus liet dan tusschen dood of slavernij, en de westelijker *Gothen* met zulk een' schrik vervulde, dat zij hunnen Bisschop ULPHILAS afvaardigden, om voor hen eene schuilplaats te smeeken binnen de palen van het Romeinsche gebied. Keizer VALENS nam hen op, en tweehonderdduizend gewapende *Gothen* trokken den *Donau* over, om zich met vrouwen en kinderen in *Serviö* en *Bulgariö* te zetelen. Deze gewesten droegen toen den naam van *Moesië;* eene reden, waarom deze vlugtelingen *Moesogothen* genoemd zijn.

Bisschop ULPHILAS, dien wij hier als *gezant* aantreffen, heeft, volgens het eenstemmig berigt der geschiedenis, den ganschen Bijbel in het Gothisch vertaald. Daar nu de *Gothen* omstreeks 376 in het Romeinsche rijk overgingen, en reeds eene eeuw vroeger gechristend waren, zoodat zij in 325 een' Bisschop THEOPHILUS op het Concilie te *Niceën* zonden, zoo is 't hoogstwaarschijnlijk, dat ULPHILAS zijne vertaling reeds omstreeks het midden der 4de eeuw vervaardigd had. MAJUS en CASTIGLIONI meenen eene versterking van dit vermoeden te vinden in de bedenking, dat VALENS de *Gothen* onder voorwaarde van het Arrianisme te zullen omhelzen opnam, en er inderdaad geen spoor van Arrianisme in de vertaling van ULPHILAS, zelfs niet op *Rom.* IX: 5, te vinden is. Volgens het verhaal van PHILOSTORGUS, wien evenwel zijne waarheidliefde gegund zij, waren de voor-

ouders van ULPHILAS bij eenen inval der *Gothen* gevangen genomen, en hij zelf in *Capadocië* geboren en opgevoed. Indien dit berigt waarheid behelst, zou hij met het Griekſche taaleigen innig bekend moeten geweest zijn. Van zijnen Geheimſchrijver SELINAS is 't zeker, dat hij in het Grieksch en Gothisch beide predikte, en dus de geſchikte man was, om de Gothiſche vertaling uit den mond van ULPHILAS op te vangen en te boek te ſtellen. Hoewel nu de vertaling van deze perſonen, en dus de taal van hunnen tijd zij, is er echter geen *afſchrift* van die eeuw tot ons gekomen, hetwelk bekend is.

Deze *Gothen*, door de knevelarij der Romeinſche ambtenaren verbitterd, ſloegen weldra aan het muiten tegen hunne baatzuchtige gastheeren; maar eindelijk, beide door den dwang en de weldaden van THEODOSIUS beteugeld, hebben zij eene reeks van geruste jaren onder dezen Vorst in hun nieuw vaderland doorgebragt. Dit oorlogzuchtig volk was evenwel te onrustig van aard, om lang op ééne plaats de genoegens des vredes en eener door vreemde wetten geregelde maatſchappij te ſmaken. ALARIC viel, aan het hoofd der *Viſigothen*, *Italië* aan, en nam in 410 *Rome* in; doch dit rijk was van korten duur. Nadat hij en zijn opvolger ATAULPH aldaar gruwelijk hadden huis gehouden, verlieten zij *Italië*, rukten door het zuiden van *Frankrijk* naar *Spanje*, en hebben aldaar het rijk der *Viſigothen* opgerigt.

De *Ostrogothen*, van welke wij hier ſpreken, volgden later dit voorbeeld. Aangevoerd door THEODORIC, veroverden zij *Italië*, en ſtichteden aldaar het Ostrogothiſche rijk, hetwelk men rekent dat omſtreeks 490 eenen aanvang nam, om in 553 door de dapperheid en het beleid van BELIZARIUS geëindigd te worden. Het aanwezen dezer veroveraars moest noodwendig diepe ſporen in de landtaal van *Italië* achterlaten; en inderdaad heeft het Italiaansch niet alleen eene menigte Gothiſche woorden, in Latijnsch gewaad verkleed, opge-

nomen, maar, wat meer zegt, de phrase, de syntaxis, de genius der spraak is geheel op Gothischen voet geschoeid. Ondertusschen behield het Latijn, hoezeer verbasterd, zijne oude plaats gewoonlijk in publieke akten en bijzondere overeenkomsten. Ook was het verblijf der beide afdeelingen van het Gothische volk te kortstondig en hun aard te krijgszuchtig, om zich eene eigene letterkunde te vormen. Met één woord, het komt mij waarschijnlijk voor, dat de vertaling des Bijbels en van eenige Grieksche vertoogen over de Godsdienst den ganschen letterschat uitmaakten, dien dit volk achterliet. Uit den vorm der letteren is 't genoegzaam bewezen, dat de weinige gedenkstukken der Gothische taal, die onzen tijd bereikt hebben, in dit land en tijdperk thuis behooren, en dus in *Italië* omstreeks het einde der vijfde of begin der zesde eeuw geschreven zijn. Wij zullen die gedenkstukken thans opnoemen.

Aan het hoofd van allen staat de *Codex Argenteus*. Hoewel in het klooster te *Werden* bij *Keulen* eerst gevonden, en na vele romaneske lotverwisselingen thans als een heiligdom in het hooge Noorden te *Upsal* weggesloten, is dit prachtig letterwerk door IHRE bewezen uit *Italië* afkomstig te zijn. Het is onnoodig, hope ik, te herinneren, dat een ambteloos persoon hier te lande op eigene kosten *matricen* liet maken voor de Gothische, Runische, IJslandsche, Deensche, Grieksche, Romeinsche, Italiaansche en Engelsche letteren, allen om de welstandigheid op den *pica*-vorm gesneden, en dat hij met de letteren, daarin gegoten, die eerste en beroemde uitgave van den *Codex Argenteus* liet drukken, die thans op vele plaatsen, wegens den steeds vervallenden staat van het oorspronkelijke, zelve voor een *Codex* te houden is. FRANCISCUS JUNIUS vereeuwigde zijnen roem en dien van het onvergelijkbaar voorgeslacht door de uitgave van dit werk in 1665 te *Dordrecht*. Het zijn de *Engelschen*, die, met deze Nederlandsche *matricen* door JUNIUS begiftigd, naderhand in staat zijn gesteld, om de

groote werken hunner Noordfche taalkennis met zulke nette letteren in het licht te zenden.

Dit werk bevatte niets meer dan de Evangeliën, en zulks nog met groote gapingen. Van de Brieven was geen enkel fpoor voorhanden. Maar omftreeks eene eeuw later (1756) zag KNITTEL te *Wolfenbuttel* een' *Codex* van de *Origines* van ISIDORUS HISPALENSIS, die over iets anders, hetwelk de copiist had zoeken uit te wisfchen, heen gefchreven was. KNITTEL zag toe, en het waren brokftukken van den Brief aan de *Romeinen* in het Gothisch, welke hij in 1762 met pracht en breedvoerige ophelderingen het licht deed zien.

In 1731 gaf ANTONIUS FRANC. GORIUS de *Infcriptiones* van DONIUS uit, waaronder een kort, maar allermerkwaardigst ftuk voorkwam, hetwelk in eens aan al de twisten, of de taal van den *Codex Argenteus* Gothisch, Frankisch of Theotisk ware, een einde maakte. Het was een Latijnfche koopbrief, gehaald uit de archiefkas der kerk te *Arezzo*, waarbij een Gothifche Diaken GUTHILUBS aan een' anderen Diaken ALAMODS een ftuk gronds verkoopt. GUTHILUBS bevestigt de overdragt door een eigenhandig onderfchrift. En in welke taal? Van den *Codex Argenteus*.

Een dergelijk ftuk verfcheen in 1744 in SABBATINI's *Il vetusto Calendario Neapolitano*. Het is weder een koopbrief, gevonden te *Napels*, waarin de geestelijkheid der kerk *St. Anastafia* te *Ravenna* een ftuk weiland verkoopt. Onder de onderteekenaars verfchijnen vier Gothifche priesters, die, even als in den koopbrief van *Arezzo*, hunne toeftemming geven in de taal van den *Codex Argenteus*; een tweede bewijs, dat de *Cod. Arg.* in de taal der *Gothen* vervat is.

Zooveel en niet meer waren de overblijffelen der Gothifche taal. Als bij geluk aan het verderf ontfnapt, fchenen zij het uiterfte te zijn, waarop de letterkundigen mogten hopen. Ook was er bijkans eene halve eeuw verloopen, waarin niets ontdekt werd, toen er eensklaps van den anderen kant der *Alpen* een gerucht op-

ging, dat er nieuwe overblijffels gevonden waren. Het was de beroemde ANGELUS MAJUS, aan wien de klasfifche letterkunde de opwekking van zoo vele verlorene ftukken te danken had, die deze ontdekking deed in de Ambrofiaanfche bibliotheek te *Milaan*.

Uit het klooster van den heiligen COLUMBANUS te *Bobbio*, gelegen in het tegenwoordig rijk van *Sardinië*, op de grenzen van het Hertogdom *Parma*, zijn eenige alleroudfte handfchriften overgebragt in de Ambrofiaanfche bibliotheek te *Milaan*, onder welke het argusoog van MAJUS parkementen ontdekte, die reeds eenmaal befchreven geweest, door de monniken zoo veel mogelijk uitgewischt, en later met iets anders overfchreven waren. Bezig met twee dezer Palimpsesten, waaruit hij den FRONTO en brokftukken van PLAUTUS opdielf, na te gaan, ontdekte hij in het onderfchuilende fchrift ook eenige regelen der vertaling van ULPHILAS. Deze vond fpoorde zijne nieuwsgierigheid. IJverig zocht hij verder, en zie hier den uitflag zijner pogingen.

Onder de *homiliæ S. Gregorii Magni in Ezechielem*, in 4to. *Codex* [*S.* 36. *part. fup.*] fchemerden hem de Brieven tegen van PAULUS aan de *Romeinen*, aan de *Corinthiërs*, de *Galaten*, *Ephefiërs*, *Philippiërs*, *Colosfiërs*, aan TIMOTHEUS, TITUS en PHILEMON in het Gothisch, en bovendien een gedeelte van een Gothifchen Almanak. Het laatfte, in de taal van den *Codex Argenteus* den heiligen dag van Gothifche martelaren meldende, heeft den laatften twijfel nopens den oorfprong der taal, die hier voor ons ligt, in de zekerheid veranderd, dat zij geen andere dan die der *Gothen* is. De Gothifche letter moet hier zoo flaauw doorblinken, dat LUDOV. MURATORIUS, die dezen *Codex* door de handen liet gaan, met zijne anders fcherpe oogen niets bemerkt heeft.

In den tweeden *Codex*, in 4to. [*S.* 45. *part. fup.*] hadden de monniken de Brieven aan de *Corinthiërs*, *Galaten*, *Ephefiërs*, *Philippiërs*, *Colosfiërs*, *Thesfalonicers*,

aan TIMOTHEUS en TITUS in het Gothisch begraven onder de noten van den heiligen HIERONYMUS op JEZAIA. Ik zegge begraven, zoo dik en digt is de HIERONYMUS er door hen over heen geschreven. De stoffe van dezen en den voorgaanden *Codex* dus dezelfde zijnde, geven zij eene menigte van varianten, vooral in de spelling en in den vorm der woorden, op elkander, en verlossen dus de Gothische taal uit dat enge cirkeltje, waarin de Grammatici onzer dagen hare vokalen en consonanten lieten rondwandelen. Wij vinden hier telkens de *i* met de *ai*, voor eene vokaal met de *ij*; de *e* met een *ei*, ja somtijds de *th* met de *d* en *t* gewisseld; de *h* telkens geassimileerd aan de volgende consonant, ten onloochenbaren bewijze, dat deze letter onze vaste *ch* was, en dus niets minder dan een nietsbeduidende naslag [*ein unbetheutender Nachlaut.* ZAHN, ULPHILAS, *Gram. p.* 32.] Daar dan ook hier verscheidenheid in de eenheid heerscht, zal het vervolgens in etymologische navorschingen, waar wij de taal op een vroeger standpunt onderstellen dan zij ons bekend is, geoorloofd zijn, naburige letteren met elkander te laten wisselen, zonder het anathema van onwetendheid over zijn hoofd te krijgen. De talen zijn niet in eene Nationale Conventie gemaakt.

De derde *Codex*, in 4to. [*G.* 82. *part. sup.*] bevat de boeken der *Koningen* in het Latijn, en daaronder de Blijspelen van PLAUTUS, benevens een gedeelte der *Medea* en *Oedipus* van SENECA. Maar nevens deze *Romeinen* sluimerde ook een *Goth.* Zes bladzijden bewaarden in het uitgewischte schrift stukken van ESDRAS en NEHEMIA, volgens de vertaling van ULPHILAS. Ook dezen *Codex* liet MURATORIUS door de handen gaan, zonder te bemerken, dat het een Palimpsest was.

In den vierden *Codex*, in 4to. [*I.* 61. *part. sup.*] is een alleroudst handschrift der Evangeliën in het Latijn; maar achter het Evangelie van JOANNES is nog een ouder vel aangenaaid, bestaande uit vier bladzijden,

waarop het laatste hoofdstuk van MATTHEUS, en daaronder het XXVI cap. MATTHEI, in het Gothisch, met groote letteren, naderende tot den vorm van die in den *Cod. Argenteus.* Dit brokstuk begint met het 38ste vers, en eindigt met het 1ste van het 27ste hoofdstuk; de *Codex Argenteus* begint met het 70ste vers van het 26ste hoofdstuk, zoodat de *Codex Argenteus* met 33 verzen wordt aangevuld, en de zeven overige verzen, in beiden voorhanden, aan elkander gelijk zijnde, bewijzen, dat in deze Palimpsesten dezelfde vertaling als in den *Codex Argenteus* vervat is.

De vijfde en laatste *Codex*, in fol. [*G.* 147. *part. sup*], die het *Concilium Chalcedonense* bevat, is misschien de opmerkenswaardigste van allen, dewijl er wel Gothisch, maar geene vertaling van den Bijbel onder schuilt. ULPHILAS heeft vertaald met zulk eene naauwgezetheid, ik zou bijkans zeggen bekrompenheid, dat hij niet alleen woord voor woord heeft overgezet, maar zelfs de schikking der woorden gevolgd is. Zijne vertaling is dus Grieksch met Gothische woorden uitgedrukt. Van de phraseologie en de syntaxis, dat is, van den echten genius der Gothische taal, kunnen wij alzoo uit zijne overzetting weinig of niets leeren: hoe oneindig belangrijk de vorm en de letterlijke beteekenis der Gothische woorden, hunne declinatiën en conjugatiën, het regimen der præpositiën ook voor de Germaansche taalstudie mogen zijn, is dit dan evenwel ook het voornaamste, zoo niet alles, wat ULPHILAS ons leert. Hoe verrassend is het dan, onder dit *Concilium Chalcedonense* tien bladzijden, ieder van twee kolommen, te vinden, die een godsdienstig vertoog in de taal, ja in den juisten lettervorm van den *Codex Argenteus* aanbieden! CASTIGLIONI is evenwel van denkbeeld, dat de stijl geheel Grieksch is, en eene vertaling uit het Grieksch waarschijnlijk maakt; een vermoeden, zeer goed strookende met de geschiedkundige daadzaak, dat CHRYSOSTOMUS door Gothische priesters in het Gothisch liet voorlezen en prediken in de St. Pauluskerk te *Kon-*

ſtantinopel; ja zichzelven in het midden van de Christelijke vergaderingen der *Gothen*, in eene kerk te dien einde voor hen afgezonderd, door middel van een' tolk hooren liet. Maar zij het oorſpronkelijke eene Homilie van CHRYSOSTOMUS, dan is nog de bekende overeenkomst der Griekſche ſyntaxis met die van het Germaansch in het algemeen, en van het Nederduitsch, waartoe het Gothisch conſonantisme behoort, in het bijzonder, ons borg, dat wij in deze vertaling veel nader aan de Gothiſche conſtructie zijn, dan in de vertaling van het bijbelſche Grieksch, hetwelk eigenlijk geen Grieksch is, maar Hebreeuwſche ſtijl met Griekſche woorden voorgeſteld.

Het is meer dan waarſchijnlijk, dat het de monniken van het klooster te *Bobbio* waren, die deze parkementen uitgewischt en weder beſchreven hebben. Daar nu dit laatſte ſchrift van zulk een' ouden vorm is, dat het onmogelijk later dan van de 8ſte of 9de eeuw kan zijn, en niet vroeger dan de 7de, omdat het klooster in het begin dier eeuw geſticht is, zoo kan het Gothisch, dat er onder ſchuilt, gevoegelijk tot de 6de eeuw, en dus tot het tijdperk, waarin de *Ostrogothen Italië* beheerschten, teruggebragt worden; ten zij men verkoos op te klimmen tot de verovering van ALARIC na 410, hetwelk mij minder waarſchijnlijk dunkt. Voor het overige, indien de monniken hunne zaken over de *Respublica* van CICERO heen ſchreven, hetwelk in allen gevalle Latijn en de taal der kerke was, zoo zullen wij hun gaarne vergeven, dat zij het Gothisch niet ſpaarden, waarvan de letterteekens hun waarſchijnlijk onbekend waren.

Met het uitgeven dezer ſchatten heeft de opdelver ANGELUS MAJUS den Graaf DE CASTIGLIONI wel willen belasten, die echter in achttien jaren tijds ſlechts twee ſtukken geleverd heeft; eene langzaamheid, waarvan onlangs de gegronde redenen door mij in den *Kunst- en Letterbode* opgegeven zijn. In 1819 gaf de Graaf brokſtukken uit van ESDRAS en NEHEMIA, van het Evangelie van MATTHEUS, van de Brieven aan de *Philippiërs*, aan TITUS en PHILEMON, eene

proeve van het godsdienstig vertoog bij den 3den *Codex* vermeld, den Gothischen Almanak, een klein Glossarium der hier voor het eerst voorkomende woorden; alles besloten door *facsimiles* van de vijf Palimpsesten en van een Grieksch vertoog over wiskunde en wiskunstenaars. Tien jaren later (1829) gaf de Graaf den tweeden Brief aan de *Corinthiërs*, verrijkt met een breedvoerig Glossarium, waarin hij de tot nu toe onbekende woorden zoo veel mogelijk met dezelfde woorden uit de zustertalen ophelderdert. De laatste gifte is van het vorige jaar en dezelfde, waarvan de titel aan het hoofd dezes is opgegeven.

Het is overtollig, in den lof des Graven CASTIGLIONI uit te weiden. Hij wil niet rusten op de lauweren van het voorgeslacht; hij wil geen offeraar zijn der vermaken, waartoe de natuur, die hem omringt, zijn stand, zijne middelen hem uitlokken; hij wil leven in de dankbare nagedachtenis der Germaansche volken, door de oudste gedenkstukken hunner taal uit den nacht der vergetelheid, waarin zij voor eeuwig bedolven schenen, met opoffering van het dierbaar gezigt aan den dag te brengen. Zulk een adel heeft noch den glans van het voorgeslacht noch mijnen lof noodig, om zich gewigt bij te zetten. Wij meenen den edelen Graaf het beste bewijs onzer hulde te kunnen geven met de uitgave der denkbeelden, die bij het doorbladeren van zijn werk in ons opgerezen zijn, en door hem alzoo te toonen, dat wij zijnen arbeid met al de oplettendheid, die hij verdient, hebben gadeslagen. De Graaf denkt te verheven, dan dat hij goedkeuring zou verlangen, waar onze overtuiging die niet schenken kan. Onze pen laat zich dus besturen door eene vrijmoedigheid, die tusschen de twee klippen van slaafsche navolging en berispenden vitlust poogt door te zeilen.

Hoe weinig het van deze plaats zij, duistere Gothische woorden toe te lichten, weêrhoud ik mij echter ongaarne van eene enkele proeve, om te toonen, hoe voortreffelijk de laatste stukken kunnen dienen, om plaatsen, die in den *Cod. Arg.* bedorven zijn, te herstellen.

Op LUCAS X: 21 vindt gij de woorden καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις, *ende hebt deſelve den kinderkens geopenbaert*, hetwelk in den *Codex Argenteus* vertaald is JAH ANDHULIDES THANIU KLAHAIM [ja onthuldet die voor de kinderkens] THANIU KLAHAIM, wat mag dat zijn? Daar hebben de Heeren Critici weergaloos in omgehaspeld. THANIU is geen woord, en KLAHAIM komt nergens voor dan hier. De een las THATA; de ander THAIM; een derde THATUH; nog anderen wilden zelfs KLAINAIM [den kleinen] vóor KLAHAIM lezen. Alles duisternis! Maar daar komt CASTIGLIONI opdagen met de Gothiſche vertaling van I *Corinthen* XIII: 11. ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην. *Doe ick een kindt was, ſprack ick als een kindt, was ick geſint als een kindt, overleyde ick als een kindt*: THAN WAS NIUKLAHS, SWE NIUKLAHS RODIDA, SWE NIUKLAHS FROTH, SWE NIUKLAHS MITODA. Viermaal NIUKLAHS; dat. plur. NIUKLAHAIM. THANIU KLAHAIM op LUC. X: 21 moet dus maar anders ingedeeld worden, en wij hebben THA NIUKLAHAIM, αὐτα νηπίοις. [THA behoort 't te zijn; maar ULPHILAS gebruikt altijd THO voor αὐτα.] Zie mij eens, welk een eenvoudig middeltje kon hier den tekst genezen hebben! Dit is juist geen ſchitterend bewijs voor de groote ſcherpzinnigheid, met welke de Critici tot heden in het verbeteren van den tekst van ULPHILAS te werk zijn gegaan. Maar, zal men zeggen, wie kan een bedorven woord, dat verder nergens voorkomt, herſtellen? De analogie, mijne vrienden! Het woord was niet in den *Cod. Arg.*, maar 't was geheel gevormd van hoofd tot teenen in de aanverwante dialekten aanwezig, en dewijl CASTIGLIONI even als alle zijne voorgangers dit woord heeft voorbijgezien, zal ik 't hier bijvoegen.

De *IJslanders* zeggen heden ten dage nog voor uitbroeden ÙTKLEKIA en AT KLEKIA ÙT, *excludere pullos*. EK KLEK, ik broed; EG KLAKTI, ik broedde uit. Part. paſſ. KLAKINN, uitgebroed, hetwelk, zamenge-

ſteld mét NY, nieuwelings, geeft NY-KLAKINN, een woord, dat in dit oogenblik op *IJsland* nog geldt voor een *νηπιος*, een pas geboren kind; eigenlijk wil het zeggen: zoo juistjes uit den dop.

Dit IJslandſche KLEKIA moet in het Gothisch geluid hebben KLIHAN; imperfectum, KLAH, waarvan KLAHS, uitgebroed, en NIUKLAHS, korteling uitgebroed.

Oorſpronkelijk beteekent KLIHAN breken, zoo als bij OTFRID, KLEKEN *rumpere*, en bij KILIAAN, KLICKEN *crepitare*, KLACKEN *impingere cum fragore*, *ſindi cum fragore*, en KLACK *fiſſura*. Het is dus oorſpronkelijk de ſchil van 't ei breken; *ἐκλέπειν*, *e putamine pullos excludere*. Spottende zegt de *Hollander* van een jong mensch, die een' toon aanneemt boven zijne jaren: *hij is pas uit den dop*. Dezelfde overgang van beteekenis heeft men in het werkwoord *kippen*, dat eigenlijk ſlaan, tikken en pikken beteekent, en vandaar het pikken door de ſchil der eijeren. Bij KILIAAN, KIPPEN, *cudere*, *ferire*, *ova percudere rostello*. Sierlijk heeft onze groote VONDEL dit woord gebruikt in zijn' *Olyftak aen* GUSTAEF ADOLF:

't Wilt vogelkijn dat zingt, daer 't onbeknipt is:
„Al de ope lucht is mijn!"
Noch ſteent het om te zijn
By 't lieve nestje, daer het uitgekipt is.

USKLAHS zou de *Goth* gezegd hebben. En dat ik hier op den regten weg ben, blijkt uit het Engelſche *chip*, hetwelk JOHNSON dus omſchrijft: *to chip, to cutt into ſmall pieces. An egg is ſaid to chip, when the young bird cracks the ſhell.* NIUKLAHS wordt dus ook zeer eigenaardig vertaald *pas gekipt*.

De analogie wijst ons nog op een dergelijk voorbeeld in het Hebreeuwsch. Gij vindt JEZAIA XXXIV: 15: *ende [de meerle] ſal hare jongen uytbicken;* waarvoor in het Hebreeuwsch ſtaat וּבָקְעָה van בָּקַע, hetwelk ſplijten beteekent.

Eindelijk behoeft 't naauwelijks herinnering, dat KLIHAN en KLAHJAN, *breken*, hetzelfde is als der *Grieken* κλάειν. Het Gothische behoorde op de klankladder CHLIHAN te zijn, of liever HLIHAN. [*Hlahjan*, lagchen, rumpi risu. *E-clats de rire?*] Maar wegens de groote verwantschap tusschen *k* en *ch* blijft de *k* voor de liquidæ wel eens onveranderd. Het is anders in den regel, dat, wanneer het Germaansch en het Grieksch beide een woord met dezelfde consonanten hebben, alsdan die woorden *niet* dezelfde zijn. En de Etymologen hebben tot heden altijd uit de gelijkheid der eerste tot de gelijkheid der laatste besloten!

En hiervan nu genoeg. Ik zal afscheid van den lezer nemen met een belangrijk berigt. Mijn vriend JACOB GRIMM schrijft mij, dat MASSMAN, te *Munchen*, eene Gothische uitlegging op het Evangelie van JOANNES heeft uitgegeven. Hoe men daaraan gekomen zij, en wat het inhoudt, durf ik zelfs niet eens gissen, zoo vreemd is mij deze tijding. Te gelijker tijd verwittigt Prof. GRIMM mij, dat hij zelf eene Duitsche Mythologie onder de pers heeft; een belangrijk onderwerp; waarin waarschijnlijk alle gebruiken, die wij uit het Heidendom overhielden, gelijk b. v. de *ignes paschales*, hunne uitlegging vinden zullen. *Valete!*

Deventer, 12 Febr. 1835.

OVER DE UITVINDING VAN BUSKRUID EN GROF GESCHUT.

Volgens schier algemeene overlevering was, in 1354, zekere *Duitsche* Franciskaner monnik en scheikundige, BARTHOLD SCHWARTZ, toevallig uitvinder van het *buskruid;* doch, zoo men dit niet geheel voor verdichtsel verklaren wil, zal men alleen kunnen toestaan, dat hij, gelijk meermalen dezelfde uitvindingen op verschillende plaatsen en tijden gedaan zijn, lang nadat

elders het gezegde kruid bekend was en gebruikt werd, de wijze van deszelfs zamenstelling in *Duitschland* eerst ontdekt, of deszelfs vroegere uitvinding verbeterd heeft. Immers met vele bewijzen kan getoond worden, dat men er zich elders veel vroeger van bediend heeft. Zoo niet het zoogenoemde *Grieksche vuur* (hetwelk omstreeks 670, door CALLINICUS, een *Syriër* uit *Heliopolis*, werd uitgevonden, en waarmede CONSTANTINUS POGONATUS de *Sarraceensche* vloot in brand zette) van denzelfden aard was, het is genoegzaam bewijsbaar, dat *Chinezen* en andere Oostersche volken, lang vóór dat men in *Europa* van *buskruid* wist, daarvan, of van iets, dat hetzelve zeer nabij kwam, gebruik gemaakt hebben, gelijk wij nader zullen doen blijken. — Men heeft wel beweerd, dat zij het slechts bezigden tot zoogenoemd *kunstvuurwerk*, hetwelk men, even als bij ons, bij feestvieringen, tot vervrolijking van toeschouwers, afbrandt, en dat hun de kennis van ons *buspoeder* uit *Europa* is aangebragt; doch, behalve dat dit onbewezen is, zoo schijnt dit voorgeven ook zijne eigene wederlegging met zich te brengen; want waaruit bestaat ons *kunstvuurwerk* anders, dan uit *buskruid*, dat slechts, door eene grootere bijmenging van *salpeter*, verzwakt is? Die nu dit zwakkere mengsel kende, schijnt bezwaarlijk ondersteld te kunnen worden van het sterkere onkundig geweest te zijn. Doch, wat hiervan zijn moge, met stellige bewijzen wordt beslist, dat BARTHOLD SCHWARTZ, in 1354, geen eigenlijk gezegd uitvinder van het *buskruid* is geweest, en dat, zoo *Duitschland* zijne aanspraak op deze ontdekking op niets anders weet te gronden, het zijn pleit deswege evenzeer, als dat omtrent de uitvinding der *Boekdrukkunst*, verloren heeft.

Hierin stemt inzonderheid met mij overeen de Heer J. BOSSCHA, Hoogleeraar aan de Militaire Akademie te *Breda*, die, in zijne onlangs uitgegevene vijfde Aflevering van *Neêrlands Heldendaden te land*, op bladz. 98 env., aangemerkt en bewezen heeft, dat, zoo de

ontdekking van het *buskruid* niet reeds veel vroeger in *Europa* heeft plaats gehad, dan in 1354, het gebruik van hetzelve en van *geschut* aldaar langs eenen geheel anderen weg, dan door de uitvinding van SCHWARTZ, ingevoerd en verspreid is; dewijl het, wat ons land betreft, zeker is, dat, reeds in den jare 1328, in *Gelderland*, *lange kanonnen* zijn gebruikt, en dat, in 1351, hier te lande *buskruid* is gekocht, om daarmede het slot *Rozenburg*, te *Voorschoten*, bij *Leiden*, te beschieten. Zijn Ed. staaft deze en een aantal van andere bijzonderheden met onwraakbare getuigenissen der Geschiedenis. Wij hebben geen oogmerk, om zijn berigt deswege verder na te schrijven. Liever willen wij het door hem beweerde met andere bewijzen trachten te voldingen, en te toonen, dat het gebruik van *buskruid* tot schietgeweer uit het *Oosten* naar *Europa* is afgeleid.

Vooreerst is het zeker, dat, voor het minst zestig jaren vroeger, dan 1354, waarin de uitvinding van SCHWARTZ gesteld wordt, het *buskruid* en *geschut* bekend was in *Engeland*; dewijl de Franciskaner monnik, ROGIER BACON, die aldaar in 1292, of volgens anderen in 1294, overleed, hetzelve reeds beschreven heeft. „ Men kan (zegt hij) een *kunstvuur* zamen„ stellen, dat, op elken begeerden afstand, brand sticht, „ bestaande uit *salpeter* en andere stoffen. (Namelijk *zwa„ vel* en *houtskolen*, wordt er in een ander handschrift, „ vermoedelijk van lateren tijd, bijgevoegd.) Behalve de„ zen brand vertoonen zich verbazende natuurverschijn„ selen: want men hoort, even als bij den donder, een „ zwaar gerommel in de lucht, en ziet vuurlichten, „ verschrikkelijker, dan die door de natuur verwekt „ worden: want een weinig stof, namelijk van alleen „ een vingergreep (*unius pollicis*), maakt een vreeselijk „ geweld en een vervaarlijk weerlicht, en men bedient „ er zich, op verschillende wijzen, van, om sterkten „ en krijgsbenden te vernielen."

Ten andere: In het *Glossarium mediae et infimae Latinitatis* van C. DUFRESNE, DOM. DU CANGE,

Tom. I. col. 1221, vindt men, op het woord BOMBARDA, het uittrekſel eener rekening van den *Franſchen* Krijgsthefaurier, BARTHOLOMAEUS DU DRACH, van het jaar 1338, van volgenden inhoud: „ Aan „ HENRI DE FAUMACHON voor *buskruid* en an„ dere behoeften voor de *kanonnen*, waarvan men zich „ bediende voor *Puy-Guillaume.*" — Te zelfder plaatſe gewaagt DU CANGE van den ſlag bij *Creſſi*, tusſchen de *Engelſchen* en *Franſchen*, in 1346, waarin de eerſten *geſchut* gebruikten, waaruit zij ijzeren kogels ſchoten. Opmerkelijk is hier, dat niet blijkt, dat de *Franſchen*, die de nederlaag kregen, ook *geſchut* hadden; ſchoon uit het bovengemelde zeker is, dat zij er zich reeds vroeger van bedienden. Maar misſchien bezigden zij het thans nog alleen tot het beſchieten van vestingen, en waren de *Engelſchen* hun vooruit; door het ook bij veldſlagen aan te wenden. Wat hiervan zij, men zou dit welligt te voorbarig als zeker aannemen: want het kan zeer wel zijn, dat zij het thans ook wel degelijk te velde met zich voerden, maar er zich, bij den vermaarden ſlag, niet van konden bedienen, omdat zij het in hunne legerplaats hadden achtergelaten; want het ging bij hunnen optogt zeer ongeregeld toe. EDUARD III, Koning van *Engeland*, had, met een leger van *veertigduizend* man, een' inval in *Frankrijk* gedaan, en een deel van hetzelve verwoest. De *Franſche* Koning, PHILIPPUS VI *van Valois*, een leger van meer dan *honderdduizend* man verzameld hebbende, trok tegen hem op. EDUARD, zich tegen zulk eene overmagt niet beſtand achtende, toog terug. PHILIPS vervolgde hem met zoo veel drift en ſpoed, dat EDUARD zich verpligt vond, om, in eene ſterke ſtelling, bij *Creſſi*, ſtand te houden en hem af te wachten. PHILIPS, hiervan verwittigd, aarzelt, om hem daar aan te tasten, maar laat zich daartoe, ondanks zichzelven, door zijne legerhoofden overhalen. De optogt geſchiedt dan in overijling en wanorde, en, zoo het ſchijnt, dwaſelijk op zijne overmagt vertrouwende, laat men het *ge-*

schut, dat men toen nog zoo gezwind niet wist te vervoeren als thans, in de legerplaats achter. Het treffen heeft vervolgens plaats, en met dat ongelukkig gevolg voor de *Franschen*, dat zij den slag verliezen, en tusschen de *dertig-* en *veertigduizend* man, waaronder een aanzienlijk deel van hunnen Adel, en, benevens eenige Hertogen en Graven, de Koningen van *Boheme* en *Majorka*, die zich bij hun leger bevonden, in den steek lieten; terwijl de vijanden daartegen slechts een gering verlies leden. Men zie hiervan een breed en uitvoerig verhaal bij HUME, *Historie van Engeland*, in het Leven van EDUARD III.

Ten derde: De Jezuit MARIANA, in *Hist. de rebus Hispaniae*, Tom. II. Libr. XVI. Cap. XI. p. m. 214, sprekende van de belegering van *Algeziras*, in 1343, meldt, dat, van de *Spaansche* zijde, uit het schutgevaarte, tegen de stad, met pijlen en steenen, maar, van de *Moorsche* zijde, uit dezelve, *met ijzeren kogels, door middel van buskruid*, met vuurbraking en gebalder, geschoten werd.

Eindelijk: (want waartoe verdere bewijzen aangevoerd?) De geleerde JO. OELRICHS heeft, in zijne *German. Litter. Opuscula*, (*Bremae* 1772) Tom. I, opgenomen eene *Dissertatio*, *de primis Tatarorum vestigiis victricibus*, *orbem Christianum terrentibus atque affligentibus*, van JO. CHRISTOPH. HARENBERG, waarin deze een uitvoerig verslag geeft van de eerste invallen der *Tataren* (niet *Tartaren*, zoo als men gewoonlijk schrijft) in *Hongarije*, *Boheme* enz., in het voorst der dertiende eeuw. Uit dit verslag, door den Schrijver, met vele geleerdheid, uit de meest gezaghebbende oude narigten en geloofwaardigste getuigenissen, opgemaakt, blijkt, dat, omtrent het einde der regering van TSCHINGISCHAN, die in 1228 overleed, de *Chinesche* Veldoverste KIANGCHIN een nieuw schutgevaarte (*machinam novam*) had uitgevonden, geschikt tot het uitwerpen van *steenen*; — dat de *Mongusen*, die het *paõ* noemden, het tot het schieten

van *pijlen* bezigden, en dat zij, te zelfden tijde, van *geschut*, met *buskruid*, hetgeen reeds vroeger bij de *Chinezen* bekend was, geladen, begonnen gebruik te maken, enz. Voorts wordt, omtrent het *buskruid*, aldaar nader berigt, dat het (volgens FERISCHTA, een *Perziaansch* Schrijver, die eene Geschiedenis van *Aziatisch Indië* in het *Perzisch* heeft vervaardigd, welke door zekeren DOW, een' edelen *Brit*, in het *Engelsch* is vertaald) reeds in het jaar 1008 bij de *Indianen* bekend en berucht was, en dat daarin wordt gewaagd van *vuurbrakende bombarden*, in het leger van MAHOMET CHISNEU, die zich met veel gebalder ontlasteden, en welker uitvinding de *Indianen* aan zekeren LOCKMANN toeschreven. Ten slotte wordt hier omstandig het verhaal medegedeeld van den veldslag, die op den 9 April 1241 plaats had, in de vlakte van *Lignitz*, in *Silezië*, tusschen HENRIK, Hertog van *Silezië*, *Krakau* en *Polen*, en zijne bondgenooten, aan de eene, en BATOUCAN, kleinzoon van TSCHINGISCHAN, aan de andere zijde, waarvan, onder anderen, het volgende gemeld wordt: „ De *Tataren* kenden de kunst, om, „ uit zekere werptuigen, met behulp van weinigen, „ eene groote menigte van steenen en pijlen te werpen, „ waarmede zij, zelf buiten het bereik van vijandelijke „ pijlen gesteld, den hemel verduisterden, en den vijanden gehoor en gezigt benamen. Ook voerden zij „ vaandels, waarop afschuwelijke menschengestalten waren afgebeeld, en die, onder vreeselijk krijgsgeschreeuw, „ met geweld gedrild en geschud wordende, een' zoo „ zwaren en afschuwelijk stinkenden pek- of kruiddamp „ verspreidden, dat die, den vijanden, door den wind, „ in het gezigt gedreven zijnde, hen dwong het hoofd „ af te wenden, en dus belette vooruit te zien. Eindelijk gebruikten zij vuurspuwend schutgevaarte, dat „ niet alleen den dikften rook, maar ook langwerpige en „ holle ijzeren kogels, met buskruid gevuld, uitwierp, „ welke, berstende, een gebalder, als van den donder,

„ veroorzaakten; terwijl het vuur, zich wijd en zijd „ verſpreidende, wanneer het op den grond viel, den„ zelven, in wijden omtrek, in brand zette." — Geen wonder, dat de *Sileziërs* enz., die van dit alles niets hadden, eene vreeſelijke nederlaag en ſlagting ondergingen! Ondertusſchen blijkt uit dit verhaal, (zoo men alles als waarheid opneemt, en de Schrijver het een en ander niet zeer overdreven heeft) dat het kruid, waarvan zich de *Tataren* bedienden, van het tegenwoordige verſchilde, en inmengſels had, welke, vuur gevat hebbende, vervaarlijk ſtonken, dikken rook verwekten, en niet, gelijk ons kruid, ſlechts voor een oogenblik vlam gaven, maar, even als het zoogenoemde *Griekſche vuur*, hun brandſtichtend vermogen tot op eenen afſtand behielden. Ten andere is uit dit verhaal blijkbaar, dat de *Tataren* niet alleen bedoelden, om met hun geweer te wonden en te dooden, en door hun geſchreeuw en geſchut den vijanden het *gehoor* te benemen, maar dat zij het ook op twee andere hunner zintuigen gemunt hadden, namelijk op hunnen *reuk* en hun *gezigt*. Het eerſte moge van minder gewigt geweest zijn; maar het andere was gewis van meer belang: want den vijand het zien te beletten, is zoo goed, als hem te ontwapenen, en zou misſchien nog ligt te bewerken en van dienst kunnen zijn. Ondertusſchen herinner ik mij niet, ooit van andere vroegere of latere ſtrijders gelezen te hebben, die het zoo bijzonder op de *neuzen* en *reukzenuwen* hunner partijen verzien hadden, met uitzondering van den *kieſchen* Bisſchop van *Utrecht*, die, zekere plaats belegerende, zijnen ſoldaten zorgvuldig hunne uitwerpſelen liet verzamelen, en ze, met zijne *blijden*, in de benaauwde vesting ſchoot. — Doch dit in het voorbijgaan: en hiermede genoeg van de uitvinding van het *buskruid*. Nu van het *ſchietgeweer*.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(Vervolg van bl. 77.)

De Togt naar het Westen.

Hetgene tot hiertoe is medegedeeld, berust op waarnemingen, door mijnen Echtgenoot gedaan op zijne reizen in den Staat *New-York*. Geene moeijelijkheden konden hem afschrikken. Hij maakte zich tegen de lente weder gereed, en volgde den gewonen togt der naar het Westen trekkende *Europeanen*, ten einde hunne leefwijze en den gang hunner ondernemingen oplettend gade te slaan. — Ik geef de nu volgende berigten met zijne eigene woorden.

Terwijl de kolonisten bij honderden, op kleinere en grootere schepen digt opeengepakt, den *Hudson* opvaren, plaats ik mij voor vier *dollars* op eene fraai bewerkte, prachtige stoomboot, waarin voor het meestmogelijke gemak der reizenden is gezorgd. In anderhalven dag doorvliegt men het schoonste gewest, en haalt de verhuizende landlieden te *Albany*, zestig *Duitsche* mijlen ten noorden van *New-York*, weder in. Dit is het aangenaamste gedeelte van de reis — een waar vermaak. De vrouwen verschijnen in haren fraaisten opschik, ten deele ook de heeren, en de stoomboot schijnt nu de plaats der *Europesche salons* te vervangen, waar men gezelschap ziet, maar niemand de *honneurs* behoeft op te houden. Intusschen bestaat het gezellig genoegen grootendeels in het vertoonen van kostbare en fraaije kleeding, waardoor ieder wil schitteren. Gesproken wordt er weinig, dewijl niemand zich bloot wil geven door onderhoud met eenen onbekende, wiens stand misschien geringer is, daar men zijn inkomen niet weet. Doch hiervoor stelt het heerlijkste uitzigt de reizenden genoegzaam schadeloos. Heeft men een paar uren gevaren, zoo verwijdt de rivier zich tot eene waterkom van eenige mijlen in het rond, en krijgt hier den naam van *Tappan*-meer. De oevers van dit meer zijn met aardige dorpen en gehuchten bezet, achter welke de grond allengs meer en meer begint te rijzen. Hier vindt men stapelplaatsen van landelijke voortbrengselen — hier staan de eerste handelhuizen, waar de ruilhandel aanvangt. De

ſtroom wordt vervolgens weder naauwer, en vloeit door eene bekoorlijke woudſtreek, in welker eenzaamheid men weldra door het gezigt van een prachtig gebouw op den linker oever verrast wordt. Dat is *Westpoint*, eene kadettenſchool. Dit landſchap behoort tot de ſchoonſte, die ik ooit gezien heb. Eindelijk bereikt men het einde van de vaart, het ruime, uitgeſtrekte *Albany*. Nu komt men verder op het *Erie*-kanaal, dat tot aan *Buffalo*, aan het meer *Erie*, zeventig *Duitſche* mijlen ver loopt, waarop men door 82 ſluizen tot eene hoogte van 600 voet boven *Albany* opſtijgt. Dit gedeelte van de reis, dat vier weken duurt, is zeer onaangenaam; want op de lange, ſmalle ſchepen worden, voor vijf *dollars* den perſoon, zoo veel menſchen zaamgepakt, als maar mogelijk is.

In alle rigtingen vereenigen zich gewone wegen of ijzeren ſpoorwegen met dit kanaal, of andere kanalen verbinden hetzelve met rivieren. Men ziet echter in het ganſche land ſlechts hier en daar verſtrooide boerderijen of enkele hutten; Het gezigt van zoo verbazende gewrochten der menſchelijke vlijt, welke deze onmetelijke woestijnen doorkruiſen, maakt intusſchen een' ongemeen ſomberen indruk op het gemoed. Het land toch ſchijnt niet een *jong*, maar veeleer een *uitgeſtorven* land te zijn. Hoe zijn ze ontſtaan, deze reuzenwerken? — welke *Heloten* (ſlaven) hebben voor dit handelsvolk zoo verbazende werken, tot deszelfs gemak, vervaardigd? Geene anderen, dan de arme, verblinde *Europeſche* verhuizers, welke, nadat zij hun laatſte vermogen op moeijelijke togten in het binnenland verteerd hadden, of bij het aankoopen van gronden verſchalkt waren, zich ook de laatſte zweetdruppels lieten uitperſen, om een leven te rekken, dat geen Negerſlaaf hun benijd zou hebben. Het gerucht van hoog dagloon drijft duizenden tot den arbeid; doch wanneer de toeloop vermeerdert, wordt de daghuur verminderd; en hij, die in de eerſte week elken dag een' *dollar* verdiende, moet weldra zich met een vierde van een' *dollar* vergenoegen, dewijl hij geen geld meer voor de verdere reize heeft. De gene, die hem werk verſchaft, verkoopt hem het brood zoo duur, dat hij naauwelijks genoeg kan winnen tot levensonderhoud. En wordt hij, dien ten gevolge, dan zwak en weldra ziek, zoo kruipt hij onder den naasten boom, en legt zich neder, om daar den laatſten adem uit te blazen. Zoo ontſtonden die wonderbare werken, welke men met verba-

zing in de woeste wildernis aanschouwt. Eene doodelijke stilte omgeeft den weetgierigen wandelaar; hier en daar steekt menschelijk gebeente den losfen grond uit, en verraadt het uitgebreide, maar ondiepe graf der ongelukkige arbeiders, hetwelk, aan een slagveld gelijk, zich langs de werken hunner handen uitstrekt, en den *Europeaan* de hongerigen, welke onder zoodanigen arbeid in kommer en ellende hier omkwamen, op eene treurige wijze herinnert.

Deels om deze ontzettend belangrijke tooneelen te aanschouwen, deels om landerijen, die te koop waren, te bezigtigen, vergezelde ik den avontuurlijken togt. Het langzaam vorderen op het kanaal gaf mij den tijd, om noord- en zuidwaarts uitstapjes te doen, zonder mij verre van mijne reisgenooten te verwijderen. In de eerste week legt men op het *Erie*-kanaal elken dag omtrent eene *Duitsche* mijl af, daar men alhier door ruim twintig sluizen komt. Ik maakte van de gelegenheid gebruik, om het, eene halve dagreis noordwaarts gelegene, bad *Saratoga* te bezoeken. De geneeskracht der bron heeft zelfs door de *Amerikaansche* grootspraak nog weinig vermaardheid gekregen; de landstreek behoort ook niet tot de schoonste, maar de herbergen en kosthuizen zeker tot de slechtste. Geene toonkunst laat zich hooren; want het geraas, dat een paar Negers soms in eene herberg maken, verdient dien naam niet, offchoon men het hier reeds een *brillant bal* noemt, waarbij echter niemand danst. Het gezellig onderhoud is er nog veel minder, dan in de kajuiten der stoombooten. Intusschen wil de gebiedende *mode*, dat men naar een bad ga; en zoo ijlt dan de fatsoenlijke stand van *New-York* met het begin der zomerhitte naar de koelere bergstreken van *Saratoga*; hen volgen alle de rijke lieden, welke de gele en andere koortsen van *New-Orleans*, *Charlestown* en in het algemeen uit zuidelijker gewesten jagen. Evenwel hoort men weinig spreken. Het is, alsof de badgasten hier het hoofd nog altijd vol hebben van handelzaken en groote ondernemingen. Den vreemdeling wordt aanbevolen, dat hij niet moet verzuimen, het nabijgelegene *Spa* te bezoeken, hetwelk zijnen naam even goed verdient, als de aan het kanaal gelegene zoogenaamde steden *Rome*, *Weenen*, *Amsterdam*. Onvoldaan en met zeker misnoegen verlaat men de beide badplaatsen.

Zoo veel te belangrijker en aangenamer was het laatste uitstapje, dat ik naar den waterval van de *Niagara* deed. Te

Pendleton, waar het gegraven kanaal in eene bevaarbare rivier uitloopt, nam ik paarden en reed naar *Manchester*, dat niet verre van den waterval ligt. Reeds op grooten afstand hoort men gedruisch, dat allengs een verschrikkelijk geraas wordt; en nog moet men uren ver rijden, eer het stadje is bereikt. De naam *Manchester* past hetzelve; want elk huis is eene fabrijk en heeft een stoomwerktuig, dat aan het gezin onderhoud verschaft. De vlijtige inwoners houden zich enkel met hun werk bezig, zoodat reizigers hier bezwaarlijk verblijf vinden, en dus meestal aan de overzijde naar *Chippewa* gaan, dat *Engelsch* eigendom is.

Een kwartier uurs van *Chippewa* is eene *Engelsche* herberg zoo aangelegd, dat men uit de zaal het verbazende natuurverschijnsel in deszelfs geheele pracht en grootheid kan aanschouwen. De grond dreunt, het huis schudt, en men ziet eenen 600 vademen breeden stroom, in wit schuim en stof opgelost, met een onbeschrijfelijk geraas van eenen 160 voet hoogen rotswand nederstorten. Vruchteloos zou ik beproeven, een schouwspel te schilderen, dat alle verbeelding te boven gaat. Eerst na een uur lang op hetzelve gestaard te hebben, werd het mij mogelijk, andere voorwerpen op te merken. De kamer was intusschen vol geworden van menschen, die er niet aan schenen te denken, om naar de glasramen te gaan en het prachtige natuurverschijnsel te bewonderen. Zoo veel vermag de gewoonte! Ik zag uit mijn venster regts en links; overal staken uit de vensters laarzen en schoenen naar buiten, wier eigenaren achterover op de stoelen lagen, en over handelzaken of verkiezingen spraken. Onder de gasten bevond zich een *Ier* — men noemde hem JACK HOND — die alle groote watervallen bezocht had en aldaar zijne spring- en zwemkunst vertoonde.

Ik liet mij weder naar den *Amerikaanschen* oever van de rivier overzetten, dewijl van daar eene brug met stoute kunst over de rots gelegd is, die den waterval in twee gedeelten scheidt, en te midden van den stroom een eiland vormt, waarop eene kleine herberg staat, mede het eigendom van een' *Engelschman*. Van den rand dezes eilands zijn in de rots trappen uitgehouwen, welke naar beneden in den afgrond leiden. Daar nu de stroom, door het geweld van den aandrang des waters, in een' grooten boog voorwaarts zich nederstort, kan men langs deze trappen beneden den val in de bedding der rivier afdalen. Onwillekeurig herinnert men

zich hier de schilderingen van den *Tartarus*, zoo als ze bij VIRGILIUS voorkomen. Het benedenste van den trap is een weinig moeijelijk te betreden; maar dan staat men geheel veilig onder den breeden, nederstortenden stroom, en bevindt zich slechts in een' zachten regen, als in een druipbad. Twee *gentlemen*, welke naast mij stonden, schreeuwden elkander in het oor; ik luisterde met de meestmogelijke inspanning, hopende iets belangrijks te vernemen, en ik hoorde de woorden: *voor tienduizend dollars geassureerd* — meer kon ik niet verstaan, en dit was ook genoeg!

Die behalve voor den koophandel ook nog voor iets anders smaak heeft, moet hier ten minste de nietigheid van den mensch gevoelen. Zoo veel te stouter en roekeloozer vertoonde zich het waagstuk van den reeds vermelden *Ier*. De afgrond scheen den koenen springer nog niet diep genoeg te zijn; hij had op het eiland eene stellaadje ter hoogte van 50 voet opgeslagen. Terwijl hij naar boven klom, plaatste zich zijn getrouwe beer, welke zoo tam als een hond was, onder de stellaadje, en verloor zijnen meester niet uit het oog. De *Ier* begroette van boven het gezelschap naar alle zijden, verzocht om eene kleinigheid voor hem bijeen te zamelen, en stortte zich nu in den vloed neder. Toen het vallende ligchaam den maalstroom bereikt had, sprong de beer schielijk na, en binnen den tijd van een half uur kwamen man en beer behouden, langzaam en bedaard over de brug op de rots stappen, plaatsten zich aan eene tafel en aten zeer smakelijk. Deze echte *salto mortale*, welke misschien zijns gelijken niet heeft, werd door JACK in den loop diens zomers nog meermalen herhaald; doch op zekeren dag eindelijk sprong hij tweemaal achter elkander, zonder te wachten, dat het plankje boven op de stellaadje, waarop hij stond, geheel droog was — hij gleed uit, en nog in den val hoorde en hem roepen: *Ik kom niet weder!* Hij hield, helaas! woord, en zijn getrouw dier, dat nooit verzuimde hem na te springen, kwam ook niet weder ten voorschijn.

Van de *Niagara* begaf ik mij verder naar *Buffalo*, alwaar mijne reisgenooten in deerniswaardigen toestand aankwamen. Verzwakt en moedeloos waren zij den vorigen avond tot aan de laatste sluis gekomen; doch dewijl deze des nachts niet meer geopend werd, moesten zij zoo na bij het doeleinde, waar hun lijden eindigen of althans veranderen zoude, vernachten. Te vergeefs smeekten zij, om binnengelaten te

worden, en wilden zelfs gaarne te voet naar *Buffalo* gaan; doch het is nu eenmaal de regel — alwat in *Albany* voor *Buffalo* ingenomen wordt, dat moet in *Buffalo* en mag niet eerder gelost worden. Voor koopwaren moge dit goed zijn, voor menfchen past het niet, gelijk de uitkomst hier leerde; want van de honderdzeventig perfonen, welke te *Albany* aan boord gingen, waren er acht op reis geftorven, en in dezen laatften verfchrikkelijken nacht ftierven er nog eenentwintig op het fchip. Toen nu de overgeblevenen te *Buffalo* kwamen, wilde men dezelve niet aan wal laten gaan, dewijl men vreesde, dat er eene befmettelijke ziekte onder hen ontftaan was. Eindelijk werd nog zoo veel barmhartigheid betoond, dat men hun toeftond aan land te ftappen; zij moesten echter, op eenigen afftand van de ftad, naar de zijde van het bosch trekken en aldaar zich legeren, om *quarantaine* te houden.

Van hier nu zetten de kolonisten op het meer *Erie* hunne reis verder voort, en verftrooijen zich dan in de westelijke landen. Wat het lot der meesten moet worden, is uit de reeds vermelde bijzonderheden genoeg af te leiden. De menigte dier menfchen wordt met den vloed naar het westen gedrongen, en een gedeelte hunner, als door de eb, naar het oosten teruggeworpen; en tot deze weinigen behoorden die uitgehongerde lieden, welke wij op de kaaijen van *New-York* terftond bij onze aankomst zagen.

(*Het vervolg hierna.*)

UITTREKSEL UIT EENIGE BERIGTEN EN AANTEEKENINGEN OVER IJZEREN WEGEN, ENZ.

(*Vervolg van bl.* 568 *des vorigen jaars.*)

§ 2. Het vasteland van *Europa* is, even als *Noord-Amerika*, voor het grootfte gedeelte van deszelfs omtrek door de zee omgeven. Het is met bevaarbare ftroomen, rivieren en kanalen doorfneden, die zich in alle rigtingen in die zee uitftorten; maar het ontbreekt evenwel nog te veel aan eene onderlinge verbinding der bevaarbare rivieren en ftroomen en der voornaamfte handelwegen in het binnenfte der Staten, waardoor het handelsverkeer in 't algemeen levendiger zoude kunnen worden.

In *Duitschland*, *Frankrijk*, de *Nederlanden* en *Rusland*

worden de gedachten sinds eenige jaren immer levendiger, om ijzeren wegen aan te leggen. Zoo heeft b. v. de Ridder J. VON BAADER, in zijne boven vermelde van 1822 tot 1828 uitgegevene geschriften, eene vereeniging van den *Donau* met den *Main* en *Rhijn* door een' ijzeren weg tusschen *Donauwerth* en *Markbreit* voorgeslagen, welke, op eene lengte van ongeveer 15 mijlen, *f* 1,400,000 en dus *f* 100,000 per mijl zou kosten. Professor F. LIST heeft dit ontwerp in 1829 niet alleen ondersteund, maar breidt hetzelve nog verder uit op *Beijeren* en geheel *Duitschland* tot aan de kusten der Noord- en Oostzee. Deze Schrijver slaat voor *Beijeren* drie hoofdrigtingen voor: 1º. Van *Bamberg* naar *Lindau*. 2º. Van *Kitzingen* naar *Munchen*. 3º. Van *Gunzburg* naar *Munchen* en tot aan de zuidelijke grenzen; en twee zijtakken: a) van *Baireuth* naar de hoofdrigting No. 1; b) van een punt aan den *Tauber* naar de hoofdrigting No. 1. Hij zegt, dat alle deze rigtingen de lengte van 300 uren, en de kosten van 9 millioenen guldens niet overschrijden zouden.

Van deze *Beijersche* ijzeren wegen moet uit *Bamberg* een hoofdweg door *Duitschland* gaan, de eene regt op *Brunswijk*, *Bremen*, *Hamburg* en *Lubeck*, en de andere van *Frankfort* over *Gotha* naar *Leipzig*, zullende deze wegen buiten *Beijeren* ongeveer 6 millioenen guldens kosten, en in korten tijd 10 pct. inkomsten geven. (*) Deze ontwerpen zouden derhalve te zamen 15 millioenen guldens kosten.

In *Oostenrijk* heeft de Ridder VON GERSTNER, in zijne bovengemelde van 1824 tot 1829 uitgegevene geschriften, voorgeslagen, om den *Donau* met de *Moldau* en de *Elbe* te verbinden, door middel van een' ijzeren weg van *Linz* naar *Budweis*, en eene Maatschappij tot stand gebragt, welke dezen ijzeren weg tusschen de laatstgenoemde plaatsen over 16½ mijlen grootendeels laat uitvoeren, die na de voltooijing 1,600,000 guldens, of gemiddeld nagenoeg 160,000 guldens per mijl kosten zal.

Tusschen *Pilsen* en *Praag* werd reeds in 1827 een ijzeren en houten spoorweg, voor het vervoer der natuurlijke produkten uit het gebergte en de bosschen aan de *Mulda* en de *Elbe*, aangelegd.

Volgens de openbare nieuwspapieren heeft men ook het

(*) Wij meenen op goede gronden, dat dit veel te voordeelig wordt voorgesteld. — *Vert.*

voornemen, om de bevaarbaarheid van den *Donau* van *Weenen* naar beneden door *Hongarije* tot aan de Zwarte Zee te verbeteren, ten gevolge van een in 1833 gedaan onderzoek, om deze rivier met stoombooten naar *Odessa* te bevaren.

Volgens berigten uit *Leipzig* van 22 Nov. 1833 houdt zich eene aldaar opgerigte Maatschappij bezig met het ontwerp van een' ijzeren weg van *Leipzig* naar *Dresden*; terwijl eene Commissie uit *Praag* en *Weenen* aldaar is aangekomen, om over de vereeniging tusschen den *Donau* en de *Elbe* (waarvan het bovengemelde *Gerstnersche* ontwerp een gedeelte uitmaakt) en andere verbindingen tusschen den *Bovenrhijn* en den *Donau* te beraadslagen. — Deze ontwerpen staan derhalve met de bovengenoemde *Hanzeatisch-Beijersche* en met de *Oostenrijksche* ijzerwegen in verband, waaraan zich de navolgende aansluiten:

In het Groothertogdom *Baden* heeft de Commercieraad NEWHAUSE in 1833 den voorslag gedaan tot de uitvoering van een' ijzeren weg met stoomwagens tusschen *Manheim* en de *Bodenzee*, waarop eene stoomvaart bestaat, 't welk bij de Regering aldaar bijval gevonden heeft. Van de *Bodenzee* af zal deze weg zich niet alleen door *Zwitserland* naar *Opper-Italië* en tot de *Adriatische* Zee uitstrekken, maar ook met het in *Frankrijk* korteling voltooide *Rhone-* en *Rhijn*-kanaal en met de ijzeren spoorwegen in verband gebragt worden, die van *Havre* en andere *Fransche* zeehavens over *Parijs* naar *Straatsburg* tot aan den *Rhijn* ontworpen worden; te welken einde de maker van den weg tusschen *Liverpool* en *Manchester*, de Heer STEPHENSON, zich in den zomer van 1833 in *Parijs* bevond.

In *Keurhessen* heeft de Heer HENSCHEL, te *Kassel*, het maken van ijzeren wegen door zijn boven aangehaalde geschrift weder ter sprake gebragt. Hij begroot de kosten van een' daar te maken ijzeren weg met vier sporen op 95000 (*Duitsche*) rijksdaalders per mijl, en derhalve 20000 rijksdaalders hooger, dan de *Pruissische* mijl ijzeren weg van 2000 Rhijnlandsche roeden tusschen *Minden* en *Keulen* begroot geworden is.

De Heer HENSCHEL merkt op, dat hij reeds in 1822 voorslagen heeft gedaan van ijzeren wegen voor bergwerken enz., en dat hij den aanleg van een' ijzeren weg tusschen *Frankfort aan den Main* en *Bremen* heeft opgeworpen. Deze rigting zou derhalve van *Frankfort a. d. M.*, door *Hessen*, onge-

veer over *Hanau*, *Fuldanach*, *Kassel*, en van daar verder over *Hannoversch Munden*, *Göttingen*, *Hannover* naar *Bremen* enz. loopen. Zij zou van *Frankfort a. d. M.* tot *Lubeck* ongeveer 60 postmijlen lang worden, en zou 5,700,000 rijksdaalders, of, volgens eene andere berekening, 4,500,000 rijksd. kosten. Een stoomwagen zou dezen weg in 24 uren, of in 2 dagen tijds, met 3 tot 4000 centenaars afleggen. — Bovengemelde lijn zou eene soortgelijke daarstellen, als de vroeger door Prof. LIST ontworpene rigting van een' *Hanseatisch-Beijerschen* ijzeren weg tusschen *Frankfort a. d. M.*, *Bremen*, *Hamburg* en *Lubeck* enz.

Deze dwarsverbinding tusschen den *Main*, den *Bovenrhijn*, de *Wezer*, de *Elbe*, de *Noord-* en *Oostzee* zou een aanmerkelijk gedeelte van het zuidelijke met het noordelijke *Duitschland* met elkander vereenigen. Om het bestaan of niet bestaan van dezen ijzeren weg te bepalen, komt het derhalve slechts daarop aan, of het vervoer der goederen toereikend zijn kan, om het daartoe benoodigde groote kapitaal met nut en zekerheid te kunnen aanwenden, en of de verschillende Staten, die door deze lijn doorsneden worden, al of niet een gemeenschappelijk handelsbelang en systema hebben, om deze werken te bevorderen en toe te laten.

De Heer HENSCHEL gelooft, dat de door den Heer ALEXANDER GORDON voorgeslagene stoomwagens voor gewone wegen geen twijfel overlaten omtrent het welgelukken van dezelven, en omtrent derzelver verkiesbaarheid boven het gebruik van paarden. Deze meening wordt nog door een openlijk berigt uit *Londen* van den 14 Dec. 1833 ondersteund, toen aldaar eene Maatschappij is opgerigt met 300,000 pond st., welke thans 50 stoomwagens voor gewone straatwegen laat maken. Wanneer het gebruik van stoomwagens op gewone wegen door de ondervinding als goed bevestigd wordt, dan kunnen de ijzeren wegen ook zuiniger gemaakt worden. En wanneer het door de ondervinding bewezen wordt, dat de door HENSCHEL aangeprezen luchtwagen voldoende is; dan zullen deze boven de stoomwagens de voorkeur verdienen, dewijl zij geen brandstof kosten, en de reizigers door stoomhitte noch rook gehinderd worden.

Deze zijn de voor het grootste gedeelte van *Duitschland* gedane voorslagen tot het aanleggen van ijzeren wegen, waardoor de voornaamste rivieren en steden met elkander zouden verbonden worden.

(*Het vervolg hierna.*)

BIJZONDERHEDEN UIT DE LEEFWIJZE VAN DEN VOORNAMEN STAND IN CHINA, NIEUWELINGS MEDEGEDEELD.

„ Dit wonderbare land blijft nog steeds zijne belangrijkheid „ voor *Europeanen* behouden; nog telkens hebben de berigten „ van daar iets nieuws, iets ongewoons, iets oorspronkelijks, „ en geen reiziger keert van daar terug, zonder de „ bewijzen mede te brengen, dat wij *China* en deszelfs bevolking „ nog geenszins zoo naauwkeurig kennen, als wenschelijk „ is wegens het eigenaardige van beiden. Dit blijkt „ ook weder uit het Reisverhaal van den Heer Dr. F. J. F. „ MEYEN, die, in de jaren 1831—33, met het Koninklijk „ *Pruissisch* koopvaardijschip, *Prinses Louize*, Kapitein „ WENDT, eene Reis rondom de Wereld deed, en reeds de „ beide eerste deelen van zijne Reisbeschrijving in het licht „ gaf. Uit dit, te *Berlijn* in 1834 verschenen, werk nemen „ wij het volgende verslag over."

Woningen der rijke Kooplieden.

In gezelschap van den Heer LINDSAY bezochten wij verscheidene voorname kooplieden, welke wij in de *Engelsche* Factorij hadden leeren kennen, en wij bezagen hunne woningen zeer naauwkeurig. De huizen van deze handelaars, gelijk in het algemeen die van alle aanzienlijke personen, zijn naar de straatzijde met een' hoogen muur omgeven, waarin, behalve de deur, geene opening wordt gevonden. Bij den ingang door deze deur is eene voorkamer met eenen portier. Soms bestaat deze kamer uit eene groote zaal, en aan het einde hangt een groot afgodsbeeld, met gouden sieraden en spreuken daarnevens; onder dit beeld staan tinnen offergereedschappen, terwijl er dag en nacht lichten branden. In hetzelfde vertrek zijn ook draagstoelen, en dragers derzelven altijd bij de hand. Zijwaarts van deze kamer gaat men over een voorplein naar de woning van den heer en diens vrouw. Op dit kleine voorplein, dat met een' zuilengang in het rond voorzien is, vindt men vogels in groote kooijen of in de nissen der wanden; en in kleine waterkommen, die omtrent zes duim water hebben en met geel zand op den bodem gevuld zijn, ziet men eene menigte goudvisschen, welker kleuren, naar mate van den ouderdom, verschillen — daar zijn

zwarten en bonten, zilverwitten en goudgelen. Voor deze waterbakken ſtaan heerlijke bloemen op groote ſteenen voetſtukken, en tegen de wanden van deze galerijen ziet men zitplaatſen van bamboes, waarop de *Chinezen* zich in de warme zomernachten vermaken met het geplas der visſchen en het gezang der vogelen.

In de woonkamers van deze *Chinezen* ziet men de grootſte overlading van zonderlinge ſieraden. Dikwijls zijn aan de zoldering van eene enkele zaal 50, 60, ja tot 100 groote lantarens, lampen en kroonen opgehangen, zoodat er geen ledig vak overblijft. De kroon in het midden des vertreks is gewoonlijk zeer groot, en gelijk aan onze oude glazen kroonen, alleen met dit onderſcheid, dat het glas verſchillend gekleurd is, waardoor het geheel zeer bont wordt en zich bij de verlichting ten uiterſte prachtig vertoont. De armen zijn ſteeds van glas, en over elk licht ſtaat een lampglas, ten einde geen togtwind in het branden moge hinderen. De overige lampen en bonte lantaarnen zijn altijd in eene juiste orde opgehangen, zoodat men telkens twee of vier van dezelfde ſoort in elk vertrek nevens elkander aangebragt ziet. Gewoonlijk zijn dezelve met zijde overtrokken, en borduurwerk en heerlijke verſieringen van franjes en kwasten maken deze meubels zeer duur. Wij wilden een paar zulke lampen medebrengen; maar de gemeenſten, die wij te zien kregen, kostten 40 piasters. Zeker wordt eene verwonderlijke pracht door de menigte en door de veelvuldige verſcheidenheid van de kleuren dezer lampen ten toon geſpreid; maar de kostbaarheid is ook bijkans ongeloofelijk.

Aan de pilaren, welke in deze zeer groote vertrekken tot ſchraging van de zolders dienen, hangen groote *Chineſche* afbeeldingen, of gedenkſpreuken, welke laatſte met groote vergulde karakters geſchreven en in den vorm van onze prenten in lijsten gevat zijn. Kleine en groote ſpiegels in zeer zware lijsten van donkerbruin hout, en eene menigte antieke dingen, vindt men ſteeds op de tafels en op andere ſtukken huisraad tot verſiering geplaatst. Aan de wanden der kamer ſtaan houten ſopha's, die zonder ſmaak bewerkt en ongemakkelijk zijn; eene gevulde zijden ſprei ligt daarop, en maakt dezelve nog eenigermate zacht. In elke groote kamer, alwaar men bezoek ontvangt, wordt ergens eene nis gevonden, die met een venſter voorzien is; op deze plaats zit gewoonlijk de heer van den huize. Hier is eene hoogte

van $2\frac{1}{2}$ voet aangebragt, waarop eene tafel van één voet hoogte ſtaat. Op deze tafel wordt altijd iets tot verſiering gevonden, b. v. eene of andere kostbare oudheid, eene fraaije vaas of andere potten met bloemen; bij zeer rijke lieden zijn er ook nog wel andere kleine ſieraden nevens geplaatst. Aan beide zijden der tafel liggen geborduurde ſpreien, welke een weinig gevuld zijn, en daarachter groote, ronde en zacht gevulde kusſens, met rood laken of met leder overtrokken. Nevens deze zitplaatſen, digt aan de wanden der nis, ziet men kapſtokken van porſelein of van fijn gevlochten bamboesriet, waaraan de mutſen of kleine fluweelen hoeden der *Chinezen* gehangen worden, zoodat dezelve ſteeds bij de hand zijn, wanneer zij van hunne plaatſen opſtaan; voorts op den achtergrond der nis insgelijks ſieraden, hetzij oudheden, hetzij nieuwere kostbare vazen. De zucht voor dergelijke oude kunstvoortbrengſelen des lands — een gevolg van het verval der beeldende kunſten, dat veroorzaakt wordt door de krijgsmansheerſchappij in den lande — is daar nog grooter, dan bij ons de achting voor *Romeinſche* en *Griekſche* oudheden. Op de tafel tusſchen de beide gevulde zitplaatſen ziet men ſteeds de *Chineſche* waterpijp van metaal en zeer fijn gekorven tabak daarnevens; de overige lange pijpen met zeer kleine koppen worden in een' hoek der kamer gevonden. De ſtoelen, de ſopha's en tafels in de woonkamers der rijke *Chinezen* zijn allen van een zeer hard bruinrood hout gemaakt, en niet alleen ongemakkelijk, maar ook zonder eenigen ſmaak. Snijwerk verſiert de kanten. Schoon eenvoudig zijnde, kosten dezelve veel gelds, hetgeen waarſchijnlijk aan de zeldzaamheid van het hout is toe te ſchrijven. De ſtoelen hebben gevulde en hooge rugleuningen; ook zijn dezelve met zijleuningen voorzien, en worden in het midden der kamer, in twee regte, acht voet van elkander verwijderde, rijen geplaatst, maar zoo, dat telkens tusſchen twee ſtoelen een klein vierkant tafeltje te ſtaan komt. Treedt men in zoodanige kamer, dan bevindt men zich terſtond tusſchen deze rijen van ſtoelen, en wordt genoodigd, om aldaar te gaan zitten. De kop thee, welke doorgaans onmiddellijk wordt aangeboden, komt dan op het tafeltje te ſtaan, dat ieder naast zich heeft, om tevens ook met zijnen arm daarop te kunnen leunen.

De boekerijen in de woningen van bijzondere perſonen zien er zeer zonderling uit. Daar de *Chineſche* werken in losſe

bladen uitgegeven en niet ingebonden worden, legt men ze neder. De bergplaatſen dezer boekverzamelingen zijn niet regelmatig afgedeeld; men heeft altijd voor elk werk, uit hoe veel deelen het ook beſtaan moge, een bijzonder vak ingerigt, waardoor dezelve, uit hoofde der zeer verſchillende grootte van de boekwerken, een zeer bont en onregelmatig voorkomen hebben.

Het Middageten.

Het was eenige dagen vóór onze afreize van *Kanton*, toen wij van den *Hong*-koopman YOUNG-MOWQUA een bezoekkaartje en tevens eene uitnoodiging tot het middagmaal ontvingen; deze kaartjes zijn veel grooter, dan de bij ons gebruikelijke, en van een bijzonder fraai rood papier. MOWQUA is een der jongſte *Honguisten*, of dier kooplieden, welke bijzonder met *Europeanen* handel drijven. Hij is in het bezit van een' witten knop op de muts, welke, naar het ons toeſcheen, van ivoor is, en die den vijfden graad van *Mandarijn* aanduidt. De zoon en broeder van MOWQUA droegen ſlechts de gouden kogels op de mutſen.

Des avonds ten zes ure begaven wij ons naar dezen maaltijd. Bedienden met geweldig groote lantaarnen gingen ons voor, en eene zekere hoeveelheid van boomwol werd medegenomen, om het trommelvlies ten minſte eenigermate tegen de *Chineſche* muzijk te beveiligen. De ruimte van de deur des huizes en het voorhuis waren vol bedienden. Overal brandden lantaarnen, en eene geweldige muzijk klonk ons tegen.

Toen de gasten binnenkwamen, werden dezelve door den gastheer en zijne zonen begroet, en, onder vele pligtplegingen, tot aan de ſtoelen in de woonkamer geleid. De kleedingſtukken van deze rijke *Chinezen* waren voor den avond van heden ongemeen prachtig. De jonge MOWQUA droeg over alle zijne andere zijden kleederen, welke met eene fraaije zijden ſjerp vastgemaakt waren, nog een' zeer kostbaren pels. Zij hielden de fluweelen mutſen beſtendig op het hoofd, en namen die zelfs bij het groeten niet af. De prachtige haarbos van ongemeene dikte en lengte gaf aan deze mannen een eerwaardig aanzien.

De gasten namen plaats op de ſtoelen, die, zoo als reeds gezegd is, in twee lange rijen ſtonden. Terſtond werd thee toegediend, en wel, gelijk trouwens van zelve ſpreekt, in

echt *Chineesch* porfelein. Het theegoed bestaat uit groote koppen en kleine, vlakke schoteltjes, die als dekfels dienen; het geheel staat op een gebogen presenteerblad, dat van tin, zilver of goud is, naar mate van den rijkdom des bezitters. De *Chinezen*, even als de *Japannezen*, drinken de thee zonder suiker, zonder melk en zonder rum; zij werpen slechts wat thee in het kopje, en gieten er kokend water over. Dit laten zij een weinig staan, scheppen dan met het vlakke dekfel van het kopje dat aftreksel af, en drinken het zoo heet als mogelijk is. Daar de thee, welke de *Chinezen* gebruiken, uit geheele bladeren bestaat en niet gebroken is, blijft het daarop gegoten vocht steeds klaar.

Onder de meubelen, welke de kamer van dezen rijken koopman versierden, waren twee groote lantaarnen van hoorn; dezelve hadden wel drie voet hoogte en 2½ voet breedte; doch nergens konden wij eenig spoor van zamenvoeging bemerken. Een groot *Engelsch* spiegelglas zat in eene gewone *Chinesche*, zeer lompe lijst, dewijl de eigenaar door het gebruiken van *Europesche* goederen geen opzien wilde verwekken. — In de naaste kamer bevonden zich de toonkunstenaars, onder welke verscheidene voorname zangers waren. Men speelde bestendig gedurende het gansche feest, en voerde eene soort van *opera* uit. Het geraas, dat die lieden maakten, was inderdaad ontzettend, doch de *Chinezen* zelve schenen er geen acht op te geven; alleen dán, wanneer voor een oogenblik het gesprek haperde, luisterden zij naar het gezang, en toonden zekere geestigheid, om te lagchen of aanmerkingen te maken.

Weldra begon nu het middagmaal. Wij werden in eene andere zaal geleid, en namen plaats aan kleine vierkante tafels voor zes personen. De tafels stonden in een' halven kring, en bleven aan de zijde, naar het midden gekeerd, onbezet. Aan de middelste tafel zat de gastheer, en aan elke andere tafel een *Chinees*, die aldaar de *honneurs* waarnam. De ledige zijden der tafels, waar niemand zat, waren met scharlakenroode, fraai geborduurde zijden kleeden behangen. Men had, met goud en zijde van verschillende kleur, *Chinesche* bloemen van niet bijzonder schoone vormen daarop afgebeeld. Aan de voorzijde waren op den kant van elke tafel heerlijke vruchten in kleine fruitmandjes opgezet en schoone bloemen daartusschen geplaatst. De gansche tafel stond verder bedekt met kleine schaaltjes en bordjes, welke,

zeer naauwkeurig in rijen verdeeld, vruchten, ingelegde spijzen, banket, boterhammetjes met fijn koud gevogelte en honderd andere dingen bevatteden. Men had bij het plaatsen van dit alles zeer veel kunst aangewend; onder anderen waren geheele rijen van bordjes met drie- en vierzijdige piramiden bezet, welke men uit kleine stukjes van fazanten, gelardeerde ganzen, worst en andere dergelijke dingen sierlijk opgebouwd had. Hier stonden schaaltjes met kleine oranjeappels, benevens ingelegde pruimen; daar borden met amandelen van verschillende soorten, die allen zeer goed smaakten. Op eenige vlakke schotels waren menigerlei kleine zaden van onderscheidene kleur zoo kunstig gelegd, dat elke kleur een bijzonder vak uitmaakte. Wij merkten hierbij eene soort van kweperenpitten op, welke zeer goed smaakten; verder wikken, die, rijkelijk gebruikt wordende, eene zeer nadeelige werking doen; bovendien kastanjes en hazelnoten, die de onzen veel overtreffen; ook druiven uit de noordelijke gedeelten des rijks, citroenen, limoenen, ingelegde en drooge gember, enz.

Zoodra men slechts eenigen tijd in *China* zich opgehouden heeft, ziet men dagelijks, ja van uur tot uur telkens meer, dat de *Chinezen* alles anders doen, dan wij. Zoo ging het ook hier bij het gastmaal; want men begon met datgene, wat bij ons het nageregt zoude uitmaken.

Geen tafellaken dekt den disch. Voor elke zitplaats staan drie schoteltjes, het eerste ter linkerhand is gevuld met *soya*, dat de *Chinezen* bij schier alle spijs gebruiken; het tweede dient voor het gewone eten, en in het derde ligt een porseleinen lepel, waarmede de soepen genuttigd worden. Voor deze drie schoteltjes, welke in ééne lijn geplaatst zijn, liggen twee ronde staafjes of stokjes, waarmede men eet, en welke bij rijke lieden kunstig uit ivoor vervaardigd zijn. Het valt den vreemdeling zeer moeijelijk, met deze twee staafjes de spijzen op te nemen, en de *Chinezen* vermaakten zich, dat zij ons daarmede zoo onhandig zagen te werk gaan. Een onzer dischgenooten zeide zelfs: *De Europeanen willen zoo verstandig zijn, en zij weten niet eens fatsoenlijk te eten!* In plaats van servetten lagen voor ieder kleine vierkante stukjes papier, met roode strepen versierd, die door de *Chinezen* werkelijk tot afvegen gebruikt werden. Toen het gastmaal begon, noodigde ons de gastheer, om van de fijne spijzen gebruik te maken, terwijl hij telkens den keurigen smaak of

de zeldzaamheid van het eene en andere deed opmerken; en nu kwam het er op aan, om met de twee ſtaafjes de ſpijze uit den ſchotel in den mond te brengen! Daar de *Chinezen* geen tafellaken gebruiken, hebben zij, in de plaats daarvan, een zeer loffelijk gebruik; er liggen namelijk op de tafel groote bladen, welke zij, zoodra eene rij geregten afgedaan is, met alles, wat er op ſtaat, laten wegnemen, waarna terſtond andere, met nieuwe ſpijzen voorziene, bladen opgedragen worden.

Muzijk en gezang duurden onder den maaltijd onafgebroken voort, waarbij zich inzonderheid de zangers onderſcheidden, welke met hunne gillende ſtemmen een vreeſelijk leven maakten; terwijl de groote metalen klokken, *gong-gong* genoemd, krachtig daartusſchen bromden. — Zoodra de eerſte rij geregten afgedragen was, werd bij elken gast nog een kleine kop geplaatst, om den heeten *ſamtſchu* te drinken, welke aan eene *Chineſche* tafel onzen wijn vervangt, maar in kracht den arak gelijkt. Het is een uit rijst door gisting bereide drank, welke ſteeds kokend opgedragen wordt. Bedienden gaan met groote zilveren kannen rond, en ſchenken voor de gasten dezen nektar in, die ook, bijzonder door zijne hitte, zeer ſpoedig begint te werken. De *Chinezen* nemen overigens bij het drinken omtrent dezelfde regels in acht als de *Engelſchen*; zij noodigen om mede te drinken, vatten dan den kop met beide handen, wenſchen elkander geluk, ledigen denzelven met ééne teug, en keeren dan de binnenzijde den naasten gast toe, om te toonen, dat zij tot den laatſten druppel uitgedronken hebben. Als wij eenmaal onzen kop niet uitdrinken wilden, hield een *Chinees* ons den zijnen beſtendig voor, en knikte zoo lang, tot dat wij den onzen ook geledigd hadden. Soms ging de gastheer naar eene der tafels, en dronk op het welzijn van het gezelſchap, dat aan dezelve zat; ſoms ſchonk hij ook zelf den *ſamtſchu* in.

De ſpijzen, gedurig in kleine gedekte ſchotels opgedragen, werden telkens aan de gasten voorgediend; dit althans had plaats bij de twintig eerſte geregten. Het aantal dier geregten was bijkans ongeloofelijk, maar de ſmaak derzelven niet zoo veelvuldig verſcheiden. Alle vleeschſpijzen waren zeer fijn geſneden, en kwamen als *ragouts* op tafel, waartoe de ſauſen ſteeds met *Indiſche* zwaluwennesten, met *trepang* (*), met

(*) Eene ſoort van *mollusken* of weekdieren, die in de *Indiſche* zeeën wordt gevonden. In *China* en *Japan*, gelijk

vinnen van haaijen en meer dergelijke zonderlinge lekkernijen toebereid waren. Zoodra het eerste gedeelte van het gastmaal, dat reeds uit zestig geregten bestond, was afgedaan, kwamen verschillende soorten van soep ten voorschijn. Deze werden in kleine schaaltjes op het midden der tafels gezet, en zoo at dan ieder met zijn' kleinen porseleinen lepel uit den schotel. Men draagt gewoonlijk vier, vijf of zes onderscheidene schaaltjes op, en plaatst daartusschen nog in kleinere schaaltjes verschillende andere spijzen, waaronder menigerlei soort van pasteijen, banket, krachtig hoendernat, waarin het vleesch zeer fijn geschaafd was, enz.

Tusschen de onderscheidene groote afdeelingen van den maaltijd werd er thee toegediend en tabak gerookt, waarbij men een weinig kon uitrusten, om daarna op nieuw weder aan het werk te gaan. Nadat men eenige malen zoodanige verpoozing had gehouden, werden voor den halven cirkel nog vijf tafeltjes geplaatst, welke met gebraden speenvarkens en allerlei gevogelte bedekt waren. Hierop nu traden er tien koks in de zaal; zij waren allen gelijk en keurig gekleed. Voor elk der vijf genoemde tafeltjes plaatsten zich twee derzelven, en begonnen met lange messen de hard gebraden huid van dit gebraad te kloppen, hetgene vrij wel op de maat geschiedde en ons niet weinig verraste. Andere bedienden, welke voor de tafeltjes stonden, legden de stukjes, waarin het gebraad werd gesneden, op kleine borden, en zetteden die dan op onze tafels.

Na het eindigen van het gastmaal kwamen de koks nog eens in de zaal, om te bedanken voor de eer, welke hun daardoor was bewezen, dat zij voor een zoo aanzienlijk gezelschap hadden mogen koken en braden. — Wij hadden volle zes uren aan tafel moeten zitten, en honderden van spijzen laten voorbijgaan, zonder die te proeven. Zoo groot is de verkwisting der rijken in een land, waar de armen met elkander vechten om datgene, wat hunne broeders wegwerpen, en waar bij elke schrede de ongemeene rijkdom der aanzienlijken, maar tevens de diepe vernedering en de uiterste ellende der behoeftigen den vreemdeling verbaasd doen staan.

———

ook op verscheidene eilanden in den *Indischen Archipel*, eet men dezelve als eene lekkernij, die daar eenigermate de plaats van onze oesters vervangt.

Bloemtuinen.

De tuinen der *Chinezen* hebben veel eigenaardigs, en verschillen geheel van den smaak, die bij ons heerscht. De zorgvuldigheid, met welke dezelve behandeld worden, gaat alle verbeelding te boven. Aan elk takje, dikwijls aan elk blad van een boompje of struik, wordt met veel moeite eene bepaalde rigting gegeven. Gedurig zitten de tuiniers nevens de planten, en zijn bezig met binden en snijden, om dezelve den gewenschten vorm te doen aannemen. Het voortbrengen der grootste kontrasten van kleuren is hoofddoel bij de liefhebbers. De *Chinezen* versmaden het stille en heerlijke genot, dat de geur van welriekende bloemen aanbiedt. Zij leggen zich alleen toe, om prachtige kleuren en zeldzame vormen te vermeerderen. Lange en regte paden doorkruisen de tuinen, en zijn aan beide kanten met boompjes van dezelfde soort bezet.

Wij bezochten deze tuinen in November. Digt bij den ingang stonden groote partijen van de heerlijkste winterasters, (*chrysanthemum*) welker bloemen eene zoo ongemeene grootte hadden, dat ze de grootste herfst-asters (*aster Chinensis*) evenaarden; dezelve waren, naar de verscheidenheid der kleuren, in rijen geplaatst. Hierop volgden geheele bedden met citroen- en pompelmoes-boomen, welke in potten gekweekt en met vruchten bedekt waren. Het viel ons in het oog, dat alle deze vruchten in de vruchtkelken (*loculamenta*) uitgewassen waren, en hier eenen tegennatuurlijken vorm aannamen, welken men zelfs door enting meer en meer poogt voort te brengen. Door deze misvorming krijgt de vrucht dat vingervormig aanzien, hetwelk ook in *Europesche* trekkassen niet zoo geheel zelden voorkomt. In *China* zoekt men door kweeking die gedaante met de meestmogelijke vlijt aan het gewas te geven, niet alleen tot sieraad voor de tuinen, maar ook om daarvan die gekonfijte produkten te maken, welke jaarlijks in groote hoeveelheid door den handel naar buitenlands gaan. Men gebruikt hiertoe voornamelijk de kleine vruchten, welke van drie tot vier duim lengte hebben, en in fijne witte kandijsuiker gekookt worden.

Verder ziet men groote bedden, met *camelia Japonica* beplant, en andere weder geheel met hanekammen, witten, gelen en rooden; de gelen waren bijzonder hoog opgeschoten, en men had ze meestal zoo geschakeerd, dat de-

zelfde kleuren bij elkander gevonden werden. In bloempotten zagen wij bamboesriet, waarvan de ftengels twee tot drie voet hoog, doch van onderen tot boven fpiraalvormig gewonden waren. Onder de hooge boomen in deze tuinen onderfcheidde zich de *pifang*; om anderen zag men flingerplanten zich verheffen.

Deze tuinen hebben ook groote vijvers, waarin vele zeer fchoone visfchen zijn, welke op hoogst walgelijke, doch in *China* zeer gewone wijze gevoederd en vetgemest worden. De zitplaatfen in de lusthuizen der tuinen zijn meerendeels van eene gemeene foort van porfelein, of beftaan uit groote platte fteenen, die op eene houten ftelling liggen, en in den zomer regt aangenaam zijn mogen, als men daaraan gewoon is.

De randen der rabatten zijn veelal van palm met kleine bladeren; en heiningen van *averrhoa*, *olea flagrans* en andere, ons onbekende, ftruiken ftaan langs de hoofdpaden. Overigens doet de regelmatige zamenvoeging van prachtige winterasters met oranjeboomen, *camellia's*, *calmia's* en hooge hanekammen eene vrij goede uitwerking; offchoon een *Europeaan* zich daaraan niet ligt gewennen zal, dewijl de gansche inrigting te zeer ftrijdt tegen alle bij ons geldende regelen van goeden fmaak. *Hortenfia's* en herfst-asters fchenen uit de mode geraakt te zijn; wij hebben er althans flechts weinigen gezien.

Kleeding.

De *Chinezen* mogen wapens noch ftokken dragen; in plaats daarvan hebben zij waaijers in de hand, welke zij, als de zon niet fchijnt, achter in den halskraag fteken. In het gewone leven dragen zij mutfen van zwarte zijde, met een rood of zwart knoopje daarop; alleen de tolbeambten hebben een klein rond fchild aan de muts. De rijke *Chinees* gaat geheel in zijde gekleed, en dikwijls in gebloemd damast. In het koude jaargetijde draagt hij eene naauwe zijden broek, welke van onderen toegebonden wordt, doch niet, gelijk de onze, uit één ftuk, maar uit twee deelen beftaat, één namelijk voor elk been, en van boven zaamgehouden door eene fjerp, die tevens nog dient, om een zakje voor het horloge, voor tabak en opium daaraan te hangen. De zijden bovenbuizen zijn in den zomer enkel, maar in den winter gewatteerd, en worden op zijde vastgemaakt met eenige ronde knoopen, welke bij welgeftelde lieden gemeenlijk van goud zijn. Deze buis reikt flechts tot het midden des ligchaams;

en is bij de rijken zeer kostbaar. Wij hebben dezelve van fluweel gezien, geheel zonder naad en met ingewerkte bloemen versierd — ware meesterstukken van de *Chinesche* zijdeweverij. Handschoenen draagt een *Chinees* nooit, maar trekt, als het koud is, zijne handen in de wijde mouwen terug, op eene wijze, dat men hem voor wanschapen zou aanzien.

Het grootste sieraad van den *Chinees* is zijn haarbos; door het afsnijden van denzelven rekent hij zich zoo zeer onteerd, dat hij zich het leven beneemt. Alleen de bedienaren der tempels dragen dien haarbos niet, en worden soms deswege met minachting bejegend. Wanneer men met eenen *Chinees* boert, en hem dreigt, dat men hem den haarbos wil afsnijden, zal hij steeds antwoorden: *Liever den hals!* Die haarbossen bij de mannen onder de *Chinezen* zijn zoo ongemeen lang en sterk, dat dezelve in schoonheid niet behoeven onder te doen voor het schoonste vrouwenhaar in *Europa*. Men verwt die mannelijke sieraden zwart. De pronkers, wanneer zij door de natuur niet mild bedeeld zijn, laten zich zwarte zijde in het haar invlechten, zoodat de haarbos hierdoor eene lengte tot aan de hielen verkrijgt. De opschik van het hoofd is bij den *Chinees* eene zaak van groot gewigt, en vereischt veel tijd.

De *Chinezen*, gelijk bekend is, hebben het hoofd tot aan den schedel kaal. Tot zoo verre wordt het haar afgeschoren; hetgeen echter een moeijelijk werk is, dewijl het gedurig afsnijden de haren hard als eene borstel maakt. Hierom is de klasse der barbiers in *China* ook zeer talrijk, daar niemand zichzelven kan scheren, en het bovendien veel meer tijd vordert, dan bij ons. Men ziet de mannen van de kunst gedurig rondloopen, en onderkent hen ligt aan den toestel tot hunne werkzaamheden, welken zij gemeenlijk op de schouders mededragen. In 1832 had *Kanton* alleen 7300 barbiers. Aan de arme *Chinezen* verrigten zij hun werk in het openbaar, op de straat en op vrije plaatsen; de kas, waarin zij hun gereedschap bergen, dient tevens tot stoel, en in een ander kastje hebben zij eene vuurpan en een bekken met heet water. Deze geheele toestel is aardig. De *Chinesche* barbiers scheren niet alleen den baard en het hoofdhaar, maar ook het geheele aangezigt; bovendien worden dagelijks de haartjes in neus en ooren met kleine werktuigen afgesneden, de wenkbraauwen, gelijk ook de lange knevels, die bijna alle *Chinezen* dragen, opgemaakt, en de haarbos op nieuw gevlochten.

Vrouwen van rang ziet men ten uiterste zelden op straat, en men kan dezelve in *Kanton* eigenlijk alleen aan den oever der rivier te zien krijgen, wanneer zij of uit de schepen komen en in de draagbaar gebragt worden, of scheep gaan, om naar de landhuizen van hare heeren te varen. Met hare kleine voetjes gaan zij dan als op stelten, en dienstmaagden, welker voeten ten minste iets grooter zijn, moeten haar aan beide zijden ondersteunen. De kleeding der aanzienlijke vrouwen is theatraal, en de afbeeldingen, welke uit *China* tot ons komen, zijn nog niet bont genoeg. De opschik van het hoofd inzonderheid is zeer bont, en met gouden naalden en bloemen versierd; ook veel valsch haar wordt daarbij gebruikt. Wij hebben vrouwen gezien, wier gansche gelaat wit geblanket was, tot op een paar roode vlekken na op de wangen en aan de kin; anderen daarentegen waren vleeschrood gekleurd, en hadden alleen op de onderlip eene rozeroode vlek ter grootte van een dubbeltje.

Optogt bij het sluiten van een Huwelijk.

Daar de straten van *Kanton* slechts eene breedte van vijf tot 5½ voet hebben, is het gedrang in dezelven ongemeen groot, en dikwerf ontstaat er, vooral aan de hoeken, eene zoodanige opstopping, dat men niet van de plaats kan komen. Nu eens trekken lange rijen van lastdragers, met muzijk aan de spits, voorbij, welke groote geschenken aan de voorname *Mandarijnen* moeten overbrengen; dan weder zijn het lange feestelijke optogten, welke den prijs, waarvoor de bruid gekocht is, naar het huis van hare ouders voeren. Geweldige muzijk en de bontste opschik, gelijk bij ons op een gemaskerd bal, behooren bij deze rijen, met gevulde kisten, manden, schalen, sieraden enz. De bontste versiersels, van fraai gekleurd papier gemaakt, dikwerf rijk met goud versierd, en soms met honderden van aardige kleine poppetjes bezet, geven aan deze optogten wel een schitterend, maar tevens een zeer zonderling aanzien. Als men voor de eerste maal zoodanigen optogt ziet, meent men werkelijk eene klucht te aanschouwen. Doch dezelfde vertooning komt in eene zoo sterk bevolkte stad dagelijks meermalen weder; en daar, waar zulke optogten elkander kruisen, is alle gemeenschap voor eenigen tijd afgebroken. Behooren dezelve aan *Mandarijnen* van hoogen rang, zoo is er een geleide van krijgslieden bij, welke met de zweep in de hand nevens den optogt gaan en

er zeer ftordig uitzien. Daar het overbrengen van den koopprijs der bruid, gelijk ook van de bruidsgefchenken, in het openbaar gefchiedt, is de weelde, die de *Chinezen* daarbij ten toon fpreiden, veel grooter, dan bij de voltrekking des huwelijks in andere landen. Bij zoodanige gelegenheid heeft de trein van een' rijken *Hang*-koopman dikwerf de lengte van twee uren gaans; duizenden en duizenden ledigloopers, kinderen en lieden uit het gepeupel worden daartoe gehuurd en in bonte, meestal geborduurde, kleederen geftoken, welke de armeren flechts voor eenen dag huren, maar de rijken nieuw laten maken. Honderden van vergulde kasten, die aan de zijden open zijn, opdat men de daarin liggende gefchenken kan zien, worden onder zoodanigen optogt gedragen, en duizenden van die bonte papieren verfieringen moeten aan het geheel een' fchitterenden glans geven. Daar is buiten twijfel een aantal groote fabrijken noodig, om zoo veel papier te vervaardigen. Men kan bezwaarlijk alles opgeven, wat er van gemaakt wordt. Vergulde draagkasten voor zulke gelegenheden zijn ook te huur; wij hebben daarvan zeer groote magazijnen gezien, die geheel vol ftonden.

TOONEELANEKDOTEN EN BIJZONDERHEDEN VAN VROEGEREN EN LATEREN TIJD.

Tot de voortreffelijkfte Tooneelfpelers van het *Dresdenfche* Tooneel behoorde CHRIST. Bijzonder echter muntte hij uit in eene rol, die meer nog de kunst eens koordendanfers, dan wel die eens Acteurs vorderde. In zeker ftuk, *de ftraf in den Afgrond* getiteld, ftortte hij zich, namelijk, van eene hoogte van acht ellen af, buitelde in het vallen over den kop, en kwam zoo, in het midden des tooneels, op zijn achterfte neder. Dit kunstftuk was even ijfelijk te aanfchouwen, als gevaarlijk te volbrengen, en is na hem niet weêr vertoond geworden. Toen ter tijd waren ook de meeste Acteurs fterke Balletdanfers. De meesten van hen hadden hunne loopbaan op die wijze begonnen en lang voortgezet, naardien, tot omftreeks den jare 1780, alle fchouwburgen groote of kleinere Balletten gaven; en dit was dus ook het geval met CHRIST.

Geen Tooneeldichter fchreef (naar luid der verzekering

van eenen *Duitscher*) [illegible], dan IFFLAND; hij schreef menigmaal op tooneel, zonder zelfs te weten, wat in het daarop onmiddelijk volgende zou voorkomen. Ook SCHILLER's *Don Carlos* is op dergelijke wijze ontstaan, en eindigt daardoor geheel anders, dan het van 't begin af aan schijnt te zullen afloopen.

Op de *Missisippi* ziet men thans de zeldzame vertooning van drijvende Theaters. Deze schouwburgzalen staan op groote kanen, die van plantaadje tot plantaadje, van stad tot stad, van dorp tot dorp den stroom langs varen, en dáár vertoeven, waar men eene goede ontvangst verwacht. Wanneer de toeloop vermindert, ligt men het anker, en beproeft zijne fortuin elders. Miss CAROLINE CHAPMAN is eerste Actrice, en verrukt de Tritons en Najaden van den grooten stroom. Als *zij* speelt, is de Bureaulist altijd tevreden. Eerst viel aan het tooneelgezelschap, waartoe zij behoort, in zeker opzigt, het Monopolie ten deel van den drijvenden schouwburg; tegenwoordig heeft zij reeds mededingers.

De bekende *Duitsche* Tooneelspeler BECKMANN werd, in een gezelschap van kunstgenooten, door een' derzelven, met name POHL, gedrongen, om iets geestigs of grappigs te vertellen, hetwelk deze afwees. Eindelijk, toen hem diens voortdurende aandrang begon te vervelen, sprak hij volgenderwijze: „Ik droomde gisteren nacht, dat ik gestorven was, en voor de poort des hemels stond. Toen ik aanklopte, verscheen PETRUS, en vroeg mij, wat ik wilde. „Ik wil „in den hemel!" antwoordde ik kortaf. „Wie zijt gij?" — „Ik ben de Tooneelspeler BECKMANN van *Berlijn*." PETRUS trok, medelijdend, de schouders op, en zeide: „Het „doet mij leed, dat ik u niet van dienst kan zijn; Tooneel„spelers komen niet in den hemel." Met deze woorden sloot hij de poort en liet mij staan. Ik was eerst een weinig bedremmeld, maar schikte mij weldra in mijn lot, begaf mij weêr naar de aarde, en kroop in mijn graf. Na verloop van eenige dagen werd mij door een' anderen doode berigt, dat mijn Collega POHL desgelijks het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld, en werkelijk den hemel was binnengekomen. Daardoor ontsteld, vlieg ik andermaal naar de hemelpoort, klop PETRUS buiten, en vraag hem, diep gekrenkt door die achterstelling, waarom hij voor *mij* de poort gesloten,

en mijnen kameraad, den Tooneelfpeler POHL, binnengelaten had? „ Goede vriend!" antwoordde PETRUS, mij op den fchouder kloppende, „ maak u niet driftig: POHL is „ in zijn gansche leven geen Tooneelfpeler geweest." — Mijn droom is uit, Mijne Heeren!"

Bij eene openbare proef, in een' der Schouwburgen te *Milaan*, gaf een der aanwezigen den nog zeer jongen, vermaarden rekenaar PUGLIESI dit voorftel op: Eene beroemde zangeres (hier wendden zich aller oogen naar Mad. MALIBRAN, daar tegenwoordig) werd door een' Tooneeldirecteur voor 30 reprefentatiën geëngageerd, en wel tegen 3000 *lires* telkenmale als zij in eene tragifche, en 2500 als zij in eene komifche Opera optrad. Bij het eindigen dier 30 reprefentatiën ftelde de Directeur aan de hooggefchatte kunftenaresfe de fom van 85,500 *lires* ter hand. Hoe vele malen heeft nu de *Signora* in de *Opera feria*, en hoe vele malen in de *Opera buffa* gezongen? — Het kind bezon zich eene halve minuut lang, en beantwoordde toen de vraag met deze woorden: „ De *Donna* heeft 21 ernftige en 9 komifche partijen gezongen."

LEMIERRE had een treurfpel vervaardigd onder den titel *Willem Tell*. Er was echter niets van dat voortreffelijke in, waarmede dat onderwerp door den voortreffelijken SCHILLER is behandeld. Het publiek nam dus ook de vertooning van hetzelve niet gunftig op, en er lieten zich, na de eerfte reprefentatie, flechts zeer weinige aanfchouwers bij de vernieuwde vertooning vinden; te welker gelegenheid de bekende Actrice ARNAULD tot een' harer bekenden zeide: „ Het fpreekwoord zegt wel: geen geld geene Zwitfers; „ maar hier zijn meer Zwitfers dan geld."

LODEWIJK XIV was eens tegenwoordig bij de uitvoering van een geestelijk zangftuk, waarvan de tekst in het Latijn gefteld was. In hetzelve herhaalde een koor van zangers zeer dikwerf het woord *nycticorax* (eene nachtraaf): *Sicut nycticorax in domicilio*. De Koning vroeg nu aan eenen Prelaat, die niet ver van hem verwijderd ftond: „ Wat „ beteekent toch dat woord *nycticorax?*" De Prelaat wist het evenmin als de Koning zelf, maar bedacht zich evenwel niet lang, en antwoordde zonder den minften fchroom: „ Si-

„ re! dit is de naam van een' der voornaamste Hovelingen
„ van Koning DAVID."

Een jongman stond in den bak der *Parijsche* Opera. Hij wil op zijn horloge zien; 't is weg. Hij zoekt in vest- en broekzak; vergeefs: 't moet hem ontstolen zijn. Hij ziet zijn' buurman aan, die hem te zelfden tijde zijlings aanziet. Dit komt hem verdacht voor. Hij maakt korte metten, en bijt hem op een' forschen toon in 't oor: „ Mijn horloge, of ik laat u arresteren!" — „ Daar is 't; maar, om Gods wille, maak mij niet ongelukkig!" — Thuiskomende, was hij niet weinig verwonderd, zijn horloge op den schoorsteenmantel te zien liggen, waar hij 't vergeten had, en — een ander in zijn' zak te vinden. o Geweten!

Onder LODEWIJK XV kwam de beroemde Kastraat CAFFARELLI naar *Parijs*, en zong voor den Koning en het Koninklijke Huis. Ten teeken zijner tevredenheid, schikte hem de Koning eene kostbare gouden snuifdoos toe. „ Wat!" riep CAFFARELLI den overbrenger toe; „ de Koning van
„ *Frankrijk* zendt mij deze doos? Behoud ze maar; want
„ zie, daar liggen er dertig bijeen, allen kostbaarder dan
„ deze. Ware zij ten minste nog met 's Konings portret voor-
„ zien....." — „ Mijnheer! de Koning van *Frankrijk* schenkt
„ Hoogstdeszelfs portret niet dan aan Gezanten....." —
„ Wel nu, laten dan zijne Gezanten voor hem zingen!"

Toen LULLY eens een zijner Opera-aria's met bijgevoegden Latijnschen tekst in de kerk hoorde zingen, verzuchtte hij: „ Goede God! vergeef; ik had ze niet voor U ge-
„ maakt." — Den kenner moeten zulke Opera-aria's in de kerk zeer stichten!

BROUSSAIS' GENEESKUNDIGE BEKEERING.

Wie heeft niet van den vermaarden *Parijschen* Geneesheer BROUSSAIS en van zijn bloedzuigersstelsel gehoord, dat den kranken alle bloed ontrooft, en hem tot een ellendig, bleek en mager geraamte maakt, opdat hem de Dokter nieuw bloed bijbrenge, ondersteld dat hij niet onder de kuur sterve, hetgeen meermalen gebeurt, doch van weinig beduidenis is, wijl het hier eeniglijk op het stelsel aankomt? Wel nu, Dokter

BROUSSAIS is bekeerd! De ongelukkige patiënten, die tot hiertoe elken morgen fidderden en beefden, wanneer de man met zijn gevolg van bloeddorftige wormen verfcheen; die zelfs bij nacht in hunne droomen die zwartgroene watervampyren zagen en ijskoud klevend op hun voorhoofd voelden zwellen, en ze aan en achter hunne ooren en in de flapen des hoofds, als zware, leelijke harpijenlokken, waanden te hangen; de herftellenden, die tot hiertoe met vermagerde, bleeke en beenige handen naar krachtige fpijzen grepen, welke de Dokter ten ftrengfte, als ware het vergif, verbood, — al deze lijdenden mogen zich verblijden, want bloedzuigers en diëet van den Heer BROUSSAIS zijn niet meer! Op zekeren dag bevond hij zich zelf onpasfelijk. Terftond eene driedubbele dofis bloedzuigers! Vijftien hier, vijftien daar, twintig boven, twintig beneden, dertig van voren en veertig van achteren. Daarbij een diëet, waarbij eene vlieg van honger moest fterven. Nadat dit een' dag zoo had voortgeduurd, voelde de Dokter zich den pols, en vond, tot zijne groote verwondering, dat die zwak en ongeregeld floeg. En toen hij nu de tong in hare volle lengte voor den fpiegel had uitgeftoken, knikte hij, en fprak kortaf: „ Goed, ik verfta u!" Een kwartier uurs daarna liet hij zich dertig bloedzuigers aan ieder been zetten; en toen ze afgevallen waren, legde hij zich, zonder iets te nuttigen, ter ruste. Des anderen morgens — onbegrijpelijk! nog geene beterfchap; integendeel gevoelde de Dokter eene ongemeene zwakheid door al de leden. „ De bloedzuigers hebben nog niet genoeg gezogen," dacht hij bij zichzelven, en liet zich wederom twintig in den nek zetten. Vergeefs! Gevolgelijk verfche bloedzuigers. In 't kort, koorts, bloedzuigers, diëet en zwakte hielden gelijken tred. 't Was inderdaad beklagelijk, den armen Dokter te zien: holle wangen en bleeke lippen, als een doode. Hij bemerkte eindelijk zelf, dat hij zich op den regten weg naar het kerkhof bevond. Daarom dacht hij, op den vierden dag: „ Welaan, daar men toch eenmaal fterven moet, zoo wil ik mij vooraf nog wat te goed doen en met eene volle maag fterven! Te fterven aan eene overlading der maag, ziedaar de beste wijze, om bloedzuigers en diëet in eere te houden!" Nu liet hij zich eene fappige kotelet en eene flesch bourgonje brengen. Toen hij alles georberd en de flesch geleegd had, legde hij zich om te fterven neder, en fliep terftond in. Maar de Dokter had zich verrekend, want des anderen morgens ftond hij verkwikt

op, voelde zich ongemeen verſterkt, en veel beter dan gisteren. „O ho!" dacht hij, „dat is de zenuwſpanning, die ſteeds den doodſtrijd voorafgaat; niets beter dan eene dubbele doſis." Andermaal eene ſappige kotelet en eene flesch bourgonje. Doch, dat ik mij bekorte: de doodſtrijd was lang, — acht volle dagen, na verloop van welke de Dokter beter, gezonder en krachtiger zich gevoelde, dan ooit te voren. Thans ging hem een licht op wegens zijn eigen ſtelſel; hij verliet bloedzuigers en diëet, en nam, in ſtede daarvan, zijne toevlugt tot goed, voedzaam en overvloedig eten en drinken.

CARL RAPPO. (*)

Ja, 'k ben bij Rappo ook geweest,
En 'k zag, wat men in de Oudheid leest,
Van Herkules' en Simſon's magt,
En Titans, groot van ligchaamskracht,
De Fabel en 't Gewijd Berigt,
Zoo vaak door 't Ongeloof betigt,
Geſtaafd; — 'k zag menig wonder ſtuk
Verrigten, niet bij bloot geluk,
Of van een loos bedrog ontleend:
't Was kracht, met oefening vereend. —
Dat ballen-, mesſen-, kogelſpel;
Die hand zoo vlug, dat oog zoo ſnel;
Dat juistberekend evenwigt;
Die last op neusbeen en gewricht;
Dat ſtaafgetil door ſpierenkracht,
Het zwaartepunt op 't verst gebragt;
Dat knodsgedril door mannenvuist,
Die 't zwaarſte blok te morzel gruist;
Die centenaars, geligt, gezwaaid,
Dat menigeen het brein ſchier draait;
Dat achterwaarts gebogen lijf,
Gelijk een eikenſtam zoo ſtijf,
En in dien ſtand een' last getorscht
Van mensch en wigt, op hand en borst
Geheven, met zoo klein bezwaar,
Alsof 't een ligte veder waar';
Dat ſtrekken van den arm in 't lang
Aan de opgerigte ijz'ren ſtang,
En 't zwevend ſtappen in de lucht,
Als ware 't ſlechts een looze klucht;
Dat zwaaijen om een molenâs,
Alsof de man een wiekzeil was:

(*) Ter gelegenheid dat de Duitſche Herkules hier te lande eene bewondering verwekte en eenen indruk ſcheen te maken, alsof ligchaamskracht iets *verdienſtelijks* ware.

Dat alles, en nog meer daarbij,
Wekte u verbazen, zoo als mij.
Wij zagen met bewondering,
Dat, wie er d' aanleg toe ontving,
Alleen door oefening en vlijt,
Een wonder zijn kan van zijn' tijd.
Maar, peinzen wij daarop eens door,
Dan doet zich dra het denkbeeld voor,
Dat in den mensch een kracht bestaat,
Die deze ver te boven gaat.
Die Rappo, zóó door elk gevierd,
Wat is hij bij het woudgediert',
Wat bij den elefant en 't paard,
Die Rappo's, ons ten dienste op aard',
Die dommekrachten, zoo men wil,
Van ons beleid, van onzen wil?
Zwicht hij niet hier voor grooter magt,
Die menschelijke dommekracht?
Is hij niet, die zichzelv' bedwingt,
Meer sterk, dan die een stad bespringt?
Ligt is de Herkules een kind,
Ja menig ligt, dat hem verwint,
Wanneer de Rede van hem vraagt
Een kracht, die ed'ler stempel draagt.
Morèle kracht is 't schoone woord,
Dat men thans daaglijks leest of hoort;
Maar ieder niet, die 't hoort of leest,
Bepeinst het met bedaarden geest.
Het is een kracht, die elken mensch
Betaamt, bij woord en daad en wensch;
Een kracht, die dwazen wijsheid leert,
De wijze bovenal begeert;
Die Salomo zijn' rijkdom schonk,
In armoê vaak met luister blonk,
Den slaaf verheft in 't smaadlijkst lot,
En zelfs met boei en kerker spot;
Die huisgezinnen zaligspreekt,
Schoon 't levenspad slechts doornen kweekt;
Die kleine Staten magtig maakt,
Schoon overmagt van woede blaakt;
Die ons Hem nader brengen moet,
Wiens voorbeeld ons haar kennen doet;
Die eind'lijk ons, in 't stervensuur,
Doet zegepralen op natuur. —
Ziet, Vrienden, dit, dit is een kracht,
Verheven boven ligchaamsmagt!
Die kracht vermag oneindig veel;
Zij valle ons meer en meer ten deel,
Den Vorst en 't lieve Vaderland!
Dan zegent ons Gods Vaderhand.

J. W. IJNTEMA.

MENGELWERK.

REDEVOERING, BIJ GELEGENHEID DER FEESTVIERING VAN HET VIJFTIGJARIG BESTAAN DER MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, DOOR HET DEPARTEMENT MEDEMBLIK, OP DEN 15 DEC. 1834, GEHOUDEN,

DOOR

S. HOEKSTRA,

Predikant bij de Doopsgezinden. (*)

Koor.

'tIs feest! het loflied rijz'! een dag mag ons bestralen,
Zoo schoon als immer is geweest!
Zingt allen met ontboeiden geest!
Ook hier weêrklink' de toon, die Neêrland deed herhalen:
't Is feest, 't is feest, 't is feest!

't Is feest, voor wie van deugd, van wetenschap en kunsten
De schoonste en rijkste bloemen leest;
Die 't nut van and'ren allermeest,
Zelfs boven eigen, zoekt. De Godheid met haar gunsten
Bestrale ons broederfeest!

Het feestuur heeft dan ook voor ons geslagen. Zouden wij alleen zwijgen, waar geheel *Nederland* juichte? Onze inrigting bestond vijftig jaren; eene inrigting, die zulk een' schoonen naam draagt en zoo treffend beantwoordt aan dien naam, die werkzaam is zoo geheel overeenkomstig de aandrift van het welgeplaatste hart; eene inrigting, wier doel zoo eenvoudig en verheven tevens is, en te gelijk zoo gemakkelijk te bereiken; eene inrigting;

(*) De *Gezangen* zijn vervaardigd door A. BEELOO, *Lector aan het Koninklijk Instituut der Marine.*

die allerwegen haren weldadigen invloed vertoont, waarvan de vruchten, bekoorlijk zoo door haar uitwendig schoon als inwendig zoet, ons dag aan dag in de oogen vallen; eene inrigting, zoo als er nergens eene in geheel *Europa* bestaat, echt Nederlandsch, zoo overeenkomstig het Nederlandsche karakter, de voorname oorzaak en steun van dien innerlijken welstand, waardoor *Nederland* zich boven alle andere landen van *Europa* verheft. Die inrigting telt vijftig jaren. Wie lid van dezelve is, jubelt; wie door dezelve beweldadigd is en wordt, jubelt; wie belang bij dezelve heeft, jubelt.

Het zou gewis overeenkomstig onze tegenwoordige stemming en allezins doelmatig zijn, zoo ik u heden voor den geest riep den oorsprong, den voortgang, de werkzaamheden, de lotgevallen der Maatschappij, ten einde wij in onzen hoogen dunk van dezelve nog versterkt werden, en wij te meer stof van vreugde ontvingen over derzelver bestaan en bloei tot op dezen dag. Op gelijke wijze vieren wij andere feesten. Het kind stelt bij de verjaring van zijne ouders zich voor den geest, wie de ouders voor hem zijn en wat hij aan hen is verpligt, en dit baart hem innige vreugde over het verlengen van hun leven; hij viert feest. Doch deze herinnering is reeds geschied door hem, die tijdelijk aan het hoofd der Maatschappij stond, den zeer verdienstelijken, in de Maatschappij grijs geworden M. C. VAN HALL. Sommigen uwer hebben zelve den man hooren spreken; anderen hebben uitvoerige uittreksels van zijne rede gelezen; openlijk is van dezelve ook hier ter plaatse verslag gedaan; daarenboven is zij reeds in druk verschenen, en zal spoedig aan een iegelijk uwer worden ter hand gesteld. En wie nog vollediger berigten moge verlangen, dan die hier gegeven zijn, de Gedenkschriften der Maatschappij voor de tweede vijfentwintig jaren van haar bestaan, die ook reeds in druk voorhanden zijn, zullen hem volkomen bevredigen. Neen, ik wil niet in herhalingen treden, of u voorhouden, wat gij zelve toch spoedig lezen zult; van een ander standpunt wil ik

uwe feestvreugde leiden, en, is het mij mogelijk, die nog verhoogen.

Allen kent gij de Maatfchappij, en, de een meer, de ander minder, allen weet gij toch, wat zij heeft gedaan, wat goeds zij heeft gefticht. Hooge ingenomenheid met de Maatfchappij mag ik bij u allen vooronderftellen, en daarom ook warme blijdfchap over derzelver vijftigjarig aanwezen. Maar, is er nu niets, dat deze blijdfchap kan temperen? is er niets, dat het kind verontrust, als het zijnen ouderen gelukwenscht met hunne verjaring? Ja, het is de gedachte aan de toekomst, de vrees, of het die goede ouders nog wel langen tijd zal bezitten! Daarom ftort het voor de ouders het vol gemoed in wenfchen uit, en heft biddend hart en hand ten Hemel. Voorzeker paart zich aan de zoo genoegelijke gewaarwording over het tot hiertoe beftaan onzer edele Maatfchappij de min aangename van twijfel, of de fcherpe tand des tijds, die alwat menfchelijk is floopt, ook eerlang haar vernietigen zal; of de worm der vergankelijkheid, die alles ondermijnt, ook eerlang knagen zal aan hare grondvesten! Deze bekommering zal ik trachten weg te nemen, om alzoo te bewerken, dat ons hart geheel van vreugde gloeije; ik zal trachten aan te toonen, hoe ongegrond de vreeze zij voor eene eindelijke vernietiging onzer Maatfchappij. Ik zal u *de Maatfchappij* voorftellen, als *uit derzelver aard eene duurzame inrigting.*

Wanneer ook menfchen zich immer vereenigden, altijd hing de duur der vereeniging af van het doel, dat zij zich voorftelden, en van de middelen, die zij aanwendden, om hetzelve te bereiken. Betrof dat doel zaken, de bemoeijing van den geest eigenlijk niet waardig, of zaken, niet beftaanbaar voor de regtbank der ftrenge zedelijkheid, of zaken, waarvan de verkrijging de krachten van den mensch te boven ging, — of gebruikte men tot een op zichzelve edel, betamend, bereikbaar doel ongefchikte of ongeoorloofde middelen, — de vereeniging hield fpoedig op te beftaan. Dat leert ons de ondervinding, die beste leermeesteres van allen. — Ook

onze Maatſchappij is eene vereeniging van menſchen, werkzaam tot zeker doel. En wat dit doel zij, wordt dadelijk te kennen gegeven door haren naam: *tot Nut van 't Algemeen.*

Nut van het algemeen is dus het doel, dat de Maatſchappij beoogt, en wel *nut* in den uitgebreidſten zin des woords; nut of voordeel, zich niet bepalende tot enkele betrekkingen of toeſtanden, waarin iemand zich bevinde, b. v. tot het bedrijf, dat iemand uitoefene; maar nut, volſtrekt tot alles zich uitſtrekkende, wat iemand is of doet, nut voor iemand, geheel zoo als hij beſtaat, voor zijn geheele wezen als mensch. Verlichting van het verſtand, die ook verbetering des harten werkt, is wel de voorname zorg der Maatſchappij. Grootendeels is zij dus eene wetenſchappelijke vereeniging; niet zulk eene, welker leden met elkander het gebied der wetenſchap doorkruiſen, en elkander behulpzaam zijn, om dieper en dieper in de zich daar bevindende ſchuilhoeken in te dringen: de Maatſchappij beſtaat niet, om zelve zich kennis te vergâren, maar zij is zulk eene wetenſchappelijke vereeniging, waar men de kennis, elders, op wegen buiten de Maatſchappij verworven, aan anderen mededeelt, opdat zij daarmede hun voordeel kunnen doen. Godsdienst en zedekunde, waarbij de mensch wel het hoogſte belang heeft, ſtaan aan het hoofd der wetenſchappen, die op deze wijze door de Maatſchappij behandeld worden. Omdat men echter op dit gebied zoo ligtelijk dwaalt, wil de Maatſchappij de kennis, die anderen godsdienſtig en zedelijk verlichten en verbeteren zal, geput hebben uit de Openbaring, en wel uit de zoo naauwkeurige, volledige Christelijke Openbaring, waarin de Schepper zelf zijne natuur, werkzaamheden en gezindheid, en te gelijk den aard, de verpligting en de beſtemming van zijne redelijke ſchepſelen, ontvouwd heeft. — Zoo werkt op hechte grondſlagen de Maatſchappij tot *nut*, en wel tot nut, niet van eene bijzondere ſoort of eene bepaalde klasſe van menſchen. Gelijk zij zich in de wetenſchappen, tot welke zij zich bepaalt,

geene grenzen heeft gesteld, indien die slechts wezenlijk nut aanbrengen, zoo heeft zij zich ook geene grenzen gesteld in de voorwerpen, tot wier verlichting en verbetering zij werkt. Allen, wier toestand als mensch voor verbetering vatbaar is, zijn voorwerpen harer bemoeijing: zij werkt tot nut van het *algemeen*. Het spreekt echter van zelve, dat aan verstandsverlichting, die tot uitwendige en inwendige verbetering leidt, de burger- en geringere klasse meer behoefte heeft, dan de meer aanzienlijke standen. Daarom wijdt ook de Maatschappij vooral aan de eersten hare zorg. Zij wil hen wel niet tot geleerden vormen, maar hun die kundigheden toedeelen, die den mensch als verstandig wezen volstrekt betamen, die hem een geschikt voorwerp in de zamenleving maken, die hem het ware levensgenot aanbrengen. — *Nut van het algemeen* is het doel der Maatschappij; en wie zou het nu beneden de bemoeijingen van zijnen geest achten, om tot dit doel mede te werken? wie dit doel slechts eenigermate als onzedelijk kunnen afkeuren? wie dit doel onbereikbaar beschouwen?

En ook de middelen, die de Maatschappij aanwendt, zijn allezins geschikt, allezins geoorloofd. — Wie zich voor die taak berekend acht, hij treedt, door de Maatschappij zelve daartoe uitgelokt, als schrijver op, en ontvouwt een of ander vak van nutte wetenschap in de taal des dagelijkschen levens, op eene wijze, die onder de algemeene bevatting ligt en onderhoudend is voor den lezer: dan worden die geschriften algemeen verspreid, en het kan wel niet missen, of dit is van gewenschte gevolgen. Zoo werkt de Maatschappij op allen. Maar, om in haar voorgestelde doel wèl te slagen, heeft zij met volle regt gemeend, vooral op het aankomende geslacht te moeten werken.

Zij heeft alzoo de verbetering van het onderwijs op zich genomen; zij heeft dat ingerigt naar de vatbaarheid der kinderen; zij heeft eene menigte, naar het begrip der kinderen berekende, schoolboeken geleverd; zij heeft den onderwijzers geschikte handleidingen gegeven; zij

heeft zelve scholen opgerigt, vooral om daarin het kroost van minvermogenden te ontvangen en geheel naar hare inzigten te vormen. Zoo regelt zij doelmatig de eerste verstandsontwikkeling, en legt vaste gronden, waarop naderhand met de meeste vrucht ook door haarzelve kan worden voortgebouwd. (*) En, opdat geen bezwaar de gunstige werking van hetgene zij daarstelt verhinderen moge, draagt zij zelve de kosten van alle hare ondernemingen, en vordert van de belanghebbenden of geheel geene of slechts eene geringe schadeloosstelling. (†) Doeltreffend is deze maatregel aan alle zijden; dezelve stelt den toegang tot de harten van minvermogenden geheel open, en werkt ook ten gunstigste op de innerlijke gesteldheid der Maatschappij.

De Maatschappij is daardoor eene vereeniging niet enkel van menschen van kennis, maar eene vereeniging van alle standen, waar ieder, wie hij ook zij, met *zijne* vermogens tot nut van het algemeen werkt, en waar ieder, hetgene hij in zijnen stand en zijne ervaring ontdekt heeft als tot algemeen nut kunnende dienen, openbaren kan.

Ja, dat kan ieder, en mag ook ieder: in onze Maatschappij hebben alle leden gelijke regten. De werking tot nut van het algemeen gaat niet van sommigen in de Maatschappij uit, zoodat de overigen slechts werktuigelijke hulpmiddelen zijn zouden. Zij zijn het niet verder, dan in zoo verre zij zelve er zich toe willen verlagen. De inrigting der Maatschappij vordert het niet, wil het niet, wil het tegendeel; zij geeft aan elk harer leden zijne stem, en wil van elk, dat hij zijn gevoelen verklare. — De afdeelingen der Maatschappij, verdeeld naar de onderscheidene plaatsen, waar hare leden zich bevinden, houden ieder in hare plaats hare vergaderingen, om te overleggen, wat nut zij stichten kunnen bij degenen, die haar omringen, en zij brengen dat onafhankelijk van anderen ten uitvoer. Ontdekken zij iets, dat

(*) Zie: *Proeve eener beknopte Geschiedenis van het lager Onderwijs in ons Vaderland*, door A. J. BERKHOUT, bl. 18 enz.

(†) Zie hetzelfde werkje, bl. 20 en 91.

ook elders nuttig zou kunnen zijn, zij laten hare stem gelden in den kring der Afgevaardigden van alle afdeelingen, waar het geheele ligchaam der Maatschappij vertegenwoordigd wordt. Voorzeker is ook deze maatregel, dat alle leden gelijke regten hebben, een doeltreffende maatregel; dezelve geeft kracht en leven aan de werking der Maatschappij tot nut van het algemeen. Aan de bemoeijingen der onderscheidene afdeelingen hebben leesbibliotheken, volksonderwijs, andere stichtingen voor armen, scholen voor natuur-, teeken-, bouwkunde, spaarbanken, en wat niet al andere nuttige inrigtingen, haren oorsprong te danken. (*) En de vergaderingen zelve der afdeelingen mogen als een algemeen verspreid volksonderwijs aangemerkt worden: de redevoeringen en bijdragen, vreemd van allen geleerden tooi, en ingerigt naar de vatbaarheid en de behoeften der menigte, scherpen het verstand, verfijnen den smaak, bevorderen den welstand van ligchaam en geest.

Allezins *geschikt* zijn dus de middelen, die de Maatschappij aanwendt tot bereiking van haar doel, en allezins *geoorloofd* zijn die middelen tevens. Staatsvormen en godsdienstgeschillen liggen buiten haar gebied; hare grondstelling is, zich daarmede niet te bemoeijen, maar bepaaldelijk het doel, het nut van het algemeen, in het oog te houden, en dat doel, wat ook buiten haar omga, met vasten tred te naderen. (†) Wien zouden dan de pogingen der Maatschappij eene ergernis kunnen zijn?

O, in welk eene heerlijke gestalte staat onze Maatschappij ons voor oogen! Andere Maatschappijën stortten in; zij waren door beuzelgeest, onzedelijkheid, door zwakke of ongeschikte handen opgerigt. Maar de onze staat: verstandigen en braven hebben haar opgebouwd, welberaden en doelmatig; verstandigen en braven houden haar

(*) Zie *de Gedenkschriften der Maatschappij voor de tweede vijfentwintig jaren van haar bestaan*, bl. 228 enz.

(†) Zie *Wetten der Maatschappij*, Art. 2, en de *Feestrede* van M. C. VAN HALL, bl. 23.

in waarde en kracht, terwijl alle ſtanden om haar aanzijn juichen, van den Koning tot den landbouwer. (*) Beſtaan zal ongetwijfeld de Maatſchappij *tot Nut van 't Algemeen*, zoolang er verſtandigen en braven in *Nederland* beſtaan. Haar aard zelf voorſpelt duurzaamheid. Dat Toon- en Zangkunst die voorſpelling uitdrukken in eene taal, krachtiger dan de mijne, opdat wij met zelfverheffing ons leden gevoelen eener Maatſchappij, die vijftig jaren beſtond en langer beſtaan belooft!

Koor.

Wat verander' of bezwijk',
Wetenſchap blijft eeuwig bloeijen:
Hooger, dan de ſtormen loeijen,
Praalt de ſchoone boom der kennis, Libans cederkruin gelijk.

Aria.

Recitatief.

Als de Tijd, het kroost der eeuwigheden,
Alverdelgend heenſtrijkt over de aard',
Wolken ſtofs van ſtulpen, ſloten, ſteden
Waaijen op van onder zijne ſchreden;
Puin en bouwval teekenen zijn vaart.

Zang.

Wat dan zou vernietiging ontwijken,
Zwakke zoon van den vergangb'ren tijd!
Vraag 't beſtaan aan de uitgebloeide rijken,
Duurzaamheid aan de eeuwen, die bezwijken,
Zoon van 't ſtof, en leer dan, wie gij zijt!

Duo.

A.

Ziet gij dien boom, wiens bladerkroon
Verkwikkend lommer biedt?

B.

In heel het woud niet een zoo ſchoon,
Zoo koel een ſchaduw niet!

(*) Zie genoemde *Feestrede*, bl. 17 enz. *Gedenkſchriften*, doorgaande.

A.

Voorheen was de omtrek bar en koud,
En lokte niemand aan.

B.

Nu ruischt der vooglen zang in 't hout,
En 't ooft lacht door de blaân.

A.

Hoe menig ſtorm woei hem om 't hoofd,
En ſchudde ſtam en loot!

B.

Toch roofde hij geen blad of ooft,
Of nieuwe knop ontſproot.

A en B.

En als de winter om hem giert,
Dan ſtrooit hij zaden rond;
En als de lente hoogtijd viert,
Siert nieuw plantſoen den grond.

A.

Zoo bloeit die ſtam in Nederland,
Orkaan en vlaag ten ſpijt.

B.

Hij groeit en rijpt tot hemelplant,
En overwint den Tijd.

A en B.

Men zing' dien boom, in Nederland
Aan 't Algemeen gewijd!
Hij groeit en rijpt tot hemelplant,
En overwint den Tijd.

Koor.

Wat verander' of bezwijk',
Wetenſchap blijft eeuwig bloeijen:
Hooger, dan de ſtormen loeijen,
Praalt de ſchoone boom der kennis, Libans cederkruin gelijk.

Duurzaam zal de Maatſchappij beſtaan; want tot het opgegeven doel, dat zij beoogt, met de middelen, die

zij aanwendt, werkzaam te zijn, lid te zijn van deze Maatschappij, is *genoegelijk*, *pligtmatig*, *edel*, *roemrijk*, en ook *voor alle geslachten mogelijk*.

Hoe vele bronnen van genot ook voor den mensch vlieten, geene bron biedt overvloediger en reiner genoegens aan, dan die van het gezellige verkeer. En de mensch is geschapen voor dit genot; naar dit genot haakt zijne natuur. Maar, hoezeer ziet de beoefenaar der wetenschappen zich in dit genot beperkt! In de gewone gesprekken kan hij niet deelen; want die loopen over onderwerpen des dagelijkschen levens, waarvan hij minder kennis draagt, en die hem minder boeijen; en datgene, waarover hij zou willen spreken, zijne geliefkoosde wetenschap, is hun onbekend, en trekt hunne belangstelling niet. Hij ziet zich gedrongen zijn verkeer te bepalen tot lieden, die met hem de wetenschappen beoefenen. En aan den anderen kant vindt ook de zoogenaamde gemeene man zich genoopt, alleen met lieden van zijne klasse om te gaan. Zoo bestaat er dan afscheiding tusschen lieden van kennis en den gemeenen man; eene afscheiding, bedroevend voor beide, daar zij toch elkander dagelijks ontmoeten, en als menschen van elkanders verkeer veel genot konden hebben. Doch onze Maatschappij heeft den muur der afscheiding afgebroken, en te zelfder plaatse haar eigen gebouw gesticht, welks toegang ter wederzijden openstaat, hier voor lieden van kennis, daar voor den gemeenen man. De man van kennis behoeft, ja mag zichzelven hier niet verzaken; hij spreekt er over zijne geliefkoosde wetenschap, maar doet het met toepassing op de algemeene menschelijke behoeften, en dit is wel de gewigtigste, de aangenaamste zijde, van welke eene wetenschap zich laat voorstellen. De anderen hooren en verstaan en vernemen met vreugde nieuwe middelen tot verbetering van hunnen toestand, en geven van hunne zijde den man van kennis nieuwe stoffe aan de hand tot wetenschappelijk onderzoek. Ziet daar dan beide vereenigd in éénen kring tot beider *genoegen!* Personen van kennis, de eigenlijke

werkzamen in de Maatschappij, blijven door hun deelnemen in dezelve in aanraking met de menschen, en smaken dikwijls hier meer genoegen, dan in hunne wetenschappelijke vereenigingen. (*)

Doch het is niet enkel om het te smaken genoegen, waarom wij gelooven, dat het der Maatschappije nimmer aan leden ontbreken zal; het moet ook door ieder *pligtmatig* worden gehouden, lid van dezelve te zijn.

Dat de mensch voor zichzelven alleen zijne verschillende vermogens ontvangen hebbe, zal wel niemand durven beweren. Wij zouden dan den Schepper en Albestuurder van onregtvaardigheid, althans van willekeur beschuldigen, daar wij toch den een' verre boven den ander' met dezelve bedeeld zien, daar wij toch den een' in veel gelukkiger omstandigheden tot ontwikkeling van zijn verstand geplaatst zien dan den ander', daar wij toch den lust en de keuze des eenen zich tot veel edeler vakken van onderzoek en bezigheid zien bepalen dan die des anderen, daar wij toch den een' veel voorspoediger in zijne ondernemingen zien dan den anderen. Dit zal wel de Christen het allerminst durven beweren, die zulk eene opgeklaarde kennis draagt van den Schepper, van zijne daden en bedoelingen! Neen, wij weten het, dat wij onze vermogens, bezittingen, leven, alles, voor anderen evenzeer als voor onszelven ontvangen hebben; dat het daarom onze dure pligt is, tot nut van anderen evenzeer te werken als tot eigen nut. En zal nu het welgestelde hart de Maatschappij niet toejuichen, die het nut van het algemeen ten doel heeft, en daartoe met vereende krachten door de geschiktste middelen werkt? Zal dat hart niet eene onwederstandelijke aandrift gevoelen, om aan die Maatschappij zich aan te sluiten? Ja, maakt iemand zich niet aan dadelijk pligtverzuim schuldig, wanneer hij dier Maatschappije zijne medewerking ontzegt? Zoolang er dan in *Nederland* menschen wonen, die in ijver voor hunnen pligt blaken, staat ook in volle kracht de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*.

(*) Zie *Gedenkschriften*, bl. 242.

Men zegge niet, dat het den mensch aan innerlijke kracht mangelt, om met zijne vermogens tot nut van anderen te werken, evenzeer als tot eigen nut! Hij bezit daartoe in zijnen boezem de ſterkſte aandrift; eene zucht, die van den adel zijner natuur getuigt. Ik noem het, in de derde plaats, *edel*, lid te zijn van de Maatſchappij *tot Nut van 't Algemeen.*

Neen, zoo vermeestert eigenbaat het hart des menſchen niet, dat hij in zijn denken en doen ſteeds eigen voordeel zou beoogen. Eigenbaat is ſchandelijk in aller ſchatting; aller mond verfoeit den zichzelfzoeker. De mensch is zoo geſtemd, dat, al bezit hij ook de uitnemendſte voorregten, hij zich in dat bezit niet gelukkig gevoelen kan, zoo niet anderen daarin met hem deelen. Niet zelfverheffing, maar medelijden is doorgaans zijn gevoel, wanneer hij anderen ziet, die van de voorregten, welke hij bezit, verſtoken zijn. Gaarne zou hij willen, dat anderen waren even als hij. Liefde tot de medemenſchen is de edele zucht hem ingeſchapen; en die zucht drijft hem, om het heil van anderen te willen en te werken. Wien bedroeft het niet, dat anderen rondom hem ſlechts ſpreken kunnen, zonder hunne eigene taal uit letterſchrift te kunnen verſtaan, of in letterſchrift te kunnen uitdrukken? Wie gevoelt het niet met deernis, hoe oneindig veel dezulken moeten misſen? — Wie vindt het niet beneden de waarde van een verſtandig wezen, dat hij van den grond, dien hij bewoont, en van de verſchijnſels, die zich en daar en aan de lucht en aan den hemel gewoonlijk voordoen, of in het geheel geene kennis draagt, of daaromtrent de ongerijmdſte gevoelens koestert? dat hij geheel onkundig is omtrent hetgene met zijn eigen geſlacht, met zijne eigene vaderen voorgevallen is en nog voorvalt? — Wie noemt het niet beklagelijk, dat iemand in zijne eigene werkzaamheden afgaan moet op berekeningen door anderen gemaakt, op regelen door anderen hem voorgeſchreven? — Wie noemt het niet ongelukkig, dat iemand verſtoken is van zoo vele kundigheden, die den mensch, zoo naar

het uiterlijke als naar het innerlijke, tot mensch maken; die zoo krachtig wijzen op de heerlijke eigenschappen van den Schepper en Opperheer, en dus ook zoo veel toebrengen tot vestiging van een' godsdienstigen zin en een' deugdzamen wandel? — Wie zich daarover niet bekommert, hij is een ontaard wezen, dat door eigenbaat de oorspronkelijke waarde zijner natuur geheel verkracht heeft; — maar edel noem ik het, het lot dier ongelukkigen zich aan te trekken, verbetering te willen en te werken. Dat heeft de Maatschappij zich ten doel gesteld; — en dus, zoolang er edele menschen, wie liefde tot anderen drijft, in *Nederland* gevonden worden, zoolang zal het ook der Maatschappije aan geene leden ontbreken. (*)

Gelijk de mensch in zichzelven aanmoediging vindt, om te werken tot nut van het algemeen, zoo vindt hij ook nog aanmoediging daartoe buiten zich. *Roemrijk* noem ik het, in de vierde plaats, lid te zijn van onze Maatschappij.

Als drijfveer eener daad wil ik u de zucht naar roem niet aanprijzen: wat alleen uit deze zucht geschiedt, mist wel alle verdienste; zij kan echter als bijkomende beweegreden, wanneer wij reeds uit zuivere beginselen handelen, onzen ijver krachtig sterken, en deze werking der zucht naar roem is dan allezins geoorloofd en heilzaam. Roem is ook verbonden aan het lidmaatschap der Maatschappij, en wel de alleen ware en wenschelijke roem. — Streelend is het, om onze kunde hoog aangeschreven te staan in de schatting, niet van sommigen slechts, maar in de algemeene schatting der menschen; streelend is het, van elkeen, dien wij ontmoeten, blijken van hoogachting te ontvangen: maar dan moeten wij ook aan het algemeen proeven hebben gegeven van onze kennis; en daartoe stelt ons de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* in de gelegenheid. Doch het

(*) Wat hiertegen wordt ingebragt, en de wederlegging daarvan, is te vinden in de *Gedenkschriften*, bl. 251 enz.

maakt nog een zeer groot verschil, hoe wij om onze kennis door anderen worden hooggeschat. Wie den dusgenaamden gemeenen man een' stroom van geleerde woorden in de ooren doet suizen, wordt dikwijls door hem tot aan de wolken verheven. Ook loopt de gemeene man dikwijls weg met geliefkoosde uitdrukkingen en schoonklinkende taal, zonder dat hij daarvan iets heeft begrepen. En voorzeker dwaas is hij, die eenige waarde hecht aan eerbetoon, op die wijze verkregen, en steunende op zulk eenen grond! Maar de taal, die uit de Maatschappij tot den gemeenen man gerigt wordt, is berekend voor zijne bevatting; de spreker of schrijver in de Maatschappij werkt er op, en wil het volstrektelijk, dat deze hem kan verstaan, en dus ook beoordeelen; en heeft hij nu op deze wijze hem een' hoogen dunk van zijne begaafdheid ingeboezemd, de hoogachting, die men hem toedraagt, zal dan op hechte grondslagen rusten. — Maar nog maakt het een groot verschil, van welk eenen aard de kennis zij, om welke wij algemeen gezien zijn bij de medemenschen. Gezien zijn wij reeds, zoo men ons als lieden van kennis beschouwe; maar meer gezien zijn wij, zoo die kennis zich tot nutte zaken bepale, en oneindig meer gezien zijn wij, zoo wij met die kennis ook anderen ten dienste willen staan, en tot hunne inlichting in voorkomende gevallen gereed zijn; zoo wij met onze kennis het voordeel zoeken van het algemeen. De hoogachting, die men op deze wijze bij den gemeenen man zich verwerft, is niet koel en koud, maar hartelijk en innig; men is niet zoo zeer algemeen gezien, als wel algemeen bemind. Voorzeker dit is de alleen ware en wenschelijke roem; — het lidmaatschap der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* brengt denzelven ontegenzeggelijk mede; — en wie zou naar denzelven niet haken? Toehoorders! zoolang zucht naar zulk eenen roem blaakt in het hart van den *Nederlander*, zoolang staat ook onze Maatschappij.

Of zou er ooit een tijd kunnen komen, dat onze Maatschappij, als een versleten werktuig, hadde uitgediend;

dat zij, gelijk andere Maatschappijen, als van zelve verviel, omdat zij geacht kon worden haar voorgestelde doel te hebben bereikt? — Neen! lid te zijn van onze Maatschappij, is *mogelijk voor alle geslachten;* en dit is het, wat ik, in de vijfde plaats, aanvoere ten bewijze van hare *duurzaamheid*.

Stelt u den gemeenen man, die u omringt, voor! Hoe verre is het er af, dat zijn toestand voor geene verbetering nog vatbaar zoude zijn! Bij hoe velen heerscht nog diepe onkunde, zoo in de onontbeerlijkste behoeften des levens, als in hunne wezenlijke belangen! Wat ongemanierdheid, ruwheid, onzedelijkheid ontdekt gij nog! Veel moge dus de Maatschappij gedaan hebben; veel blijft haar nog overig te doen.

Denkt, hoe de omstandigheden en behoeften der menschen aan gedurige verandering onderhevig zijn; welk een' verbazenden invloed de loop der wereldsche zaken, de heerschende tijdgeest oefent op het gemoed; hoe er dus gedurig nieuwe gelegenheid ontstaat, om ten nutte werkzaam te zijn! De Maatschappij kan daarom hare taak, ook ten opzigte van dezelfde menschen, die ééns voorwerpen van hare bemoeijing waren, nooit als afgedaan beschouwen.

Denkt aan de wisselingen van het menschelijke geslacht! Een nieuw geslacht komt telkens te voorschijn, geheel onkundig, wel met verstandelijke vermogens toegerust, maar die telkens ontwikkeld moeten worden. En is die ontwikkeling het voornaamste deel der zorgen van de Maatschappij, hare taak is dan niet afgedaan, voordat het ook met het laatste menschengeslacht afgedaan is!

Stelt u de zaak ook van de zijde der Maatschappij zelve voor! Denkt aan de wetenschappen, die zij bearbeidt! Is wel ooit ééne wetenschap zoo geheel uitgeput, dat over dezelve niets meer te zeggen valt; dat uit dezelve geen voordeel meer voor het menschdom getrokken kan worden? — En zijn er wel grenzen aan het gebied der wetenschappen? Doet de menschelijke

geest niet telkens nieuwe kundigheden op, die tot groot voordeel van het algemeen ftrekken kunnen? Ja, is de menfchelijke geest zelf niet voor een altoosdurend toenemen in de kennis van het ware, fchoone en goede vatbaar, en dus ook altoos in ftaat, om die telkens aanwinnende kennis toe te pasfen tot nut van het algemeen?

Hoe wij de zaak dan ook befchouwen, van alle kanten wordt ons luide gepredikt: mogelijk is het voor onze kinderen en kindskinderen en alle volgende geflachten, tot nut van het algemeen, gelijk wij, te werken; — en gewis zij zullen daartoe werken, zij zullen met nadruk leden zijn onzer Maatfchappij, indien zij waar genoegen willen fmaken, indien hun pligt hun ter harte gaat, indien zij edel van gemoed zijn, indien zij waren roem willen inoogften!

Medeleden! onze Maatfchappij prijkt in het gewaad der onfterfelijkheid! Reeds ftond zij vijftig jaren, die uitnemende inrigting, en vrolijk vieren wij feest. Maar hooger klopt ons hart, en reiner vreugde tintelt ons door de aderen, bij den blik op de voor ons liggende eeuwen. Zij zullen henenrollen; maar, wat zij ook vernielen, onze Maatfchappij behoudt hare kracht en luister; zij ftaat tot aan het laatfte menfchengeflacht. Wat zeg ik? neen! het laatfte menfchengeflacht neemt haar met zich mede in betere gewesten; daar verandert flechts haar naam, niet haar wezen. Onder den titel van *eeuwigdurende volmaking* ftaat zij tot in eeuwigheid. — Onbefchrijfelijk heerlijke gedachte! Vangt haar op, edele Toonkunftenaars! drukt haar uit in uwe akkoorden! bezingt de duurzaamheid der Maatfchappij!

Koor.

Bij den ftrijd van alle krachten,
Bergden wij, in 't noodgetij',
't Kleinood, dat, in fpijt dier magten,
't Sieraad was van drie geflachten:
Leef en bloei, o Maatfchappij!

Aria.

Recitatief.

Eerst nietig gruis en ruwe fteenen,
Steeg hier een zuil onmerkbaar op;
De orkanen loeiden om haar henen,
En fchudden haar' verheven top:

Zang.

Maar, wat er ook is heengevaren,
Zij fchittert nog, na vijftig jaren,
Met ongefchonden eerwaardij;
Daar zag men nieuwe zuilen dagen,
Alom den fchoonften tempel fchragen:
Dat is uw beeld, o Maatfchappij!

Trio.

A.

In dien tempel bloeit, voor allen,
Rein *genoegen* op hun fchreên.

B.

Pligt vereent daar duizendtallen;
Want men leeft voor 't Algemeen.

C.

Eigenbaat voor zich alleen:

A, B en C.

Liefde leeft voor 't Algemeen!

A.

Edel, die voor and'ren blaken,
In de reinfte zucht ontgloeid!

B.

Roem zal hun genot volmaken;
Roem, uit zuiv're bron gevloeid.

C.

Menfchenheil en menfchenvreugd,
Bloeijen hier, in fchaûw der deugd,
Zoolang 't menschdom de aard' verheugt!

A, B en C.

Zingt die bron van heil en vreugd;
Zingt haar, ouderdom en jeugd!
Die heel 't vaderland verheugt,
O vreugd!

Koor.

Bij den ſtrijd van alle krachten,
Bergden wij, in 't noodgetij',
't Kleinood, dat, in ſpijt dier magten,
't Sieraad was van drie geſlachten:
Leef en bloei, o Maatſchappij!

Hulde zij toegebragt aan die edelen, die vóór vijftig jaren den grondſlag legden tot onze Maatſchappij! Hulde zij den verdienſtelijken Christenleeraar van *Monnikendam*, JAN NIEUWENHUIZEN, in wiens brein het ontwerp tot deze ſtichting, die het geweld der eeuwen kan verduren, het eerst is opgekomen! Hulde deszelfs Zoon, MARTINUS NIEUWENHUIZEN, die dat ontwerp het eerst ten uitvoer bragt! Hulde JOANNES ALBERTUS SJOERDS HOEKSTRA, die het eerst in de Maatſchappij het woord gevoerd heeft! Hulde die allen, aan wier onvermoeide pogingen de Maatſchappij haren toenemenden bloei en gezegende werking te danken heeft! Hulde onzen Voorgangeren, die zoo hoog met de Maatſchappij ingenomen waren, en zoo veel voor haar en door haar hebben gedaan! Wij zegenen hunne asſche.

Nu is de Maatſchappij toevertrouwd aan de zorg van het tegenwoordige geſlacht; en het aantal harer afdeelingen en leden getuigt, hoezeer de lust, om te werken tot nut van het algemeen, in geenen deele verdoofd, maar veeleer aangewakkerd is: tachtig Departementen, die vóór vijfentwintig jaren beſtonden, zijn tot honderd zesentachtig aangegroeid; zevenduizend driehonderd vierentachtig Leden tot elfduizend driehonderd zesentwintig. O, mogten nu ook die allen voortwerken in den geest der Maatſchappij, allen met ijver ſtrevende, door de

voorgeſtelde middelen, naar het voorgeſtelde doel! Welke gezegende uitkomſten mogen wij ons dan beloven! In welk een' bloeijenden ſtaat zullen wij dan de Maatſchappij achterlaten aan het nageſlacht!

Ik vertrouw, dat de tegenwoordige feestviering ons op nieuw lust en moed heeft ingeboezemd, om tot het zoo betamend, pligtmatig, edel doel werkzaam te zijn, en in onze vergaderingen met vereende krachten te beraadſlagen en te werken tot nut van het algemeen.

Ziet, een nieuw tijdvak heeft zich thans voor ons geopend! Het werk ligt voor ons, zoo in den engeren kring, waarin wij dagelijks ons bewegen, als in den ruimeren, die door de grenzen van *Nederland* omſchreven wordt. Met lust dan weder dat werk aangevat, met ijver het voortgezet, zoo veel en zoo lang onze krachten dat toelaten! — O, mogt onze uitnemende inrigting ook voor onze kinderen eene bron van rein genoegen zijn; een middel, om zich te kwijten van hunne duurſte verpligtingen; een middel, om de edelſte zucht, die in hunnen boezem blaakt, in werking te brengen; een middel, om alleen waren en wenſchelijken roem in te oogſten! Mogt eens ons nakroost het Eeuwfeest vieren der Maatſchappij, en dan onze asſche zegenen! Gewis, dat zal geſchieden, indien wij hun de Maatſchappij, als een kostelijk erfgoed, nalaten, onverbasterd, in haren oorſpronkelijken aard; want uit haren aard is zij eene duurzame inrigting.

Doch het is ons niet gegeven, over de toekomst naar onzen wensch te beſchikken. Dat is alleen het werk van den Eeuwige. Ja, al ons pogen en doen is ten opzigte van Hem ſlechts planten en natmaken, daar de wasdom van Hem moet komen. „ Eeuwige Voorzienigheid! be-
„ waar Gij deze Maatſchappij, door onze ouders ge-
„ ſticht en door ons meer volmaakt, voor onze kinde-
„ ren en kindskinderen, tot in de laatſte nageſlachten!
„ Zoo bloeije zij door inwendige kracht, en zij van
„ eeuw tot eeuw het ſieraad van *Nederland!*"

Slotkoor.

Juicht om den rijken oogst, dien vijftig zomers boden!
'Een nieuwe tijdkring rijst voor 't oog.
Zie, 't omgeploegde veld heeft weêr uw zorg van nooden;
Maar wasdom van omhoog!
Van daar dan hulp gewacht! en door de golvende âren
Zal eenmaal weêr de sikkel slaan.
Geslachten vallen af; maar de oogst, dien wij vergâren,
Blijft voor ons kroost bestaan. (*)

(*) Deze *Gezangen* zijn afzonderlijk te bekomen bij L. C. VERMANDE, te *Medemblik*.

LEVENSSCHETS VAN LORD BYRON.

GEORG GORDON NOËL, *Lord* BYRON, de kleinzoon van den beroemden Admiraal en de eenige zoon van den Kapitein BYRON bij diens tweede vrouw, is geboren te *Londen*, den 22 Januarij 1788. Zijn vader, een dwaas en ligtzinnig doorbrenger, stierf in 1791. De moeder van den jongen BYRON, destijds te *Aberdeen* wonende, zond haren zoon aldaar het volgende jaar ter schole. Reeds in dezen jeugdigen leeftijd toonde hij eene trotsche, eigenzinnige en opstuivende geaardheid. Verscheidene blijken daarvan worden in zijne levensberigten vermeld. Hij kon het niet gelaten aanhooren, wanneer men van de misvorming van zijn' eenen voet (hij was met een' horrelvoet geboren) sprak; hij sloeg eenmaal zelfs naar iemand, die hem aanzag en dat ligchamelijk gebrek scheen op te merken. Ook wierp hij verschrikkelijke blikken op zijne moeder, toen zij eens hem een *lam* kind noemde. Nadat hij in 1798 den familietitel van *Lord* ontvangen had, begaf hij zich naar *Newstead*, en een jaar later naar *Londen*, alwaar zijn voogd, de Graaf VAN CARLISLE, hem onder het geneeskundig toezigt van Dr. BAILLIE stelde, en hem bij Dr. GLENNIE ter schole zond. Door zijn deftig, aanmatigend voorkomen kreeg hij onder zijne schoolmakkers den naam

van: *de oude Engelsche Baron.* Evenwel beminden hem zoo wel leermeesters als medeleerlingen. Hij zou aldaar in de wetenschappen grootere vorderingen gemaakt hebben, zoo niet de onverstandige teederheid zijner moeder, die hem verscheidene malen voor langeren tijd bij zich hield, hem daarin had verhinderd. Lord CARLISLE moest hem eindelijk van deze school nemen en naar *Harrow* zenden. Geheel aan zichzelven overgelaten, bragt BYRON alhier eenige van de gelukkigste jaren zijns levens door. Bij zijn vertrek naar het *Triniteits-Collegie* te *Cambridge* betuigde hij, spijt te gevoelen, dat hij geen kind meer was. Gedurende zijn verblijf te *Harrow* verliefde hij op Misf CHAWORTH, (de MARIA in zijne dichtstukken) en, offchoon hij eigenlijk nooit gegronde hoop, om hare hand te erlangen, mogt koesteren, veroorzaakte nogtans deze mislukking hem eene wonde, die nimmer volkomen heelde. In 1805 vernam hij haar huwelijk met zekeren MUSTERS; en toen hij haar wederzag, was zij reeds moeder. Wat hij daarbij gevoelde, heeft hij treffend uitgedrukt in de dichtregelen, welke beginnen met de woorden:

When first I saw thy favourite child. (*)

De vrouw, aan welke dezelve zijn gerigt, is, even als de dichter zelf, reeds overleden. Toen BYRON *Harrow* verliet, stond hij bekend als een niet minder braaf en geschikt, dan zonderling jong mensch. Zijne medeleerlingen uit dien tijd herinneren zich nog zeer goed, hoe zijne vuist steeds gereed was, om elke onbillijke behandeling, hemzelven of eenen zwakken en hulpeloozen aangedaan, te wreken. Aan de Hoogeschool leefde hij los en ongebonden. Tot in 1807, toen zijne *Uren der Ledigheid* verschenen, geloofde niemand, dat BYRON smaak vond in de wetenschappen. De zoo even genoemde verzen gaven aanleiding tot eene recensie in het *Edimburger* kritisch tijdschrift, waarbij, zonder eenige

(*) „Toen ik voor 't eerst uw dierbaar kind mogt zien."

verschooning, hem alle dichterlijke begaafdheid werd ontzegd. BYRON liet, onder den titel van *Engelsche Dichters en Schotsche Recensenten*, daarop een niet minder geestig dan scherp stuk volgen, waarin alle dagbladschrijvers duchtig gehekeld werden. Dit geschrift verscheen kort nadat de vervaardiger zitting in de Kamer der Lords had genomen, en legde den grond tot zijnen volgenden roem, daar men hetzelve met de *Dunciade* van POPE gelijkstelde. Nog vóór dat de eerste uitgave was uitverkocht, verliet BYRON, in gezelschap van den bekenden Parlementsredenaar JOHN HOBHOUSE, *Engeland*, en vervaardigde op reis over de Middellandsche Zee, in *Griekenland* en *Klein-Azië*, de beide eerste zangen van zijnen *Childe Harold*. Bij zijne terugkomst in *Engeland*, in Julij 1811, stelde hij dit werk, benevens eene *paraphrase* van de *Ars Poëtica* van HORATIUS, aan zijnen vriend DALLAS ter hand, en gaf daarbij den wensch te kennen, dat deze zijn laatstgenoemde werk zoude uitgeven. DALLAS had veel moeite, om den vriend te overtuigen, dat de *Childe Harold* in waarde de *paraphrase* zeer verre overtrof, en hij dus veel liever het eerste dichtstuk uitgeven wilde. Eindelijk verscheen het bij den aanvang des jaars 1812, kort na den dood van Mistresf BYRON, en nadat de dichter in het Hoogerhuis voor de eerste maal als spreker was opgetreden. Zijne redevoering verdient, in vergelijking van zijne verzen, naauwèlijks vermelding. Zijne dichtstukken maakten opgang; zijn naam werd roemrijk bekend, en DALLAS, aan wien hij het handschrift had gegeven, verdiende daaraan eene som van 600 pond st. MOORE verhaalt, dat de dood van zijne moeder op BYRON een' diepen indruk had gemaakt. Hij borst in tranen los, en betuigde, dat hij zijne eenige ware vriendin had verloren. Daarop vorderde hij van zijnen knecht, dat die met hem moest vechten. Op dezen viel hij aan met zoodanige hevigheid, en bragt hem zoo gevoelige slagen toe, dat hij daardoor zijne buitengemeene gemoedsbeweging eenigzins lucht verschafte. Zijn roem steeg

meer en meer, toen hij in 1813 *the Giaour* en *the Bride of Abydos* en in 1814 *the Corsair* in het licht gaf. Men wil, dat van het laatstgenoemde werk op één' dag 14,000 exemplaren verkocht zijn. In 1815 huwde hij de dochter van RALPH MILBANK, na vroeger reeds twee malen vergeefs aanzoek om hare hand gedaan te hebben. Zijn trouwdag vervulde hem met eene soort van bijgeloovige vrees, niet zoo zeer omdat hij zich de voorspelling van zekeren ouden waarzegger herinnerde, die hem zijn zevenentwintigste jaar als voor hem zeer gevaarlijk had aangekondigd, maar omdat de trouwring zijner moeder, welken hij vóór eenigen tijd verloren had, op dezen dag, juist toen de huwelijksverbindtenis was voltrokken, weder werd opgegraven uit den grond, waarin dezelve lag. Hij meende, gelijk hij zelf zegt, dat de ring hem uit hoofde van dezen feestdag werd teruggegeven; maar dewijl de echt van zijne moeder niet gelukkig was geweest, wilde hij daarin een voorteeken vinden, dat zijn huwelijk nog ongelukkiger zou worden. Omtrent tien maanden na de voltrekking des huwelijks bragt Lady BYRON eene dochter ter wereld. Deze schijnbaar gelukkige gebeurtenis werd, na verloop van eenige weken, gevolgd door eene geheele scheiding. Over de redenen, welke de echtgenooten tot dezen stap bewogen, wordt verschillend gedacht; niemand weet de eigenlijke oorzaak. Hij zelf verklaarde, dat de echtscheiding van zijnen kant kwam, en een gevolg was van den verwarden toestand zijner geldzaken; zijne goederen werden toen geregtelijk in beslag genomen. Anderen wijten de schuld eeniglijk aan zijne onbetamelijke handelwijze omtrent de Lady, en willen, dat zij redenen genoeg had, om eene echtscheiding te vorderen. Men heeft namelijk verteld, dat hij, kort na hare bevalling, eene pistool onder haar venster afschoot, en in zijn eigen huis ongeoorloofden omgang met eene beruchte tooneelspeelster had. Dit wordt echter ook tegengesproken. — Alle pogingen, om hen weder te vereenigen, mislukten. LUSHINGTON, een vriend des dichters, die zulks beproefde, verzekert, dat het hem volstrekt onmogelijk was, en dat hij, nadat hem omtrent de eigenlijke reden der scheiding ophelderingen gegeven waren, ook zeer wel wist, waarom Lady BYRON niets te harer regtvaardiging aan de wereld medegedeeld had. Het verbreken van den band des huwelijks scheen Lord BYRON geenszins sterk aan te doen. Zoo hij misschien hierover nog eenig verdriet

ontwaarde, werd deze smart toch spoedig door dichten en andere verstrooijingen verdreven.

BYRON verliet *Engeland* weder in April 1816, na vooraf nog uitgegeven te hebben zijn beroemd *Vaarwel* en verscheidene andere dichtstukken, als *de Belegering van Korinthe*, *Lara* enz. Op deze reis hield hij zich het langst te *Venetië* op, gaf zich aldaar aan buitensporigheden over, doch vervaardigde tevens de beroemde *Ode* aan die stad, den *Beppo*, *Tasso's klagt*, den *Manfred*, *de Gevangene van Chillon*, den derden en vierden zang van den *Childe Harold*. Na eenige meer gemeene minnarijen, ontstond eindelijk eene teederder betrekking tusschen hem en de Gravin GUICCIOLI. Deze vrouw beval hem bij haren gemaal met de grootste hoffelijkheid aan, en haar vader — hetgene in *Italië* welligt meermalen het geval zijn mag — stond haar een verblijf in zijn huis toe, opdat zij de bezoeken des minnaars des te gemakkelijker mogt kunnen ontvangen. BYRON en de Gravin deelden nu wel niet dezelfde woning met elkander, maar, nadat zij zich naar *Ravenna* begeven hadden, woonde hij in de stad, en zij met haren vader, den Graaf GAMBA, in een naburig landhuis. Een opstand der *Carbonari*, waaraan, zoo als men vermoedt, het verliefde paar als ook de GAMBA's deel namen, noodzaakte hen, van *Ravenna* naar *Pisa*, en weldra van hier naar *Livorno* te gaan. Waarschijnlijk was de genegenheid van BYRON voor de Gravin aan het afnemen, toen hij ook deze stad verliet, en in den herfst van 1822 zich naar *Genua* begaf. Ten minste schijnt zijn besluit, om naar *Griekenland* te reizen, dat kort daarop tot rijpheid kwam, mede ontstaan te zijn uit verlangen, om zich op eenmaal los te maken van eene betrekking, die hem lastig en vervelend begon te worden. Evenwel scheidde men in vriendschap, en de broeder der Gravin vergezelde den dichter zelfs tot aan *Cephalonia*; een bewijs, dat BYRON's vertrek geenszins verdacht aan de familie voorkwam.

In het begin van Januarij 1824 kwam de zonderlinge man te *Missolunghi*. De inwoners ontvingen hem met geestdrift. Zijne eerste bemoeijingen voor de *Grieksche* zaak hadden ten doel, den geest van orde en ondergeschiktheid onder de troepen en van eenheid onder de aanvoerders te brengen. Geen van beiden gelukte hem. Ten gevolge van spijt en verdriet over zijne verijdelde hoop, verviel hij kort daarop in de hevige ziekte, die een einde aan zijn leven zoude maken. In

het begin van April werd hij door de koorts aangetast, van den 12den dezer maand af bedlegerig, en zeven dagen later, den 19 April 1824, eene prooi des doods, nadat een den dood gelijkende slaap van vierentwintig uren was voorafgegaan. Misschien ware hij nog te redden geweest; doch, daar hij het aderlaten, tot dat het eindelijk te laat was, steeds stellig verbood, en in het algemeen zich bestendig tegen de voorschriften der geneesheeren bleef aankanten, zoo veroorzaakte dit bij dezelven eene al te groote besluiteloosheid. De laatste woorden, welke BYRON sprak, hadden betrekking op zijne vrouw, op zijn kind en op zijne zuster. Hij was niet meer in staat, zijne gedachten behoorlijk te verzamelen, en aan zijnen bediende nog eenige mededeelingen te doen; dit scheen zijnen doodsangst aanmerkelijk te verzwaren. Hij had zich papier, pen en inkt laten halen, en bedreigde zijnen knecht met alle mogelijke straffen, indien deze niet stiptelijk zijne laatste bevelen ten uitvoer bragt. Hij werd allengs meer onverstaanbaar, en wat hij nog zeggen wilde, blijft dus raadselachtig.

De dood van den Lord maakte veel geruchts in de gansche beschaafde wereld. De Regering van *Missolunghi* verordende eene vereerende lijkstaatsie, en bij de menigvuldige stukken, welke destijds tot zijnen lof in druk verschenen, werd, behalve des dichters bekwaamheden, al het andere vergeten. Naderhand evenwel heeft men met meerdere bedaardheid zijn karakter beschouwd en beoordeeld, en de uitkomst daarvan is, wat ook MOORE zeggen moge, ten nadeele van BYRON uitgevallen. Hierbij moet men in aanmerking nemen, dat MOORE uit handen van den Lord, toen deze te *Venetië* zich ophield, het grootste gedeelte van diens papieren ontving, waarnaar hij eene levensbeschrijving van den dichter wilde vervaardigen; doch op verlangen der familie werden deze stukken voor een gedeelte vernietigd, waarbij MOORE eene persoonlijke opoffering van 2000 pond st. deed. Wat hij over BYRON zegt, is dus nog onvolledig, oppervlakkig behandeld en geen zamenhangend geheel. Bovendien hebben GALT, MEDWIN en DALLAS levensbeschrijvingen van den dichter gegeven. In het algemeen schijnen deze mannen, daar zij in hoofdzaken niet wezenlijk van elkander verschillen, meer geloof te verdienen, dan MOORE. Doch ook deze vermag slechts zeer weinig aan te voeren, dat aan Lord BYRON eene hoogere waarde kan geven in de oogen van diegenen,

welke deugd boven vernuft, en ware levenswijsheid boven bloot verstand en schranderheid stellen.

Trotsch, ijdel en hartstogtelijk, als BYRON was, kweide hij zich in stilte over het mistrouwen, waarin hij stond bij de wereld, offchoon hij zich geliet, de meening van anderen te verachten. Terwijl hij openlijk zich liet verluiden, dat hij gaarne de gunst der menschen opofferde voor die, welke het *noodlot* hem in zijne geestvermogens had bewezen, volgde hij, ter voorkoming van alle opzien, dat eene buitengewone zwaarlijvigheid verwekt, een' strengen eetregel, en verdroeg liever aan zijnen misvormden voet de ongemakken van een kunstig werktuig, dan dat hij die mismaaktheid aan het gezigt van anderen blootgesteld zoude hebben. Op zijne voorname geboorte liet hij zich veel meer voorstaan, dan op zijne dichterlijke bekwaamheden, en hij scheen zijne vaardigheid in het pistoolschieten, zijne dapperheid in het boksen en zijnen moed in het zwemmen over den *Hellespont* (hij zwom van *Sestus* naar *Abydus*, om te weten, of de vertelling aangaande LEANDER waar kon zijn) als verdiensten te beschouwen, welke zijne aanspraak op een' onsterfelijken naam verhoogen moesten. Eenige schoone en edele trekken, welke men van hem verhaalt, geven echter reden, om te onderstellen, dat de kiem van een beter en verhevener gevoel niet geheel was verstikt. Steeds toonde hij zich bereid, om anderen, die gebrek hadden, met geld bij te staan. Mogt zijne edelmoedigheid minder op vaste grondbeginselen steunen, en veeleer slechts door toevallige aanleiding van buiten opgewekt worden, zoo toonde hij toch bij het besteden van zijne weldaden zekere standvastigheid en wijsheid. Hij zelf was een ongebonden mensch, maar bij zijne onderhoorigen wist hij alle uitspatting te verhinderen, terwijl hij hen meer met zachtheid dan met strengheid behandelde; weshalve hij door zijne bedienden ook meer bemind dan gevreesd werd.

Indien men de verzekering van SHELLEY mag vertrouwen, geloofde Lord BYRON aan de waarheid des Christendoms; maar in zijne schriften is niet eene enkele plaats te vinden, welke als bewijs hiervoor zou kunnen dienen. Soms plagt hij zichzelven een' *Christen* te noemen; en zoo het waar is, wat FLETSCHER verhaalt, dat hij in de laatste acht jaren zijns levens elken vrijdag vastte, en telkens nederknielde, als hij eene procesie ontmoette, zoo zoude men moeten overhellen, om te vermoeden, dat hij een Katholiek

gewee(s)t ware. Zeker is het, dat hij eene natuurlijke dochter van hem in de Roomfche kerkleer liet opvoeden; maar, dewijl wij verder van zijne godsdienstige begrippen niets weten, kunnen wij alleen zijne werken dienaangaande raadplegen. Zijne beroemdste dichtstukken zijn, behalve de reeds vermelden, de treurspelen *Werner*, *Marino Faliero*, *de beide Foscari* en *Sardanapalus*, *de Voorzegging van Dante*, *Kain*, *Hemel en Aarde*, *Mazeppa*, *Don Juan*, en *het jongste Gerigt*. Onder de (*Engelsche*) dichters der negentiende eeuw heeft BYRON zonder twijfel den eersten rang, en nadert in vele stukken zelfs SHAKESPEARE en MILTON. In kracht, in hartstogtelijke sterkte, in verhevenheid van uitdrukking en gedachten evenaart hem zeker niemand. Hij verachtte de bewondering van anderen, en evenwel dwingt hij ons, hem de onze te wijden, en, zoodra men eenmaal aan de wegslepende lezing zijner liederen en gezangen zich overgegeven heeft, is men als door een tooverwoord, offchoon dan niet altijd op het aangenaamste, daaraan geboeid. Maar, als men van het standpunt der zedelijkheid uitgaat, zoude men zijne fchriften, gelijk dan ook door strenge beoordeelaars is geschied, moeten afkeuren, ja verfoeijen, daar men dikwerf in dezelve eene redenering aantreft, die het ware gevoel beleedigt en zelden goede indrukken achterlaat. De *Hebreeuwsche Melodiën*, *de Gevangene van Chillon*, *Tasso's Klagt* en het meesterstuk, de *Childe Harold*, bevatten echter niets, dat kwetsend is voor de goede zeden.

ZELDZAAM GEVAL VAN EENEN MAN, DIEN MEN IN DE MAAG KAN ZIEN.

De beruchte Baron VON MÜNICHHAUSEN verhaalt ergens, in zijne avontuurlijke reizen, van menschen, die een' spiegel op de borst droegen, waardoor men in het hart kon zien, en eene opening in de zijde hadden, welke naar verkiezing kon geopend, en door welke de voedsels naar binnen geschoven konden worden, zoo als men het brood in den oven schuift.

't Scheelt weinig, of een gedeelte van dit verdichtsel verwezenlijkt zich in *Amerika* bij eenen persoon, in de *Edinburgh Review* en elders als ALEXIS ST. MARTIN bekend gemaakt. Deze persoon heeft eene opening in de linker zijde,

door welke men tot in de maag kan zien, en dat gedeelte der spijsvertering, hetwelk in de maag plaats heeft, kan nagaan.

Dit zeldzame geval is niet slechts een voorwerp voor de nieuwsgierigheid gebleven; het is voor de wetenschap belangrijk geworden, en het verdient de aandacht der natuurkundigen. In de vooronderstelling, vooral dezen, ook onder onze landgenooten, geene ondienst met eenige mededeeling daaromtrent te zullen doen, willen wij kortelijk opgeven, wat desaangaande reeds ter kennis van het publiek gekomen is. Wij vermoeden, dat de verrigting der spijsvertering door de met dezen persoon gedane proeven voor het vervolg veel licht zal ontvangen.

Een jong, uit *Kanada* afkomstig persoon, in dienst bij de Pelterijmaatschappij in *Amerika*, werd in de maand Junij 1822, door het afgaan van een jagtgeweer, zoo gevaarlijk in de linker zijde gekwetst, dat niet slechts de 5de en 6de rib verbrijzeld, maar tevens een gedeelte der gekwetste long, van het verscheurde middelrif en van de doorboorde maag uit de wonde zakten. Hij kwam onder behandeling van Dr. BEAUMONT. Het gelukte den onvermoeiden Arts, dezen lijder te behouden; maar hem geheel te genezen, dit gedoogde deze later niet, weigerende eene daartoe noodige kunstbewerking te ondergaan. Daardoor werd hij een belangrijk voorwerp der nasporende wetenschap.

Met goed gevolg werden in den beginne de hevige toevallen bestreden, en later de bezwaren eener langdurige en overvloedige ettering te boven gekomen; de diepe wonde vulde zich, maar de opening der maag had zich met de tusschenribbige spieren en de huid zoo vereenigd, dat zij eerst ter genezing zoude hebben kunnen gebragt worden, wanneer zij op nieuw door de reeds gezegde kunstbewerking van deze deelen gescheiden was. Dit weigerde de lijder standvastig. Het inwendige vlies der maag vergroeide verder met de huid, en vertoonde eene opening naar buiten, als die der lippen. Deze opening was onregelmatig; zij had eenen omtrek van twee en een' halven duim, en bevond zich op eene lijn tusschen den tepel der borst (omtrent twee duimen onder denzelven) en de *spina ant. ossis ilei* (de voorste graat van het darmbeen). Door deze opening kon men tot 5 à 6 duim diepte in de maag zien, zoodat, wanneer zij zich uitzette, de ingang van spijs en drank door den mond (*cardia*) der maag duidelijk zigtbaar was. Door de pijpzwerige opening vloei-

den zij echter ook naar buiten. In de zes eerste weken na de verwonding werd bijna alles, wat genuttigd werd, langs dezen weg ontlast. Na de genezing werd dit door een sluitend verband belet. Van lieverlede vormde het inwendig of slijmvlies der maag eene soort van klapvlies, waardoor de opening zoodanig gesloten werd, dat het verband niet meer volstrekt noodzakelijk was. — In de lente van het jaar 1823 was de lijder zoo verre gevorderd, dat hij wederom ligten arbeid kon verrigten. Met het begin van 1824 had hij zijne vroegere krachten teruggekregen. In het jaar 1825 begon Dr. BEAUMONT proeven met dezen persoon te nemen. Die proeven schenen hem echter niet gevallig. Hij verliet heimelijk den Arts, en het duurde tot 1829, eer deze weder iets van hem hoorde. Hij was sedert gehuwd, vader geworden, en volkomen in staat, zijn onderhoud door den zwaarsten handenarbeid te verdienen. Het gebrek bestond nog zoo, als hij er den Arts mede verlaten had. Dr. BEAUMONT haalde hem over, in zijne dienst te treden. Hij bleef verder bij hem; en nu nam deze op hem een aantal proeven over de spijsvertering, en wel bepaaldelijk van Augustus 1829 tot Maart 1831 en van November 1832 tot Maart 1833. De uitkomsten van dit op genoemde tijden onafgebroken voortgezet onderzoek worden medegedeeld in een daarover opzettelijk door Dr. BEAUMONT uitgegeven werk. (*) Hetzelve draagt geheel den stempel der waarheid; alles wordt met zulk eene edele eenvoudigheid medegedeeld, dat men aan dit geschrift, zoo wel om deszelfs belangrijkheid, als om den invloed, dien het op de natuurkunde van den mensch zal uitoefenen, eene blijvende waarde voorspelt.

Terwijl de lijder nu in dienst van den Heer BEAUMONT was, at en dronk hij als ieder ander mensch; hij werd zelfs volbloedig en lijviger dan te voren. De proeven, welke de Doctor dagelijks, ja dikwijls van uur tot uur herhaalde, schenen geenen merkbaren invloed op zijnen welstand uit te oefenen. Dr. BEAUMONT ontlastte dikwijls de genuttigde voedsels, het maagsap enz. door de opening, terwijl hij andere door eene buigzame sonde in de maag bragt; somwijlen

(*) *Experiments and observations on the gastric juice and the physiology of digestion. By* WILLIAM BEAUMONT, *Med. Dr., Surgeon in the U. S. Army. Boston*, 1834. 8*vo. maj.* 280 *p.*

zelfs bragt hij een thermometer in dezelve, en, wat mede zeer belangrijk is, hij ſloeg de maag van dezen man zoo wel gade in den gezonden toeſtand, als wanneer hij onpasſelijk was.

Tot dusverre zijn het bijzonderheden, welke meer nog door het vreemde de nieuwsgierigheid wekken, dan eene wezenlijke, wetenſchappelijke belangſtelling inboezemen. Indien dus dit gedeelte voor het algemeen het meest belangwekkende was, zal welligt een kort overzigt der genomene proeven den natuur- en geneeskundigen niet geheel ongevallig zijn, tot dat het werk zelve ook onder ons meer bekend worde.

Wat de voedſels betreft, ſchijnt Dr. BEAUMONT van gevoelen te zijn, dat de onbeſchaafde, volgens de natuur levende mensch overal een voor hem gepast voedſel kan vinden; de beſchaafde ſchijnt het gemengde plant- en dierlijk, bijzonder toebereide voedſel meer te behoeven. Bij de voeding moet zoo wel op de hoedanigheid als hoeveelheid der voedſels gelet worden. Het te veel wordt doorgaans de oorzaak van *indigestie;* ook ſchijnt de maag niet zoo vele voedſels te behoeven, als haar doorgaans aangeboden, en bij kinderen vooral tegen wil en dank er ingepropt worden. De voedingsſtof ſchijnt overal nagenoeg op hetzelfde neder te komen, hoe verſchillend de voedſels zijn, waaruit zij bereid wordt. Vleeschvoedſels ſchijnen ligter verteerbaar; de verteerbaarheid kan echter door vele omſtandigheden gewijzigd worden; b. v. hard gekookt eiwit is hoogst moeijelijk te verteren, vloeibaar wordt ſpoedig door het maagſap ontbonden. Eene fijne vermaling der voedſels en eene teedere vezel zijn hoofdvereischten ter bevordering van de ontbinding der ſpijzen. Hoe meer punten van aanraking zij vertoonen, hoe ſpoediger zij van het maagſap doordrongen worden. Het doordringt nagenoeg als de warmteſtof met dezelfde kracht de ſlappere plantenvoedſels, als de ſtevigere dierlijke zelfſtandigheden.

Uit verder genomene proeven bleken melige aardappels een goed, zoogenoemde glazige een onverteerbaar voedſel te zijn. De aldaar bekende visſchen waren een verteerbaar voedſel. Zout en azijn zijn voor de maag de heilzaamſte ſpecerijen; de overige prikkelen te zeer. Sterke dranken en koffij en thee werken, om dezelfde reden, nadeelig. De dranken worden niet verteerd, maar gaan onmiddellijk in den bloedsomloop over (door *imbibitio* en volgens de wetten der *endosmose?*)

Het gevoel van den honger zoude het gevolg zijn van eene uitzetting en spanning der vaten, welke het maagsap uitscheiden. Wanneer voedsel in de maag komt, storten of zweeten deze vaten een overvloedig maagsap uit. De dorst zoude ontstaan door het verlies van vocht uit het bloed.

Wanneer de maag de behoorlijke hoeveelheid voedsels ontvangen heeft, zoo moet er een aangenaam gevoel volgen. Een gevoel van zwaarte in de maagstreek strekt ten bewijze, dat er betrekkelijk reeds te veel genuttigd is. De genietingen der verfijnde kookkunst luisteren echter zeer dikwijls niet naar de waarschuwingen van de maag. Het fijn vermalen der spijzen en het langzaam eten is noodzakelijk, ten einde elke beet van het maagsap behoorlijk doortrokken worde. De oplossende (ontbindende) kracht van het maagsap heeft meer overeenkomst met de werking van zuren op metalen, dan van het water op de zouten. Het is eene scheikundige werking, welke het maagsap op de spijzen uitoefent. De temperatuur van de maag, welke van 98—103° F. afwisselde, nam bij de spijsvertering niet bijzonder toe. Beweging van de maag heeft er gelijktijdig plaats. Zij wordt door BEAUMONT tweeledig beschreven: *active*, opgewekt door de in de maag gekomene voedsels, en onderhouden, zoo lang er zich spijzen in de maag bevinden, waarmede tot 3½ uren gemoeid zijn; — de *passive* hangt af van de werking der spieren bij de ademhaling.

Na verloop van een half uur is er dikwijls reeds eene behoorlijke hoeveelheid *chym* gevormd, die lichtgrijs van kleur is, welke echter door de gebruikte voedsels gewijzigd wordt. Naar mate de *chym* vermeerdert, worden de bewegingen van de maag (*motus peristalticus*) levendiger.

Het maagsap vloeide somwijlen met een' straal uit de bestaande opening. Het vertoonde de volgende eigenschappen: het was een helder, eenigzins slijmachtig vocht; het smaakte als eene flaauwe ontbinding van zeezoutzuur in water; het vermengde zich gemakkelijk met water en wijngeest; het bruiste met alcaliën op; eiwit stremde spoedig door hetzelve; het ging de ontmenging van het vleesch tegen; op onzuivere, kwalijkriekende zweren gelegd, werden deze door hetzelve spoedig verbeterd; het wordt met speeksel, slijm, gal en alvleeschsap vermengd, waardoor deszelfs eigenschappen gewijzigd worden; ook wordt het daardoor ligter aan bederf

onderhevig; zuiver, bleef het maanden lang onveranderd; het bleek bij een fcheikundig onderzoek uit azijn en zeezoutzuur te beftaan; ook werd in hetzelve gevonden phosphorzuur en zoutzuur kali, magnefia, kalk en eene eigenaardige dierlijke ftof, oplosbaar in koud, onoplosbaar in kokend water.

Het flijmvlies van de maag, die bron van zoo veel kwaad, geruimen tijd de eenige ziektezetel der nieuwe phyfiologifche fchool, was in de ledige maag onregelmatig geplooid, fluweelachtig bleekrood, met een dun, doorfchijnend, kleverig flijm bedekt, dat niet zuur, maar fomwijlen iets ziltig fmaakte.

Bij ziekelijke aandoeningen van de maag, werd zij fomwijlen rood en droog; op eenen anderen tijd bleek en bleef zij vochtig, maar verdween het fluweelachtig voorkomen. Bij ziekelijke aandoeningen vond BEAUMONT fomwijlen ook gal in de maag.

Het voorkomen der tong had doorgaans vele overeenkomst met de inwendige gefteldheid der maag. In zeker opzigt kan dus de tong als de fpiegel der inwendige ligchamelijke veranderingen befchouwd worden.

Dit zij genoeg voor geneeskundigen, om derzelver voorloopige aandacht bij dit bijzonder geval te bepalen, hetwelk, op eene ongezochte wijze en langs eenen natuurlijken weg, ons met de veranderingen der fpijsvertering bekend maakt, zoo als dit welligt nog nooit plaats had. Dit onderzoek, en de mededeeling van hetzelve, kan tot gevolgtrekkingen aanleiding geven, die welligt dienstbaar kunnen worden aan eene nog naauwkeuriger kennis dier verrigting, eene der gewigtigfte in de dierlijke huishouding te noemen.

Door den beroemden TIEDEMANN en GMELIN is in de laatfte tijden veel gedaan; desniettemin blijft er nog veel ter verdere nafporing over, en een voortgezet onderzoek, al moest het ook flechts dienen ter bevestiging van hetgeen deze ijverige geleerden met anderen reeds gedaan hebben, is mede nog noodig; want ook hier kan men niet zeggen, dat de handelingen over dit onderwerp kunnen geacht worden gefloten te zijn.

F. S. A.

NOG EENIGE OPMERKINGEN, AANGAANDE FEISSER'S GESCHRIFT: LOTGEVALLEN EN LESSEN VAN DEN ZALIGMAKER ENZ., NAAR AANLEIDING VAN HETGEEN VÓÓRKOMT IN DEN RECENSENT, OOK DER RECENSENTEN, 1835. NO. 1, ANTIKRITIEK, BL. 1—9.

Onze Recensie, in dit Tijdschrift voorkomende, No. XIV, 1834, bl. 585—590, heeft FEISSER's gramschap tegen ons opgewekt, omdat wij niet hebben goedgekeurd, wat wij als gebrekkig ter goeder trouw meenden te moeten aanwijzen. Geene bitterheid heeft onze pen bestuurd, en zal nu ook op ons tegengeschrijf geen invloed hebben. Een Recensent mag immers afkeuren, wat verkeerd is. Men noeme dit, zoo men wil, veroordeelen! Goedkeuren van hetgeen blijkbaar verkeerd is, zal ieder, die onpartijdig oordeelt, van geen Recensent vergen. 's Mans teleurgestelde verwachting heeft hem bitterheid doen proeven, zelfs in de onschuldige uitdrukking *Doctor*, een' *eer*naam voor allen, die met den eer*naam* alleen niet tevreden zijn. Men leze zonder bitterheid bl. 586, waar wij dien eertitel zonder erg of list genoemd hebben. Wij schelden hem intusschen al de onvoegzame woorden kwijt, die hij tegen ons heeft gebruikt. Niets van dit alles trekken wij ons aan. Wij kennen Dr. FEISSER volstrekt niet, en daarom gaat dan ons ook niet aan, hetgeen zijne onkunde ten onzen aanzien in drift gezegd heeft. Wij hadden 's mans *werk* beoordeeld *sine irâ et studio*, zonder ingenomenheid voor of tegen, alleen gedreven door zucht naar waarheid. Indien wij nu verder iets mogten zeggen, dat hem even onaangenaam is, dan bedenke hij, dat wij aan onszelven en aan dit Tijdschrift verschuldigd zijn, aan te wijzen, dat wij nog meer, dan wij vroeger medegedeeld hebben, in 's mans boekje hebben opgemerkt, dat alzoo niet behoort te wezen.

Vooraf zullen wij iets in het midden brengen tegen hetgeen, naar FEISSER's doel en verlangen, zal moeten dienen tot wederlegging van onze, hem niet zeer aangename Recensie. 1°. Volgens FEISSER (*Lotgevallen en Lessen*) bl. 296—298) behooren de volgende plaatsen der Evangelisten bijeen: MT. XXI: 12—16. MC. XI: 15-18. LK. XIX: 45, 46. JO. II: 14—22, als behelzende allen het verhaal *der*

uitdrijving van de wisselaars enz. uit den Tempel. Dit voorval zou slechts eenmaal, en wel op het laatst van 's Heilands leven, hebben plaats gehad. Dat gevoelen werd in onze Recensie betwijfeld (*Vaderl. Letteroef.* bl. 587). Ter bevestiging nu van hetzelve worden (*Antikritiek*, bl. 3, 4) de vier volgende redenen aangevoerd: *a*) Het was de doorgaande gewoonte van den Heiland, om in den eersten tijd zijner omwandeling vooral in *Jeruzalem* zoo weinig mogelijk opzien te wekken. *b*) Het stilzwijgen aangaande de eerste Tempelzuivering, welke toch ook *op het feest, naauwelijks twee jaren geleden, in tegenwoordigheid van duizenden*, geschied zal zijn. *c*) JEZUS was bij de *eerste* verschijning als Rabbi niet zoo bekend, als JO. II: 23–25 doet vermoeden. *d*) MARCUS en LUKAS (wij voegen er MATTHEUS ook bij) brengen deze gebeurtenis tot het laatste van 's Heilands leven. — De Lezer zal wel inzien, dat FEISSER zich nog al gemakkelijk van gronden heeft voorzien, waarop hij zijn ligt en los gebouw der *Harmonie* heeft opgeslagen. Vooreerst (*a*) toch neemt hij aan, zonder eenig bewijs bij te brengen, dat JEZUS in het begin zijner omwandeling vooral te *Jeruzalem* geen opzien wekte. Men leze onbevooroordeeld JO. II: I—IV: 54 als een aaneengeschakeld verhaal, dan zal men erkennen, dat, ja, de Heiland geen opzettelijk *opzien wekte*, maar toch ook, dat Hij onwillekeurig *opgang maakte*, door zijne wonderen, bij het volk H. II: 23, bij NIKODEMUS en anderen H. III: 2, bij *Galileërs* H. IV: 45. Hij begon juist te *Jeruzalem* wonderen te doen in het openbaar. Slechts één wonder had Hij in *Galilea*, niet openlijk, verrigt, H. II: I—II. Doch dit verband, dat zich bij het lezen der geheele plaats bij den Evangelist zoo tastbaar voordoet, wordt door FEISSER wederom willekeurig uiteengerukt. De ontmoeting met NIKODEMUS (H. III: I—21) wordt, bl. 51—55, onmiddellijk geplaatst achter het eerste wonder van JEZUS H. II: I—II, en achter het gesprek met bovengenoemden *Farizeër*, H. III: 21, volgt de aanmerking van JOANNES H. II: 23—25, en daarop wederom het verhaal H. III: 22–36. Wat hier verder (*Antikr.* bl. 4) voorkomt, *dat zij beraadslaagden, hoe zij Hem dooden zouden*, is *petitio principii* van de ergste soort. Die bijzonderheid vindt men bij JOANNES niet. MARCUS alleen verhaalt dezelve, H. XI: 18, met LUKAS, H. XIX: 47. Hij *neemt* dus de eenzelvigheid (*identiteit*) der verhalen *aan*, door beroep op MARCUS en LU-

KAS, om (N. B.) die eenzelvigheid te *bewijzen*. — Ditzelfde geldt ook van de (*d*) *vierde* reden, welke FEISSER opgeeft. MARCUS en LUKAS brengen met MATTHEUS' *hun* verhaal alleen tot het laatste van 's Heilands leven. Door *petitio principii* brengt FEISSER dit te huis ook op het verhaal van JOANNES. Zulk bewijsvoeren is gevolg van 's mans drift, hopen wij. Anders ziet het er met zijn betoogen arg uit. Eerst had FEISSER de zwarigheid moeten uit den weg ruimen, dat JOANNES, zijne berigten naar volgorde gevende, in strijd met het overige gedeelte van zijn Evangelie, hier, en hier alleen, een geval plaatst, dat zoo veel later zal zijn voorgevallen, als FEISSER verkiest aan te nemen. Doch wij hechten daarop nu niet, omdat wij den Heer FEISSER niet te moeijelijk willen vallen. *Prof.* BERTIG heeft, offchoon niet voldingend en slechts oppervlakkig, toch nog beter, dan FEISSER, hetzelfde gevoelen voorgestaan, *Ephemer. exeget. theolog. Fasc. III. pagg.* 44—47. Wij maken hem nu maar opmerkzaam op volgende verschilpunten tusschen het verhaal van JOANNES en van de drie overigen: 1°. Bij de drie overige Evangelisten vragen de Overpriesters naar het *gezag*, op hetwelk JEZUS die wisselaars uitgedreven had; bij JOANNES vragen zij naar *een teeken*. 2°. Het begeerde antwoord wordt door JEZUS bij de drie anderen niet gegeven; maar wat gezegd wordt laat genoeg merken, dat de Heiland de bedoeling der vragers vond in het vragen naar het *Goddelijke* GEZAG; bij JOANNES geeft JEZUS *hetzelfde* antwoord, maar met een ander beeld, dat Hij op dezelfde vraag ook volgens de drie anderen elders heeft gegeven. MT. XII: 38. (H. XVI: 4), LK. XI: 39, 40. *Cf.* BORGER, *de constanti et aequabili J. C. indole doctr. cet. p.* 95 *seq.* 3°. Volgens de drie anderen waren de Overpriesters niet aanwezig, toen JEZUS den Tempel zuiverde. Zij *hoorden* het, zegt MC. vs. 18. Zij vragen dan ook den Heiland *eerst den volgenden dag*, verg. vs. 19, 20 en 27 volgg. Bij JOANNES vindt men hiervan geen spoor. Doch die verscheidenheid willen wij nu niet verder uitbreiden. Wij hebben dit alleen maar aangevoerd, om FEISSER oplettend te maken, opdat hij niet onvoegzaam zich over anderer meeningen uitlate; iets, dat vooral beginnenden Schrijvers zoo weinig voegt. Hij vergelijke KUINOEL *ad* JOANN. II: 14, die ZIEGLER wederlegt, met H. VAN HERWERDEN, *over het Evangelie van* JOANNES, 1ste D. bl. 291 volg. — Het

stilzwijgen, (*b*) hetwelk FEISSER niet bepaald opgeeft, is als bewijs voor 's mans meening even min voldoende, als het vorige. Bedoelt hij het zwijgen der *Evangelisten?* Op die vraag valt het antwoord gemakkelijk: zij beginnen hun verhaal aangaande JEZUS eerst *na* de gevangenneming des *Doopers*. Bedoelt FEISSER de duizenden, die het zagen en er verder niet aan dachten of er over fpraken? Dan vragen wij op onze beurt: Is dan alles verhaald, wat gefproken, wat gedacht is? En bleef alles den bevooroordeelden Jood altijd even levendig in het geheugen? Dit zij voor dit punt genoeg. Het lust ons niet, overal het min doordachte van 's mans denk- en betoogtrant aan te wijzen. — (*c*) NIKODEMUS fpreekt van eene andere bekendheid, dan die van Rabbi, JOANN. III: 2: „ Wij weten, dat Gij als Leeraar van God „ zijt gekomen; want niemand kan deze teekenen doen, die „ Gij doet, indien God niet met Hem is."

Over de behandeling der redenen van JEZUS door FEISSER zullen wij ons niet zoo uitvoerig verklaren. Wij hebben wel gezien, dat hij, geen onderfcheid makende tusfchen gelijk *fchijnende* en wezenlijk *gelijke* verhalen, daarom ook de *Bergrede* van den Heer verwart met 's Heilands voordragt LUK. VI. Ook hebben wij gelezen, dat hij fommige ftukken, ook van die redevoering, heeft geplaatst, zoo als hij zegt, *waar dezelve* (N. B.) BETER *pasten* (dan zoo als de Evangelist die plaatst). Zoo hebben wij gezien, dat hij met de meeste redenen van JEZUS gehandeld heeft, van welke niet ééne bij hem ongefchonden te vinden is. Zonder omwegen hebben wij dit genoemd *willekeurig vaneenfcheuren*, zonder dat wij daarom hebben *gezucht* (*Antikr.* bl. 7). Och neen! Het boekje van FEISSER, doet het al geen goed, zal toch bij ons geen kwaad doen. Wij zuchten zoo fpoedig niet, al wenfchen wij, dat de man wat minder roekeloos in dat vaneenfcheuren ware te werk gegaan. *Synoptifche* misgeboorten gelden bij ons wat zij gelden kunnen, en worden al fpoedig ter zijde gelegd, zoodra blijkt, dat de *fynopfis* hare geboorte aan loutere willekeur verfchuldigd is. Wij zijn langer dan FEISSER in de gelegenheid geweest, om de Evangeliën zelven met voordeel te beftuderen, waaraan wij dan ook een' geruimen tijd van ons leven befteed hebben. Om FEISSER voor zijne beleefdheid in het aanbieden van vreemden kost eenige wederdienst te doen, raden wij hem aan te lezen, wat Prof. HERINGA (*over de Bergrede*, niet enkel bl. 4—6),

H. NIEUBUUR FERF (*Spec. Crit. Theol. vind.* MATTHAEI *C. V—VII contra* EVANSONUM, *p.* 217—220, *Traiect. ad Rh. A°.* 1799) en W. SCHOLTEN (*de Parabolis* JESU CHRISTI, *p.* 127—149) gefchreven hebben. Wij twijfelen dan geen oogenblik, of hij zal zien, dat hetgeen hij als *ex tripode* fchrijft (*Antikrit.* bl. 6 bovenaan) meer magtfpreuk dan waarheid behelst.

Nu zullen wij nog het een en ander aanftippen, dat wij in onze Recenfie, wegens beperktheid van ons beftek, onopgemerkt hebben gelaten, maar nu mededeelen, opdat het ook aan anderen duidelijk blijke, dat het boekje van FRISSER meer gebrekkigs behelst, dan vroeger door ons werd aangewezen.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

OVER DE UITVINDING VAN SCHIETGEWEER DOOR MIDDEL VAN BUSKRUID.

(*Vervolg en flot van bl.* 184.)

Toen eenmaal bekend geworden was, welke vreefelijke kracht het ontvlamd *buskruid* had, om zware ligchamen in beweging te brengen, en hoe vlug en gemakkelijk het werkte, was het ligt te voorzien, dat de krijgskunst weldra middel zou vinden, om er zich, ter vervanging van haar tot hiertoe gewoon werptuig, van te bedienen. Zij miste dan ook niet, er fpoedig gebruik van te maken. Vermoedelijk bezigde zij allereerst *klein-* of *hand-geweer*, wat later ook ligte, doch allengs zwaarder wordende *veldftukken*, en eindelijk zoogenoemd *grof gefchut.* Van het eerfte vond ik geen vroeger gewag, dan in het verhaal van den flag bij *Lignitz*, in 1241. Bij ROGIER BACON ontmoet men reeds *gefchut* vóór 1292 of 1294, dewijl hij zegt, dat men er *vestingen* mede *beukte.* Volgens DU CANGE, gebruikten de *Franfchen* het reeds in 1338 en de *Engelfchen* in 1346, en, volgens MARIANA, de *Mooren* in *Spanje* in 1343. Doch bij den Gefchiedfchrijver van *Gelderland*, PONTANUS, (bladz. 248) wordt, uit het handfchrift van eenen onbekenden, doch verdachten, gemeld, dat reeds in 1328, op den 24 September, de *Gelderfchen*, in eenen flag bij *Hasfelt* tegen de *Luikenaars* en *Brabanders*, zich van *bombarden* bedienden, welke *fer-*

pentijnen en *viperijnen* (*ſlangen-* en *adderſtukken*) genoemd worden. Is dit waar, dan is dit het eerſte gewag, dat ik er, na BACON, van ontmoet heb. Doch, wat daarvan zij, een tweede berigt, dat mede van een vroeger gebruik in de *Nederlanden*, dan bij eenigen anderen Schrijver, gewaagt, vindt men bij FROISSARD, (II. c. 108) volgens welk de *Gentenaars*, onder ARTEVELDE, in 1338, bij een beleg van *Oudenaarde*, geſchut gebruikten; gelijk, volgens *Père* DANIEL, (*Hist. de la Milice de France*, p. 319, bij den Heer VAN SPAAN in zijne *Hist. van Gelderland*, I. 459, 460) daarvan in hetzelfde jaar ook gebruik gemaakt werd bij het beleg van *Puy Guillaume*. Voorts meldt WAGENAAR, (*Vaderl. Hist.* III. 279) dat men in 1350, bij het beleg van *Voorburg*, buskruid en geſchut bezigde, en berigt de Heer VAN SPAAN hetzelfde, omtrent het beleg van *Rozenburg*, in 1351. — Het is noodeloos, hier bijzonderheden uit lateren tijd bij te voegen.

Maar van welken aard was nu dit vroegſte geſchut? — Het kan zijn, dat men allereerst, zoo als ſommigen willen, *houten* buizen beproefde. Doch dan zal men weldra de ongeſchiktheid van zulk eene ligt vuurvattende en ſplijtende ſtof, al ware het, dat men ijzeren banden om de buizen legde, ondervonden hebben, en op het gebruik van andere ſtof bedacht geweest zijn. En op welke dan gereeder, dan op die van ijzer alleen? Maar, het *buſſengieten* eerst lang daarna zijnde uitgevonden, ſchijnt men wel niet anders te hebben kunnen doen, dan *ijzeren ſtaven* om eenen *houten ſtam*, of *koker*, dien men daarna kon wegnemen, zoodanig te zamen te voegen en te verbinden, dat zij een ijzeren ſtuk vormden, en de *houten ſtam*, of *koker*, zal dan, denk ik, de *kernſtang* (of *ſtam*) geweest zijn, waarvan Mr. G. MEES, (in de *Fakkel*, uitgegeven door den Eerw. SPRENGER VAN EYK, 9de jaargang, bl. 119. 120. in de *aant.*) als *van ijzer*, gewaagt: want ik heb geen denkbeeld, hoe men een ſtuk (van *ijzer* of *metaal*) om eene *ijzeren* ſtaaf kan *gieten*, (en van *gieten* ſpreekt zijn Ed.) of men moet het daarna *boren*, en dat kende men, in den tijd, waarvan wij ſpreken, gewis nog niet. Ook kwam, als men het *boren* kende, het *gieten om eene ſtaaf* niet te pas. (Misſchien was echter het gieten om eene ijzeren ſtang mogelijk, als de laatſte met eene leem- of andere ſtof omkorst was.) — Hoe dit zij, het eerſte, op bovengemelde wijze vervaardigd, geſchut zal nog wel

rude opus (lomp werk) geweest (zoo als PONTUS HEUTERUS het ergens noemt) en daarna verbeterd zijn. Althans zulk een uit *staven* vervaardigd stuk geheugt mij, in den jare 1788, op een der pleinen van *Gent* ten toon liggende gezien te hebben. Men verhaalde mij, dat het uit den tijd van Keizer KAREL was; doch vermoedelijk was het reeds vrij wat ouder. Het was zeer lomp en buitengewoon lang, en van buiten omkleed met leder, dat zeer veel geleden had. Mijn tijd was te bepaald en het weder te bijster slecht, om het nader te kunnen opnemen. Ik denk, dat het gelijksoortig was met het stuk, hetwelk, volgens J. O. SOMMER, (*Verscheidenheden van Landen en Steden*, D. I. bl. 137.) in het oude Tuighuis te *Petersburg* bewaard wordt, uit den tijd van IWAN WASILEWITS, en 21 voeten lang was, 68 ponds kogels schoot, en een gewigt had van 17345 *Russische* ponden. Het *Gentsche* was, meen ik, van minder kaliber. — Ondertusschen al het oudste *ijzeren geschut* was doorgaans veel langer en zwaarder, dan het later gebruikte. Ook waren de *projectilen*, welke men (ten minste uit de grootste stukken) schoot, van een verbazend gewigt, in vergelijking van de tegenwoordige. Men zie die vergelijking in de *Fakkel*, (als boven) schoon ik voor de juistheid derzelve niet insta. Volgens berigt aldaar vindt men, in den tijd van LODEWIJK XI, den tijdgenoot van KAREL DEN STOUTEN, van stukken gewaagd, die 500 ponden schoten, waarvan straks nader. Dat echter de 300 stukken, waarvan aldaar gesproken wordt, die den krijgsvoorraad van voornoemden *Bourgondischen* Hertog zullen hebben uitgemaakt, en waardoor men *zware* stukken schijnt te moeten verstaan, dewijl de *couleuvrijnen* en *haagbussen* er van worden uitgezonderd, allen tot die van het zwaarste kaliber behoord hebben, is niet geloofbaar. Zij zullen dan wel meest *serpentijnen* geweest zijn, en dan nog moeten de magazijnen en vestingen van KAREL vrij wat beter voorzien geweest zijn, dan ik van eenigen der Vorsten, zijne tijdgenooten, weet gelezen te hebben. Van de eerste grootte waren de stukken zelfs zeer zeldzaam, en, als zij tot het beschieten van eenige voorname vesting gebruikt moesten worden, moesten zij doorgaans van verre worden aangevoerd uit de weinige steden, die ze bezaten. Ook te velde voerde men geen' grooten trein van stukken mede. In 1507 bestond al het grof geschut, bij eene *Oostenrijksche* legermagt, die in *Gelderland* krijg

voerde, volgens WAGENAAR, (D. IV. bl. 351.) uit niet meer dan twee kleine ſtukken en twaalf of veertien *valkenetten* (*faucons*.) — Het komt mij voor, dat men aan de eerſte ſtukken van eenig belang, buiten het kleiner geweer, dat men alomme, onder verſchillende benamingen, vermeld vindt, (waaromtrent men onder anderen ook zien kan de *Fakkel* als boven) den naam van *couleuvrijnen* en *ſerpentijnen* gegeven heeft, waarvan de eerſte de kortſte waren. Althans die namen komen, gelijk wij zagen, in het berigt wegens den ſlag bij *Hasſelt* van 1328 reeds voor, en waren zeker van de gedaante en lengte der ſtukken ontleend. Ondertusſchen noemde men ze ſomtijds ook *bombarden*; ja zelfs vindt men het kleiner geweer, als *haakbusſen* enz., dikwijls alzoo, of *donderbusſen*, geheeten; ſchoon men anders den naam van *bombarden* meer bijzonder ſlechts aan die geweldig groote ſtukken, waarvan wij boven reeds eenig gewag maakten, en welke men teregt *monſter-kanonnen* zou mogen heeten, ſchijnt gegeven te hebben. — Hiervan willen wij nu nader ſpreken.

Welke gevaarten dit waren, kan men zich ligt voorſtellen, daar wij reeds hoorden, dat men er had, die 500 ponden ſchóten. Als ik mij niet bedriege, moesten zij de zoogenoemde *blijden*, waarvan men zich te voren, en nog lang naderhand, bediende, vervangen; dat is, moesten zij dienen, om geweldig groote en zware ſteenen, niet, gelijk uit de mindere ſtukken, regtuit te ſchieten, maar ſchuins in de hoogte op te drijven, om, bij hunnen val, alles, waarop zij nederkwamen, op eenen afſtand, te verbrijzelen en verpletten. Dit deden, gelijk bekend is, de voormalige *blijden*, waarvan men eene keurige beſchrijving heeft bij HUYDECOPER, in zijne *Aanteekeningen op* MELIS STOKE, IX. 195. D. III. bl. 281 env. Dezelfde Schrijver meldt ook, op MELIS IX. 176, dat men met die *blijden* niet alleen ſteenen wierp van 300 ponden, maar, volgens anderen, indien men hen gelooven wil, zelfs van 800, 1300, ja 2000 ponden. Ondertusſchen drukken de Schrijvers zich ſomtijds zoo dubbelzinnig uit, dat men niet weet, of men hen van eene *blijde*, dan van eene *donrebus*, of *bombarde*, verſtaan moet. Zoo zegt, bij voorbeeld, FROISSARD, ter boven aangehaalde plaatſe, dat de *bombarde*, door de *Gentenaars*, onder ARTEVELDE, in 1338, tegen *Oudenaarde* gebruikt, en die 50 voeten lang zal geweest zijn, *als de klink getrokken werd, bij dag* 5, *bij nacht* 10 *mijlen ver gehoord werd, en zulk geweld maakte, dat het*

ſcheen, *dat alle de duivels uit de hel waren losgebroken*. Uit dit *geweld* zou men ſchijnen te moeten opmaken, dat hier waarlijk van eene *bombarde* ſpraak was; doch het *klinktrekken*, hetgeen bij de *blijde* plaats had en bij de *bombarde* niet te pas kwam, ſchijnt de *blijde* aan te duiden; tenzij de oudſte *bombarden* eene ſoort van *geſpannen haan* hadden, welken men *klink* heette, en die, losgetrokken zijnde, *vuur* ſloeg en het *kruid* ontſtak. In dat geval zoude de *bombarde* van vroegere uitvinding zijn, dan wij boven onderſtelden, en zouden wij hier een ſtuk hebben van 50 voeten lang. Dit is verbazend. Van welk een gewigt zou zulk een ſtuk geweest zijn, en wat kracht zou men hebben moeten aanwenden, om het te vervoeren? Inderdaad zoo zou het minder ongeloofelijk moeten voorkomen, hetgeen men bij den Abt MILLOT, in zijne *Algemeene Wereldgeſchiedenis*, D. VII. bl. 15, en elders, vindt, dat MAHOMET II, bij het beleg van *Konſtantinopel*, een ſtuk geſchut gebruikte, zoo groot en zwaar, dat er 70 *paar osſen* noodig waren, om het te vervoeren. Men mag hierbij echter onderſtellen, dat dit zoo gemeend is, dat de onderſcheidene ſpannen, die elkander natuurlijk van tijd tot tijd verpoozen moesten, te gelijk met die, welke het *kruid* en de *ammunitie* trokken, het getal van 70 paren te zamen uitmaakten. — Wat de lengte van 50 voeten aangaat: het ſpreekt van zelf, dat deze ſtukken langer moesten zijn, dan de tegenwoordige; want men gedenke maar, welke eene menigte van *kruid* zij behoefden, om hunne zware ladingen met genoegzame kracht voort te drijven, vooral daar dat *kruid* vermoedelijk veel onvolkomener en dus krachteloozer was, dan het onze; maar voornamelijk, hoe veel plaats de ladingen zelve moesten innemen, daar het eene dwaze verbeelding zou zijn, dat die ladingen enkel uit één eenigen grooten ſteen beſtonden, die zoo zwaar woog, als boven gemeld is: want de geſchiedenis getuigt, dat zij, ja, wel eenen voornamen en zeer zwaren ſteen, maar tevens vele kleinere met hetzelfde ſchot wierpen, en dat men de ſtukken met allerlei minder wigtig tuig vol ſtopte. Voegt men hier nu bij, dat zulke onbehouwene ladingen onmogelijk in de even onbehouwene ſtukken zoo vast konden ſluiten, als de *ronde* kogels in onze *geboorde* kanonnen, dan zal men ligt bevroeden, dat dit ook te grootere hoeveelheid *kruids* noodzakelijk maakte, en te meerdere ruimte in de ſtukken vorderde.

Ik wil hier aanmerken, dat, gelijk deze *monſter-kanonnen* en

groote bombarden de vroegere *blijden* vervingen, zij zoo ook niet alleen door onze zoogenoemde *mortieren* vervangen zijn geworden, maar zelve dien naam van *mortieren*, lang vóór dat de tegenwoordige *mortieren* werden uitgevonden, gedragen hebben, en dat die naam van vroegeren tijd, dan de gemelde uitvinding, onsleend, en na dezelve slechts uit de oudere krijgstaal bijbehouden is. Althans zoo meen ik te moeten besluiten uit hetgeen ik bij WAGENAAR lees, (*Vad. Hist.* D. IV. bl. 219, 220) dat men, in 1482, het *Blokhuis op de Vaart* sterk met *kartouwen* (zware kanonnen) beschoot, en dat de Bisschop van *Utrecht* den beleggeren twee groote bussen toezond, *mortieren* genaamd, met welke men *bomben* in het *Blokhuis* wierp. Hij voegt er bij, dat ook van *Zutphen* derwaarts gebragt was eene groote bus, die zeventien voeten lang was, en klooten schoot, weinig kleiner, dan een *Utrechtsch* halfschepel bevatten kon. Hier ziet men den naam van *mortieren* lang vóór dat onze *bomketels* of *mortieren* werden uitgevonden, en tevens bevestigd hetgeen wij boven zeiden, dat slechts weinig steden stukken van het zwaarste kaliber bezaten, die, tot het beschieten van sterkten, herwaar derwaarts gezonden werden. — Wat *bomben* betreft, waarvan WAGENAAR hier gewaagt: hij voegt er, in eene *aanteekening*, bij: „Omtrent dezen tijd vindt men ook de „eerste melding van 't gebruik der *bomben* in *Frankrijk*," en verwijst daarbij naar MONSTRELET, Vol. III. f. 193. Doch, daar MONSTRELET reeds in 1453 overleden is, heeft hij niets van 1482 kunnen melden; maar zijne *Chronique* werd, door een' ander', vervolgd tot 1516, en met dat vervolg te *Parijs* uitgegeven in 1572. WAGENAAR zal dit laatste bedoeld, en of hij, of de Schrijver zelf, zal, door de gedachte aan *onze mortieren* misleid, *bomben*, in plaats van *steenen*, geschreven hebben. Althans dat de *bomben* eerst in 1588, door een' burger van *Venlo*, zijn uitgevonden, die, door een' verkeerden worp, zijne eigene stad er door in brand zette, verhaalt J. KNIPPENBERGH, in zijne *Hist. Eccles. Duc. Geldr.* p. 200, en lang vóór hem FAMIANUS STRADA, (*de bello Belg.* Dec. Sec. Libr. X. pag. 593, 594, Tom. sec. Ed. Rom. a. 1650) beiden met bijvoeging, dat zij, weinig dagen later, allereerst door den Graaf VAN MANSVELDT, van de *Spaansche* zijde, gebruikt werden in de belegering van het *Geldersch* steedje *Wachtendonk*. STRADA beschrijft de *bomben* zeer naauwkeurig. WAGENAAR (VIII.

292) meldt er niets van, maar verwijst naar BOR, (B. XXV. p. 13. (328) die alleen zegt, dat MANSVELDT de ſtad, behalve met twee groote ſtukken, ook met *vierballen* beſchoot, waardoor hij ongetwijfeld de *bomben* verſtaan heeft.

De Baron VAN REYFFENBERG, in zijne *Verhandeling*, welke in 1828 door de *Koninklijke Akademie te Brussel* bekroond is, berigt, op bl. 99, dat de uitvinding der *mortieren*, in 1508, door GRAMMAYE, naar BARLANDUS, toegeſchreven wordt aan die van *'s Hertogenbosch*. GRAMMAYE nu, beſchrijvende het beleg van het ſlot *Poederoijen*, tusſchen *den Bosch* en *Gorinchem*, gewaagt wel van eene nieuwe ſoort van werktuig, door de *Bosſchenaars* tegen het ſlot aangevoerd, hetwelk *klooten* (*pilas*) en zeer groote en zware ſteenen in de hoogte wierp, waardoor de daken der gebouwen verbrijzeld werden; maar hij ontleende dit niet uit BARLANDUS, die van dat ſteenenwerpen niets meldt, en J. VAN OUDENHOVE, in zijne *Beſchrijving van de Stad en Meijerij van 's Hertogenbosch*, (eerſte uitgave van 1649 op bl. 94.) ook van deze uitvinding ſprekende, noemt het werktuig *mortier*, doch in de latere en verbeterde uitgave van 1670, op bl. 196, heet hij het *tuimelaar*. Wat van deze uitvinding en van het werktuig zelf te houden zij, weet ik niet. 't Is echter waarſchijnlijk, dat er iets nieuws in het zamenſtel of de werking der reeds vroeger zoogenoemde *mortieren*, waarvan wij boven ſpraken, bij was uitgedacht; doch wat, blijkt niet: en hetgeen wij thans *mortier* heeten, werd eerst later bekend; althans dat men met het werktuig, te *'s Hertogenbosch* uitgevonden, geene eigenlijk gezegde *bombben* wierp, zoo als OUDENHOVE zegt, is zeker.

Men zegt, en het is geloofelijk, dat de uitvinding van *granaten* ſpoedig op die der *bomben* volgde. Doch, om nog even tot de geſchiedenis der *bombarden* weder te keeren: uit hetgeen reeds is gezegd, is gebleken, dat die naam, of die van *donderbusſen*, al aanſtonds aan de eerſte *busſen*, waaruit men, door middel van *kruid*, ſchoot, (het handgeweer zelf, zoo het ſchijnt, niet uitgenomen) gegeven is; zoodat men er geenszins altijd die groote gevaarten door verſtaan moet, welke men daarna, in de plaats der *blijden*, gebruikte. Dit blijkt daaruit, dat, daar de laatſte altoos natuurlijk *zeldzaam* bleven, men van ſteden leest, die, al zeer vroeg, een aantal *bombarden*, of *donderbusſen*, bezaten. Zoo verhaalt HARAEUS, (in *Annall. Ducum Brabant.* Vol. I. p. 333) dat

de *Leuvenaars*, in den oorlog tusschen *Braband* en *Vlaanderen*, ten jare 1356, allereerst *bombarden* gebruikten, welke zij, ten getale van *twaalf*, gekocht hadden. Ja, DIVAEUS, (in *Annall. Lovaniensf.* Libr. III. pag. 21) van denzelfden oorlog sprekende, maakt, van het getal van *twaalf*, *tweeëndertig*. Zoo bezat ook (volgens den Heer VAN SPAAN, in zijne *Hist. van Gelderland*, als boven) de stad *Arnhem*, in 1359, *verscheidene* donderbussen. Zoo had men, volgens den Heer DE LANGE VAN WIJNGAERDE, (*Beschr. van Gouda*; D. I. bl. 709) in 1371, op het slot van *Schoonhoven*, eene *donrebus-kamer* enz.

Wat nu het kleiner of handgeweer betreft: omtrent deszelfs uitvinding weet ik niets bijzonders te berigten. Een handgeweer zou het zekerlijk geweest zijn, waarmede, (zoo het waar was) in 1371, REINALD VAN NASSOU, derde Hertog van *Gelderland*, van een' zijner hovelingen verraderlijk werd doodgeschoten, volgens de *Chronijk van* AQUILEUS, door SCRIVERIUS uitgegeven achter zijne *Batavia Illustr.* p. 33. Doch, volgens VAN SLICHTENHORST, (Boek II. p. 148) was het niet alleen niet REINALD, maar zijn broeder EDUARD, en werd deze, zich, na vermoeijenden strijd, met ontbloot hoofd, wat te slapen gelegd hebbende, door zijnen hofbediende, Jonker BIER VAN HESE, *met een' ijzeren bout* zoo geweldig op het hoofd geslagen, dat hij het, twee dagen later, bestierf; waartegen echter PONTANUS (*Hist. Gelr.* L. VII. p. 291, 292) schrijft, dat hij door BIER *met een' pijl* werd door 't hoofd geschoten. Zoo weinig kan men somtijds op bijzondere berigten staat maken.

Mij valt nu nog, omtrent het *bussengieten*, te melden, dat men, in J. REYGERSBERGEN's *Chronijk van Zeeland*, vermeerderd door BOXHORN, D. II. bl. 172, het volgende leest: „ In het jaar 1393 wordt allereerst die konste van bussen te gieten gevonden, in de stad *Augsburg* „ in *Hooghduytschlant*, van eenen monnik, zoo als sommigen „ schrijven, welcke konste noyt vóór deze tijden gheweest „ hadde." — Zoo dit niet geheel misverstand is, durf ik het niet, dan ten meeste van *ligte* bussen, die men echter ligter *smeden* dan *gieten* konde, verstaan. Maar wat er van zij, laat ik aan anderen tot onderzoek en beslissing over.

DE FRANSCHE GALANTERIE. Door HENRY LYTTON BULWER.

— Apprennez qu'en effet
Le Cocuage n'est que ce que l'on le fait.
MOLIÈRE, *l'École des Femmes.*

Op een' der kleinere *Parijsche* schouwburgen wordt tegenwoordig een stuk gegeven, dat den titel draagt van *Pourquoi.* Het heeft veel toeloops; ieder wil het zien, en elk roept uit: „Hoe waar! hoe natuurlijk!" Wat mag dat voor een stuk zijn? Luistert! Twee gehuwde vrienden wonen bij elkander. De vrouw des eenen is voortreffelijk, steeds gereed om te gehoorzamen en te believen; de wil des mans is haar eene wet; het paar leeft in volkomene eensgezindheid, en de man is zoo gelukkig, als een echtgenoot slechts wenschen kan. Maar nu het andere paar? Hier nemen twist en gekijf geen einde; de vrouw wil haren eigen' wil hebben, in kleinigheden evenzeer als in hoofdzaken; stuift op bij wederspraak; in 't kort, zij doet haren knorrenden en toch onderworpen' echtgenoot zoo veel verdriets aan, als mogelijk is. Men kan geluk en ongeluk niet scherper of sterker tegenover elkander stellen, dan in deze beide huishoudens. *Waarom* nu is de eene vrouw zulk een voorbeeld van zachtmoedigheid en ondergeschiktheid? *waarom* de andere zulk eene verfoeijelijke twistzoekster en ruziemaakster? Daar hebben wij het *pourquoi.* De huisvrouw, voor welke men zich, te regt, kruist en zegent, is zoo getrouw, als eene vrouw zijn kan; de echtgenoote, die door hare lieftalig- en zachtmoedigheid ons zoo zeer gevalt, is een listig en trouweloos vrouwspersoon. Hoort het allen, *Fransche* Mannen! denkt toch nimmer, dat uwe vrouwen kuisch en beminnelijk tevens kunnen zijn: dat zijn eigenschappen, die met elkander onbestaanbaar zijn! Gij moet of lijden en zwijgen, of u zeker voorhoofdssiersel laten welgevallen! — Ziet daar de klucht, met derzelver toepassing, welke te *Parijs* zoo zeer bevalt; het zedetafereel, dat men daar „zoo waar, zoo natuurlijk" vindt!

Dit moet men van *Engeland* zeggen: zijn ook de Armenhuizen opgevuld met vondelingen; wemelen ook de straten der Hoofdstad, als *Grosvenor-square*, *St. James-square*, *Hill-street*, *Charles-street*, van vrouwelijke wezens, wier beroep

wij hier niet nader willen omschrijven, zoo wordt evenwel ontucht door het openbaar gevoelen voor eene even verachtelijke en strafwaardige misdaad gehouden, als eenige andere in het zondenregister van *Newgate*. Onlangs klaagde te *London* eene vrouw haren man, een schoorsteenveger, aan, dewijl hij haar mishandeld, dat is geslagen had. Wat zeide nu de schoorsteenveger? Ontkende hij het feit, of verontschuldigde hij zich? Neen; hij vroeg der aanklaagster, of zij zichzelve niet een ongeoorloofden omgang met zekeren schoenlapper bewust was; en, daar dit helaas bewezen werd, wendde zich de schoorsteenveger, met eene zegepralende houding, tot den Regter, en vroeg: „Nu, wat zeggen Uwweledelens?" — In *Frankrijk* hebben dergelijke zonden niets ergerlijks of onteerends. „De vrouw," zegt LA BRUYÈRE, „die slechts éénen minnaar heeft, beweert, dat zij *geene Co-* „*quette* is; zij, die meer dan éénen heeft, zegt, dat zij „*slechts eene Coquette* is." Eenen minnaar te hebben, is iets zeer gewoons, en het behoort zoo; ook neemt men doorheen geenen heftigen hartstogt te baat, om zulk eene zwakheid te verontschuldigen. *Mademoiselle* DE L'ENCLOS, wier wijze van zien, in derzelver volle kracht en openhartigheid, op het thans levende geslacht is overgegaan, zegt: „Het- „geen iemand aan eenen minnaar boeit, is niet altijd liefde, „maar veelal overeenstemming in doen en laten en in smaak, „gewoonte, hem te zien en te spreken, behoefte om zich- „zelve te ontvlieden — *la nécessité d'avoir quelque galan-* „*terie.*" — *Galanterie*, zoo heet het woord, van welks beteekenis *wij*, in spijt van al onze gezellige verfijning, tot dusverre ons geen regt begrip kunnen vormen. Laat mij beproeven, hetzelve te omschrijven! Galanterie is eene soort van ligtzinnige, warme, *onplatonische* vriendschap, welke aan het bevallige, maar beuzelachtige karakter der *Franschen* bijzonder eigen is. Wezenlijke hartstogt komt daarbij niet in het spel, en vandaar zijn domme of dolle streken daarbij iets uiterst zeldzaams. Van honderd gehuwde vrouwen zou niet ééne den echtgenoot, dien zij verraadt, met den minnaar, dien zij *soi-disant* aanbidt, willen ruilen. — Wat de mannen betreft, valt mij hier eene anekdote te binnen. Eene *Parijsche* vrouw, die haren man meer haatte, dan men anders hier eenen echtgenoot haat, of die veelligt in haren minnaar meer welgevallen vond, dan anders hier het geval is, deed laatstgenoemden den voorslag, met haar door te

gaan. Toen de minnaar, van zijne verbazing over zulk een verrasſend, zonderling voorſtel eenigzins bekomen, zich verzekerd had, dat het zijner minnaresſe ten volle ernst was, nam hij eene ernſtiger houding aan, dan gewoonlijk, en ſprak: „ Gij weet, *ma chère*, uw man is *mijn beste vriend.* „ Ik wil u beminnen, zoo lang het u behaagt, onder zijn „ dak — dit doet der vriendſchap geene afbreuk; maar hem „ zoo trouweloos te behandelen van met u door te gaan — „ neen, dat gaat niet aan!"

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

BLIK OP OOSTERDUIN, BIJ HAARLEM.

Hoe! ginds het zilverblanke Sparen,
Dat klatert langs bebloemden boord;
Dáár 't ſtatig bosch vol wandelaren,
Door Filomele's lied bekoord?
Alom bevalligheid en leven,
En — kerkhofſtilte in deze dreven?

o Oosterduin! — eene eeuw geleden —
Wat zijt gij thans; wat waart gij toen?
Wie, die u destijds mogt betreden,
Had deze vraag u mogen doen?
Toen duidde een luisterrijk geſchitter
Den rijkdom aan van uw' bezitter.

Helaas! thans ſtrekt naauw meer uw loover
't Gepluimde zangkoor ten verblijf,
En 't flaauwſte ſpoor bleef zelfs niet over
Van al het woelige bedrijf;
Bedrijf, dat eens u mogt omvangen,
Toen gij weêrklonkt van vreugdezangen.

Uw grootſche poort zien wij nog prijken
Met teekens van verdwenen pracht;
Zij doet nog in haar opſchrift blijken
Uw' naam aan 't latere geſlacht,
Maar in dat opſchrift ook ons lezen,
Dat praal ſlechts ſchijn is zonder wezen!

Wie weet de plek ons aan te wijzen,
  Waar eens het fierlijk lusthuis ftond?
Is 't daar, waar distelftruiken rijzen,
  Of ginds op d'omgewroeten grond?
Helaas! dit wordt niet üitgevonden;
Geen enk'le fteen mag 't ons verkonden.

Wat zeggen gindfche kikvorschgalmen,
  Oprijzende uit het drabbig nat?
Was 't eens een beek, omgeurd met walmen
  Van rozen, door den dauw befpat?
Bepurperde, onder 't bladgewiegel,
Eens 't avondrood haar' waterfpiegel?

Welligt mogt ginds een heuvel pronken,
  Befchaûwd door eiken, trotsch van kruin,
Waar vaak, als maan en ftarren blonken
  En 't zeenat kloifte tegen 't duin,
Het minnend paar zijn tooverwoorden
Verfmolt in 's nachtegaals akkoorden.

Maar, Zangfter! ftaak uw ijdel gisfen,
  En leg de gouden citer neêr:
Deez' plek, verkeerd in wildernisfen,
  Heeft niets van d'ouden luister meer.
Vergank'lijkheid is 't merk der weelde;
Zij had nooit glans, die duurzaam ftreelde.

Gij, die door eenen ftoet van flaven
  Uw' trotfchen wil volbrengen ziet,
In Peru's glinfterende gaven
  U baadt, als in een' gouden vliet!
Kom, vest op Oosterduin uwe oogen,
En durf dan op uw aanzien bogen!

Waar zijt ge, die, ontzien door velen,
  Het magtwoord fpraakt met trotfchen mond?
O! zoek hem onder bekkeneelen;
  De wind blies reeds zijn ftof in 't rond.
Zijn wapen in een zerk gedreven,
Ziedaar wat over is gebleven!

Moog', toonbeeld van vervlogen luister!
  Eertijds zoo heerlijk Oosterduin!
(Hoe diep ge ook wegzonkt in het duister)
  Uw poort niet gruizelen tot puin!
Geev' zij nog lang uw' naam te lezen,
En leer' zij trotſchen ned'rig wezen!

LA TENDRE FILLE,

PIÈCE TRADUITE DE

FRANÇOISE DE BOER,

AVEC LE TEXTE EN REGARD. (*)

Het teederhartig Meisje.

Hoe lief heeft mij mijn moeder niet,
  En hoe bemin ik haar!
Wij zijn altoos zoo weltevreên,
  En leven voor elkaâr.

'k Verloor mijn lieven vader vroeg,
  En ſchreide bij zijn graf,
Maar 'k dankte ook vaak den goeden God,
  Die mij deez' moeder gaf.

Hoe leerzaam is haar voorbeeld mij,
  Hoe edel niet haar hart;
Zij juicht, als andren blijde zijn,
  En weent bij hunne ſmart.

o! Als zij, door een milde gift,
  Der armen ziel verheugt,
Dan zie ik, in haar vriendlijk oog,
  Een traan van ſtille vreugd.

(*) Redacteur, die aan FRANCIJNTJE DE BOER, haren ſtand en bijzondere betrekkingen in aanmerking nemende, gaarne allen lof gunt, is echter van meening, dat hare dichtjes, als zoodanig, op de eer, van bij den vreemdeling, zoo niet als model, ten minſte als proeve te ſtrekken, om onze verdienſten, ook in dit vak, buitenslands te doen kennen, geene voldoende aanſpraak kunnen maken. Wil men haren nederigen ſtaat ook hier doen gelden; wat gaat zulk eene *captatio benevolentiæ* den vreemdeling aan? En daarom verblijdt het hem, er te mogen bijvoegen, dat, naar *zijn* gevoel, de bekwame Overbrenger hier zijn oorſpronkelijke overtrof. Mogt de Heer CLAVAREAU eens zijne ongemeene begaafdheid in dezen' te koste leggen aan de zoo geestige *Economiſche Liedjes* van onze WOLFF en DEKEN, ook bij ons op verre na niet in verdiende eere gehouden!

Wat is zij zacht en gul van aard;
Haar voorbeeld fpoort mij aan,
Met hen, die minder zijn dan ik,
Ook minzaam om te gaan.

Ik noem haar *Moeder* — *Moederlief*,
Naar vaderlandfchen trant;
Zij prent mij liefde en eerbied in
Voor eigen vaderland.

„ U," — zegt zij dikwerf — dierbaar kind!
„ Wier aanzijn mij verheugt,
„ U voed ik op — als 't Almagt wil —
„ In vaderlandfche deugd.

„ Word eenmaal toch, 't geen moeder hoopt,
„ En billijk van u wacht,
„ Word, door uw braafheid, ook eens de eer
„ Van Hollands fchoon geflacht!"

o, Moederlief! hoop niet vergeefs,
Uw Dina mint de deugd,
En blijft daardoor gewis altijd
Uw blijdfchap en uw vreugd.

F. DE BOER.

La tendre Fille.

Combien ne m'aime pas ma mère!
Et combien je l'aime à mon tour!
l'Une est à l'autre toujours chère;
Notre existence est tout amour.

Bien jeune je perdis mon père;
Je pleurai longtemps fon trépas;
Mais pour m'avoir laisfé ma mère,
Mon Dieu, que ne te dois-je pas!

Son exemple inftruit ma jeunesfe;
Son noble coeur forme le mien;
Dans le plaifir et la tristesfe,
Il n'a qu'un but, et c'est le bien!

Sa main fait-elle, à la misère,
Quelque présent consolateur,
Une larme, sous sa paupière,
Vient m'assurer de son bonheur.

À la fois bonne et généreuse,
Ses leçons me font une loi
De ne jamais être orgueilleuse
Avec des gens moindres que moi.

Je l'appelle Mère-chérie,
C'est l'usage sous notre ciel;
Et mon amour pour ma Patrie
Est né de son coeur maternel.

„ Chère enfant! dit-elle sans cesse;
„ Toi par qui mes jours sont heureux,
„ Puissé-je élever ta jeunesse
„ Dans les vertus de nos aïeux!

„ Tu feras alors, (j'ose croire
„ Que mes voeux seront accomplis)
„ Tu feras l'honneur et la gloire
„ Du beau sexe de ton pays!"

Mère, toujours, toujours chérie,
Jouis d'un espoir si flatteur;
Car ta fille, toute sa vie,
Fera ta joie et ton bonheur!

AUGUSTE CLAVAREAU.

AARDIGE WOORDSPELING VAN MEVROUW DE GENLIS.

Eene zeer bevallige jonge Dame, maar die weinig verstand en nog minder smaak bezat, beklaagde zich bij Mevrouw DE GENLIS, dat zij onophoudelijk door minnaars werd gekweld. „ o, Mejufvrouw!" antwoordde deze glimlagchende, „ gij kunt hen gemakkelijk verwijderen: *ge hebt slechts te* „ *spreken!*"

KLOPSTOCK'S EERE GEHANDHAAFD.

In een gezelscnap werd eens eene nieuwe, ongemeen fraaije

Ode van KLOPSTOCK gereciteerd. Een der toehoorders, een wijshoofd zonder smaak of gevoel, gaf zijnen twijfel te verstaan, of deze poëzij wel uit de veder van KLOPSTOCK gevloeid ware. „ Ik wenschte," sprak een der aanwezigen, „ dat uw vermoeden gegrond ware, omdat wij alsdan eenen „ KLOPSTOCK te meer bezaten!"

SCHILLER'S KIESCH GEVOEL.

De Vorst der (*Duitsche*) Dichters, SCHILLER, werd eens om een' bruiloftszang geplaagd. Te dier gelegenheid vroeg hem een aardig, maar onnoozel, aankomend meisje: „ Maakt gij dan zulke mooije verzen?" — De bescheiden Zanger, ten einde haar de ongepastheid dier vraag aan hemzelven te doen gevoelen, vroeg haar op zijne beurt: „ Zijt gij dan zulk een mooi meisje?"

AAN DEN REDACTEUR DER VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN.

Mijn Heer de Redacteur!

Na het afdrukken van mijn berigt wegens de overblijfselen der Gothische Literatuur heb ik het bedoelde werk van Prof. MASSMANN ontvangen, ten titel voerende: *Skeireins aiwaggeljons thairh. Johannen. Munchen*. 1834. Dadelijk het woord *niuklahs* in het achtergevoegde Glossarium opslaande, vond ik aldaar eene aanhaling uit GRIMM'S *Grammatik*, II. 314, die, met eene kleine letter als noot aan den voet dier bladzijde voorkomende, mij ontglipt was, en van den volgenden inhoud is: „ Da *klahs*, in der einzigen Stelle Luc. X. 21, mir verdachtig ist, vermuthe „ ich ein noch dunkles oder entstelltes *niukl-ahs* mit unserer „ Ableitung *ahs*, dass den sinn des Gr. νήπιος [infans] wiedergeben soll; etwa *ni-ukl-ahs? un-mikil-ahs* wäre zu „ kühn. Oder vergliche sich *niu-klahs*, dem Altnördlichen „ *ny-klakiun* [*recens natus*] neuklangig?" Het blijkt hieruit, dat ik de eerste niet ben geweest, die deze twee woorden met elkander heb vergeleken. Alleen de Etymologie blijft de mijne, en daar heb ik genoeg aan: want in welk verband *neuklangig* met het denkbeeld van kind zoude staan, beken ik niet te begrijpen. Eene vergelijking tusschen mijn gevoelen en dat van den onsterfelijken GRIMM is voor mij eene al te harde proef; in dit geval vrees ik haar echter niet. Dat de kenners beslissen!

4 Maart, 1835. HALBERTSMA.

In het Motto boven het voorstuk van No. 3. *Meng.* is de erge drukfout ingeslopen van *reviendra* voor *deviendra*.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER HET GEBRUIK DER EERZUCHT TOT BEMOEDIGING DER DEUGD, BIJZONDER MET BETREKKING TOT HET OPENBAAR BELOONEN VAN EDELMOEDIGE EN MENSCHLIEVENDE DADEN DOOR DE MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Door

N. SWART. (*)

De liefderijke Schepper aller dingen heeft, ter bewaring en opkweeking van gevoelige wezens, tweederlei prikkel in het werk gesteld: dien des genoegens en der smarte. Men mag het er voor houden, dat Hij alleen den eersten zou hebben aangewend, indien Hij dien voor alle gevallen toereikend had geoordeeld. Maar, zouden zoo vele dieren, als hun voedsel met moeite moeten opsporen en bemagtigen, daartoe door de gedachte of het voorgevoel van het aangename der verzadiging gebragt worden, indien niet het onaangename van den honger hieraan te gemoet kwam? Ook ter zedelijke vorming van den mensch bezigt de Opperste Liefde niet alleen het beschuldigend geweten, de schande en zoo vele kwade gevolgen, aan de ondeugd verbonden, maar ook de opgeruimdheid van den brave, het vertrouwen en den moed des regtvaardigen, zoo wel als het gevoel van eer en de vele, rijke vruchten der deugd. En zou het niet wenschelijk zijn, dat de burgerlijke overheid en allerlei ander gezag dit voorbeeld meer kon navolgen, dan men doorgaans ziet plaats grijpen — dat de belooningen vermeerderd, de straffen verminderd konden worden? Welk

(*) Voorgelezen in *Amsterdams* Eerste Departement, op den 23 Maart 1835.

een akelig, bedroevend ſchouwſpel leveren de laatſten op, hetzij wij deze bij de huiſelijke opvoeding der min beſchaafden uit allerlei ſtand, bij vlotelingen en krijgslieden, van vroegeren tijd, of op ſchavotten en in gevangenisſen, zoo als die meestal zijn ingerigt, mogen waarnemen! Rekenen wij het niet met regt tot de voordeelen van onzen tijd, dat deze ſtraffen, in de meeste der genoemde omſtandigheden, aanmerkelijk verzacht, en door bemoediging, belooning, gepasten lof en eer grootendeels vervangen, afgewisſeld en onderſteund zijn geworden? En is het niet te wenſchen, dat dit ſteeds voortga, dat de ſtraf meer en meer wegvalle, en gewillige gehoorzaamheid, met vrolijken moed, voor ſlaafſche vrees en zuchten in de plaats kome? Is het niet een oneindig aangenamer ſchouwſpel, den braven krijgsman b. v. met fierheid de teekenen zijner heldendeugd op de borst te zien dragen, dan een' ander (wat men voorheen toch alleen zag) de ſlavenketen en het merk zijner ſchande treurig te zien voortſlepen?

Ondertusſchen vinden wij menſchen, die deze verbetering niet willen erkennen — deels lofredenaars van den ouden tijd en de voorvaderlijke geſtrengheid, deels vreesachtigen, alsof fierheid en eerzucht onze jongelingſchap te zeer zou bezielen, beſtrijders van onze Maatſchappij, of althans berispers van hare daden, omdat zij de vlijt en deugd door uitgeloofde prijzen bemoedigt en uitlokt; omdat zij de ſchooljeugd door boekgeſchenkjes en loffelijke getuigenis, in plaats van plak en roede, wil aangewakkerd hebben; omdat zij edelmoedige bedrijven in het openbaar beloont, en, met meerdere of mindere plegtigheid, voor het oog der toegevloeide menigte verheerlijkt. †

Het is mijn oogmerk, G. T., over het eene en andere iets te zeggen, maar mij wel inzonderheid tegen de klagten en bedenkingen te verzetten, die ten opzigte der bekrooning van edelmoedige en menschlievende daden bij herhaling zijn in het midden gebragt. Ik ſtel mij te dezen einde de beantwoording van drie vragen voor:

a. Is het raadzaam en veilig, van den prikkel der eerzucht gebruik te maken, om het goede te bevorderen?

b. Is het gepast en goed te keuren, dat dit zoo veelvuldig geschiede, ten aanzien der redding uit allerlei watersnood, als werkelijk bij de Maatschappij plaats heeft?

c. Mist dergelijke bekrooning haar doel, en kan het zelfs geene deugdzame of menschlievende daad geacht worden, zoo de bedrijver, wien het eerloon wordt toegekend, in zijn doorgaand levensgedrag voor geen braaf, naauwgezet, voorbeeldig man te boek staat?

Het onderwerp wordt op deze wijze wel zeer bepaald, en in veler oog misschien van minder algemeen belang. Doch men neme in aanmerking, dat het evenwel op beginselen aankomt, en dat alzoo onze Maatschappij, benevens andere Maatschappijen, ons landsbestuur zelfs, en in één woord onze tijd en tijdgeest er in betrokken is. Ja, wanneer ik dit in aanmerking neme, dan zou ik schromen, zoo groote zaken in het openbaar te behandelen, indien ik alle straks genoemden niet veeleer als getuigen voor, dan wel tegen mijne zaak had aan te merken.

a. Is het raadzaam en veilig, van den prikkel der eerzucht gebruik te maken, om het goede te bevorderen?

Hetgeen men hiertegen inbrengt, zijn de gevaarlijke eigenschappen en uitwerkselen der eerzucht. Van dezelve toch beweert men, dat zij doodelijk is voor onze tevredenheid en rust, dat zij tot ligtgeraaktheid en wrevel, tot nijd en wraak, tot heerschzucht, pronkerij, verkwisting en oneerlijkheid verleidt, en ons onzen toestand, als afhankelijke schepselen, onze verpligting tot dankbaarheid en ootmoed jegens God en den Verlosser doet uit het oog verliezen. Eene zware beschuldiging voorwaar, en die wij niet geheel, neen, die wij geheel niet willen ontkennen. Het is zoo, de ingenomenheid met zichzelven, de trotschheid en opgeblazen waan behooren tot de hatelijkste en onnatuurlijkste gebreken van den mensch. En de lieve nederigheid, de eenvoudige kinderzin, de ootmoedige godsvrucht zijn eigenschappen,

welke ieder regtſchapen man moet hoogachten. Komt het er op aan, om deze in hare reinheid, niet als ſchijn- en klatergoud, als een aangenomen kleed en bijzonderen dekmantel des hoogmoeds (gelijk ze dikwerf zijn) te bevorderen, niemand is eer gereed, dan de Maatſchappij zelve, om hiertoe door werkjes over de zelfkennis en allerlei deugd en godsvrucht vlijtig mede te werken.

Maar men neme wel in aanmerking, dat wij van het gebruik der eerzucht, niet van haar beſtaan, van rigten en beſturen, niet van opwekken en prikkelen ſpreken. De Algoede Maker heeft het noodig gevonden, zekere ſterke neigingen in onze borst te plaatſen, die zich naarmate der omſtandigheden ontwikkelen en de eene of de andere rigting aannemen. Ik wil niet ontkennen, dat opvoeding en onderwijs haren groei kunnen bevorderen of tegenwerken. In het algemeen zal men de eerzucht ſteeds dáár het krachtigst en het werkzaamst vinden, waar het leven, de bedrijvigheid en inſpanning tot allerlei doel in eene maatſchappij of een bepaald tijdperk de meeste opwekking hebben gevonden. Doch overal ontdekken wij fierheid en hoogmoed, gevoel van waarde en opgeblazenheid. Deze boogt op jeugdige kracht of ſchoonheid, die op rijkdom of aanzien en oudheid van geſlacht; en de zucht, om door zulke voorregten hooger te ſtijgen, voert menigmaal tot ligtzinnigheid, tot woestheid, tot ijdelen pronk en verkwisting. De Vorst wordt een dwingeland, een veroveraar, een monſter, ja de geleerde zelf een laffe pedant of een ondragelijke, die zijne pen in galle doopt, en de eenvoudige onderwijzer, de beſtemde vormer der jeugd een dwaas! En letten wij bepaaldelijk op hen, die van alle beſchaafde opvoeding en onderwijs verſtoken zijn gebleven; die met ſoortgelijke werkzaamheid, als onze Maatſchappij bedoelt, den openbaren ſpot drijven — op woeste en berooide knapen (niet altijd uit den laagſten ſtand), bij drinkgezelſchappen en plaatſen, waar *de kwade zamenſprekingen de goede zeden bederven;* wij hooren er, boven alles, ijdel geſnork, roem op beestachtige onmatigheid en vroegere

ſchanddaden, wedſtrijd om elkander in zulken lof te overtreffen, beſchaming van den minbedorvene en opwekking zijner eerzucht, om hem in het kwade mede te ſlepen. Zoo groeit de plant van zelve, door de omſtandigheden gevoed en geleid, niet zelden geheel verkeerd en averegts op. Ja, de jammerlijkſte verwarring van denkbeelden neemt ſchande voor eer.

Dit is niet het gebrek van onzen tijd, G. T., maar van alle tijden. In ſommige opzigten, zou ik zelfs durven beweren, zien wij hier groote verbeteringen tot ſtand gebragt. De onderſcheidene rangen en ſtanden in de maatſchappij zien niet meer met zoo vele verachting de een op den anderen neder, alsof zij, naar de fabel der *Hindous*, deze uit de herſenen, die ſlechts uit de benedenſte deelen van BRAMA gevormd, en niet allen kinderen van éénen vader waren. Vorst en onderdaan, edel en onedel, geleerde en kunſtenaar zijn elkander merkelijk genaderd. Waar in ons rijk de landbouw hoofdbron des beſtaans is, dáár vooral is ook de landman geacht en die achting waardig. En de ſchoolmonarch, gelijk men hem ſpottend plagt te noemen, is niet meer de vreeſelijke, zoo lang de ſchooltijd duurt, en de belagchelijke, nadat men zijner roede is ontwasſen, maar bij en na den leertijd de vriend zijner kweekelingen. Het kan zijn, dat wij hier ſlechts eene verandering en geene vermindering van verkeerden waan aantreffen. Ik wil onzen tijd niet te zeer boven andere verheffen. Het ontgaat mij in het bijzonder geenszins, dat de jeugd niet zelden te trotsch het hoofd verheft, zich op nietigheden, ja op niets, niet weinig laat voorſtaan, en al te dikwijls den eerbied uit het oog verliest, welke haar jegens ouderen van dagen voegt. Maar (om niet te zeggen, dit is het ongelukkig gevolg van den overgang uit minder' tot beter' toeſtand: wanneer er geene ouders meer zijn zullen, die het verbeterd onderwijs misten, dan zal de zelfverheffing, die zich hierop grondt, van zelve vervallen.) och, mijne tijdgenooten, ſlaat de zedeſchriften van vroegere dagen op — let op den hoogen lof, met welken de uitzonderingen op het algemeene gebrek

te dezen worden ontvangen; ja herinnert u uwen eigen tijd en jeugd. Zou SALOMO niet nogmaals regt hebben: *hetgeen er geweest is, dat zal er zijn, en er is niets nieuws onder de zon?* Ik voor mij ten minste ken vele edele jongelingen en aankomende mannen, welken ik dat verwijt niet gaarne zou toevoegen. En werd soms mijne verontwaardiging over hunnen dwazen overmoed gaande, niet mindere malen althans was het een geheel ander gevoel, dat hun gedrag mij instortte.

Maar het zij zoo, dat de eerzucht in dezen tijd bijzonder opgewekt zij. Ons vaderland heeft op nieuw een eigen, onafhankelijk bestaan. Onze jonge manschap, geroepen om hetzelve te verdedigen, heeft zich van die taak zoo loffelijk als voorspoedig gekweten. De herinnering van *Neêrlands* oude grootheid is bijzonder opgewakkerd. En zelfs buitenlanders hebben den lof, zoo van het tegenwoordige als voormalige *Holland*, verkondigd. Handel en zeevaart zijn weêr in drukke werking, en geene kust, of zij aanschouwt onze vlag, geene landstreek, of velen onzer welonderwezene jongelingen en mannen bezoeken, onderzoeken en beschrijven dezelve. Over gansch *Europa*, en zelfs verder, is bijzonder leven, woeling en streving verspreid; en wij deelen daarin alleen ten goede, om Vorst en vaderland bij te staan, en van Vorst en vaderland het allerbeste te denken, te spreken en te verkondigen. Het zij, zeg ik, zoo, dat dit alles ons tegen de kwade gevolgen der eerzucht moet doen waken; moet zulks dan bestaan in het dooven, in het versmoren en verdrukken van dezen edelen aanleg? Ja, edele aanleg, G. T.! want menige andere drift, in de menschelijke borst besloten, moge op geluk, op huiselijk en maatschappelijk geluk en welvaart doelen, de eerzucht heeft hooger bestemming; zij kan alle stoffelijk voordeel verachten, zich met edelers dan rijkdom of zingenot voeden, de volmaaktheid ten onmiddellijken voorwerp harer bejagingen hebben. De Bijbel spreekt van eene eere Gods, als het doel der schepping — eene eer, aan CHRISTUS voorgesteld, om welke Hij het kruis verdroeg en de schande (bij dwaze

menschen) verachtte. Ja, openen wij het wonderboek van JOANNES, om een' blik in de hemelsche gewesten te slaan, wij zien er de martelaren voor de waarheid, met feestkleederen versierd en palmen in de hand, de eer der Goddelijke tegenwoordigheid genieten. En wat wij er treffends en heerlijks vernemen, dat is prijs en eer, lof en aanbidding, die zich van alle kant doen hooren en aanschouwen. Zoo weinig is de eer bij het Christendom in minachting. Zoo min is het voor den beelde Gods onvoegzaam, naar eere te streven. Neen, er is geen zaad, door God in onzen boezem gestrooid, dat niet welig zou mogen opschieten. Wie dacht er immer aan, de liefde, van welke VONDEL zingt, dat geene Gods liefde nader komt, in te toomen en te verzwakken? Wie bestreed niet te allen tijde slechts hare ontaarding, in woesten wellust vooral, en stookte het hemelsch vuur der reine min slechts te meerder aan?

Ja, wat ons te dezen eeniglijk overblijft om te doen, dat wil de Maatschappij met hare vereering van edelmoedige en menschlievende daden. Zij wil op de *ware* eer oplettend maken; zij wil deze aan de deugd, waartoe zij behoort, verbinden. Zij wil door haar de menschenliefde opwakkeren, het behoud van menschen en menschengeluk bevorderen, het nut van 't algemeen dien krachtigen en schoonen steun leenen. Gewis, de gedachte kwam bij haar niet op, dat zij in dezen te veel kon doen; dat zij eene soort van razernij, of noem het dweeperij, der menschenliefde zou opwekken! Neen, wanneer zij op de geringheid harer belooning — eenige weinige guldens, of een eenvoudige zilveren gedenkpenning, welken men niet openlijk ter schouw mag dragen — hare oogen sloeg, dan vreesde zij veeleer, dat schippers en visschers, dienstmaagden en ambachtslieden, die veelal met getuigschriften en openbare vergaderingen weinig ophebben, daardoor te min zouden worden aangemoedigd. En, is dit anders uitgevallen, zien wij groote waarde aan ons getuigenis en onzen eerpenning hechten, het is, mijns oordeels, omdat het gevoel der natie meer en

meer beschaafd en veredeld is, omdat onze Maatschappij, als de kweekster van allerlei goed, wijd en zijd hoog geëerbiedigd wordt. Dóch, dat de nationale deugd hierdoor zou ontreinigd, de Christelijke ootmoed tegengegaan, de ware nederigheid verbannen worden, Medeleden! gelooft het niet: de brave ziet zich door elke vereering ligt beschaamd en tot zijn hart bepaald; wat hij tot stand bragt, het was met Gods hulpe, en wat hij goeds moge verrigt hebben, o! het is zoo weinig tegen zijne schuld, zijne tekortkoming aan pligt. En, zoo somtijds een ijdele pogcher (schoon deze zelden iets belangrijks verrigten) op eene ontvangen medaille stoffen mogt, zoo zij hem zelfs tot erger kon vervoeren — ei! waar groeit geen onkruid onder de tarwe? maar wie kent ook de waarschuwing van den wijsften der menschen niet: zorgt, door te veel te willen, niet de tarwe met het onkruid uit te rukken?

b. Is het gepast en goed te keuren, dat de bekrooning van edelmoedige en menschlievende bedrijven zoo zeer algemeen aan redders uit het water ten deel valle? Ziet daar onze tweede vraag, op de aanmerkingen, zoo niet op de spotternijen van velen gegrond.

Ik weet niet, of de voor- en instellers van dit gebruik aan eene bijzondere soort van liefde en opoffering voor den medemensch hebben gedacht. Ware het zoo, het zou onze verwondering niet behoeven op te wekken. Ieder land heeft met eigenaardige gevaren en rampen te worstelen. *Zwitserland* heeft zijne sneeuwvallen, en de monniken op den *St. Gothard* gaan met afgerigte honden rond, om verdwaalde en verkleumde reizigers op te sporen. In sommige streken heeft men zich tegen allerlei schadelijk gedierte in acht te nemen; in andere tegen woeste roovers, en in de *Arabische* woestijn bestaat geen uitstekender deugd, dan die der herbergzaamheid. Hier braakt de aarde vuur en vlam, en daar verzwelgt en versmoort zij vele nijvere werklieden, die de kostbaarste bezittingen aan hare ingewanden moeten ontrukken. Ons land wordt voor een groot gedeelte door de zee be-

ſpoeld, van rivieren, kanalen en grachten doorſneden, met meren en plasſen afgewisſeld. Zij zijn de voorname grond van ons beſtaan, onze welvaart en roem in de geſchiedenis. Zij leveren ons vuur aan den haard, lekkernij voor rijk en arm op tafel, en ſchenken ons ligt die kenmerkende zindelijkheid, waardoor wij in onze lage, moerasſige oorden toch zoo gezond en vrolijk leven. Ja, zoo zeer is het varen bij ons dagelijksch werk, dat *welvaren* gezondheid, *welvaart* voorſpoed, maar *gevaar* ook den nood aanduidt, die ons dreigt te overvallen. Waar beſtaan gevaarlijker, dan onze zoo druk bezochte kusten? Nadert wel ooit een winter of voorjaar, dat wij niet voor algemeene of bijzondere overſtroomingen beven? Loopt er bijna een jaar ten einde, dat zoo vele wateren, aan wier oever wij wonen, door de koude geſtold, niet tot ijsvreugde uitlokken en telkens weêr vele ſlagtoffers vorderen? Geen wonder voorwaar, zoo de menſchenvriend, de bedachtzame op het nut van 't algemeen, de oogen bijzonder op dezen toeſtand had gevestigd; zoo hem de herhaalde berigten van jammerlijke ongelukken, van vreeſelijke nooden zoo wel, als zeldzame reddingen en edele bemoeijingen, daartoe hadden opgewekt, om dit zoo veel mogelijk te bevorderen! Het ligt toch in den mensch, dat hij aan alles gewoon rake; en zou het inzonderheid vreemd zijn, zoo de ruwe kustbewoner, die al zoo menig ſchip en zeeman door de baren zag verſlinden, zoo de ſchipper en anderen, die vaak met eigen nood de handen vol genoeg hebben, met zekere koelheid begonnen te berekenen, of er voordeel bij de toegebragte hulp was te wachten? Zou het zoo vreemd zijn, zoo het gevoel van betamelijkheid, van loffelijkheid en verdienſte bij dergelijke lieden veelal te zwak bevonden wierd, om eigen nood en gevaar voor anderen ten beste te hebben? Zou dit vreemd zijn, bij de ondervinding, dat de geredde, even als hij aan duizend gevaren blootgeſteld, en ſchaars met zacht gevoel bedeeld, zijne verpligting vaak al ſpoedig vergat, en noch belooning noch zelfs

hantelijke loffpraak meer voor hem over had? Geen wonder dan, zeggen wij, zoo de menfchenvriend, de menfchenkenner voorftelde, door het uitloven van eerloon, in het openbaar gefchonken, het verftorven gevoel op te wekken, het pligtmatige en betamelijke van edele daden beter te doen inzien, den aarzelende door den opgehangen krans te bemoedigen en te fterken, en daar, waar jeugdig vuur of ftoute baatberekening een' enkelen ongelukkige redde, een' wedftrijd van menschlievendheid te doen ontftaan.

Het is echter even mogelijk, dat men flechts in het algemeen edelmoedige en menschlievende bedrijven heeft willen uitlokken. Althans, reddingen bij brand, uit diepe putten of andere gevaren, edelmoedige bijftand in het ongeluk en opofferingen van verfchillenden aard zijn door de Maatfchappij bekroond. En wanneer befmettelijke en kwaadaardige ziekte gamfche fteden en landftreken teisterde, dan fchonk zij gaarne haar eermetaal aan beoefenaars der geneeskunde en zoo vele anderen, die trouwe en belangelooze dienften in het ongeluk hadden bewezen. Maar de ondervinding zelve heeft het veld aangewezen, waar zich de menschlievendheid en edele zelfopoffering van den *Nederlander* inzonderheid kan doen kennen. Het water, het water is het, dat ons gedurig beftrijdt en belaagt — gelijk wij het op onze beurt beftrijden, in teugels breidelen, in gareelen fpannen, om ons de onderlinge gemeenfchap en die met de verfte kusten gemakkelijk te maken.

c. Mist dergelijke bekrooning haar doel, en kan het zelfs geene deugdzame noch menschlievende daad geacht worden, zoo de bedrijver, wien het eerloon wordt toegekend, in zijn doorgaand levensgedrag geen braaf man is?

Ziet daar onze laatfte vraag! Ziet daar de bewering, door welke men inzonderheid het tegenwoordig gebruik en de voorname bepaling tot redders uit het water meent te moeten gispen. Het is, beweert men, veelal niet dan eene opwelling van drift, dan zekere ftout- en roe-

keloosheid, die zoo velen aanfpoort, om leven en gezondheid voor anderen te wagen. En menigeen, al beduidt zijne daad ook niet veel, beroemt zich daarop vervolgens, als op een heldenftuk — hierin geftijfd door de eerkroon, welke hem de Maatfchappij toekent, om al meer en meer tot roekeloos zelfvertrouwen en ijdelen waan vervoerd te worden. En het is daarom, dat men lof en loon der Maatfchappij meer aan ftille deugd, aan onopgemerkte dienften en opofferingen in het huifelijk en gezellig leven wil hebben toegekend, omtrent welke geen twijfel beftaat, dat zij uit eene reine bron zijn voortgevloeid. Staan wij bij de befchouwing van deze zwarigheid en nieuwen voorflag nog eenige oogenblikken ftil.

Onder alle verfchijnfelen, welke ons de menfchenwereld oplevert, is er voor mij naauwelijks een zoo verblijdend, dan dat, op het gezigt van nood en gevaar, waarin zich iemand bevindt, meestal de geheele wereld toefnelt, om hulp en redding te bieden. Ja, zie ik daarbij den woesten knaap, wien men bezwaarlijk ééne zachte aandoening zou toekennen, zijn liefste genot vergeten, om onvermoeid en met gevaar zijns levens bijftand te bieden, dan vervult mij eene dubbele vreugd. Ik roep dan met SALOMO uit: *God heeft de menfchen regt gemaakt! ..... maar zij hebben vele vonden gezocht.* Het koude nadenken; de oplettende berekening van fchade en gevaar, bij de toegebragte hulp te lijden; de levendige voorftelling van ongemak en vermoeijenis, — ziet daar, wat velen belet, dien eerften indruk te volgen. † En zullen wij dit deugd, dat ijdele roekeloosheid noemen? Verre van ons die gedachte! Het is de ftemme Gods, die ftem: *hebt uwen naasten lief, als uzelven*, en: *wat gij wilt, dat u de menfchen zullen doen, doet gij hun ook desgelijks*, welke in de eerften fpreekt. Men moet echter al zeer onbekend zijn met de omftandigheden van vele reddingen, om deze voor eene zoo zeer vlugtige, haast voorbijgaande aandoening te houden. En zij het ook fomtijds het geval,

dat het voorwerp onzer belooning niet tot de ftille, geregelde en nederige menfchen behoort, aan welke de Maatfchappij zoo gaarne haar loon befteedt; blijft het bedrijf daarom niet edel, niet aanmoedigingwaardig? Moest geen held, fchoon hij zijn bloed telkens voor het vaderland gewaagd, voor het vaderland geftort heeft, door den Vorst met ridderkruis en hoogen rang bekleed worden, omdat dat bloed hem te onrustig in de aderen kookt, om, als een ftil burger, alleen de zachte genoegens der huifelijke gezelligheid te beminnen? Ja, zoo de eer bij deze lieden meer dan bij anderen geldt, zal men zulk eene krachtige drift niet aangrijpen, om hen aan de deugd te verbinden, om hun, zoo zij roem willen bejagen, dien dáár te doen vinden, waar het goede te werken is?

Doch men bedriegt zich zeer, wanneer men waant, dat inzonderheid zoo luchthartige, luidruchtige en winderige lieden de mannen zijn, die zich onzer bekrooninge waardig maken. Dat wilde vuur flaat maar al te veel in ijdele vlammen uit; terwijl de koesterende gloed van ware deugd en menfchenliefde in de ftille borst huisvest. Meestal vergezelt het getuigenis van onberispelijke en zelfs loffelijke zeden het bewijs voor betoonde menfchenliefde. En wie waant, dat op het een noch ander veel ftaat zou zijn te maken, dat luid gefchreeuw bij het volk, ligtgeloovige partijdigheid bij de Departementen en andere Autoriteiten, ligtzinnigheid eindelijk bij de laatfte beoordeelaars rijp en groen, gelijk men zegt, onder de gewaande helden der deugd opneemt; hij aanfchouwe velen der bekroonden op onze jaarlijkfche vergadering, en zegge, of ijdel gefnork en ftoute zelfverheffing op die eenvoudige gezigten, bij die bijkans verlegene menfchen te zoeken zij!

Maar het zijn, gelijk wij zagen, eene geheel andere foort van daden en eigenfchappen, welke men door openbare belooning vooral meent te moeten aanmoedigen. Het zijn de zoogenaamde ftille, huifelijke deugden. Van deze toch wordt te regt beweerd, dat zij in vele op-

zigten de wezenlijkfte zijn. Langdurige, groote opoffering, zonder eenige bekendheid, zonder eenige praal naar buiten, getuigen van de grootfte zuiverheid van beginfel, en misfen vaak alle loon. Zoodanig gedrag in het licht te ftellen, zulk een hart de verkwikking te fchenken, welke de goedkeuring der verftandigen en braven met zich voert, dat eerst fchijnt een regt verdienftelijk werk, eene noodige en nuttige aanmoediging! Zoo fchijnt het inderdaad, M. H. Maar is het ook een valfche fchijn, een vrome wensch, of zelfs zoodanig dwaallicht, als ons op geheel verkeerde paden zou kunnen voeren? Hetgeen mij hiervoor doet vreezen, is vooral tweederlei. Vooreerst, hoe ontdekken wij hier de regte verdienfte? Hoe ontgaan wij partijdige opgaven? Hoe onderfcheiden wij ware deugd, die op de proef beftaat, van natuurlijke goedhartigheid en andere eigenfchappen, welke van de omftandigheden eene heilzame rigting ontvangen, en, in andere betrekkingen gebragt, foms al haar glans en goed zelfs verliezen? Ten andere, zoo het inderdaad deugd, ftille, onbekende deugd is; zal zij dan haar loon misfen? Zal zij dien niet grootendeels in de onbekendheid zelve zoeken? En, zoo gij haar van uit de fchaduw des huifelijken daks te voorfchijn brengt, om ze in het licht te doen pralen, zult gij ze dan niet befchamen en bedroeven, of wel van hare voornaamfte fchoonheid, de onkunde harer eigene voortreffelijkheid, geheel berooven? Hier toch is het een geheel andere lof, dan welke den edelmoedigen redder uit oogenblikkelijken nood te beurt valt. Voor zoo ver deze laatfte uit eene zekere natuurlijke aandrift, zonder dadelijk inzigt van het gevaar, te werk ging, is hij zelf terftond gereed, een goed gedeelte aan de ontvangene lofspraak te onttrekken. Ook gefchiedde zijne daad in het openbaar: het eermetaal en de plegtige viering van zijn bedrijf zijn flechts eene herhaling en wettiging van den lof en dank, hem door geredden en aanfchouwers dadelijk toegebragt. In de bedoelde gevallen daarentegen is de verandering plotfeling; de vergetelheid wordt roem, de

verachting ligt openbare eer.... en waar is een hart, voor zoodanig iets gevoelig, dat er niet onder lijde? Ja, hier, hier schijnen mij die gevaren te ontstaan, welke van de bekrooning der edele daden in het algemeen wordt gevreesd. En, viel er ook maar een tiende gedeelte van de eerbelooningen aan zulke stille deugd te beurt van hetgeen wij gewoonlijk aan openbaar moedbetoon en menschenliefde toewijzen, ik zou vreezen, dat het met waarachtige deugd bij ons te niet liep, en ijdel gezwets meer en meer hare plaats ging vervangen.

Ziet daar, G. M., wat ik niet ongepast vond, u bij deze laatste spreekbeurt in het Departement voor te houden! Al wat eenigen tijd bestaat, dat vindt berispers, dat ziet zich van eene of andere zijde (want alwat menschelijk is, heeft eene zwakke) bij herhaling aangevallen. Wèl den voorstander van zulk eene zaak, die deze berisping niet in den wind slaat, die er voordeel mede doet tot verbetering; maar wee den onvoorzigtige en karakterlooze, die haar daarom dadelijk omverre werpt! Het is den menschen maar al te zeer eigen, telkens weêr in een ander uiterste te vervallen. Het opkomend geslacht, dat de bestaande gebreken ziet, maar de vroegere niet voor oogen heeft, besluit al ligt tot herscheppingen, die het ergere voor het gebrekkige in de plaats stellen. Eene halve eeuw geleden scheen de mensch in allen opzigte te diep vernederd, te fel gedrukt te zijn; vreeselijke omwentelingen waren het gevolg van deze overtuiging, die nog niet ophouden, in vele landen en hoofden der menschen te woeden. Wij deelden voor een' tijd in dezelve, maar zagen sedert lang een gelukkig evenwigt hersteld. En vooral die mannen, welke de mindere standen door onderwijs en aanmoediging ter deugd verheffen en gelukkiger maken wilden, bevalen deze taak eener Maatschappije, welke door het gansche land, uit de kundigsten en besten te zaam gesteld, een aanhoudend opzigt over het werk houdt. Geene verkeerde rigting, geen te welige groei van het een, noch verachtering van het ander, blijft bij haar onbemerkt en onbestreden. En

wie hier den omwentelaar wil spelen; wie meent, ook dit gebouw, als een werk der duisternis, van vroegere verbijstering, te moeten omverhalen of in een geheel ander iets herscheppen, die toont, min door de ondervinding en onpartijdigheid bestuurd, dan door allerlei wind der leering geslingerd te worden.

Ik kan niet eindigen, waarde Medeburgers, zonder nog eens op het bepaalde punt der belooning van edelmoedige en menschlievende daden terug te komen. In *Griekenland* kende men wedspelen van hardloopers en paardenmenners, van worstelaars en anderen, die in vlugheid en kracht uitmuntten. Derzelver openbare bekrooning trok de aandacht der geheele natie, en steden verhieven er zich op, wanneer haren bewoner de lauwerkrans ten deel viel, ja zij rigtten daarvoor wel eens standbeelden op. Elders zijn het de kunsten en wetenschappen, die eene strijdbaan voor bekwaamheid en vlijt openen. En het eeregoud, maar vooral de faam, die de overwinning door heel de letterwereld uitroept, strekken ten spoor en loon der verdienste. Doch, wat voegt zoo zeer eener Christenmaatschappije, eener Maatschappije *tot Nut van 't Algemeen*, als der menschenliefde, den moed en der volharding, die leven en bezitting der burgers redt, den welverdienden lof te brengen? Wat voegt zoo zeer eener Maatschappije, die vooral de geringere standen verheffen, beschaven, tot betamelijke gevoelens en edele menschelijkheid wil opvoeren, als derzelver groote daden, die elders weinig loon of lof ontmoeten, in het licht der eer te stellen? Is de held, die behoudt, grooter, dan de held, die verwoest, waarom zou dan de krijgsman alleen op zijnen lauwer mogen verwijzen? Neen, G. T., is de menschenliefde in ons land te algemeen, om gul met haar loon te mogen zijn; is het van belang, den waren held der deugd onder zoo velen, die slechts het gewone, schoon daarom niet min edele, verrigten, treffend te doen uitkomen — welaan, men wijzige het werk; maar wie het wraakt en weren wil, die heeft den

geest, die kent den geest der Maatschappij niet, noch zal haar doel helpen bereiken.

Aanmerkingen.

(Bl. 266.) Schoon een bepaald stuk de aanleiding tot deze Verhandeling is geweest, zoo is het er verre af, dat ik de inbrengers daarvan met deze namen van *vijanden* enz. bedoel. Men kan tot zekere mate worden medegesleept in eenen zin, die de onze geenszins is.

Mijn oogmerk is ook niet, eenig voorstel tegen te werken. Ik wenschte alleen (persoonlijk, schoon tevens als vriend en voorstander van een Genootschap, dat ons land en onzen tijd vereert) mijne gedachten te zeggen op de vraag: *of de belooning van edelmoedige en menschlievende daden, zoo als die thans bij de Maatschappij plaats heeft, aan het doel harer instelling wel beantwoordt.* Ik houde deze gedachten geenszins voor onwedersprekelijk, maar hoop, dat ze even min geheel ongegrond en der nadere beschouwing onwaardig zullen geoordeeld worden.

(Bl. 275.) Men kan mij de bedoeling niet toekennen, dat alle deelnemend, menschlievend en edelmoedig gevoel aan den invloed en het bestuur des verstands zou moeten onttrokken zijn; dat de huisvader niet zou mogen berekenen, of hij veelligt oneindig meer menschenheil op het spel zet, dan hij kans heeft te winnen.... maar.... wij behoeven de toepassing niet te maken.

GROOT COUR, TE WASHINGTON, BIJ DEN PRESIDENT DER VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA, JACKSON.

Ik bleef niet in gebreke, zoodra ik te *Washington* aankwam, den President JACKSON mijne opwachting te maken. Hij zeide mij, dat hij zich sedert eenige dagen niet wel bevond; en, daar des volgenden daags eene openbare opwachting plaats had, wenschte hij heden avond vroegtijdig zich ter ruste te begeven, ten einde tot de vermoeijenissen van zulk een *Cour* krachten te verzamelen. Ik maakte alzoo mijn bezoek zeer kort, begaf mij des anderen daags mede derwaarts, en vond de

zaak belangrijk genoeg, om een kort verslag daarvan openbaar te maken.

Bij mijne intrede waren reeds twee à drie groote zalen met menschen gevuld. Nooit nog heb ik eene bijeenkomst gezien, zeldzamer en bonter zaamgesteld. Natuurlijk zag men hier Generaals, Scheepsbevelhebbers, Ambtenaren van allerlei aard, vreemde Gezanten, Leden van het Congres, enz.; maar deze allen verloren zich schier in een' zwerm van vrouwen in elken leeftijd, van vrolijke vijftienjarige meisjes tot gekromde weduwen van 70 jaren, waartusschen zich (deels uit afgelegene provinciën gekomene) Majoors in kielen, die een' zeer ongevalligen brandewijns- en tabaksgeur van zich gaven, verdrongen, en achter hen hunne vrouwen in katoenen kleedjes, met groote ringen in de ooren, haren bruingeroosten hals en nek met veelkleurige glazen paarlen omhangen. Verder eene menigte welgezetene boeren, desgelijks met vrouwen en dochteren uit alle streken hier verschenen, om hunnen President hunne opwachting te maken, en zich op het spektakel van zulk een gezelschap te vergasten. Allen kon men het duidelijk aanzien, dat zij zich hier geheel op hunne plaats achteden. Bovendien bevond zich hier, uit de steden, eene even groote menigte rijke kooplieden en kleine kramers, tappers, Advocaten en handwerkslieden van allerlei soort; ja zelfs het Janhagel scheen zijne vertegenwoordigers naar deze schitterende verzamelplaats te hebben gezonden. Wel had ik mij hier een buitengewoon mengelmoes van menschen voorgesteld, maar had toch *dat*, wat ik aantrof, niet kunnen droomen. Ik vertrouwde naauwelijks mijne oogen, toen ik hier menschen zag, die niet alleen met het zweet en stof van hun dagelijksch beroep bedekt waren, maar, zoo 't scheen, opzettelijk deze loffelijke blijken hunner arbeidzaamheid eene gansche week lang voor dit feest hadden opgegaard. Ik zag smids, die blijkbaar zóó van het aanbeeld kwamen; ik zag molenaars en bakkers, die aan elk, wie met hen in onvrijwillige aanraking kwam, een

ſtaal van hun bedrijf overdeden: maar, wat mij onder al deze verſchijnſels het meeste trof, was een groep *Ieren*, die aan een kanaal arbeidden. Deze lieden, die zeer aan vrijheid en gelijkheid gehecht ſchenen, hadden blijkbaar voorgenomen, hun voorregt op eene in het oog vallende wijze te doen gelden; immers zij wàren zoo ſmerig mogelijk hier verſchenen, en ik bemerkte klaar, dat zij er hun werk van maakten, zich tusſchen de aanzienlijkſte perſonen te dringen, en dezen, op eene onbeſchofte manier, op ribbenſtooten te onthalen.

Inderdaad, men kan zich niets onaangenamers verbeelden, dan zulk een gedrang! De hitte in de zalen was ondragelijk; een walgelijke reuk belette ſchier adem te halen. Ik deed echter mijn best, om door de menſchenmasſa heen te dringen. Dit was eéne zware taak, die niet dan uiterst langzaam kon volbragt worden. Slechts van tijd tot tijd konde ik, rugwaarts, vooruitkomen; en zoo bevond ik mij, zonder dat ik het zelf wist, eindelijk, in de laatſte zaal, bij den Preſident.

De arme man bevond zich in een' afgematten toeſtand, en het kostte hem eene zigtbare ſpanning, de pligten van dezen dag te vervullen, welke ik voor de lastigſte en onaangenaamſte houde, mèt zijne hooge waardigheid verbonden. Die betrekking dwingt hem, met menſchen te ſpreken, welken hij (noch zij hem) niets te zeggen heeft, en lieden de hand te drukken, bij wier aanraking, in meer dan ééne beteekenis, eenige voorzorg even noodzakelijk als wenſchelijk ſcheen. Hij volbragt evenwel zijne pijnlijke verrigtingen op eene bevallige wijze en met een' glimlach om den mond. Met de vrouwen inzonderheid was hij zeer aardig en voorkomend; en dat mag hem dan ook wel de minſte zelfverloochening gekost hebben, veelligt zelfs misſchien eene aangename verpoozing geweest zijn; want, zoo ergens, hier verdient de ſekſe den naam van de *ſchoone:* eene fraaije tint en antieke vormen verſieren vele, zoo wel van geringeren als voornamen ſtand.

Nadat ik nu van den President op eene gepaste wijze affcheid had genomen, drong ik, zoo goed en kwaad dit ging, andermaal door den bonten hoop, en was blijde, dit tooneel, eenig in zijne foort, weder te kunnen vaarwel zeggen. Ik moet hier evenwel bijvoegen, dat in befchaafde kringen te *Washington* niet dan met zekere verontwaardiging van dit demokratifche feest gefproken wordt. En hoe kan dit ook anders zijn? Ieder welopgevoed mensch toch moet een pijnlijk gevoel ontwaren, zich door het finerigfte gepeupel te laten dringen en flooten. De Regering van eenen Staat, die eigenlijk op de heerfchappij des gemeens gegrondvest is, kan evenwel zulke onhebbelijke tooneelen niet weren. De Prefident der Vereenigde Staten weet zeer wel, dat hij zich in de gunst des gemeens moet handhaven, zoo hij herkozen wil zijn. Aan de welvarende en befchaafde flanden behoeft hij zich minder te bekreunen, daar deze, in vergelijking, eene onbeduidende minderheid uitmaken. In alle landen bestaat het eigenlijke *volk* (de masfa) uit betrekkelijk armen en onkundigen; en in *Noord-Amerika* moet men juist dezen zoeken te winnen, wanneer men het ongeluk heeft van door flaatkundige eergierigheid gekweld te worden.

Vanhier is het onmogelijk, de Hoogmogende Heeren van dezen Staat van zulk een *Cour* uit te fluiten. Elk, wien de lust bekruipt zich in de zaal te dringen, moet toegang verleend worden. Generaal JACKSON begrijpt zeer wel, dat hij de volksgunst zou verliezen, wanneer hij het ongeluk had, ook den geringften dezer doorluchtige gasten te beleedigen. Bij fchier alle *Europefche* volken is die klasfe van ingezetenen, die aan het hoofd der flaatzaken zich bevinden, de *eerfte*; in *Noord-Amerika* daarentegen nemen de armften en onwetendften als 't ware derzelver plaats in. Rijkdom en genie moeten zich voor domheid en lompen buigen; de befchaafden en verlichten zien zich genoodzaakt, in fchijn, de vooroordeelen der ruwe menigte te huldigen; ja zij moeten zelfs hun best doen, derzelver manieren, of liever onge-

manierdheden, aan te nemen, zoo zij tot eenig gezag in den Staat willen geraken.

Over 't algemeen is mij deze dusgenaamde nieuwe Wereld, in meer dan ééne betrekking, als eene verkeerde Wereld voorgekomen: de wortels des politieken booms flingeren in de lucht; terwijl de armen en takken, op de tegennatuurlijkste wijze, den bodem doorwoelen.

Terwijl ik in deze avondbijeenkomst des Prefidents mij bevond, had mijn knecht in de voorzaal op mij gewacht. Des volgenden daags vertelde hij mij een tooneel, dat mij buitengewoon en karakteristiek genoeg dunkt, om hier nog medegedeeld te worden. — De bedienden des Prefidents, die ververfchingen in het gezelfchapsvertrek moesten brengen, hadden naauwelijks de eerfte zaal bereikt, toen, in weinig oogenblikken, alles, wat zich op de fchalen en borden bevond, verdwenen was. Zij moesten derhalve befluiten, weder naar het buffet terug te keeren, om zich van nieuws te voorzien; — andermaal werden zij van alles ontzet. Eindelijk, overtuigd, dat het, zonder een' buitengewonen maatregel, volftrekt ondoenlijk was, de ververfchingen ter beftemde plaatfe behouden over te brengen, naardien alwat eet- of drinkbaar was terftond door de woeste Republikeinen in de voorzaal verzwolgen werd, riep de kok, een *Ier*, al de bedienden des huizes te hulp, wapende hen met ftokken, deed zich door hen omringen, en beval hun, gedurende den togt, zoo duchtig met hunne wapens in het rond te flingeren, dat der hongerige bende de lust tot plunderen verging. Dit middel gelukte; de ververfchingen bereikten werkelijk, onder het gefchreeuw, den fchimp en het gelach dergenen, wien zij ditmaal ontfnapt waren, ten laatfte hare beftemming.

Uit deze weinige trekken moge men zich eenig denkbeeld vormen van de waardige wijze, waarop deze vrije Republikeinen het vrij gekozen Opperhoofd huns verhevenen Vrijftaats vereeren!

NOG EENIGE OPMERKINGEN, AANGAANDE FEISSER'S GESCHRIFT, ENZ.

(Vervolg en ſlot van bl. 249.)

Wij zullen ook nu niet alles vermelden, wat wij voor onszelven hebben aangeteekend.

1°. *Proeven, hoe* FEISSER *de Evangelisten heeft beoordeeld.* *a*) Bl. 29. *aanm.* 28. leest men over de aanhalingen uit het O. T. door MATTHEUS H. II.: „ MATTHEUS „ *gaat hierin ſomtijds* TE *ver. Beter* (N. B. BETER) *ware* „ *het geweest, als hij gezegd had:* Zoodat de woorden van „ den Profeet ook bij deze zaak kunnen gebruikt worden, „ enz." — *b*) Bl. 146. *aanm.* 137. leest men, ter ſtaving, dat de woorden van JEZUS MATTH. XII: 40 niet in den tekst opgenomen behooren te worden, het volgende: „ Het komt „ mij voor, dat de woorden, welke hierop volgen bij MATTHEUS 12: 40, niet door JEZUS zijn geſproken, maar „ hier ingelascht werden na Deszelfs dood en opſtanding. Gij „ vindt ze ook niet bij LUKAS geboekt H. 11: 30, 31." Had FEISSER maar eens even ingezien hetgeen Doct. VINKE (*Spec. quo vaticinia* JESU, *de perpesſ. morte et in vitam reditu, illustrantur et vindicantur, Traj. ad Rh.* 1818. *pag.* 60 *ſeqq.*) geſchreven heeft, dan zou hij hier wat minder roekeloos zijn te werk gegaan. Hij ziet voorbij de vraag om een *teeken*, en bouwt op hetgeen JEZUS naar aanleiding van dit voorval vs. 41, 42 zegt. Hiermede in ſtrijd, handelt hij beter bl. 180. *aanm.* 177, waar hij het woord *teeken* niet uit het oog verliest, en aan 's Heilands *opſtanding* denkt, ſchoon de Heer, volgens MATTH. XVI: 4, van die opſtanding zwijgt, en, volgens MARC. VIII: 12, zelfs den naam van JONA niet noemt. — *c*) Bl. 250. *aanm.* 300. †) en 301. drukt FEISSER zich dus uit over LUK. XVI: 16—18. (zonder welke verzen *de gelijkenis van den rijken man en Lazarus* niet te verklaren is): „ Deze woorden werden vroeger en bij eene andere ge- „ legenheid door onzen Heiland geſproken, verg. bl. 110." — „ Vergelijkt bl. 90, 91, waar dit zelfde gezegde in een dui- „ delijker verband voorkomt." — „ Hoe het zij, zij ſchij- „ nen mij hier niet thuis te behooren. Na de woorden *gru-* „ *wel voor God* (vs. 15) moest, mijns oordeels, de gelijkenis

„ van den rijken man volgen." Dit is *kritiek* enkel op het gevoel. Zulk eene *kritiek* behoort in ons land niet te huis.

2°. *Proeven van* FEISSER'*s tijdrekenkundige behandeling der Evangeliën. a)* Bl. 47 is de *tiende* uur, JOANN. I: 40, *vier* uren *na* den middag; bl. 59 is de *zesde* uur, JOANN. IV: 6, 's middags *twaalf* uur; bl. 368 moet men de *derde* uur bij MARCUS, H. XV: 25, berekenen van de *zesde* uur 's morgens af, dat is dus voormiddag *negen* uur; bl. 391 is de *zesde* en *negende* uur, MT. XXVII: 45, 46. MC. XV: 33, 34. en LK. XXIII: 44, 's middags *twaalf* en 's namiddags *drie* uur. Volgens FEISSER hebben de Evangelisten op al die plaatsen dezelfde uurtelling gebruikt. Wat is dan toch de reden, dat JOANNES, in strijd alleen met zichzelven, H. XIX: 14 (bl. 385) en H. IV: 6 (bl. 59) met dezelfde *zesde* uur op de eerste plaats '*s morgens zes* uur moet aanwijzen, en op de andere plaats '*s middags twaalf* uur? — *b)* Bl. 49 vult FEISSER, zonder de minste noodzakelijkheid, JOANN. II: 1 in: „ Op den derden dag, (*dat* JEZUS *in* Galilea *gekomen* „ *was*) was er eene bruiloft te *Kana*," met weglating van *Galilea*, dat, volgens den Evangelist, tot het woord *Kana* behoorde. Het tijdperk van drie dagen slaat terug op H. I: 46–52. Nu zou reeds NATHANAËL, die van *Kana* afkomstig was (JOANN. XXI: 2), grootere dingen zien. Die invulling is dus louter willekeur. — *c)* Op hetgeen *Antikritiek*, bl. 2 en 3, voorkomt, zeggen wij niets, dan alleen, dat FEISSER zijne door ons (*Vaderl. Letteroef.* bl. 587 bovenaan) duidelijk aangewezene fout heeft voorbijgezien. Wie eene *Harmonie* der Evangelisten poogt te vervaardigen, geeft zorgvuldig acht op de tijdmerken, in de *Evangeliën* zelven voorhanden. Bij zijn willekeurig rangschikken van MATTH. XIII en MARC. IV heeft FEISSER geheel over het hoofd gezien: *Te dien dage* (ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ) MATTH. XIII: 1, welke tijdsbepaling op het verhaalde H. XII: 46–50 terugslaat. En toch vertaalt FEISSER, bl. 157, — nadat hij tusschen H. XII en H. XIII bij MATTHEUS eenige brokken van 's Heilands redevoeringen, MT. V. VI. X. XXIV en LK. XII: 1—59 te vinden, geplaatst heeft, maar met weglating van vs. 54—56 bij LUKAS – alsof MATTHEUS *geen dag* genoemd had. Zoo ook verwaarloost hij bij MARCUS H. IV: 35 de tijdsbepaling, welke wederom den tijd, op welken de gelijkenissen zijn voorgedragen, naauwkeurig aanwijst: *En op denzelfden dag* (te weten, op welken de gelij-

kenisſen *waren* voorgedragen) *als het nu avond was geworden* (ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὀψίας γενομένης) en laat, zonder zich om het verhaal van MARCUS te bekommeren, den Heiland bij eene vroegere gelegenheid *over het Galileſche Meer* naar het landſchap *Gadara* overſteken. Dit alles geſchiedt om LUKAS te volgen. Doch het verhaal van dien Evangelist begeert voor zich die voorkeur niet, ten koste der twee anderen. Bij naauwkeurige vergelijking van dat geheele Evangelie met die van MATTHEUS en MARCUS blijkt duidelijk genoeg, dat LUK. VIII: 1—3 het ſlot uitmaakt van het vorige verhaal, en dat vs. 4 een nieuw verhaal begint; zie bl. 72, 73 van FEISSER's boekje.

3°. *Proeven van willekeurige bijeenvoeging en verſchikking der woorden bij de Evangelisten.* *a*) Bl. 41, 42 wordt als getuigenis des *Doopers* bijeengevoegd, eerst JOANN. I: 29: „Hij is het Lam Gods, dat de zonden" (de zonde, τὴν ἁμαρτίαν) „wegneemt." En daarop volgt onmiddellijk hetgeen voorkomt vs. 16—18, dat blijkbaar behoort tot de betuiging van den Evangelist ter inleiding voor zijn boek. Daarop deelt FEISSER, als getuigenis van den Evangelist, mede, eerst wat vs. 1—5 gevonden wordt; laat daarna uit vs. 9, met verwaarloozing ook van vs. 8, welke beide verzen in het boekje van FEISSER nergens zijn te vinden. Eindelijk wordt vs. 10—14 uit de *inleiding* van JOANNES medegedeeld. — *b*) Bl. 153. *aanm.* 145. leest men: „Ik veroorloof mij hier eene verſchikking van verzen enkel op mijn „gevoel afgaande." (Zulk een *kritiſche* leidsman is wat onzeker, indien dat gevoel niet door tijd gezuiverd en geoefend is: zoo denken wij. Doch *transeat!*) „Ik voeg „namelijk vs. 57, 58, 59 van Hoofdſt. 12 uit het Evangelie „van LUKAS achter vs. 15" (moet zijn *vóór* vs. 15. *achter* vs. 14.) „van hetzelfde Hoofdſtuk. Een ieder keure zulks „*goed* of *niet goed*, naarmate het hem wil bevallen of niet „bevallen. De zaak is louter wetenſchappelijk, en doet „niets af tot vermeerdering of vermindering van die waarheden, welke ons geruster kunnen doen *leven* en blijmoediger doen *ſterven*." Hij beroept zich op BORGER, en had ook kunnen aanhalen E. V. WASSENBERGH, *V. Cl., Disſert. de Trajectionibus in N. T. contextu ſaepe necesſariis*, praef. *Sel.* VALCK. *Scholis in N. T. Vol. II*, zonder dat men mag het noodzakelijke dier verplaatſingen gevoelt of inziet. Wij laten FEISSER ook hier zijn' ſmaak en gevoel, maar

wenschen hem toch eene betere leiding toe bij *kritische* onderzoekingen; dan zal de toon zijner woorden aangenamer zijn, dan in boven aangehaalde aanmerking. Niet *timide* handele de *kritiek*, maar vooral ook niet *temere*. Men zie eerst grooten mannen de kunst af. Hiertoe behoort tijd. FEISSER toont hier, dat die raad voor hem hoognoodig is. Overschreeuwen geldt in de *kritiek* nooit. — *c*) Bl. 336, 337. (voor 337 staat 339; dit loopt zoo voort tot het einde) voegt FEISSER tusschen vs. 17 en 18 van JOANN. XIII in, hetgeen LUKA'S heeft opgeteekend H. XXII: 24—30, zonder de minste noodzakelijkheid. Reeds uit FEISSER'S opheldering blijkt, dat dit voorval niet heeft plaats gehad op het tijdstip, dat hij aan dit verhaal toewijst. Hij vult namelijk vs. 24 dus in: „*Er was* (nam. wel eens) *twist onder hen geweest*." Dus was dit het geval toen niet. Waarom dan het verhaal van JOANNES door dezen inval uiteengerukt?

4°. *Proeven van mislukte vertaling en opheldering*. Volgens *aanm*. 3. bl. 9. werd JOANNES *de Dooper* door het gebod: *wijn of sterken drank zal hij niet drinken*, tot de SEKTE *der Nazireërs* bestemd. Tot diezelfde SEKTE (indien 's mans denkbeeld hier juist is, waaraan ieder, die maar in staat is om te denken, grootelijks twijfelt) behoorde dan ook SIMSON, *Rigt*. XIII. Hoe is het mogelijk, dat de man, die ophelderen wil, zoo onbedachtzaam schrijft, en niet eerst voor zichzelven licht ontsteekt, voordat hij zijn dwaallicht anderen voorhoudt! JOANNES alleen, en dan eene *sekte*, en (N. B.) *door* GOD hiertoe bestemd!!!' *Num*. VI haalt hij aan, en heeft die plaats zekerlijk niet ingezien, anders is van zulk geschrijf onmogelijk reden te geven. — „*Zaligspreken* (bl. 15. *aanm*. 13.) dat is: *grootelijks vereeren*, „ geenszins echter *aanbidden* of *vergoden*." Geen van beide bedoelt MARIA met μακαριοῦσί με. Zij geeft hare hoop te kennen, dat, van dit oogenblik af, alle geslachten haar zouden *gelukkig noemen*. Het Grieksch, niet *Rome's* taal worde hier geraadpleegd. — Bl. 57 vertaalt FEISSER JOANN. III: 31: „Die uit de aarde is, die is *aardsch*gezind." Zou de *Dooper* wezenlijk dat hebben bedoeld? Dan zou hij van zichzelven hebben gezegd hetgeen bezijden de waarheid was. *Aardsch*gezind was hij nooit. Zijn verblijf, kleeding en voedsel wezen dit anders uit. 's Mans woorden luiden geheel anders, als men woordelijk vertaalt; dan komt de zin op het volgende neder: *Die uit de aarde is, die is* (maar) *uit de*

aarde, *en spreekt* (dan ook maar) *uit de aarde*. De zamenhang der woorden en het doel des *Doopers* pleiten alleen voor deze opvatting. — Bl. 149 vertaalt FEISSER de woorden van JEZUS, LUK. XI: 44 en MATTH. XXIII: 27, tot één geheel zamengesmolten, in dezer voege: „*Wee u*, *gij Schrift-* „*geleerden en Phariseën! want gij zijt den witbepleisterden* „*graven gelijk*, *die* niet open *zijn*, *en de menschen*, *die* „*daarover wandelen*, *weten het niet*. *Dezelve* schijnen *van* „*buiten wel schoon*, *maar van binnen* zijn *zij vol doodsbeen-* „*deren en* verrotting." *Vooreerst* merken wij aan, dat FEISSER het Grieksche woord ἄδηλα bij LUKAS vertaalt, alsof het in tegenstelling was met ἀνεῳγμένα. Dit woord beteekent *Rom.* III: 13 *open*, *geopend*, in tegenstelling van hetgeen *gesloten* is. Het woord bij LUKAS is, in tegenstelling met φανερὰ, *openbaar*, *zigtbaar*. Gij zijt *als de bedekte*, niet als zoodanig bekende en zigtbare, *graven*. *En de menschen*, *die over dezelve wandelen*, *weten het niet*, zoodat zij zich onwetende verontreinigen. JEZUS zinspeelt op den besmettelijken omgang met die schijnheiligen. *Ten tweede* vertaalt FEISSER πάσης ἀκαθαρσίας, MT. XXIII: 27. (*allerlei onreinheid*, dat is alwat den Jood verontreinigen kan): „*verrotting*." Hierdoor gaat het eigenaardige van 's Heilands uitdrukking geheel verloren. *Ten derde* laat FEISSER zich van den weg leiden, door hetgeen gelijk *schijnt* als wezenlijk *gelijk* aan te zien. Van *graven* ontleent JEZUS op beide plaatsen zijne vergelijking. Doch hoe verschillend is het punt van vergelijking! Bij MATTHEUS zijn de graven, als graven, bekend. Door opsiering vallen zij vooral in het oog. Zelfs praalgraven, zegt de Heiland, blijven graven, vol van doodsbeenderen en van alles wat onrein is. Het *uitwendige* schoon neemt de *inwendige* onreinheid niet weg. Zoo ook de *Farizeërs*, al *vertoonen* zij den menschen *uitwendige* godsvrucht, blijven *inwendig* snood en boos. Door zulk eene verkeerde *synoptische* opvatting wordt alles ondereen gehaspeld, en mist men misschien ook met opzet bij FEISSER de schoone gelijkenis MARC. IV: 26—29. — Bl. 170 wordt het woord κλινῶν, MARC. VII: 4, vertaald: *slaapplaatsen*. Er worden bedoeld *aanligplaatsen* of *banken*; die ook beter dan *slaapplaatsen* aan *tafel* voegen. Had hij maar het woord *bedden*, dat in onze gewone *vertaling* voorkomt, behouden, of de aanmerking van den *Kantteekenaar* gelezen! — Bl. 244 wordt πορεύεται ἐπὶ, LUK. XV: 4, in plaats van *gaat naar*,

vertaald: *gaat achter*. Is hier misschien een *Provincialismus* te ontdekken? Dan was het toch beter, dat FEISSER zich aan onze gewone *vertaling* had gehouden. Voorts merkt men op, dat ook hier wederom een gedeelte van 's Heilands woorden is uitgevallen. Het 5de vers bij LUKAS, dat in deze gelijkenis zoo schoon is: *En als hij het gevonden heeft, legt hij het verheugd op zijne schouders*, wordt bij FEISSER te vergeefs gezocht. — Bl. 266 wordt MARC. X: 30. *μετὰ διωγμῶν* vertaald, alsof er stond *μετὰ διωγμοὺς*. D. HEINSIUS heeft wel gegist, dat men misschien moet lezen *μετὰ διωγμόν*. Doch het oorspronkelijke, volgens den aard van het *voorzetsel* letterlijk opgevat, is krachtiger: *te midden van vervolgingen*. Zoo heeft men noch *kritische gissing* noodig met HEINSIUS, noch omtaalkundige vertolking met FEISSER. — Bl. 392 geeft FEISSER van *μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ*, hetwelk taalkundig opgevat alleen *de opstanding van* JEZUS *zelven* aanwijst, deze vertaling: „ *na* (derzelver) *opwekking* „ door JEZUS." — Hierbij zullen wij het, hopen wij, voor altijd laten.

Febr. 1835.

DE PREDIKANT GOEDKOOP IN DE BIJLOKE, EEN BURGERLIJK HOSPITAAL, TE GENT.

Een ziekelijke toestand sedert half Nov. 1834, die toeliet, dat Ds. A. GOEDKOOP, hoe gebrekkig en moeijelijk dan ook, zijn dienstwerk verrigtte en zijne herderlijke reizen volbragt, werd echter daardoor zoo verergerd, en eene drukking op de borst nam zoo toe, dat hij den 1 Maart (na sedert den 22 Febr. 9 maal, zoo te *Antwerpen*, als *St. Bernard*, *Vilvoorden*, *Dendermonde*, *Aalst* en *Gent*, gepreekt te hebben) buiten staat was, zijne predikbeurt in de gevangenis te *Gent* te vervullen, en, uit hoofde van zijne huisselijke omstandigheden, (zonder dienstbode en zijne echtgenoote zich nog ziekelijk te *Leyden* bevindende) geene oppassing en verzorging hebbende, die zijn ligchaamstoestand vorderde, het besluit nam, om eene vrije kamer in de *Bijloke* te nemen, waar men de heerlijkste en zorgvuldigste oppassing van de *Zusters van Liefde*, de geneeskundige hulp der Universiteit van *Gent*, en de krachtigste geneesmiddelen in het gestichte vindt; terwijl Predikant gerust was, dat zijn Protestantismus

niets te vreezen noch te lijden zou hebben van genoemde Zusters, die in hare eenvoudigheid geenen anderen weg ten Hemel kennen, dan dien, welke in den *Mechelschen Catechismus*, bij welken zij zweren, opgegeven wordt! Predikant verwachtte zich echter op die pogingen der eenvoudigheid, en wenschte daar gelegenheid te hebben, om nuttig te zijn voor menschen, die zich van den ligtzinnigen tijdgeest onderscheiden, en zich lasten getroosten of met gewilligheid torschen, die anderen, welke van *Philanthropie* den mond vol hebben, met geen vinger aanroeren.

Die gelegenheden bleven ook niet achter. Den eersten avond ontving Predikant op de vrage, hoe vele Zusters er in het gesticht werkzaam waren ten nutte der kranken, in plaats van het werkelijke getal (62), tot antwoord: „ Veel te weinig, Mijn Heer, voor de zware dienst van het gesticht: doch men vindt thans zoo weinig menschen, welke de wereld willen verlaten." Dit antwoord schonk mij genoegen; ik weidde uit in den lof van hare opofferingen tot heil van kranken, maar zeide, dat het niet te verwonderen was, dat de menschen liefhebbers van de wereld waren, hoe ijdel alles, wat zij geven kon, en hoe kortstondig dat genot ook was; dat het menschdom in twee deelen te schiften was, en dat het op één punt aankwam, of men het met God eens was in de groote questie, die er tusschen het menschdom en God bestaat, die ons allen in de H. Schrifture voor doodschuldige zondaren verklaart; en dat maar weinigen nederig genoeg zijn, dit te willen toestemmen *met geheel hun hart*. „ Maar er zijn nog andere punten, die *getokt* moeten worden," antwoordde de Zuster; en ik voelde, waar het heen moest. „ Ongetwijfeld," zeide ik: „ als een zieke, die zich verbeeldde gezond te zijn, gevoelt, dat hij gevaarlijk krank is, dat zou weinig baten op zichzelve; maar als hij dan tevens verneemt, dat er een geneesheer bij de hand is, dan wendt hij zich tot hem, gebruikt zijne geneesmiddelen, en ontwaart vreugde en dankbaarheid bij het gevoel van de aanvankelijke heilzame kracht dier geneesmiddelen; en dat is dan ook voor geestelijke kranken, die zich tot onzen Heer wendden, het gevolg, dat zij de moeijelijke dienst der kranken, gelijk gij doet, de voorkeur zouden geven boven de ijdelheden der wereld."

In den nacht, die volgde, deed mij de moeijelijke ademhaling kermen, en het geluid daarvan bragt eene der Zuste-

ren, die de nachtwacht had, tot mij; met de vrage, waarom ik zoo kermde. Mijn antwoord was, dat ik het zoo benaauwd had. Dit woord gebruikt men in het *Vlaamsch* alleen van *ziekbenaauwdheid*, terwijl men hetzelve in de beteekenis, waarin ik het gebruikte, vervangt door het woord *bevangenheid*, *bevangen zijn*. „ Benaauwd," zeide zij, „ waarvoor? Zijt gij benaauwd te sterven?" Ik zag haar met allen ernst aan, en zeide: „ Wel, Zuster! Nu onze Heer door zijn' dood aan het kruis den dood overwonnen, en het leven en de onverderfelijkheid aan het licht gebragt heeft door zijn Evangelie, zoude een Christen nu benaauwd zijn om te sterven? Waar zijn uwe zinnen, om mij zulk eene vrage te doen? Zijt *gij* benaauwd om te sterven?" — „ Wel," zeide zij, „ ik hope in den Hemel te komen, en bidde van God de gratie, dat Hij mij een ziekbed geven moge, om mij voor te bereiden, en de H. Sakramenten te ontvangen." — „ Nu," zeide ik, „ dat is wèl; maar hopen is *wenschen*, en hopen is ook *verwachten:* het eerste doen alle menschen, die aan een toekomstig leven gelooven; maar het laatste doet de ware Christen, en de gedachte aan den dood strekt hem tot blijdschap." — „ Maar, Mijn Heer," zeide zij, „ gij zijt niet Roomsch." — „ Wel neen ik, dat weet ge wel beter; gij kent mij wel, dat ik de Dominé ben van de Gereformeerden. Maar wat zegt dat? Roomsch is maar een naam, die niet zaligmaakt. Die honderden, welke gedurende de Karnevalsdagen dagen en nachten zich als dieren, in plaats van als menschen, hebben gedragen, en zich zoo bedronken hebben, dat gij er hier drie in de ziekenzaal hebt, die aan hunne bedsteden moeten gebonden worden, zijn Roomsch; zal hen *dat* in den Hemel brengen, als zij in dien toestand sterven?" (*) — „ Neen, men moet braaf zijn. Maar daar is maar één geloove." — „ Wel, dat spreekt van zelve, Zuster! Er is maar één CHRISTUS, hoe zouden er dan twee gelooven zijn? Maar het geloof van den eenen kan grooter zijn dan dat van den anderen. Gij kent het geval van die *Cananesche* vrouwe ten tijde van onzen Heer: die was eene Heidinne, en buiten de toen zaligmakende kerk; en JEZUS zeide, dat Hij zoo groot een geloove, als die vrouw had, in *Israël* niet gevonden had." Ligchaamsbenaauwdhe-

(*) Een dier ongelukkigen is werkelijk in den nacht van den 13 op den 14 Maart overleden.

den braken dit gesprek af, waardoor dier Zuster de gelegenheid benomen werd, om mij tot bekeering tot hare alleen zaligmakende kerk op te wekken, indien ik benaauwd was om te sterven. Zij stond verbaasd, dit zag ik, zulk eene taal uit den mond van een' ketter te hooren — zij *gebruikte* dat woord nog!

Den volgenden avond hadden wij hier een onweder van donder en bliksem. Staande hetzelve kwam dezelfde Zuster (want het was de tijd van hare nachtdienst, die acht dagen lang door dezelfde Zusters schijnt waargenomen te worden) mij zien, en zeide: „Mijn Heer, welk een slecht weêr! Zijt gij niet benaauwd?" — „Ik, Zuster, benaauwd? Ik vind het een zeer schoon weêr. Welk eene prachtige vertooning! Indien ik niet te zwak ware geweest, om van mijn' stoel naar het venster te gaan, ik had de gordijn opengeschoven, om die fraaije bliksemstralen door de lucht te zien slingeren; de bui is haast gepasseerd, anders zou ik van u die dienst verzoeken." — „Wel, Mijn Heer, hoe is het mogelijk? Ieder is benaauwd van zulk weêr." — „Maar de vriend van God verblijdt zich, Zuster, als zijn Hemelsche Vader zich in zijne magt en grootheid vertoont; de goddeloozen alleen verschrikken. Ga nu door de ziekenzaal; de grootste monsters van goddeloosheid, die naar Pastoor noch Bisschop zelfs luisteren, doen thans geen mond open; gij zult ze niet hooren vloeken, nu God spreekt in den donder." — „Dat is waar, Mijn Heer," zeide zij; „gij zijt geleerder dan wij." — „Zuster," zeide ik, „daar is geen geleerdheid toe van noode: maar zou nu een vriend van God zich niet verblijden, dat zijn Hemelsche Vader zoo spreekt, dat de goddeloozen zwijgen?" — „Maar," hernam zij, „er kunnen ongelukken van dat weêr komen, en daarom ben ik er benaauwd af." — „Dat is waar," hernam ik; „maar dat zijn uitzonderingen: weinige onweders, die ongelukken te wege brengen; maar geen één onweder, dat geen zegen aanbrengt, want het zuivert de lucht: wie weet, welk fraai weêr wij morgen hebben! (Inderdaad was de volgende dag een schoone dag.) Daarenboven, ongelukken zijn slechts ongelukken voor de onbekeerlijke goddeloozen; voor de vrienden van God zijn er geene ongelukken: want alle dingen moeten medewerken ten goede van hen, die God liefhebben of zich tot Hem bekeeren." — „Maar," zeide zij, „men kan door het weder gedood worden, en dan zoo

zonder H. Sakramenten naar de eeuwigheid te gaan?" — „O, Zuster," zeide ik, „welk eene weldaad zou dat voor mij zijn, die thans zoo veel lijde van de belette ademhaling, en nu zoo veel nachten het niet in bed heb kunnen houden, indien een bliksemstraal mij zoo op eens, en zonder dat ik er om dacht, van mijn lijden verloste, als het de tijd ware, en zoo met een' Elias-wagen ten Hemel te gaan." — „*Met een' Elias-wagen!* wat is dat?" vroeg zij. — „Wel, Zuster, weet gij dan niet, dat de oude Profeet ELIAS in een onweder ten Hemel gegaan is?" — „Mijn Heer, gij zijt wel geleerd. Maar daar zou ik toch benaauwd af zijn." — „Maar, Zuster, hoe heb ik het dan met ulleden? Gij zijt Engelen in menschelijke gedaante; gij beoefent eene liefde in den moeijelijken arbeid, dien gij aan zieken van allen slag betoont, ook aan mij, dat alleen de liefde van onzen Heer, die voor ons aan het kruis stierf, u daartoe kunne aansporen, en gij hebt vrees; dat begrijp ik niet. De H. Apostel JOANNES zegt: *dat de volmaakte liefde de vreeze buitendrijft, en dat die vreest, niet volmaakt is in de liefde.* Hoe zijt gijlieden in staat tot zulk eene lastige dienst, die ik nu van nabij leer kennen en hoog waardeer, zonder door de liefde van onzen Heer daartoe gedrongen te worden?" — Geen antwoord op die vrage, daar ook hare dienst riep mij te verlaten.

Eene andere Zuster, later inkomende, sprak ook over het slechte weêr, en in denzelfden geest werd het bovenstaande grootendeels herhaald. Tot deze zeide ik nog, dat de godvruchtigen onder de oude wet bij zulk weêr naar den tempel gingen, om den God *Israëls* te verheerlijken (*Ps.* 29), en dat nog nimmer de bliksem in den tempel te *Jeruzalem* ingeslagen was; en dat de Christenen door vreeze zich niet door die oude godvruchtigen moesten laten beschamen.

Den volgenden avond echter viel er iets voor, dat ten minste vooreerst een perk stelt aan alle godsdienstig gesprek. Eene der Zusteren van de nachtdienst — dezelfde, met wie ik het gesprek had gehad over de vreeze des doods — vroeg mij, of ik nog iets noodig had? „Ja, Zuster," antwoordde ik; „maar iets, dat gij mij niet kunt geven." — „Wat is dat dan?" — „Ik wenschte wel eens een' geheelen nacht door gerust te slapen." — „Neen," hernam zij, „dat hangt van mij niet af." — „Dat," zeide ik, „dat kan alleen de Hemelsche Vader mij geven, en van Hem wil ik

dat vragen." Nu viel zij uit: „ Altijd met uw Hemelfche Vader! Het was beter, dat ge u tot het Roomfche geloof bekeerdet. Uw Hemelfche Vader......" En zoo trok zij, mij verlatende, de deur van mijne kamer toe.

Dit bedroefde mij geweldig van dat goede, eenvoudige mensch. Mij kon zij er geen kwaad mede doen; maar ik zag, dat zij geen godsdienftige taal verdragen kon in den mond van iemand, dien zij voor een' ketter hield. Welligt, als zij iemand had hooren vloeken en zweren, dat zij de partij gekozen had van te zwijgen, — in vele gevallen de verftandigfte partij; maar nu zij eenen Protestant God hoorde erkennen als den Gever van alle goed, ook van den flaap — zulk eene weldaad, als men er zooveel nachten van beroofd is geweest — nu zulk een uitval!

Ik deelde dit in vertrouwen mede aan een' der bedienden of leerlingen in de Apotheek, die mij kwam zien voor geneeskundige hulp, en die liberaal was. Hij wilde, dat ik er eene klagte van doen zou aan de *Superieure*, en dat die Zuster zeker zou geftraft worden, naardien zij zelfs misdoen, als zij katholieke zieken aanfporen om zich te laten beregten, die daaruit welligt opmaken, dat zij erger zijn, dan de Doctor hun gezegd heeft, en alzoo door den angst des doods hunne genezing tegenwerken. Ik zeide, mij wel daarvoor te zullen wachten; niemand tegen mij te willen indisponeren, en vooral niemand, die hare godsdienftige overtuiging, hoe dwaas ook, gevolgd had, onaangenaamheden te veroorzaken, en zich eene martelaresfe van hare opinie te doen gelooven. Het fchijnt echter, dat de *Superieure*, eene jonge perfone, die, door den *Prins van Hohenlohe* — *ten minfte door zijn' naam en roem als wonderdoener* (*) —

(*) Te *Geraardsbergen* had iets van dien aard plaats. Eene Jufvrouw VAN CROMBRUGGE had eene hypochondrifche ziekte, waartegen kruiden noch medicijnen in de Apotheek te vinden waren. Een harer broeders, die nimmer te kerk ging, raadt haar, om, daar de *menfchelijke* middelen niet baatten, tot de *Goddelijke* de toevlugt te nemen. Zij ziet hem aan, en zegt: „ Gij fpot met mij." — „ Neen, in ernst: er is een *Prins van Hohenlohe*, die u genezen kan; ik zal voor u aan hem fchrijven." — Na verloop van 14 dagen of 3 weken fchrijft hij haar, dat zij eene *Neuvaine* moet houden, en wat in die negen dagen te doen; dat de Prins op

genezen zijnde van eene onherstelbare ziekte, zich aan den geestelijken stand heeft toegewijd, en, hoe jong ook, dezen belangrijken post bekleedt, er eenig berigt van bekomen heeft. Zij althans kwam opzettelijk mij bezoeken, om mij stellig af te vragen, of ik geene klagten had, en dat zij in de stad had hooren zeggen, dat ik geklaagd zou hebben niet goed behandeld te worden, en wel uit verschil van Religie. Ik antwoordde, dat, als ik klagten van dien aard had, ik haar reeds zou hebben doen roepen en ze haar medegedeeld hebben; maar dat ik mij over niets te beklagen had; dat niemand mij op het punt van Religie kwaad doen *kon*, en er dus geene reden tot klagte konde plaats hebben, terwijl de oppassing en verzorging boven allen lof was.

En de gehoudene gesprekken en mijn verblijf op zichzelve reeds kunnen niet anders, dan aan de bevordering der tolerantie dier Zusters, die meest van landgemeenten afkomstig zijn, voordeelig wezen. Zoodra mijn verblijf in de *Bijloke* bekend was, kreeg ik eene menigte bezoeken van *Gentsche* vrienden, waaronder, die zelfs sommige Zusters persoonlijk kenden, welke hun hare verwondering te kennen gaven, dat zij eenen Heer kwamen bezoeken, die niet Roomsch was; waarop dan de grootste lofspraken betrekkelijk mijn karakter als antwoord volgden, en de aanbeveling, om mij toch goed op te passen; terwijl deze het tevens niet aan verkwikkingen lieten ontbreken, die men zichzelven moet aanschaffen, als gelei, chocolaad enz. Dit alles verbaasde haar zoodanig, dat zij hare verwondering daarover voor mij niet konden verbergen, en begrepen, dat ik dan toch wel een *Geus* van eene

---

hetzelfde uur *mis* lezen en voor haar bidden zal. Zij neemt dit voor goede munt aan; op den 8sten dag is zij nog vol pijn, en den 9den volkomen genezen; en, offchoon de *Prins* er niets van wist, gelooft die Jufvrouw toch door hem genezen te zijn, heeft zijn portret in hare slaapkamer, en is sedert gezond! De Doctors staan verwonderd, en vernemen van den broeder de *pia fraus;* welke broeder hun reeds voorspeld had, dat zij zijne zuster met geheel de Apotheek niet zouden genezen van eene hypochondrische ziekte, en men op hare verbeelding moest werken. Dat voorts de *Prins van Hohenlohe* een Magnetiseur is in de curen, die hij werkelijk in persoon deed, is bij mij buiten twijfel.

bijzondere foort moet zijn, om zoo veel vrienden onder de Katholijken van verfchillenden ftempel en denkwijze in *Gent* te hebben.

VERHAAL VAN HET VERGAAN VAN HET ENGELSCH SCHIP, THE EARL OF ELDON, DOOR BRAND, OP ZEE.

Op den 24 Augustus 1834 begaf ik mij te *Bombay* aan boord van *the Earl of Eldon*, van *Londen*, groot 600 tonnen, Kapitein THEAKER, met oogmerk om, verlof bekomen hebbende, naar mijn geboorteland terug te keeren. Het was een der fraaifte en fterkfte fchepen in de vaart, allezins beftand tegen wind en golven. Het was geladen met katoen; en, het getal der pasfagiers niet groot zijnde, was de ruimte tusfchen deks geheel opgevuld met balen, zoo ftijf en digt ineengeftuwd, dat het nog bezwaarlijker viel, dezelve te losfen, dan te laden. Wij waren, allen bijeengenomen, met ons vijfenveertigen, waaronder drie Dames en een kind. Ongelukkig was het katoen in een' ftaat van uitdamping aan boord gebragt. Waarfchijnlijk was het in een' zwaren regen vervoerd geworden, en, vóór het ftuwen, niet gedroogd aan het tolhuis. Deze bewerking gefchiedt door eene geweldige perfing. Naastdenkelijk wordt de vuurftof in het katoen voortgebragt op dezelfde wijze, als zulks het geval is met een' hooiberg, wanneer die in een' vochtigen ftaat wordt opgetast.

Op den 26 September, na afwisfelend ftorm- en ftil weder, en zwaren regen met windvlagen, bevonden wij ons op 7° 27' zuiderbreedte, en, door den pasfaatwind begunftigd, naderden wij de *Kaap*. In den vroegen morgen van den 27ften, ten half zes ure, begaf ik mij op het dek. Ik vond er reeds een' mijner togtgenooten, en wij zagen een' rook, die fcheen op te ftijgen van tusfchen de voorfte luiken. Ik zeide tot H***, dat ik het voor een' vuurdamp hield, die, niet onmiddellijk geftuit, tot brand zou overflaan. De Kapitein kwam nu op het dek, en ik vroeg hem, wat dit was; hij antwoordde, ftoom, en dat dit iets zeer gewoons was in met katoen geladene fchepen, wanneer de luiken geopend werden. Ik zeide niets; maar, toen de rook dikker werd en eene andere kleur begon aan te nemen, zag ik klaar, dat het niet was zoo als 't behoorde, en werd hierin verfterkt, toen ik den

timmerman gaten in het dek zag hakken, juist boven de plaats, van waar de damp scheen te komen.

Ik ging mij kleeden, en ten half zeven tikte de Kapitein aan mijne deur, en zeide tot mij, dat een deel des katoens brandde, en dat hij al de mannelijke passagiers op het dek verlangde bijeen te zien. Wij verzamelden ons diensvolgens, en hij stelde ons de zaak aldus voor: dat een gedeelte der lading uit zichzelve in brand scheen geraakt te zijn, en dat hij voornemens was, de balen te verwerken, tot dat men de brandende ontdekt, en dezelve overboord geworpen had, alsmede die, welke aangestoken waren; en dat hij zich verpligt achtte, te zijner verantwoording, de zaak vooraf aan ons bloot te leggen. Wij gedroegen ons eenparig in alles aan zijn oordeel; waarna hij de manschap beval, in allerijl te ontbijten, en terstond handen aan 't werk te slaan, om de bron van het vuur te ontdekken en te dempen.

Kort daarop zeide hij, dat er geen onmiddellijk gevaar scheen te zijn, en dat hij hoopte in staat te zullen zijn, het geheel af te wenden. Dan, omstreeks acht ure werd de rook veel dikker, en begon zich te verspreiden naar de achterluiken. Er werd een oorlam rondgedeeld, om de manschap onder den arbeid aan te sporen. Verscheidene balen waren reeds weggewerkt; maar de hitte daaronder werd nu ondragelijk, en de rook steeg op in verstikkende kolommen. Vóór negen ure ontdekte men, dat een deel van het dek brandde, hetwelk de manschap noodzaakte, hunnen arbeid te staken. Nu beval de Kapitein, de luiken digt te smijten, om het uitslaan van den brand te voorkomen; al de booten uit te zetten, en, voor het geval van nood, van het noodige te voorzien. Dit gedaan zijnde, en, ongeveer ten half twee ure, werden de drie Dames, twee kranke passagiers, een kind en eene vrouwelijke dienstbode in de groote sloep geholpen, met 216 gallons water, 20 gallons brandewijn, en beschuit voor eene maand, alsmede zoo veel potten conserf en ingemaakte spijs, als men konde bereiken, benevens het voor dien dag gereedgemaakte versch en gezouten vleesch. 't Was nu omstreeks twee ure. De luiken werden weder geopend, en alle handen te werk gesteld, om, zoo mogelijk, den brand te blusschen. Het groote luik opgetild, en een pakkleed weggenomen zijnde, was het zeil daaronder zoo heet, dat het volk het naauwelijks konde opslaan; en toen werden rook en hitte nog veel erger. Dewijl het thans bij onderzoek bleek,

dat de brand onder dat gedeelte fchuilde, werd er bevolen, de bovenfte balen er uit te hijfchen, ten einde bij die, welke brandden, te komen. Maar toen men er de haken wilde inflaan, bevond men, dat ze van onderen reeds doorgebrand waren, en dat de haken niet hielden. De zaak fcheen nu hopeloos. Men fneed echter eene baal open, pogende dezelve bij handenvol weg te ruimen; maar damp en hitte namen zoo zeer de overhand, dat geen mensch het daar boven konde uithouden. Water, in die hoeveelheid als men durfde aanwenden, fcheen dezelve flechts te vermeerderen; want had de Kapitein het gewaagd, waters genoeg in het fchip te pompen om het vuur te blusfchen, dan zouden óf de balen zoo zeer gezwollen zijn, dat het dek openborst, óf zoo zeer in gewigt zijn toegenomen, dat het fchip zonk; zoodat langs elken weg vernieling het gevolg zou zijn geweest.

Door deze omftandigheden overtuigd, dat de zaak geheel hopeloos ftond, riep de Kapitein ons allen op den achterfteven, en vroeg, of iemand iets konde aan de hand geven, wat eenige kans opleverde, om den brand te fmuiken en het fchip te behouden; in welk geval hij gereed was, het uiterfte te beproeven, alvorens het fchip te verlaten. Eenparig waren wij van gevoelen, dat alles gedaan was, wat gedaan konde worden. De manfchap was volmaakt nuchteren, en had met de uiterfte krachtinfpanning gearbeid; maar fcheen nu ook ten volle overtuigd, dat er geene kans van behoud overfchoot. De hitte nam intusfchen zoo zeer toe, dat het gevaarlijk werd, den achterfteven te verlaten; waarom de Kapitein ons verzocht in de booten te gaan; vervolgens deed hij zijne manfchap fcheep gaan, en ten drie ure verliet hij zelf het fchip, (zijnde de laatfte man) juist toen de vlammen door het half verdek uitfloegen. Wij ftootten nu de twee booten af, de groote floep op fleeptouw nemende. De gang van het fchip was bevorens reeds gefluit door het reven der zeilen; en, toen wij op ongeveer eene mijl afftands van hetzelve ons bevonden, ftond het in volle vlam, en de masten ftonden op het vallen. Tusfchen acht en negen ure waren al de masten ingeftort, en het fchip was tot op het water afgebrand; eensklaps vertoonde zich een fchitterend licht, gevolgd van eene doffe en geweldige ontploffing: het vuur had de kruidkamer bereikt. Gedurende eenige fecondèn flikkerden de brandende brokken en fplinters in de lucht;

toen was alles duisternis, want de wateren hadden zich gesloten over *the Earl of Eldon!*

Akelig was ons vooruitzigt. In de groote sloep bevond zich de Kapitein met 25 personen, daaronder begrepen een kindje van vier maanden. Zij was 23 voet lang en $7\frac{1}{2}$ breed. In elke der andere booten waren 10 man. Eene der booten borg eenige zakken met beschuit; maar de voornaamste voorraad was in de groote sloep. Wij bevonden ons, volgens eene ruwe berekening, meer dan 1000 mijlen van *Rodrigue* en 450 van *Diego Garcias*, het grootste der *Chagos*-eilanden; maar, om hetzelve te bereiken, zouden wij door de onstuimige breedten, pas door ons verlaten, moeten stevenen, en onderworpen zijn aan ongestadige winden en slecht weêr of stilte, tegen geen van welke wij in onzen tegenwoordigen toestand bestand waren. Naardien wij onzen voorraad van spijs en drank toereikend achtten, besloten wij op *Rodrigue* aan te houden; en, ons ootmoedig bevelende in de bescherming der Voorzienigheid, op welke alleen wij ons vertrouwen vestigden, maakten wij de booten zeilree, en aanvaardden den togt. Op den derden dag van onze vaart dreigde het weder te veranderen; maar, wijl wij in den passaat waren, meenden wij beveiligd te zijn voor tegenwinden. In den loop van dien nacht woei het frisch, met regen. Geheel zonder beschutting zijnde, en de zeeën over ons heen loopende, werden wij telkens als overgoten, en een groot deel van onze beschuit bedorven, hetwelk wij gelukkig niet ontdekten vóór dat wij dezelve nagenoeg niet meer noodig hadden. Het weêr werd boozer, en eene onzer kleine booten, waarin de Heer SIMPSON, de Onderstuurman, met negen anderen zich bevond, werd door de zee als vaneengespleten. Zij kwam ons op zijde, en wij deden den timmerman in dezelve overgaan, die ter herstelling deed, wat hij kon, doch met geringe hoop op goed gevolg. Wij vervaardigden nu, met veel arbeids, eene soort van afdak van zeildoek; en dit beschutsel, gebrekkig als het was, maar dusdanig ingerigt, dat het de golven eenigzins afweerde, behoedde ons voor het zinken; en echter kregen wij nog, van tijd tot tijd, zeeën binnen, zoo groot, dat vier man onophoudelijk bezig werden gehouden met hoozen, om het vaartuig boven te houden. Tegen den avond woei het hard, met eene verbolgene zee; en, de beschadigde boot niet meer houbaar achtende, namen wij het volk over, en lieten haar drijven. Wij waren nu

met ons zesendertigen, zoo digt opeengepakt als mogelijk was, en vonden ons genoodzaakt, al het overtollige buiten boord te werpen; en evenwel hadden wij slechts acht duim boord boven water. Nat, donker en akelig was de nacht; eindelijk brak de dag aan; en, schoon het weder nog altijd zeer slecht bleef, schepte ik nieuwen moed, (die mij nooit geheel begeven had) dat wij den storm zouden doorstaan. Gedurende den verstreken nacht brak de zee meer dan eens, in hare volle kracht, over ons; ééne allergeweldigste kwam brullend op ons aan, en, terwijl ik vol schrik den adem inhield, brak zij regt boven onzen achtersteven, dompelde de arme Dames tot aan den hals onder, en nam des Stuurmans hoed mede. Toen riep de Kapitein, op een' toon, die ons vertrouwen inboezemde (schoon hij mij naderhand zeide, dat zijn hart daarin niet deelde): „ 't Is niets; alles wel; „ hoost uit, mijn jongens!" Hij dacht niet, dat wij dien nacht zouden doorkomen; maar, gehard als hij was naar ziel en ligchaam, stond hij moedig pal, en nooit verraadde hij, door woord of daad, een gevoel, dat onzen moed zou hebben kunnen doen zinken. Hij stond, gedurende dien ganschen verschrikkelijken nacht, op de bank, en look geen oog in nagenoeg 48 uren.

Na de maansverwisseling begon het weêr te bedaren, en dit schonk ons, betrekkelijk, zekere maat van kalmte. Wij kregen driemaal per dag eene kleine portie beschuit, een weinig conserf, enz. en per dag drie halve pinten water met brandewijn, voor die zulks verkoos. De mannen kregen dagelijks een musje sterken drank. Voor onze noodwendigheid was dus voldoende gezorgd, en ik schrijf aan het matige in dezen het behoud onzer gezondheid toe. Wij hadden overvloed van cigaren, en, wanneer wij eens vuur konden slaan, rookten wij; — nooit vond ik in den tabak zulk een genot! De Dames verwierven zich aller medelijden en lof; want, offschoon zij zich naauwelijks konden bewegen, en de weinige verandering van gewaad, welke zij konden maken, achter eene linnen gordijn moest geschieden, uitte geene van haar ooit een enkel morrend of jammerend woord.

Tegen den avond van den *dertienden* dag begonnen wij naar *Rodrigue* uit te zien; maar de Kapitein vermaande ons tot matiging van ons verlangen, daar op zijn' tijdmeter niet te rekenen viel, van wege de beschadiging, denzelven wedervaren. De nacht kwam, en ik poogde te slapen; maar,

omstreeks 12 ure, werd ik gewekt door den kreet van: „ land!" regt voor ons. Ik staarde, en — onderscheidde eene strook lands door den nevel der donkerheid. De Kapitein had de boot, vóór een uur, gefeind, maakte vervolgens zeil, stuurde er op aan, en, ten half drie ure, liet het zich nog duidelijker onderkennen. Nu stopten wij de vaart, tot dat de dag aanbrak. Ik trachtte mijzelven tot bedaardheid en rust te brengen; maar mijn gevoel was te levendig, en, na eenige vruchtelooze pogingen, ging ik overeind zitten, en rookte met gewaarwordingen, welke ik in lang niet had ondervonden.

Met den dageraad vertoonde zich *Rodrigue* vlak voor ons, op eenen afstand van zes mijlen, en ten 8 ure kwamen wij llen behouden aan land! Een visscher kwam naar ons toe, om ons den weg te wijzen, bragt ons vervolgens naar zijne woning, maakte spijze voor ons gereed, en gaf te zelfden tijde, door een' bode, aan eenigen der voornaamsten op het eiland kennis van onze aankomst. Twee heeren kwamen terstond tot ons, en, onze treurige geschiedenis vernomen hebbende, zeiden zij, dat wij wonderdadig behouden waren. Zij verdeelden ons in twee partijen — gehuwden en ongehuwden, terwijl de matrozen ginds en elders bij de eilanders werden besteld. Zij gaven onze pakkaadje over aan hunne Negers, en geleidden ons naar hunne huizen, waar alwat zij hadden edelmoedigliijk te onzer verkwikking werd toegediend; zoodat wij, gedurende al den tijd van ons verblijf op *Rodrigue*, eene bejegening ondervonden, welke ons tot de levendigste erkentenis drong voor zoo vele onverpligte gunstbewijzen, zonder dat wij echter de oneindige verpligtingen vergaten aan Hem, die ons beschermde te midden van alle de gevaren, welke ons zoo lang en bang van alle kanten hadden omgeven.

DE FRANSCHE GALANTERIE.

(*Vervolg en slot van bl.* 259.)

In *Italië* is de liefde hartstogtelijk, onstuimig, een kind der gloeijende zon; in *Engeland*, gelijk in *Duitschland*, is zij sentimenteel, ideaal, ontkiemt niet zoo zeer uit het hart, als uit de verbeeldingskracht. Aan de oevers van den *Rhijn* is de Poëet onweêrstaanbaar — aan die van den *Theems*, de

Lord; want de Lord is eene soort van Poëet, een gewijd, mystisch wezen in het oog van haar, die altijd van *Lords* droomen en zich als *Ladies* denken. Het rijk der verbeelding van *Engelsche* vrouwen en meisjes is de *world of fashion*; den hoogsten en hoogmoedigsten zweven *Almacks-* en *Devonshire-house* als *fata morgana* voor oogen; maar ieder dorp heeft zijne klasse, om welke zich een tooverkring trekt. Nooit hoort men in *Engeland*, dat een predikantsdochter door een bakkerszoon, of een bakkersdochter door een schoorsteenveger verleid werd. De weelderige zaakwaarnemer verleidt de bakkersdochter; des predikants eenig kind loopt met den jongen heer weg, die erfgenaam, of diens jongere broeder, is van een aanzienlijk man, die harddraverijen aan de nabuurschap geeft. Neemt een *Italiaansch* meisje eenen minnaar, dan zwicht zij voor een' gloeijenden hartstogt; doet het een *Engelsch*, zoo geschiedt zulks om hare zucht naar rang en grootheid te bevredigen; doet het een *Fransch*, zoo is 't meestal slechts om een aangenaam onderhoudend gezelschapper. *Italië* is de bakermat van onstuimig gevoel; *Engeland*, die van aristokratische aanmatiging; *Frankrijk*, *par excellence*, het vaderland des gezelligen verkeers, en eene zeer levendig onderhoudene galante betrekking is niet zelden eene reeks van *bonmots*. Welligt maakt zekere tint van fatsoenlijkheid de *Franschen* zoo toegevend omtrent soortgelijke verbindtenissen. Zelden hoort men van noodlottige gevolgen van jaloezij, waardoor echtgenoot of minnaar in eene eenzame straat vermoord wordt; even zelden van schaking of van schavergoeding, en de eere van het huwelijksbed wordt er nooit, gelijk in *Engeland*, in de beredeneerde, handtastelijke gedaante van een 20,000 p. st. voor oogen gesteld. Men ziet een welgekleed man bijzonder aardig en oplettend jegens eene welgekleede dame; bezoekt men haar des morgens, hij zit nevens haar werktafeltje; blijft zij eens des avonds om hoofdpijn te huis, hij zit naast haar op de sopha; ontmoet men haar in gezelschap, hij praat met haar' man; en vraagt een vreemdeling: „Is die Heer met Mevrouw *** vermaagschapt?" dan antwoordt de gevraagde, zonder eenige aarzeling: „Neen, hij is haar minnaar." Deze galanterie, in den grond niets meer of minder dan eene vergedrevene gezelligheid, eene magtige neiging tot gezelschap en onderhoud, is over alle standen verspreid, en heeft inderdaad gevolgen,

welke zich met de zucht tot gezelligheid hoogstbezwaarlijk laten verschoonen.

In een land, waar de fortuin zoo zeer verdeeld is, heeft het huwen, hoe zeer ook de huwelijken veelvuldiger zijn dan bij ons (in *Engeland*), zijne noodwendige grenzen. Dus behelpen zich de arbeidende klassen met hunne *mariages à la St. Jacques*, welke onder hen zelfs voor zeer *respectabel* doorgaan. De ambachtsman en de waschvrouw of de naaister vinden het goedkooper en gemakkelijker, *comfortabeler*, (want de *Franschen* hebben hunne eigene begrippen van *comfort*) *zamen te wonen*. Zij huren eene kamer, meubeleren dezelve met beider huisraad, de vrouw kookt, het huishouden gaat voor gezamenlijke rekening, en de liefde van het paar duurt ten minste zoo lang als de huur. Lieden, die dus leven, zijn, terwijl hij *Monsieur* THOMAS en zij *Mademoiselle* CLARA heet, *à la St. Jacques* getrouwd, en deze verbindtenis geldt, zoo lang zij duurt, bij buren en vrienden voor volkomen eerbaar.

Door de Vondelinghuizen valt de eenige hinderpaal of schroomvalligheid geheel weg, welke in een land zonder godsdienstigheid de losbandigheid nog in eenig bedwang zou kunnen houden; en alzoo lijdt het geen twijfel, dat in *Frankrijk* het zedebederf grooter is, dan in eenig ander beschaafd land in *Europa*; maar, daarentegen, leidt hetzelve ook minder, dan in andere landen, tot nog al grootere verlaging. Naardien ongebondenheid van den vermelden aard in de openbare meening geene misdaad is, daalt daardoor de mensch ook niet tot misdadiger. Men beschouwt het werkelijk bloot als eene zaak van smaak of verkiezing; en zelden zal het eenen *Franschman* in den zin komen, bij de karakterwaardering eener vrouw, hare deugd mede in aanmerking te nemen. Dit is zeker erg, zeer erg; maar, men moet het erkennen, het heeft ook zijne goede zijde (*): in *Engeland*, waar overigens eergevoel, regtschapenheid en het beste hart eene vrouw, wie kuischheid ontbreekt, niets baten, is zij, die eenmaal eenen misstap beging, onherstelbaar verloren; en dikwijls ligt er slechts een half jaar tusschen de eerbare dochter van achtingwaardige ouders en het verworpen schepsel, dat met gaauwdieven gemeene zaak maakt en in *Bridewell* zweepslagen ontvangt!

(*) Wij laten dit redebeleid voor rekening van den *Engelschman*. -- *Vert.*

Deze *quasi*-wettige verbindtenis (aan welke ST. JACQUES zijnen naam moest leenen!) is de *Fransche* galanterie in naakte, nieuwerwetsche, republikeinsche gedaante; deze gewoonte dagteekent ongetwijfeld van de Omwenteling van 1789: maar de galanterie van hoogeren, fijneren stijl, welke men zoo wel in de *Champs Elysées* en te *Belleville*, als in de prachtige hôtels der voorstad *St. Germain* en de *Chaussée d'Antin* aantreft, behoort tot de aloude Geschiedenis van *Frankrijk*, en is in het volkskarakter diep geworteld. De bevallige NINON geeft ons in haren afscheidsbrief aan den Heer DE SEVIGNÉ een staal van *Fransche* galanterie, zoo als zij in haren tijd in zwang was en nog heden is: „ 't Is voorbij, „ Marquis; ik moet u, zonder eenige bewimpeling, in mijn „ hart laten lezen; opregtheid, gij weet het, was bestendig „ de hoofdtrek van mijn karakter, en ziehier een nieuw „ bewijs! Toen wij elkander zwoeren, bij alles, wat der „ liefde heilig is, dat alleen de dood ons zou scheiden, dat „ onze min nooit zou vergaan, — toen waren onze eeden, „ althans van mijnen kant, zeker opregt gemeend. Maar „ ach! hoe wonderlijk is toch het hart! hoezeer is het in „ weêrspraak met zichzelf! Met dezelfde opregtheid, waarmede ik toen mijne gelofte bezwoer, verklaar ik u thans, „ dat het met de liefde, welke ik gevoelde, over is. In „ stede van te pogen mijzelve en u te bedriegen, meen „ ik ons beiden meer waardig te handelen, wanneer ik „ openhartig zeg, wat ik denk. Dewijl het dan nu toch „ zoo is, waarom zou ik niet zeggen: „ Ik bemin u niet „ meer!" en wel even opregt, als men zegt: „ Ik be- „ min u!" — Mevrouw DE SEVIGNÉ beschrijft een tooneel, waar de minnaar geheel *à la* NINON te werk gaat: „ De Ridder DE LORRAINE kwam onlangs bij *Mademoi-* „ *selle* F***. Zij wilde de wanhopige spelen. Toen besloot „ de Ridder, op dien wellevenden toon, welke u bekend is, „ op eens een einde te maken aan de vervelende historie. „ „ Nu, hoe heb ik 't, *Mademoiselle?*" zeide hij: „ Waartoe „ „ die geestvervoering? Is er dan zoo veel buitengewoons „ „ in hetgene ons is overgekomen? Wij beminden elkan- „ „ der — wij beminnen elkander niet meer. Standvastigheid „ „ is geen deugd voor onze jaren. 't Is veel beter, dat wij „ „ vergeten, wat voorbij is, en dat wij den gewonen ge- „ „ zelschapstoon weêr aannemen. Hé, wat hebt ge daar een „ „ aardig hondje!" — „ En hiermede," voegt *Mad.* DE

SEVIGNÉ er nevens, „ was het gedaan met deze *belle* „ *passion*."

Hoe veel soortgelijke gevallen uit den tegenwoordigen tijd konde men verhalen! — Nog onlangs bezocht zekere dame eene vriendin, die de bitterste klagten aanhief over de onstandvastigheid der mannen. Verwonderd, dat hare vriendin zoo iets zoo zeer zich aantrok, zeide de eerste: „ Bedaar, „ om 's Hemels wil, bedaar toch! Zulk een onheil is immers „ spoedig weêr hersteld en vergeten. Gij herinnert u zeker „ die *Monsieur* C***? Nu, die handelde omtrent mij even zoo. „ In het eerst was ik ontroostbaar, 't is waar; maar thans — „ *mon Dieu!* thans denk ik er naauwelijks meer aan, dat hij „ nog leeft!" — „ Ach, lieve!" hernam de andere, welker schoonheid reeds begon te verwelken, „ er is een groot ver„ schil tusschen ons beiden: *Monsieur* C*** was uw eerste „ minnaar; *Monsieur* R*** is — mijn laatste!"

De liefde, die diepe, innige liefde, die onze *Engelsche* dichters zoo heerlijk schilderen, zoekt men in *Frankrijk* te vergeefs. In elk vak eener *Fransche amour* heerscht groote praal: het voorwerp der minnevlam wordt aangebeden, vergood; maar, bij al de bevallige wendingen en positiën der galanterie, bij al de spreekwijzen, welke zij doet hooren, is geen spoor van die gerustheid en innigheid, van die diepe, zalige, zieldoordringende toonen, welke ons de volle overtuiging schenken, dat het hart, hetwelk het onze te gemoet komt, werkelijk en geheel ons toebehoort. De liefde, gelijk zij zich in *Frankrijk* vertoont, is eene liefde vóór gezelschap, niet voor het te zamen alleen zijn; eene liefde voor het schitterende *salon*, het welriekende *boudoir*; eene liefde, welke zich met *intrigues*, politiek, beroepsbezigheden vermengt; eene liefde, welke bevredigt, ja, maar niet het hart vervult, geene tooverpaleizen bouwt, maar op het dagelijksche pad des levens meer bloemen strooit, dan een meer ernstig volk op hetzelve vindt. (*)

Deze liefde is der geheele Geschiedenis van *Frankrijk* ingeweven. Zij is zoo geheel nationaal, dat de galantste Regeringen van oudsher altijd de meest *populaire* waren. De naam van HENDRIK DEN IV is schier geen meer historische naam, dan die der schoone GABRIELE; en de achting, waarin deze wijze en ge-

(*) Ook dit laatste onderschrift geen echt *Nederlander*. — *Vert.*

liefde Koning nog ſtaat, leed daardoor niet de minſte afbreuk, dat die minnares hem in den Raad verzelde, en hem in tegenwoordigheid des geheelen Hofs kuste en zich van hem kusſen liet. Neen; de *Franſchen* zagen daarin alleen, dat hij *tout Français* was; en het eenige punt, dat hun daarin opmerkenswaardig ſchijnt, is, dat de ſchoone GABRIELE inderdaad *ſchoon* was. Op dit punt — want zij beſchouwen de Matresſen hunner Koningen op gelijke wijze als hunne eigene — zijn zij onverbiddelijk; en LODEWIJK DE XIV verloor wel door niets meer van zijne *populariteit*, dan door zijne echtelijke minnarij met SCARRON's oude, leelijke weduw. Maar niet ſlechts in de minnarijen hunner *Vorſten* nemen de *Franſchen* zulk een levendig deel: waar is een *groot man* in *Frankrijk*, wiens naam en roem zich niet met die eens teederen wezens zamenſmolt; eens wezens, dat, wel is waar, hunne grootheid niet bevorderde, maar dat de ruwe, met ſteenen bezaaide paden des openbaren of ook letterkundigen levens hun effende? Wat is VOLTAIRE, zonder zijne *Madame* DE CHATELET? — en toch, van welk eene ſoort moet de liefde des Dichters jegens eene vrouw geweest zijn, aan wier doodbed hij weende, maar tevens zeide: „*Ce grosſier* ST. LAMBERT *l'a tuée en......!*" Wat is MIRABEAU, zonder zijne SOPHIE DU RUFFAY? — en toch, van welk eene ſoort moet de liefde des Patriots geweest zijn jegens een wezen, dat hij opofferde om zijne ſchulden te betalen!

Hoe menige teedere *epiſode* werpt haar zachter licht op de bloedige dweepzucht der *Ligue*, op den dollen tuimel der *Fronde*, op de woeste daden en de bloedige gruwelen der Omwenteling! Hoe bevallig, ROBESPIERRE ten trots, bleef de Galanterie, welke het Hof had opgeluisterd, ook in den kerker voortleven, ja gaf niet zelden den jongſten ſnik eerst op de guillotine!

AAN BELLAMY.

In Neêrland zweeg het heilig dicht'renkoor,
  Niet meer door Godlijk vuur bezield;
'T Verbasterd lied verving den hemelval
    Der Agrippijnſche ſnaar.

Apollo ſprak: het heilig vuur herleev'!
'k Schenk Nederland een' zanger weêr:
Voor 't reinst gevoel, voor Liefde en Vaderland
Zal hij de citer ſlaan!

Toen ſchiep hij u, en gaf u ſchooner lier,
Dan lang in Bato's dreven klonk.
Gij grijpt haar aan — gij zingt, en Nederland
Hangt, luist'rend, aan uw' toon.

Hoe boeit ge ons oor aan taal en melodij,
Wat wijs ge ook op uw ſnaren zet!
Gij ſlaat om ſtrijd den forſchen Bardentoon,
Of kweelt het liefdelied.

Gij zingt — hoe gloeit het heilig vrijheidsvuur!
Hoe beeft de ſnoode dwing'landij!
't Vliegt al ten ſtrijd — de weeke lafheid zelfs
Grijpt naar het heldenzwaard!

Gij zingt op nieuw — hoe roert die zachte toon!
Hoe weeklaagt elk bij Roosjes dood!
De zoetſte ſmart ontlokt aan 't maagdenoog
Den dauwdrop des gevoels.

Waarom zoo vroeg werd Neêrlands eed'le telg
Van Neêrlands boezem afgerukt?
Waarom, o Dood! verbrak uw ſchrikb're vuist
Zoo vroeg zijn Godenlier?...

Maar neen! o neen! — het Vaderland zonk neêr,
En werd eens vreemden dwing'lands prooi! —
Die aanblik, eed'le Bard! had u de ziel doorboord:
Ge ontweekt dien in het graf.

Maar nu — blik nu van uit der zaal'gen kring
Verheugd op 't Vaderland ter neêr:
Met majesteit heft weêr dat Vaderland
Het achtbaar hoofd omhoog!

Hier klinke uw lied, zoo lang de vrijheidsmin
In Nederlandſche boezems gloeit!
Hier klinke uw lied, zoo lang het Neêrlandsch hart
Voor 't goede en ſchoone klopt!

Dat elk, wiens hand de zilv'ren fnaren roert,
Het edelst vuur, als u, doorgloei'!
Mijn Vaderland roept zijne zangers toe:
Wordt ons een Bellamy!

's Hage, 1834. K.

HET SCHIJNDOODE KIND. (*)

Pleng, moeder! pleng uw heete tranen!
God roept uw' liev'ling af:
Uw hoop, uw vreugd, uw lust, uw leven
Zinkt in het gapend graf;
Maar zwijg en bid, — al nokt het hart,
God lenigt foms de felfte fmart.

Rust zacht en zalig in uw woning,
Met zorg u toebereid;
Slaap, kindje! tot den eeuw'gen morgen:
U wacht onfterf'lijkheid.
De moedertrouw vergeet u niet,
Als ze u den fchoonften lijkkrans biedt.

De teed're bloem prijkt om uw hoofdje —
Een frisfche rozenkroon;
Want aan de fchuldelooze dooden
Staan ook de bloemen fchoon.
Nu dekt men 't kistje — goeden nacht!
Ook u bewake eene Eng'lenwacht!

Het uur is daar — de fomb're mannen
Staan wachtend op hunn' last:
Pleng, moeder! pleng uw heete tranen!
De hand des doods grijpt vast!
Men voert den liev'ling uit uw oog —
Hef, arme! nu den blik omhoog!

Daar treedt men ftil en langzaam verder,
Naar 't ruime lijkenhuis,
En zet er 't flapend kindje neder,
Maar niet in de enge kluis —
Neen! liefdes zorg en wijs beftier
Hoopt uit den dood nog 't leven hier!

(*) Eene gefchiedkundige daadzaak, te *Munchen*, in Februarij dezes jaars, voorgevallen, gaf aanleiding tot dit dichtftukje.

Weêr treedt een lijkstoet naar de woning,
Met plegtig zwijgen, voort;
Daar, waar geen lieve lach der vreugde,
Maar rouwklagt wordt gehoord.
Men treedt den burg der dooden in;
Men brengt een' broeder bij 't gezin!

Maar, God! — te midden van de dooden,
Een vrolijk, spelend kind,
Dat met de blanke, poez'le handjes
Zich bloemenkransjes bindt,
En, in het witte, lange kleed,
De rozenblad'ren plukt en kneedt!

Het zit tevreden in zijn kistje,
En werpt de bloemen rond,
En glimlacht, als de roode blad'ren
Zich meng'len op den grond;
Of 't wendt het hoofdje hier en daar,
Als zocht het naar zijn oud'renpaar!

Men zag het, en — de mannen stonden
Verstuft bij dat gezigt.
Wie heeft de zeis des doods verbroken?
God redde 't schuld'loos wicht!
En 't kindje roept hun toe: „ Mijn moeder!"
En angstig weder: „ Moeder, moeder!"

Juich, moeder! juich! uw leed wordt jub'len —
Geen bitt're tranen meer!
Gij vindt uw kind het graf onttogen,
Met bloemen spelend, weêr!
Aanbid Gods hand — Zijn liefde is groot;
Hier schiep Hij 't leven uit den dood!

Rotterdam, Maart 1834. B. T. L. W.

ANEKDOTE VAN LOUIS PHILIPPE.

Twee spelers zaten aan de speeltafel. Een goudstuk van 20 franken viel op den grond. Een van hen ('t was de Hertog van *Orleans*, thans LOUIS PHILIPPE) greep terstond

eene der waskaarsen, om hetzelve op het tapijt te zoeken; de ander ('t was de *Britsche* Ambassadeur) hield deszelfs hand tegen, zette de kaars weder op hare plaats, en, uit zijn' zak eene banknoot van 75 pond sterl. te voorschijn brengende, stak hij dezelve aan de kaars aan, zeggende: „Uwe Hoogheid vermoeije zich niet; ik zal u bijlichten."

VROUWELIJKE VINDINGRIJKHEID.

(Geheime Correspondentie.)

Eene jonge dame, korteling ongelukkig gehuwd, verpligt aan haren achterdochtigen echtgenoot al de brieven, welke zij schreef, te laten zien, rigtte den navolgenden aan eene vertrouwde vriendin:

Ik kan mij niet weêrhouden, mijne zeer waarde vriendin, daar ik mij in mijnen echtestaat zoo gelukkig gevoele, in den trouwen boezem der innige vriendschap over te gieten (de uwe toch sloeg altijd zoo eenstemmig met den mijnen) de vele en velerlei aandoeningen en gewaarwordingen, welke met het levendigst gevoel van streelend en innig genoegen opbruisen in mijn bijkans overstelpt hart. Mijn waarde echtgenoot is inderdaad een der beminnelijkste mannen — ik ben nu omtrent zeven weken gehuwd, en heb steeds nog geene enkele reden gehad, om voor een oogenblik den stond te betreuren, die mijn lot besliste. Mijn man is in persoon en manieren juist het tegenbeeld van een leelijk, ongemanierd, dwarsdrijvend, onhandelbaar, jaloersch wezen, dat zich alleen door dwang wil doen gehoorzamen. Eene vrouw, is zijn stelregel, moet men behandelen als eene boezemvriendin, als eene vertrouwde, en geenszins als eene draadpop, of als eene nietswaardige huisslavinne. De vrouw, die hij koos, zij hem eene lieve gezellinne. Geen van beiden, zegt hij, behoort onvoorwaardelijk te gehoorzamen — maar elk van hen onderwerpe zich op zijne beurt. Eene oude, ongehuwde moei, nabij de zeventig jaren, eene eerwaardige, beminnelijke, altijd vergenoegde dame, woont met ons in hetzelfde huis. Opregt gelijk de duive, en goeddoende aan velen, volgt ieder gaarne haar bevel — voorzigtig gelijk de slange, is zij sinds lang ver-

waard, als zoodanig, in de gansche nabuurschap, en geacht, naar verdiensten, bij rijk en arm, groot en klein. Zoodat men te regt zeggen kan: hare werken volgen haar. Mijn echtgenoot bemint niets ter wereld meer en hartstogtelijker, dan zijne geliefde vrouw. Hij vleit mij inderdaad meer, dan het glas, dat het hoofd doet draaijen. Zijne dronkenschap (want zoo mag ik de overmaat zijner liefde wel noemen) doet mij dikwijls, ja dagelijks blozen, wegens de onwaardigheid van het voorwerp zijner min. Mogt ik de hulde waardig zijn van den man, wiens naam ik thans voor altijd drage! Om u alles in één woord te zeggen, mijne waarde, en om het geheel te kroonen — mijn vorige, aangebeden minnaar is voor mij in den liefdevolsten en inschikkelijksten echtgenoot teruggekeerd. — Vaarwel! Wees gij zoo gelukkig, als ik onmogelijk mij gelukkiger kan wenschen — zoo rijkgezegend, als ik gelukkig ben!

MARIA DWARS, *geb.* EDELING.

Ten gelukke der schrijfster van dezen brief, was haar echtgenoot minder gevat dan hare vriendin, en gewisselijk ook dan onze lezers, die weldra den sleutel des geheims zullen vinden, door den *eersten* regel des briefs en terstond daarop den *derden* regel te lezen, en zoo telkens, tot aan het einde, *om den anderen regel*; waardoor hun de ongelukkige toestand der jonge vrouw kenbaar wordt.

OP DE OMVERWERPING VAN HET JONGSTE BRITSCHE MINISTERIE.

De pijler viel, door 't zwijn te schendig omgewroet!
Nu baadt het zich in 't slijk der ultra-liberalen.
Wat afgrond, trotsche Brit! delft gij voor uwen voet!
Thans zal op eigen erf het oproer zegepralen;
Het oproer, (vreeslijk woord!) door u gestookt, gevoed
Alom, waar prooi voor heb- en heerschzucht scheen te halen.
Zoo word' door eigen' val eens al het leed geboet,
Dat ge op ons vaderland, ja gansch Euroop deedt dalen!...
Doch neen — de vijand zelf vind' liefde in ons gemoed!
Stel, God des vredes! 't wee, dat hij zich optast, palen!

J. W. IJNTEMA.

DE GALOPADE.

Gevleugeld van voeten, al hijgend en moê,
Te zwieren, te tieren, lacht hemelsch ons toe;
Gesprongen, als razend, in snellen galop,
    Het *hartje* wipt henen, al kloppend:
        Hop, hop!

Gedraaid en gezwaaid door de schitt'rende zaal,
Al hupp'lend, wegsling'rend en halsdoek en shawl,
Al blozend en zweetend in snellen galop,
    De *kieschheid* sluipt henen, al roepend:
        Hop, hop!

De hairlok ontsnoerd, en gehavend en los,
Al zwevend als heksen in gaaswitten dos,
Met oogen bacchantisch in wilden galop,
    De *schoonheid* vliegt henen, al roepend:
        Hop, hop!

De boezem, al zwoegend, wellustig in gloed,
Al de aders gezwollen van 't kokende bloed,
De blikken vol vuur door den dollen galop,
    De *deugd* vliegt daarhenen, al roepend:
        Hop, hop!

De hals en de wangen natdruipend van zweet,
Het voorhoofd heigloeijend, de tong droog en heet,
Verzwelgend den Bal-drank in heeten galop,
    Het *leven* ijlt henen, al roepend:
        Hop, hop!

Naar het *Hoogduitsch*, van M. G. SAPHIER.

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

DE REIZIGER.

(Naar het *Hoogduitsch.*)

Een pelgrim bad den God der Goden,
Bevrijd te zijn van storm en nooden;

Hij bad om ftilte en zonnefchijn.
Vergeefs: deez' laat zich niet bewegen;
De hemel ftormt; met fellen regen,
Als fpottend met zijn' angst en pijn.

De pelgrim zet, met bitter klagen,
Dat Jupiter hem fchijnt te plagen,
Den zwaren togt met moeite voort.
Zoo vaak zich 't ftormgeloei laat hooren,
En hem in zijnen gang komt ftoren,
Zoo vaak hoort men een morrend woord.

Een nad'rend woud lonkt hem reeds tegen;
Hij fpoedt zich, om den wind en regen
In 't digte loover ras te ontgaan;
Maar, eer hem 't woud heeft opgenomen,
Ziet hij een' ftouten roover komen,
En blijft, vol vrees, daar buiten ftaan.

Reeds deed het nat den boog doorweeken;
Doch 's roovers opzet blijft niet fteken;
Hij mikt, legt op den pelgrim aan;
Maar wind en ftortvlaag zijn hem tegen;
Dra is de pijl ter aard' gezegen
Vóór hem, dien zij door 't hart moest gaan.

Dwaas! dus liet thans de God zich hooren:
Wat was u door dien pijl befchoren,
Die 't op uw leven had gezet?
Had ik u zonnefchijn gegeven,
Verloren hadt gij 't dierbaar leven;
De ftorm alleen heeft u gered.

N. L. W. VAN DER GAAG.

MOFFRICANA.

In het zeer geachte en achtingwaardige tijdfchrift: *Wiener Jahrbücher*, 1834, 68 Band, Oct.—Dec. 1834, ftaat, in eene, *over 't algemeen zeer gunftige*, Recenfie van: *Holland in 1831 en 1832*, door zekeren *Doctor der Wijsbegeerte*, WIENBERG; die hier *twee jaren lang*, ten huize van den *Deen-*

schen Gezant in den *Haag*, Huisonderwijzer geweest is, het volgende te lezen (getrouw vertaald):

„ De Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* heeft haar „ ontstaan te danken aan den verdienstelijken Lt. Generaal „ VAN DER (DEN) BOSCH, die op *Java*, door de voortreffelijke huishoudelijkheid van een' uit *China* gevlugten „ *Mandarijn*, tot een schatrijk man is geworden, en van „ zijne millioenen iets besteedde, om woeste streken van zijn „ Vaderland naar *Chinesche* grondstellingen vruchtbaar te ma„ ken, en wel ten voordeele der behoeftigen; waaruit de „ hier zoo weldadige Armenkoloniën ontstaan zijn."

„ Het land is een paradijs voor kraanvogels en kikvor„ schen. Door het taaije en gladde geduld van een volkje, „ dat kieuwen in plaats van longen schijnt gehad te hebben, „ is het bewoonbaar en zelfs sterk bewoond geworden."

„ Dat in *Amsterdam*, in *den Haag* eene verachtelijke veil„ heid en laagheid van zedelijkheid heerscht, is voor eene „ wereldstad niet te verwonderen; maar velen willen bewe„ ren, dat het zedebederf diep in de levensaderen geworteld „ is; dat in de hoogere klassen, onder den schijn van eer„ baarheid, een zedelijk bederf van grondstellingen is inge„ slopen, hetwelk de vernietiging van ware zedelijkheid in „ *Frankrijk* zeer nabij komt."

VONDEL, dien de Schrijver VANDEL noemt, wordt (o wonder!) geprezen; maar hij was ook *een geboren Duitscher*, en slechts door verhuizing zijner ouders een *Hollander*. (Even alsof deze geene echte *Nederlanders* waren, slechts kortstondig om geloofsvervolging naar *Keulen* gevlugt.) Ziehier de vertaling van twee coupletten uit zijnen *Rhijnstroom* (*):

(*) *Gedichten*, Iste D. *Lierdichten*, Iste Boek: *De Rhijnstroom*, *aan* JOHAN WOLFERD VAN BREDERODE, coupl. 1 en 13:

Doorluchte Rhijn, mijn zoete droom,
Van waar zal ik u lof toezingen?
Mijn trekkende geboortestroom,
Gij komt uit Zwitsersche Alpen springen,
Als hooftaêr der begaefde Euroop:
De Donau, uw afkeerigh' Broeder,
Nam oostwaert op zijn' snellen loop,
Gij noortwaert, toen een zelve Moeder,
Begort van regen, ijs en sneeuw,
U baerde vóór zoo menige Eeuw.

O zuiv're en blanke Rhijnmeermin,
Die mij tot stervens toe kunt kittelen,
Gij helpt veel zielen aen gewin,
En menig GRAEF aen eere-tittelen,
En landen aen een' hoogen naem;
Hoe menig heeft u overtogen,
En met uw' rant bepaelt zijn faem!
Hoe dikwijls zaeght gij met uw oogen

Het

„ *O schöner Rhein, mein Jugendtraum,*
Soll ich von fern dein Lob besingen,
Der ich gespielt an deinem Saum?
Du kannst aus Schweizer Alpen springen,
Du Ader von dem schönsten Weib,
Bruder der Donau, du nach Norden,
Nach Osten sie, aus Einem Leib
Entsprungen, und sich fremd geworden,
Von einer Mutter in Eis und Schnee
Und Regen geboren auf der Höh'.

„ *O meines Rheines lautere Fluth,*
Du bis zum Tode meine Labe,
Wie Manchem gabst du Ehr' und Gut,
Wie hohe Titel manchem GRABE,
Welch grossen Namen manchem Land,
Der Helden über dich gezogen,
Aufpflanzend Ruhm an deinem Strand,
Wie oftmals theilten deine Wogen,
Wenn sie die DEUTSCHEN *Krieger sahn,*
Ihr Heldenglühn bey ihrem Nahn."

„ Een tijd, die zulke bloemengekken in haren schoot gedragen heeft, [als de zeventiende Eeuw, toen de Tulpenhandel in bloei was] is onbekwaam geweest, groote publieke karakters voort te brengen, (*) en elke zoodanige liefhebberij doet vroeger of later afbreuk aan de ware liefde." Maar reeds genoeg, meer dan te veel! Hoe geduldig is het papier! Hoe geduldig de *Hollander*, die aan *zulke* vreemdelingen zijne kinderen toebetrouwt, en voor de dolste hersenvruchten en de schadelijkste nieuwigheden in Godgeleerdheid, Wijsbegeerte en andere wetenschappen, uit een land, waar zoo iets gedrukt en geprezen wordt, eerbiedig den hoed afneemt, en ze door zijne toekomstige Leeraren, in alle vakken, als waren het Godspraken, doet bestuderen en huldigen!

Het hooggheboren HOLLANTSCH bloet,
En voelde in 't water zijnen gloet!

Het eerste couplet is nog al redelijk vertaald; maar in het tweede is een *Graaf* in een *graf* verkeerd, hetwelk volstrekt geenen zin geeft, en het *Hollandsche bloed* wordt veranderd in *Duitsche krijgslieden!*

(*) In 1637 leefde FREDERIK HENDRIK, CATS, PAUW, A. en C. BICKER, JOAN MAURITS VAN NASSAU, TROMP, DE RUITER, EVERTSEN, W. CZ. DE WITH, HOOFT, VONDEL, en kort daarna J. DE WITT, BEVERNINCK, VAN BEUNINGEN, VAN HAREN, enz. Welke namen! en ons land was *onbekwaam*, *groote publieke karakters voort te brengen!*

In het *Mengelwerk* van dit No., bl. 278, reg. 5, staat *wordt*, lees *worden*.

MENGELWERK.

BEDENKINGEN OVER DEN ZIN DER HERHAALDE BEDE VAN ONZEN ZALIGMAKER IN GETHSEMANÉ.

De wijze, waarop zekere ongenoemde, zich teekenende S. K., mij overigens geheel onbekend, in de *Boekzaal* voor Mei 1834, bl. 621—626, den zin van des Zaligmakers bede tot God, uitgeboezemd in *Gethsemané*, poogt op te helderen, draagt even min, en nog minder mijne goedkeuring weg, dan de Eerw. ADR. STOLKER aan dezelve zijn' bijval heeft willen schenken. De Steller van dat stukje sluit hetzelve met den wensch, dat bevoegde beoordeelaars zijn gevoelen ter zorgvuldige toetsing in datzelfde maandwerk (de *Boekzaal*) mogen brengen. Aan dezen wensch heeft de Heer STOLKER voldaan in *dit* tijdschrift (de *Vaderl. Letteroef.* 1834, No. 15, *Meng.* bl. 681—693).

De verklaring dier bede, waarop de Steller van dat stukje is gevallen, en welke hij zich vleit meer voldoende te zullen zijn, dan de tot hiertoe algemeen gevolgde, komt hierop neder: dat JEZUS met zijne bede niet zal bedoeld hebben, om van het lijden, hetwelk Hij, als de CHRISTUS, moest ondergaan, te worden bevrijd, maar van die droefheid en angsten, welke het vooruitzigt van — gesterkt door eene hoog opgevoerde verbeelding van de zwaarte deszelven lijdens in Hem veroorzaakte. Maar hoe de Heer STOLKER van des Stellers meening nu zóó afkeerig kan zijn, als zijn Eerw. zich in welgemeld tijdschrift betoont, is mij niet helder. Alles wèl bezien, komt het mij voor, dat de Steller en de Heer STOLKER, ten aanzien van het doel van des Zaligmakers zielelijden en de daaruit voortvloeijende bede, geenszins daadwerkelijk verschillen. De Heer STOLKER is van oordeel, dat de Steller in de bede, MATT. XXVI: 39, het dusgenaamde *nieuw uitgevonden* gevoe-

len (voorbijgang van de toenmalig hem drukkende benaauwdheid, en in vs. 42 de gewone verklaring: voorbijgang van het geheele lijden en fterven) gelden laat; iets, hetgene STOLKER voorkomt eene *zonderlinge tegenftrijdigheid* te zijn en *volftrekt onverftaanbaar*. Maar men dringe flechts dieper in den geest des Stellers en plaatfe zich op zijn ftandpunt, en dra zal men zien, dat hij het dusgenaamde *nieuw uitgevonden* gevoelen alleenlijk aankleeft, en dat hij vs. 42 aanhaalt, omdat, het zijn zijne eigene woorden, „ het gevoelen, hetwelk „ ik verdedig, mij toefchijnt nog eene nadere bevestiging „ te krijgen uit aanmerking van de tweede bede naar den „ inhoud van vs. 42." Mij komt het althans voor, dat de Steller flechts één gevoelen, met hetwelk hij inftemt, te berde brengt, en dat de Zaligmaker, volgens hetzelve, met zijne herhaalde bede zal bedoeld hebben „ bevrijding van zulk een mateloos leed, als zich thans „ aan zijne droefgeestige befchouwing en fterke verbeel„ dingskracht voordeed." Dezen zin vond hij in de bede van vs. 39, en geen' anderen zin geeft hij aan de bede van vs. 42 weder.

Meer nog, dan niet te hebben ingezien, dat alhier geene zonderlinge tegenftrijdigheid, zelfs geen verfchil in gevoelens tusfchen den Steller en den Eerw. STOLKER plaats grijpe, — meer dan dit heeft het mij verwonderd, dat den laatstgemelden Geleerde, die het in den Steller gispt, dat hij de uitdrukking *herhaalde bede* met *beden* verwisfelt, — die hem, van wege zijne vermeende *uitvinding*, zoo oudsch! eene vingerwijzing doet, — die het (en met regt) als *loutere willekeur* in hem laakt, dat hij het woordje *dezen* τοῦτο (*dezen* drinkbeker, vs. 39) in eenen nadrukkelijken zin wil hebben opgevat, terwijl hij aan datzelfde voornaamwoord *dezen* (τοῦτο, in vs. 42) dien druk niet geeft: meer dan dit heeft het mij verwonderd, dat den fcherpzinnigen STOLKER niet in het oog is gevallen het fijngefponnene van hetgene de Steller, in de laatfte plaats, beweert, en bl. 621 en 622 uit elkander zet, en met Schriftplaatfen zelfs zoekt te

ſtaven: „het maakt," zegt hij aldaar, „gelijk ge„makkelijk is in te zien, een wezenlijk onderſcheid, of „men zegt: *uit een' drinkbeker drinken*, dan of het „luidt: *eenen drinkbeker drinken*." Deze bewering, voorkomende uit de neiging, om Oosterſche poëzij door middel van Westerſche kunsttermen toe te lichten en te ontleden, zweemt naar eene zifterij, welke aan de heilige uitlegkunde vreemd moest zijn, maar daarin, helaas! zoo menigvuldig nog heerscht, en zoo dikmaals tot valsch vernuft en tot verwarring van denkbeelden aanleiding geeft; terwijl ik geloof, dat juist deze beuzelarij den Heer STOLKER op de gedachte zal hebben gebragt, dat de Steller aan de bede in vs. 42 een ander doel zal hebben toegeſchreven, dan aan die in vs. 39. Alzoo vervalt dan nu ook de grond van des Heeren STOLKER's aanwijzing, hoedanig de omſchrijving van vs. 42 had *moeten* zijn; en deze behoeft zich dan ook geenszins te verontrusten, dat de omſchrijving van des Zaligmakers bede, door den Steller geſchied, de zoogenoemde *nieuw uitgevondene* verklaring, waar STOLKER zoo veel prijs op ſtelt, *op losſe ſchroeven ſtellen, of liever geheel omverre zal werpen*; mits zijn Eerw., van zijnen kant, den Steller ontheffe van de beſchuldiging van *de eene de andere tegenſprekende uitlegging van de beide beden*, of van eene *zonderlinge en onbeſtaanbare tegenſtrijdigheid*; — van welke beſchuldiging de Steller zich, des behoevende, niettegenſtaande zijne mislukte verklaring, wel zoude kunnen vrijwaren; terwijl hij, in dat geval, door den Zaligmaker *beide* te laten bidden, (*en* voorbijgang van tegenwoordig *en* te gelijk van alle toekomſtig lijden) werkelijk een nieuw gevoelen (immers voor zoo verre ons bekend is) zou hebben in de wereld gebragt.

Is dan nu de Steller in gebreke gebleven, zijne dusgenaamde *nieuwe verklaring* nader te ſtaven, dan door de aanmerking, dat men op het aanwijzend voornaamwoord *dezen* drukken moet; de Heer STOLKER vat

dan nu, ter gunſte van hetzelve, de pen op, ten einde de meest aangenomene of gewone verklaring te beſtrijden.

Dan, hoe aannemelijk STOLKER zijn gevoelen ook voordragen, en hoe geweldig zijn Eerw. het gewone ook moge aanvallen, veel ſchijnt mij nogtans tegen deszelfs betoog te kunnen worden ingebragt.

En wel, vooreerst, tegen de *wijze* zelve, waarop STOLKER het *gewone* gevoelen voordraagt: immers doet zijn Eerw. hetzelve alzoo uitkomen, alsof de Zaligmaker ſtellig gebeden zoude hebben, dat Hij niet lijden, niet ſterven mogt; iets, hetgene de voorſtanders van dit gevoelen niet zoo gaaf zullen aannemen. Vervolgens wordt hetzelve genaamd *taalkundig onjuist*, zonder dat zulks bewezen wordt, of in bijzonderheden aangetoond. Daarenboven worden aan hetzelve toegevoegd de niet vereerende bijvoegelijke naamwoorden *hoogst aanſtootelijk* en *onredelijk*. Eindelijk worden uit de bede om afwending van lijden en ſterven zoodanige ſlotſommen getrokken, alsof de Zaligmaker, alzoo biddende, het geheele oogmerk zijner komst in de wereld en het groot ontwerp der Godheid ten eenemale zou hebben willen omverre ſtooten en vernietigen; — maar hier gaat STOLKER te verre, gelijk wij ſtraks nader wenſchen aan te toonen.

Om nu niet, over hetgene STOLKER hier verder op laat volgen, en in geene betrekking ſtaat tot de zaak zelve, uit te weiden, gaan wij liever terſtond over, om de zaak in geſchil ten toets te brengen, terwijl wij dezelve, *eerst*, aan de zijde der uitlegkunde, en, *vervolgens*, uit een mensch- en zielkundig oogpunt zullen beſchouwen.

En wel wil dan de Heer STOLKER hier, in den eigenlijken zin, geen' *angst* aan den Zaligmaker hebben toegeſchreven, en meent dien *angst* niet te kunnen vinden, dan in onze overzetting. Aan het woord ἀδημονεῖν, door MATTHEUS (H. XXVI: 37) en MARKUS (H. XIV: 33) gebezigd, en in onze overzetting vertaald door *zeer beangst*, in die van VAN DER PALM

door *diep beangst*, wil STOLKER geene ſterkere beteekenis hebben toegekend, dan die, waarin hetzelve voorkomt in den Brief van PAULUS aan de *Philippiërs*, (H. II: 26) en, waar het, insgelijks door *beangst* overgezet, gevoegelijker zou luiden: *bezorgd* of *bekommerd zijn;* gelijk het dan ook door den Heer VAN DER PALM *hier* alzoo vertaald is. Gaarne ſtem ik den Heere STOLKER toe, dat de Overzetters aan dit woord, vermits de afleiding, liever zeg ik, de *grond* der afleiding van dit werkwoord onbekend is, eene verſchillende beteekenis geven, naarmate zij best met den zamenhang meenen overeen te komen; — maar waarom, daar het begrip *ſchuw* of *vrees* (*à.* δῆμος *van. volk*) bij het woord ἀδημονεῖν toch ten grondſlag ſchijnt te liggen, dan ook, ten aanzien van dat akelige tijdsgewricht, waarin de Zaligmaker zich in *Gethſemané* bevond, aan de ſterkſte beteekenis dezes woords niet de voorkeur gegeven? Schijnt niet STOLKER zelf met de beteekenis van dit woord verlegen te zijn, wanneer zijn Eerw., alles, wat ſlechts naar *vrees* zweemt, van hetzelve willende hebben verwijderd, een ieder raadt, zulk eene vertaling te kiezen, als hem gevoegelijkst dunkt, en zelf voorſtelt de uitdrukking: *zeer bewogen*, *zeer ontroerd*, *zeer ſterk aangedaan te zijn of worden?* — Om dan nu op eene bepaalde beteekenis van ἀδημονεῖν terug te komen, zoo houd ik het er voor, dat, de evengemelde grondbeteekenis van dit woord aangenomen zijnde, wij, naar gelange de zamenhang zulks vereischt, tusſchen de verſchillende graden van dezen verontrustenden toeſtand des gemoeds hebben te kiezen; als van *zorg*, *bekommering*, *huivering*, *ontſteltenis*, *vrees*, *angst*, *ſchrik*. En had dan (*Philip.* II: 26) de getrouwe EPAPHRODITUS zich *bekommerd*, of, gelijk onze overzetting het heeft, *was hij zeer beangst*, van wege de bezorgdheid zijner Medechristenen omtrent den afloop zijner ziekte, — de tot in het binnenſte zijner ziel geroerde Zaligmaker werd, door het vooruitzigt van zijn eigen op handen zijnde uitgezocht lijden, gewis meer dan *be-*

kommerd, volgens onze overzetting en het gewone gevoelen: *zeer beangst*. Maar hoe wil STOLKER dan, dat wij de oorzaak der hevige aandoeningen, die Hem in *Gethsemané* bestormden, zullen ontdekken? — alleenlijk uit de bewoordingen van den grooten Lijder zelven: „zij was," zegt STOLKER, „*droefheid: mijne ziel* „(zeide Hij) *is geheel bedroefd tot den dood toe.* Hij „zegt niet: zij is *zeer bevreesd* of *diep beangst*, maar „*geheel bedroefd.*" Gereedelijk stem ik het toe, dat de Evangelieschrijvers des Zaligmakers betuiging in dezervoege wel niet hebben *geboekt*; maar dat zijne ziel zoodanig is gesteld geweest, heeft, mijns oordeels, althans MARKUS ons *verklaard*, zeggende (H. XIV: 33) *καὶ ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.* Trouwens, welke beteekenis zullen wij hier aan *ἐκθαμβεῖσθαι*, (van *θάμβος*, *vrees*) door onze overzetting vertaald: *verbaasd worden*, hechten, anders dan die van *ontsteltenis* en *vrees*? Immers wordt ditzelfde werkwoord ook door denzelfden Evangelieschrijver gebezigd van de vriendinnen van den Zaligmaker, toen zij in het graf van haren Meester, in stede van Hemzelven, *eenen jongeling, in het wit gekleed*, ontdekten; welk ontzettend gezigt, volgens het berigt van LUKAS, (die in zijn verhaal, H. XXIV: 4, 5, gewaagt van *twee mannen in blinkende kleederen*) op het gemoed dezer vrouwen de aandoening van *vrees* te weeg bragt: immers lezen wij daar: *en als zij zeer bevreesd werden* (*ἐμφόβων*).

Daar nu de Heer STOLKER niets meer bijbrengt, dan dit *negative*, om zijn gevoelen op uitlegkundige gronden te vestigen, zoo zullen wij, vervolgens, de zaak uit een ander oogpunt, uit dat der mensch- en zielkunde, beschouwen.

En waartoe zullen wij dan nu van alle *deprimérende* aandoeningen, welke toen het gemoed van onzen Zaligmaker vervulden, die der *vrees* uitsluiten? Hoe kan men het gewone gevoelen als zulk eene ongerijmdheid doen voorkomen, en het zoo onredelijk en ergerlijk noemen, Hem de bede om afwending van zijn nakend lij-

den en sterven in den mond te leggen? Hoedanig hebben wij dan wel te oordeelen over de gedachten, welke in des Zaligmakers ziel oprezen, toen Hij, in zijne veertigdaagsche afzondering in de woestijn, tot zijn gewigtig werk zich voorbereidde? (MATT. IV.) Of zullen wij ons dan insgelijks moeten ergeren aan den strijd der verzoekingen, met welke Hij toen had te worstelen; strijd, „ waarvan," gelijk BORGER zegt, „ zijn behoud of verstoring(?) afhing," doch welken Hij gelukkig overwon, door het wapen van Gods Woord? Zullen wij, bij de lezing hiervan, minder aanstoot gevoelen, dan bij de lezing van des Zaligmakers voorbereiding tot zijnen aanstaanden dood in deze stille landhoeve, waar wij Hem zien strijden met eene doodelijke droefheid niet alleen, maar ook (gelijk wij ons voorstellen) met een' ter neêrslaanden angst, veroorzaakt door het uitzigt op zijnen op handen zijnde marteldood, waarvan zijne menschelijke natuur met afkeer terugdeinsde; maar welken angst Hij insgelijks gelukkig overwon, door den bijstand des Hemelschen Vaders? (LUK. XXII: 43.) Wij behoeven hier niet, gelijk de Heer STOLKER meent, tot staving van dit gevoelen, eene verstandsverbijstering in te roepen; noch hebben wij dit gevoelen zelve noodig als argument, om zeker *systematisch* leerbegrip te ondersteunen. Verre van daar. Wij beschouwen den Zaligmaker hier als mensch, als voor het gevoel van smart zoo wel als van vreugde hoogst gevoelig mensch; als mensch, wiens ligchaam niet verhard was door groven arbeid, wiens ziel zoo helder, zoo rein en zoo edel dacht, en wiens hart zoo veel te inniger gevoelde als zijne gewaarwordingen levendiger waren. Als zoodanig hooren wij Hem in *Gethsemané* bidden, dat de lijdenskelk van Hem mogt voorbijgaan, en wij vinden in deze bede niets den Zone Gods, den Zaligmaker der menschheid onwaardigs, niets tegenstrijdigs met zijn doorgaand karakter. — Het is wel zoo, JEZUS had zich vrijwillig aan de wereld overgegeven; ook wilde Hij geheel vrijwillig zich voor haar opofferen, en ongetwijfeld

alle lijden, zelfs den dood, tot redding van zondaren ondergaan. Wij gelooven, dat het Hemzelv' bewust was, dat Hij, volgens het Goddelijk besluit, sterven moest. Zelfs lezen wij, tot onze verwondering, hoe Hij allentwege niet anders dan bedaard en gelaten over zijn lijden en sterven kon spreken. Nog meer — toen eens de gedachte aan zijnen aanstaanden dood Hem deed zeggen: *nu is mijne ziel ontroerd: en wat zal ik zeggen? Vader! verlos mij uit deze ure?* toen was het vast beradene: *maar hierom ben ik in deze ure gekomen!* de weêrklank op deze vraag. (JOAN. XII: 27.) Maar, aan den anderen kant; vinden wij er ook niets vreemds in, dat Hij, die toen *ontroerd* kon zijn op de gedachte aan zijn nakend lot, werkelijk tot in het binnenste zijner ziel van *vrees* geschokt werd, nu het verschrikkelijke oogenblik was aangebroken, waarop Hij aan zijne wreedaardige vijanden zou worden overgeleverd. Thans al het folterendst lijden en den schandelijksten en smartelijksten dood, welke Hem wachtten, in alle derzelver akeligheid zich voor den geest stellende, wat wonder, dat Hij daarvoor ijsde en gruwde, dat Hij angstig werd en bange, en dat Hij van dat lijden en van die smarten, waarvoor zijne menschelijke natuur zulk een' hevigen afkeer gevoelde, gaarne wenschte verschoond te blijven; wat wonder, dat Hij dezen zoo natuurlijken wensch in den gebede aan zijnen Vader voordroeg, en dat Hij bad, niet dat het geheele oogmerk zijner komst in de wereld mogt verijdeld worden, enz. (gelijk STOLKER zulks, betrekkelijk het gewone gevoelen, wil doen voorkomen) maar dat Hij bad als een mensch, wiens *vleesch* zwak, maar wiens *geest* sterk was in het geloof aan God en in het vertrouwen op 's Vaders wijsheid: *Vader! indien het mogelijk is, laat deze drinkbeker van mij voorbijgaan; doch niet gelijk ik wil; maar gelijk Gij wilt!* (MATT. XXVI: 39.) In één woord, JEZUS leed hier als mensch, die zich wel vrijwillig aan het lijden des doods overgaf, maar wien het veel strijd en moeite en eene buitengemeene inspanning van kracht

kostte, zich zoo gewillig en gelaten aan die schande en smarten te onderwerpen. Zoo lang de, ieder gevoelig wezen ingeschapene, afkeer van lijden en dood met kracht in Hem werkte, zoo lang was het zijn wensch en bede, dat hetzelve van Hem mogt voorbijgaan; maar naauwelijks had zijn geest zich aan het verheven besluit gehecht: niet mijn, maar Gods wil moet geschieden, of helderheid en kalmte keerden in zijnen geest terug, en Hij stond, vast gelijk eene rots, met dezelfde bedaardheid en gelatenheid wederom daar, die Hem van alle kinderen der menschen, vóór en na Hem, zoo Goddelijk onderscheidde, en deze rustige taal deed voeren: *den drinkbeker, dien mij de Vader gegeven heeft, zal ik dien niet drinken?* (JOAN. XVIII: 11.)

Ter beslissing kan in deze zaak wel niet het beroep op namen en mannen, als alles afdoende, gelden; maar, meent de Eerw. STOLKER uit de aanteekening van den Heer VAN DER PALM op den Brief aan de *Hebreën* (H. V: 7) te kunnen opmaken, dat ook zijn Hooggel. den Zaligmaker geene bede om verlossing uit den dood in den mond legt, mijns oordeels is het juist door evengemelde Schriftplaats, dat zijn Ed. het gewone gevoelen boven allen twijfel wil verheven hebben; immers lezen wij in 's mans werk: *Bijbel voor de Jeugd*, 22ste Stuk (1833) bl. 96, 97: „Welke was de oorzaak „van dien hevigen zielestrijd? Het was *het drinken* „*van den beker*, waarvan Hij den Vader bad, *dat hij* „*van Hem mogt voorbijgaan.* Er is geen twijfel aan, „of die *drinkbeker* is niet het lijden, dat Hij thans „ondervond, maar dat Hij straks ondergaan zoude, het „*lijden des doods*, gelijk Hij zelf het op meer dan ééne „plaats (men zie slechts MATT. XX: 22, JOAN. „XVIII: 11) genoemd heeft; en waaromtrent de Schrijver van den *Brief aan de Hebreën* (H. V: 7) alle „onzekerheid wegneemt." — Nogtans vind ik geene voldoende reden, om het gezegde in *Hebr.* V: 7 (hoe zeer ook voor het gewone gevoelen pleitende, naar het oordeel van VAN DER PALM) op de aandoeningen

van onzen Zaligmaker in *Gethsemané* te laten ſlaan. Ligtelijk laten Uitleggers zich daar henen leiden, wanneer zij door: *in de dagen zijns vleesches* zijne laatſte levens- en lijdensdagen verſtaan; maar zoude, hetgene de H. Schrijver aldaar zegt, niet op een ander naargeestig tooneel uit des Zaligmakers leven, geenszins in de Evangeliën geboekt, kunnen worden te huis gebragt?

Eindelijk heeft de Eerw. STOLKER zich *teregt* geërgerd over de bedenking van het ongeloof, tegen de ſterke aandoeningen van den Zaligmaker in deze bange ure ingebragt; en zoo geheel uit het menſchelijk hart gegrepen is de ſchoone aanmerking, welke zijn Eerw., tot wederlegging dier bedenking, in het midden brengt. Vermits nu dezelve zoo geheel geſchikt is tot wegruiming van alle ergernis, welke men ook aan het *gewone* gevoelen zou kunnen *nemen*, zoo neme ik de vrijheid, met het laatſte gedeelte dier aanmerking, als komende der aangevochtene meening zoo ſchoon te ſtade, te ſluiten: „Was JEZUS, *voor eenige oogenblikken*, *zwak*; „zien wij Hem vervolgens, gedurende zijn *lang* en „gadeloos lijden, niet in Goddelijke *kracht?* Hier heb„ben wij geen voorbeeld, om naast het zijne te ſtel„len. En hier bewonderen wij zijne voorbeeldelooze „*ſterkte* met te meerdere verbazing, naar mate wij Hem, „zoo kort te voren, *zwakker* gezien hebben. Ja waar„lijk, zich alzoo en zoo ſpoedig te kunnen herſtellen „en verheffen, gaat alle denkbeeld van louter menſche„lijke en heldhaftige grootheid te boven; en, zonder „onderſtelling van bovennatuurlijken invloed en bijſtand, „weten wij er geen begrip van te maken. Het Evan„gelie meldt dan ook uitdrukkelijk, dat de Heiland „dezelve ondervonden heeft."

Langezwaag, Jan. 1835. J. S. DAMSTÉ, *Pred.*

RESULTATEN VAN EENE STATISTIEK DER KRANKZINNIGENHUIZEN DOOR DR. FUCHS.

In de meeste landen van *Europa* worden meer manne-

lijke dan vrouwelijke krankzinnigen in gezegde huizen opgenomen. *Frankrijk* en de *Nederlanden* (?) maken hier echter eene uitzondering; dit staat als 115: 100. Van 138,487 in alle de landen verpleegde krankzinnigen worden 54,105 genezen, dus nagenoeg ⅖ deel. De gunstigste verhouding te dezen leveren de krankzinnigenhuizen van *Italië*; daarna die van *Noord-Amerika*, *Frankrijk*, de *Nederlanden*, *Grootbrittanje*; — *Duitschland* en de Noordelijke Staten betrekkelijk het minst. Nergens komen de aanleidingen tot waanzin bij vrouwen zoo veelvuldig voor, als in *Frankrijk*; als: bemoeijing in het openbare leven, tot handelsspeculatiën toe; zucht om te behagen; hartstogten en ontucht, wier zaden reeds vroeg in het vrouwelijke hart worden gestrooid; terwijl men nergens zoo veel veile vrouwen, nergens zoo veel vrouwelijke misdadigers aantreft. Te *Parijs* komt inzonderheid sedert de Omwenteling (de jongste?) de kwaal bij vrouwen veel meer, dan bij mannen voor.

In het algemeen is krankzinnigheid veelvuldiger bij ongehuwden, dan bij gehuwden. Dit is vooral van toepassing op het mannelijk geslacht: ongehuwde mannen geven zich eerder en meerder over aan alle stormen en ongeregeldheden des levens, en de echtelijke betrekkingen, met name ook het verlies door dood of scheiding, maken veel minder indruks op den man, dan op de vrouw. — Bij het vrouwelijk geslacht, daarentegen, hebben de gehuwde krankzinnigen de overhand: zij huwen doorgaans vroeger; worden dan eerst in burgerlijke betrekkingen en derzelver wisselingen, huiselijke onaangenaamheden, zorgen, jaloezij enz. gewikkeld; kramen, enz. Vandaar de betrekkelijk zoo talrijke weduwen en gescheidene vrouwen onder de waanzinnigen.

Onder de hoogere standen staan groote kooplieden en staatsbeambten het meest voor krankzinnigheid bloot. Geleerden en kunstenaars worden er betrekkelijk zeldzaam door aangetast. Allerminst renteniers.

De resultaten van 's mans onderzoek zijn, behalve de reeds genoemde, deze:

1. Krankzinnigheid is geen kind der beſchaving, gelijk men beweerd heeft. Zeldzaam bij de Wilden, is zij veelvuldiger bij halfbeſchaafde volken, dan in de meestbeſchaafde landen der aarde.

2. Zij is zeldzamer in Katholieke en *Mohamedaanſche*, dan in Protestantſche landen.

3. Handelſtaten leveren de meeste waanzinnigen.

4. Zij zijn veelvuldiger in de ſteden, dan op het land.

5. De gemiddelde betrekking van krankzinnigen tot de bevolking in het beſchaafde *Europa* is 1: 900.

6. Krankzinnigheid is in de nieuwere tijden op verre na niet zoo zeer toegenomen, als velen beweren; ja, in vele landen is zij ſtellig verminderd.

7. Het meest in het oog vallende tijdelijke toenemen van het getal der krankzinnigen is het gevolg van algemeene rampen, hongersnood, oorlog, omwentelingen enz.

8. Ze worden het meest tusſchen het 30 en 50ſte levensjaar waargenomen; doorheen vroeger bij mannen, dan bij vrouwen.

9. De hoogere ſtanden leveren minder krankzinnigen, dan de geringere; en bezigheden, die weinig geestinſpanning vorderen, meer, dan de omgekeerde.

10. Het galachtig temperament is het meest vatbaar voor de kwaal.

11. Om den tijd des zomerzonneſtands ontwikkelt zij zich het veelvuldigst; in Januarij en Februarij het zeldzaamst.

12. Somatiſche en pſychiſche invloeden zijn gelijkelijk aanleidende oorzaken; deze meer bij mannen, gene bij vrouwen.

13. Onder de ligchamelijke oorzaken ſtaan voorafgegane ziekten — bij de vrouw met name verſtoringen in het genitale ſtelſel — op den voorgrond.

14. Rampen, armoede en huiſelijk verdriet veroorzaken haar veel dikmaler, dan eenigerlei andere pſychiſche invloeden.

15. Bij het mannelijk geſlacht zijn *manie* en onnoozelheid — bij het vrouwelijke, zenuwoverſpanning en melancholie de veelvuldigſte vormen der krankzinnigheid.

16. Van 100 krankzinnigen genezen doorheen 40.

17. Hoe jonger de lijders en hoe verſcher de gevallen zijn, des te talrijker zijn de herſtelden. Meer dan drie vijfden der genezingen vinden in het eerſte jaar plaats.

18. Onder de verſchillende vormen, geeft de *manie* de meeste, melancholie en zenuwoverſpanning eene min gunſtige, en onnoozelheid de minſte kans op herſtel.

19. 60 van de 100 blijven al hun leven krankzinnig.

20. De jaarlijkſche ſterfte in de krankzinnigenhuizen is gemiddeld 1 : 10.

21. Onnoozelheid telt de meeste — melancholie de minſte dooden.

22. Gelijk de krankzinnigheid in haar eerſte tijdperk het gemakkelijkst genezen wordt, is zij alsdan ook het ligtst doodelijk: meer dan de helft der ſterfgevallen vinden in het eerſte jaar plaats; hebben de kranken eenige jaren doorgeſtaan, zoo kunnen zij zelfs een' hoogen ouderdom bereiken.

23. Beroerte en ingewandskwalen, tering en waterzucht zijn de ziektevormen, waaronder de meeste krankzinnigen bezwijken.

EENIGE BERIGTEN AANGAANDE BATTA. Door J. H. DOMIS, Reſident van *Sourabaya*. (*)

Batta, een uitgeſtrekt landſchap, is in het westelijk gedeelte van het eiland *Sumatra* gelegen, tusſchen de rivieren *Sinkill* en *Tabyong*, zich dwars over het eiland tot de oostkust uitſtrekkende. Wij hebben daar geene bezittingen. Te *Poudjan*, een klein eiland, in de baai van *Tapanolie* gelegen, hebben wij een post en bezitting. De Posthouder heeft aldaar het gezag. Op den vasten wal bevinden zich eenige Kampoongs, door ne-

(*) Wij verzoeken onze Lezeresſen, dit afgrijſelijk verſlag ongelezen te laten, en zouden het, om die reden, niet geplaatst hebben, bijaldien ons de naam des Inzenders de echtheid des verhaalden gruwels niet ſcheen te waarborgen. *Redact.*

gen Hoofden geregeerd, die zich *Radjas* noemen, een klein penfioen genieten, en zich als aan ons verbonden befchouwen.

Ik zal hier eenige aanteekeningen doen volgen van hunne gewoonten, welke ik, te *Padang* zijnde, vernomen heb.

Het is eene bepaalde wet onder de *Batta's*, dat de dood door opeting als ftraf zal worden opgelegd in de volgende gevallen: 1°. In overfpel. 2°. Rooverij des nachts. 3°. In belangrijke oorlogen; dat is te zeggen: wanneer het eene District tegen het andere opftaat, worden de gevangenen opgeofferd. 4°. In geval van onderlinge huwelijken in denzelfden ftam, hetwelk verboden is, omdat zij in dat geval dezelfde voorouders hebben. 5°. Voor verraderlijke aanvallen op een huis, dorp of perfoon. — In alle de bovenftaande gevallen is het wettig, dat de voorwerpen worden opgegeten, en wel levend; dat is te zeggen, dat zij niet te voren van het leven worden beroofd. Het flagtoffer wordt aan een ftok gebonden, met zijne armen uitgeftrekt, terwijl de verzamelde *Batta's* in een' kring rondom hem geplaatst worden en het Hoofd het bevel geeft om het eten te beginnen. De grootfte vijand, wanneer het een gevangene is, of de beleedigde in andere gevallen, heeft de eerfte keuze; en wanneer die zijn ftukje heeft afgefneden, kunnen de anderen zoodanige ftukken affnijden, als waarvoor zij lust en fmaak gevoelen, en wel tot zoo lang als al het vleesch is afgepluisd en verflonden. Het wordt raauw of gebraden gegeten, doch meest altoos in fambel, een mengfel van Spaanfche peper (ristjes), trasfie (verrotte garnalen), zout, uijen enz., gedoopt, hetwelk zij altoos gereed hebben. Wanneer de man een gevangene is, in den oorlog genomen, wordt hij op de plaats zelve terftond opgegeten. Zelfs wanneer hij ook reeds mogt begraven zijn, graven zij het ligchaam op, om het vleesch van den reeds geftorvenen te eten; doch dit heeft alleen plaats in geval van oorlog.

Alle geloofwaardige Hoofden getuigen ook, dat het

een vast gebruik is, om de slagtoffers niet te dooden, vóór en aleer al het vleesch van hen is afgesneden, en wel door het etende gezelschap; en mogt het gebeuren, dat hij zoo lang in het leven blijft, dan treedt het Hoofd of de beleedigde partij voor, snijdt zijn hoofd af, hetwelk hij met zich als een zegeteeken huiswaarts brengt. In geval van overspel, is het den beleedigde vergund, om één oor of de beide ooren te nemen; doch de plegtigheid mag niet plaats vinden, of de nabestaanden der vrouw moeten daarbij tegenwoordig zijn en daaraan deel nemen. In deze en andere gevallen, waar de misdadiger veroordeeld is om opgegeten te worden, wordt hij een à twee dagen opgesloten, om alle de inwoners te kunnen verzamelen, (dat is te zeggen, mannen.) Alsdan wordt hij zeer bedaard en in koelen bloede opgegeten, met even veel plegtigheid, en misschien meer, als een doodstraf in *Europa* wordt ten uitvoer gebragt. De beenderen, nadat het vleesch is afgesneden, worden verstrooid weggesmeten; het hoofd alleen wordt bewaard; de hersenen behooren aan het Hoofd of de beleedigde partij, die dezelve gewoonlijk in eene flesch bewaart, om daarmede te tooveren of iets dergelijks te doen. Zij eten de ingewanden niet, doch houden van het hart, en verscheidenen drinken het bloed uit bamboezen. De palmen der handen en de zolen der voeten zijn de smakelijkste en gezochtste beetjes. Hoe afschuwelijk en verschrikkelijk die gewoonte ook is, is het evenwel de waarheid, dat aan de uitoefening en de veroordeeling de ernstigste overweging onder hen voorafgaat, en dezelve, buiten de gevallen van oorlog, zelden het gevolg is van eene onmiddellijke of persoonlijke wraak. In alle criminele gevallen worden de partijen behoorlijk gehoord en regt gesproken, en geene straf kan worden uitgeoefend, vóór en aleer het vonnis op eene wettige wijze op de openbare markt is uitgesproken. Daar verzamelen zich de Hoofden van de naastbijgelegene dorpen, hooren de getuigen, en beraadslagen over de misdaad en waarschijnlijke schuld of onschuld des aangeklaagden. Wanneer het

vonnis geslagen is, wordt hetzelve bekrachtigd door de Hoofden met het drinken van toeak of toddy (een zuur vocht, uit het sap des palmbooms bereid wordende); hetwelk kan worden gelijkgesteld met de onderteekening en zegeling der vonnissen bij ons. Geene voorbeelden zijn er bij die gelegenheid van dronkenschap. Het volk neemt rijst met zich mede, om die bij het vleesch te eten; doch geen gebruik van toeak wordt toegestaan. De straf wordt altoos in het openbaar uitgevoerd. De mannen alleen worden bij het maal toegelaten, daar het der vrouwen verboden is, het vleesch van den man (menschenvleesch) te gebruiken (denkelijk uit beduchtheid, dat zij daarop zouden verlekkerd worden.) Het vleesch mag van de plaats niet worden weggevoerd, maar moet op het oogenblik verbruikt worden. Men kan vrij gelooven, dat de *Batta's* meer aan hunne wetten gehecht zijn, dan de *Mahomedanen* aan hunnen Koran; dat het getal der veroordeelden zeer groot is; dat, waar de naam van *Batta* bestaat, de wetten stipt worden opgevolgd, en dat het alleen in de nabijheid van onze bezittingen is, dat dezelve meer gewijzigd of veronachtzaamd worden, hoezeer men echter nog vele voorbeelden zelfs digt bij onze bezittingen aantreft, getuige het groot getal schedels van slagtoffers, bijna in ieder huis, door een' *Batta* bewoond, opgehangen.

Ten opzigte van de gretigheid, waarmede zij het menschenvleesch verslinden, is het gebleken, dat, afgescheiden van de zucht tot wraak, die wel bij de eersten onder hen bestaat, de helft der bevolking het vleesch met smaak eet en daarover met genoegen spreekt, en bij de andere helft, hoezeer deze tegenwoordig daar geen deel aan neemt, menschenvleesch in het algemeen wordt gehouden smakelijker te zijn dan het vleesch van eene koe, buffel of varken.

De ouders, wanneer die oud zijn en zich niet meer in staat bevinden om voor hun onderhoud te zorgen, worden door de kinderen en naastbestaanden opgegeten. De Resident van *Padang* verhaalde mij, dat zulks niet al-

leen nog het gebruik was, maar dat men de ouders, die daartoe door den familieraad beschikt waren, in een' boom plaatste, waaruit zij zich dan lieten vallen, hetwelk het teeken was, dat de vrucht rijp was en moest gegeten worden.

Het is echter ook bij hunne gewoonten in gebruik, dat de veroordeelde, door den beleedigden persoon of het Hoofd, kan worden vrijgesteld van den dood; doch dit staat geheel aan de verkiezing van de gegriefde personen, die hun slagtoffer kunnen doen opeten, of wel als slaaf verkoopen; schoon de wet zegt, dat hij moet gegeten worden, en de gevangene dus geheel aan de barmhartigheid van zijnen vervolger is overgelaten. Wanneer de veroordeelde mogt ontvlugten, moet de zoon de straf ondergaan. De Luit[t]. POLAND heeft mij verhaald, dat hij bij den Posthouder te *Tapanolie* een' jongeling had gezien, wien dit lot moest treffen, doch die op verzoek van den Posthouder, die zulks vernomen had, werd vrijgegeven, echter onder de heilige voorwaarde van nimmer weder in zijn land te zullen komen. — Volgens het algemeen gevoelen, hetwelk echter blijkbaar op eene grove dwaling berust, lijdt de man, die gegeten wordt, slechts eenige weinige oogenblikken, en geeft hij gewoonlijk maar één' schreeuw, als men hem het oor afsnijdt.

De *Batta's* worden overigens voor eerlijke lieden en getrouwe vrienden gehouden. — Het is niet onder hen, dat de neven rang en titels erven. Zij trouwen bij overeenkomst der ouders, en de oudste zoon is opvolger. Eigendom wordt verdeeld ⅔ aan den oudsten zoon en ⅓ onder de overige zonen en dochteren. Wanneer een *Batta* meer dan ééne vrouw heeft, treedt de oudste zoon van de eerste vrouw op. — De opperste God der *Batta's* is genaamd DEBATTA ASSI ASSI, en hij wordt vooronderfteld BATARA GOEROE en MANGALA BOELAN geschapen te hebben, uitmakende de mindere personen in de drieëenheid van hun geloof. Zij hebben een' geestelijken Vorst, die algemeen erkend wordt, en die in alle zaken van algemeenen tegenspoed en ongeluk geraadpleegd wordt. Zijn titel is *Sa Singah Maha*

Rajah, en hij woont te *Babara* in het District *Taba*. Hij is een afstammeling van het oude *Menangkabouwsche* geslacht, hetwelk geen bestuur kent. Hij is reeds de dertigste afstammeling, en eet geen spek noch drinkt toeak. Aan hem wordt eene bovennatuurlijke magt toegekend. — Het alphabet is door DATAE DATAE en DATAE CABI ingevoerd.

Mr. WARD zegt, dat hij in de *Batta's* een vreedzaam en bedaard volk heeft gevonden, en veel meer aan een geregeld bestuur onderworpen, dan velen vooronderstellen, schoon hun bestuur van eenen zonderlingen aard is. Hij werd aldaar zeer goed ontvangen, en heeft zich met Mr. BURTON in het District *Salendang* eenige dagen opgehouden. Meer dan 3000 menschen waren verzameld om hen te zien. Zij stonden vier uren lang op eene verhevene plaats, twaalf voeten hoog, om zich te laten beschouwen. Dagelijks kwamen er van onderscheidene Districten de inwoners, om hen te komen zien. Zij beschouwden hen als Goden, vereerden hen, en zij hadden over de behandeling van de *Batta's* niet te klagen. Mr. BURTON was zoodanig met het volk en land ingenomen, dat hij zich met zijne vrouw en kinderen aldaar heeft nedergezet en er scholen heeft opgerigt; doch, nadat hij eenige scholen had daargesteld en eenige vrucht van zijnen moeijelijken arbeid begon te plukken, zijn hij en zijn gezin, als slagtoffers van het klimaat, bezweken.

Het gunstig onthaal, hetwelk de Heeren WARD en BURTON in de *Battasche* landen genoten, hebben sedert verscheidene Zendelingen uitgelokt, om ook die landen te gaan bezoeken; maar zij zijn zoo gelukkig niet geweest. In het begin van 1834 is een *Fransche* Zendeling naar *Tapanolie* vertrokken, om de *Batta's* te bekeeren; doch is aldaar spoedig gestorven, en men onderstelt, dat hij vergeven is. Een ongelukkiger lot heeft de twee *Amerikaansche* Zendelingen HENRY LYMAN en SAMUEL MUNSON getroffen, die even vóór mijne komst te *Padang* derwaarts waren vertrokken, en die

in de maand Julij van dit jaar ook aldaar zijn opgegeten, hebbende beiden hunne vrouwen te *Batavia* achtergelaten. De jongen, of bediende, die gelukkig ontkomen is, heeft mij het volgende verhaald:

Niettegenstaande dat men hun dat reisje had afgeraden, en de Posthouder van *Tapanolie* en de *Radjas* van de Kampoongs, op den vasten wal gelegen, hun alle mogelijke gevaren hadden doen zien, die met hunne onderneming zouden gepaard gaan, bleven zij, als verkondigers van Gods woord, bij hun genomen besluit volharden, daar zij geen ander oogmerk hadden dan om goed te stichten. Zij kregen dien ten gevolge een paar oppassers met zich en volk om hun goed te dragen. Naauwelijks een dag reizens van *Tapanolie* zijnde, verklaarden de Hoofden aldaar hun stellig, dat zij gevaar liepen van vermoord te zullen worden, wanneer zij hunne reize vervolgden, daar hij hun geene de minste zekerheid kon bezorgen, omdat de Districten vijandig waren. Dit echter mogt almede niet baten, en zij gingen op reis.

Naauwelijks een paar uren van de Kampoong verwijderd zijnde, ontmoeteden zij eene verzameling 200 à 300 mannen, die op hen vuurden en één der Zendelingen troffen. Zij kwamen toen met geweld aanloopen, maakten zich van hun beiden meester, bonden den eenen, en verdeelden het ligchaam van den anderen, die getroffen was, onder de aanwezenden, zoodat ieder een stukje van hem bekwam. Dit moest de jongste Zendeling, SAMUEL MUNSON, aanzien, die, nadat men daarmede gereed was, werd medegevoerd, om terstond in de Kampoong gemeenschappelijk opgegeten te worden. De bediende had dit alles gezien en is toen gevlugt, hebbende zijn leven te danken aan de bijzondere bemoeijenis, die zij met den Zendeling hadden, uit vrees dat die zoude ontkomen. — Dit voorval heeft te *Padang* diepen indruk gemaakt, en de algemeene verontwaardiging opgewekt tegen een volk, dat bij elke gelegenheid toont, dat zij ware kannibalen zijn. Welk een

verschrikkelijk iets, bij zijne volle kennis zijnen vriend dien wreeden dood te zien ondergaan, met de zekere bewustheid, dat hem datzelfde lot te wachten stond! Hij had zijnen ouderen vriend, op reis zijnde, nog aangeraden om terug te keeren; doch deze vond zijne vrees niet gegrond, als niet kunnende vooronderstellen, dat zij, die in vrede Gods woord kwamen verkondigen, gevaar zouden loopen om vermoord te worden.

De Heer B'OVEL, te *Padang*, ontving, juist toen ik daar was, hunne goederen, en ik zag nog twee brieven op de tafel, die zij, een paar dagen vóór hun vertrek van *Tapanolie*, aan hunne vrouwen te *Batavia* hadden geschreven, om met de eerste gelegenheid derwaarts verzonden te worden. Welk eene tijding voor die echtgenooten! Hoezeer zal haar alsnu de Christelijke Godsdienst te stade komen, die weldadige leer, waarvoor hunne mannen als Martelaren gestorven zijn!

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl.* 190.)

De Boardings. Weldadigheid. Reis naar Philadelphia.

Mijn echtgenoot had mij naar *Philadelphia* bescheiden. Wij zouden aldaar den zomer doorbrengen, en dan in den herfst naar het zuiden trekken, om er verder ons geluk te beproeven. Ik had dus met den eersten Mei onze gehuurde woning verlaten. Wij namen nu vooreerst ons verblijf in eene dier herbergen, welke hier in menigte zijn en *boardings* genoemd worden. De *boardings* verschillen van de andere logementen slechts daardoor, dat de gasten in dezelve onderling kunnen verkeeren en, behoudens de welvoegelijkheid, huiselijken omgang hebben; terwijl de goede toon eischt, dat in *Amerikaansche* logementen (*hôtels*) mannen en vrouwen gestrengelijk van elkander verwijderd blijven. Hoe voornamer men zich voordoet, des te meer leeft men in kloosterachtige afzondering; en hierdoor ontstaat een wedijver, die meer-

malen koddige tooneelen veroorzaakt. De vrouwen bewonen den eenen vleugel van het huis, hare mannen, zonen, broeders, vrienden den anderen; twee verfchillende *parlours* dienen tot eetzalen en voor gezellig onderhoud. In de *boardings* is een vertrouwelijker omgang geoorloofd. Geheele familiën, en dikwerfs zelfs de rijkften, leven, gemakshalve of om andere redenen, jaren lang in zoodanige herbergen, en vormen op deze wijze meer of min een befloten gezelfchap. Hier is het mogelijk, kennis te maken. In dezelfde fpreekzaal vergaderen alle de gasten, en zijn van den morgen tot den avond bij elkander. De Dames brengen hare handwerken mede; de Heeren kaauwen tabak en lezen de nieuwspapieren. Soms is er onder dezelven een fnaak, die door eene geestige aanmerking een gefprek weet aan te vangen. De vrouw, die eenig werk medebrengt, geeft hierdoor te kennen, dat zij tot het gezelfchap behoort. Ja, dit is een teeken, dat men haar aanfpreken mag, en zelfs niet behoeft te fchromen, met haar te boerten. Een *Amerikaansch Gentleman*, die zijne wereld verftaat, legt het er fteeds op toe, dat de fchoone telkens gelegenheid erlange, om met hare geestvermogens te fchitteren; waarvoor hem gewoonlijk dan ook hare dankbaarheid tot belooning verftrekt. Eenige oefening is voldoende, om in deze foort van geestigheid zeer bedreven te worden, dewijl veelal dezelfde kunstjes ter bereiking van hetzelfde doel dienen. Hier wordt niet gebreid. Met borduurwerk en andere fijne vrouwenhandwerkjes overftroomt *Frankrijk* de Vereenigde Staten, zoodat die goederen zeer laag in prijs zijn en voor gemeen gehouden worden; maar het naaijen van wit katoen en linnen kost veel, en is gevolgelijk in aanzien. Fatfoenlijke lieden kunnen er zich dus mede bezig houden, hetgeen dan ook gewoonlijk na het ontbijt plaats heeft, en aan de Heeren foms ftoffe tot een boertend gefprek oplevert. „De *Ladies* zijn heden zeer vlijtig," zegt een *Fashionable*, terwijl hij voor den fpiegel treedt en zijne broek hooger optrekt. Hij krijgt geen antwoord, doch vervolgt: „Onze *Reverenden* (Weleerwaardigen) hebben het toch regt goed; ik krijg zin, om ook een Geestelijke te worden. Ik bemerk zoo even, dat de draagbanden mij het hemd beginnen door te flijten." De vrouwen zetten een ernftig gezigt; maar de fpreker nadert tot eene derzelven en grijpt haar werk aan, dat evenwel hem uit de hand gerukt wordt. Hierop heeft de

volgende woordwisfeling plaats: „ Dat is zeker een hemd voor Mijnheer uw' man?" — „ Neen, Mijnheer!" — „ Dus voor een' Weleerwaarden?" — „ Ook niet; het is kerklinnen." — „ Laat dat zijn; het is toch een hemd, dat zie ik." — „ Gij vergist u, Mijnheer! Gij zijt heden in eene vrolijke luim." — „ Ik ben zoo luimig, om te willen wedden, dat het een hemd is." — „ Mijnheer! gij drijft de fcherts te ver; gij wilt mij in verlegenheid brengen, maar ik zal u befchamen: het is noch een hemd, noch kerklinnen, maar een kusfenfloop." Terwijl zij deze woorden fpreekt, trekt zij de mouwen van het hemd naar binnen, naait fpoedig met groote fteken de halsopening toe, fpringt op, en houdt het hemd aan het opene ondereind omhoog, om met een' zegepralenden blik haar werk aan het gezelfchap te toonen. Eene luide toejuiching, onderfteund door het daverend ftampen van dertig gelaarsde voeten, ftrekt tot bewijs van de volle goedkeuring der mannen. De vrouwen geven aan hare fpotzucht lucht door een gelach, dat de fchertfer zeer befcheiden zich laat welgevallen. Eene geheele maand lang blijft deze zinrijke uitvlugt met het hoofdkusfen het onderwerp des gefpreks. Men bewondert die geestigheid, bootst dezelve met eenige kleine wijzigingen na, en herhaalt zulks gedurig.

In de gegevene omftandigheden was het mij zeer aangenaam, dat ik berigt kreeg, om naar *Philadelphia* te vertrekken; want dit gemeenfchappelijk leven wilde mij volftrekt niet bevallen. Ik miste fteeds den eigen haard en den kleinen, maar aangenamen kring der gezelligheid, dien ik eindelijk gevonden had, en waarin ik ondervond, dat onder de *New-Yorkers* ook voortreffelijke menfchen en goede gezelfchappen zijn, welke ons fchadeloos ftellen voor al het kwade, dat men onder den grooten hoop aantreft. Hoe meer moeite nu het gekost heeft, dezelve op te zoeken, des te fmartelijker valt de fcheiding. Dat het hier te lande zoo moeijelijk is, vrienden te maken, ligt in den aard der omftandigheden; want onder de menigte vreemdelingen, die telkens aankomen, zijn maar al te veel gevlugte misdadigers en fortuinzoekers, die wegens hunne bedriegerijen niet vertrouwd kunnen worden. Deze vinden hier wel een vrij verblijf; maar de naam van *vreemdeling* en het *Amerikaanfche* karakter maken het voor hen zeer moeijelijk, om voort te komen. Met zoodanige lieden in éénen rang gefteld te worden, valt zeer hard, maar is ten deele ook toe te fchrijven aan de

omstandigheid, dat niemand naar een' pas of bewijs van goed gedrag wordt gevraagd. De *Amerikaan* meent schier in elken vreemdeling een' ellendeling te zien, die door zijne vlugt uit zijn vaderland stilzwijgend bekentenis van zijne schuld doet. In een geheel ander licht beschouwt men de inlandsche kunstvlijt; de *Amerikaan* meent alle de ondernemingen, welke hij met uitzigt op winst doet, te kunnen regtvaardigen voor de wet, waaraan hij zich onderwerpt, en daarom houdt hij dezelve voor betamelijk. Mislukken zijne plannen en loopt het ten ergste, zoo heeft hij zich *vergist* en het spel verloren; maar zijn geweten blijft zuiver en onbevlekt, als zijn naam. Zijne bedoeling was geen *bedrog*, maar *winst*; en daarin ligt het onderscheid, dat men op alle *vreemdelingen* zeer scherp toepast. Evenwel zijn er ook reeds gevallen voorgekomen, welke misschien, herhaald wordende, deze uitvlugten allengs minder gemakkelijk voor bedriegers zullen maken, en dus eene betere behandeling van den eerlijken vreemden reiziger ten gevolge hebben.

Alle mogelijke en uitdenkbare policiemaatregelen hebben, tot duslange, de straatbedelarij in *Europa* schier nergens kunnen afschaffen; maar de *Amerikaan* beroemt zich, dat men in zijn land geene bedelaars vindt; dit is letterlijk waar, en heeft zijnen grond alleen in hunne vaste gewoonte, om op straat nooit in den zak te tasten. Niets ter wereld ware in staat, hen daarvan af te brengen, en tegen stouteren indrang beschermt hen de wet; waagt de ellendige aan hunne deur te kloppen, zoo opent zich voor hem terstond het gevangenhuis.

Ik heb veel gehoord en gelezen van de weldadige inrigtingen, welke hier zouden bestaan; mij zijn er slechts weinige bekend, welke aan het doel beantwoorden, offschoon er zeer vele zoogenaamde *Maatschappijen der Weldadigheid* bestaan, welke onder het toezigt en bestuur van vrouwen gevormd worden. Bij de Voorzitster van zoodanige *Committee of Charity* vergaderen tweemaal 's weeks de leden van het gezelschap, welke onder elkander als eerste en tweede *Vice-presidente*, *Secretaresse*, sprekeresfen, opzieneresfen enz. enz. titel en rang hebben. Enkel uit liefdadigheid verledigen zij zich, om uit oude lappen kleedingstukken van den zonderlingsten smaak te vervaardigen. Menige vrouw offert de op school gemaakte teekeningen van hare dochter; eene andere brengt zelfs een' ouden kanarievogel met deszelfs kooi. Alle-

deze goederen nu moeten ten voordeele der armen verkocht worden. Bij elke zamenkomst wordt berigt gegeven van alles, wat er ingekomen is; voorts doet de Voorzitster eene aanbeveling, om naar hulpbehoevenden om te zien, en zij sluit de vergadering. Die last nu ware ligt te volbrengen; want offchoon de ellende wel niet op alle straten in het openbaar rondloopt, zoo verschuilt dezelve zich ook geenszins in donkere sluiphoeken: integendeel, de ongelukkigen hebben hier hunne verzamelplaats, en dit is de schoonste en bekoorlijkste plek in *New-York*.

Aan het einde der stad, tegenover de groote havenplaats, onder de lommer der boomen, liggen op het gras honderden menschen, die in langen tijd geen brood hadden, om te eten — ongelukkigen, welke onbewegelijk, met de wanhoop op het gelaat, naar den hemel staren, en dat op eene plaats, *Bowling-green* genoemd, die tot eene aangename wandelplaats als geschapen schijnt. Maar de *Amerikanen* zijn geene liefhebbers van dit vermaak. Zelden ontmoet men hier eenen wandelaar, behalve soms een' schrijver van eene kolenmijnonderneming of van een kantoor voor landerijen, of een' besteder van dienstboden, of welligt een' anderen *vaderlander* (in den *Amerikaanschen* zin des woords), die sluipswijze door de lanen gaat, om nieuwe offers op te loopen, of het bestaan der reeds in ellende gedompelde lieden eenige dagen te rekken, terwijl hij hen door een paar *dollars* verleidt, om naar hun land brieven te schrijven, welke het hooge loon en den gemakkelijken arbeid in de kolenmijnen, den benijdenswaardigen toestand der landbouwers, en het gelukkige lot der dienstbaren, hunne aangename en vriendschappelijke betrekking tot hunne heeren, of, gelijk men het hier uitdrukt, van *de helpers tot derzelver verzorgers*, schetsen. Een enkele brief van dien aard kan soms twintig en meer huisgezinnen tot landverhuizen bewegen. Rekent men dezelve door elkander elk op vijf personen, zoo brengt hunne landing een bedrag van driehonderd *dollars* in de kas van het *Hospice of Refuge*; en wat zij verder nog medevoeren, strekt altijd het land tot voordeel. Tevens wordt het arbeidsloon lager van wege de menigte der ledige handen, en de *Amerikaansche* nijverheid levert des te voordeeliger uitkomsten.

De reis naar *Philadelphia* is op een' schoonen dag zeer aangenaam. Men betaalt vier *dollars*, en gaat des morgens tegen zes ure op eene welingerigte stoomboot, waar men

ſteeds een talrijk gezelſchap van fraai uitgedoste Heeren en Dames aantreft; want, gelijk reeds gezegd is, de ſtoombooten vervangen hier de plaats van *ſalons* en zijn eene ſoort van ongemaskerde *redoutes*. De kajuit is het *rendezvous* der *beau-monde*, en ſomwijlen ook der verliefden, welke gewoonlijk hier hunne avonturen aanvangen, die dan verder in de *boardings* voortgezet worden. Elk dezer vaartuigen heeft, behalve de ſierlijke tent op het verdek, eene kajuit voor de Heeren en eene, voor de mannen ontoegankelijke, voor de Dames, eene gemeenſchappelijke eetzaal en een paar kleedkamers, waarin de genen, welke niet behoorlijk gekleed aan boord komen, terſtond gaan, zich laten ſcheren en het haar opmaken, ook wel van linnen verwisſelen, en eerst, nadat zij de meestmogelijke zorg aan hunnen opſchik beſteed hebben, onder het overige reisgezelſchap verſchijnen.

De pakgoederen worden vóór op het ſchip op eenen hoop geplaatst. Een ieder moet dus op het zijne pasſen. Daarom is dan ook op de plaatſen, waar men aanlegt, waar er reizigers uitgaan en anderen inkomen, het gedrang naar dat gedeelte van het ſchip zeer groot, en eene verwisſeling van goederen heeft niet zelden plaats. Deze verzinningen worden gewoonlijk, ſchoon ſoms eerst na verloop van maanden, herſteld; want er is zeldzaam een voorbeeld, dat er opzettelijke ontvreemding plaats heeft. Nooit hoorde ik van een' echten *Amerikaan*, dat hij geſtolen had. Daden, welke voor de wet ſtrafbaar zijn, begaat hij niet ligt. Hoogst zeldzame gevallen der uitbarſting van woeste hartstogten uitgezonderd, blijven wil en bedoeling bij hem in zekeren zin ſteeds onderworpen aan den eisch van het burgerlijk regt, offchoon dan ook zijne zedeleer daarbij niet die van eenen CONFUCIUS is. Maar de *Amerikaan* heeft te veel zelfvertrouwen, om van eenen vreemde, althans om van eenen *Chinees* te leeren.

De *Amerikanen* reizen gaarne met de ſtoomboot. Men bemerkt ſpoedig, dat zij zulks gewoon zijn. Ieder heeft zijne reisgoederen in een klein koffertje, dat men gemakkelijk onder den arm neemt. Niemand heeft meer linnen bij zich, dan een half dozijn van elks, en ſlechts één pak kleederen. Dus zijn dan ook alle koffers, tot op het blikken plaatje, waarop de naam des eigenaars ſtaat, volkomen gelijk. Niet zoo geheel eenvoudig en natuurlijk vertoonen zich de *Amerikanen*, van wat geſlacht of ſtand zij ook zijn mogen, ten opzigte van de zorg, die zij aan het hoofd beſteden. Zij

doen alle moeite, om te verhoeden, dat de verwoestingen des tijds aan dit blootgestelde gedeelte des ligchaams merkbaar worden. Overal in het land ziet men derhalve gladde troniën met goede tanden, en nooit iemand zonder hoofdhaar. Barbiers, tandmeesters, haarsnijders en kappers hebben een voordeelig beroep. Deze lieden zijn algemeen geacht en bij ieder welkom. Men kan met een goed gevolg *essences*, *pomades*, *crême céleste*, *eau des Odalisques* en vooral haar invoeren; want het vertier van deze dingen is ongemeen groot, en de kwistigheid der *Amerikanen* kent op dit punt geene grenzen, wanneer de waar slechts aan hunne grillige begeerte voldoet. Ik ken *Gentlemen*, die 200 *dollars* voor een *Titus*-toer betaald hebben, en ik weet van *Ladies* te *Charlestown*, die zich te *New-York* laten *friseren*, dat wil zeggen, die wekelijks van daar met de pakketboot hare sierlijk opgemaakte lokken en kruilen krijgen, en ter zelfde stede weder in orde laten brengen. Daar zullen er misschien zijn, die hieraan bij de duizend *dollars* in het jaar te koste leggen. Een *Europeaan* zou welligt denken, dat men voor zoo veel gelds de beste kamenier kon houden; maar die zijn hier niet. Het ontbreekt wel geenszins aan personen, die zoodanige diensten zouden willen doen; doch zulks komt niet overeen met de gesteldheid eener *Amerikaansche* huishouding, en de gewone praalzucht zoude er hare rekening ook niet bij vinden.

Men weet hier van geene eigenlijke kameniers en huisknechts. Bij buitengewone gelegenheden, bij groote theegezelschappen en andere partijen bewijst de *friseur* zijne diensten bij den opschik der vrouwen, en wel eens meer, dan bestaanbaar is met welvoegelijkheid. De mannen laten hunne goederen in de zoogenaamde kleedkamer brengen, en worden hier, naar mate van de mindere of meerdere kostbaarheid der *essences* en der overige verjongingsmiddelen, voor een' halven, voor een of voor twee *dollars* in modegekken herschapen. Men houdt gewoonlijk slechts een' morsigen *Neger* — ook nog wel eens eene dienstmaagd; dikwijls ontbreekt deze. Men ziet alsdan wel eens de rijkste *Ladies*, met een' sierlijken rietbezem in de zachte, met fijne handschoenen voorziene hand, in den vroegen morgen het stof van de straat in het midden derzelve zeer netjes op eenen hoop vegen; terwijl Mijnheer, haar gemaal, in een' grooten korf, vleesch, visch, kreeften, oesters enz. van de markt haalt; en zoodanige lieden leven alhier, volgens de

heerfchende denkwijze, toch op een' hoogen voet, zoo zij hun gansche huis maar met kostbare tapijten belegd hebben, en jaarlijks eene goede fom aan tandmeester en *frifeur* betalen.

Niemand verwondere zich, dat ik, van eene reis gewagende, weder op huifelijke zaken en gebruiken kom; men kan met regt zeggen, en zoo wordt het ook hier befchouwd, dat de *Amerikanen* op de ftoomboot eigenlijk te huis zijn.

De pakkaadje der Dames vereischt wat meer ruimte, dan die der Heeren, dewijl de vrouwen gewoonlijk eenige hoeden-doozen bij zich hebben. Den fraaiften hoed heeft elke vrouw op het hoofd, wanneer zij op het verdek komt; maar zoodra zij naar beneden, in de kajuit, gaat, pakt zij denzelven in de daarvoor gereed ftaande ledige doos, al is het flechts ook voor den tijd van vijf minuten. Het is bijna ongeloofelijk, hoe dikwerf een pronkhoed hier weggeborgen en weder voor den dag gehaald wordt.

Met den klokflag van zes wordt er gebengeld. De boot geraakt in beweging, en fnelt ftatig voort in het bogtige kanaal tusfchen *Staten-Island* en *New-Jerfey*. Met verwonderlijke vlugheid en behendigheid ontwijken de fchepen elkander in deze enge ruimte. Wanneer twee ftoombooten elkander ontmoeten, ziet de verbaasde nieuweling, die voor de eerfte maal met zoodanig vaartuig reist, hoe ze elkander naderen en geweldig tegen elkander fchijnen te zullen botfen; maar, terwijl hij vol verwondering op het hem ongewone fchouwfpel ftaart, zijn de fchepen reeds met vlugge vaart ontweken. De reis wordt dus ongehinderd voortgezet. Verrukkelijk is het gezigt over het omringende landfchap, waarin vele fraaije buitenplaatfen van grooteren of kleineren omvang langs de rivier liggen. Gaarne zou men beide oevers te gelijk befchouwen; maar, terwijl men een oogenblik naar het westen ziet, heeft men aan de oostzijde reeds veel verloren — men zou dan het vliedende landfchap wel willen ophouden en de kracht van den ftoom verlammen.

Na verloop van een paar uren komt men te *New-Brunswijk* aan, en de fchoonfte natuurtooneelen, welke een landfchap van ruim zes Duitfche mijlen (in eene regte lijn genomen) kan opleveren, zijn voor onze oogen voorbijgegaan, even alsof men in eene kijkkas had gezien, waarin de gefchilderde voorwerpen elkander met zoo veel fnelheid opvolgen, dat de oogen eindelijk vermoeid worden en zeer doen.

Men heeft op dit reisje zich over niets te beklagen, dan dat hetzelve, bij schoon weder althans, veel te schielijk gaat.

In *New-Brunswijk* staan wagens gereed, die ieder negen tot twaalf personen opnemen en met vier of zes paarden bespannen zijn. Men verheugt zich over deze afwisseling, en hoopt nu, bij minderen spoed, iets meer met gemak te zullen kunnen zien. Doch men vindt zich teleurgesteld. Wagens en wegen zijn slecht. Zoo gaat het dan, onder het geraas van vijftien tot twintig rijtuigen, over steenen en struiken, over hoogten en laagten, op een' harden draf, tot aan de naaste pleisterplaats, *Kingston*. Hier heeft men nu weder veel moeite, om op den gereed staanden wagen de regte plaats te krijgen. Het speet mij geenszins, dat wij van *Brunswijk* zoo spoedig moesten vertrekken; want het is eene morsige en akelige stad. Liever zou ik in *Kingston* een weinig vertoefd hebben; maar dat men het allerliefste stadje *Princeton*, hetwelk naauwelijks eene Duitsche mijl van *Kingston* ligt, in zoo groote haast doorrijdt, is waarlijk te betreuren. Dit aardige stadje bezit een prachtig gebouw, het *Collegium*. Het ruime plein voor hetzelve is door hooge, eerwaardige boomen, overblijfselen van *Amerika's* oorspronkelijke wouden, overschaduwd. Dit gezigt treft te meer, daar men slechts zelden iets van dien aard in dit werelddeel aanschouwt. De *Amerikaan* duldt nergens boomen, althans geene ouden, rondom zijne woning of in de nabijheid. Deze afkeer van boomen is oorzaak, dat de schoone oevers, langs welke men op deze reis komt, nog veel fraaijer en schilderachtiger zouden kunnen zijn, zoo er eenige zorg voor plantsoen wierd gedragen.

De kapitein van de stoomboot was zoo vriendelijk, dat hij mij, op mijn verzoek, met mijne beide kinderen in denzelfden wagen en op dezelfde bank plaats bezorgde. Eene *Engelsche* Dame, welke met ons reisde, moest, tot haar groot verdriet, geheel alleen onder *Negers* zitten. Daar dit nu hier te lande voor een teeken van de uiterste minachting wordt gehouden, en bovendien niet ieder die *Afrikaansche* uitwaseming kan verdragen, was de vrouw over deze behandeling zoo gevoelig, dat zij tranen stortte. Gaarne zou zij een afzonderlijk rijtuig gehuurd hebben; maar hiertoe vond zij geene gelegenheid, daar alle paarden reeds voor de reizigers, welke zich op de stoomboot bevonden, waren be-

ſproken. De gemeenſchap tusſchen *New-York* en *Philadelphia* is zoo levendig, dat er nog eene tweede onderneming beproefd heeft kunnen worden, die te lande een' aanmerkelijken omweg maakt. De vracht van dezelve is een' *dollar* minder; maar de vaartuigen zijn niet zoo goed en de wegen nog ſlechter. De *Engelſche* Dame kon geene paarden bekomen, noch hare ſpijt verkroppen. Het was kwaadwillige en kleingeestige volkshaat van den *Amerikaan*, die haar dit verdriet aandeed.

Ik had het beter met mijn gezelſchap getroffen. Tegen mij over zaten drie *Gentlemen*, welke een ten uiterſte beſchaafd voorkomen hadden. Eerst bleven zij binnen de grenzen van koude hoffelijkheid en van zekere welvoegelijke, eenigzins ſtijve terughouding. Allengs werden zij vriendelijker en gemeenzamer. Zij zeiden de eene aardigheid na de andere, en deden blijkbaar veel moeite, om zeker doel te bereiken. Ik bemerkte zulks, doch hield mij, alsof ik niets begreep. Hun oogmerk was, dat wij over en weder, naar *Amerikaanſche* wijze, gebruik van elkanders zitplaatſen zouden maken. Zij verlangden namelijk, dat ik en mijne kinderen de voeten tegen de bank, waarop zij zaten, mogten zetten, en daarentegen toeſtaan, dat de drie Heeren op gelijke wijze een ſteunpunt van onze bank maakten. Maar ik kon tot eene voor mij zoo ongewone en in mijn oog zoo onwelvoegelijke plaatſing niet beſluiten, en bleef dus onverbiddelijk. Eindelijk breidde een der Heeren zijne armen naar beide zijden uit, vlak voorbij het aangezigt zijner geburen, klemde zijne handen aan beide kanten van den wagen vast, en bleef in deze zonderlinge houding, tot dat wij ſtilhielden. De achter diens uitgeſtrekte armen zittende reizigers verdroegen deze onaangenaamheid zonder het minſte blijk van verdriet. Ik van mijnen kant handelde met mijne zitplaats, als de *Amerikanen* met hunne huurhuizen op den eerſten dag van Mei, en bewaarde dus mijn regt, tot aan *Trenton*, aan de rivier *Dalaware*, de laatſte pleisterplaats te land. Toen wij hier kwamen, ſchenen onze drie reisgenooten naauwelijks te kunnen gaan, en zij bereikten met moeite de ſtoomboot, die terſtond naar *Philadelphia* afvoer. Een hunner ware zeker te laat gekomen, had niet een der *Negers*, die hunne reisgoederen overbragten, den *Gentleman* op zijnen kruiwagen genomen en zoo aan boord bezorgd. Nu ſtrekten zij zich in de kajuit op de zachte zitplaatſen uit, en hielden de voe-

ten regt in de hoogte. Met de armen kruifelings over de borst geflagen, bleven de drie lijders in deze, hun behagelijke, zonderlinge houding, en riepen van tijd tot tijd, nu eens om *rum*, dan weder om *brandy*, terwijl zij herhaalde malen eene pruim tabak in den mond ftaken. Zij dronken lustig en werden nu allengs weder levendig.

Hadden de vroeger voorbijgefnelde oevers mij verrukt, ik vond die van den *Delaware* boven alle befchrijving fchoon; en evenwel werden dezelve nog door de boorden van den *Susquehanna* overtroffen. Daarbij zijn de *Amerikaanfche* ftroomen bijzonder gefchikt voor de fcheepvaart, en wel met name voor de ftoombootvaart. Dezelve hebben eene ongemeene breedte en diepte. Nergens ziet men zandvlakten, die tot in het water zich uitftrekken en voor banken of ondiepten doen vreezen. Het fchoonfte plantengroen fpiegelt zich in den ftroom; langzaam rollen de golven in de diepe, overal gelijke bedding, en er is flechts geringe infpanning van krachten noodig, om de rivier op te varen. Zware vrachten worden ook met zeilfchepen tegen den ftroom opgevoerd, en de *Amerikaan* zal nooit de hand aan iets anders, dan het roer, flaan. Men moet het bekennen: *Amerika* is een fchoon land, en *Penfylvanië* zeker het fchoonfte gedeelte, alhoewel *New-Jerfey* voor den lusthof van de Vereenigde Staten wordt gehouden. Wanneer men hier de grootfche natuur befchouwt en dan op de kleinheid van den mensch ziet, roept men onwillekeurig met SCHILLER uit:

Die Welt ist vollkommen überall,
Wo der Mensch nicht hinkommt mit feiner Qual.

Penfylvanië is, volgens opgave der aardrijkskundigen alhier, bijna even zoo groot als de Staat *New-York*, maar heeft omtrent een derde inwoners minder. Evenwel fchijnt het den reiziger meer bevolkt toe, dewijl het aangename luchtgeftel, de meestal vruchtbare grond, de menigvuldige groote, welige grasvelden, en bijzonder de in geregelde buurten bijeen gebouwde woningen een vrolijker en volkrijker voorkomen aan het land geven, dan de enkele, verftrooide huizen in den Staat *New-York*, van welke men niet kan gisfen, tot wat dorp ze behooren; terwijl er ook nog ftreken zijn, waar men dagen lang in bosfchen of kale woestenijen kan omdwalen, zonder eenige hut te vinden. Onder de landelijke ver-

blijven aan de boorden van den *Delaware* munt vooral dat van den Graaf DE SURVILLIERS uit, wat aanleg en voortreffelijke bebouwing aangaat. Het park is ſteeds voor ieder open, en wordt veel door lieden uit *Philadelphia* bezocht, namelijk door de aldaar wonende vreemdelingen. Men aanſchouwt de ſchoone *villa*, wanneer men naauwelijks een half uur van *Trenton* verwijderd is, in de nabijheid van het ſtedeken *Bordertown*. Die ſmaak voor het landleven heeft, kan dit oord niet doortrekken, zonder te denken: Hier is het goed eene hut te bouwen. Doch de hutten of hoeven alhier zijn ware lusthoven, voorwerpen van de grootſte weelde, en behooren in eigendom aan de rijkſte lieden. Die zoodanig landgoed bezit, is, om in de taal des lands te ſpreken, een *groot* man. Brengt iemand geen vorſtelijk vermogen mede, zoo moet hij dit genot zich ontzeggen; want de prijs van een aldus gelegen landgoed en de kosten van onderhoud bedragen eene ſom, waarvoor men te *Parijs*, *Londen* of *Weenen* ook bij uitſtek goed zou kunnen leven.

(*Het vervolg hierna.*)

CHINESCHE WIJZE VAN VISCHVANGST DOOR WATERRAVEN.

De *Cormorant*, of waterraaf, behoort tot een geſlacht van watervogels, dat wel vijftien verſchillende ſoorten telt. Het onderſcheidende kenmerk derzelven beſtaat in den bijzonderen vorm der pooten. De voorſte teen is de langſte, met een ſmal vlies voorzien, terwijl het zwemvlies breed en dik is; de achterſte teen is half zoo lang als de middelſte, en alle hebben breede, kromme, doch niet ſcherpe klaauwen, en de middelſte teen is als getand, ten einde de gladde prooi, met welke zich deze vogels voeden, hun niet ontſlippe. De waterraaf is een uitſtekend zwemmer en duiker, en vliegt even goed; en de vraatzucht, van welke zij zelfs haren naam ontleent, houdt de bijzondere eigenſchappen, waarmede de natuur haar heeft begaafd, om haren razenden honger te verzadigen, in gedurige werkzaamheid. Zoodra de waterraaf hare prooi ontdekt, ſchiet zij op dezelve toe met verbazende ſnelheid, en heeft die terſtond gepakt, door middel van de zaagswijze inkervingen van den middelſten teen. Met behulp van den anderen poot brengt zij den visch naar de opper-

vlakte des waters, en slingert denzelven behendig omhoog, ten einde dien bij den kop te kunnen opvangen; waardoor zij dien kan verzwelgen, zonder dat de vinnen eenigen wederstand bieden. De strot van de waterraaf heeft de eigenschap van zich aanmerkelijk te kunnen uitzetten, bijaldien eenige hinderpaal in het binnenslikken zich opdoe. De waterraaf is zeer gezellig, en, behalve in den paartijd, ontmoet men ze meest bij troepen, dikwijls ook in gezelschap van andere watervogels, die zij niet beleedigt, ten zij hare gulzigheid haar aanzet, om aan dezelve hunne prooi te ontgrissen. Van wege haren ijver en goed geluk in de vischvangst, wordt van dezelve partij getrokken in een ander element, op gelijke wijze als van die van den valk. FABER heeft zulks beschreven. „ Wanneer men," zegt hij, „ de waterraven van de plaats, waar men haar houdt opgesloten, naar de vischwateren wil overbrengen, blinddoekt men haar, opdat zij onderweg niet schuw worden. Ter bestemde plaatse gekomen, ontdoet men haar van de kap, en, om het onderste van den hals een' lederen riem gebonden hebbende, ten einde zij den gevangen' visch niet doorzwelgen, werpen zij haar in de rivier. Zij duiken terstond onder, en vervolgen daar den visch geruimen tijd, met verwonderlijke vlugheid. Denzelven gegrepen hebbende, komen zij weêr boven, en, dien zachtelijk met de sneb drukkende, slikken zij dien door. Wanneer elk van haar, op die wijze, vijf of zes visschen binnen heeft, roepen de eigenaars haar weêr tot zich op hunne vuist, aan welke roepstem zij gereedelijk gehoor verleenen; en de een na den ander' geeft nu al den gevangen' visch terug, alleen eenigzins gekneusd door de eerste neep bij het grijpen. Het visschen gedaan zijnde, zetten zij de vogels op het boord, maken den strik om hunnen hals los, zoodat de gemeenschap met de maag hersteld wordt, en werpen hun, ten loon, een deel der prooi toe, namelijk aan elk een of twee visschen, welke zij behendig opvangen in den val."

De vischvangst, hier door FABER beschreven, is sinds lang in onbruik geraakt in *Engeland*, maar wordt nog heden in *China* uitgeoefend. De *Chinesche* waterraaf is donkerbruin van boven, beneden wit, met bruin gevlekt en witten hals. LE COMTE vermeldt deze vischvangst der *Chinezen*, op hunne meren, aldus: „ De *Cormorants* zijn daartoe opgeleid, even als patrijshonden en valken, en één man kan

gemakkelijk een honderdtal besturen. De visscher brengt hen naar het meer, en plaatst hen op het boord van zijn vaartuig, waar zij stil blijven zitten en geduldig zijn bevel afwachten. Op de geschikte plaats gekomen, vliegt elk hunner, op het eerst gegeven teeken, naar onderscheiden kant, ter vervulling van de hem opgelegde taak. Vermakelijk is het, te zien, met welk eene schranderheid zij het meer als 't ware onder zich deelen, wanneer zij aan het werk zijn. Zij vliegen rond, dompelen onder, komen honderdmaal weêr boven, tot dat zij eindelijk hunne prooi betrapt hebben. Zij grijpen die dan met den bek in het midden, en brengen die, zonder missen, aan hunnen meester. Als de visch te groot is, verleenen zij elkander wederzijds bijstand; de een vat hem bij den kop, de ander bij den staart, en zoo brengen zij denzelven gezamenlijk naar de boot. De visscher steekt hun nu een van zijne lange roeiriemen toe, op welke zij zich nederzetten, en, van hunne vracht ontheven, vliegen zij terstond weêr weg, om hunne jagt te hervatten. Zijn zij vermoeid, hij laat hen eene poos uitrusten; maar nooit worden zij gevoed vóór dat hun werk volbragt is. Op deze wijze zorgen zij voor een' rijkelijken disch; maar hunne natuurlijke gulzigheid kan zelfs door opvoeding niet bedwongen worden. Daarom hebben zij altijd, terwijl zij visschen, een' strik om den hals, om te voorkomen, dat zij hunne prooi verzwelgen, naardien zij anders op eens zichzelve zouden verzadigen, en hunne jagt staken, zoodra zij hunnen buik gevuld hadden."

NIEUW BEWIJS VOOR HET BESTAAN VAN DEN DUIVEL.

Uit *Wurtemberg* wordt berigt, dat zeker Geleerde, JUSTUS KERNER genaamd en vermaard door zijn geloof aan magnetische spokerijen, onlangs zijne ontdekkingen in de Geestenwereld vermeerderd, en met den levenden Satan, die in het ligchaam van eene melkmeid en van meer dergelijke personen was gevaren, eene zeer vertrouwelijke kennis heeft gemaakt. Zijne ontdekking, dat er heden ten dage nog werkelijk van den Duivel bezetene lieden zijn, wordt door hem in zeker geschrift openbaar gemaakt; en een Professor in de Filozofie te *Tubingen*, de Heer ESCHENMAYER, zoekt, in een bijvoegsel, de mogelijkheid en werkelijkheid van dit

bezetenzijn wijsgeerig te bewijzen. „In de natuur," zegt deze, „hangt alles zeer harmonisch met de wetten der rede te zamen; doch *boven* de natuur woont God in een geheel eigen licht, werwaarts de rede zich niet kan verheffen. Op gelijke wijze," meent hij, „heerscht *onder* of *beneden* de natuur, in het rijk der duisternis, de Duivel, die even min om de rede zich bekommert. De verschijnselen derhalve, welke de Duivel veroorzaakt, wanneer hij in het ligchaam van een' mensch vaart, hebben alzoo stellig plaats, offchoon de rede die niet weet te verklaren. Daar zijn dan inderdaad *bezetenen*, en de wijsgeeren hebben ongelijk, dat zij met redeneringen daartegen zich verzetten."

He Heeren KERNER en ESCHENMAYER schijnen dus zeer vertrouwd te zijn met de kringen, welke buiten de *rede* en de *natuur* liggen. Daar echter niemand genoodzaakt wordt hen derwaarts te volgen, is het waarschijnlijk, dat verreweg het grootste gedeelte des menschelijken geslachts, hetwelk niet in *Bedlam* of *Charenton* te huis behoort, weinig genegenheid zal betoonen, om zich van deze nieuwe getuigen des Duivels te laten leeren, maar liever binnen de grenzen der natuur met een weinig gezond menschenverstand willen blijven. Intusschen is deze bijdrage niet zoo geheel onbelangrijk. Één ding althans kan er ons ten duidelijkste uit blijken; namelijk, dat de dikwerf hoog geprezene verlichting en beschaving der tegenwoordige eeuw waarlijk nog niet zeer verre zijn gevorderd, daar zelfs wijsgeeren met zoodanige stellingen voor den dag durven komen. Mogt toch ieder zich wachten, en nooit van bijgeloof tot ongeloof of van ongeloof tot bijgeloof overslaan!

JEZUITEN.

Volgens eene in *Italië* uitgekomene opgave, telt het Genootschap der *Jezuiten* thans 2684 leden, waaronder 992 Priesters. In *Zuid-* en *Noord-Amerika* (in *Mexico*, *Maryland*, *Missoury* enz.) bedraagt het aantal hunner zendelingen 145. In *Engeland* en *Ierland* werken er 169.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Wel Edel Heer!

Bedrieg ik mij niet, dan behaalde op den 3den Mei 1785 de in ons Vaderland zoo hoog geschatte Dichteresse PETRONELLA MOENS, in nog jeugdigen leeftijd, voor de eerste maal eenen uitgeloofden *gouden eereprijs*, later door vele andere openlijke bekrooningen van haren arbeid opgevolgd. Voorzeker is het weinigen gegeven, aan zulk eene verblijdende omstandigheid na een tijdsverloop van *vijftig* jaren te mogen gedenken; en hoe genoegelijk moet het der achtingwaardige Jonkvrouwe niet zijn, dit Hooggetijde te beleven, en op den blijden feestdag een gedenkteeken op te rigten met het opschrift: *Tot hiertoe heeft de Heer geholpen!* Maar ook voor hare betrekkingen en vrienden is de *derde* dezer maand een aandoenlijke feestdag; en waarom zou dezelve bij onze Landgenooten niet in aangename gedachtenis zijn? Aan hoe velen toch is de rijkbegaafde Vrouw, door hare talrijke, altijd onderhoudende, leerzame en nuttige *geschriften* en *zangen*, niet dierbaar geworden; hoe velen gevoelen zich aan haar niet, in menigerlei opzigt, verpligt; en waar is het Nederlandsch huisgezin, waarin de lieve kleinen den naam niet stamelen van haar, die, vooral voor de jeugd, zoo aanhoudend, zoo doeltreffend, zoo aangenaam en nuttig tevens werkzaam was?

De overweging van dit een en ander deed mij besluiten, het hiernevens gaande gedicht Uw Ed., ter plaatsing in uw geacht Tijdschrift, aan te bieden. Welligt is de bijzondere gelegenheid, die tot deszelfs vervaardiging aanleiding gaf, ook voor *het algemeen* niet onbelangrijk, en zullen velen onder mijne Landgenooten zich vereenigen met de gevoelens en gewaarwordingen, welke ik in dit gedicht heb pogen uit te drukken. Zeker is het, dat velen, bij wie de naam van MOENS in zegenend aandenken is en blijven zal, zich, nevens mij, zullen verblijden over het zeldzame geluk, waarin de waardige Dichteresse zich op dezen blijden feestdag mag verheugen, onder de dankbare herinnering van zoo vele Goddelijke gunstbewijzen, die het treurig gemis, dat zij, sedert haren jeugdigen leeftijd, in het edelste onder de zintuigen,

moest ondervinden, in zoo menig opzigt hebben verzacht en dragelijk gemaakt.

Overigens befchouwe een ieder de nevensgaande regelen als een welmeenend offer der vriendfchap en kunstliefde, aan echte verdienften, reine deugd en warme godsvrucht gebragt, en als eene opregte hulde, welke wij zoo gaarne, als Nederlanders, aan beroemde Landgenooten toewijden.

Met alle achting heb ik de eer mij te noemen,

Wel Edel Heer!
Uw Ed. dienstv. Dienaar
W. H. WARNSINCK, BZ.

Amfterdam,
den 1ften Mei 1835.

OP HET VIJFTIGJARIG HOOGGETIJDE

VAN MEJONKVROUWE

PETRONELLA MOENS,

DEN 3DEN MEI 1835.

Geluk, driewerf geluk, Vriendin! Sinds vijftig jaren
Blinkt Phebus' lauwer om uw hoofd,
En 't welig groen van tak en bl$\hat{a}$ren
Is door de magt des Tijds niet van zijn fchoon beroofd.
De gouden glans, die toen uw lier omftraalde,
Praalt thans, voor aller oog, met ongedoofden gloed,
En de eerepalm, die eens uw jeugd behaalde,
Strooit de ouderdom, lofzingend, voor uw' voet.

Nooit trok dat fchoon, nooit trof die glans uwe oogen;
Voor U bleef zelfs de dag gehuld in donkren nacht;
Uw blik aanfchouwde nooit de Lente in al haar pracht,
En ftraalloos was voor U het goud der ftarrenbogen:
Maar 't oog der ziel zag door dat nachtfloers heen;
't Gevoel verhief uw' geest ver boven de aardfche kluister;
De fchepping lag voor U in Eden's morgenluister,
Zoo als zij fchaars voor 't ftoflijk oog verfcheen.

Tot Priesteres gewijd in Phebus' heilge koren,
Hebt gij de lier befnaard voor 't Ware, Goede en Schoon';
Voor God en 't Vaderland deedt Gij uw' lofzang hooren;
Voor Liefde en Vriendfchap klonk uw zilvren citertoon.

Aan Deugd en Menschenmin bragt Gij uwe offeranden;
Bij 't ruischen van uw lied verdwenen leed en smart,
En, deed uitheemsch geweld hier 't vuur des krijgs ontbranden,
Dan zongt Gij Bato's kroost d'alouden moed in 't hart.

Hoor, Edle! hoor, hoe U de grijzen danken
Voor zoo veel troost, voor zoo veel levensvreugd!
Hoor, Brave! hoor die kinderlijke klanken!
Zij prijzen U, als Leidsvrouw voor de Jeugd.
Zóó kan geen goud, zóó kan geen lauwer kroonen!
Gij hebt, in 't stof, voor hooger spheer gezaaid;
Eens rijst de dag; eenmaal wordt de oogst gemaaid,
En, MOENS! dan zal 't geluk van duizenden U loonen.

Thans ziet Gij niet, hoe blijde elks blik U groet
Op 't gouden feest, aan uwe zij' verzameld;
Gij hoort alleen het lied, dat U de erkentnis stamelt,
Alleen d'opregten wensch van 't U verknocht gemoed:
Maar eenmaal zult gij *zien*, wat hier geene oogen zagen;
Eens naakt de stond, door U zoo lang verwacht;
Dan scheurt voor U de sluijer van den nacht,
En 't hemelsch licht zal glansrijk voor U dagen.

Dan siert geen lauwerkroon, die U een wereld gaf,
De kruin, door gouden gloor en zilvren glans omgeven;
Neen, willig staat Ge aan de aard', wat de aard' kon schenken, af;
Dan praalt Gij met een' palm, gekweekt in hooger dreven,
En zingt het zegelied op lijden, dood en graf;
Dan erft Gij, 't stof te groot, onsterflijk, eeuwig leven,
En, waar de Seraf knielt, vervuld met hemelzin,
Stemt Gij met MILTON's lied en KLOPSTOCK's juichtoon in!

Dat uitzigt zij de kroon, die meest deez' dag kan sieren,
De bron der zielevreugd, waarvan uw boezem blaakt,
De hoop, die U dit uur voor altoos heilig maakt!
Heil U! — Eens zult Gij 't feest van uw verlossing vieren.
Dan is het leed getorscht, dan is de smart verzacht,
En elke wensch vervuld, die ziel en zinnen streelde;
Dan is uw heil volmaakt, en, in die zaalge weelde,
Dankt Gij Gods liefde, zelfs voor uwen aardschen nacht.

't Weldadig licht, door God in U ontstoken,
Hebt Gij aan 't Goede en Schoone, aan aller heil verpand;

Eens wacht U daarvoor 't loon, in beter Vaderland,
De schoonste bloem, in hooger spheer ontloken;
Eens zullen daar uw geurige offers rooken
Van dank en lof, op 't hartaltaar ontbrand;
En, wat al druks en leeds U hier de borst doorgriefde,
Hierboven oogst gij 't heil van Godsvrucht, Deugd en Liefde.

Daar prangt de boei der smart 't gevoelvol harte niet;
Daar smaakt Gij niets dan vreugd, verkwikking, rust en leven;
Daar zal CORNELIA, als Engel, U omzweven;
Daar zingt uw Hartvriendin U 't zalig welkomlied;
Daar zal de rijke bron, die uit Gods liefde vliet,
Het reinst genot der aarde in vreugd te boven streven;
Daar juich ik eens, ontboeid aan de aardsche rampwoestijn,
En voel met U, Vriendin! dat wij onsterflijk zijn.

Vier thans uw jubelfeest, met hemelvreugde in 't hart!
Gods liefde onthield U veel, maar heeft ook veel geschonken.
Haast is de lijdenskelk, door U en mij, gedronken,
En eindeloos geluk vervangt de korte smart.
Haast is de pelgrimschap en 't leed der reis vergeten,
En 't driemaal heilig klinkt van harp- en citersnaar.
Een onverstoorbaar heil, een vreugd, niet af te meten,
Heeft God ons toebereid, en wacht ons eenmaal dáár.

TOONEELANEKDOTEN EN BIJZONDERHEDEN VAN VROEGEREN EN LATEREN TIJD.

Uit het Album van TALMA.

Iedereen kan uit zichzelven de groote hartstogten beoordeelen; zij liggen in het binnenste van alle harten; de Acteur doet niets anders, dan dezelve opwekken.

Er ligt in de tragische uitdrukking ik weet niet welke harmonie, die zich niet laat beschrijven; een Acteur in het Treurspel moet een gehoor hebben, zeer gevoelig voor harmonie.

Wanneer men eene rol bestudeert, nadat men de kleur en het algemeen karakter der personaadje wèl overdacht heeft, en nu tot de bijzondere deelen overgaat, moet men altijd in het oog houden, dat er in elk tooneel eên doel, in elk cou-

plet (om het zoo eens te noemen) een hoofdvoorwerp is: steeds moet men dat doel en dat voorwerp vasthouden, bijzonder drukken en doen uitkomen, wat daartoe betrekking heeft, en het overige losjes behandelen (*). Zoo gij *alles* wilt doen gevoelen, zult gij *niets* doen gevoelen. Er is in alle kunsten een algemeene regel; te weten, de sieraden te doen gelden door wijze spaarzaamheid. Een Acteur, die alles doet uitkomen, is gelijk een bouwmeester, die zijne wanden bedekt met versiersels; zij zullen elkander vernietigen: een *bas-relief* op een' gladden wand doet de meeste werking.

Er zijn onderscheidene goede wijzen om eene zaak te zeggen; maar er is nog altijd eene betere.

Onze tooneelvertooningen zijn natuurlijker, dan die der Ouden, maar moeijelijker voor hedendaagsche Acteurs.

Naardien alles op het tooneel kunstmatig is, schermen, lichten enz.; naardien de aanschouwer zelf vreemd is aan het hetgeen op het tooneel voorvalt, zal een *déclamateur* nooit doen vergeten, dat men eene tooneelvertooning bijwoont. Maar dat een Acteur natuurlijk zij; dat hij zijne uitdrukking putte uit de waarheid der hartstogten: alsdan verandert alles! Het geschilderd doek wordt in waarheid een paleis; het schijnsel der lampen wordt daglicht; de Acteur verdwijnt: 't is MANLIUS of NERO! De aanschouwer ziet geene medeäanschouwers meer nevens zich; hij is niet meer te *Parijs*, hij is te *Rome* of te *Athene*, en, wanneer hij zich zulks herinnert, dan is het om u zijne tranen te verbergen, welke hij zich schaamt te storten.

Er zijn maar al te veel voorwerpen op het tooneel, schermen, poëtische taal enz., welke den aanschouwer tot eene poging op zichzelven dwingen, om begoocheling te erlangen, zonder dat men daarbij nog behoeft te voegen eene gezwollene declamatie, die niemand treft, die altijd er aan doet denken, dat men een' Acteur voor zich ziet, en die ons belet den Acteur te vergeten, om alleen aan het schouwspel te denken.

Onze tooneelzalen zijn te groot. LEKAIN zou in zulk eene zaal niet hebben willen spelen, omdat men de stem te dikwerf

(*) Deze stelling, zoo ligt voor overdrijving vatbaar, werd door den grooten Acteur zelven derwijze toegepast, dat juist *dit* zijne zwakke zijde mogt heeten. — *Redact.*

moet verheffen, en men daardoor den gewonen ſpreektoon verlaat; wanneer het onmogelijk is, natuurlijk te zijn.

De jonge naïve rollen hebben het nadeel, dat ze niet wèl kunnen geſpeeld worden, voordat men boven de jaren is, welke dezelve vereiſchen. Alwat warmte ademt, laat zich best uitvoeren in de jeugd; maar deze mist de berekeningen, noodig om de jeugd wèl voor te ſtellen. Men moet de gewaarwordingen, welke men te ſchilderen heeft, niet gevoelen, maar gevoeld *hebben:* want zoo gij ze werkelijk gevoelt, zult ge uzelven niet meer meester zijn, maar weggeſleept worden buiten de perken; u zal het vermogen ontbreken, om de noodige berekeningen te maken, ten einde de uitdrukking der gewaarwordingen voor te ſtellen, in zoo verre zij tot het gebied van het ſchoone behooren. Zoo gij tranen ſchildert, zij zullen u verſtikken; gij zult niet meer meester zijn, om ze naar welgevallen te verdeelen, ten einde het meeste *effect* te doen. Zoo gij de gramſchap ſchildert, en werkelijk in gramſchap zijt, zal er verwarring en hapering in uwe woorden heerſchen. 't Is hetzelfde met de liefde en andere hartstogten. Men moet, gelijk ik zeide, alle gewaarwordingen ondervonden hebben. Maar derzelver herinnering alleen moet ons te ſtade komen om wèl te ſpelen. De naïveteit moet geene onmiddellijke gewaarwording, maar een toeſtand der ziel zijn. Daarom kan men alleen wanneer men niet meer in *dien* leeftijd is, maar door herdenking van de wijze, waarop zich de naïveteit door uiterlijke teekenen openbaart, aan deze, door kunst, de juiste uitdrukking geven.

Een Acteur moet, te midden zelfs van de grootſte wanorde, van de hartstogtelijkſte uitſporigheid, altijd zichzelven meester zijn. Er zijn, om zoo te ſpreken, twee wezens in een' Acteur: het gevoelige wezen, dat uitdrukt, en het verſtandelijke wezen, dat beſtuurt. De eene hoedanigheid behoort de andere niet te doen vergeten.

Dikwijls heeft de Dichter in zijne zamenſtelling bijzonderheden te ſchilderen, die hem hoogdravende en overtollige verzen opleveren, welke uit de omſtandigheden voortvloeijen, maar niet zelden de handeling verlengen. Maar, naardien dit niet de eenvoudige en naïve uitdrukking der natuur is, heb ik ſteeds waargenomen, dat zulke plaatſen, hoe fraai ook, geen *effect* voortbrengen. Het tooneel eischt eene bijzondere poëzij: 't is de kunst, om, in harmoniſche en tevens een-

voudige verzen, alle gewaarwordingen, waardoor de hartstogtelijke perfonen worden bezield, uit te drukken; hier, meer dan ergens elders, moeten de arbeid en het maakfel van den versbouw verborgen blijven. De Dichter moet, als 't ware, den Prozaïst uitdagen, om in gewoon proza anders uit te drukken, hetgeen hij in bevallige verzen heeft uitgedrukt. Het vers moet zóó eenvoudig zijn, dat het proza, om zoo te fpreken, gekunfteld fchijnt bij *zijne* poëzij. Ziedaar het ganfche geheim van CORNEILLE en RACINE in hunne meesterftukken, die de ware modellen zijn in het vak; en, zonder mij te mengen in den twist over het klasfieke en romantifche, zal ik altijd deze twee groote mannen, en vooral den eerstgenoemden, voor modellen houden.

De muzijk doet groote werking op de ziel. Altijd wenschte ik wel muzijk te hooren, vóór ik op het tooneel verfchijne, dewijl zij mij in eene foort van opgewondenheid brengt, gunftig voor de ontwikkeling mijner zedelijke vermogens.

In de ftilte van den nacht ontwerp ik fteeds het best mijne rollen.

De fchoone CLAIRON werd reeds na elke gefpeelde rol bezongen en met lofſpraken overladen. De vleijerij kwam haar van alle kanten te gemoet. Reeds zag zij als uit de hoogte neder op de overledene vermaarde LE COUVREUR, en op de wegens ziekelijkheid van het tooneel afgetredene DE SEINE, nu zij zelve in de *Electra*, die de zegepraal der laatstgenoemde was geweest, de luidfte toejuichingen had verworven. Om echter den triomf der ijdelheid in volle mate te genieten, legde zij bij hare voorgangfter in die rol een bezoek af. Zij vindt in haar eene vrouw, welker fchoonheid verwelkt is, die niets ontzaginboezemends vertoont, die door geen toilet-klatergoud fchittert, die onbeduidende zaken zoo onbeduidend daarheen zegt als een onnadenkend kind. Reeds triomfeert de jeugdige CLAIRON werkelijk. Welftaanshalve alleen verzoekt zij haar, eenige verzen van haar te hooren voordragen; en hare ontfchuldiging fcheen haar de ftilzwijgende erkentenis te behelzen, hoe verre zij (DE SEINE) zichzelve beneden de nieuwe zon aan het *Parijfche* tooneel (CLAIRON) gevoelde. Ten laatfte bewilligt DE SEINE hare bede, en reeds is CLAIRON bedacht op eenig nietsbeduidend compliment na geëindigde voordragt. DE SEINE fchikt eenige ftoelen derwijze, dat het iets van een theater heeft, en —

haar gansche wezen ondergaat eene verandering. . . . , „ In elk harer blikken, gelaatstrekken en ledematen eene Koningin!" konde op haar worden toegepast. De toon der vertwijfeling, de gramschap in al hare gebaren, de edelste onderwerping van haar gansch bestaan wedijveren met elkander, terwijl zij het tooneel der *Electra* in het derde bedrijf voordraagt. Tranen vallen thans het oog der schoone CLAIRON. Zij werpt zich vol berouw der meesteresse te voet, en bekent haar rondborstig de beschaming harer ijdelheid. Dat die bekentenis opregt was, bewijst ons hare mededeeling van dit voorval in hare *Gedenkschriften*.

Twee vermaarde Treurspelspeelsters (DUCHESNOIS en GEORGES) wedijverden te zamen gedurende het *Fransche* Keizerrijk. Deze, zoo schoon als gene leelijk, vond bescherming bij NAPOLEON; maar, hoe teeder men wil, dat die betrekking ook geweest zij, en welke vertelseltjes men te dezen ook van hem opdissche, hij was geen man, om in vrouweboeijen te smachten. Op zekeren tijd, tot zijne tegenwoordigheid toegelaten in een geheim onderhoud, verstoutte zij zich tot hem te zeggen: „ Sire! het grootste geluk van mijn leven zou zijn, uit uwe hand het portret van mijnen weldoener te ontvangen." — „ Is 't anders niet?" hernam NAPOLEON, en bood haar, op eene wijze, welke haar deed sidderen van hare eigene vermetelheid, een vijf franksstuk met zijne beeldtenis aan.

Een jong Tooneelschrijver zou een nieuw gewrocht van zijn genie aan het *Comité de Lecture*, te *Parijs*, voorlezen. „ Mijneheeren!" dus begon hij, „ het tooneel verbeeldt een digt woud; in het midden staat een boom." Hier barstte de geheele vergadering in een schaterend lagchen uit; de jonge Dichter rolde zijn handschrift zamen, en vertrok.

De minnaar eener danseresse van de Opera te *Parijs* beklaagde zich bij haar over de ongemanierdheid van haren portier. „ Jaag den lomperd op staanden voet weg!" zeide hij. „ Wat vordert gij?" riep zij uit: „ Onmogelijk! Het is mijn *vader*."

Bij eene openbare vermakelijkheid, weinige jaren geleden, te *Weimar*, was de vermaarde Zangeres CATALANI toevallig naast den eerbiedwaardigen GÖTHE gezeten. De buitengewone oplettendheid, haren nabuur bewezen, gevoegd bij

diens indrukmakend voorkomen, wekte de nieuwsgierigheid der schoone Sirene, en deed haar naar deszelfs naam vragen. — „De beroemde GÖTHE, Mevrouw!" — „Zoo! beroemd? Ik bid u, zeg mij, wat instrument speelt hij?"

De eerste Schouwburg te *Parijs* vormde zich omstreeks het eind der XIVde eeuw. Eene geestelijke Broederschap, *la Confrèrie de la Passion de Notre Seigneur*, vestigde zich om dien tijd in eene voorstad, rigtte een Theater op, en vertoonde — de Lijdensgeschiedenis van JEZUS. De hooge Policie verbood, in 1398, den inwoneren van *Parijs*, hetzelve te bezoeken. Maar de Broederschap wendde zich tot KAREL DEN VI, en, daar deze zelf gaarne hare vertooningen bijwoonde, schonk hij haar, in 1403, een patent, om *in en om Parijs* te mogen spelen, en in tooneelkostuum op straat te verschijnen. Men begon ten *een* en eindigde ten *vijf* ure. Entrée — *twee sous*.

De door zijnen dramatischen arbeid, met name door zijnen *Clavigo* naar GÖTHE, allen tooneelminnaren bekende Dichter BEAUMARCHAIS was de zoon eens horologiemakers te *Parijs*. Reeds in zijne prille jeugd verwierf hij zich eenen naam als virtuoos op de harp, en werd vanhier dikwijls naar *Versailles* geroepen, om voor de toen als aangebedene, naderhand zoo gruwzaam mishandelde Koningin, MARIA ANTOINETTA, te spelen, welke den jeugdigen kunstenaar bijzonder genegen was. Dit laatste stak eene der Hofdames in het oog, en zij besloot, den bewonderden harpspeler op eene of andere wijze te vernederen. De gelegenheid daartoe deed zich weldra voor. Na een Concert, waarin aan BEAUMARCHAIS de grootste toejuiching was ten deel gevallen, stelde de nijdige Hofdame hem, onder een schimpend lagchen, een kostbaar horologie ter hand, met deze woorden: „Mijnheer BEAUMARCHAIS, wilt ge wel eens nazien, wat er aan mijn horologie schort; het staat, sinds eenige dagen, gedurig stil." BEAUMARCHAIS nam hetzelve met eene bevallige buiging aan, hield het omhoog, en liet het vervolgens op den grond vallen. „Vergeef het mij, Mevrouw!" sprak hij: „Ge hebt u thans kunnen overtuigen van hetgeen mijn vader mij dikwijls zeide, dat ik voor geen horologiemaker in de wieg gelegd was, want dat ik daarvoor veel te onhandig was!"

GRUWELIJKE BOOSHEID IN EEN' GEESTELIJKE.

(Uit de *Allgemeine Kirchenzeitung.*)

Op den 4 September 1834 werd te *Baden* een Priester, met name WELTI, onthoofd. In het *Frickdal* geboren, (hij was thans 36 jaren oud) bezocht hij de Latijnsche school te *Baden*, en werd, zoodra hij zijnen cursus in de Theologie volbragt had, te *Rohrdorf* als Kapellaan aangesteld. In den beginne was hij daar zeer gezien; maar vervolgens, nadat hij allengskens tot een slecht levensgedrag vervallen was, vernam zijne gemeente met blijdschap zijne verplaatsing naar *Wohlenschwyl*. Verpligt zijnde, zich aldaar velerlei aan te schaffen, maakte hij schulden. Deze omstandigheid, gevoegd bij zijne drift tot het spel, den wellust en andere nachtelijke buitensporigheden, bragt hem eindelijk geheel ten verderve. Door zijne schuldeischers in de engte gebragt, beklom hij, in November des vorigen jaars, tot viermaal toe, den postwagen van *Zurich* naar *Aarau*, heimelijk, van achteren, om denzelven door'braak te berooven, hetwelk hem tweemaal gelukte. Ook had hij, in den nacht van den 10 Januarij 1832, een huis, en een half uur daarna een ander, digt bij de pastorij, in brand gestoken, met het doel, dat de vlammen ook deze zouden vernielen, en hij daardoor de som, waarvoor zijne meubelen verzekerd waren, in handen krijgen. Daarna poogde hij mede de pastorij zelve onmiddellijk in de asch te leggen. Bij deze brandstichtingen kwam een knaap van tien jaren jammerlijk om het leven. Thans ontstond er een gerucht, dat hem als den dader aanwees. Om de verdenking van hemzelven af, en op anderen te leiden, stichtte WELTI nu, door angst gejaagd, te *Mägenwyl*, niet ver van daar, op den 6 Februarij, een' anderen nachtelijken brand, die vijf woningen vernielde, en andermaal een menschenleven kostte. Een meisje, namelijk, vlugtte ongekleed uit het ouderlijke huis; maar, hare naaktheid ontwarende, dreef haar de schaamte in hetzelve terug, en, daar de vlam ook dit huis aantastte, werd zij het slagtoffer van het reinste gevoel. Toen hare verminkte overblijfselen ter aarde besteld werden, kon zelfs WELTI zich naauwelijks van tranen weêrhouden. Twaalf dagen daarna, echter, legde hij weder eene schuur te *Wohlenschwyl* in de assche, en op den 21 Februarij te *Birrhard*

eene woning, bestendig met oogmerk, om afleidende vermoedens te wekken. Maar de maat zijner misdaden was gevuld! Toen hij eens, laat in den nacht, met zwijnenhoeders in de kroeg zat te spelen, verwijderde hij zich voor eene korte poos. Terstond na zijn wederkeeren kwam er brand in het naaste huis. Nu viel het vermoeden op hem. Hij werd in de pastorij gevangen genomen en naar *Baden* gevoerd. In den aanvang ontkende hij hardnekkig. Herhaalde mislukte pogingen, om uit den kerker te geraken, dienden slechts om den argwaan te versterken. Eindelijk zou men (naar de wetten daar te lande) tot ligchamelijke kastijding overgaan. Bij het falen der derde poging ter ontsnapping, toen verscheidene geregtsdienaars zijnen kerker kwamen bezigtigen, vroeg hij om een verhoor. Thans bekende hij, roover en brandstichter te zijn! Hij wist, zeide hij, wat hij verdiend had, en dat het zwaard des beuls hem verbeidde. Hij verzocht om eene spoedige strafvoltrekking, opdat hij niet tot kleinmoedigheid en wanhoop mogt vervallen, daar hij een verworpen mensch was, en daden bedreven had, die, in zijnen stand als Priester, ongehoord waren. Met name erkende hij zelf zijne laaghartige boosheid daarin, dat hij, na een' der gestichte branden, met die misdaad op zijn geweten, zelf eene dankpreek voor genadige bewaring gehouden, en de door hem tot armoede en ellende gebragte leden zijner gemeente aan het mededoogen derzelve aanbevolen had. — Het uiteinde van dezen mensch was zijner boosheid waardig! Tot aan zijn jongste oogenblik koud en gevoelloos, plaatste hij zelf zich op den stoel, tot de voltrekking der doodstraf bestemd, met eene houding en op eene wijze, die nog op gemak scheen te doelen; en, eenige oogenblikken vóór den doodelijken slag, tot welken hij zelf het teeken wilde geven, nam hij nog een snuifje, en riep een' veldwachter, zijn' bewaker, tot zich, hem de doos, tot een aandenken, schenkende!

MIJNE BURGERLIJKE BELIJDENIS.

Welk een glans, wat majesteit
Rang en Adeldom verspreid',
Zijn zij niet door deugd geheiligd,
Niets dan dat hun roem beveiligt;

Ijdel zijn ze om dat gemis:
Dit is mijn belijdenis. —

Als een man van hoogen ſtand
Allen ijdlen trots verbant,
Als zijn vriendelijke blikken
D'armen onderdaan verkwikken,
Als hij roert met zachte ſtem,
O, dan acht en eer ik hem!

Maar als hij, door 't lot geſchraagd,
Zich tot hoovaardij verlaagt
En met ſtrakgeſpannen oogen
Honend neêrblikt uit den hoogen,
Stout op aanzien, rang en magt,
Weet dan, dat ik hem veracht!

Neen, poch niet, o Adel! op rang of op eer,
Zoo lang gij van deugd zijt vervreemd;
Uw teelt is ſlechts onkruid en geldt ons niet meer,
Dan distlen in veld en in beemd. —

Als een Hooggeleerde, kloek
In het daaglijksch onderzoek,
Pallas' ſchat weet op te delven,
Stil en needrig in zichzelven,
O, dan blinkt hij in mijn oog
Als een ſtar aan 's Hemels boog!

Maar wanneer hij, ſtug en ſtout,
Naam en roem op ſtelſels bouwt,
Schimpend neêrziet op de leeken,
Die 't Latijn en Grieksch niet ſpreken,
Schoon ik zijn talenten eer,
'k Zie met weêrzin op hem neêr.

Wat baat u, o Schoolvos! geleerdheid en kunst,
Als 't hart niet in gloed er bij wint?
Vergeefs is uw beedlen om lof en om gunst,
Uw magtſpreuk als ſtaamlen van 't kind! —

Vol verrukking zie ik hem,
Die vol vuur, met kracht en klem,

Als hij de onschuld ziet beleedigd,
In de pleitzaal 't regt verdedigt,
Op wiens kruin, met licht omstraald,
De eerekroon der menschheid praalt.

Maar als hij de deugd miskent,
Trouwloos eer en pligten schendt;
Wordt, door goud of gunst bewogen,
't Regt in zijne vuist gebogen,
O, dan krimpt mij 't hart van pijn,
En ik schaam mij mensch te zijn!

Een schandzuil vermaart hem, die Themis onteert,
Al noemt hij zich Meester van 't Regt;
De schatting des braven, die deugd slechts waardeert,
Is eeuwig zijn aanzijn ontzegd. —

Vloeit de wijsheid uit Gods woord
Over 's Leeraars lippen voort,
Is hij trouw in 't werk des Heeren,
Om met needrigheid te leeren,
Biedt hij liefde en vreê de hand,
'k Eer hem als een Godsgezant.

Maar is hij, de dienaar Gods,
Onverdraagzaam, weeldrig, trotsch,
Kan hij d'eersten pligt vergeten,
Liefde uit onbevlekt geweten,
Preek' hij 't woord of leez' de mis,
'k Roem nooit zijn gedachtenis!

Wat zegt het, of 't ambtskleed uw ligchaam versiert,
De mijter uw' schedel bedekt,
Wanneer niet de Godsdienst, wier luister gij viert,
Tot liefde en tot eerbied u wekt? —

Prijken op der Helden dos
Epaulet en vederbos,
Mag er, bij dat praalvertoonen,
Zedigheid van binnen wonen,
Eer den Held dan, die ze torscht,
Als een steun voor Land en Vorst!

Maar wanneer die glans en gloed
'T Hart van hoogmoed zwellen doet,
Slechts hem kittelt om te pralen
En op burgerdeugd te smalen,
Schoon hem lint en kruis versier',
'k Loof hem niet als Batavier.

Slechts ijdel, o Krijgsman! is al uwe praal
En nietig het zwaard in uw hand,
Zoo 't hart daarbij koud is als 't blinkende staal,
Niet klopt voor uw' Vorst en uw Land! —

Schaam' hij zich, die niet beseft,
Dat geen rang den mensch verheft,
Maar dat elk de deugd moet eeren,
Schoon omhuld met ruwe kleêren:
Glorie, niet op deugd gebouwd,
Is gelijk aan klatergoud.

Neen, ik buig geen leden krom
Voor gewaanden adeldom,
Die geen adel is der ziele;
Wie voor goud of grootheid kniele,
'k Buig mij slechts eerbiedig neêr
Voor den man van deugd en eer.

Wie werpt niet, als onkruid, de vrucht van zich heen,
Die geuren noch sappen behield:
'T Is dwaasheid te buigen voor hout of voor steen,
Door licht noch door leven bezield.

'T Zij de mensch den schepter zwaai',
Of het aardrijk ploege en zaai'
En het zweet druipt op zijn spade,
Beide slaat de Hemel gade;
'S Hemels gunst daalt even zeer
En op ploeg en schepter neêr.

IJdel grootheid, rang en pracht!
Allen zijn wij Gods geslacht;
Kindren van denzelfden Vader;
Deugd alleen brengt ons Hem nader:
Hij ontaart, die ontrouw is.
Dit is mijn belijdenis.

Medemblik, 1834. A. LANGEREIS.

MENGELWERK.

ONDERZOEK NAAR DE OORZAAK, WAAROM DE STAD AMSTERDAM EERST IN HET JAAR 1578 IS TOEGETREDEN TOT HET VERBOND DER NEDERLANDSCHE GEWESTEN TEGEN SPANJE.

Door

G. VAN ENST KONING. (*)

De beoefenaar der Geschiedenis van ons Vaderland stelt het zich tot eene aangename taak, de vruchten zijner nasporingen mede te deelen aan tijd- en landgenooten, die het hem dank weten, als zijn onderzoeklievende geest den sluijer heeft weten op te ligten, welke over een of ander belangrijk tijdperk onzer Geschiedenis gespreid lag; maar dubbelen dank zal hij oogsten, wanneer hij van uit het stof der eeuwen getuigschriften te voorschijn brengt, die den roem en luister van het oude *Nederland* kunnen verhoogen, of wel ons doen herroepen het ongunstig oordeel, geveld over de daden en bedoelingen van miskende landgenooten en over gebeurtenissen, die de waarheidlievende Geschiedschrijver niet dan met een weemoedig gevoel heeft geboekstaafd.

Zal het onder anderen bij eenen COMMELIN, BRANDT en WAGENAAR geene smartelijke gewaarwordingen hebben te weeg gebragt, toen zij, bij de behandeling van het tijdperk onzer worsteling op leven en dood met de *Spaansche* moordtrawanten, moesten vermelden, dat de Stad, voor hen en voor velen de dierbaarste veste ter wereld, het langste verwijld had in het afwerpen van het *Kastiliaansche* slavenjuk?

Geen beoefenaar onzer Geschiedenis schijnt tot dusverre te hebben mogen slagen in het ontdekken der oor-

(*) Voorgelezen in twee Letterkundige Genootschappen.

zaken van dit verwijl; en vandaar dan ook de aanleiding tot het maken van gisfingen en gevolgtrekkingen, waarvan de meesten in geenen deele bevredigend te achten zijn voor het *Hollandsch* hart, hetwelk zoo gaarne — en vooral in de tegenwoordige eeuw van miskenning en verguizing der heiligste regten — de roemrijke bedrijven van het voorgeslacht in de weegschaal legt, bij elke nieuwe staatkundige verwikkeling in het geding tusschen waarheid en logen, moed en lafhartigheid, getrouwheid en verraad.

Maar niet alleen den beoefenaar der Geschiedenis, een' ieder onzer, die belang stelt in de eer van zijn Vaderland in het algemeen en van zijne Geboortestad in het bijzonder, moet het smarten, dat op *Amsterdam* de vlek blijft rusten van *Spaanschgezind* te zijn gebleven, zelfs toen nog, toen het triomflied der vrijheid geheel *Nederland* door werd aangeheven.

Voor mij, als hoogschatter en vereerder van mijne Geboortestad, werd het dus eene bron van waar genoegen, toen het mij te beurt mogt vallen, uit eenige oude schrifturen (*), sommige tot nog toe niet algemeen bekende omstandigheden te kunnen aan het licht

(*) Ik bedoel eene groote verzameling originele Brieven, door Koning PHILIPS II, den Hertog VAN ALVA, Don FREDRIK DE TOLEDO, Don JOHAN VAN OOSTENRIJK, mitsgaders den Grondlegger en Handhaver onzer Vrijheid, Prins WILLEM I, geschreven aan de Regering en de Burgerij der Stad *Amsterdam*, en aldaar op het Raadhuis berustende; welke stukken mij zijn bekend geworden uit de gewigtige aanteekeningen nopens de Geschiedenis onzes Vaderlands, door wijlen mijnen onderzoeklievenden Vader, den Heer JACOBUS KONING, nagelaten.

Het ware te wenschen, dat aan deze en andere niet minder belangrijke schrifturen eene meer algemeene bekendheid wierd gegeven, ten einde daardoor een nuttig en gewenscht licht te verspreiden over menige gebeurtenis, door onze Geschiedschrijvers, bij gebrek aan de noodige bouwstoffen, slechts onvolkomen of onjuist geboekstaafd.

brengen, waardoor de blaam, op *Amstels* vest geworpen, zoo niet geheel, dan toch voor het grootste gedeelte, aan haar zal worden ontnomen; — en hieraan zal ik het dan ook gereedelijk dank weten, zoo mijne voordragt uwe belangstelling niet geheel onwaardig wordt geacht.

Wanneer wij door onze Geschiedschrijvers vinden aangeteekend, dat de ten jare 1521 door Keizer KAREL V ingevoerde Inquisitie met een verregaand wreedaardig en bloeddorstig geweld alomme werd gehandhaafd; dan voorzeker baart het geene bevreemding, dat de Hervorming van jaar tot jaar meerder bijval vond, en zelfs werd bevorderd door duizende Roomschgezinden, welke de leer der Hervormden daarom nog geenszins waren toegedaan; — die Hervorming verbreedde van lieverlede hare grenzen, en zulks niettegenstaande eene woeste, onberadene sekte dweepers, bekend onder den naam van Naaktloopers of Wederdoopers, na de Stad *Amsterdam* met schrik en siddering vervuld, en, in weerwil van eenen hardnekkigen wederstand, het Raadhuis te hebben ingenomen, dezen hunnen onbezonnen moedwil met eenen schandelijken dood had moeten boeten; niettegenstaande Keizer KAREL in 1550 de plakkaten tegen de Hervorming had vernieuwd; en niettegenstaande de schandvlek aller Vorsten, de wreedaardige PHILIPS II, met een tijgerhart en tijgerklaauwen, meer moordschavotten deed oprigten, dan er altaren ter eere van den God des vredes te vinden waren; — ik zeg, niettegenstaande dit alles, bleef in *Amsterdam* de zucht tot hervorming toenemen; de Geestelijkheid verloor meer en meer, bij Roomsch en Onroomsch beide, ontzag, achting en vertrouwen, en de Rederijkkamer, uit de bloem der ingezetenen zamengesteld, schroomde niet, bij herhaling tooneelvoorstellingen te geven, waarin de bedorvene zeden der geestelijken werden ten toon gesteld en beschimpt.

PHILIPS VAN MARNIX, die boezemvriend van den Grondlegger onzer Vrijheid, ontwierp in 1566 een

verbondschrift tot het te keer gaan van wereldlijke en geestelijke dwingelandij; en meer dan tweeduizend ingezetenen van *Amsterdam* braveerden door hunne onderteekening de woede en wrok der *Spaansche* overheerschers, wier vlammend oog en dreigend zwaard zelfs ontzag noch vrees meer konden inboezemen, toen de diep vernederde en tot volslagen gebrek gedoemde lagere klasse der burgerij, met eene ongekende en onbegrensde woede, de deuren der bedehuizen vernielende, binnendrong, beelden en kerksieraden te morzel sloeg, en de kleinooden der tempels, als een wettig verkregen buit, langs straat en pleinen met zich voerde.

Dit alles durfde men in *Amsterdam* bestaan, terwijl de banvloek op het Vatikaan geschreven werd, en de doodklok luidde aan de omheining van het schavot!

Maar, honderden van burgers, die de uitvoering van het tegen hen geslagen doodvonnis hadden verijdeld door hunne vlugt naar de overzijde van het kanaal, moesten weldra ook dit hun eenigst toevlugtsoord weder verlaten. Wij zien hen herwaarts keeren met eene slecht getuigde en zwak gewapende vloot. Afhankelijk en ten spel van wind en golven, naderen zij onwillekeurig den mond der *Maas*, — en ALVA's ijzeren roede knakte voor het altaar der vrijheid, in *den Briel* door de Watergeuzen opgerigt. *Amsterdam* hoorde die mare, doch zweeg, en de leus der overheersching bleef op hare torentransen wapperen!

Met gelijke onverschilligheid werd ontvangen en gelezen de brief, door Prins WILLEM, den 1 November 1572, aan de Stad *Amsterdam* geschreven, het getuigenis in zich dragende van 's Prinsen edel hart, onbaatzuchtige bedoelingen en vaderlijke bezorgdheid, gelijk reeds blijkt uit deszelfs aanhef, aldus luidende: „Ghij-
„ lieden moogt verstaen hebben mijne komste in deze
„ landen van Holland, alwaer ik gesint ben te blijven
„ en neffens de goede en wel geanimeerde landzaten mijn
„ leven te hazarderen om te wederstaen de Albanische
„ Tirannije, en 't gemeene vaderland wederom te stellen

„ in 't gebruik van fijne oude vrijheden, neeringe, wel-
„ vaert en geregtigheden; foo als ghijlieden, terwijl ik
„ onder u converfeerde, aen mijn handel altijt hebt kun-
„ nen befpeuren en daervan getuigenis zoudt kunnen
„ geven, indien het de nood vereischte. En gemerkt
„ ghijlieden toen ter tijd geweest zijt een van de fteden,
„ die met fonderlinge naerftigheid ons in dit voornemen
„ fecondeerden — en aengefien dat ons gemoed en affec-
„ tie t'uwaerds alsnog niet verminderd of gealtereerd
„ is, willen wij u vermaend en gebeden hebben, dat ghij
„ u alsnog wilt overgeven en in alles voegen met de
„ andere fteden defes lands, om gezamenlijk en eendrach-
„ tiglijk het goede voornemen te effectueren," enz.

ALVA, de bloeddorftige ALVA, die de bezittingen van duizenden ter dood gedoemde flagtoffers in ongebondenheid verbrast, die de aanzienlijkfte burgers hunne rijkdommen ontroofd had, de met fchuld beladen ALVA gaat van het opzet zwanger, om, als een bankbreukige lafaard, zijne verblijfplaats te ontvlieden, — en *Amfterdam* ontgrendelde voor hem hare poorten, de leus der overheerfching torfchende!

Naarden, wier fterke wallen door het *Spaanfche* kanon geteisterd, wier hechtfte gebouwen in puin en asch verkeerd waren, moest lijfsgenade voor hare burgers van den trotfchen ROMERO fmeeken. Die lijfsgenade werd beloofd. De *Spaanfche* bevelhebber nadert de nog rookende puinhoopen; hij eischt van de uitgevaste, van have en goed beroofde burgers een' vernieuwden eed van trouw aan *Spanjes* Vorst; die eed moet in den tempel Gods worden gezworen; men fpoedt ter deure in; de knieën wil men buigen, om den Almagtige te danken voor het behoud des levens, — en zie! daar branden uit fakristij en bedecel de *Spaanfche* roeren los, om dood en verderf te verfpreiden in de kerkgewelven, waar de juichtoon der duivelen den laatften jammerkreet verdooft van *Naardens* wreed misleide burgerij! — *Amfterdam* zag de vlam uit *Naardens* veste flaan; de meineed der *Kastilianen* bleef voor haar niet verholen;

zij leerde den ongehoorden gruwel kennen; eene kille huivering beving hare bewoners, bij het terugkeeren van den snooden, laaghartigen Veldheer: maar *Amsterdam* — zij hoorde en zag het, en zweeg, en duldde voortdurend de leus der overheersching aan de boorden van *Amstel* en *IJ!* Ook dáár brak het uur der wraak niet aan, toen Don FREDRIK in *Haarlems* wallen een tweede voorbeeld gaf, hoe *Kastilië* den brief van genade en zoen bezegelde met meineed en moord! Ook dit voorbeeld oefende geenen gunstigen invloed uit op *Amsterdam*, evenmin als de brief, weinig tijds na *Haarlems* val in *Amstels* muren ontvangen, van den Prins VAN ORANJE, waarin die onvolprezen Vorst, na eene opsomming der gruwelen, door de *Spanjaarden* hier te lande bedreven, de burgerij aanspoort, om zijne pogingen te ondersteunen tot bevrijding van het dierbaar Vaderland; onder anderen het navolgende betuigende: „Ik „verfekere en belove bij dese, nemende God en de „trouwe, die ik Hem schuldig ben, tot getuigen, dat, „in soo verre als ghij u in dese alsoo gedraegt en kwijt „als getrouwe burgeren en landsaten voor haer vader-„land betaemt, dat die stad van Amsterdam wederom „in haren ouden staet, neeringe en handteeringe zal „hersteld worden. En wilt u ook niet vermijden goed „te doen op 't point van de religie, want onse mee-„ning is geensins iemands conscientie te verstricken of „te bedwingen, maer met een gemeene eendrachtigheid „die landen, staten en steden in haren voorspoed en „neeringe en in hare goede oude wetten, herkomen „en privilegien tegens alle moedwil en geweld der vij-„anden te onderhouden en te maintineeren," enz.

In het laatst van den jare 1574 was de *Zeeuwsche* Admiraal BOISOT het uitgevaste en afgestreden *Leyden* nabij. De belegeraars deinsden terug voor het aanwassend water en den toenemenden moed der Watergeuzen. Met onderdrukte spijt verliet het *Spaansche* leger schans en burgten, en — *Leydens* veege veste was ontzet. Het: „Leve WILLEM VAN ORANJE! leve de Vrijheid!"

drong uit *Leydens* wallen tot in *Amstels* muren door, en het fiere hoofd der waterleeuwen, de wakkere BOISOT zelf, poogt deze gelegenheid dienstbaar te maken aan het voorbereiden eener omkeering van zaken alhier, door het fchrijven van eenen brief aan de *Amsterdamfche* burgerij, aldus aanvangende: „Ten ware, goede „ vrienden, dat uwe oogen bij de Spanjaerden onze „ algemeene vijanden verblind, en zoo men zegt be„ goocheld waren geweest, zoudt ghij over langen tijd „ gemerkt en met der waerheid bevonden hebben, dat u „ dezelve onfe vijanden, die u niet anders gebruiken „ dan als inftrumenten tot kwalijk varen defer landen, „ niet dan brillen en rook zoeken te verkoopen, 't welk „ ten laetften u bekend moet zijn, nu wij met de hulpe „ Gods alle hare geroemde magten, daerop zij zich zoo „ trotfelijk betrouwden, tot fchande gemaekt en weg„ gedreven hebben. En hoewel wij met veel woórden „ 't kwalijk varen defer landen ganfchelijk zouden mo„ gen bewijzen alleenlijk zijnen oorfprong te nemen door „ ulieder hartnekkigheid, zoo willen wij 't zelve nog„ thans niet alleenlijk nalaten, maar ook ganfchelijk „ vergeten, en ons met ulieden in opregte liefde en „ eendragt vereenigen, zoo ghij van 't voorgaende kwaed „ wilt afftaan, en gedenkende de fobere ftaet daer ghij „ u zelven in vint, als van de navigatie (niettegen„ ftaende wij u waters genoeg, luttel tot uwen voor„ deel, gedenken toe te zenden) zoo zeer vervreemd „ zijnde, dat er voor ulieden weinig hoope van beter„ fchap is," enz.

In *Amfterdam* werd die brief met koele onverfchilligheid ontvangen en gelezen; dáár nog werd de ftandaard der vrijheid niet geplant; dáár was het Wilhelmuslied nog geen geliefkoosd volksgezang; want dáár bleef de leuze der overheerfching op rondeel en bolwerk nog wapperen, zelfs vier jaren na *Leydens* vereeuwigd ontzet!

Vanwaar toch dit verwijl in de omhelzing der heiligfte zaak, de vrijheid van het Vaderland? Was in

het oog der *Amsterdamsche* burgerij de worstelstrijd tegen *Spanje* slechts een kamp op leven en dood tot handhaving of ondermijning van *Romes* kerkleer? Neen! want reeds twaalf jaren vóór de afwerping van het *Spaansche* juk had de leer der Hervorming aldaar duizende belijders. Roomsch en Onroomsch waagden het te weifelen, waar het de uitvoering gold eener bulle van het Vatikaan; maar het Escuriaal zag zijne bevelen volvoeren met slaafsche onderworpenheid!

Het belang van den koophandel — zou dit welligt eene voortdurende vriendschappelijke verstandhouding met *Spanje* wenschelijk en nuttig gemaakt hebben? Doch neen! de koophandel, bloeijende onder het zachte bestuur van den jeugdigen KAREL, kwijnde alreede gedurende het laatste tijdperk van 's Keizers leven, en moest alle voorregten en voordeelen derven, toen PHILIPS den schepter der verdrukking en ALVA de toorts der verwoesting zwaaide. Getuige die schare van kooplieden, gedurende de *Spaansche* overheersching der *Amstel*-stad ontvlugt; getuige dat tal van kooplieden, aan *Amstels* boorden teruggekeerd, na het ontrollen van het vendel der vrijheid voor *Amstels* kapitool. Neen! de koophandel, die zenuw van den Staat, die bronaar van *Hollands* welvaart en luister, — de koophandel weigerde aan ORANJE geen' zetel in *Amstels* muren. Neen! zij is onverdiend, de vlek, den koopman aangewreven, dat hij een laakbaar egoïsme tot drijfveer kiest voor zijnen handel en wandel; dat hij met eene koude onverschilligheid de staatkundige stormen gadeslaat, wanneer hem slechts het gouden anker zijner hoop verblijft. Neen! raadpleegt de gedenkschriften onzer menigvuldige worstelingen tegen vreemd geweld en onderdrukking; dáár zult gij met gulden letteren ook de namen geschreven vinden van hen, wier ijver en trouw een hecht cement geworden zijn voor de grondvesten van *Amstels* beurs.

Maar, tot aan den jare 1578 verkeerde de burgerij van *Amsterdam* in geheel andere omstandigheden, dan de overige Steden van *Holland*. *De Regering dier Stad*

was Spaanschgezind. De leden, waaruit die Regering was zamengesteld, oogstten voordeel en aanzien en magt uit hunne voortdurende verknochtheid aan *Spanje.* PHILIPS, ALVA en de overige *Spaansche* onderdwingelanden spaarden geene middelen, om die Regering van zich afhankelijk te houden. Nog heeft de tand des tijds een drietal brieven gespaard, door PHILIPS in de jaren 1573 en 1577 aan de Stad *Amsterdam* geschreven, waarvan de laatste onder anderen de navolgende zinsnede bevat: „ Alzoo wij wel en in 't breede en dickmaels door onse Stedehouders, Gouverneurs en Kapiteynen generael van onse Nederlanden, en in het bijsonder door onsen lieven broeder Heer Jan van Oostenrijk, geadverteert zijn geweest van die volstandigheid en uwe groote getrouwheid, niettegenstaende het groot kwaed en schade, die ghij geleden hebt en nog dagelijks lijdt ter oorzake der troublen en der tweedrachten, — zoo zullen wij niet laten ulieden te hebben in alle behoorlijke en favorabele recommandatien, om u in tijd en stonde, en nadat die occasie en gelegenheid ons gegeven zal wezen, daervoor grootelijks te recompenseren, uitwijzende en conform uwe verdiensten, dewelke, zoo wij verstaen, zeer groot zijn."

Ook van ALVA, Don FREDRIK DE TOLEDO en Don JOHAN VAN OOSTENRIJK zijn er brieven voorhanden, welker inhoud ons de overtuiging geeft, dat de anders trotsche *Spanjaard* tot de laagste vleijerij zijne toevlugt neemt, waar het hem aan gelegenheid ontbreekt, om zijne oppermagt te doen gelden. In die brieven is *Amsterdam* de getrouwste Stad des Rijks, — de Regering zal eene vorstelijke belooning erlangen, — aan onderstand in geld zal het niet falen, — men oefene slechts geduld, want *Spanjes* uitgeputte kassen zullen spoedig gevuld, het *Spaansche* leger weldra voltallig zijn; de Koning zelf zal zijne getrouwe Stad komen bezoeken, om met eigene hand aan de Regering, voor bewezene trouw en gehechtheid, het getuigschrift zijner vorstelijke genegenheid en genade aan te bieden.

De Geestelijkheid en de Regering beijverden zich minder, om het volk *Roomschgezind*, dan *Spaanschgezind* te houden. In naam van den Vorst der *Kastilianen*, werd door den *Spaanschen* krijgsknecht van de burgerij met geweld gevorderd, wat de Geestelijkheid aan geld of goed verlangen mogt; in brooddronkenheid werd, bovenal in het Minderbroeders-klooster, de zuurgewonnen penning verkwist, die der nijvere burgerije werd afgeperst. Aan de brasserijen dier kloosterlingen nam de Regering zelve deel, en met haar werden aan den rijkvoorzienen disch telkens nieuwe middelen beraamd en vastgesteld, om de *Amsterdamsche* burgerij in de *Spaansche* slavenketen geboeid te houden.

Groot, wel is waar, was het getal der ingezetenen, die deze boeijen konden verbreken, — aanzienlijker de morrende burgerij, dan de *Spaansche* krijgsmagt; maar grooter dan deze het getal der geestelijken, die, ontvlugt uit de overige Steden van het vrijgevochten Vaderland, in *Amsterdam* een veilig toevlugtsoord hadden gevonden. Omgeven door zulk een legioen van wachters en handlangers der dwingelandij, kon het der Regeringe niet moeijelijk vallen, de naar vrijheid hakende burgers jaren achtereen in toom te houden, en elken kreet van verontwaardiging met gevangenis en dood te straffen. Wee hem, die het wagen durfde, zijne regten als mensch en als burger te doen gelden! Wee den vriend van ORANJE en het Vaderland, wanneer hij ter gunste der vrijheid eene enkele verzuchting deed hooren! Al mogt het hem ook gelukken, de onwraakbaarste getuigen te berde te brengen van zijnen standvastigen ijver voor de leer der Roomsche kerk, als ketter werd hij in den kerker geworpen, en als ketter naar het schavot gesleurd; zoodat de beroemde SIMON STIJL, in zijne *Opkomst en bloei der Nederlanden*, teregt heeft aangemerkt, „dat een iegelijk zich in gevaar bevond van zoo „wel op valsche als op ware beschuldigingen huis en „have, ja het leven te verliezen.” Neen — de Inquisitie hield geene zittingen meer tot instandhouding van

het geloof; zij was in *Amsterdam* (reeds met den naam van *Moorddam* bestempeld) een staatkundige Bloedraad geworden, tot uitdooving van het vuur der vrijheid, in het hart der burgeren ontgloeid. Aan de Geestelijkheid en de Regering alleen — aan de burgers niet — was het te wijten, dat *Amsterdam* zoo spade toetrad tot het verbond voor vrijheid en onafhankelijkheid, door de *Nederlandsche* gewesten gesloten.

Eindelijk, en wel in het begin der maand Februarij 1878, brak in deze Stad het gezegend uur der verlossing aan; en wij zeggen gereedelijk den grooten Dichter ANTONIDES, in zijnen *IJstroom*, na:

„ De vrijheid, t' Amsterdam zoo lang een tijd verschoven,
„ Stak eindlijk dus haar hoofd met grooter aanzien boven."

Maar niet de Geestelijkheid, niet de Regering opende vrijwillig de poorten voor ORANJE's legermagt, versterkt door zeer vele *Amsterdamsche* burgers, die de Stad hunner geboorte van tijd tot tijd hadden verlaten, ja uit dezelve, onder anderen in den jare 1567, in zulk eene groote menigte waren gevlugt, dat er gebrek aan schepen was, om die vlugtelingen naar elders te vervoeren. Het gezegde leger had reeds sedert geruimen tijd den omtrek der Stad bezet, en allen toevoer van levensmiddelen derwaarts verhinderd. De bezetting en de Geestelijkheid begonnen reeds te deelen in het gebrek, dat de burgerij tot wanhoop bragt. Op nieuwe beloften uit *Spanje* kon men rekenen, op hulp niet. Eene veeljarige ondervinding had dit bewezen, en, hiervan overtuigd, bragt de wet der noodzakelijkheid de Regering tot het besluit, om onderhandelingen aan te vangen met de afgevaardigden uit het Staatsche leger, wier woorden en daden getuigenis gaven, dat ORANJE alleen ter bevrijding van het Vaderland, en geenszins ter vervolging van andersdenkenden in geloofszaken, het harnas had aangegespt; en vandaar dan ook zijne vrijgevigheid in het onderteekenen der *Poincten en Artikelen van Satisfactie, aan de Regering en de Geestelijkheid den* 8

Februarij 1578 *geaccordeerd*, waarbij dezelve in hare verfchillende betrekkingen en daaraan verbondene magtsoefening werden bevestigd. Eerst een' geruimen tijd daarna, toen van het geduld en de lijdzaamheid der ingezetenen eene te zware proef gevorderd werd, vernietigde der burgeren woede den zoenbrief, door ORANJE verleend aan eene Regering, die, door hare voortdurende gehechtheid aan *Spanje*, WILLEM's liefdevolle befcherming met fnoode ondankbaarheid beloonde.

Gelukkig het tijdperk, dat wij beleven! In de ftaatsorkanen, die wij met beraden moed en onwankelbaar vertrouwen op den God onzer Vaderen verduren, wordt met hart en lippen de Vorst gehuldigd, die ons beftuurt, en de Regering geprezen, die onze belangen behartigt. Vruchteloos is elke poging van buiten, om hier een' fcheidsmuur op te rigten tusfchen de Regering en het volk; beider belang, beider doel is één; en waar eendragt in paleis en ftulp gehuldigd wordt, daar breekt een zegenend licht de uchtendnevelen door, om vrede en welvaart te verfpreiden over den aanbrekenden dag, die eene rijke belooning zal fchenken voor trouw en volharding, gehechtheid aan den Koning, en liefde voor het Vaderland.

Neen, wij ftaan den bondel pijlen
Uit ons wapenfchild niet af:
't Was de Godheid, die ze ons gaf.
Moog' de vredeölijf verwijlen,
Eendragt zwaait den veldheersftaf.

Holland buigt het hoofd niet onder,
Met verdeelden burgerzin.
Hoort het, ftulp en tempeltin!
Allen treft ons de eigen donder,
Daalt een noodweêr *Holland* in.

Breekt (maar nimmer ongewroken)
Vreemd geweld hier ftaf en ftut,
Door geen vriendentrouw befchut,
Dan zal 't puin, dat wij zien rooken,
't Puin zijn van paleis en hut.

Maar, van uit den mist der tijden,
  Daagt een onbewolkt verschiet.
  Twijfel, wijk! bezwaren, vliedt!
Eensgezindheid bouwt in 't strijden
  Burgten, sterker dan graniet.

Hecht en hechter wordt de pijler,
  Holland, van uw staatsgebouw!
  Dekke *Euroop* een nacht van rouw,
Hollands rotsmuur wordt te steiler:
  Vorstendeugd kweekt burgertrouw.

Tijdstroom! voer, op kalmer baren,
  Kalmer levensuren aan;
  Kem ze glad, uw breede baan;
Gun ons, rustig door te varen,
  Wie uw branding doet vergaan!

Op verbeeldingsvleug'len zweef ik
  't Vierspan van den tijd voorbij,
  Van een blind vooroordeel vrij;
In een later eeuwkring leef ik;
  Zoete mijm'ring boeit me aan 't *IJ*.

Rijker is geen bosch aan twijgen,
  Dan die stroom aan drijvend hout,
  Met zijn' looverdos van goud;
Hofkabaal en wangunst zwijgen,
  Bij den feestzang in dat woud.

Zie, voor *Zeemanshoop*, dien grijzen,
  In het oog dat jeugdig vuur!
  Zie op *Amstels* pallnuur,
Op het woelig dok hem wijzen,
  Als op 's werelds voorraadschuur!

Hoor met geestdrift hem gewagen,
  Welk een eerpalm *Holland* droeg,
  Toen de *Belg* aan 't muiten sloeg,
En de *Schelde* een boei moest dragen,
  Die zij voor den *Amstel* vroeg!

„ Driewerf (zegt hij) luid geprezen,
„ *Hollands* eendragt, *Hollands* moed,
„ Met ORANJE's legerstoet!
Zou wel *Holland Holland* wezen,
„ Als geen WILLEM 't had behoed?"

God! zie gunstig op mijn bede:
Schenk vervulling aan mijn' droom;
Sterk onze eendragt; ban den schroom;
Spaar den Koning; geef ons vrede;
Zegen *IJ*- en *Amstel*-stroom!

ATHENE IN AUGUSTUS 1833.

Nadat *Griekenland* het juk der *Turksche* overheersching had afgeworpen, en het burgerlijk bestuur een' geregelden gang begon te nemen, werd eindelijk goedgevonden, den zetel der Regering te *Athene* te vestigen. Volgens een berigt uit *Napoli di Romania* van 6 November l. l. hield men aldaar zich bezig, om denzelven te verplaatsen naar die stad, aan welker naam zoo vele belangrijke herinneringen zijn verbonden. Reeds vroeger was derwaarts eene *Commissie* van drie personen gezonden, die alle bewoonbare en zelfs een aantal nog onbewoonbare huizen in beslag moesten nemen voor de huisvesting der ambtenaren van hoogeren en lageren rang, welke spoedig aldaar verwacht werden.

Welligt zal het velen onzer Lezeren niet ongevallig zijn, iets van den tegenwoordigen toestand der stad te vernemen, die tot hoofdstad van het herboren *Griekenland* werd gekozen. Wij deelen dus het volgende berigt mede, dat wij overnemen van eenen reiziger, die in Augustus 1833 *Athene* bezocht.

Het was reeds nacht, en de sterren vonkelden helder aan den donkerblaauwen hemel, toen wij den *Piraeus* (haven van *Athene*) binnenliepen. Ten twee ure namiddag had ons vaartuig de reede van *Aegina* verlaten; maar er was zoo weinig wind, dat wij slechts langzaam

voortdreven. Ter linkerhand lag de kust van *Epidaurus* en, de *Isthmus* met zijne bergen — voor ons en regtsaf het uitgestrekte strand van *Attika*. Tot dat het donker werd, hadden wij de rots, waarop de *Akropolis* der stad van MINERVA rust en de laatste zonnestralen schenen, in het gezigt; derwaarts zagen wij verlangend uit. Des avonds noodzaakte de wind ons om te laveren, ten einde de naauwe haven te kunnen binnenloopen. Tweemaal bevonden wij ons nabij *Salamis* en aan den ingang van het kanaal, hetwelk dit eiland van het vaste land scheidt. Alhier viel de zeeslag voor, in welken eertijds de magtige Koning der *Perzen* moest onderdoen voor het kleine, maar heldhaftige *Griekenland*.

Eindelijk hadden wij *Porto-Leone* bereikt; ons ligt vaartuig kon digt aan het strand ankeren. Het was te laat, om aan wal te gaan. Ook zouden wij op het land geene betere gelegenheid gevonden hebben, dan op het verdek, alwaar ik mij uitstrekte, gelijk ik reeds dikwijls had gedaan. Hoe ging, hoe vloog de geschiedenis van het land, welks kusten in eene flaauw geteekende, hier en daar door enkele lichten afgebrokene, donkere streep voor mij zich uitstrekten — hoe vlogen alle herinneringen en droomen van *Athene* en *Griekenland* uit den tijd mijner jeugd voorbij mijn inwendig oog! Stilte heerschte rondom ons. Nu en dan hoorde men slechts de stem van eenen bootsman of het kabbelen des waters tegen een naderend vaartuig. Anders bemerkte men geen geluid op zee. De nacht was koel, offschoon wij den 14den Augustus hadden; er viel een zware dauw. De zeilen waren opgerold, en in onze nabijheid ankerden meer schepen, om insgelijks den dag af te wachten.

De morgen brak aan. Voor ons lag een vlak strand met weinige woningen en pakhuizen — alles, wat er van het tweede *Athene* hier ter plaatse was overgebleven. De tolbeambten onderzochten de schepen en de pakgoederen der reizigers. Het duurde tamelijk lang, eer ik vrijheid kreeg, om te gaan, waar ik wilde; want gedurende den nacht waren van *Syra*, van *Zea*, van

Aegina vaartuigen, met timmerhout, met vruchten enz. beladen, aangekomen, en omtrent deze moest eerst het onderzoek geſchieden. Eindelijk kon ik naar een paard omzien, dat mij naar *Athene* zou brengen; daar ſtonden er velen gereed, die tot rijden en lastdragen beſtemd waren. De ſlechte herberg deed mij niet lang vertoeven. Door eenen geleider vergezeld, begaf ik mij ſpoedig op weg. Ter regterhand hadden wij eenige hoogten en verſchanſingen, waar de dappere KARAISKAKI den 4 Mei 1827 op het veld der eere viel. Weldra bereikten wij het olijvenbosch, dat door de vlakte van *Attika* zich uitſtrekt. Door de openingen van het bosch, en zelfs over de boomen heen, zagen wij de heuvels, die de ſtad inſluiten; voorts de *Akropolis*, den *Pnyx* (eenen door SOLON voor het houden van vergaderingen beſtemden heuvel), de hoogte van het *Muſeum*, den berg *Anchesmus*, in een' wijderen half kringvormigen omtrek de fraaije bergketen, uit welker hoofdgroep de honigrijke *Hymettus* ter regterhand zich verheft. Eene wending van den weg bragt ons voorbij eene kleine kerk; de ſtad lag voor ons, en digt achter hare lage muren de tempel van THESEUS. *Beijerſche* krijgslieden hadden de wacht bij de poort.

Het is moeijelijk, den indruk te beſchrijven, welken *Athene* op den reiziger maakt. De herinneringen zijn te menigvuldig; de gewaarwordingen verdringen elkander te zeer. Eene ganſche jeugd ſtijgt als uit het graf; maar zij bevindt zich alleen en verlaten in de tegenwoordige wereld, die treurig is en eene woeste ledigheid vertoont. De bouwvallen van het nieuw *Athene* bedekken die van het oude. Elk tijdperk, dat na *Griekenlands* ſchoone dagen volgde — het *Romeinſche*, het *Byzantijnſche*, het *Frankiſche*, het *Turkſche* heeft zijne puinhoopen op die van het naastvoorgaande geſtort, en boven deze verwoestingen verheffen zich de eenzame overblijfſelen van oud-*Griekſchen* roem en van oud-*Griekſche* grootheid reeds ſedert eeuwen. Dat *Athene*, hetwelk de vrijheidsoorlog onzer dagen heeft overgelaten, gelijkt meer een

groot, met bouwvallen bedekt veld, dan eene ſtad. Men komt geheele ſtraten door, alwaar hoopen puin de plaats der huizen innemen en dikwerf den weg verſperren, zoodat men over nedergeſtorte ſteenen en laag muurwerk moet heenklimmen, en dan niet zelden de rigting verliest, daar men ſoms in eene engte geraakt, door welke niemand te paard of te voet kan komen. Over ingeſtorte huizen en open geblevene voorpleinen geraakt men uit de eene ſtraat in de andere. Die eene *Turkſche* ſtad gezien heeft, weet, hoe onregelmatig en hoekig daar alles is, hoe naauw de ſtraten zijn, hoe, naar de ſtraat toe, de woningen dikwijls ſlechts een hooge muur ſchijnen, en door tuinen of vrije ruimten omgeven zijn; nu verbeelde men zich hierbij de verbindings- of ſcheidsmuren nedergeſtort, van de huizen ſoms niets, dan de naakte wanden, overgelaten, hoopen van ſteenen, gebroken balken, de halve en meermalen de geheele breedte der ſtraat gevuld met allerlei verward door elkander liggende overblijfſelen van voormalige gebouwen — zoo heeft men eenig denkbeeld van den doolhof, waaruit het tegenwoordige *Athene* grootendeels beſtaat. Alles heeft een treurig aanzien. Door vlammen en rook zwart geworden, ſtaat hier en daar muurwerk, dat elk oogenblik dreigt in te ſtorten. Half verwoeste kerken toonen hare met beſchadigde afbeeldingen van *Madonna's* en Heiligen bedekte wanden, met vervallene dakgewelven, met deels ſtaande, deels ingeſtorte zuilen en bogen; bijkans geen gebouw is onbeſchadigd gebleven — allen dragen meer of min ſporen van geweldige en niets ſparende verwoesting. De *Muzelman* brandde en moordde in den naam van ALLAH en van den Profeet; de *Griek* op zijne beurt vernielde en plunderde in den naam aller Heiligen van zijnen kalender, en de *minaret* moest voor de aan kerken toegebragte ſchade boeten. De voormalige hoofd-*moskee* is den krijgslieden ingeruimd, en van de *Akropolis* waait de blaauwe en witte vlag met het kruis.

Zoo vele reizigers hebben *Athene*, de *Turksch-Griek-*

ſche ſtad, gezien en beſchreven, dat men zich het uitwendige gemakkelijk kan voorſtellen. Tuinen met citroen- en oranjeboomen en de menigvuldige welriekende bloemen van het zuiden lagen verſtrooid tusſchen de woningen. Het oude *Athene* was nooit eene bij uitnemendheid fraaije ſtad, niettegenſtaande de grootſche en openbare gedenkteekenen; het nieuwere zal het even min geweest zijn, doch zekere welvaart werd er genoten, terwijl er bedrijvigheid plaats had onder de ongeveer tienduizend zielen ſterke bevolking, en de onderdrukking daar geringer was, dan in andere gedeelten van *Griekenland*. Van dat alles kan men naauwelijks eenig ſpoor meer ontdekken. Het is wel waar, dat er enkele goede, zelfs eenige fraaije nieuwe huizen gebouwd zijn geworden: toen de *Turken*, uit hoofde van verdragen, genoodzaakt waren, *Attika* en *Negropont* te verlaten, kocht menig *Griek* voor weinig gelds aanmerkelijke bezittingen en verrijkte zich plotſeling; maar over het algemeen heerſchen er armoede en ellende. Nederige hutten en armoedige winkels nemen benevens de bouwvallen de meeste ruimte in. Met moeite vindt de vreemdeling een verblijf; want er is ſlechts ééne herberg, en deze trekt, ten nadeele des reizigers, partij van de gedwongene nering. De onzekerheid, waarin men destijds nog verkeerde, of *Athene* werkelijk de hoofdſtad van het nieuwe *Griekſche* rijk zou worden, hield de meesten van bouwen terug. Daarbij kwam bovendien het vermoeden, dat misſchien het grootſte gedeelte der tegenwoordige plaats verlaten, en de hooger gelegene vlakte aan de oostzijde gekozen zou worden.

Zeer heet waren de zomerdagen, welke ik hier doorbragt. In de benedenſtad rees de *thermometer* van REAUMUR tot bijna 32°; de enge, met puin gevulde ſtraten waren als ovens. Honderdduizenden muggen, eene vóór de verwoesting onbekende, maar ſedert bijkans onverdragelijke plaag, roofden de rust bij dag en nacht. Gedurende de middaghitte waren de ſtraten als uitgeſtorven; eerst tegen den avond waagde men het uit te

geen. Dan vertoonden zich groepen menſchen voor de woningen; de mannen zaten op de bouwvallen en rookten, de vrouwen ſnapten, of hielden met eenig handwerk zich bezig. Als ik op een' zondagavond van eene wandeling terugkeerde over de heuvels en om de zuidzijde van de *Akropolis*, zag ik in de nabijheid der *Lantaarn van* DEMOSTHENES eenige jonge mannen de *Romaika* danſen. Viool en *mandoline* begeleidden de afgemetene, ingewikkelde bewegingen van den bevalligen dans, die de *Griekſche* kleederdragt vordert, gelijk de *Bolero* de *Spaanſche*. De vrouwen zaten met de kinderen in het rond, naar het vermaak ziende, en zich verkwikkende met de verkoelende, geurige meloenen, welke van *Thebe* en de *Cycladiſche* eilanden in groote menigte aangevoerd worden, als zijnde voor rijk en arm, bij de drukkende hitte, eene zeer welkome en heilzame verſnapering.

Daar, waar het fraaije gedenkteeken der *Achamantiden* — zeker de kleinſte tempel, die er is, eens aan BACCHUS gewijd en thans onder den zonderlingen naam van *Lantaarn van* DEMOSTHENES meer bekend, (een *Engelschman* wilde onlangs denzelven koopen en naar zijn vaderland overvoeren, gelijk een zijner landslieden den *Sibillen*-tempel te *Tivoli*) — ſtaat, was nog vóór weinige jaren een *Franciskaner* klooster, hetwelk deelde in het algemeene lot, dat in dit gedeelte der ſtad bijkans alle gebouwen heeft getroffen. De eenige monnik, die het aldaar tot het laatſte uithield, bevindt zich thans in *Pera*. Dit klooster was het gewone verblijf der *Frankiſche* reizigers, bijzonder der *Engelſchen*. Hier vertoefde *Lord* BYRON bij zijn tweede bezoek te *Athene*, ten jare 1811. Men kan deze verwoeste, eenzame plaats niet beſchouwen, zonder zich te herinneren, dat de grootſte dichter van het hedendaagſche *Engeland* hier leefde, — dat een gedeelte van zijnen *Childe Harold* hier geſchreven werd. De voortbrengſelen van BYRON's vernuft behelzen menige herinnering aan deze plaats; de *Pelgrimſchap*, de *Vloek van Minerva*, de

Giaur leveren even getrouwe als levendige schilderingen van *Attika*. In alle deze stukken bemerkt men eene sombere stemming, die niemand weren kan, welke dit, thans in zijne verwoesting nog zoo belangwekkende land voor zich uitgebreid ziet. Men moet deze aandoeningen geenszins met die vergelijken, welke *Italië* verwekt. *Italië* heeft ook zijne somberheid en zijne bouwvallen, doch het heeft tevens iets groots, zijnen bloedigen, maar verhevenen middeleeuwschen tijd — het heeft zijnen roem van latere eeuwen; — *Griekenlands* bergen daarentegen schijnen door den adem der verwoesting verzengd te zijn; in deszelfs vlakten heeft langer, dan ééne eeuw, de barbaarschheid gehuisvest; over deszelfs steden is de doodsengel heengegaan; tusschen den vroegeren, schoonen tijd en ons ligt eene wijde, donkere, ijzingwekkende klove, jaar op jaar, bijna zonder naam, zonder herinnering, zonder geschiedenis!

Uit mijn venster, ten huize van den *Russischen Consul*, dat op een der hoogste punten van de stad is, zag ik, in eene door de steile zijden van den *Hymettus* in den achtergrond beperkte vlakte, de poort van HADRIANUS, de zuilen van eenen aan den *Olimpischen* JUPITER gewijden tempel, welke door PISISTRATUS begonnen, door den *Syrischen* Koning ANTIOCHUS EPIPHANES voortgezet, en door Keizer HADRIANUS, 650 jaren na den aanvang van het bouwen, voltooid werd. Een nieuwe, schoone tijd was voor *Griekenland* onder de *Romeinsche* Keizers van de derde eeuw aangebroken — niet meer die van de vrijheid der oude dagen, maar, na de gruwelen der laatste burgeroorlogen van de *Romeinsche* Republiek, een tijd van vrolijker levensgenot, van liefde voor kunst en wetenschap, van dikwijls verkeerden, maar toch ook veel goeds bevorderenden lust tot wijsgeerig onderzoek. — Naar dezen kant leidde mij gewoonlijk vroeg of des avonds laat mijn weg. De poort, welke nog steeds tot ingang in de stad dient, uit roodachtig, blinkend *Pentelisch* marmer opgerigt, fraai, maar evenwel reeds het

verval van den zuiveren ſmaak in de bouwkunde bewijzende, is aan beide zijden voorzien met opſchriften, die aan den eenen kant de ſtad van THESEUS, aan den anderen die van HADRIANUS aanduiden. Voor dezelve en tot aan den tempel van den *Olimpiſchen* JUPITER waren dagelijks eene menigte landlieden verzameld, welke hun koren door paarden lieten uittreden; op deze wijze geſchiedt namelijk het dorſchen in *Griekenland*. Slechts zestien van de honderdtwintig zuilen, welke eenmaal dien tempel verſierden, ſtaan nog op de grondſlagen, welke eenen omtrek van meer dan tweeduizend voeten ſchijnen gehad te hebben; tot dezelven, gelijk tot alle *Atheenſche* gebouwen, leverden de groeven van den berg *Pentelicus* den ſteen, welke door zijn roodachtig wit eene zoo ſchoone werking doet. In de nabijheid ſtroomt de *Ilisſus*, die aan den voet van den *Hymettus* ontſpringt; gelijk de meeste, in de fabelen en in de geſchiedenis vermaarde rivieren van *Griekenland*, is ook deze onbeduidend en in den zomer bijna zonder water. De zoo beroemde bron *Kallirrhoë* (de ſchoonvlietende), van welke reeds HERODOTUS gewaagt, daar hij de ruwe behandeling, door *Pelasgers Atheenſche* knapen en meisjes, die water ſchepten, aangedaan, vermeldt, doet haar beekje in den *Ilisſus* ſtroomen. Daarbij is het kleine eiland, waarop de tempel der Zanggodinnen ſtond; dorre ſtruiken en distelen bedekken de weinige overblijfſelen van het muurwerk. Twee hoopen ſteenen duiden, een weinig meer noordwaarts, de plaats aan, waar eene brug over den ſtroom leidde naar de groote renbaan, die, meer dan zeshonderd voeten lang, oorſpronkelijk aan de *Panathenaeïſche* ſpelen gewijd was, doch door dien HERODES ATTICUS, die in den ſchoonen tijd der ANTONIJNEN *Klein-Azië* en *Griekenland* met gebouwen verrijkte en het grootſte gedeelte van zijnen ongemeenen rijkdom tot zoodanige einden beſteedde, met zitplaatſen van *Pentelisch* marmer verſierd werd, en thans nog, van alle ſieraden beroofd, door den wijden omvang en door het ruime uitzigt in de

Attische vlakte, den aanschouwer in verbazing zet. Dor en rotsachtig is de bodem aan deze gansche zijde. Van het *Lyceum*, van de waterleiding van HADRIANUS, welke den naar den *Pentelicus* leidenden weg doorsneed, en waarvan in het midden der vorige eeuw nog overblijfselen bestonden, ziet men nagenoeg niets meer. De inwoners der stad moeten het betreuren, dat dit grootsche werk der *Romeinen* niet onderhouden is geworden; want in deze dagen zoo wel, als van ouds, gevoelt men het gebrek aan water zeer spoedig, daar de bronnen niet rijkelijk vloeijen.

Vruchtbaarder en liefelijker, dan de oostelijke vlakte, is die aan de westzijde der stad, welke door den van den berg *Parnassus* afstroomenden *Kephisus* (*Cephissus*) en door eenige aan den *Anchesmus* ontspringende beken wordt besproeid. Men ziet daar vele tuinen en zaaivelden, en benevens olijfboomen ook vele woningen, waaronder een landhuis van den *Engelschen* Admiraal MALCOLM bijzonder de opmerkzaamheid trekt. Hier kan men denken aan TRIPTOLEMUS, wien CERES in den landbouw onderwees. Derwaarts liep eens de *Heilige Weg*, met de grafteekenen van menigen edelen *Atheners* versierd; daar was de *Akademie*, waar voortreffelijke wijsgeeren gewandeld en geleerd hebben; daar ziet men nog den heuvel *Kolonos*, alwaar SOPHOCLES het tooneel van een zijner beroemde stukken plaatst. Elke voetbreed gronds heeft hier groote en roemrijke herinneringen.

De oudheden, welke de tegenwoordige stad binnen haren omtrek insluit, zullen er bij winnen, zoo het plan tot een' nieuwen aanleg doorgaat. Thans zijn dezelve ten deele half verborgen; nieuwe, met afstekende kleuren geverwde woningen belemmeren al te zeer de schilderachtige werking en den gunstigen indruk. Deze gedenkteekenen zijn meest uit den tijd der *Romeinen*. De *Toren der Winden*, zoo als men het *Horologium* van ANDRONICUS CYRRHESES, dat eertijds als zonnewijzer en als wateruurwerk tevens diende, naar de

acht niet zeer fraaije beelden van de Goden der winden, die hetzelve omgeven, plagt te noemen, was eenmaal een *tekieh* der dansende *Derwischen*. Offchoon van bevalligen bouw zijnde, moet dezelve toch onderdoen voor den *Fanari* van DEMOSTHENES, en verliest vooral hierdoor, dat de bodem in het rond te zeer werd opgehoogd — dien ten gevolge is de onderste verdieping beneden den grond en moet men dus afdalen. Aan eenen muur in de nabijheid herkent men nog de overblijffelen van eene voormalige waterleiding. Niet verre van daar staan de schoone *Dorische* zuilen van den onder AUGUSTUS gebouwden zuilengang der nieuwe *Agora* (markt), en voorts, op geringen afstand, tien, met eenen muur en met eene kleine kerk verbondene, *Korinthische* zuilen, waarschijnlijk de overblijffelen der grootsche *Stoa* of zuilengang van Keizer HADRIANUS. Aan het westeinde der stad, digt bij den muur en vrij hoog boven de naaste woningen zich verheffende, staat de tempel van THESEUS, die onder alle de gebouwen van *Athene* het best bewaard is gebleven. In eene kerk veranderd zijnde, ontging dezelve de verwoesting. In een' schoonen, doch, wat de evenredigheden aangaat, minder edelen stijl, dan de gedenkteekenen uit den tijd van PERICLES, verrast dit, den *Atheenschen* held gewijde, werk van MIKON ons thans daardoor, dat hetzelve meer, dan eenig ander, ons een volkomen beeld van een' *Griekschen* tempel geeft. Men zoude zich kunnen verbeelden, dat nog de oude tijd, de dienst der oude Godheden bestond, ware het niet, dat de *Athener* van onze dagen, die in het gebouw treedt, ons de werkelijke wereld zoo duidelijk herinnerde. Eenige der groote steenen van den voorgevel werden vóór weinige jaren door eenen *Turk* uit moedwil losgebroken en naar beneden geworpen; daar liggen dezelve nu nog, beneden aan de trappen, als wachtende op herstelling. Deze is de eenige schade van beduidenis, welke het gebouw uitwendig heeft geleden.

Om de *Akropolis* te beklimmen, moet men verlof van den *Beijerschen* opperbevelhebber vragen. De weg, langs de PANS-grot en de bron *Klepsydra*, leidt door het meest verwoeste gedeelte der stad. De herhaalde belegeringen van den burg veroorzaakten die onheilen. Aan drie zijden loopt de rots, waarop de vesting is aangelegd, steil in het dal neder; aan derzelver voet, tegen de zuidoostelijke helling, lag eenmaal het *Dionysische theater*; een gebouw, aan schouw-

ſpelen voor het volk gewijd, en thans nog kenbaar, wat vorm en uitgeſtrektheid betreft; ten tijde van AESCHYLUS werd het begonnen, en kon meer dan 30,000 toeſchouwers bevatten. Aan de westzijde, alwaar de ganſche breedte niet meer dan 168 voeten bedraagt, is de rots toegankelijk. Bij den naar de ſtad gerigten muur, welken men den *Pelasgiſchen* noemt, terwijl die op de zuidzijde, naar den bouwer, de *Cimoniſche* (muur van CIMON) heet, ziet men nog overblijfſelen van zuilen des ouden, door de *Perzen* verwoesten, tempels van MINERVA. In het algemeen doet deze muur, met het lapwerk uit alle eeuwen en met de half vervallene *bastions*, eene ſchilderachtige werking. Een hooge toren, die aan den kant des ingangs een wezenlijk gedeelte der vestingwerken uitmaakt, herinnert ons den tijd der middeleeuwen, toen, na de verovering van *Konſtantinopel* door de Kruisvaarders, terwijl WILLEM DE CHAMPLITTE en GOTTFRIED DE VILLE HARDOUIN *Morea* onderwierpen, hier eene Hertoglijke regering door den *Bourgondiër* OTHO DE LA ROCHE (die in den beginne den titel van *Grootheer* — *Megas-Kyros* — aannam) en later door WOUTER VAN BRIENNE geſticht werd, wiens afſtammeling van denzelfden naam tegen de *Florentijners* (die hem echter weldra met ſmaad en ſchande verjoegen) uittrok; toen de ACCIAIUOLI, eene *Florentijnſche* familie, in 1364 Hertogen van *Athene* werden, tot dat de laatſte derzelven, FRANCESKO, in 1456, zich aan MAHOMED II moest onderwerpen, ten tijde dat de PALAEOLOGEN *Morea* verloren.

Door de poort, door de ook in de verwoesting nog zoo ſchoone *Propylaeën*, een grootsch werk van PERICLES, zoo wel tot verſterking als tot ſieraad van den burg dienende, komt men op de vlakke hoogte der rots; links heeft men het *Erechteium*, regts het bewonderenswaardigſte gedenkſtuk van *Griekſche* bouwkunst, dat tot onzen tijd gebleven is, het *Parthenon* (tempel van MINERVA). Maar hoe geheel anders ziet het er op deze met puin en verdord gras en ſtruiken bedekte plaats thans uit, dan weleer in de dagen van *Griekenlands* bloei, toen de *Panathenaeïſche* optogt, met het door raderwerk voortgedreven vaartuig, met het geborduurde voorhangſel voor het heiligdom van MINERVA, hier zijne pracht ten toon ſpreidde, en onder den helderen hemel, onder de vrolijke zon van *Griekenland* — die, gelijk de dichter

zegt, alles is, wat aan hetzelve overbleef — offerdamp en gebeden deed opftijgen!

Men moet niet de oude *Turken* befchuldigen wegens de verwoesting van het *Parthenon*; de *Venetianen* onder FRANCESKO MOROSINI, den verdediger van *Candia* en den heroveraar van den *Peloponnefus*, waren het, wier op den *Pnyx* en op den heuvel van het *Mufeum* opgerigte batterijen den 28 September 1687 de zuidzijde van den tempel in puin fchoten — het was MOROSINI, die de pilaren fchond — het was *Lord* ELGIN, die het gebouw van deszelfs fchoonfte fieraden beroofde. De *moskee*, welke het middelfte gedeelte van het *Parthenon* inneemt, is thans verlaten; de eerdienst van MINERVA moest voor de Christelijke, deze voor de *Mahomedaanfche* wijken, en nu is wederom de beurt aan gene gekomen. Nedergeftort onder eenen hoop van puin en aarde ligt de noordelijke zuilengang van het *Pandrofium* — treurig verminkt zijn de fraaije *Caryatiden* (*) des tempels van MINERVA, de Befchermgodin van *Athene*. De jongfte belegeringen hebben daaraan veel fchade toegebragt.

Heerlijk is het gezigt van de hoogte der *Akropolis* op de vlakte van *Attika*. Aan de zuidwestzijde der rots geplaatst, ziet men regt voor zich de nog merkwaardige overblijffelen van het *Odeum*, dat HERODES ATTICUS ter eere van zijne gemalin, REGILLA, naar welke het dikwerf ook genoemd werd, liet oprigten. PAUSANIAS befchrijft het als het fchoonfte gebouw van deze foort in *Griekenland*. Verder ziet men, door eene aanmerkelijke diepte van de *Akropolis* gefcheiden, eene eertijds, even als het dal aan de noordzijde van den burg, met woningen, doch thans ten deele met koren, ten deele met kreupelhout bedekte rij van heuvelen, waarvan de oostelijkfte en hoogfte die van het *Mufeum* is, met het gedenkteeken van ANTIOCHUS PHI-

(*) De inwoners van *Carya*, in den *Peloponnefus*, fpanden weleer met de *Perzen* zamen tegen hunne landgenooten, de *Grieken*, welke, na het behalen der overwinning, eene geduchte wraak namen. Zij doodden namelijk de mannen, verdelgden de ftad, en veroordeelden de vrouwen tot levenslange flavernij, waarin zij echter hare gewone kleeding niet mogten afleggen. Afbeeldingen van zoodanige flavinnen heeten *Caryatiden*. Tot een aandenken plaatfte men dezelve op openbare gebouwen.

LOPAPPUS, kleinzoon van den laatsten Koning van *Commagene*, hetwelk VESPASIANUS naar *Athene* verplaatste. Nog ziet men daarop de overblijfselen eener afbeelding der zegepraal van TRAJANUS, en de standbeelden van PHILOPAPPUS, van diens grootvader ANTIOCHUS en van SELEUCUS NIKATOR. Noordwestelijk, doch minder hoog, ligt de heuvel *Pnyx*, met een in de rots uitgehouwen redenaarsgestoelte, vanwaar benedenwaarts in het dal de groote ruimte zich uitbreidt, alwaar het *Atheensche* volk plagt te vergaderen, om over de belangen van den Staat te beraadslagen. Op deze hoogten vindt men velerwegen nog sporen van den ouden ringmuur. Nader bij de stad ziet men den *Areopagus*, en achter dien heuvel breidt de vlakte, ten oosten en ten westen door eene bergstreek ingesloten, die aan den eenen kant naar *Sunium* en aan den anderen naar *Megaris* loopt, zich verder uit, door het olijvenwoud, als door eenen gordel, omgeven, en begrensd door de *Aegeïsche* zee, uit welke de donkere heuvels van *Salamis* zich verheffen, terwijl linksaf *Aegina* is, en op den achtergrond de kusten van *Morea* zich vertoonen. Op zoodanig landschap werpt de ondergaande zon van eenen zuidelijken hemel haar gloeijend purperlicht. Van alles, wat ik in *Griekenland* heb gezien, schijnt mij slechts één gezigt de vergelijking met het hier beschrevene te kunnen doorstaan — dat van *Palamid* bij *Nauplia:* van voren de zee, welke hier een' zeer grooten inham maakt, op den achtergrond het gebergte bij *Astros*, regts de vlakte van *Argos* met de stad aan de helling des heuvels, waarop de oude burg *Larissa* staat. Doch ontvolkt en woest is dit oord, dat eens de wieg der beschaving van ons werelddeel was; geen boom prijkt met liefelijk groen, waar eertijds digte olijvenbosschen schaduw en voedsel gaven.

Sedert eeuwen is de zon over den *Hymettus* opgegaan, maar heeft enkel tooneelen van gruwelijke verwoesting beschenen. ALARIK werd, gelijk wij lezen bij ZOSIMUS, door de *aegis*-dragende PALLAS en door den dreigenden blik van ACHILLES afgeschrikt van de vernieling van *Athene*, even als ATTILA van die der stad *Rome* door de Apostelen PETRUS en PAULUS; doch te allen tijde zijn er *Hunnen* en *Gothen* geweest, die zich in hunne verschrikkelijke roof- en plonderzucht door niets lieten storen.

Een beter tijdperk schijnt thans weder aan te breken voor het zoo lang onderdrukte en zoo diep vernederde *Grieksche*

volk. Mogt flechts de vreemde ftaatkunde geen voedfel aan wrokkende partijfchap geven door heerschzuchtige bemoeijingen! De natie heeft behoefte aan rust en orde. Heilzaam volksonderwijs en de weldadige invloed des Christendoms zullen dan verder het algemeene welzijn bevorderen.

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg van bl.* 347.)

Philadelphia.

Hebt gij bemerkt, hoe ijdel dit volk is? De *Noord-Amerikaan* heeft verregaanden hoogmoed, en waant, dat geen ander land ter wereld met het zijne vergeleken mag worden. Ook *Zuid-Amerika* wordt door hem gering gefchat. Overal, waar ik kwam, hoorde ik telkens op gelijke wijze en in denzelfden geest fpreken. Deswege noem ik dan ook de bewoners van de Vereenigde Staten veelal flechts *Amerikanen.*

Philadelphia mag de tweede ftad in *Amerika* genoemd worden; volgens de telling van 1831, heeft dezelve 108,000 inwoners, waarvan een vierde gedeelte uit kleurlingen beftaat. Eene breede ftraat, de *Markt* genaamd, verdeelt de ftad, van het eene einde tot het andere, in eene noord- en zuidzijde. De links en regts van de markt af loopende ftraten worden alleen door nommers aangeduid; de eerfte zuidzijftraat is tegenover de eerfte noordzijftraat, en dus gaat het voort van No. 1 tot 50 of 60; doch het levendigfte gedeelte der ftad ftrekt zich flechts tot No. 25 uit. De met de markt evenwijdig loopende kleine tusfchenftraten hebben ook geene namen; men duidt ze alleen aan door nommers, en zegt b. v. de tweede tusfchen de 33fte en 34fte ftraat noordzijde. WILLIAM PENN, de ftichter, had het niet alzoo bedoeld; hij gaf aan de ftraten der ftad namen, die tevens belangrijke herinneringen waren. Dezelve zijn nog bekend, maar loopen flechts tot de achtfte ftraat. Na zijnen dood kon men geene gepaste benamingen meer vinden, of het daaromtrent niet eens worden. Daar ontftond twist. Om nu de fakkel der tweedragt in de ftad der *broederliefde* (*Philadelphia*) niet te doen ontbranden, vernietigde men de oude namen op de

muren en zette nommers op allen. Maar dit vermeerdert de eentoonigheid der buitendien zoo regelmatige ſtad, waarin het eene huis gelijk het andere, en de eene ſtraat volkomen gelijk de andere is. Hiermede komt ook het karakter van de bewoners overeen. *Philadelphia* heeft niet veel bekoorlijks voor den vreemdeling, die er zich ſpoedig verveelt. Voor alle huizen zijn ſchermen van zeildoek geſpannen, welke de reeds naauwe ſtraten nog enger maken. Onder deze luifels zitten de neringdoende lieden den ganſchen dag en zetten de voeten tegen de pilaren. In het midden der morſige ſtraten ligt allerlei vuilnis, volgens wettelijke bepalingen, opgehoopt en wordt niet weggevoerd. Ongehinderd wandelen de koeijen door de ſtraten, zoeken daar voedſel, en deelen mede in het genot der republikeinſche vrijheid, doch gaan uit eigene beweging tweemaal daags naar de woning, alwaar zij gewoon zijn, voor een weinig hooi of gras, zich te laten melken. Even zoo vergenoegd brengt het nuttige varken zijne dagen en nachten op ſtraat door, groeit verwonderlijk, en wordt vet zonder kosten van mesten; niets ſtoort deszelfs rust.

Men heeft hier ongemeen groote watermeloenen. Dagelijks wordt er eene verbazende hoeveelheid gegeten. De ſchillen, die in menigte op ſtraat liggen, maken dezelve tot eene zeer nuttige veeweide, waarvan men dan ook partij trekt — een verblijdend gezigt voor *oekonomisten! Philadelphia* heeft in de Vereenigde Staten den naam, dat andere ſteden in fraaiheid en reinheid voor deze ſtad moeten onderdoen. Zelfs de *New-Yorkers* laten aan de mededingſter dit regt wedervaren; doch te onregt, want *New-York* mag inderdaad zoo zindelijk als eene *Hollandſche* ſtad genoemd worden, in vergelijking met alle de overige ſteden van *Amerika*, en heeft, in die vergelijking, zoo veel bekoorlijks, dat men ſteeds weder naar dezelve verlangt, waar men ook in dit werelddeel moge rondreizen. De watermeloenen leveren voor *Philadelphia* eene voortreffelijke vrucht op; de afval, gelijk reeds werd aangemerkt, dient voor het vee tot voedſel, en derzelver ſappig vleesch is een heilzaam verkoelingsmiddel in de onverdragelijke hette, die hier in den zomer meer kwelt, dan ergens elders. Hevige zinkingziekten zijn er dan ook zeer gewoon in de warme dagen, en duren veelal vier, vijf of zes weken. De meeste kinderen, welke in dezen tijd geboren worden, bezwijken.

De *Philadelphiërs* maken ook aanfpraak op den naam van *zonen der Muzen*, en hebben werkelijk eenigen roem verkregen. Meestal worden fterrekundige *hypothefen* verzonnen en verzen gemaakt. Ook is hier een fchouwburg; maar het tooneel maakt weinig opgang. Zoo veel te meer wordt er op ftraat in hoogdravenden ftijl gefproken. Van tijd tot tijd ziet men een' koopman uit zijnen winkel voor den dag komen; uit al zijne magt luidt hij eene groote bel, en wanneer hij meent opmerkzaamheid genoeg opgewekt te hebben, treedt zijn deelhebber op, om eene lofrede op de vindingrijkheid van den menfchelijken geest te houden, waarvan men eene voortreffelijke proeve tot zeer billijken prijs kan bekomen in zijn magazijn, dat waarfchijnlijk des avonds reeds uitverkocht zal zijn. Terwijl deze man nog fpreekt, wachten misfchien meer dan twintig kooplieden ongeduldig, met de fchel in de hand, naar zijn laatfte woord; want naauwelijks is die redevoering ten einde, of men wedijvert onder elkander, wie de eerfte zijn zal. Die zijne fchel het eerst laat hooren, heeft dit voorregt. Nooit ontftaat hierover twist; fchellen twee naburen te gelijk, zoo beflist het huisnommer. De een wil een modeärtikel aan den man brengen; een ander heeft geld noodig tot eene belangrijke onderneming, en zet nu zijne winkelgoederen beneden inkoopsprijs af. Ieder bedenkt elken dag een' nieuwen vond, om menfchen te lokken. Onder dit marktgefchreeuw komt nu de melkboer, en roept met de fchel in de hand van huis tot huis zijne kalanten bij zijne kar. Bellende en klingelende doorloopen fchaarflijpers, fruitverkoopers, waterdragers en andere lieden met hunne waren de ftraten. Ook de meeste koeijen en alle paarden hebben fchelletjes. Van den vroegen morgen tot laat in den avond hoort men dus een verdoovend geraas en gedruisch.

De Zondag daarentegen begint met eerbiedwekkende ftilte. Nog plegtiger, dan in *New-York*, wordt dezelve hier gevierd. Deze rust in eene zoo groote ftad is bijkans ongeloofelijk voor den vreemdeling, welke hier voor de eerfte maal vertoeft en den plotfelingen overgang niet weet te verklaren.

Dat men hier te lande bij het bouwen van huizen niet zorgt voor de nakomelingfchap, is reeds te kennen gegeven; men treft dus in *Amerika* geene hechte en duurzame woningen aan. De huizen zijn allen naar een zelfde plan gemaakt, en in verfchillende fteden bemerkt men flechts eene geringe afwijking. *Philadelphia*, waar het drinkwater, even

als te *New-York*, door kunstige waterleidingen tot voor de stad gebragt en dan door waterdragers in de straten gevoerd en aan de huizen verkocht wordt, heeft in de laatste jaren eene aanmerkelijke verbetering gekregen. Aldaar is eene maatschappij gevestigd, die, voor den prijs van 100 *dollars* jaarlijks, het goede water in elke woning en naar believen op elke verdieping leidt, zoodat men thans reeds in de meeste huizen op de eerste en tweede verdieping bestendig toevloeijend water aantreft. Aan deze inrigting heeft de stad den roem van zindelijkheid te danken, daar dezelve de reiniging van het binnenste der woningen veel gemakkelijker maakt; want het brakke water der stadspompen neemt de morsigheid niet weg en deugt niet eens tot het boenen der trappen.

Ten opzigte van de huishuur gaat men in *Philadelphia* niet zoo wonderlijk te werk als in *New-York*, offschoon het er ook bijna even duur is. Men verhuurt bij de drie maanden, en de nieuwsgierigheid van den huisheer wil ook be vredigd worden; maar het is toch slechts *nieuwsgierigheid*, terwijl in *New-York* hebzucht zich daaronder verbergt. Ik heb hier verscheidene woningen bezien; de eerste vraag, welke men mij deed, luidde telkens: „Wat is uw bedrijf?" Daar wij ons oogmerk, om landerijen te koopen, niet aan ieder konden mededeelen, antwoordden wij, dat wij geen bedrijf hadden. Op zoodanig antwoord zou een *New-Yorker* zijne huisdeur sluiten, om verder geen' tijd met ledigloopers te verliezen; maar de *Philadelphiër* leert den vreemdeling, hoe men dat *niets doen* op fatsoenlijker wijze moet uitdrukken, daar hij, op vriendelijken toon verbeterende, herneemt: „Dus een familieleven" (stil of huiselijk leven). Is het een eenig man of vrouw, zoo noemt men gebrek aan bepaalde bezigheden een *Gentlemens-leven* of een *Ladies-leven*; men schijnt dus goedgunstig aan te nemen, dat *leven* ook bedrijf of werkzaamheid is.

Onder de stadsgebouwen zijn eenige voortreffelijk te noemen wegens de hechte, doelmatige, zelfs fraaije, offschoon nog niet eigenlijk smaakvolle bouworde; hiertoe behooren vooral de Munt en de Staatsgevangenis. Laatstgenoemde inrigting verdient allen lof. De orde, die aldaar heerscht, is voorbeeldig; de zindelijkheid laat niets te wenschen over; de veiligheid is volkomen en niet kostbaar; de behandeling der gevangenen *correctioneel*, in den eigenlijken zin des woords. *Verbetering* mag men het doel noemen, waarnaar men ijverig

tracht, en dat meestal bereikt wordt. In een' ruimen, van boven goed verlichten gang zijn aan elke zijde twintig kamertjes in den dikken muur zoo schuins vervaardigd, dat men van het boveneinde alle deze verblijven op eenmaal overzien kan. De kamertjes ontvangen het noodige licht door de ijzeren traliedeur, welke van den gang in dezelve leidt. Geen gevangene kan den anderen in zijn vertrek aanschouwen; hij ziet slechts den oppasser, die integendeel alle zijne bewegingen gadeslaat. Twee zoodanige gangen zijn derwijze tegen elkander over gebouwd, dat dezelfde oppasser gemakkelijk beide overziet en dus tachtig gevangenen bewaakt. Het eerste voedsel, dat de gevangene krijgt, wordt zoo karig toegedeeld, dat hij naauwelijks het leven daarbij houdt, en daarbij kwelt hem dan tevens de verveling. Deze middelen moeten, onder het bespiedend oog van den oppasser, dienen, om bij den schuldige vatbaarheid voor aanvankelijke verbetering op te wekken. Men zegt nog nooit het geval gehad te hebben, dat niet de halsstarrigste mensch binnen veertien dagen om arbeid heeft gebeden. Als eene gunst staat men hem dan toe, dat hij elken dag één uur in zijn vertrek mag werken. De arbeid is naar ieders geschiktheid berekend, en wordt beloond; dat wil zeggen, men maakt het voedsel van den gevangene wat smakelijker, en vermeerdert dus zijnen eetlust, maar voldoet denzelven niet geheel. Intusschen staat men aan den boeteling toe, dat hij door meer te werken allengs zijnen toestand verbetere. Ten laatste erlangt hij dus een vrij dragelijk kloosterleven. Hij kan in zijne dagelijksche behoeften voorzien, wanneer hij elken dag geregeld vier uren arbeidt. Hetgene men hem, tot belooning voor goed gedrag, nog meer toestaat te werken en te verdienen, wordt op rekening gesteld, en bij het eindigen van den straftijd aan den ontslagene, als uitgaanskas, ter hand gesteld. Zoo heeft reeds menigeen een aardig sommetje opgegaard en daarmede vervolgens eenig bedrijf aangevangen. Velen moeten tot het aannemen van hun ontslag als gedwongen worden; niet één is als misdadiger teruggekomen — ieder heeft iets verworven, geleerd, en bij eigene ondervinding vernomen, dat men met matigen arbeid kan voortkomen in de wereld. Intusschen waakt de Staat voor de eer der inrigting, en houdt steeds het oog over deze *meerderjarige kinderen der Akademie*, gelijk men hier de ontslagenen met een eigen kunstwoord noemt, opdat, zoo hun arbeid mogt

ontbreken, hun terstond werk verschaft worde. Mogt dit gesticht, zoo als wel te verwachten is, met verloop van tijd eene toevlugt voor verongelukte landverhuizers worden, zoo zoude het weldra aan ruimte ontbreken. Men zal dan vermoedelijk het *New-Yorker Hospice of Refuge* tot voorbeeld nemen, en op eene andere wijze voor de verarmde vreemdelingen zorgen.

De omstreken rondom *Philadelphia* zijn woest en ledig, ten deele ook zeer moerassig. Deze laatste omstandigheid heeft dikwijls zeer nadeeligen invloed op de gezondheid; doch het droogmaken der moerassen zou eene zoo groote som kosten, dat de goede burgerij nog niet heeft kunnen besluiten, geld daarvoor bijeen te brengen. Maar in den vorigen winter stierf hier een rijk man, die bij uitersten wil aan de stad de noodige gelden vermaakte, om een zoo nuttig werk te ondernemen en te volvoeren. Die persoon, GIRARD genaamd en in *Bourdeaux* geboren, had als een arme knaap van naauwelijks zestien jaren zijn vaderland verlaten, en was eindelijk, na vele ontberingen en beproevingen, een vermogend man geworden.

Wij waren juist tijdig genoeg te *Philadelphia* aangekomen, om het *Feest der Onafhankelijkheid* te zien vieren. Met de meestmogelijke pracht werd er groote *parade* gehouden, en tevens hadden er eenige andere vertooningen plaats, welke van den nationalen smaak getuigen. Tusschen de afdeelingen der troepen rijden groote wagens met stellaadjen; dezelve zijn fraai beschilderd, met kostbare tapijten belegd, en worden door twaalf, ook door zestien paarden getrokken, welke vier aan vier nevens elkander gespannen en sierlijk opgetooid zijn. Op deze bewegelijke stellaadjen bevinden zich de werkplaatsen van onderscheidene bedrijven en daarbij de noodige werklieden. Schoenmakers, kleedermakers, hoedenmakers, schrijnwerkers, draaijers, goudsmeden, juweliers, flotemamakers, blikslagers, zadelmakers, wevers, bakkers met kleine bakovens, boekdrukkers en boekbinders worden arbeidende langzaam door de straten gevoerd. Allen vervaardigen kleinigheden, die wel geene waarde hebben, maar als monsters der voortbrengselen van inlandsche vlijt toch belangstelling verdienen, en, wanneer ze voltooid zijn, aan de toeschouwers uitgereikt worden. Bij dezen optogt maakt zekerlijk de boekdrukkunst de meeste en beste vertooning. Daar worden drie volledige drukkerijen op wagens rondgevoerd. De eerste,

van het hoofd van den optogt, zet, drukt en deelt terstond kleine gelegenheidsversjes uit, waarin de verworvene vrijheid, bijzonder die der drukpers, wordt bezongen. De middelste levert allerlei aardigheden en snaaksche gezegden. Op den laatsten wagen wordt eene soort van dagblad gedrukt, hetwelk de plegtigheden van den dag en de vreugde des volks beschrijft, en bovendien gewoonlijk een paar, zoo het heet, toevallige gebeurtenissen opneemt, die onder de feestviering plaats hadden, doch misschien wel opzettelijk hiertoe voorbereid waren, en veelal op bespotting van het voormalige moederland uitloopen. Onderweg worden er brieven van den postbode gebragt, en terstond nog een paar buitenlandsche, zeer bondige artikelen er ingevoegd. Dit nieuwsblad wordt ten laatste uitgegeven. De gansche optogt is werkelijk fraai, en wordt gehouden met eene orde, die misschien in *Europa* veel onkosten van Policie zou vereischen. Hier werkt het volkskarakter mede, om alle ongeregeldheden te voorkomen; en dit eigenaardige maakt vooral de zaak bekoorlijk en wekt belangstelling. Wil men vergenoegde gezigten zien, zoo moet men op dezen dag te *Philadelphia* zijn. Op ieders gelaat is de vreugde te lezen; en toch bemerkt men nergens uitgelatenheid, nergens iets gemeens of walgelijks. Daar, waar de halve bevolking van den Staat bijeengekomen is en zich aan de vrolijkheid overgeeft, vindt men geen enkel lid derzelve, dat tegen de welvoegelijkheid handelt. Ieder gedraagt zich betamelijk — ieder werkt mede, om de goede orde te bewaren. De *Amerikanen* zijn toch een zonderling volk!

Men kan niet lang ónder hen leven, zonder eenige van hunne gewoonten ongevoelig aan te nemen. Zoo beving ook ons, nadat wij zes weken in *Philadelphia* hadden doorgebragt, de lust, om een uitstapje te doen. Des morgens vroegtijdig zaten wij op eene fraaije stoomboot en voeren naar *Baltimore*, en voorts naar het westen en noorden. Overal troffen wij lieden aan, die eveneens, als wij, deden. Eenigen reisden om handelszaken; de meesten werden door zekere onrust voortgedreven — zij waren op weg, om nieuwe woonplaatsen te zoeken of te betrekken. Nergens vonden wij aanmerkelijke afwijkingen van de reeds medegedeelde bijzonderheden. Overal hadden wij gelegenheid, om de varkensfokkerij, die vooral in *Cincinnati* sterk gedreven wordt, te bewonderen. Deze stad ligt in een zeer schoon oord; schil-

derachtige groepen van bekoorlijke heuvels omgeven dezelve; door de kleine dalen kronkelen ruifchende beken over eene rotsachtige bedding, en het murmelen der golfjes, het groen der weiden, de lommer der wouden, het verwachte gezang der vogelen — alles noodigt tot wandelen uit. Maar de wateren der beek zijn rood en als met bloed geverwd; op het gras liggen afgefneden ftaarten van geflagte varkens, wier geweide bij hoopen in het bosch verrot en een' affchuwelijken ftank verfpreidt. Geen zangvogel kan zich doen hooren, waar de kreet van ftervende varkens gedurig de lucht vervult. Hoe veel moeite en kosten doet men dikwerf in *Europa*, om door kunst eene aangename wandelplaats bij eene ftad aan te leggen! Hier integendeel heeft de *Cincinnatifche* flagerskunst de natuur bedorven. „Waarom heeft men hier toch geene daartoe beftemde, afgelegene flagtplaats? waarom geene kuilen voor den afval? waarom moeten dan de fchoonfte, ja alle wandelingen zoo jammerlijk verontreinigd worden?" zoo vraagde ik de goede burgers. De heeren van de edele flagerskunst wierpen over den fchouder een' medelijdigen blik op mij: „Wil de vrouw gaan wandelen?" zeide men; „als zij anders niets te doen heeft, kan zij immers de ftraat wel op en neder loopen, tot dat zij haar genoegen heeft."

Poëtisch is hier niets; alles is prozaïsch en praktisch, even als de zoo even medegedeelde raad.

(*Het vervolg hierna.*)

UITTREKSEL UIT EENIGE BERIGTEN EN AANTEEKENINGEN OVER IJZEREN WEGEN, ENZ.

(*Vervolg van bl.* 193.)

Omtrent de verbinding van de *Eems* met de *Lippe* en den *Rhijn* zie men No. 14 van den *Rheinisch-Westphälifchen Anzeiger* van 18 Febr. en No. 16 van 25 Febr. 1829, alsmede een gefchrift van den Schrijver dezes, getiteld: *Der Rhein, die Lippe und Ems und deren künftige Verbindung*, in 1822 te *Hamburg* uitgegeven.

Een ijzeren weg, van de ftad *Rheina* over *Munfter* naar *Hamm* loopende, zou ongeveer 10 Pruisf. mijlen lang zijn,

en, tegen 75000 Pr. rijksd. per mijl gerekend, 750,000 Pr. rijksd. kosten. Deze weg zou door een' stoomwagen met 75 tot 100 lasten in 3 uren tijds afgelegd worden.

In het Noordwestelijke *Duitschland* zijn ontwerpen tot ijzeren wegen voorgeslagen, waaraan zich die van vreemde Staten kunnen aansluiten.

In het jaar 1832 vormde zich eene Maatschappij voor ijzeren wegen te *Pruisisch Minden*, ten einde een' ijzeren weg aan te leggen van de *Wezer* tot de *Lippe*, van *Minden* naar *Lippstadt*, en van daar naar *Keulen* tot aan den *Rhijn*. Deze weg zou van *Minden*, over *Rheme*, *Herford* en *Bilefeld*, naar *Lippstadt*, en van daar door *Westfalen* over *Elberfeld* naar *Keulen* gaan, gelijk de mededeeling, op last van genoemde Maatschappij te *Minden* uitgegeven, nader aanwijst (*). Deze ijzeren weg van *Minden* naar *Keulen* wordt ongeveer 32 Pruisische postmijlen (van 2000 Rhijnl. roeden) lang, en in zijn geheel op ongeveer 2½ millioen Pr. daalders geschat. Deze 32 postmijlen kunnen door een' stoomwagen in 10 à 12 uren worden afgelegd; zoodat, bij eene behoorlijke inrigting, eene achtereenvolgende reeks van wagens, met 3 tot 4000 centenaars beladen, in een' dag tijds den togt kunnen doen, en des anderen daags met een' gelijken last terugkeeren. De gewone vrachtwagens hebben tegenwoordig 6 tot 7 dagen van *Minden* tot *Keulen* noodig, en de centenaar kost 1 tot 1½ Pr. daalder voor transport, terwijl dit integendeel op den ijzeren weg in het vervolg slechts 16 *silbergroschen* kosten zal, wanneer er jaarlijks 700,000 centenaars getransporteerd worden, en gevolgelijk van ⅓ tot ½ van de tegenwoordige vracht, en 6 tot 7 maal zoo snel. Wanneer er echter jaarlijks 100,000 centenaars getransporteerd worden, dan kost de geheele vracht slechts 13 *silbergr.* 8 *pfenn.* per centenaar en 5 *pf.* per mijl. (†)

(*) *Mittheilungen über die Anlage einer Eisenbahn zur Verbindung des Rheines mit der Weser. Minden, bei* FR. ESSMANN.

(†) Volgens de tegenwoordige kosten van 1½ Pr. daalder per centenaar voor 32 mijlen, bedraagt de centenaar nagenoeg 1½ *silbergr.* per mijl, en bij gevolg bijna driemaal zoo veel als de vracht op de ijzeren wegen à 5 *pf.* per centenaar en per mijl, en het dubbele van de vaart op den *Rhijn* met stoombooten, 't welk 8 *pf.* per centenaar en per mijl bedraagt.

De vracht op den ijzeren weg tusschen *Amsterdam* en *Keu-*

Aan dezen *Rhijnsch-Westfaalschen* ijzeren weg tusschen de *Wezer* en den *Rhijn* sluit zich te *Keulen* de *Pruisisch-Nederlandsche* weg aan, dat is die, welke van *Amsterdam* en *Rotterdam* naar *Keulen* ontworpen is, zoo als zulks in het *Amsterdamsche Handelsblad* van 12 Dec. 1833 enz. nader aangewezen en behandeld wordt. De ijzeren weg van *Amsterdam* naar *Keulen* zal ongeveer 240,000 Nederl. ellen lang, en omtrent ⅕ korter zijn dan de tegenwoordige weg te water. De rigting wordt opgegeven te zullen gaan van *Amsterdam* over *Muiden*, *Naarden*, *Soestdijk*, *Amersfoord* en *Ede* naar *Arnhem*, en van daar naar *Westervoort*, met eene hangende brug over den *IJsel*; voorts langs den *IJsel* bezijden *Wertherbrück* en *Hannikeln* ½ uur boven *Wezel* over de *Lippe*, door middel eener hangende brug; verder bij *Dienslaken* met eene gelijksoortige brug over de *Roer*, en van daar bezijden *Duisburg* tot aan *Dusseldorp*, alwaar dezelve zich met den van *Elberfeld* naar *Dusseldorp* ontworpen' ijzeren weg vereenigen zal; en van dit punt af zal de weg op *Benrath*, *Rheindorf*, *Mulheim* en *Deutz* naar *Keulen* gaan. De kosten tot den aanleg van dezen weg worden op 9 millioen guldens berekend. Dezelve zal slechts met twee sporen en uitwijkingsplaatsen worden aangelegd. De kosten zouden door eene Aktiemaatschappij gevonden worden, zoo als in *Engeland* en *Noord-Amerika* gebruikelijk is, en tegenwoordig ook in *Duitschland* ingevoerd wordt. Het zuivere jaarlijksche voordeel wordt in het *Handelsblad* geschat op *f* 480,000, of meer dan 5 pCt. van het kapitaal; welk overschot tot aflossing der hoofdsom zoude overblijven. (*) Door middel van een' stoomwagen kunnen de reizigers in 10 uren tijds, en eene reeks vrachtwagens met 3000 tot 4000 centenaars geladen in 12 uren tijds den afstand van 36 mijlen van *Amsterdam* naar *Keulen* afleggen, en den volgenden dag de 32 mijlen van

---

len is op 1 cent per centenaar en per mijl berekend, 't welk als zeer gering wordt aangemerkt.

(*) Men zie verder hieromtrent het *Handelsblad*, waarvan wij de berekening geheel voor rekening van den Steller laten. Dezelve is ons steeds voorgekomen als te voordeelig voor den ijzeren weg gesteld te zijn. De Heer REINHOLD zegt dan ook te regt, dat de berekening omtrent deze onderneming voordeelig is, *wanneer de ondervinding die zal bevestigd hebben.* — *Vert.*

Keulen tot *Minden* doorloopen. Deze ſnelheid overtreft die der ſtoombooten op den *Rhijn*.

In No. 18 van het *Westphäliſche Gewerbblat* van 5 Mei 1832 vindt men eenige leerrijke aanteekeningen omtrent de Pruisſiſche ſtoomſcheepvaart op den *Middelrhijn* van 1827 tot 1830, waarvan wij hier een uittrekſel zullen mededeelen.

In 1827 en 1828 voeren er voor het eerst twee Pruisſiſche ſtoombooten tusſchen *Keulen*, *Mainz* en *Holland* op den *Rhijn*, namelijk de *Friedrich Wilhelm* en de *Prinz Friedrich*; in het volgende jaar kwam de *Concordia* hierbij.

De twee eerſte booten deden in de twee eerſte jaren 97 en 129, of	226	reizen.
De drie booten deden in het laatstgenoemde jaar	210	—
En in 1830	253	—
In 4 jaren te zamen	689	—

De *Concordia* had tot eene reis van *Keulen* naar *Coblenz*, op ongeveer 10 mijlen lengte, gemiddeld 11 uren 21 minuten noodig, en van daar naar *Mainz*, op omtrent even zoo veel, 10 uren 49 minuten. De opvaart van 20 mijlen duurde derhalve 22 uren 10 minuten, zoodat er gemiddeld 2000 roeden Rhijnl. in een uur werden afgelegd, hetwelk wij op 1 mijl willen ſtellen. De ſnelheid van 1 mijl of 24000 voeten Rhijnl. in een uur is 6⅔ voet per ſeconde. De *Concordia* doet de vaart naar beneden van *Mainz* naar *Keulen* terug in 9 uren 40 minuten, in welken tijd zij dus 20 mijlen aflegt, of nagenoeg 2 mijlen in het uur, en derhalve met eene ſnelheid van 13⅓ voet per ſeconde. De geheele reis van 40 mijlen van *Keulen* naar *Mainz* en terug duurt derhalve 31 uren, zoodat er gemiddeld 1⅓ mijl in het uur wordt afgelegd.

De *Friedrich Wilhelm* had van *Keulen* tot *Coblenz* noodig	12	uren	11 min.
Van daar naar *Mainz*	11	—	27 —
Dus voor de opvaart	23	—	38 —
Voor de vaart naar beneden	9	—	40 —
De geheele reis van 40 mijlen	33	—	18 —
De *Prinz Friedrich* van *Keulen* naar *Coblenz*	14	u.	22 m.
Van daar naar *Mainz*	14	—	11 —
Voor de opvaart	28	—	33 —

Voor de vaart naar beneden . . . . 10 u. 39 m.

De geheele reis van 40 mijlen 39 — 12 —

De gemiddelde tijd voor de drie ſtoombooten is derhalve, voor de geheele reis, 34 uren 30 min., dat is nagenoeg 1½ mijl per uur, of ongeveer 8 voeten Rhijnl. per ſeconde.

Vergelijkt men nu hiermede de ſnelheid van een' ſtoomwagen op een' ijzeren weg, b. v. de *Sampſon*, die den 25 Febr. 1831 op den Liverpoolſchen ijzeren weg met 3020 centenaars of 151 tonnen Engelsch, op 30 met elkander verbondene wagens, 31 Engelſche mijlen, of omtrent 6¾ Pruisſiſche postmijlen, in 2 uren 34 minuten, het oponthoud daaronder gerekend, doorliep, en dus eene ſnelheid had van 4⅔ Pruisſiſche mijlen in het uur, of 29 voeten per ſeconde, en per centenaar en Engelſche mijl ſlechts ⅛ ℔ *coaks* of per Pruisſiſche mijl 1⅔ ℔ verbruikte, dan ziet men, dat zulks de ſnelheid der ſtoombooten omtrent viermalen overtreft.

Op een kanaal of rivier trekt een paard gemiddeld ſlechts 480 centenaars voort met eene ſnelheid van ½ Pruisſiſche mijl in een uur, of 5 tot 6 mijlen in een' dag. Op een' aarden weg trekken 2 paarden 20 centenaars ſlechts ½ mijl ver in een uur, of 5 mijlen in de 10 uren per dag. Op een' ſtraatweg trekken 2 paarden met gelijke ſnelheid 40 centenaars, en dus de dubbele vracht als op aarden wegen. Op een' ijzeren weg trekt een paard, met eene ſnelheid van 2½ Engelſche mijlen (of omtrent ½ Pruisſiſche mijl) in het uur, naar beneden, bij eene helling van $\frac{1}{180}$ tot $\frac{1}{1200}$ der lengte, en ook op een' horizontalen weg, 4 geladene wagens, te zamen van 300 centenaars, en eene lading zonder wagen van 220 centenaars voort. Opwaarts trekt hetzelfde paard omtrent 4 ledige wagens à 20 centenaars voort. Een paard kan, bij eene trekkracht van 150 ℔ en eene ſnelheid van 3 tot 3⅔ voeten in de ſeconde, (2 tot 2½ Engelſche mijlen in het uur) met afwisſelende rust, dagelijks 10 uren tijds met bovengezegden last voortgaan. De ſnelheid van een paard op ijzeren wegen is dus nagenoeg dezelfde als op ſtraatwegen en kanalen; het transport is echter op de ijzeren wegen 11 maal zoo groot als op de ſtraatwegen, maar ſlechts half zoo groot als op kanalen. Een ſtoomwagen trekt op ijzeren wegen ongeveer 8 maal zijn eigen gewigt, met de achtvoudige ſnelheid van een paard.

Volgens WIEBEKING, heeft de *Rhijn* tusſchen *Keulen*,

Mainz en *Oppenheim* eene snelheid van 2½, 3 tot 4½ voeten in de seconde. Derhalve is de opvaart van *Keulen* naar *Mainz* natuurlijk bezwaarlijker, dan de afvaart; zoodat er bij de laatste slechts ⅓ van den tijd gevorderd wordt, die er bij de eerste noodig is: het gemiddelde hiervan weegt evenwel het voor- en nadeel op.

De boven aangehaalde snelheid van de *Rhijn*-stoombooten is steeds nog meer dan dubbel zoo groot als die van een' vrachtwagen op een' gelijken straatweg; en het transport met stoombooten is voorzeker, als niet van den wind afhangende, en bij voordeeligen wind dezen tevens gebruikende, op de rivieren en aan de zeekusten voordeeliger, dan het transport met zeilvaartuigen en dan dat per as.

(*Het vervolg hierna.*)

OOSTERSCHE JAGTTOONEELEN.

De Tijgerjagt met Elefanten.

Lord COMBERMERE en negen Officieren, waaronder ook ik was, — dus verhaalt Kapitein MUNDY in zijne *Indische Schetsen* — allen op elefanten gezeten en vergezeld door twintig *Indianen*, welke twintig andere, met allerlei voorraad beladene, elefanten bereden, trokken statig op in het landschap *Douab*, tusschen den *Ganges* en de *Jumna*. Weldra begonnen de *Indianen* te jagen, en ook wij drongen het moerassige land dieper in, alwaar men bij elke schrede beenderen van buffels en andere zoogdieren aantrof, welke, door den dorst herwaarts gedreven, de prooi der tijgers waren geworden. De grond was niet zeer oneffen. Boomen zag men weinig, maar veel kreupelhout en lang gras, dat welig tierde. Wij hadden dus een voortreffelijk jagtveld voor ons. Daar men hier nog geen verscheurend wild verwachtte, steeg een Officier met mij af, en wij schoten eenen vogel, die tot het geslacht der trapganzen scheen te behooren. Zeer kort hierna bemerkten wij, dat zoo even nog twee tijgers naauwelijks honderd schreden van deze plaats zich bevonden moesten hebben. Wij rukten intusschen, de elefanten in ééne linie geschaard hebbende, voorwaarts, zonder iets aan te treffen. Het duurde echter niet zeer lang, of het dier, waarop

ik reed, werd eensklaps onrustig, hief den ſnuit in de hoogte, en liet daaruit meermalen een lang, dof gebrul hooren. De *mahout* (geleider of berijder) verzekerde, dat dit een onbedriegelijk teeken was, dat er zich een tijger tusſchen ons en den wind bevond.

In het voorbijgaan merk ik hier aan, dat de elefant drie onderſcheidene geluiden laat hooren. Het eerſte is helder, doordringend, gelijkende naar het geſchal van eene trompet; het komt alleen uit den ſnuit, en is een teeken van tevredenheid. Het tweede is een klagend grommen, en geeft honger te kennen — ſomwijlen ook duidt het dier daarmede zijnen troep aan, dat het eene rijke weide ontdekt heeft. Het derde is een dreunend, vol geluid, omtrent als het brullen van den leeuw — dit is het krijgsgeſchreeuw; men hoort het, wanneer de elefant aanvallen, maar ook wanneer hij de zijnen van gevaar verwittigen en hen te hulp roepen wil.

Naauwelijks had alzoo mijn elefant dat teeken gegeven, of men rukte met de geduchte linie van dertig elefanten voorwaarts in de rigting, vanwaar de wind kwam. Wij waren niet meer dan driehonderd ſchreden voortgetrokken, toen, uit eene ſompige plaats, het jagerswoord *tayau! tayau!* vrolijk in onze ooren klonk, en te gelijker tijd een ſchot viel, dat ons de nabijheid van een' onzer geduchte vijanden aankondigde. Weldra hoorde men een luid, verſchrikkelijk gebrul, en een ongemeen groote tijger wierp zich met felle woede tegen de linie der elefanten. Alle elefanten, uitgezonderd alleen het ongemeen groote en ſterke dier, waarop Lord COMBERMERE reed, verſchrikten voor den tijger en liepen weg, niettegenſtaande de *mahouts*, misnoegd over hunne vreesachtigheid, hen duchtig afrosten. Eenen elefant, die niet ſchielijk genoeg week, bereikte de tijger, en ſcheurde hem het vleesch van een' der achterpooten. Een andere, nog banger dan zijne makkers, ſnelde met zoodanigen ſpoed rugwaarts, dat wij hem, offſchoon het veld vrij effen was, weldra uit het oog verloren. Intusſchen wendde zich de tijger, met bloedroode, verre uit den muil hangende tong, naar den moedigen elefant van COMBERMERE; maar het ſchot, dat wij in den beginne hoorden, had hem reeds eene doodelijke wonde toegebragt, en bij den derden ſprong begaf hem de kracht, en hij viel in het lange gras neder. Mijn elefant was een der eerſten, die tot het ſlagveld terugkeerde; en toen ik bij COMBERMERE, wiens moedig dier onver-

fchrokken, als eene rots, daar ftond, aankwam, was de Lord buiten gevecht gefteld — hij had vuur gegeven en niet weder kunnen laden. Ik reikte hem een geweer met dubbelen loop, en wij brandden te gelijk los op den tijger, die verfchrikkelijk brulde, en zich tot een' nieuwen kampftrijd poogde op te rigten. Hij ftortte evenwel terftond neder; maar er waren nog meer fchoten noodig, om hem geheel af te maken. Nu juichte ieder, en de tijger werd op eenen elefant geladen. Daar Lord COMBERMERE eenige minuten geheel alleen het dier geftaan had, wilde men gaarne hem den buit toekennen.

Men laadde de geweren weder; de linie der elefanten zette zich op nieuw in beweging, en nu drong men dieper in moerasfen vol ftinkende waterplanten. Weldra zagen wij, op eenen afftand van ongeveer honderdtwintig fchreden, het gras zachtkens bewegen, en terftond verhief zich een kloeke tijger met kop en fchouders boven het heestergewas, alsof hij den aanrukkenden vijand befpieden wilde. *Tayau! tayau!* klonk het weder langs de geheele linie; men drong fpoedig voorwaarts, en zag nu twee tijgers langzaam wegfluipen, Men deed verfcheidene fchoten op dezelven. De grootfte werd getroffen, keerde zich, met een verfchrikkelijk gebrul, woedend om, en kwam, met den ftaart om zich flaande, in lange fprongen op ons af. Ditmaal werd onze geduchte elefanten-linie niet gebroken. De tijger waagde geen' aanval, maar week fnel terug naar dieper moeras. Wij allen jaagden hem na. Alleen hij, die een' zeer vluggen elefant had, kon aan deze vervolging deel nemen; en, toen het dier eindelijk zich weder tot den aanval omkeerde, waren flechts drie onzer in zijne nabijheid. Juist toen de tijger zich op mijnen elefant wilde werpen, kreeg hij een fchot in het fchouderblad. Twee andere kogels velden hem neder. Het moedige dier deed nog éénе poging om op te fpringen, maar ftortte weder op den grond en ftierf. De tijger was ongemeen groot — hij had acht voet lengte. Nabij de plaats, waar hij opgejaagd was geworden, vonden wij de overblijffelen van eenen eerst onlangs verfcheurden buffel.

Ondertusfchen had een der jagers den tweeden tijger niet uit het oog verloren. Wij jaagden dus rondom de plaats, werwaarts die gevlugt moest zijn: het was een fompig veld, bedekt met doode boomen, zwammen en onderfcheidene planten, die de flingerende ranken verre verfpreiden. Reeds

hadden wij twee malen om die plaats rondgereden, en, na de digte ſtruiken in brand geſtoken te hebben, om het dier er uit te drijven, wilden wij de jagt opgeven, want de dag daalde; toen geeft een der elefanten, die de achterſten waren, eensklaps een' klagenden ſchreeuw en ſtort zich midden onder ons — daar zien wij, dat de tijger hem van achteren op het kruis geſprongen is en met felle woede het vleesch verſcheurt. De jager, die den elefant bereed, bevond zich in het grootſte gevaar. Het dier ſpande alle krachten in, om zich van zijnen vijand te ontdoen, en de jager kon van zijn geweer geen gebruik maken, dewijl hij ligt den ongelukkigen *coulie* (dienaar van den *mahout*) zou getroffen hebben, die van ſchrik verſtijfd was, dewijl hij achter den *howdah* (ſtoel of zitplaats op den rug van den elefant) naauwelijks een' halven voet van den muil des tijgers zat. Wij ſpoedden onzen makker te hulp, en velden weldra den woedenden vijand, die echter niet losliet, vóór dat hij acht kogels in het lijf had. De elefant ſtierf na verloop van tien dagen, misſchien niet zoo zeer ten gevolge van de door den tijger toegebragte wonden, als wel van de ſchoten, welke hij van de jagers, in hunnen ijver, om hem van het vreeſelijk roofdier te bevrijden, had bekomen.

Zoo hadden wij dan in weinige uren drie tijgers opgejaagd en nedergelegd, en dit is voor den tegenwoordigen tijd een zeldzaam geluk op de jagt: want de mensch dringt dieper in deze wildernisſen; met hem vordert ook de ontginning, en de *Engelſchen*, die overal hartstogtelijke liefhebbers van de jagt zijn, hebben de tijgers, die anders in het rustige bezit van deze woestijnen waren, bijna uitgeroeid. Des avonds kwamen vier jagers, welke in eene andere ſtreek gejaagd hadden, bij ons gezelſchap aan — zij waren vier dagen van ons verwijderd geweest, en hadden ſlechts éénen tijger geſchoten. Dezelve wierp zich op den kop van eenen elefant, en had met nagels en tanden hem reeds duchtig gehavend, eer de jagers het woeste dier konden vellen. Een aanval van dezen aard is bij de liefhebbers vooral in eere, en wordt voor de gevaarlijkſte zaak bij de tijgerjagt gehouden.

De leeuw is heden ten dage in *Indië* nog zeldzamer, dan de tijger. Voorheen vond men er velen in de wildernisſen van *Pewur*; thans is het geſlacht van den koning der dieren bijna uitgeroeid. De Regering betaalt aan de *Indianen* voor elk dezer vreeſelijke dieren, dat zij dooden, eene goede

premie. Volgens zeggen der liefhebbers, gaat er niets boven de leeuwenjagt, en kan er geen edeler vermaak zijn. De leeuw grijpt meer koen en onverschrokken, dan de tijger, zijnen vijand aan, hetzij dat hij werkelijk het edele dier is, waarvoor hij sedert onheugelijke tijden doorgaat, hetzij dat de bodem, waar hij gewoonlijk zich ophoudt, den terugtogt niet zoo zeer begunstigt, als de rivieroever, of het zeestrand, waar de tijger meest zijn verblijf heeft.

Het vangen der Elefanten.

Het is bekend, dat de wilde elefanten gewoonlijk met behulp van tammen gevangen worden. De elefant vindt er blijkbaar behagen in, dat hij met den mensch gemeene zaak maakt, om zijns gelijken te verschalken. Hij legt bij deze gelegenheid zoo veel geduld, behendigheid en moed aan den dag, dat men bezwaarlijk een treffender bewijs van de heerschappij des menschen over al het gedierte zou kunnen vinden.

Niet zelden ziet men zeer groote elefanten van het mannelijk geslacht, verre van eene kudde, omdwalen; en het is tot heden nog niet volkomen bewezen, wat aanleiding daartoe geeft. Volgens STAMFORD RAFFLES (*Reis door Zuid-Indië*) meenen de inboorlingen, dat er twee soorten van elefanten zijn, *gaja berkanpong* (zoodanigen, die bij troepen leven en zelden schade aanregten) en *gaja salunggal* (elefanten, die alleen of ten hoogste bij tweeën of drieën omloopen). Misschien zijn deze laatsten enkel geheel volwassene elefanten van het mannelijk geslacht. Eenigen meenen, dat zij zich eeniglijk van de kudde verwijderd hebben, om betere weide te zoeken. Daar echter deze eenzaam levende dieren zeer boosaardig zijn, groote verwoestingen aanregten en overal de gewassen woedend vertreden, onderstellen andere reizigers, dat het mannetjes zijn, welke door sterkere mededingers van den troep verjaagd werden, en dat hunne wildheid dus het uitwerksel van jaloerschheid zijn zoude.

Daar nu deze dieren zeer groot en sterk en deswege het voordeeligst te verkoopen zijn, leggen de jagers hun vooral lagen. Zij vervolgen hen dag en nacht, met zich voerende twee, drie of vier tamme wijfjes, *koumkies* genoemd. Worden de *Indianen* bij dag zoodanigen elefant gewaar, zoo verschuilen zij zich op het zorgvuldigste; maar de wijfjes gaan zachtkens naar de mannetjes-elefanten toe, houden zich alsof

zij hen niet bemerken, en komen in derzelver nabijheid grazen, als zochten zij naar gewoonte haar voedsel. Men bemerkt spoedig, of het aan de wijfjes zal gelukken, de wilde elefanten te lokken en te verleiden. De jagers houden zich steeds in de nabijheid verborgen, terwijl de *koumkies* den ongelukkigen *faun* (zoo heeten de elefanten van die soort) allengs meer naderen. Laat hij door liefkozingen zich verbijsteren, zoo is hij verloren. De jagers sluipen ongemerkt naar hem toe; binden, terwijl de wijfjes hem opzettelijk nog meer zoeken af te leiden, even stout als behendig de voorste en achterste pooten met sterke touwen aan elkander, en verwijderen zich daarop. Soms, wanneer de omstandigheden het toelaten, maakt men de elefanten ook wel, door middel van strikken, aan boomstammen vast; doch meestal worden slechts de pooten zaamverbonden. Weldra verwijderen zich nu de wijfjes, en thans eerst bemerkt de verschalkte elefant, wat hem is overgekomen. IJlings poogt hij weg te loopen naar het digtste van het woud; maar wegens de touwen aan de pooten kan hij slechts langzaam voortkomen. Nu sluipen ook de jagers toe, nemen een geschikt oogenblik waar, om het einde van het touw, dat nasleept, te grijpen, en maken het aan eenen boomstam of ander onverwrikbaar voorwerp vast. De elefant geraakt in woede. Hij brult verschrikkelijk, wentelt zich op den grond, en slaat met den snuit neder alwat hij bereiken kan. Gelukt het hem zijne banden te verscheuren en in het bosch te vlugten, zoo wagen de jagers het niet, hem verder te verontrusten; doch is hij vast genoeg gebonden, zoo mat hij zichzelven af door de uiterste inspanning van krachten. Men laat hem dan hongeren, tot dat hij zoo zwak wordt, dat men hem, in gezelschap der trouwelooze wijfjes, huiswaarts kan leiden; en er zijn gewoonlijk slechts weinige maanden noodig, om hem volkomen te temmen.

DE VISSCHERS DER MENSCHEN.

(MATTH. IV: 19. MARC. I: 17.)

Een eerbiedwaardig Geestelijke, WHITNEY genaamd, te *Connecticut*, in *Noord-Amerika*, besteedde de tusschenuren van zijn Leeraarsambt met jonge lieden tot de Predikdienst

op te leiden. Twee derzelven hadden te gelijker tijd hunne studiën volbragt, en stonden gereed, hun gewigtig beroep te aanvaarden. Zij waren van zeer verschillende geaardheid en begaafdheden. IZAAC was een jongman van kunde en geleerdheid, en tevens bij uitstek nederig en zachtmoedig. EZECHIËL bezat minder bekwaamheids, maar was vol zelfvertrouwen, winderig en oploopend. De eerste was gevoelig, minzaam, inschikkelijk en verdraagzaam; de ander hardvochtig, heerschzuchtig, streng en onverbiddelijk. De een verblijdde zich in het vooruitzigt, om zielen voor den Hemel te winnen; de ander had vastelijk voorgenomen, om ze er heen te drijven, ja te zweepen. Met zoo verschillende geaardheid en voornemens aanvaardden beide hunne loopbaan. Zij leerden en predikten, en waren onvermoeid in de uitoefening hunner beroepspligten. Na den afloop eener zending van ruim twee jaren keerden zij tot hunnen Leeraar terug. „Wel, IZAAC," vroeg de oude man, „hoe zijt gij geslaagd?" — „Boven mijne verwachting," was het antwoord van den nederigen kweekeling, terwijl men het stille vergenoegen op zijn gelaat kon lezen. „Mijne pogingen hebben overal in liefde ingang gevonden, en meestal mogt ik mij verblijden over eene gewenschte geneigdheid bij mijne hoorders, om van mijne vermaningen en waarschuwingen gebruik te maken." — „Gij hebt dus, vooronderstel ik, eenige bekeerlingen gemaakt?" — „Ik vertrouw, dat niemand door mijne prediking verachterd is in het goede; ja ik vlei mij, dat ik reden heb te gelooven, dat dezen en genen van den dwaalweg zijn teruggekeerd tot het pad der regtvaardigheid." — „Dat verblijdt mij van ganscher harte," sprak de grijsaard, terwijl hij zijnen nederigen en zachtmoedigen leerling de hand drukte. „En nu, EZECHIËL, laat mij hooren, welke vruchten *gij* hebt ingeoogst!" — „Ach, Eerw. Heer!" zuchtte deze, „in 't geheel geene." — „In 't geheel geene? Het bedroeft mij zulks te hooren." — „En mij niet minder zulks te moeten zeggen," hernam EZECHIËL; „maar het is evenwel zoo: al mijne lessen zijn als paarlen voor de zwijnen geworpen." — „Gij zijt toch niet traag geweest in het benaarstigen, wil ik hopen?" — „Traag? o neen! ik predikte onvermoeid; ik arbeidde, als 't ware, dag en nacht, om de zonde en hare bedrijvers te gispen en te bestraffen; nooit spaarde ik iets of iemand; nooit opende ik

mijnen mond, dan om de goddeloozen het ſtrafbare van hunne dwaasheden en misdaden voor oogen te houden, en hen te wijzen op de ellendige gevolgen van hunne vervreemding van God en zijne dienst, van hunnen halsſtarrigen voortgang op de paden der ongeregtigheid. Ik ſchilderde hun al de verſchrikkingen der Helle met de gloeijendſte kleuren; ik....."

„Al wel, al wel!" viel hem de Leeraar in de rede. „Dat het u aan ijvervuur niet ontbroken hebbe, zie ik thans klaar, EZECHIËL! Maar, hoe kwam het dan toch, dat gij niet beter ſlaagdet?" — „Dat weet ik in waarheid niet," antwoordde EZECHIËL, gemelijk en mismoedig. — „Wil ik het u dan eens zeggen?" hernam de grijsaard met waardigheid. „Beide gij en IZAAC aanvaarddet uwe roeping, om visſchers der menſchen te worden. Tot visſchen zoo wel, als tot alle andere bedrijven, worden kunde en behendigheid vereischt, om wél te ſlagen; en ik geloof, dat IZAAC van u beiden de beste visſcher is." — „Dat mag zijn," viel EZECHIËL hem driftig in de rede; „maar geloof mij, ik heb al het mogelijke beproefd, en....." „Toegeſtaan; maar ik wil u het onderſcheid tusſchen u beiden eens aantoonen. IZAAC gebruikte eene zeer dunne lijn, met een klein haakje, aan eene lange, fraaije hengelroê, die zich voegzaam in elke rigting liet bewegen; hij naderde den ſtroom zonder eenig gerucht, voorzag den haak van een aanlokkelijk aas, en vlijde dezelve zachtkens in het water, den ſtok beurtelings doende rijzen en dalen; kortom, hij ging in alles te werk, gelijk bekwame hengelaars gewoon zijn te doen. Het gevolg was dan ook, dat de visſchen oplettend werden, zich in menigte om hem heen verzamelden, het lokaas de een na den ander aangrepen, en zij vervolgens door hem voorzigtig werden op- en binnengehaald. Hierin nu beſtaat het ganſche geheim van IZAAC's gelukkig ſlagen. — Gij, daarentegen, naamt een' ſchrikbarenden tienvoets ſtok. Daaraan hechttet gij eene kabeljaauwslijn, en wapendet den geduchten haak nog bovendien met een' weerhaak, die door geen aas te bedekken was. „Nu vang ik hen zeker!" dacht ge bij uzelven. Aldus toegerust, ſtaakt gij aan uwen haak een' levenden ſchorpioen, vloogt vervolgens naar den rand des ſtrooms, wierpt uw tuig met geweld in den plas, en verjoegt daardoor al de visſchen, terwijl het aas zich van den hoek losſcheurde. Nu werdt ge gramſto-

rig, haaldet den ſtok wrèvelig op, voorzaagt dien van een' anderen, grooteren ſchorpioen, en wierpt denzelven op nieuw uit alle magt van u, ſchreeuwende: „ Bijt of ſterf!" Nu verwijderden zich de verſchrikte visſchen verre van daar, en verſchenen niet weder. Ziedaar, vriend EZECHIËL, de oorzaak van uwe geheel mislukte vangst!"

HEERLIJKE UITWERKING DES CHRISTENDOMS BIJ EENEN NEGER.

Een tot het Christendom bekeerde *Neger*, (dus een lid van dat verworpen ras, door verfoeijelijke hebzucht of geleerden waanzin van het apengeſlacht afkomſtig verklaard!) die het volle vertrouwen van zijnen meester had verworven, moest dezen, op zekeren dag, naar de ſlavenmarkt vergezellen, om uit de ten verkoop aangebodene ſlaven er eenigen voor zijnen heer uit te kiezen. Daar merkte hij onder anderen een' oud' man op, en bad zijnen heer dringend, dat hij dien ouden mede zou koopen. De heer, daartoe niet gezind, liet zich echter door zijnen geliefden ſlaaf overhalen. De koop werd geſloten. Na verloop van weinig tijds kreeg de oude man eene zware ziekte. De vrome *Neger*, die op de markt hem had uitgekozen, verzorgde nu den kranken, diende hem de noodige verkwikkingen toe, en bewees hem eene kinderlijke teederheid, zoodat de heer, bij wien zulks niet onopgemerkt was gebleven, eindelijk den ſlaaf vroeg: „ Is deze oude man misſchien uw vader?" — „ Neen," antwoordde de *Neger*; „ mijn vader is hij niet." — „ Dan welligt een uwer bloedverwanten, of uws vaders vriend?" — „ Neen, ook dat niet." — „ Welnu, wat is hij dan?" — „ Hij is mijn vijand. Hij heeft mij, toen ik nog een knaap was, mijn' vader en moeder ontroofd en in ſlavernij verkocht. Nu is hij zelf ſlaaf en ziek. Maar mijn Heiland, dien ik heb leeren kennen, heeft mij geleerd, ook mijnen vijand wèl te doen, hem te ſpijzigen, wanneer hem hongert, en hem te drenken, wanneer hem dorst."

OP EEN AFBEELDSEL VAN DEN SPAANSCHEN GENERAAL MINA.

Een monſter, evenbeeld van Alva in zijn woên,
Maar wreeder nog dan dees. Zijn' wrok en wraak ten zoen,
En bij verſtek van magt, moordt hij zijn landgenooten!
Hij doet den vader 't zwaard in 't ſchuldloos harte ſtooten;
Den vader, wien de borst van weedom wordt verſcheurd,
Wien burgerkrijg den ſtaf der grijsheid heeft ontfleurd!
De wreedaard, niet voldaan met op natuur te woeden,
Neemt zelfs het lot te baat, om de onſchuld te doen bloeden:
Hij ſlagt den vijfden man; en 't lot, zoo wreed als hij,
Treft ligt d'onnoozelſten uit heel de onnoozle rij!
Nog meer: hij poogt de vonk der Godheid-zelv' te dooven,
De menschlijkheid den mensch met duivlenzin te ontrooven;
Hij ſtraft, wie, hart en pligt en Christendom getrouw,
Zijns naasten wonden heelt, en, bij gemeenen rouw,
Naar vriend noch vijand vraagt, maar broeders ziet in allen,
Door 't eigen aas verleid, in d' eigen ſtrik gevallen!
Thans vlugt het monſter, door zijn wroegingen gejaagd,
Dat Kaïn's teeken op het bloedig voorhoofd draagt!

J. W. IJNTEMA.

ROWLAND'S MAKASSER - OLIE.

Bram Wildzang klaagt, dat hij geen baat bij de olie vindt,
Die om de kale kruin een nieuwe haarvlecht windt:
Het hapert, wil men, niet aan Rowland's olie; maar
De man heeft op zijn ganſche hoofd niet één goed haar.

BIBAX EEN MENSCHENVRIEND.

Uit menſchenmin derft Bibax reeds,
Naauw veertig jaren oud, het leven:
Op and'rer welzijn klonk hij ſteeds;
't Gezondheid-drinken deed hem ſneven.
Wie zijnen naasten dus bemint,
Is dat geen ware menſchenvrind?

No. VII. *Meng.* bl. 351, reg. 12 v. o., leze men *Tijdſchrift*, en bl. 354, reg. 17, *lijdenskelk*.

MENGELWERK.

IETS BETREKKELIJK DEN GEVOERD WORDENDEN TWIST OVER DE FORMULIEREN VAN EENIGHEID IN DE NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

Gij verzocht mij, mijn Vriend! u mijne gedachten en mijn oordeel mede te deelen over de Godsdienst- of liever Godgeleerde twisten, die zich sedert de laatste jaren in ons Vaderland weder vernieuwd hebben, en die van beide partijen, vooral in dit en het vorige jaar, met schijnbaar verontrustend geweld worden gevoerd. In het bijzonder begeerdet gij te weten, welke de loop mijner gedachten zij over den gevoerden twist wegens de Formulieren van Eenigheid in de Nederlandsche Hervormde Kerk. Gij vraagt: *ofschoon Formulieren van Eenigheid nimmer banden des Geloofs mogen wezen, zijn zij echter niet noodzakelijk, zijn zij toch niet banden eens Kerkgenootschaps?* Het schijnt misschien vermetel voor eenen eenvoudigen Leeraar, over dit onderwerp zijne gedachten mede te deelen, nadat onlangs twee hooggeleerde, alom in ons Vaderland geachte Hoogleeraren voor hun gevoelen in openlijk geschrift zijn uitgekomen, en, bij alle overige zamenstemming, ten aanzien dezer groote hoofdzaak aanmerkelijk van elkander verschillen. De Leeraar eener bijzondere Gemeente staat daarenboven niet op dat standpunt, van waar hij de belangen en behoeften van alle de bijzondere Gemeenten in het Vaderland; van de vaderlandsche Hervormde Kerk dus in het algemeen, zoo overzien en beoordeelen kan, als alleen tot een gegrond besluit in dezen kan leiden. Het laat zich al verder ook moeijelijk beslissen, wat inzonderheid, in den tegenwoordigen heftigen strijd tusschen de partijen voor en tegen deze Formulieren van Eenigheid, waarheid, juiste, zuivere, onpartijdige waarheid is. En echter gevoelde ik mij opgewekt, mijne gedachten over deze uwe vraag in

eenvoudigheid op het papier te ſtellen, en het te wagen, die aan uw oordeel te onderwerpen.

Verwacht intusſchen niet, dat ik hier treden zal, noch in een onderzoek aangaande hetgeen wij door Formulieren van Eenigheid te verſtaan hebben, noch in eene geſchiedkundige opgave van de afkomst van diegene, welke in onze Nederlandſche Hervormde Kerk in gebruik zijn, noch in eene ontwikkeling van derzelver inhoud. Ik acht dit een en ander toch *en* genoegzaam bekend *en* duidelijk voorkomende in onderſcheidene geſchriften van den dag, met name de beide ſtraks reeds vermelde ſtukjes van de Hoogleeraren Heringa en Hofſtede de Groot, en, hetgeen het meeste ter zake doet, noodeloos tot mijn tegenwoordig doel, ja al te zeer tot min doelmatige, omſlagtige behandeling der mij voorgeſtelde vraag aanleiding gevende.

Ik ga dan aanſtonds ter zake, en volg geheel de vraag, welker beantwoording ik op mij nam: ik deel ſlechts mijne wijze van beſchouwing der van nieuws opgeworpene twistvraag mede, en wil gaarne teregtwijzing, waar en zoo veel ik u moge toeſchijnen te dwalen.

Met allen eerbied voor de Formulieren van Eenigheid, in onze Kerk in gebruik; bij alle erkentenis van derzelver hooge waarde voor den tijd, in welken zij zijn opgeſteld, ja in weerwil van alle, misſchien als welverdiend toe te ſtemmen lofſpraak op derzelver aard, inhoud en ſtrekking, zal ontwijfelbaar de geheele Nederlandſche Hervormde Kerk uwe ſtelling moeten toejuichen: *banden des Geloofs* mogen zij nimmer wezen. Als zoodanige zijn zij ontwijfelbaar ook nimmer opgegeven: het is bekend, met welk oogmerk *en* de Nederlandſche geloofsbelijdenis *en* de Heidelbergſche Catechismus zijn opgeſteld. Zij bevatten dan in zich de kenmerkende leerſtukken der Protestantſche, in tegenſtelling der Roomſche Kerk, van welke men zich had afgeſcheiden; en wel voor zoo verre men dezelve hield als uitdrukkende de hoofdſom der Christelijke leer, gezuiverd van alle de dwalingen en bijvoegſelen der Roomſche Kerk, en vervat

in de Schriften van het Nieuwe Verbond. Maar, wanneer men dan nu art. VII der Nederlandsche Geloofsbelijdenis, vergel. met art. XXXII, naleest; wanneer men op menige vragen van den Heidelbergschen Catechismus acht slaat, in welke telkens uitsluitend het woord van God als eenige regelmaat des geloofs voor den Christen genoemd wordt; dan wordt men van zelf gedrongen tot de erkentenis, dat de opstellers zelven deze stukken nooit met dat doel hebben vervaardigd, om daarmede het geloof der Protestantsche Kerk aan banden te leggen. Neen, nooit hebben deze eerste Hervormers bedoeld, aan deze schriften eene waarde toe te kennen, gelijkstaande met die der Heilige Schrift, of dezelve benevens of boven deze te stellen tot eene regelmaat des Geloofs. De ijverigste voorstanders voor deze Formulieren in onzen tijd kunnen niet nalaten dit zelfde te erkennen, en zullen dan ook de Dordsche Vaderen stellig vrijwaren van de blaam, alsof deze met de door hen opgestelde regelen ter nadere aanwijzing van de zuivere Hervormde leer, gelijk die hun voorkwam in de Heilige Schrift geleerd te worden, zouden beoogd hebben, de Hervormde Christenheid aan nieuwe banden des Geloofs te leggen, en alzoo anti-Protestantsche gevoelens in te boezemen. Neen: het is de Roomsche Kerk alleen, die naast de Heilige Schriften hare onzekere overleveringen en het gezag harer Opperhoofden stelt als verbindende regelen des Geloofs. Wij meenen dan vrijheid te hebben, om vast te stellen: alwie, door overdrevene gehechtheid aan de Formulieren en zucht voor de oude Dordsche regtzinnigheid, gelijk men het noemt, van 1618 en 1619, deze opstellen wil aangemerkt en beschouwd hebben als eigenlijke *banden des Geloofs*, die is in waarheid niet zuiver Protestantsch, niet Hervormd Christen, niet Dordsch regtzinnig, maar in den grond der zaak eenstemmig denkende met de Roomsche Kerk en hare Pausen, die ten allen tijde en ook nu nog over de gewetens der menschen, en hetgeen dezen al dan niet vrijstond te gelooven, hebben willen

heerſchen. Maar dit behoeft, ook naar het doel uwer vraag, geen verder betoog of breedere ontwikkeling.

Gij wilt toch vooral de bedenking beantwoord zien, of de Formulieren van Eenigheid, al mogen zij dan ook geene banden des Geloofs zijn, *toch niet noodzakelijk zijn, als banden eens Kerkgenootſchaps.* Zie ik wèl, dan vraagt gij daarmede niet: was het vervaardigen van zoodanige opſtellen noodzakelijk, ten tijde toen de Hervormers zich afſcheidden van de Roomſche Kerk? en blijft het behouden derzelven, als uitdrukkende het kenmerkende onderſcheid, ten aanzien van belangrijke hoofdzaken, tusſchen de Protestantſche en Roomſche Kerk, zoo lang de laatſte aan alle hare afwijkingen van de zuivere leer des Evangelies en hare gehechtheid aan alle de latere bijvoegſelen door de uitſpraken van Pausſen en Conciliën verſlaafd blijft, nog en ten allen tijde noodzakelijk? Ik zou toch dan niet aarzelen, die vraag geheel en al toeſtemmend te beantwoorden, en meenen de noodzakelijkheid dier opſtellen als zoodanige op goede gronden te kunnen betoogen. De Roomſche Kerk wil zichzelve uitſluitend beſchouwd hebben als de eenige ware zaligmakende Kerk van Christus op aarde: zij ſluit alle andersdenkenden daar buiten. Maar dan meenen wij Protestanten ook de vrijheid te hebben, — hoe zeer wij allen, die de leer van Jezus gelooven en Hem als den Zaligmaker der wereld belijden, ga dan ook dit geloof en die belijdenis met velerlei dwaling verzeld, als behoorende tot de Kerk van Christus aanmerken, — hen niet in gelijken rang tot ons te plaatſen met die verſchillende Kerkgenootſchappen der Protestantſche Kerk, die ons met hen, bij alle verſchil van meening, als mede-Christenen achten. Wij zouden dus oordeelen, dat er wel degelijk Formulieren van Eenigheid noodig blijven, om het groote en belangrijke onderſcheid tusſchen de Roomſche en Protestantſche Kerk openlijk uit te drukken. Maar, gelijk ik zeide, de vraag ſchijnt mij toe dit niet zoo zeer in te ſluiten. Zij bepaalt ons meer

bijzonder bij de verschillende Kerkgenootschappen, die er in de Protestantsche Kerk nog altijd bestaan. Maar ook dit schijnt de vraag mij toe uit te sluiten; of namelijk die Formulieren van Eenigheid noodzakelijk *waren* als banden eens Kerkgenootschaps, *ten tijde toen* de verschillen onder de Protestanten van dien aard en dat belang geacht werden, of ook andere en wel politieke redenen schenen te noodzaken, dat men zich van elkander in verschillende Kerkgenootschappen scheiden moest. Wie toch zou ook dat kunnen weêrspreken? Elke dezer Kerkgenootschappen wilde en moest toen toch uitdrukken, welke wezenlijke stukken hetzelve van de andere onderscheidden; en het moest openbaar te zien zijn, wat iemand bewoog, zich liever bij het eene dan bij het andere Kerkgenootschap als lid te laten aannemen; Leeraren en leeken moesten weten, waaraan zich te houden. — Maar wordt er *nu* gevraagd: *zijn* die Formulieren van Eenigheid *werkelijk nog* noodig als banden eens Kerkgenootschaps? dan hangt, dunkt mij, de beantwoording dier vraag af van eene andere; of wel zij komt eigenlijk neder op deze: „is en blijft het noodzakelijk, dat de „verschillende begrippen, welke de Protestanten in *Gereformeerden*, *Lutherschen*, *Doopsgezinden* en *Remonstranten*, om van geene andere minder hier in aanmerking komende te gewagen, verdeelen, nog heden „ten dage en ten allen tijde worden vastgehouden, zoo„dat zij van elkander, uit hoofde dier verschillende „meeningen, zorgvuldig gescheiden moeten blijven?"

Laat ons kortelijk die verschillende begrippen ons voor den geest brengen, en wij zullen dezelve allen als weinig beteekenende moeten erkennen. Op den voorgrond moet dan hier staan het onderscheiden gevoelen van Luther en Calvijn vooral aangaande het *Avondmaal*. Daar er bijkans niemand, noch in het eene noch in het andere Kerkgenootschap, is, die niet erkent, dat beider voorstelling dezer eenvoudige plegtigheid geheel strijdig is met de duidelijke instelling derzelve door onzen Heer, als gedachtenismaaltijd van zijn lijden en sterven, en al het-

geen wij verder aangaande denzelven in het N. V. lezen; daar immers allen reeds lang hun gevoelen hebben laten varen, en dat van hunnen mede-Hervormer Zwinglius hebben aangenomen, — zal toch wel niemand met eenigen grond van regt kunnen beweren, dat het nog heden noodig zou zijn en ten allen tijde blijven, het donkere begrip van Calvijn, aangaande eene geestelijke vereeniging met Christus' verbroken ligchaam en vergoten bloed, tegen de nog duisterder voorſtelling van Luther, aangaande de tegenwoordigheid van Christus' ligchaam en bloed in en met en onder de teekenen van brood en wijn, te willen vasthouden. — Maar ook het voorname verſchil tusſchen de navolgers van Menno Simons en de overige Protestanten, *het al of niet geoorloofde van den Kinderdoop:* het ligt immers reeds in den aard der zaak, dat de ſtelling van het *geoorloofde* van denzelven niet de volſtrekte noodzakelijkheid of ſtellige verpligting, om kinderen te doopen, in zich ſluit; gelijk dan ook de geheele Protestantſche Kerk zich juist daardoor van de Roomſche Kerk onderſcheidt. Maar dan moet immers daaruit ook van zelf volgen, dat ook dit verſchil niet van zoodanigen hoogstgewigtigen aard kan geacht worden, dat men zich zorgvuldig zou moeten waarborgen, dat men niet van het eene gevoelen tot het andere zou overgaan, daar de zaak zelve meer en meer erkend wordt als van twijfelachtigen of althans betwistbaren aard, en de een zich dus met des anderen gevoelen gemakkelijk kan verdragen. — En wat zullen wij dan nu zeggen van de verſchillen tusſchen de *Remonſtrantsch* en *Contra-Remonſtrantsch* Hervormde Kerk? Wie kan het heden ten dage in goeden ernst beweren, dat het eene zaak van de uiterſte aangelegenheid zou zijn, dat men de ſtrenge gevoelens der Dordſche Synode aangaande de bekende vijf artikelen tegen de Remonſtranten moet blijven aankleven, wil men aanſpraak maken op den naam van zuiver Hervormd, echt Protestantsch Leeraar en leek? Wie, die met eenige Bijbelkennis deze ſtukken onderzoekt, zal niet toeſtemmen, dat, in die tijden van

beroering der Kerk, wederzijdſche driften en hartstogten, om niet meer te noemen, zoo wel de eene als de andere partij, in derzelver bewoordingen, uitlatingen en bepalingen, tot uiterſten hebben doen vervallen, welke van weerszijden hadden kunnen en moeten vermeden zijn? Wie zal het niet erkennen, dat men trad in dingen, die uitſluitend tot den verborgenen raad van God behooren, indringende alzoo in hetgeen niet geopenbaard is, noch kon worden? Wie zal het weêrſpreken, dat men ten aanzien van andere dier punten in eenen nietigen woordenſtrijd verviel, zoodat men elkander ligtelijk zou hebben verſtaan, indien men meer bezadigd van zin, onbevooroordeeld, en niet hatelijk en haatdragend van weerszijden had geſproken? Wie eindelijk, die eenigermate in den echten geest des Evangelies ingedrongen is, moet het niet toeſtemmen, dat het ten eenemale onnoodig is, deze heftige verſchillen ſteeds te blijven gedenken en voeren, *of* aangaande het raadsbeſluit van God ten aanzien der verkiezing en verwerping; *of* aangaande de vraag, voor wie Christus geſtorven is, in hoe verre *al* en in hoe verre *niet voor allen; of* aangaande 's menſchen vrijen wil en den onoplosbaren knoop voor het eindig menſchenverſtand rakende het verband tusſchen denzelven en Gods vrijmagtig beſtuur; *of*, nog eens, aangaande het al of niet mogelijke, om de genadewerkingen van Gods heiligen Geest te weêrſtaan; *of*, eindelijk, ten aanzien van hetgeen men wederzijds ſtelde met betrekking tot de volharding of afval der Heiligen? — Zijn dan nu deze de meest voorname bijzonderheden, aangaande welke de Protestantſche Kerk onderling verſchilt, en worden deze hoe langer zoo meer beſchouwd als van dien aard, dat men elkander ten aanzien van dezelve verdragen moest, en niemand den anderen zijn gevoelen opdringen; of liever: houdt werkelijk het geſchilvoeren over deze bijzonderheden op onder allen, die meest bevoegd zijn over het wezen der zaak te oordeelen, — hoe kan het dan meer, in den volſten zin des woords, noodzakelijk worden geacht, dat men voor deze, gelijk men het ge-

lieft te noemen, kenmerkende leerftukken der Gereformeerde, dat zegt uitfluitend Dordsch-Gereformeerde Kerk zou ijveren, en daartoe de Formulieren van Eenigheid, als eigenlijke banden onzes Kerkgenootfchaps, zou noodzakelijk achten?

Intusfchen maakt ligtelijk iemand de bedenking, dat niet alle Leeraren en leden der Hervormde Kerk in ons Vaderland over die verfchillen tusfchen de Protestanten alzoo oordeelen. Er zijn er, die daaraan nog groote waarde hechten, en voor de gevoelens der Dordfche Synode en der oude leer niet alleen, maar alle de uitdrukkingen, den geheelen vorm der Formulieren ijveren. Er zijn er, die dezelve dringend noodzakelijk achten. Ja, ook mannen van grooten naam hechten nog altijd, zoo het fchijnt, hooge waarde aan de Formulieren van Eenigheid, al is het dan ook, dat zij niet in alles, dat zegt, in alle fpreekwijzen, uitdrukkingen, bewijzen, enz. met dezelve inftemmen. Niet alleen Prof. Heringa, ook de Profesforen van der Palm en Clarisfe, om geene anderen te noemen, hebben er zich in dien zin over uitgelaten in openbare gefchriften en openlijke gefprekken. Om deze bedenking wèl te beantwoorden, dienen wij onderfcheid te maken tusfchen de dolle en onverftandige ijveraars voor de Dordfche regelen en alle de verklaringen, opvattingen, bewijsgronden, enz. in de Formulieren van Eenigheid voorhanden, — en deze laatstgenoemden, mannen van grooten naam en gevestigden invloed in onze vaderlandfche Kerk. Wat de eerften aangaat, zij zouden ons naar en uit den Bijbel, volgens eene gezonde, zuivere uitlegkunde, het groote gewigt der leerftukken, welke wij noemden, moeten aanwijzen. Zoo lang dit niet op goede gronden gefchiedt, houden wij ons aan het gezegde, en blijven wij die verfchillen broederverfchillen noemen, om welke men niet had behooren van elkander te fcheiden, noch gefcheiden zou behoeven te blijven. Maar wat de mannen van beproefde kunde en doorzigt, van grooten naam en invloed in de vaderlandfche Kerk betreft, wij zouden allereerst gaarne van hen de wezen-

lijke leerſtukken, de *articuli fundamentales* der Hervormde Kerk, zoo als wij dezelve van groot gewigt achten, de hoofdleer, in de Formulieren voorhanden, wenſchen opgegeven te zien: en het zou ons ten hoogſte bevreemden, indien niet weldenkende Remonſtranten, Doopsgezinden en Lutherſchen, even zoo wel als wij allen, hoofdzakelijk deze zouden willen onderteekenen; ja, wij meenen allen grond te hebben om vast te ſtellen, dat wij de vermelde verſchillen tusſchen de Protestanten niet als wezenlijke leerſtukken der Christelijke Hervormde Kerk in hunne opgave vermeld zouden zien. Of zouden zij misſchien wanen, *en* om der zwakken, *en* om der ijveraars voor de oude Dordſche leer, *en* om der te ver gaande ultra-liberalen wil, geene oude palen te moeten verzetten, geene wezenlijke leerſtukken van de minbeteekenende, in de Formulieren voorkomende, te moeten afſcheiden, en aan die Formulieren derzelver hoog gezag van vroegere dagen, *behoudens hunne bepalingen aangaande de vormen*, te moeten teruggeven of helpen behouden? Wij zijn niet vermetel genoeg, niet te willen erkennen, dat het mogelijk is, dat wij dwalen, en zij de zaak uit het regte oogpunt beſchouwen. Maar men zou dan toch met verzaking der waarheid moeten ſpreken en ſchrijven. Of zou men — en dat voor zoo verre met regt — van de *hooge waarde* der Formulieren, wat den tijd betreft, toen zij opgeſteld werden, in derzelver geheel, niet alleen, maar ten aanzien der wezenlijke leerſtukken, als uitſluitend voor alle tijden, kunnen, mogen en willen gewagen? — En wat zou men anders gewonnen hebben? De zwakken zou men naauwelijks kunnen behouden, de ijveraars voor het oude overtuigen noch tot zwijgen brengen, en de hoogverlichten — laat mij hen neologiſche Leeraren en leden noemen — alzoo waarlijk winnen noch bekeeren.

Men vergunne ons alzoo de vraag: wat zwarigheid zou er in gelegen zijn, indien eens de gezamenlijke Hoogleeraren onzer Hoogeſcholen, in den grond der zaak toch, behoudens verſchillende wijzigingen, eenſtemmig

denkende, en, volgens hun eenparig præ-advis, de hoogste Kerkvergadering der Hervormde Kerk in ons Vaderland, overeenkomstig de overtuiging hunner harten, gegrond op juiste kennis en verlichte oordeel- en uitlegkunde der H. S., eene openlijke verklaring aflegden in den boven genoemden geest; „dat namelijk, zonder eene „ opzettelijke vereeniging der Protestantsche Kerk bij wijze „ van traktaat en accoord daar te stellen, de verschillen, „ die hen verdeelden in onderscheidene Kerkgenootschap- „ pen, door verstandig onderzoek van Gods woord, in „ den loop der tijden gebleken waren niet van dat hoog „ gewigt te zijn, dat men dezelve strengelijk behoefde „ vast te houden, om zuiver Hervormd Protestantsch „ te zijn; en dat het alzoo betaamde, dat de eene broe- „ der den anderen in dezen Christelijk verdroeg, in den „ geest der eerste Christenkerk en der Apostolische Kerk- „ vergadering te Jeruzalem, ja naar de bedoeling des Hee- „ ren, die, ééne kudde onder éénen Herder voorspeld „ hebbende, zekerlijk nimmer kan bedoeld hebben vol- „ maakte overeenstemming van gevoelens en begrippen „ bij allen, in alle voorstellingen en opvattingen, ook „ van mingewigtige leerstukken van Godsdienst en Chris- „ tendom."? Wat mogt toch wel, als het ergste gevolg van zoodanige, in deze of dergelijke bewoordingen gestelde verklaring, te wachten, billijk te vreezen zijn? Immers niet, dat, uit hoofde van dezelve, de Gemeenten in massa, of liever de groote meerderheid derzelven, daartegen zou opstaan, en, bij voorbeeld, de Clarisses voor de Detmarsen, de Heringas voor de Kohlbrugges, de Hofstede de Groots voor de De Cocks, de Dermouts voor de Molenaars, de Donker Curtiussen voor de Lootsmans zouden willen ruilen, of ook *daarom* dezen uitsluitend zouden aanhangen? Wij meenen gunstiger over den geest onzer vaderlandsche Hervormde Gemeenten te mogen oordeelen, en zouden niets van dien aard vreezen. — Maar, misschien zouden er toch velen hier en daar zijn, die zich ongaarne aan zoodanige verklaring zouden onderwerpen. Zekerlijk dit

getal zou te grooter zijn, naar mate er Leeraren waren, die er zich tegen aankanteden; te geringer, naar mate deze eenpariglijk die verklaring toejuichten. Ik wil zelfs onderſtellen, dat er eene affcheiding, eene ſcheuring plaats had: maar, vraag ik, heeft die dan nu niet werkelijk *de facto* plaats? En wat zwarigheid, zoo er eens openlijk eene *Dordsch regtzinnige*, zich noemende *herſtelde Hervormde Kerk* uit ontſtond, indien dezelve maar niet van hooger hand wierd erkend, noch hare Leeraren, die zij zichzelven mogten zoeken en onderhouden, wierden bezoldigd? Het gebouw van ijdelen waan, geestelijken hoogmoed en drieste onkunde viel dra van zelf in duigen; het kon niet duurzaam blijven beſtaan.

Zou zoodanige verklaring van de grootſte afdeeling der Protestantſche Kerk in ons Vaderland niet daarentegen eene wezenlijke winst kunnen opleveren? Ik geloof weinig aan de mogelijkheid, immers vooralsnog, om de verſchillende Kerkgenootſchappen door openlijke verdragen geheel en onverdeeld met elkander te vereenigen; — en echter, welk eene toenemende verbroedering zou uit zoodanige ronde en welgemeende verklaring niet tusſchen alle de Protestanten ontſtaan! En wie, die naar den geest en de behoeften van den tijd oordeelt, moet niet zoodanige vereeniging, om elkanders wederzijdſche begrippen, zonder eenigen dwang van elkander, liefderijk te verdragen, hoogst gewenscht en belangrijk noemen? Ik verheug mij onuitſprekelijk, dat ik haar daadzakelijk bij aanvang alom meer en meer zie veld winnen. Maar, wanneer dezelve in dien geest, door openlijke verklaring van wettig gezag, door de Hoofden der Protestantſche Kerk tot ſtand kwam, welk een krachtig wapen zou die eenheid der Protestantſche Kerk niet zijn tegen de hedendaagſche woelingen van het Pausdom en Jezuitisme, hetwelk, indien het zelfs niet onze twisten ſtookt, althans zich daarin verblijden moet! Maar ook welk een krachtig wapen zou zij niet aan alle Leeraren geven tegen de drijvers voor eene zoogenaamde oude regtzinnigheid, die de Formulieren van Eenigheid eigenlijk als

banden des Geloofs willen beschouwd hebben en misbruiken, tegen den geest der opstellers zelven!

Maar, meent men, het zou eene te groote opschudding in onze, vooral groote, vaderlandsche Gemeenten geven. Het komt mij voor, dat dit voor een groot deel zou afhangen van den toon en de wijze, op welke de gezamenlijke Leeraren, met moedige rondheid, zonder eenige menschenvrees of aanneming van personen, zich over zoodanige verklaring uitlieten. Ik heb dit reeds doen gevoelen. Was die toon eenparig dezelfde, ik zou geene groote, zekerlijk niet dan eene kortstondige opschudding vreezen. — Vraagt men: *om wier wil* schikt men zich en zoekt men de waarheid te bedekken? *om wier wil* vreest men? Is het niet, over het algemeen genomen, een kleine hoop menschen van luttel beteekenis? Men zondere tegenwoordig eenige Landgemeenten in Vriesland en Groningen uit: maar, hoe weinig talrijk zijn dan nog daar zelfs, waar zij het meest zich bevinden, de ijveraars voor de Formulieren *in allen deele!* Geeft dien kleinen hoop, door denzelven ontzag te betoonen, overal Hoofden, en hij zal aanmerkelijk aangroeijen. Beneemt hem daarentegen meer en meer alle hoop; neemt er geene de minste kennis van; toont geenerlei onrust over deszelfs bestaan; houdt u, alsof hij niet bestaat, en deszelfs aanhangers verminderen in elke Gemeente met iederen dag. Maar ik vreeze, dat zij juist talrijker worden door de halve maatregelen, welke men tegen — of voor — hen neemt; gelijk zij ontwijfelbaar stoutmoediger, hardnekkiger en boosaardiger worden, juist door de vreeze, de toegevendheid en de groote zorg, welke men voor hen betoont; gelijk zij uitgebreider, meer ondersteund en toegejuicht zouden worden, indien gij hen vervolgdet, of hun de eere van het martelaarschap wildet aandoen. Voegen wij bij deze vreeze voor de ijverende drijvers der Formulieren angstvallige toegevendheid voor de zwakken en de opregt gemoedelijke en eenvoudige vromen; bemerken dezen gezamenlijk (en zij doen het elkander opmerken, even gelijk de Roomsche Kerk hare leden zoo wel, als

hare begunſtigers; ik verſta onder de laatſten de ongeloovigen, zich noemende *liberalen*, maar eigenlijke vijanden van waarheid, Openbaring en Christendom) gebrek aan overeenſtemming tusſchen Leeraren en Hoogleeraren, juist dit ſtijft de hardnekkigheid, bevordert den tegenſtand, en doet den hoogmoedigen en laatdunkenden waan, dat *zij* het zijn, die voor de herſtelling des ouden ſcheidsmuurs waken moeten, hoe langer zoo meer toenemen. Mijns bedunkens bederft men alzoo veel, en vermeerdert men de heerſchende kwaal, juist door te groote bezorgdheid, geſtadige toegevendheid en overdrevene voorzigtigheid. — Nog iets daarenboven. Moest men ook waarlijk niet meerder denken aan die verbazende menigte menſchen, meer en min waarlijk godsdienſtigen en verlichten, welke met zoodanig eene verklaring der hoogſte Kerkvergadering bij uitnemendheid ingenomen zouden zijn; die dezelve allezins zouden toejuichen; en wel vooral omdat zij dezelve zouden beſchouwen als geheel overeenkomſtig met hetgeen hun in verſchillende godsdienſtige leerboeken, door bijkans alle Leeraren, bij het doen hunner belijdenis, werd voorgehouden, zoo wel als geheel in den geest der openlijke verkondiging van Leeraren en Hoogleeraren in bijkans alle Gemeenten, die overal met goedkeuring, en dikwerf met toejuiching en dankbaarheid, worden gehoord? Zou eene meerdere cordaatheid ten hunnen aanzien niet in vele opzigten hoogst wenſchelijk zijn, en voor vele zoodanigen velerlei nut kunnen ſtichten; eene rondborſtigheid, welke toch daarom wel degelijk met verſtandige maatregelen eener bedachtzame en geoorloofde voorzigtigheid zou kunnen gepaard gaan? En het is de vraag, of men nu niet, door overdrijving van de voorzigtigheid der ſlangen, ook wel eens ten koste van de opregtheid der duiven, afbreuk doet aan waarheid, godsvrucht en deugd, en het rijk des ongeloofs en bijgeloofs tevens in de hand werkt; terwijl men door een meer onbekrompen beſtaan veler wankelend geloof verſterken en ingenomenheid met Godsdienst en Christendom aanwakkeren zou.

In weerwil van al het gezegde, vraag ik mijzelven: Ware het niet beter geweest, dat men gezwegen had, en nog zweeg? Waarom niet, zonder beweging, ſtil en rustig voortgegaan op het reeds lang ingeſlagen pad, ook ten aanzien van het al dan niet eerbiedigen der Formulieren van Eenigheid, op hetwelk zoo vele wijzen en braven ons reeds zijn voorgegaan; zoo velen ook, die reeds welgemoed hunne loopbaan geëindigd, en, ontſlapen in Christus, zonder eenig bezwaar over hunne meerdere of mindere afwijkingen van de Formulieren in hunne wijze van voordragt en de voorſtelling der geloofswaarheden van de Hervormde Kerk, gerust hun hoofd hebben nedergelegd? De Formulieren van Eenigheid beſtaan er. De Protestantſche Gemeenten onzes Vaderlands zijn nog niet zoo geheel tot vereeniging geſtemd. Velen in de Hervormde Kerk zijn nog altijd meer of min aan die Formulieren gehecht, zonder nogtans daarom den Leeraren belemmering te veroorzaken in hunne Evangelieprediking, naar hunne overtuiging, overeenkomſtig den Bijbel, zonder zich om de uitdrukkingen en voorgedragene leer zelfs in de Formulieren zeer te bekreunen. Zou door dat zwijgen en rustig voortgaan niet meerdere rust bevorderd zijn in de vaderlandſche Kerk? — Ik kan dat alles niet weêrſpreken. Men had, ook mijns bedunkens, beter gedaan, de Formulieren van Eenigheid *te laten rusten*. Men had dezelve kunnen aannemen en behouden, als uitdrukkende de hoofdleer van het Protestantisme, het zuiver Hervormd geloof; of ook vrijmoedig, zonder opzettelijke verklaring, kunnen voortgaan te verwerpen, wat ons in dezelve tegen de uitſpraken der Heilige Schrift toeſcheen te ſtrijden. Men behoefde immers niet voor derzelver geheelen inhoud te ijveren; men kan, men mag dat immers niet doen, wil men als Protestanten niet *inconſequent*, en even als Roomſchen handelen, die alléén nevens de H. S. andere kenbronnen der waarheid mogen eerbiedigen. Men had beter gedaan, de zwakken en ijveraars voor de Formulieren niet als 't ware uit te dagen, door dezelve geheel te verwerpen,

of de meer doordenkenden en verlichten niet te ergeren, door dezelve in bijzondere befcherming te nemen, en zich daardoor in verdenking van onopregtheid te brengen. — Maar, gelijk men zegt, *de kogel is door de kerk:* hetgeen gedaan is, kan niet herdaan worden, of als ongedaan worden aangemerkt. En nu weet ik niet te berekenen, hoe men zich uit dien ftaat van onzekerheid en verwarring redden zal, anders dan door volkomene rondheid en moedige openhartigheid. Het fchijnt mij buiten dat toe, dat men, door dubbelhartigheid en angstvallige bedekking der waarheid of te weinige kloekmoedige belijdenis van dezelve, beide partijen, die der drijvers voor — zoò wel, als die der beftrijders van — de Formulieren, meer en meer tegen zich in het harnas jagen zal.

Maar, vraagt dan eindelijk iemand, heeft men, na derzelver onderteekening, vrijheid, dezelve ten deele te verwerpen? ftelt men niet zonder Formulieren alles op losfe fchroeven? zijn zij niet de beste en noodige waarborgen voor de Gemeenten van de zuiverheid der Evangelieverkondiging door hare Leeraren? — Ik zal dezen mijnen brief met de korte beantwoording dier vragen befluiten.

Ten aanzien der vraag, of men vrijheid heeft, den inhoud der Formulieren ten deele te verwerpen, zeg ik alleen, dat er wel niemand beftaat, die dezelve in allen deele, ten aanzien van alle derzelver uitfpraken, verklaringen en leeringen, ten volle *in alles* aanneemt. Dat doen de meest dolle ijveraars voor derzelver hoog gezag zelven niet. Men moge zeggen, wat men wil, dit ware ten aanzien van vele bijzonderheden, in dezelve voorkomende, ligt te bewijzen. Nemen nu dezen die vrijheid, waarom zou dezelfde vrijheid ons ook niet toekomen? Gaat het u als mij, gij hadt dezelve toch ook nimmer onderteekend, indien art. 7 en 32 in de Nederlandfche Geloofsbelijdenis u niet hadden aangewezen, in hoe verre gij aan dezelve gehouden waart. En wat vergelijkt men die onderteekening bij eenen plegtigen eed; terwijl de mannen

zelven, die ons deze Formulieren lieten onderteekenen, als uitdrukkende de hoofdleeringen der Hervormde Kerk in ons Vaderland, waarmede wij ten volle instemden, ons, door hunne uitlatingen, gesprekken, bijzondere onderwijzingen en openlijke leerredenen, het voorbeeld gaven, dat zij ons zoo min, als zichzelven, in geenen deele aan zoodanigen band wilden leggen, welke ons verpligten zou, *in allen deele*, en *ten aanzien van alle bepalingen*, ook van welke in de H. S. niets te vinden is, of die met dezelve strijden, aan deze menschelijke schriften een gezag naast dat van Gods woord zelf te geven!

Stelt men echter eindelijk, zoo doende, niet alles op losse schroeven? Zijn de Formulieren volstrekt geene banden meer, welken waarborg heeft men dan, dat de Leeraren de zuivere Hervormde leer, de reine Evangelieleer aan de Gemeenten zullen blijven verkondigen? — De Geschiedenis heeft het genoegzaam bewezen, en het ligt, uit een zuiver Protestantsch beginsel en standpunt beschouwd, in den aard der zaak, dat Formulieren ten dezen aanzien geene waarborgen geven, noch kunnen noch mogen geven. Of zal men die dan voor altijd bezworen hebben, als een gezag nevens of boven dat der Heilige Schrift? Mag men menschelijke schriften en uitspraken naast de Goddelijke waarheid stellen, of wel boven dezelve verheffen? — Maar waarlijk! onze Gemeenten behoeven ook dien gebrekkigen waarborg niet. Zij hebben een' beteren en krachtigeren, meer afdoenden en geruststellenden, *en* in de inrigtingen onzer Hoogescholen, *en* in de mannen, die daar onderwijzen, als mannen van beproefde kunde, helder doorzigt, eerlijkheid en trouw en ongeveinsden eerbied voor het Goddelijk gezag der H. S., *en* in de waarachtige gehechtheid van alle hare Leeraren ook aan de zuivere Hervormde leer en hare grondwaarheden, *en* in den heerschenden geest in alle de Kerkelijke Besturen ten aanzien der zorg voor de meest wezenlijke belangen der Gemeenten, bijzonder ook in de aanneming van jonge lieden, na afgenomen onder-

zoek aangaande hunne kundigheden, hun geloof en wandel, *en* in de braafheid en rondheid, de eerlijkheid en goede trouw, de bekwaamheid en het voortdurend onderzoek der H. S. van de Leeraren, die der Gemeenten van tijd tot tijd gegeven worden door hare opzieners. Mogen er uitzonderingen zijn, zij zijn ontwijfelbaar weinige. Naauwelijks noemenswaardig kan het getal dier Leeraren geacht worden, welke de kenmerkende leerſtukken van het reine Christendom, dat zegt tevens van de zuivere Hervormde Kerk, het echte Protestantisme, betwijfelen, verzaken en den volke onthouden. Maar zoo'vele of weinige der zoodanigen er mogten beſtaan, daar zijn wetten en bepalingen voorhanden, naar welke deze zouden kunnen en moeten te regt gebragt of beſtraft, of ook des noods afgezet worden. Indien maar allen, die daartoe geroepen zijn, in zoodanige gevallen, moedig en onpartijdig het hunne doen, dan kan er geene vreeze beſtaan voor de handhaving en bewaring der Goddelijke waarheid, het voorſtaan en beſchermen van het reine Christendom en de zuivere Hervormde leer, en het weren uit de Gemeenten van alle wind van leering, ſtrijdig met het woord van God. De Formulieren van Eenigheid mogen dan, wèl verſtaan, voor den tijd, in welken zij zijn opgeſteld, hooge waarde hebben gehad; zij mogen in krachtige bewoordingen uitdrukken de hoofdwaarheden der zuivere Hervormde leer, vooral ook ten aanzien van de reine praktijk des echten Christelijken geloofs; — even min als zij banden des Geloofs kunnen of mogen zijn, even min behoeven wij dezelve te eerbiedigen als banden onzes Kerkgenootſchaps, dat zegt der reine Evangelieleer, gelijk die in de Protestantſche Kerk beleden en verkondigd wordt: want deze heeft eenen vasteren grondſlag en meer onbedriegelijken waarborg in het onfeilbaar woord van God en deszelfs Goddelijk gezag, en in de heilige gehechtheid van ons en onze kinderen aan deze eenige kenbron der waarheid, die in Christus is, en welke alleen in alle eeuwigheid blijven zal.

UITTREKSELS UIT HET DAGBOEK VAN LODEWIJK XVI.

Had LODEWIJK XVI in een rustig tijdperk zijne dagen mogen doorbrengen, hij zoude kroon en troon levenslang behouden hebben en door zijne onderdanen bemind zijn geworden. Doch hij geraakte in moeijelijke omstandigneden, waaruit hij zich niet wist te redden. Aan een bedorven Hof opgevoed zijnde, werd hij de opvolger van eenen Koning, die verstands genoeg had, maar veelal ligtzinnig leefde en aan menigvuldige buitensporigheden zich overgaf. LODEWIJK XVI werd door zijne betere neigingen bewaard voor het zedebederf, dat hij van zijne vroegste jeugd af steeds voor oogen had gehad. Van de karaktertrekken zijns voorgangers was hem alleen zekere achteloosheid eigen. De man had goede hoedanigheden. Zijne leefwijze bleef die eens eenvoudigen Edelmans van onberispelijke zeden; maar als Koning stond hij geenszins op de hoogte van zijnen tijd, en wist de wezenlijke behoeften van zijn volk niet te vervullen. Had hij tijdig eene betere staatsregeling toegestaan en getrouwelijk gehandhaafd, welligt ware het menschdom bewaard gebleven voor de gruwelen, welke de *Fransche* Omwenteling na zich sleepte. LODEWIJK, die zijnen tijd niet kende, werd miskend door vijanden, terwijl hem vrienden niet altijd ten beste rieden. Onregtvaardige regters veroordeelden hem, en hij viel als een onschuldig slagtoffer, dat onstuimig gevorderd werd door de losgelatene woede der driften.

Deze Vorst, als mensch onberispelijk in gedrag, maar ook als zoodanig, en hoe veel meer dan als *Koning*, een nietsbeduidend wezen, was gewoon, elken avond zijne verrigtingen van den dag en datgene, wat bijzonder zijne opmerkzaamheid trok, aan te teekenen met eene zorg, die van jammerlijke kleingeestigheid getuigt. De mededeeling van eenige bijzonderheden uit dit Dagboek, dat thans bij de Koninklijke *archiven* te *Parijs* bewaard wordt, zal den Lezer in staat stellen, om den ongelukkigen vervaardiger beter te leeren kennen, dan zijne regters en verdedigers hem destijds' kenden.

Het dagboek is door LODEWIJK XVI met eigene hand geschreven. Het begint met den 1sten Januarij 1766, en wordt van dag tot dag, zonder een' eenigen over te slaan,

voortgezet tot den 31sten Julij 1792, dus tot tien dagen vóór den 10den Augustus, vóór zijne afzetting, vóór zijne wegvoering naar den kerker, welken hij den 21sten Januarij 1793 verliet, om het schavot te beklimmen.

Men behoeft slechts de aanteekeningen van eene enkele maand te lezen, om over den inhoud van het geheele dagboek, dat niet dan onbeduidende herhalingen bevat, te oordeelen. Uit het nog rustige tijdperk zijner regering nemen wij het volgende over:

Januarij 1785. — Zondag, 1. Ceremonie der Orde van den H. Geest. Vesper. *Grand Couvert.*

Maandag, 2. Kerkdienst der Ridders van de H. Geest-Orde. *Promenade* door *Clatigny* en over de *Butte de Picardie.*

Dingsdag, 3. Vesper.

Woensdag, 4. Jagt op klein wild te *Pissaloup*; geschoten 219 stuks. Eerste tooneelvertooning in de nieuwe zaal. Aftrek van porselein.

Donderdag, 5. Niets. Het eerste bal.

Vrijdag, 6. Vesper. Dooiweêr.

Zaturdag, 7. Niets.

Zondag, 8. Vesper.

Maandag, 9. Jagt bij *la Croix de Noailles*; drie (herten) gevangen.

Dingsdag, 10. Niets.

Woensdag, 11. Jagt op klein wild te *Santaury*; 214 stuks geveld. Bal.

Donderdag, 12. Niets. Bad.

Vrijdag, 13. Hertenjagt bij *la Muette*, drie gevangen.

Zaturdag, 14. Jagt op klein wild; 171 stuks geveld.

Zondag, 15. Vesper. Bad.

Maandag, 16. Niets. Bad.

Dingsdag, 17. Hertenjagt in de *Loges* (*); een gevangen.

Woensdag, 18. Niets. Vorst. Bal.

Donderdag, 19. Jagt op klein wild; 334 stuks geveld.

Vrijdag, 20. Wandeling in het park te *Meudon.*

Zaturdag, 21. Niets. Dooiweêr.

Zondag, 22. Vesper.

Maandag, 23. Hertenjagt in de *Loges*; drie gevangen.

Dingsdag, 24. Jagt op klein wild te *Chèvreloup*; 215 stuks geveld.

(*) In het bosch bij *St. Germain en Laye.*

Woensdag, 25. Niets. Bal.

Donderdag, 26. Hertenjagt in de *Loges*; twee gevangen.

Vrijdag, 27. Niets.

Zaturdag, 28. Jagt in de vlakte van *Chambourey*; 246 ftuks geveld.

Zondag, 29. Vesper.

Maandag, 30. Hertenjagt in de *Loges*; twee gefchoten.

Dingsdag, 31. Niets. Audientie der Ambasfadrice van *Zweden*.

Om de beteekenis van het woord *Niets*, hetwelk het geheele dagboek door zoo dikwerf herhaald wordt, wèl te vatten, neme men in aanmerking, dat hetzelve nergens gevonden wordt op dagen, wanneer de Koning op de jagt was. Zoo leest men b. v.: *Niets. Audientie.* — *Niets. Eerfte bal*; doch nergens ftaat: *Niets. Jagt.* — *Niets. Eén gevangen.* Hieruit blijkt, dat LODEWIJK XVI groot belang in het jagen ftelde.

Het dagboek wordt op gelijke wijze vervolgd. Men vindt alleen twee uitzonderingen, alwaar de Koning van zijne gewone kortheid afwijkt, en vrij uitvoerige aanteekeningen, tot zelfs in kleine bijzonderheden, maakt aangaande de geboorte zijner twee kinderen, de Hertogin VAN ANGOULÊME en LODEWIJK XVII, op den 19den December 1778 en den 22ften October 1781, maar welke, als waren het *bulletins*, veeleer die van eenen koel waarnemenden arts of hoveling, dan van eenen *vader* fchijnen, ja waarin zelfs geen zweem van gevoel te vinden is.

Wij gaan thans over tot het jaar 1789, en geven een brokftuk uit het dagboek voor de maand Julij:

Donderdag, 9. Deputatie der Standen.

Vrijdag, 10. Niets. Antwoord aan de Deputatie der Standen.

Zaturdag, 11. Niets. Vertrek van den Heer NECKER.

Zondag, 12. Vesper. Vertrek der Heeren MONTMORENCY, ST. PRIEST en LA LUZERNE.

Maandag, 13. Niets.

Dingsdag, 14. Niets.

Woensdag, 15. Zitting in de zaal der Standen. Te voet naar huis gegaan, enz. enz.

Dingsdag, 28. Niets. Het ongunftige weder belette mij uit te gaan.

Woensdag, 29. Niets. Terugkomst van den Heer NECKER.

Donderdag, 30. Niets.

Vrijdag, 31. De regen verhinderde mij uit te gaan.

Hier wordt de boven gemaakte aanmerking bevestigd, dat de Koning *Niets* aanteekende op die dagen, waarop hij niet ter jagt was geweest, van hoe ernſtigen aard anders ook de gebeurtenisſen zijn mogten, die er destijds voorvielen. Bij den 14den ſtaat *Niets;* alsof toen de Bastille niet beſtormd werd, en derzelver val het Koningſchap niet op deszelfs grondſlagen deed ſchudden! Men moet zich verwonderen, wanneer men zijne aanteekeningen op den 5 en 6den October 1789 leest — op die verſchrikkelijke dagen, toen hij met de zijnen van *Verſailles* naar *Parijs* werd gevoerd door een woedend gepeupel! Hij ſchrijft eenvoudig:

Maandag, 5. Voor de poort van *Chatillon* jagt op klein wild, 81 ſtuks geveld; door omſtandigheden belemmerd, heen en terug gereden.

Dingsdag, 6. Afreize naar *Parijs*, ten half een. Bezoek op het ſtadhuis. Dien nacht gegeten en geſlapen in de *Tuileriën*.

Ook uit de maand Junij 1791 deelen wij iets mede, waaruit men met verwondering ontwaart, hoe kalm, of moeten wij zeggen hoe ſtomp van geest de Koning te midden van een woelend en oproerig volk bleef. Offchoon toen zijne vlugt uit *Parijs*, de reis naar *Varennes* en de terugreis naar de gistende hoofdſtad plaats had, hield hij nogtans zijne aanteekeningen in denzelfden geest, als blijkt uit het volgende:

Vrijdag, 17. Niets.

Zaturdag, 18. Na half tien gereden in het bosch van *Boulogne*.

Zondag, 19. Vesper.

Maandag, 20. Niets.

Dingsdag, 21. Vertrek van *Parijs* te middernacht. Aangekomen en aangehouden te *Varennes*, ten 11 ure des avonds.

Woensdag, 22. Vertrek van *Varennes* tusſchen 5 en 6 ure des morgens. Ontbijt gebruikt te *St. Ménehould*. Aangekomen te *Châlons* ten 10 ure. Aldaar gegeten en geſlapen in het voormalig *Intendants*-huis.

Donderdag, 23. Te half twaalf werd de mis afgebroken, om het vertrek te bespoedigen. Ontbijt te *Châlons*. Des middags gegeten te *Epernay*. Aan de haven te *Brinſon* de Kommisſarisſen der *Asſemblée* aangetroffen. Te *Dormans* ge-

komen ten 11 ure. Des nachts gegeten; drie uren in een' leuningſtoel geſlapen.

Vrijdag, 24. Vertrek van *Dormans* ten half acht. Des middags gegeten te *La Ferté-ſous-Jouarre*. Ten 10 ure te *Meaux* aangekomen. Des nachts gegeten en geſlapen in het Bisſchoppelijk paleis.

Zaturdag, 25. Afgereisd van *Meaux* ten half zeven. Aangekomen te *Parijs* ten acht ure, zonder ons op te houden.

Zondag, 26. Niets. De mis in de galerij. Zamenkomst met de Kommisſarisſen der *Asſemblée*.

Maandag, 27. Niets.

Dingsdag, 28. Niets. Wei gedronken.

Woensdag, 29. *Idem*.

Donderdag, 30. *Idem*.

De maand Julij 1791 heeft een algemeen opſchrift: *Nagenoeg niets deze geheele maand door; de mis in de galerij.* — Slechts op drie dagen ſtaan bijzonderheden aangeteekend, welke wij mededeelen, omdat in deze maand de krijgswet werd afgekondigd, en bloedige tooneelen te *Parijs* plaats hadden.

Donderdag, 14. Medicijnen moeten gebruiken.

Woensdag, 17. Voorval op het veld van *Mars*.

Donderdag, 18. Medicijnen ten zes ure; met de wei opgehouden.

De twee laatſte maanden van het dagboek zijn Junij en Julij 1792. Dezelve moeten te meer belangſtelling wekken, daar tien dagen daarna de Koning met zijn gezin gevangen werd genomen. Uit de aanteekeningen blijkt niet, dat LODEWIJK iets kwaads vermoed hebbe. Toen het hem niet meer vergund was *Parijs* te verlaten, om zich aan zijn geliefd vermaak over te geven, ſchreef hij nog veel meer, dan gewoonlijk, het woord *Niets* in zijn dagboek.

Junij 1792. — Vrijdag, 1. Niets. Zaturdag, 2. Niets. Zondag, 3. Vesper. Maandag, 4. Niets. Dingsdag, 5. Niets. Woensdag, 6. Niets. Donderdag, 7. De mis gehoord, als gewoonlijk. Vesper. De *proceſſie* is in het paleis gekomen; ik ben er niet bij geweest. Vrijdag, 8. Niets. Zaturdag, 9. Wandeling in den tuin. Ten negen ure den Zegen. Vertrek van den Heer DE BATS. Zondag, 10. Vesper en Zegen. Maandag, 11. Niets. Zegen. Dingsdag, 12. Niets. Zegen. Woensdag, 13. Niets. De Heeren ROLAND, CLAVIERE en

SERVAN weggezonden. Donderdag, 14. Vesper. Vrijdag, 15. Wandeling in den tuin ten negen ure. Zaturdag, 16. Niets. Affcheid aan den Heer DUMOURIEZ gegeven. De Heeren CHAMBONAS en LAJARD benoemd. Zondag, 17. Vesper. Benoeming van den Heer DE MONTCIEL. Maandag, 18. Niets. Benoeming van den Heer DE BEAULIEU. Dingsdag, 19. Wandeling in den tuin ten negen ure. Woensdag, 20. Voorval in de *Tuileriën*. Donderdag, 21, Vrijdag, 22, Zaturdag, 23. Niets. Zondag, 24. Revue van het zesde Legioen in de *Champs Elisées*. Ten elf ure Vesper en Zegen. Maandag, 25. Na de mis wandeling met mijnen zoon in den tuin, om de Nationale Garde te zien. Dingsdags, 26, en Woensdag, 27. Niets. Donderdag, 28. Niets. Komst van den Heer DE LA FAYETTE. Vrijdag, 29. Vesper. In de *Champs Elisées* zou de Revue over het tweede Legioen plaats hebben. Zaturdag, 30. Niets.

Julij 1792. Zondag, 1. Vesper. Terugkomst en voortreffelijk gedrag van den Heer DE BATS, wien ik de 512..... schuldig ben. Maandag, 2, Dingsdag, 3, Woensdag, 4, Donderdag, 5, en Vrijdag, 6. Niets. Zaturdag, 7. Wandeling in den tuin kwartier vóór negen. Zitting in de Nationale Vergadering ten half drie. Te voet heen en terug gegaan. Zondag, 8. Vesper. Maandag, 9, Dingsdag, 10, Woensdag, 11, Donderdag, 12, en Vrijdag, 13. Niets. Zaturdag, 14. *Federatie* in het veld van *Mars*. Heengegaan ten half elf; het afleggen van den eed ten vijf ure. Teruggekomen en des nachts gegeten. Zondag, 15. Vesper. Maandag, 16, Dingsdag, 17, Woensdag, 18, en Donderdag, 19. Niets. Vrijdag, 20. Niets. De eed afgelegd door de Heeren BOUCHAGE en CHAMPION. Zaturdag, 21. Niets. Een onverwacht alarm des namiddags. Zondag, 22. Vesper. Maandag, 23. Wandeling in den tuin ten half negen. Dingsdag, 24, Woensdag, 25, en Donderdag, 26. Niets. Vrijdag, 27. Niets. Den ganschen dag op mijne hoede. Zaturdag, 28. Niets. Zondag, 29. Vesper. Maandag, 30, en Dingsdag, 31. Niets.

Zoo verre loopen de aanteekeningen van het dagboek. — In 1775 nam LODEWIJK XVI de gewoonte aan, jaarlijks een overzigt van het gebruik, dat hij van zijnen tijd gemaakt had, op papier te brengen. Hij zette dit geregeld voort tot aan het einde van 1791. Hij telde op, hoe vele malen in een jaar hij uitgegaan — hetgeen bij hem gewoon-

lijk beteekent: *op de jagt gegaan* — was, telkens met opgave der plaats, hoe vele jagten op herten en hoe vele op wilde zwijnen enz. er hadden plaats gehad, hoe dikwijls en waar hij buiten des middags en des avonds gegeten, hoe vele dagen hij *op reis* — dat wil zeggen, hoe vele nachten hij buiten *Parijs* of *Versailles*, en waar hij die doorgebragt had. Zoo staan op het jaar 1775 als slotsom opgeteekend 72 hertenjagten, 14 zwijnenjagten, 27 reejagten, 4 *hourailleriën*, of jagten met kleine honden, 58 jagten met schietgeweer. Hij had 3 kleine en 1 grooten pleiziertoer gedaan, en 21 maal op de jagt des middags, 13 maal des avonds gegeten. — Ook hield hij naauwkeurige aanteekening van alle zijne uitgaven, tot in kleinigheden. Zoo vindt men b. v.: *Voor een horlogieglas* 12 *sous. Aan* TESTARD, *voor briefport*, 9 *sous. Voor een vel papier* 4 *sous. Aan* L'EPINAY, *voor mij verschoten*, 4 *sous* 3 *deniers*, enz. Eene fout in het rekenen kon hem bijna wanhopig doen worden. Hij noteerde zelfs de bijzondere geldspeciën. Hij maakte voorts aan het einde van elke maand op, hoe veel gelds hij in den loop derzelve had gewonnen of verloren. Op het einde van October 1779 staat: *In het spel verloren* 59,394 *livres*. Gewoonlijk bleef echter winst of verlies beneden de 1000 en meestal beneden de 500 francs. Bovendien speelde hij in de loterij, maar niet hoog, offchoon hij dikwerf won.

De grootste en bij herhaling meest voorkomende sommen zijn die, welke de Koning aan de Koningin ter hand stelde of voor hare rekening betaalde. Op den 27sten December 1776 staat: *Aan de Koningin gegeven* 25,000 *livres*, en in eene noot: *Deze* 25,000 *livres maken den eersten termijn uit der som van* 300,000 *livres, welke ik beloofd heb binnen zes jaren met de rente van het kapitaal aan* BOEHMER *te betalen voor oorhangers, die de Koningin voor* 348,000 *livres gekocht en waarop zij reeds* 48,000 *livres betaald heeft.* Op den 18den Februarij 1777 vindt men deze aanteekening: *Voor de Koningin, in mindering op de* 162,000 *livres, die zij voor diamanten armgespen schuldig is*, 24,000 *livres betaald.* BOEHMER was de hofjuwelier, dezelfde, die later de zoo beruchte *collier* leverde.

MALESHERBES en DESÈZE verdedigden met veel welsprekendheid den gevangen Koning. Hadden zij, in plaatse daarvan, zijn dagboek voorgelegd aan zijne regters en aan

het volk, waarop zij zich beroepen wilden, misschien ware die geregtelijke moord voorgekomen. LODEWIJK XVI was geen slecht mensch; maar dat hij weinig geschiktheid had, om te regeren, blijkt ten duidelijkste uit zijne eigenhandige aanteekeningen. Ongelukkig een volk, wanneer het geboorteregt eenen Vorst op den troon plaatst, die zijn grootste vermaak in de jagt vindt, en verder zoo veel tijds met beuzelingen doorbrengt!

BEZOEK VAN POMPEJI BIJ TOORTSLICHT.

(Uit het *Engelsch.*)

Sinds nagenoeg vijf Eeuwen putteden zich de Geleerden van *Europa* uit, om het huiselijk leven der Ouden te doen kennen; om te doen zien, hoe de SCIPIO's, de CATO's, de CICERO's, de SENECA's geleefd, geslapen en gegeten hebben. De Oudheidkenner zette onvermoeid en onophoudelijk zijne geleerde nasporingen voort, en nog was de juiste vorm der *Romeinsche* weegschalen niet bepaald opgegeven! Meer dan één Geleerde had zich de tering op den hals gehaald, met het uitgewischte opschrift of het jaartal van een muntstuk te herstellen of te bepalen. Toen men nu, over het oude *Rome*, veel inkts gespild, en eene menigte boekdeelen had uitgegeven, kwam, op het onverwachtst, het toeval de nijvere Oudheidkundigen te hulp. Eene *Romeinsche* stad, eene van die, welke *Grieksche* beschaving met al hare weelde had verfraaid, *Herculanum*, door de hedendaagsche *Romeinen* opgedolven, herrees eensklaps voor de oogen van het verbaasde *Europa*. Zestien Eeuwen was de stad van HERCULES begraven geweest onder jodenlijm en lava. Het deksel van deszelfs graf was digter en vaster dan koper; jodenlijm en zand, ineengesmolten, hadden hetzelve verzegeld, en niet dan met de uiterste inspanning gelukte het, een' schouwburg op te delven, thans het voorwerp der algemeene nieuwsgierigheid.

Weinig tijds daarna bragten andere uitgravingen eenige deelen van eene andere stad aan het licht, alleenlijk bedolven onder asch, slakken en steenen, door de uitbarsting des volkaans opgeworpen: het was *Pompeji*, verder van den *Vesuvius* af gelegen op de helling van eenen heuvel digt bij

de kust. Deze stad, gelijk ik reeds te kennen gaf, werd niet, gelijk *Herculanum*, verwoest door een' brandenden en stroomenden zondvloed: asch, en geen lava, vernielde haar. Hoe groot was de algemeene verbazing, toen de steeds voortgaande opdelvingen beurtelings straten, voetpaden, huizen, de sporen van rijtuigen en derzelver wielen, paleizen, andere gebouwen, baden, schouwburgen, kortom de gansche stad blootleiden! De ontdekking van *Pompeji* werd eene bron van fortuin voor dit eenzaam gewest. Reizen werden ondernomen, alleen met oogmerk om het geraamte dier aloude stad te zien. Bouwkundigen beproefden om strijd de ideale herstelling dier paleizen, van welke slechts eenige brokstukken waren overgebleven, dier amphitheaters, wier trappen in puin lagen. Eenige der fraaiste werken, welke oudheidkennis en graveerkunst in zestig jaren opleverden, zijn aan *Pompeji* gewijd. De onbeduidendste overblijfsels, het meest gewone huisraad, wat men op de eenzame straten der *Grieksch-Romeinsche* stad vond, werd in het Museum te *Napels* bewaard. Men beschreef dezelve met naauwlettende zorgvuldigheid; en de gevolgtrekkingen dezer studie weêrspraken dikwijls den arbeid der Oudheidkundigen. De Dichters bezongen *Pompeji*; de vrouwen zelve vonden behagen in deze zonderlinge en eenigsoortige overblijfsels van de huiselijke gewoonten der Oudheid. En nog zeer onlangs waagde het een hedendaagsch geliefd Romanschrijver (BULWER), *Pompeji* te kiezen tot het tooneel zijner verdichting, en onze leesgezelschappen te vergasten op het verhaal van het lot eener stad, welke, terwijl hare bewoners sliepen, verzwolgen werd door de stuiptrekkingen van den *Vesuvius*.

Sinds lange stond het beeld van *Pompeji* in mijne verbeelding geprent, en zoodra ik *Italië* betrad, was mijn vurig verlangen op *Napels* en den *Vesuvius* gevestigd. Drie dagen na mijne komst aldaar deed mij het toeval een' *Duitschen* Prins ontmoeten, dien ik in *Beijeren* had leeren kennen, en met wien ik *soupeerde*. Weldra verkreeg onze bekendschap zekere gemeenzaam- en vertrouwelijkheid, te opmerkelijker, daar den Prins mijne zeer liberale grondbeginselen niet onbekend waren gebleven. Toen nu het gesprek viel op *Pompeji*, vierde ik mijner geestdrift vrijen teugel; en mijne begeerte, om deze belangrijke overblijfsels der aloudheid, voor onze dagen als door een wonderwerk bewaard gebleven, te bezigtigen, deed eene zoo levendige werking op den Prins, die

mijne zucht voor de oudheidkunde deelde, dat hij, van tafel opftaande, fprak: „ Zoo gij wilt, zullen wij op ftaanden voet die wereld der dooden gaan bezoeken bij toortslicht en te midden van den nacht, en er ons begonnen *fouper* ten einde brengen. De wegwijzers, met hunne fchreeuwende ftemmen en hunne hebzuchtige welfprekendheid, zouden flechts uwe begoocheling vernietigen. De eerfte maal, dat ik deze heerlijke ruïnen bezocht, walgde het mij, aan een' gemeenen kerel cijnsbaar te zijn, die mij geene enkele gewaarwording vergunde, zonder dezelve te bederven door zijne eentoonige babbelarij en zijne van buiten geleerde ellendige fprookjes. Ik was toen vergezeld van een' onnoozelen *Neurenbergfchen* ftudent en eene *Engelfche* kamenier, welke haren groenen fluijer niet eens ophief, en hier niets anders zag dan oude keldermuren. Ontwijken wij zulk vervelend gezelfchap; laat ons *Pompeji* als dichters gaan befchouwen. De bedienden zullen hunne korven met mondbehoeften vullen, en met wijn, die evenwel den ouden *Falerner* niet zal evenaren. De Koning van *Napels* heeft mij eene eerewacht verleend, die ons zal vergezellen en de toortfen dragen. De nacht is fchoon; de Mei-maan fchenkt ons haar zacht licht, hetwelk zoo wèl ftrookt met de aanroeping eener goede Toovergodesfe, die ons hare befcherming niet zal weigeren. Wij zullen het paleis van een' der voormalige grooten binnentreden; wij zullen ons in het bezit ftellen van diens feestzaal, aan het vermaak gewijd, en onze offeranden aan BACCHUS zullen daar, onder de eenzame gewelven, den weêrgalm der weelde en des vermaaks doen hooren, die er in geen zeventien Eeuwen heeft geklonken!"

Ik nam het aanbod gretig aan. Wij waren met ons zesfen. Den ganfchen dag had de zon, als beheerfcheresfe, den zuidelijken hemel doorloopen, wiens fchitterende helderheid geene enkele wolk benevelde. Op eenen warmen fchemeravond, zoo als *Italië* alleen dien heeft, en dien flechts een CLAUDE LORRAIN weet te malen, volgde een heldere, doorfchijnende nacht, fchooner nog dan de dag zelf. Voorgelicht door onze hars-flambouwen, trokken wij door *Portici*, *Refina* en *Torre del Greco*. Na eene menigte wijngaarden en tuinen te zijn doorgegaan, en dikwijls het hoofd te hebben omgewend naar de eilanden *Ifchia* en *Capri*, die als uit zee opgerezen, en wier verhevenheden in den maneſchijn flikkerden, bereikten wij, op 12 mijlen afftands van *Napels*, het huisje,

door den hoofdopzigter der werken bewoond. Hier vertoefden wij, en beftegen het *Italiaansche* terras dezer woning, ten einde het uitzigt over het omringende landschap te genieten.

Eenige glazen overheerlijke *lacryma-Christi*, ons door den bewoner geschonken, verlevendigden den moed der reizigers, die zich in het gewest der verledenheid en der verbeelding gingen verplaatsen. De hoogverheven *Titan* wierp een' roodkleurigen rook uit. Onze geest verhief zich meer en meer, en onze dichterlijke voorstelling leende aan alwat ons omringde eene geheimzinnige tint, in overeenkomst met het oord, dat ons verbeidde. Trapswijze verduisterde de maan, en myriaden sterren strooiden hare vonken door het azuur des hemels. Wij togen door nog eenige wijngaarden, en, vergezeld van een klein heer van *Lazzaronis*, die dag noch nacht iets te doen hebben, en van toortsdragende wachteen, bereikten wij het kleine houten traliehek, hetwelk tegenwoordig de stad der dooden afsluit.

De soldaten, die, in hun wachthuis, belast zijn met het bewaken der overblijfsels, bewezen ons krijgsmans-eere. Het kletteren der geweren was het laatste gedruisch, dat ons aan de levende wereld herinnerde: wij traden in de straat der Graven — een zeer gepaste toegang, om den bezoeker voor te bereiden tot de plegtige stilte der onbewoonde stad. Gekist, als 't ware, in de omringende ophooping van grond ter wederzijden, geleidt zij zelve naar het gebied van den dood, maar van een' lagchenden en Heidenschen dood. Op het marmer der grafsteden blonken van alle kanten bloemen in marmer, wèl bewaard geblevene festoenen, bevallige beelden. Welke herinneringen! welk eene les! de meeste huizen zijn verwoest, de graven bestaan nog, en die graven gelijken paleizen. Ziehier dat van SCAURUS, en verder dat van CALVENTIUS QUIETUS. De ronde tombe, waarvan men niet één opschrift heeft kunnen ontcijferen, trof ons allen door hare ongemeene sierlijkheid. Wij bezagen naauwlettend eenige dezer beeldhouwwerken. In de lustplaats van de overwinnaars der wereld had de dood zelf eene feestelijke houding. Overal *Olimpische* spelen, lagchende beelden, herinneringen des vermaaks en der weelde. Hier breede nissen, in welke bedrukte bloedverwanten hunne droefheid kwamen botvieren; daar altaarbrokken, deuren met bloemwerk versierd, door welke wij in de grafkelders drongen; verderop werkelijke tempels, aan de gedachtenis der dooden gewijd, waar-

in de *Romeinsche* rouw een grootsch karakter vertoont; elders een *triclinium*, zaal voor het doodenmaal, waar dezulken bijeenkwamen, die de gedachtenis der afgestorvenen wilden vereeren, en drankoffers aan derzelver schimmen plengen. In een' ruimen grafkelder, welks donkerheid onze toortsen naauwelijks konden verdrijven, stonden eenige urnen nevens elkander, wier marmer ons tegenblonk: de belangrijkste voorwerpen, aldaar gevonden, waren reeds naar het *Napelsche* Museum overgebragt.

Aldus meldde zich de geheimzinnige stad bij ons aan; en telkens meende ik, op eene tombe, een' *Romeinschen* Raadsheer van den alouden tijd te zien overeind staan, met zijnen tabbaard door den wind bewogen en zijn gebiedend handgebaar. Op een praalgraf stelden zeer fraaije bas-reliefs een gevecht van zwaardschermers voor; en de diepe schaduw derzelven, de beelden scherp doende uitkomen, gaf aan het geheel eene buitengewone kracht. Te midden van deze dubbele geestbezwering (*fantasmagorie*) van dood en nacht, naderden wij het grafgesteente van ARRIUS DIOMEDES. In het gezigt van hetzelve bevond zich het prachtig lusthuis diens mans, wiens naam, hoewel geen historisch belang wekkende, al de ruïnen overleefde, en te midden der algemeene verwoesting gespaard bleef. Maar, welk ook uw beroep, uwe zeden en uw karakter mogen geweest zijn, gij bezat rijkdom, die alles afdoet! Ziedaar nog rijen afzonderlijke, overeindstaande kolommen; ziedaar verwonderlijk fraai schilderwerk en arabesken, fresco's van den tijd van Keizer TITUS, en die door den *Vesuvius* niet zijn aangeroerd; ziedaar wijnkruiken (*amphoren*) als in slagorde geschaard in uwe onderaardsche kelders, en heerlijke overblijfsels uwer baden, eenen Koning waardig; ziedaar uw *atrium* en uw *triclinium!* Hier staat uwe tuinpoort, bij welke men twee geraamten vond, een van welke nog den sleutel vasthield, reeds in het slot gestoken, en gereed om denzelven om te draaijen ter ontvlugting; het andere op den grond liggende naast een' zak met goud en eenige zilveren vaten. Ongetwijfeld poogde de heer des huizes, gevolgd van een' slaaf, het algemeene noodlot te ontkomen; hij vlugtte, terwijl zijne dochter en overig gezin eene wijkplaats zochten in de onderaardsche kelders des gebouws. Men weet, dat derzelver geraamten gevonden zijn, en dat de vorm van den boezem eener jonge vrouw, in de heete en vervolgens verharde asch, in welke zij om-

kwam, als 't ware afgegoten, de werklieden, die deze katakomben opdolven, met verbazing vervulde. Zij bragten dezelve naar *Napels*, welks Museum thans al deze overblijffels bezit. Arme jonge dame! hare gouden en zilveren verfierfels bezaaiden den grond, en de afdruk harer fchoonheid beftaat nog, na verloop van zeventien Eeuwen, als bewijs van den ijfelijken dood, dien zij ftierf!

Uit de *villa* van DIOMEDES, het laatfte huis der voorftad, traden wij de ftad zelve binnen. De enge ftraten; de overblijffels der muren, wier fcherpe, onregelmatige lijnen zich aan den hemel afteekenden; de voetpaden, finds zoo vele Eeuwen onbetreden; de uitgedroogde fonteinen; de pleinen, eertijds bezocht door eene, het vermaak najagende bevolking; de brood- en banketbakkers winkels; de gaarkeukens, wier ongerepte fornuizen nog op kalanten fchijnen te wachten, — dat alles, door onze toortfen half verlicht, trof achtereenvolgend onze opmerking: hier woonde een wagenmaker, daar een fmid, ginds een beeldhouwer. Ongelukkige kunftenaar! zoo hij de maker is van deze frizen, dan was hij een man van talent; deze opgegravene brokftukken kenmerken een' bekwamen beitel; deze bloemkranfen zijn met eene bevallige ftoutheid gevlochten. Het uithangbord zijns winkels werd ongelukkig door den tijd niet gefpaard; maar hij bewaarde, daar naast, eene geit van gebakken aarde, die een melkhuis fchijnt aan te duiden. Dit deed hij dagelijks de kruiken vol olie, welke den winkel van beider buurman ftoffeerden. De ronde kringen of indrukfels der vaten zijn op de toonbank nog te zien; het toeval heeft aan de kruiken van een' koopman in olie vergund de eeuwen te verduren, en zulks geweigerd aan de werken van TITUS LIVIUS en van TACITUS! Wij zetteden den voet op eenige dwarsfteenen, beftemd tot gemak der voetgangers, die de ftraat wilden overfteken. De rust der ftad, de diepe ftilte rondom ons hadden niets, dat verwondering wekte: al de inwoners fchenen nog te flapen; en wij, met onze bedienden, onze toortfen, onze wacht, onze korven met wijn en fpijzen, wij geleken eenige jonge lichtmisfen, die den nacht in den dag verkeerden! Deze begoocheling werd nog verfterkt, toen wij de ftaande geblevene zuilen en kolommen, het mozaïkwerk van binnen, en het woord *falve!* voor den ingang der huizen van nabij befchouwden. Dus naderden wij het groote gebouw, *het huis van* SALLUS-

TIUS genoemd. Onze Vorsten zelfs zijn niet zoo wèl gehuisd: er is meer smaak, meer kunst, eene meer uitgezochte weelde in dit huis, dan in al de overige van *Pompeji*. Ik verbeeldde mij in den voormaligen bewoner een schatrijk man, vriend der letteren en der weelde, die, het gedruisch van het *forum* moede, zijn vermogen had te koste gelegd aan het verfraaijen dezer bevallige wijkplaats. Hij had eene eetzaal in zijnen tuin; dezelve was als overdekt door een' wijngaard met deszelfs ranken; eene kleine ronde tafel in het midden, en rondom rustbedden, op welke de gasten waren aangezeten; ter zijde eene fontein ter koeling van den wijn. Het schijnsel onzer flambouwen gleed langs de marmeren muren, nu eene kroonlijst, dan een' pilaar verlichtende, of aan den somberen achtergrond beelden van Nimfen en Muzen ontrukkende; boven ons de blaauwe hemel; op eenen afstand de *Vesuvius*, gekroond met eene roode kolom, die overdag niets dan eene kolom zwarte assche scheen.

Wij betraden het *venereum*, of geheim *boudoir*, van den weelderigen SALLUSTIUS. Een vierkante zuilengang omgeeft een' kleinen tuin; deszelfs wanden waren eertijds bekleed met zwart marmer, met goud ingelegd. In een der aangrenzende vertrekken heeft men de overblijfsels van eene bedsponde gevonden, benevens een vrouwegeraamte, versierd met hals- en armbanden, alsmede drie of vier geraamten van slaven. Ongetwijfeld was het eerste de dame des huizes, wie, met hare ter hulpe toegesnelde bedienden, hier de ijselijkste dood verraste. Hoe vele hartverscheurende tooneelen hadden er plaats, welke de Geschiedenis niet heeft kunnen vermelden! Hoe vele trekken van grootmoedige zelfopoffering en van laag egoïsme hebben deze onverwachte ontzettende omkeering gekenmerkt! Deze en dergelijke voorstellingen vermengden zich in onze opgewekte verbeelding met de weelderige en dartele beelden, welke het verblijf van SALLUSTIUS en dat van den Bouwheer PANSA, hetwelk wij vervolgens bezochten, in ons verlevendigden. Ik zag in het *Napelsche* Museum de spiegels, zilveren en gouden vaten, candelabres van groote waarde, heerlijke standbeelden, enz. welke deze beide woningen versierden. Ik wenschte, dat de Koning van *Napels* eens eene dezer aloude *Romeinsche* woningen deed herstellen; dat hij de zuilenrij van het *atrium* oprigtte, en aan de arabesken, welke de wanden bekleedden, derzelver oorspronkelijke frischheid hergaf. Ik wenschte, dat het *impluvium* en de fonteinen met zuiver water werden

gevuld; dat men het altaar der Huisgoden in deszelfs luister, en het flavenvertrek en de breede gordijnen of *parapetasmata*, welke de binnenkamer van de groote zaal fcheidde, waar de talrijke befchermelingen het ontwaken huns patroons verbeidden, herftelde. Hoe gemakkelijk ware het, met behulp van eenige kunstkenners, het ganfche ftoffelijke leven van een' *Romeinfchen Sybariet* van nieuws daar te ftellen! Meubelen, keukengereedfchap, amuletten — niets ontbreekt er. Een enkel bezoek in zulk een huis zou over de oude wereld grooter licht verfpreiden, dan al de werken van CANTELLINUS en JUSTUS LIPSIUS. De Bouwheer PANSA leefde in nog grootfcher trant, dan SALLUSTIUS; met zijn paleis waren verfcheidene winkels verbonden, welke hij ongetwijfeld verhuurde, en die hem zeker goede rente gaven (*). Hetzelfde *Napelfche* Mufeum, hetwelk op zijne beurt al de merkwaardigheden van *Pompeji* verzwolg, bevat thans de kist, waarin de penningmeester de opbrengst der openbare belastingen en inkomften bewaarde. Eene opmerkelijke bijzonderheid verbindt zich met de ontdekking dier kist. Het fchijnt, dat, kort na de noodlottige uitbarfting van den *Vefuvius*, een *Pompejisch* inwoner, aan de ramp ontkomen, op de gedachte viel, in den grond te graven, in de hoop van tot de plaats te geraken, waar de openbare fchatkist ftond. Ongetwijfeld befteedde hij verfcheidene jaren tot dezen arbeid, en bediende zich vooral van den nacht, om geene opmerking te wekken. Toen hij nu de voorgenomene uitgraving had ten einde gebragt, ontdekte hij, dat de door hem gekozene rigting niet de juiste was, en dat zijn put uitliep op een vertrek naast dat, waar de fchat bewaard werd. Maar hij gaf den moed niet verloren, en doorboorde eenen muur, door welken hij in de fchatkamer wist te dringen. Zijne volhardende heb-

(*) Een groot deel der archiven van dezen bewindsman zijn wedergevonden, maar zoo vast aaneenverbonden en gekleefd, dat men wanhoopt dezelve ooit te zullen kunnen lezen. Welk een licht zou daardoor verfpreid worden over het ftedelijk beftuur der *Romeinfche* fteden! Om eenig denkbeeld te geven van het aanbelang van *Pompeji*, halen wij een biljet van verhuring aan, gevonden in de puinen dezer ftad, bij hetwelk JULIA FELICIA, dochter van SPURIUS, voor den tijd van vijf jaren, hare goederen in huur aanbiedt, beftaande in een bad en negenhonderd winkels.

zucht werd beloond: tijdens de jongste opdelvingen, vond men op den grond, waar sinds zeventien Eeuwen de kist stond, niets dan eenige goudstukken, welke tusschen de metalen platen waren gegleden, waarmede de bodem was bekleed.

Wij gingen met onze toortsen in al de ledige huizen, in die van MELEAGER en der *Nereïden*; namen, aan dezelve gegeven, bij gebrek van beter. Nu trok het doorschijnende van een masker, in albast uitgehouwen, dan het aloude mozaïkwerk, na zoo vele Eeuwen nog schitterende van frischheid, onze aandacht. Eindelijk bezigtigden wij de *Taverne* (de kroeg), en vonden er niet dan onreine voorwerpen, herinneringen aan gemeenevolks-losbandigheden, schilderijen, verbeeldende zuippartijen van soldaten en matrozen. Vervolgens, een' tuin doorgaande, fraaije zalen, naar 't schijnt bestemd voor meer verfijnden wellust. Overal leven, overal weelde en dartelheid op den voorgrond dezer groote en geweldige omkeering! Ik merkte op, dat de kleedij der boeren, zoo als de schilder die op de wanden der kroeg heeft gemaald, veel gelijkheids heeft met die der hedendaagsche *Napolitaansche* visschers en boeren. Bij het eigenlijke *volk* handhaven zich de overleveringen van kleeding, taal, en zelfs van denkwijze, het volstandigst. De kiel der *Gaulers* dekt nog de schouders der *Fransche* landlieden; de kap der drinkers van *Pompeji* wordt nog heden ten dage gedragen op al de kusten der Middellandsche zee: 't is de gewone muts der matrozen.

Vermoeid van den langen togt, zetteden wij ons eindelijk neder in een ruim huis, onlangs ontdekt onder het opzigt van den zoon van GÖTHE, en door de *Cicerones* (gidsen) gedoopt: *Huis van* GÖTHE. Daar vindt men dat fraaije mozaïk, volgens de Oudheidkundigen voorstellende den veldslag van den *Granicus* en de vlugt van DARIUS. Het hedendaagsche vernuft heeft niets voortgebragt, zoo vol uitdrukking en grootschheid! Wij konden ons niet verzadigen in het bewonderen van de zegepralende en trotsche houding des overwinnaars en van de sombere onderwerping des overwonnelings, de verschillende groepen, met groote kunst verdeeld, en die levendige kleurmengeling, dat eeuwig leven eens tafereels van marmer, hetwelk de zon kan veranderen noch de vochtigheid bederven.

Sinds geruimen tijd verkeerden wij in het gewest der Toovergodinnen; de begoocheling werd thans verdreven door

het geraas des porseleins, der fleschen en glazen, door de bedienden uitgepakt, en het gerucht van het opslaan der etenstafel; welk een en ander ons tot de grove wezenlijkheid terugbragt. De lange wandeling en de nachtlucht hadden onzen eetlust opgewekt en gescherpt. De Champagne- en Rhijnsche wijn schuimden; en, zonder ons te bezwaren, of de schimmen der LUCULUSSEN en APICIUSSEN van voorheen op onze koteletten en onze macaroni niet veelligt met medelijden nederzagen, deden wij het nachtelijk maal eere aan: 't was een waar doodenmaal, als gehouden op de grensscheiding der levenden en dooden. Weldra, door den wijn opgewekt, plengden wij dien ter eere van den gastheer van weleer, en dronken op diens gezondheid.

Thans begaven wij ons andermaal naar het *Forum* en het *Amphitheater*. Wij doorliepen de enge straten, aan welke de Ouden de voorkeur gaven, omdat ze de voetgangers tegen de hitte des dags beschermden. Wij zagen er de sporen der rijtuigen, die het voorkomen hadden, alsof ze gisteren gemaakt waren. Wij kwamen aan het *Forum*, dat brandpunt der aloude beschaving. Hoeveel paleizen in gruis! hoeveel tempels in puin! Wij vonden er de overblijfsels van alle gebouwen, welke voor een beschaafd volk behoefte zijn. Lang vertoefden wij bij den tempel van VENUS, bij de fraaije zuilenrij en de marmeren trappen, eertijds geleidende naar het altaar der Godinne, doch thans verbroken en onbruikbaar. Wij wendden het hoofd om: verwonderlijk tafereel! eene lange reeks van witte kolommen teekende zich af aan den horizon, groote zwartblaauwe schaduwen op den grond werpende; vervallene muren, wier onregelmatige lijnen de maan verzilverde; ondermijnde voorgevels, die als spoken zich vertoonden; en overal op den bodem *Ionisch* lijstwerk, beschadigde kapiteelen enz. enz., bedekt met dat mos, zoo heilloos voor de ruïnen, welke het bemagtigt. Wanneer een van ons gezelschap ons voor een oogenblik verliet, en hij dan opdaagde uit de duisternis, welke hem omgaf, scheen hij ons een wezen uit de wereld der geesten, die de tegenwoordige kwam bezoeken!

Ik zat op een brokstuk eener zuil van het *Forum*, toen mijne medgezellen mij uit mijne mijmering opwekten, om mij naar den kant van het *Amphitheater* te vergezellen. Het heerlijk gebouw scheen bij het maanlicht nog grooter en ongemeener. Wij traden in het renperk: van hier verhieven

zich rondom ons de cirkels dier breede en ontelbare opklimmende banken, die wèl bewaard waren gebleven; daar boven waren groote bogen, die aan het azuur des hemels en het zachte licht doorgang verleenden; terwijl de maan zelve, op oneindigen afstand als opgehangen, tot nachtlamp verstrekte aan het binnenste des renperks, hetwelk zij met haar blaauwachtig schijnsel bestraalde. Het midden des strijdperks, vijftien voet diep in den grond, was alzoo beneden de naastbijzijnde banken, en dit beveiligde de aanschouwers tegen alle gevaar. In het middelpunt des strijdperks stond eertijds een altaar, aan DIANA of PLUTO gewijd, maar nog meerdere malen aan JUPITER, beschermer van *Latium*, eene Godheid, alleen door menschenbloed te bevredigen. Een aantal holen, hetzij aan het uiteinde, hetzij onder het *Amphitheater*, diende tot doorgang, zoo wel van de wilde beesten, welke men bij duizenden op dit bloedig tooneel ombragt, als van den stortvloed van water, hetwelk somwijlen het renperk in een groot meer herschiep, waarop schepen tegen elkander streden. De hokken, welke de wilde of vreemde dieren bevatteden, waren geplaatst onder de banken. Van hier kwamen beurtelings struisvogels, wilde zwijnen, elefanten opdagen. Ruïnen bedekten dit *Amphitheater*, waarop NERO eertijds stof van vermiljoen, borax en goud deed strooijen. Dikwijls wasemden verborgene bakken, door middel van onder de trappen doorgaande pijpen, welriekende geuren, die als een dauw op de aanschouwers nederdaalden. De standbeelden zelve, die het *Amphitheater* versierden, schenen reukwerk te zweeten; wolken van wierook bezwangerden de lucht; en, wanneer de zon zich met hare gloeijende stralen wapende, dekte een groote sluijer, die zich boven aller hoofden uitbreidde, en wier zamenstelling de hedendaagsche werktuig- en oudheidkundigen vruchteloos hebben getracht na te sporen, de gansche vergadering. Zoo veel weelde, zoo veel wellust ten behoeve eener hebbelijke wreedaardigheid! Daar toch was het, dat, op een' wenk des volks, de zwaardvechter den zwaardvechter om hals bragt, en hij, zoo hij zich van zijne rol niet kweet met zekeren zwier van vormen, met de bevalligheid, door het moordenaarswetboek voorgeschreven, werd uitgefloten!

Wij bezochten achtervolgens de beide andere Theaters, waar voor 't minst zulke bloedige herinneringen ons niet pijnigden. Ook daar, gelijk in het *Amphitheater*, hadden de

vertooningen onder den blooten hemel plaats (*). Welk eene weelde! Welk een rijkdom! Welk eene uitwerking moeten eertijds die kolossale standbeelden van wit marmer, die candelabres droegen, gedaan hebben! Hoe moet de stem, de koperen pijpen, waarmede het masker der Acteurs voorzien was, doorgaande, geklonken hebben door deze uitgebreide ruimte! — De tempel van ISIS ontving nu ons nachtbezoek. Wij zaten op de vervallene trappen des ouden heiligdoms neder, toen de dageraad zich aan den hemel verkondigde door breede lichtstrepen, die den horizon doorsneden. De toortsen verbleekten. Nog eenige glazen Rhijnschen wijn geplengd, en dan het laatst vaarwel gezegd aan de stad der verbeelding! Ziedaar reeds de moderne *berline* en de gegalonneerde lakkeijen! De verbeelding zwijgt; het verledene verdwijnt. De roode zuil van den *Vesuvius* verandert in eene kleine grijze rookwolk. De frischheid der morgenlucht roept ons terug in de wereld der levenden. Wij bestijgen 's Prinsen rijtuig, en keeren naar *Napels*, gedompeld in die verdooving der gedachten, in die afmatting naar ziel en ligchaam, onvermijdelijke wederwerking van alle levendige vermaken en buitengewone opwekkingen.

(*) „ Sommige Oudheidkundigen (zegt de *Fransche* Vertaler van dit stuk) beweren, dat het *Théâtre-Comique* overdekt was. — Verwondert zich veelligt iemand over het groot aantal gedenkteekens, in dit verhaal beschreven, zoo wete hij, dat de opdelvingen gedaan zijn in de fraaiste wijken van het aloude *Pompeji*. Deze opmerking wordt bevestigd door de jongste ontdekking van een zeer groot particulier huis, nog veel kostbaarder dan die, waarvan de *Engelsche* Schrijver gewaagt. Drie tuinen, vijvers, zuilenrijen en gangen, met heerlijke schilderijen, waren de voornaamste sieraden dezer woning."

NIEUWE ONTDEKKING VAN EENE GROEP EILANDEN IN DE ZUIDZEE.

De eilanden in de Zuidzee hebben iets ongemeens, dat de reizigers treft en boeit. Met bijzonder genoegen bezoekt men deze gelukkige verblijven, die in den onmetelijken Oceaan verstrooid liggen. Op eene aangename wijze rust men

daar uit, verre van de bemoeijingen en beroeringen der oude wereld. Dat eenvoudige leven bekoort den befchouwer. De zeevarenden fchijnen in hunne betrekkingen tot die eilanden den invloed van zoodanige verandering zeer levendig te ontwaren. Aan lange ontberingen en vermoeijenisfen gewoon, verkwikken zij zich op deze lagchende eilanden, en kunnen het gevoel van dankbaarheid niet onderdrukken. Hebben zij aan de inboorlingen de weldaden en gebreken der befchaving doen kennen, zij drongen die geenszins met geweld op, en hier ten minfte deed de overwinning geen menfchenbloed ftroomen.

Op de eilanden der Zuidzee trekt alles de opmerkzaamheid van den befchouwer. Hij kan duidelijk zien, hoe dezelve gevormd werden en ontftonden. Men weet, dat ze ophoopingen van koralen tot grondflagen hebben. De klippen, die dezelve omringen, fchijnen zoo vele groote muren te zijn, van welker hoogte het oog, ter diepte van eenige duizend vademen, loodregt in eene altijd doorfchijnende zee nederziet.

Om zich een juist denkbeeld van de wording dezer eilanden te vormen, is het genoeg, te weten, hoe het koraal ontftaat. Dit komt van eene ophooping en zamenhechting der celletjes, welke door zekere foort van polypen gemaakt worden. Deze diertjes plaatfen hunne huisjes altijd loodregt op elkander, tot dat dezelve de oppervlakte der zee bereikt hebben. De ftoffe nu, welke, zoo door den invloed der lucht, als anderzins, van deze celletjes zich afzondert, wordt, op eene boven het water zich verheffende rots, het beginfel van plantengroei; terwijl dezelve zaden, door de golven der zee aangevoerd, opvangt, en daaraan gelegenheid tot wasdom verfchaft.

Welk een ruim veld voor befpiegelingen! Langzaam, maar zeker is de gang der natuur. Deze fchoone wouden ontftonden op het graf van een onbeduidend infekt! Elken dag komen er, uit den boezem der uitgeftrekte zeeën, nieuwe huisjes van dit diertje oprijzen, en andere, half bedekt door de golven, jagen dikwerf den zeevarenden fchrik aan. Welligt zal eenmaal de tijd daar zijn, dat alle deze overblijffelen van polypen, verbonden en vereenigd met andere daar tusfchen gevoegde overblijffelen uit het dieren- en plantenrijk, een verbazend groot vastland vormen, en de wateren, die thans de eilanden van elkander fcheiden, noodza-

ken, in andere gedeelten der aarde eene nieuwe bedding te zoeken. Eeuwen zullen er noodig zijn, om zoodanige omkeering te doen plaats hebben; maar wat zijn eeuwen! en hoe groote verandering heeft de oppervlakte van den aardbol reeds ondergaan!

Eenige arme *Indianen*, met een gebrekkig vaartuig vertrokken van een der beide vaste landen, welke de Atlantifche Oceaan befproeit, en door eenen ftorm op een dezer eilanden geworpen, hebben dezelve waarfchijnlijk het eerst bevolkt. De bewoners zijn nog weinig in getal en leven verftrooid. Het is buiten twijfel niet lang geleden, dat hier het eerst menfchen aankwamen. Alles geeft aanleiding, om dit te onderftellen. Onbedrevenheid in de zeevaart moest de verhuizing van de eene plaats naar de andere zeer moeijelijk maken. Ook ontdekt men in dit halfrond van tijd tot tijd nog eilanden, welke de noodwendigheden des levens in overvloed aanbieden, maar geenszins door den mensch in bezit genomen werden.

Ongemeen fchilderachtig en bekoorlijk zijn deze afgelegene en onbewoonde gewesten. Dezelve hebben eene zeer groote vruchtbaarheid; de warmte is gematigd, en het weder niet veranderlijk. Men ademt er gezonde lucht en frisfche levenskracht in. Deze voordeelen hebben ondernemende lieden uitgelokt. Op onderfcheidene punten werden kleine volkplantingen aangelegd, en men heeft alle reden, om te denken, dat dezelve gelukkig zullen flagen.

Wij willen eene korte befchrijving geven van eene dier talrijke groepen van eilanden, die nog niet algemeen bekend is. Vooraf zij den lezer nog herinnerd, dat alle eilanden in de Stille Zee veel gelijkheids onder elkander hebben.

De *Kokos-Archipel* (zoo werd dezelve genoemd door degenen, die de ontdekking deden) ligt op 12 graden zuider breedte en 97 graden lengte. Dezelve beftaat uit een dertigtal eilanden, welke meerendeels eene langwerpige gedaante hebben en eene waterkom van omtrent tien mijlen middellijn omgeven. Van het eene naar het andere loopt een natuurlijke weg of dijk, die bij laag water zigtbaar wordt. Deze dijk heeft flechts twee openingen, waarvan de eene den ingang tot de haven of waterkom uitmaakt. De fchepen kunnen er wegens de engte naauwelijks door komen; doch eenmaal in de kom zijnde, liggen dezelve veilig voor de hevigfte ftormwinden.

Uit deze kom of haven heeft men een verrukkelijk gezigt. Aan de binnenzijde, tegenover den ingang, werpt de golvende beweging des waters een fijn zand op, dat door witheid de oogen verblindt en doorzaaid is met prachtige schelpen, waarbij het donker groen der wouden fraai afsteekt. Kokosboomen strekken hunne fraaije takken tot aan de altijd heldere wateren der baai uit. Terwijl in deze vreedzame verblijven eene liefelijke kalmte heerscht, doet de echo der stranden in de verte het geraas van de golven des Oceaans hooren, wier krachtelooze woede breekt op deze rotsen.

De gewone hoogte van deze eilanden boven de oppervlakte der zee is van vijftien tot twintig voeten. Eenigen derzelven hebben, omstreeks het midden, vrij hooge, kegelvormige bergen, die rondom geheel met liefelijk groen bedekt zijn, hetgeen den rijkdom en de schoonheid van het landschap vermeerdert. De *Kokoseilanden* hebben den naam van de menigte dier vruchten, welke hier groeijen. Zij zijn in de geheele uitgestrektheid bedekt met kokosboomen, welke er digte boschjes vormen. De grond is bezaaid met de noten, welke jaarlijks in groote hoeveelheid afvallen, brengende één boom hier, in één saizoen, meer dan honderdtwintig noten voort.

Als men onder de groene gewelven van deze ongerepte wouden treedt, wordt men weldra door een onverwacht schouwspel verrast. Dezelve dienen namelijk tot nachtverblijf voor de zeevogels, die, in weerwil van den platten vorm hunner pooten, bij duizenden zich op de takken der boomen komen nederzetten. De tegenwoordigheid van den mensch maakt dezelve niet schuw. Dit vertrouwen wordt hun dikwerf noodlottig. Men vindt hier onder anderen een zeer fraaijen vogel, die, in gedaante op eene groote zwaluw gelijkende, den kop zwart, de neb rood en helder witte vleugels heeft. Dezelve legt zijne eijeren in de holte van een kokosblad, en zit onbevreesd op dit broze nestje te broeden, terwijl de wind hetzelve heen en weder doet slingeren. Slechts drie soorten van vogelen zijn hier, welke niet tot het geslacht der zeevogelen behooren.

Men vindt op de *Kokoseilanden* geene slangen, noch ander kruipend gedierte; doch men ziet er eene groote menigte krabben van een' voortreffelijken smaak en kreeften van de grootste soort, welke door zekere bijzondere eigenschap zich

onderfcheiden. De bewegingen van dezen kreeft zijn langzamer, dan die van de krab. Wanneer hij zich bedreigd ziet, kan hij niet ontvlugten, maar weet zich te verdedigen. Hij rigt zich namelijk op, en opent zijne ongemeen groote fcharen. Alzoo op zijnen ftaart, als op eene fpil, ronddraaijende, volgt hij telkens de bewegingen van zijnen vijand, en wendt en keert zich op zoodanige wijze, dat hij den aanvaller alom zijn wapen tot tegenweer aanbiedt. Deze kreeft heeft onder den ftaart zekere hoeveelheid olieachtig vet, dat zeer goed is voor het gebruik in de keuken.

Het plantenrijk levert alhier weinig verfcheidenheden op. De kokosboomen fchijnen alle voedfel van den grond weg te nemen. Hier en daar treft men eenige boomen van eene andere foort aan; doch dezelve zijn weinig in getal en tieren niet welig.

Deze *Archipel* heeft nog een voordeel boven de meeste eilanden der Zuidzee. Overal, waar men graaft, vindt men zoet water, bijna aan de oppervlakte van den grond. Varkens en gevogelte vermenigvuldigen en groeijen er op eene verwonderlijke wijze. Men behoeft ze niet te mesten; onder de kokosboomen is voedfel genoeg te vinden. Deze dieren worden fpoedig vet en fmaken zeer lekker. Men heeft op onderfcheidene plaatfen tarwe en ander koren gezaaid; maar deze proeven leveren nog geene voldoende uitkomften.

De bodem van dezen *Archipel* is zeer ruw en oneffen, uit hoofde van de koraalpunten, die overal zich vertoonen. Deze zelfftandigheid fchijnt in de geheele uitgeftrektheid der waterkom fteeds te blijven voortgroeijen; men ziet dezelve naar alle kanten zich uitftrekken en takken fchieten, terwijl het oog tot op eene aanmerkelijke diepte den grond kan onderfcheiden, die met allerlei zeeplanten bedekt is. Het overvloedigst echter groeit dat gewas, hetwelk de *Engelfchen turtle-grass* (fchildpadden-gras) noemen. De fchildpadden, die zeer gretig naar deze plant zijn, komen bij geheele troepen in de baai. Drie mannen, flechts met ftokken gewapend en in eene kleine boot zich begevende, kunnen er op één' dag eene groote menigte vangen. Om op deze jagt gelukkig te flagen, moet men het dier, dat getroffen is, onophoudelijk vervolgen. De fchildpad, fchoon zwaar zijnde, zwemt zeer fnel, maar kan het niet lang volhouden. In weinige minuten is dezelve geheel afgemat. Andere tweeflachtige dieren zijn er niet op deze kusten; doch men vangt

hier allerlei visch in menigte, en de schepen, die er zich eenigen tijd ophouden, zouten gewoonlijk eene groote menigte in.

Vóór drie jaren lagen deze eilanden nog geheel woest. Toen kwam de Heer HARE, met een schip, dat hem toebehoorde, van *Borneo* overvaren, om met een talrijk gevolg van *Maleijers* van beide sekfen zich hier te vestigen en den grond te ontginnen. Hij had levensmiddelen en allerlei benoodigdheden medegebragt. Deze eerste bewoners verdeelden zich op drie eilanden en floegen eerst hutten op, die vervolgens door betere gebouwen vervangen werden. Op het tijdstip, toen de steller van dit berigt de nieuwe volkplanting bezocht, genoten de eilanders reeds alle de aangenaamheden en genoegens van het landleven. Ieder bezat in het klein alwat noodig was, om eene boerderij behoorlijk in te rigten — eene woonkamer, schuur, hoenderhok, duivenvlugt, enz. Niemand ondervindt in zijne vlijt eenige belemmering; de grond behoort aan den eerstkomenden, die denzelven in bezit wil nemen.

Zij hebben, gedurende hun kort verblijf, eenmaal eenen schok van aardbeving ondervonden; dezelve was echter niet hevig, noch van eenigen duur. Hun gevogelte en de overvloed van kokosnoten, die hun geene andere moeite, dan het opzamelen, kosten, zullen hun voorwerpen voor handel en gelegenheid tot gemeenschap met Europesche schepen kunnen verschaffen. Maar, zoude dit een geluk voor hen zijn?

TOONEELANEKDOTEN EN BIJZONDERHEDEN VAN VROEGEREN EN LATEREN TIJD.

Bekend is het, hoe getrouw de onvergelijkbare tooneelkunstenaar GARRICK de menschelijke hartstogten wist af te beelden. Zijne voorstelling der krankzinnigheid in *Koning Lear* was de vrucht eener diepe studie van de afdwalingen van den menschelijken geest; doch hij vergenoegde zich niet met eene bloote navolging der natuur, gelijk deze zich aan hem voordeed, maar nam allerlei, dikwijls ook grappige middelen te baat, om de meest verschillende hartstogten in den mensch op te wekken.

Eens met twee zijner vrienden, de Heeren WINDHAM en MONSEY, naar de *city* gaande, verliet hij hen plotfeling, begaf zich naar het midden der zeer breede ftraat, en ftaarde onafgebroken naar boven, van tijd tot tijd zeggende: „Nooit zag ik meer dan twee." Dit zonderling gedrag had natuurlijk ten gevolge, dat verfcheidene menfchen hem vroegen, wat hij zag. Hij zweeg, en ging voort met nu en dan dezelfde woorden te herhalen. De eerfte gapers werden nu weldra door anderen gevolgd, en onderfcheidene gisfingen geuit, wat de Heer toch wel zag. Een uit den hoop meende ftellig, dat GARRICK twee reigers zag, dewijl men zelden meer dan één dier vogels ter zelfde plaatfe ziet. Anderen, echter, wilden dit niet gelooven, dewijl geen hunner zelfs één reiger ontwaarde. De menigte werd eindelijk zoo talrijk, dat GARRICK's beide vrienden het geraden oordeelden zich te verwijderen, vreezende klappen te beloopen, zoo men hen voor medeftanders in eene klucht mogt aanzien, die geen ander doel fcheen te hebben, dan zulk een aantal menfchen voor 't lapje te houden. Dit, echter, was geenszins de bedoeling van GARRICK, die de uitdrukking der verbaasdheid, bevreemding en nieuwsgierigheid, in verfchillende trappen en karakters, wilde waarnemen; en dit gelukte hem volkomen: want, hoewel omringd van een' grooten volkshoop, vond zijn fcherpe blik gelegenheid, den kring te doorloopen, en al de onderfcheidene beelden, welke hij rondom zich zag, in zijn gelukkig geheugen onuitwischbaar te prenten. Het moeijelijkfte was, zich zonder fchade uit het gedrang te helpen; maar ook hier kwam hem zijne fchranderheid wèl te ftade.

Op een' anderen tijd trad GARRICK midden onder een' hoop knapen, die zoo uit de fchool kwamen, en deed hun heftige verwijten over hunne onregtvaardige handelwijze omtrent één hunner, dien hij met den vinger aanwees. Allen, en ook de aangeduide knaap, verzekerden eenparig, dat hem volftrekt geen ongelijk was aangedaan. Niettemin ging GARRICK voort met zijne verwijten; want zijne grondftelling was: „de mensch is flechts een groot kind," en hij wilde hier beftuderen, hoe zich het gevoel eens valsch betigten in de gelaatstrekken uitdrukt.

Nog ééne Anekdote ten bewijze, hoe deze beroemde kunftenaar zelfs zijne benijders wegfleepte door zijn onnavolg-

haar vermogen. — Mrs. CLIVE, te *Londen*, bezat, als tooneelspeelster, lang vóór dat GARRICK het tooneel betrad, een' onverdeelden roem. Nadat echter *zijn* roem zich in de groote hoofdstad had verbreid, stonden weldra alle andere Acteurs in de schaduw, en zelfs Mrs. CLIVE zonk, bij hem vergeleken, als 't ware, in het niet weg. Zij was van een heftig temperament en vrij ruw in zeden en manieren. Onbewimpeld en in de sterkste bewoordingen liet zij zich omtrent GARRICK uit, en gaf zelfs voor, zijn gadeloos kunstvermogen gering te achten. Op zekeren avond, dat GARRICK den *Lear* gaf, stond zij, terwijl hij speelde, tusschen de schermen. In spijt van haar manhaftig karakter, werd het haar weldra ondoenlijk, de aandoening te onderdrukken, die haar bij zijn spelen aangreep. Zij zuchtte, schreide en schimpte beurtelings. Nadat zij alzoo eenigen tijd met zichzelve had gestreden, of tranen dan verwenschingen de overhand zouden bekomen, werd zij eindelijk door haar gevoel overweldigd, en riep uit: „ God verd.... mij! ik geloof, de kerel zou een braadspit treffen!"

De Maarschalk van *Sakfen* was de minnaar der schoone en vermaarde Actrice LECOUVREUR. Zijn hartstogt, echter, verkoelde, zoodra hij van hare ontrouw onwedersprekelijk overtuigd was, en hij maakte nu der Hertoginne VAN B. zijn hof. Hoe weinig reden de eerste had, om over haar verlies zich te beklagen, zoo vatte zij evenwel een' doodelijken haat op tegen hare opvolgster, en gaf aan denzelven eens, op het tooneel, op de tergendste wijze, lucht. In de rol van *Fedra*, in het Treurspel van dien naam, rigtte zij, namelijk, de woorden, die zij tot hare vertrouwde, *Enone*, spreken moest, tot de Hertogin, die, vlak tegenover het tooneel, in eene loge zat; en, terwijl zij haar met een' blik van verachting aanstaarde, sprak zij, met onbeschrijfelijken nadruk, deze regels uit:

Je sais mes perfidies,
Oenone, et ne suis point de ces femmes hardies,
Qui, goutant dans le crime une tranquille paix,
Ont su se faire un front, qui ne rougit jamais.

Een groot deel des publieks verstond deze toespeling volkomen, en gaf zulks door een onstuimig handgeklap te ken-

nen. De Hertogin was buiten zichzelve van woede. De Actrice ſtierf kort daarop plotſelijk (20 Maart 1730), en het gerucht liep algemeen, dat zij, uit wraakzucht, vergiftigd was geworden. Men zegt, namelijk, dat, ten gevolge van het ontwerp der Hertogin, een Abbé haar eenige konfituren aanbood, na wier gebruik zij eensklaps ziek werd en ſtierf.

De *Catilina* van CRÉBILLON behelsde, oorſpronkelijk, de acht navolgende fraaije regels, door PROBUS tot FULVIA gerigt, en wier doorſchrapping *Madame* DE POMPADOUR, voor een jaargeld van 1200 francs, wist te koopen:

C'est ainſi que, toujours en proie à leur délire,
Vos pareilles ont dû ſoutenir leur empire;
Car vous n'aimez jamais: votre coeur inſolent
Tend bien moins à l'amour qu'à gouverner l'amant.
Qu'il vous laisſe régner, tout vous paraitra juste;
Mais vous mépriſeriez l'amant le plus auguste,
S'il ne ſacrifiait aux charmes de vos yeux
Son bonheur, ſon devoir, la justice et les dieux.

Toen de *Italiaanſche* Komedianten in den jare 1716 te *Parijs* hun tooneel openden, luidde hun aanplakbiljet aldus: „ In den naam van GOD, van de Jonkvrouw MARIA, van „ den heiligen FRANCISCUS DE PAULA, en van al de „ zielen in het Vagevuur, zullen wij heden vertoonen," enz.

In eene landſtad in *Norfolk* werd, ten jare 1788, op den ſchouwburg, *de ſchoone Boetelinge* vertoond. In het laatſte bedrijf, waarin BALISTA de hand op een doodshoofd legt, werd de Actrice, welke deze rol vervulde, *Mistreſs* BARRY, eensklaps van eene huivering zoo ſterk aangetast, dat zij op den grond nederſtortte. In den daarop volgenden nacht nam hare ongeſteldheid toe; maar den dag daarna, hare ſpraak herkregen hebbende, verzocht zij den Directeur des ſchouwburgs te ſpreken, en vroeg hem, van waar hij dien ſchedel had bekomen. „ Van den doodgraver," antwoordde deze, „ die mij gezegd heeft, dat het de ſchedel was van den too- „ neelſpeler NORRIS, die vóór twaalf jaren op zijn kerkhof „ werd begraven." Deze NORRIS was haar eerſte man geweest! Zij bekwam van dezen nieuwen ſchrik niet weder, maar ſtierf, zes weken daarna.

De vermaarde tooneelſpeelſter JORDAN, te *Londen*, was door eene andere, met name ROSS, gevormd, welke laatſte echter nooit aldaar was opgetreden, maar in de kleinere landſteden alleen bekend was. Ten laatſte, echter, eenige voorſtellingen in *Coventgarden* gevende, waar hare leerlinge ſinds lang als eene ſter van de eerſte grootte ſchitterde, zeide men algemeen: „Inderdaad, zij ſpeelt goed; jammer evenwel, dat zij in alles onze JORDAN naäapt!"

Tijdens den veldtogt in *Italië* verlangde NAPOLEON, toen nog Eerſte Conſul, den beroemden zanger MARCHESI te hooren, die niet dan na herhaald bevel verſcheen, en wel met de houding van een groot man, die zich beleedigd gevoelt: het eenvoudige kleed des Eerſten Conſuls, zijne korte geſtalte, zijn toen nog mager aangezigt maakten een' ongunſtigen indruk op den trotſchen zanger; zoodat hij, verzocht eene aria te zingen, ſpottend antwoordde, dat zich de Conſul er eene in zijnen tuin door de vogelen kon laten voorzingen! Dat dit zeer euvel werd opgenomen, laat zich begrijpen. MARCHESI bekwam arreſt, en bleef tot de terugkomst van NAPOLEON van den ſlag bij *Marengo* gevangen. Thans herinnerde men hem weder aan den man, die nu verlof kreeg, om andermaal voor hem te verſchijnen, en zijne aria zonder wederſpraak zong; waarop de zoen tusſchen de beide groote mannen getroffen werd.

RABBI MAYER.

Als 't grievendst leed den Christen treft,
  Zijn leer kan troost hem bieden:
Hij buigt in 't ongeval zich neêr;
Doch heft het hoofd bemoedigd weêr,
En zegt, naar 't voorbeeld van zijn' Heer:
  „o God, Uw wil geſchiede!"

Rukt de onverzoen'bre hand des doods
  De dierſte panden neder,
Geen Christen, die dan hooploos treurt;
't Vooruitzigt houdt hem opgebeurd:
Wie hier van hem wordt afgeſcheurd,
  Bij God ziet hij dien weder.

Is onderwerping niet een deugd,
  Die we in den Christen roemen?
Welaan, dees zang zij toegewijd
Hem, die eene and're leer belijdt,
En toch, de zwaarste ramp ten spijt,
  God blijft zijn' Vader noemen!

Ja, 'k wil aan lot- en leedgenoot
  Een treffend voorbeeld geven
Van Joodsche deugd en lijdzaamheid.
o! Ware elk Christen steeds bereid,
In 't wee, dat hem wordt opgeleid,
  Dit voorbeeld na te streven! —

't Was Rabbi Mayer, met zijn gâ,
  Die zich sinds lang verheugden
In 't éénig pand, dat God hun schonk;
Een zoon, waar heel hun ziel in blonk;
Een zoon, wiens lof in 't ronde klonk;
  Een zoon, zoo rijk in deugden.

Op ied'ren Sabbat bragt die zoon
  Den grijsaard derwaarts henen,
Waar hij, als leeraar wijd vermaard,
Het Oud Verbond aan 't volk verklaart,
Dat in Jehovah's naam vergaârt,
  Om hem het oor te leenen.

Eens, onverwacht, na kort verwijl,
  Keert de ed'le Jakob weder;
Maar 't is dezelfde Jakob niet:
Hij, wien de dood uit de oogen ziet,
Stort, bleek en bevend als een riet,
  Voor moeder Sara neder.

„ Mijn zoon! mijn kind!" roept Sara uit,
  „ Wat is u overkomen?"
Doch vruchtloos, wat zij vraagt of doet;
Wat smart vervult haar teêr gemoed!
Een stilstand in het jeugdig bloed
  Heeft reeds hem 't licht benomen.

„ Zoo moest ik alwat ik bezat
„ Ontzield ter aard' zien zijgen!" ....
Dus fnikt ze, aan Jakob's lijk gehecht.
„ Doch, wat God doet, is goed en regt;
„ En wat ons hier worde opgelegd,
„ Het past ons, Hem te zwijgen.

„ Maar, hoe 't mijn' echtgenoot gemeld?
„ Hoe hem voor fchok beveiligd?
„ 'k Ga hem bereiden tot dien flag; —
„ Maar neen! ik toef; dit kan noch mag:
„ Het is de groote Sabbatdag,
„ De dag door God geheiligd."

Het ftoflijk overfchot haars zoons
Bedekt een kleed van linnen;
In 't huisvertrek heerscht fomb're rust;
En zoo, van 't onheil onbewust,
Terwijl de dag zijn lichttoorts bluscht,
Treedt Rabbi Mayer binnen.

„ Waar is mijn zoon? geliefde vrouw!"
Is de eerfte zijner vragen.
Die vraag wil Sara niet verftaan,
En, om van 't antwoord zich te ontflaan,
Biedt zij den beker wijn hem aan,
En zwijgt, en fmoort het klagen.

Hij drinkt; doch peinst, dat op zijn vraag
Geen antwoord is gegeven.
Hij eet, wat hem wordt aangeboôn;
Doch vangt weêr aan, op d' eigen toon:
„ Geliefde vrouw! waar is mijn zoon?
„ Waar is ons kind verbleven?"

Nog wordt door Sara 't leed verkropt;
Nog blijft zij 't antwoord fchuldig,
Tot Mayer wien dit niet ontgaat,
Herneemt: „ Mijn Sara, 't wordt reeds laat!
„ Waar is mijn zoon? 'k ben inderdaad
„ Beducht en ongeduldig."

Nu vangt zij aan: „ Geliefde gâ!
„ Een zaak, die mij bezwaarde,
„ Zij eerst beslist door u alleen!
„ Een magtig Heer ('t is lang geleên)
„ Vertrouwde mij een' ed'len steen
„ Van ongekende waarde.

„ 't Bezit was mij een zaligheid,
„ Een wellust in mijn leven,
„ Een sieraad in mijn' ouderdom.....
„ Dees dag wierp heel mijn' heilstaat om:
„ Die Heer elscht nu den steen weêrom —
„ Moet ik hem wedergeven?"

„ Gewis, mijn Sara! zoudt gij ooit
„ Eens anders goed begeeren?
„ Hoezeer u ook 't bezit verheugt,
„ Onwettig goed baart ons geen vreugd;
„ 't Zou strijdig zijn met pligt en deugd
„ En met de wet des Heeren."

Nu voert zij Mayer, waar zij 't lijk
Haars zoons had heengedragen,
En rukt hem 't doodkleed van de leên,
En zegt: „ Ziehier dien ed'len steen!
„ En God, God is die Heer alleen,
„ Die hem terug kwam vragen!"

De Rabbi schrikt en deinst terug,
Barst los in jammerklagen,
En peinst, en wischt de tranen droog,
Die glimmen in zijn vaderoog,
En zegt, nu met den blik omhoog,
Dan op zijn kind geslagen;

„ 't Was in Gods raadsbesluit bepaald,
„ En mogt niet anders wezen.
„ Die raad is zegen wis, geen straf.
„ De Heer, die eens het kind ons gaf,
„ Die Heer nam ons dat kind weêr af:
„ Zijn naam zij dus geprezen!

„ Geprezen tot in eeuwigheid!
„ Geloofd zij 's Heeren name!"
En biddend blijft de grijsaard staan;
Zijn geest voelt zich van 't stof ontdaan;
Hij staart zijn Sara zwijgend aan,
En beiden zeggen: „ Amen!"

's Gravenhage. M. G. V.....

MENGELWERK.

VERGELIJKING TUSSCHEN ALEXANDER DEN MACEDONIËR EN KAREL DEN GROOTEN.

(Door den Schrijver der *Vergelijking tusschen* HANNIBAL *en* MARLBOROUGH.)

Wanneer een veroveraar *niets* dan veroveraar is, wanneer hij slechts weet te verwoesten, te moorden en steden in puin te doen zinken, wanneer hij zich slechts *omverwerpen*, niet *wederopbouwen* ten doel heeft gesteld, zoo rust welverdiende verachting en smaad op zijne gedachtenis; en de BRENNUSSEN, de ALARIKS, de ATTILA's, de GENGISSEN, de BAJAZETS zijn namen, het zij vergeten, (behalve bij den opzettelijken Geschiedonderzoeker) het zij met het brandmerk der schande geteekend. Maar anders wordt het geval, wanneer de veroveraar zijne zonde, tegen het Menschdom gepleegd, door eene of andere weldaad vergoedt; wanneer hij voor de Steden, die hij vernielt, andere weder opbouwt, of de beschaving uit het eene gewest naar het andere overbrengt, gelijk de beruchte TAMERLAN uit *Perzië* en *Klein-Azië* naar *Samarkand*; of eindelijk (en dit is het hoogste) zijnen invloed over 't algemeen doet strekken tot bevordering van beschaving, wetenschappen en kunsten. Hoe vele misdaden ook het *Romeinsche* Volk gepleegd heeft, om de heerschappij over de wereld te erlangen; nadat die eenmaal gewonnen *was*, kan men niet ontkennen, dat *Romes* invloed naderhand, onder AUGUSTUS, TRAJANUS en de ANTONIJNEN, voor den vrede en de welvaart der wereld voordeelig geweest is. Het onmetelijke *Russische* Rijk is door onregtvaardigheid op onregtvaardigheid, verovering op verovering groot geworden; maar het heeft zeer veel bijgedragen, om aan zuidoostelijk *Europa*, (de *Krim*, de landen aan den *Dnieper* en *Dniester* enz.) te voren woeste of

door zwervende Horden bewoonde gewesten, de weldaden der beschaving en van den landbouw te doen genieten. Maar ongelukkig, wanneer die veroveraars op zichzelve staan; wanneer zij, als voorbijgaande luchtverschijnsels, als bliksemstralen, tevens in vlam zetten en verlichten; terwijl na hun spoedig verdwijnen naauwelijks een spoor hunner ontwerpen en verrigtingen overblijft. Dus zien wij ook twee dier schitterende verhevelingen in de oude en nieuwere Geschiedenis, mannen, wier naam aan niemand onbekend is, die eenige aanspraak maakt op beschaving, die Wereldmonarchijen stichtten en nieuwe tijdperken voor de staat- en letterkundige Geschiedenis beide deden geboren worden, maar wier plannen zeer kort na hunnen dood te gader met hunne Rijken onder zwakke of snoode opvolgers te niet gingen. Wij bedoelen ALEXANDER en KAREL *den Grooten.*

In beider lotgevallen zijn treffende blijken van overeenkomst. Zonen van ondernemende mannen en stichters van aanzienlijke Rijken, (PHILIPPUS en PIPIJN *de Korte*) schenen zij te kunnen volstaan met het handhaven van den vaderlijken roem. Doch hiermede waren zij geen van beiden tevreden; zij breidden hun gezag veel verder uit; ALEXANDER over de landen tusschen den *Archipel* en den *Donau*, over het geheele door hem veroverde *Perzische* Rijk en over Noordelijk *Indostan* tot den *Ganges*; — KAREL over zuidelijk *Frankrijk* aan gene zijde der *Loire*, over *Italië*, van de *Alpen* tot *Napels*, over *Spanje* tot den *Ebro*, over *Duitschland* tot aan gene zijde de *Elve*, en diep in *Hongarije* tot aan de *Theiss*; landen, zekerlijk niet in uitgebreidheid met ALEXANDER's veroveringen te vergelijken, maar ook door geheel andere Volken, dan de verwijfde *Perzen* of zwakke *Indiänen*, bewoond, — door de krijgshaftige *Saksers*, de stoute *Lombarden*, de woeste *Avaren*, de veroverende *Sarracenen*. Het was voorts beiden niet genoeg, de landen te veroveren; zij wilden die ook tot een geheel vormen. ALEXANDER nam tot dat einde zelf de kleeding en gewoonten der *Perzen*, (thans

het meerendeel zijner onderdanen) in weerwil zijner *Macedoniërs*, aan, om daardoor de eersten te winnen, (van de laatsten meende hij zeker te zijn) en alsdan langzamerhand een Wereldrijk te stichten, waar, door wederzijdsche toegevendheid, *Grieksche* beschaving met *Aziatische* pracht, *Babylonische* nijverheid en *Phenicische* handelgeest zouden ineengesmolten zijn. Hij vierde zelfs in het laatst van zijn leven een feest, waarin *Grieksche* Wigchelaars en *Perzische Magiërs* uit éénen beker moesten drinken, als een zinnebeeld van verbroedering. — Ook KAREL wilde zijn Rijk tot een geheel vormen, maar langs een' geheel anderen weg. Hij meende zulks door het *Christendom* (naar zijne begrippen) en door de eenheid der Kerk onder een geestelijk, gelijk van den Staat onder een tijdelijk Opperhoofd te bereiken. Tot dat einde *moesten* de Heidensche Volken, die hij onder zijn gezag vereenigde, *Saksers*, *Friezen* en anderen, de Christelijke Godsdienst aannemen. Hoe verschillend van ALEXANDER's toegevendheid ten aanzien der overwonnelingen! De hardheid, ja wreedheid, daarbij gepleegd, (hoezeer dan ook door herhaalden afval der *Saksers* en verwoesting van Christenkerken veroorzaakt) kunnen niet worden verontschuldigd, en steken zeer ongunstig bij ALEXANDER's verdraagzaamheid af. Maar de aanbiddelijke Voorzienigheid heeft deze verkeerdheid der menschen tot de heerlijkste einden doen uitloopen. De Noordelijke *Duitschers* zijn Christenen geworden, en uit hun midden werd zelfs, zeven Eeuwen na KAREL's dood, ten spijt der zelfde *Hierarchij*, die KAREL hier meende te vestigen, de banier van het Evangelie en der Christelijke vrijheid opgerigt voor de Volken.

De veroveringen van KAREL *den Grooten* werden volbragt gedurende drieëndertig jaren; die van ALEXANDER, van zoo veel grootere uitgebreidheid, in twaalf. Doch men moet hier de gedurig herhaalde opstanden der overwonnene Volken, vooral der *Saksers*, in aanmerking nemen, die, terstond na het vertrek van KAREL uit hun land, afvielen. — ALEXANDER

is niet zoo beroemd om den ongewonen ſpoed zijner bewegingen als de *Frankiſche* Vorst, die, met eene ſnelheid, welke men ſedert vooral in NAPOLEON bewonderd heeft, van *Spanje* naar *Duitschland*, van *Duitschland* naar *Italië* vloog. Beiden hadden voor 't overige de gaaf, zich bij hunne troepen te doen beminnen, en uitnemende Veldheeren te vormen. Maar KAREL droeg zorg, dezelve niet zoo magtig te laten worden, dat zij later zijn kroost uit de Regering konden verdringen en zijn Rijk onderling deelen. De ſpoedige ondergang van KAREL's Rijk had andere oorzaken, — een zwakke opvolger, en de kanker der landverdeeling onder de Vorſtenzonen.

KAREL was niet alleen Veroveraar; hij was ook Wetgever. Behalve de wetten der onderſcheidene Volken van zijne heerſchappij, die hij deed verzamelen, in orde ſchikken en voor de vergetelheid bewaren, gaf hij ook eigene wetten, de *Capitularia* voor zijne geheele heerſchappij. Dezen roem heeft ALEXANDER nimmer gezocht. De *Macedoniſche* ſtaatsregeling was eene door gewoonte, niet door geſchrevene wetten (zoo het ſchijnt) beperkte Alleenheerſching. ALEXANDER, wiens ſpoedige overwinningen hem het hoofd deden duizelen, wilde zich voor den *Zoon van* JUPITER hebben aangezien; hij deed zich daartoe door de in *Egypte* zoo vereerde Godſpraak van AMMON verklaren, en ſchijnt daarmede tevens eene onbepaalde Monarchij te hebben willen ſtichten, waartoe de *Perzen* zeer genegen waren. Dit ontwerp leed echter gedeeltelijk ſchipbreuk op den mannelijken tegenſtand der *Macedoniërs*. KAREL riep getrouwelijk zijn Volk op ten jaarlijkſchen landdage op het *Meiveld* (dezen tijd veranderde hij ſlechts, in plaats van het *Maartveld*, om dan tevens ten oorlog uit te trekken). Hij liet ook aan de overwonnene Volken hunne eigene wetten, en verklaarde die voor *vrij*, onder denzelfden Monarch, en met gelijke regten als de *Franken*. Van het denkbeeld, zich eene bovenmenſchelijke waardigheid aan te matigen, verwijderde hem zeer verre zijn diep

godsdienſtig gevoel als *Christen*; maar hij liet het toe, dat zijn Vriend, de ſluwe Paus LEO, hem op Kersdag 800 de *Keizerskroon* op het hoofd zette, om zoo doende zich als den perſoon voor te ſtellen, die, als Hoofd der Christenheid, de Keizers kon aanſtellen. Van meer duurzaamheid was deze meer beſcheiden titel van KAREL, dan de vermetele en lasterlijke aanmatiging van ALEXANDER: de laatſte verdween bij zijn leven; de eerſte duurde nog over de duizend jaren voort. En toch was het een noodlottige titel, die den daarmede gekroonden in de magt des Pauſen en der Geestelijkheid bragt.

Voor de letterkundige beſchaving deed ALEXANDER zeer veel. Als leerling van den beroemden ARISTOTELES, ſtelde hij veel prijs op de wetenſchap. Hij ſtelde wel duizend jagers, vogelvangers, visſchers en andere perſonen ter beſchikking van dezen zijnen leermeester, en ſchonk hem 800 talenten, of omtrent anderhalf millioen van ons geld, om de voorwerpen van zijn groote werk over de *Natuurlijke Historie* te leeren kennen. De ſtarrekundige waarnemingen ſedert eene reeks van Eeuwen, te *Babylon* gevonden, die hij liet afſchrijven en aan ARISTOTELES zenden, verblijdden hem meer, dan alle de ſchatten dier wereldſtad. Hij was zoo naijverig op de van zijnen leermeester verkregene kundigheden, dat hij wenschte ſommige uitſluitend te bezitten. De gedichten van HOMERUS beminde hij uitermate, en voerde de uitgave der *Ilias*, door ARISTOTELES bezorgd, in een kostbaar kistje op alle zijne togten met zich. Hij was de vriend en hoogſchatter van den grooten ſchilder APELLES, en wilde alleen door den eerſten beeldhouwer van zijnen tijd, LYSIPPUS, in ſteen worden gebeiteld. Ook is door zijnen invloed *Griekſche* kunst en wetenſchap, vooral in de door hem gebouwde ſteden, tot diep in *Azië* en in *Afrika* doorgedrongen; en voor de Aardrijkskunde dagteekent van dien tijd af een nieuw tijdperk. — KAREL's verdienſten omtrent de wetenſchap moeten, om billijk te zijn, niet naar het ſtandpunt der Eeuw van ARISTOTE-

LES, maar naar dat der Eeuw van ALCUÏN worden beoordeeld. In zijn' Vader PIPIJN vond KAREL ook geenen kunst en wetenschap lievenden PHILIPPUS. En toch was hij, uit eigene innerlijke aandrift, met onverzadelijken dorst vervuld naar kennis en wetenschap. Hij zelf was in zijne opvoeding zoo verwaarloosd, dat hij zelfs geen *schrijven* geleerd had. Dit zocht hij in zijnen ouderdom te verbeteren: hij beriep de geleerdste mannen van zijnen tijd, onder anderen ALCUÏN, aan zijn Hof, benoemde den kenner der zuivere *Latijnsche* taal, EGINHARD, tot zijnen Geheimschrijver, en stichtte eene soort van Akademie, waaraan hij zelf, onder den naam van DAVID, deel nam. Hij liet overal in de kloosters scholen aanleggen, om de *Latijnsche* taal en de beginselen der letteren te onderwijzen. Met edele onpartijdigheid deelde hij hier lof uit naar verdiensten, geenszins naar den rang der leerlingen. Ook zijne *Duitsche* moedertaal verzuimde hij niet; hij begon daarvan eene spraakkunst op te stellen of te doen stellen; hij gaf inlandsche namen aan de maanden en winden, en deed zelfs oude krijgsliederen in de *Duitsche* tale verzamelen. Op rekenkunde, redeneerkunde en redekunst, alsmede op de starrekunde, leide hij zich, volgens EGINHARD, met alle vlijt toe. Onder alle wetenschappen ging hem, naar de zeden van dien tijd, de Godgeleerdheid het meeste ter harte, en in de Kerkvergadering te *Frankfort* verklaarde hij zich ten ijverigste tegen de, destijds in volle kracht herlevende, beeldendienst. Wanneer men dus in dit opzigt de beide Vorsten vergelijkt, zoo toonen zich in ALEXANDER's tijd wel veel grootere vorderingen; maar wanneer men daarbij in aanmerking neemt, hoe hoog kunsten en wetenschappen reeds vóór hem in de Eeuw van ZEUXIS, PRAXITELES, PLATO en DEMOSTHENES stonden, en hoe zij vóór KAREL in het Westen bijkans uitgestorven waren, zoo komt, onzes inziens, aan den laatstgenoemden, om de hoogte, waarop hij haar bragt, nog meer lof toe, dan aan ALEXANDER.

Keeren wij nu tot de eigenlijke Regentenpligten terug,

zoo zijn beide Vorsten geenszins van onnoodige Oorlogen vrij te pleiten. Die tegen *Perzië* was zekerlijk eene erfelijke veete der *Grieken*, en de *Perzen* hadden door kuiperijen tegen PHILIPPUS wel aanleiding tot den oorlog gegeven; maar door de aanneming der voorslagen van DARIUS, die den overwinnaar in de twee eerste veldslagen het geheele land tot den *Euphraat* toe aanbood, zou ALEXANDER den eerlijksten en zelfs roemrijksten vrede hebben kunnen verkrijgen: nu moest hij niet alleen het geheele *Perzische* Rijk vernielen, maar daarbij ook *Scythië*, *Sogdiana* en *Indië* bij zijn reusachtig gebied voegen, tot dat zijne troepen hem de gehoorzaamheid opzeiden, toen hij naar den *Ganges* wilde voorttrekken. — KAREL *de Groote* kon den oorlog tegen de *Saksers* even bezwaarlijk vermijden als ALEXANDER dien tegen de *Perzen*; maar hij had denzelven mede niet tot dat uiterste behoeven te drijven, waardoor zoo vele ongewapende *Saksers* van het leven (eens 4500 te gelijk) en velen van hun Vaderland werden beroofd. Ook de oorlogen tegen de *Longobarden*, (alleen ondernomen om den Paus te believen) die tegen *Spanje*, de *Slavoniërs*, *Beijeren* en de *Avaren* waren niet stellig noodzakelijk; en de laatste was toch zoo verschrikkelijk, dat daarin, volgens het getuigenis van KAREL's eigen' Geschiedschrijver EGINHARD, *Hongarije* of *Pannonië* volkomen van inwoners ontbloot werd, en van den Rijkszetel der *Avaren* zelfs geen spoor meer overig bleef. In *dezen* oorlog werd zware buit gemaakt, en men mag wel denken, dat de hebzucht aan denzelven heeft deel gehad. De laatste oorlog van KAREL tegen de *Deenen* of *Noormannen* was verdedigend, en waarschijnlijk een gevolg der opruijingen van de derwaarts gevlugte *Saksers*.

Roemzucht was dus eene gewigtige drijfveer der beide Helden, — roemzucht, verlangen naar krijgseer, dat helsche spook, hetwelk in alle tijden zoo veel menschenbloed heeft doen stroomen, en zelfs de edelste Vorsten, zelfs eenen TRAJANUS en JOSEPH II bezield

heeft! ALEXANDER was verder (doch eerst later) tot dronkenschap, KAREL tot overmaat van sekfenliefde genegen, getuige zijne talrijke bijzitten en onechte kinderen. Van andere hartstogten waren beide Vorsten aan opvliegendheid en gramschap onderhevig, doch ALEXANDER veel meer dan KAREL, getuige de moord zijner beste en getrouwste vrienden, van KLITUS, PARMENIO, PHILOTAS, en naderhand van den wijsgeer KALLISTHENES. Ook staat tegen de verwoesting van *Hongarije* en de wreedheden van KAREL in *Sakfen* ALEXANDER's verwoesting van *Tyrus*, *Gaza* en *Persepolis* over, het laatste een gevolg zijner dronkenschap. Doch beiden hebben die vernielingen door opgebouwde steden of burgten als 't ware weder goedgemaakt. ALEXANDER gaf aan zeer vele door hem gebouwde steden zijnen naam, waaronder echter het *Egyptische Alexandrië* den eersten rang bekleedt; eene stichting, die de geleerdheid, kunst en smaak van *Griekenland* met die van het Oosten als in één brandpunt vereenigd heeft. Zelfs tot op de uiterste grenzen van *Sogdiana* en in *Indië* werden steden gebouwd; waarbij men zich echter niet ontveinzen moet, dat vele niet meer dan verplaatsingen van inwoners waren, gelijk toen KAREL *de Groote* eenige duizende *Sakfische* huisgezinnen naar elders deed verhuizen. Voorts heeft KAREL *Aken* zeer veel vergroot en tot eenen waardigen koningszetel gemaakt, waar hij een prachtig paleis stichtte, en kasteelen of paleizen gebouwd te *Nijmegen* (het beginsel van de welvaart dier stad), te *Ingelheim* bij *Mentz* en vele andere kasteelen en bisschopszetels, die beginselen geworden zijn van aanzienlijke steden in *Duitschland*. Overal deed hij de kusten door wachtposten tegen zeeroovers bezetten. Had ALEXANDER het groote ontwerp opgevat, om te *Babylon* den hoofdzetel des wereldhandels te vestigen, en de scheepvaart van den *Euphraat* en *Tigris* daartoe op te ruimen, KAREL had het oogmerk, om den *Rhijn* met den *Donau*, door

middel van den *Main* en de *Altmühl*, te vereenigen, en daardoor den handel tusſchen het Westen en het Oosten van *Europa*, ja met *Konſtantinopel*, gemakkelijk te maken. Doch beiden worden door den dood in deze ontwerpen geſtuit.

Om echter beiden, als Helden en Regenten, naar waarde te ſchatten, moet men ſteeds in het oog houden, dat KAREL's Regering zesenveertig, die van ALEXANDER niet meer dan twaalf jaren geduurd heeft. De laatſte was terug van zijne veroveringen, en zou misſchien het overſchot van een leven, dat hij ſlechts tot het tweeëndertigſte jaar mogt brengen, aan de ineenſmelting en de welvaart der door hem beheerschte Natiën toegewijd hebben. Dit is niet geſchied, maar — alleen door zijne eigene ſchuld. De man, die zoo vele anderen had overwonnen, kon het zichzelven niet doen. Door drift, toomeloozen wellust en vooral ongebondenheid weggeſleept, haalde hij zich door misbruik der tafelvreugde te *Babylon* de ziekte op den hals, die een einde aan zijn leven maakte. — KAREL, matig in het genot van ſpijs en drank, bragt zijne jaren tot eenen-zeventig. Hij bleef ook in andere opzigten aan zichzelven gelijk, een voortreffelijk Regent, die den ſtaf des gebieds in vaste handen klemde, zonder daarvan ten aanzien zijner onderdanen, *die hem en zijne Godsdienst getrouw bleven*, misbruik te maken.

Zoo wij eindelijk over beiden de ſlotſom zullen opmaken, komt het ons voor, dat de Regering en daden van ALEXANDER meer ſchitterend, die van KAREL meer hecht (*ſolide*) waren; dat ALEXANDER volkomen verdraagzaam was, wanneer men ſlechts hem als den *Zoon des allerhoogſten Gods* erkende; terwijl KAREL, zeer verre van zich eenigzins boven den rang der ſtervelingen te willen verheffen, integendeel voor *zijne* Godsdienst eenen ijver zonder verſtand betoonde, dien men mag laken, maar toch, wat het beginſel betreft, verre boven de *egoïstiſche* verdraagzaamheid van den zich noemenden *Zoon van* JUPITER moet plaatſen. In den

beginne betoonde ALEXANDER, die zich zorgvuldig van alle Oosterfche weelde onthield en de vrouw en dochter van DARIUS met uitftekende achting behandelde, zich meer zelfoverwinnaar dan KAREL, die de dochter van zijnen vijand DESIDERIUS, Koning der *Longobarden*, na het huwelijk van één jaar verftiet; doch naderhand bleef hij veel meer verwinnaar der zinnelijkheid (het ftuk der vrouwen uitgezonderd) en bereikte daardoor een' vrij hoogen ouderdom, terwijl ALEXANDER zijn' eigen' dood verhaastte. Eindelijk: ALEXANDER heeft, door geene befchikking over de opvolging te willen maken, de burgeroorlogen in zijn Rijk zelf veroorzaakt; KAREL's ongeluk was het, dat hij zijne bekwaamfte Zonen verloor, en het Rijk aan den zwakften en minst gefchikten, LODEWIJK, die alleen was overgebleven, moest achterlaten.

DOCTOR JENNER.

Met 's Mans PORTRET. (*)

Dr. EDWARD JENNER werd geboren te *Berkeley*, *Gloucestershire*, op den 17 Mei 1749. Een zijner Levensbefchrijvers vermeldt, dat het lijden, door hem in zijne jeugd ondergaan bij eene kwalijkbeftuurde Kinderpokziekte, in zijne ziel de begeerte opwekte, om die kwaal uit te roeijen, of ten minfte de haar vergezellende ellende te verzachten. In zijnen vroegeren leeftijd was de Natuurlijke Historie zijne geliefkoosde ftudie, en zijn geest als van nature gehecht aan wijsgeerige nafporingen. Op zijn dertiende jaar werd hij geplaatst onder het op-

(*) Wij vermeenen onzen Lezeren genoegen te verfchaffen, door hun in handen te ftellen eene even welgelijkende als weluitgevoerde kopij van het oorfpronkelijk *Engelsch* afbeeldfel van dezen Weldoener der Menschheid, wiens open en minzaam gelaat zoo geheel beantwoordt aan het karakter, hem door tijdgenooten en levensbefchrijvers eenparig toegekend.

zigt der Heeren LUDLOW, toenmaals beroemde Geneesheeren te *Sodbury;* en, na gepaste inleiding in de voorbereidende deelen der wetenſchap, werd hij huisleerling bij den vermaarden JOHN HUNTER. Bij zijne terugkomst te *Berkeley* beſloot hij, de praktijk te beginnen in zijne geboorteplaats, vervolgde daar zijne ontleed- en natuurkundige onderzoekingen, en legde een Muſeum aan van Natuurlijke Historie en vergelijkende Ontleedkunde.

Bij zijn graf te vermelden, dat hij de uitvinder was der Koepokinenting, is genoegzaam, om hem, bij voortduring, aan volgende eeuwen te wijden, als den grootſten bevorderaar der ligchamelijke belangen des menschdoms, die ooit bij zijne of eenige andere natie beſtond. Geene vroegere ontdekking in het geneeskundige kan in regtſtreeksch nut bij deze halen. In al de vier wereld-deelen, waar dezelve verſpreid werd, heeft zij onberekenbaar heil aangebragt, zoo wel tot behoud van menſchenlevens, als ter voorkoming van lijden en misvorming. In onze (de *Britſche*) Oost en West, en over het geheele vasteland van *Amerika*, werd de Kinderziekte algemeen beteugeld en aanmerkelijk verminderd. Bij de *Europeſche* volken van *Rusland*, *Frankrijk*, *Pruisſen*, *Oostenrijk*, *Zweden* en *Holland* zijn de Kinderpokken, betrekkelijk geſproken, zeldzaam geworden; ja bij ſommige derzelven, met name *Pruisſen* en *Zweden*, volkomen uitgeroeid. De ſnelst en ſterkst om zich heen grijpende epidemie van Kinderziekte werd op ééns als 't ware ontwapend door het vermogen der Koepokinenting. In *Grootbrittanje* en *Ierland* getuigen de ſterflijsten, de opgaven van Gasthuizen, Hospitalen en van bijzondere perſonen, eenparig zeer groote vermindering der gevallen van Kinderziekte.

Zoo er immer een man beſtond, die aanſpraak mogt maken op den naam van Naturalist en Phyſiologist, 't was Dr. JENNER. De Natuur had hem toegerust met genie, ſcherpzinnigheid, lust, ijver en volharding in de beoefening van Natuurlijke Historie, Phyſiologie en Pa-

thologie, en zijne nafporingen waren bondig en zamenhangend. In vroegeren leeftijd werd hij beftemd tot de ftudie der Heelkunde. In den aanvang derzelve genoot hij niet alleen den omgang met een aantal vermaarde mannen, maar vond zich vereerd met de bijzondere vriendfchap en befcherming van wijlen Mr. J. HUNTER, die, bewust van 's leerlings buitengemeene talenten, hem in alles zijnen veelvermogenden bijftand aanbood. Maar Dr. JENNER gaf de voorkeur aan het vast verblijf in zijne geboorteplaats *Berkeley*, waar hij niet flechts grooten plaatfelijken roem, maar, door zijne openbaar gemaakte waarnemingen en ontdekkingen, hooge achting verwierf bij de beroemdfte wijsgeeren en geneeskundige Hoogleeraren. Na eenige minbelangrijke mededeelingen aan de Koninklijke Societeit te *Londen*, (van welke hij reeds vroeg lid werd) fchonk hij haar eene volledige Natuurlijke Historie van den Koekoek, wiens leefwijze en gewoonten tot duslange onbekend waren gebleven. De ongemeene fcherpzinnig- en juistheid van waarneming, in dit gefchrift uitblinkende, deed zijnen naam in de geleerde wereld ftijgen; gelijk mede zijne ontdekking van de innerlijke ziekelijke gefteldheid van het hart, welke de *angina pectoris* ten gevolge heeft, tot dusverre onbekend, of althans flechts op gisfingen fteunende.

Na een lang en volijverig onderzoek der ziekte, *Koepokken* genaamd, (eene zeer gewone kwaal bij de koeijen in *Gloucestershire* en eenige andere Graaffchappen, welke, volgens overoud befcheid, geacht werd, hun, die haar door het melken kregen, algeheele vrijwaring van de Kinderpokken, hetzij natuurlijke of ingeënte, te verfchaffen) befloot Dr. JENNER, deze daadzaak op den toets der proefneming te ftellen, en entte diensvolgens, in 1797, eenige jonge voorwerpen in met ftoffe, van koeijen genomen. Door de ontwijfelbaarfte uitkomften werd Dr. JENNER, in 1798, gedrongen ter gemeenmaking derzelven. Dat hij zulks deed met al de eenvoudigheid des wijsgeers zoo wel, als met al de be-

langeloosheid des menſchenvriends, wordt algemeen erkend en gewaardeerd. Hadde hij deze onſchatbare weldaad gehuld in het kleed van een empirisch geheim, onberekenbare geldelijke winst ware hem voorzeker ten deel gevallen; maar 's mans zuivere en milde gevoelens verwierpen, ja verfoeiden dusdanige baatberekening, ofſchoon zijne inkomſten, de gelden, hem door het Parlement verſtrekt, daaronder begrepen, zeer middelmatig waren, in aanmerking genomen zijne uitgebreide werkzaamheden, zijne briefwisſeling met gansch *Engeland* niet alleen, maar met al de vier werelddeelen, alsmede zijn beſtendig verblijf te *Londen*, ter bevordering en beſturing der Koepokinenting.

De vaste grondſlag, op welken die inenting thans rust, laat geen' redelijken grond van twijfel over aan derzelver vermogen, om het menschdom te bevrijden van een ligchamelijk kwaad van den grootſten en ontzettendſten aard; voor welken zegen de nakomelingſchap aan JENNER eerst den verſchuldigden tol van erkentelijkheid ten volle zal betalen.

Eene ongemeene oorſpronkelijkheid van gedachten was 's mans kenſchetſende hoedanigheid. Hem ſcheen als 't ware aangeboren, wat bij anderen het gevolg is van de meest gezette ſtudie. Zijne denkbeelden ſchenen uit hemzelven, niet van elders beſtaan te erlangen. Een oogopſlag, als 't ware, deed hem beſluiten vormen, welke bij anderen een langdurig nadenken vorderen. In de Ziektekunde van mensch en dier, in de vergelijkende Ontleedkunde, in de Aardkunde deden zich eensklaps daadzaken aan hem voor, en vormde hij zich, in zijn onderwerp vernuftig doordringende, theoriën, welke den langzamen gang zelfs van meer geleerde mannen als beſchaamden.

Waren 's mans geestvermogens buitengewoon, de eigenſchappen, welke dezelve vergezelden, waren inderdaad niet min gelukkig. Hij paarde eene bijzondere minzaamheid van gemoed aan het diepſte gevoel, eene zeldzame eenvoudigheid aan een ongemeen rijk vernuft.

In de hoogſte onderſcheiding en verkeering, welke zijne ontdekking hem verſchaften, bleef de oorſpronkelijke ſtempel zijns karakters onvervalscht. Voor de grootſte Vorſten van *Europa*, die, in *Engeland* zich bevindende, zijne bekendſchap verlangden, verſcheen hij, geheel als *Dokter* JENNER *van Berkeley*, zonder eenige aanmatiging of bevangenheid. Ten aanzien van andere zedelijke karaktertrekken, waren goedwilligheid, vriendſchap, menschlievendheid en mildheid zijne kenmerkende hoedanigheden; en geene ſcherpheid werd ooit in hem opgemerkt, ten zij onzedelijkheid of onregtvaardigheid zijne verontwaardiging wekte. In het godsdienſtige was hij even verre verwijderd van laauwheid als van geestdrijverije. Kort vóór zijnen dood zeide hij nog tot een' vertrouwd' vriend: „dat het hem niet bevreemdde, dat het volk ondankbaar omtrent *hem* zich betoonde wegens zijne ontdekking; maar het baarde hem ſmart en verwondering tevens, dat het ondankbaar was omtrent GOD voor de weldaad, tot welker gemeenmaking hij als het geringe werktuig had mogen dienen."

JENNER overleed in den morgen van Zondag 26 Januarij 1823, na een zeer kortſtondig ziekbedde. Zijne ſtoffelijke overblijfſels werden bijgezet in het koor van de kerk der gemeente van *Berkeley*.

EGYPTE, ONDER DE HEERSCHAPPIJ VAN MEHEMET-ALI.

Egypte had reeds zeer vroeg eene talrijke bevolking, en was tevens andere landen verre vooruit in aanvankelijke beſchaving. Die aloude luister verdween, en eeuwen lang heerschte er barbaarschheid. Daar ſcheen weleens hoop op betere dagen zich te vertoonen; maar die verdween ook weder, en het ijzeren juk der dwingelandij bleef zwaar drukken. Is welligt MEHEMET de man, welke in *Egypte* beſchaving zal brengen, ontwikkeling van den geest bevorderen, en nieuw leven aan het volks-

Edw.d Jenner

beſtaan ſchenken? Onderkoning in naam, regeert hij geheel naar eigene willekeur, en toont reeds lang door daden, dat hij den Grooten Heer niet vreest, van wien hij heet af te hangen. Dat hij groote ontwerpen van hervorming, en van verovering ook, in den zin heeft, blijkt genoeg uit zijne handelingen. Het is derhalve geenszins te verwonderen, dat ſommige lieden in *Europa* eerlang groote gebeurtenisſen in het Oosten verwachten, en zelfs de wedergeboorte van *Egypte* of de oprigting van een nieuw en uitgebreid *Arabisch* rijk meenen te mogen voorſpellen. Anderen daarentegen, die mede den loop der dingen opmerkzaam gadeſlaan, zien in MEHEMET-ALI ſlechts den heerschzuchtigen dwingeland, die geenszins het geluk zijner onderdanen, maar enkel het vestigen en uitbreiden van willekeurig gebied bedoelt — eenen man, die ſlim genoeg is, om listiglijk van de omſtandigheden gebruik te maken, en die tot dusverre ſlaagt in zijne ondernemingen, dewijl hij ſteun vindt in de ſtaatkunde van deze en gene der Mogendheden in *Europa*, welke hem nu eens begunſtigen en dan weder bedreigen, naar mate hunne vermeende belangen het ſchijnen mede te brengen. — IBRAHIM, de Zoon van MEHEMET, was met zijne *Egyptenaren* in aantogt, en ſcheen weldra den *Sultan* in zijne eigene hoofdſtad te zullen belegeren. Door eenen brief van een' *Europeſchen* Gezant liet de veroveraar van *Syrië* zich terughouden, en *Konſtantinopel* was vooreerst van gevaar bevrijd. „ De kanonſchoten van *Navarino* hebben een' vreeſelijken weêrklank gehad in het Oosten. Een *Tartaar* van eene enkele Mogendheid was genoeg, om IBRAHIM in zijne veroveringen te ſtuiten. Dit bewijst op nieuw de meerderheid der beſchaving, die heerſchappij voert over de ruwe Barbaren. Zelfs de zegevierende barbaarschheid heeft het inwendig gevoel harer zwakheid. Hieraan blijkt, wat *Europa* kan doen, wanneer het zijne roeping volgt. IBRAHIM beſchaaft niet — hij verovert. Aan zijn *genie* en aan zijne ſtoutheid onderwerpt hij ſidderende volken, voor welke het

vrij onverſchillig is, hoe hun onderdrukker heet. Hij houdt zich ſlechts met zijne ſoldaten, met het inwendig beſtuur van zijn leger bezig; terwijl *Egypte* en *Syrië*, wat al het overige betreft, in dezelfde barbaarschheid verzonken blijven. Hij is een ſchitterend luchtverſchijnſel, dat zijnen weg alleen door verwoestingen kenmerkt; en bij zijnen dood laat hij niets achter, dan de geheugenis van het gedruisch en van den verblindenden glans eens zoodanigen verſchijnſels. Hetgene weleer het oude *Rome* deed, behoort *Europa* thans te doen, maar niet door geweld van krijgswapenen. Eertijds ſprak men van het regt des ſterkſten; thans moet men het regt der beſchaving doen gelden." (*)

De ondernemingen van MEHEMET en diens Zoon IBRAHIM zijn allezins merkwaardig. Wat daaruit eenmaal zal voortvloeijen, is met geene mogelijkheid te gisſen. Intusſchen achten wij het volgende verſlag, dat wij uit *Engelſche* tijdſchriften overnamen, belangrijk genoeg, om het hier mede te deelen, offchoon wij geenszins met alle de redeneringen van den ſteller inſtemmen.

Egypte is, uit hoofde van het karakter der inwoners, bijzonder geſchikt, om alle magt in ééne hand te brengen. Ook heeft MEHEMET-ALI partij getrokken van deze geſteldheid der zaken. Hij alleen is gebieder, en beſtuurt naar eigen goedvinden het uitgebreide rijk, dat vooral langs de boorden van den *Nijl* een' ongemeen vetten en vruchtbaren bodem heeft. Burgerlijke zaken, krijgswezen, ſcheepsmagt en koophandel — de *Pacha* regelt er alles. Met het aanbreken van den dag is hij op de haven, en komt aan boord de vloot in oogenſchouw nemen. Van daar gaat hij naar het tuighuis, alwaar hij beurtelings gehoor geeft aan zijne krijgsbevelhebbers, aan de voornaamſte ambtenaren van het burgerlijk beſtuur en

(*) Deze gezegden zijn overgenomen uit eene Aanſpraak van den Dichter DE LAMARTINE in de Kamer der Afgevaardigden te *Parijs*, den 8 Jan. 1834.

aan de kooplieden. Des namiddags begeeft hij zich weder naar de reede, en dan ziet men hem dikwerf aan boord der schepen, die gereed zijn, om onder zeil te gaan. Het overige van den dag is gewijd aan het werk en aan de pligten van eene Godsdienst, welker voorschriften hij, wat uitwendige verrigtingen aangaat, met voorbeeldige naauwgezetheid waarneemt.

MEHEMET-ALI, eerzuchtig van aard zijnde, had ongemeenen voorspoed, en wist uit de geringheid zich te verheffen. Te *Cavale* of *Cavalla*, een vlek in *Romelië*, werd hij geboren, en verloor reeds vroeg zijnen vader. Nog jong trad hij, als invorderaar van de schattingen, in dienst van den overheidspersoon dezer plaats. Het aanzien, in zijnen post verkregen, en het rijke huwelijk, dat hij aanging, deden hem opklimmen tot den rang van *Bimbaschi*, of aanvoerder eener krijgsbende van driehonderd man, welke het landschap *Cavale* moest leveren voor het leger, dat ten jare 1798 naar *Egypte* tegen de *Franschen* werd gezonden. Van den eersten dag af, dat hij ontscheepte in dit land, hetwelk het tooneel van zijnen roem en van zijne magt moest zijn, heeft de fortuin geen enkel oogenblik opgehouden hem te begunstigen. In dien strijd trok hij de opmerkzaamheid van den *Kapudan-Pacha*, en wist vervolgens, te midden der algemeene verwarring, steeds hooger en hooger zich te verheffen, terwijl hij de genen, die hem in den weg stonden, verschalkte en vermoordde.

Wreede willekeur en bloedige partijwoede teisterden het land, toen de *Franschen* hetzelve verlaten hadden. Na den dood van ALI-*Bey*, in 1799, hadden de *Turken* en *Mammelukken* elkander de heerschappij van *Egypte* betwist. MEHEMET-ALI was slim genoeg, om de eene partij door de andere te verzwakken. Hunne onderlinge twisten en strijden gaven hem gelegenheid, om zijne magt te vergrooten. Aan het hoofd van eene *Turksche* afdeeling tegen de *Mammelukken* gezonden zijnde, vereenigde hij zich met hen, trok tegen *Caïro* op, en verjoeg den *Gouverneur*, van wien hij zijn gezag ont-

leende. Later dreef hij de *Mammelukken* op hunne beurt weder uit, en riep den *Gouverneur* terug, dien hij verbannen had. Weldra ftookte hij heimelijk den opftand aan, die hem in deszelfs plaats deed optreden. Zes jaren duurden deze worftelingen. Eindelijk kwam hij alle beletfelen, die zijner heerschzucht in den weg ftonden, te boven, en de *Divan* ftond het Onderkoningfchap van *Egypte*, als leen, hem toe. Van dien tijd af had zijn ijzeren wil flechts één doel — de befchaving (?) van zijn aangenomen vaderland. Alle aanflagen tegen hem, tegen zijn gezag en tegen zijne bezittingen zijn met ongemeene kracht en met ongehoord geluk afgeweerd geworden; en elke overwinning diende, om zijne magt van binnen te verfterken, en zijn gebied naar buiten verder uit te breiden. Hij beftreed de *Wechabiten*, en veroverde op hen *Mokka* en *Medina*; plaatfen, voor welke de *Muzelmannen* bijgeloovigen eerbied hebben. Door die ftoute hervormers (*) te overwinnen, verkreeg hij het vertrouwen en de achting der genen onder de *Mahomedanen*, die zich *ware geloovigen* noemen. In het zuiden heeft hij zijne overwinningen in *Nubië* uitgeftrekt, veel verder, dan oudtijds de *Grieken* en *Perzen* gedaan hadden. Op eene krachtdadige, maar verfchrikkelijke wijze vernietigde hij het geweld der regeringloosheid onder de *Mammelukken*, en maakte een einde aan hunne oproerigheden.

Zoodra hij de oppermagt in handen had, zocht hij de *Turkfche* en *Albanefche* benden op den voet der *Europefche* legers te brengen. Hoe weinig deze verandering ftrookte met het volkskarakter, dat afkeerig is van nieuwigheden, deze inrigting van het krijgswezen hield echter eenigen tijd ftand; dit had hij deels aan zijne overwinningen, deels aan de ftrengheid der Oosterfche alleenheerfching te danken. Maar deze ftrengheid gaf echter aanleiding tot verfchrikkelijke weêrwraak. In 1815

(*) De *Wechabiten* wilden de volgelingen van MAHOMED tot eenvoudiger eerdienst terugbrengen.

sloegen de krijgslieden aan het muiten, vermoordden hunne bevelhebbers, plunderden *Caïro*, en noodzaakten MEHEMET, zijn levensbehoud in eene overhaaste vlugt te zoeken. Zoodra de storm begon te bedaren, verscheen hij weder, en gedroeg zich in deze moeijelijke omstandigheden met verwonderlijke bedaardheid en kloekzinnigheid. Welverre van ongepaste vrees te toonen, trad hij fier voor zijne legerbenden, en gebood hen, dat zij tot hunnen pligt zouden terugkeeren; terwijl hij van zijnen kant beloofde, dat hij hen geenszins aan de krijgsgebruiken der *Europeanen* zoude onderwerpen — dat hij de kooplieden, wier winkels geplunderd waren geworden, schadeloos zoude stellen, en eene algemeene vergiffenis toestaan. Hij bleef getrouw aan zijne belofte, maar verlangde desniettemin een geregeld leger te hebben. Hij deed dus geene pogingen meer, om de *Turken* en *Albanezen* aan *Europesche* krijgstucht te gewennen; maar hij zocht onder de inboorlingen van *Egypte* voorwerpen, waarmede hij zijne oogmerken kon uitvoeren. Hij begreep, dat het mislukken zijner eerste proeven, ten deele althans, was toe te schrijven aan zijne strenge maatregelen. Hij trachtte derhalve zijne plans van verbetering in het krijgswezen smakelijk te maken, door den soldatenstand te verheffen en te doen beminnen. Zijne krijgslieden worden thans goed gekleed en wél betaald. Eene voortreffelijke wet beveiligt hen voor mishandeling. Bekwaamheid en dapperheid geven aanspraak op bevordering. Ieder kan tot steeds hoogeren rang opklimmen. Hierdoor bragt hij een' geheel anderen geest onder zijn leger, en boezemde heilzamen naijver in. Hij heeft thans wél geoefend en door de overwinning krijgshaftig geworden voetvolk, behoorlijk opgezetene ruiterij, waaronder een regement *Lanciers* van eene schoone houding uitmunt, bovendien voortreffelijke kanonniers, en een aantal bekwame lieden voor de dienst met *Congrevische* pijlen.

De krachtige wil van MEHEMET-ALI en de krijgskundige bekwaamheid van zijnen Zoon zouden echter op zichzelve niet toereikend geweest zijn, om zoodanige uit-

komsten daar te stellen; maar hij riep tot zich en verbond aan zijn lot verscheidene mannen van ervarenheid, welke, ten gevolge der gebeurtenissen van 1815 in *Frankrijk* en van 1823 in *Italië* en *Spanje*, (en later in *Polen*) hun vaderland hadden moeten verlaten. Eene menigte dezer slagtoffers van NAPOLEON's val of der opstanden van 1820, moedig, vurig, ondernemend van aard, de verspreiding van *liberale* begrippen uit beginsel toegedaan, kwamen in zijn rijk zich nederzetten, en waren hem welkom, als geschikte lieden, om zijne plannen van hervorming te helpen uitvoeren. De *Pacha* van *Egypte*, voor ieder toegankelijk zijnde, riep hen tot zoodanige posten, waarvoor zij de meeste bekwaamheid bleken te hebben; hij had echter het liefst zoodanige Officiers, welke zijn nieuw leger de *exercitie* konden leeren. De zoodanigen vonden bij hem eenen beschermer en vriend in den voormaligen *Franschen* bevelhebber SÉVES, die thans onder den naam van S'OLIMAN-*Bey* bekend en tot de waardigheid van *Pacha* verheven is. Deze onverschrokken gelukzoeker heeft, in weerwil van zijnen overgang tot de *Mahomedaansche* Godsdienst, zich de achting der *Franken* en der *Arabieren* te *Alexandrië* weten te verwerven. Andere in *Egypte* gevestigde *Europanen* hebben den *Pacha* hunne diensten aangeboden, als geneesheeren, apothekers, kooplieden, kunstenaars en zeevarenden. Zonderling is het, dat velen hunner, geroepen tot werkzaamheden, die van hunne vroegere oefeningen en bedrijven grootelijks verschillen, nogtans zich wonder wel schikken in de nieuwe betrekkingen. Die genen echter, welke na eenige proefdagen blijken gaven, dat zij niet de minste geschiktheid hadden voor het werk, dat zij voorgaven te kunnen doen, werden zonder mededoogen heengezonden. Op deze wijze is het den *Pacha* gelukt, een *corps* van *Instructie-officiers* te verkrijgen, die de ellendige *Arabische* benden in een geregeld en welgeordend leger hebben veranderd. Men moet hier geenszins de krijgshaftige houding noch het

fraaije voorkómen van den foldaat bewonderen; verbeeld u een' troep ongelukkigen, met een bronskleurig gelaat, wier havelooze kleeding (*) uit lompen beftaat, terwijl zij op het geluid van fluit en trom met verfnelde fchreden voortftappen, hebbende aan hun hoofd een' hunner landslieden, die met een zeer groot krom zwaard gewapend is — zoo zult gij een denkbeeld van het geregeld leger van MEHEMET-ALI hebben. Eén foldaat, die op fchildwacht is, blijft niet ftaan met het geweer in den arm; hij zet zich op den grond neder, en brengt den tijd door met rooken.

De jonge *Arabifche* krijgslieden beginnen meer en meer lust voor de dienst te toonen. Meermalen ziet men, dat zij, na onderwijs van den drilmeester ontvangen te hebben, onder elkander zich oefenen in de behandeling van het geweer.

De ligting van manfchap voor de land- en zeemagt gefchiedt op eene wijze, zoo als alleen plaats kan hebben onder eene geheel willekeurige regering en bij een volk, dat volftrekt geen denkbeeld van perfoonlijke vrijheid heeft. Men zendt aan alle de *Sheiks*, of opperhoofden der dorpen, bevel, om ieder een zeker aantal der inwoners binnen een' bepaalden tijd te leveren, en ze naar *Cairo* of naar *Alexandrië* op te zenden, ten einde bij het leger te velde of op de vloot te dienen. Kan een *Sheik* het hem opgelegde getal niet vol krijgen, zoo moet hij zelf met zijne nabeftaanden, in de plaats der wederfpannigen, uittrekken. De voor de krijgsdienst beftemde lieden gaan, aan elkander gebonden met touwen, die het wegloopen beletten. Bij hunne aankomst fchijnen zij weldra geheel andere menfchen te worden. Deze lieden, welke men eerst zoo moeijelijk onder de vanen kon brengen, en die zoo hard behandeld moesten worden om hunne ongefchiktheid, vinden fpoedig behagen in hunnen nieuwen toeftand, zoodat ze, uitgezonden wordende, om ligtingen te doen, er een vermaak in ftellen, om hunne nieuwe

(*) Hoe is dit overeen te brengen met bl. 479. — *Vert.*

krijgsmakkers dezelfde gewelddadigheden aan te doen, welke zij zoo zeer verfoeiden, toen deze hun aangedaan werden.

De perfonen, die voor de zeedienst bestemd zijn, worden op den *Nijl* ingescheept. Om hen te herkennen, in geval van wegloopen, prikt men hun een anker boven op de hand. Als zij aangekomen zijn, oefent men hen in de behandeling van zeilen en geschut. Gewoonlijk leeren zij in weinig tijds alles met veel behendigheids verrigten. Wanneer een nieuw oorlogsvaartuig wordt uitgerust, bemant men hetzelve met oude matrozen, die hiertoe van de vloot uitgezocht worden. Dus kan de *Pacha* zich van het schip bedienen, zoodra het gereed is.

Zoo dikwijls MEHEMET eene ligting niet voltallig kan krijgen, zendt hij eene bende soldaten in de groote steden, om daar eene presfing te doen. Doch dewijl zoodanige handelwijze eene menigte perfonen aan de dienst der *Europeanen* zou onttrekken, laat men alle die genen los, welke door hunne meesters teruggevorderd worden; en dan stelt men hun eene veiligheidskaart ter hand, welke hen vrijwaart voor nieuwe kwellingen.

Behalve het geregeld leger, heeft de *Pacha* nog ongeregelde troepen, zamengesteld uit *Albanezen* en *Kandioten* voor de *infanterie*, en *Arabische Bedouïnen* voor de *kavallerie*. Het gezigt der eersten, die met *yatagans* en lange pistolen zijn gewapend, heeft iets verschrikkelijks voor den weerloozen mensch, die hen ontmoet. Als iemand op eene, naar hunne gedachten, onbescheidene wijze hen aanziet, kunnen zij weleens zeer onbeschoft daarvan verantwoording vragen. Er zijn geene Barbaren, die woester aanzien hebben, dan de *Albanezen;* zelfs *Bedouïnen* jagen minder schrik aan. Deze ongeregelde benden doen uitstekende dienst bij eene schermutseling en op eenen terugtogt.

MEHEMET heeft zich inzonderheid toegelegd op het vormen van eene aanzienlijke zeemagt. Zijne vloot bestaat thans uit zes linieschepen, vijf groote fregatten, vijf korvetten, acht brikken en één kotter; bovendien

zijn er nog zes branders en dertig transportschepen. De twee grootste oorlogsschepen, de *Caïro* en *Akre*, voeren elk 138 stukken en zijn beide bemand met 1500 koppen. De *Mahallet-Ekeby* en de *Mansoura* hebben elk 100 kanonnen en 1200 personen. De manschap der geheele vloot bedraagt 13,155, en het aantal der stukken is 1,302. Men staat verbaasd over zoodanige zeemagt, als men in aanmerking neemt, dat de *Egyptische* vloot aanmerkelijke verliezen in den slag van *Navarino* heeft geleden, en dat er slechts ééne zeehaven, die van *Alexandrië*, is. Maar welk eene drukte, welk een streng toezigt op de scheepstimmerwerf! Het is weinig tijds geleden, dat de *Pacha* slechts twee gewapende en bemande liniescheepen had; thans bezit hij er zes, die zee bouwen, en vier staan er op stapel, waarvan twee van 100 en de beide anderen van 80 stukken. De werf is ruim genoeg, om vier groote schepen en één brik of korvet te gelijk te bouwen. In den zomer van 1833 heeft men een schip van 138 stukken te water gelaten, dat terstond naar de kusten van *Klein-Azië* werd gezonden. De zamenstelling van deze vaartuigen is wel niet zoo hecht als die der *Engelsche* schepen, maar voldoet evenwel aan het oogmerk, waartoe ze moeten dienen. De haven is zoo modderig, dat men genoodzaakt is, de groote schepen van stapel te laten loopen, vóór dat ze geheel voltooid zijn. Bijkans al het scheepstimmerhout komt uit de bosschen van *Klein-Azië*. De Groote Heer heeft vroeger het vellen der boomen begunstigd, welke met weinig kosten op *Turksche* of *Egyptische* schepen vervoerd worden. De andere benoodigdheden, als kanon, kruid en lood, worden meestal door *Engeland* geleverd.

De spoed, waarmede men schepen bouwt te *Alexandrië*, komt echter niet enkel van de waakzaamheid des gebieders, maar grootendeels ook van de menigte werklieden. Zoolang de vloot op de reede is, laat MEHEMET de helft der matrozen op de werf arbeiden. De dag, waarop een schip te water loopt, is een feestdag voor al het volk. Zoodra hetzelve drijft, hoort men het geschut der vloot en batterijen bulderen; de soldaten, die aan de haven geschaard staan, doen eene algemeene losbranding, en de *Pacha*, die zelf altijd de hoofdpersoon bij het feest is, geeft een rijk geschenk aan den scheepstimmerman.

De werkplaatsen van het tuighuis zijn niet minder merkwaardig, dan de werf voor de oorlogsschepen. Men ziet,

dat MEHEMET-ALI zijne onderdanen wil vormen tot bekwame lieden, en men bewondert hunne vorderingen in de werktuigelijke kunften. Daar bewerkt men het metaal tot verfiering van het fchip; timmerlieden, fchrijnwerkers enz. beijveren zich, om ieder het zijne toe te brengen, terwijl fmeden en anderen zich bezig houden met de wapening. De lijnbaan is vooral bezienswaardig; men vindt er weinige zoo fraai in *Europa*.

(Het vervolg en flot hierna.)

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(Vervolg van bl. 398.)

De Zeereis. — Charlestown. — Affcheid van den Lezer.

Tegen den winter kwamen wij van ons uitftapje in het binnenland weder naar *Philadelphia* terug. Wij hadden vele flechte wegen, maar de zonderlingfte bruggen en kanalen gezien. Razend huilden de winterftormen, en, gelijk veelal ieder menfchenkind zich fchijnt te verbeelden, dat zijn eigen dierbare perfoon het middelpunt is, waarom de geheele wereld draait, zoo dachten ook wij, dat de orkanen ons vertrek naar het zuiden wilden beletten. Maar wij hadden niet vergeefs zoo langen tijd *Amerika's* lucht ingeademd; de reiswoede had ook ons nu eenmaal aangegrepen, en wij befloten, den ftrijd tegen de hoofdftoffen te wagen.

Behalve de aanftekende ziekten, zijn hier nog twee aan het land eigene krankheden, namelijk maagkwalen en borstering. Voor de gele koorts is geen middel. De overladen maag wordt met bevervet gereinigd, en tegen de tering fchrijft de Doctor des winters eene reis naar het zuiden voor. Men kan dus verzekerd zijn, in dit jaargetijde fteeds een talrijk gezelfchap uit de zoogenaamde groote wereld op de overvaart te zullen aantreffen. Om evenwel met het meeste genoegen te reizen, moet men, althans van *Philadelphia*, eerst weder een weinig noordwaarts zich begeven; want alleen van *New-York* varen geregeld pakketbooten op alle havens en terug. Elke week zeilen er twee naar *Charlestown* af; men

betaalt dertig *dollars*, waarvoor men dan tevens zeer goed eten heeft, maar voor den drank moet men zelf zorgen, of dien onmatig duur van den *maître d'hôtel* koopen. De Kapiteins van deze fchepen zijn zeer aardige, befchaafde menfchen en bekwame zeelieden. De reis duurt gewoonlijk omftreeks de acht dagen; dezelve wordt echter meermalen eerst in vier weken, en foms ook in vier dagen volbragt. Daar is gelegenheid, om voor minder geld de reis te doen. Men betaalt dan flechts vijftien *dollars*; doch deze fchepen zijn kleine brikken — de kost, welken men krijgt, is gelijk het gezelfchap, dat men aantreft, en de bevelhebbers van de weleens lekke vaartuigen kunnen juist geene aanfpraak op welgemanierdheid en kennis maken. Zij geraken foms verdwaald, weten niet, waar zij op zee zijn, komen eindelijk nog gelukkig ter beftemde plaatfe, en verwonderen zich dan over hunne eigene bekwaamheid. Men heeft dus eigenlijk geene keus. Ook gingen wij, zonder lang bedenken, aan boord van de fraaije pakketboot *Amalia*, en zeilden met het fchoonfte weder af. Hoe veel een vriendelijk en voorkomend Kapitein tot veraangenaming van zoodanige reis bijdraagt, zal ieder ondervonden hebben, die ooit zulken togt deed. De *Amalia* werd gevoerd door Kapitein PERRY; men kan hem niet genoeg prijzen wegens zijne zorgvuldigheid voor de reizigers. De inrigting op de fchepen voor deze vaart is beter, dan die op de pakketbooten van *Havre*. De flaapplaatfen zijn van de eetzaal flechts afgefcheiden door gordijnen, welke men naar believen kan vooruitfchuiven — een groot gemak voor de genen, die ligt zeeziek worden, en voor allen, die de inkerkering in eene enge kajuit niet kunnen verdragen. Men leeft hier dus in geene zoo ftrenge afzondering, terwijl echter de welvoegelijkheid niet het minfte wordt verwaarloosd. Ligt iemand een weinig krank achter zijne gordijnen, zoo neemt hij evenwel deel aan het gefprek in de zaal, en er is geen beter middel tegen de zeeziekte, dan afleiding en foms een glaasje *porter*-bier.

Zelden misfchien komt op een *Amerikaansch* fchip een zoo vrolijk gezelfchap bijeen, als wij op de *Amalia* aantroffen. Eene jonge vrouw van *New-York*, welke de tering reeds in zoo hoogen graad had, dat de zuidelijke lucht haar niet meer hielp, was door de geneesheeren tot een aanhoudend verblijf op zee veroordeeld geworden. Men is namelijk van meening, dat deze ziekte in hare ontwikkeling geheel ftil-

ſtaat, zoo lang de lijder of lijderes zich op zee bevindt. En de teringachtige vrouw ſcheen ook inderdaad op het ſchip zich zeer wel te bevinden. Niet tevreden met de beweging van het vaartuig alleen, had zij haren ſchommelſtoel medegenomen, waarop zij den ganſchen dag zat, ten einde alzoo het genoegen van eene dubbele ſlingering te hebben. Zij had bij zich hare jeugdige dochter, en bovendien tot gezelſchap eene vriendin, die beide het hare tot het aangename onderhoud toebragten. Eene ſchoone *Franſche* vrouw, die naar *Florida* reisde, alwaar haar man het opzigt over het maken der haven van *St. Augustin* had, vervrolijkte allen door hare levendigheid en geestige invallen zoo zeer, dat een rijk *Engelschman*, wien de miltzucht op zee en te land omdreef, zijne kwaal geheel vergat, en, ten gevalle der *Franſche* vrouw, eene heuschheid toonde, die het ganſche gezelſchap te ſtade kwam. Hij had zich rijkelijk voorzien van de fijnſte wijnen en van lekkernijen uit alle werelddeelen; met den Kapitein deelde hij dus de rol van *heer des huizes*, en deze overvloed van verſnaperingen droeg niet weinig bij, om de vrolijke ſtemming te onderhouden en te verhoogen. Onuitputtelijk in luimige invallen was een jonge *Schot*. Wanneer het gezelſchap verzadigd van vrolijkheid ſcheen; wanneer het vuur van het geſprek verſlaauwde, en ſlechts ſpaarzaam nog puntige gezegden, als enkele vonken, opglommen; wanneer men ſlechts zachtkens en niet meer hartelijk lachte, zoodat de lever kon ſchudden, dan nam onze *Schot* zijne guitar, en zong daarbij, in den tongval van zijn land, met eene voortreffelijke ſtem, een berglied, eene oude *Schotſche* romance, zoo als hij er in menigte kende, of improviſeerde. Bovendien niet onervaren in het buikſpreken, bootſte hij alle inſtrumenten na, en gaf ons, onder begeleiding van zijne guitar, de zeldzaamſte concerten, waarbij het noch aan oorſpronkelijkheid, noch aan harmonie ontbrak. Een jong *Amerikaan*, die voor een' kenner van de toonkunst, en bijzonder voor een' *zanger* wilde doorgaan, viel ook dikwerf mede in. — Zoo ging de lange avond voorbij, en men legde zich vergenoegd ter ruste.

Drie dagen en twee nachten waren wij met zoo gunſtigen wind gevaren, dat wij, ondanks het jaargetijde, — het was omſtreeks kerstijd — reeds de aangename warmte van het zuiden begonnen te ontwaren. De Kapiteins hebben niet gaarne, dat men hun vraagt, *wanneer* zij denken aan te komen; het

nieuwsgierig verlangen der reizigers blijft dus altijd onbevredigd. Intusfchen deed het vergenoegde gelaat van den Kapitein, en de groote beweging onder het fcheepsvolk, inzonderheid het affpoelen en opknappen van het fchip, ons befluiten, dat wij den volgenden voormiddag wel te *Charlestown* zouden binnenloopen; want de *Amerikanen* bevlijtigen zich fteeds, om eene haven zoo binnen te komen, alsof het fchip zoo even van ftapel geloopen ware. Alles moet er zindelijk en netjes uitzien. De matrozen zijn niet gekleed, als kwamen zij van het moeijelijk en morfig werk eener zeereis, maar alsof zij ten dans gingen. Toen des avonds zelfs zeil werd geminderd, om de fnelle vaart van het fchip te vertragen, en Kapitein PERRY met *Lord* MARSHAL, zoo als hij boertende den *Engelschman* noemde, reeds affpraak maakte, om een feestelijk avondeten met elkander te hebben, dacht ieder ftellig, den volgenden morgen op het vaste land te ontbijten.

Het is opmerkelijk, dat eene reis over zee zoo veel aantrekkelijks heeft. Velen althans, die eenmaal de onaangenaamheden daarvan ondervonden hebben, verlangen er toch weder naar. Ik geloof, dat het trotferen des gevaars een eigen genoegen medebrengt. Het is eene ftoute bewustheid, daar op de golven te zweven tusfchen leven en dood, en dan met een opgeruimd gemoed te genieten, wat het oogenblik aanbiedt. Nadert men eindelijk het land weder, dit gezigt heeft voor een' ieder nieuwe bekoorlijkheid, en reeds vooraf, zoodra men de landlucht, met de aangename uitwasemingen van grond en planten, bemerkt, begint men zich zoo ligt, zoo vrolijk te gevoelen — de onaangenaamheden der zeeziekte houden op. Evenwel is nog niet alle gevaar te boven. De zeelieden verwachten veelal geenszins het beste, of verklaren zich althans niet duidelijk; onkundige reizigers daarentegen geven zich gaarne aan hun gevoel over. Zoo plaatften ook wij allen ons aan den avonddisch, en waren vrolijker, dan ooit.

Terwijl ons gefprek zeer levendig was, kwam de ftuurman binnen, en bragt het berigt, dat geheele troepen van dolfijnen ons kwamen tegenzwemmen. Men liep op het dek, om ze te zien; men wierp harpoenen, en ving er eenen. Daar deze dieren gewoonlijk voor den wind af zwemmen, was hunne verfchijning niet het gunftigfte voorteeken voor ons volgend ontbijt in *Charlestown*; wij lieten ons daardoor

evenwel niet ftoren in ons genoegen, maar fchenen veeleer boven alles ons te willen verheffen. Het was Zaturdagavond; de *Methodist* en de *Kwakers* haalden hunne Bijbels voor den dag, legden die op de tafel, en begonnen zich voor te bereiden tot den nabijzijnden Zondag. Van tijd tot tijd kreeg de *Methodist* eene krampachtige trekking in de vingers, en vervolgens ook dergelijke beweging in de armen; de *Kwakers* hoesteden, maakten de keel ruim en fnoten den neus. De *Methodist*, het gevaar ziende, dat men hem niet zou hooren, begon terftond luidop te lezen en voorts te prediken. Toen hij zijne ftem verhief, was ons gefprek zeer luidruchtig; doch plotfeling werd het geheel ftil — men hoorde niets, dan den prediker, en, hetgeen te voren geheel onopgemerkt was gebleven, het klotfen der golven tegen het fchip. Allengs werd het geraas fterker en het flingeren fteeds geweldiger. Schotels, borden en glazen vlogen op tafel door elkander; de oppasfers raapten de overblijffelen bijeen, en kropen daarmede op de knieën naar het *buffet;* de mannen vielen van de banken; de vrouwen hadden moeite, om op de kooijen te komen — met handen en voeten klemden zij zich daar vast, en de fchommelftoel flingerde wonderlijk in de kajuit om; niemand waagde het, denzelven te grijpen; ieder ontweek flechts, zoo goed hij kon. Eindelijk kwam de Kapitein, die federt het verfchijnen der dolfijnen zich niet van het dek had verwijderd, even in de kajuit; afgemat van vermoeijenis, wierp hij echter een touw om den flingerenden ftoel, bond dien vast, opdat hij geen glazen of fpiegels zou verbrijzelen, fprak woorden van troost en bemoediging tot het gezelfchap, en begaf zich nu weder naar boven op zijnen post. De *Methodist* zat nog fteeds, hield met de ééne hand zich vast aan de bank, met de andere den Bijbel benevens een licht op de tafel, en predikte maar voort. De *Kwakers* met hunne Bijbels rolden over het vloerkleed. De woede van den ftorm nam meer en meer toe; met donderend geraas ftortten de golven op het fchip; in onze kajuit geraakten een paar koffers los, die met touwen onder de flaapplaatfen vastgemaakt waren geweest — dezelve werden in ons eng verblijf geweldig heen en weder geworpen, zoodat de fraaifte fpiegel daardoor in ftukken floeg. Eindelijk brak ook het touw, 't welk den fchommelftoel had bedwongen, en nu fcheen die het verzuimde met ver-

dubbelden woeker weder in te halen. Het was pikdonker; de lampen waren verbroken en de lichten uitgegaan.

Drie volle dagen duurde deze orkaan. Waren wij spoedig tot digt bij *Charlestown* gekomen, nog schielijker geraakten wij veel verder, dan wij ooit geweest waren, daarvan verwijderd; want als de wind eindelijk wat ging liggen, en de zee een weinig bedaarde, bevonden wij ons in het gezigt van *Boston*, 130 mijlen benoorden *New-York*. Een frissche noordewind bragt ons echter weldra weder in den regten koers.

Als de wind draait, en, gelijk hier het geval was, de naar het noorden bewogene zee dan in eene tegenovergestelde rigting zich begint te bewegen, wordt het schip door deze tegenstrijdige werking derwijze geslingerd, dat het niet te verdragen is. Tegen den avond nu liepen de golven niet meer zoo hoog als bergen, maar begonnen vroeger en op geringere hoogte te breken. Als vuur verlichtte het schuim des woelenden waters den donkeren nacht, en een gloed scheen op zee te drijven — de Oceaan was als in brand. Zag men van het dek in de diepte neder, zoo aanschouwde men eene ontelbare menigte kleine vuurklompjes, die menigwerf door de golven op het schip geworpen werden, waar men dezelve dan met een handvol waters kon opnemen, zonder dat ze den glans verloren. Dezelve schenen slijmige kogeltjes te zijn, zoo glibberig, dat men ze alleen met eene hoeveelheid waters kon houden. Ik hield dezelve voor polypen, met eenen glans, gelijk dien der bekende glimwormen, en ik deed eenige in eene flesch; maar noch van slijm, noch van glans was vervolgens eenig spoor in het glas te zien. Deze phosphorische zelfstandigheden komen, zoo als men zeide, veelvuldig voor in den Atlantischen Oceaan, vooral wanneer men meer noordwaarts stevent.

Wij ondervonden de verandering van het luchtgestel, waarin de storm ons geworpen had. De koude was zoo scherp en doordringend, dat men vuur moest maken, om te verwarmen. Hiertoe bedient men zich veelal van steenkolen uit *Liverpool*, die overal in *Amerika* in groote menigte verkocht worden. Ik heb nooit kunnen begrijpen, waarom men dezelve bij voorkeur gebruikt. *Amerika* heeft zelf uitmuntende steenkolen, die, zonder de minste onaangename lucht, met eene schoone blaauwe vlam branden, bijkans geheel verteren, eene sterke hitte geven, en altijd nog iets goedkooper komen, dan die, welke uit *Engeland* aangevoerd worden. De

Liverpoolsche kolen branden vlug, maar laten een vrij groot, morsig overblijfsel achter, en verspreiden eenen stank, die op schepen zeer geschikt is, om de misselijkheid te vergrooten, welke door het onstuimig weder wordt veroorzaakt. De *Amerikanen* en *Engelschen* zijn hieraan gewoon, en schijnen zoodanige lucht gaarne in te ademen; ik had liever wat koude verdragen, om den onaangenamen damp te vermijden, welke volstrekt niet uit de kajuit wilde trekken. Ik verheugde mij dus zeer, dat de stevige noordewind ons in weinige dagen zuidelijker luchtstreek deed naderen. Den vijfden dag bevonden wij ons reeds weder voor *Charlestown*, namen tegen den avond eenen loods aan boord, en gingen voor anker, om te wachten, tot dat de zee wat bedaarde, daar het binnenloopen van die stad wegens klippen zeer gevaarlijk *is*. De loods had echter niet wél gerekend — een nieuwe storm was in aantogt, en dreigde reeds ons van de ankers te rukken. Wij bevonden ons nu te midden van klippen; de zee begon op nieuw vreeselijk te woelen; wij moesten de haven binnenloopen, of schipbreuk lijden. Een half uur van daar is eene lange bank van rotsen, die de haven insluiten; men noemt dezelve daarom ook *la Barre*. Groeit de rots aan, of zakt het water? Hieromtrent verschillen de meeningen; intusschen is het zeker, dat de ondiepte van jaar tot jaar toeneemt. Men heeft dus reden, om te vreezen, dat *Charlestown* eindelijk geheel zal ophouden eene zeestad te zijn. Tusschen deze klippen moesten wij thans met onstuimig water doorvaren. De loods hield de zaak voor onmogelijk. Onze Kapitein beweerde, dat wij het buiten de klippen niet konden houden en dus stellig vergaan zouden, weshalve men het uiterste behoorde te wagen. Doch de loods bleef doof voor alle verstandige redenering, tot dat de Kapitein eene flesch rum nam, daarmede zijne twijfelingen bestreed, en alle tegenbedenkingen oploste.

Met angstige bekommering had men den uitslag van dien strijd afgewacht — met ontzetting zag men de uitvoering van het genomen besluit te gemoet. De ankers werden geligt, de zeilen ontrold; gelijk een bal werd het schip, herwaarts en derwaarts, op en neder geworpen — lucht en water schenen om den buit te kampen. De mannen waren allen op het dek; de vrouwen bleven in de kajuit — hier heerschte eene doodsche stilte, maar de zee kookte en bruiste. Daar kwam plotseling een verschrikkelijke schok; men hoorde een akelig

angstgeschrei en het stooten van het schip tegen de rots, en, eer men zich kon bezinnen, stootte het vaartuig nog eens, en terstond daarop ten derdemale. Hoe aangenaam klonken in aller ooren de woorden van den Kapitein: *Nu hebben wij het gewonnen!* Zoo riep hij na eene korte poos, ijlde naar beneden in de kajuit, en bragt de blijde boodschap aan de vrouwen, terwijl de heeren op het dek elkander van vreugde omarmden en de matrozen een luid gejuich aanhieven. Hadden wij al geene heldendaad verrigt, wij hadden toch een stout waagstuk volbragt. Wij voeren dus zegepralend de haven binnen, terwijl de woeste zee achter onzen rug woelde. Niets schijnt spoediger vergeten te worden, dan het leed, dat men op zee heeft doorgestaan. In eene fraaije *boarding* (kosthuis), bij *Mistr.* MACDONALD, begaf zich het gansche reisgezelschap van de *Amalia*, en daar bragten wij een' zoo genoegelijken avond door, als ik mij maar weinige in mijn leven weet te herinneren.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

ZONDERLINGE LOTGEVALLEN EENER PRINSES UIT HET HUIS VAN BRUNSWIJK.

Te *Brussel* woonde, omstreeks het jaar 1760, in de grootste afzondering, eene bejaarde Dame, Mevrouw D'AUBANT genoemd. Hare voornaamste bezigheden bestonden in het waarnemen van de Godsdienst, en in het uitoefenen van eene uitgebreide weldadigheid jegens de armen uit hare buurt, die haar als hunne weldoenster beschouwden. Eenige jaren had zij reeds doorgebragt met het betrachten dezer pligten, zonder bij de grooten en aanzienlijken opgemerkt te worden, en schijnbaar zonder eenige betrekkingen van bloedverwanten of vrienden te hebben. En echter was niemand in de stad van hooger afkomst, noch door een aanzienlijk huwelijk tot schoonere verwachtingen geregtigd; niemand der ingezetenen had waarschijnlijk zulk eene groote afwisseling van voor- en tegenspoed gesmaakt, of zulk eene ongeloofelijke, ja romaneske verandering van fortuin ondervonden.

LODEWIJK RUDOLF, Hertog van *Brunswijk Wolfenbuttel*, huwde met CHRISTINA LOUISA, Vorstin van *Oettingen*, welke hem drie dochters baarde. De oudste, ELIZA-

BETH CHRISTINA, trad in den echt met KAREL VI, Keizer van *Duitschland*, en leidde in de naauwgezette etiquette van het *Oostenrijksche* hof een onopgemerkt, weinig-beteekenend plantenleven. Zeer verschillend hiervan was het lot harer jongste zuster, Prinses CHARLOTTA LOUISA, (de tweede dochter, ANTOINETTA AMELIA, huwde met FERDINAND ALBERT, Hertog van *Brunswijk Bevern*) schoon ook zij bestemd was, om aan een Keizerlijk huis verbonden te worden. Den 25 October 1711 werd zij de gade van ALEXIS PETROWITZ, Grootvorst van *Rusland* en oudste zoon van Czaar PETER DEN GROOTEN. De huwelijksplegtigheid werd voltrokken te *Torgau*, in *Duitschland*. De jongeling was tweeëntwintig jaren oud, van een woest karakter, dat door zijne gewone buitensporigheden en uitspattingen nog woester en ontembaarder was geworden. Men zegt ook, dat hij van zijne ongelukkige vrouw den geweldigsten afkeer had, ja niet minder dan driemaal pogingen aanwendde, om haar te vergiftigen; doch door spoedige hulp ontkwam de Vorstin telkens het gevaar. De barbaarsche echtgenoot ging echter voort haar te mishandelen; en er was niemand aan het *Russische* hof toen aanwezig, die des Prinsen onbeschoftheid konde beteugelen, dewijl PETER en KATHARINA op eene buitenlandsche reis afwezig waren.

Eens eindelijk, toen de Prinses in de achtste maand harer zwangerschap was, viel de echtgenoot haar met grooter woede aan dan ooit, wierp haar ter aarde, mishandelde haar deerlijk, en liet haar badende in bloed achter. Zonder zich te verwaardigen eenig verder onderzoek aangaande zijn rampzalig slagtoffer te doen, vertrok hij dadelijk naar een zijner landverblijven. Het gevolg dezer gewelddadigheid was eene ontijdige verlossing, waarvan hare dienaars besloten gebruik te maken, om haar voor altijd uit de handen des onwaardigen gemaals te bevrijden. Men zond hem eenen koerier met het berigt van den dood der Prinses. De Grootvorst vaardigde dadelijk een bevel uit, om haar terstond en zoo eenvoudig mogelijk bij te zetten, daar hij door spoed en geheimhouding hoopte voor te komen, dat het publiek zijne handelwijze omtrent haar vernam. De begrafenis had dien ten gevolge op die wijze plaats; doch in de doodkist was slechts een houten blok. Ondertusschen, terwijl alle *Europesche* hoven rouwgewaad droegen over haren vermeenden dood, ontsnapte de Prinses uit het paleis, dat haar tot gewoon verblijf diende.

Aan het hof der Vorstin bevond zich toen juist de Gravin van *Königsmark*, eene der gewezene matressen van AUGUSTUS II, Koning van *Polen*, aan wier bijstand en zorg de Prinses voornamelijk hare ontsnapping had te danken. De Gravin verzamelde voor haar alles, wat aan geld of juweelen in het paleis gevonden werd, gaf haar een' bejaarden, vertrouwden dienaar, die Fransch en Duitsch sprak, en eene kamenier van hare eigene bedienden mede. Aldus begeleid, nam de Prinses de reis aan naar *Parijs*, en bereikte die stad zonder eenig ongeval; maar uit vrees, dat men haar in deze hoofdstad zoude herkennen, nam zij het besluit, naar *Amerika* te vertrekken. Met dit doel begaf zij zich naar *Lorient*, uit welke haven de schepen der *Westindische* Compagnie, aan welke de Koning had toegestaan eene volkplanting naar *Louisiana* te zenden, gewoonlijk onder zeil gingen.

De Vorstin scheepte zich in op eene pakketboot met achthonderd andere *Duitschers*, die insgelijks naar de pas gevestigde volkplanting vertrokken. De getrouwe knecht, die aan boord voor haren vader doorging, en de kamenier bleven haar vergezellen. Behouden bereikte men de plaats der bestemming, waar de verschijning van de jonge en schoone vreemdelinge in zulk een woest oord geene geringe verwondering baarde. De Ridder D'AUBANT, een Officier van verdienste, die te voren in *Petersburg* was geweest, om naar eene plaats in *Russische* dienst te dingen, bevond zich toen ook in de kolonie, en herkende dadelijk de Prinses. Eerst konde hij het getuigenis zijner oogen ter naauwernood gelooven; doch na haar meermalen gezien, haar voorkomen, houding en gelaatstrekken naauwkeurig opgenomen te hebben, kon hij niet langer twijfelen, of de onbekende balling was dezelfde persoon, die hij vroeger in den glans van een luisterrijk hof had gezien. Hij was voorzigtig genoeg, deze ontdekking aan niemand mede te deelen; doch, daar hij een levendig belang in het lot van zulk eene doorluchtige balling stelde, trachtte hij de nadere kennis en het vertrouwen van den reeds genoemden ouden, getrouwen dienaar te verwerven.

Eindelijk gaf de oude man hem te kennen, dat hij en zijn huisgezin zich gaarne aan de oevers der *Missisippi* wilden nederzetten, en dat hij met dit oogmerk eene toereikende somme gelds had medegebragt: te gelijk stelde hij den Ridder

voor, zich met hen in deze onderneming te vereenigen. D'AUBANT nam dit volgaarne aan, voegde zijne fondsen bij die der vreemdelingen, en nam de besturing der gansche zaak op zich, waartoe hij ook door veelvuldige ervaring bijzonder geschikt was. Zoo was hij dagelijks in gelegenheid de Prinses te zien, allen ijver in hare dienst aan te wenden, en haar bij elke gelegenheid de eerbiedigste verknochtheid en belangstelling te toonen. Eens, dat hij zich geheel alleen met haar bevond, konde hij zich niet langer bedwingen haar zijne ontdekking mede te deelen, wierp zich voor hare voeten, en beleed, dat hij haar herkend had. Deze bekentenis veroorzaakte in het eerst bij de Prinses niet minder verbazing dan bekommering; maar toen zij op de voorzigtigheid en verknochtheid lette, die zij bij den Ridder had opgemerkt, stelde zij zich welhaast gerust. Zij vergenoegde zich echter met hem voor zijne voorkomende belangstelling te bedanken, en hem door eene plegtige belofte tot de diepste geheimhouding te verpligten.

Niet lang na deze ontmoeting bragten *Europesche* nieuwspapieren te *Nieuw-Orleans* de tijding van den val en dood des Grootvorsten ALEXIS PETROWITZ. Daar de Prinses nu in *Europa* burgerlijk dood was, en zich in den onbekenden, maar gerusten toestand, waarin het lot haar had geworpen, zeer gelukkig bevond, verkoos zij liever in de Nieuwe Wereld te blijven, en hare betrekkingen in het andere halfrond van haar bestaan onkundig te laten. Weldra was zij ongelukkig genoeg, haren getrouwen dienaar door den dood te verliezen, die haar over de halve aarde was gevolgd. De Prinses, door droefheid overstelpt, was alsof zij haren eenigen vriend had verloren. Maar de verdubbelde vlijt en werkzaamheid van D'AUBANT, die de besturing harer zaken geheel op zich nam, gaf haar nieuwe krachten, om de zwarigheden door te worstelen. De eerbiedig-teedere gevoelens, door den Ridder voor haar gekoesterd, ontsnapten hare opmerkzaamheid niet: hij toch scheen alleen te leven om hare wenschen te bevorderen en te volbrengen, zelfs vóórdat zij dezelve nog geuit had; hij behandelde haar te gelijk met den aan Vorsten verschuldigden eerbied, bragt al zijn' tijd door in het zoeken naar middelen, om haar de smarten te doen vergeten, en alle vertroostingen en genoegens te verschaffen, die zulk een onbebouwd land kan opleveren. Zijne verdiensten, zijne bekwaamheden en zijn ijver maakten eindelijk, om

kort te gaan, zulk eenen indruk op de Prinses, dat zij hem hart en hand schonk. Zoo was dus eene Prinses, uit een der regerende huizen gesproten, de weduwe des erfgenaams van het uitgebreidste rijk der aarde, de zuster der *Duitsche* Keizerin, nu verbonden aan eenen Kapitein der Infanterie, in een land door Negers bevolkt, in het midden van barbaarsche volken gelegen. Het pas gehuwde paar leefde gelukkig, en worstelde tevreden door alle de moeijelijkheden en bezwaren, aan het verblijf in eene pas gevestigde volkplanting onafscheidelijk verknocht: de Prinses rekende het niet beneden zich, haren man in het arbeiden de behulpzame hand te leenen. De tijd snelde spoedig henen, en de Hemel zegende hunnen echt met eene dochter, welke Mevrouw D'AUBANT zelve zoogde, en hare moedertaal, het *Duitsch*, leerde.

Nadat eenige jaren in stil huiselijk geluk op die wijze waren voorbijgegaan, werd D'AUBANT door eene ongesteldheid aangetast, die heelkundige hulp vereischte. Hij verkocht zijnen eigendom in *Louisiana*, en ging naar *Parijs*, om den verlangden bijstand aldaar te verkrijgen. Mevrouw D'AUBANT verpleegde haren man met de grootste teederheid. Terwijl de Ridder herstelde, ging zij somwijlen met hare dochter in de tuinen der *Tuileries* wandelen. Terwijl zij nu eens *Duitsch* met haar sprak, naderde hen de Graaf van *Sakfen*, die hetzelfde pad wandelde en door den klank zijner moedertaal getroffen werd. Hoe stond hij verbaasd, in de oudste der beide vreemdelingen de *Russische* Prinses te herkennen, die zoo wel hij, als de overige wereld, reeds vóór vele jaren overleden waande. Hij maakte haar zijne ontdekking bekend; doch Mevrouw D'AUBANT verzocht hem dringend dit geheim te houden, en verhaalde hem, op welke wijze de Gravin van *Königsmark* hare ontsnapping uit *Petersburg* had begunstigd. De Graaf van *Sakfen* beloofde haar dit ten opzigte van bijzondere personen in het algemeen, doch gaf tevens te kennen, zich verpligt te gevoelen, hiervan aan den Koning berigt te geven. De Prinses smeekte hem, dit ten minste niet vóór het einde van drie maanden te doen. De Graaf stemde er in toe, en verzocht verlof, haar nu en dan te mogen bezoeken, hetgeen hem werd ingewilligd, onder beding van nooit dan des avonds en alleen te komen.

Ondertusschen was de Ridder D'AUBANT hersteld, doch vond zijn vermogen nagenoeg versmolten. Hij verzocht en verkreeg van de *Fransche Oostindische* Compagnie de aanstel-

ling als Majoor op het eiland *Bourbon*. Ondertusschen legde de Graaf van *Saksen* nu en dan bezoek bij de Prinses af, en, na verloop van drie maanden, ging hij haar zeggen, dat de tijd nu daar was, om haren naam aan den Koning bekend te maken; doch, bij hare woonplaats komende, vernam hij met de grootste verbazing, dat zij met haren man en haar kind naar *Bourbon* was vertrokken. De Graaf begaf zich nu dadelijk naar den Koning, om hem de geheele zaak te verhalen. De Minister werd oogenblikkelijk gelast, eenen brief aan den Gouverneur van *Bourbon* te schrijven, met bevel om Mevrouw D'AUBANT met de meeste achting en oplettendheid te behandelen. Ook schreef zijne Majesteit eigenhandig eenen brief aan de Koningin van *Hongarije*, schoon hij juist in oorlog met haar was, en gaf haar berigt aangaande het lot harer tante. De Koningin beantwoordde dezen brief dankbaar, en zond tevens eenen anderen, om aan Mevrouw D'AUBANT ter hand gesteld te worden, waarin zij verzocht werd, haren man en hare dochter te verlaten en aan het hof te komen, terwijl de Koning van *Frankrijk* voor beiden zorg zoude dragen.

De Prinses sloeg dit aanbod eens voor altijd af, en bleef tot het jaar 1754 op *Bourbon*, toen zij, na verlies van echtgenoot en dochter beide, als weduwe naar *Parijs* terugreisde. Van daar vertrok zij naar *Brussel*, en bleef daar tot haren dood in hoogen ouderdom. Zij leefde van een pensioen van zestigduizend gulden, haar door het huis van *Brunswijk* geschonken; en hiervan besteedde zij drie vierde gedeelte in werken van liefdadigheid en welwillendheid.

[Dit belangwekkend verhaal deelt *Lord* DOVER mede op gezag van den Heer BOSSU, den *Franschen* reiziger in *Noord-Amerika*, wiens reizen in *Louisiana* zeer bekend en geacht zijn, en die in de provincie zelve met de omstandigheden van deze gebeurtenis bekend was geworden.]

UITTREKSEL UIT EENIGE BERIGTEN EN AANTEEKENINGEN OVER IJZEREN WEGEN, ENZ.

(*Vervolg van bl.* 403.)

Vóór eenige jaren werden er in *Engeland* proeven genomen met zware schepen, waarin twee stoomwerktuigen van MANSLEY *en Co.* geplaatst waren. Deze schepen voeren

verscheidene dagen in zee, en doorliepen 2470 Engelsche mijlen in 269 uren en 4 minuten, dat is 9 Eng. mijlen (bijna 2 Pruissische mijlen) in het uur, of 13½ voeten in de seconde; derhalve nog eens zoo snel als de stoombooten op den *Rhijn*, maar op verre na zoo snel niet als de stoomwagen *the Sampson*, welke 4¾ Pruisf. mijlen in het uur liep.

Wij hebben boven gezien, dat de genoemde *Rhijn*-stoombooten in 4 jaren 689 reizen van 40 mijlen deden, 't welk in het geheel 27560 Pruisf. mijlen uitmaakt. Er werden in de 4 jaren in het geheel 147725 personen en 449121 centenaars aan goederen getransporteerd. De gezamenlijke opbrengst van alles bedroeg 598509 *rthlr*.

Niettegenstaande den algemeenen handelstilstand, werden er in 1830 door de stoomvaart alleen uit *Holland* 184616 centenaars aan goederen naar *Keulen* gebragt, 't welk door eene ingevoerde vermindering van den vrachtprijs van de Hollandsche havens naar *Keulen* à *f* 13 : - per last (of 40 centenaars) waarschijnlijk nog vermeerderen zal. Tot de gezegde reizen van 27560 mijlen en transport van 449121 centenaars aan goederen en 147725 personen werden er in 4 jaren 22191180 ℔ steenkolen gebruikt, welke 100869 *rthlr*. hebben gekost. Men berekent hiernaar, dat, om 1 centenaar 1 mijl ver te transporteren, er nagenoeg 2½ ℔ steenkolen gebruikt zijn geworden, waarbij het transport der personen niet medegerekend is. Het transport der goederen kost op deze vaart nagenoeg ⅔ *silbergr*. of 8 *pfenn*. per centenaar en per mijl; terwijl de tegenwoordige vracht te land 1 *silbergr*. 4 *ds*. per centenaar en per mijl bedraagt. De gezamenlijke onkosten dezer stoombooten bedroegen in de 4 jaren ruim 281072 *rthlr*.

De balans van 1830 gaf eene winst van ruim 56221 *rthlr*., die tot reservekas werd aangelegd, welke daardoor uit 118603 *rthlr*. bestond. Het geheele active vermogen van de Maatschappij bedroeg, na aftrek der schulden, ruim 392866 *rthlr*.; en wanneer hiervan de 1174 actiën met 234800 *rthlr*. afgetrokken worden, zoo blijft er een zuiver overschot van ruim 158066 *rthlr*., waarbij evenwel eene verminderde waarde der stoombooten van 140000 *rthlr*. moet worden in aanmerking genomen. — De Maatschappij heeft de stoomboot *Prinz Friedrich*, welke niet zeer snel voer, en 89320 *rthlr*. gekost had, voor *f* 60000 verkocht aan de Nederlandsche Stoombootmaatschappij, en de bij JOHN COCKERILL gebouwde ligtere stoomboot, *die Prinzessin Marianne*, aangekocht.

De gewone scheepvaart op den *Rhijn* heeft door de stoomvaart niet geleden, maar zelfs door vermeerdering van verkeer langs den *Rhijn* gewonnen. Door den ijzeren weg echter zou dezelve merkelijk kunnen verliezen, dewijl de kosten der vracht billijker zullen zijn. Door den aanleg van den ijzeren weg tusschen *Liverpool* en *Manchester* heeft de kanaalvaart aldaar veel verloren, en de ijzeren weg zou dus ook voor de scheepvaart op den *Rhijn* nadeelig worden.

De Nederlandsche Stoombootmaatschappij onderhoudt eene geregelde stoomvaart tusschen *Amsterdam* en *Keulen* en tusschen *Rotterdam* en *Londen*, 't welk voordeelig op den middel- en boven-*Rhijn* werkt. In *Holland* is de stoomvaart algemeen zeer goed ingerigt en ook bij de Marine ingevoerd.

De Pruissische Rhijnlandsche Stoombootmaatschappij te *Keulen* heeft de beide stoombooten van de boven-Rhijnsche Maatschappij aangekocht en alles dienaangaande overgenomen. Deze Maatschappij kan zeer ter navolging worden aangeprezen.

Er bestaat een voorloopig ontwerp, om naar den tusschen *Amsterdam* en *Keulen* ontworpen' ijzeren weg eenen zijtak aan te leggen van *Rotterdam* over *Gouda*, *Montfoort* en *Utrecht* naar *Soestdijk*, die op 2 millioenen guldens kosten van daarstelling, *f* 223000 jaarlijksche inkomsten en *f* 20000 uitgaven berekend wordt. — Buitendien zijn er nog twee zijtakken geprojecteerd van den hoofdweg naar de koolmijnen aan de *Roer*, en naar de kalkgroeven bij *Ratingen*, waarvan er één ongeveer *f* 200000 kosten zal. — De geheele aanleg van *Amsterdam* en *Rotterdam* tot *Keulen* met de zijtakken zou ongeveer 11½ millioen guldens kosten, of

6,388888 *Pr. th.*

de ijzeren weg van *Minden* naar *Keulen* 2,500000 — —

dus van *Minden* over *Keulen* tot *Amsterdam* 8,888888 — —

of bijna 9 millioenen *Pr. thalers*. Waarlijk eene verbazende som, die zoo gemakkelijk niet te vinden is. Eene vermindering van zulke groote kosten, door eene verbetering der ijzeren wegen en spaarzame aanwending van dezelve, is derhalve eene der eerste behoeften.

In *Holland*, waar alles, wat den handel, de scheepvaart, den landbouw, de nijverheid en kunsten kan bevorderen, door de Regering en door het algemeen wordt aangemoedigd, heeft de *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen* te *Haar-*

kins in het jaar 1832 eene vraag uitgefchreven omtrent den aanleg van ijzeren wegen in de *Nederlanden*, welke vóór 1 Jan. 1834 beantwoord moest worden. Intusfchen is, vóór de openlijke verfchijning van een antwoord, het ontwerp van een' ijzeren weg van *Amfterdam* en *Rotterdam* naar *Keulen* in de laatfte maanden van 1833 bekend geworden, waardoor een gedeelte van deze prijsvraag als van zelve opgehelderd werd, dat namelijk een ijzeren weg in deze rigting voor *Holland* nuttig en wenfchelijk zoude zijn. De aanzienlijke handelftand van de voornaamfte handelfteden van *Holland*, *Amfterdam* en *Rotterdam*, zal wel de noodige kapitalen er voor weten daar te ftellen, zoodat er dan alleen het technifche vraagftuk overblijft.

De ijzeren weg, van *Antwerpen* naar *Keulen* ontworpen, is op 15½ millioen franken begroot, en zoude omtrent 500000 franken per mijl kosten. (*)

Volgens de Haarlemmer en Keulfche Couranten van 19 Dec. 1833, zou de aanleg van dezen weg in *Keulen*, bij bijzondere perfonen, eene toereikende onderfteuning vinden. — Behalve dezen, zijn er nog andere wegen van *Antwerpen* en *Ostende* af ontworpen, die over *Charleroi* naar het binnenfte van *Frankrijk* zouden loopen, waar zij zich met den, van *Havre* of *Calais* en andere punten der kust aan het kanaal, naar *Straatsburg* geprojecteerden ijzeren weg vereenigen.

Volgens den Franfchen Architect MOREAU, waren er tot heden toe flechts twee ijzeren wegen in *Frankrijk*, namelijk een van *St. Etienne* naar *Lyon*, èn een van daar naar *Andrézieux*. Hij zegt, dat men zich reeds in 1831 bezig hield met het ontwerp van een' ijzeren weg van *Parijs* naar *Orleans* en *Tours fur Loire* en *de Middellandfche Zee*, en met een' anderen van *Parijs* naar *Pontoife*, welke nog voortgezet zal worden. — In de vergaderingen der Franfche Gedeputeerden in 1833 zijn er foortgelijke ontwerpen van ijzeren wegen van *Parijs* naar *Calais*, *Boulogne*, *Straatsburg*, *Brusfel* enz. ter fprake gebragt. De Heer MOREAU verwacht van de daarftelling dezer ontwerpen een groot nut voor zijn vaderland.

(*) Deze berekening is ftellig te laag. Men leze: *Defcription de la route en fer à établir d'Anvers à Cologne, par* SIMONS *et* DE RIDDER. *Bruxelles*, 1833. Dit werk is mede te verkrijgen bij den Boekhandelaar JACOB te *Rotterdam*. — *Vert.*

Volgens den Heer HENZE, heeft men in *Rusland* mede groote ijzeren wegen ontworpen; zoodat men ook daar met den tijd zoodanige verbindingen tusschen de *Oostzee* en de *Zwarte Zee*, van *Petersburg* over *Moscou* naar *Odessa* en naar andere grenzen, voor waarschijnlijk kan houden.

Een ijzeren weg van *Petersburg* over *Moscou* naar *Odessa* zou ongeveer 270 mijlen lang worden, en door een' stoomwagen, die dagelijks in 10 tot 12 uren slechts 30 mijlen, of 2 graden breedte, het oponthoud daarbij gerekend, aflegde, met eene vracht van ongeveer 3000 centenaars doorloopen kunnen worden. Dezelve zou, tegen 75000 *Pr. thaler* per mijl gerekend, in 't geheel 20¼ millioen *Pr. thaler* kosten.

Een ijzeren weg tusschen *Petersburg* en *Amsterdam* zou ongeveer 300 Duitsche mijlen lang, en door een' stoomwagen in omtrent 10 dagen doorloopen kunnen worden. Deze weg zou omtrent 22 millioen *Pr. thaler* kosten.

Het is dan bij zulke groote geldsommen wel doelmatig en noodig, om spaarzamere en verbeterde middelen voor deze soort van wegen te zoeken; want, volgens de voorgaande berekeningen, zou een ijzeren weg ten minste driemaal zoo veel kosten als een gewone straatweg van klinkersteenen, zoo als die in *Holland* gebruikelijk zijn.

§ 3. Uit de voorgaande voorbeelden blijkt genoegzaam, hoe vele Staten van het Europesche vasteland ijzeren wegen trachten aan te leggen, om de rivieren en kusten te verbinden, en het handelsverkeer sneller en gemakkelijker te maken.

Naar de hierboven aangevoerde grootsche plannen te oordeelen, zal het dan ook niet te verwonderen zijn, wanneer het aanleggen van ijzeren wegen op ons vasteland meer en meer toeneme, en dat in het Noordelijke *Duitschland* ook eenmaal de ijzeren weg van *Keulen* over *Pruissisch Minden*, en voorts over *Hannover*, *Brunswijk*, *Maagdenburg*, *Berlijn*, *Frankfort aan den Oder*, *Thorn*, *Koningsbergen* en *Memel* geleid, en daardoor eene binnenlandsche gemeenschap van den *Rhijn* met de *Wezer*, *Elbe*, *Oder* en *Weichsel*, en met vele havens van de *Noord-* en *Oostzee*, tot stand gebragt worde.

Even min zou men zich eens in *Zuid-Duitschland* kunnen verwonderen over een' ijzeren weg, van den *Rhijn* omstreeks *Manheim*, of bij *Frankfort aan den Main*, beginnende, en

loopende over *Munchen* naar *Linz* en *Weenen*, waardoor de *Rhijn* met den *Donau* en de *Zwarte Zee* verbonden werd. De binnenlandfche dwarsverbindingen tusfchen de voorname ijzeren wegen van het noordelijke en zuidelijke *Duitschland* zouden dan ook waarfchijnlijk, als gevolgen van den aanleg der beide hoofdrigtingen, ontftaan.

(*Het vervolg hierna.*)

ONVERDRAAGZAAMHEID OMTRENT SEPARATISTEN.

In het Zwitferfche Kanton *Waadland*, alwaar de *Hervormde Godsdienst* wordt beleden, werden federt geruimen tijd lieden gevonden, welke van de algemeene Kerk zich afzonderden, en hunne eigene zamenkomften in de woning van dezen of genen onder hunnen aanhang hielden. Reeds den 20 Mei 1824 vaardigde de Regering een ftreng bevelfchrift tegen de zoogenaamde *Momiërs* uit, ten gevolge waarvan wel eens harde en onbillijke behandelingen plaats hadden. Onder meer anderen wordt één geval verhaald, dat ten bewijze ftrekt, hoe ligt de burgerlijke Overheid aanleiding tot iets kwaads kan geven, wanneer zij onvoorzigtig met hare bevelen zich mengt in zaken van Godsdienst en geweten. Zeker Vrederegter had vernomen, dat in een bijzonder huis godsdienftige zamenkomften gehouden werden. Hij begreep, de vergadering te moeten ftoren en de Wet van 20 Mei 1824 toepasfen. Met dit oogmerk trad hij de woning binnen. Zoodra het gezelfchap hem bemerkte, zocht ieder een goed heenkomen. Slechts één man bleef zitten. De ambtenaar vroeg hem, wat *hij* daar deed. In plaats van te antwoorden, haalde die perfoon een' roman van WALTER SCOTT uit den zak, en liet denzelven zien. De Vrederegter fprak: „Dat laat ik gelden; doch zoo het een *Bijbel* geweest ware, zoudt gij met mij te doen gehad hebben." Een *roman* beveiligde dus voor regterlijke vervolging, waaraan het toonen eens Bijbels zou blootgefteld hebben!

DE BIDDENDE.

(Naar MATTHISSON.)

Laura bidt! der Eng'len zangen
Storten haar Gods vrede in 't hart.
Nu beknelt geen leed haar' boezem;
't Vurig bidden bant de ſmart.

O, zoo klom, in 's werelds ochtend,
Van der heuv'len bloementop,
Abel's offer voor Jehova
Naar den hoogen hemel op!

Zie haar knielen, zie haar bidden,
Reeds van hemelglans omſtraald!
Schooner werd zelfs de Onſchuld nimmer
Door een' Raphaël gemaald.

Zij verneemt in 't ſuizend koeltje
's Heeren tegenwoordigheid;
Schouwt alreeds de heil'ge woonplaats,
Waar de zegekroon haar beidt.

Vroom en kinderlijk vertrouwen
Zetelt in haar kuiſche borst;
Engelreinheid woont in 't harte,
Dat naar 't eeuwig leven dorst.

Wie deez' Heil'ge neêr zag knielen,
Werd met hooger heil bekroond;
Zag reeds 't land, waar eeuw'ge vreugde
Onder hemelpalmen woont.

's Hage, 1834. K.

VERLICHTEN MEER, DAN AALMOES-GEVEN.

Geven is een hoog genot,
Weldoen zaligheid van 't leven;
Geven is een ſprank van God,
Weldoen Jezus na te ſtreven:

Amsterdam! gij kent dit heil;
Veel hebt gij voor de armoê veil.

Treft de roepstem uw gehoor:
„ Stadgenoot, gedenk den armen!"
Gij kwaamt reeds die roepstem voor,
Mild en vaardig in 't erbarmen:
Wie Gods beeld in 't harte draagt,
Wacht niet, tot men giften vraagt.

Maar, hoe zalig 't geven zij,
Smartlijk is 't, een gift te ontvangen;
Schenk' de hand ook nog zoo blij,
Drukkend blijft steeds de aalmoes prangen.
Wanklank is ze in Gods gebied;
't Muschje toch kent de aalmoes niet!

Edeler weldadigheid,
's Menschen adeldom meer waardig,
Die hem hooger vreugd bereidt,
Aan Gods beeld meer eigenaardig,
Zijn wij, elk naar stand en licht,
Den natuurgenoot verpligt.

Die weldadigheid, zoo schoon,
Sluit de schepping voor hem open;
Wat Natuur hem spreidt ten toon,
Kan hij voor geen schatten koopen:
Licht en kennis, in den nood,
Schaft hem eigen, eerlijk brood.

Wat toch zijn wij zonder licht?
Blinden, die in 't duister dolen;
't Wezen van des menschen pligt
Is en blijft ons steeds verholen:
Licht en kennis, zij alleen,
Heffen over 't dierrijk heen.

Hem, wien beider invloed faalt,
Spilt de zon vergeefs haar' luister;
't Is een ronde schijf, die straalt,
Een Sint Maartens-vuurtje in 't duister;
En der nachtvorstinne licht,
Slechts een menschen-aangezigt!

't Stargewelf, in al zijn pracht,
Werelden, die om ons weemlen,
Tuigen van Gods wondermagt,
Die het denkend brein verheemlen,
Is voor hem als vonkjes kruid,
Die een fisfer in zich fluit!

Heel onze aardbol, met zijn' schat,
Heeft voor zijn begrip geen waarde;
Verder, dan hij zag of trad,
Kent of denkt hij aan geene aarde;
Wat er buiten hem bestaat,
Schenkt hem vreugde, nut noch baat.

Voor Gods schoone schepping koel,
Die zelfs 't pluimgediert' doet zingen,
Mist ze alleen bij hem haar doel,
't Stugge hart omhoog te dwingen;
't Vee gelijk, door hem gemest,
Heeft zij nooit zijn' blik gevest.

Voor de fraaije kunsten dood,
Streelt muzijk noch zang zijne ooren;
Vruchtloos zong voor hem een Poot,
Doet een Vrugt zijn toonen hooren,
Spilt een Douw zijn' schilderschat
Hem, die kleur noch klank bevat.

Wetenschap, gesloten boek,
Dat Beschaving moet ontsluiten,
Maakt hem nimmer wijs of kloek;
Vrees van binnen, angst van buiten
Doen hem spooksels zien, waar wij
God gevoelen, ons nabij.

Onweêr, ons een weldaad, hem
Een gerigt van Almagts-woede;
Rampen, ons een Vaderstem,
Hem eens Wrekers geeselroede;
't Bijbelwoord, ons Hemelschat,
Hem onvruchtbaar raadselblad.

Liefde, ons 't edelſte genot,
Hem het bloot inſtinct der dieren;
Huwlijksmin, ons 't zaligst lot,
Hem bedwang van rond te zwieren;
Kindren, ons een Hemelgaaf,
Hem de kluister van den ſlaaf.

In den nutten werkmansſtand
Arbeidt hij als dommekrachten;
Ieder werktuig in zijn hand
Is ſchier zoo vernuftig te achten;
Minder bruikbaar dan de ſtoom,
Niet, als hij, vaak lui en loom.

Ook als krijgsman automaat,
Leer' hij vaardig exerceren,
En, als draadpop in den Staat,
Meê het vaderland verweren;
Maar geen zedelijke kracht
Heft hem boven 's vijands magt.

Tuig het, jongſte wondertijd!
Waar de Vorst der Duisterniſſe
Belgen voorging in den ſtrijd,
Schuw van licht, zwart van gewiſſe:
Hollands luister, Hollands gloed
Doofden ſtraks hunn' ſtraatkei-moed!

Wèl ons, waar en Vorst en Volk
In het reine daglicht wand'len!
Licht is ſteeds een waarheidstolk;
Kennis, bron van edel hand'len:
Beider wacht aan grens en kust,
En de Koning ſlaapt gerust.

Wél deez' ed'le Maatſchappij! (*)
Eindloos veel mogt zij verrigten.
Door haar voorbeeld toonde zij:
„ Meer dan aalmoes is verlichten."
Zij, door woord en ſchrift en daad,
Blijft een ſteun voor Vorst en Staat.

J. W. IJNTEMA.

(*) Het *Nut van 't Algemeen*, waar dit dichtſtukje werd uitgeſproken.

VRIENDSCHAP.

Amicus certus in re incerta cernitur.

Als bij 't fchat'rend feestgejuich
Boordevolle bekers klinken,
En de gasten, gul van hart,
Vriendfchap, eeuw'ge vriendfchap drinken;
Is dat vriendfchap? Neen, voorwaar!
Hoe welmeenend ook beklonken,
't Is de vreugd van 't oogenblik,
Die de harten doet ontvonken;
Morgen, heeft men uitgerust,
Is dat vuur weêr uitgebluscht.

Jong'ling! als uw medgezel
Tot het doen van flechte kuren,
Wijl hij uwen vriend zich noemt,
Listig u tracht aan te vuren;
Is die knaap uw vriend? O neen!
Die u doet uw' pligt vergeten,
Schuw dien, ja veracht dien knaap,
Schaam u, hem uw' vriend te heeten:
Vriendfchap, zoo gij 't wèl beziet,
Zonder deugd beftaat zij niet.

Als ge, omftraald van roem en eer,
U in aanzien ziet verheven,
En elkeen, die u omringt,
Vriendfchapsblijken u wil geven;
Is dat vriendfchap? Neen, voorwaar!
Hoe men 't doel ook moog verhelen,
Eigenbaat is 't, anders niet;
In uw' voorfpoed wil men deelen;
Maar, ftort uw geluk ter neêr,
Straks hebt gij geen vrienden meer.

Doch, als rampfpoed u verdrukt,
En gij arm zijt en verlaten,

Hij, die dan u blijft getrouw
En u helpt, wie u ook haten,
Hij, gewis, hij is uw vriend;
Dat is vriendſchap, die aan 't leven,
Zelfs bij 't lijden van de ſmart,
Waarde en zaligheid kan geven.
Vrienden, zuiver van gemoed,
Kent men eerst, als 't onheil woedt.

P. MABÉ, JR.

WELMEENENDE WENK.

Spaar, mijn vriend! ſpaar toch uw jeugdig leven;
Manlijk u de rijmerzucht ontzegd:
Vruchtloos is uw lievlingsdroom, uw ſtreven,
Dat een hen het gouden ei u legt.
Honderd-één der lyriſche poëten
Zijn, min één, ſteeds met fortuin in ſtrijd;
Onbeloond en onbekroond, verſmeten
Zij met verzenmaken al hunn' tijd.
Een paar Godenzonen ſlechts gaan ſtrijken
Met den krans, die aller oog verblindt;
Wil een dichter nevens hen nog prijken,
Hij moet *Koning* zijn of *boer*, mijn vrind!

ZESTAL ANEKDOTEN.

Een kwade betaler vroeg van eenen vriend 22 *louisd'or* ter leen, die hij tot het ſluiten van een' koop beſtemde, waarmede hij 4 *louisd'or* konde winnen. Vast verzekerd, dat de geldopnemer de gevraagde ſom nooit zou teruggeven, gaf de vriend hem 4 *louisd'or*, zeggende: „ Ziehier hetgeen gij hoopt te verdienen; terwijl ik, wat mij betreft, daarbij tevens 18 *louisd'or* verdien."

In zeker dorp, (den Hemel zij dank, niet in ons vaderland!) waar de landlieden de tiende moesten opbrengen aan de Geestelijkheid, kwam de vrouw eens armen boers, die

reeds negen in leven zijnde kinderen haren man gebaard had, van het tiende in de kraam. Bedrukt en bezwaard nam de man het kind, liep er mede naar den Pastoor, en bood het hem met deze woorden aan: „ Pater! ik moet u van alwat ik inzamel de tiende brengen; och! neem dan ook mijn tiende kind; ik weet niet, waar ik het, in mijne bittere armoede, van zal grootbrengen." Ditmaal nam de brave Pastoor de tiende niet aan.

Een reiziger, door *Kampen* trekkende, vroeg den waard spottende: of de stad nog even veel gekken telde als weleer? — „ Wij hebben," antwoordde de man, „ ook hier gekken, zoo wel als elders; maar de meesten trekken slechts door."

Eenvoudige muzijk maakt zelfs op Wilden indruk. Een *Kaffersch* Opperhoofd, met name ENNO, bevond zich bij den Landdrost (in *Zuid-Afrika*). Eene jonge Dame speelde een eenvoudig treurlied op de piano. Lang luisterde hij met oplettendheid. Vervolgens trad hij plotseling naar haar toe. „ Houd op!" riep hij; „ dat herinnert mij den dood mijns „ zoons; ik moet naar huis gaan en weenen."

Onder LODEWIJK XIV riep de *Dauphine*, bij het zien binnentreden van eenen Officier vol litteekens, uit: „ Hemel, wat is hij leelijk!" — „ Gij bedriegt u, Mevrouw!" hernam de Koning terstond; „ hij is een der schoonste mannen in mijn Koningrijk, want hij is een der dapperste."

Bij eene feestelijke gelegenheid ten Hove, waar zich eene Dame met haar zoontje tegenwoordig bevond, zeide deze, bij het zien voorbijgaan van een Militair met houten beenen, overluid: „ Mama! ziet gij dien Heer zonder beenen?" — „ Ziet gij niet, mijn kind, dat hij ze aan zijn knoopsgat draagt?" — Hij droeg het kruis van eer.

Meng. No. VIII. bl. 375, reg. 10, staat 1878, lees 1578.

Boekbesch. van dit No., bl. 419, reg. 14, leze men: *Magn. Carbon.*

MENGELWERK.

DANK- EN BEDEDAGS LEERREDE,

GEHOUDEN OP DEN 21 JUNIJ 1835,

door

B. T. LUBLINK WEDDIK,

Leeraar bij de Lutherſche Gemeente te Rotterdam.

Tekst:

JESAIA XXXI: 5, 6.

A. Het is niet te verwonderen, dat men zich ten allen tijde met groote belangſtelling tot de Profeten des Ouden Verbonds heeft gewend, om door hunne krachtige, ſtoute en geſpierde taal tot moed, vertrouwen en geloof te worden opgewekt. Hooren wij eenen JESAIA tot onzen tijd ſpreken, dan is het, alsof wij eene onbekende welſprekendheid vernemen, ſlechts aan den ouden tijd eigen, waarvoor ons tegenwoordig krachteloos geſlacht onvatbaar is geworden. Het zijn woorden der waarheid, woorden der bedreiging, der verpletterende kracht. Maar ook bij deze Godsmannen ging de geweldige taal der beſtraffing met vriendelijke bemoediging gepaard. De hand, die in het ſtof nederwierp, kan den boetvaardigen weder verheffen; de gramſchap des Heeren maakte eindelijk weder plaats voor zijne ontfermende liefde. Indien gij ons tekstwoord in dat licht beſchouwt, is hetzelve zoo wel eene bemoediging, als eene ernſtige aanſporing tot bekeering. Leest het begin des Hoofdſtuks. De dwaze kinderen van *Juda* hadden zich tot de *Egyptenaars* gewend, om hulp te verkrijgen tegen het aanrukkend leger der *Asſyriërs*. Dit keurt de Profeet, op

hooger gezag, af. Indien de Heer niet helpt, wat zal de *Egyptenaar*, met zijne wagens en paarden, helpen? „ Want de *Egyptenaars* zijn immers menſchen en geen God, (zoo luidt het) en hunne paarden zijn vleesch en geen geest; als de Heer zijne hand uitſtrekt, dan ſtruikelt de helper, dan valt de geholpene, en allen komen te zamen om.” Zoo was het vóór eeuwen in *Juda*, zoo was het ſteeds, zoo is het nog in ons vaderland. Wat waren voor ons land de bondgenooten geweest, indien de Heer niet geholpen had? Hoe menigmalen ſtruikelden onze helpers, en wij zelve met hen! maar toen de Heer zijne hand uitſtrekte, kwam er licht en hoop en uitkomst. Zoo bouwe ons vaderland op eenen beteren bondgenoot, dan die op aarde is: op den Almagtigen, „ die den volken een gebit in de kaken legt, en de harten der Vorſten rigt als waterbeken.” En deze Heer der heirſcharen, deze Heer *Zebaoth*, zal *Jeruzalem* beſchermen, „ gelijk de vogels doen met de vleugelen, beſchermen en verlosſen, uithelpen en redden.” Welk een aanminnig, zacht, bekoorlijk beeld, A! Onder de vleugelen der Goddelijke liefde geborgen, zal geen geweld de dochter van *Sion* kunnen deren. Hoe beſeffen wij de zachtheid van dit beeld nog ſterker, als de Profeet in het voorafgaande vers den Almagtigen vergelijkt bij een' jeugdigen leeuw, die brult over zijne prooi, en, offchoon de herders hem toeſchreeuwen, dezelve met ijzeren klaauw vasthoudt, en zich niet laat afſchrikken. En wie onzer herinnert zich hier niet, hoedanig de Verlosſer dit zelfde beeld toepaste, toen hij het misdadige *Jeruzalem* aldus aanſprak: „ Hoe dikwijls heb ik uwe kinderen willen vergaderen, gelijk eene hen hare kiekens onder hare vleugels, en gij hebt niet gewild!” Maar zoude dan nu deze magtige Beſchermer in den Hemel het bedreigde volk van *Juda* willen redden, wanneer deszelfs inwoners nogtans op menſchelijke hulp bleven bouwen, en zich aan de toenmaals heerſchende afgoderij ſchuldig maakten? Neen! dan zouden

deze beſchermende vleugelen in ſcherpe geeſelroeden voor het volk herſchapen worden; want, zoo als de Profeet ſtout en krachtig had gezegd, „ziet de naam des Heeren komt van verre; zijn toorn blaakt, en heftig is die gloed; zijne lippen zijn vol brandende gramſchap, en zijne tong is als een verterend vuur; zijn adem is als een watervloed, want ASSUR zal verſchrikken en verpletterd worden door de ſtem des Heeren; zijn ſtaf zal hem verſlaan." Wat eischt nu de Almagtige, door den mond van zijnen tolk, dat het volk van *Juda* zal verrigten? Gij vindt dit in ons volgend tekstvers: „Keert weder tot Hem, gij kinderen *Israëls*, gij, die zoo ver van Hem afgeweken zijt!" Ver waren zij afgeweken, wantrouwend, afgodisch, oneenig. Zoo ver van den Heer verwijderd, was eene ſpoedige en dadelijke terugkeering noodzakelijk, wanneer ook zij onder de vleugelen der Goddelijke beſcherming zouden mogen rusten. Ziet daar alzoo aanmoediging, benevens ernſtige vermaning. Volgen wij, A., den Profeet op dit voetſpoor, en vergunt mij, dat ik, op dezen Dank- en Bededag, de twee volgende vragen met u beantwoorde: Op welke gronden berust ons vertrouwen op den Heer, als Beſchermer van ons vaderland? — Wat eischt de Heer van ons allen op dezen dag?

B. 1. Wij erkennen God, den Oppermagtigen, in zijne eigenſchappen, dus ook in zijne *regtvaardigheid*, waardoor op eene volmaakte wijze het goede beloond, het kwade geſtraft wordt; en het is de ontwikkeling dezer eigenſchap, welke den grond voor ons vertrouwen oplevert en bevestigt. En hier, veroorlooft mij de vraag: bij welk land en bij welk volk zal zich Gods beloonende regtvaardigheid openbaren? Eene vraag van des te meer belang, dewijl wij ook op dezen dag herdenken aan de verlossing van ons vaderland uit de onreine en bloedige handen van den gekroonden Geweldenaar, wiens beenderen op het eenzame eiland rusten, bewaakt door den eindeloozen Oceaan. Laat ons, M. H., een

volk voorftellen, en met enkele trekken fchilderen, waarvan wij durven verklaren: dit is een volk Gods!

Aldaar toch heerscht, zoo wel in de hoogere als in de lagere ftanden, opregte godsvrucht. Men dient God en JEZUS daar niet met de lippen, maar met het hart. Verdraagzaamheid vereenigt aldaar de verfchillende gezindheden. Men beoefent daar het voorfchrift van JEZUS: Zalig zijn de vredemakers! Men neemt geen ergernis of aanftoot aan de godsdienftige denkbeelden van anderen; men fpreekt liever woorden der liefde, dan der verdoemenis; men koestert liever medelijden dan haat in het hart; men is er overtuigd van, dat de Godsdienst van JEZUS verwarmt en verlicht als eene lentezon, en niet verftoort en verwoest als een onbeteugelde ftorm. Dit volk is voorts in eendragt vereenigd; hetzelve eert den Koning, geeft dezen wat hem toekomt, en tracht den bloei des lands door nijvere vlijt, door opregtheid en zuivere vaderlandsliefde te bevorderen. Bij een dergelijk volk kan dus geen heete gouddorst, geene verfoeijelijke woekerzucht beftaan; men kent daar hoogere belangen, dan die dezer wereld; men zoekt, terwijl men fomtijds op eene regtmatige wijze naar de fchatten der aarde graaft, met nog meer ijver naar de fchatten des Hemels, die „ door mot noch roest worden verteerd.” *Eindelijk* herkennen wij bij een dergelijk volk deszelfs hooge zedelijke waarde. Reine en zuivere zeden ontmoeten wij daar in hut en paleis; losbandigheid en ontucht blijven buiten deszelfs grenzen; het kind ziet in zijne ouders het navolgenswaardige voorbeeld; Christelijke deugd leeft daar in alle ftanden en rangen, en omflingert de inwoners met den heiligen en vasten band der liefde.

Ziet daar ons tafereel met weinige woorden voltooid, en wij vragen thans: Zal de Heer der heirfcharen een dergelijk volk niet befchermen en redden op den dag der beproeving, waar de nood dreigt en het gevaar toeneemt? En is juist hier de regtvaardigheid van het Opperwezen geen vaste grond, waarop wij ons vertrouwen vestigen? Zoo bemoedigde onze Profeet zijn volk, zeg-

gende: „ want de Heer is onze Regter, de Heer is onze Meester, de Heer is onze Koning; en geen inwoner zal zeggen: ik ben zwak! want het volk zal vergeving van zonden erlangen." Alom dus, A., waar zich een dergelijk volk bevindt, u zoo even geschetst, daar helpt de regtvaardigheid Gods, daar nemen welvaart en bloei toe, daar worden de zwakken sterk, daar heiligt de Geest Gods, en verbindt al de inwoners tot één groot ligchaam, welks hoofd is CHRISTUS, de Heer. Ja, daar leeft en werkt de regtvaardigheid des Almagtigen; daar zien wij die wonderen der uitredding, waaraan de geschiedenis van ons vaderland zoo rijk is; daar staat de grondzuil van den Staat onbewegelijk vast, want dezelve is gebouwd op geen grond van stroo, stoppelen en hout, maar op eenen anderen grond, die eenmaal gelegd is, welke is JEZUS CHRISTUS. — Gij vraagt hierbij, in hoeverre het volk van *Nederland* op de regtvaardige bescherming van den Allerhoogsten mag rekenen? Welnu, A., naarmate het volk van *Nederland* waarlijk meer en meer een onstraffelijk en deugdzaam volk Gods wordt, naar die mate zal de Heer zijne regtvaardige hand over hetzelve uitstrekken, en den ouden roem handhaven en verheffen. Op welk een' trap van heiligheid en godsvrucht ons vaderland *thans* staat, zal ik niet wagen te beslissen. Oordeelt zelve, M. H., of wij ons de groote weldaad vóór twintig jaren hebben waardig gemaakt. Oordeelt zelve, welks Geestes kinderen wij zijn. Ik behoor niet tot hen, die op dezen dag uitroepen: „ Wee den afvalligen kinderen, spreekt de Heer, die zonder mij beraadslagen, en zonder mijnen Geest bescherming zoeken, om de eene zonde op de andere te hoopen!" Neen, M. V.! het land onzer vaderen telt ook thans nog edele en waardige zonen. Maar, wilt gij beweren, dat, sedert onze verlossing uit de magt van den vermetelen Geweldenaar, ons volk tot een volk Gods geworden is, dan is de ondervinding tegen u. — Laat ons naar het betere trachten, ons oog wenden naar de Goddelijke regt-

vaardigheid, die den waren vaderländer zegenen, en den vijand van orde en rust zal achterhalen. Laat ons het niet ontveinzen, maar openhartig bekennen, dat er nog veel aan ontbreekt, vóór dat men van ons zeggen zal, wat de Profeet van *Juda* voorſpelde: „En zij zullen mijn volk zijn, ſprak de Heer, en ik zal hun God zijn."

2. Een tweede grond, om op den Heer te vertrouwen, dat Hij ons beſchermen zal, ligt daarin, dat onze God een *God des vredes* is. Maar ik gevoel al te wel, dat ook hier eene nadere ontwikkeling wordt geëischt, ten einde deze bemoediging hare kracht niet verlieze. Slaat de oorkonden, de geſchiedenisſen des menſchelijken geſlachts op; beſchouwt die reeks van eeuwen, gedurende welke het menschdom zich ontwikkelde, verſpreidde, en den aardbol bevolkte. Voorwaar! gij vindt daar geenen vrede, maar krijg en twist en moord. Ziet de eerſte twee zonen van onze ſtamouders in het gezegend Paradijs: zij openen de rij, en ABEL's bloed ſchreeuwde vóór zesduizend jaren om wraak, zoo als gedurende de volgende zestig eeuwen zooveel ſchuldeloos bloed, dat uit heerschzucht of verkeerden godsdienstijver werd geſtort. Herdenkt aan de verlosſing van ons zinkend vaderland, door de meesten onzer met dankbare vreugde beleefd, toen er voor vrijheid, voor leven en goed moest geſtreden worden, en de welgeoefende benden van den ſnooden Dwingeland aan onze grenzen ſtonden, gereed om het uitgemergelde vaderland op nieuw in ketens te ſlaan. Gedenkt ook aan dien grooten dag des bloeds en der overwinning, en gij zult het misſchien bezwaarlijk kunnen toeſtemmen, dat onze God een God des vredes is. Veelligt komt gij tot dit beſluit: vrijheid, orde en rust kunnen op deze wereld niet beſtaan zonder ſlagvelden, rookende van menſchenbloed, zonder zwaard en vuur. Ja, misſchien durft gij u hier beroepen op het woord van JEZUS: „Denkt niet, dat ik gekomen ben om vrede te brengen op aarde; ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard." Wat

wilt gij, A.? Zullen wij dezen grond van ons vertrouwen, dat God een God des vredes is, laten varen? Zullen wij het moordend zwaard met lauweren omkransen, en zeggen: met dit wapen in de hand wordt het rijk Gods op aarde gesticht en bewaard? O! nimmer, A., eene dergelijke stelling verdedigd, want het rijk Gods eischt andere wapens. „De lendenen omgord met waarheid, het borstwapen aangedaan der geregtigheid, het schild des geloofs, den helm des heils, en het zwaard des geestes, hetwelk is Gods woord.” Ziet daar, wat den Christen, wat den vaderlander nog beter zal verdedigen, dan het zwaard des bloeds; want niet God, de Almagtige, wil krijg en onrust der volken; maar de volken zelve verheffen zich tegen den Eeuwigen, en wanneer wij den roem van ons vaderland zullen handhaven, dan zoeken wij dezen veeleer in de godsdienstige en zedelijke kracht van hetzelve, dan in legerbenden en krijgsmanseer. Ja, God is een God des vredes! De Alleenheilige, die, volgens zijne openbaring, geen behagen heeft in menschenoffers, kan ook geen behagen hebben in den moord van duizenden. Jezus, na de opstanding te midden zijner jongeren, zeide tot hen: „vrede zij met ulieden!” en reeds te voren: „mijnen vrede geef ik u, niet zoo als de wereld dien geeft, maar mijnen vrede.” En was Hij ook hier niet de Vertegenwoordiger des Vaders, en gelden ook zijne woorden niet in betrekking op ons? Gelukkig volk, waar het heil des vredes nederdaalt, en de zegen Gods op allen in alles zigtbaar wordt, te midden van eene woelende, met bloed bevlekte wereld! Daar is God niet verre, waar eendragt en liefde het volk leeren danken en bidden, en het rijk Gods zich meer en meer ontwikkelt. Of twijfelt gij aan de bescherming des Heeren, waar de zachte, liefelijke, verdraagzame, troostende geest des Christendoms zich alom openbaart; waar de trouw der ingezetenen den vorstelijken troon ondersteunt, en het erf der vaderen door zedelijke kracht groot maakt? O! wanneer zal dat tijdvak aanbreken, waarin wij met den Pro-

feet kunnen zeggen: „ Nu rust immers de geheele wereld, en is ftil en juicht vrolijk; want de Heer heeft den ftok der goddeloozen gebroken, en de roede der overheerfchers." Bidden wij, A., dat eenmaal die tijd kome, waarin de zwaarden tot fikkelen gemaakt, waarin het rijk des gewelds en der duisternisfe zal vernietigd zijn, waarin de God des vredes over vreedzame volken heerscht. Dan bloeije ook ons vaderland, befchermd door de vleugelen der Goddelijke liefde! Maar thans, ook thans zij dit een grond van ons vertrouwen, dat de Heer ons heil en onzen vrede wil. Dat zijn wil dan gefchiede op aarde, als in den Hemel! dat zijn rijk kome! dat zijne genade ons allen overfchaduwe!

3. Een derde grond voor ons vertrouwen, A., vinden wij in Gods *wijsheid;* wijsheid, die dikwijls voor ons te hoog en te diep is, zoo als de Schrift zegt: „ O, welk eene diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe onbegrijpelijk zijn zijne oordeelen, hoe ondoorgrondelijk zijne wegen!" Het is niet de hand der Vorften, die de wereld beftuurt; maar de hand Gods beftuurt de hand der menfchen, en voert, in zijne onpeilbare wijsheid, het menschdom naar deszelfs beftemming, nu door duisternisfen, dan door woestijnen, nu door beproeving, dan door verlosfing. Zoo redde deze wijsheid ons vaderland, toen, twintig jaren geleden, alles verloren fcheen. Wat hadden de wijsheid en de krijgskunde van Vorst en Veldheer geholpen, indien God niet gezegd had tot den aanrukkenden en bloeddorftigen Geweldenaar: „ tot zoo ver en niet verder!" Daar valt het Keizerlijk purper van zijne fchouders; de fchepter ontglipt zijne krachtelooze hand, en de man des bloeds draagt zelf de ketens, die hij voor anderen gefmeed had! Zijne menfchelijke wijsheid berekende, op gindfche velden, eene gewisfe overwinning; Gods wijsheid bepaalde zijnen val. Ziet daar den trotfchen fterveling, als een flaaf zijner vijanden, gebogen onder de hand des Eeuwigen, „ die den hoovaardigen vernedert, maar den ootmoedigen genade geeft!" Wat kan ons, A.,

bij den wisselenden loop der gebeurtenissen, bij deze ebbe en vloed in de staatkundige wereld, wat kan ons zoo bemoedigen en troosten, als de gedachte aan dit alwijs wereldbestuur? Want ziet, zoo luide het ook in onze dagen: „ De Heer, Heer komt geweldiglijk, en zijn arm zal heerschen; zijn loon is met Hem, en zijne vergelding gaat voor Hem uit." Veilig onder zijne vleugelen, bloeije het heil van ons vaderland! Zijne wijsheid beschikke over ons beproeving en leed; die zelfde wijsheid zal te zijner tijd weder licht en hoop geven. De Verlosser in den Hemel leeft, en kan de aardsche banden doen springen, waar godsvrucht en liefde de volken bezielen. Zij die zegen ook toegedeeld aan het dankend en biddend vaderland, voor ons geslacht, en eenmaal voor onze nakomelingen!

C. 1. Mogt het mij gelukt zijn, A., uw vertrouwen op den eeuwigen Beschermer alzoo te bevestigen, dan zij het ons ernstig voornemen, om dezer bescherming waardig te worden; en daartoe wensch ik onze tweede vraag kortelijk met u te beantwoorden: wat eischt de Heer van ons allen op dezen dag? — Ik zoude bijna niet aarzelen, om deze vraag met de eigene woorden van den Godsman te beantwoorden: „ Keert weder tot Hem, gij kinderen *Israëls*, gij, die zoo ver van Hem afgeweken zijt!" ware het niet, dat men meermalen, door een weelderig vernuft geleid, eene al te groote gelijkvormigheid heeft meenen te ontdekken tusschen het oude *Israël* en het hedendaagsche *Nederland*, en daardoor al de Godspraken en voorspellingen van den ouden tijd op den tegenwoordigen heeft toegepast. Evenwel geloof ik, dat het nimmer verwerpelijk kan zijn, een volk van Christenen tot vernieuwd geloof en vernieuwde deugd aan te sporen; en in dien zin moge het ook heden alzoo luiden: „ Keert weder tot uwen God, kinderen van *Nederland!* en vooral gij, die zoo ver van Hem zijt afgeweken!" Stemt mij dan, ik bid het u, A.! onvoorwaardelijk toe, dat ook wij in vele opzigten van den Heer zijn verwijderd, en nemen wij, dien ten gevolge, het besluit, om

tot Hem, die is een God der regtvaardigheid, des vredes en der wijsheid, terug te keeren, opdat Hij ook ons bescherme, „gelijk de vogels doen met de vleugelen!" Keeren wij tot Hem terug, in dankbare erkentenis zijner weldaden; in ootmoedig bidden om zijnen bijstand; in ongeschokte, Christelijke, vaderlandsche trouw.

1. Zal het noodig zijn, dat ik u herinnere aan den tegenwoordigen toestand van ons werelddeel, dat, gelijk aan een' afgestreden krijgsman, naar den adem hijgt, nog krachteloos door zijne bekomene wonden? Zal ik u naar dat rampzalige land heenwijzen, waar de burgerkrijg met altoos nieuwe krachten woedt; naar dat heerlijke land, dat thans met het bloed van zijne eigene kinderen wordt gemest? Of naar elders, waar het regt van Staat en Kerk in de heen en weder zwevende weegschaal wordt geworpen; waar partijschap en eene heillooze staatkunde den wankelenden troon doen schudden; waar godsvrucht en zeden openlijk worden ten toon gesteld; waar de ligtzinnigheid en het ongeloof hand aan hand door duizenden worden bewierookt? Dan, ja dan, met het oog *dáarheen* gewend, begroeten wij vrolijk ons vaderland, waar godsvrucht en zeden nog niet verbannen zijn door den tuimelgeest onzer eeuw! Dan erkennen wij dankbaar de Goddelijke weldaden, dat het nog niet geheel met ons gedaan is, dat er nog vele sporen overig bleven van waarheid en deugd! Maar juist deze dankbare erkentenis moge ons aandrijven, om geheel terug te keeren op den goeden weg des geloofs en der heiligmaking. Wat zal het biddend en dankend vaderland heden schooner kunnen versieren, dan waarachtige vroomheid, even ver verwijderd van onbeteugeld ongeloof als van blind bijgeloof? Gave God, dat elk *Nederlander*, die heden met ons dankt en bidt, de weldaden der Goddelijke liefde daardoor erkende, dat hij zich verbond aan JEZUS en zijne leer, en zich voor die ondeugden wachtte, waarmede helaas! ook onze vaderlandsche bodem bevlekt is! Ging de stem Gods, die ook tot onze dagen zegt: „doet boete en bekeert u!" niet verloren, als de stem eens

toeperiden in de woestijn, zoodat ook van ons geflacht mogt gezegd worden: „ En de vrucht der geregtigheid zal vrede zijn, en het nut der geregtigheid zal eeuwige ftilte en zekerheid zijn!"

2. Keeren wij tot Hem, die is genade en lankmoedigheid, terug, in ootmoedig bidden om zijnen bijftand. Hij, die in den Hemel is, verhoorde zoo dikwijls het nederig gebed onzer voorvaderen, toen de nood hoog geklommen was; Hij, de Ontfermer, hoorde ook de fmeekingen, toen het beflisfend oogenblik naderde, hetwelk over de onafhankelijkheid en de vrijheid van ons vaderland zoude beflisfen; en is dan nu die tijd voorbij, dat ons gebed den Eeuwigen welbehagelijk is? Gij vermeent misfchien, A., dat wij thans, wat de rust en den bloei van ons land betreft, — gezegend met eenen waardigen Koning, onder een verlicht en welgeregeld Staatsbeftuur, — geene dadelijke gebeden behoeven. Welnu, gij, die zoo tevreden zijt met den ftand van zaken, laat mij u eene andere ftoffe des gebeds aanwijzen. Bidt ootmoedig, dat gij zelve, in geloof, hoop en liefde, geheel en al tot Hem, die de Heer is, moogt terugkeeren! Bidt en fmeekt, dat Hij u de geheime en openbare zonden vergeve, en, ter liefde van zijnen Zoon, eens het eeuwige leven fchenke! Ziet daar het gebed, het *Nederlandfche* gebed op dezen dag! Dat alzoo het ganfche volk, met den dankenden en biddenden Vorst aan het hoofd, tot Hem terugkeere, tot wien wij zeggen: „ Heer, wees ons genadig, want wij wachten op U; uw naam zij geloofd tot in eeuwigheid!"

3. Keeren wij, eindelijk, tot Hem, die ons befchermen wil, terug, A., in ongefchokte, Christelijke, vaderlandfche trouw. Verre van ons de waan, de trotfche en dwaze waan, dat onze pligten als Christenen en vaderlanders volkomen vervuld worden! Een oogenblik van geestdrift, een enkele Dank- en Bededag, een enkel hartelijk gebed, een ftil burgerlijk leven — dat alles maakt nog geene ongefchokte trouw aan God, aan volk en Vorst uit. Men roeme ons vaderland; hetzelve is

vatbaar voor nog edeler en hooger roem. Men bezitte al deugden en goede eigenschappen boven den nabuur; onze deugd en vroomheid hebben waarlijk den vereischten trap nog niet bereikt, en wij mogen den verblinden lofredenaar van onzen tijd met regt toeroepen: „Wee dengenen, die het kwade goed, en het goede kwaad noemen; die van duisternis licht, en van licht duisternis maken!" Met één woord: drage onzer aller wandel het kenmerk van ware godsvrucht en van liefde tot het goede! Dan zal die vaderlandsche geest bloeijen, waardoor wij de zegeningen Gods genieten naar den uit- en inwendigen mensch. Getrouw aan God en pligt, is immers ook getrouw aan Vorst en land? Welaan, laat ons met dat voornemen onzen korten levensweg bewandelen! Hier is alles voorbereiding; ginds, in het regte en eeuwige vaderland, verbeidt ons een ontfermend God, een liefderijk Verlosser. Zegen en hulp zij ons allen op dien weg, tot dat wij eens daarboven elkander aldus begroeten: „Welkom, togtgenooten der aarde! de strijd is geëindigd, het doel bereikt, het leven bekroond, de vreugde volkomen. Geloofd zij God in eeuwigheid!" Amen!

WIJSGEERIGE BESCHOUWING DER TOONKUNST.

(Naar het *Fransch* van FÉTIS.)

Der Wohllaut, den das menschliche Ohr empfindet, und den die Kunst nur entwickelt, ist die feinste Messkunst, die die Seele durch den Sinn dunkel ausübt.

HERDER.

„FÉTIS is onder de *Franschen* een der grootste kenners van de *theorie* der muzijk, en ook als zoodanig elders bekend. Offchoon nu toonkunst niet eene der sterkste zijden van het *Fransche* vernuft is, als waarin zij voor *Italianen* en zelfs voor *Duitschers* moeten

„ onderdoen, en het eigenlijk geen betoog behoeft, dat „ de muzijk zoo wel wijsgeerig beſchouwd kan worden, „ als iets ter wereld, zullen toch misſchien ſommige „ Lezers wel iets leeren uit volgende aanmerkingen, of „ althans door dezelve aanleiding tot verder nadenken „ erlangen."

Vóór twintig jaren zouden welligt Geleerden, Letterkundigen, en veelmeer nog de Staatkundigen, zoodanig opſchrift zeer vreemd gevonden hebben. Filizofie en muzijk! kan men zotter zamenvoeging vinden? Niet minder zouden de *dilettanten*, met name de vrouwen, zich verwonderd hebben; ieder was immers gewoon, de muzijk voor een aangenaam tijdverdrijf, en voor niets meer, te houden. Heden ten dage zijn wij wat ernſtiger, dan toen, en wij weten wel, waarom — wij willen thans de dingen grondig bezien, en wij verſmaden de wijsgeerte niet, zij moge behandelen, wat zij wil. Misſchien zijn wij hierom nog juist geene betere wijsgeeren; maar wij bevinden ons toch op den weg, om het te worden. Laat ons dus een weinig van de filozofie der muzijk ſpreken — laat ons beproeven, het begrijpelijk te maken, dat de toonkunst nog eene andere, ernſtiger zijde heeft, dan bloot klinkklank!

Vele lieden geven zich voor groote liefhebbers uit; en wanneer men hen hoort, blijkt het, dat zij de kunst uit bloot inſtinkt beminnen, en niet eens de toonſchaal kennen. Niets van de toonſchaal te weten, dit, meenen zij, zou in de muzijk onmogelijk zijn, en zij vermoeden geenszins, dat ſommige *muſici* daarvan even zoo min weten. Hiermede wil ik nu juist niet zeggen, dat deze niet *ut re mi fa ſol la ſi* (*c d e f g a h*) en het ganſche daarop gebouwde *mechanismus* verſtaan; maar dit alles is ſlechts het uitwendige van een hoogst geheimvol wezen, waarin men echter geheel moet indringen, zoo men namelijk van de muzijk maken wil, wat dezelve moet worden — eene eigenlijke wetenſchap.

Vraagt men bekwame toonkunſtenaars, vanwaar de

toonſchaal (*gamme*) is gekomen, zoo geven zij gewoonlijk tot antwoord, dat een *Italiaanſche* monnik in de elfde eeuw, met name GUI D'ARREZZO, de laagſte noot der toonſchaal door de *Griekſche γ* (letter *g*, of *gamma*) aangeduid, en dien ten gevolge zekere verbindingen dezer toonſchaal *gamma's* genoemd, maar als namen der noten zelve gebruikt heeft de aanvangsletters van eenen Latijnſchen *hymnus* van PAULUS van *Aquileja:*

Ut queant laxis
*Re*ſonare fibris
*Mi*ra gestorum cet.

Doch dit wordt hier geenszins bedoeld. In de vraag: „vanwaar komt de toonſchaal?" liggen de volgende vragen opgeſloten: „waarom zijn in de opvolging der noten, *ut re mi fa ſol la ſi ut*, de tusſchenruimten niet tusſchen alle toonen gelijk? waarom moet in deze reeks van toonen juist *ut* de eerſte noot zijn? en waarom is de toonſchaal niet bij alle volken dezelfde?" Louter vragen, waarop wel de meeste *muſici* het antwoord ſchuldig zullen blijven. Want men moet weten, dat niet alle volken, die zingen, even als wij, zeggen: *ut re mi fa ſol la ſi ut;* daar zijn ook eenigen, welke goedvinden te zeggen: *fa ſol la ſi ut re mi fa*, en dit maakt een zeer groot onderſcheid. Verder zijn er ook nog, wier oor geheel anders gevormd moet wezen, dan het onze, dewijl zij zoo vele buigingen der ſtem waarnemen, dat zij in den omvang van een' octaaf achttien toonen onderſcheiden, in plaats van ſlechts twaalf, gelijk wij. Ja, eenige *Indiſche* volksſtammen hebben acht verſchillende toonſchalen. Welke is nu de ware, echte toonſchaal? Men kan ligt denken, dat ieder de zijne voor de beste houdt.

De Jezuit AMIOT berigt in zijne *Verhandeling over de Muzijk der Chinezen*, welke moeite het hem gekost heeft, zich aan de melodiën van dit volk te gewennen. Om de *Chineſche* kenners te overtuigen, hoe hoog de toonkunst der *Europeanen* boven de hunne ſtaat, zong hij hun de *Cyclopen*, de *Wilden* en andere beroemde

melodiën van RAMEAU voor, welke het Hof van LODEWIJK XV opgetogen van verrukking maakten; doch zijn *auditorium* hield zich de ooren digt, en verklaarde eenſtemmig, dat dit geen muzijk, maar een mengelmoes van valſche toonen was. Hetzelfde bejegende in *Egypte* eenen reiziger, die zich met de *Arabiſche* toonkunst wilde bekend maken, en daarom te *Kairo* onderwijs nàm bij een' *Arabiſchen* meester. De Profesſor zong, naar *Arabiſche* gewoonte, hem eene melodie voor, en de reiziger ſchreef dezelve op naar *Europeſche* wijze, maar verbeterde hier en daar eene noot, dewijl hij zich verbeeldde, dat de *Arabier* valsch zong. Doch als hij zelf nu het opgeſchrevene zong, trok de leermeester de ſchouders op, en gaf te kennen, dat hij *daar* en *daar* te hoog zong. De *Europeaan* ſtreek nu een paar kruiſen door; doch nu merkte de *Arabier* aan, dat hij te laag zong. Na lange woordenwisſeling kwam de reiziger eindelijk op den inval, om zich eenen *coud*, of Oosterſche luit, te laten vertoonen; en nu bevond hij, dat de toonſchaal op dezelve naar derde deelen van toonen, en niet, gelijk bij ons, naar halve toonen afgedeeld was. Het, van der jeugd af, aan deze kleinere tusſchenruimten gewende oor des *Arabiers* kon zich aan onze maat niet gewennen; doch even zoo min vermogt de *Europeaan* de verdeelingen der Oosterſche ſchaal te vatten. Nog eens derhalve, vanwaar komen alle deze verſcheidenheden? welke is de ware, met de natuur overeenkomſtige toonſchaal? of liever nog, beſtaat er eene, welke men, in eenen volſtrekten zin, *beter* dan de anderen kan noemen?

Men zal ligt zien, dat deze vraag eenigzins ingewikkeld is, en dat de oplosſing niet zoo gemakkelijk valt, als misſchien menigeen in den eerſten opſlag zich verbeeld zoude hebben. Weet men nu, dat de ganſche *theorie* van *melodie* en *harmonie* van de beantwoording dezer vraag afhangt, zoo blijkt, dat het eene, der wijsgeerte niet onwaardige, taak is, te onderzoeken, waarop eigenlijk de verwantſchappen der toonen het naast gegrond zijn, welke deze of die uitkomſten ten gevolge

hebben; en voorts de natuurlijke en noodzakelijke, maar geheime *analogie* na te vorschen, door welke, in den geest des uitvinders, in de muzijk de kunst datgene werd, wat dezelve ginds en elders is.

Natuur- en wiskundigen hebben zich veel moeite gegeven, om door proeven, waartegen welligt niet weinig in te brengen ware, en door berekeningen, welke niet ieder voor rigtig houdt, te bewijzen, dat de toonschaal, waarvan wij ons bedienen, de natuurlijkste of in het wezen der zaak zelve gegrond is; en zij vinden in de verhouding van getallen het bewijs van de rigtigheid der tusschen *ut re mi fa sol la si ut* aangenomene verhoudingen. Ondersteld nu eens, dat men in deze berekening niet op punten stuitte, welke met onmiddellijke ervaring in tegenspraak staan, zoo volgt daaruit nog geenszins, dat deze toonschaal noodwendig met *ut* moet aanvangen, in plaats van met *fa*, gelijk bij de *Chinezen;* en dan moest men voorts nog verklaren, waarom eenige volken de voorkeur geven aan toonschalen, welke niet natuurlijk zijn. De vorming van elke toonschaal gaat dus noodwendig van eenen anderen grondslag uit, van bijzondere, eigendommelijke hoedanigheden; en tot verklaring van deze verhoudingen geraakt men alleen langs den weg eener gezonde wijsgeerte. De volgende aanmerkingen zullen in het algemeen misschien eenen leiddraad daartoe kunnen geven.

Beschouwt men de algemeene toonschaal der *Grieken*, en die der meeste oude volken, zoo vindt men, dat dezelve aan zekere regelen, welke men de *diatonische*, *chromatische* en *enharmonische* toonsoort noemde, ondergeschikt was, en dat deze regelen van dien aard waren, dat men nooit goede harmonische gevolgen daaruit kon afleiden. Men moet dus aannemen, dat die volken bij hunne muzijk de *harmonie* niet konden aanwenden; en dit wordt trouwens ook bevestigd door de Geschiedenis en door de beoefening der Oudheidkunde. Hiermede wil ik echter geenszins zeggen, dat de *Grieken*, dat zoo bijzonder fijn gevoelende, met ongemeenen schoon-

heidszin begaafde volk, flechts eene zeer onvolkomene muzijk gehad hebben; neen, maar hunne muzijk was eene geheel andere kunst, welke, in eene der welluidendste talen, die ooit op aarde gesproken werden, hoofdzakelijk in de meest verschillende verbindingen van den poëtischen *rhythmus* en van toonplaatsing, of *accent*, bestond.

Wanneer de Oostersche volken, met name de *Arabieren*, *Perzen* en *Turken*, zich van eene muzijkschaal met tusschenruimten bedienen, welke voor ons oor niet waarneembaar, maar voor het hunne zeer duidelijk zijn, zoo komt dit buiten twijfel van hunne meerdere weekelijkheid, van hunne flepende, veelal *chromatische* uitspraak, alsmede van hunnen weêrzin tegen alles, wat flechts naar *harmonie* zweemt; want met dusdanige toonschaal is alle *harmonie* onmogelijk.

Zoo de *choraal*-schaal eenen vasten vorm heeft, welke de afwisselingen der nieuwere toonschaal niet aanneemt, komt dit daarvan, dat deze haar vorm volkomen overeenstemt met de *harmonie*, die te gelijker tijd met dezelve ontstaat, en dat deze *harmonie*, als natuurlijke uitdrukking van de innerlijke verhoudingen dezer schaal, noodwendig ontstaan moet. Vindt men eindelijk in de nieuwe toonschaal zekere *harmonische* verbindingen, welke op de *choraal*-schaal niet voorkomen, zoo heeft men dit hieraan toe te schrijven, dat deze *harmoniën* voortgebragt worden door eene noot, die alleen op deze nieuwere toonschaal is te vinden.

Dus heeft dan elke toonschaal hare eigene, noodwendige gevolgen; en naar mate de volken in deze of die muzikale verbindingen smaak vinden, neemt hunne toonschaal zoodanige wijziging aan, als voor die verbindingen past. Wat den tegenzin der volken tegen toonschalen, die van de hunne verschillen, aangaat, dit is blijkbaar niets anders, dan gevolg van opvoeding en gewoonte. Het oor van den *Arabier* werd wel eveneens gevormd, als dat van den *Europeaan*; maar de indrukken, welke hij door dezelfde toonen erlangt, verschil-

len. Dit kan alleen het gevolg van de kunstige vorming des zintuigs zijn. Wij moeten dus tot het besluit komen, dat geene toonschaal meer, dan anderen, een voortbrengsel der natuur is — dat niet ééne op zichzelve goed of slecht, maar dit alleen ten opzigte van het voorwerp is, waarop men dezelve wil aanwenden. En wij erkennen gevolgelijk, dat de muzijk vatbaar is voor eene menigte van vormen, welke geheel verschillende bestanddeelen vereischen.

Beschouwen wij een ander wezenlijk bestanddeel van de muzijk, *maat* en *rhythmus*, zoo vinden wij weder dezelfde verscheidenheden, als in de verbindingen der toonen. De tijdmaat, of *takt*, is de duur der toonen of der rust tusschen dezelven. De verschillende tijden van den duur der toonen en pauzen vormen te zamen den *rhythmus*. Deze *rhythmus* nu, die bij de uitspraak der nieuwere talen bijna geheel wegvalt, was in de oude talen, vooral in de *Griekfche*, hoogst krachtig en harmonisch. Dezelve bestond in een zeker aantal poëtische voeten, die ten uiterste kunstig en op de veelvuldigste wijze afwisselden of ineensmolten, en alzoo eenen in uitwerking en dichterlijken gloed overrijken versbouw vormden. De maat was dus zeer ingewikkeld; en voegt men hierbij nog de *accenten* der onderscheidene *dialecten*, zoo werd hierdoor uit de *Griekfche* taal, geheel onafhankelijk van de werkelijke muzijk, eene eigenlijke *melodie*. Doch juist omdat de *rhythmus* in de *Griekfche* dichtkunst zoo veel vermogt, kon het gezang, waarmede men dichterlijke voortbrengselen begeleidde, onmogelijk een' eigenen *rhythmus* hebben; en hierin is weder een hoofdonderscheid tusschen de *Griekfche* muzijk en onze hedendaagsche gelegen. Daar de laatstgenoemde alleen met talen te doen heeft, en alleen op talen aangewend wordt, aan welke maat en *rhythmus* ontbreken, zoo moet dezelve een' eigenen *rhythmus* hebben, die de poëzij beheerscht. Doch hieruit wordt eene oneindige menigvuldigheid van muzikale *rhythmen* geboren, welke niet alleen naar verbindingen van *maat*,

maar ook naar verbindingen van *phrasen* en *perioden* onderscheiden zijn.

Men ziet ligt in, dat uit zoo verschillende bestanddeelen noodwendig zeer verschillende kunsten ontstaan moeten — verschillende in doel en middelen. De natuurlijke *resultaten* dezer bestanddeelen af te leiden; uit te vorschen, naar welke grondregelen dezelve verbonden worden, — dit is de filozofie der muzijk, dit is eene wetenschap van zeer wijden omvang, van hooge beduidenis, en in volgende tijden zal ieder beschaafd mensch met gezonde zinnen dezelve in den kring zijner studiën opnemen.

EGYPTE, ONDER DE HEERSCHAPPIJ VAN MEHEMET-ALI.

(*Vervolg en slot van bl.* 484.)

Mannen van zeer verschillende geaardheid en bekwaamheid staan aan het hoofd der zeemagt. Wij laten hier eene korte schets volgen:

OSMAN NOUREDDIN, *Pacha*, Admiraal en Minister van het Zeewezen, heeft aan het toeval, aan slimheid en dubbelhartigheid te danken, dat hij uit den geringsten stand zeer spoedig is opgeklommen tot den hoogen post, welken hij thans bekleedt. Zonder vrienden, zonder uitstekende bekwaamheden, zonder dat gunstig voorkomen, hetwelk dikwerf zoo veel invloeds heeft, wist hij tot nu toe zich staande te houden. Men meent echter, dat zijn val welligt even zoo plotselijk zal kunnen zijn, als zijne verheffing; want bezwaarlijk zal hij zijne onkunde en zijne onregtvaardigheden langer voor zijnen meester kunnen verbergen. Te *Mitylene* in 1793 geboren en zoon van een' waterdrager zijnde, had OSMAN het geluk, te behooren tot de kweekelingen, welke de *Pacha* naar *Europa* zond, om hen hier te laten opvoeden. Hij bragt verscheidene jaren in *Italië*

en *Frankrijk* door. Bij zijne terugkomst verstond hij de talen dier beide landen volkomen. De *Pacha* zond hem, met den rang van *Bey*, bij het einde van den oorlog tegen de *Grieken*, naar *Kandia*, om de zaken op dit eiland te regelen. Van daar teruggekeerd zijnde, werd hij aangesteld als Minister van het Zeewezen en tevens als Opperbevelhebber van de Zeemagt, offchoon hij daartoe de vereischte kundigheden niet bezat en die nog niet heeft. In 1832 benoemde MEHEMET-ALI hem tot *Pacha*, en liet hem de vloot tegen de *Turken* aanvoeren. De uitkomst heeft genoeg bewezen, hoe onbekwaam hij was, om aan het in hem gestelde vertrouwen te beantwoorden. In *Europa* zou de openbare meening zich luide verklaard hebben omtrent de dwaasheid van zoodanige verblinding; maar bij de *Turken* is dat iets zeer gewoons, en komt dus aan niemand vreemd voor. De gunst van den gebieder schijnt alle gebreken te vergoeden. Men ziet dikwijls lieden aangesteld tot bedieningen, waarvoor zij niet de minste geschiktheid hebben. Intusschen moet men zich verwonderen, dat de zaken dikwerf nog zoo goed gaan; de leerzaamheid, waarmede een hoofdambtenaar de raadgevingen van eenen of anderen zijner ondergeschikten volgt, vergoedt soms datgene, wat hem ontbreekt. Ook zou de zeedienst niet zoo veel benadeeld worden door de tegenwoordigheid van OSMAN-*Pacha*, indien hij naar den raad van de door MEHEMET-ALI hem toegevoegde bekwame mannen luisterde, en zijnen verderfelijken trek naar sterke dranken wist te bedwingen.

MEHEMET-ALI, die er belang in stelt, om zijne soldaten en matrozen naar het voorbeeld der *Europeanen* te vormen, heeft dikwijls Officiers van *Frankrijk* en *Engeland* gevraagd; maar zijne pogingen mislukten doorgaans, uit hoofde van den naijver en de listen zijner gunstelingen. Hij wil gaarne eene goede verstandhouding tusschen de *Franken* en *Arabieren* bevorderen; maar hunne onderlinge krakeelen staan hem daartoe gedurig in den weg. OSMAN-*Pacha* heeft grootendeels

de fchuld van deze oneenigheid. De opvoeding, welke hij in *Europa* heeft ontvangen, verheft hem boven de meesten zijner landgenooten; en hij vreest, dat zijne bekwaamheden verdonkerd zullen worden door vreemdelingen. Dit blijkt maar al te dikwijls, en is zeer nadeelig voor de belangen van zijnen meester. Men moet zich verwonderen, dat *Europefche* Officieren in *Egyptifche* zeedienst nog zoo veel geduld hebben bij zijne onbefchofte behandeling.

Doch MUTTUS-*Bey*, Luitenant van OSMAN, ftelt hen eenigermate fchadeloos voor het verdriet, dat zij onder de bevelen van dien Admiraal ftaan. MUTTUS-*Bey* is de zoon van eenen *Bey* der *Mammelukken*, welke in de verfchrikkelijke flagting van dit wakker volk omkwam. MEHEMET-ALI had in zijne jeugd weldaden van dien braven Officier ontvangen. Offchoon hij denzelven aan zijne ftaatkunde heeft opgeofferd, vereert hij nogtans des mans nagedachtenis, en overlaadt deswege diens zoon met zijne gunften. MUTTUS-*Bey* is misfchien, na de *Europeanen*, de beste zeeman op de *Egyptifche* vloot. Bij zijne bijzondere bekwaamheden bezit hij tevens die overige goede eigenfchappen, welke de jongfte reizigers aan het karakter der *Ottomannen* in het algemeen toefchrijven. Evenzeer geacht bij vreemdelingen, als bij zijne *Arabieren*, is hij het echter nog minder om het goede, dat hij doet, dan wel om het kwade, waarvan hij zich onthoudt. Hij heeft eene vreedzame en zachte geaardheid, zoodat niemand hem benijdt, en hij tegen niemand zich afgunftig toont. Hij is omtrent zestig jaren oud, en dient van zijne kindschheid af op de vloot, indien men den naam van *vloot* kan geven aan eenige visfchersvaartuigen, die langen tijd de ganfche zeemagt van den *Pacha* uitmaakten. Hij heeft zijn eerfte bedrijf niet vergeten; want onlangs nog toonde hij aan een' matroos, hoe men moet te werk gaan, om een oud net te herftellen. Eene buitengemeene zwaarlijvigheid, een zeer groot hoofd, eene grijze kleur, twee kleine, ronde oogen en een lange, witte baard —

ziet daar het portret van dezen held. De achtbare deftigheid van den Vice-Admiraal blijft zichzelve steeds gelijk en gaat alle beschrijving te boven. Niets windt hem op, niets slaat hem neder. Vindt gij hem met eenige zaak bezig, zoo antwoordt hij u met *ja* of *neen*, en laat u gaan. Hij wil even min zelf gestoord worden, als anderen storen. Hij boert en lacht nooit. Op zee zijnde, houdt hij zich bijna den geheelen dag achter op dek, met de pijp in den mond, doet zijnen maaltijd tegen zonsondergang, brengt verder den avond met drinken en rooken door, en legt zich voorts in volle kleeding neder, om te slapen. In weerwil van zijne zonderlingheden, is MUTTUS-*Bey* een uitmuntend mensch, en neemt nooit deel aan de plagerijen, welke men de *Europesche* Officieren aandoet. Hij moet eerder koelbloedig, dan dapper genoemd worden. *Groot is God!* roept hij uit bij elke gelegenheid, zijnde even bedaard in de hitte van het gevecht, als wanneer er eereschoten gedaan worden. Hij heeft zich zeer wel gedragen in den slag van *Navarino* en bij den togt tegen *St. Jean d'Acre.*

De derde persoon, welke hier in aanmerking moet komen, is Kapitein MAHMOUD, bevelhebber der branders, de vriend van OSMAN-*Pacha*, en de deelgenoot in deszelfs buitensporigheden. Toen MEHEMET zijne vloot tegen de *Turken* zond, plaatste hij op zijne branders zes Kapiteins en een honderdtal *Grieksche* matrozen, die in den strijd om de onafhankelijkheid zich reeds onderscheiden hadden onder hunne landgenooten. Kapitein MAHMOUD is waardig, dezelven aan te voeren. Men verbeelde zich een' waren bandiet van onverwonnen moed en kracht, gehard tegen alle vermoeijenissen, een uitmuntend zeeman, een' echten DIRK HATTERICK, zoo stelt men zich dezen Branderkapitein voor, die alle gedeelten van den *Archipel* naauwkeurig kent. Hij wilde met zijn hoofd instaan voor het verbranden der *Turksche* vloot, als hij behoorlijk werd ondersteund door de scheepsmagt van den *Pacha*. MEHEMET toont veel belangstelling in zijne diensten, en belooft aan zijne matrozen eene groote belooning voor elk in brand gestoken schip. In weerwil van zijn woest voorkomen, heeft MAHMOUD toch zekere goedhartigheid; hij is zeer bemind bij het scheepsvolk, en altijd welkom aan boord van alle vaartuigen, zoo dikwijls het hem behaagt, dezelve te bezoeken. Getrouwe medgezel van alle de uitspattingen van OSMAN, houdt hij soms dag en nacht

met hem vol, en dikwijls ziet men hen zamen drinken en zingen, terwijl onmatigheid hun gezigt heeft beneveld — wijn, rum, brandewijn, porter, alles is hun goed. Men begrijpt ligt, dat zoodanige leefwijze heillooze gevolgen heeft bij lieden, welke steeds den lust der zinnen volgen en zich niet weten te matigen. Maar deze gesteldheid van zaken kan ook niet lang duren; MEHEMET heeft reeds het gebruik van sterke dranken aan boord der schepen verboden; en zoo hij mogt vernemen, dat zijne bevelen niet opgevolgd worden, zal hij dezelve wel weten te doen eerbiedigen.

Bij bevordering in de zeedienst komt wel soms, offschoon niet altijd, de bekwaamheid in aanmerking. Men heeft ook eene bijzondere manier, om Officieren te maken. Een *Bey* of een Kapitein koopt een' jongen slaaf, maakt hem *Muzelman*, neemt hem in persoonlijké dienst als lijfknecht of pijpdrager, vat genegenheid voor denzelven op, als voor een zijner kinderen, en laat hem nooit straffeloos beleedigen; aan boord verschaft hij hem gelegenheid, om lezen, schrijven en een weinig aardrijkskunde te leeren, en eenigen tijd later ontmoet gij hem als Kapitein, die u te voren bij den *Bey* aan tafel bediend had.

Men kent in het burgerlijk leven geene andere onderscheidingen en eerbewijzingen, dan die van den krijgsmansstand. Zoo MEHEMET zijne bijzondere achting aan een' man van verdienste wil doen blijken, geeft hij hem rang en titel van Officier, al heeft dezelve dan ook nooit wapenen gedragen. Dus hebben zijn eerste Geneesheer en de man, die het oppertoezigt over den scheepsbouw houdt, beide den titel van *Bey*, offschoon zij nooit dienden.

Op de vloot ziet men voorts eene wonderbare mengeling — *Turken* uit *Europa*, *Azië* en *Afrika*, *Arabieren*, *Grieken*, *Nubiërs*, *Abyssiniërs*, menschen uit zeer verschillende luchtstreek en van onderscheiden aard, sommigen zwart en anderen donkerbruin. In den eersten opslag is men verlegen met deze verscheidenheid van gewoonten en spraken; doch men kan zich altijd doen verstaan met behulp van tolken, die aan boord van elk schip gevonden worden. Men heeft dezelve noodig, daar de soldaten *Arabieren* zijn en de Officiers veelal tot andere volken behooren; doch, om alle misvatting te voorkomen, bedient men zich in het *commanderen* van *Italiaansche* woorden, die door ieder verstaan worden.

Een *Engelsch* Officier, tot de *ambassade* te *Konstantinopel* behoorende, werd naar het leger van IBRAHIM gezonden, toen deze onverschrokken krijgsman zijnen togt naar de hoofdstad van *Turkije* staakte. Eenige bijzonderheden, uit diens dagverhaal overgenomen, kunnen ons eenig denkbeeld van de landmagt en van het karakter des aanvoerders geven:

Omtrent zes mijlen van *Kintaich* is een dorp, beroemd wegens deszelfs minerale wateren. IBRAHIM hield zich aldaar op met een zeer klein gevolg van zijne lijfwacht. Admiraal OSMAN en NADIR-*Bey*, Opperbevelhebber der Ruiterij, vergezelden hem. Toen ik stil hield voor het verblijf van IBRAHIM, kwam NADIR-*Bey* mij te gemoet, en vroeg naar het doel van mijn bezoek. Zoodra hij het oogmerk van mijne komst had vernomen, haastte hij zich, om mij binnen te leiden in een klein, donker vertrek, waar men oude tapijten had uitgespreid. Hier vond ik op eene eenvoudige *ottomane* dien held van het Oosten zitten, welke den *Sultan* in zijne hoofdstad had doen beven, en wiens overwinningen zoo veel bezorgdheid aan de Kabinetten in *Europa* veroorzaakten. IBRAHIM is van eene middelmatige lengte, is zeer gezet, en heeft een gelaat, dat, zonder schoon te zijn, een vlug verstand en vastberadenheid aanduidt. Hij droeg een zeer eenvoudig *Arabisch uniform*. Hij ontving mij minzaam, wees mij eene zitplaats, en begon een gesprek in het *Fransch*, met tusschenkomst van een' zijner *Beys*. Hij toonde veel scherpzinnigheids in het opmerken, en drukte zich met veel bitterheids uit tegen de *Russen*, wier onverzoenlijken vijand hij zich verklaarde, er bijvoegende, dat, zoodra het eerste kanonschot in *Europa* het sein tot den algemeenen oorlog zou geven, hij aan het hoofd van honderdduizend man tegen hen wilde optrekken, om hen uit *Azië* te verjagen, en dat hij in eigen persoon hen zou bevechten, tot dat hij den ouderdom van zestig jaren (hij is thans vijftig) bereikt zou hebben. Hij betuigde eene groote minachting voor den *Sultan* en diens leger, en zeide tot mij, dat, indien de andere Mogendheden niet tusschenbeiden gekomen waren, hij thans, in weerwil der *Russen*, te *Konstantinopel* zou zijn, alwaar het volk hem met ongeduld verwachtte. Hij heeft bovenal zucht voor oorlog en vrijheid. Toen ik toespeling op den laatsten voorspoed zijner wapenen maakte, zeide hij tot mij: „Dit is nog niets, in vergelijking van hetgene ik hoop uit te voeren, alvorens mijn zwaard

in de scheede te steken. Het ontbreekt mij niet aan soldaten, maar aan wapenen. Wat denken wel de Mogendheden van *Europa* over de tegenwoordigheid der *Russen* in den *Bosphorus?* Gelooft gij, dat ze al het gewigt der gevolgen beseffen? Het Kabinet van *Petersburg* heeft zich in dit geval met veel behendigheids gedragen, en ik houd hetzelve niet voor onnoozel genoeg, om eene zoo voordeelige stelling weder te verlaten. (*) Maar ieder houdt zich overtuigd, dat de oorlog vroeg of laat onvermijdelijk is, en dat de Mogendheden zich vereenigen zullen, om *Rusland* te vernederen," enz. enz.

Na dit gesprek stelde hij mij voor, om hem te vergezellen naar de baden. Ik deed zulks en vermaakte mij wél. Intusschen speelde de troep muzikanten, welke IBRAHIM uit *Europa* heeft doen komen, buiten het gebouw, verscheidene stukken uit de *Freyschufs*, den *Marseillaanschen* marsch enz. Toen wij uit het bad kwamen, dischte men ons spijs op in de kleedkamer van het badhuis. Het maal bestond uit rijst, *ragouts* van vleesch en groenten, die achtervolgens op tafel gebragt werden in tinnen schotels, waaruit wij elk op zijne beurt namen. Wij hadden geen anderen drank dan water, en alle tafelweelde bestond in zilveren lepels. Men zegt evenwel, dat IBRAHIM alleen in het openbaar onthouding van sterke dranken voorwendt, maar in het geheim zich daarvoor schadeloos stelt. Zijne manieren zijn eenvoudig, maar deftig.

Na het middageten begaven wij ons onder eene tent, welke in eene weide nabij de baden was opgeslagen. Aldaar ontving IBRAHIM, op eene *sofa* gezeten, de personen, welke hem eenig verzoek te doen hadden. Verscheidene landlieden kwamen binnen; allen deden hunne beden voorafgaan van kleine geschenken. Het gunstig oogenblik bespiedende, dat de wachthebbende soldaat zich omdraaide, wierpen zij zich aan de voeten van den *Pacha* neder, kusten (†) het benedenste zijner kleederen, en, na hun offer nedergelegd te hebben, gingen zij ter zijde, met de armen kruiseling over elkander, en wachtten alzoo op zijn antwoord. Een dier lie-

(*) Wij behoeven onzen Lezeren den verderen loop van zaken te dezen niet te herinneren. — *Vert.*

(†) Een staaltje van *liberaliteit* en *populariteit* bij den *Egyptenaar!* — *Vert.*

den bragt een' fchoonen reebok, anderen eene mand kastanjes; eene vilten muts, zoo als men aldaar draagt, of zelfs ftukken ijs, om de *forbets* te verkoelen. IBRAHIM behandelde hen met welwillendheid, en allen fchenen voldaan, toen zij heengingen. Een arm kind, hetwelk ook tot de baden was gekomen, om van de kinderziekte te genezen, floop mede in de tent, de handen met linnen omwonden hebbende volgens landsgebruik, ten einde alle aanraking te vermijden, die de befmetting zou kunnen verfpreiden. IBRAHIM riep den knaap tot zich, deed hem naast zich op de *sofa* zitten, en liefkoosde hem zeer minzaam. IBRAHIM verwijderde zich vervolgens, om te gaan flapen, en ik gebruikte dezen tijd, om zijne lijfwacht in oogenfchouw te nemen.

NADIR-*Bey*, een *Pool* van geboorte, is een der beste raadslieden van IBRAHIM. Deze perfoon diende eerst onder de *Russen* in den veldtogt tegen de *Perzen*; en toen de laatfte opftand in *Polen* plaats had, voegde hij zich weder bij zijne landgenooten. Na de inneming van *Warfchau* trad hij in dienst van den *Sultan*; maar, in ongenade vervallen zijnde, veranderde hij nog eens van vaandel, en liet zich aannemen onder IBRAHIM, die hem het bevel over zijne *kavallerie* gaf. Hij deelt met OSMAN in de gunst van zijnen meester, en verdient dezelve, in onderfcheidene opzigten, veel beter. Even als die, fpreekt hij *Italiaansch* en *Fransch*.

IBRAHIM is dapper, kundig, begaafd met groote krijgsbekwaamheden, en, hetgeen iets zeldzaams is bij eenen *Muzelman*, hij ontvangt gaarne de raadgevingen van zijne *Europefche* Officieren. Aan de onbepaalde gehoorzaamheid zijner troepen en aan het volgen der *Europefche* krijgskunde heeft hij grootendeels zijne overwinningen te danken. Zijne magt werd vooral ook vermeerderd door den koenen en ondernemenden aard van die *Arabifche* volksftammen, welke hij van de watervallen des *Nijls* tot aan den voet van den *Taurus* in beweging heeft weten te brengen. De *Europefche* manier van oorlogen deed hem minder bloedige en meer beflisfende overwinningen behalen. IBRAHIM toont zich overtuigd van deze waarheid; maar hij lacht om de kleedij-hervormingen des *Sultans* en om de verkeerde maatregelen, welke deze heeft genomen, ten einde zijn volk te befchaven. Hij vereert de nagedachtenis van SELIM III, den wijsften en onge-

lukkigsten der *Sultans*. IBRAHIM rekent op de achting, welke hij onder het volk in *Turkije* meent te hebben. De overwinning maakte hem stout en onverschrokken. Hij verbeeldt zich, zijn noodlot in handen te hebben, en zoekt slechts de gelegenheid, om zich te doen gelden. Ook toont hij veel belangstelling in de zaken van *Griekenland*. Daarover sprekende, gaf hij onder anderen mij te kennen, dat, naar zijne gedachten, Koning OTTO wel binnen een jaar vermoord zou zijn. (*)

(*) De moeijelijkheden, welke IBRAHIM later steeds ondervindt, om het overwonnen *Syrië* in bedwang te houden, bewijzen genoeg, dat zijn invloed op de gemoederen niet zoo groot, en zijne magt niet zoo onwederstaanbaar is, als hij, volgens de hier boven medegedeelde opgave, zich schijnt te verbeelden. Welke de gevolgen der spanning of worsteling tusschen *Egypte* en *Turkye* zijn zullen, kan niemand voorzien of berekenen. Men heeft echter nog geene reden, om van de bemoeijingen der staatkunde aldaar heil te verwachten. MEHEMET-ALI moge op zijne wijze beschaven, en te dien einde fortuinzoekers uit *Europa* aan zich verbinden, de bedoelingen der heerschzucht zijn eigenbatig. De *Pacha* doet alles om zijne vermeende belangen, en laat het volk in diepe vernedering. Zijn Zoon, IBRAHIM, moge, met behulp van *Europeanen*, het verzwakte *Turksche* rijk aanvallen en een gedeelte weten te veroveren, hij is echter geenszins de achtbare held, die vrijheid en geluk komt aanbrengen. — *Vert.*

TAFEREELEN UIT HET MAATSCHAPPELIJK LEVEN DER NOORD-AMERIKANEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 491.)

Charlestown. — *Afscheid van den Lezer.*

Charlestown is eene bevallige stad; de huizen hebben niet dat donkerroode vernis, hetwelk men in de noordelijke Staten aantreft; de lichtere kleur doet aan *Europa* denken, en veroorzaakt eene aangename afwisseling. Kelders, die in *New-York* meest goede woonkamers zijn, heeft men hier

niet; de gansche stad is op eene korst gebouwd, die zich over het moeras uitstrekt. Wanneer men slechts eenige voeten diep graaft, komt er stinkend water, en de dooden worden hier in den weeken modder begraven. In *New-Orleans* is het nog veel erger; daar kan men geene eigenlijke graven in den grond maken; de lijken worden in kleine gewelven, van gedaante als bakovens, geplaatst. — Men heeft moeite gedaan, om de zoo zeer gezochte varkens ook naar *Zuid-Carolina* over te brengen; maar men heeft van dat voornemen moeten afzien, dewijl deze dieren den bodem tot de benedenste vochtige lagen omwoelen, of althans kuilen maken, waarin het regenwater staan blijft, hetgeen hier aanleiding tot pest kan geven. De veefokkerij levert er in het algemeen geene voordeelige uitkomsten. De opbrengst van melk is wel groot; maar de koeijen eten het gras niet, dat hier groeit, en wanneer zij het uit nood moeten gebruiken, geraken ze in treurigen toestand. Gewoonlijk laat men voor dezelve hooi van *New-York* komen; doch tevens gaan de koeijen des morgens door de straten, en zoeken begeerig het daarheen geworpen afval uit de keukens op. Zij reinigen dus de stad, en brengen hierdoor toe tot bevordering van de gezondheid.

Charlestown heeft 24000 inwoners, waarvan verreweg het grootste gedeelte uit *Negers* bestaat. Van de overigen maken *Franschen*, dat is vlugtelingen uit *St. Domingo*, wederom de helft uit. Deze drijven den kleinhandel, of leven van handwerken. Het laatste vierde gedeelte is van *Engelschen* oorsprong; hiertoe behooren meestal rijke planters en zeehandelaars. De *Franschen* hebben zich nog weinig met *Engelsch* bloed vermengd, meer met *Negers*; en dit is een natuurlijk gevolg van den republikeinschen geldtrots, welke hier de menschen van elkander verwijderd houdt. Onder deze kleinhandelaars vindt men eene leefwijze, een' fijnen toon, waarover men verbaasd staat. In den kring der zoogenaamde groote wereld, onder de rijken wordt *New-York* nagebootst, alwaar ook de beschaafde jeugd hare vorming ontvangen moet. Heeft een vreemdeling de eer, dat hij in een gezelschap wordt gebragt, zoo valt het gesprek wel eens op een vies onderwerp, daar zij (met verlof gezegd) schijnen te meenen, dat alle *Europeanen* ongedierte op het hoofd hebben. Voorts roemen zij hunne eigene welgemanierdheid, en willen voor het hoffelijkste volk der wereld gehouden

worden. Zij durven zelfs zeggen, dat de *Franschen*, welke den roem van beschaafdheid hebben, door de *Amerikanen* reeds lang overtroffen worden. De *Franschman* spreekt een gezelschap aan met de woorden: *Messieurs et Mesdames*; maar de *Amerikaan* zegt: *Ladies and Gentlemen*, en weet dus beleefdelijk aan het schoone geslacht den voorrang te geven.

In den zin van dezen nationalen fijnen toon, hebben de *Charlestowners* de schoonste straat, waar de aanzienlijke huizen der rijke inwoners staan, *Queenstreet* (Koninginnestraat) genoemd, terwijl de met slechte huizen bezette *Kingsstreet* (Koningsstraat) de tweede in rang is. Laatstgenoemde straat wordt bewoond door de verdrevene vlugtelingen van *St. Domingo*. Hier is, wegens de vele winkels, het levendigste gedeelte der stad. Vroeg in den morgen, tot negen ure, zou men gelooven in eene *Afrikaansche* stad te zijn, want dan loopen er alleen *Negers* om; allengs ziet men meer en meer Blanken daaronder; eindelijk tegen den middag verschijnt de schoone wereld en *shopt*. Men noemt *to shop* het bij de winkels rondloopen, de koopwaren betasten, naar alle prijzen vragen, en dan het terugkomen beloven, op *Amerikaansche* wijze namelijk. *Schopping-hour* is het uur tusschen twaalf en een, en *schopping-day* heet elke dag, behalve den zondag; eene vermakelijke, van de *Engelsche* geheel afwijkende spraakleer voor de arme kooplieden!

Charlestown is op een schiereiland tusschen de monden van twee riviertjes gebouwd. Niemand wist mij derzelver namen te zeggen. Trouwens, het gebeurt wel meer, dat *Amerikanen*, offschoon zij de aardrijkskunde van hun land leeren, den naam van den stroom, waaraan zij wonen, niet kennen. Zoo noemt men in *New-York* den *Hudson* veelal *the Nord-River*; de *Delaware* bij *Philadelphia*, de *Ohio* bij *Pittsburg* en *Cincinnati* heeten eenvoudig *the River*, terwijl slechts weinigen onder de inwoners dier steden de eigenlijke namen schijnen te weten. Te *New-Orleans* geeft men aan den *Mississippi* nog veelal den eigenlijken *Indiaanschen* naam: *de Doodenvloed*. — *Kingsstreet* maakt het westelijk gedeelte der stad uit; midden uit deze straat loopt regtlijnig de breede *Queenstreet* naar de haven, waarvan dezelve echter door het stadhuis gescheiden is. Het doet eene fraaije uitwerking, als men van het boveneinde der *Queenstreet* dit schoon en prachtig gebouw ziet, hetwelk de straat schijnt te sluiten. Som-

mige der overige zijstraten zijn ook vrij knap, en vele met eene soort van acaciaboomen bezet, die purperroode bloemen dragen. Om de stad, landwaarts in, vindt men eene akelige woestijn, slechts moerasfen en bosschen, welke bij gedeelten, zonder orde, geplunderd worden. Daar men alleen hout, om te bouwen, en iets, om te koken, maar niet, om te verwarmen, noodig heeft, vermindert het geboomte niet veel.

Weldra verging mij de lust, om de landstreek te bezoeken. Eens waren wij tien mijlen ver van de stad op den weg naar *Columbia* gereden, om een bezoek af te leggen bij eenen warmoezier, die aldaar sedert 1814 eenzaam met eene slavin leeft, en gezegd wordt, een aanzienlijk vermogen verworven te hebben. Doch gelukkig heeft het hem niet gemaakt. Hij is een ernsthaftig, oud krijgsman, een *Veteraan* van het voormalige Groote Leger der *Franschen*. Ons bezoek scheen hem niet onaangenaam te zijn. Boertende noemde hij zichzelven *la caricature de l'hermite de la chaussée d'Antin*, en, als zoodanig, gaf hij ons in weinige uren een zeer juist overzigt van den eigenlijken toestand des lands. Hadden wij zelve *Amerika* niet reeds zoo goed gekend, dan zoude ons zijne beoordeeling te scherp, zijne schildering overdreven zijn voorgekomen; gelijk misschien onze schets denzelfden indruk maakt op den lezer, wien wij in een kort bestek mededeelen, wat eene vierjarige ondervinding ons leerde. Toen wij weder naar huis reden, overviel ons de nacht, en wij hoorden plotseling een vreeselijk geloei, als van stieren. Ware dit ons in het noorden bejegend, wij zouden gedacht hebben, onder eene kudde buffels geraakt te zijn; nu echter wisten wij niet, wat wij daarvan moesten denken. Wij kwamen op eene opene plaats in het woud, alwaar wij eenige honderden afgehouwene boomtronken meenden te zien; doch weldra bemerkten wij, bij het maanlicht, zeer duidelijk, dat de vermeende tronken zich bewogen en begonnen te springen. De *Neger*, die den wagen wende, dreef de paarden met een verschrikkelijk geschreeuw en gillend fluiten aan. Wij werden wonderlijk te moede. Mijn man vroeg den voerman, wat toch die heksendans te beduiden had. De *Neger* begon luidkeels te lagchen. Dit kwam mij te akeliger voor, daar hij niet ophield, vóór dat mijn man ongeduldig werd, en de vraag met eene, hier te lande bij slaven gebruikelijke, nadrukkelijke vermaning herhaalde. Nu onderdrukte hij zijn

lagchen, en fprak: „ Och, Mijnheer! heeft UEd. dan nog nooit padden gezien? Ik meende, dat UEd. boertte." Wij zagen nu ook die gedrogten, welke eene el lang en even zoo breed waren, zeer duidelijk, en, het zij uit afkeer, het zij uit angst, wij verheugden ons, toen wij dezelve achter den rug hadden. Zoo menigvuldig, als de hoenders in *Frankrijk* omloopen, ziet men hier de reuzenpadden en in de *Florida's* de ratelflangen. Om deze reden moet men in de zuidelijke landen niet, dan in de ftraten der fteden, wandelen.

Het rondflenderen in de winkels neemt elken dag omtrent anderhalf uur weg. Tooneelvertooningen heeft men ten hoogfte flechts vier weken in het jaar, wanneer namelijk de *Franfche* tooneelisten van *New-Orleans* den zomer te *New-York* gaan doorbrengen, en in de laatfte wintermaand hun geluk in *Charlestown* beproeven. Men is daarom, uit verveling, iets gezelliger, dan in het noorden, en een vreemdeling krijgt ligter toegang tot zekere kringen — maar de geflachtregisters moeten in orde zijn.

Wat! In de vrije *Noord-Amerikaanfche* Staten zou op geflachtregisters gezien worden! Is het mogelijk? Ja, lezer of lezeres! het is zoo, en, zoo gij ooit alhier in een gezelfchap mogt komen, rade ik u, zorg te dragen, dat gij vooraf u van een' naauwkeurigen ftamboom voorziet, indien gij u namelijk niet wilt blootftellen aan de onaangename gewaarwording, dat ieder, die daar is, zoo maar zonder omftandigheden u, in een' letterlijken zin, bij den neus neemt; en wee u, wanneer aan het kraakbeen in de punt van den neus de noodige hardheid ontbreekt! In elke familie worden de geflachtregisters, met de daartoe behoorende blijken, zorgvuldig gehouden en bewaard, om, wanneer het noodig is, het bewijs van eene reine en ouvermengde afkomst te kunnen leveren. Zelfs de verfte vermenging met *Neger*-bloed is eene onuitwischbare fchandvlek. De verachte bastaard-afftammeling, zelfs in het vierde lid, en al is hij in wettigen echt geboren, mag nooit met een' Blanke aan dezelfde tafel zitten, ja niet eens in de woonkamer van een' Blanke zich nederzetten. In het vierde of vijfde lid zijn wel alle andere kenmerken van *Neger*-afkomst verdwenen; maar het kraakbeen in den neus ontbreekt, gelijk de *Kreolen* alhier beweren, en de verraderlijke punt van den neus blijft, volgens hun zeggen, ook nog wel twee of drie

geslachten week, zonder evenwel den platten vorm te hebben. Die alzoo zijne papieren niet in orde heeft, moet den neus laten onderzoeken. Maar iemand zonder grond op deze wijze van eene bevlekte afkomst te beschuldigen, is eene beleediging, waarop eene zware boete bij de wet bepaald werd. Meermalen heeft die zaak aanleiding gegeven tot pleitgedingen. Heeft de beleedigde geene bewijzen, om zich te regtvaardigen, zoo wordt hij *geregtelijk* bij den neus genomen. Wanneer het kraakbeen tot de vereischte hardheid aangroeit, is de schande van vermengde afkomst verjaard en als uitgewischt.

Offchoon de *Amerikanen* in de Vereenigde Staten overal in hun doen en laten elkander vrij gelijk blijven, zoo brengt toch de slavenstand, in landen, alwaar dezelve gevonden wordt, eenige verscheidenheid in de maatschappelijke betrekkingen. Wij hebben gezien, hoe in het noorden zelfs voorname lieden met korven naar de markt gaan en zwaar beladen terugkeeren; in het zuiden maakt de felle hitte des zomers en de afmattende lauwe lucht in den winter de afstammelingen van Blanken ongeschikt voor elken arbeid, die eenige krachtinspanning vordert. Hier ontbreken dus de noodwendigste handwerkslieden; alle huisraad wordt in het noorden vervaardigd en van daar aangevoerd. Men is derhalve ook zeer spaarzaam in het gebruik van meubelen. Slechts de spreekkamer wordt zoo wat voorzien; de overige vertrekken in het huis zijn nagenoeg ledig, behalve dat er tapijten over den vloer liggen. *Afrika's* zonen alleen kunnen, bij zoodanig luchtgestel, den arbeid verduren; de Blanke geeft, half gedwongen, zich aan de traagheid over, en zoo is het allengs tot schande geworden, het geringste werk in het openbaar te verrigten. Al heeft men b. v. een nog zoo onbeduidend pakje slechts een eindwegs in de straat te bezorgen, dan moet men daartoe eenen vrijgelatenen huren, als men zelf geenen slaaf houdt.

De behandeling der slaven is stuitend voor het menschelijk gevoel. Om zulks te vergoelijken, beweert men, dat dezelve voor geene betere behandeling vatbaar zijn, en steeds tot gewelddadigen opstand zich geneigd betoonen, waarbij zij dan dikwijls de gruwelijkste wraak oefenen. De Zuidlanders leven in gedurige vrees voor zoodanige tooneelen, waartoe het sein gewoonlijk door brandstichting wordt gegeven. Bij het ontstaan van brand moeten daarom alle *Negers*, op

ſtraffe des doods, oogenblikkelijk naar huis gaan; alleen de Blanken mogen bluſschen, en de ganſche burgerij komt onder het geweer, om de *Neger*-bevolking te bewaken. Hier is brand geen feest, zoo als te *New-Tork*, maar een verſchrikkelijk iets, dat nog maanden lang doet beven, en ook niet dikwerf plaats heeft.

Ontmoet een *Neger* eenen Blanke, zoo moet hij niet alleen wijken, maar ook het plaveiſel voor de voetgangers verlaten en midden op de ſtraat zich begeven. Deze burgerlijke verordening heeft het voorkomen van ſluipmoord ten doel. Een ſlaaf, die wrevelig zijne hand tegen eenen Blanke opheft, om het even tegen wien en om welke reden, verliest de hand. Hier loopen genoeg zoodanige verminkten om, welke hunne gramſchap niet bedwingen konden. Deze kinderen der woestijn hebben meer gevoel van eer, dan men gewoonlijk zich verbeeldt; zij lijden ligchamelijke ſmart met wonderbare gelatenheid, maar hoon is hun onverdragelijk.

Om een denkbeeld van het lot dezer arme ſchepſels te geven, willen wij eenen blik in de huishouding der kleine republikeinſche tirannen werpen. Gewoon, elk bevel te doen vergezeld gaan van duchtige ſlagen, en uit ijdelheid door veel bevelen hunne grootheid willende toonen, leggen zij de zweep nooit uit de hand. Treden wij in de *parlour*, daar zit de rijke *Lady* midden in het vertrek op haren ſchommelſtoel en wiegelt zich veertien uren daags. Met de linkerhand houdt zij eene kleine brandende cigaar; in de regter heeft zij eene lange, duchtige garde, zoo als de oppasſers in de kerk te *New-Tork* gebruiken. Tegenover haar is de deur; bij dezelve ſtaan aan elke zijde drie *Negers*, die op de wenken der gebiedſter letten. — De houders van ſlaven geven aan deze lieden gewoonlijk namen naar luim en verkiezing. Men noemt hen naar vloeden, ſteden, dieren, edelgeſteenten; dikwerf worden ſpotnamen uitgedacht, om hunne hoedanigheden of gebreken belagchelijk te maken. De liefhebber van de jagt b. v. heeft eenen MYLORD, eenen BECASSE, eenen KARO; die der fraaije letteren hebben hunne GARRICKS, VOLTAIRES, SHAKESPEARES — zelfs heb ik eenen zwarten ZONDAG gezien. De Dame van goeden toon laat zich door Goden bedienen. Twaalf ure, het winkeluur, ſlaat: HELIOS met den platten neus en het ver-

fleten kleed van zijnen heer brengt den ouden ftaatfiewagen voor; VENUS en DIANA liggen aan de voeten der ongeduldige meesteres, en kunnen haar de fchoenen niet fchielijk genoeg aantrekken — want de gebiedfter heeft haast; dit blijkt aan de levendige beweging van hare met de zweep gewapende hand. Tot ftraf voor die langzaamheid neemt de Dame twee doeken, bindt hare, misfchien een weinig onhandige, kameniers den mond toe, laat haar elk in een' anderen hoek nederknielen, en zweeft nu henen. Maar midden in de huisdeur ftaat JUPITER AMMON in gedachten, met de armen over de borst geflagen, kaauwt tabak, en verfpert den weg. De *Lady* roept in drift: „Zwart beest! hads gij nog geen dommer plaats kunnen vinden? Hier, kniel neder op den grond, tot dat ik terugkome!" Op haar bevel bindt men JUPITER AMMON een' vrouwe-boezelaar om den hals; eene papieren kroon met lange ooren wordt hem opgezet, en zoo knielt hij op zijne ftrafplaats neder. Nu ijlt de *Lady* naar den wagen; PHEBUS opent het portier; hij is barrevoets; eene korte linnen onderbroek dekt naauwelijks het zwarte vel tot aan de knieën; hij heeft geen hemd, maar een' ouden *frak* aan en eene muts op, door hemzelven uit een nieuwspapier vervaardigd; hij plaatst zich op het bankje achter den wagen, en nu gaat het voorwaarts, zoo deftig en feestelijk, dat men foms bijkans zou twijfelen, of het rijtuig niet ftilftaat. Buiten rijdt men razend fnel met de ligte *tilbury*; in de ftad wordt met de ftaatfiekoets flechts geftapt. Nevens den wagen gaan de drie *Gratiën*: EUPHROSYNE houdt den neusdoek in eene met paarlen bezette tasch; AGLAJA en THALIA dragen elk een paar fchoenen, opdat de *Lady* in elken winkel, waar zij binnentreedt, van fchoeifel moge kunnen wisfelen, terwijl TISIPHONE haar telkens de zweep overreikt. Dit werktuig wordt evenwel niet altijd gebruikt, om te tuchtigen; het is gewoonte, dat de gebiedfter hetzelve in de hand neemt. — Doch wij willen ons niet langer ophouden met eene optelling der kwellingen en tergingen, die men tegen deze arme menfchen zich veroorlooft. Het gaat weleens zoo verre, dat velen den dood zoeken, en te dien einde aarde eten. Ook zet men hen wel ftrengelijk aan tot het waarnemen van Christelijke kerkgebruiken, in zoo verre het overeenkomt met de belangen der planters. Zij worden, ja, gedoopt, als men zulks *doopen* mag noemen; zij vieren den zondag, maar zij worden

nooit getrouwd, en, na hunnen dood, flechts als het vee in de groeve geworpen en onder den grond geftopt.

In *Columbia*, in *St. Augustin*, in *New-Orleans*, overal hebben wij hetzelfde gezien. Over het geheel zijn de *Noord-Amerikanen* in het zuidelijke gedeelte meer toefchietelijk, gezelliger en minder wantrouwend, dan de bewoners der noordelijke Staten; evenwel was ik zeer blijde, in de lente naar *New-York* te kunnen terugkeeren, alwaar wij thans den afloop van eenige zaken met ongeduld afwachten, om daarna weder fcheep te gaan en over te fteken naar *Havre*, ten einde in *Europa* te blijven.

Gewoonlijk geven reizigers de merkwaardigheden, die zij werkelijk of in de verbeelding gezien hebben, te lezen; maar ik wil hier nog eene bijzonderheid vermelden, iets, dat *niet* te zien is, namelijk, dat men in dit gansche onmetelijk groote land geene kreupelen ontmoet; men zoude hier vergeten, dat er gebogchelden, krombeenigen en andere mismaakte menfchen zijn kunnen.

Met de volgende aanmerking wil ik befluiten. Als in het zuidelijke gedeelte van *Noord-Amerika* de lucht niet zoo ongezond ware; als in het noorden de hebzuchtige en bekrompen koopmansgeest niet zoo algemeen de gemoederen beheerschte; als in het westen de *Indianen* niet zoo dikwijls, als ongenoodigde gasten, den landbouwer met hunne bezoeken lastig kwamen vallen; als woekeraars hunne benoodigdheden niet tot ongehoorde prijzen bezorgden, en dus met de voordeelen van hunnen zwaren arbeid fchoot gingen, — zou *Amerika* allezins het land zijn, waar verhuizenden uit *Europa* niet alleen een goed beftaan vinden, maar ook fortuin maken konden. *Amerika* heeft zeker zijne fchoone, grootfche zijde, welke echter geene plaats konde vinden in deze bladen, beftemd om eene fchets te geven van het gewone leven, hetwelk nergens een *ideaal* is, en waarmede elk in aanraking moet komen. Ik wensch, dat mijne mededeelingen den lezeren, zonder eene voor hen fmartelijke en kostbare ondervinding, tot nut mogen ftrekken, en te hunnen voordeele eenig gewigt in de eene fchaal leggen, daar in de andere tot hiertoe door woeker en hebzucht zoo vele lokkende verdichtfelen geworpen werden, dat menigeen zich liet verblijsteren, de dwaling te laat inziende. Misfchien zullen mijne berigten tegengefproken worden: het zij zoo; de ftempel der waarheid, welken dezelve gewisfelijk dragen,

zal toch hier en daar een offer der ligtgeloovigheid aan het verderf ontrukken. Dit althans is de bedoeling en dit zal de schoonste belooning der Schrijfster zijn.

BEZOEK VAN LAMARTINE BIJ LADY ESTHER STANHOPE. (*)

(*Voyage en Orient, par* ALPHONSE DE LAMARTINE.)

Lady ESTHER STANHOPE, nicht van den beroemden staatsman PITT, verliet, na den dood van haren oom, *Engeland*, en reisde *Europa* door. Daar zij jong, schoon en rijk was, werd zij overal met die achting en belangstelling ontvangen, waarop rang, rijkdom, vernuft en schoonheid haar aanspraak gaven. Zij konde echter nooit besluiten, zich met een' harer meestwaardige bewonderaars te verbinden, bragt verscheidene jaren in de aanzienlijkste hoofdsteden van *Europa* door, en vertrok daarop met een talrijk gevolg naar *Konstantinopel*. De redenen, waarom zij haar vaderland verliet, heeft men nooit kunnen opsporen: sommigen meenden dezelve te vinden in den dood van eenen jongen *Engelschen* Generaal, die toen in *Spanje* was gesneuveld; anderen schreven ze toe aan de zucht voor avontuurlijke togten, die aan het ondernemende en moedige karakter van Lady ESTHER niet vreemd scheen te zijn. Hoe dit zij, zij vertrok, vertoefde eenige jaren te *Konstantinopel*, en reisde eindelijk op een *Engelsch* vaartuig, met het grootste deel van hare schatten aan goud en juweelen, naar *Syrië*. Het schip werd op de kust van *Caramanië*, in de golf van *Macri*, tegenover het eiland *Rhodus*, door eenen storm beloopen, en leed op eene klip, eenige mijlen van het strand, schipbreuk. In weinige oogenblikken was het vaartuig verbrijzeld, en de schatten van Lady ESTHER werden door de baren verzwolgen; ter naauwernood ontkwam zij zelve het gevaar, en werd met de overblijfselen van het schip op een woest eiland geworpen, zonder in vierentwintig uren eenig voedsel of eenige hulp te ontvangen. Eindelijk troffen zij schippers van *Marmoriza* aan, en werden door hen naar den *Engelschen* Consul op *Rhodus* gebragt.

(*) Na de overbrenging van dit stukje, en terwijl de proef onder correctie is, ontvangen wij het eerste deel der vertaling van het werk zelve, waaruit het werd ontleend, en waarvan het dan nu als voorproef diene. — *Vert.*

Dit ongeval deed haar geenszins van besluit veranderen. Zij begaf zich over *Maltha* naar *Engeland*, verzamelde het overschot van haar vermogen, verkocht een gedeelte harer goederen met nadeel, belaadde een tweede schip met rijkdommen en geschenken voor die streken, die zij wilde doorreizen, en nam de reis weder aan.

Na eene voorspoedige reis landde zij bij *Latakia*, het oude *Laodicea*, op de *Syrische* kust, tusschen *Tripoli* en *Alexandrette*. Hier vestigde zij zich, leerde de *Arabische* taal, verzamelde om zich alle die personen, welke haar verkeer met de verschillende *Arabische* volksstammen gemakkelijk konden maken, en maakte toebereidsels voor eene ontdekkingsreize in de ontoegankelijkste gedeelten van *Arabië*, *Mesopotamië* en de woestijn. Toen zij zich met de taal, gewoonten, zeden en gebruiken voldoende bekend had gemaakt, huurde zij eene talrijke karavane, belaadde kameelen met rijke geschenken voor de *Arabieren*, en reisde geheel *Syrië* door. Het langst vertoefde zij te *Jeruzalem*, *Damascus*, *Aleppo*, *Balbek* en *Palmyra*: op deze plaats werd zij door talrijke stammen van zwervende *Arabieren*, die haar den toegang dezer bouwvallen gemakkelijk gemaakt, zich ten getale van 40 tot 50,000 verzameld hadden, en over hare schoonheid, aanminnigheid en mildheid verrukt waren, tot Koningin van *Palmyra* benoemd. Zij gaven haar firmans, op welke ieder *Europeër*, die door haar was aanbevolen, veilig de puinhoopen van *Balbek* en *Palmyra* kon bezoeken, mits hij zich verbond, eene schatting van duizend piasters te betalen. Nog bestaat deze overeenkomst, en wordt door de *Arabieren* getrouw nagekomen, zoo men hun slechts voldoende bewijzen der bescherming van Lady STANHOPE kan geven.

Op den terugkeer van *Palmyra* was zij bijna door eenen vijandigen stam der *Arabieren* opgeligt. Bij tijds gaven de begeleiders haar kennis van dit plan; zij had hare redding echter alleen te danken aan eenen versnelden marsch in den nacht, en den spoed der paarden, die in vierentwintig uren eenen verbazenden weg door de woestijn aflegden. Zij bereikte *Damascus*, en bleef aldaar eenige maanden onder de bescherming van den *Turkschen* Pacha, aan welken de *Porte* haar op het nadrukkelijkst aanbevolen had.

Na een zwervend leven in verschillende deelen van het Oosten, zette zich Lady STANHOPE eindelijk neder in

eene bijna ontoegankelijke en onbewoonde plaats op een' der bergen van den *Libanon*, nabij *Saïde*, het oude *Sidon*. De Pacha van *Acre*, ABDALLAH, die voor haar eene groote achting en genegenheid koesterde, fchonk haar de bouwvallen van een klooster en het dorp *Dfchioun*, dat door *Druzen* bewoond wordt. Zij liet aldaar verfcheidene huizen bouwen en met eenen fterken muur omringen, niet ongelijk aan de *Duitfche* vestingen uit de Middeleeuwen. Zij leide er eenen kunftigen tuin in den *Turkfchen* fmaak aan, met fraaije kiosken, met beeldhouwwerk en arabesken, ftroomend water in marmeren bekkens, fonteinen, prieeltjes met wijngaardranken, en grotten, met oranje- en citroenboomen omgeven, verfierd. Hier woonde Lady STANHOPE vele jaren in Oosterfche weelde, omringd door een aantal *Europefche* en *Arabifche* tolken, vrouwen, zwarte flaven, en in vriendfchappelijke, ja zelfs ftaatkundige betrekkingen met de *Porte*, met ABDALLAH-Pacha, met den Emir Befchir, Vorst van den *Libanon*, en in het algemeen met alle *Arabifche* Sheiks in de woestijnen van *Syrië* en *Bagdad*. Weldra echter begon haar vermogen, door de verwaarloozing harer belangen gedurende hare afwezigheid, te verminderen, en zij zag zich welhaast tot 30 à 40,000 franken inkomften bepaald, welke evenwel in dit land voldoende zijn, om de onkosten te beftrijden, welke Lady STANHOPE nog verpligt is te maken.

Ondertusfchen ftierven of vertrokken alle die perfonen, welke haar uit *Europa* vergezeld hadden; de vriendfchap der *Arabieren* verkoelde meer en meer, en moest door gefchenken of misleiding onderhouden worden; de betrekkingen werden minder, en Lady ESTHER geraakte in die volftrekte afzondering, in welke ik haar aantrof.

Nu eerst bleek de heldhaftige vastheid van haar karakter, de fterkte van hare ziel geheel. Zij dacht aan geen terugkeeren; zij wierp geenen treurigen blik op de wereld en het voorledene terug; zij was niet ter nedergeflagen door hare eenzaamheid, door hare ongelukken, door den naderenden ouderdom, door het in vergetelheid zijn bij de levenden: zij bleef daar, waar zij nog is, zonder boeken, zonder nieuwspapieren, zonder brieven uit *Europa*, zonder vrienden, zelfs zonder aan haar perfoonlijk verknochte dienaren; alleen omringd door eenige Negerinnen, zwarte flavenkinderen en een zeker aantal *Arabifche* boeren, die voor haren tuin, voor hare paarden en voor hare veiligheid zorg dra-

gen. Men geloofc hier algemeen, en mijne ontmoeting met haar doet mij zulks ook denken, dat de grond van hare schier bovennatuurlijke sterkte van ziel en vastheid van besluit niet alleen ligt in haar karakter, maar ook in overspannene godsdienstige denkbeelden, in welke overdrevene *Europesche* begrippen met Oostersche voorstellingen en de geheimzinnigheden der sterrewigchelarij vereenigd zijn. Hoe dit zij, Lady STANHOPE is in het Oosten zeer beroemd, en een voorwerp van bewondering in *Europa*.

Mij zoo digt in hare nabijheid bevindende, wenschte ik vurig haar te zien. Haar smaak voor eenzaamheid en voor bespiegelingen had zoo vele schijnbare overeenkomst met mijne eigene beschouwingen, dat ik gaarne wilde onderzoeken, in welke punten wij elkander raakten. Maar het is voor eenen *Europeaan* ten uiterste moeijelijk, bij haar toegelaten te worden. Zij slaat elke bijeenkomst af met *Engelsche* reizigers, met vrouwen, ja zelfs met hare bloedverwanten. Ik koesterde dus weinig hoop, aan haar voorgesteld te zullen worden; ook bezat ik geenen brief van aanbeveling; doch daar ik wist, dat zij nog in eenige betrekking tot de *Arabieren* van *Mesopotamië* en *Palestina* stond, en dat eene aanbeveling van hare hand mij van veel gewigts bij deze volksstammen voor mijne toekomstige reizen konde zijn, zond ik eenen *Arabier*, met eenen brief van den volgenden inhoud, naar haar toe:

Mylady!

Reiziger even als gij, vreemdeling even als gij in het Oosten, kom ik, even als gij, slechts om het tooneel te bezoeken, dat deszelfs natuur, bouwvallen, en de werken van God, aanbieden. Ik zoude dien dag als een' der merkwaardigsten van mijne reizen beschouwen, op welken ik eene vrouw mogt leeren kennen, die zelve een der wonderen is van dat Oosten, hetwelk ik thans bezoek. Als gij genegen mogt zijn mij op te wachten, laat mij dan den dag weten, en of ik alléén moet, of in gezelschap van eenige vrienden mag komen, die even grooten prijs stellen als ik op de eer aan u voorgesteld te mogen worden. Het zij er verre af, dat dit verzoek u eenigzins zoude nopen, uit beleefdheid datgene toe te staan, wat met uwe gewoonte aan eene volstrekte afzondering niet mogt overeenkomen. Ik zelf, Mylady, ken de waarde der vrijheid en de genoegens der een-

zaamheid te zeer, om niet uw weigerend antwoord uit het regte oogpunt te beschouwen en te eerbiedigen.

Niet lang behoefde ik op antwoord te wachten: ten drie ure des namiddags kwam de stalmeester van Lady STANHOPE, die te gelijk haar geneesheer is, aan, met den last, mij naar *Dschioun*, het verblijf dezer buitengewone vrouw, te geleiden, en ten vier ure vertrokken wij. Ik werd vergezeld door Dr. LEONHARDI, den Heer DE PERCIVAL, eenen knecht en eenen wegwijzer; wij waren allen te paard. Eene halve mijl van *Berytus* kwamen wij aan een heerlijk bosch van pijnboomen, door Vorst FACARDIN op een voorgebergte geplant, van hetwelk men aan den eenen kant het uitzigt op de onstuimige *Syrische* zee, van den anderen op het heerlijke dal van den *Libanon* geniet; welk een bekoorlijk tafereel! waar de rijkdom van het plantenrijk in het Westen, de wijnstok, de vijgeboom, de moerbeziënboom, de *Italiaansche* populier zich met de palmboomen van het Oosten vereenigen, wier breede bladeren als vederbossen in het heldere azuur van het uitspansel prijken. Eenige schreden verder komt men in eene soort van woestijn van rood zand, dat in hooge, bewegende golven, als die der zee, opeengehoopt is. De wind, dien avond vrij sterk, sneed door deze golven van zand henen, deed dezelve krullen, en hoolde ze uit, even als de baren der zee. Dit tooneel was nieuw en treurig, als het voorkomen der wezenlijke en grenzenlooze woestijn, die ik weldra zoude doortrekken. Geen spoor van eenig bezield wezen was zigtbaar op de golvende zandvlakte: de bruisende baren aan den eenen kant, en de verlichte toppen des *Libanons* aan den anderen strekten ons tot wegwijzers. Weldra vonden wij eene soort van weg, met groote, puntige steenen bezaaid. Deze weg, die langs de zee tot *Egypte* loopt, bragt ons bij een vervallen huis, de puinhoop van een' ouden, versterkten toren, in hetwelk wij de donkere uren van den nacht op biezen matten en in onze mantels gewikkeld doorbragten. Zoodra de maan opkwam, stegen wij weder te paard. Het was een dier nachten, in welke de hemel met sterren is bezaaid, in welke de zuiverste helderheid der gindsche luchtgewesten, die wij hier beneden aanschouwen, heerscht, maar in welke ook de Natuur om ons heen in smartelijke stuiptrekkingen scheen te zuchten. Het treurig voorkomen der woestijn versterkte eenige mijlen lang dezen onaangenamen indruk. Met de sche-

mering hadden wij de fchoone, boschrijke hellingen en de groene dalen van den *Libanon* achter ons gelaten. Heuvels, vol met zwarte, witte en graauwe fteenen, overblijffels van aardbevingen, omringden ons rondom; aan den regter- en linkerkant ftuwde de zee, federt den morgen door eenen ftorm in beweging gebragt, hare zware, dreigende golven voort; door de fchaduw, die zij van zich wierpen, zagen wij ze reeds van verre naderen; weldra floegen zij tegen het ftrand, befproeiden ons met haar kokend fchuim, bevochtigden telkens de hoeven der paarden, ja dreigden bij wijlen ons weg te rukken. De maan, glansrijk als de zon in den winter, verlichtte met hare ftralen de zee genoegzaam, om ons hare woede te doen zien, maar verfpreidde geen lichts genoeg op onzen weg, om ons voor derzelver gevaren te hoeden. Weldra vermengde het licht van eenen brand op den top van een' der bergen des *Libanons* zich met de treurige witte morgennevels, en verfpreidde over het geheele tooneel een valsch, bleek fchijnfel, dat noch dag noch nacht is, en noch den glans van den eenen, noch de helderheid van den anderen heeft. Angstvolle uren voor het gezigt en voor de gedachte! Strijd van twee verfchillende krachten, wier treurig beeld wij zoo dikwerf in de Natuur aantreffen, en nog meerdere malen in ons eigen hart wedervinden!

Wij verlieten *Saïde*, het voormalige *Sidon*, des morgens ten zeven ure, toen de zon hare kracht reeds brandend deed gevoelen, en beklommen krijtachtige, kale heuvels, die zich van trap tot trap verhieven, en zoo naar de eenzame plaats voerden, welke onze oogen nog te vergeefs zochten. Elke heuvel, dien wij beftegen, toonde ons telkens een' nog hoogeren, dien wij of omtrekken of beklimmen moesten; de bergen volgden elkander in rijen op, als de fchakels van een' ketting, terwijl zij in de tusfchenruimten diepe kloven vormden, zonder water, en met graauwe rotsbrokken bezaaid. Deze bergen zijn van alle groeikracht, van alle vruchtbare aarde verftoken; zij zijn geraamten van hoogten, federt eeuwen door wind en water als 't ware uitgeteerd. Ik dacht niet, daar de woonplaats eener vrouw te vinden, die de wereld had gezien, wie de keus van woonplaats op den ganfchen aardbodem vrijftond! Van deze rotfen af ontdekte mijn blik eindelijk een breed, diep dal, van alle kanten door aanzienlijke, even onvruchtbare bergen ingefloten. In het midden van dit dal verhief zich de berg *Dfchioun*

uit kringvormige rotsen, die met hunne toppen te zamen stieten en eene vlakte van ongeveer 600 voeten breed vormden, welke door een welig groen was versierd. Een witte muur, aan wiens eene zijde een kiosk stootte, omringde deze vlakte. Dit was de woonplaats van Lady ESTHER STANHOPE. Des middags bereikten wij dezelve. Het huis is noch naar de *Europesche*, noch naar Oostersche wijze gebouwd; het is eene ongeregelde, zonderlinge vereeniging van tien of twaalf huisjes, die ieder slechts eene of twee kamers zonder vensters bevatten, en door kleine binnenplaatsen of tuintjes van elkander zijn gescheiden; een gezigt, dat mij terstond de armoedige kloosters herinnerde, die men in *Italië* en *Spanje* op de hooge bergen aantreft, en het eigendom der bedelmonniken zijn.

Volgens hare gewoonte, was Lady STANHOPE vóór drie of vier ure des namiddags niet te spreken; men bragt ons dus in eene soort van cel zonder licht en zonder noemenswaardig huisraad. Een ontbijt werd ons voorgezet, en wij wierpen ons op een divan neder, om op het ontwaken der onzigtbare heldin van dit romaneske rotsdal te wachten. Ik sliep in. Ten drie ure werd ik gewekt, met het berigt, dat zij mij opwachtte. Ik ging door een' voorhof, eenen tuin, een kiosk met jasmijnen omgeven, daarop door een paar duistere galerijen, en werd vervolgens door een Negerkind van zes of acht jaren in het vertrek van Lady ESTHER binnengeleid. De groote donkerheid, die hier heerschte, liet mij in het eerst naauwelijks toe, de edele, ernstige en verhevene trekken der witte gedaante te onderscheiden, die zich in een Oostersch gewaad van den divan verhief en mij de hand reikte. Lady ESTHER schijnt ongeveer vijftig jaren oud te zijn; hare trekken zijn van dien aard, dat zij door geene jaren merkbaar veranderen. De frischheid, de kleur, de bevalligheid gaan met de jeugd verloren; maar zoo de schoonheid in den vorm zelven ligt, in de zuiverheid der gelaatstrekken, in de waardigheid van het gelaat eens mans of eener vrouwe, dan verandert de schoonheid wel met de levenstijdperken, doch vergaat nooit geheel. Zoo is de schoonheid van Lady STANHOPE. Zij droeg een' witten tulband en over het voorhoofd een purperen lint, dat aan weerskanten tot op de schouders nederhing. Een lange, gele shawl uit *Cashmire*, een *Turksch* gewaad van witte zijde met losse mouwen omhulden hare gedaante, en alleen door

eene opening van het eerste kleed zag men op de borst een tweede kleed van *Perzische* stof, dat aan den hals met een gesp van paarlen was vastgemaakt. *Turksche* schoenen van geel marokijn, met zijde gestikt, voltooiden dit schoon Oostersch kostuum, dat zij met de bevallige losheid van iemand droeg, die sedert hare kindschheid geen ander had gedragen.

Gij zijt wel verre gekomen, sprak zij, om eene kluizenares te zien; wees welkom! Ik ontving weinig vreemden, naauwelijks een of twee in een jaar; maar uw brief geviel mij, en ik wenschte nader kennis te maken met iemand, die, even als ik, God, de Natuur en de eenzaamheid bemint. Een zeker gevoel zeide mij bovendien, dat onze gesternten vrienden waren, en dat wij in elkander wederzijds behagen zouden scheppen. Met genoegen merk ik, door mijn voorgevoel niet bedrogen te zijn: uwe gelaatstrekken, die ik thans zie, ja zelfs uw gang in de voorzaal hebben mij reeds genoeg met u bekend gemaakt, zoodat mij de wensch niet berouwt, u te zien. Laat ons nederzitten en praten; wij zijn reeds vrienden.

Hoe, Mylady! hernam ik, vereert gij zoo spoedig iemand met den naam van vriend, wiens naam, ja wiens bestaan u voorzeker onbekend is?

Het is waar, hervatte zij, ik ben even min bekend met de plaats, die gij in de maatschappij bekleedt, als wat gij gedurende uwen levensloop hebt gedaan; maar ik weet, wat gij voor God zijt. Houd mij niet voor eene zottin, zoo als mij de wereld dikwijls noemt. Het is eene behoefte voor mij, geheel openhartig met u te spreken. Er is eene wetenschap, nu in *Europa* verloren geraakt; eene wetenschap, die in het Oosten niet alleen oorspronkelijk is, maar hier ook nooit geheel is verwaarloosd en er nog bestaat. Ik bezit dezelve. Ik versta het schrift der sterren, en lees daarin: wij allen zijn kinderen van een dier hemelsche lichten, die bij onze geboorte tegenwoordig zijn, en wier gunstige of ongunstige invloed in onze oogen, op ons voorhoofd, in onze gelaatstrekken, in de lijnen van onze hand, in den vorm van onzen voet, in onze bewegingen en in onzen gang geschreven staat. Sedert weinige minuten zie ik u slechts, en toch ken ik u reeds, alsof wij eene eeuw te zamen hadden doorgebragt. Wilt gij, dat ik u aan uzelven leere kennen? Wilt gij, dat ik u uwe lotgevallen voorspelle?

Doe dit niet, Mylady! antwoordde ik glimlagchend. Ik

ontken niet, hetgeen ik niet weet; gaarne ſtem ik toe, dat in de zigtbare en onzigtbare wereld, in welke alles zich aaneenſchakelt, alles zich vereenigt, wezens van minderen rang, zoo als wij menſchen, onder den invloed van hoogere wezens, zoo als ſterren of engelen, kunnen ſtaan: doch uwe openbaring heb ik niet noodig, om mij mijne gebrekkigheid, mijne broosheid, mijne ellende te doen inzien. Wat de geheimen van mijn toekomſtig lot aangaat, ik zoude vreezen, de Godheid, die dezelve voor mij gefluijerd houdt, te beleedigen, zoo ik dezelve van een geſchapen wezen verlangde te vernemen. Wat de toekomst betreft, ik geloof aan God, aan vrijheid en aan deugd.

Geloof, wat u goeddunkt, was haar antwoord; ik voor mij zie ten duidelijkſte, dat gij onder den invloed van drie gelukkige, magtige en goede ſterren zijt geboren, die u met gelijke eigenſchappen hebben begiftigd, en u naar een doel geleiden, dat ik u, des begeerende, nog heden zoude kunnen openbaren. God heeft u herwaarts gevoerd, om uwe ziel te verlichten. Gij zijt een dier mannen, die het goede ernſtig willen en verlangen; een der werktuigen in Gods hand voor de wonderen, die Hij weldra onder de menſchen zal werken. Gelooft gij, dat de heerſchappij van den Mesſias reeds is gekomen?

Ik ben een geboren Christen; ziedaar mijn antwoord!

Een Christen? hernam zij op eenigzins weemoedigen toon; ook ik ben eene Christin; maar heeft niet Hij zelf, dien gij CHRISTUS noemt, gezegd: Ik ſpreek nog tot u in gelijkenisſen; maar Hij, die na mij zal komen, zal tot u ſpreken in geest en waarheid? Welaan, dezen verwachten wij. Die is de Mesſias, die nog niet is gekomen, die niet verre meer is, dien wij met onze oogen zullen aanſchouwen, tot wiens ontvangst alles op aarde wordt voorbereid. Wat antwoordt gij daarop? Hoe zult gij de woorden van den Evangelist zelven, die ik heb aangehaald, loochenen, of op Hem toepasſen? Welke zijn uwe gronden voor het geloof aan CHRISTUS?

Sta mij toe, Mylady, hernam ik, mij niet met u in zulk een onderzoek te begeven: ik doe het met mijzelven niet. Er zijn twee bronnen van kennis voor den mensch; de eene door middel van het verſtand, dat van onderzoek afhangt en aan twijfel is onderworpen, ja dikwijls tot dwaling en verkeerdheden voert; de andere is die, welke het hart verlicht

en nooit bedriegt; want deze bron is tegelijk waarheid en overtuiging, en voor ons, arme ſtervelingen, is waarheid ſlechts overtuiging. God alleen bezit de waarheid op eene andere wijze, als waarheid zelve; wij hebben haar ſlechts als geloof. Ik geloof aan CHRISTUS, wijl Hij op aarde de heiligſte, vruchtbaarſte en meest Goddelijke leer heeft verkondigd, die ooit menſchelijk verſtand heeft beſtraald. Eene zoo Goddelijke leer kan niet de vrucht van bedrog en leugen zijn. CHRISTUS heeft dezelve zoo voorgedragen als het verſtand ons haar doet erkennen. Men kent de leermeesters aan hunne zedekunde, even als den boom aan de vruchten: de vruchten des Christendoms, niet zoo zeer de reeds gevallene als de toekomſtige, zijn eeuwig, volmaakt, Goddelijk; daarom is de leer zelve Goddelijk, daarom derzelver Stichter ook een Goddelijk woord, zoo als Hij zelf heeft verklaard. Daarom ben ik Christen; dit is mijne godsdienſtige overtuiging; met anderen laat ik mij in geen onderzoek in: men kan den mensch niets bewijzen, dan hetgeen hij reeds gelooft.

Maar, merkte zij aan, vindt gij dan de wereld in maatſchappelijke, ſtaatkundige en godsdienſtige opzigten goed geregeld? Bemerkt gij niet de door de ganſche wereld gevoelde noodzakelijkheid, de behoefte aan eenen Verlosſer, eenen Mesſias, dien wij verwachten en reeds in onze wenſchen zien?

O! wat dat aangaat, hernam ik, dat is eene andere vraag. Niemand zucht meer, dan ik, over het algemeene lijden der natuur, der menſchen, der maatſchappij. Niemand erkent meer de grove misbruiken in de maatſchappij, in het ſtaatsbeſtuur, in de Godsdienst. Niemand wenscht en hoopt meer eenen herſteller van deze ondragelijke rampen der menschheid; en niemand is vaster dan ik overtuigd, dat deze herſteller alleen van Goddelijken oorſprong zijn kan. Zoo gij *dit* met den naam van Mesſias-verwachten beſtempelt, dan verwacht ik Hem evenzeer als gij, en ik verlang even vurig als gij naar zijne ſpoedige verſchijning. Even als gij, en meer nog misſchien, zie ik alle kenteekens eener omwenteling, en ſpoedig daarop volgende, buitengewone vernieuwing, in het geſchokte geloof van den mensch, in de verwarring zijner denkbeelden, in de leer van zijn hart, in het bederf van den maatſchappelijken toeſtand, in de herhaalde omverwerping der ſtaatsinrigtingen. Ik geloof, dat God juist

in dat oogenblik tusfchenbeiden treedt, als alle menfchelijk vermogen is uitgeput, en de mensch zelf zijne hulpeloosheid moet erkennen. Zoo ver is de wereld gekomen. Daarom geloof ook ik aan eenen weldra verfchijnenden Mesfias onzer eeuw; maar in dien Mesfias zie ik niet CHRISTUS, dewijl deze ons niet meer wijsheid, deugd en waarheid kan mededeelen dan Hij reeds gedaan heeft; ik zie in denzelven juist diengenen, wiens komst door CHRISTUS voorfpeld is; het is die Heilige Geest, die altoos werkt, altoos den mensch bijftaat, die er toe geroepen is, hem, naar mate van tijdsomftandigheden en behoefte, datgene te openbaren, wat hij noodig heeft te weten en te doen. Of nu deze Heilige Geest in een' mensch, in eene leer, in eene handeling of in een denkbeeld verwezenlijkt wordt, doet weinig ter zake. Gij ziet dus, dat wij elkander kunnen verftaan, en dat onze gefternten niet zoo verre uiteenloopen, als gij misfchien uit dit onderhoud meent te moeten befluiten.

Zij glimlachte; hare oogen, die een' eenigzins verftoorden blik hadden geworpen, terwijl ik mijn Christelijk Rationalisme openbaarde, fchitterden nu van eene innige verteedering en met een' bijna hemelfchen glans.

Geloof, wat gij verkiest, zeide zij; gij zijt evenwel een dier mannen, die ik verwachtte, die de Godheid mij zendt, om een groot aandeel aan het door mij voorbereide werk te hebben. Weldra zult gij naar *Europa* terugkeeren; *Europa* heeft geëindigd; *Frankrijk* alleen heeft nog eenen grooten last te volvoeren; gij zult daaraan deel nemen; ik weet nog niet hoe, maar ik kan het u dezen avond zeggen, als gij het verlangt, wanneer ik eerst uw gefternte heb geraadpleegd. Ik weet nog niet de namen van hen allen, doch zie er nu meer dan drie, vier, misfchien vijf, wie weet hoeveel nog meer! Een hunner is buiten twijfel MERCURIUS, de fchenker van duidelijkheid in denkbeelden en juiste uitdrukking in woorden. Gij moet Dichter zijn; men leest het in uwe oogen en op uw voorhoofd; wat verder ftaat gij onder den invloed van geheel verfchillende, bijna tegenftrijdige gefternten; het is een invloed van werkzaamheid en handeling; — ook herken ik de zon, zeide zij plotfeling, in de houding van uw hoofd, en in de wijze, waarop gij het naar uwen linker fchouder brengt. Dank daarvoor God! Weinigen zijn onder meer dan één gefternte geboren; weinigen hebben gelukkige fterren; nog minderen,

wier anders gelukkig gesternte niet door den ongunstigen invloed van een vijandig sterrenbeeld wordt vernietigd. Gij ondertusschen hebt meerdere sterren, en allen zijn in volkomene overeenstemming, om u te dienen, en allen helpen elkander onderling tot uw geluk. Hoe heet gij? (Ik zeide haar mijnen naam.) — Ik heb dien naam nooit gehoord, voegde zij op den toon der waarheid daarbij.

Zie, Mylady, wat de roem is! Eenige gedichten heb ik in mijn leven gemaakt, die mijnen naam duizende malen door de geheele geletterde wereld hebben doen klinken; maar die klank was te zwak, om over uwe zee, door uw gebergte te dringen: hier ben ik geheel onbekend; een naam, die nooit is uitgesproken. Des te meer streelt mij de door u betoonde welwillendheid. Dit heb ik alleen aan u en aan mijzelven te danken.

Ja, zeide zij, Dichter of niet, ik schat u hoog en hoop op u; wij zullen elkander wederzien, houd u des verzekerd; gij keert naar het Westen terug, maar gij zult niet dralen naar het Oosten weder te keeren; het is uw vaderland.

Ten minste, hervatte ik, het vaderland van mijn dichterlijk gevoel.

Lach niet, was haar antwoord; het is uw wezenlijk vaderland, het land uwer vaderen; ik weet het zeker; zie maar naar uwen voet!

Ik zie niets aan denzelven, zeide ik, dan het stof der zandpaden, over hetwelk ik mij in eene *Europesche* zaal zoude schamen.

Dat is niets, merkte zij aan; beschouw uwen voet! (Ik had op denzelven nog geen acht geslagen.) Ziet gij, uw voet is zeer sterk gebogen; tusschen den hiel en de teenen is, bij het staan op den grond, eene genoegzame tusschenruimte, om het water onder uwen voet te laten doorloopen, zonder u te bevochtigen. Dat is de voet van den *Arabier*, de voet van het Oosten. Gij zijt een zoon dezer landstreek; de dagen naderen, op welke ieder naar het land zijner vaderen terugkeert. Wij zullen elkander wederzien.

Een zwarte slaaf trad thans binnen, wierp zich voor haar neder, met het voorhoofd op het tapijt en de handen over het hoofd, en sprak eenige *Arabische* woorden.

Ga, zeide zij tegen mij; er is voor u een middagmaal gereedgemaakt: eet spoedig, en kom ras terug. Ik wil mij intusschen met u bezig houden, en mijne verwarde denk-

beelden over uwen perfoon en uw toekomftig lot nader onderzoeken. Ik zelve eet nooit met iemand zamen en leef zeer matig; brood en vruchten zijn voor mij voldoende; ik mag dus eenen gast niet tot het opvolgen van mijne leefwijze verpligten.

Men bragt mij in een prieeltje van jasmijn en rozen. Er was voor den Heer DE PERCIVAL en voor mij aangeregt. Spoedig aten wij; doch zij konde niet tot het einde van onzen maaltijd wachten, en zond Dr. LEONHARDI, om te zeggen, dat zij mij verwachtte. Ik fpoedde mij naar haar, en vond haar bezig met het rooken eener lange, Oosterfche pijp; ook mij werd eene aangeboden. Het was niet meer vreemd voor mij, de bevalligfte en fchoonfte Oosterfche dames te zien rooken. Niets aanftootelijks vond ik meer in deze losfe, bevallige houding, noch in den welriekenden rook, die in ligte wolken uit de lippen eener fchoone vrouw opfteeg, en het gefprek afbrak, zonder het te laten verkoelen. Op deze wijze fpraken wij lang en voortdurend over het geliefkoosde onderwerp dezer buitengewone vrouw, die mij geheel aan de vermaarde tooveresfen der oudheid herinnerde. Het kwam mij voor, dat de godsdienstbegrippen van Lady ESTHER eene opzettelijke, doch tevens verwarde vermenging der verfchillende eerdienften waren, in het midden van welke zij zich veroordeeld heeft te wonen: geheimzinnig, als de *Druzen*, wier verborgenheden zij alleen misfchien op de ganfche aarde kent; berustende in de bepalingen van het Noodlot, even als de *Muzelman;* den Mesfias verwachtende, als de *Jood;* terwijl zij met den *Christen* de aanbidding van JEZUS en de uitoefening zijner weldadige zedekundige voorfchriften deelt; — men voege bij dit alles nog de grillige voorftellingen en overfpannene droomen eener Oosterfche verbeeldingskracht, door de eenzaamheid, door het peinzen, en misfchien door eenige verklaringen van *Arabifche* fterrewigchelaars ontvlamd, en men zal zich een denkbeeld van dit verheven en zonderling geheel kunnen maken. Gemakkelijker is het, hetzelve voor zinneloos te verklaren, dan uiteen te zetten en te bevatten. Neen, deze vrouw is geene zinnelooze: de heldere, open oogopflag verraadt geen enkel teeken van zinneloosheid, die anders in de oogen zoo merkbaar is: de zinneloosheid in het fpreken, door welke de zamenhang telkens door de zonderlingfte, wildfte en onnatuurlijkfte afwijkingen en fprongen wordt verbroken, is

niet zigtbaar in het verheven, geheimzinnig, maar zich gelijkblijvend en krachtig onderhoud van Lady ESTHER. Als ik mijn gevoelen duidelijk moet zeggen, dan zoude ik het eerder er voor houden, dat het eene vrijwillig aangenomene zinneloosheid is, waarvan zij zelve zich bewust is, en die zij op goede gronden als zoodanig laat voorkomen. De groote bewondering, die haar geest heeft voortgebragt en nog voortbrengt bij de *Arabische* stammen op het gebergte, bewijst duidelijk, dat deze gewaande zinneloosheid slechts een middel is. Voor de bewoners dezer landstreek van wonderen, rotsen en woestijnen, wier verbeelding levendig, maar ook duister en omwolkt is, even als de gezigteinder hunner zandvlakten en zeeën, is het woord van MAHOMED of van Lady STANHOPE noodig. Men moet met sterren omgaan, voorspellingen doen, wonderen verrigten, in de toekomst zien. Lady STANHOPE heeft dit begrepen, eerst door den scherpen blik harer wezenlijk buitengewone bevatting; naderhand is zij misschien, even als meerdere hooggestemde geesten, daarmede geëindigd, zichzelve van het spoor te leiden, en de eerste aanhangster van de geloofsbelijdenis te worden, die zij voor anderen had uitgedacht.

Dit is de indruk, door deze vrouw op mij voortgebragt. Men kan haar niet met een woord beoordeelen: zij is een standbeeld van grooten omvang, en kan slechts van haar standpunt beoordeeld worden. Het zoude mij niet verbazen, zoo een gedeelte der bestemming, welke zij zich voorspelt, werd verwezenlijkt, namelijk een koningrijk in *Arabië* en een troon te *Jeruzalem*. De geringste staatkundige beweging in het Oosten, waar zij woont, zoude haar daartoe kunnen verheffen.

In één opzigt, zeide ik tegen haar, heb ik uw genie slechts te berispen; namelijk, dat gij niet genoeg partij van de gebeurtenissen hebt getrokken, en uwe fortuin niet tot die hoogte hebt opgevoerd, waartoe gij haar kondet brengen.

Gij spreekt, hervatte zij, als iemand, die nog te veel aan den menschelijken wil en niet genoeg aan de onwederstaanbare kracht des Noodlots gelooft. Mijne kracht ligt daarin; ik roep het niet: ik word bejaard; mijn vermogen is zeer verminderd; ik ben alleen en aan mijzelve overgelaten op deze barre rotsen, de buit van den eersten stoutmoedigen, die mijne deur met geweld openbreekt, omringd door een aantal trouwelooze bedienden en ondankbare sla-

ven, die mij dagelijks iets ontrooven en zelfs mijn leven bedreigen. Nog onlangs had ik mijne redding alleen aan dezen dolk te danken, dien ik genoodzaakt werd te gebruiken, om mij tegen een' der zwarte flaven te verdedigen, die ik zelve heb opgevoed. Onder alle deze bekommeringen ben ik toch gelukkig; ik ftel er alleen het heilige woord des *Muzelmans* tegenover: *Allah kerim* (het is Gods wil), en wacht met gelatenheid de toekomst af, van welke ik met u heb gefproken, en waarvan ik u zoo gaarne dezelfde zekerheid wenschte te geven.

Na verfcheidene pijpen gerookt en koppen koffij gedronken te hebben, welke zwarte flaven ieder kwartieruurs bragten, zeide zij: Kom, ik wil u in het heiligdom brengen, waarin geen ongewijde mag treden, in mijnen tuin!

Wij daalden nu eenige trappen af, en ik ging met haar vol verrukking door een' der fchoonfte *Turkfche* tuinen, die ik ooit in het Oosten had gezien. Donkere paden van wijngaarden, wier kronkelende ranken de fchitterende trosfen van het beloofde land droegen; kiosken, in welke het beeldhouwwerk met jasmijn en klimop en dergelijke planten was doorvlochten; waterkommen, waarin het, met veel kunst, meer dan een uur ver aangebragte water murmelde en in marmeren fonteinen fprong; lanen, uit alle vruchtboomen van *Europa* en van dit fchoone klimaat aangelegd; groene grasperken, met bloembedden als bezaaid, en perken met marmeren bakken, waarin mij geheel vreemde bloemen prijkten, — zoodanig was de aanleg van dezen tuin. Van tijd tot tijd rustten wij in de verfchillende kiosken, die denzelven verfieren, en geen oogenblik liet Lady ESTHER den geheimzinnigen toon en de zaak, waarover zij des morgens had gefproken, in hare onuitgeputte ftof tot onderhoud varen.

Daar de Voorzienigheid, zeide zij eindelijk, u herwaarts heeft gevoerd, en eene zoo opmerkelijke overeenkomst tusfchen onze gefternten mij toeftaat u toe te vertrouwen, wat ik voor zoo vele ongewijden moet verbergen, zoo kom dan hier, en ik zal u een wonder der natuur toonen, welks beftemming alleen ik en mijne leerlingen kennen; de voorfpellingen in het Oosten hebben het federt eeuwen verkondigd, en gij zelf zult oordeelen, of die voorfpellingen bewaarheid zijn. — Zij opende een poortje, dat naar eene kleine binnen-

plaats voerde, en nu zag ik twee heerlijke *Arabische* merriën van het eerste ras en bijzonder volmaakt van bouw.

Nader, zeide zij, en neem deze bruine merrie in oogenschouw. Heeft niet de natuur alles in haar vervuld, wat van de merrie geschreven staat, die den Messias zal dragen, — dat zij, namelijk, gezadeld zal geboren worden?

Ik zag wezenlijk op dit schoone dier eene speling der natuur, zeldzaam genoeg, om daardoor bij deze half woeste volken op de verbeelding te kunnen werken. In plaats van de gewone buiging der ruggegraat, had dit paard eene zoo breede en diepe holte, en die zoo volkomen de gedaante van een *Turksch* zadel had, dat men wezenlijk konde zeggen: deze merrie is gezadeld geboren. Het dier schijnt gewoon aan de bewondering en den eerbied, haar door Lady STANHOPE en hare bedienden bewezen. Nooit heeft haar iemand bestegen, en twee *Arabische* stalknechten verplegen en bewaken haar altoos, zonder haar uit het oog te verliezen. Eene andere, witte merrie, naar mijn gevoelen nog veel schooner, deelt met de eerste den eerbied en de zorg van Lady STANHOPE: ook deze is door niemand bereden. Lady ESTHER zeide het mij niet, doch liet mij raden, dat de bestemming dezer merrie, schoon niet zoo heilig als die der bruine, toch ook gewigtig en geheimenisvol was: ik meende te begrijpen, dat Lady STANHOPE haar bewaarde, om op dien dag te berijden, als zij, aan de zijde van den Messias, haren intogt in het nieuwveroverde *Jeruzalem* zal houden. Nadat zij beide dieren een tijdlang op een grasveld even buiten den muur had laten omvoeren, en ik hunne bevalligheid en vlugheid genoegzaam bewonderd had, keerden wij terug, en ik vernieuwde mijnen wensch bij Lady ESTHER, om mij toe te staan, haar den Heer DE PERCIVAL, mijnen vriend en reisgezel, voor te stellen, die reeds sedert den morgen vergeefs op deze gunst, waarmede zij zoo karig is, had gewacht. Eindelijk stemde zij toe, en wij keerden alle drie naar de reeds vermelde kleine zaal terug, om den avond daar door te brengen. Koffij en pijpen kwamen weder ten voorschijn met Oostersche kwistigheid; de zaal werd alras met zulke wolken rooks opgevuld, dat de gedaante van Lady ESTHER ons als in eenen tooverdamp gehuld scheen. Zij sprak met denzelfden nadruk, met dezelfde bevalligheid, met denzelfden rijkdom aan woorden,

doch veel minder over bovennatuurlijke dingen, maar over zaken, die voor haar minder heilig waren dan die, welke zij des morgens met mij alleen had behandeld. Wij gingen nu tot onderwerpen van minder gewigt over. Ik schertste met de waarzegsterskunst, waardoor zij iemand bij den eersten blik en door het onderzoek van zijn gesternte konde leeren kennen, en zette tevens hare wijsheid op de proef, door iets aangaande twee of drie mijner vrienden te vragen, die haar vóór vijftien jaren bezocht hadden. Haar volkomen juist oordeel over twee hunner trof mij: zij zette onder anderen het karakter van den eenen, dien ik bijzonder goed kende, met bewonderingwaardige scherpzinnigheid uiteen; een karakter, moeijelijk om dadelijk te doorgronden, groot, doch onder den schijn der eenvoudigste en verleidelijkste goedaardigheid verborgen. Hetgeen mij het meest verbaasde, en het stalen geheugen dezer vrouw deed bewonderen, was, dat deze reiziger slechts twee uren bij haar had doorgebragt, en dat nu reeds omtrent zestien jaren sedert dat bezoek waren vervlogen. De eenzaamheid verhoogt en versterkt alle krachten der ziel: de Profeten, Heiligen, groote mannen en dichters hebben dit wel begrepen; daarom zoeken zij de woestijnen en eenzame plaatsen, waar geen mensch hen bejegent, zoo gaarne op.

Zoo verstreek de nacht, terwijl Lady STANHOPE over alle onderwerpen, die door het uiten van een woord in eenig gesprek dikwerf worden aangeroerd, met losheid en onopgesmuktheid sprak. Haar inzigt in dezelve was juist: te groote spanning en eenzaamheid alleen hebben haar gevoel te zeer overdreven.

Ons afscheid was van mijnen kant met opregte spijt, van haren kant met innemende hartelijkheid. Geen vaarwel, zeide zij; wij zullen elkander nog dikwerf op deze reis zien, en nog meermalen op andere, die gij nog niet voorgenomen hebt. Rust nu, en denk, dat gij eene vriendin in de woestijnen van den *Libanon* achterlaat. — Zij reikte mij de hand; ik legde de mijne, op *Arabische* wijze, op mijn hart, en wij vertrokken.

FRANSCH BONMOT.

Bij eene der jongste zittingen van het Hof der Pairs (over het dusgenaamde Monsterproces) was de Heer GIROD DE

L'AIN aan het woord; maar, het gedruisch van een intusschen gevoerd luid gesprek hem telkens belettende voort te gaan, riep hij eindelijk uit: „ Mijne Heeren! gij zult mij noodzaken een uur langer te spreken." — „ Mijn Heer de Procureur!" verhief zich eene stem, „ dat is het *maximum* der straf!"

HET BLINDE KIND.

(Eene proef van voorschrift, in druk, ten behoeve van blinde Kinderen in *Noord-Amerika.*)

De vogel in zijn kleine cel
Verheugt zich in zijn lot;
Hij klapwiekt vrolijk, fluit zoo schel,
Al klemt hem 't tralieslot;
Hij huppelt altijd heen en weêr,
Tot aan zijn stervensuur,
En valt de laatste vale veêr,
Dan zingt hij nog met vuur.
Zoo leef ik in den duist'ren nacht,
Maar toch van harte blijd;
Het leven wordt mij ligt en zacht,
Van zorg en smart bevrijd.
De vogel zit wel naauw bewaard;
Hij stijgt niet in de lucht,
Of dartelt door een' rozengaard,
In onbedwongen vlugt;
Hij fluit zijn held're toonen niet,
Waar 't maanlicht buiten schijnt,
Of zingt aan d' oever van een' vliet,
Tot dat de nachttoorts kwijnt;
Maar toch — hij zingt ook in zijn cel
Zoo luid als in den beemd;
Hij voelt zich daar zoo goed en wel —
De vrijheid werd hem vreemd! —
Al ziet mijn oog geen licht, geen dag,
'k Ben even zoo gezind;
En hoor ik ook het droef beklag:
„ Die arme knaap is blind!"
Toch zing ik vrolijk op mijn beurt,
En dartel wel te moê.
Waartoe geklaagd, geweend, getreurd?
Ook mij stroomt vreugde toe.

Ik zag geen hemel en geen zee,
Geen groene en bloeijende aard';
Maar 'k huppel even vrolijk meê;
Ook mij is 't leven waard.
Beklaagt niet, vrienden, wijd en zijd,
Het arme blinde kind;
'k Ben waarlijk dikwerf regt verblijd,
En juist als gij gezind.
'k Heb ouders — o! die koest'ren mij;
Ik ken hun ſtem zoo goed,
En, ver verwijderd of nabij,
Die melodij is zoet!
Want is er zon of ſter zoo ſchoon,
Als de ouderlijke ſtem —
Die zachte, teed're en lieve toon
Van haar en ook van hem?
Ik zag mijn vaders aanzigt nooit;
Maar leg ik ſoms mijn hand
Op 't voorhoofd, rimp'lig zaamgeplooid,
Dan zegt mijn klein verſtand:
Ach! zeker is de wereld boos,
Die zoo veel rimpels groeft;
Er zijn ook doornen aan die roos!
En wordt mijn ziel bedroefd,
Dan zet hij me op zijn knieën neêr,
En wiegt zijn dierbaar kind;
Hij minde mij wel niet zóó teêr,
Waar' de arme knaap niet blind.
'k Zag nooit mijn moeders lieven lach;
Maar wat zij ſpreekt en zegt,
Gelukkig dat ik 't hooren mag;
O, dat verſta ik regt!
Zij treurt niet, neen! — maar ſomtijds woelt
Een traan in 't vochtig oog;
Dat *zag* ik nooit — maar 'k heb 't gevoeld,
Als 't leed haar ziel bewoog;
Dan kus ik haar zoo innig teêr;
Ik voel, wat haar ontbreekt —
Wat wil, wat wensch ik dan nog meer?
Ik *hoor* toch, wat zij ſpreekt!
Mijn broeders, zusters zijn zoo goed;
Zij dulden me in hunn' kring;
Daar ſpeel ik altijd welgemoed,

En dartel, huppel, ſpring;
Zoodra ik roep, is elk gereed,
En leidt mij bij de hand;
Want ieder ziet en ieder weet,
Wat mij het meest ontſpant.
Maar ach! dan breekt de ſchooltijd aan;
't Wordt t'huis zoo ſtil en naar;
O! kon ik met hen medegaan —
Hoe gaarne was ik daar!
Al zag ik nimmer dag noch licht,
Geen hemel, zee of aard' —
Een boek, een blad, een klein gedicht,
Dat is mij alles waard!
Maar nu! — ik lees en ſchrijf — Goddank!
Wat heil voor 't blinde kind,
Dat nu in teeken, vorm en klank
Een nieuwe wereld vindt!
En dan — muzijk! — is iets zoo ſchoon
Voor 't oog, dat alles ziet,
Als voor het oor die zuiv're toon,
Mijn trooster in 't verdriet?
Ben ik dan, als die vogel daar,
Gekerkerd in zijn cel,
Mij valt des levens last niet zwaar;
Het is mij goed en wèl.
Komt, vrienden! hoort mijn' kleinen zang;
De blinde knaap is blijd;
Zoo zing' hij 't lied, zijn leven lang,
Der dankbaarheid gewijd!

(Vrij gevolgd naar het *Engelsch* van PARK BENJAMIN van *Boston*, *Noord-Amerika.*)

LUBLINK WEDDIK.
Julij 1835.

BLADVULLINGEN.

SALOMO'S WIJSHEID.

De wijsheid van dien Vorst, voorwaar,
Blijkt allen duidelijk en klaar,
Daar hij met zevenhonderd vrouwen
Ordentelijk wist huis te houên.
Hoe menig wijs en deftig man,
Die ééne niet regeren kan!

HET VIOOLTJE.

Eenvoudig van gewaad, en ftal, en kleur, en lof,
En vrij van eerzucht, fchuil ik onder 't groen der weiden;
Maar, mogt ik op uw borst, o fchoone! mij vermeiden,
Het nedrigst bloempje werd het fierfte van den hof.

RECENSIE.

De al te geftrenge komt gemeenlijk van een' vijand,
En de al te zachte van een' vriend, geloof mij vrij;
Alleen de onzijdige loopt aan geen' laffen leiband,
Maar kent zich zuiver, zoo van haat als vleijerij.

GOEDKOOPE KLEEDING.

Wat kost aan Pronker wel zijn kleeding in het jaar? —
Geen fpeld! Vraag 't aan zijn' fnijder maar.

GEMAKKELIJKE DEUGD.

Goed wonen, goed eten, goed drinken, goed geld;
De deugd des bezitters dient naauwlijks vermeld.

DIEPE ROUW.

De rijke V. liet aan zijne erven
Slechts luttel na, toen hij ontfliep.
Zij zijn ontroostbaar. Treurt, bij 't fterven
Des ooms, dáárom ook neef zoo diep?

KOSTER EN BILDERDIJK. (*)

Toen 't feest van Koster — neen! der Drukkunst — werd gevierd,
Hoe heeft toen Bilderdijk's getrouwe fchaar getierd!
„ Men pleegde Afgoderij, waarom Gods volk moest huilen....."
Thans — veilt men Bilderdijk's onfterfelijke muilen!

(*) In Julij ll. werd te *Haarlem*, op eene openbare verkooping, onder de rubriek van *Rariteiten* (!), geveild een nommer, in den Catalogus aldus omfchreven: „ No. 82. Een paar Schoenen, zijnde de laatfte, welke „ door den onfterfelijken BILDERDIJK gedragen zijn." (Eigenlijk een paar halffletene floffen of kamermuilen van zwart laken, met koordjes of bandjes op den voet.)

MENGELWERK.

IETS OVER K. A. RÜTENICK'S GELOOFSLEER. (*)

Waarde Vriend!

..... Gij vraagt mij in uwen laatsten, of ik het werk van RÜTENICK reeds gelezen heb, en zoo ja, wat ik over hetzelve denk. Gelezen heb ik het; want het systema, dat hij voorstelt en ontwikkelt, maakt in de theologische wereld te veel naam en opgang, dan dat iemand, die met den gang der wetenschap bekend wil blijven, het zou mogen voorbijzien. En daar de taal van den meester, die de voorname ontwerper van deze wijze van voorstellen is, niet altijd gemakkelijk wordt verstaan, zoo grijpt men gereedelijk naar het werk des discipels, die in meer populairen vorm en trant dezelfde leer verkondigt. Men mag althans vooronderstellen, dat een boek, bestemd voor catechetisch onderwijs, voor iemand, gewoon aan theologische studiën, wel geene moeijelijkheden zal opleveren. In dit opzigt heb ik mij wel eenigzins, maar toch niet grootelijks teleurgesteld gevonden; en wanneer men eenige geliefkoosde wijsgeerige termen uitzondert, waaraan het moeijelijk is vaste en duidelijke begrippen te hechten, zoo laat zich het boek van dien kant vrij wel lezen. Intusschen moeten de *Duitsche* catechisanten op vrij wat hoogeren trap van geestontwikkeling en wetenschappelijke beschaving staan, dan de onzen, indien zij RÜTENICK's geschrift met vrucht zullen kunnen gebruiken. Ik ten minste heb er nooit gehad, met wie ik zoo hoog had kunnen vliegen, en *per analogiam* zou ik, dunkt mij, wel durven beweren, dat de zoodanigen in *Duitschland* ook dun gezaaid

(*) Men vergelijke met dit stuk de beoordeelende aankondiging van het werk van RÜTENICK in dit tijdschrift, *Boekbesch.* No. X. — *Redact.*

zullen zijn. Het is zeker reeds geen hooge lof voor het boek, dat het alzoo het opgegevene doel van deszelfs vervaardiging niet wel kan bereiken; doch wij willen dit daarlaten, en beschouwen het, alsof het voor ons en onze gelijken ware geschreven. Om den schrijver daarbij geen onregt te doen, beloof ik u niet te zullen klagen over overtollige duidelijkheid, te breede en te gemakkelijke ontwikkeling enz., die, indien men ze vond, met het oogmerk van RÜTENICK zouden kunnen worden verontschuldigd.

Ik heb de tweede *Duitsche* uitgave, en dus niet de *Hollandsche* vertaling gelezen, en daar het mij thans niet zoo zeer te doen is, om eene eigenlijke beoordeeling van het geheele werk te schrijven, zoo zal ik mij ook met die vertaling en hare noten niet ophouden. Heeft de vertolker het ons in goed, zuiver en verstaanbaar *Hollandsch* wedergegeven, zoo heeft hij zeker eene moeijelijke taak gelukkig volbragt; want onze moederspraak laat zich (bijna had ik er bijgevoegd: Goddank!) nog niet zoo gereedelijk tot vele nieuwe *zoogenaamd* wijsgeerige vormen en zamenstellingen van woorden pijnigen, waarin zij zich even stijf zoude bewegen, als wijlen onze grootmoeders deden, wanneer hare jeugdige ligchamen voor het eerst in het vreeselijke keurslijf werden geprangd.

Maar nu vraagt gij mij, hoe mij de inhoud behaagde, en hoedanig mijn oordeel over het boek is. Dat is niet gemakkelijk met een paar woorden of in een paar bladzijden te zeggen. Ik zou dus over het geheele plan van het werk, over het systema in het algemeen en in het bijzonder moeten handelen, en zelf haast een boek gaan schrijven. Ik wil intusschen uwe vraag niet geheel onbeantwoord laten. Ik wil u niet ontveinzen, dat ik het boek alles behalve tevreden heb uit de handen gelegd; dat ik mij wel eens bedroefde, dat het was vertaald, en daardoor ook in handen kan en zal komen van menschen, niet bevoegd om een zelfstandig oordeel te vellen, die zich gemakkelijk laten medeslepen, en, gewoon

aan het *jurare in verba magistri*, door de hooge aanbeveling, die het boek medevoert, tot omhelzing van gevoelens zullen kunnen worden verleid, wier verspreiding in ons vaderland wij voor de zaak van evangelisch-christelijke waarheid niet kunnen of mogen wenschen.

Ik wil u dan eenige aanmerkingen mededeelen, opdat gij zelf moogt beslissen, of ik tot dat gevoel van ontevredenheid en droefheid regt heb. Oordeelt gij, dat die aanmerkingen van dien aard zijn, dat zij ons godsdienstig publiek belang kunnen inboezemen, of waarschuwingen kunnen geven, waardoor de oogen van eenvoudigen worden geopend, en zij met voorzigtigheid het werk van RÜTENICK leeren lezen, zoo hebt gij mijne toestemming, om dezen brief in een of ander tijdschrift te doen plaatsen. Ik zal mijne aanmerkingen tot de vier volgende bepalen: 1. de schrijver is in zijne redeneringen niet zelden *inconsequent*; 2. hij geeft meermalen verkeerde voorstellingen van de bijbelsche geschiedenis, om daarop vervolgens zijne wijze van zien te gronden, en verwaarloost dikwijls alle regelen van gezonde uitlegkunde; 3. hij behoudt schijnbaar sommige belangrijke leerstukken, terwijl hij ze met de daad door zijne verklaring verwerpt; en 4. hij heeft niet zelden zonderlinge en ongerijmde redeneringen en begrippen.

1. Gij zult mij gaarne toestemmen, mijn vriend, dat ik, indien mijne eerste aanmerking gegrond is, reeds oorzaak genoeg van ontevredenheid zoude hebben. Wie toch een boek tot leering van anderen schrijft, moet zichzelven gelijk blijven, en niet op de eene bladzijde tegenspreken, wat hij op de andere beweert, en dan uit beide tegenstrijdige voorstellingen gevolgen afleiden, die hij ons als waarheid wil opdringen. Dat RÜTENICK op verschillende plaatsen zich aan zulk eene ongelijkmatigheid schuldig maakt, zal mij niet moeijelijk vallen door een paar voorbeelden u aan te wijzen, waarvan het een meer-, het ander minder invloed heeft op zijne voorstelling van de punten des geloofs.

Zien wij reeds het eerste hoofdstuk van zijn geschrift.

Het handelt over het geloof aan God. (*) „ De mensch onderſcheidt zich daardoor van de dieren, dat hij in God gelooft. De aanleg daartoe ligt in zijne natuur, en is bij het kind en bij wilde volken ſlechts nog niet ontwikkeld. Er zijn als 't ware drie trappen in de ontwikkeling van dat geloof: *afgodendienst*, (*Götzendienst*, waar onbekende krachten in de voorwerpen en verſchijnſelen der natuur worden gediend) *godenvereering*, en *het geloof in éénen God*. Tot de beide eerſte trappen komt de mensch door geregelde ontwikkeling. Tot den laatſten trap van geloof heeft zich ook de ſchranderſte onder de Heidenen niet met zekerheid kunnen verheffen. Rom. I: 19, 20 verklaart ook niet, hoe de mensch aan dit geloof is gekomen; want Gods openbaring in de natuur heeft hem niet tot den hoogſten trap gebragt. Vondelingen, in de natuur opgegroeid, zonder gemeenſchap met menſchen, zijn niet tot geloof geraakt. Gemeenſchap met menſchen wordt dan vereischt; maar van waar dat geloof bij die gemeenſchap of zamenleving? Het ſchijnt door enkele, bijzonder van God verlichte mannen, gelijk door ABRAHAM, te zijn medegedeeld aan anderen." Ziedaar genoeg van RÜTENICK's gedachtenloop, om u op eenige tegenſtrijdigheden opmerkzaam te maken. Of is het niet reeds vreemd, *het geloof in God* als het onderſcheidend kenmerk van den mensch op te geven, en later te beweren, dat de aanleg daartoe zelfs door Gods openbaring in de natuur nooit regt ontwikkeld kan worden? PAULUS dacht er anders over, wanneer hij in de aangehaalde plaats verzekert, dat Gods onzienlijke dingen, van de ſchepping der wereld aan, uit de ſchepſelen verſtaan en doorzien worden, beide zijne eeuwige kracht en goddelijkheid, *opdat zij niet te verontſchuldigen zouden zijn*. — Maar er is meer in deze redenering. Die hoogſte trap des geloofs kan niet bereikt worden zonder de onderlinge ge-

(*) Ik vertaal met opzet, zoo veel ik kan, bijna letterlijk; houd mij dus hier en daar eene minder fraaije uitdrukking ten goede.

meenschap der menschen; maar in die zamenleving of gemeenschap is het medegedeeld door enkele, *bijzonder door God verlichte* menschen. Maar wat doet dan de gemeenschap der menschen tot dit geloof? Indien ABRAHAM daarin niet geleefd had, zou hij dat geloof dan niet bezeten hebben? Was dat de *conditio sine qua non* der goddelijke verlichting? Die gemeenschap, indien wij al de laatste stelling van RÜTENICK aannemen, was het middel ter verspreiding van dat geloof, hetwelk eene herhaalde openbaring of verlichting onnoodig maakte; maar nooit kan zij, volgens zijne eigene redenering, als het onvoorwaardelijke vereischte tot het verkrijgen van hetzelve worden voorgesteld.

Doch genoeg over deze plaats. Ik wil u thans op *inconsequenties* van redenering wijzen, die dadelijken invloed hebben op de grondstellingen van RÜTENICK'S geloofsleer. De zaak betreft het voorbestaan van JEZUS. Ik zal u eenige zinsneden, die op elkander volgen, (bl. 163) vertalen: „Als een bouwmeester eene kerk moet bouwen, zoo zal hij van den beginne af aan zijn werk anders aanleggen, dan bij het bouwen van een woonhuis; want hij zal zich de stichting zoekende vergadering, de godsvereering der gemeente voorstellen, en daarnaar zijn werk inrigten. De groote bouwmeester der wereld nu is God, en in Zijne voorzienigheid had Hij, bij de grondlegging der wereld, de verlossing door CHRISTUS in het oog, zoodat men zeggen kan: voordat iets van de wereld nog als aardsch (stoffelijk) bestond, bestond voor God reeds de Verlosser, voor wien toch alles zoo geschapen moest worden, dat het door Hem verlost kon worden. Voegt hierbij, wat van Gods eeuwigheid is gezegd, dan is voor ons de Zoon wel eerst geboren, toen de volheid der tijden was gekomen, maar voor God is alles *tegenwoordigheid*, en wanneer CHRISTUS zich in zijne gedachten tot deze wijze van voorstelling verhief, zoo kon Hij zeggen: Eer ABRAHAM was, ben ik! Wildet gij hiertegen inbrengen, dat ditzelfde ook van alles kan gezegd wor-

den, daar alles door den Vader in eeuwigheid vooraf is bepaald, zoo zoudt gij de zaak niet waardiglijk begrepen hebben; want indien de verlossing door CHRISTUS het eeuwige raadsbesluit van God is, zoo is de Verlosser in Gods gedachten zoo ver boven al het andere verheven, dat alles gedeeltelijk slechts voorbereiding voor Hem is, gedeeltelijk datgene, wat uit Hem van zelve volgt, gelijk de Schrift zegt Col. I: 15, 16, dat alles *tot* Hem (voor Hem, om zijnentwille, alzoo ook eenigermate door Hem) geschapen is, en God ziet in alles slechts den Zoon, of Hij ziet en zag in eeuwigheid alles slechts in betrekking tot den Verlosser, die tot God zeggen kon, Joan. XVII: 24: Gij hebt mij lief gehad vóór de grondlegging der wereld." — Ik bid u, lieve vriend, los mij de tegenstrijdigheden en onverklaarbaarheden van deze redenering op, *et eris mihi magnus* APOLLO! Ik meende, dat ik eene proeve gaf van logisch te redeneren, wanneer ik mijn syllogismus aldus vormde: CHRISTUS bestond van eeuwigheid af, omdat Hij van eeuwigheid in Gods gedachten aanwezig was; de wereld was ook van eeuwigheid af in Gods gedachten aanwezig; *ergo*, de wereld bestond ook van eeuwigheid af. Maar neen, dat toont slechts, dat ik de zaak niet begrijp, en RÜTENICK heeft den algemeen erkenden regel op, dat gelijke oorzaken gelijke gevolgen hebben. En verstaat gij de rest van zijne uitspraken, opdat ik niet eens van de fraaije *exegese* van Col. I: 15 spreek? Doch gij gevoelt genoeg, op welke hechte gronden zijne redenering aangaande het voorbestaan van JEZUS rust!!

Met nog een klein staaltje van tegenspraak met zichzelven sluit ik mijne eerste aanmerking. Het valt ons in het oog bij vergelijking van bl. 17 en 145. Op de eerste lezen wij: „Hoe de dorstige te moede is, daarvan kunt gij slechts een bewustzijn hebben, wanneer gij u de ondervinding van eigen' dorst vertegenwoordigt, en de blindgeborene heeft geen bewustzijn van de vreugde van anderen over het opgaan der zon. Wie nooit

zijnen vader had gekend, zou geen bewustzijn hebben van de vreugde van andere kinderen over het wederzien van hunnen vader na lange fcheiding; zou ook geen bewustzijn hebben van de vaderlijke gezindheid, tenzij hij zelf vader geworden was, waardoor hij toch nog geen bewustzijn van zijnen vader zoude hebben, omdat daartoe altijd eigene ervaring van de inwerkingen (invloeden) des vaders op zijne kinderen, niet flechts de algemeene, maar ook de bijzondere ervaring behoort, waardoor men ook het eigendommelijke zijns vaders niet door vreemde befchrijving, maar onmiddelbaar aan zichzelven ondervindt, gevoelt." Maar hoe rijmt zich daarmede, wanneer op bl. 145, om de ftelling te verdedigen, dat CHRISTUS, die geene zonde gekend had, nogtans den toeftand van het van God vervreemde of Gode vijandige gemoed zou gevoeld hebben, wordt gezegd, „dat zich juist daarin de volkomenheid der menfchelijke liefde toont, wanneer wij ons geheel in den toeftand van anderen kunnen verplaatfen, offchoon wij daarvan geen zelfbewustzijn, geene eigene innerlijke ervaring hebben."? Ik laat de oplosfing van deze ftrijdigheid aan u over; mij is zij niet gegeven, en ik geloof reeds genoeg gezegd te hebben, om u voorzigtig te doen zijn, ten aanzien van de juistheid en gelijkmatigheid van RÜTENICK's redeneringen.

2. Over die juistheid zult gij nog meer kunnen oordeelen, wanneer ik u in eenige voorbeelden doe zien, hoe verkeerd hij dikwijls bijbelfche gefchiedverhalen voorftelt en alle regelen van gezonde uitlegkunde verwaarloost, en gij dan bedenkt, dat hij op die voorftellingen en verklaringen zijne verdere redeneringen bouwt. Gij zult er misfchien nog wel iets nieuws uit leeren, wat gij met mij nooit hadt gedroomd, — maar dat, vrees ik, ook alleen in de herfenen van RÜTENICK beftaat. Ik heb, b. v., altijd gemeend, dat de roeping van ABRAHAM naar het land der vreemdelingfchap vooral ook ftrekken moest, om door zijner nakomelingen afzondering van andere volken de leer van den éénen

waren God voor geheele vervloeijing, en henzelve voor het gevaar van afgoderij zoo veel mogelijk te behoeden. Doch neen; „ het voorbeeld van dezen geloovigen man leert ons," zoo lezen wij bl. 18, „ dat in het vrome zelfbewustzijn een drang tot mededeeling ligt, waardoor eerst de betrekking van leeraar tot leerlingen of liever van geestelijken vader tot geestelijke kinderen ontstaat, en vervolgens de betrekking van geestelijke maagschap (*Geschwister*), waarbij in allen met het Godsbewustzijn tevens de behoefte wordt geboren, om met de in geestelijken zin naast verwante geloofsgenooten in eene gemeenschap van wederzijdsch geven en ontvangen te treden; ja, enkelen voelen zich ook gedrongen, om verder dan de grenzen van hunne vrome gemeenschap het geloof te verbreiden, en aan andere plaatsen dergelijke vereenigingen te stichten. Zulk een drang des vromen zelfbewustzijns mag ook wel ABRAHAM in een voor hem vreemd land gevoerd hebben."!! Ik heb altijd ABRAHAM's offerande als een bewijs van zijne gehoorzaamheid en van zijn geloof hooren beschouwen. Doch neen, als een bewijs, dat het Godsbewustzijn ook bij de beste menschen vóór CHRISTUS of in kracht of in klaarheid ontoereikende was, lezen wij, bl. 76:, „ wie was in dien tijd vromer te achten, dan ABRAHAM, die het eerst" (??) „ van den eenigen God leerde, èn wiens handelingen en geheele leven zijn Godsbewustzijn getuigden? Maar wanneer men daarin het grootste bewijs van de kracht zijns Godsbewustzijns vindt, dat hij bereid was, om Gode zijnen zoon te offeren, dan moet men toch zeggen: dat hij meende, dat God menschenoffers verlangde; dit kon slechts met een verontreinigd Godsbewustzijn bestaanbaar zijn." Had ABRAHAM dan dit bewijs zijner gehoorzaamheid den Heere moeten weigeren, of was het slechts inbeelding, dat hij tot zulk eene proeve werd geroepen? — In het algemeen is het oordeel van RÜTENICK over het O. V. vreemd. Hij verliest te veel uit het oog, dat de voortreffelijkheid van Gods geboden en openbaringen ook

daarin vooral moet worden erkend, dat zij voor de tijden en menfchen volkomen berekend waren, waarin en waaraan zij werden gegeven. Of zou hij anders kunnen zeggen, „dat het fchoone gebod: eer uwen vader en uwe moeder, opdat het u welga en gij lange moogt leven op aarde! eerst naar ons reiner christelijk geloof moet worden verklaard, indien wij het als van God gegeven kunnen denken, en het niet, gelijk zeker in het O. V. dikwijls is gebeurd, verkeerd zullen verftaan?" (bl. 77.) Waarom gaf God dan zulk een bevel, en niet tevens het reinere geloof, waardoor het alleen verftaanbaar werd?

Doch ook in de verklaring en voorftelling van trekken uit het leven van JEZUS zult gij eene foortgelijke zonderlingheid ontdekken, die nu eens vermindering van onze bewondering voor de goddelijke grootheid van den Heiland zou kunnen te weeg brengen, dan weder lijnregt fchijnt te ftrijden met de voorftelling des evangelifchen verhaals zelven. Kunt gij u vereenigen met deze woorden? (bl. 103: de Schrijver handelt over JEZUS' kennis van de natuur en haren zamenhang:) „Als hij aarde vochtig maakte, haar op het oog des blinden ftreek, en hem beval, om zich in de beek *Siloa* te wasfchen, zoo kan dit geen noodeloos vertoon geweest zijn; doch, hoewel de wonderen geen gewone genezingen van artfen waren, maar voornamelijk uit de volkomene geestkracht van den Verlosfer moeten worden verklaard, zoo moet de Heer toch ook de natuurlijke medewerkende kracht van het eenvoudige middel gekend hebben. Met hoe eenvoudiger middelen de mensch heelen kan, des te meer moet hij de natuurkrachten kennen, indien hij zijne wijsheid niet van anderen heeft, of indien hij het niet door toeval heeft gevonden." Tot welke verkeerde denkbeelden kan zulk eene voorftelling, die wel niet nieuw is, aanleiding geven, en hoe geheel is hier het doel van JEZUS' handeling voorbijgezien, die toch wel voornamelijk beproeving van het geloof des blinden zal hebben beoogd! Zoo zult gij het ook

wel geen bewijs van fijne opmerking noemen, wanneer RÜTENICK, bij het verhaal van de opwekking van LAZARUS, daarin de wijsheid van JEZUS roemt, „ dat Hij (vs. 6) nog twee dagen bleef in de plaats, daar Hij was, zijne aankomst niet aan allen bekend liet maken (vs. 20), en zich in de verte hield (vs. 30), en dat alles deed, om geen onnoodig opzien te verwekken, waardoor Hij het gevaar slechts overmoedig had vergroot." Ware het dan niet verstandiger geweest, om LAZARUS vóór zijnen dood te genezen? Liet JEZUS niet juist die dagen verloopen, om het treffende zijner wonderdadige opwekking te verhoogen, en geschiedde niet alles om der scharen wille, die rondom stond, opdat zij zouden gelooven, dat God Hem gezonden had? (vs. 42.)

Ik zou meer voorbeelden kunnen aanhalen, maar ik wil u liever eenige staaltjes van *exegese* mededeelen, die u voorzeker niet tot aanmoediging zullen strekken, om deze wijze van uitlegging na te volgen. Zij is toch niet alleen willekeurig, maar geeft ook aanleiding, dat de woorden der H. S. tot bevestiging van allerlei vreemde gevoelens kunnen worden gebezigd. Luc. VI: 19: *daar ging kracht van hem uit, en hij genas ze allen.* Het woord *kracht* (δυναμις) wordt hier verklaard (bl. 31): „ de *geest* van JEZUS breidde zich uit en drong in andere menschen in; gelijk krankte eene aannadering tot den dood is, zoo is de geest de oorzaak des levens, en in de oorzaak moet de kracht gelegen zijn, welke wij gewoonlijk naar de werking afmeten." Bl. 145 lezen wij het volgende, dat ons tevens de verklaring van RÜTENICK's wijze van uitlegging aan de hand geeft: „ De grootste straf zoude zijn, als zich de mensch in het volste bewustzijn zijner schuld en onwaardigheid van God verlaten gevoelde, en ook deze grootste straf laadde CHRISTUS in zijn medegevoel op zich, toen Hij uitriep: Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten! *Want wij hebben deze woorden vroeger wel anders verklaard, maar deze zin kan er zeer wel ook*

tegelijk in liggen." Derhalve is de vraag niet meer, wat de spreker of schrijver bedoeld hebbe, maar wat er uit te maken is; niet alleen wat de geest, maar wat de letter der woorden bevat, al strijdt deze ook met het oogmerk! Waar gaan wij op deze wijze henen? Ik zal het u aantoonen, mijn vriend, in een voorbeeld uit RÜTENICK zelven, en gij zult daarbij gevoelen, dat zich alles uit de H. S. laat bewijzen, — indien wij maar met hem gelieven te verklaren. „CHRISTUS sprak," zoo lezen wij bl. 158: „Volg gij mij, en laat de dooden hunne dooden begraven! (Luc. IX: 60.) Wat bedoelde Hij wel daarmede, als wij op het woord *dood* letten? Ook zij zijn dood te noemen, die de stem des Verlossers niet volgen; want dat kan alleen daaruit verklaard worden, dat hun Godsbewustzijn dood is of ten minste levend begraven." Hebt gij ooit grovere miskenning of vergeestelijking van JEZUS' woorden gelezen? En weet gij, met welk oogmerk dit geschiedt? Ter verklaring van het leerstuk, dat JEZUS komt, om te oordeelen *levenden* en *dooden*, d. i. dus, volgens RÜTENICK, belijders en verwerpers van zijne leer. Doch over dit laatste nader. Met nog eene proeve, behalve de reeds aangehaalde plaats Col. I: 15, eindig ik deze aanmerking; ik had anders nog genoeg opgeteekend. In het doopformulier (Matth. XXVIII: 19) beteekent: *in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes:* „God wil het, CHRISTUS wil het, de Heilige Geest wil het." Heeft de man dan nooit de Grieksche woorden gelezen, en op het εἰς τὸ ὄνομα acht gegeven?

3. Ik kom thans tot nog gewigtiger bedenkingen, omdat zij de hoogstgevaarlijke zijde van dit boek betreffen. Ik wil u, namelijk, in een paar voorbeelden doen zien, hoe de schrijver algemeen aangenomene uitdrukkingen behoudt, maar daaraan een' geheel anderen zin hecht, en daardoor in de daad punten des christelijken geloofs ondermijnt, terwijl hij ze schijnbaar predikt. Dat gelde in de eerste plaats dan van datgene, wat hij over *wonder-*

vermogen zegt. Hij spreekt (bl. 179) over de gaven des Heiligen Geestes, gelijk wij deze 1 Cor. XII vinden opgeteld, en daaronder vind ik de volgende *definitiën:* „de gave van *wonderen* te doen, *met geringe middelen het schijnbaar onmogelijke te volbrengen* (LUTHER, FRANKE in *Halle*), de gave der *voorspelling*, *heldere blik in de toekomst.*" Is dat de bijbelsche beteekenis dezer beide uitdrukkingen? Wordt daardoor niet het kenmerkende des wonders en der voorspelling weggenomen, dat juist in de noodzakelijkheid van onmiddellijke en buitengewone Goddelijke medewerking bestaat? Reeds het opnoemen van LUTHER en FRANKE bewijst dit. Met geringe middelen hebben zij misschien het schijnbaar onmogelijke verrigt, maar wonderen in den zin des Bijbels, en gelijk wij ze in de Evangeliën lezen, deden zij wel niet. Of meent gij misschien, dat hij iets anders bedoelt, dan wat wij onder de wonderen van JEZUS en zijne Apostelen verstaan? Gewisselijk niet; want wij lezen, na de optelling van deze gaven des geestes, dat deze zeldzamer gaven veel vermogen ter bevordering van het rijk Gods, gelijk wij reeds daaruit zien, *dat* CHRISTUS *en zijne Apostelen daarmede zoo veel hebben gedaan.* Het is intusschen moeijelijk, zich een bepaald begrip te vormen van RÜTENICK's denkbeeld over de wonderen van JEZUS. Gij hebt er reeds vroeger mede eene proeve over gevonden, toen ik u zijn verhaal van de genezing des blinden mededeelde. Bij dat verhaal vinden wij eene noot, die in dit opzigt merkwaardig is, en die u tevens ten bewijze kan strekken, dat ik vroeger den voorraad van zonderlinge Schriftverklaring niet heb uitgeput. „De geest is het," zoo lezen wij, „die levend maakt; deze uitspraak geeft eene handleiding tot verklaring der wonderen, wanneer men onder *geest* in het algemeen de, den mensch en alles, wat hem gelijk is, bezielende (levend makende) oorzaak verstaat, zoodat iedere ziekte van de ziel of van het met haar vereenigde ligchaam op eenige vermindering des geestes (het zij dan deze of

gene bezielende rigting van denzelven) heenwijst; hoe meer men nu de middelen ziet en als toereikend erkent, waardoor de levensgeest weder opgewekt wordt, des te minder vindt men een wonder en omgekeerd. Diensvolgens ware het eerst een volkomen wonder, wanneer de werkelijk doode, d. i. het ligchaam, waaruit de levensoorzaak geheel verdwenen is, weder levend gemaakt werd; want dat zou ſtrijden met den grondregel: uit niets komt niets, en zou eene nieuwe ſchepping zijn, door welke het bewustzijn des vroegeren levens, in het ligchaam verdwenen, door een nieuw wonder weder moest voortgebragt zijn: Daarom neemt men ook zoo gaarne een achtergebleven vonkje van geest in hem, die opgewekt wordt, aan, hetgeen reeds in de woorden wederopwekking, opſtanding ligt. Het bezielen van een werkelijk lijk, hetgeen een volkomen wonder is, kan ſlechts bewerkt worden door eene bovenmenſchelijke ſcheppingskracht, voor welke de regel: uit niets komt niets, niet geldt; en wie CHRISTUS zulke daden toeſchrijft, die ſtelt op eene wijze, waarmede de ware *menschheid* niet vereenigd ſchijnt te kunnen worden, de *Godheid* in CHRISTUS, hetgeen noodzakelijk twijfel en verwarring en daardoor onzekerheid der overtuiging veroorzaken moet bij den nog niet vast geworden Christen. Daarom is het *catechetiſcher*, ofſchoon ook niet voldoende, de zoo even genoemde voorſtelling te gebruiken." Later daarentegen, bl. 124, lezen wij bij de opwekking van LAZARUS, „dat men hier de geestkracht van JEZUS voor bovenmenſchelijk moet houden, en dat de menſchelijke natuur hier in de Godheid (het goddelijke) overgaat, omdat de kracht van CHRISTUS hier eene ſcheppende is, die zich verheft boven de wet, waaraan de menſchelijke natuur is onderworpen: uit niets komt niets." Hoe zal de ongeoefende lezer (of ook de geoefende) deze beide uitſpraken nu rijmen, en wordt niet juist door zulk eene handelwijze twijfel en verwarring te weeg gebragt? Ik althans raad haar geenen *catecheet* aan. — Omtrent de voorſpellin-

gen blijft de schrijver zich meer gelijk, zoo als gij zien kunt op bl. 100: „Omdat JEZUS wist, wat in den mensch was, zag Hij den zamenhang van het tegenwoordige met de toekomst, voorzeide *Jeruzalem* en andere steden haar lot," enz.

Maar gelijk door deze en dergelijke redeneringen een gewigtig punt van ons geloof in JEZUS wordt aan het wankelen gebragt, zoo zijn er ook andere leerstukken, bij wier behandeling het verraderlijk behouden der gewone uitdrukkingen bij de geheele verandering harer beteekenis nog duidelijker zigtbaar is. Ik bedoel datgene, wat door RÜTENICK over *opstanding des vleesches* en *oordeel* wordt gezegd, waarbij gij u een gedeelte van het vroeger gezegde zult herinneren. Oordeel zelf, of dit eene betamelijke verklaring is, gelijk wij ze bl. 190 lezen: „Indien nu alles, in zooverre het niet door den heiligen geest veredeld en in bezit genomen is, als iets zinnelijks, d. i. als vleesch moet beschouwd worden, maar toch ook alles deels door CHRISTUS' geest bezield, deels tot daarstelling en bereiking der volkomene gemeenschap der menschen met CHRISTUS en daardoor met God en onder elkander gebruikt kan worden, zoo kunnen wij ook de woorden onzer geloofsbelijdenis: *opstanding des vleesches en een eeuwig leven*, in ruimeren zin nemen, en daaronder verstaan, hoe niet slechts de vóór de verlossing doode, (Rom. VIII: 6) vleeschelijk gezinde mensch tot het ware, eeuwige leven verheven wordt, welks eerste (jongste) dag of aanvang de wedergeboorte is (Joan. III: 3), maar hoe alles, ook dat in de natuur, wat gewoonlijk *dood* wordt genoemd, aan dit hoogere leven eenigerwijze middellijk of onmiddellijk deel heeft. Zoo zeiden wij vroeger, dat alle gaven, ook het doode geld en goed, in de handen van hem, die met geestdrift voor het rijk Gods bezield is, tot middelen ter daarstelling en bevordering van dat rijk dienen; is het niet even zoo met het doode metaal, dat, uit de aarde opgedolven, in den orgeltoon tot heilige lofgezangen stemt, en met den

steen, die tot den Godstempel behoort? Indien nu het eeuwige leven, dat uit de vereeniging met CHRISTUS, uit het genieten van CHRISTUS (Joan. VI: 48—58) ontstaat, niet alleen in de kerkelijke, maar ook in de huiselijke en burgerlijke betrekking, des te meer is, hoe meer de heilige geest de menschen bezielt, zoo zult gij in de voleinding van het Godsrijk of hemelrijk op aarde de opstanding des vleesches en het eeuwige, nooit ophoudende (Joan. VI: 50) leven gevoelen en als Christen gelooven; zoo zult gij ook verstaan, wat door de woorden Phil. III: 20, 21 wordt bedoeld, waar het *vernederde* ligchaam het zinnelijke, door den heiligen geest nog niet bezielde, of tot deszelfs werktuig nog niet verhoogde, vergankelijke wezen dezer wereld beduidt, dat meer en meer tot het ware leven moet worden verhoogd of dienstbaar gemaakt." Wordt dat nu bedoeld, wanneer wij over de opstanding des vleesches en het eeuwige leven spreken? Is dat bijbelsche en christelijke leer? Wat zal er van het zwakke geloof worden, dat hier waarheid zoekt, wanneer het nergens iets anders of beters over deze belangrijke zaken vindt, en ter naauwernood met een paar regels over de onsterfelijkheid hoort spreken?

Hetzelfde geldt, waar de schrijver spreekt over het *oordeel*. Wij vinden daarin (bl. 157, 159) geen woord van datgene, wat wij onder het oordeel, het gerigt, door JEZUS ten jongsten dage te houden, verstaan. „Dat JEZUS komen zal, om te oordeelen over levenden en dooden, doelt (bl. 157) niet op een' bepaalden tijd, maar *kenschetst den geheelen duur des tijds na de hemelvaart als gerigt*. Wie CHRISTUS aanneemt, wordt niet geoordeeld; wie Hem verwerpt, is reeds geoordeeld. De eersten zijn *levenden*; de laatsten *dooden*. (zie hierboven de verklaring van Luc. IX: 60). Zoo verre de eersten nog iets onchristelijks aankleeft, oordeelen zij zichzelve onophoudelijk; want zij gevoelen hunnen afstand van CHRISTUS." Wat wordt er op zulk eene wijze van de voorstellingen van JEZUS en zijne

Apostelen, als zij over den dag der opſtanding en des oordeels ſpreken? En waarom, indien men eerlijk en mannelijk wil handelen, aan algemeen gebruikte woorden en uitdrukkingen beteekenisſen gehecht, die zij niet bezitten, en die geſchikt zijn, om de ongeoefende menigte te blinddoeken, alsof men naauwgezet elk leerſtuk aanneemt, terwijl men het in waarheid verwerpt? Ik zou ook hier niet lange behoeven te zoeken, om mijne voorbeelden te vermeerderen; maar als proeven zullen zij u, mijn vriend, doen zien, wat gij te verwachten hebt!

4. Ik zou u thans nog in de laatſte plaats op eenige meer algemeene zonderlinge begrippen en redeneringen opmerkzaam maken, die ſomtijds in de daad zoo vreemd zijn, dat wij zouden meenen des ſchrijvers woorden verkeerd te begrijpen. Dit geldt b. v. van zijne leer aangaande het avondmaal, die geheel eigenaardig is, maar te breedvoerig wordt ontwikkeld, dan dat ik ze hier kan invoegen. Slechts een paar kleine ſtaaltjes. Bl. 242: „Het onderſchejd tusſchen het avondmaal en de gemeenſchappelijke Godsvereering beſtaat daarin, dat het bij het eerſte noch op de gave des predikers, noch op de eigene werkzaamheid des hoorders aankomt." Het eerſte heeft misſchien eenigen grond; maar het laatſte...? Ten zij wij aan zekere *myſtiſche* kracht van het genot van brood en wijn gelooven, is het zeker *niet* waar. Wat beteekent het verder, of is het meer dan eene ijdele ſpeling, als gezegd wordt (bl. 250), dat het tot het wezen der avondmaalsviering behoort, dat één *geeft* en anderen *nemen*, omdat hierdoor onze gemeenſchappelijke afhankelijkheid van den Verlosſer wordt voorgeſteld? Wilde ik verder het vreemde aanhalen, dat hier over den heiligen geest en zijne werking bij den mensch wordt geſchreven, mijn brief zou nog eens zoo lang kunnen worden. Een paar meer algemeene proeven van redeneertrant mogen dan deze beſchouwingen beſluiten. Bl. 64. (Er wordt geſproken over den zondenval:) „Het kwam tot een' innerlijken ſtrijd, en deze ſtrijd tusſchen geest en zinnelijkheid was reeds zonde. Want al had

ook in het einde de geest de overwinning behaald, en de mensch de vrucht niet geplukt en gegeten, zoo zoude hij zich toch, wanneer hij zich het innerlijke wederstreven tegen het Goddelijke bevel was bewust geworden, voor God geschaamd hebben: de zonde was, zoo niet volbragt, in 't harte reeds bedreven..... Wel is het altijd beter, als wij zoo gelukkig uit dien strijd komen, dat de zonde niet dadelijk wordt gepleegd; maar wanneer, gelijk het behoorde, het hoogere bewustzijn (van God) ons altijd geleidde en geheel doordrong, dan kon er ook geen innerlijke tweestrijd ontstaan." Indien ik mij niet bedriege, zoo is deze redenering grootendeels valsch. Het ligt in de natuur van den mensch, dat er zulk een inwendige tweestrijd moet bestaan; het is daardoor alleen, dat bij hem deugd wordt geboren. Waar geen strijd is, is ook geene overwinning, geene deugd. Het toppunt der volmaaktheid voor den mensch is zeker, dat die strijd zoo gelukkig worde gevoerd, dat de zinnelijkheid eindelijk geheel wordt onderdrukt, en er dus ten slotte geen inwendige tweestrijd meer wordt waargenomen. Maar deze moet vroeger bestaan, indien dat, wat wij *onschuld* noemen, tot zedelijkheid en deugd zal worden verhoogd. Een voorbeeld zal u het ongerijmde van des schrijvers voorstelling doen gevoelen. Verbeeld u twee menschen, den een, bedaard van natuur, koel en koud, zonder levendige hartstogten, den ander, bloedrijk van gestel, vurig van temperament, met hevige en geweldige driften. Verplaats beiden in dezelfde omstandigheden; zij zullen den eersten ongevoelig en koud laten; bij den tweeden zullen zij zinnelijke lusten en driften opwekken en den naam van verleidingen mogen dragen. Doch indien hij nu met mannenmoed en christelijke vroomheid zijne hartstogten en lusten bestrijdt en overwint, zoodat hij zich van de zonde onthoudt, zoo zal hij nogtans, volgens RÜTENICK, zonde hebben gepleegd, en minder verdienste bezitten, dan de eerste; want bij hem heeft strijd plaats gehad, bij den ander niet. Waar blijft het, bij zulk eene leer, met

ons geloof in Gods regtvaardigheid; en welke troost is er voor hem, die door zijnen Schepper met een vurig en levendig gestel is toegerust, indien zelfs de moeijelijke en overwinnende strijd, dien hij met zijne zinnelijkheid voert, hem tot zonde wordt gerekend? De strijd moet bij ons, moest bij ADAM en EVA bestaan, indien zij in de daad menschen zouden zijn, dat is wezens, bestemd om door beproeving en oefening te worden geheiligd; en hadden zij dien strijd zegevierend verlaten, zoo waren zij zedelijker geweest, dan vóór dat zij hem hadden gevoerd, en de herhaalde overwinning alleen had hem kunnen doen ophouden en alzoo hen tot de volmaaktheid opleiden.

Maar veel, wat de schrijver ten aanzien van de zonde leert, is zoo vreemd en ongerijmd, dat wij onze oogen of ooren naauwelijks gelooven. Hij spreekt in het geheele werk veel over den onderlingen zamenhang van alles, gelijk deze door de Goddelijke Voorzienigheid is bepaald; eene waarheid, die wij geenszins zullen ontkennen, maar die niet in bijzonderheden kan worden ontwikkeld of uitgeplozen, zonder tot ongerijmdheden te vervallen, omdat ons eindige verstand hier aan te naauwe grenzen is beperkt. Hoezeer dit het geval is, toont treffig voorbeeld, hetwelk RÜDENICK in zijn geschrift van dergelijk eene toepassing van het algemeene op het bijzondere geeft. Waar zal het b. v. heen, wanneer hij, op grond van dien onderlingen zamenhang van alles, waardoor de eene mensch met den anderen, het voorledene met het tegenwoordige en toekomende in de naauwste verbindtenis staat, beweert, (bl. 141, 143) „dat er voor ons menschen zoo min bloot persoonlijke verdienste, als persoonlijke schuld bestaat? Wanneer in eene school, onder alle de vlijtigen en oppassenden, enkele tragen en ongehoorzamen zijn en blijven, dan is dit een bewijs, dat de goede geest ook bij de overigen nog niet genoeg heerschende is. Elke verdienste, buiten de verdienste van CHRISTUS, komt niet alleen den enkelen (het *individu*) toe, maar is ook ge-

meenfchappelijke verdienfte, waaraan allen deel hebben; zoo moet ook elke zonde niet alleen dengenen, die ze pleegt, (wee hem, door wien zij ontftaat!) toegerekend worden, maar is ook eene gemeenfchappelijke fchuld." Ik behoef wel geene woorden te gebruiken, om u het verderfelijke van eene leer, alzoo voorgefteld, te doen gevoelen. Het gaat daarmede, als met vele onwaarheden, aan welke in zekere mate eenige waarheid ten grond ligt. Het voorbeeld van anderen, de geest des tijds enz. kan zeker eenen grooten invloed hebben op de daden der menfchen; maar daarom in het algemeen te ftellen, dat elke zonde als der geheele menschheid toebehoort, dus dat gij en ik b. v. mede fchuldig zijn aan al de misdaden, in de plaats onzer inwoning gepleegd, dat zijn toch ftellingen, waartegen het gezond verftand zich luide verzet, en die, eigenlijk gezegd, alle beginfelen van zedelijkheid ondermijnen, en alle perfoonlijke verantwoording tot een ijdel fchrikbeeld maken. Kenden wij niet uit datgene, wat wij vroeger aangaande de leer van 's Heilands voorbeftaan zagen, reeds de *inconfequentie* van den fchrijver, zoo zouden wij geneigd zijn hem te vragen, of dan ook JEZUS, die toch ook mensch was geworden gelijk wij, deel had aan de fchuld zijner tijdgenooten, en of dan ook bij Hem de goede geest nog niet genoeg heerfchende was, daar zijn voorbeeld, betrekkelijk gefproken, op zoo weinigen zijner landgenooten den gewenschten gezegenden invloed had? Doch, reeds genoeg hierover.

Ook hier zoo min, als bij mijne vorige aanmerkingen, zou het mij moeite kosten, het aantal van foortgelijke voorbeelden te vermeerderen. Maar als ik de bladen overzie, die ik reeds gevuld heb, begin ik te vreezen, dat gij u over de lengte van dezen brief zult beklagen, en dus hiermede *punctum*. Dat er bij al het verkeerde ook veel goeds in het boek wordt gevonden, is niet twijfelachtig. Maar, gelijk ik gezegd heb, ik wilde geene eigenlijke beoordeeling fchrijven, en u flechts rekenfchap geven van den ongunftigen indruk, dien het

op mij gemaakt heeft. Ik heb dit thans met bewijzen gedaan, en u, gelijk ik vertrouw, genoegzaam getoond, dat het boek van RÜTENICK voor den ongeoefenden lezer gevaarlijk kan zijn, omdat het valsche redeneringen en stellingen op valsche *exegese* bouwt, omdat het gewigtige leerstukken schijnbaar behoudt en in de daad verwerpt, en als op overtuigenden toon verkeerde en ongerijmde begrippen predikt. Mogt niemand het dan lezen, dan met hooge voorzigtigheid, en, kan het zijn, met de teregtwijzende aanmerkingen van eenen meer geoefenden! De zaak der evangelische waarheid is te belangrijk, dan dat wij niet met bezorgdheid alles zouden beschouwen, wat ons hare verduistering en verbastering zou doen vreezen. De zuivere Evangelieleer, noch door menschelijke bekrompenheid bezoedeld, noch door menschelijke waanwijsheid ontreinigd, wenschen wij in ons vaderland te zien bewaren. Dit is alleen mogelijk, wanneer wij hare verkondiging op de taal der Heilige Schrift grondvesten, verklaard naar de regelen eener gezonde uitlegkunde. Dit is alleen mogelijk, wanneer wij mannelijk voor de waarheid uitkomen, en niet door valschen schijn de menigte zoeken te verblinden. Dit is alleen mogelijk, wanneer wij de wijsheid der menschen niet boven de wijsheid Gods stellen, en de eerste aan de laatste toetsen. Ook wij zijn in onze betrekking geroepen, om daartoe mede te werken; en wanneer wij, naar ons vermogen, daartoe de dwaling te keer gaan en christelijke kennis en godsvrucht bevorderen, dat zal ons *persoonlijk* worden toegerekend, gelijk het verzuim daarvan onze *persoonlijke* zonde zal wezen.

En nu leg ik de pen neder, u en de uwen alles goeds toewenschende, en blijf, als altoos,

Uw vriend

G. S.

UITTREKSEL UIT EENIGE BERIGTEN EN AANTEEKENINGEN OVER IJZEREN WEGEN, ENZ.

(*Vervolg van bl.* 501.)

II. *Algemeene voorflagen tot verbetering der ijzeren wegen, ftoom- en vrachtwagens.*

§ 4. Hoe zeer de ijzeren wegen en ftoomwagens in 1829 en 1830 in *Engeland* ook verbeterd zijn, zoo zijn ze echter verre van de volkomenheid, en er ontbreekt nog veel aan, dat verholpen zou kunnen en moeten worden. STEPHENSON zegt zelfs ergens, dat beide nog in hunne kindschheid zijn.

De praktifche middelen, waardoor de voordeelen vermeerderd en de nadeelen verminderd kunnen worden, aan de verbeterde ijzeren wegen en ftoomwagens thans nog eigen, kunnen in het algemeen uit de navolgende beftaan:

1°. De, op de wijze des *Liverpool-Manchesterfchen* wegs, verbeterde ftoomwegen, met de door den Heer BIRKINSHAW uitgevondene fporen, beftaande uit ftangen of ftaven van gefmeed ijzer (*edgerails*), vorderen eene groote hoeveelheid van gefmeed ijzer voor de fporen, van gegoten ijzer voor de onderleggers (*chairs*) en van zandfteenblokken en andere kostbare materialen, die de kosten van aanleg van zulk eenen weg buitengemeen verhoogen, zoo als uit de ondervinding gebleken is. Daar nu de groote kosten groote zwarigheden tegen de uitvoering opleveren, zoo moeten alle middelen aangewend worden, om de kosten van den eerften aanleg, alsmede de onderhoudskosten, zoo veel mogelijk te verminderen, en de inkomften er van te vermeerderen.

2°. Het doel van den *Liverpool-Manchesterfchen* weg is grootendeels commercieel, namelijk voor het transport van goederen en perfonen, en deze weg is minder voor ander gebruik aangelegd, en niet voor postweg, militaire transporten, kouriers, landbouw enz. gefchikt. De ijzeren wegen en de ftoom- en vrachtwagens moeten dan meer ook daarvoor worden ingerigt, om van meer algemeen gebruik te worden, en de opbrengst daardoor te vermeerderen.

3°. Hiertoe behoort verder, dat de ijzeren wegen, welke tot algemeen gebruik beftemd zijn, zoo veel mogelijk met

de voorhandene kunstmatig aangelegde voorname wegen verbonden worden, waardoor het handelsverkeer vermeerderd wordt, 't welk de opbrengst der ijzeren wegen mede vergrooten kan.

4°. Tot bevordering van dit doel, is er aan de verbeterde sporen van BIRKINSHAW nog veel verbetering noodig. Deze soort van sporen bij de Engelsche ijzeren wegen (*edge-rails*) onderscheidt zich van de Duitsche (*tramroads*) daarin, dat de laatsten aan de buitenzijden met loodregt opstaande spoorribben voorzien zijn, en de eersten niet; zoodat bij de Engelsche wegen de raderen hol moeten zijn, om niet van het spoor te glijden, en op de Duitsche niet, dewijl de raderen door de spoorribben voor het afglijden bewaard worden. Aan de eerste manier wordt tegenwoordig in *Engeland* de voorkeur gegeven, offschoon nog vele wegen van de tweede soort voorhanden zijn. De constructie der Engelsche *edgerails* bepaalt het gebruik van holle raderen, en dit is derhalve niet zoo volmaakt, als wanneer beide soorten van raderen daarop gelijkelijk gebruikt kunnen worden.

§ 5. Tot besparing van een groot gedeelte der kosten, kunnen en moeten de staven van gesmeed ijzer (*edgerails*) in derzelver constructie zoodanig verbeterd worden, dat zij bij een gelijk draagvermogen een' kleineren inhoud van ijzer hebben. Bij zoodanige constructie kunnen zij een' Engelschen of ook een' Duitschen ijzeren weg daarstellen, en in het laatste geval beider doel vervullen. De steenen of ijzeren onderleggers moeten dan niet vermeerderd, maar kunnen veeleer verminderd worden. Wanneer de *edgerails* slechts voor holle raderen tot bijzondere doeleinden, en niet tot algemeen gebruik zijn, zoo kunnen zij, met besparing van ijzer enz., zoodanig zamengesteld worden, dat er, bij meerder of gelijk draagvermogen, zeer veel in de kosten bespaard wordt, naar dat de vrachten, die als maximum daarover getransporteerd worden, meer of minder zwaar zijn. Tot vermijding van ongelukken, gelijk aan dat, 't welk den Minister HUSKISSON den 15 Sept. 1830 het leven kostte, moet de verbinding der sporen over de lengte en breedte van den weg, en loodregt met de onderleggers, tot volkomene zekerheid gebragt worden. De ijzeren onderleggers op de zandsteenblokken moeten desgelijks, volgens eene geheel andere constructie, zoodanig veranderd worden, dat zij volkomen zeker bevestigd zijn, niet alleen op zandsteenblokken, die men niet overal

verkrijgen kan, maar op hardsteenen blokken, en bij gebrek daarvan op gemetselde teerlingen van goede Hollandsche klinkers, of op hout, waarop zij even zoo vast zullen liggen. Men gebruike dan steeds dat materiaal, wat het gemakkelijkste en onkostbaarste te verkrijgen is.

§ 6. De aanwending van stationaire of vaststaande stoomwerktuigen enz. moet geheel vermeden of zoo veel mogelijk verminderd worden, vooral op de groote wegen, die met regelmatige straatwegen gemeenschap hebben. Tot bereiking van dit doel, kunnen niet alleen de sporen, waarop men beiderlei soort van raderen gebruiken kan, maar ook de stoomwagens zoo ingerigt worden, dat de vaststaande stoomwerktuigen in de meeste gevallen geheel ontbeerd kunnen worden.

§ 7. De stoomwagens zelve kunnen in derzelver gewigt verminderd worden zonder verlies aan kracht, en zij kunnen tevens meerdere zekerheid tegen ongelukken verkrijgen. Het springen der stoomketels, het afspringen der raderen van de sporen, het omvallen der wagens, het terugrollen van hoogten bij het breken van de achter elkander gekoppelde wagens, en vele andere gevaarlijke voorvallen, kunnen in de meeste gevallen door verbeterde inrigtingen vermeden worden. Wanneer de door den Heer HENSCHEL afgebeelde en beschrevene wagens, welke door *zamengeperste lucht*, in plaats van stoom, bewogen worden, door de ondervinding goed bevonden worden, zoo kunnen deze in de plaats daarvan worden ingevoerd, en het is derhalve wenschelijk, dat hiermede proeven genomen worden.

§ 8. De tot heden bekend gewordene Engelsche vrachtwagens kunnen almede ten opzigte der veiligheid verbeterd worden. Voor het algemeen gebruik in oorlog en vrede moeten er bij de ijzeren wegen rijtuigen van verschillende soorten voorhanden zijn, waarmede niet alleen goederen van verschillenden aard, maar ook groote en zware zaken, zoo als balken, boomen, molensteenen, bergproducten, levende dieren, en zelfs gewone rijtuigen en geschut, die op den ijzeren weg niet sporen, getransporteerd kunnen worden. Zoodanige wagens kunnen zoo wel in vredes- als in oorlogstijd van het grootste nut zijn, en op zoodanige wijze wordt het nut van den Staat en deszelfs burgers op de algemeenste wijze behartigd.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DESZELFS OMSTREKEN, 1834, VAN EEN' JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

De Julij-dagen, 27, 28, 29 *Julij* 1834.

Het is eene zeer oude maar niet minder ware opmerking, dat verandering en afwisseling de kenmerken zijn van alle ondermaansche dingen, en teregt zegt zeker schrijver: niets is hier bestendig, dan de onbestendigheid. Bij de feestvieringen van de drie vermaarde Julij-dagen van 1830 rees deze opmerking dan ook weder bij mij op; en gelijk men haar kan toepassen op alle wereldsche zaken, zoo paste ik haar toe op het lot van Vorsten en volken. Nog staat het mij levendig voor den geest, in de nieuwspapieren gelezen te hebben, (en het was toen waarheid) dat het volk op onderscheidene plaatsen in *België*, op eene reize, die Koning WILLEM deed, de paarden van het rijtuig afspande, en als in triomf met houra's! en leve de Koning! den wagen zelf voorttrok. Een jaar slechts later riep men: weg met WILLEM en het Huis van *Oranje!* en men zwoer voor eeuwig de regering van hem en van zijn gansche geslacht af.

Na den val van NAPOLEON vernietigde men in *Frankrijk*, zoo veel mogelijk, alle de sporen van zijn bestuur; men beschouwde hem als eenen tiran. Hij, die eens *Europa* deed beven, sterft als balling op *St. Helena*. Nu wordt hij weder vergood; men noemt hem *den onsterfelijken* NAPOLEON, en zijn standbeeld prijkt, levensgrootte, op de *place Vendôme*.

In 1827 schreef men van KAREL X: „Alles voorspelt ons, bij het begin der regering van KAREL X, niet minder gelukkige dagen. Zijne minzaamheid heeft alle harten gewonnen; hij betoont zich inderdaad als de vader der armen en de trooster der ongelukkigen. Wat heeft men niet te verwachten van een bestuur, dat onder zulke heilspellende voorteekens begint!" En nu is die zelfde Vorst onttroond en balling; terwijl LODEWIJK PHILIPS de teugels van het bewind over *Frankrijk* in handen heeft.

In den aanvang zijner regering wandelde LODEWIJK PHILIPS eens incognito in de nabijheid van het *Palais Royal*: hij werd herkend; het volk droeg hem als op de handen;

onder vreugdekreten keerde de Koning naar de *Tuileriën* terug. Nu begeleidt hem overal eene wacht; dienaren in gewone kleeding (*hommes gris* geheeten) zijn in de nabijheid. Het volk bewaart een diep ſtilzwijgen, en de degens der Adjudanten ligten de hoeden af, die anders op de hoofden als vastgekleefd zouden blijven. Ziehier dus weder de onbeſtendigheid, en wel inzonderheid van de volksgunst!

Ik vergeleek de aangekondigde feestviering met dergelijke in het vaderland: welk een verſchil! Zonder voorafgaande *annonces*, *affiches* enz. bereidt het volk in *Noord-Nederland* zichzelf een feest, en ſchijnt één groot huisgezin te vormen; vlaggen en wimpels waaijen en wapperen, en geen enkel huis, hoe gering ook, dat des avonds niet ſchittert van licht. Hier geeft de regering de feesten; het volk gaat zien, doch blijft koel en onverſchillig.

Inderdaad, zoude men gelooven, dat ik bij de zoo veel gerucht makende Julij-feesten, die men in *Holland* naar eene groote ſchaal afmeet, bijna den geheelen dag rustig op mijne kamer zat te werken? Deze zoo hoog opgevijzelde feesten beantwoordden geenszins aan mijne verwachting, en zijn inderdaad nietig en ellendig. De ondervinding bevestigde ook hier weder, dat men zich geheel verkeerde denkbeelden vormt van hetgeen op verre van ons verwijderde plaatſen voorvalt. Het zien of bijwonen van plegtige gebeurteniſſen of feestvieringen ſtelt onze verwachting dikwijls droevig te leur; want zeer zelden gaat iets onze verwachting te boven. Onze verbeelding draagt hiertoe het hare bij; deze toch gaat, zoo als JOUY zegt, altijd verder dan de wezenlijkheid, en gelijk zij de lagchende beelden, die zij toovert, met alle bevalligheden verſiert, zoo overdrijft zij ook aan den anderen kant het ijſelijke der tafereelen, die zij ons met zulke ſterkſprekende en ſchrikwekkende kleuren afmaalt.

Bij het lezen der aankondiging, en bijzonder van de volgende zinſnede, ſtelde de verbeelding mij iets grootsch voor: „Er zullen drie groote masten opgerigt worden, met de vaandels der nationale kleuren: gedurende de lijkdienst zullen deze masten met floers bedekt zijn." Hoe verbaasd ſtond ik, toen ik drie leelijke en verſchotene driekleurige vlaggen zag! — Alles is voorts rustig; een weinig meer menſchen op de been, verwittigen ons alleen, dat er iets bijzonders plaats heeft.

Op Maandag-morgen is er groote revue van de Nationale

Garde en de troepen te *Parijs*. Zal ik er heengaan? Neen, lieve hemel! ik zag dezelve reeds tot walgens toe: sedert drie jaren maakte ik een werkelijk deel van menige revue uit: de naam alleen kan mij doen geeuwen. Ik ging dus naar het *Hôtel Dieu*, en werkte den ganschen morgen; des avonds echter won ik berigten in omtrent den afloop der wapenschouwing.

Wat moet men denken van den geest des volks, bij de vrijwillige verschijning van meer dan 24000 leden der Nationale Garde op de wapenschouwing des Konings? Ik zeg, vrijwillige verschijning; want geen hunner is genoodzaakt te komen, en de afwezigen ondergaan geen de minste straf. Is de groote menigte volk, waaruit de Nationale Garde bestaat, zoo zeer ingenomen met het thans bestaande Gouvernement? De zeer schaars gehoorde kreten: *vive le Roi!* zijn, dunkt mij, een ontkennend antwoord op deze vraag. Of heeft men geleerd, dat revolutiën gelijk zijn aan de schokken eener hevige aardbeving, die onherstelbare verwoestingen voortbrengt? dat alle verandering geene verbetering is? dat men dikwijls, bij het vernietigen of herstellen van het eene kwaad, tot een ander en nog erger kwaad kan vervallen? (*Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim.*) Verschijnt deze groote menigte burgers, om te toonen, dat zij de rust liefhebben, en geene nieuwe schokken meer willen?

„De gansche stad heeft een *air de fête*; een zoo gelukkig begonnen dag kan niet dan met een' prachtvollen avond eindigen. Geene wanorde heeft het volksvermaak gestoord, waaraan men zich in volle gerustheid overgeeft." Ziedaar hetgeen twee dagbladen op den 29 Julij melden. Wat het *air de fête* betreft, ik kon dit niet zoo duidelijk opmerken, en rust? nu ja, die heerschte gelukkig; geene ongeregeldheden hadden plaats; doch zoude men niet kunnen zeggen: *bonne mine à mauvais jeu?* Het valt gemakkelijk, het volk te bedwingen, als de bajonetten glinsteren; en daaraan haperde het niet. Groote voorzorgen zijn genomen; de soldaten zijn overal op hunne posten. LODEWIJK PHILIPS ligt het gebeurde in April l.l. nog versch in het geheugen. Op de hoeken van alle straten zijn Municipale Garden te paard geposteerd; de gras- en bloemperken, door hekken afgesloten, zijn met soldaten van linie bezet, die met scherpe patronen voorzien zijn; patrouilles doorkruisen de stad.

Waarlijk, deze militaire vertooningen nemen, althans bij mij, veel van het *air de fête* weg, verraden de ongerustheid en vrees van het Gouvernement, en zijn blijken, dat de levendigheid, het gewoel en de vrolijkheid van het volk niet uit den grond des harten voortkomen. Hoe geheel anders is het in *Nederland!* Bij volksfeesten ziet men geene soldaten, of deze gaan arm in arm met de burgers en deelen in de vreugde. Het verwondert mij niet, dat de Hertogin VAN ANGOULÊME, bij hare komst te *Rotterdam*, hare verbazing te kennen gaf, geene soldaten te zien, en te vernemen, dat het gansche garnizoen uit 50 à 60 manschappen bestond.

Men zegt, de Julij-dagen van 1834 hebben zich gekenmerkt door het verdwijnen van alle twisten en partijschappen; de reden hiervan ligt, dunkt mij, in het boven vermelde. Men denke toch niet, dat de partijen hebben opgehouden te bestaan! Nog wemelt het van Carlisten, Legitimisten, Revolutionairen, Republikeinen, Reformisten, Philippisten, Ultraliberalen enz. enz. en dagelijks vertoonen zich nog nieuwen. Ook hierin herkent men duidelijk de zucht der *Franschen* naar alles wat nieuw is; immers, zoo als een geacht vriend mij vóór eenige dagen schreef, „zonder het nieuwe is de *Franschman* een visch op het drooge." Het nieuwe, hoe zot en belagchelijk ook, wordt met gretigheid door de *Franschen* aangenomen en verslonden, om welhaast voor ander nieuws plaats te maken. Van hier gaat de eene mode voor, de andere na uit, en verspreidt zich over het grootste deel van *Europa*. Hoe zonderling de mode ook zij, zij vindt bijval, omdat zij nieuw is. Op *Parijs* is toepasselijk, hetgeen ik onlangs las: „De Mode treedt met het leelijkste gelaat te voorschijn, en vraagt trotsch en gebiedend: *ben ik niet schoon?* en nederig roept ieder: *o ja!*"

Nog niet lang geleden zoude men zich in *Frankrijks* hoofdstad wel gewacht hebben, met eene cigaar in den mond over straat te gaan; thans, omdat het de mode is, rookt ook de eerste *élégant*; het is *bon ton*, en meer, dan op eenige openbare plaats in *Holland*, zit men hier des namiddags voor de rotonde in het *Palais Royal* in eene wolk van tabaksrook.

Met even veel drift loopt ieder naar eene nieuwe representatie in de Opera, (dit zag ik bij de eerste voorstelling van *la révolte au Serail*) naar het *Théâtre de Vaudeville*, naar de schrikkelijke vertooningen van MARTIN en zijne wilde dieren, naar de met moorden en misdrijven vervulde

drama's van VICTOR HUGO in het *Théâtre de la porte St. Martin*, en naar de voorstellingen van de *pièces laborieuses*. Het nieuwe en zonderlinge is hier het beste.

De leus der Republikeinen was nog zeer onlangs eene roode das, daarna knevels *en Henri-Quatre*; toen ik in April hier kwam, lange en op de schouders hangende haren; nu is het eene roode nagelbloem in het knoopsgat. Een jaar geleden wemelde het van *St. Simonisten*; ieder had den mond vol van het *St. Simonisme*; deze hebben nu plaats gemaakt voor de *Tempeliers*, van wier bijeenkomsten ik het geluk had eene bij te wonen. Deze zucht naar het nieuwe en zonderlinge zuigen de kinderen reeds in aan de moederlijke borst; spelende op straat hoort men hen over staatkunde spreken. Waarlijk, ik bedroefde mij, toen ik jongens, de schooljaren nog niet ontwassen, zich hoorde uitgeven voor Republikeinen, schoon zij ter naauwernood de beteekenis van het woord kenden. Zoo als in alles, kenmerkt de zucht naar het nieuwe de *Franschen* ook in hunne staatkundige gevoelens, en in de partijen, die zij zijn toegedaan; die zucht is oorzaak van de botsingen, die hier immer zijn waargenomen, en gelijk men haakt naar de nieuwe, monstreuze en schrikkelijke voortbrengsels der pen van VICTOR HUGO, even zoo zeer verlangt men naar veranderingen en vernieuwingen in den regeringsvorm. Dit is de bron der buitensporigheden van de hevige Revolutionairen. Iets nieuws, verandering, ziedaar de leus der *Franschen*: onder eene goede zoo wel, als onder eene slechte regering zullen zij naar verandering haken. Bij de laatste zullen regtmatige grieven oorzaak der omwenteling zijn, bij de eerste de gelijkmatigheid, die den *Franschman* weldra verveelt; want even als op het leven van ieder mensch in het bijzonder, kan men op staten en volken toepassen: *le bonheur est uniforme*. De geschiedenis van *Frankrijk* leert, dat men nooit van hetzelve zal kunnen zeggen, hetgeen MONTESQUIEU betuigt: „Gelukkig het volk, welks geschiedenis eentoonig en vervelend is!"

Meer dan ooit ziet men thans een aantal Julij-ridders. De rest naar dezen afmetende, kan men zich een denkbeeld maken van de voorvechters der revolutie van 1830. Slechts hier en daar ziet men een' enkelen Officier met het Julijkruis, en zeldzaam iemand daarmede versierd, die door houding en kleeding beschaving doet blijken. Het zijn meest personen uit de heffe der *Parijsche* bevolking, die met dit

kruis pronken, benevens een aantal der gehate *sergents de ville*. Niemand heeft er eenige achting voor; liever ziet men het niet dan al; velen uit de betere en beschaafdere kringen, aan wie het kruis geschonken werd, dragen het niet. Neen, hoe eenvoudig ook, het metalen kruis prijkt schooner; het grootste gedeelte der *Hollandsche* natie ziet met welgevallen op hen, die het dragen; armen en rijken zijn er trotsch op: het herinnert aan de handhaving der eer van oud-*Nederland*.

Op den 29 Julij gingen mijn vriend en ik des namiddags naar het *Palais Royal*, om toch niet geheel aan de Julijfeesten vreemd te blijven. Welk een verschil zag men nu bij andere dagen! Zoo aangenaam het hier anders is, zoo onaangenaam is het thans. De handwerkslieden, door den wijn verhit en opgewonden, voerden den boventoon. Spoedig verveelde ons het gezwets en geschreeuw der reeds tot losbandigheid overslaande menigte. De woorden: „*à l'honneur de la révolution de Juillet*," maakten op mij een' zeer onaangenamen indruk: zij toch is de eerste oorzaak geweest der ongelukkige gebeurtenissen in ons vaderland. Wij spoedden ons dus naar den tuin der *Tuileriën*. Juist om 8 ure begon het orkest, dat uit eenige honderde muzikanten bestond, te spelen, en als eene doorbraak, die alles omverwerpt, stroomde de ontzettende menigte naar den prachtigen muzijktempel, die in een' der groote vijvers was opgerigt. Het was de Marseillaansche marsch, die zich deed hooren. Hoe velen zijn er bij het hooren dier toonen den dood te gemoet gaan! Geheel anders waren de gewaarwordingen, die mij nu bevingen, dan die, welke mij troffen, als ik „wien Neêrlandsch bloed" van TOLLENS hoorde uitvoeren. Langzamerhand begint de illuminatie: het effect in de *Tuileriën* en in de *Champs Elysées* is schoon: ik heb echter prachtigere illuminaties in ons land gezien. Men heeft de revolutie van 1830 vergeleken met de vetpotten, die nu in de *Tuileriën* branden: zij geven eene heldere vlam, en eindigen met rook en stank.

In de *Champs Elysées* is alles één gewoel; overal muzijk, overal spelen van verschillenden aard! hier theaters, waar men pantomimes geeft; daar hansworsten, die met hunne kuren en fratsen het volk bezig houden; op verschillende plaatsen wordt gedanst; het schittert van licht, en wemelt voor de oogen door de menigte volks; het is eene kermis;

Ten hove is diné; het volk vergenoegt zich met dansen en muzijk. „In den tijd des Keizers" zegt zeker dagblad (ik meen de *Figaro*) „gaf men wijnfonteinen aan het volk, nu blijft de wijn geheel voor de Ministers!"

Niet zonder stooten en duwen bereikten wij de kaai voor den tuin der *Tuileri n*, digt bij de *Pont Royal.* Hoe vele duizenden hier reeds uren lang gestaan hadden, durf ik niet bepalen; aan de overzijde toch moest het groote vuurwerk afgestoken worden. Ten half tien liet men eene geïllumineerde ballon, waarop 27, 28, 29 *Juillet*, opgaan; deze deed inderdaad eene zonderlinge uitwerking in de lucht. Daarop bulderde het kanon, en het vuurwerk nam eenen aanvang — het was prachtig. Meer en meer werd de toeloop; meer dan één persoon brak, zoo als ik den volgenden dag hoorde, door het gedrang, een' arm.

Een niet zeer aangenaam denkbeeld kwam bij mij op, terwijl ik mij midden in den volkshoop bevond, namelijk onze gevaarlijke toestand, zoo de eene of andere dolkop deze ontzaggelijke volksmassa eens in eene oproerige beweging bragt! Vermoedelijk, zoo men niet vertrapt werd, zoude men bloot-staan voor de kogels en bajonatten der soldaten. Ik verweet mijzelven en mijnen vriend onze onvoorzigtigheid; deze was mede verre van in eene vrolijke luim te zijn bij mijne opmerking. Waarlijk „*mihi frigidus horror*," etc. Gelukkig geraakten wij buiten het gedrang. Nu bezochten wij nog het met vlaggen behangene en verlichte gedenkteeken der gesneuvelde Julij-helden ter zijde van de *Louvre*, waar wij opmerkten, dat nieuwe bloemen en kransen op de grafsteenen waren nedergelegd, en begaven ons naar onze woning met een middelmatig vers „*à la gloire immortelle des héros de Juillet.*"

Rustig nedergezeten, dacht ik nog eenigen tijd aan LODEWIJK PHILIPS en KAREL X. Hoe gaarne zoude ik in beider harten lezen! LODEWIJK zwoer eens eenen duren eed van trouw aan het regerende stamhuis: hoe ligt viel het hem, dien te verbreken! maar wat zegt ook een eed, vooral in *Frankrijk? c'est bon pour le peuple*, zegt LUCRETIA BORGIA bij VICTOR HUGO, en zoo dacht misschien LODEWIJK PHILIPS ook over den eed. Zeker is het, dat KAREL X geruster te *Praag* is, dan LODEWIJK te *Parijs*. Wordt het volk op nieuw meester, wee dan den laatsten! zijn hoofd zal vallen. Arme Koning, ik benijd u niet!

Welke drijfveer deed u toch naar de kroon grijpen en een gelukkig, vreedzaam leven vaarwel zeggen? Wist gij niet, wat men van eenen Koning vergt? Mij dunkt, na de lezing der volgende woorden moest de drift van hem, die zich tot Koning wil verheffen, merkelijk verkoelen: „Diengenen noem ik Koning, die, gelijk hij door zijne magt het afbeeldsel der Godheid op aarde is, haar nog meer door zijne deugden gelijkvormig is; die, als heer zijner hartstogten, zijn hart niet minder in bedwang houdt, dan de hem onderworpene volken; die, door zijne waardigheid boven andere menschen verheven, die waardigheid zelve nog overtreft door de voortreffelijkheid zijner talenten," enz. Maar er bestaat eene drift, de *eerzucht;* om deze te voldoen, sluipt en kruipt de mensch, met gevaar van leven en deugd, langs duizende bogtige wegen; deze deed den Hertog van *Orleans* zijn stil leven vaarwel zeggen, om op eenen troon te schitteren.

„De jaarlijksche terugkeer van den 28 Julij schijnt niet meer de feestdag der dynastie te zijn. De 28 Julij kan niet meer, dan smartelijke herinneringen opwekken, bij het tegenwoordige hoofd des bestuurs, aan de opofferingen, die hij de volgende maand Augustus moest doen van zijne zucht naar rust, naar eene gelukkige middelmatigheid, naar de zachte genoegens van een voorbeeldig en stil huiselijk leven; aan opofferingen, waarvan hij zelf zoo dikwerf, sinds vier jaren, in Koninklijke aanspraken met roerend beklag gewag heeft gemaakt. Men weet het immers, dat de Hertog van *Orleans* bij het aannemen der kroon, die hij niet begeerde, zich aan eene loopbaan heeft gewijd, zoo vol van onaangenaamheden, ontberingen, belangelooze moeiten, dat de 28 Julij door alle vrienden van het huis *Orleans* onder de ongelukkige dagen van dit Koninklijk geslacht moet gerekend worden. De jaarlijksche terugkeer van den 28 Julij is thans even min het feest van het regerende huis, als van het leger, van de Nationale Garde, van de staatsmagten. De 28 Julij 1834 is slechts de vierde en treurige verjaring van de crisis des opstands, zonder welken de Hertog van *Orleans* nooit het ongeluk zoude gehad hebben Koning te worden, en dat nog wel van zulk een slecht land als *Frankrijk!* En wel verre dat de 28 Julij het blijde herdenkingsfeest zou zijn van de op den 7 Augustus aanvaarde Koninklijke waardigheid, is dezelve, naar ons oordeel, de dag, waarop men het meest over die gebeurtenis zich moet bedroeven; het is van dien

dag inderdaad, van dien bloedigen dag des strijds, van welken alle ongelukken van den jongsten tak der *Bourbons* zich dagteekenen." — Ziedaar een der bijtende artikelen, welke LODEWIJK PHILIPS dagelijks in de dagbladen kan lezen; een artikel, welks hoofdbedoeling is te verklaren: zich voor anderen op te offeren, beteekent doorgaans niets meer, dan zijner ijdelheid kostbare offers te brengen.

(*Het vervolg hierna.*)

OUDE WONDERHOVEN EN NIEUWE GAAUWDIEVENPRAKTIJK.

Op de *Place du Caire*, in de wijk *St. Eustache*, is alles thans burgerlijk, ordelijk en zedig, vredig en rustig, rein en zindelijk, voor zoo verre men dit in *de stad van geraas, slijk en rook*, (*ville de bruit, de boue et de fumée*) zoo als JEAN JACQUES het trotsche *Parijs* noemt, kan verwachten. Overal winkel aan winkel, overal nooit rustende nijverheid, onophoudelijk gewoel, dat den verkooper van kruideniers- en andere waren vóór den tijd het hoofd kaal maakt en zijne jeugd tot moeijelijken arbeid veroordeelt, opdat hij in den zwakken ouderdom, welligt op zijn landgoed, genoegelijke dagen moge hebben, als gunsteling der fortuin eenige vertooning maken, en misschien nog eenmaal, als Afgevaardigde, in de Kamer verschijnen. Hier zag ik rond naar eene der plaatsen, aan welke zich eene der merkwaardigste geschiedkundige herinneringen, die in de kronijk van *Parijs* leven, verbindt — ik vond niets meer van het oude, en het nieuwe, zoo als te kennen is gegeven.

Hier was eertijds een dier merkwaardige *cours des miracles*, aldus genoemd uit hoofde van de zonderlinge wonderen, die te dezer plaatse dagelijks gebeurden. En wat waren dan eigenlijk die *wonderhoven?*

In sommige wijken van *Parijs* zag men eertijds zich plotseling van eene gansche schare mismaakte lieden omgeven — door blinden, lammen, gebogchelden, kreupelen, stotterenden, stommen, kortom door allerlei gebrekkigen en kranken, zoo lang en zoo walgelijk maar immer de optelling van menschelijke kwalen zijn moge. Een akelig en jammerlijk gezigt, waarvan slechts bij zich eenig denkbeeld kan maken, die in onze dagen het wandelende *lazaret* voor de woning

van den Wondervorst HOHENLOHE te *Wurzburg* gezien heeft. Deze herinnering kwam levendig bij mij op, toen ik de beschrijving der *cours des miracles* in de *Notre Dame de Paris* van VICTOR HUGO las. Daar blijft echter nog altijd één onderscheid: het tooneel der *Fransche* ellende had iets koddigs, iets kluchtigs, en was rijk aan poëzij; het beeld der ellende bij HOHENLOHE is slechts afzigtig en walgelijk.

Doch zien wij naar de plaats om, van waar zoo veel gespuis komt. Achter in eene lange straat, die vol slijk en zonder plaveisel is, staan vervallene, half in modder verzonkene huisjes, die weinige voeten in het vierkant hebben, en waarin evenwel meer dan vijftig huishoudingen en eene menigte kleine, echte en onechte en gestolene, kinderen wonen. Over de vijfhonderd familiën, de eene op de andere gedrongen, huizen in dit zoogenaamde *hof*, waarin men van roof leeft en zich aan allerlei misdrijf overgeeft. Zorg voor de toekomst blijft verre verwijderd; ieder geniet in onbekommerd genoegen het tegenwoordige, en verteert des avonds, wat hij des daags met veel moeite en dikwerf met harde slagen verdiend heeft; want wat men hier *verdienen* noemt, heet elders *stelen*, en het is een der grondbeginselen van het *wonderhof*, niets voor den volgenden dag te bewaren. Alles leeft in volslagene ongebondenheid — van regt en wet, van betamelijkheid en goede trouw schijnt men niet te weten — doop, huwelijk en huwelijksliefde en trouw zijn onbekende dingen.

Meesterlijk is het beeld, dat HUGO van een dier bevoorregte holen der ondeugd schetst, hoedanige er op het einde der zeventiende eeuw nog twaalf in *Parijs* gevonden werden. De naam dezer plaatsen kwam van de wonderbare verandering, welke met die rondtrekkende lieden gebeurde, zoodra de terugkeerende schare de grenzen van het gewone verblijf bereikt had. Dan werd er geen kromme, geen lamme, geen blinde, geen gebogcheide meer gezien; verdwenen was alle leed, alle ziekelijkheid, alle gekerm en gejammer. Lustig woelde en krioelde de vrolijkste uitgelatenheid, die door ligtzinnigheid en zedebederf kon verwekt worden. Hier was de bedelaar beveiligd voor alle vervolging — hier bevond hij zich onder de zijnen, en kon het bedriegelijk masker afleggen, dat hij gedurende den dag gedragen had. Naauwelijks binnengetreden zijnde, ging de kreupele vlug en vaar-

dig, de lamme danste, de blinde werd ziende en de doove hoorende — zelfs grijsaards werden jong.

Dit volk, zoo ellendig en zoo begunstigd, zoo arm en zoo rijk, zoo vreesachtig en zoo te vreezen — dit volk, dat men bij duizenden telde, had een' eigen' Koning, dien het gehoorzaamde; het had zijne instellingen, zijne regtspleging, zijne zedekunde, ja ook zijne bloedige strafoefeningen. En nu stelde men zich deze menigte voor, zoo als dezelve uit het roofnest ten voorschijn komt, en gedurende den nacht over het schier onbewaakte *Parijs* zich uitstort. Men denke aan den tijd, toen de straten van *Parijs* nog niet behoorlijk verlicht, en alle maatregelen eener gebrekkige policie tegen deze verschrikkelijke tirannen en opgedrongene leenheeren onvoerdeikende waren. Verscheidene eeuwen hadden de zoogenaamde *wonderhoven*, in grootere of geringere uitgebreidheid en magt, bestaan in *Frankrijks* hoofdstad. Tijd, gewoonte, verjaring en vrees hadden allengs aan derzelver daarzijn den schijn van regt gegeven. Geen burger waagde het althans, daarover luide te klagen, uit vreeze, dat zijn knecht, zijne dienstmaagd of iemand zijner onderhoorigen en huisgenooten tot het groote en ontzaggelijke genootschap mogt behooren. In zijnen eigenen onderdanigen, bekrompenen zin, in aangeboren eerbied voor elke bestaande magt erkende hij de ingevoerde grondwet der *wonderhoven*; en zeker kon ook niets geregelder zijn, dan derzelver bestuur — niets vaardiger, dan derzelver regtspleging, en zoo was men gewoon, de gedwongene leeningen, die de gevreesde schare uit die *cours des miracles* deed, even zoo goed onder de onvermijdelijke uitgaven te rekenen, als de Koninklijke belastingen of tienden en andere opbrengsten ten dienste der leenheeren.

Doch niets, dat dichterlijk schoon en groot is, heeft duurzaamheid in deze prozaïsche wereld. Op zekeren dag, toen de Koning van *Frankrijk* geen genoegen meer vond in zijne fraaije gebouwen te *Versailles*, in zijne sierlijke lusthuizen en tuinen, in zijne *maitresson*, in kruipende vleijerijen en in poëtische geestigheid — op eenen dag, toen het krijgsgeluk zich gewend had en de verveling des ouderdoms begonnen was — op eenen dag, toen hij niets anders tot tijdverdrijf wist uit te vinden, viel het hem, den *grooten Koning*, in, aan de veiligheid en welvaart van zijne goede stad *Parijs* te denken, en een Koninklijk bevelschrift, dat aan de krijgsmagt het vereischte gezag verleende, maakte aan het rijk

van het *wonderhof* een einde. Een gedeelte der bewoners werd in het tuchthuis opgesloten, een ander elders tot gedwongen' arbeid genoodzaakt. Kortom, men bragt deze in een hospitaal, wierp die in een krankzinnigenhuis, en verdreef anderen buiten het regtsgebied der stad. Verdwenen was voortaan alle pracht en heerlijkheid!

Maar dit Koninklijk besluit had slechts éénen mededinger in de oppermagt verwijderd — slechts den vorm verstoord; de zaak zelve was daarmede geenszins weggenomen. Zoolang *Parijs* bestaat, met zijne verbazende uitersten van rijkdom en armoede, zal het eene zeer groote menigte van lieden herbergen, die in de voormalige *wonderhoven* hunne geschikte plaats zouden gevonden hebben. De allengs toegenomene ontwikkeling van magt en toezigt der policie heeft het slechts zoo verre gebragt, dat deze tak van nijverheid meer op sluipwegen, meer in het geheim, met meer list en slimheid gedreven moet worden. Het aantal van bedriegerijen is daarom niet geringer geworden; en, offschoon in het algemeen dat poëtisch aanzien niet meer hebbende, leveren dezelve soms nog treffende voorbeelden van scherpzinnigheid, doortrapte gaauwheid en verwonderlijke vindingrijkheid op.

Wanneer de vreemdeling in *Parijs* zijnen zakdoek mist, op het oogenblik, dat hij denzelven het meest noodig heeft, bij het uitgaan van den schouwburg, of na eenige uren op de *boulevards* gewandeld te hebben, zoo moge hij bedenken, dat het eene der oudste schattingen is, welke de *Parijsche* nijverheid (*industrie*) vordert van den aangekomen' gast. Reeds SAUVAL maakt, in zijne *Oudheden van Parijs*, melding van de zaak, als van eene overoude gewoonte. Men heeft zelfs een eigenaardig kunstwoord daarvoor; *iemand den zakdoek te ontfutselen* heet *faire le mouchoir*. Het is niet te ontkennen, dat sommige *Parijzenaren* het verre in die kunst gebragt hebben. Men wachte zich wel, uit het *théâtre* van het *Palais Royal* te gaan, zonder de rokszakken met beide handen vast te houden. Dacht men eerst op den tweeden trap daaraan, dat het niet geheel onverschillig is met of zonder zakdoek te huis te komen, zoo ware het misschien reeds te laat.

De *Jardin des Plantes* en de *boulevards* bieden een ruim veld ter uitoefening van dit bedrijf aan, en het gewone offer is de rekruut of de nieuwelings aangekomen handwerksgezel. Terwijl hij met stijve oogen de heerlijkheden der Menagerie

beschouwt en naar de bewegingen van den beer MARTIN ziet. — terwijl hij de kunststukken der vechtende wondermannen op den *boulevard du Temple* aangaapt, en van verbazing over het verslinden van slangen, dolken, zwaarden en gloeijende kolen met open mond staat te kijken, wordt hem door iemand naast hem, ter regter of linker zijde, de spaarpenning uit den zak weggemoffeld, en door den dief, in gezelschap van zijne helpers, verteerd in de naaste kroeg.

In de straat *St. Honoré* verzoekt een welgekleed man een' der eerste zakuurwerkhandelaars, na verscheidene der duurste horlogies bezien te hebben, hem naar zijne woning te vergezellen, alwaar hij betaling wil doen.. Intusschen heeft hij de uitgezochte horlogies bij zich genomen. Na lang loopen door de volkrijkste straten van *Parijs*, komen kooper en verkooper eindelijk voor de geslotene deur van een groot *hôtel*. Men klopt aan, en nu ontstaat er een strijd der hoffelijkheid, wie het eerst zal binnentreden. De vreemdeling is te welgemanierd, en er blijft den goeden *Parijzenaar* niets over, dan toe te geven — langere tegenkanting zou den voornamen, rijken en, naar het scheen, zoo milden kooper misschien kunnen mishagen. Naauwelijks is de handelaar het huis binnen, of de vreemdeling trekt de deur achter hem toe, en gaat zijnen weg. In het logement kent natuurlijk hem niemand. De portier hoort met eene hem eigene koelheid de onstuimige vragen van den koopman aan; en het is onmogelijk, iets anders uit den man te krijgen, dan dat hij van den kooper niets weet. Intusschen heeft deze tijd genoeg, om in de straten van *Parijs* weg te komen, of in den eersten den besten wagen naar eene *barrière* te ontsnappen.

Men verlangt van een' bekenden pasteibakker op de *boulevards*, dat hij eene zekere hoeveelheid uitgezochte lekkernijen, op een bepaald uur, in een behoorlijk aangeduid, naar nommer en bewoner naauwkeurig beschreven huis in de voorstad *St. Denis* zal laten brengen. De besteller toont veel kennis van zaken, en de pasteibakker, wiens eigenliefde daardoor gestreeld wordt, dat men zijne bekwaamheid naar waarde weet te schatten, geeft zich alle moeite, om zijnen nieuwen klant eens regt goed te bedienen. Op het bepaalde uur zendt hij de begeerde waar, in eene sierlijke mand en met fijne witte doeken, heen. De vrienden van den besteller moeten wel zeer ongeduldig zijn; want zij wachten niet eenmaal de aankomst der lekkernijen af. Reeds ter halver wege

treedt dezelfde heer, welke des morgens bij den pastelbakker was, tot den drager, en vraagt hem: „ Komt gij niet van den Heer N. N. en wilt uwe waar in de voorstad *St. Denis*, N°. zoo en zoo veel, brengen?" — „ Ja," is het antwoord. „ In dit geval, lieve vriend! geef mij de mand, keer gij spoedig tot uwen heer terug, en haal nog eens zoo veel; want hier is niet genoeg. Om u den dubbelen weg te besparen, wil ik zelf de mand naar mijne woning brengen; gij kunt dus te spoediger wederkomen." Aanduiding van het huis — opgave van den naam — alles komt zoo naauwkeurig overeen, dat de knaap niet den minsten twijfel kan hebben; hij bedankt den heer, dat deze hem een gedeelte van den langen weg bespaart, en keert welgemoed naar zijnen meester terug. Twee uren later brengt hij eene tweede mand in de voorstad *St. Denis* ter aangeduide plaatse; doch aldaar wil niemand iets van den naam en de woning des bestellers weten.

Zoodanig zijn de praktijken der dieven van de lagere klasse, die elken dag en steeds weder op nieuw voorkomen, in weerwil van duizendmaal herhaalde ondervinding, welke hier, gelijk trouwens in vele andere dingen, den menschen soms weinig schijnt te baten. Men zegt, dat de *Parijzenaar* wat te goedhartig is en te ligt vertrouwt; laat ons liever zeggen, dat de *Parijzenaar* in het algemeen niet zeer scherpzinnig en gevat is; daarbij is hij zeer hebzuchtig, zoodat het begeerlijke voordeel hem het nabijzijnde en wisse gevaar doet voorbijzien. Men zou hiervan treffende voorbeelden ten bewijze kunnen aanvoeren. Meesterstukken van bedriegerij worden vooral aan handelaars in kleinooden gepleegd. Het volgende geval toont, hoe verre de slimheid soms gaat.

Bij eenen juwelier wordt een keurig en zeer duur sieraad uitgezocht door eenen vreemdeling, welke reeds meermalen bij hem gekocht en betaald heeft. De man bezit dus het volle vertrouwen van den verkooper. Het sieraad is het rijkste, dat de koopman bezit. De kooper heeft natuurlijk eene zoo groote som niet bij zich, en verzoekt den juwelier, hem met het gekochte naar zijn *hôtel* te vergezellen, ten einde aldaar betaling te erlangen. Aan hetzelve gekomen zijnde, alwaar de vreemdeling een fraai vertrek bewoont, betaalt hij niet oogenblikkelijk; en geen wonder — hij, een vreemd reiziger, heeft zijn baar geld in een wisselkantoor

nedergelegd, tot dat hij hetzelve benoodigd is. Hij wil dus naar zijnen bankier gaan, om geld te halen. „Intusschen," zoo spreekt hij tot den juwelier, „ik zal u niet lang doen wachten. Zoo gij het goedvindt, bergen wij dit sieraad, tot uwe en mijne meerdere zekerheid, in dezen schrijflessenaar." Het gekochte wordt in den lessenaar gelegd — men sluit denzelven, en de vreemdeling verwijdert zich. De juwelier vindt dit alles zeer goed, en bewondert de voorzigtige manier, waarop de kooper de belangen van beide partijen weet te verzekeren. Van eenig gevaar voor zijn kostbaar kleinood heeft hij volstrekt geen denkbeeld. Wat zou hem ook kunnen overkomen? Hij bewaakt immers zelf den lessenaar, waarin zijn eigendom geborgen is. Daar verloopt één uur — daar verloopen twee, drie, vier, vijf uren; en de naam van den bankier, bij wien de kooper wilde gaan, is den koopman onbekend. Zelfs na zoo lang wachten is verwondering nog de hoofdaandoening van den bedrogene; hij heeft geen wantrouwen, daar hij zijne kostbaarheden in veiligheid rekent. Doch eindelijk, als hij verneemt, dat de kooper het *hôtel*, waarin hij met een' ander' vreemdeling zich ophield, op denzelfden dag heeft verlaten, blijft hem niets anders over, dan den lessenaar te laten openen, ten einde zijn sieraad terug te nemen. De lessenaar wordt geopend en — men vindt denzelven ledig. Het kleinood is verdwenen. Waarheen en hoe? De lessenaar stond tegen eenen wand, welke de kamer des vreemdelings van die zijns makkers scheidde. Achter den lessenaar was de wand doorgebroken, en in het achterste gedeelte van den lessenaar eene losse plank gemaakt. Zoo kon het gebeuren, dat, terwijl de eene hand de kostbaarheden voor in den lessenaar legde, de andere gereed was, om dezelve er van achteren weder uit te nemen — en vijf minuten daarna hadden kooper of dief en handlanger zich reeds verwijderd op eene wijze, die alle nasporing nutteloos maakte.

Men ziet, dat meesterstukken, als deze, alleen op de hoogeschool der schurken geleerd worden. De beide volgende gevallen zijn minder bestudeerd.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

KARAKTERISTIEKE TREK VAN NAPOLEON.

Versailles was op het punt van gebrek aan versch water te krijgen, door het van ouderdom verslijten der beroemde Machine van *Marly*. NAPOLEON ontbood den eersten Ingenieur, vergezeld van eenige geleerde Leden des Instituuts, en vroeg hun: Welk is het beste waterwerktuig? — Sire, dat hangt af van omstandigheden. — Dat is hier de vraag niet. Welk is het beste waterwerktuig? — Maar, Sire, wanneer Natuur de beweegkracht verschaft.... — Dat is mijne vraag niet. Welk is het beste waterwerktuig? — Sire, het vraagstuk in het afgetrokkene beschouwd, de stoommachine. — Maak mij eene stoommachine, en laat mij er niets meer van hooren.

De stoommachine werd gemaakt, en kost 2,500,000 francs.

LENTEBESPIEGELING OP HET SLAGVELD VAN BERGERDUIN.

Hier, eenzaam aan den voet van Hollands duin gezeten,
Kan ik der steden praal,
Hoe luisterrijk en grootsch, verachten en vergeten:
Niets, niets haalt bij den glans van lentes morgenstraal!
'k Beken, 't zou mij niet min dan anderen bekoren,
Mogt ik, verrukt van zin,
Het daverend gebruis des zilvren Rhijns eens hooren,
Daar, waar hij in zijn' val rolt van der Alpen tin.
Ook ik zou gaarne langs de welige oevers treden,
Gesierd met wingerdblad,
En, lang genoeg geprangd door grieven van 't verleden,
Haar smoren in den Rhijn, als in het Lethe-nat.
Ook ik, die dikwerf dwaal in eeuwen lang vervloden,
Sloeg gaarne, in d'avondstond,
Aan Elves bloemenboord, op eene bank van zoden,
Bij somber peinzen, 't oog op menig' bouwval rond.
O zoete huivering, die dan mij zou bevangen,
Wanneer ik eenmaal zelf
Een' ridderburg betrad met zijne aloude gangen,
En helm en speer aanschouwde in 't Gothisch zaalgewelf!
Wel hem, wien 't gunstrijk lot met schatten overlaadde,
En 't zalig voorregt schonk,

Dat hij, naar wensch en lust, zich in de stroomen baadde
  Van al 't verheven schoon, wáár 't ook de ziel ontvonk'!
Maar, schoon 't mijn lot niet werd, met stapels goud te spelen,
    'k Zie dat gemis vergoed
Door 't heerlijk lenteschoon, dat hier mijn oog mag streelen,
  En in den boezem 't hart van zangdrift kloppen doet.
Ja, hij, die van zijn luit één' galm slechts mogt doen vloeijen,
    Die 't hart verheffen mag,
Zweeg in de lente nooit; zij, zij blijft hem ontgloeijen,
  Het zij ze aan Tiber hem of Amstel tegenlagch'!
Dezelfde zon verguldt den top der gindsche duinen,
    Die de Alpenspitsen siert;
Het bloemfluweel en 't groen der statige eikenkruinen
  Is hier zoo fraai als daar, waar Po of Seine zwiert.
Hoe plegtig stil is 't hier, bij 't langzaam avondvallen!
    Alleen de leeuwrik doet
De purpren wolkjes nog zijn liedren tegenschallen,
  Terwijl de zee het strand met stiller baren groet.
Den zalige gelijk, die, bij het blij herleven
    In hooger, reiner oord,
Geen boei van stof meer voelt en vrijer rond mag zweven,
  Door d'ongeschapen glans van 't eeuwig Licht omgloord,
Is 't, of ik 't voorportaal van 't Godspaleis daarboven
    Met heilgen schroom betrée; —
't Stemt alles hier de ziel tot danken en tot loven;
  Want alles aêmt hier zoete en schaars gekende vrêe.
Dek mij met uw gewelf van lispelende blâren,
    O fraai doorglinsterd bosch,
Welks top in 't avondgoud, dat wegglimt in de baren,
  Als gindsche toren glanst, begroeid met ruigte en mos!
Eerwaardig prijkt ze nog, uw torenspits, o Bergen!
    Der tijden storm ten trots.
Zoo staren we op de rots, die 't zeenat kloek bleef tergen,
  Slechts overspat met schuim, bij davrend golfgeklots.
O sprakelooze, die van vroeger tijd blijft spreken,
    En stom getuige waart
Van 't walmend bloed, dat gij deez' grond eens zaagt doorweeken,
  Toen ge op het mulle zand de strijders zaagt geschaard!
O! als ik op u staar, en nog aanschouw de blijken,
    Die gij tot heden draagt,
Dan wordt door 't peinzen, dat hier duizenden van lijken
  Verdwenen onder 't zand, mij huivring aangejaagd.

'T Was hier, dat de achttiende eeuw, zoo bloedig in haar avond,
Eer ze in den nacht verzonk,
Zichzelv' gelijken bleef, en, als haar roeping ſtavend,
Nog de aarde voor het laatst een bloedig ſchouwſpel ſchonk.
Nog heugt het mij, als kind, hoe ik, met luistrende ooren,
Eens ſtond op Amſtels wal,
Om, aan mijns vaders hand, den donder aan te hooren,
Die langs dit ſlagveld klonk met daverend geknal!
Hier ſtreden Rus en Brit met Gal en Batavieren,
Als leeuwen, om den krans
Van lauwren, die de kruin der dappren zou verſieren,
Die 't veld behielden bij zoo hagchelijke kans!
O wijsgeer! die zoo gaarne, in diep gepeins verzonken,
Dringt in 't geheimenis;
Ontraadſelaar! ontſteek mij, door de heldre vonken
Van uw ſcherpzinnig brein, een licht, waar 't donker is!
Hoe kon de Batavier zijn heldenbloed verſpillen
En naast den Gauler ſtaan?
Blonk hem dan in het doel van dat vereenigd willen,
Door zinbedrog misleid, een betre toekomst aan?
Moest hij hier, met den Gal, de dapperen beſtrijden,
Die traden op ons ſtrand,
Om ſlaven van de boei heldhaftig te bevrijden?
Moest hij door eigen bloed bezeglen eigen ſchand'?
Los mij het raadſel op der wondre wisſelingen
Op 't ondermaansch gebied!
Gij toch ſlaat gâ den loop en zamenhang der dingen,
En ſcheidt gewrochten van de werkende oorzaak niet.
Of zegt het niets voor u, dat Bato's fiere telgen
Hier dapper, met den Gal,
Den Brit bevochten, die hun, op den grond der Belgen,
Zoo kloek voltooijen hielp Buonaparte's val?
Niets, dat door ons de Rus, die hier zich zag beſtrijden,
Na weinig tijdsverloop,
Als middeloorzaak van het einde van ons lijden,
Ja als verlosſer werd gehuldigd door Euroop?
Niets, dat eens op ons erf met luister zou herbloeijen
Oranje's heldenſtam,
Met wien Oud-Nederland de welvaart weêr zag groeijen
En in der ſtaten rij zijn' achtbren rang hernam?
Niets, dat men jublen zou aan IJ- en Amſtel-ſtroomen,
Na naauwlijks zestien jaar,

Bij d'aanblik der Vorstin, gekweekt aan Newa's zoomen,
Door wie zich Nassau zag vermaagschapt aan den Czaar?
En gij, o twijfelaar! die hoont den Albeschikker
Door stelsels, die 'k veracht,
Gij ziet alleen de zon in 't morgenrood-geflikker,
Ik — Hem, wiens enkle wenk 't Heelal heeft voortgebragt;
Hem, die, schoon ongezien, toch vaak doet zien Zijn' vinger,
Die werelden in 't ruim
Heenstrooit als dwarlend zand, maar ook den wereldwinger
Met al zijn magtvertoon wegblaast als ijdel schuim, —
Als schuim, waarmée de orkaan speelt naar zijn welbehagen,
Wen 't zeenat kookt en bruist!
Of was 't Gods vinger niet, toen barre wintervlagen
Den staf ontweldigden aan Bonaparte's vuist? —
Ja, 't is de vinger Gods, die volken doet herrijzen
En volken ondergaan!
Zijn Albestuur, gestaafd door roerende bewijzen,
Doet vaak waarachtig heil uit blinde woede ontstaan.
Maar bij de tranen, die gewis om u hier vloten,
Van menig vriend en maag,
Pleng ik er op uwe asch, heldhafte landgenooten!
Ze ontwellen 't Hollandsch hart, dat 'k in den boezem draag.
Ja, 'k wijd, ô dappren! hier thans aan uw aller schimmen
Zelfs mijn bewondering;
Maar hooger, hooger nog zou die bewondring klimmen,
Sierde eereloof uw graf, dat met geen tijd verging!
Iets anders was het toch, bij Quatrebras te vechten,
Waar Nassau's veldbanier
Aan d'ouden gloriekrans een' nieuwen krans zag hechten,
Die 't heldenhoofd omgeeft met een' benijden zwier!
Maar, als de lente zich met bloem en loof zal sieren,
En weêr haar stille pracht
Mij toeft in deze streek, zal 'k uw gedachtenis vieren,
Schoon ik de zaak, waarvoor gij eerlijk streedt, veracht;
En, met een voorgevoel van onverganklijk leven,
Zal 'k, bij de diepe rust,
Die op dit slagveld heerscht, het aardsch gewoel ontzweven,
Terwijl ik de oogen vest op 's Hemels vredekust.

DE SCHOENMAKERS-AUDIËNTIE. (*)

Brittanjes Koning had, geperst
Door dwazen raad, in zijne Staten
'T Trojaansche Paard, niet ingehaald,
Maar toch, zijns ondanks, ingelaten.

Het Volk, dat Constituties maakt,
Maar ze even handig weet te breken,
Schoon 't voor vermeende Regten strijdt,
Hoort noode van zijn Pligten spreken.

Het vordert eerbied voor de Wet,
Maar weigert dien aan zijnen Koning;
Het zweert aan Oppermagt den dood,
Maar speelt voor Dwing'land in zijn woning.

En brengt het zijnen Vorst een' groet,
Zoo *sans façon*, gehuld in lompen,
Dan zit 's Volks Dienaar op den troon,
De Majesteit verschijnt op klompen!

Dus kwam ook 't Schoenenflikkers-gild
Onlangs zijn Koningin begroeten,
Met eigen schoenen in de hand
En eigen laarzen aan de voeten.

John Bull (had hij geen' witten voet,
De stoutste schoen scheen hem te passen)
Nam straks het woord, op fermen toon,
Als was hij reeds de leest ontwassen.

„ Mevrouw!" (want Sire ging niet aan;
Sirene kon hij ook niet zeggen)
„ Mevrouw!" begon hij, „ 'k heb een grief:
„ Gij moogt die, zoo ge kunt, weêrleggen.

„ Bezie dees schoenen van nabij,
„ Dees voor de mans, die voor de vrouwen;
„ Gewast en verleer, stof, satijn:
„ Waar kunt ge er fraaijer ooit aanschouwen?

(*) *Amsterdamsche Courant* van 12 Mei l.l. art. Londen, 9 Mei: „ Eene „ bezending der Schoenmakers van *Bristol* is dezer dagen bij H. M. de Ko- „ ningin in gehoor toegelaten geworden, om, ingevolge hun te kennen gegeven „ verlangen daartoe, hunne belangen in te brengen, omtrent het van lieverlede in „ zwang komen van het gebruik, om aan schoeisels van buitenlandsch maaksel „ de voorkeur boven de inlandsche te geven. Als een bewijs van hunne be- „ kwaamheid in hun werk, vertoonden zij een dozijn paren door hen ge- „ maakte schoenen en laarzen, en tevens een paar pantoffels, als een geschenk „ voor Z. M. den Koning. Deze bezending is op het minzaamst ontvangen „ geworden door H. M. de Koningin, die verklaarde hare verwonde- „ ring niet genoegzaam te kunnen aan den dag leggen, dat de Engelsche „ vrouwen, uit een nietsbeduidend begrip van *mode*, de voorkeur konden „ geven aan vreemde schoeisels, terwijl men daarentegen buitenslands de En- „ gelsche schoenen, om derzelver deugdelijkheid, zoo zeer getrokken zag. „ Hare Majesteit beloofde, op de meest stellige wijze, al den invloed van „ haar voorbeeld te zullen aanwenden, om dit gebruik te keer te gaan."

„ Wat baat het ons? De Fransche leest
„ Is ook Oud-Eng'land ingeslopen;
„ En past de Drommel ons zijn' schoen,
„ Dan moet men 't met een been beknopen.

„ Ons kost het dagelijksch brood; en, kijk,
„ Wij kunnen van den wind niet leven:
„ Wij vord'ren dus van u, Mevrouw,
„ Dat ge uw clandisie ons wilt geven."

De Koningin, in 't eerst onthutst,
Kwam nu een weinig tot bezinnen,
Keek onvrijwillig naar haar' voet,
En trok behoedzaam dien naar binnen.

Of zedigheid haar drijfveer was,
Dan wel de Fransche vorm van 't schoentje?
Men zegt, dit laatste, en dat zij 't deed
Uit vreeze voor John Bull's sermoentje.

„ Mijn Vrienden!" sprak ze, „ gij hebt regt.
„ Ik sta verbaasd: wat moet ik hooren!
„ Versmaadt men 't Britsche fabrikaat?
„ Geen fraaijer kwam mij ooit te voren.

„ Gaat heen, gerust en wel te moê!
„ Ik-zelve, ik zal hier 't voorbeeld stellen;
„ Ik duld geen Fransche snede aan 't Hof,
„ Opdat geen grief u meer moog' kwellen." —

„ Mevrouw! *gij* spreekt gelijk betaamt;
„ *Wij* geven schoenen naar elks voeten.
„ Neem dees pantoffels voor uw' man,
„ En wil hem van ons allen groeten!"

De Koningin werd rood en bleek.
Wat moest dit fraai geschenk beduiden?
Gold het den Koning, of haar-zelv'?
Was 't meenens, of een schimp dier luiden?

Pantoffels zijn het beeld der vrouw,
Die naar haar' wil den man doet wand'len:
Dat beeld, hem dus ter hand gesteld,
Was 't ook een wenk, dat *hij* moest hand'len?

Of was 't een les van 't muitziek Volk,
Die 't zinnebeeldig wilde omsluij'ren,
Dat nu de Koningen voortaan
Op hunne muiltjes kunnen kuij'ren?...

Hij, wien de schoen past, trekk' dien aan!
o Gij, geroepen tot regeren,
Vereert het Volk, maar staaft de Wet!
Zoo zal 't de Wet en U vereeren.

Mei, 1835. J. W. IJNTEMA.

Meng. No. X. bl. 484, reg. 9 v. o. leze men, voor *bewervet*, *Oleum Ricini.*

MENGELWERK.

VERHANDELING OVER DE VOORTREFFELIJKHEID VAN DE HEDENDAAGSCHE BEOEFENING DER NATUURKUNDIGE WETENSCHAPPEN.

Door

J. VAN DER HOEVEN. (*)

Onder de meest geliefkoosde denkbeelden der ware menschenvrienden beslaat voorzeker eene eerste plaats dat der trapswijze toeneming van het menschdom in ware beschaving en in kennis, de zoogenoemde volmaakbaarheid van het menschelijk geslacht. Één band van gemeenschappelijke en vereenigde werkzaamheid verbindt vroegere en latere geslachten; de dwalingen zelfs van het voorgeslacht dienen tot waarschuwing, en er wordt door een voorzigtiger nageslacht eene vuurbaak opgerigt op dezelfde klippen, waarop vroegeren omkwamen. Een zelfde gebouw rijst er op, waaraan duizenden werken; en, wat ook de hand des tijds verbreken moge, of de adem der vergankelijkheid verstuiven doe, op eene steenrots gegrondvest, staat dat gebouw vast en veilig, en wint steeds aan in omvang, in orde, in ware schoonheid.

Maar, is dit ook een droom, een waan, een ijdele wensch? Is het ook veelligt met de ondervinding, met het getuigenis der geschiedenis, met heilige waarheden van de Godsdienst in tegenspraak? — Wat anderen hiervan denken mogen, wij kunnen er ons niet van overtuigen, dat het menschelijke geslacht bestemd zou zijn, in eenzelvigen kring zich om te wenden, en slechts zou scheppen om te vernielen, en vernielen om weder voort

(*) Uitgesproken in eene openbare Vergadering van het Departement *Leiden* der *Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij*.

te brengen. Het getuigenis der geſchiedenis ſpreekt hier luid; en, zoo er al hier of daar ſtilſtand of teruggang plaats heeft, zoo het licht der beſchaving zich van de eene ſtreek der aarde naar de andere verplaatſen moge, dit alles kan ons de algemeene waarheid niet doen in twijfel trekken, welke evenwel, dit erkennen wij gaarne, zoo men haar misduidt of verkeerd toepast, tot vele ongegronde opvattingen aanleiding geven kan.

Van die vorderingen des menſchelijken geſlachts leveren ons bovenal de natuurkundige wetenſchappen een overtuigend voorbeeld op. De *Nederlandſche Huishoudelijke Maatſchappij*, in wier aanzienlijke afdeeling, te dezer ſtede gevestigd, ik thans de eer heb het woord te voeren, ſtelt zich ten doel, om deze wetenſchappen op de nijverheid toe te pasſen, en daardoor algemeene welvaart te bevorderen. Ik acht het daarom niet vreemd van deze plaats, om in dit uur tot u te ſpreken *over de voortreffelijkheid van de hedendaagſche beoefening der natuurkundige wetenſchappen*. Wanneer ik uwe toegevendheid inroep, M. H., verzoek ik u ernſtig, zulks niet als eene gewone pligtpleging te beſchouwen; ik gevoel levendig, hoezeer ik dezelve behoef. Niet gewoon in het openbaar te ſpreken, zou ik ook thans den ſchroom, dien ik daarvoor heb, niet ter zijde hebben gezet, ware het niet, dat vereerend en dringend aanzoek mij bewogen had, eene proeve, althans van mijnen goeden wil, te geven. Schenkt mij dan uwe toegenegene aandacht, die ik van mijne zijde door geene langgerekte rede op de proef zal ſtellen.

Beſchouwen wij in de natuurkundige wetenſchappen, zoo als zij thans beoefend worden, haren *grondſlag*, hare *leerwijze* en hare *toepasſing*. In al deze drie opzigten zal ons hare hooge voortreffelijkheid blijken.

De bron, waaruit onze kennis der natuur voortvloeit, is *waarneming*. Hoe eenvoudig deze opmerking is, men zou zich echter vergisſen, wanneer men meende, dat hare waarheid altijd even levendig gevoeld was; en dat

zij altijd tot rigtsnoer van het onderzoek der natuurkenners had verstrekt. Er is een tijd geweest, toen men niet uit waarneming, maar uit het gezag van beroemde mannen de kennis wilde afleiden, als ware hun door de Godheid het uitsluitend regt opgedragen, om hunne oogen en verdere zintuigen te gebruiken, en als ware het overige menschdom slechts met die zintuigen begiftigd, om het werk van enkele menschen, niet om de werken des Scheppers zelven te onderzoeken. Van dezen verkeerden weg riep de onsterfelijke BACO de geleerden terug; en inderdaad, hoe is op denzelven voortgang mogelijk? Even min als in afgeleide springfonteinen het water hooger stijgen kan dan het staat in de hoofdbron, even min kan zulke geleende kennis meer bevatten dan hetgeen reeds vroeger bekend was. Wij ontkennen het niet, dat velen nog niet geheel van dien dwaalweg zijn teruggekeerd; men vindt nog menschen, en men zal nog wel altijd zoodanige vinden, voor wie het licht, dat van de natuur afstraalt, niet zoo bekoorlijk is als dat, hetwelk door een blad papier, nadat het onder de drukpers gelegen heeft, wordt teruggekaatst. Maar het zijn ook dezen niet, aan welke wij den tegenwoordigen bloei der natuurkundige wetenschappen te danken hebben.

Doch het is niet genoeg, dat men de natuur en hare werkingen gadeslaat; zullen onze waarnemingen werkelijk leerzaam worden, dan verlangen wij in dezelve de hoogst mogelijke naauwkeurigheid. Het is deze naauwkeurigheid der waarneming bovenal, waardoor de latere natuurkunde belangrijke vorderingen heeft gemaakt. Om een verschijnsel naauwkeurig te kennen, moeten wij het ontdoen van al het toevallige; wij moeten trachten hetzelve naar willekeur te wijzigen, en daaruit ontstaan de zoogenoemde proefnemingen.

Om dezelve te kunnen bewerkstelligen, heeft men verschillende werktuigen uitgedacht. Door deze werktuigen heeft de wetenschap vorderingen gemaakt, waarvan de Ouden, die van dat hulpmiddel verstoken waren, zich geen denkbeeld konden vormen. Gaan wij toch de

rij der natuurkundige werktuigen door, dan ſtaan wij, bij eene geſchiedkundige beſchouwing, verbaasd over den nieuwen oorſprong van ſchier allen. Welken invloed de drukking der dampkringslucht op den toeſtand der ligchamen uitoefent, kon men uit waarneming niet afleiden, ten zij men de ligchamen ook zoo veel mogelijk van die drukking kon ontheffen; en eerst in het midden der zeventiende eeuw vervaardigde OTTO VAN GUERICKE de eerſte luchtpompen. — De waarneming leerde wel, dat de ligchamen door de warmte worden uitgezet; maar hoe kon deze uitzetting de maatſtaf van den graad van warmte worden, zonder de uitvinding van den thermometer, die eerst op het eind der zestiende eeuw plaats had, ja zelfs zonder dat dit werktuig, door de gelijkmatige verdeeling van eene tusſchen twee vaste punten in liggende ruimte, algemeen vergelijkbaar geworden was? eene verbetering, die niet dan tot het begin der vorige eeuw teruggaat, en welke BIOT aan NEWTON gelooft te moeten toeſchrijven. — Welke denkbeelden kon men zich vormen van het wezenlijk weefſel van planten en dieren, welke ontdekkingen doen in de geſchiedenis van derzelver wording en ontwikkeling, wanneer niet de beperktheid van ons gezigt geholpen werd door het mikroskoop, mede eene uitvinding van lateren tijd, maar die tot op onze dagen toe ſteeds verbeteringen ondergaat, zoodat zich de grenzen van het heelal in de rigting der kleinſte ruimte ſteeds verder en verder voor den waarnemer uitbreiden? — Dat, om van niets meer te gewagen, gewreven barnſteen kleine ligchaampjes tot zich trekt, ſcheen eene zonderlinge waarneming, doch die op onze natuur- en ſcheikundige wetenſchappen zekerlijk buiten invloed gebleven zou zijn, had men niet op werktuigen nagedacht, om die verſchijnſels te verſterken; en echter de invoering van zoogenoemde electriſeermachinen in den werktuigkundigen toeſtel der natuurkunde dagteekent eerst van het midden der vorige eeuw.

Van ſcheikundige werktuigen behoef ik niet te gewagen; want dat deze wetenſchap eerst in het laatst der

vorige eeuw in hare grondflagen verbeterd en als op nieuw gefchapen is, weet gij allen.

Wij zien derhalve de oorzaken blootgelegd, waaraan de tegenwoordige toeftand der natuurkundige wetenfchappen deszelfs hooge voortreffelijkheid te danken heeft. Is waarneming de eenige ware en zekere grondflag onzer kennis in het wijduitgeftrekte gebied der natuur, dan zal deze kennis zich noodwendig moeten uitbreiden in dezelfde mate als de waarnemingen naauwkeuriger en veelvuldiger worden. Het gebruik van werktuigen opent eene onuitputtelijke bron van kennis. Men vormt zich van dezelve een verkeerd begrip, wanneer men meent, dat derzelver nut zich beperkt tot het verzinnelijken van enkele natuurverfchijnfels, of tot het doen van zoogenaamde proeven, die tot veraangenaming van natuur- en fcheikundige voorlezingen moeten dienen. Wij ontkennen niet, dat er zulke werktuigen zijn, en wij zijn ver van dezelve alle als onnuttig en beuzelachtig te befchouwen; maar tot uitbreiding van kennis bij reeds geoefende natuurkenners dienen zij niet, en zij vertoonen ons daarenboven dikwerf de verfchijnfels met eene van hunne inrigting afhankelijke onvolkomenheid, welke bij jeugdige aanvangers fomtijds wantrouwen in de waarheid, tot wier bevestiging zij moeten dienen, kan opwekken. Men kan het zelfs als een kenmerk der hedendaagfche natuurkunde aanmerken, dat zij in dergelijke werktuigen armer is dan die der vorige eeuw, en dat *modellen* van natuurverfchijnfels (vergunt mij deze uitdrukking!) meer en meer tot de gefchiedenis der wetenfchap beginnen te behooren. Maar wij bedoelen hoofdzakelijk die algemeene werktuigen van waarneming of proefneming, welke ons de werking der natuur in verfchillende omftandigheden leeren nagaan, en welke dagelijks tot nieuwe ontdekkingen aanleiding geven, van welke de eerfte uitvinders dier werktuigen dikwerf geen denkbeeld hebben gehad. — Welk gedeelte is er bijkans in het wijduitgeftrekte gebied der zuivere en toegepaste natuurkundige wetenfchappen, waar men van den barometer en thermometer niet het veel-

vuldigst gebruik maakt? Zij vergezellen den natuurkenner, die der bergen toppen beklimt, en dienen hem, om derzelver hoogte te bepalen; en, zonder die weinige kwik, in een' glazen bol opgesloten, wat zou de onderzoeker van het leven aangaande de eigene warmte der dieren, wat de onderzoeker van het zamenstel onzer aarde van de warmte onder hare oppervlakte, van de gemiddelde warmte der verschillende landstreken kennen? Heeft niet eene gelukkige en vernuftige aanwending van dit werktuig aanleiding gegeven tot eene hoogst eenvoudige wijze, om de meerdere of mindere hoeveelheid waterdamp te bepalen, waarmede de dampkringslucht bezwangerd is? — Geheele hoofdstukken van onze natuurkundige wetenschappen danken hunnen oorsprong aan die eenvoudige werktuigen, en uit de zalen der natuurkundige scholen zijn zij als verhuisd in de talrijke werkplaatsen van honderden verschillende kunstenaars.

Maar wij noemden in de tweede plaats de verbeterde *leerwijs*, en denken hierbij vooral aan de eenvoudiger verklaringen, die in de natuurkundige wetenschappen meer en meer veld winnen. Eenvoudigheid, (het was de waarachtige spreuk van onzen onsterfelijken BOERHAAVE) eenvoudigheid is het kenmerk der waarheid. En gelijk het ware eigenlijk alleen *is*, terwijl het valsche slechts *schijnt*, zoo is ook elke onware verklaring der natuurverschijnsels slechts waan en eene schijngestalte, die bij helderder licht verdwijnt. Ik behoef uit de geschiedenis der scheikunde slechts het *phlogiston* der *Stahlianen* te noemen, hetwelk men meende, dat bij de verbranding der ligchamen en de zoogenoemde verkalking der metalen ontsnapte, zoodat dit ligchaam de zonderlinge eigenschap moest hebben van de zelfstandigheden, waarin hetzelve aanwezig was, ligter te maken dan zij anders zijn konden! Doch de dwaling, voor zoo ver zij geleerde dwaling is, heeft nog een wezenlijker kwaad ten gevolge dan loutere onkunde. Zij verstikt het onderzoek, en wiegt den geest in slaap met eene schijnbare bevrediging van zijne zucht naar dieper inzigt. Waar

men meent reeds gevonden te hebben, zoekt men niet; en is het hieraan niet toe te schrijven, dat de ongerijmdste begrippen eeuwen lang van geslacht tot geslacht zijn voortgeplant, als ware het ons ter waarschuwing, dat niet alles voor zuiver goud te houden is, wat door het gezag der eeuwen als zoodanig geëikt is? Wanneer SHAKESPEARE zijnen HAMLET deze woorden in den mond legt: „Er zijn, HORATIO, meer dingen op aarde en in den hemel, dan waarvan in uwe wijsbegeerte gedroomd wordt," helaas! dan mogen wij er wel zuchtende bijvoegen, dat er in onze wijsbegeerte ook vele dingen zijn, waarvan op aarde en in den hemel niets te vinden is. Daar evenwel, zelfs in de verste toekomst, voor den beperkten mensch de kennis der natuur wel altijd stukwerk blijven zal, zoo moeten wij ons getroosten, dat er aan onze wijsbegeerte vele dingen onbekend blijven, die in hemel en aarde bestaan, wanneer zij zich slechts ontdoen kon van alles, wat in hemel en aarde niet bestaat.

Terwijl er duizend wegen zijn, die tot dwaling voeren, zoo is er slechts één weg, die tot de waarheid geleidt. Vanhier de veelvuldige verklaringen der oude wijsgeeren, die bij het licht van latere dagen als dwalingen erkend zijn. Behoef ik hier te herinneren aan de stelling van ARISTOTELES, dat er ligte ligchamen waren, even gelijk zware, omdat sommige oprijzen? Wanneer er *Nereïden* waren, en zij vervaardigden eene natuurkunde volgens die grondstelling, gelijk TORRICELLI het zich voorstelde, dan zouden zij veel, 't geen wij onder de zware ligchamen tellen, ligt noemen, zoo als was, hout, olie.

Het noemen van TORRICELLI herinnert mij hier aan die *vrees voor het ijdel*, waaruit de Ouden de werkingen van zuigpompen en der hevels verklaarden, zoodat het water, hoezeer anders niet geneigd om op te klimmen, liever opklom, dan eene ledige ruimte over te laten. Men had eenmaal in eenen tuin te *Florence* eene zeer lange pomp vervaardigd; toen men echter met ver-

bazing zag, dat het water slechts tot de hoogte van 32 voet te brengen was, vervoegde men zich bij GALILAEI, die, het zij dan schertsend, het zij om zich van de vragers te ontslaan, tot antwoord gaf, dat de natuur slechts tot de hoogte van 32 voet toe afschuw voor het ijdel had! Althans het was voor het vernuft van zijnen grooten leerling TORRICELLI bewaard, om aan te toonen, dat kwikzilver in eene glazen buis, die aan het eene einde gesloten was, en welke daarmede was opgevuld, nadat men de buis met het geopende einde naar beneden in een' kwikbak plaatst, niet hooger staat dan omstreeks 28 duim, zoodat men zeggen moet, dat in met kwik gevulde buizen de afschuw voor het ijdel slechts tot eene hoogte van 28 duim gaat; ten zij men liever, met TORRICELLI, de drukking der lucht voor de oorzaak van beide verschijnsels houden wil, zoodat de hoogte van water- en kwikkolom beantwoordt aan beider soortelijk gewigt, d. i. juister gesproken, omgekeerd evenredig is aan hetzelve. PASCAL kwam op de gelukkige gedachte, om dezen strijd te beslissen door de proefneming, of, bij verkorting van de drukkende kolom der dampkringslucht, ook de kwikkolom nederdaalt; en PERRIER beklom met TORRICELLI's buis den *Puy de Dôme*, en zag op deszelfs top werkelijk de kwik omtrent 3 duim lager staan. Van dien tijd af was er geen *vrees voor het ijdel* meer in de leerstelsels der natuurkundigen, en TORRICELLI's werktuig, de reeds vroeger vermelde *barometer*, werd algemeen ingevoerd, om de veranderingen in de drukking der dampkringslucht op eene gemakkelijke wijze te kunnen waarnemen. In zijne vernuftige *Gesprekken over de veelheid der Werelden*, stelt FONTENELLE zich voor, dat die oude wijsgeeren eene hedendaagsche tooneelvertooning bijwoonden, en in de *Parijsche Opera* FAËTON naar omhoog zagen stijgen, en dat zij de koorden, waarmede hij werd opgetrokken, niet konden ontdekken, noch wisten, hoe het achter de schermen gesteld was. De een zou zeggen, het is eene verborgene eigenschap,

die FAËTON opheft. De ander, FAËTON bestaat uit zekere getallen, die hem doen opstijgen. Wederom een ander, FAËTON heeft eene zekere liefde voor het bovenste gedeelte van het tooneel; hij is niet op zijn gemak, wanneer hij er niet is. Een vierde, FAËTON is niet gemaakt om te vliegen; maar hij wil echter liever vliegen, dan het bovenste gedeelte van het tooneel ledig laten; en duizend andere hersenschimmen meer, door welke het te verwonderen is, dat de hooggeprezene Ouden niet sinds lang hunnen goeden naam verloren hebben. Eindelijk komen DESCARTES en eenige andere latere onderzoekers, en zeggen, FAËTON rijst, omdat hij met touwen getrokken wordt, en omdat een gewigt, zwaarder dan hij, naar beneden gaat. Zoo gelooft men thans niet meer, dat een ligchaam zich beweegt, ten zij het getrokken of voortgestuwd worde door een ander; en hij, die de natuur zag zoo als zij is, zou als 't ware de inrigting zien van het tooneel achter de schermen.

Meent niet, dat door deze eenvoudige verklaring het schouwtooneel der natuur iets van deszelfs schoonheid of aantrekkelijkheid verloren heeft. Het is zoo, bij eene tooneelvertooning zou het de *illusie*, gelijk men het noemt, verstoren, wanneer men alles zag zoo als het geschiedt; en hoezeer men weet, dat het geene wonderen zijn, men schept vermaak in de begoocheling, en laat het voor den werktuigelijken kunstenaar over, om over het raderwerk en den geheimen toestel na te denken. Maar in de natuur is het geheel anders. Hier wil men geene begoocheling; men zoekt waarheid. En wanneer ons nu het naauwkeurigst onderzoek tot eene spaarzaamheid van middelen geleidt, waarvan men geen denkbeeld had, wie zal zijne bewondering niet hooger voelen opklimmen, als hij de vele en verbazend verschillende uitwerkselen ziet, die door deze eenvoudige beginselen en krachten worden te weeg gebragt?

Inderdaad het is niet het aantal van bijzondere daadzaken alleen, het is dit zelfs niet hoofdzakelijk, 't

welk den waren rijkdom der wetenſchappen uitmaakt. Onze redelijke geest vraagt naar eenheid; en het is in geenen deele een kenmerk van 's menſchen beperktheid, maar veeleer van zijnen voortreffelijken aanleg, dat hij algemeene begrippen zoekt door het opſporen van betrekkingen en menigvuldige vergelijkingen. Is het dan wonder, dat verſchijnſels, die in 't begin, als enkele bijzonderheden, dikwerf zonder zamenhang met alle andere natuurverſchijnſels zich voordoen, veelal de zaden zijn van allergewigtigſte en op de meest verſchillende beſchouwingen invloeijende waarheden? Wij maakten reeds melding van het eigenaardig verſchijnſel, dat gewreven barnſteen kleine, ligte ligchaampjes tot zich trekt. Eeuwen moesten er verloopen, eer men van dezelfde kracht, die dat verſchijnſel te weeg bragt, zulke verbazende uitwerkſelen zag, dat men ze met den blikſem vergeleek, tot dat FRANKLIN's ſtoutmoedige hand het blikſemvuur uit de wolken trok, om deze overeenkomst te bewijzen. Diezelfde electriciteit was het, welke wederom als een vreemd, op zichzelf ſtaand verſchijnſel zich bij dierlijke ligchamen ſcheen te vertoonen, toen GALVANI zijne eerſte ontdekkingen deed; maar VOLTA's doorzigt zonderde het toevallige van het wezenlijke af, en leerde, dat de werking alleen van de aanraking van twee ongelijkſoortige metalen of ſtoffen afhangt, dat de ſpier daarbij ſlechts als geleider beſchouwd moet worden, en dat het *Galvanismus* niets dan electriciteit was; tot dat het hem gelukte, de beroemde kolom uit te vinden, waardoor deze electrieke verſchijnſels verſterkt werden, en waardoor, even gelijk door de in het midden der vorige eeuw uitgevondene Leidſche flesch, de hevigſte ſchokken konden worden voortgebragt, met dat verſchil alleen, dat de ſchokken aanhoudend zijn, en niet, gelijk die der Leidſche flesch, plotſeling voorbijgaan. Het was de uitvinding der *Voltaſche* kolom, met welke de negentiende eeuw die ſchoone rij van ontdekkingen opende, welke tot op onze dagen niet ophouden. De ſcheikundige werkingen van dien toeſtel gaven tot de proeven van NI-

CHOLSON aanleiding. Zij deden DAVY bewijzen, 't geen reeds LAVOISIER's genie had gegist, dat looğzouten en aarden met zuurstof verbondene metalen waren. OERSTEDT ontdekte nu voor het eerst den merkwaardigen invloed, die, door een' de beide polen der kolom verbindenden geleidraad, op de magneetnaald wordt uitgeoefend. Eene rij van nieuwe, electro-magnetische verschijnsels werd bekend; eene voorbijgaande magnetische kracht wordt als door een' tooverslag opgewekt, zoodat een stuk week ijzer, 't welk anders in 't geheel geen aantrekkend vermogen uitoefent, nu eensklaps verbazende gewigten draagt; en FARADAY leerde, omgekeerd, in onze dagen, door de magneet zelve electrische vonken en andere verschijnsels voortbrengen. Wie staat niet verbaasd, als hij deze volgreeks van ontdekkingen nagaat, die ik u hier met vlugtige trekken heb afgeschetst? En nu keeren wij in onze gedachten terug tot den barnsteen, waaraan THALES, of wie het dan ook zijn moge, het eerst het vermogen van aantrekking opmerkte, en zien den eersten schalm van eene onafzienbare keten!

Leert dit voorbeeld ons overtuigend den tegenwoordigen voortgang der natuurkundige wetenschappen, het doet zulks vooral door het verband, hetwelk latere ontdekkingen in vroeger onzamenhangende daadzaken heeft gebragt. En deze twee eigenschappen zijn het voornamelijk, — eenvoudiger verklaring van de verschijnselen en dieper inzigt in den zamenhang tusschen de onderscheidene werkingen der natuur, — waardoor zich de natuurkundige wetenschappen thans meer dan ooit onderscheiden. Intusschen valt het niet te ontkennen, dat men zich, bij het herleiden van verschillende verschijnsels tot ééne en dezelfde oorzaak, voor overijling hoeden moet, en dat zelfs de latere tijden ons van deze overijling waarschuwende voorbeelden opleveren. Wanneer gewigtige ontdekkingen den toestand eener wetenschap als herscheppen, dan ontstaat een nieuw licht, hetwelk dikwerf zoo helder schijnt, als ware er nu geene duisternis meer.

Latere ontdekkingen doen dikwijls twijfelingen ontſtaan. Heeft het vorige licht iets van deszelfs helderheid verloren? Voor zoo ver het wezenlijk licht der waarheid was, kan het niet verloren hebben; maar het is alsof de oogen, langzamerhand aan hetzelve gewoon geworden, nu, met behulp van dat licht zelve, ſteeds ſcherper en naauwkeuriger zien. Ik behoef hen, die met de geſchiedenis der wetenſchappen bekend zijn, ſlechts aan LAVOISIER's ontdekkingen, aan de buitengewone klaarheid van het ſtelſel der grondvesters van de antiphlogistiſche ſcheikunde te herinneren. Was het niet alsof alles ontdekt was? De zamenſtelling van alle zuren, de ware aard der verbranding, de ademhaling, de dierlijke warmte en wat al verder! Of willen wij een voorbeeld, dat in onze dagen valt; ſcheen het niet alsof de ſcheikundige werking der *Voltaſche* kolom overtuigend aantoonde, dat ſcheikundige verwantſchap één was met electriciteit; en was men niet een nieuw tijdperk, dat van het electro-chemismus, ingetreden, tot dat FARADAY ook hier twijfelingen opperde, die aantoonden, dat men het doel nog niet bereikt had?

Ontleenen wij uit deze laatſte gedachte, dat het doel nog niet bereikt is, geene twijfeling aangaande den bloei en de hooge voortreffelijkheid der natuurkundige wetenſchappen in onze dagen. Voortreffelijk noemen wij dien toeſtand, M. H., maar het is in vergelijking met vroegere tijden; want op het uitgeſtrekte gebied der natuurkundige wetenſchappen zijn wij nog ſlechts enkele ſchreden voorwaarts gegaan. Ontmoedigend moge deze gedachte voor ijdelheid en vadzigheid wezen, die zich gaarne in het bezit der wijsheid zouden wanen; bemoedigend is zij voor den waren onderzoeker, die, overtuigd van het onvolkomene aller menſchelijke kennis, de hoogſte beſtemming van het menschdom hier op aarde in oefening der krachten en vermogens van den redelijken en onſterfelijken geest gelegen acht.

Maar, zegt men veelligt, die naauwkeurige kennis is voor den geleerde van beroep bewaard; op het gemeene

leven en op de algemeene welvaart heeft zij geen invloed. Het getuigenis der ervaring zou deze ſtelling genoegzaam wederleggen, al ware hare ongegrondheid ook niet overtuigend door uit den aard der zaak ontleende redeneringen reeds vooraf aan te toonen. Wanneer toch de natuurkundige wetenſchappen de grondſlagen uitmaken van alle onze kunſten, waarbij wij de voorwerpen der natuur naar onze behoeften gepast aanwenden, hare krachten tot onze bewerkingen bezigen, — en het is overbodig, nutteloozе bewijzen voor eene ontwijfelbare zaak aan te voeren, — wanneer dan de natuurkunde op nijverheid en welvaart in het algemeen invloed heeft, wat dunkt u, M. H., zal die invloed niet ruimer, niet weldadiger zijn, hoe volkomener de wetenſchap zelve is, waarvan hij uitgaat? Maar ook het getuigenis der ervaring ſpreekt hier luid. Wanneer onze vaderen, die vóór veertig of zelfs vóór dertig jaren geſtorven zijn, konden opzien uit hunne graven, of andermaal deze aarde betraden, zouden zij voor hunne verbazing naauwelijks woorden weten, wanneer zij niet ſlechts op onze ſtroomen de talrijke ſchepen zagen, die de Ouden veelligt bezield zouden noemen, omdat zij door inwendige beweging worden voortgeſtuwd; maar wanneer zij diezelfde, door den adem van waterdamp voortgedrevene, kielen ook de zee zagen ploegen, en, van den invloed der winden onafhankelijk, het eene werelddeel aan het andere nader verbinden; wanneer zij dienzelfden damp in onze fabrijken thans datgene zagen verrigten, 't geen te voren door honderd menſchenhanden met groot tijdverlies moest geſchieden; wanneer zij .... maar ik wil thans niet herhalen, hetgeen de meesten uwer zich herinneren zullen gehoord te hebben, toen een onzer Medeleden, met rijke keuze van zaken en in levendige trekken, den voordeeligen invloed der natuurkundige wetenſchappen op de nijverheid afſchetſte, als die haar van aard hebben veranderd, haar hebben verbeterd en uitgebreid, en nieuwe bronnen voor de volksvlijt hebben geopend.

Doch niet tot de bevordering der nijverheid alleen is de invloed der natuurkundige wetenſchappen beperkt; zij hebben eene ruimere toepasſing op alwat tot veraangenaming van het leven, tot beveiliging onzer bezittingen behoort. Behoef ik andermaal van het nut der afleiders te ſpreken, die toch aan geene loutere gisſing, dat de bliksem een electriek verſchijnſel zijn kon, maar aan dadelijke waarneming hunnen oorſprong verſchuldigd zijn? Zoo er nog bewijzen voor hunne nuttigheid ontbraken, *Doesburgs* kerktoren zou in ons vaderland alle twijfelingen kunnen wegnemen, als waarin te voren herhaalde malen de bliksem ſloeg en groote ſchade aanregtte, maar die nu ſinds vijftig jaren door de zorg van KRAIJENHOFF beveiligd werd. En ook in dit belangrijk werktuig bragt later tijd gewigtige verbeteringen aan, zoo als het beveiligen van het onderſte, onder den grond verborgene en aan het gezigt onttrokkene gedeelte des geleiders, door het inmetſelen in een ſteenen, met houtskool gevuld kanaal, waardoor voorkomen wordt, dat het beveiligingsmiddel, waarop men zich verliet, bedriegelijk en gevaarlijk zou worden. — De Galvaniſche electriciteit gaf aan DAVY een middel aan de hand, om het koper der ſchepen tegen de werking van het zeewater te beveiligen, door het in aanraking te brengen met zink, tin of ijzer; en dit zelfde middel bezigde hij ook met goed gevolg, om de ijzeren ſtoomketels voor oxydatie en gevaarlijke afſlijting te bewaren.

Hoe kan in *Nederland* iets, dat tot de zeevaart betrekking heeft, anders dan algemeene belangſtelling wekken? Onvermeld mag dan ook de ontdekking van BARLOW niet blijven, om, door middel van eene ijzeren plaat, de miswijzing van het kompas, welke door den invloed van het ſcheepsijzer veroorzaakt wordt, te vernietigen, waarvan de groote nuttigheid, vooral bij reizen naar de Noordpool, gebleken is. In elk ſchip kan het ijzer, hetwelk zich op hetzelve bevindt, wat deszelfs werking op het kompas betreft, als in één punt vereenigd gedacht worden, zoodat men, aldaar een' ijze-

ren bol van genoegzame grootte plaatſende, dezelfde werking op het kompas zoude waarnemen, als door de vereenigde krachten van het ſcheepsijzer op hetzelve wordt uitgeoefend. Door eene achter het kompas geplaatſte ijzeren plaat wordt de magneetnaald nu blootgeſteld aan twee krachten van tegengeſtelde rigting, welke men door proefneming van gelijk vermogen maken, en alzoo de aantrekking van het ſcheepsijzer bij alle rigtingen van het ſchip nagenoeg vernietigen kan. — Welke behoeften, eindelijk, zijn algemeener, dan die van zich tegen de koude te beſchutten en zich te voeden? Maar welke verpligtingen heeft dan niet het menschdom aan wetenſchappen, die ons leeren hier alles te beſparen, die door den invoer van meer voedende planten in den landbouw den grond als uitgeſtrekter maakt, en die een' RUMFORD in ſtaat ſtelden, om met weinige penningen armen te voeden, en om dus met geringe middelen de weldaden uitgebreider en algemeener te maken! — aan wetenſchappen, die de lucht leeren zuiveren, zoodat de vernielingen van den oorlog, bij opeenhooping van gekwetſten en lijken in groote ſteden, geene pestkoortſen meer na zich ſlepen; die het onzuivere water drinkbaar en helder maken, en het op lange zeereizen tegen bederf leeren bewaren; die, eindelijk de voor de gezondheid ſchadelijke vervalſchingen doen kennen, waarmede de hebzucht zich niet ontziet, zelfs de eerſte benoodigdheden des levens te vergiftigen! — Welke behoefte is grooter en algemeener in beſchaafde landen, dan die van het vuur; maar welke middelen heeft men niet uitgedacht, om deszelfs werking, met beſparing van brandſtof, te vermeerderen; en hoe nuttig is niet in onze dagen de verwarming van groote gebouwen door warm water, zoo wel in uitwinning van onkosten, als in vermindering van het gevaar van brand? Had men deze wijze van verwarming meer algemeen ingevoerd, dan zou waarſchijnlijk het *Engelſche* Parlement zich niet beroofd hebben gezien van eene vergaderzaal, in welke

oude herinneringen liefde voor oude en eerwaardige instellingen konden opwekken of aankweeken.

Doch wij kunnen ons pleit voldongen achten. Ééne opmerking nog ten besluite. De weldaden, die de natuurkundige wetenschappen aan het menschdom bewijzen, zijn algemeen en blijvend. Niet tot een enkel volk beperkt, breiden zij zich over alle volken uit, zonder iets in waarde te verliezen; en, welke menschelijke instellingen ook verdwijnen mogen, zij blijven bestaan tot de laatste nakomelingen. Wat menschelijke dwaasheid en dwaling ook afbreken, wat de woede van verdoolde volken ook vernietige, dit goede zaad wordt nooit verstikt, maar draagt steeds overvloediger en heerlijker vruchten. In welk een schoon licht verschijnt ons, bij die waarachtige overtuiging, de kennis der natuur; en de namen van FRANKLIN, RUMFORD, LAVOISIER, BERTHOLLET, DAVY en zoo vele anderen, zijn het niet de namen van weldoeners des menschdoms? Het is zoo, M. H., de beoefening der wetenschappen vordert niet in de eerste plaats, dat men zich om nuttige uitkomsten bekommere; zij eischt waarheidsliefde, en het is haar om bevrediging van de zucht naar kennis, niet om voordeel te doen. Maar wij moeten daarom niet meenen, dat of eene afzonderlijke beoefening der wetenschappen uit zuivere waarheidsliefde, zoo zij gelukkigen uitslag heeft, ooit onvruchtbaar voor het menschelijk geluk wezen kan, of dat eene echt wetenschappelijke toepassing op nuttige kunsten en bedrijven ooit den waren geleerde tot oneer zou verstrekken. Gewoonlijk echter geeft de wetenschap slechts den eersten wenk, en de uitvoering van het ontwerp laat zij aan anderen over; zij strengelt waarlijk den algemeenen band, die menschen aan menschen bindt, steeds naauwer en vaster. Zoo heeft men het gezien, dat *Duitsche* geleerden, die veelligt nimmer een zeeschip aanschouwden, de zeevaartkunde verbeterden, en daarvoor door zeevarende Mogendheden beloond werden.

In eene welgeordende maatschappij heeft de mensch

in dezen toestand van beschaving verschillende kringen van werkzaamheid. Het schijnt wel, als had elk slechts zijnen akker te bestellen, en als waren die kringen buiten aanraking, zoo lang niet eigenbelang ze verder uitzet en botsingen te weeg brengt; — maar het is slechts schijn. Onwillends en onwetends bevordert elk, die met waren ijver en met goed verstand slechts zijn eigen geluk wil bevorderen, tevens dat van anderen. Door ijver en nuttige werkzaamheid van elk burger bloeit de geheele Staat. Gelukkig hij, die dat regt gevoelt, en die niet slechts onwillends en tegen zijne bedoeling eenig algemeen goed sticht, maar daarentegen, met verstandig overleg en wijze keuze, alles doet, wat menschengeluk rondom hem kan bevorderen! Gelukkig de maatschappij, waar kennis en wetenschap, door vereenigde pogingen van allen, het beeld dragen der weldadige zon, en, even als zij, niet licht alleen, niet warmte alleen, maar licht en warmte tevens verspreiden!

UITTREKSEL UIT EENIGE BERIGTEN EN AANTEEKENINGEN OVER IJZEREN WEGEN, ENZ.

(*Vervolg en slot van bl.* 587.)

§ 9. Voor enkel commerciéle belangen, fabrijken, bergwerken enz. kunnen en moeten de ijzeren wegen zoo eenvoudig en oeconomisch mogelijk worden aangelegd.

Onderscheidene ijzeren wegen, en bijzonder de zijtakken, kunnen meestal geheel bespaard worden, wanneer de daarheen loopende straatwegen geschikt zijn, om door den *Gordonschen* stoomwagen, die ook op gewone straatwegen loopt, bereden te worden. Hiertoe zouden de Hollandsche klinkerwegen (*) wel het beste geschikt te maken zijn.

(*) De Heer REINHOLD heeft de Hollandsche klinkerwegen ook in *Duitschland* meer bekend gemaakt, in eene door hem uitgegevene Verhandeling: *Beschreibung und Abbildung einer Holländischen Klinkerstrasse, mit Bemerkungen über den Bau der Kunststrassen, deren Fahrbahn mit Ziegelsteinen befestigt ist, im* 1 *und* 2 *Hefte des* 7 *Bandes des Journals für die Baukunst von Dr.* CRELLE; *Berlin*, 1833.

§ 10. De bedoelde verbetering in de constructie der sporen van gesmeed ijzer geeft ook nog een besparingsmiddel aan de hand, om daarvoor *hangende en staande ijzeren bruggen* te bouwen, die minder ijzer vorderen, dan de gewone ijzeren bruggen, of om, bij de zamenvoeging van ijzeren wegen met straatwegen, de op de laatsten zich bevindende bruggen te verlengen, en de beide wegen naast elkander daarover te kunnen leiden. De invoering van zulke bruggen gelooft men dat zeer is aan te bevelen. Voor den ijzeren weg tusschen *Amsterdam* en *Keulen* wil men ijzeren hangbruggen over den *IJssel*, de *Lippe* en de *Roer* vervaardigen. (*)

De verreweg geringere kosten van aanleg en onderhoud van hangende bruggen, en de weinige zwarigheden, om ze ook daar aan te leggen, waar de localiteit den bouw van steenen of houten bruggen hoogst moeijelijk en dikwijls onmogelijk maakt, doet aan de ijzeren hangbruggen in vele gevallen de voorkeur geven. Daar men nu de kettingbruggen ook zoo inrigten kan, dat de doorvaart met staande masten kan plaats grijpen, zoo zijn deze bruggen ook op bevaarbare kanalen zeer wel aan te wenden. De vaste bruggen van steen en hout zijn, wel is waar, in vele gevallen onontbeerlijk; de groote kosten van steenen, en de geringe duur van houten bruggen, zijn echter gewigtige beweeggronden, om aan de ijzeren vaste of hangende bruggen, bijzonder voor de ijzeren wegen, de voorkeur te geven. Het is daarom dan ook, dat de ervarene en kundige *Nederlandsche* Ingenieurs de ijzeren hangbruggen verkozen hebben. (†)

§ 11. De hier in het algemeen aangeduide verbeteringen der ijzeren wegen, stoom- en vrachtwagens, en der bruggen, hebben ten doel, eene aanmerkelijke besparing voor alle gevallen, eene vermeerdering van het gebruik, en dus ook

(*) Zie onder anderen over de hangbruggen: *Ueber den Bau der Hängebrücken von Eisendraht, nach* STEVENSON, SEGUIN, DUFOUR, NAVIER *und andern, von* E. F. W. BERG, *mit 7 Kupfertafeln. Leipzig*, 1824.

(†) Men zie over de ijzeren bruggen: *Theorie der Brückenbögen und Vorschläge zu eisernen Brücken in jeder beliebigen Grösse, vom Director* GEORG *Ritter von Reuhenbach, mit 5 Kupfern. München*, 1833. En over de vaste bruggen eene Verhandeling van Dr. REINHOLD: *Beiträge zur Bestimmung der Höhe der Gewölbsteine und der Stärke der Widerlager und*

der inkomsten, en eindelijk ook eene vermeerdering der veiligheid voor reizigers en goederen daar te stellen. De Schrijver vleit zich dan ook, dat het goede, 't welk in zijne voorslagen mogt zijn opgesloten, zich bescheiden moge aansluiten aan het goede, door andere zaakkundigen reeds gevonden, waardoor de zaak zelve te volkomener zal worden. De afbeeldingen en beschrijvingen van een en ander kunnen hier niet geleverd worden, en hij moet het bij deze algemeene opmerkingen laten berusten; maar wanneer deze of gene Maatschappij, ter besparing van aanzienlijke kosten bij den aanleg van ijzeren wegen, hiervan werkelijk gebruik mogt willen maken, zoo is hij genegen, om, op daaromtrent te kennen gegeven verlangen, deels teekeningen en beschrijvingen, deels modellen van genoemde verbeteringen in de zamenstelling door deskundigen te doen vervaardigen, zich alleen eene billijke vergoeding van onkosten voorbehoudende.

De zaak is op zichzelve voor het welzijn der handelvolken van het Europesche vasteland te gewigtig, om de opmerkzaamheid der Vorsten en volken te ontgaan, en om die der kunstbeoefenaren in eenen wetenschappelijken en praktischen zin niet tot zich te trekken.

D. REINHOLD.

Leer, in *Oostvriesland*, Maart 1834. *Königl. Wasserbau-Inspector, Ritter des Kön. Niederl. Löwenordens.*

Mittelpfeiler grosser massiver Brücken, durch viele Beispiele erläutert und ins besondere für Praktiker gesammelt. Volgens BELIDOR, PERRONET, GAUTHEY en RÖDER.

HET ONTWAKEN.

Een Gesprek.

(Vrij gevolgd naar het *Hoogduitsch* van Dr. FR. THEREMIN's *Abendstunden*, door ABM. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.)

'k Heb aan der kranken veege sponde,
Als Jezus dienaar, vaak gestaan;
Dan goot ik balsem in hun wonde,
En wees hun uit Gods woord het eeuwig leven aan.

'k Zag dan, hoe angst en kommer weken
Voor blijde hoop op Hem, die met zijn bloed ons kocht;
En hoe hun blik nog van den dank wou ſpreken,
Dien mij hun mond vergeefs te ſtaamlen zocht.

Gij wilt mij danken?..... Hoort, gij vrome vrinden,
Die 's levens ſtrijd hebt doorgeſtreên!
Als ge in den kring der zaalgen *haar* mogt vinden,
O zegt haar, dat ik altijd om haar ween!

Zij. Gij hebt goed geſlapen?

Hij. Zoo als nooit te voren! Ik geloof niet, dat ik zelfs in de dagen mijner kindschheid zoo diep, zoo zacht, zoo verkwikkend geſlapen heb. De oude Vader — het heugt u nog wel — als hij 's morgens in de woonkamer trad, waar wij hem opwachtten, dan plag hij op onze vraag: hoe hij geſlapen had? te antwoorden: Als een zalige! — Als een zalige — mogt ik ook wel zeggen — heb ik geſlapen; of liever, als een zalige ben ik ontwaakt. Ik gevoel een nieuw leven in mij; het is, als had ik alle vermoeidheid, alle behoefte aan ſlaap voor altijd afgelegd. In mijne ledematen is eene frischheid, in mijne bewegingen eene gemakkelijkheid! Mij dunkt, ik kon vliegen, zoo ik wilde.

Zij. En het bevalt u hier in dezen oord?

Hij. Nu, ik moet zeggen, in menige ſchoone ſtreek zijn wij te zamen geweest, maar deze is dan toch uitnemend en onvergelijkelijk ſchoon. Welke boomen! Waarlijk, hemelhoog! Zij dragen bloeſems en vruchten tevens. De takken worden door den morgenwind bewogen, en het klinkt daarbij zoo liefelijk uit de toppen, alsof zij door een gansch heir van gevederde zangers, welke ik echter niet beſpeuren kan, bewoond waren. Achter de boomen verheffen zich bergen, wier verhevene gedaanten zich duidelijk in de reine lucht vertoonen; en ſoms drijven wolken, met al de gloeijende kleuren der rijzende en ondergaande zon geteekend, voorbij de helling of boven de toppen dier bergen. Op den hoogſten top, uit een melkwitten, doorſchijnenden, glansrijken nevel, verrijzen, naar het mij voorkomt, de poorten, torens en paleizen eener groote, heerlijke Stad. Van diezelfde ſpits ſtroomt een breede rivier, welke ik eer een zee zou noemen, en die echter niet met ontzettend geklater, maar met een zacht harmonisch geluid van de bergen afſchiet. Wijd en zijd vallen

de droppelen, die de boomen en bloemen besproeijen en eene aangename koelte verspreiden, die door de borst met wellust wordt ingeademd. En dit perk hier, waar wij staan, wat is het vol en digt en met wonderschoone bloemen bezaaid! Wij wandelen er over, en echter buigen de grashalmen en de bloemen zich niet onder onze treden. Eenzaam is deze plaats, doch aan alle zijden openen zich de heerlijkste verschieten; de blik reikt ver en verder en de gezigtseinder breidt zich altijd uit.

Zij. Hebt gij dit alles dan reeds meer gezien, of ziet gij het heden voor de eerste maal?

Hij. Offchoon ik mij hier zoo regt te huis gevoele, en alles een zoo bekend en bevriend voorkomen heeft — nogtans, als ik het wêl bedenk, dan moet ik zeggen: neen, nog nooit ben ik hier geweest.

Zij. En bevreemdt het u niet, mij weder aan uwe zijde te zien?

Hij. Zijt gij het dan niet altijd geweest?

Zij. In zekeren zin wel, maar in een anderen niet. Uwe oogen hebben mij sinds lang niet aanschouwd. Eens werd ik uw gezigt ontrukt.

Hij. Ja, ik herinner mij... 't is als een duistere wolk, die voor mijne verbeelding rijst... bange dagen, in waken en weenen doorgebragte nachten; — maar, terwijl ik mij anders zoo gemakkelijk in treurige gedachten en gewaarwordingen verdiepte, kan ik die thans niet regt meer vatten en gevoelen; 't is of ze mij vreemd zijn geworden.

Zij. Denk aan den 31sten Julij.

Hij. Nu wordt mij alles helder. 't Was in den vroegen morgen van uwen anders zoo vrolijken jaardag. Lang hadt gij gekwijnd. Weken aaneen waren wij tusschen hoop en vrees geslingerd. Plotseling overviel u eene doodelijke zwakte. Gij gaaft mij uwen laatsten afscheidsgroet. Met uwe ijskoude hand streeldet gij mij de wangen..... gij boogt het hoofd en.... stierft. — Ja, het is zoo: gij zijt gestorven.

Zij. Ik ben gestorven, en zie! ik leef.

Hij. Als gij gestorven zijt en ik u zie, droom ik dan welligt?

Zij. Gij droomt niet: gij waakt.

Hij. Of zijt gij mij van den hemel op aarde toegezonden, opdat ik u voor een korten tijd zou wederzien, om dan op nieuw lange jaren achtereen uw verscheiden te beweenen?

Zij. Neen, thans scheiden wij niet meer. Wel ben ik met u gezonden, maar niet naar beneden op de aarde. Zie toch eens goed rond! Waar hebt gij op aarde ooit zulke boomen, zulke bloemen, zulk een stroom gezien? Beschouw u zelven! Zorg en droefheid hadden uwe krachten ondermijnd; thans zijt gij verjongd; gij gaat niet, gij zweeft; uwe oogen zien niet slechts, zij zien onmetelijk wijd. Keer tot uw binnenste in: waart gij wel ooit zoo te moede als thans?

Hij. 't Is daar binnen in mij, als een diep, onpeilbaar, steeds bewogen, en toch kalm en effen meir. Ja, als ik om mij heen zie, als ik mij zelven beschouw, als ik een blik sla in mijn binnenste, als ik uwe hand de mijne voel drukken — dan zou ik zeggen: ik ben zalig; ik ben in den hemel.

Zij. Gij zijt het.

Hij. Maar — dan moest ik gestorven zijn?

Zij. Gij zijt het. Hebt gij dan niet krank gelegen op dezelfde plek, waar ik gestorven ben, en waarheen ook gij verlangdet gebragt te worden? Heeft uw oudste Zoon niet dag en nacht, zonder van uwe zijde te wijken, u zoo trouw en liefderijk opgepast? Hebt gij niet dag en nacht de blaauwe oogen uwer oudste Dochter open gevonden, waarin zij de opwellende tranen zocht terug te dringen? Heeft niet een graauwe schemering, een ondoordringbare nevel ten laatste ons dierbaar achttal, en al wat u omringde, aan uw gezigt ontrukt?

Hij. Ik ben gestorven. Heer van leven en dood! Op mijne knieën dank ik U, dat Gij iets zoo groots ook aan mij volbragt, dat Gij ook aan mij het onschatbaar geluk en de hooge waardigheid verleend hebt van gestorven, en zalig gestorven te zijn. Gij weet, o Heer! hoe dikwerf dit oogenblik voor mij stond; hoe dikwerf ik U gebeden heb, dat Gij zelf, daar ik het niet vermogt, mij daartoe wildet voorbereiden en mij een zachten, zaligen dood beschikken. Nu, Heer! Gij hebt die bede, gelijk al de overige, verhoord; Gij hebt U hier, als altijd, heerlijk en boven bidden en denken genadig en barmhartig betoond! Hetgeen ik te gemoet zag, is nu voorbij. Ik heb, wel is waar, schoon zelf gestorven, niet geleerd, wat de dood eigenlijk is; maar zooveel weet ik: de dood is zoet. Gelijk men een slapend kind uit de donkere kamer in den schoonen, vrolijken bloemhof draagt, zoo hebt Gij mij van de aarde naar den hemel gedragen. — Nu, Lieve! houd mij thans niet langer op.

Zij. Waar wilt gij heen?

Hij. Kunt gij het vragen? Tot wien anders dan tot Hem? Alles is hier fchoon en heerlijk: die boomen, die bloemen, die heldere ftroom, die liefelijke lentegeuren, die ons tegenwaaijen; gij, uw bijzijn, waarin ik, na zoo lange fcheiding, na zoo vele tranen, mij weder mag verheugen. Maar dat alles is mij niet genoeg. Hem zelven moet ik zien. Hij mag zijnen hemel zoo fchoon opfieren als Hij wil, dat ftelt mij niet fchadeloos voor het gemis van zijne tegenwoordigheid. Het onmogelijke heeft Hij mogelijk gemaakt; zoo lang, zoo onvermoeid, zoo trouw heeft Hij aan mij gearbeid, dat ik zalig heb kunnen worden. Reeds eer ik geboren werd, heeft Hij zich mijner aangenomen. Waar is zij, de kleine aarde? Daar wentelt zij zich...... hoe ver van hier! in welk een nevel gehuld! Ik zou niet gaarne daarop terugkeeren. En... Hij is op die aarde nedergedaald, Hij heeft zijne heilige voetftappen in haar ftof gedrukt, heeft honger en dorst geleden — is geftorven! Ach! dat Hij mij vergunde, de diepte zijner lijdende en ftervende liefde, den afgrond zijner doodsangften te peilen! Daar heeft Hij zich mij ten eigendom verworven, en opdat ik, zoo dúúr door Hem gekocht, niet weder zou verloren gaan, heeft Hij van mijne vroegfte kindschheid af zijne teedere liefdezorg onafgebroken aan mij befteed. Veel van hetgeen Hij voor mij gedaan heeft, wist ik reeds, toen ik nog daar beneden was. Meer weet ik thans; nog meer zal ik later inzien, als wij alles met elkander befpreken. Thans echter heb ik daartoe geen tijd. Het hart klopt mij zoo hevig; mijn borst hijgt van verlangen; ik moet tot Hem gaan; ik moet Hem zien, Hem danken, als ik nog in ftaat ben Hem te danken, als in de overweldigende blijdfchap ook het gevoel van dankbaarheid zich niet verliest.

Zij. Gij zult Hem zien, maar niet eer, voordat Hij zelf tot u komt. Tot op dien ftond moet gij uw verlangen bedwingen. Ik ben u te gemoet gezonden, om u te zeggen, dat dit zijn wil is.

Hij. Nu eerst bemerk ik klaar, dat ik in den hemel ben — want mijn wil voegt zich zonder tegenftreven naar den zijnen. Ik zou gedacht hebben, dat het volftrekt onverdragelijk zijn moest, Hem hier niet te zien. Ik draag het niet flechts; ik draag het met blijdfchap. Hij wil het, ik wil het ook. Iets anders fchijnt mij niet meer mogelijk. Zoo

gemakkelijk hadden wij het daar beneden niet! — Maar, indien gij mij door Hem zijt toegezonden, dan heeft Hij ook waarschijnlijk met u gesproken? Misschien heeft Hij zich reeds meermalen met u onderhouden?

Zij. Reeds meermalen.

Hij. o Gij in nadruk zalige! Kunt gij mij zeggen, hoe gij te moede waart, toen Hij de eerste maal met u sprak?

Zij. Zóó als ik vervolgens ieder keer gestemd was. Ik spreek thans nog met u in aardsche taal; daarin laat zich zoo iets niet beschrijven.

Hij. Toen gij Hem voor het eerst zaagt, hebt gij Hem toen terstond herkend?

Zij. Terstond.

Hij. Welligt aan een glans, luisterrijker dan dien van al de Engelen?

Zij. Hij heeft niet noodig zich met een glans te omgeven; men herkent Hem buitendien.

Hij. Meent gij, dat ook ik Hem terstond zou kennen, zonder dat mij iemand zeide, dat Hij het was?

Zij. Uw hart zal het u zeggen.

Hij. Hoe zal Hij wel jegens mij zijn, minzaam of gestreng? Als ik daar beneden in de donkerheid des aardschen levens met Hem sprak, heeft Hij mij dikwijls regt ernstig en gestreng geantwoord.

Zij. Daar beneden moest Hij het doen tot ons eigen welzijn. Hier is dat niet meer noodig; hier behoeft Hij zijn hart geen geweld meer aan te doen; Hij kan aan zijne liefde den vrijen teugel vieren. Zij is oneindig; dáár konden wij ze niet doorgronden, en hier eigenlijk even min.

Hij. Zijn er hier onder u verschillende trappen van heerlijkheid en zaligheid?

Zij. Die zijn er, ja! Doch daar de hoogsten onder de gezaligden ook altijd de ootmoedigsten zijn, buigen zij zich steeds tot de laagsten neder. En dat kan Hij hun niet weigeren, want Hij, die boven allen is, is te gelijk de nederigste van allen. Zoo wordt het verschil weder opgeheven, en wij zijn allen één in Hem.

Hij. Zie! ik heb dikwijls bij mij zelven gedacht: als ik slechts in den hemel kom, slechts niet onder de vijanden des Heeren leven moet, in den hemel wil ik gaarne de laatste van allen zijn. Gij zoudt, zoo dacht ik, in veel hooger sferen verwijlen, en onze kinderen ook, als zij de aarde

verlaten hadden. Wanneer gij dan ook maar alle honderd jaren ééns tot mij nederkwaamt; wanneer ik maar ééns in de duizend jaren verwaardigd wierd den Heer te zien — mij dacht: ik zou niets meer begeeren.

Zij. Stel u gerust. Wien Hij aanneemt, dien neemt Hij met eere aan. Weet gij niet, hoe Hij dat ons beiden door zijn woord op eene zoo wonderbare wijze heeft toegeroepen?

Hij. Wel weet ik dat; ook zie ik, hoe Hij u met eer en heerlijkheid heeft overladen. Tusfchen uw beeld in uwe laatfte ziekte, dat mij thans duidelijk voor den geest ftaat, tusfchen die verwelkende bloem en dezen hemelfchen bloei — welk een onderfcheid! Neen! dit rood op uwe wangen kan niet verbleeken, dit licht uwer oogen niet verdonkeren. Nooit kunnen de fporen des ouderdoms uwer gedaante worden ingedrukt. Zóó zult gij hier met mij wandelen; gij zult mij de heerlijkheid dezer hemelfche woning toonen, en mij ook tot de anderen geleiden, die mij dierbaar zijn.

Zij. Gij zult hen zien, zoodra gij den Heer hebt aanfchouwd.

Hij. Hoe fchoon was het toch, als wij voorheen den ouden Vader op zijn dorp bezochten! Onze wagen hield ftil; daar traden allen het huis uit, en onder allen zochten wij altijd het eerst zijn dierbaar, eerwaardig gelaat. Hoeveel fchooner zal het zijn, hem hier weêr te zien! Hij, wien de geringfte vreugde met dankbaar gevoel voor den milden Gever bezielde; hij, die een grashalm bewonderde, die een helderen zonneftraal lagchend toeknikte; hij, die zoo gaarne onder den fterrenhemel wandelde, en den Schepper van al die werelden aanbad: wat zal hij hier gevoelen, waar de wonderen der Almagt open en ontfluijerd voor hem liggen! Hij, die onophoudelijk in zijn hart den Heer voor zijne genade dankte en voor de geringfte verkwikking, die hem op zijnen moeijelijken levensweg ten deele viel — welken dank zal hij thans zijnen Verlosfer betalen! „Wij zullen elkander wederzien" — zoo fprak hij nog tot mij in zijne laatfte ziekte, terwijl hij met al de kracht, die hem was overgebleven, mij de hand drukte — „wij zullen elkander wederzien, en God te zamen voor zijne genade danken!"

Zij. Weldra zult gij hem, weldra ook uwe Moeder zien.

Hij. Mijne Moeder, die mij zoo onuitfprekelijk beminde, en die ik niet gekend heb! Drie jaar was ik oud, toen ik haar verloor. Zij lag te fterven; ik fpeelde in den tuin voor

het huis. „Wat zal er van mijn arm kind worden?" zou zij toen gezegd hebben. Goede Moeder! Alles, wat er van een mensch worden kan, is van uw kind geworden — een bewoner des hemels. Door de genade des Heeren is het geschied, en ook door middel van uwe gebeden. Is het niet zoo?

Zij. Zoo is het. Ik heb dikwijls met Vader en Moeder van u gesproken.

Hij. Is........ hier?

Zij. Ja.

Hij. Dat had ik niet gedacht. En toch — hoe kon ik het anders verwachten? Ik zelf ben immers hier! — Maar de geliefden, die ik op aarde achterliet, zal ik tijding van hen bekomen, of — verneem ik niets van hen tot op den stond des wederziens?

Zij. Deze vraag zult gij u zelven dadelijk kunnen beantwoorden. Sla den blik derwaarts!

Hij. Ik doe het; maar ik zie niets.

Zij. Vestig uw oog nog langer op dezelfde plek — en *wil* zien. Ziet gij nu?

Hij. Klaar en duidelijk. Welbekend is mij de plaats. Het kerkhof is het, waar ik uw stoffelijk overschot ter ruste bragt. De plek was mij zoo dierbaar; dikwijls ging ik er heen, en biddend op uw graf hief ik de oogen opwaarts, naar den hemel, waar wij thans beiden zijn. Onder schoone boomen en bloemen, dacht ik, zal zij daarboven wandelen; — onder boomen en bloemen moet ook haar stoffelijk omkleedsel rusten. Zoo ontstond een bloemhof en een haag, en al het liefelijke, wat het jaargetijde opleverde, versierde uwe laatste rustplaats.

Zij. Ik wist het wel. Sla thans ginds eên blik naar beneden. Wat ziet gij?

Hij. Naast uw graf is een ander gedolven. De deur van het kerkhof gaat open; men draagt een doodkist; onze Kinderen volgen. Gij weent, mijne Lievelingen! gij weent zoo bitterlijk? o! Kondet gij ons zien, gelijk wij u zien, gij zoudt niet weenen, of het moest van verlangen zijn. De kist wordt in den kuil nedergelaten; zij werpen er een handvol aarde op. Nu is het graf digt; daar rust nu mijn stof naast het uwe. Gaat heen, lieve Kinderen! en een voorsmaak van den hemelschen troost, dien wij hier genieten, verkwikke uw hart! Keert intusschen dikwijls weder, en

bezoekt het graf uwer Ouders! Als gij daar weent en bidt, willen wij u omzweven, en u hemelfche gaven brengen van den Heer. Wandelt fteeds aan zijne hand! Hij is een goede Leidsman. Uwe Ouders hebben het ondervonden. En ééns brengt Hij ons hier allen te zamen.

Zij. Amen! zoo zal het zijn.

Hij. Hoort gij die klanken? Wat is dat? Vreemd en wonderbaar, als uit het bruifen der baren en liefelijke harpentoonen gemengeld, komen zij van gindfchen kant en rollen den hemel door. Hoor! ook van de andere zijde een hemelsch gezang, gansch verfchillend, maar even zonderling en verrukkend. Wat is dat?

Zij. Het zijn Engelenkoren, die elkander op onmetelijken afftand antwoorden.

Hij. Wat zingen zij dan?

Zij. Altijd ter eere van den Éénigen, die de ftof oplevert tot eindeloozen, eeuwigen lof.

Hij. Reeds eenigen tijd wandelt daar eene gedaante.

Zij. Befchouw haar van naderbij, en zeg mij, waarvoor gij ze houdt.

Hij. Gij zult mij, daar ik pas aan de aarde ben onttogen, eene aardfche, kinderlijke vergelijking wel willen vergeven. Digt bij het huis, waar ik geboren werd — gij weet het, offchoon gij toen reeds niet meer op aarde waart — had ik een hof geplant. Als dan de lente kwam, begaf ik mij in den hof, en verheugde mij in den wasdom van mijn jong plantfoen. Vele boomen waren daar, vele ftruiken, vele bloemen; ik kende ieder gewas; ik had het immers zelf geplant en verpleegd; elk werd door mij naauwkeurig opgenomen; en als het regt liefelijk groende, heerlijk bloeide, ftevig opwies — dan gaf mij dit een onbefchrijfelijke vreugde. Zoo fchijnt mij ook gindfche Man de hovenier in deze hemelfche dreven te zijn. Hij gaat daar heen, zoo ftil en onmerkbaar; maar men kan het hem wel aanzien, dat alles hem naauwkeurig bekend is. Naar alle kanten werpt hij een opgeruimden, vrolijken blik, en hij fchijnt zich hier in deze ganfche fchepping regt te verheugen. — — Hoe ben ik eensklaps zoo vreemd te moede? Tot hiertoe was ik zoo kalm; niet dan zachte gewaarwordingen doorftroomden mijne borst. Thans begint het hier binnen te ftormen; mijn hart klopt en jaagt; mijn gezigt fchemert; de hemel met al zijne heerlijkheid verdwijnt uit mijn oog; ik zie flechts *hem*, *hem* alleen.

Bijkans is het, of ik weder smart gevoele; maar in die smart ligt eene hoogere zaligheid. Ik brand van verlangen om hem te naderen. Een bekende is het zeker, en echter heb ik hem nooit met ligchamelijke oogen gezien. Daar keert hij zich om; hij ziet ons aan. Hij schijnt zich over ons te verblijden. 't Is of een vreugdetraan in zijne oogen glinstert. Ik kan mij niet langer bedwingen; ik moet hem tegensnellen; ik moet hem zeggen, dat ik hem lief heb, zoo als ik nooit iets heb bemind. Hij heft de handen op — hoe? In de handen een lidteeken; uit het lidteeken een schitterend licht? Ja, dat zijn ze, dat zijn de doorboorde, zegenende handen! Hij zegent ons! Diep in mijn binnenste voel ik zijnen zegen. Thans weet ik, dat ik in den hemel ben; thans weet ik, dat HIJ het is.

ZIJ. Ga — ga tot Hem!

SULTAN MAHMOUD.

(Naar FONTANIER, vorigen *Franschen Consul* te *Trapezund.*)

Vois l'homme en Mahomet!

VOLTAIRE.

Omstreeks het midden van 1830 scheepte zich de Heer FONTANIER weder naar *Konstantinopel* in. Sinds zijne afwezigheid waren er weinig veranderingen in de hoofdstad des *Turkschen* rijks voorgevallen. De door den Grooten Heer ingevoerde hervormingen hadden alleen de kleederdragt zijner onderdanen ten doel gehad, en deze werden daardoor in het belagchelijkste volk verkeerd. De kostbare, ruime kleeding en het fraaije hoofddeksel gaven den *Turken* een ernsthaftig voorkomen, en bedekten hunne ligchaamsgebreken, zoodat zij zelfs voor een schoon menschengeslacht doorgingen. Maar naauwelijks hadden de buis, de Kozakkenbroek, de roode muts en het zwarte schoeisel de oude dragt vervangen, of de begoocheling nam een einde, daar zij thans niet meer hunne kromme beenen, hunne vlechten en de magerheid hunner domme aangezigten kunnen verbergen. Deze treffelijke herschepping hebben zij hunnen Souverein te danken, die voor zichzelven daarin zoo getrouw voorgaat, dat zijnen onderdanen geene oorzaak van beklag overblijft. FONTANIER

ontmoette hem, toen hij uit de Moskee van *Therapia* kwam; hij zat te paard, en droeg een' appelgroenen rok, overdadig met gouden boordsel bezet, omtrent gelijk eene liverei bij ons; zijn baard, te voren lang en zorgvuldig gekamd, had pas een' duim lengte, en geleek dien van een' galeiboef, die zich niet kan scheren; op zijn hoofd de algemeen ingevoerde roode muts, waarvan een gouden eikel afhing. Dus reed hij, door twee Ministers vergezeld, door eene dubbele rij soldaten, welke de Keizerlijke Garde verbeeldden, en onafgebroken *hou! hou!* schreeuwden, terwijl zij het geweer presenteerden. De Sultan wierp regts en links een' vrij dommen blik, en in zijne matte gelaatstrekken waren sporen van ongerustheid en losbandigheid kenbaar.

Om den roem eens hervormers te verwerven, is het niet genoeg, dat een Vorst het kostuum zijner onderdanen verandere; dat hij hen naar deze of gene manier late manoeuvreren: hij moet inzonderheid daarnaar streven, om in de onderscheidene takken des bestuurs en des regts verbeteringen in te voeren. In dit opzigt is men in de zeven jaren, sedert de *Janitsaren* uitgeroeid werden, eer achter- dan voorwaarts gegaan. Men heeft gewaagd van talrijke hindernissen, van verslaafde gewoonten, van godsdienstige vooroordeelen enz.; maar het volk is niet in staat, der regering eenigen tegenstand te bieden, en het hing slechts af van des Sultans wil, elke nuttige inrigting, naar zijn welbehagen, in te voeren. Van de *Janitsaren* alleen had hij eene oppositie te duchten, die thans vernietigd is. Nooit werden de firmans der *Porte* stipter volbragt; maar deze hebben nog altijd geen ander doel, dan geld af te persen, de eene of andere monopolie te verzekeren, een of ander ligchaam of bijzonder persoon in deszelfs voorregten afbreuk te doen. Had men verbeteringen bedoeld, deze zouden den bijval der gansche bevolking hebben weggedragen. De Sultan heeft, wel is waar, eene Ridderorde ingesteld, welke men *eerekruis* noemt; maar het woord *eer*, en het bij ons daarmede verbonden denkbeeld, zijn den *Turken* te eenemale vreemd.

De bijzondere leefwijze van MAHMOUD heeft nog minder loffelijks, dan zijn openbaar leven. Als *Moslim* moet hij zich spenen van alles, wat de zeden en de Godsdienst zijner onderdanen kwetst. De Koran verbiedt wel strengelijk de dronkenschap: het is algemeen bekend, dat zijne Hoogheid zelden nuchteren is. De Koran verpligt tot huisselijke

deugden en aartsvaderlijke zeden: sinds drie jaren huist de Sultan niet meer met zijne vrouwen en is van ligtekooijen omgeven. De vertrouwelijke omgang met Ongeloovigen is verboden: de Sultan ziet hen dagelijks. Geeft hij den vreemden Gezanten een feest, dan verschijnt hij, wel is waar, *incognito*; maar naauwelijks zijn de gasten vertrokken, of hij laat *Grieksche* danseressen tot zich komen, en geeft zich over aan de schandelijkste ontucht. Eindelijk, en dit is in de oogen der regtzinnige onderdanen niet eene zijner geringste overtredingen, hij brengt den meesten tijd met visschen door aan de baai van *Therapia*, waar hij in het midden van *Grieken*, *Armeniërs* en *Franken* zijn' hengel uitwerpt. Bij de *Turken* is de meening heerschende, dat den *Christenen* drie dingen bijzonder eigen zijn: zich dronken drinken, varkensvleesch eten; en gemeenschap van vrouwen. Vanhier hunne verachting van de *Christenen*; en die verachting valt natuurlijk op hun Opperhoofd terug, daar hij hen in zoo vele opzigten naäapt.

De gedragingen der Ministers, die den Sultan omringen, zijn geenszins geschikt, om der regering achting te verschaffen. Men dwaalt, wanneer men meent, dat het *Ottomannische* rijk door Ministers bestuurd wordt, wier werkkring naauwkeurig is bepaald, en die hunne departementen naar hunne inzigten kunnen leiden. Het Ministerie is niets anders dan eene familieregering, op den Staat toegepast. Op gelijke wijze is de Divan zamengesteld. 't Is dus klaar, dat de Ministers geenerlei zelfstandigheid bezitten; terwijl hunne magt geen' anderen steun heeft, dan de gunst van hunnen Heer, meestal ten koste van die des volks.

De vreemde Diplomaten poogden de welwillende gezindheid der *Porte* aan de bevordering der beschaving dienstbaar te maken. Elk hunner wilde daartoe medewerken, en zich tevens daardoor invloed bezorgen; allen beijverden zich, hunne diensten aan te bieden. De *Italianen* leverden muzijk; de *Franschen* boden zich aan tot het onderwijs der jeugd; de *Engelschen* kwamen met hunne stoombooten; elk beval zijne gunstelingen aan. Officieren van elk wapen, van elken landaard, speculanten van velerlei soort kwamen bijeen. Aan Memoriën over allerlei onderwerpen, aan ontwerpen voor allerlei inrigtingen was geen gebrek. De *Turken* namen al deze voorslagen aan, welke somwijlen tot den Sultan zelven kwamen; maar heimelijk spotteden zij onder elkander met

dezelve, en geen van die alle kwam tot ſtand. Na vele vergeefſche pogingen gaven de ongeroepene raadgevers hunne hervormingsontwerpen eindelijk op. Onder de vernuftige middelen, welke men aanwendde tot beſchaving dezer Barbaren, behooren almede de feesten, welke men hun gaf. De *Britſche* Gezant was de eerſte, die op dit denkbeeld viel; hij noodigde de Heeren bij zich op een *Engelsch* fregat. Generaal GUILLEMINOT volgde diens voorbeeld, en was te dier gelegenheid bijkans in uiterst bedenkelijke ongelegenheid geraakt met den Minister van Buitenlandſche Zaken. Deze, namelijk, was een klein, gebogcheld man van een gemeen voorkomen. Verpligt een feest bij te wonen, door Ongeloovigen gegeven, hetwelk hij beneden zijne waardigheid achtte, begaf hij zich eerst naar zijnen Apotheker, waar hij het middagmaal hield, nam vervolgens, toen het donker werd, eene kleine fakkel, en wilde nu, zelfs door geen' bediende vergezeld, het Hôtel des *Franſchen* Gezantſchaps binnenſluipen. Dit heet in *Turkije quisli*, dat is *incognito* uitgaan, gelijk men eene kroeg of een verdacht huis bezoekt. Ongelukkig zag een bediende zijne Excellentie voor een' gaauwdief aan, en joeg hem de deur uit. Maar de Generaal vernam zulks nog bij tijds, haalde den Minister in, en geleidde de doorluchtige gebrekkige perſonaadje, als in zijne armen, binnen.

Men moest toch eindelijk inzien, dat met zulk een' Monarch en zulke onderdanen niets is aan te vangen. Men werd overtuigd, dat alle bewijzen van achting, welke zij zich verwaardigden den Vertegenwoordigers der *Europeſche* Mogendheden te geven, geen ander doel hadden, dan geſchenken te bedelen, en dezulken te vleijen, die hun vrees inboezemden. Het eenige voordeel, hetwelk de vreemde Gezanten uit dit alles trokken, was, dat zij hunne lieden leerden kennen.

OUDE WONDERHOVEN EN NIEUWE GAAUWDIEVENPRAKTIJK.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 602.)

Wij bevinden ons in een *théâtre* op de *boulevards*. Op eene der dwarsbanken bij het *orchest* zit een dik, rond, glimlagchend man. Geheel zijn voorkomen verraadt aan het geoe-

fende oog van den *Parijzenaar* iemand, die onder de landlieden te huis behoort. Alles is voor hem een onbekend genot. Het *melodrama* roert hem, en doet een' traan aan zijn oog ontrollen. Hem behaagt voorts alwat hem wordt aangeboden, zoo als oranjeäppels, limonade, bier, taartjes, gebraden appelen, zelfs het *Magasin pittoresque* en de avondbladen van verschillende soort — hij geniet, men kan het hem aanzien, met de gretigheid van eenen nieuweling. Alles verrukt hem, het *parterre* en de *loges*, de gordijn en het tooneel, en hij laat zijne vergenoegde blikken overal in den schouwburg ronddwalen. Nu bemerkt hij in de benedenste *loges* twee heeren en eene dame, welke hem zeer vriendelijk groeten. Eerst meent hij, dat hij zich vergist; want hij is een vreemdeling in *Parijs*, hij kent niemand, en herinnert zich ook niet, deze aangezigten ooit onder zijne bekenden aanschouwd te hebben. Evenwel kan hij eindelijk niet meer twijfelen, dat de vriendschapsbetooningen en groeten hem gelden, daar dezelfde buigingen en gebaren herhaald worden, zoo dikwerf hij daarheen ziet. Hij beantwoordt dezelve alzoo beleefdelijk; want de man uit de provincie zou om niets ter wereld ongemanierd willen schijnen in de groote wereldhoofdstad. Voorts geeft hij met veel welgevallen zich over aan zijn kunstgenot, tot het einde toe, waarbij het zoo tamelijk laat, ja omtrent middernacht wordt. De nieuwe vrienden hebben onzen man niet vergeten. Terwijl deze langs de *boulevards* naar zijn logement gaat, ziet hij eensklaps zich aangehouden door de drie personen, welke hem gedurende de vertooning reeds met de teekens hunner vriendschap verrast hadden. „Hoe gelukkig zijn wij, waarde neef, u eindelijk aan te treffen! Onder het spelen was het ons niet mogelijk, bij u te komen, en bij het uitgaan hadden wij u uit het oog verloren." — „Maar, Mijne Heeren...." — „Hoe lang zijt gij reeds in *Parijs*, en waarom hebt gij ons nog niet bezocht? Hoe vaart de waarde familie? Waar hebt gij uw' intrek genomen?" En nu volgt nog een stroom van vragen, die allen de hartelijkste blijdschap over het wederzien van een' waarden bloedverwant schijnen aan te duiden. De drie personen roepen als uit éénen mond: „Herkent ge ons dan niet? Laat ons u omarmen!" Zij vallen te gelijk hem om den hals. „Ach, Mijne Heeren!" herneemt de vreemdeling, die door zes armen bijna verstikt wordt, „hier heeft zeker eene misvatting plaats; ik ben niet degeen, dien gij meent." —

„ Hoe!.... In dit geval moeten wij u om vergiffenis vragen, u zoo lang opgehouden te hebben." — Verdwenen zijn de nieuwe vrienden. Terwijl de vreemdeling hen verwonderd naoogt, schemeren hem de oogen. Werktuigelijk grijpt hij naar zijn' bril — hij is weg; de vrienden hebben hem dien ontstolen, omdat de glazen in goud gezet schenen. De bestolene troost zich daarmede, dat de dieven gefopt zijn; want de bril was van geel koper. Maar nu zoekt hij zijne snuifdoos, die werkelijk van goud is; ook deze is, helaas! verdwenen.

Er is een punt in *Parijs*, van waar men wel een *panorama* van deze groote, woelige stad zou kunnen teekenen — de *Pont-neuf*. Zeker spreekwoord zegt: „ Men gaat niet over den *Pont-neuf*, zonder een' schimmel (paard van de stedelijke wacht), een' geestelijke en een' soldaat te ontmoeten." Dit spreekwoord is waar, doch zeer onvolkomen. Op hetzelfde hebben nog twee klassen van menschen aanspraak, namelijk de openbare meisjes en de bedelaars. Zonder dezelve ware de *Pont-neuf* even zoo min, wat dezelve inderdaad is, als zonder zijnen HENRI IV. Daar er niets ter wereld wordt gevonden, dat niet op den *Pont-neuf* te zien ware, kunnen wij er op rekenen, ook hier overblijfselen van de oude *wonderhoven* te zullen zien. Eene onlangs voorgevallene gebeurtenis heeft de herinnering daarvan verlevendigd. Ik spreek slechts van een enkel geval; want wie zou ze allen kennen?

Bij het opgaan der brug, aan den kant der *Louvre*, daar, waar de menigte der voetgangers het meeste gedrang veroorzaakt, lag een arme kerel, vol builen en wonden, krank en afgemat, klagende en kermende, buiten staat om verder voort te komen. Alle plagen schenen over hem uitgestort te zijn. Offchoon nu het publiek in het algemeen aan menschelijke ellende, zelfs in de afzigtigste gedaanten, gewoon is en daarbij ongevoelig blijft, zoo konden toch velen deze overmaat van lijden niet zonder innige roering voorbijgaan. Menig penningsken was reeds in den hoed des ongelukkigen gevallen, wanneer een oudachtig heer door den kring der omstanders heendrong. Hij was in het zwart gekleed, had een zacht, goedaardig uitzigt, en scheen een dorpgeestelijke uit den omtrek van *Parijs* te zijn. Zoo veel ellende trof zijn medelijdig hart, en hij herinnerde zich de geboden des Christendoms. Doch op het oogenblik, toen hij den kranken eenige stuivers geven wilde, hield een der omstanders, een

man uit de geringe klasse, hem terug, en zeide: „ Gelooft gij hier een' werkelijk kranken voor u te hebben? Houdt gij datgene, wat gij daar op zijn ligchaam ziet, voor ware wonden en zweren? Meent gij, dat deze mensch inderdaad zoo zwak is en niet gaan kan? Dat is alles leugen en bedrog — alles kunstige misleiding. Ik verzeker u, deze man is even zoo min krank, als gij en ik — hij kan even zoo goed gaan, als wij allen, die hier rondom hem staan. Om het u te bewijzen, zal ik hem spoedig op de been helpen. Met uw verlof, Eerwaardig Heer!....” Met deze woorden grijpt de spreker den rotting van den Pastoor, welken deze hem gewillig overgeeft; en nu begint de onbekende man, in schijn, geweldig op den kranken los te slaan, die plotselijk zijne kracht wederkrijgt, opspringt, en den slaanden persoon aanvalt, op de vlugt drijft en nazet. Maar de rotting met den gouden knop, het eerwaardige erfstuk, nog van den grootvader herkomstig?..... Verschillende aandoeningen volgden elkander op bij den geestelijke — medelijden en erbarmen, verbazing, verontwaardiging, hartelijk lagchen, ongerustheid, vreeze, ongeduldig verlangen, eindelijk luid klagende wanhoop, daar hij vruchteloos naar het terugkeeren van zijnen zoo veel vermogenden wandelstok bleef wachten. De beide bedriegers, de kranke en zijn heelmeester, waren verdwenen, om waarschijnlijk den gemaakten buit te deelen.

Van de menigvuldige kunstenarijen, welke de lagere *Parijsche* nijverheid uitoefent, om eene meer evenredige verdeeling der geluksgoederen te bewerken, wil ik nog een enkel voorbeeld bijbrengen. Gedurende de Julij-dagen van het vorige jaar was er wederom een groot zoogenaamd volksvermaak in de *Champs Elysées*. Het is treurig te zien, waarmede het goede volk zich vermaken moet. Eenige dier spelen schijnen meer met de beschaving der Middeleeuwen overeen te komen. Datgene, waarvan ik spreken wil, zal echter eene uitzondering moeten maken; want men vindt het bij alle standen in het *Parijsche* leven als te huis. In een' grooten kring, meerendeels door landlieden, soldaten en jonge boerenmeisjes gevormd, zag ik eene vrouw, welke op een' stoel stond, en, door middel van een' langen spreekhoorn of spreektrompet, met een trechtervormig benedeneinde, eene hupsche jonge boerin iets in het oor fluisterde. Het was eene waarzegster, die, in plaats van den *Delphischen* drievoet, een' gewonen matten stoel beklommen had, zoodat de boerin, met den trechter aan het oor, de gehei-

menschen nog altijd als van boven vernam. Ik beschouwde dat spel langen tijd. Opmerkelijk kwam mij inzonderheid voor de ernst en belangstelling, waarmede een ieder stond te kijken. Ik nam de gezigten van de verzamelde menigte op — geen spoor van spotternij, geen gelaatstrek, die twijfel of minachting aanduidde; alles was aandacht en oplettendheid. Om zich hiervan te overtuigen, behoefde men slechts acht te geven, met welk ongeduld ieder het oogenblik te gemoet zag, wanneer de beurt, om zijn geluk te vernemen, aan hem zou komen. Zijn het manspersonen, deze nemen eerbiedig den hoed af, trekken den zakdoek uit, om zich het zweet van het voorhoofd te wisschen, en luisteren dan met open oor en mond, met een onbewegelijk oog en ingehouden adem, naar de holle toonen der Sibille. Zijn het jonge vrouwen, een spotachtig glimlachje is het doorgaande gevolg van het vernomen orakel.

Ieder reikhalst, om zijn geluk te vernemen; want het spreekt van zelve, dat de waarzegster gemeenlijk enkel heil en zegen aan de luisterende menigte verkondigt. Slechts op het meer of minder komt het aan, en dit hangt daarvan af, op hoe veel de vragende, vóór het begin des orakels, door klinkende munt, als 't ware, aanspraak heeft gemaakt. Dit alles ziet en hoort hij even zoo goed, als elk vreemd aanschouwer; evenwel dringt hij begeerig toe, en laat zich uren lang het wachten welgevallen, zoo wel hier, als voor den ingang der *théâtres*.

Merkwaardig is verder de stoutheid, waarmede deze bedriegelijke priesteressen der verborgene toekomst haar spel in het openbaar drijven. Slechts de nog grootere domheid des volks maakt die onbeschaamde misleiding mogelijk. Hoe veel de weetgierige ongeveer betalen kan of wil, hoe veel geluk hij gevolgelijk te wachten heeft, dat ziet de slimme waarzegster hem wel aan, of zij leidt het af uit eenige vragen, welke zij hem doet. Daarnaar worden dan de kleuren gekozen en gemengd, waarmede zij zijne toekomstige lotgevallen hem als aanschouwelijk voor oogen stelt. Dezelve zijn meer of minder bont, het berigt wordt uitvoeriger of korter, naarmate hij milder of kariger betaalt. Is eenmaal de waarzeggershoorn aan oor en mond gebragt en de spreekmachine opgedraaid, zoo gaat de zaak haren vasten gang; en de wijze, op welke de waarzegster op haren zetel hare blikken vorschend laat rondgaan, toont duidelijk, dat zij aan geheel

iets anders denkt, dan aan den verborgen' levensloop des genen, die in ligtgeloovige eenvoudigheid meent, voor de geringe opoffering van vier of vijf stuivers in de toekomst te kunnen zien. Waarlijk, men moet het gezien hebben, om er zich een begrip van te kunnen maken, hoe dom het geestigste volk der wereld is! Maar hetzelve schijnt onverbeterlijk, en doet zelfs voor de spotternij, dit anders voor den *Franschman* zoo geduchte wapen, niet onder. De eene helft der *Parijsche* bevolking lacht om de andere; intusschen volgen allen met slaafschen geest steeds sleur en gewoonte — de eene doet het slechts met wat meer zwier en op beschaafdere wijze, dan de andere.

Na het zoo even aangeduide geval in de *Champs Elysées*, heb ik dikwerf met vermaak eene karikatuur van CHARLET beschouwd, die aan een dergelijk tooneel haar bestaan te danken heeft. De boerenknaap in den soldatenrok, de *rekruut*, is in *Frankrijk*, gelijk ook trouwens elders wel, het onnoozelste en ligtgeloovigste schepsel onder de zon. De hoofdtrek in zijn karakter is veelal eene onbeperkte, bijna ongeloofelijke ijdelheid op zijn' rok en persoon. Hij neemt de ongerijmdste vertellingen voor waarheid aan, zoodra slechts zijne eigenliefde wordt gestreeld. In vredestijd droomt hij te *Parijs* van voorname vrouwen, van Gravinnen en Prinsessen, die op hem verlieven, en hem tot den gelukkigsten der stervelingen maken. Ondertusschen, terwijl hij op het rijzen van zijne gelukszon wacht, oefent hij zich vlijtig in den wapenhandel, stapt moedig, en brengt, om de trage fortuin te helpen, van tijd tot tijd zijn laatste twee *francs*-stuk naar eene waarzegster of kaartenlegster. Hier ontbreekt het nu natuurlijk niet aan Gravinnen en Prinsessen; hij kan te keur gaan. De karikatuur van CHARLET verbeeldt een' jong' soldaat voor eene waarzegster, die, gedost in bonten, geheimzinnigen opschik, met veelbeduidende gebaren hem zijn toekomstig lot voorspelt in de volgende bewoordingen: „Eene voorname, rijke, magtige Prinses verlieft smoorlijk op een' jongen blonden *Franschen* Korporaal op de parade. Zij laat hem opligten en in hare Staten voeren, waar hij woning, eten en wasch vrij heeft, als de Regering, op kosten der Vorstin." En, terwijl de jonge Korporaal met veel welgevallen naar de aankondiging van zijne toekomstige grootheid luistert, en zich verblijdt over zijne aanstaande verheffing boven zijne kameraads, ontsteelt hem de hansworst zijn' zakdoek uit den *chacot*, welken hij, uit eerbied voor de waar-

zegster, heeft afgenomen, offchoon hij anders niet ligt het hoofd ontdekt, alsof hij vreesde, hierdoor aan de foldateneer te kort te zullen doen.

In de tuinen van *Tivoli* komt in de liefelijke zomeravonden een groot, fchitterend gezelfchap van de *Parijfche beau monde* bijeen. Daar vergadert eene fchare van hupfche en aardige, offchoon op verre na niet altijd ftreng deugdzame vrouwen. Men ziet er fpelen van allerlei aard — theaters; marionetten, goochelaarskunften, fchijffchieten, ringfteken, muzijk en dans, zoodat ieder zijnen fmaak voldoen kan. In een' bijzonder ingerigten hoek van het park, op zekeren afftand, welke iets ongemeens aanduidt, zit een waarzegger, met kabbalistifche teekenen bedekt en van een' toovergordel voorzien. Zijne kunst is op een aangeplakt biljet te lezen. Wanneer de wonderman een teeken geeft of laat geven, dringt de menigte naar hem toe, om te zien en te hooren, gelijk dezelve zoo even bij het marionettenfpel gezien en gehoord heeft. In de *Champs Elyfées*, onder al het gemeene volk, zich voor den ftoel van een' lompen bedrieger te plaatfen, om zich voor een *franc* zijn noodlot verkondigen en zijn geld ontftelen te laten — dat is onfatfoenlijk, onnoozel, belagchelijk; maar in den tuin van *Tivoli*, in voornaam gezelfchap, bij muzijk en fpel en fchitterende verlichting, is het geheel iets anders. Behagelijker vormen fchijnen het zotte en ongerijmde te veranderen en verfchoonlijk te maken. Ook denkt welligt menigeen, dat men toch eigenlijk niet regt weten kan, of de man foms niet inderdaad iets meer weet en dus werkelijk waarzegt.

Gaan wij nog een' trap hooger. In de *rue de Tournon*, in de voorftad *St. Germain*, kan men elken dag, op een bepaald uur, eene menigte lieden zeker huis zien ingaan en zelfs fraaije rijtuigen voor hetzelve zien ftilhouden, even als voor het paleis van den *Minister*, wanneer er gehoor wordt verleend. In dit huis woont de vermaarde kaartenlegfter LENORMAND, die gansch *Parijs* door bekend is, en haar bedrijf geheel openlijk uitoefent, als een gewoon beroep. Zij noemt zich, ja, boekhandelaresfe; maar zij is niets anders dan kaartenlegfter, en zij bedient, als zoodanig, klein en groot voor geld en naar mate zij betaald wordt. In de voorkamers van haar kostbaar en met veel fmaak ingerigt verblijf worden de binnentredenden ontvangen door hare bedienden, welke

te kennen geven, dat ieder zijne schoenen behoorlijk moet reinigen, ten einde de tapijten hunner meesteresse niet te bezoedelen. In een *salon* zit de wondervrouw zelve op te wachten. Hare eerste vraag is: „Voor hoe veel wilt gij het spel gemaakt hebben?" Naar mate nu het antwoord uitvalt, voor tien, twintig, dertig, vijftig of honderd *francs*, wordt ook het spel eenvoudig of meer ingewikkeld aangelegd. Dat vindt het voorname publiek even zoo goed in den haak, als de *rekruut* dergelijke vraag van de waarzegster in de *Champs Elysées*. Voor tien of vijftien *francs* — dit is ligt te begrijpen — heeft men slechts een zeer middelmatig geluk. De meeste bezoekers van *Madame* LENORMAND zijn rijke lieden van hoogen rang. De ijdelheid doet ook hier het hare. Men betaalt goed — men belooft rijkelijk, en, wat nog veel opmerkelijker is, men gelooft werkelijk de uitspraken der kaartenlegster. Korte opgaven omtrent namen en vaderland des vragenden, omtrent zijne hoofdneigingen, omtrent dieren en kleuren, die hij het liefste heeft, een blik op de strepen in de handpalm — meer is er niet noodig, om de donkere toekomst te onthullen, en b. v. een' jong' kavallerij-officier te voorspellen, dat hij binnen kort een' roemrijken veldtogt zal doen en tot den rang van Overste opklimmen. Men kent dames in *Parijs*, welke zich voor elke gewigtige aangelegenheid van haar leven — en wat is niet *gewigtig* in het leven eener zoodanige dame? — de kaarten laten leggen. Onlangs verteldè mij zeker *Franschman* in allen ernst, dat hij elken morgen zijn dagwerk begon met de kaarten te raadplegen, en dat dezelve sedert tien jaren nog nooit gefeild hadden. De man betuigde mij tevens, de allezins merkwaardige bijzonderheid opgemerkt te hebben, dat hem sedert langen tijd altijd een ongeluk was overgekomen, zoo dikwerf hij nieuw linnen had aangedaan. Ik vroeg hem, waarom hij dan nog nieuw linnen aandeed. — Waarlijk, het geestigste volk der wereld is tevens het bijgeloovigste! Doch men oordeele niet te streng over den *rekruut* in de *Champs Elysées*, noch over de behaagzieke schoone in de tuinen van *Tivoli*, noch over de voorname lieden bij de waarzegster LENORMAND in de *rue de Tournon*. Men vergete niet, dat de kronijk van *Parijs* zelfs spreekt van een bezoek, hetwelk PITT en MIRABEAU, bij den aanvang der *Fransche* Revolutie, aan de toenmaals in groot aanzien

ftaande kaartenlegfter gaven, waarbij de beide groote ftaatsmannen elkander onder hetzelfde dak, en wel onder het dak van zoodanige vrouw, ontmoet hebben.

TOONEELANEKDOTEN EN BIJZONDERHEDEN VAN VROEGEREN EN LATEREN TIJD.

Onder de regering van Koningin ELIZABETH werd, door ORSON PINNIT, *Directeur van het Koninklijk Beerenfpel*, een verzoekfchrift ingeleverd. Hij beklaagde zich, in derzelver naam, dat de ftukken van zekeren WILLIAM SHAKESPEARE zoo veel volks trokken, en het publiek vervreemdden van het edel nationaal fpektakel van de Beerendanfen en Beerengevechten, hetwelk, van onheugelijke tijden af, door de Koningen werd befchermd. Dit verzoekfchrift der klasfieke Beeren luidde aldus:

„ De oude overleveringen eener uitfpanning, welke den roem onzer voorvaderen heeft gevestigd, loopen gevaar verloren te geraken door den indrang van wanfmaak en barbaarschheid; en welhaast, bijaldien uwe Majesteit ons Hoogstderzelver magtige befcherming niet verleent, zal het publiek ophouden zich te begeven naar het eenige en echte nationale fchouwfpel, ten einde ellendige vertooningen en kluchten bij te wonen, die het *Engelfche* tooneel verlagen.

„ Een zekere WILLIAM SHAKESPEARE heeft zich verftout, ftukken zamen te ftellen van eene geheel nieuwe foort, en steeds ftroomt men met geestdrift naar zijn fpektakel; terwijl wij, wij de Beeren van het Gouvernement, verlaten worden, en gedwongen, met de armen over elkander, werkeloos te blijven, of als in de eenzaamheid te danfen.

„ In onze diepe droefheid komen wij ons aan de voeten van uwe Majesteit nederwerpen, en Haar, met verfchuldigden eerbied, de middelen aanwijzen, om een zoo groot fchandaal te herftellen, Haar fmeekende te willen bevelen, dat de ftukken van SHAKESPEARE en die der jonge Schrijvers van zijne fchool zullen worden onderworpen aan eene Cenfuur, door een onzer uitgeoefend, en dat geen hunner werken vertoond worde, zonder vooraf door onzen klaauw geteekend te zijn.

„ Onze bekende gematigdheid, onze zachte en eenvoudige zeden zijn een waarborg, dat die Cenfuur met goedhartig-

en welwillendheid zal worden uitgeoefend. Wij zullen ons bepalen, die werken te zuiveren van alle buitensporigheden en zotternijen, welke het publiek zoo zeer behagen, en die men bij ons nimmer ontmoet.

„ Uwe Majesteit zal gevoelen, hoe gevaarlijk het zijn zou, den volksgeest onverhinderd zich te laten bezig houden, met stoute en vernuftige tooneelstukken; Zij zal de noodzakelijkheid gevoelen, om, goed- of kwaadschiks, de menigte te doen terugkeeren tot het Beerenspektakel; en wij zullen alzoo weldra Haar onzen verschuldigden dank mogen toebrengen, dat Zij de nieuwigheden, welke het eenige nationale tooneel dreigen te verbannen, heeft beteugeld.

„ Met diepen eerbied noemen wij ons

„Uwer Majesteits zeer onderdanige en zeer gehoorzameBeeren."

(*Volgen de onderteekeningen.*)

Van wijlen den *Engelschen* Treurspeler COOKE wordt verhaald, dat hij KEAN als kind gekend heeft, en toen reeds het nog slapende talent in hem had opgemerkt. Op zekeren tijd, *Richard de Derde* in eene kleine stad in *Engeland* spelende, (de woonplaats van KEAN, te dien tijde een knaap van 14 jaren) en, naar gewoonte, beschonken zijnde, vond hij zich, in het midden van het stuk, buiten staat om door te spelen. Zonder pligtplegingen trad hij voor op het tooneel, en zeide tot het publiek, dat hij zich niet wel bevond, en zijne rol niet konde vervolgen; „ maar," zeide hij, naar de galerij wijzende, „ daar staat een knaap, die dezelve voor mij kan opnemen." Waarop de jonge KEAN werkelijk werd gehaald, en, onder de grootste toejuichingen, het stuk ten einde bragt.

LODEWIJK XIV, den beroemden BOSSUET eene strikvraag willende voorleggen, vroeg hem, of het geoorloofd was, den schouwburg te bezoeken. „ Sire!" antwoordde de even gevatte als welsprekende prediker, „ men heeft „ groote *voorbeelden*, die vóór, en onomstootelijke *bewijs*„ *gronden*, die tegen het tooneel pleiten."

Te *Ferney* werd eene vertooning van de *Zaïre* gegeven op een' grooten zolder, die naauwelijks de helft der van alomme zamengevloeide nieuwsgierigen konde bevatten. Alles ging

voortreffelijk, tot op het oogenblik, dat LUSIGNAN verscheen, leunende op den arm van CHATILLON, en met eene klagende stem vroeg:

Où sommes-nous, seigneur? Aidez mes faibles yeux!

De Acteur, die op deze vraag moest antwoorden, haperde; waarop een vrolijke snaak in den bak, op een' belagchelijken treurspeltoon, uitriep:

Seigneur, c'est le grenier du maître de ces lieux!

VOLTAIRE was zoo zeer voldaan over het jonge meisje, dat de rol van *Zaïre* had vervuld, dat hij haar beleefdelijk een exemplaar van zijne werken toezeide; waarop zij, zeer naïf, antwoordde: „Ach, Mijnheer! zij zijn zoo schoon; „ik mag er u niet van berooven."

Te *Nantes* werd onlangs gespeeld het tooneelstuk: *Le Mari à bonnes fortunes*. Men weet, dat de *moraal* van het stuk gelegd is in den mond der moeder, en wel in deze vier regels:

Dites-lui, si jamais il songe au mariage,
De ne pas oublier ce mot heureux d'un sage,
Dont malheureusement le nom m'est échappé:
„ Qui néglige sa femme est à moitié trompé."

Het geheugen der Actrice, welke de rol der moeder vervulde, haperde insgelijks; zij zeide:

. . . . le mot d'un sage,
Dont malheureusement le nom m'est inconnu:
„ Qui néglige sa femme est à moitié. . . ."

Hier hield zij op; maar het publiek voltooide het rijm.

Een Ridder der Orde van *St. Louis* liet zich, tegen den vermaarden LEKAIN, in de verachtelijkste bewoordingen uit over het beroep der Tooneelspelers, terwijl hij met de hoogste verontwaardiging hunne jaarwedden en overige voordeelen in vergelijking bragt met het pover traktement eens ouden Krijgsmans, die jaarlijks 600 francs ontving van den Koning, schoon hij de beste helft zijns levens in zijne dienst had besteed. „Rekent gij dan voor niets, Mijnheer," hernam LEKAIN zeer bedaard, „het regt, 't welk gij meent „te hebben, van mij dit alles te zeggen?"

De vermaarde *Engelsche* Tooneelspeler COOKE was...... een dronkaard. Zelden verscheen hij nuchteren ten tooneele, en beging dan dikwijls de grofste onwelvoegelijkheden omtrent zijne medespelers, zoo wel als omtrent het Publiek. Eens bevond hij zich te *Boston*. De eerste maal, dat hij in *Amerika* zou optreden, had hij de rol van *Richard den III* gekozen, en zich te dezer gelegenheid zoo vorstelijk bezopen, dat hij zich waarschijnlijk voor den gebogchelden Monarch zelven hield. Immers, in stede van zijne rol aan te vangen, verlangde hij, nadat het eerste handgeklap bedaard was, op beleefden, maar vasten toon, dat het Orkest *God save the King* zou spelen. In het begin hielden de *Bostonners* dezen eisch voor eene, hoezeer eenigzins ontijdige, grap, en lachten luidkeels; maar toen nu de Acteur verklaarde: „*God save the King*, of geen *Richard!*" verkeerde hunne vrolijkheid in woede, en er ontstond een storm, zoo als welligt nog nooit in eenigen schouwburg was beleefd, waarbij echter COOKE zoo bedaard staan bleef, alsof hem de gansche zaak in 't geheel niet aanging. Eindelijk begon het geraas, uit vermoeidheid der razenden, te bedaren, en men te begrijpen, dat men den man wel mishandelen, ja doodslaan, maar niet dwingen kon, den *Richard* te spelen; men had evenwel daarvoor zijn geld betaald, en het verlangen, den vermaarden Tooneelspeler in zijne beste rol te zien, bleef inmiddels onvervuld. In 't kort, de hooghartige Republikeinen moesten ten laatste besluiten, zich het volkslied hunner erfvijanden, hunner voormalige verdrukkers, te laten voorspelen, en wel *overeindstaande*, want ook daarop stond de *Tiran*, terwijl hij, de maat met den voet staande, van tijd tot tijd een snuifje nam.

Men verhaalt, dat, op zekeren tijd, de *Engelsche* Acteur KEAN met TALMA pratende, elk hunner, met nationalen trots, de schrijvers van zijn land optelde. Tegen elken vermaarden man, dien TALMA noemde, stelde de *Brit* een' anderen even beroemden naam over. Eindelijk noemde TALMA MOLIÈRE. „O!" hernam KEAN, „die is geen *Franschman*." TALMA haastte zich te spreken van diens geboorte te *Parijs*, van diens huis aan de pilaren der Hal, van diens vader, den behanger, enz. „Hoor eens!" antwoordde KEAN, „God schiep MOLIÈRE, wierp hem de wijde „wereld in, en hij viel in *Frankrijk* neder." — Inderdaad,

MOLIÈRE behoort aan alle fcholen en aan alle landen: het menfchelijk hart is het eenigfte gewest, dat hij bewoond, en dat hij doorkruist heeft.

'S KONINGS VERJAARDAG, 24 AUGUSTUS 1835.

Neêrlands feest is aangebroken;
 't Plegtig, heilig uur is daar;
Ziet! de altaren zijn ontftoken —
 Kniel en bid, verheugde fchaar!
Neêrlands Koning, aller Vader,
 Viert het feest van zijn geboort',
En in Godgewijde tempels
 Wordt één wensch en beê gehoord.

Waar, in groene, vruchtb're dreven,
 't Vorstlijk Loo rijst in 't verfchiet,
En natuur haar fchoon en leven
 Door de kunst verhoogen ziet;
Daar, waar trotfche en achtbare eiken
 Fier verheffen kruin en top;
Daar klimt naar de azuren bogen,
 Neêrland, uwe bede ook op!

Daar, van hof en ftad ontweken,
 Waar natuur in luister troont,
En in lagchend groen en beken
 't Beeld van 's Scheppers almagt woont;
Daar, omringd van Gade en Telgen,
 Knielt uw Vorst eerbiedig neêr:
„ Zegen Neêrland!" is zijn bede,
 En hij rijst bemoedigd weêr.

Komt, vereent u, landgenooten!
 Aller zielwensch uitgeftort!
Dat, uit rein gevoel ontfproten,
 Hier ons ftaamlen bidden word'!
God der liefde! fpaar den Koning!
 Rek en fterk zijn' levensdraad,
Voor zijn Gade, Telgen, Nakroost,
 Voor het heil van volk en ftaat!

Moge 't oproer elders woeden,
  Volken dreigen met hun val:
Wil het vaderland behoeden;
  't Staat in nood onwrikbaar pal!
Dat wij onzen Vorst beminnen,
  Eendragt onze leuze zij,
't Voetſpoor onzer vad'ren drukken!
  Magtig zijn wij dan en vrij.

Hoor, hoe Vorst en volk te gader
  Heil en zegen van U ſmeekt!
Gij, Gij weet het, Hemelvader!
  Wat er in die bede ſpreekt.
Hij, hij bad voor ons, zijn kind'ren;
  Hem rees Uwaarts hart en hand:
Neem onze offers aan in liefde!
  Zegen Vorst en vaderland!

Ja, 't is feestdag, landgenooten!
  Smoren we onze vreugde niet.
Onder knallende eereſchoten
  Waait de vlag door 't vrij gebied.
Komt, het volkslied aangeheven;
  't Stroome uit ieders volle borst;
Zingen wij met Neêrlands zanger:
  „ Heil zij vaderland en Vorst!"

Ja, zelfs van het barre Noorden,
  En van Zuid- en Westerboord,
Ruischt de golfſlag naar onze oorden
  Heil en bede met zich voort!
En waar Neêrlands vlag in 't Oosten
  Wapp'rend golft van ſchip of ſtrand,
Daar knalt in 't kanongedonder:
  „ Heil zij Vorst en vaderland!"

Dordrecht. P. M. LA GOIDT DILLIÉ,
2de Luit. bij het 1ſte Bat. 3de Afd. Mobiele Schutterij van Zuidholland.

MENGELWERK.

LEERREDE OVER JOANN. XXI: 15.

Door

B. VAN WILLES.

Predikant te *Lekkerkerk* (*).

Toen zij dan het middagmaal gehouden hadden, zeide JEZUS *tot* SIMON PETRUS: SIMON JONA's *zoon, hebt gij mij liever dan deze? Hij zeide tot Hem: Ja, Heere, Gij weet, dat ik U liefheb. Hij zeide tot hem: Weid mijne lammeren.*

Wie het ambt van Evangeliedienaar begeert, die begeert voor zich een aangenaam, voortreffelijk en hoogstgewigtig werk. Geen wonder dus, dat zoo velen naar dit ambt ſtaan, zonder dat de moeijelijkheid, om in de bediening te geraken, iemand ſchijnt af te ſchrikken. Zij zijn nog onkundig omtrent de bezwaren en moeijelijkheden, welke aan dit ambt verbonden zijn, die men in rijpere jaren bij ondervinding leert kennen, maar in den leeftijd van hoop en verwachting, die alles het ſchoonſte kleurt en optooit, naauwelijks kan vermoeden. Van zorg nooit ontſlagen is de Evangeliedienaar, die den Heer ſteeds voor oogen houdt, altijd in zwaren ſtrijd met het men-

(*) Deze Leerrede werd door mij uitgeſproken den 10 Augustus 1834 te *Berkenwoude*, ter bevestiging van den Kandidaat A. H. C. VAN SENUS. Op verzoek van Ringbroeders vraag ik voor dezelve eene plaats in de *Vaderlandſche Letteroefeningen.* Aan dit verzoek voldoe ik nu eerst, nadat ik heb mogen vernemen, dat mijne Leerrede over JOANN. III: 29b. 30. (*Vaderl. Letteroef.* 1834. *Mengelwerk*, bl. 629—646.) eenigen bijval heeft gevonden. De wensch, dat ook dit niet ontijdig woord hier of elders nut moge ſtichten, worde vervuld!

fchelijke in zichzelven, maar vooral met hetgeen der gemeente eigen is. Indien geen fterke aandrang uit het binnenfte des harte den dienaar als voortftuwt, om hem met verdubbelde krachten zijn werk te doen doorzetten, dan rigt hij met veel moeite weinig uit. Doch wijdt hij zich geheel aan zijn ambt, dan (ik roep ook uwe ondervinding in, veelgeachte Ambtsbroeders!) levert hem zijn ambt ook alles op, wat hij, om trouw te zijn in zijne bediening, mogt noodig hebben. Dit laatfte is het, wat mij tot de keus van mijn onderwerp bragt, om u, Eerwaardig Heer, die de bediening heden zult aanvaarden, niet te ontmoedigen, maar te verfterken en met moed te vervullen door de gedachte, dat wij alles vermogen door JEZUS, die ons kracht geeft, en dat wij, bij allen en allerlei tegenftand, meer dan overwinnaars zijn door Hem, die ons heeft liefgehad.

Mijn voornemen is, te fpreken over *de liefde voor onzen Heer, als noodig, maar ook voldoende, voor den Evangedienaar, om zijn ambt trouw en met ijver te vervullen.* I. In de eerfte plaats zal de verklaring van den tekst ons den aard der liefde doen kennen, welke JEZUS eischt. II. Ten tweede zal ik aanwijzen, dat die liefde noodig, maar ook genoegzaam, is voor den Evangeliedienaar, om zijn ambt trouw en met ijver te vervullen.

I. Het was thans de derde maal, dat JEZUS zich alleen aan discipelen openbaarde, nadat Hij uit de dooden was opgeftaan. Door geen bevel van JEZUS nog aan *Jeruzalem* gebonden, waren 's Heilands leerlingen huiswaarts gekeerd. Eenigen van hen, met PETRUS aan het hoofd, begaven zich tot hunne gewone kostwinning. Zij hadden toen den ganfchen nacht met vifschen vruchteloos doorgebragt. In den vroegen morgen ftaat de Heer aan ftrand. Zij wisten echter niet, dat het JEZUS was. Hij vraagt hen om visch, en zij konden aan dit verzoek niet voldoen, omdat zij niets hadden gevangen. „Werpt," zegt hun nu JEZUS, „het net aan de regterzijde van het fchip, en gij zult vinden." Zij

gehoorzamen, en vangen nu zulk eenen overvloed, dat het net niet kon worden opgetrokken. JOANNES, door vroeger voorval (LUK. V: 1—11) opmerkzaam gemaakt, fluistert PETRUS naauwelijks in: „het is de Heer," of deze Apostel werpt zich over boord, om opperkleed noch visschen zich bekommerende. Zóó vervulde hem de liefde voor zijnen Heer, dat hij de natuurlijke nieuwsgierigheid van den visscher, bij zoo groote vangst, na langdurige teleurstelling, op eens en geheel verzaakte, en schip en net en visschen en medeleerlingen verliet, om maar spoedig bij JEZUS te zijn. De zes overige discipelen komen intusschen met het schip naar wal, slepende het net met de visschen. „Brengt van de visschen, die gij nu gevangen hebt," (vs. 10) beveelt daarop de Heer; en PETRUS is niet enkel de eerste, maar ook de eenige, die het net optrekt (vs. 11). Wat den zes Apostelen onmogelijk was, dat maakte groote liefde, welke alles mogelijk maakt, voor den hartelijken PETRUS tot een aangenaam en gemakkelijk werk. Weldra is de maaltijd gereed, en zitten met den Heer de zeven discipelen aan. Allen overtuigd, dat het de Heer was, durfden zij het Hem echter niet vragen.

Na het eindigen van den maaltijd, aan welken met den Heer deel genomen hadden PETRUS, THOMAS, NATHANAËL, bij velen dezelfde met BARTHOLOMEUS, JOANNES, diens broeder JACOBUS en nog twee ongenoemden, rigt zich JEZUS alleen tot PETRUS, met de vraag: „SIMON, zoon van JONA, hebt gij mij liever dan deze?" Uit toon, gelaat en houding van den Heer begreep PETRUS gewisselijk, wat de Heiland bedoelde. Wij, die alleen het verhaal bezitten, behooren uitvoerig onderzoek te doen, alzoo het taaleigen niets kan beslissen. „Bemint gij mij meer dan uw vischtuig en schip en kostwinning?" Met den vinger zal de Heer hebben aangewezen, wat Hij bedoelde. Het vernuft, dat noodelooze zwarigheid vindt in het zeggen van PETRUS: „Ik ga visschen" (vs. 3), zoekt zich te redden; maar vergeet, dat juist deze Apos-

tel de eenige is, die, door liefde tot JEZUS gedrongen, zich over boord werpt, en, met achterlating van alles, naar den Heer snelt. Die vraag, dus opgevat, geldt zekerlijk PETRUS van allen het minst. En toch moet die vraag zóó worden verklaard, dat duidelijk blijkt, waarom alleen tot PETRUS die vraag werd gerigt. — „Bemint gij mij meer, dan gij deze, uwe medeleerlingen, bemint?" Zou JEZUS thans dit werkelijk kunnen bedoeld hebben? Ieder beminde den Heer, niet enkel de Apostelen, ook allen, die Hem kenden, hunne hoop op Hem hadden gesteld, en bij het wankelen dier hoop toch hunne liefde voor Hem hadden bewaard. De Heer was allen, die thans bij Hem waren, dierbaarder dan het leven zelve. Dit wist Hij, die hun in het hart las. En zou Hij dan, in dit plegtig oogenblik, zoo koud en koel, zoo, om het maar met den regten naam te noemen, onbeduidend hebben kunnen vragen? Vragen vooral aan PETRUS, die weinige oogenblikken te voren getoond had, hoezeer de Heer bij hem gold boven medeleerlingen? In zijn gedrag, toen hij zich over boord wierp en alléén het net op het land trok, miskende de Heer de hartelijke liefde van PETRUS niet. — De derde opvatting, welke geenszins het gemakkelijkst is op te helderen, komt mij evenwel als de geschiktste voor: „SIMON, zoon van JONA, bemint gij mij meer, dan deze, uwe medeleerlingen, mij beminnen?" PETRUS antwoordt, maar slechts gedeeltelijk: „Ja, Heere, Gij weet, dat ik U liefheb." Hij laat het oordeel over het meerdere of mindere over aan de kennis zijns Heeren. Zelfs dit opzettelijk ontwijken van het antwoord, dat JEZUS schijnt te hebben willen uitlokken, wordt het eenvoudigst verklaard, indien men de meening omhelst, volgens welke JEZUS den Apostel vraagt, of hij, meer dan zijne medeleerlingen, den Heer thans liefhad. In tegenwoordigheid vooral van JOANNES, den discipel, dien JEZUS liefhad, die den Heiland, zonder Hem te verloochenen, volgde tot aan het kruis, en daar, uit liefde voor den Heer, diens Moeder in liefde

opnam; in tegenwoordigheid van allen, uit wier oog, gelaat en houding de hartelijkste liefde voor den Heer te lezen was, durfde PETRUS niet antwoorden: „Ja, Heere, ik bemin U meer, dan zij U liefhebben." Tot zulk een antwoord gevoelde zich PETRUS thans niet in staat. „Gij weet het, Heer, dat ik U liefheb," was alles, wat hij met woorden kon uitdrukken. — Maar kon JEZUS dan zulk een antwoord vergen? Ik meen ja, indien hier niet wordt voorbijgezien, hoeveel meer reden PETRUS had, dan zijne medeleerlingen, om JEZUS lief te hebben. Hem was veel vergeven; daarom had hij ook hartelijk lief. Ook hier is dit gewigtig gezegde des Heilands van uitnemende toepassing. PETRUS, in het beloven stout, dacht niet, dat het zijner liefde aan volharding en moed immer zou ontbreken, toen hij verklaarde: „Ik zal nimmer geërgerd worden." Zijne liefde deed hem het zwaard trekken, om den Meester te verdedigen. Zijne liefde dreef hem tot in het Hoogepriesterlijk paleis, maar bezweek, helaas! daar voor een oogenblik. De liefde, welke eene geheele gewapende bende trotseerde, bezweek op de enkele vraag eener dienstmaagd. Gewaarschuwd, verloochent hij zijne betrekking tot JEZUS. „Ik ken Hem niet," had alleen PETRUS, had niemand der overigen gezegd. Door het gekraai van den haan uit zijne sluimering ontwaakt, werd hij door den Heer aanschouwd, maar met een oog, dat den toen zwakken PETRUS deed ruimen, om met bittere tranen zijne misdaad, welke hij vooral niet verkleinde, te beweenen. Daarop sterft JEZUS, en PETRUS zag of sprak Hem niet meer. Wie schetst ons het harteleed van den Apostel, gedurende 's Heilands slaap in het graf? Zekerlijk vergaf zich de Apostel zijne zwakheid niet. Maar toen PETRUS, volgens bevel des Heeren, na drie dagen de tijding van 's Heilands opstanding bekwam (MARC. XVI: 7), en nog dienzelfden dag de Heer hem verscheen (LUK. XXIV: 34), viel hem reeds daardoor een zwaar pak van het hart. Die verschijning van den Heer aan PETRUS vermelden de Apostelen,

in hunne vrolijke luidruchtigheid, als bewijs, dat de Heer waarlijk is opgeftaan. Maar bijzonderheden geven zij zoo min op, als naderhand PAULUS (1 *Cor.* XV: 5). Zou hem niet de verzekering zijn gedaan, door den Heer, dat zijn vergrijp vergeven was? Door den Heer, die hem vroeger had vermaand: „ Als gij zult bekeerd zijn, verfterk dan uwe broederen"? Door den Heiland, die gebeden had, dat 's Apostels geloof niet zou ophouden (LUK. XXII: 31, 32)? Toen hij dan uit 's Heilands mond de ftellige verzekering had bekomen, dat alles vergeven was, moest immers natuurlijk 's mans liefde voor den Heer grooter zijn, dan die zijner medeleerlingen, omdat hem zoo veel was kwijtgefcholden? Is niet 's Apostels gedrag in dit oogenblik hiervoor bewijs? Zonder deze ftellig ontvangene vergeving blijft mij onverklaarbaar de hartstogtelijkheid, met welke PETRUS zich over boord wierp, de infpanning van al zijne krachten, door welke hij alléén het net op ftrand trok. Hoe grooter de zelfveroordeeling was van PETRUS, bij het gevoel zijner misdaad, hoe grooter ook natuurlijk de liefde was voor den Heer, die eerst ernftig waarfchuwde, en naderhand toch zoo volkomen vergeving fchonk. Daarom was PETRUS zoo overvloedig in liefde, omdat hem zoo veel was vergeven. Dit zag de Heer, dien dag nog, in de daden van den geliefden leerling. Dit las Hij, die de nieren proeft, den ongeveinsden Apostel in het hart. De Heiland wilde dit ook den overigen doen opmerken. Dit komt mij voor het blijkbare doel van JEZUS geweest te zijn met de driemaal herhaalde vraag. Deze, tot driemalen herhaalde, vraag moge al bij PETRUS de gedachte hebben opgewekt aan die noodlottige verloochening; de Heer, die den Apostel alles reeds vergeven had, vraagt niet om te verwijten, om te grieven, of zelfs iets onaangenaams te herinneren. PETRUS vergat die misdaad nooit. Hij wilde den Apostel in de gelegenheid ftellen zijne liefde te betuigen, welke de Heer, die alles wist, buitendien hem in het hart las en in 's mans da-

den opmerkte. Ik waag het niet, den toon op te geven, op welken de liefderijke Heer deze vraag deed. Zekerlijk was het niet het vragen van iemand, die niet vooruit reeds het antwoord wist. Mij komt het zoo voor, dat reeds de toon, op welken JEZUS vroeg, door hartelijkheid en minzaamheid, ook den overigen een voldoend en treffend antwoord deed wachten. Bij elk antwoord, dat PETRUS op de vragen zijns Heeren gaf, gevoelde ook de Heer innige vreugde, beval althans den Apostel zijne fchapen aan, opdat hij de liefde, welke hij nu betuigde, betoonen zou in trouwe zorg voor hetgeen den Heere op aarde dierbaar was, en gaf hem te kennen, met welken dood hij God zou verheerlijken en zijne liefde den Heiland bewijzen. — Met meerdere uitvoerigheid, dan bij de plegtigheid van dit uur anders gebruikelijk is, hebben wij ons bij het verklaren van den tekst opgehouden, opdat wij te duidelijker zouden zien den aard der liefde, welke JEZUS voor zich in PETRUS verlangde, en welke Hij nog zoo gaarne ziet in ieder, wien de zorg voor 's Heilands fchapen wordt aanbevolen. Die liefde is dus niet, in het algemeen, die hartelijke genegenheid, welke de Heer van allen verdient te ontvangen, maar wederliefde voor vroeger ondervondene gunst, zoo als die liefde zich openbaart in trouwe zorg voor de gemeente des Heeren.

Die liefde eischt JEZUS nog van ieder, die over zijne gemeente als herder en leeraar wordt aangefteld. De fchapen zijner weide, door zijn bloed gekocht, vertrouwt Hij hun het liefste toe, die Hem liefhebben, en die liefde toonen in trouwe en onvermoeide zorg voor zijne gemeente. Al is het niet zoo opzettelijk als aan PETRUS, toch wordt dezelfde vraag aan allen, die in de bediening komen, voorgehouden. Wie de meeste liefde ontvangen heeft, moet ook de meeste liefde toonen. Daartoe is echter niet noodig, dat de dienaar des Evanlies zich vroeger vergrijpe, opdat hij meerdere liefde toone, hoe meer hem is kwijtgefcholden. Het zwakke oogenblik van PETRUS noch het tijdelijke vooroordeel

van PAULUS mag men hier te baat nemen. Zoo iets is reeds mindere liefde voor den Heer, dan den dienaar voegt. Hierop zich te beroepen, is Godslastering, alsof de grootfte zondaar de beste dienaar van CHRISTUS zou wezen. Zoo leert ons Gods geest niet. Wie zich in zijne jeugd in zonden verliep, dien zouden wij aanraden, zijne meerdere liefde op eene andere wijze te toonen, dan door het ambt van Evangeliedienaar, tot welks trouwe vervulling hij zich ongefchikt heeft gemaakt. Hij is de echte vijand der zonde niet, die ooit met lust haar vroeger diende. Neen! de dienaar des Evangelies heeft buiten dat reden genoeg, om den Heer meer lief te hebben, en in liefde de gemeente te overtreffen. Gods woord, dat hij geftadig onderzoekt, leert hem telkens meer inzien de hoegrootheid en affchuwelijkheid der zonden, van welke ook hij vergeving heeft ontvangen. Zorgt hij, gelijk dit behoort, dat hij, terwijl hij anderen zoekt te behouden, zelf niet verwerpelijk wordt, dan ziet hij hoe langer hoe meer, wat hij boven anderen geniet; dan vergeet hij nooit, hoe zijn ambt zelf hem voor verleiding, zijn geloof voor fchipbreuk bewaart; dan gevoelt hij telkens meer, hoe groot jegens hem de liefde des Heeren is, die hem heeft getrouw geacht, en hem daarom heeft gefteld in de bediening; dan oogst hij in voor zichzelven ftille vreugde en blijvenden troost, zoo dikwerf hij, in zijn ambt bezig, ondervindt, dat Gods woord ook voor hem is licht en baak en hulp des levens. Al de weldaden, die, bij het onderzoek van Gods woord, en onder het verkondigen der blijde boodfchap aan zondaren, hem voor den geest komen, en bij aanhoudend genot in waarde en menigte toenemen, al die weldaden, welke hij boven zoo velen geniet, moeten immers den dienaar des Heeren tot meerdere en altijd toenemende liefde voor JEZUS als met geweld dringen. Moet de meest beweldadigde ook niet de meest dankbare zijn? Hij vooral, die ook in liefde voor JEZUS der gemeente een voorbeeld moet wezen? Ongelukkig de dienstknecht, die, bij het verrigten van zijn gewigtig werk, zich nooit

de vraag voorstelde: „ Heb ik nu den Heer, meer dan de anderen, lief, omdat mij meer en grootere weldaden van Hem zijn geworden en nog dagelijks toevloeijen?"! Ongelukkig hij, die de treffende vraag, door JEZUS aan PETRUS gedaan, nooit op zichzelven, als dienaar van den Heer, heeft toegepast! Ongelukkig, die deze vraag verzuimde, omdat hij met PETRUS nooit durfde of kon antwoorden: „Heere, Gij weet alles, Gij weet, dat ik U liefheb"! Ongelukkig zij allen, die enkel omdat de nood dringt, en niet met een bewogen en liefderijk hart, bezig blijven! Het noodigste missen zij toch voor zichzelven, voor de gemeente, voor het werk des Heeren.

II. Die liefde toch, welke JEZUS ook van ons nog eischt, is den dienaar des Evangelies volstrekt noodig, maar dan ook genoegzaam, om zijn ambt trouw en met ijver te vervullen.

Deze liefde is den dienaar van het Evangelie voor zijn ambt hoognoodig. Zonder liefde voor den Heer is het hem onmogelijk, al de zwarigheden te overwinnen, welke zich van alle kanten opdoen. Ik zal ze niet allen optellen. Thans ben ik niet geroepen om te ontmoedigen. Hoeveel inspanning is er noodig, om al den raad Gods goed te verstaan! Hoeveel gevaar dreigt ons bij dit onderzoek, om ons hoofd alleen bezig te houden, en ons hart daarbij te laten insluimeren! Wie weet niet, dat wetenschappelijk onderzoek, indien daarbij het hart geen honger gevoelt, tot kennis leidt, welke alleen opgeblazen maakt? Hoe moeijelijk is voor ons onze zelfkennis, niet zoo zeer bij minachting, als wel bij het inoogsten van roem en eer, welke wij zekerlijk het minste verdienen, als zij ons het meeste veelal door onkundigen worden geschonken! Hoe moeijelijk is voor ons, die geen hartekenners zijn, de kennis van de menschen, aan wier verbetering en heiliging door geloof wij arbeiden, en die hunne deugden uittrompetten, maar hunne ondeugden en gebreken voor ons oog opzettelijk bedekken! Wij zaaijen en planten, en de wasdom en vrucht openbaart zich aan

ons niet altijd. Wij fmeeken de menfchen, en bidden hun van CHRISTUS wege, dat zij gelooven en zich met God laten verzoenen. Niet altijd vindt men gehoor, dikwerf zelfs onwil en ondank. Waar wij de meeste trouw toonen, in den ftrijd tegen zonde, door de ligtzinnigheid als deugd opgehemeld, tegen het levenlooze geloof, en woorden zonder daden, daar ziet men van alle kanten afkeuring, minachting, en alles, wat maar grieven kan. Het is zoo; dit alles komt van menfchen, — maar toch van zulke menfchen, aan wier behoud en zaligheid wij zoeken te arbeiden en al onze krachten van ligchaam en geest onverdeeld toewijden. Dit zijn flechts eenige der bezwaren, met welke wij te worftelen hebben, zoo lang wij in die dienst des Heeren ftaan. Maar wie is in ftaat, aan dit alles moedig het hoofd te bieden, en bij hardnekkigen wederftand nooit te vertragen, maar altijd pal te ftaan? Hij voorzeker alleen, die met PETRUS den Heer bemint, kan en zal deze en alle andere bezwaren overwinnen en zelfs het leven opgeven, omdat hun, die JEZUS liefhebben, zelfs het fterven gewin is. — Zonder liefde voor JEZUS rigten wij niets uit, dat Hem welgevallig is. Al fpraken wij al de talen, zelfs die der Engelen; al boeiden wij, door kracht van taal en fierlijkheid van woorden, alle menfchen aan hetgeen van onze lippen vloeit; al hielden wij in bewondering opgetogen de hardvochtigften, menfchen met fteenen harten; al waren wij in hun oog de geleerdften, de beroemdften van allen, die Gods woord verkondigen; al ging onze roem van mond tot mond; al kwamen tot onze prediking ook zulken, die anders niemand hooren: wat is dit alles nog, zonder liefde voor CHRISTUS? Alleen genot van voorregten, zonder iets meer te zijn; genot van voorregten, die men voor zichzelven en voor eene ijdele eer bedriegelijk aanwendt, met verzaking van Hem, die ook bij ons werk te meer van ons moest worden bemind, hoe meer het blijkt, dat dit alles gaaf en gefchenk van Hem is, om hiermede te grootere winst te doen voor zijne zaak. Al putteden wij al onze krach-

ten naar ligchaam en geest uit; al lieten wij ons verbranden; (hoeveel doet men om ijdele eer en ingebeelden roem!) zonder liefde voor CHRISTUS zijn wij onnutte dienstknechten, die naar de letter niet met liefde gehoorzamen, en misſen dan ook de goedkeuring van Hem, die liefde eischt, geen hoogmoedig pronken met gaven en daden. Hij begeerde immers den kruisdood van PETRUS niet, maar liefde, omdat die Apostel zoo veel liefde vroeger had ondervonden. Die dood moest, even als al de arbeid, tot welken de Apostel geroepen werd, de vrucht zijn van de liefde voor zijnen Heer. Liefde is de hoofdzaak, welke JEZUS verlangt; al het overige ſlechts hulpmiddel of aanleiding, om die liefde te toonen. — Waar die liefde ontbreekt, daar ontbreekt de hoofdzaak. Niets heeft waarde, indien niet door JEZUS liefde ontdekt wordt. Noch aanzienlijke ſtandplaats, noch uitlokkende omſtandigheden kunnen aan een dood werk leven en kracht ſchenken. Doch waar Hij liefde ontdekt, (en hoe ſcherpziend is Zijn oog!) daar worden daden, van geene beduidenis bij menſchen, door Hem goedgekeurd en eens heerlijk beloond. PETRUS toonde, zonder dit zelf te weten, zijne groote liefde voor den Heer, door het werpen van zichzelven in zee, en het trekken van het net op ſtrand. Die liefde juist voor den Heiland heiligde en verheerlijkte die daden in het oog van Hem, die op het hart ziet. Wat ook onze roeping is, groot of zeer beperkt zij de kring, dien God ons onder menſchen aanwijst, in Zijn huis zijn allerlei vaten; groot zij ſlechts de liefde voor CHRISTUS; deze alleen zet de kroon op ons werk. Zonder die liefde zijn wij onnutte dienstknechten, of klinkend metaal en luidende ſchellen zonder geest of verwachting. Zonder die liefde, eindelijk, voor CHRISTUS zullen wij nooit ſlagen in ons ambt, zullen wij nooit vrucht op ons werk zien. Het doel van ons ambt kan nooit zijn, de menſchen te ſtreelen en te vleijen, of hun te dienen tot uitſpanning en vermaak, of hen zachtelijk in zorgeloozen ſlaap te wie-

gen. Bij trouwe behandeling der zaak, ons toebetrouwd, ſparen wij nooit, wat den zondaar lief en aangenaam is, vallen wij aller en allerlei zonden aan, en rusten nooit in dien geſtadigen ſtrijd. Wie de menſchen ontziet bij hunne dwalingen en boosheden, die bedenke, of hij CHRISTUS dan dient in liefde. Hij kome er dan maar voor uit, dat hij den menſchen behagen wil ten koste van de liefde voor zijnen Heer, die geheel anders is voorgegaan, om zich een volk te heiligen, ijverig in goede werken. Ieder, die ons hoort, moet ontvonkt worden in liefde voor den Heer, die allen bemint, die op Hem hopen. Die liefde in het hart moet de geſtadige en overvloedige bron worden, uit welke bij ieder voortvloeit vast geloof, onwankelbaar vertrouwen, kinderlijke onderwerping, en ongeveinsde gehoorzaamheid aan alles, wat de Heer gebiedt en eischt. Kan men dit bewerken door ſtreelen en vleijen en zachte behandeling van ondeugd en ongeloof? Heeft dan de mensch overal de liefde voor de zonde afgelegd? Behoeft zelfs de beste nog niet telkens opwekking, om ſteeds voor de geboden van de wet in de leden, gelijk het behoort, doof te zijn? Die tot deugd opwekt, moet immers zelf deugdzaam zijn? Hoe kan hij met nadruk ſpreken over hetgeen hij niet kent, of aandringen op beoefening van hetgeen hij zelf verwaarloost en nalaat? Zoo ook, wie liefde gevoelt en liefde toont voor den Heer, hij alleen kan tot liefde opwekken en voeren. Dat gevoel, dat men liefde voor JEZUS heeft, kan men niet huichelen; want in de woorden zelfs klinkt dan hoorbaar de valſche toon, dien de huichelaar hier niet kan afleeren. De hartelijke toon treft alleen, maar telkens *toch*, waar men ſpreekt en handelt, omdat men gelooft en den Heer liefheeft. Die treffen wil, moet zelf getroffen zijn. Die liefde wil wekken bij menſchen voor JEZUS, moet vooral in die liefde niet achterlijk zijn. De vriend van JEZUS kan het best en het meest uitwerken; hij vermaant onvermoeid, prijst onophoudelijk de zaak zijns Meesters aan, ſchroomt geene moeite, en eischt geene

vergelding; want gelijk liefde hem drijft tot alles, zoo is het ook die liefde, die zijn geluk vergroot, en daarom ook zijn ſtreven en werken in 's Heilands dienst zoo aanhoudend doet zijn. Al heeft men de fraaiſte woorden, de ſierlijkſte uitdrukking, en alles, wat den ſmaak ſtreelt; voor het arme hart, dat hongert naar iets beters, is het alleen een zoet geſtreel, bij hetwelk men vergeet, wie men is, en wat men eens zal worden. Liefde voor CHRISTUS moet ſpreken. Liefde voor CHRISTUS moet handelen. Waar men dat niet vindt, gaat het woord uit den mond tot het oor, niet uit het hart tot het hart, waar het alleen vruchten kan voortbrengen. Hoe ſtreng men ook beſtraft, hoe regtzinnig men ook leert, hoe bijbelsch men ook ſpreekt, zonder liefde voor CHRISTUS in het hart, welke aan alles gloed geeft, rigt men, ook met veel moeite, niets uit, althans niets voor den Heer. Geen bekoorlijk tafereel van deugd en godsvrucht zal nut ſtichten, indien niet de liefde des ſprekers aan alles gloed en leven bijzet. Doch waartoe meer, daar de zaak duidelijk genoeg is, en ieder die kan opmerken? Gelijk het ligchaam zonder geest, het geloof zonder werken, zoo is ook de prediking des Evangelies zonder de liefde voor JEZUS CHRISTUS dood.

Die liefde voor CHRISTUS is den Evangeliedienaar ook genoegzaam, om zijn ambt trouw en met ijver te vervullen. — De liefde voor CHRISTUS geeft hem krachten, door welke hij het ſchijnbaar onmogelijke doet. Liefde toch ſtelt tot alles in ſtaat, wat zonder liefde geheel onmogelijk ſchijnt te wezen. In het dagelijkſche leven kan men dit opmerken. Hoe meer het voorwerp dier liefde die liefde waardig is, hoe meer kracht die liefde bezit en behoudt. In tegenwoordigheid van het voorwerp dier liefde beſtaat niets, dat tegenhoudt, niets, dat niet wordt overwonnen of verdragen. Wat kan niet de zwakke vrouw, wier eenige ſterkte moederlijke liefde is? En zou die liefde dan minder kracht en invloed hebben, wanneer JEZUS het voorwerp en de getrouwe

getuige dier liefde is? Dat men de werking niet meerder ontdekt, is niet omdat het dier liefde aan kracht of vermogen, maar omdat het, helaas! bij velen aan die liefde ontbreekt. — Wat moet, maar wat kan ook sterker werken, dan de liefde voor Hem, die de moeder, in liefde voor haar kind, verre te boven gaat? Die stierf aan het kruis, opdat zijne vijanden zijne vrienden zouden worden? Die in den hemel niemand der zijnen vergeet, maar allen nabij is tot aan de uiterste einden der aarde? Kan dit alles niet tot liefde ontsteken, welke het leven niet te dierbaar acht, om het op te offeren, en daarom alle krachten inspant, en wonderen doet in het oog van hen, die die liefde niet kennen? Getuigt het, PETRUS en PAULUS! (opdat wij niet met vragen dus voortgaan) getuigt het door uw gedrag en leven, dat alles, ook het moeijelijkste, u mogelijk werd door uwe liefde voor den Heer, die u zoo veel heeft vergeven! Bij dreigende tegenstanders kalm en bedaard, na en onder geeselslagen opgeruimd en verheugd, de bewijzen, dat JEZUS vermoord is geworden, in het ligchaam omdragende, en uit liefde voor CHRISTUS pijn noch smart gevoelende, stonden zij altijd pal, even als rotsen te midden der vreeselijke golven, maakten zij de wijsheid der wijzen beschaamd, en deden zij het kruis van CHRISTUS over alles zegevieren, hoezeer men daaraan ergernis zocht en dwaasheid daarin meende te vinden. De liefde voor CHRISTUS drong hen tot alles, waarin zij maar toonen konden, dat zij geheel leefden voor Hem, die ook voor hen is gestorven. In hun eigen oog voor zichzelven dood, gevoelden zij, dat CHRISTUS in hen leefde, en openbaarden zij dit in alles, wat zij spraken en deden, zoodat zij geheel leefden en zich bewogen in en door de liefde voor Hem, die hen had liefgehad en zich voor hen had overgegeven. — De liefde voor CHRISTUS geeft den Evangeliedienaar ruime schadeloosstelling voor elke ontbering en opoffering. Hetgeen van de Apostelen, zekerlijk nooit tot hunne schade, gevorderd werd, wordt

ons niet opgelegd. Voor hen was en bleef het gevaar altijd groot. Maar niets scheidde hen van de liefde des Heeren. Integendeel hadden zij de blijdschap op hun gelaat, omdat liefde voor JEZUS in hun hart heerschte; en nu was hun alles welkom, wat hun maar eenige gelegenheid kon verschaffen, den Heere liefde te bewijzen. Wat men met vreugde en liefde doet, loont reeds zichzelve. Zij waren daarenboven verzekerd van hun heerlijk loon. Zij verloren alleen; wat toch niet te behouden was, en behielden, wat zij niet konden verliezen. Die vergoeding verschafte hun de liefde voor CHRISTUS in hunne daden. En zou dan bij minder leed en gevaar die vergoeding ons ontgaan, welke wij alleen kunnen verkrijgen door liefde voor JEZUS CHRISTUS? Oogst de Evangeliedienaar, bij trouw aan en liefde voor den Heer, de ondankbaarheid der menschen in bij alles, wat hij spreekt of doet; wat verliest hij daarmede? Genegenheid van menschen, ja, maar van zulke menschen, wier prijs en lof hem nooit tot eer, wier verachting en veroordeeling hem nimmer tot schande kan strekken. Hoe groot is de winst dan aan de andere zijde! Goedkeuring van den Heer, die nooit verandert, en wiens genade voor alles en voor allen genoeg is. Nemen, door arbeid en gestadige zorg, de krachten des ligchaams, de vermogens des geestes spoedig en zigtbaar af, en gevoelen wij, dat de uitwendige mensch verzwakt, dan verzekert ons de liefde, aan JEZUS betoond, dat de inwendige van dag tot dag toeneemt, om nooit te bezwijken. Geleerdheid en wetenschap nemen met de jaren af, bij vermindering van geheugen. De geleerde, enkel met het hoofd, blijft de geleerde niet, indien niet liefde voor CHRISTUS al die heerlijke hulpmiddelen van geleerdheid en wetenschap nuttig aanwendt. Welsprekendheid, ten minste datgeen, wat de zinnelijke mensch daarvoor houdt, vervliegt bij zwakker stem, flaauwer oog en minder vaste houding. Roem en eer, hiervoor bij menschen ingeoogst, verandert met die menschen, die gewoonlijk naar iets nieuws,

naar iets anders hunkeren, zonder zich om het deugdelijke te bekommeren. Dan vooral gevoelt de dienaar, dat liefde voor CHRISTUS voor al die verliezen, indien zij dien naam verdienen, fchadeloos ftelt. Die liefde in het hart, en men zij dan misfchien minder geleerd, maar is toch zeker in wijsheid toegenomen; ja, al wordt dan de ftem ons zwak en fchor, het oog minder helder, onze taal eenvoudig zonder pronk, dan heeft men ondervinding van alles, wat heerlijks is beloofd, roert door eenvoudigheid, en, boven alle welfprekende opfiering, werkt op fpreker en hoorder elke hartelijke uitdrukking des diepen gevoels. Zoo roert ons telkens nog, indien onze fmaak niet bedorven is, de taal van JOANNES: „ Laat ons Hem liefhebben: Hij heeft ons eerst liefgehad." En wat zal het zijn, wanneer JEZUS oordeelt en beloont al de werken der liefde, die men voor Hem altijd gedaan heeft! — De liefde voor JEZUS opent den dienaar des Evangelies een heerlijk uitzigt in de toekomst. Thans bedoel ik niet het heerlijk loon, dat allen te wachten hebben, die, op welk eene wijze dan ook, hunne liefde voor den Heer hebben aan den dag gelegd. Mijn oog vestigt zich op de toekomst voor den Evangeliedienaar, die zijne liefde voor JEZUS betoond heeft in het trouw volbrengen van het hem opgedragen werk. Indien onze voordragt door die liefde is bezield, en ons gedrag bewijst, dat wij fpreken omdat wij gelooven en liefhebben, dan zien wij het niet, hoeveel zulk eene prediking op anderen uitwerkt. Echte liefde voor CHRISTUS fchuwt alle pralerij, is nooit met zichzelve hoog ingenomen, en telt nooit de daden op, welke voor CHRISTUS zijn gedaan. In de toekomst komt alles eerst aan het licht. Hoe heerlijk wordt dan onze liefde beloond, wanneer onder het oog des Heeren verfchijnen die geloovigen, die, zonder dat wij dat toen merkten, door onze woorden voorgelicht, door ons gedrag en voorbeeld gefticht, en door den hartelijken toon, op welken onze liefde voor CHRISTUS tot hen fprak, getrokken

werden tot dezelfde liefde! Hoe heerlijk is dan ons loon, wanneer wij dat alles eerst in de eeuwigheid ontwaren! — Er is nog iets, dat ik niet wil overslaan, en dat ons tot toenemend betoon van liefde voor CHRISTUS moet aanzetten. Hoe hartelijker de toon is van ons spreken, en hoe inniger die liefde voor CHRISTUS in onze daden spreekt, hoe minder wij de bewijzen hiervan bij onszelven zullen opmerken. Die liefde werkt in stilte, maakt nooit gedruisch, en zij weet het zelve het minst, hoe zij voor CHRISTUS leeft en werkzaam blijft. Liefde wordt dan het levensbeginsel; men kan niet anders, omdat men niet anders wil handelen. Niemand, dan JEZUS, merkt die liefde op; Hij is het, die in het hart ziet, en niemands getuigenis inroept of behoeft. En als dan JEZUS loon uitdeelt, ook voor het laven en drenken van dorstenden ter liefde van Hem, en voor elk werk der liefde, dat Zijn oog niet ontgaat, maar dat door ons minder geschat werd, toen wij het verrigteden, en dat nu door ons reeds lang vergeten is, omdat ons hart ongemerkt en van zelve, door de alles bezielende liefde voor den Heer, tot die daden geleid werd; hoe zalig zal dan voor ons die verrasfing zijn! Dan zal men eerst inzien de dwaasheid dier ongelukkigen, die, bij gemis van liefde voor CHRISTUS, door hetgeen van waarde ontbloot is, in den roem bij menschen hun loon zochten, maar nooit voldoende vonden. Ongelukkig, die zich daardoor beroofden van het uitzigt op hetgeen het oog niet ziet, het oor niet hoort, het hart niet bevroedt, maar toch bewaard blijft in den Hemel voor hen, die in alles JEZUS hebben liefgehad! Wat wij aan den minsten der zijnen doen, dat zal Hij beloonen, alsof het aan Hem ware geschied. Die den Heer het meeste bemint, die is de trouwe en gelukkige herder Zijner schapen; die wil en kan en zal ook alles gelukkig volbrengen, wat zijn Heer van hem verlangt. (*)

(*) Hierop had de bevestiging plaats. De volgende aanspraken zullen, hoop ik, den lezer ook hier niet onwelkom zijn.

Waarde Medebroeder en Mededienaar van onzen Heer JEZUS CHRISTUS! Gij hebt dan nu de heerlijke bediening des Evangelies aanvaard, gelijk ik vertrouw, met alle toegenegenheid en liefde voor den Heer. Heb Hem hartelijk lief, en weid de fchapen Zijner weide! Schroom niet met alle vrijmoedigheid te fpreken, te vermanen, te troosten; gij dient den Heer CHRISTUS, dien men te gemakkelijker dient, hoe meer men Hem bemint en liefheeft. Gij komt hier met een goed geruchte. Algemeen werdt gij hier begeerd, en gij aanvaardt uw werk tot aller genoegen. Befchouw dit als gunftig voorteeken. Uwe voorgangers hadden nooit reden, om zich over de genegenheid dezer gemeente te beklagen. Dit ftaat ook u te wachten, indien gij de kennis, welke u werd medegedeeld, de liefde, welke u voor JEZUS en Zijne heilige zaak werd ingeboezemd, aanwendt tot voordeel en troost zijner gemeente. Reeds dit belooft u loon en vergelding; en wanneer de Heer zal verfchenen zijn, om u te vergelden wat gij goeds mogt hebben gedaan, hier of waar Hij u verder mogt roepen, dan behoore ook deze gemeente tot uwe kroon en vermeerdere uwe blijdfchap! Volhard in alles, wat Hem aangenaam is; predik het woord Gods, met verwerping van alle menfchenvonden en ijdele leeringen! Houd aan in het vermanen en beftraffen naar eens iegelijks behoeften, als dienaar van Hem, bij wien geene aanneming des perfoons is! IJver in alles naar de mate des geloofs, hetwelk u vervult, naar de liefde van CHRISTUS, dien gij dient; zoo zult gij in dien grooten dag, die ons allen wacht, met eigene oogen zien, dat gij uzelven hebt behouden en allen, die naar u hoorden! Daartoe verleene u de Heer van alle barmhartigheid Zijne genade tot in eeuwigheid!

Broeders in de heilige bediening! De gelegenheid des tijds wekt ons nadrukkelijk op tot waken en bidden en werken. Bijna overal befpeurt men neiging tot twist en fcheuring in de gemeenten. Menfchen, in hunne jeugd

verzuimd, hetzij verkeerd opgevoed, hetzij opgegroeid als eene plant in het wild, voeden dit kwaad, en zaaijen wantrouwen tegen ons, als predikers van Gods woord. Grievend moge dit somtijds voor ons zijn, die Gode meer dan menschen moeten, maar ook willen gehoorzamen; beschouwen wij al dien tegenstand als gelegenheid voor ons, om, ter liefde van onzen Heer, pal te staan, en ijveren wij te meer voor JEZUS, hoe meer men poogt ons tegen te werken!! Beklagen wij de schapen, die herders willen zijn, en als schapen de weide niet eens kennen, op welke zij alleen kunnen groeijen en tieren! Het is de Heer, dien wij in liefde moeten dienen, dien wij ook hierin als voorbeeld behooren te volgen. Als trouw herder het meest bekommerd over de afgedwaalde schapen van *Israël*, zocht Hij hen minzaam op, om hen te regt te brengen en overvloed hun te verschaffen; arbeidde Hij onophoudelijk, opdat zij den verlaten weg zouden wedervinden, ook met gevaar van Zijn leven, dat Hij ook voor zulke schapen veil had. Die dwalenden, al meenen zij ook alleen op den regten weg te zijn, moeten ook door ons worden te regt gebragt. Van ons wordt daartoe geëischt al onze bemoeijing en inspanning. Toonen wij, door minzame toespraak en zachtzinnige behandeling, ook aan zulken, dat wij hen zacht willen voeren tot den opperften Herder, wiens zorg hen bewaken wil, wiens liefde werkzaam blijft, dat zij niet door wolven verscheurd worden! Toonen wij, dat wij van Hem komen, die zachtmoedig was en nederig van harte! Maar toonen wij ook, als dit noodig is, den moed, die den huurling bij het naderen van den wolf ontzinkt! Spreken wij dus ook tot zulke weêrspannigen de taal der liefde en zachtmoedigheid, maar zoo, dat wij onbewimpeld zeggen, dat zij dwalen, die, voor Gods woord doof, een' gemakkelijken weg kiezen voor het vleesch, op welken niet valt te strijden, maar ook geene overwinning of kroon is te behalen! Zeggen wij hun, dat zonder goede werken zoo wel, als zonder geloof, de Hemel ge-

floten blijft, die niet voor dwazen waan of zondige aanmatiging ooit zal worden geopend! Laat ons dit iedereen doen opmerken, iedereen uit Gods woord duidelijk en onvermoeid voorhouden! Misfchien hooren, zonder dat wij het weten, de hardhoorenden, die door ons aanhoudend geroep te regt komen en zich bekeeren. Zekerlijk zullen de beter gezinden en beter onderrigten ons dan volgen, en zich door niemand laten medeflepen. Door onzen moed en voorgang kan veel onheils voor de gemeente worden afgewend. Doch welk fchaap zal hooren, indien de herder, uit vrees voor verlies of gevaar, zijne ftem niet uit volle borst durft verheffen? Dit alles zeg ik niet, omdat deze gemeente zoo velen van deze foort oplevert. Wanneer de vijand elders in de gemeente des Heeren onkruid zaait, dan is waken voor ons pligt. Of moeten wij eerst hiermede beginnen, wanneer reeds bij ons de akker des Heilands geheel bedorven is? Uitgediende zondaren, wien de wereld met hare zonde en begeerlijkheid ontvallen is, planten, meer en minder bedekt, hunne verderfelijke leer voort, en zouden, indien men niet bidt en waakt, alles met zich ten verderve flepen. Vreezen wij de magtelooze vijandfchap niet tegen geloof en goede werken; maar zeggen wij aanhoudend en met allen aandrang: zonder heiligmaking zal niemand God zien. Zien wij hierin voor ons den weg aangewezen, op welken wij kunnen toonen, dat wij JEZUS liefhebben, omdat Hij ons heeft liefgehad, en zich ook voor ons heeft overgegeven! JEZUS zij altijd en in alles onze verwachting en hoop!

Gemeente van *Berkenwoude!* U wensch ik hartelijk geluk met het voorregt, dat u thans te beurte valt! Ontvang uwen leeraar als uit de hand van JEZUS CHRISTUS, die in hem u Zijne liefde bewijst! Bejegen hem met die zelfde genegenheid, welke zijn voorganger zoo onverdeeld en algemeen van u allen heeft mogen ondervinden! Gedraag u jegens den dienaar des woords als door den Heer tot u gezonden, als die in Zijnen naam tot u fpreekt! Houd u aan de woorden, die hij

u uit de heilige Schrift voorhoudt! Onttrek u nooit aan de onderlinge bijeenkomften, maar laat elke gelegenheid, om Gods woord te hooren, u aangenaam en hoogstbegeerlijk zijn! Bedenk, dat, zoo uw leeraar u behoort te onderwijzen en te vermanen, gij hem, tot uwe eigene ftichting en ter bevordering van uw geloof, behoort aan te moedigen door vlijtige bijwoning van de godsdienstoefeningen, door ijverige betrachting van hetgeen u als pligt wordt voorgefteld! Hoe overvloediger gij in dit goede werk zijt, hoe meer aanmoediging de leeraar vindt, en hoe meer nut en voordeel gij zult trekken uit alles, wat onder zijne dienst u zal te beurt vallen. Ook gij behoort, als deel van 's Heilands gemeente, den Redder uwer zielen hartelijk en met daden lief te hebben. Vergeet nimmer, hoeveel ook u vergeven werd, opdat gij altijd en in alles uwe liefde bewijst jegens den Heiland! Zoo ondervindt gij reeds hier, hoe zalig het is Hem te beminnen, en naderhand ontvangt gij het leven met allen, die Hem in onverderfelijkheid liefhebben.

Gij allen, die van elders kwaamt, om de plegtigheid van dit uur bij te wonen! Waardeert toch, bid ik u, het voorregt, dat u door JEZUS CHRISTUS geschonken is! Het woord Gods, dat uwe leeraren u voorhouden, nadrukkelijk aanprijzen, en zoo veel in hun vermogen is voor u ophelderen en verklaren, dat woord van God zal uwe zielen zalig maken, indien gij het met zachtmoedigheid ontvangt, met getrouwheid bewaart, en met ijver voorftaat en betracht, wat u daarin wordt beloofd en bevolen. Sluit uw oor en hart voor wantrouwen tegen uwe leeraars! Wat voordeel kan het u toch geven, dat gij voor menfchelijke beloften en verzekeringen, welke nooit vervuld zullen worden, opgeeft die leer, welke alleen eene kracht van God tot zaligheid is allen, die gelooven? Uwe leeraars mogen u niet dienen. Zij zullen dit ook nooit doen, als die gevoelen, dat zij hunne roeping niet van u, maar van boven ontvingen. Zij willen niets anders, dan hetgeen JEZUS hun heeft opgelegd, volbrengen. Met alle te-

genspraak werkt gij bij hen niets uit. En voor uzelven zoudt gij, boven Gods kracht tot zaligheid, menschelijke leeringen omhelzen, die tot deksel van schande dienen moeten, maar zelfs daarvoor ongenoegzaam zijn. Onderzoekt veeleer dagelijks Gods woord, en leert daarin hoe langer hoe meer de gave kennen, die u geworden is van den Vader der lichten zonder verandering of schaduw van omkeering! Proeft de geesten, of zij uit God zijn, maar proeft ze naar Gods woord! De geesten, die uit God zijn, kan men dan gemakkelijk onderscheiden van hen, die een' schijn van godzaligheid vertoonen, maar derzelver wezen in hunne daden verloochenen. Die ongelukkigen hebben geen ooren voor de waarheid, omdat zij hun hart ontoegankelijk houden voor hare stem, zoo dikwerf op daden van liefde, op gehoorzaamheid, op betoon van goede werken wordt aangedrongen. Spiegelt u aan hunne groote onkunde omtrent het gewigtigste, omtrent Gods woord! Ontwijkt hunne gevoelloosheid voor de toekomst, hoeveel zij hierover ook spreken! Neemt geen raad in noch gebruikt geneesmiddelen van hen, die voor zichzelven geen raad en middel tot blijvende gezondheid weten! Houdt u aan den troost, dien Gods woord rijkelijk schenkt! Die dien troost zoekt, zal dien troost zeker vinden. — De liefde vooral van onzen Heer JEZUS CHRISTUS verbinde ons allen, hetzij wij onderwijzen of onderwezen worden, tot de dienst van onzen dierbaren Zaligmaker! De liefde, Hem betoond, merkt Hij, ook zonder woorden, in de daden op, en beloont Hij eens heerlijk. Dan zullen zij bij Hem de eersten zijn, die met hunne woorden en daden voor zichzelven nooit waren ingenomen, en die daarom meenden de laatsten te zullen wezen. Amen.

IETS OVER DE BEHANDELING DER JICHT.

Nog vóór omtrent veertig jaren mogt de jichtlijder weinig van de Geneeskunde verwachten. Bij sommigen

hield zich de hoop alleen aan geduld en baai vast; terwijl anderen te vergeefs in de onzekere baden hulp zochten. Eindelijk werd het *Eau médicinale* ontdekt, en nu scheen alle zwarigheid overwonnen. Dit zoo hoog geroemde middel tegen jicht en voeteuvel, met zoo vele van deszelfs opvolgers, is zijne werking verschuldigd aan het *Colchicum*, hetwelk met het *Veratrum* eene eigenaardige werking (*specifiek*) in deze ziekte schijnt uit te oefenen. De vreugde in het gild der jichtigen was in den beginne onbegrensd; men vleide zich, eene geneeswijze gevonden te hebben tegen de jicht, en tevens, bij eene hebbelijkheid voor deze ziekte, de vermaken der hoogere standen te kunnen blijven najagen. Maar deze vreugde was van korten duur! Geene rozen zonder doornen; ook het *Colchicum* heeft de zijne. Een of twee jichtaanvallen mogen voor dit vermogende middel wijken, zonder nadeelige gevolgen; te dikwijls te hulp geroepen, gelijkt het *Colchicum* aan de Geesten in de Oostersche vertellingen, welke derzelver onverduldige of zorgelooze bezweerders onverhoeds verslinden. De aanvallen worden menigvuldiger, en de bleekgele, uitgeteerde lijder spoedt naar het graf; het zij dat dit middel, gelijk men vroeger vooronderstelde, de ziekte te snel onderdrukt, waardoor de ziektestof niet behoorlijk uitgescheiden wordt, waartoe alle deze pijnlijke gewaarwordingen schijnen vereischt te worden; het zij dat het scherp, giftachtig middel, de *Veratrine*, eene slepende ontsteking in de spijsverteringswerktuigen voortbrengt, waardoor, met dezen belangrijken toestel, het geheele gestel ondermijnd wordt. Terwijl het moeijelijk valt dit te beslissen, zijn zulke ongelukkige gevallen meer dan eens gezien, vooral wanneer lijders op eigen gezag tot dit middel derzelver toevlugt genomen hadden, en, slechts met het tegenwoordige tevreden, onbewust de gevaarlijke toekomst te gemoet gingen. Indien gezond verstand een algemeen goed was, indien het gehemelte en de buik ooren hadden en de Artsen dwingelanden konden zijn, de jicht zoude gemakkelijk te genezen zijn, vooral indien de overvloed

van de tafels der rijken naar de wijken der armen mogt gezonden worden. Maar, dewijl dit nu eenmaal niet zoo is, zal de jicht, door het *Colchicum* beftreden, maar niet ten ondergebragt, in de vergulde zalen blijven huisvesten; terwijl de armen zich kunnen blijven vertroosten over het gemis van zulk fmartelijk euvel (*). De jicht is eene ziekelijke wijziging van het geheele geftel, hetwelk vruchteloos enkel door plaatfelijke middelen beftreden wordt (†). Te vergeefs heeft men dit door het uitverkoren middel, de *Veratrine*, getracht; het *alkaloïd*, waaraan ook het *Colchicum* zijne kracht verfchuldigd is. Over het algemeen behoorde het althans niet aangewend te worden in het eerfte tijdperk der ziekte, wanneer de pijn zeer hevig en de deelen zeer rood zijn (derhalve in het tijdperk der ontfteking, wanneer ook eene geheel andere behandeling te pas komt). Het moet befchouwd worden als een tijdelijk verligting verfchaffend middel (*palliatief*); maar het tast de kwaal niet bij de bron aan. Het *Colchicum* is een krachtig middel, (met zeer vele

(*) Men ziet in een Ziekenhuis (in *Engeland*, van waar deze mededeeling afkomftig is) in de twee jaren flechts éénen lijder aan het voeteuvel, die dan doorgaans een kroeghouder of een bekend keldermeester is: de laatfte lijder van dien aard, door ons ontmoet, was de koetfier van WILLIAM PITT.

(†) Men zoude hier bijna twijfelen, of de fteller wel een Geneeskundige is; want het *Colchicum*, inwendig gebruikt, moet wel op eene dikwijls plaatfelijke aandoening werken, welke echter van eene algemeene ziekelijke gefteldheid afhankelijk is, en door het *Colchicum* alleen langs dezen weg beftreden wordt. Op de uitwendige aanwending volgens TURNBULL fchijnt het niet te doelen. Dit gezegde zoude eerder toepasfelijk zijn op de genen, welke in het podagra flechts eene plaatfelijke ontfteking zien, en het derhalve, als elke andere, met plaatfelijke bloedonttrekkingen behandelen, maar met de bloedzuigers geene minder ongunftige gevolgen verwekken. Het fpreekwoord, het podragra moet uitgevierd worden, rust op eene betere ondervinding, dan de theorie, welke van geene ziekteftof wil hooren. *Vert.*

wijzigingen en uitzonderingen) hetwelk echter geenszins kan aanbevolen worden met het zeer bekende gezegde: *indien het al niet baat, het ſchaadt niet.*

Aanmerking des Vertalers. — Gij wenscht van mij te weten, mijn Vriend! of de vertaling van dit vlugtig ſtukje over de behandeling der jicht eenig nut kan ſtichten, en of het iets wetenswaardigs behelst, hetwelk tot hiertoe onbekend was? Dit laatſte is minder het geval. Hetgeen de ſchrijver zegt, heeft de ondervinding meer dan genoeg bewezen. Door eene werkzame en geregelde leefwijze zoude de jicht, met het aan haar verwante voeteuvel, enz. zeer dikwijls voorgekomen, en door geduld en matigheid, indien al niet overwonnen, althans zeldzamer en dragelijker kunnen worden. De beoefening dezer beide deugden valt echter, volgens den ſchrijver, niet onder ieders bereik, en de matigheid wel het minst van de genen, die de genoegens des levens, en vooral die eener welbezette tafel, najagen. Indien men zich op deze wijze zelve konde helpen, waartoe had men met den Arts van doen of geneesmiddelen noodig? En gaat niet elke aankondiging van een nieuw gevonden *onfeilbaar* middel tegen de jicht en het podagra van een aantal getuigſchriften vergezeld, van welke, wel is waar, de ſtellers vetre te zoeken zijn en bij een opzettelijk onderzoek niet gevonden worden, of ſoms, ondanks derzelver aangekondigde beterſchap of geheele herſtelling, nog op het bed der ſmarte of met den pijnlijken voet op den podagraſtoel zijn te vinden? Indien die getuigſchriften de genezing al niet verzekeren, zij beloven haar toch, en enkele gevallen bevestigen tusſchenbeiden de *ſpoedige* ophouding der aandoening; duurzame genezing kan immers ook geen Geneesheer noch eenig Apotheker bewerken? Niet het middel, hetwelk den aanval tegennatuurlijk onderdrukt; niet de leefwijze, welke de ſpoedige terugkeering tevens bevordert, heeft de ſchuld, maar het luchtsgeſtel en de ongelijk liggende keijen der ſtraat zijn de oorzaak, dat zelfs het laatst aangeprezen middel van

den Apotheker BOUBÉE te *Auch*, wiens ſtroop tegen *dertig* franken per fleſch ook in *Amſterdam* verkrijgbaar is, eene ſpoedige en aangename geneeswijze belooft, tegen de herhaling van voeteuvel en jicht te kort ſchiet, offchoon men voor zoo veel gelds iets beters mogt verwachten.

Wanneer ik mij den grooten hoop vertegenwoordig, die den koetſier van eenen Arts, die zich door drie jaren lang waargenomene betrekking tot de uitoefening der Geneeskunde geroepen dacht, de ruimſte broodwinning verſchafte, terwijl ſlechts de verſtandige minderheid den Doctor bleef aankleven, dan zal ook *deze* waarſchuwing weinig afbreuk doen aan de middelen, welke tegen deze ziekte door onze nieuwspapieren met meer andere uitgevent, en niet zonder nadeel door velen, in de hoop eener betere toekomst, verorberd worden; maar indien ſlechts een enkele, die anders zichzelven nadeel berokkend had, door deze mededeeling behouden wordt, zal uw werk al wederom niet te vergeefs geweest zijn.

Ik teeken deze, met bijzondere hoogachting, onder de ſpreuk: *Simplex veri ſigillum.*

Naſchrift. — Nadat ik deze reeds geſchreven had, komt mij in handen: *Onderzoek naar de belangrijke uitwerkſelen van het uitwendig gebruik der Veratrine in onderſcheidene ziekten*, naar het *Engelsch* van A. TURNBULL, door J. TURK, *Med. Dr.* Ik zie daar het gebruik der *Veratrine* ook uitwendig tegen *rheumatismus* en *jicht* aangeprezen. Het ſtaat te bezien, wat de ondervinding te dezen opzigte leeren zal. Dit meen ik hier nog te mogen bijvoegen, dat, wanneer eene weidſche aankondiging van het een of ander geneesmiddel het vertrouwen nog meer tracht uit te lokken door het bijvoegſel, dat het ſlechts uit plantaardige beſtanddeelen is zamengeſteld, zulks nog geen waarborg oplevert, dat er geene bedenkelijke beſtanddeelen in hetzelve aanwezig kunnen zijn.

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DESZELFS OMSTREKEN, 1834, VAN EEN' JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

(*Vervolg van bl.* 596.)

Speelhuis in het Palais Royal en Frascati in de straat Richelieu.

Het was op den 17 Junij 1834, dat ik voor het eerst mijne voeten op den drempel van een huis zette, waar aan rust en menschelijk geluk, waar aan alle deugd en groote gevoelens, die den mensch kunnen bezielen, de bodem wordt ingeslagen, en waar, onder duizenderlei schokken en kwellingen, voor hem, die zich laat verleiden een drok bezoeker te worden, de weg wordt geopend, die eindigt met manslag, wroeging des gewetens, zelfmoord, of het schavot! Nimmer beminde ik het spel; het had mij voor geene aantrekkelijkheden; en, schoon ik, gedurende mijne militaire betrekking, dikwijls met grove spelers in aanraking kwam, was ik immer slechts aanschouwer van een zoogenaamd tijdverdrijf, dat mij diegenen met medelijden deed aanzien, die er zich mede bezig hielden; in één woord, ik had een' afkeer van het spel, en, God dank! dien afkeer heb ik nog, en hoop denzelven tot het einde mijns levens te behouden. — Reeds lang hadden mijn vriend en ik het plan gevormd, om, zoo wij goed bij kas waren, in een der speelhuizen van *Parijs* een 20 fr. te wagen, met het vaste voornemen, om in geval van verlies dadelijk heen te gaan, in geval van winst dat geld nuttig te besteden. Het doel van dit voornemen was voornamelijk, bij onze terugkomst in het vaderland ook te kunnen zeggen, dat wij in een der speelhuizen van *Parijs* eens hadden medegespeeld. Tot nog toe echter verschoven wij ons plan van dag tot dag, en wel voornamelijk daarom, dat ik mijn geld op eene andere wijze nuttig kon besteden, en niet genoeg voor de volvoering van hetzelve overhield. Op den 17 Junij echter ontmoette mijn vriend toevallig in de *Louvre* een' bekende, Officier bij de *Nederlandsche* armee. Deze beminde het spel, en des avonds stelde hij voor, in No. 129 eens te gaan zien en — wagen. Ik kon natuurlijk niet anders dan toestemmen, en daarenboven was ik sinds lang begeerig, van nabij eene dergelijke bijeenkomst te zien. Bij het intreden echter van dit huis, eerst

in eene foort van voorvertrek, waar hoed en ftok tegen een kaartje met nommer worden afgevraagd, greep mij eene koude rilling aan; het was alsof ik eene groote misdaad ging bedrijven; ik fchaamde mij voor mijzelven, en voor den doordringenden blik der handlangers en bedienden van de helfche plaats beefde ik terug. Nog hooger klom mijne angftige beklemdheid, toen een dier wezens, die allen in eene foort van liverei gekleed zijn, mijnen vriend en mij onzen ouderdom afvroeg; want, hetgeen ik nog niet wist, men moet den ouderdom van 22 jaren bereikt hebben, om toegang te kunnen verkrijgen, en aan den ftelligen toon, waarop de vraag ons gedaan werd, en den twijfel, waarin men fcheen te verkeeren, ons al of niet binnen te laten, (daar wij er beide zeer jong uitzien) bemerkte ik, dat het Gouvernement, dat overigens, fchandelijk genoeg! deze huizen befchermt, dewijl het daaruit groote voordeelen trekt, ftreng dezen maatregel handhaaft. Ik haalde tot overtuiging mijn paspoort uit, en de deuren gingen open! Ik zag nu drie vertrekken, ruim genoeg om 150 menfchen te bevatten, zeer net verfierd, fraai verlicht, met groote groene tafels voorzien, waaraan verfcheidene menfchen zaten. *Revange Praag* en *Trente ans, ou la vie d'un joueur*, ftonden mij op dat oogenblik levendig voor den geest; mijn hart was als ineengekrompen en mijn denkvermogen bij tusfchenpoozen verward. Tot meerder kalmte teruggekeerd, liet ik nu hier dan daar mijne blikken gaan. In eene der kamers fpeelt de *roulet*, en wordt beftendig door den *croupier* rondgedraaid; in de twee andere waren het de kaarten, die, door middel van *Rouge et noir*, het lot der ongelukkige verdwaalden beflisten. Eene doodelijke ftilte heerschte, nu en dan alleen door de beweging van dezen of genen en door het fluisterend gefprek afgebroken. Allen, die rondom de lange, fchrikkelijke tafels zaten, fchenen als verzwolgen door het fpel, en voor niets, wat om hen gebeurde, oogen te hebben. Welk eene verfcheidenheid in de gelaatstrekken der aanzittenden! Deze lacht en fchraapt verheugd met eene der harken zijne winst naar zich; een ander zet onverfchillig eenige vijf franksftukken; een derde prikt krampachtig op eene kaart de kanfen van het fpel, en waartoe toch? want geene andere kans is hier, hetzij winnende of verliezende, dan ongelukkig te worden. Den weg des verderfs in te flaan, ziedaar de eenige kans, die hier beftaat! Onder de perfonen, die bijzonder mijne aandacht trokken,

waren deze de voornaamften: Een der bankiers, *croupiers*, of hoe men hen ook noemt.... Is het waar, dat rood haar een valsch karakter verraadt? Ik geloof het niet; althans voor een' doorgaanden regel kan men het evenmin houden, als het breede, hooge voorhoofd voor een teeken van verftand en dergelijke; dagelijks toch ziet men hierin werkelijke en in het oog vallende uitzonderingen. Hoe het zij, de man in questie had rood haar, fcherpe gelaatstrekken en eene foort van duivelfchen lach, die mij, als hij zijne gelaatsfpieren bewoog, eene ijskoude rilling deed gevoelen. Als tijgerklaauwen werkten de harken, door zijne handen beftuurd, en met een fatansch genoegen zag men hem de vijf franksftukken op elkander ftapelen. Gaf deze of gene hem goudgeld of bankbiljetten tot verwisfeling voor zilverftukken, dan wierp hij ze met eene foort van verachting den ongelukkigen fpeler toe. Het was een tweede VAN POSERT uit *Revange Praag*, behalve dat hij beide oogen had, en deze als blikfemftralen heen en weêr liet gaan. Verfoeijelijk handwerk, door dien man uitgeoefend, dat hem verfoeijelijker maakte, dan de hartstogtelijke fpelers zelve rondom de tafel; want bij dezen was het een ongelukkige hartstogt, met welken men, hoe misdadig ook, medelijden moet gevoelen, die hen in dit huis deed komen; bij hem zit de koude rede voor, en hoe meer flagtoffers er vallen, des te meer genoegen fmaakt hij. Ellendige! gij zijt den rang van mensch onwaardig; alle menfchelijk gevoel moet bij u uitgedoofd, uw hart moet koud zijn als ijs, en uw geweten in een' diepen flaap gedompeld; verfchrikkelijk zal deszelfs ontwaken voor u zijn! — Een tweede perfoon is een jong mensch van 23 à 25 jaren; hij ziet er bleek en verwilderd uit; zijne kleeding verraadt overvloed en te gelijk wanorde; zijn rok is tot aan den hals toegeknoopt; de das zit flordig, met een' grooten ftrik, die geheel naar de eene zijde is gefchoven; een lorgnet aan een' gouden ketting; eene doos naast zich, waaruit hij dikwijls en bij groote hoeveelheden fnuift; goud- en zilverftukken voor zich, die langzamerhand verminderen; hij zit met beide handen onder het hoofd; naar mate het rood of zwart beflist, wordt hij doodbleek, of een levendig rood bedekt zijne wangen; hij drinkt verfcheidene glazen koud water, die hij zich laat brengen. Hoe beklaagde ik hem! Zijn toeftand is als die eener felle koorts; koude en hitte wisfelen zich af; zeker klopt zijn hart bij tusfchenpoozen met zware flagen, of fchijnt op-

gehouden te hebben het bloed voort te stuwen. Genoeg van hem! — Hoe vele grijsaards zag ik hier! Zeker waren zij allen oude spelers; hun *sangfroid* deed mij dit gelooven; noch winst noch verlies scheen invloed op hen te hebben; zij speelden, zoo als men zegt, *avec raison*. Ik beklaagde of liever ik verachtte hen diep: want in mijn oog schenen zij niet waardig grijze haren te dragen; teeken des ouderdoms, dat men achten en vereeren moet, maar hen des te verachtelijker maakte.

N. N. zette het bijeengelegde geld van tijd tot tijd op de tafel, bij een of twee vijf frankstukken te gelijk. Nu eens wonnen, dan weder verloren wij. Het slot echter, en waarom zouden wij hier eene uitzondering gemaakt hebben? was — verliezen. Dikwijls, het is waar, besteedde ik mijn geld op eene onnutte wijze; nimmer echter beklaagde ik het zoo zeer als thans: wij verloren ieder 28 franken. Ziedaar het ongelukkige van het spel: wint men, dan wil men meer; verliest men, dan wil men het verlorene herwinnen. Een van ons wilde nog meer wagen; de redenen van de beide anderen hielden hem terug. Het werd mij benaauwd in dit huis, en met verrukking ademde ik weder de vrije lucht in. Ik nam het vaste besluit, nimmer ook zelfs geen vijf franken meer te wagen, en ik geloof woord te zullen houden. Alles, wat ik gezien had, had een' diepen indruk op mij gemaakt, en met WEISS herhaal ik: „Eéne klip voor onze zedelijkheid is bijzonder te vermijden: het is het Spel; een verwoestende hartstogt, dien men bij de geboorte moet verstikken; want niet alleen vernietigt zij alle kracht van denkvermogen en bevatting, maar dooft het gevoel van eer uit, en stelt ons bloot aan twist, haat en bestendig gevaar; geen speler kan op zichzelven genoeg steunen, om te verzekeren, dat er geen noodlottig oogenblik zal komen, waarin hij, door het verlies buiten zichzelven gebragt, het niet duizendvoudig zal vergrooten, door middelen van herstel aan te wenden, die hem voor altijd in het ongeluk storten."

Ziehier min of meer eene beschrijving van een speelhuis. Er zijn er nog, waar meer dan één hartstogt te gelijk opgewekt wordt, en waar de zwakke mensch, met kracht aan den eenen weêrstand biedende, voor den anderen bezwijkt, of wel (en dit is, geloof ik, meest het geval) zich aan beide overgeeft, of van het eene tot het andere overgaat, tot zoolang en geld en krachten en zielerust en gezondheid voor

altijd onherstelbaar zijn gevloden. Zulk eene plaats vindt men ook in *Parijs*, waar Spel en Wellust de misdadige handen ineengeslagen en zich verzusterd hebben, om met elkander gelijken tred te houden. Men noemt dit huis *Frascati*, in de straat *Richelieu*. Ik ben er eenmaal geweest, maar heb er niet gespeeld; in het *Palais Royal* toch had ik leergeld betaald. Op het spel aldaar is alles van toepassing, wat ik reeds gezegd heb. En lokalen en bediening zijn hier echter op een' grooteren voet. Bij het binnentreden zou men zich verbeelden op een der schitterendste *soirées* te zijn, door de schoonste vrouwen opgeluisterd. Inderdaad ik bejammerde het, dat zulke schoone Engelen-omhulsels huisvesting verleenden aan de ziel van Furiën! Aan dit huis ontbreekt slechts het lustig rondgaan van den champagnebeker, om de drie proeven, waaraan de zwakke mensch zich te dikwijls blootgeeft, en waarop hij helaas! niet zelden schipbreuk lijdt, vereenigd te hebben: Spel, Wijn en Wellust. De vrouwelijke wezens, die men hier ziet, in prachtige en kostbare toiletten, zijn zoogenaamde *demi-vertu's*; gerustelijk zou men er echter een leelijker woord voor kunnen gebruiken, zonder te overdrijven. Deze wezens spelen mede, of zitten hier en daar in gesprek met de personen, die met hen kennis willen maken. Een half uur omtrent bleven wij, en met het voornemen, om er nimmer weder te komen, stapte ik er uit. Ik had echter voor mijzelven leering opgedaan, en beklaagde mij dus niet over mijn bezoek.

(*Het vervolg hierna.*)

PAGANINI EN TALMA.

De dood van PAGANINI, door *Parijsche* dagbladen, op brieven uit *Genua* afgaande, bij herhaling aangekondigd, heeft zich niet bevestigd. Integendeel vermeldt *de Echo van Milaan*, dat hij aldaar in goeden welstand is aangekomen. Intusschen heeft de bekende JULES JANIN die tijding te baat genomen, om een' belangrijken, indien dan ook al niet geheel onpartijdigen, blik op PAGANINI's leven te slaan, welks aanleiding deze schijnt: Toen JANIN eens voor de slagtoffers van eenen zwaren brand in eene *Fransche* stad milde giften inzamelde, en alle kunstenaars der *Parijsche*

ſchouwburgen, velen zeker om den wille des even geduchten als vereerden naams des inzamelaars, hem gereedelijk ten dienſte ſtonden, waagde het PAGANINI, hardhartig genoeg, hem een Concert voor die ongelukkigen af te ſlaan. Hij had, zeide hij, reeds zijn Armenconcert voor dat jaar gegeven! En nu maalde JANIN het beeld diens grooten Virtuoos met trekken, die PAGANINI's roem te *Parijs* vernietigden. Hij verloor dien werkelijk. Men ſprak van hem niet meer, tot dat de valſche tijding van 's mans dood zijnen naam weder te voorſchijn riep. Ziet hier, hoe JANIN die mare, waaraan hij zelf geen volkomen geloof ſloeg, opnam:

„PAGANINI, wil men, is té *Genua* aan de Cholera geſtorven. Hij laat zeven millioenen na. Die zeven millioenen, brengen zij niet dezelfde werking te weeg, als het goud der beide echtelingen, MARS, die onlangs in hunne groote *geldkist* (want dus mag men hun *huis* wel noemen) op zoo ontzettende wijze vermoord werden? Bij elken tred toch, dien het Geregt in dat huis deed, vond het goud en bloed — goud in den tuin, goud in den kelder, goud onder de ſteenen van den huishaard, goud zelfs in den ouden hoed des ſlagtoffers; overal goud, overal dat heillooze goud, dat aan die rampzalige oude lieden het leven had gekost! Dus ook PAGANINI. Zeven millioenen, in korten tijd gewonnen, — meer dan een louisd'or voor elke vioolſtreek! De zeven millioenen van PAGANINI hebben diens mans leven, dat zoo ſchoon had kunnen zijn, geheel verdorven. Deze zeven millioenen hebben dezen zeldzamen geest verſtikt, die iets zoo groots had kunnen voortbrengen. Deze zeven millioenen, hoe ſmartelijk moeten zij gedrukt hebben op de laatſte oogenblikken van dien *armen rijke*, die, na zoo veel waarachtige bewondering verwekt, zoo vele zoete tranen te hebben doen vloeijen, zoo vele gevoelige harten hooger te hebben doen kloppen, ſtervend tot zichzelven moest zeggen: „Ik ſterf met alles, wat aan en in mij is; ik ſterf gelijk een toon van mijne Cremoner viool; ik ſterf, en neem met mij al mijnen roem, al de volheid mijner gedachten, het ganſche geheim van mijn genie, en laat niets achter, dan deze zeven ellendige millioenen!" Weet ge wel, dat het een treurige dood is voor eenen kunſtenaar, te ſterven zonder ergens een ſpoor van zijnen wandel op aarde achter te laten? Dit was de grootſte ſmart van den grooten TALMA, dien wij nog dagelijks beweenen. Dikwijls, het toppunt zijns

roems bestegen hebbende, zeide hij tot zichzelven met een bitter gevoel, dat al die roem aan éénen ademtogt hing; dat die groote naam vergankelijk was, en dat alles, wat hij aan studie, verstand, kennis en geest had te koste gelegd, om de grootste Tooneelspeler van zijnen tijd te worden, ééns zou verloren gaan, en hem, TALMA, een korter bestaan zou vergund zijn, dan zijn oudste Romeinsche mantel! Dan kwamen hem de tranen in de oogen, en hij weende als een kind. Maar, hoe gul en mild gaf zich ook TALMA gedurende zijn leven voor allen ten beste! Hoe was hij te aller ure, als bij nachte en bij dage, op de planken, werkzaam, onvermoeid, hartstogtelijk, zich der menigte vertoonende, zoo dikwijls ook die menigte hem verlangde te zien! Want zij en hij verstonden elkander volmaakt. Wist TALMA regt goed, dat die menigte, wier gebieder en afgod hij was, voor hem, als 't ware, de geheele nakomelingschap was, — ook zij gevoelde van hare zijde, dat zij geen' tweeden TALMA meer zien zou. Vanhier beijverden beide zich, om op alle mogelijke wijzen met elkander in aanraking te komen en te blijven, door middel van een' CORNEILLE, RACINE, VOLTAIRE, door proza en verzen, door het drama en de komedie, ja somwijlen door de nieuwste rijmsmeders uit de massa van poëten des Keizerrijks; want alles was TALMA welkom, wanneer hij zich slechts aan zijn volk konde mededeelen. Hij leefde daardoor zijn kunstenaarsleven ook zoo geheel uit, als immer mogelijk was; hij maakte zijn genie zoo vruchtbaar, als het immer te maken was; hij gunde zich, tot aan zijnen dood, geen' enkelen dag rust. Hij wist, dat zijn ontzaggelijk talent slechts een vlugtig vermogen was, welks kapitaal hij aan niemand kon legatéren; hij haastte zich daarom, deszelfs onmetelijke inkomsten als een milddadig man te besteden, opdat geen naberouw hem op zijn sterfbed mogt bezwaren. Zoo dacht, zoo leefde TALMA. Met ziel en ligchaam was hij aan zijne kunst verknocht; en, daar hij zijne kunst als kunstenaar en niet als speculant uitoefende, was hij de toegankelijkste van allen. Voor zeer weinig gelds zag men hem dagelijks spelen; men betaalde, om hem te zien, niet meer, dan om den ellendigsten figurant te zien; hij speelde overal, en altijd, voor elken prijs; hij speelde in de kleinste steden, ja de geringste dorpen; hij zou zelfs in eene schuur gespeeld hebben. Of hij veel gelds inoogstte, of niet, wat kon hem dat schelen? Hij

wilde TALMA toonen, eer TALMA de wereld verliet; hij wilde, dat er geen boek in *Frankrijk* zou zijn, die niet de herinnering zou bewaren aan die zoo welluidende ſtem, dien zoo edelen blik, dien zoo gepasten hartstogt; hij wilde, dat er geen boer in *Frankrijk* zou zijn, die niet tot zijnen zoon kon zeggen: *Ik heb* TALMA *gezien*, even zoo als men zegt: *Ik heb den Keizer gezien.* Hij wist, dat populariteit de vestiging en duurzaamheid van den roem dezer wereld is; hij wist, dat er geene groote talenten beſtaan, dan die, welke zich aan allen verſtaanbaar weten te maken; hij zou zeer ongelukkig geweest zijn, bijaldien hij verpligt was geweest, zich op ſommige dagen te verbergen, ten einde op andere zich met des te meer *éclat* te vertoonen; zich zeldzaam te maken, om des te grooter te ſchijnen; de openbare oplettendheid door al die kleingeestige hulpmiddelen van het gemeene Charlatanismus te prikkelen. Hij had den roem lief, en begeerde dien in deszelfs vollen, onbegrensden omvang, in het hooge, in het nederige, rondom zich, overal. Gaarne had hij als Improviſator op markt en ſtraten geſpeeld. Hoe dikwijls bleef de goede TALMA bij die ſtraatvirtuoſen ſtaan, die op derzelver hoeken het volk met hun ſpel en gezang verlustigen! — PAGANINI was in *zijne* kunst even zoo groot als TALMA; maar hij bouwde kunst en roem beide op de ellendigſte, geheel valſche berekeningen. TALMA's hart niet bezittende, bedacht hij niet, gelijk TALMA, dat ook zijn talent een haast voorbijgaand en vergankelijk iets was, dat met hem voor altijd vergaan en geene ſporen zou achterlaten, even als een welluidende toon, die in de lucht vervliegt. PAGANINI, een groot Muſicus, voor wien vlijt even veel als natuur heeft gedaan, had zijne kunst met vele ontberingen en pijnlijke moeiten betaald. Zijn hoofd had zich lang over zijne viool gebogen, eer het hem gelukte, haar naar zijnen geest en wil te doen ſpreken, — zóó lang, dat zijn hoofd dien gebogen vorm behield. Zijne ijzeren vingeren hadden lang de ſnaren gedrukt, eer het hem gelukte, ze zoo welluidend te maken, — zóó lang, dat zijne hand daardoor langer en zoo uitgemergeld werd, alsof zij op de pijnbank geſpannen geweest was. Hoeveel genie, maar ook hoeveel geduld was er noodig, om die *tours de force* zich eigen te maken, thans hem zoo natuurlijk en gemakkelijk! Men bedenke, dat hij niet alleen alles op de vierde ſnaar alleen ſpeelde, maar herinnere zich,

dat hij zelfs deze vierde snaar met den pink in tweeën verdeelde, en dan op het eene deel derzelve met den strijkstok speelde, terwijl hij op het andere schitterende *arpeggio's* deed klinken! En hoe geraakte hij tot dat toppunt van volmaaktheid en zuiverheid? Zeker, het moet hem veel gekost hebben! Hij heeft er zijne kindschheid, zijne jeugd en een gedeelte zijns mannelijken leeftijds aan opgeofferd. Toen hij nu eindelijk tot het schier ongeloofelijke meesterschap, dat hem in zijne droomen voor oogen zweefde, was gekomen, toen hij zijn ideaal bereikt had, verbeeld ik mij hem te zien glimlagchen, als zeide hij tot zichzelven: „Hoe duur zal mij de wereld mijnen arbeid en mijn geduld betalen!" En nu begaf hij zich op reis, om in gansch *Europa* dat wederspannige instrument op woeker te zetten, welks gedweemaking hem zoo zwaar gevallen was.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

VERHAAL VAN EEN REISJE DOOR EEN GEDEELTE VAN ENGELAND EN WALES, IN MEI 1835 GEDAAN DOOR DRIE NEDERLANDERS, EN MEDEGEDEELD DOOR EEN DERZELVEN.

Toen ik in het laatste gedeelte des vorigen jaars een reisje naar *Londen* deed, bekroop mij, na het merkwaardigste van deze verbazende stad gezien te hebben, de lust, om een uitstap naar *Wales* te doen, ten einde ook de heerlijke natuurtooneelen, welke dit gedeelte van *Engeland* zoo menigvuldig aanbiedt, te genieten; maar eensdeels het vergevorderde jaargetijde, (het was 't midden van October) anderdeels gebrek aan tijd, dat voor den reiziger volstrekte vereischte, beletteden mij zulks, en ik zag mij genoodzaakt, mijne uitstappen uit *Londen* tot deszelfs omstreken, zoo als *Windsor*, *Richmond*, *Greenwich*, enz. enz. te bepalen. Thans weder eenigen tijd in de groote wereldstad zijnde, besloot ik, met twee *Amsterdamsche* vrienden, eenige dagen af te zonderen tot het bezoeken van *Noord-Wales*. Wij gaven de voorkeur aan dit gedeelte, dewijl *Zuid-Wales*, lager en veel minder bergachtig zijnde, ons niet zoo vele schoonheden beloofde, als wij meenden in het Noorden te zullen aantreffen.

Het was dan op Dingsdag, den 19 Mei 1835, dat wij, des morgens ten 6 ure, *Londen* verlieten. Wij hadden daags te voren onze plaatsen genomen op de *stagecoach* de *Telegraph*, afrijdende aan de *Bull and Mouth*, een der belangrijkste koets-etablissementen van *Londen*, ten einde zeker te zijn van goede zitplaatsen, 't welk op eenen togt als die van *Londen* naar *Manchester* gansch niet onverschillig is. Tot onze teleurstelling vonden wij des ochtends, aan het posthuis komende, de meeste plaatsen reeds bezet, en moesten ons dus met het overschot vergenoegen. Hier geldt het spreekwoord, „die 't eerst komt, 't eerst maalt," in volle kracht, en wij prezen om het zeerst de inrigting bij ons te lande, waar elk passagier, het nommer van zijne plaats wetende, zeker is, goed gezeten te zullen zijn. Door de zorg van den Conducteur bekwamen wij echter drie plaatsen bij elkander buiten op, en schikten ons weldra naar deze gewoonte. Het weder, hoewel de ochtend koud was, liet zich vrij gunstig aanzien, en beloofde eenen fraaijen dag. Met het slaan der *St. Pauls*-klok riep de Conducteur zijn *all right!* den voerman toe, en terstond snelden wij in gestrekten draf de straten door, en hadden in korten tijd het rookerige *Londen* achter den rug. De eerste plaats, welke wij kort daarna doorreden, was *Finchlane*, een allerliefst, welvarend dorp; hierop volgde spoedig het stadje *Whetstone*, de eerste plaats, waar wij versche paarden kregen. De landstreek, welke wij doorreden, begon meer en meer heuvelachtig te worden; ter wederzijden van den weg verloor het oog zich in de bekoorlijkste valleijen; het heerlijke jeugdige groen droeg niet weinig bij tot verfraaijing der gezigten, en daar wij door uitstekend weder begunstigd werden, zoo was ons genot onuitsprekelijk. Wij passeerden vervolgens *Barnet* en *St. Albans*. Hier verwonderden wij ons over de ongeloofelijke snelheid, waarmede de paarden af- en versche aangespannen werden; op het horloge ziende, hield *zulks* hier, gelijk verder op alle wisselplaatsen, nooit langer dan ééne minuut op. Vervolgens kwamen wij door *Markgyate*, *Dunstable*, *Ockliffe* en *Wóbourne*. De weg, welke steeds over heuvelen van meerdere of mindere hoogte geloopen had, voerde ons, eenige mijlen vóór wij laatstgenoemde plaats bereikten, langs het beroemde park van den Hertog VAN BEDFORD, (vader van JOHN RUSSELL) *Wobourne-Abbey* geheeten. De gezigten, welke wij van onze verhevene zit-

plaatſen over den ſteenen muur, waarmede het gansche park omgeven is, op hetzelve hadden, waren uitmuntend, en bevestigden ten volle al hetgeen wij er vroeger van gehoord of over gelezen hadden. Het behoort tot de uitgeſtrektſte parken van *Engeland*, en mag, zoo om deszelfs ligging als aanleg, onder de fraaiſte gerekend worden. Wij reden vervolgens door *Newpoartpagnell*, en pasſeerden weder een uitmuntend park, niet zoo uitgeſtrekt als het ſtraks genoemde, maar even fraai van aanleg; het is *Trigham-park* geheeten, en behoort aan den Heer PRAID, een bankier te *Londen*, die er zich echter ſlechts zelden zien laat. Wij pasſeerden nog eenige kleinere plaatsjes, en kwamen ten elf ure te *Northampton*, hoofdſtad van het Graafſchap van dien naam en 66 Eng. mijlen van *Londen*. Hier werd het ons vergund, een kwartier uurs af te ſtappen tot het nemen van een ontbijt, hetwelk wij in het hôtel *the Angel*, waar de koets aankwam, gereed vonden; brood, ham, lamscoteletten, eijeren en kaas, met koffij en thee, maakten er de hoofdbeſtanddeelen van uit, en wij betreurden den korten tijd, waarin hetzelve moest genuttigd worden. Na ons, niettegenſtaande de groote haast, toch een weinig tegen de vermoeijenisſen van den dag geſterkt te hebben, ſtegen wij weder op. Wij pasſeerden het grootſte en voornaamſte gedeelte der ſtad; dezelve kwam ons zeer oud en gansch niet bevallig voor, doch er heerschte veel levendigheid. Wij kwamen ſpoedig hierna te *Brixwoarth*, een uitmuntend gelegen ſtadje. De landſtreek bleef bij aanhoudendheid fraai; alles zag er even welvarend, frisch en vrolijk uit, terwijl hier het met grazend vee als bezaaide weiland eene aangename afwisſeling aanbood. Wij pasſeerden *Brixwoarth* juist bij het afgaan der beestenmarkt; het gewoel der kooplieden, het geloei der runderen en het vrolijk geblaas van onzen *Guard* (zoo noemt men hier den Conducteur) deden eene aardige uitwerking. Onwillekeurig maakten wij eene vergelijking tusſchen eene *Noordhollandſche* beestenmarkt en deze; en offchoon de eerstgenoemde in aantal moet onderdoen, zoo wint dezelve het verre, wat het voorkomen der beesten betreft; over het algemeen waren overal de runderen zwart of rosſig van kleur; een groot gedeelte zonder hoornen, klein en mager; alleen in de ſchapenfokkerij ſchijnt men hier uit te munten. Menigmaal veroorzaakt de markt van *Brixwoarth* ongelukken, doordien men de beesten niet, gelijk bij ons te lande, aan palen

bindt, maar hen, de geheele ſtad door, op eene rij langs de ſtraten ſlechts los daarheen zet, zoodat er ter naauwernood plaats voor een rijtuig overblijft. Wij hadden gelegenheid, om de handigheid van onzen koetſier te bewonderen, die in vollen galop met zijne vier jeugdige paarden er flink doorheen reed. Vervolgens pasſeerden wij *Markgate-Harborough*, *Kipsworth*, *Great-glenn*, *Oadby*, en kwamen te *Leicester*, hoofdſtad van het Graafſchap, 98 mijlen van *Londen*, aan. *Leicester* eene zeer oude ſtad zijnde, verwonderden wij ons over het aantal wijken, allen met het kenteeken der friſſche jeugd voorzien. Onze *Guard* helderde het ons echter ſpoedig op, ons verzekerende, dat *Leicester* in de 4 of 5 laatſte jaren ongeloofelijk in bloei was toegenomen en nog toeneemt, zoodat men in den geheelen omtrek ſteeds nieuwe ſtraten bouwt. De voornaamſte bron van beſtaan is de ſteenkolenhandel, en wij zagen ook ontelbare vrachtwagens, met dit voortbrengſel beladen, de ſtad doorkruiſen. Al verder kwamen wij door *Belgrave*, *Mountſorrel*, *Loughborough* en *Kegworth*, allen plaatsjes van geen bijzonder aanbelang. Wij zagen hier voor het eerst weder een riviertje, namelijk de *Shore*; hetzelve doorſnijdt de landſtreek in velerhande rigtingen, en geeft door deszelfs vrolijk gekabbel eene nieuwe bekoorlijkheid aan dit bevallige oord. Eindelijk bereikten wij *Derby*, aan de rivier de *Trint*. Even vóór wij deze plaats binnenreden, pasſeerden wij de goederen van den Graaf VAN HARRINGTON, een Pair van *Engeland*, die, met eene Actrice gehuwd zijnde, meestentijds het gewoel der hoofdſtad ontvliedt, en zich geheel aan de belangen zijner onderhoorigen toewijdt. Het gedeelte der goederen, door ons doorgereden, zag er dan ook zeer bloeijend uit, en aan de vrolijke aangezigten der landlieden konden wij duidelijk zien, dat wij geene *Ierſche* of *Duitſche*, door hunne landheeren uitgezogene, boeren voorhadden. — Te *Derby* ſtapten wij weder eenige oogenblikken af. Ik had vroeger den *Guard* gevraagd, waar wij zouden middagmalen. „ Nergens," had de man mij geantwoord; „ wij hebben geen tijd te verliezen." Bij het naderen der ſtad zeide hij mij echter, er wat langer te zullen toeven, en ik verheugde mij reeds met eene welbereide tafel. „ Hoe lang wel?" vroeg ik hem. „ *Five minutes exactly*," antwoordde de vent met een droog gelaat. Weg waren mijne gedroomde ſoepen, *roastbeefs* en *pies*, en ik dacht niet anders, of wij zouden weder even hongerig

deze plaats verlaten als wij dezelve binnenkwamen; hierin bedroog ik mij echter; naauwelijks van den wagen afgestapt, werden wij door eene allerliefste kasteleinesse letterlijk de herberg ingeduwd, op stoelen nedergezet, en met eene allesovertreffende gedienstigheid onze borden met vleesch en groenten overladen; wat er meer op de tafel was, liet de tijd niet toe te zien, veel min om het een of ander te vragen. Een weinig gesterkt verlieten wij te spoedig deze plaats van verkwikking, en bereikten weldra het schoonste gedeelte van onzen togt voor dien dag; wij naderden *Ashborn*. Nadat de weg ons een' geruimen tijd langs eene zachte helling opwaarts gevoerd had, lag plotseling het fraaije stadje *Ashborn* in eene vallei aan onze voeten; voor ons uit verhieven zich de zeer hooge en fraai begroeide heuvelen van *Staffordshire*; ter wederzijden van den weg hadden wij de heerlijkste gezigten door de valleijen van het beroemde *Derbyshire*. De avond begon te vallen; de ondergaande zon verspreidde een heerlijk licht over de ons omringende voorwerpen, en in de natuur was alles doodstil; alleen hoorden wij het gelui der kerkklok uit de diepte voor ons. Nooit vergeet ik het indrukwekkende van dit gezigt. Onze *Guard*, een *Staffordsman* van geboorte, glinsterde van genoegen, toen hij onze verrukking bemerkte, en ontwaakte plotseling uit den slaperigen toestand, waarin hij bijna den ganschen dag geveinsd had te verkeeren. „*Yes*," riep hij onderscheidene malen uit, „*is not that beautiful?*" Hij wees mij hierop met den vinger eene witte streep, welke zich langzaam door het groen van den zich aan de overzijde van *Ashborn* bevindenden *Staffords three-mile-hill* (dus genoemd naar deszelfs hoogte) naar boven kronkelde, als zijnde het pad, langs hetwelk wij ons verder te begeven hadden. Gaarne hadden wij ons op dit heerlijke punt langer opgehouden; maar de tijd dreef ons voort, en in vollen galop, met gesjorde wielen, ging het de hoogte af, tot dat wij beneden in het midden van *Ashborn* stilhielden; hier werd de wagen een weinig in deszelfs loop gestuit door het onder de wielen werpen van half ronde stukken hout, welke hunne uitwerking niet misten, maar juist geen aangenaam gevoel aan de passagiers veroorzaakten. — *Ashborn* is een lief landstadje, echter zonder eenige andere belangrijkheid dan deszelfs ligging, om welke de plaats dan ook zoo beroemd is, dat zich duizenden van reizigers jaarlijks daarheen begeven tot het genieten van de

heerlijkheden, welke de natuur hier zoo ruimschoots aanbiedt. Wij kregen nu weder versche paarden, en wel zes, omdat de steilte van den te passeren *Staffords*-heuvel het overtrekken met vier paarden ondoenlijk maakt. Stapvoets ging het opwaarts, hetgeen ons regt welkom was; wij genoten alzoo het uitmuntende gezigt andermaal, en wel ruim een half uur; men kan dus nagaan, dat de hoogte van dezen heuvel vrij belangrijk moet zijn; onze *Guard* verzekerde ons, dat dikwijls in de laatste dagen van de maand Mei de top van denzelven nog met sneeuw bedekt is. Met de gewone snelheid rolde de wagen eindelijk de hoogte weder af, en met eenen tooverslag was het alsof wij ons in een geheel ander land bevonden; boomen, vee, huizen, alwat naar vruchtbaarheid geleek en wat het vorige tooneel zoo veel luister had bijgezet, waren verdwenen, en de gansche natuur scheen als uitgestorven; de grond bestond grootendeels uit lijmsteen, en was, volgens den *Guard*, „*good for nothing.*" Hier en daar zagen wij enkele hutten van arbeiders, zeer verspreid in de door de heuvelen of liever bergen (*) ingeslotene vlakten liggende; de landelijke eigendommen dezer menschen zijn, even als bij ons door slooten, door muren, ter hoogte van 3 à 4 voet, van los opeengestapelde steenen, afgedeeld; deze doorkruisen in alle rigtingen het land, en leveren, zoo geen fraai, ten minste een vreemd en aardig gezigt op. Wij reden eenige uren door deze zonderlinge en wilde streek, en bereikten vervolgens *Leak*, de laatste plaats van eenig aanbelang, welke wij op onzen togt naar *Manchester* te passeren hadden. *Leak* is eene vrij uitgebreide stad, heerlijk gelegen en in een' zeer fraaijen stijl gebouwd. Juist kwamen wij dezelve door, toen er kermis was; deze scheen bijna eveneens ingerigt als bij ons; wij zagen er een paar spellen, verscheidene kramen enz., en de jeugd van *Leak* vermaakte zich met het vrolijke carrousel-rijden. Na weder versche paarden bekomen te hebben, ijlden wij, zoo mogelijk met nog grootere snelheid, naar het doel onzer reize voor dien

(*) Zonderling is het, dat men in *Engeland* deze verbazende hoogten, waaronder er zijn van 1000 en meer voeten, steeds heuvelen noemt. Toen ik den *Guard* vroeg: „Zoo gij dit slechts heuvelen noemt, wat noemt gij dan bergen?" antwoordde hij mij: „*Engeland* heeft geene bergen, niet dan heuvels."

dag; het was vrij donker, en er begon een hevige wind op te ſteken; wij bemerkten nu ook de ſchaduwzijde van de plaatſen buitenop, maar het genot van den ganſchen dag deed ons deze laatſte uren met geduld dragen. Ten half twaalf kwamen wij te *Stockport*, eene fabrijkſtad, als 't ware door *Manchester* ingeſlokt. Men komt niet meer tusſchen uit de huizen, en bemerkt niet, waar de eerſte plaats eindigt of de tweede begint, even gelijk zulks het geval is met *Finchlane* en andere plaatſen in den omtrek van *Londen*. Eindelijk juist te middernacht reden wij *Manchester* binnen; en ſtapten af in het logement *the Star*, in het midden der ſtad gelegen. Zoo hadden wij in éénen dag eenen weg afgelegd van 198 Eng. mijlen (63 Holl. uren), hadden 27 malen van paarden gewisſeld en 6 malen van koetſier (alleen de *Guard* blijft den wagen ſteeds bij); alles was zoo gemakkelijk en aangenaam ingerigt, dat wij ons, den afſtand in aanmerking nemende, bijna niet vermoeid bevonden; de vracht met dezen wagen is niet te hoog, maar dezelve wordt aanmerkelijk bezwaard door de fooijen, welke bijna eene verpligting geworden zijn, en waarvoor men van velen niet eens het „ik bedank u" hoort: aan elken voerman, namelijk, geeft elke pasſagier eenen Eng. ſchelling, en aan den *Guard* gaven wij voor drie pasſagiers 9 ſchell., dat is *f* 5-40 Holl., en de man was nog maar ter naauwernood tevreden. Een goed vuur, hetwelk wij in de algemeene kamer van ons hôtel aanvonden, kwam ons regt van pas; hetzelve, vereenigd met het gebruik van eene fikſche kom punch, verwarmde onze eenigzins verſtramde ledematen geheel, maar deed ons ook te ſpoediger naar het dons verlangen, hetwelk wij bij onze aankomst in oogenſchouw genomen hadden, en reeds ten een ure bevonden wij ons allen gerustelijk in de armen van MORPHEUS. Den volgenden morgen bemerkten wij ſpoedig, dat het fraaije weder van den vorigen dag plaats gemaakt had voor regen en wind. Dit, gevoegd bij de geweldige en onbeſchrijfelijke masſa rook, welke de ſtad te allen tijde overdekt en geſtadig in een' digten nevel hult, maakte het verblijf hier verre van aangenaam. Wij beſloten dus, ſlechts de voornaamſte ſtraten der ſtad en ééne of twee fabrijken in oogenſchouw te nemen, en hierna onzen togt hoe eer hoe beter voort te zetten. Onder de merkwaardige gebouwen, welke wij aantroffen, behoort in de eerſte plaats het gasthuis vermeld te worden. Hetzelve ligt in het midden der ſtad, is

omringd door eene breede gracht, en in een' voortreffelijken moderneu ſtijl gebouwd, hebbende meer het voorkomen van een paleis, dan van eene verpleegplaats van behoeftige zieken. In het centrum van den gevel is een uitmuntend uurwerk geplaatst, hetwelk den naam van *regulator* bekomen heeft, doordien men ſinds ettelijke jaren alle klokken van *Manchester* naar dit regelt. Verder zagen wij het ſtadhuis, de Italiaanſche Opera, en een groot gebouw, alleen ingerigt voor nationale tentoonſtellingen; de Lancasterſche ſchool konden wij niet te zien krijgen. Voor het overige levert de ſtad niets bijzonder merkwaardigs op, en ſlechts het verbazende aantal fabrijken van allerlei aard maakt dezelve ten hoogſte belangrijk. Inderdaad, de nijverheid heeft hier eene hoogte bereikt, welke men overal elders te vergeefs zoeken zal. Geheele ſtraten zijn huis aan huis met ſtoommachineriën opgevuld; de ontzaggelijke masſa's ſtoom en rook, welke door derzelver ſchoorſteenen luchtwaarts gevoerd worden, verdonkeren de ſtad zoodanig, dat het iets zeer gewoons is, tot op het midden van den dag het gaslicht, zoo op de ſtraten als in de winkels, te zien branden; deze laatſten zijn van geen bijzonder aanbelang, de magazijnen daarentegen van ontzettende uitgeſtrektheid. Jaarlijks wordt *Manchester* vergroot; jaarlijks rigten de onmetelijk rijke *Engelſchen* er nieuwe fabrijken op. Wie geen verbazend kapitaal beſchikbaar heeft, kan er niet aan denken; maar die in het bezit van zulk een aanzienlijk vermogen zijn, ſchrikken ook niet terug voor de zorgen, de werkzaamheden en de gevaren, welke deze uitgebreide etablisſementen zonder twijfel in ruime mate met zich voeren. Op dit punt mag men de *Engelſche* natie veilig tot een voorbeeld ſtellen, dat aller navolging waardig is. — Wij begaven ons eindelijk met een *omnibus* (welke ſoort van rijtuigen hier, even als te *Londen*, de ſtad doorkruiſen) naar den ſpoorweg, met oogmerk om met den eerstrijdenden ſtoomwagen naar *Liverpool* te vertrekken. Wij kwamen zoo tijdig aan het kantoor, dat wij vóór ons vertrek den aanleg van den weg zelven op ons gemak konden opnemen. Eene beſchrijving van dit meesterſtuk van menſchelijk vernuft te geven, is mijn oogmerk niet; dit zoude ook mijn beſtek te buiten gaan. Wie er zich een goed denkbeeld van wenscht te vormen, ſchaffe zich het werkje van den Heer VAN HOUTEN aan, die zich de moeite gegeven heeft, er eene uitgebreide en naauwkeurige beſchrijving van te geven. Des

namiddags ten twee ure namen wij onze plaatſen in een' der ſnelwagens; deze zijn enkel voor pasſagiers, en doen den togt in 1½ uur; terwijl andere, voor vrachtgoederen tevens geſchikt, twee uren onderweg zijn. De ſnelheid, waarmede wij voortgingen, gaat alle beſchrijving te boven; het is niet mogelijk, de zich nabij bevindende voorwerpen te onderſcheiden, en ſlechts die op een' verwijderden afſtand gelukte het ons te onderkennen; op de helft van den weg ſtopte de wagen een oogenblik, en werden ons door de bedienden uit een fraai, korteling hier opgerigt hôtel eenige ververſchingen aangeboden. Terſtond hierna ijlden wij weder, met zoo mogelijk nog grootere ſnelheid, voort, en ontmoeteden kort daarop den wagen, van *Liverpool* afkomende; dit had iets ſchrikwekkends; het geraas en de zuiging der lucht deden bij ons voor een oogenblik geene aangename gewaarwording ontſtaan; maar met de ſnelheid des bliksems was alles voorbij, niettegenſtaande het eene reeks van 17 groote vrachtwagens was, welke naar *Manchester* voortſtoomde. (Wij hoorden zulks naderhand te *Liverpool*; want op het oogenblik zelf te zien, wat ons pasſeerde, laat ſtaan de wagens te tellen, was onmogelijk.) Ten half vier ure bereikten wij den grooten *tunnel* voor *Liverpool*. De weg, welke ons een' geruimen tijd tusſchen loodregte rotſen had gevoerd, liep nu onder dezelve door; de ſtoomwagen werd hier afgeſpannen, en aan de koetſen groote touwen gehecht, welke den ganſchen onderaardſchen weg doorloopen over ijzeren katrollen, aan deze zijde van den ingang weder te voorſchijn komen, en opgevat worden door eene hier gebouwde ſtoommachine, welke, de touwen opwindende, ons met vrij groote ſnelheid door den gang henen voerde. Deze gang is overigens zeer rijkelijk met gas verlicht, 't welk ons ten minſte eenige vergoeding voor het gemis van het zonlicht verſchafte. Bij het inkomen van *Liverpool* vonden wij weder *omnibusſen* gereed, om de pasſagiers naar hunne logementen te brengen; ons was *Waterloo*-hôtel aanbevolen; wij begaven ons daarheen; met klokſlag van 4 ure waren wij in deszelfs algemeene kamer, en hadden dus juist in twee uren eenen afſtand van 31¼ Eng. mijlen afgelegd.

(*Het vervolg hierna.*)

BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN HET KARAKTER DER ENGELSCHE RADICALEN.

Dat de *Engelsche Radicalen*, niet voldaan met de van tijd tot tijd reeds ingevoerde hervormingen in de aloude inrigtingen, met steeds grooter hevigheid voortgaan in hunne pogingen, om bijna al het bestaande omver te werpen, en met verbittering strijd voeren tegen allen, die hen in hunne dolle vaart willen beteugelen, en wel met des te grooter onbeschaamdheid, naar mate deze hunne tegenstanders hooger rangen bekleeden, is algemeen bekend. Onder degenen, die in hunne ongenade deelen, bekleedt de tegenwoordige Koningin ADELAÏDE, geboren Prinses van *Saksen-Meiningen*, eene voorname plaats; ten bewijze waarvan, en tevens van de uitgestrekte vrijheid, tot losbandigheid opgevoerd, die de *Engelsche* drukpers geniet, een brief kan strekken, in April van dit jaar, kort na den val van het Ministerie PEEL, en vóór de herstelling van het Kabinet, in het Zondagsblad *Weekly Dispatch* opgenomen en aan die Vorstin gerigt, waarvan wij hier een gedeelte laten volgen, dat inzonderheid berekend is, om den geest te kenschetsen, door welken hij is ingegeven:

„ *Aan de Koningin.* — Mevrouw! De eerbied en onderdanigheid jegens hunne Koninginnen, van welke de *Europeanen* vroeger doordrongen waren, en die zelfs de *Aziaten* en *Afrikanen* somtijds verbaasden, hebben in *Engeland* opgehouden. Eene der voornaamste oorzaken hiervan ligt in de barbaarsche en onzinnige wet, die onze Vorsten, op eene tirannieke wijze, van het gevoel voor de inboorlingen des Lands vervreemdt, en hen dwingt zich met buitenlandsche Vrouwen in het huwelijk te verbinden, welke, in hare grondbeginselen en zeden, in hare denkwijze en geheele bestaan, weinig of niets met de *Engelsche* Natie gemeen hebben. Of is het niet bewezen, dat de uitlandsche Vrouwen, die onze Vorsten naar *Engeland* hebben overgebragt, om later Koninginnen over een vrij en zedelijk Volk te zijn, zeer weinig gedaan hebben om achting te verwerven, zoo min voor haar persoonlijk karakter, als voor dat van den rang, dien zij bekleedden?

„ Het aanstootelijkste van alles, wat voor het *Britsch* ge-

voel aanſtootelijk kan zijn, is eene Koningin, die zich met de politiek bemoeit. De teederheid en eerbied, de aan dweeperij grenzende geestdrift, welke den Man voor de Vrouw bezielen, zal den *Engelschman* ſteeds verpligten de *Vrouw* van de *Koningin* af te ſcheiden; derhalve ſpreek ik tot Uwe Majesteit alleen in deze laatſte betrekking. Wanneer het publiek niet op de ſchandelijkſte wijze door het gerucht is misleid geworden, dan is het inzonderheid, indien niet enkel en alleen, Uwe Majesteit, aan welke het Volk den ſmaad, de ſchande, de krenking moet wijten, dat onlangs het roer van Staat in handen der *Tory*-parij geſteld is; van eene bende politieke misdadigers, van eene zamengeraapte menigte kleine en grootere roovers, die zich met den openbaren roof behangen, en, om zich dien te verzekeren, alle beginſelen van eigendom en maatſchappelijk verdrag zoozeer verdraaid en verward hebben, dat een groot gedeelte des Volks thans duchten moet, dat alle eigendom in gevaar verkeert, en zich inbeeldt, dat het éénige middel, om het te behouden en te beſchermen, in voortdurende onderwerping aan de heerſchappij der *Tories* en in eerbied voor hunne misbruiken gelegen is. Dit kwaad wijt het Volk aan Uwe Majesteit, en gij hebt het in zijne meening bevestigd, door u te omringen van Mannen, wier éénige onderſcheiding daarin beſtaat, dat zij voorname leden zijn der bij hetzelve zoo zeer gehate partij. Is dit voegzaam? Is dit wijs?

„ Een welſprekend Schrijver, de populairſte en meest geliefde van den dag, (*) heeft eene welwillende poging aangewend, om het gedrag van Uwe Majesteit te vergoelijken. „ „ Ik ben," zegt hij, „ als man van eer, te ridderlijk gezind, om aan Vrouwen dwalingen te laste te leggen, die men naauwelijks in haar vooronderſtellen kan, en van wier gevolgen zij zich ongetwijfeld geen regt denkbeeld vormen. Veeleer ſtel ik mij voor, dat, wanneer de Gemalin des Konings of het vrouwelijk gedeelte zijner familie werkelijk eenigen invloed op de ſtaatsaangelegenheden uitoefent, de drijfveer daarvan geene andere is dan eene liefderijke deelneming in den Koning en de zorg voor zijne waardigheid. De inzigten der Vrouw zijn noodwendig binnen een' engen kring beperkt. Zelfs in de lagere ſtanden der maatſchappij is de Vrouw angſtig bezorgd voor de belangen desgenen, met

(*) Denkelijk BULWER. *Vert.*

wien zij verbonden is; en dit zet niet zelden aan haar oordeel eene ziekelijke ijverzucht bij, zoodra hun luister of hunne magt slechts in het geringste schijnen af te nemen. Het denkbeeld, dat de troon eens Monarchs te vaster staat, naar mate hij sterker aan zijne voorregten gehecht blijft, is eene dwaling, het vrouwelijk geslacht als aangeboren."" — Dan, die voorvechter Uwer Majesteit schokt den troon in zijne grondvesten! Derhalve moet het *Britsche* Volk een slecht bestuur, eene verkwistende staatshuishouding, slechte wetten, een onzeker eigendom en onderdrukte hervormingen, met één woord een *Tory*-Gouvernement hebben of gedurig met een *Tory*-Gouvernement bedreigd worden, omdat een Koning onder den invloed eener Vrouw staat, omdat het in den aard der Vrouw ligt, hare gedachten binnen een' engen kring te beperken, omdat hare denkbeelden van de koninklijke voorregten eene aangeboren dwaling van het vrouwelijk geslacht zijn! Moet Uwe Majesteit op deze wijze verdedigd worden?

„ Indien Uwe Majesteit kinderen had, dan zouden zij het *Engelsche* Volk jaarlijks zestigmaal de som gekost hebben, waarmede *Amerika* zijnen Eersten Staatsman bezoldigt. Maar zelfs nu, de voordeelen medegerekend, welke eene Koningin-weduwe van *Engeland* geniet, zal de geduldige *Engelschman* u jaarlijks ten minste dertigmalen meer betalen, dan hetgene veertien millioenen onzer *Amerikaansche* afstammelingen voor de handhaving van den besten Regeringsvorm uitgeven. De gedachte, dat eene Vrouw, dat zelfs eene Inboorlinge, dat zelfs eene Vrouw van talenten het *Amerikaansche* Volk zou vermogen te benadeelen, of invloed uitoefenen op de aangelegenheden van den Staat, zou dat wijze en fiere Volk even belagchelijk toeschijnen, als dat de President alle openbare aangelegenheden naar het harder of zachter koken van zijn theewater wilde beslissen. Laat Uwe Majesteit derhalve erkentelijk zijn voor de dwaze verspilling, met welke het *Engelsche* Volk de vruchten van zijnen zuren arbeid aan uwe voeten heeft geworpen; en moet of wilt gij u, het koste wat het koste, middellijk of onmiddellijk, met openbare zaken bemoeijen, zoo vereenig uwe inzigten met die des Volks, en neem het vermoeden weg, dat gij in verbond staat met eene partij, die ieder *Engelschman*, wanneer hij de taal zijns harten spreekt, met den naam eener bende misdadigers bestempelt, die alleen de

gansche schuld van alle onheilen dragen, welke ooit dit Land getroffen hebben." — *Publicola.*

Wie is deze *Publicola*? Een der talrijke onbekenden, die zich door de uitgevers der dagbladen hooge sommen laten betalen, om ze met soortgelijke artikelen te vullen, gelijk verzekerd wordt dat voor bovenstaanden brief, door de redactie der *Weekly Dispatch*, twintig guineas besteed zijn.

En wat heeft Koningin ADELAÏDE na het lezen van dezen brief gezegd? Zulks weet de steller van dit stuk niet; maar wel, dat hij haar, twee dagen nadat die in het licht was verschenen, in de Diergaarde heeft zien wandelen, en een zeer opgeruimd gelaat vertoonen; dat het Volk, gedurende zijn verblijf in *Engeland*, geene gelegenheid liet voorbijgaan om haar en den Koning te zien en aan beide zijne gehechtheid te betoonen.

Overigens is het in *Engeland* niets zeldzaams, dat men zich hoogst vrijmoedig over den Koning en de Koningin uitlaat, en alles vertelt en beoordeelt, wat tot hunne huishouding betrekking heeft. Toen Sir R. PEEL in November des vorigen jaars tot Eersten Minister benoemd was, liet zich zekere GALLOWAY, in eene groote bijeenkomst, onbewimpeld dus uit: „Ik ontzeg den Koning zijn voorregt niet, om zijne Ministers naar welgevallen te benoemen en te ontslaan; hij bezit het: maar het Volk slaat het gebruik gade, dat hij er van maakt. De verantwoordelijke Ministers handelen in naam van den onverantwoordelijken Koning, en deze blijft Koning, zij mogen goed of verkeerd handelen. Wie wint er bij, wanneer zij goed, — wie verliest er bij, wanneer zij verkeerd handelen? Het Volk en altijd alleen het Volk. Wiens belangen zijn derhalve in de verandering van Ministers meer betrokken, die des Konings of die van het Volk? Ongetwijfeld die des Volks! Derhalve moge de Koning het regt hebben te zeggen: „dezen of dien *wensch* ik tot Minister;" het Volk heeft het regt te zeggen: „dezen *willen* wij tot Minister;" en het ware ontzettend, indien de zaak omgekeerd ware, want dan lag het welzijn des Volks in de hand des Konings alleen. En welken waarborg hebben wij? In mijnen leeftijd zijn er drie Koningen geweest: de eerste is krankzinnig geworden; de tweede was een zwierbol; de derde is een wankelende rietstaf!"

Deze voorbeelden, uit honderde van soortgelijke gevallen, mogen ten bewijze strekken, dat eerbied voor den Koning, de-

Koningin en het Koningfchap, en elke diepe vereering van alles, wat daarmede in verband ftaat of daaraan zijn aanwezen te danken heeft, met het karakter der *Engelfchen*, vooral zoo als het zich in onze dagen vertoont, niet naauw verwant is. Nogtans, — en dit is in dit alles de zonderlingfte fchijnftrijdigheid, — waar wordt wel de naam, de perfoon, de familie des Konings dieper, men zou bijna zeggen met meer naauwgezetheid van geweten gehuldigd, dan juist in datzelfde *Engeland?* Toen de Hertog van *Glocester*, Neef des tegenwoordigen Konings, geftorven was en het Hof den rouw had aangenomen, fcheen ieder bemiddeld inwoner van *Londen* een bloedverwant verloren te hebben. De mannen droegen zwart krip om hunne hoeden; de vrouwen gingen van het hoofd tot de voeten in het zwart gekleed, en die in gekleurde kleederen in een gezelfchap verfchenen ware, zou welligt het verwijt gehoord hebben, dat hij geen rouwkleeding betalen kon. Zoo dikwijls zich een aantal vrienden tot eén klein, of de deftige inwoners eener ganfche ftad tot een groot gezelfchap vereenigd hebben, — al bevinden zich daaronder eenigen, ja fomtijds velen, die, wanneer zij in het openbaar als redenaars optreden, even zoo fpreken als GALLOWAY en zijns gelijken, — dan is het tafelkleed naauwelijks weggenomen en zijn er nieuwe flesfchen en fchoone glazen aangebragt, of de Gastheer en de verkozen Voorzitter zeggen: „*the King!*" en allen ftaan op, allen drinken met ftillen eerbied op 's Konings welzijn. Hem, den eerften in den Staat, komt het eerfte glas, de eerfte *toast* toe. (*) Wie nooit getuige was van de plegtige ftilte, die op deze twee korte, maar eene der fchoonfte kroonen der wereld influitende woorden volgt, heeft nooit de eenvoudig fchoonfte uitdrukking der echte verkleefdheid gehoord. (†) De

(*) Daarom heeft het zelfs erkende *Radicalen* gehinderd, dat men, aan het feestmaal, in September l. l. te *Glasgow*, ter eere van den Volksleider O'CONNELL, aangeregt, van deze als geheiligde gewoonte is afgeweken, en eerst op *de Souvereiniteit des Volks*, daarna op *den Koning* heeft gedronken; en de oneenigheid, die dezen maaltijd ontijdig heeft doen afbreken, wordt ten deele aan deze omftandigheid toegefchreven. *Vert.*

(†) De Schrijver, uit wiens mededeeling deze bijdrage is zamengetrokken, is een *Duitfcher*, geen *Nederlander*,

persoon des Konings is heilig; hem geldt dus de eerste dronk: maar hij kan daden verrigten, die over de welvaart of het onheil van een groot en magtig Volk beslissen; en daarom is, naar hunne wijze van denken, aan ieder *individu* van dat Volk een vrijmoedig, openlijk, onbelemmerd oordeel over deze daden geoorloofd. Hoe opmerkelijk en schijnstrijdig het zijn moge, den persoon en de familie des Konings hoogvereerd en nogtans zijne daden aan de strengste kritiek onderworpen te zien, zoo laat zich zulks eenigermate daaruit verklaren, dat de *Engelschman* zich, door den aard der staatsregeling, er aan gewend heeft, den persoon van de zaak af te scheiden, en den Koning eensdeels als den Vertegenwoordiger des Volks, anderdeels als deszelfs Eersten Dienaar te beschouwen.

---

wien die *toast*, bij meerdere bestaanbaarheid met zichzelven, evenzeer ter harte gaat. *Vert.*

IETS, OVER DE, IN EEN GEDEELTE VAN NOORDHOLLAND, THANS HEERSCHENDE KOORTSEN. DOOR W. EGELING, *Med. Doct.* te *Haarlem*. (*)

Sedert eenige weken heerschen, in een gedeelte van *Noord-holland*, epidemische najaarskoortsen. Ook hier en in den omtrek zijn die zeer menigvuldig. Meestal zijn het blijkbaar *tusschenpoozende* koortsen, met duidelijke aanvallen en koortsvrije tijdperken; terwijl zij dan óf geenerlei bijzonder karakter aannemen, óf een eenigzins galachtig aanzien hebben; waarbij het mij, in beide gevallen, opmerkelijk voorkomt, dat het bij tusschenpoozende koortsen gewone bezinksel in de urine zelden wordt aangetroffen. Doch somtijds is de ziekte van meer aanbelang; zij is dan dikwijls min of meer bedriegelijk van aard en van ongewoon beloop. In dit geval neemt zij den vorm aan van eene *aanhoudende* koorts, en gaat daarbij soms met gastrische of bilieuse verschijnselen vergezeld. De zieke is dan nooit vrij van koorts, en deze *remitteert* slechts, *intermitteert* nimmer. De *remissie* zelve is soms bijkans onmerkbaar; en alleen door een naauwkeurig

(*) De aard dezer bijdrage, eerst laat ingezonden, vorderde eene spoedige plaatsing; vanhier, dat dezelve in dit No. niet meer op hare plaats heeft kunnen worden ingevoegd. *Redact.*

onderzoek ontdekt men, dat er zich, dagelijks, of om den anderen dag, eene verheffing opdoet, die óf door rillingen én daarop volgende vermeerdering van alle toevallen zich kenbaar maakt, óf, zonder zoodanige huiveringen, alleen door een' snelleren pols, meerdere benaauwdheid, hoofdpijn enz. wordt opgemerkt. Deze verheffingen zelve houden niet altijd een geregeld beloop, en komen nu vroeger dan later dan de voorafgaande; hare regelmaat verloopt zelfs wel geheel. In het begin der ziekte zijn de verheffingen duidelijk, of is de koorts zelfs blijkbaar eene *tusschenpoozende*; terwijl vervolgens het vrije tijdperk allengs minder duidelijk wordt, en de koorts-*aanval* in eene koorts-*verheffing* ontaardt. In sommige gevallen hebben hierbij geene galachtige verschijnselen plaats; in andere, daarentegen, vindt men eene geelachtige kleur van het aangezigt, volslagen afkeer van voedsel, geelachtig beslagen tong, bitteren smaak, walging, eene enkele maal brakingen, soms zelfs spruw, en meestal eene donkerkleurige urine. In één woord, de zieke vertoont het beeld eener *aanhoudende remitterende* koorts, het zij van eenvoudigen aard, hetzij gastrisch of bilieus.

Deze ziekte is nogtans, naar mijne gedachten, meestal geene ware *aanhoudende remitterende*, noch *gastrische* of *bilieuse* koorts. Het is inderdaad eene *tusschenpoozende*; doch met zoodanige verlengde paroxysmen, dat de eene niet geëindigd is, vóór dat de andere aanvangt. Naar het *wezen* is het eene *f. intermittens*, naar den *vorm* eene *f. continua remittens*. En wat betreft de gastrische verschijnselen, deze houde ik, meestal, voor louter *symptomatisch*; terwijl de schijnbaar bilieuse toestand niet het wezen der ziekte uitmaakt, noch de oorzaak der koorts is, maar alleen als een bijkomend verschijnsel, of wel als het gevolg van deze, moet beschouwd worden.

Dit een en ander blijkt, mijns inziens, vrij duidelijk. Vooreerst, uit het heerschend karakter der epidemische koortsen, dat blijkbaar *intermitterend* is. Ten andere, uit de wijze, waarop de bedoelde aanhoudende koorts meestal uit eene tusschenpoozende ontstaat en in eene aanhoudende ontaardt. Ten derde, uit het van zelf verdwijnen der gastrische verschijnselen, zoodra de koorts is weggenomen, zonder dat losmakende, noch braak- of purgeermiddelen daartoe gebruikt zijn; terwijl ook, bij het vrijwillig of door kunst verwekte braken, zeldzaam zuivere gal wordt uitgeworpen, maar het

opgegeven vocht meestal bestaat uit den genoten' drank, met een weinig slijm of geringe hoeveelheid gal vermengd. Eindelijk blijkt het boven gestelde vooral uit de gelukkige en allervoorspoedigste genezing door het gebruik van het specifiek middel tegen *tusschenpoozende* koorts.

De spoedige genezing toch der bedoelde koortsen door middel der *sulphas chin.* is mij, tot hiertoe, in geen enkel geval mislukt. In het begin der epidemie was ik wel eenigzins huiverig, bij zoo schijnbare contra-indicatie, dit middel toe te dienen; maar het vermoeden, dat ik eigenlijk met eene *f. intermittens* te doen had, bragt mij spoedig tot dat besluit, en gaf mij hoop op een' gelukkigen uitslag; waarin ik niet werd teleurgesteld. Ik zag de koortsverheffingen spoedig minder worden, en weldra geheel ophouden; terwijl alle ziekteverschijnselen, tegelijk met de koorts, allengs verdwenen, en weldra voor het aangenaam gevoel van terugkeerende gezondheid plaats maakten. Eenig schadelijk gevolg van het middel heb ik nimmer opgemerkt. En moge dan al de koorts naderhand recidiveren, zij zal spoedig voor het beproefde middel wijken; terwijl het mij nog zeer twijfelachtig voorkomt, of deze recidiven, in het algemeen, meer plaats hebben na het gebruik van dit middel, dan daar, waar de koorts zonder hetzelve, door natuur of kunst, genezen is.

Meestal geef ik gr. 8, in eens, of in 2 à 3 giften verdeeld, gedurende de remissie.

Niet alleen in die gevallen, waar, niettegenstaande het schijnbaar gastrisch karakter der ziekte, een middel, dat de koorts stuit, uit hoofde van de hevigheid en het aanhouden der koorts, hoogst welkom is; niet alleen in die gevallen geef ik het koortsverdrijvend middel, maar ook bijkans in alle zuiver intermitterende koortsen, het zij die al of niet een gastrisch aanzien hebben; en even als bij de genoemde *aanhoudende*, zoo heb ik ook bij de *tusschenpoozende* de bewuste verschijnselen tegelijk met de koorts zien verdwijnen, en tot nog toe daarvan geenerlei onaangenaam gevolg bespeurd.

In het voorbijgaan merk ik hier aan, dat ik, meestal gewoon zijnde, ook in andere epidemiën van gewone zuivere intermitterende koortsen, spoedig het specifiek koortsverdrijvend middel toe te dienen, mij niet herinner, daarop ooit eenig ongunstig verschijnsel te hebben zien volgen.

Het spreekt van zelf, dat er altijd voor behoorlijke, en

naar omstandigheden soms zeer ruime, stoelontlastingen gezorgd wordt.

Ik voeg hier wel uitdrukkelijk bij, dat al het gezegde slechts *in het algemeen*, en van de *thans alhier en in den omtrek heerschende* koortsen, geldt; hoezeer ik vooronderstel, dat deze niet veel zullen verschillen van die, welke tegenwoordig in de overige streken dezer Provincie worden aangetroffen. Ik ontken niet, dat er uitzonderingen kunnen plaats hebben. Zoo heb ik zelf een paar malen gezien, dat de koorts meer zuiver galachtig was, en door het overvloedig braken van gal of zeer ruime stoelontlastingen genezen, of althans in hare kracht gebroken werd. In zoodanige gevallen, en ook in die, waar, van het begin der ziekte af, volstrekt geene intermissie of periodieke remissie mogt te bemerken geweest zijn, durf ik het bedoelde middel niet aanraden. Ik wil derhalve hiermede ook volstrekt niet het gebruik van het in *f. interm.* specifiek werkend geneesmiddel hebben aangeprezen in de gewone *f. continuæ*, van welken aard dan ook, daar het in deze, naar mijne gedachten, doorgaans nutteloos, zoo al niet schadelijk, is.

Ik kan dit geschrijf niet eindigen, zonder te zeggen, dat ik huiverig geweest ben, deze opmerkingen aan het geneeskundig publiek, in dit Tijdschrift, mede te deelen. Het kan toch den schijn hebben, als vond ik er behagen in, anderen eenig onderrigt te geven omtrent de behandeling der bedoelde koortsen. Ik zou het dan ook niet gewaagd hebben, dien schijn op mij te laden, ware het niet, dat het mij, uit gesprekken met andere Geneeskundigen, en uit menige ondervinding, vooral op het platte land, herhaalde malen gebleken is, dat de behandeling van velen zeer afwijkt van die, welke ik, bij ondervinding, zoo heilzaam heb bevonden. Alleen de gedachte, dat de mededeeling van het bovenstaande misschien niet geheel onnut zou zijn, heeft mij daartoe kunnen doen besluiten; en het is ook daarom, dat ik hiertoe dit zoo algemeen gelezen Maandschrift heb verkozen, hetwelk het licht zal zien, waarschijnlijk vóór dat de epidemie zal geëindigd zijn; hoezeer zulks, mijns achtens, anders beter in een eigenlijk Geneeskundig Tijdschrift zou gevoegd hebben.

20 October.

HYMNE AAN DEN MENSCH.

Zal 'k, edel wezen! u ter eer den lofzang zingen?
Het evenbeeld van God, den Schepper aller dingen,
In u erkennen, die, bleeft gij uwe afkomst waard',
De tolk van Zijne liefde en zorg moest zijn op aard'?
Of zal 'k met weemoed uwe oorspronkelijke grootheid
Aanschouwen? of het zien, door welke ondankbre snoodheid
Ge uw' adel eens verloort? Zal 'k Isrels Harpenaar
Thans volgen, die 't vermeldt, hoe ge, aan der Englen schaar
Vermaagschapt, en tot eer en heerlijkheid gestegen,
Een' weinig mindren rang dan de Englen hebt verkregen?
Of zal ik, schepsel Gods! met diepgeroerd gemoed,
U schildren, zoo als gij, bevlekt met schuldloos bloed,
Daar voor mij staat, met dat ontzettend Kaïnsteeken,
Dat van den broedermoord zoo luid mij toe komt spreken?

Ja! waar ik de oogen rigt, in elken levenskring
Zie ik u groot in zonde en deugd, o sterveling!
Maar, hoe gezonken ook, of met wat kroon ompereld,
Mijn oog bewondert u steeds als een kleine wereld,
Waar hier een lustwarande ons vrolijk tegenlacht,
Met bloemen rijk van geur, met kleuren vol van pracht;
Waar beemden mild bezaaid, waar vruchtbare akkerdreven,
Bij echte levensvreugd, genot en zegen geven;
Maar waar ook ginds een reeks van vuurvolkanen zijn,
Wier vlammen 't heerlijkst oord zoo vaak in een woestijn
Verkeeren. Ja! waar 'k u aanschouw op 't pad des levens,
Groot zijt en blijft ge in deugd, maar groot in zonde tevens.
Groot, groot in deugd zweeft gij, met 's hemels Englenstoet,
Den troon des Eeuwigen lofzingend te gemoet;
En 't Godgeheiligd hart stemt in de hallelkoren,
Die 't jublend Geestendom ter eer van Hem doet hooren,
Die 't al te voorschijn riep door 't levenwekkend woord,
En die uw' dank en lof met vadergoedheid hoort.
Maar groot in zonde zie 'k in d' afgrondspoel u zinken,
Waar gij der Duivlen vloek en angstkreet steeds hoort klinken,
En waar gij, aan uw' rang en hoogen adel vreemd,
Uw plaats, als Duivel, in den Raad dier Geesten neemt!

o Wonder zamenstel! o onverklaarbaar wezen!
Vereeningspunt van stof en geest, aan 't niet ontrezen!
Dat hier met eigen kracht naar 't eeuwge onzigtbre streeft,
Maar, aan 't vergankelijke en aan 't zinlijke verkleefd,
Nu beurtlings 't burgerregt der heemlen af durft wijzen,
Of dan 't weêr aangrijpt, om tot Serafszang te rijzen!
Mensch! in wier borst de kiem ligt der onsterflijkheid,
Half dier, half Engel zijt ge! — Door uw' pligt geleid,

Zien we u, als beeld van God, de kroon der fchepping dragen,
Of, door uw drift vervoerd, verbeestlijkt, u verlagen;
Hier Engel, die vertroost, die zegent en verlicht;
Daar Duivel, die in 't rond verderf en jamren ftìcht!

Ja! Engel zijt ge, o Mensch! vereerenswaardig tevens,
Wanneer de hemelvonk, op 't kronkelpad des levens,
In uwe borst ontvlamt, waardoor ge in elken kring
Het goede en fchoone fticht; door zelfopoffering,
Door menfchenliefde en deugd, fteeds bloemen rond wilt ftrooijen,
Waarmede eens 't nageflacht uw grafgefteent' zal tooijen;
Terwijl de menschheid weent en rouwt om uw gemis,
En uwe weldaân fchrijft in haar gefchiedenis.
Maar Duivel zijt ge, als oog en hart van wraaklust gloeijen,
Wanneer gij 't ftrijdzwaard wet en ftroomen bloeds doet vloeijen,
Of huichlend een gevoel vertoont van menschlijkheid,
Maar 't ftriknet fluw en loos ten val der onfchuld fpreidt,
Haar regt verkort, en juicht, bij leed en tranenplengen,
Als ge in haar' levenskelk flechts doodlijk gif kunt mengen!
o Sterveling! die zelf uw grootheid niet waardeert,
Nooit hoog genoeg door 't lied der Engelen vereerd;
Verdwaalde, flaaf van drift, worm, made in 't ftofgewemel!
Waarom verfchopt ge uw' rang, als burger van den hemel?

Verkwistend uitgerust met al wat u deze aard'
Kan vormen tot genot, ten rijken bloemengaard,
Volgt gij, in wijsheid rijk, door 't maatloos ruim der heemlen,
Waar duizend werelden om 't eigen aspunt weemlen,
Den Schepper voet voor voet in Zijne werkplaats na,
En flaat met aadlaarsblik 't geheim der fchepping gâ.
Met vlug verftand begaafd, om 't kwaad van 't goed te fchiften,
Zijt gij in wilskracht fterk, om 't woedend heir van driften
Te teuglen met een' wenk, en, als met oppermagt,
Den vijand neêr te flaan, die u te kluistren dacht.
Vermogend zijt ge in kunst, wanneer gij deugd en fchoonheid,
Bevalligheid en kracht in elk tafreel ten toon fpreidt,
Dat uit uw handen groeit door beitel, verw of ftift,
Waarop de naneef eens het merk uws kunstroems grift.
Wie, Heer der Schepping! wie zal u naar eisch bezingen?
Gehuldigd ziet ge u, waar Natuur u moge omringen;
Gebiedend ftrekt ge uw hand, en 't weemlend dierental
Gehoorzaamt u! — gij dwingt en zee, en berg, en dal,
Heel 't aardrijk, om zijn vrucht en fchatting u te geven,
Dat u een lusthof wordt van vreugdgenot en leven.
Maar fterker, magtiger, verheven boven 't ftof,
Praalt ge, als het voorwerp van der Englen lied en lof,
Daar 't Godlijk licht der rede u opvoert tot een waarde,
Die u naast de Almagt plaatst, als Opperheer der aarde.
Gij wenkt: een milde ftroom, die alles voedt en drenkt,
Een ftroom van wetenfchap, die licht en leven fchenkt,
Ontfpringt, waar ge u aan 't heil van duizenden wilt wijden,
En vreugde fticht op aard', die Englen kan verblijden.

o Wezen, dat gevoelt en denkt en oordeelt! Hoog
Staat gij in rang en eer voor aller schepslen oog.
Hier leidt u 't redelicht; daar voert, op breede vleuglen,
Verbeelding, stout in vlugt en opvaart niet te teuglen,
U in der eeuwen nacht, als door een' tooverslag,
En wat verdween, rijst weêr voor 't oog in vollen dag.
Nu houdt u menschendeugd en grootheid opgetogen;
Dan voelt ge u over 't woest geweld des krijgs bewogen,
Of siddert op 't gezigt des dwinglands, die ten schrik
En geesel was voor de aard'. Nu werpt gij weêr den blik
Op 't meir der eeuwigheid, wiens kusten reeds u wenken,
Om onverstoorbre rust onsterflijk u te schenken.
Groot zijt ge, als needrigheid en ootmoed u bezielt,
Als gij voor 't altaar van den Hoogverheevnen knielt,
Om Hem, in 't stil gebed, uw nooden op te dragen,
Die Vader is en blijft in vreugde en onspoedsvlagen;
Dan rijst uw waarde, o Mensch! ver boven 't nietig stof.
Stijgt uit uw dankbre ziel de toon van dank en lof,
Dan hooren we in dien toon d' onzigtbren Engel spreken,
Die in uw' boezem troont, uw' hemelrang ten teeken.

o Mensch! o bloem der aard'! maar vrucht der eeuwigheid,
Wien eens der Englen rang en grootheid is bereid;
Hij slechts, hij kan uw' lof in 't gloeijend lied doen ruischen,
Die, hoe verderf en zonde ook in uw binnenst' huizen,
De Goddelijke vonk in al haar' gloed aanschouwt,
Die voor onze oogen hier zich nog verborgen houdt.

Wacht eens mijn lofgezang in stouter harp-akkoorden,
Wanneer 'k als Seraf u zal groeten in die oorden,
Waar gij, omgeven door het miriadental
Van Geesten, wandlen zult, bij Englen-lofgeschal,
In 't licht, waarbij ge een' glans en luister zult doen blinken,
Waarvoor alle aardsche glans en luister weg zal zinken,
En waar den Christus Gods, de kroon van uw geslacht,
Die u uw' rang hergaf, het danklied wordt gebragt!

(Het proza van den Schrijver der *Gedachten en Beelden* gevolgd.)

Rotterdam. J. VAN HARDERWIJK, RZ.

DE LINDE OP HET KERKHOF.

Gij, die mij uwen avondgroet
Zoo somber ruischend geeft,
Op graven rust met uwen voet
En naar de wolken zweeft,
o Linde! welk een tranenvloed
Besproeide dezen grond;
Hoe menig diepgewond gemoed,
Dat hier een rustplaats vond!

Die dáár zoo menig dierbaar pand
Beweenden aan uw zij',
De meesten hunner dekt dat zand;
Zij slapen digt er bij.
Helaas! er wordt geen droef geween
Meer bij hun stof gehoord;
Gij, Linde! ruischt geheel alleen
In somb're huiv'ring voort.

Vergeefs strooit ge uwen bloesemknop
Daar op hun groeve neêr;
Vergeefs klinkt uit uw' hoogen top
'T Gezang van 't vog'lenheer;
Zij allen sluim'ren rustig voort:
Maar gij streelt ieders oog;
Gij, die u door de graven boort,
Welriekend stijgt ge omhoog.

Zoo grenst het leven immer hier
Aan 't stille doodsgebied.
Maar eeuwig draagt ook gij zoo fier
Die kroon van blad'ren niet;
Uw jeugdig sap verdroogt reeds zacht;
'T Verderf doorknaagt uw' voet,
Tot dat het uwe laatste kracht
Op graven zinken doet.

Maar, hoort men op dees kille zerk
Uw fluist'ren ook niet meer,
Het westen brengt op rozenvlerk
Een nieuwe lente weêr:
Zij geeft het veld zijn jeugdig groen,
De bloem haar sierlijk schoon;
Zij wil uw spruitje groeijen doen
Met fiere bladerkroon.

Wel ons! al roept de dood ons af,
'T Is geenszins voor altoos:
De hoop verzelt ons over 't graf;
Daar leven we eindeloos!
'k Hoor gaarne, o Linde! aan uwen voet
Het ruischen uwer blaân:
Dan zegt me uw plegtige avondgroet,
Dat ik weêr op zal staan.

Naar JACOBI. G. TEN BRUGGENCATE, HZ.

Mengelwerk, No. XII, bl. 598, reg. 8, staat *stelde*, lees *stelle*.

MENGELWERK.

HET ONGERIJMDE, TEGENSTRIJDIGE EN SCHADELIJKE, OM DE GODSDIENST ZELVE, WIER OOGMERK IS DE MENSCHEN TE VEREENIGEN, TOT EENE OORZAAK VAN VERWIJDERING EN AFKEERIGHEID TE DOEN DIENEN.

Hoe! begeert gij, die een Jood zijt, van mij te drinken, die eene Samaritaansche vrouw ben?

De Samaritaansche Vrouw.

Bekend is de haat, die er heerschte tusschen de oude *Joden* en *Samaritanen*. De *Samaritanen* schijnen een gemengd volk uitgemaakt te hebben, schoon zij kinderen van JAKOB zich noemden, en hunne godsdienst bestond ook uit eene vermenging van Joodsche en vreemde plegtigheden. Meer misschien dan de *Joden* tot afgoderij geneigd, behoorden zij echter over het geheel tot de aanbidders van den eenen waren God. Zij verwachtten daarenboven den Messias, doch namen alleen de vijf boeken van MOZES, en niet die der Profeten, voor goddelijk aan. Maar het voornaamste verschil was gelegen in de onderscheidene plaatsen van aanbidding of openbare Godsvereering. De *Samaritanen* hadden hunnen tempel op den berg *Garizim*, de *Joden* den hunnen te *Jeruzalem*. De verbittering, hieruit ontstaande, was tot zulk eene hoogte geklommen, dat dezelve genoegzaam alle gemeenschap tusschen de beide volken of gezindheden afsneed, zoodat zij menigwerf elkander de burgerlijke beleefdheid, de onderlinge diensten der zamenleving, en de gemeene pligten der menschheid weigerden. Vanhier, dat de Samaritaansche vrouw (wier woorden wij, als een motto, aan het hoofd van dit betoog geplaatst hebben) vreemd opzag, dat de Heiland, een *Jood*, zich bij haar vervoeg-

de om te drinken. Zij geeft hem uitdrukkelijk deswege hare verwondering te kennen, vragende, misſchien half ſchertſende en half verwijtende, naar de reden van zulk een ongewoon gedrag: „Hoe! begeert gij, die een *Jood* „ zijt, van mij, eene Samaritaanſche vrouw, te drin- „ ken? Ik dacht niet, dat een *Jood* in zoo verre zich „ met iemand, die op *Garizim* aanbidt, zou willen in- „ laten, maar veeleer, dat hij zich vernederd en ont- „ heiligd zou achten, wanneer hij een' dronk waters uit „ eene Samaritaanſche hand ontving. Immers (voegde zij „ er bij) *de Joden houden geene gemeenſchap met de* „ *Samaritanen.*" (JOAN. IV: 9.)

Nog meer moet men zich verwonderen, hoe *Christenen*, wier godsdienst bovenal ten doel heeft de menſchen te vereenigen en door onderlinge liefde en gemeenſchap te verbinden, juist ter oorzake van godsdienst, of van verſchillende begrippen omtrent ſommige bijzonderheden, van elkander afkeerig zijn en verwijderd blijven. Dit overblijfſel van den ouden haat, en vervolgzucht in vroegeren tijd, is in onze dagen ginds en elders nog zigtbaar genoeg, om het niet voor overtollig te achten, het dwaze, ongerijmde, tegenſtrijdige en verderfelijke, zoo voor de godsdienst zelve, als voor de zamenleving, aan te toonen.

Volgens de wet der natuur heeft ieder mensch een onbetwistbaar regt, om in zaken van godsdienst het licht van zijn eigen oordeel en geweten te volgen. En wel verre, dat de Openbaring dit regt zou intrekken of eenigermate beperken, wordt hetzelve daardoor ten volle bevestigd, met aandrang tevens, dat wij daarvan gebruik moeten maken, om te ſtaan in de vrijheid, waarmede CHRISTUS ons heeft vrijgemaakt, de Schriften te onderzoeken, en als redelijke wezens zelven te oordeelen. Maar even natuurlijk en bijkans onvermijdelijk moest hieruit volgen, dat de menſchen over alle bijzonderheden, ook over die van de geopenbaarde leer, niet eenerlei dachten. Niet aan allen vertoonen zich de dingen van denzelfden kant; ieder heeft zijne bijzondere wijze van

zien, en zijne te voren opgevatte begrippen of vooroordeelen, die hij uit de opvoeding heeft medegebragt, en onder den invloed van toevallige omstandigheden, waarin hij leefde, in hem geworteld zijn. En hoe onpartijdig en opregt hij moge te werk gaan in het eigen onderzoek der zaken, ongemerkt heeft dikwerf het een of ander van verouderde denkbeelden eenigen invloed op de uitkomst, op zijne gevoelens en besluiten.

Op die wijze is het, dat zelfs de welmeenendste waarheidsvrienden van elkander kunnen verschillen, zonder dat het een van beiden tot verwijt kan strekken. Een van hen dwaalt zeker nopens de zaak, die in geschil staat; misschien tasten zij beiden mis. Maar wie zal het kunnen of durven beslissen, aan welke zijde de meeste schuld ligt? Of liever, heeft er wel eenige schuld in 't geheel plaats, waarom die verschillend denkenden eenige reden zouden hebben, elkander met minder vriendelijkheid aan te zien, met minder toegenegenheid en vertrouwelijkheid te bejegenen? Kan een bloot verschil van begrippen (zoo er geene persoonlijke beleedigingen bijkomen) ooit beschouwd worden als eene wettige oorzaak van kleinachting, van wantrouwen, van afkeerigheid en verwijdering? — Ja, (zegt misschien iemand) het gevaar, dat uit verschil van gevoelen hooge woorden voortkomen, de driften gaande, en alzoo verbittering, haat, partijschap en verregaande beleedigingen worden geboren, (gelijk in zoodanige gevallen menigmaal gebeurt) kan eene genoegzame reden opleveren, waarom men liever elkanders omgang en gezelschap vermijdt, dan zich aan de evengenoemde heillooze gevolgen blootstelt. En daarenboven kan de gemeenschap met iemand, dien men beschouwt als grootelijks te dwalen in het stuk van godsdienstig geloof en schadelijke leeringen aan te kleven, in andere opzigten zeer gevaarlijk worden, eveneens als het lezen van kettersche boeken. Veelligt zou de gemeenschap met de zoodanigen ons verdacht kunnen maken bij de leden van eigen kerkgenootschap, onze eigene gevoelens inderdaad aan het wankelen brengen, ons uit onze vastigheid rukken, tot

dezelfde dwaalleeringen overhalen, en ons van lieverlede mede doen verketteren.

Wat het eerste gedeelte van deze tegenwerping aangaat, dezelve is meer gegrond op de schadelijke uitwerksels van twistgierigheid, dan van het verschil in godsdienstige gevoelens. Iemand, twistgierig van aard, en daarenboven geene tegenspraak kunnende verdragen, zonder in drift ontstoken te worden en den tegenspreker smadelijk te bejegenen, is om die reden weinig geschikt voor den omgang met menschen. Maar de zoodanige moet niet spreken van een' godsdienstigen ijver voor de waarheid, of zuiverheid der heilige leer. Hij wordt eigenlijk beheerscht door een' boozen geest van haat en partijzucht. Laat hij zijne twistziekte genezen, zijne heethoofdigheid, ligtgeraaktheid en bittere onverdraagzaamheid afleggen, die hemzelven en anderen zoo veel onrust brouwen en de verbreking der gemeenschap wel noodzakelijk kunnen maken; laat hij leeren, met meer gematigdheid en bescheidenheid, meer in liefde en in den geest van zachtmoedigheid over zijne naasten te denken, — hunne verschillende denkwijze voor het overige zal hem minder ergeren, en hij zal gemakkelijker met hen kunnen omgaan, zonder dat de onderlinge vrede en vriendschap daarbij lijden. Wat regt toch kan ooit een feilbaar sterveling voorwenden, om het eenen anderen kwalijk te nemen, dat hij van hem verschille, en wel in sommige bespiegelende, meestal twijfelachtige, duistere, en daarom de minstaangelegene stukken van de godsdienst? Is het, omdat hij zich verzekerd houdt, dat hij de waarheid gevonden heeft, en de alleen zuivere en regtzinnige leer voorstaat? Maar de ander gelooft hetzelfde van *zijne* begrippen, en zou dus hetzelfde regt hebben. Laat het waar zijn, dat deze wezenlijk op den dwaalweg is, hij dwaalt dan ter goeder trouwe, en ten hoogste genomen is hij een voorwerp van medelijden en geenszins van haat en kleinachting. Rekent men zich verpligt, den dwalenden of andersdenkenden te regt te brengen en ware het mogelijk tot onze gevoelens over te halen, nooit voor-

zeker zal dit kunnen geschieden door meesterachtigheid, door gezag, door bitterheid, door teekenen van verachting, door strenge veroordeelingen, en door hen als bij voorraad uit het rijk der genade en der zaligheid te verbannen. Alle dusdanige middelen van zoogenaamden ijver voor het ware geloof zullen altoos verkeerd werken, en, in stede van de breuke te heelen, dezelve vergrooten, in stede van het rijk der waarheid voort te planten, hetzelve verwoesten. Het is meermalen en teregt aangemerkt, dat de godsdienst meer nadeel geleden heeft van zoodanige ijveraars zonder verstand, dan van de openbare aanvallen harer vijanden. Neen! wil men anderen bekeeren, dan moet men vooraf hun vertrouwen zoeken te winnen; en dit kan niet anders geschieden, dan door minzame onderrigtingen, door uitlokkende gemeenzaamheid, of door den geest van zachtmoedige wijsheid, die ten eerste zuiver, daarna vreedzaam, bescheiden en gezeggelijk is, vol van barmhartigheid, ongeveinsd en niet partijdelijk oordeelende, welke de geest is der opregte menschenliefde en van het ware Christendom, toonende alzoo, dat het waarlijk hun behoud en geluk is, dat ons ter harte gaat.

Wat nu het andere gedeelte der straks voorgestelde tegenwerping aanbelangt, het gevaar namelijk der besmetting, wanneer men de gemeenschap onderhoudt met lieden van eene andere kerkelijke gezindheid, dit zou inderdaad eene zwakheid van zijne eigene overtuiging verraden. Gelooft iemand, dat zijne gevoelens op goede gronden steunen, dan behoeft hij ook niet te schromen, dezelve aan tegenspraak te onderwerpen en alzoo nader op de proef te stellen. Zijn ze wezenlijk welgegrond, dan zullen zij ook de proef der tegenbedenkingen wel kunnen doorstaan, en zelfs des te meer bevestigd worden. De waarheid wint er doorgaans bij, wanneer zij wordt tegengesproken, en zal telkens weder bovendrijven in het vroom gemoed, dat hare eenvoudigheid veel meer bemint, dan de ingewikkelde spitsvindigheden van het dartelend vernuft of de geheimzinnigheden van een duister en ver-

ward geloof. Maar wanneer men integendeel zich niet durft verlaten op de hechtheid der aangenomene leerstellingen, dan zou de verkleefdheid aan dezelve niets anders zijn, dan blinde vooringenomenheid; en het gevaar, van met andersdenkenden om te gaan, zou alleen daarin bestaan, dat zij ons betere gronden van geloof leerden kennen en eene verlichtere overtuiging in het gemoed voortbragten. En om die reden de gemeenschap te schuwen, zou hetzelfde zijn als te verklaren, dat wij vreezen voor het licht der waarheid, en stijfzinnig in oude dwalingen of het aangenomen leerstelsel willen volharden, hoe zwak ook volgens eigen gevoel. Meestal is het een ongunstig teeken van welmeenendheid of van de vastheid onzer beginselen, bijaldien men het niet durft wagen, de gevoelens van anderen te hooren en daarmede de zijne te vergelijken.

Maar, behalve dit, is het dan altoos juist noodig, wanneer men over godsdienstzaken wil spreken, daartoe de geschilpunten uit te kiezen en deswege elkander het bloed warm te maken, alsof van deze alleen de zaligheid afhing? Waarom let men niet veel liever op die dingen, waarin alle belijders van het Evangelie, althans Protestanten, het onderling genoegzaam eens zijn; dingen, die de Vader der lichten zijnen kinderen duidelijk geopenbaard heeft, als ontwijfelbare, krachtig vertroostende en zaligmakende leeringen, en als noodzakelijke pligten van geloof en leven? Weinig of niets inderdaad zal er bij verloren zijn, al laat men de geschillen, na de tijden der Apostelen door den sektengeest van dweepachtige of onverdraagzame drijvers van eigene begrippen ter bane gebragt, onaangeroerd, als bloot menschelijk werk. Moeten deze geschilpunten, die het oorspronkelijk apostolisch geloof niet raken, de menschen als schuw voor elkander maken en eeuwig op eenen afstand verwijderd houden? Buiten dezelve zal er genoeg overblijven, dat den onderzoeklust kan bezig houden en rijke stoffe verschaffen tot heilzame overdenkingen en stichtelijke gesprekken. En op die wijze zal de eenigheid des geestes,

die de band der volmaaktheid is, veiliger bewaard kunnen blijven.

Blijkbaar toch is het groote oogmerk van de godsdienst, inzonderheid van de christelijke, om de menschen met elkander zoo wel, als met hunnen Schepper te verzoenen en op het naauwste te vereenigen. Elk, die het Evangelie leest, zal dit eigendommelijke, deze bedoeling terstond moeten opmerken, of anders zou hij een eerste vereischte van regtzinnigheid, van een' waar geloovige missen, namelijk de onpartijdigheid. JEZUS CHRISTUS en zijne Apostelen verklaarden uit éénen mond, dat zij geene namen van menschen, als PAULUS, CEPHAS en APOLLOS, noch van eenige gezindte, als geloofsleuzen wilden erkend hebben. Zij wilden de afstanden tusschen menschen en menschen, althans het ergerlijke en aanstootelijke daarvan, wegnemen, de harten voor het minst, zoo al niet de hoofden, vereenigen, stellende slechts één' standaard vast, waarom allen, die waarheid en deugd liefhadden, zich scharen konden. Te dien einde predikten zij, dat God de algemeene Vader was, en Zijn Zoon de algemeene Verlosser der menschen. Bij God is geene aanneming des persoons; maar, het zij *Jood*, het zij *Samaritaan* of *Heiden*, elk, die Hem vreest en geregtigheid werkt, is hem aangenaam. Zij braken dus den muur des afscheidsels af, drukkende bij herhaling en met den meesten ernst op de gemoederen de lessen van algemeene verdraagzaamheid, van toegevendheid, van liefde en onderlinge gemeenschap. Alleen maakten zij hunne geloofsgenooten behoedzaam omtrent lieden van snoode beginselen en ergerlijke zeden, die óf met baldadige spotternijen het heilige aanrandden, óf, met het bedriegelijk masker van godsdienstigheid omhangen, zich in hunnen kring wilden indringen. De zoodanigen waren het, die zij door ketterschе menschen verstonden, voor welke de leer des geloofs en van reinheid des harten als paarlen voor de zwijnen zijn zoude, en met welke zij geene te naauwe gemeenschap onderhouden of die zij wel uitgeworpen wilden hebben, hoewel ook niet dan

na zachtmoedige en vruchteloos bevondene vermaningen. Doch voor het overige stelden zij de deur der genade en der zaligheid voor allen open, eischende zelfs, dat men den zwakken, den andersdenkenden, den dwalenden in liefde zou verdragen en als eenen broeder behandelen.

Als men dit alles, M. L.! in aanmerking neemt, kan er dan wel iets worden uitgedacht, waarover men meer verwonderd moet staan, iets, dat strijdiger is met het ware wezen van het Christendom, dan dat juist diezelfde godsdienst, welke zoo zeer op vereenigen, op verbroederen toelegt, gediend heeft, om de gemeenschap af te snijden, de menschen van elkander te scheiden en in partijen te verdeelen, die elkander haten, en eerder als vreemdelingen en vijanden, dan als vrienden en broeders aanzien? Het kan dus onmogelijk de zuivere geest der evangelische leer zijn, noch eene opregte zorg voor hare regtzinnigheid, wat zulke dwaze, tegenstrijdige en verderfelijke uitwerksels onder het menschdom voortbragt. Dit diende alleen, om den geest van partijzucht, van twistgierigheid, van meesterachtigheid en dergelijke driften, die heimelijk het twistvuur aanstookten, te verbergen.

't Is waar, in onze dagen is dit kwaad aanmerkelijk verminderd. Hoe zeer anders de openbare gebeurtenissen van onzen leeftijd meestal van een' treurigen, vernederenden en drukkenden aard waren, bezitten wij nogtans een voorregt van onschatbare waarde, op hetwelk onze eeuw te regt zich beroemen mag, de toenemende verdraagzaamheid namelijk in het kerkelijke. Als wij hier de vergelijking te werk stellen met de geschiedenis der vroegere tijden, zal dezelve grootelijks te onzen voordeele uitvallen. Niet alleen *Joden* en *Samaritanen*, niet alleen *Christenen* en ongeloovigen, maar ook de belijders van denzelfden naam, van denzelfden Vader en Verlosser, van den Vorst des vredes hebben openlijk tegen elkander de vervloeking uitgesproken, haat en vijandschap gepredikt en vervolgingen aangeregt ter dood toe. Toen werd het zelfs voor eene misdaad gehouden, algemeene verdraagzaamheid en broederlijke liefde te verkondigen, schoon

de hoofdleer van het Evangelie, zonder welke niemand een goed *Christen* zijn kan. Maar wij willen niet hopen, dat onder Hervormden deze bekrompene en onchristelijke denkwijze in onze dagen nog langer plaats heeft in zoo verre, dat het ons kwalijk genomen zou worden, op algemeene verdraagzaamheid en broederliefde openlijk aan te dringen. Neen! die tijden van verblindheid en geestdrijvende woede zijn voorbij. En God geve, dat zij nimmer terugkeeren! Van dien kant, hoe veel het tegenwoordig geslacht voor het overige te lijden heeft gehad, beleven wij gerustere dagen. God geve, dat zij bestendig mogen zijn, en ook de nog overgeblevene en verborgene zaden, waaruit het oude kwaad weder zou kunnen voortspruiten, geheel vernietigd worden! Want niet alle overblijfsels dier verstandelooze ijverzucht of van den sektengeest zijn thans verdwenen. De sporen der overheersching, die dezelve eenmaal uitoefende, staan ginds en elders nog diep ingedrukt, tot ergernisse der weldenkenden, en tot groot nadeel van kerk en staat. Zelfs laat een hoop war- en woelzieke duisterlingen in onze dagen niet onduidelijk blijken, dat men den ouden religiehaat en hierarchij wel weder zou terugwenschen, wroetende en wrijtende, zoo veel men kan, tegen de vorderingen van toenadering, van verlichting en beschaafdheid.

Menschen ook, die voor het overige niets tegen elkander hebben, die zelfs, uit hoofde van eene gelukkige overeenstemming van geaardheid, van liefde voor het goede en schoone en menschengeluk, voor vriendschap berekend waren, of weerkeerig genoegen zouden vinden in den gezelligen omgang, naderen elkander nog vaak met huivering en eene soort van schroomvalligheid; indien zij al niet de gemeenschap in 't geheel schuwen. En wat is de reden? Geen andere, dan omdat zij behooren tot verschillende kerkelijke huishoudingen. Hunne godsdienst (zoo als men het noemt) laat de gemeenschap niet toe. Deze stelt een' scheidsmuur tusschenbeiden, boezemt hun niet zelden onbillijke vooroordeelen tegen de karakters in, geeft voedsel aan het wantrouwen, maakt

hen koel, afkeerig, schuw, en soms wel norsch en onbescheiden, bij eene toevallige ontmoeting. Daarom alleen blijven zij op eenen afstand, zonder gelegenheid te vinden of te zoeken, om elkander te leeren kennen. *Ik* zwijg van die onverstandigen en onbarmhartigen, die te dezer oorzake hunne veroordeelingen omtrent lieden, die zij misschien nooit gesproken, nooit gehoord of gezien hebben, wel durven uitstrekken tot in de andere wereld, en alzoo in het gezag grijpen van den oppersten Regter. Maar ook anderen van eene gematigder denkwijze kunnen zich bezwaarlijk boven dit vooroordeel der onkundige menigte verheffen, latende dikwerf eene afkeerigheid blijken, die met den wensch van hun eigen hart moet strijden, maar die een blind ontzag voor instellingen, die geboden van menschen zijn, of een verkeerde schroom voor het nog bitter en verketterend oordeel der smalle gemeente, noodzakelijk schijnt te maken. Een dronk waters, neen, zullen zij elkander misschien niet weigeren; maar zoodra zij ontdekken, dat de onbekende verzoeker tot eene andere kerk behoort, kunnen zij niet nalaten, zich over deze, hoe geringe, gemeenschap te bezwaren, en de toediening geschiedt dan vaak met minder hartelijke genegenheid. Ook dit overblijfsel des ouden zuurdeesems behoort weggenomen te worden. — Nog eens; wat is de oorzaak van zulk een gedrag? Godsdienst — godsdienst (hoe vreemd!) houdt dus de menschen van elkander verwijderd; terwijl zij volgens hare natuur bestemd is, om hen nauwer met elkander te vereenigen, en het genoegen der vertrouwelijkheid in de zamenleving te vergrooten, om,

„Als in het huis van eenes vaders zonen,
In stillen vrède en eendragt zaam te wonen,
Daar zich gelijkheid van gemoed
Vermaagschapt heeft met eenigheid in 't bloed,
Daar hart aan hart verdeeldheid in 't verstand
Versmelten doet in liefdebrand."

Nooit voorzeker zal er een tijd komen, dat, in dezen feilbaren staat, allen gelijk denken over alle bespiegelende

gedeelten der godsdienstleer. Eene zoodanige gemeenschap onder de *Christenen*, of eene zoodanige algemeene kerk, dat geen verschil van gevoelens, geene onderscheidene huishoudingen meer bestaan, behoort waarschijnlijk onder de vrome wenschen, die niet vervuld kunnen worden. Te vergeefs zoekt men dezelve in die kerk, welke zich bij uitnemendheid de *Katholieke* noemt. Voor zoo ver men daarin denkt of denken mag, openbaart zich aldaar ook eene verschillende denkwijze. En hare uitwendige eenigheid bestaat alleen daarin, dat tot hare hoofdstelling behoort, *niet* te denken, *niet* te onderzoeken, *niet* te lezen, zelfs niet het boek, dat de grondwet van het Christendom is, maar alles blindelings aan te nemen, hetgeen de Opperpriester, die, schoon een mensch gelijk andere menschen, voor onfeilbaar gehouden wordt, bepaalt. Maar ach! hoe ongelukkig is zulk eene stomme eensgezindheid! hoe nutteloos worden dan de beide eenige kenbronnen van godsdienstig geloof en levenswijsheid, welke de goede Schepper zijnen meest beweldadigde schepselen hier beneden geschonken heeft, namelijk het redelijk verstand en de Openbaring! Beklagenswaardige menschen, die beiden moeten verzaken, en dat in dingen, die hunne eeuwige zaligheid betreffen! Hoe weinig verdient zulk eene dwangzieke kerk den naam van Moederkerk, en haar willekeurige oppergezagvoerder dien van Gods Stedehouder! Maar laat ieder vrij denken, gelooven en belijden, zonder voor verdrukking, voor misnoegen, of voor verlies van gunst of vriendschap te vreezen te hebben; laten daaruit verschillende gedachten nopens sommige betwiste leerstukken, en onderscheidene afdeelingen ontstaan, — wat zwarigheid, indien zij elkander in liefde verdragen, indien de een boven den anderen geen gezag wil voeren, geene aanstootelijke voorregten wil genieten, noch aan bijzondere geloofsartikelen zijne naasten binden, (hetgeen hetzelfde zijn zoude, als Gode wetten voorschrijven, om in zulke dienst en geene andere behagen te nemen) indien men gewillig aan anderen dezelfde vrijheid van onderzoek en geweten toesta, die men voor

zichzelven begeert? Dit is mogelijk, dit eischt de regtvaardigheid, en bovenal de broederlijke liefde, of de geheele inhoud van de godsdienst, welke wij belijden. Allen, die tot zulk eene gemeenſchap medewerken, zijn de ware ijveraars voor regtzinnigheid en voor het belang en de eer van CHRISTUS' kerk.

Gaat voort, edeldenkende menſchenvrienden, die de Schriftuur tot uwen eenigen regel van geloof en leven aanneemt, met terzijdeſtelling van menſchelijk gezag; die de hand van broederſchap toereikt aan allen, die de wet van JEZUS CHRISTUS als goddelijk erkennen, — gaat voort, zonder om te zien, in de bevordering en onderhouding van deze christelijke gemeenſchap! Teregt moogt gij roemdragen op dit ware beginſel van Christendom en Hervorming. Oordeelt voor het overige niemand over zijne bijzondere gevoelens! Gelijk anderen de uwe, zoo kunt gij die van anderen beproeven en het goede behouden, niet uit het oog verliezende, dat de echte vrucht des geloofs is *vrede*, *geregtigheid* en *liefde*. Zoo behooren en kunnen alle aanbidders van den God des vredes, alle dienaars van Deszelfs Zoon, den Verlosſer der wereld, de gemeenſchap met elkander onderhouden, zonder eenig gevaar, zonder eenige ſchroomvalligheid. Zoo maken zij gezamenlijk de ware *algemeene* kerk uit, ſchoon in verſchillende genootſchappen verdeeld en over de geheele aarde verſpreid. Zoo kunnen en behooren alle geloovigen één hart en ééne ziele te zijn, en den naam des Allerhoogſten uit éénen mond op aarde te verheerlijken, gelijk die in den Hemel verheerlijkt wordt.

Harlingen. F. HOEKSTRA.

IETS OVER DE LEVERTRAAN (*Oleum Secinoris Aselli*). Door P. S. ALEXANDER, *Med. Dr. en Professor, Eerste Officier van Gezondheid bij het groote Rijks-Hospitaal voor het Onderwijs te Utrecht.*

Mijne aandacht tot de ziekten der ademhalingswerktuigen steeds bij voorkeur bepaald hebbende, vond ik, gedurende mijn verblijf alhier, overvloedige gelegenheid, mijne nasporingen te vervolgen. Offchoon in de kennis dezer gebreken vorderende, werden mijne pogingen ter genezing, vooral van die vormen, Tering (*Phthisis*) genoemd, niet met geëvenredigden voorspoed bekroond. Indien in sommige gevallen de uitkomst de verwachting overtrof, deze ziekte verijdelt op den duur de pogingen van den Arts, en stelt diens en des lijders wenschen te leur.

Door borstziekten wordt de gezondheid van vele menschen niet slechts verwoest, de meesten hunner dalen ontijdig ten grave; lijders, met zulk eene kwaal behebt, komen in de Hospitalen, althans in het onder mijne leiding staande (*), doorgaans eerst onder behandeling, wanneer de kwaal zoo verre gevorderd is, dat de Geneesheer aldra tot de droeve overtuiging geraakt van met eene ziekte te doen te hebben, wier uitgang reeds beslist is. Intusschen, waar men zulke lijders vroeger ontmoeten mag, bevorderen zij niet altijd door volgzaamheid de pogingen, om den voortgang eener ziekte te stuiten, waar dit somwijlen nog mogelijk kon zijn. Gelukt het soms in een dien gevallen, waar de hoop scheen geweken te zijn, den lijder als van den rand des grafs in den kring der herstelden terug te brengen, en heeft men dit doel door een middel bereikt, hetwelk van deze zijde minder onder de aandacht valt, dan gevoelt men zich gedron-

(*) Het Rijks-Hospitaal voor het onderwijs is inzonderheid bestemd voor langdurige gebreken (*morbi chronici.*)

gen, zulk eenen welkomen uitflag mede te deelen, of van zulk een bijzonder geval ook eenig meer algemeen nut te trekken ware. Dit gevoel brengt mij tot de beknopte mededeeling der volgende gefchiedenis van eene lang aangehouden hebbende ziekte, waartoe ik echter met eenigen fchroom overga, dewijl misfchien uit een bijzonder geval terftond te algemeene gevolgtrekkingen afgeleid en toegepast zullen worden, waaruit meer nadan voordeel ontftaat. Tot dusdanig einde wordt zij door mij niet medegedeeld. Mijne bedoeling met de gemeenmaking der aanwending van de levertraan tegen eenen vorm van tering moet noch als algemeene, noch als onbepaalde aanprijzing van dit middel tegen dezelve befchouwd worden; dit zoude der ruwe en roekelooze *Empirie* de hand geboden zijn.

Dat echter de levertraan welligt van eenige meerdere toepasfing kan worden, dan dit tot hiertoe het geval was, houd ik voor niet onmogelijk. Hierover op eene andere plaats welligt iets meer.

Dit meen ik desgelijks te mogen vooronderftellen, dat proefnemingen met de levertraan, waar derzelver gebruik in eenige aanmerking kan komen, op verre na zoo gewaagd niet zijn, als die tegenwoordig met middelen worden genomen, welke, naar mate zij de krachten der geneesmiddelen meer ineengedrongen bevatten, ook des te meer de bewerktuiging aantasten. Terwijl de levertraan hier ter fprake komt, mag ik niet onopgemerkt laten, dat aan het *Provinciaal Utrechtfche Genootfchap van Kunften en Wetenfchappen* de eere toekomt, door eene prijsvraag de aandacht der Geneeskundigen ook *bij* de levertraan bepaald te hebben, waardoor de Geneesheer GALAMA aanleiding heeft gekregen, door een welgefchreven antwoord, voor zich eere te verwerven, en ten algemeenen nutte een aantal belangrijke waarnemingen mede te deelen. Toevallig ftelde de welwillendheid van den Heer GALAMA mij in ftaat, reeds in zijne Verhandeling ook eenige waarnemingen, offchoon van anderen aard, mede te deelen ter bevestiging van de nutte

werking der levertraan ook bij eene andere ziekte — tegen de Jicht. (*)

Ziektegeschiedenis.

ARNOLDUS J..., oud 21 jaren, ongehuwd, geboren te *Amsterdam*, van een oorspronkelijk zwak, klierachtig gestel, zegt evenwel eene goede gezondheid genoten te hebben tot in de maand Augustus 1830. In *Staatsvlaanderen* gekantonneerd, werd hij door de aldaar heerschende koortsen aangetast, welke zich ongeregeld en onder verschillende vormen vertoonden. Eene geneeskundige behandeling, waarbij veel Kina schijnt gebezigd te zijn, had niet het gewenschte gevolg; weshalve men eindelijk geraden vond, hem naar het Dépôt te *Leyden* over te plaatsen. Aldaar zijnde, duurde het niet lang, of de koortsaanvallen verminderden en bleven eindelijk geheel weg; doch nu ontwikkelde zich langzamerhand eene opzetting in de regter bovenbuikstreek, gepaard gaande met aanhoudend hevig stekende pijnen in dezelve. Het was hem onmogelijk, op eene der beide zijden te liggen; alleen de regtopzittende houding in het bed was hem gemakkelijk. Hij werd in de Garnizoens-Infirmerie te *Leyden* opgenomen den 7 Februarij 1834. Men behandelde hem aldaar, zoo als men uit zijne gezegden kon opmaken, streng antiphlogistisch, deed hem verscheidene aderlatingen, en zette rijkelijk bloedzuigers in den omtrek van de zwelling, welke daarna met verzachtende pappen bedekt werd. Na eenigen tijd begon de zwelling langzamerhand te verminderen; terwijl de lijder, volgens zijn zeggen, door hoesten etterachtige stof opgaf, welke van tijd tot tijd met bloed vermengd was. In de maand Junij werd hij naar het tijdelijke Hospitaal te *Delft* gezonden, alwaar hij tot in de maand Augustus, met geringe beterschap, bleef. De lijder ging nu, tot verder herstel zijner gezondheid, van daar, met twee

(*) *Verhandeling over de Levertraan*, door S. J. GALAMA; *Utrecht*, bij J. ALTHEER, 1832, bl. 41.

maanden verlof, naar *Utrecht*; doch flechts twintig dagen mogt hij hiervan gebruik maken, wanneer zijn toeftand weder verergerde, en hij genoodzaakt werd zich onder geneeskundige behandeling te begeven. Den 3 September 1834 werd hij alhier in het groote Rijks-Hospitaal opgenomen. Van dien tijd, tot den 20 Januarij 1835, wanneer ik hem onder mijne doorgaande behandeling nam, leed hij herhaalde malen aan bloedfpuwing, die telkens door eene overvloedige etterachtige fluimlozing werd gevolgd, wanneer het uitgeworpen vocht meestendeels nog fterk door bloed gekleurd bleef. Hij vermagerde zigtbaar, zag bleek geel, kon over dag het bed weinig verlaten, hoestte des nachts veel, en wierp gedurende de vierentwintig uren eene aanzienlijke hoeveelheid flijm en etterachtig vocht uit, hetwelk fteeds min of meer met bloed gemengd was.

In de maand September werd hij met flijm- en olieachtige middelen behandeld, en gebruikte tusfchenbeiden geringe giften *Opium*, terwijl hem omtrent het midden der maand de *Aqua Lauro Cerafi* werd voorgefchreven. Tegen het einde werd de *pulv. herb. Digitalis purp.* met *Nitrum* voorgefchreven en tot het begin van October gebruikt, wanneer, door eene hervatting van bloedfpuwing, ook dit middel moest ter zijde gefteld worden. In eenen aanval van bloedfpuwing werd het *Oleum Terebinth.*, doch met een zeer ongunftig gevolg, aangewend; weshalve ik, den lijder toevallig ziende, van het gebruiken van dit middel liet afzien en inwikkelende en olieachtige middelen ten gebruike verordende, welke later door kleine giften der *Tinct. Acida aromatica* in eene oplosfing van *Salep* vervangen werden. Dit middel werd in klimmende giften en zonder bezwaar, doch ook zonder eenige verandering in den toeftand des lijders te brengen, gebruikt. Des avonds kreeg de lijder telkens een grein *Opium*.

Gedurende de maand November behandelde men den lijder gedeeltelijk palliatief, en beproefde men het *Extr. Hyoscyami* met de *Radix Confolida*, het eerfte in klim-

mende giften, doch ook zonder gevolg; wegens de ſteeds door hoest verontruste nachten, werd nu des avonds eene ons *Syrup. Diacodii* gegeven. In de maand December nam men nogmaals de toevlugt tot de *Consolida major*, met *Aq. Laur. Ceras.* Op het zamentrekkend vermogen der mispels indachtig gemaakt, dacht ik met deze, in geen geval nadeelige, vrucht eene proef te kunnen nemen; en ziet, met zulk gevolg, dat de fluimlozing wel niet veel verminderde, maar de ſteeds aanhoudende bloedontlasting ſcheen te ſtaan en als geheel ophield. Spoedig werd echter deze aanvankelijk goede verwachting te leur geſteld; de bloederigheid keerde terug, en, niettegenſtaande van den 16 December tot het einde der maand de mispels doorgebruikt werden, en men nog in het begin van Januarij tot vier daags klom, bleef alles nu in denzelfden toeſtand. Wegens vermeerderde bloedafſcheiding werden in de maand December nog eenige bloedzuigers aan de borst tusſchen de ribben gezet, die den aandrang van het bloed eenigzins matigden; intusſchen namen krachten en vleesch meer en meer af. De geprezene Watervenkel verergerde de geſteldheid. De nachtrust moest telkens door *Syr. Papaveris alb. c. Oleo Amygd.* bevorderd worden.

Den 20 Januarij, wanneer hij voor het kliniſche onderwijs werd overgenomen, teekende men van hem het navolgende op: ſterke vermagering van het geheele ligchaam, vooral van de borstholte, zoodat de ribben duidelijk doorſtaken; geelachtige kleur van het aangezigt; hoorbare ademhaling, van hoest vergezeld gaande, met uitwerping van roodachtig, door bloed gekleurd ſlijm; doorgaande gemakkelijke fluimlozing; pijnlijke ligging op de regterzijde, met pijn ter hoogte van het *diaphragma*; des morgens iets verſnelde, kleine, zachte, regelmatige pols, tellende 78 ſlagen in de minuut; ſpijsvertering goed; tong zuiver; doorgaans eene ontlasting in het etmaal; de buik zacht; voelbare uitzetting der lever, geelbruine, half doorſchijnende urine, met tigchelſteenachtig bezinkſel.

22 Jan. De lijder had dezen nacht buitengewoon goed geslapen, na het gebruik van

Syrup. papav. alb.
Olei Amygdal. a. dr. IV.
f.. op eens te nemen.

Tegen den morgen had echter eene aanmerkelijke fluimlozing plaats; de opgegevene fluimen waren heden meer met bloed bedeeld en schuimend.

23 Jan. Geene verandering in des lijders toestand. Tot dusverre van de reeds genoemde middelen geen gunstig gevolg ontwaard hebbende, achtte men het navolgende welligt niet ondienstig te zijn:

℞ *Ol. Jecor. Asell. unc. I.*
vier malen daags een eijerlepeltje.

's Namiddags. Iets versnelde pols, tellende 90 slagen in de minuut; weinig gehoest, en ook weinig fluimen geloosd.

24 Jan. Iets verminderde fluimlozing.

25 Jan. De *stethoscoop* op de regterzijde der borstholte onder het sleutelbeen geplaatst zijnde, hoort men een dof gemurmel der ademhaling; daar ter plaatse schijnt eene uitholing te bestaan, terwijl naar beneden *hepatisatie* vooronderfteld wordt, waardoor het indringen der lucht in de benedenste kwab voor het grootste gedeelte belemmerd schijnt; de fluimlozing verminderd; heldere urine. Men klimt met de *Ol. Jecor. Aselli* viermaal daags tot een paplepel vol.

26 Jan. De lijder heeft zeer goed geslapen; de fluimlozing steeds gemakkelijk en aanmerkelijk verminderd.

27 Jan. Het uitwendig voorkomen beter; de gele kleur van het gelaat wordt levendiger, de ademhaling gemakkelijker en ruimer, de hoest zeldzamer, de pols geregeld; het uitwerpen der fluimen, offchoon nog met bloed vermengd, tot omtrent de helft verminderd; de tong zuiver; de spijsvertering geregeld; de urine steeds zeer doorschijnend, helder en ligt strookleur.

28 Jan. De lijder slaapt tegenwoordig zeer goed, hoest en loost bij tusschenpoozing eenige fluimen, welke minder met bloed vermengd zijn; de pols wordt meer en meer normaal.

30 Jan. Meerdere verheffing van den pols, anders geregeld; de slijmuitwerping tot $\frac{1}{4}$ verminderd; slechts weinige bloederige doorzijpeling; het gelaat krijgt meer de vleeschkleur.

2 Februarij. De *expectoratie* bestaat tegenwoordig slechts in eene geringe hoeveelheid slijm; de hoest aanmerkelijk verminderd; de ademhaling gemakkelijk en zonder pijn.

4 Febr. De lijder slaapt bij voortduring des nachts zeer goed; de pols en ademhaling normaal; de *expectoratie* zoodanig verminderd, dat er nog maar van tijd tot tijd, en alleen des nachts, een weinig slijm wordt opgehoest. Men laat den lijder nu viermaal daags een eetlepel van bovengenoemde olie gebruiken. Hij gebruikt tevens eene *Salep*-oplossing met suiker.

6 Febr. Er vertoonen zich hier en daar op het ligchaam, doch voornamelijk in den omtrek van den neus, gele, verhevene, bultachtige plekken van onderscheidene grootte; men zoude ze in het Duitsch *Leberflecke* noemen.

16 Febr. De lijder heeft iets meer gehoest, en eenige meerder door bloed gekleurde etterachtige stof opgegeven.

20 Febr. Weinig hoest; lozing van eene zeer geringe hoeveelheid, nu wederom bloederig gekleurd slijm; meerdere ontwikkeling van het uitslag; toenemende krachten; gunstig voorkomen. De levertraan werd eenige dagen gestaakt, van wege eene bijkomende verkoudheid. Eene op den arm gezette *fontanel* kan tot nog toe niet in werking gehouden worden.

21 Febr. Niets opgegeven gedurende den nacht; weinig gehoest.

27 Febr. Bij afwisseling worden op den duur slechts enkele fluimen, in de laatste dagen nog met een weinig bloed gekleurd, opgegeven; de pijn in de borst gering; voor het overige bevindt de lijder zich wel.

Den 27 en 28 Febr. echter meerdere hoest, met evenwel geringe fluimlozing, doch meer met bloed doortrokken; de *fontanel* werkt beter; het huiduitflag breidt zich nog fteeds uit.

Gedurende het eerfte gedeelte van Maart bleef de toeftand des lijders nagenoeg dezelfde; later fcheen het ruwe weder, welligt onvoorzigtige blootftelling aan togt, wederom een' ongunftigen invloed op hem uit te oefenen; hij werd fchor, hoestte meer, en de flijmlozing van het gekleurde vocht nam wederom toe. Ik had van tijd tot tijd het gebruik van de levertraan geftaakt, en meer verzachtende middelen voorgefchreven. Den 18 en 19den nam de fluimlozing zoo zeer toe, dat er in de 24 uren wederom een halve kamerpot geloosd werd. Ik keerde den 5den tot de levertraan terug; er werd in 24 uren eene ons genomen. Den 22 was de opgegevene hoeveelheid tot op eenige fluimen verminderd. Den 9 Maart werden er meerdere *congestiën* naar de longen befpeurd, met een' geprikkelden toeftand der ademhalingswerktuigen. Ik ftaakte tot den 18den het gebruik van de levertraan, liet voetbaden gebruiken, en fchreef *Decoctum Althææ unc. VIII c. Extr. Hyoscyami gr. IV* voor. Gelijktijdig had ik eene fpaanfchevlieg laten leggen ter plaatfe van de meeste pijnlijkheid in de zijde, welke zich mede wederom verhief. Den 18den waren deze toevallen geweken, wanneer ik tot de levertraan terugkeerde, waarvan nu des morgens en des avonds eene halve ons gebruikt werd.

Tegen het einde van Maart keerde alles zoo zeer ten voordeele des lijders, dat hij in de laatfte dagen van Maart een flechts weinig door bloed gekleurd flijm ophoestte. In het begin van April gaf hij den 4 volftrekt niets op, hoestte ook niet, klaagde over geene pijn meer, begon er wèl uit te zien; ook was het vermelde uitflag geheel verdwenen, latende flechts enkele roode vlekken achter. Het *Oleum Jecinoris Afelli* werd tot het einde van Maart, en gedeeltelijk nog in April, genomen. Sedert fchijnt de lijder welvarend.

Gedurende Januarij zijn gebruikt van het *Ol. Jecinoris* 8 oncen, in Februarij 28 oncen, in Maart 18 oncen, in April, tot den 12den, nog 10 oncen; te zamen 64 med. oncen.

Tegen het einde van Mei verliet hij het Hospitaal, toen geheel hersteld.

Welke de eigenlijke veranderingen in de bewerktuiging geweest zijn, durf ik niet beslissen; de lijder was slechts voor een gedeelte zijner ziekte alhier en later onder mijne behandeling, en omtrent derzelver begin is niets zekers gebleken. Mij van den waren aard des gebreks zigtbaar te kunnen overtuigen, is door eene voor den lijder gelukkige, mij aangename uitkomst belet geworden. Vermoedelijk heeft er aanvankelijk leverontsteking en welligt ook longontsteking plaats gehad, is de eerste in ettering overgegaan, en heeft zich misschien de etter eenen weg door de regter long gebaand (*). Hoe het hierbij met het weefsel der long is gesteld geweest, durf ik mede niet bepalen; van eene vrij aanmerkelijke uitholing gedurende eenigen tijd meen ik mij door de *stethoscoop* duidelijk overtuigd te hebben. Wat er van zij, het behoud van den lijder, wiens toestand geruimen tijd hopeloos scheen, schrijf ik alleen aan de gebruikte levertraan toe. In soortgelijke gevallen zoude ik zeker wederom mijne toevlugt tot dezelve nemen. Ik ben voornemens haar verder te beproeven. Hare werking is stellig minder gevaarlijk, dan die van sommige zeer geprezene, maar voor het gestel zeker vreemdaardiger middelen. Hiervan, het zij met ongunstig of gunstig gevolg, bij eene andere gelegenheid de verdere mededeeling.

(*) Vergel. hieromtrent J. B. MORGAGNI, *de sedibus et caussis morborum*, *Epist. anat. med. Ep.* 36 *art.* 4, 5, 6.

EENIGE BIJZONDERHEDEN WEGENS EEN' JONGEN OURANG-OUTANG AAN BOORD VAN EEN SCHIP.

— Op deszelfs terugreis uit *Indië* vertoefde het schip, dat den armen kleinen *Ourang-Outang* overbragt naar een klimaat, zoo noodlottig voor diens geslacht, eenigen tijd op

Isle de France, om verfche proviand in te nemen. De *Ourang* vergezelde de matrozen bij hun dagelijks bezoeken der kust, en bij de houders van herbergen en winkels. Naar een van dezen, eene oude vrouw, die koffij enz. verkocht, was de *Ourang* gewoon, alleen, elken morgen te wandelen; en door teekens, gemakkelijk te verftaan, vroeg hij haar om zijn gewone ontbijt, hetwelk hem getrouw gewierd. De rekening werd dan ook door den Kapitein betaald vóór zijn vertrek. — Er was één perfoon aan boord, voor wien de *Ourang* bang was. 't Was de flager. Hij had dien man osfen en fchapen zien dooden, en duchtte, naar 't fcheen, van hem voor zichzelven een dergelijk lot, als hij zijne desgelijks ftomme, maar niet zoo vernuftige makkers zag ondergaan. Evenwel, met oogmerk om de vriendfchap te winnen van dien gevreesden doodflager, kwam hij hem telkens te gemoet, maar geheel op zijne wijze. Hij naderde hem, b. v., met groote omzigtigheid, onderzocht zijne handen vinger voor vinger, en, geen moordwerktuig ontwarende, deed hij alwat hij maar kon, om zijne opmerking te trekken. Met de rest van het fcheepsvolk ftond hij op den vertrouwelijkften voet, en fcheen zich geregtigd te achten tot allerlei voorregten, ja zelfs tot berooving zijner vrienden, uit wier hangmatten hij datgene zich toeëigende, wat hij vermeende tot zijn eigen gemak te behoeven, en dat hij zich niet zonder heftig tegenftreven weêr liet ontnemen. Zijn gedrag aan tafel, waar hij gemeenzaam werd toegelaten, was fteeds welvoegelijk. Schielijk begreep hij het gebruik van mesfen en vorken, maar gaf de voorkeur aan een' lepel, welken hij op dezelfde wijze hanteerde, als eenig kind van zeven of acht jaar zulks kan doen. — Bij zijne komst in *Engeland* begon hij weldra te kwijnen. Gedurende zijne ziekte werd hij vervoerd naar *Bruton*-ftraat, waar een zijner gunftelingen, ik meen de kok, hem verpleegde. Hij hief van tijd tot tijd zijn hoofd van het kusfen op, en wendde de oogen naar zijnen verzorger, met eene uitdrukking, als fmeekte hij hem om eenige verligting. Ten zelfden tijde flaakte hij een klagend geluid, maar vertoonde niets, dat naar onverduldigheid of kwaad humeur zweemde, zoodat elk, die hem zag, met medelijden werd aangedaan. Zoo leed hij eenige dagen, werd trapswijze erger en zwakker, en ftierf, tot werkelijke fmart van zijnen oppasfer en van ons allen.

VERHAAL VAN EEN REISJE DOOR EEN GEDEELTE VAN ENGELAND EN WALES, IN MEI 1835 GEDAAN DOOR DRIE NEDERLANDERS, EN MEDEGEDEELD DOOR EEN' DERZELVEN.

(*Vervolg van bl.* 696.)

Terstond na onze aankomst te *Liverpool* begaven wij ons op weg, om het merkwaardigste van de stad te bezigtigen. Wij voorzagen ons van eenen geleider, die ons eerst naar de beurs bragt. Tot onze verwondering was dit geen afgesloten gebouw, maar eene groote opene plaats, aan drie kanten met galerijen voorzien; het front wordt gedekt door den achtergevel van het stadhuis (een fraai gebouw, op hetwelk een uitmuntend standbeeld van MINERVA prijkt); op het midden der plaats staat een fraai en kolossaal metalen standbeeld ter nagedachtenis van den Admiraal NELSON, dien held voorstellende op het oogenblik, dat hij, bij den aanvang van den slag van *Trafalgar*, de woorden uitspreekt: „*England expects this day every man to do his duty.*" Eene der galerijen doorgaande, komt men in eene buitengemeen groote zaal, *the news-room* geheeten, welken naam dezelve dan ook ten volle verdient. Men vindt hier niets dan nieuwspapieren uit alle oorden der wereld (onder dezelve ook onze *Haarlemsche Courant*), en menschen, welke geheel in het lezen derzelven verdiept zijn. Zoo groot is de politieke leeslust hier, dat er aan geene ververschingen gedacht wordt, welke er dan ook niet te verkrijgen zijn. Aan het eind der zaal is eene zeer groote lei geplaatst, op welke alle de digt bij de kust zijnde *Engelsche* schepen genoteerd worden; hiermede is boven de zaal een observatorium in verband, op hetwelk gedurende den ganschen dag wakers zijn, het oog houdende op eene soort van telegraaf, welke aan de overzijde der rivier de *Mersey*, digt bij *New-Brighton*, is opgerigt, en met welke de in *Liverpool* bekend zijnde schepen weder hunne correspondentie uit zee houden. Om toegang tot deze zaal te verkrijgen, moet men ingeschreven worden, hetwelk door een onzer bekenden gereedelijk voor ons gedaan werd. Van de beurs begaven wij ons naar de dokken, welker uitgestrektheid, alsmede het aanzienlijk aantal schepen, welke dezelve bevatteden, ons evenzeer verbaasden, als vroeger van de ver-

fchillende dokken in *Londen.* Ook hier kan men zich overtuigen, dat men zich in het midden van een volk bevindt, welks handel de grootfte en uitgebreidfte van den aardbol is. Onmiddellijk voor de dokken ftroomt de rivier de *Merfey*, welke *Liverpool* menigmaal met overftrooming bedreigt; doch de ftad is hiertegen beveiligd door een' fteenen muur, welke dezelve aan den rivierkant omgeeft. Achter dezen muur levert de ftroom eene uitmuntende wandeling op; men heeft fteeds het uitzigt op de fraaije kusten van *Chester*, en de rivier is meestentijds als bezaaid met ftoombooten, zeilfchepen enz. enz. Van hier deden wij eene wandeling door het binnengedeelte der ftad. Dezelve is fraai gebouwd, zeer ruim en luchtig; de ftraten zijn, even als te *Londen*, zeer gemakkelijk voor voetgangers ingerigt, en des avonds ruimfchoots met gas verlicht. Wij bezochten de *St. John's-market*, misfchien de grootfte overdekte markt in *Europa*; het dak beftaat uit glaswerk, en rust op 44 hardfteenen pilaren; op deze markt vindt men alles vereenigd, wat voor de dagelijkfche behoeften des levens vereischt wordt; dezelve was als bezaaid met dienstmeisjes, welke hier en daar hare benoodigdheden zochten, en de fraaije wijze van uitftalling, door de meeste kooplieden in acht genomen, maakte het geheel tot eene aardige vertooning. Des avonds begaven wij ons naar den grooten fchouwburg, *the Royal theatre*; de zaal was vrij goed, doch muntte niet bijzonder uit, ja viel ons allen zeer tegen, zoo met betrekking tot derzelver grootte als inrigting. Wij zagen er een gedeelte van SHAKESPEARE's *Othello* verknoeijen; hierop volgde eene Arlequinade, welke men te *Amfterdam* ook beter en fraaijer zien kan. Ten half een (de fchouwburgen eindigen overal laat) begaven wij ons, welvoldaan over onzen dag, naar huis, met het voornemen, den volgenden dag onze reis naar *Wales* per ftoomboot voort te zetten. Des morgens ontwaakten wij vrij wel uitgerust van de vermoeijenisfen des vorigen dags; wij begaven *ons ten* half elf ure aan boord van de ftoomboot de *Prins Llewelyn*, welke ons naar de beroemde *Menai*-brug zoude voeren, en begunftigd door eenen heerlijken dag verlieten wij *Liverpool.* De vaart door de rivier de *Merfey* was zeer aangenaam; de kust van *Chester* aan den eenen, en de ftad en haven aan den anderen kant leverden voortreffelijke gezigten op. Aan boord was eene bende muzikanten, welke de pasfagiers met het fpelen van eenige geliefkoosde *Engelfche* melodiën ver-

maakte; wij hadden aangenaam gezelschap; de zee was spiegelglad, en toch woei er een liefelijk zuidewindje, — alles maakte dit tot een alleraangenaamst zeetogtje. Ten drie ure kregen wij reeds de kusten van *Wales* in het gezigt, en wij verheugden ons weldra, de verbazende bergketen, welke ons nu in de verte voor oogen was, meer van nabij te zullen beschouwen. Kort daarop pasfeerden wij groot en klein *Ormshead*, twee rotsen, welke zich tot op eene aanmerkelijke hoogte loodregt uit zee verheffen. Hier hoorden wij eene zeer sterke echo; een der muzikanten blies akkoorden van drie en vier toonen op de bazuin, welke geheel door de echo werden wedergegeven; hierop volgde de bekende *Penmaen-mawr*, eene rots, welke zich tot de verbazende hoogte van 1550 voeten uit zee verheft. Schrikverwekkend is het, deze drie ontzettende steenmassa's langs te varen; met slecht weder of tegenwind pasfeert men dezelve dan ook op veel verderen afstand dan wij nu deden; niet lang geleden was er eene stoomboot tegen aangeslagen en met man en muis vergaan; doch met een luchtje, gelijk wij troffen, en eene effene zee, verliest dit tooneel veel van deszelfs verschrikkelijkheid, ja draagt integendeel niet weinig bij tot veraangenaming en verfraaijing van den togt. Hierop stoomden wij de baai van *Beaumaris* in. Alle de schoonheden van deze te beschrijven, is niet mogelijk. De heerlijkste oevers, fraai bebouwd en begroeid met digt geboomte, hier en daar afgewisseld met fraaije kasteelen of andere kleinere gebouwen, *Beaumaris* zelve, het fraaije *Bangor*, — alles vereenigt zich, en doet eene betooverende uitwerking op den steeds meer en meer opgetogen reiziger. Bij den mond is de baai vrij breed, maar wordt van tijd tot tijd naauwer, zoodat men zich verbeelden zou dezelve geheel toe te zien loopen; maar dáár is het punt, waar de oevers van *Wales* en het eiland *Anglesey* door de beroemde *Menai* of kettingbrug aan elkander verbonden worden. Wij pasfeerden eerst het eiland *Priestholme* of *Puffin-island*, een klein eilandje, bijna geheel uit een' zeer fraai bewassen' berg bestaande; op hetzelve zijn slechts weinige kleine gebouwen, welke voormaals tot verblijfplaats aan den kluizenaar SEIRIOL en eenige gevlugte monniken dienden. Aan de linkerhand pasfeerden wij *Penrhyn-castle* en het fraaije *Bangor*. Vóór wij deze plaats naderden, kwamen wij aan *Beaumaris*, hoofdstad van *Anglesey*, schuins tegenover *Bangor* gelegen. Hier hield de stoomboot eenige oogenblikken

op, tot het uit- en inlaten van passagiers. Wij hadden hierdoor gelegenheid, om het aan het strand gelegene en nieuwste gedeelte van deze plaats te bezigtigen: het is prachtig gebouwd, en de ligging onbeschrijfelijk fraai. Jammer slechts, dat wij er niet langer van konden genieten. Eindelijk naderden wij de *Menai-bridge*. Reeds van verre was ons dit meesterstuk van menschelijk vernuft in het oog gevallen, en wij reikhalsden naar het oogenblik, dat wij hetzelve van nabij konden beschouwen. Spoedig werd aan dit ons verlangen voldaan: na nog een kwartieruurs door de baai gestoomd te zijn, kwam de boot regt voor de brug ten anker, en werden wij in kleine booten op het eiland *Anglesey* aan wal gezet.

Wij begaven ons natuurlijk terstond naar de zoo beroemde hangende massa. De eerste indruk, dien dezelve op ons maakte, was verbazing. Geen denkkracht is in staat, zich de grootschheid van dit pronkstuk voor den geest te brengen. De *Menai-street*, hier ruim 1000 voeten breed, maakte de gemeenschap met *Anglesey* vroeger zeer moeijelijk, dewijl hier dikwijls zware stormen woeden, die den overtogt menigmaal gansche dagen ondoenlijk maakten. De Heer TELFORD, een allerbekwaamst Ingenieur, opperde een plan, om eene brug geheel van ijzer, aan kettingen hangende, in den smaak van de brug, welke bij *Hammersmith* over den *Theems* hangt, te vervaardigen. Spoedig deden er zich deelnemers genoeg op, welke de kosten dezer stoute onderneming wilden helpen dragen, en in zeven jaren tijds was het eiland *Anglesey* een schiereiland geworden. Door twee groote en zeer hooge steenen poorten betreedt men de brug. Over deze poorten hangen de reusachtige kettingen met eene bevallige bogt. Deze kettingen zijn niet uit schalmen, maar uit vierkante ijzeren staven zaamgesteld. De hoogte der brug is van 120 tot 150 voeten, naar mate het hoog of laag water is. De geheele lengte is 1000, en het onmiddellijk over het water zwevende gedeelte 590 voeten. Een rijtuig, een hardloopend mensch, of eene kleine windvlaag, doet het gansche gevaarte sidderen, en er ontstaat zelfs eene zachtgolvende beweging. Voormaals was deze beweging zeer ongelijk, doordien alle vier de hoofdkettingen niet evenzeer aangedaan werden. Om dit voor te komen, zijn op verschillende afstanden ijzeren staven over de kettingen gelegd, welke, deze zaamverbindende, veroorzaken, dat, offchoon de beweging

slechts op één punt ontstaat, dezelve zich aan de gansche brug mededeelt. Over de ijzeren staven, welke den grond uitmaken, zijn planken gelegd, welke, door dik zand aan elkander verbonden, een zeer effen pad opleveren. Twee paden voor heen en weder gaande rijtuigen en vier paden voor voetgangers maken de breedte uit. Nadat wij de uitwendige gedaante der brug zoo naauwkeurig mogelijk beschouwd hadden, begaven wij ons met een der tol-ontvangers naar de plaats, waar de einden der hoofdkettingen in den rotsgrond gewerkt zijn. Naar deze plaats voert een onderaardsche, geheel in de rots uitgehouwen gang, welke omtrent tien minuten gaans lang is. Deze weg is vrij naauw en zeer laag, zoodat het licht van eene lantaren ons zeer goed te stade kwam. Toen wij eindelijk op het voorname punt gekomen waren, beving ons allen hetzelfde gevoel van verbazing, als vroeger bij het aanschouwen der brug. Ontzaggelijke massa's ijzer dienen, om de vier reeds op zichzelve zoo reusachtige kettingen te ontvangen. Deze laatste zijn hier zaamgesteld uit vijf staven; terwijl dezelve boven den grond slechts vier staven dik zijn. Men kan zich geen denkbeeld maken van de moeijelijkheden, welke men met het bouwen van deze brug te doorworstelen heeft gehad, en het geheel mag veilig onder de door menschenhanden voortgebragte wonderen gerekend worden.

Wij begaven ons vervolgens over de brug, en deden alzoo onze eerste intrede in het prinsdom *Wales*. Hier wachtte ons eene zeer gemakkelijke soort van rijtuig, *car* genaamd, hetwelk ons dien avond naar *Carnaervon* zoude voeren. Wij namen echter den ons nog overig zijnde tijd waar, om eerst eene wandeling te doen naar eene der fraaiste punten in dezen omtrek; het is eèn bergtop, *Pennrose* genaamd, van waar men eèn uitmuntend gezigt heeft op de heerlijke *Welsche* bergketen, in welker midden de doorgaans omwolkte *Snowdon* prijkt, over de *Menai-street*, een gedeelte van *Anglesey*, het Monument voor den Marquis van dien naam, en, doordien het een zeer heldere dag was, zagen wij ook, hoewel slechts flaauw, den bekenden vuurtoren van *Holyhead*, en verder de kettingbrug en de baai van *Beaumaris*; het was een der fraaiste Panorama's, welke wij op den geheelen togt aangetroffen hebben. Wij stegen eindelijk op onzen *car*, en reden, langs een' heerlijken weg, nu over hoogten, dan door diepten, meestentijds onder vrij zwaar geboomte,

't welk ons nu en dan het gezigt op de vrij druk bevaren wordende *Menai-ſtreet* vergunde, tot dat wij des avonds ten half negen *Carnaervon* binnenreden. Wij ſtapten af aan het logement *the Sportsman*, een zeer fraai hôtel, digt bij de groote ruïne gelegen. Mijn eerſte werk hier was, eenige inlichtingen te vragen omtrent den geſchiktſten tijd tot het beklimmen van den *Snowdon*. Men raadde ons, zoo wij niet tegen vermoeijenis opzagen, dezen togt bij nacht te doen, om het genot der opgaande zon op het hoogſte punt van *Engeland* en *Schotland* te hebben. Dit plan, offchoon niet geheel zonder gevaar, beviel ons allen zeer, en wij beſloten er des te gereeder toe, dewijl alles ons een' ſchoonen nacht voorſpelde. De tijd, welke ons nu nog overig was, beſteedden wij tot het bezoeken der zoo even genoemde groote ruïne van het ſlot, door EDUARD DEN I geſticht en onder CROMWELL verwoest. Wij doorwandelden deze overblijfſelen van menſchelijke grootheid, bezagen onder anderen de kamer, waar EDUARD DE II geboren werd, en begaven ons ten tien ure weder logementwaarts; hier vonden wij een lekker ſouper gereed, 't welk ons de noodige verſterking tot den ophanden zijnde togt bijzette; ten half twaalf ſtapten wij in eene postkoetst met twee paarden, en ſnelden in een' ſikſchen draf *Carnaervon* uit, en den weg naar *Llanberris* op. Zooveel de duisternis ons toeliet op te merken, was dezelve omringd door kale bergen, allen met groote ſtukken rots als bezaaid, welke hier en daar de zonderlingſte vormen hadden. Spoedig kwamen wij aan het fraaije meir van *Llanberris*, en reden langs hetzelve, tot dat wij ten half twee de herberg bereikten, welke, bijna onmiddellijk aan den voet van den *Snowdon* gelegen, een geſchikt punt oplevert, om de beklimming aan te vangen. Wij beſtelden dadelijk eenen gids en *poneys*, (eene kleine ſoort van paarden, welke, langzaam maar zeker voortſtappende, den bergbeklimmer van groot nut zijn) vertoefden nog eenigen tijd, ten einde niet vóór het opgaan der zon boven te zijn, en begonnen omſtreeks twee ure onzen eenigzins romanesken togt. Wij hadden den gids van den noodigen brandewijn en drooge beſchuit voorzien; iets, waaraan wij niet zouden gedacht hebben, maar hetgeen ons op den togt zeer goed te ſtade kwam. In het eerst liep de weg vrij zacht opwaarts; maar ſpoedig werd dezelve ſteiler, hetgeen wij vooral aan den vertraagden ſtap van onzen gids bemerkten. Na omtrent anderhalf

uur geklommen te zijn, verdeelde zich de weg, van welken een gedeelte eenigzins lager en zijwaarts af voerde naar eenige thans uitgegravene kopermijnen. Wij vonden hier eene heerlijke en veel waters gevende wel. Onze gids gebruikte dit punt tot het vullen van eene blikken flesch, welke hij aan een' lederen band over den fchouder hangende had, en tot het nemen van eenige oogenblikken rust. Na ons door eene teug brandewijn, met het zuivere welwater vermengd, tegen de koele nachtlucht beveiligd te hebben, ging de togt weder opwaarts. De gezigten, welke wij, voor zoo verre de fchemering zulks toeliet, op de ons omringende voorwerpen hadden, waren onbefchrijfelijk fraai. De verfchillende kleuren van het ons omringende gebergte; de heerlijke valleijen, bezaaid met bergfchapen; de ftilte van den nacht, alleen afgebroken door het gedruisch der zich in de diepte ftortende watervallen, — alles vormde een voortreffelijk geheel. Na weder eenigen tijd geklommen te zijn, waren wij op het punt, waar wij van onze *poneys* moesten afftappen, dewijl het pad te fteil en dus voor paarden te gevaarlijk werd; deze werden in een' ouden bouwval geplaatst, welke op een overhangend ftuk rotsfteen, een weinig zijdelings van den weg af, gevonden werd. Nu werd de togt meer en meer vermoeijend; maar het vooruitzigt, weldra aan het doel onzer reis te zijn, daar wij den top reeds duidelijk voor ons zagen, gaf ons nieuwe krachten, en eindelijk omftreeks vier ure bevonden wij ons op eene hoogte van 4000 voeten boven de oppervlakte der zee! Eene befchrijving van de heerlijke tafereelen, welke de natuur hier aanbiedt, te geven, gaat elke pen te boven. Wij troffen eenen morgen uit duizend. Onze gids, die zelf verrukt was, zeide: „ *Snowdon has its days, but this is one of them.*" De zon fteeg met majestueuze pracht uit de kimmen, en verfpreidde een purperkleurig licht over de hoogften der ons omringende bergtoppen, terwijl lager alles rondom ons nog in dikke duisternis gehuld lag; honderden voeten beneden ons trokken eenige wolken het gebergte door, en deden verfcheidene punten eenige oogenblikken voor ons gezigt verdwijnen, om naderhand met vernieuwde pracht weder te voorfchijn te komen; langzamerhand werd nu ook het lager liggende door de zonneftralen verlicht, en van oogenblik tot oogenblik deden zich nieuwe fchoonheden voor ons op. Wij allen waren diep getroffen door dit fchouwfpel, en met aandoening le-

digde elk van ons den beker met eene luide herinnering aan achtergelatene betrekkingen en vrienden. Na omtrent een half uur hier vertoefd, en onze namen in een ſtuk lei, 't welk hier lag, gegrift te hebben, vingen wij den terugtogt aan. Zeer ſpoedig verliet ons de ſneeuw, welke wij menigvuldig op den top gevonden hadden, en bemerkten wij weder ſporen van groei. Onderweg werden wij door den gids verſcheidene malen oplettend gemaakt op den door ons afgelegden togt, en hier en daar hadden wij waarlijk reden om dankbaar te zijn, dat wij denzelven zonder eenig ongeval volbragt hadden. Bij den vroeger genoemden bouwval vonden wij onze *poneys* weder; de beesten verwelkomden ons met vrolijk gehinnik. Wij ſtegen weêr op, en kwamen ten acht ure, geheel verrukt over deze reis, weder aan onze herberg. Digt bij dezelve is de groote waterval, welke, langzamerheid van het midden van den *Snowdon* in kleine beekjes afſtroomende, zich hier tot eene aanzienlijke masſa verzameld heeft, en nu met een donderend geraas tusſchen vervaarlijke ſtukken rotsſteen in de diepte ſtort. Gaarne hadden wij de hier gelegene groote leigroeven bezien; maar de tijd liet zulks niet toe; wij zagen alleen het uitwendige der werkzaamheden, welke eene groote levendigheid aan het tooneel bijzetten. Wij namen vervolgens afſcheid van de vriendelijke en gedienſtige bewoners van dit logement, en keerden langs denzelfden weg terug, welken wij den vorigen avond gepasſeerd waren. Verſcheidene heerlijke gezigten deden zich nu voor ons oog op, welke ons door de duisternis van den nacht ontſnapt waren. Onder anderen zijn de gezigten langs het *Llanberriſche* meir uitſtekend. Nog tijdig genoeg, om vóór het vertrek der *ſtagecoach* naar *Bangor* een ontbijt te nemen, kwamen wij weder te *Carnaervon*, alwaar wij met het wèl volbrengen van onzen togt door den kastelein geluk gewenscht werden. Hij verhaalde ons, gelijk vroeger op den terugtogt ook de gids, dat het beklimmen van den *Snowdon* ſinds eenigen tijd zeldzamer werd, en dat vooral des nachts weinigen, uitgenomen eenige bewoners van het bergachtige *Schotland*, zich aan de moeijelijkheden, welke deze togt onvermijdelijk met zich voert, blootſtelden. Toen ik hem zeide, dat wij *Hollanders* waren, ſchudde hij ongeloovig het hoofd. Op onze herhaalde verzekering echter geloofde hij zulks, er bijvoegende, dat, zoo iemand hem verhaald had, dat drie *Hollanders* bij nacht den

Snowdon beklommen hadden, hij gerustelijk had durven zeggen: *that is a lie.* Deze vooringenomenheid tegen, of liever onbekendheid met de *Hollanders*, heb ik op den geheelen togt door *Wales* waargenomen. In het eerst ergerden wij er ons over; doch later werd het ons ſtof tot lagchen, en niet zelden vermaakten wij ons met deze ſtaaltjes van domheid. Ten tien ure beſtegen wij de *coach* naar *Bangor*, alwaar wij ten half twaalf aankwamen. — *Bangor* is een fraai ſtadje, heerlijk aan de oevers van de baai van *Beaumaris* gelegen, en voor het overige geheel door bergen ingeſloten. Van hier worden ontelbare ladingen ſteenkolen en lei, voornamelijk naar *Liverpool*, afgeſcheept, en deze handel maakt het voornaamſte beſtaan der plaats uit.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

RACAHOUT DES ARABES.

Daar men thans in vele onzer ſteden bij confituriers enz. te koop vindt eene uit *Parijs* komende waar, welke *Racahout des Arabes* heet, en waaraan de ligtgeloovige menigte al ligtelijk eene groote waarde en buitengewone eigenſchappen zou toekennen; zoo kwam het een' vriend van waarheid, die daarom tevens een vijand van alle kwakzalverij is, niet onbelangrijk voor, aan het Nederlandſche publiek bekend te maken, hetgeen hij onlangs over die waar in een geacht Duitsch tijdſchrift vond opgeteekend. Mogt het ſtrekken, om althans het Hollandſche geld niet in handen van op de dwaasheid hunner medemenſchen ſpeculerende *Franſchen* te doen komen!

Vooreerst vindt men in dat Journaal (BÜCHNER's *Repertorium für die Pharmacie*, *2te Reihe*, *Bd. I. Heft 2. S.* 251—253, 1835) het volgende berigt van den Heer KELLER, Apotheker te *Dillingen*: „Onlangs werd mij een poeder tot onderzoek gegeven, hetwelk, onder den naam van *Racahout des Arabes*, door zekeren DE LANGRENIER in *Parijs* verkocht, en in eene afzonderlijke brochure (*Racahout des Arabes*, *ſeul aliment étranger approuvé par deux rapports de l'Académie royale de médecine et par les Profeſſeurs de la faculté de Paris etc.*) als dat middel aangeprezen wordt, aan hetwelk de Sultan en zijne talrijke familie hunne

vaste gezondheid, frischheid en lijvigheid te danken hebben. Aan het hof des Sultans wordt het, naar luid van het boekske, als een groot geheim bewaard; en echter, hoezeer Z. H. er de doodstraf op gezet heeft, werd het door een Derwisch van den Harem verklapt, zoodat het door een waar wonder aan den *Parijzenaar* bekend werd, die het thans aan de gelukkige, magere wereld voor 8 *francs par chaque flacon* aanbiedt. Het wordt vooral als *déjeuner* genuttigd, is veel aangenamer dan chocolade of koffij, en ontheft elk, die het koopt, van het noodlot om ziek te worden, van het ongeluk om te vermageren, enz. Dit middel nu bestaat, volgens mijn onderzoek, uit een fijn meel (misschien rijstmeel of arrowroot), chocolade, suiker, kaneel en vanille, maar wordt ook zonder specerijen bereid. Het wordt in melk of water, even als chocolade, gekookt, waarvan het zich als een fijn poeder van eene geelbruine kleur onderscheidt. Ik heb dit poeder nagemaakt, en de Heer DE LANGRENIER zou waarschijnlijk moeite hebben, om het van zijn poeder, zelfs na zorgvuldig onderzoek, te onderkennen. Het verschil bestaat slechts in — den prijs."

Volgens L. A. BÜCHNER (in hetzelfde Tijdschrift, S. 255, 256) is de Heer DE LANGRENIER door dit middel reeds een rijk man geworden. Hij geeft een voorschrift op, om een poeder te vervaardigen, dat met *Racahout* volkomen overeenstemt; namelijk: 2 ons gerooste en geschilde cacaoboonen, 10 ons witte suiker, ½ ons salep en 16 grein vanille worden tot fijn poeder gemaakt en met 4 ons aardappelmeel (*Hear him!*) vermengd. Kaneel kon hij in het echte poeder niet waarnemen, en hij betwijfelt, of rijstmeel of arrowroot er een bestanddeel van uitmaakt, daar hij van de grondstelling der *Parijzenaars:* „weinig koopen, veel verkoopen," volkomen overtuigd is. Salep heeft hij er daarom bijgevoegd, dewijl anders het poeder, met melk gekookt, geene gelijke masa zou uitmaken.

De *Racahout* is dan een onschadelijk mengsel van meel en chocolade, in het Oosten veelligt onbekend. Of evenwel dit berigt hen, die altijd iets nieuws en vreemds moeten hebben, af zal schrikken, om aan de mode toe te geven, weten wij niet. Er zijn toch genoeg menschen, die dit alles maar voor goede munt opnemen. Zij zalven hun hoofd met *Phyothrix* uit *Griekenland* (uit *Parijs*); zij ontbijten met *Racahout des Arabes* (uit *Parijs*), en zouden er ook wel

toe te brengen zijn, om voor zich en hunne familie eene partij elegante doodkisten uit *Parijs* te laten overkomen, wanneer dit eens de mode werd.

PAGANINI EN TALMA.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 687.)

„Men herinnert zich," dus vervolgt JANIN, „welk een luid geroep zich verhief: „PAGANINI is in *Frankrijk* aangekomen!" — hoe zijne vermaardheid reeds gevestigd was, eer hij nog zijne viool geſtemd had. Gansch *Parijs* ſtroomde naar zijn Concert, en het regende geld van alle kanten. Op gelijke wijze overlaadde *Engeland* den grooten vioolſpeler met eere en goud. Toen hij andermaal *Parijs* bezocht, was de ſtad der Cholera ten buit; duizendvoud ſtierven de menſchen; de Dood had zijnen ſchrikwekkenden mantel over de groote ſtad uitgeſpreid. Alles vlugtte, alles verſchool zich, alle ſchouwburgen waren verlaten, alleen de groote Opera werd bezocht, ja opgepropt, wanneer de toonen van PAGANINI's ſtrijkſtok lokten; ieder kwam, om bij zijne goddelijke akkoorden de verſchrikkingen des dags te vergeten. Ik zag eenen mensch, dien eensklaps de Cholera aangreep, onder het gebed van MOZES, door PAGANINI geſpeeld, den laatſten ſnik geven. Dat heet ik bijval! Wat geen kunſtenaar van *Parijs* vermogt, vermogt PAGANINI met zijne viool: hij alleen vulde eenen ſchouwburg. Dat noem ik geluk! Ik ken niets feestelijkers, dan de Concerten, die hij gedurende de pest gaf. Men kwam ſidderend; men had des middags zeer matig gegeten; men wilde de ſombere denkbeelden, de vertrekken vol kamferreuk ontvlieden, om zich in de groote, ſchoone, met waskaarſen verlichte en met bloemen verſierde zaal der Opera eens te herhalen; men zag elkander aan, en ſtond verſteld, die zoo vol, ja nergens eene ledige plaats te vinden. Daar zag men dan, van uit den achtergrond des tooneels, den geheel in 't zwart gekleeden man, als een ſchaduwbeeld, optreden. Zijn bleek gelaat kwam donker te voorſchijn tusſchen het lange, gladde hair, dat onordelijk langs beide zijden nederhing. Zijne lange armen, nog verlengd door ſtrijkſtok en viool, ſchenen

den grond te raken; men zag hem niet gaan, men voelde slechts, hoe hij sloop! Zoo de Cholera zelve eene menschengedaante konde aannemen, zij had zeker geene andere gekozen. Men gevoelde eene rilling, wanneer men hem slechts aanzag. Wanneer hij dan de verbeeldingskracht der aanschouwers naar eisch opgewekt en naar beide kanten heen gekeken had, of de ontvangst groot genoeg was, begon hij. Te beschrijven, welke bevalligheid, vaardigheid, zuiverheid van toonen, welke melancholie en aangrijpende hartstogtelijkheid in deze viool verborgen waren, is onmogelijk. Het genie, geschraagd door de kunst, en de kunst, geschraagd door de onbegrijpelijkste inspanning, hebben nooit iets grootschers voortgebragt. En met welk eene bedaardheid, met welk eene schijnbare koelbloedigheid bragt hij al deze schatten der harmonie uit vier stukken hout en eene snaar te voorschijn! Men luisterde, stond verbaasd, weende — alle smart week; men vergat den dood en de vrees, erger dan de dood; en, wanneer hij ophield, wilde men gaarne geroepen hebben: „Nog eens, o! nog eens!" Maar de zwarte man was onverbiddelijk. Alles, tot zijne laatste noot toe, had hij berekend; hij wist, hoeveel streken hij der vergaderinge schuldig was, en gaf haar niet ééne minder, niet ééne meer. Vervolgens verwijderde hij zich gelijk hij gekomen was, eene buiging tot aan den grond makende, met een altijd wederkeerend glimlagchen, en als wegsluipende. Men kreeg onwillekeurig medelijden met den grooten toonkunstenaar, als men hem zoo glimlagchen en zoo diep buigen zag. PAGANINI (en daarom kan ik het berigt van zijnen dood niet gelooven) zag te *Parijs* de Cholera even moedig onder de oogen als DUPUYTREN deed, en gemeenlijk spaart de pest dezulken, die haar niet vreezen. Maar, zij dat berigt ook verdicht, *waar* is het, dat van den dag af, dat elke noot zijner viool geldswaarde verkreeg, PAGANINI door eene, voor schier elken kunstenaar onbegrijpelijke, hebzucht werd aangegrepen; hij werd gierig met zijne viool, gelijk de gierigaard het met zijn geld is. Bezwaarlijk gunde hij zichzelven het genot der verwonderlijke zegepraal van zijnen geest. Hij nam zijne viool niet meer uit hare kast, dan om er geld mede te winnen. Was hij verpligt haar voor zich te hanteren, dan sloot hij zich zorgvuldig in zijn vertrek op, liet de gordijnen zakken, gren-

delde alle deuren, ja zette, ten overvloede, een' toondemper op zijn instrument, opdat niemand daar buiten hem zou hooren, zelfs niet de dienstmaagd des huizes, die haar oor tegen het sleutelgat hield, noch de arme, die aan de huisdeur bedelde; dus beroofde hij zich van het streelend genoegen, zichzelven te hooren, uit vreeze, dat hem eenige noten *gratis* mogten ontsnappen, of dat hij eenige noten mogt verspillen! Dus hield hij getrouw zichzelven woord, dat hij zich elke vioolstreek zou latèn betalen; en zijne vioolstreken *werden* hem betaald, en wel duur — zeven millioenen! Men denke echter niet, dat ik deze som te groot acht voor een' zoo groot' meester. De Hemel beware mij, dat ik immer de kunst als te duur betaald zou rekenen! De kunst is het feestgewaad der beschaafde volken, de eer der steden, de roem der natiën; zij verfraait, betoovert, vertroost, vereenigt de menschen. De kunstenaar zij rijk, zeer rijk, opdat hij niet enkel in den droom zijner verbeelding den voornaamsten ter zijde sta! Bovendien heeft elk het regt, om zichzelven naar zijne wezenlijke waarde te schatten, waarbij hij zich slechts in acht neme zich te laag aan te slaan, opdat hij niet misbruikt worde, noch ook te hoog, want de wereld betaalt de menschen naar dat zij waard zijn, en niets meer. Wat mij in PAGANINI tegen de borst stoot, is, dat hij zijne millioenen van de rijken ontving, zonder tot de armen te zeggen: „ Gij, die arm zijt en de muzijk bemint, komt tot mij; wij zijn broeders; ik speel voor u om niet!" Dan had hij voor zijn vermogen en tevens voor zijnen roem gezorgd; dan had hij even zoo vele herinneringen achtergelaten als TALMA zelfs, en zijn naam had zich aan den gelukkigen en geliefden naam aangesloten, wiens gedachtenis bij den volke leeft. Hoe heeft deze mensch de schoonste gelegenheid, om zich beroemd en bemind te maken, verwaarloosd! Tot de verzamelde menigte spreken, zonder vreemde tusschenkomst, in die éénige algemeene spraak, welke onder alle hemelstreken wordt verstaan; overal dezelfde geestdrift, hetzelfde gevoel opwekken; reizen als een Vorst, om wien zich de Grooten als verdringen; edelmoedig genoeg zijn, om de geheimen zijner moeijelijke kunst niet uitsluitend voor zich te houden, maar integendeel dezelve aan elk mede te deelen, die in staat is ze te bevatten, en zóó kunstenaars en broeders achter te laten; spelen en zingen gelijk de vogel

onder den vrijen hemel; zich aan elken edelen aandrang overgeven; een uur van den dag aan de eerzucht toewijden, maar den overigen tijd een kinderlijk kunstenaar zijn; mijnenthalve ook elken dag een uur aan zijn vermogen denken, maar al de overige aan den roem — dat heet *leven!* Wanneer men PAGANINI's talent, wanneer men zijn onuitputtelijk instrument bezit; wanneer men zeker is, dat het ons nimmer aan idéen, aan fantazie en scheppingskracht ontbreekt, wat ligt er dan aan gelegen, wanneer dat alles meermalen overloopt, en uit de overvolle schaal eenige droppels wegvloeijen? Overvloedig toch werdt gij reeds beloond door de algemeene hoogschatting, door al de harten, die u tegenkloppen, zonder dat gij nog daarenboven de hand behoeft op te houden! Wie gij ook zijt, groote kunstenaars! bedenkt, dat de Hemel u de kunst niet schonk, alléén om die tot persoonlijk gewin aan te wenden. De kunst behoort aan iedereen; zij is het eigendom van allen, de onuitputbare bron, aan welke iedereen het regt heeft zich te laven. Verkoopt daarom van de uwe aan elk, die koopen kan en wil; maar, hebt gij genoeg verkocht, geeft dan het overige weg; er zal u nog altijd meer overblijven, dan gij hebt weggeschonken!

„ Ziet, wat PAGANINI is overgekomen! Naardien hij slechts geld verzamelen wilde, in stede van roem, was zijne eerzucht weldra bevredigd. Hij had zijne fortuin gemaakt met eenen spoed, die hemzelven moest verbazen. Toen nu zijne millioenen binnen waren, moest hij trachten dezelve in veiligheid te brengen; dit drukte hem neder, ja overstelpte hem; hij had zijnen ganschen oogst, als 't ware, in éénen dag binnengehaald. Daar hij eene waar ter markt bragt, die te duur was om vele en gedurige koopers te vinden, stond de man eensklaps aan het einde zijner kunstbaan. De voorbeeldelooze deelneming, welke hij verwekt had, was verstorven; de geestdrift was door zijn goud verstikt. *Engeland* wilde hem niet meer hooren, niet meer geneigd zijnde hem met guinjes te spijzen. *Frankrijk* wilde hem niet meer hooren, geene Napoleons meer voor hem hebbende. Thans, daar de rijken niet meer van *hem*, en *hij* niets van de armen weten wilde, moest hij zijne schoone dagen terugwenschen; die der bewondering, van het vrije genie, en — der armoede! — Dunkt u niet, dat een *Napelsche* Improvisator, die te paard steden en dorpen doortrekt, onder den oudsten boom

eens dorps halte houdt, zingt wat het opwekkende des oogenbliks hem ingeeft, naar wien men met lagchen of met tranen luistert, en die, wanneer hij zijn hart heeft uitgestort, met een' zijner landelijke toehoorders het maal deelt en in diens hut slaapt; dunkt u niet, dat deze altijd arme, maar altijd gelukkige mensch, die heden uitgeput, morgen onuitputtelijk is, deze dichter zonder eerzucht of pretensie, die zich zijne verzen niet eens weêr te binnen brengt, en die ze elkeen toewerpt, die er naar verlangt; dunkt u niet, dat hij, die het volk verlustigt, zonder van hetzelve iets anders te vorderen dan brood en nachtverblijf, duizendmaal gelukkiger is dan die kunstenaar, zijn broeder, die te midden van een vermogen van millioenen sterft? Zijn dood, zoo dezelve zich mogt bevestigen, ware eene dubbele ramp, daar die ons een groot Violist en een groot Componist tevens ontrukt. Zijne werken zijn verloren, gelijk al het overige; want hij heeft voorbedachtelijk nagelaten zijne idéen op te schrijven, opdat zij hem niet zouden ontvreemd worden. (*) Telkenmale, als hem het orchest accompagneerde, gaf hij elken muzikant eigenhandig zijne partij. Was het Concert ten einde, dan verzamelde hij andermaal zelf zijne geschrevene muzijk. Aan niemand vertrouwde hij zulks toe, zoo bezorgd was hij, dat hem ook slechts het kleinste deeltje van een idée mogt ontkaapt worden! Dus zal men, dank zij deze verwenschte maatregelen van voorzorg! niet eens te weten komen, hoe veel verder PAGANINI de viool gebragt, noch op welk standpunt hij haar gelaten heeft. Kan men zich een' algeheeler zelfmoord verbeelden? Is PAGANINI niet dood, zoo zal hij, bij het vernemen van den ge-

(*) Het aanwezen en de handelingen van dezen Virtuoos schijnen als met duisternis omgeven. — Een *Duitsch* dagblad gewaagde onlangs van niet minder dan 36 zijner Compositiën, als het licht ziende. Wat daarvan zij, is ons niet bewust; maar welligt zijn het niet *die*, welke PAGANINI gemeenlijk voordraagt, voor zoo verre dit geschrevene muzijk moge zijn.

Nog lazen wij, zeer onlangs, een berigt uit *Genua*, dat voor hem aldaar, reeds bij zijn leven, een Monument zou worden opgerigt, en dat zijn borstbeeld er plegtstatig was ingewijd! — *Vert.*

ringen indruk zijner doodmare in *Europa*, en van de onverschilligheid, waarmede zij werd opgenomen, welligt nog inzien, hoe veel nadeels zijne baatzucht aan zijnen roem heeft berokkend; — inzien, welk een slechte rekenmeester Gierigheid is; dat populariteit voor 't minst zoo veel waarde heeft als geld, en dat het smartelijk gevoel bij het verscheiden eens geliefden kunstenaars alles te boven gaat; dat het beter is, zijne heerlijke idéen en het geheim zijner kunst achter te laten, opdat tijdgenoot en nakomeling zich daarin verblijden, dan al deze schatten met zich te nemen in het stomme graf; dat, eindelijk, na zich zoo lang tot de *beurs* zijner medemenschen te hebben gewend, het meer dan tijd is, zich ook tot hun *gevoel* te wenden. Welligt heeft PAGANINI op zijn krankbedde zich reeds beklaagd, niet weldadiger jegens het ongeluk te zijn geweest, en zuchtend bekend, dat onder zijnen geldschat menige daalder zich bevindt, die daaronder niet behoorde te zijn, — de zuurverworven penning eens armen muzikants, die zich driemaal het middageten ontzeide, om zijnen kunstgenoot te hooren! PAGANINI toch is een man van te groote talenten, dan dat hij niet ook een man van verstand zijn zou; en verstand geheel zonder hart, hoe laat zich dit denken?"

Dusverre JULES JANIN. Zijne karakterschets (dus spreekt zijn *Duitsche* Vertaler) des grooten kunstenaars heeft inderdaad levendige, wegslepende trekken; en toch, wanneer PAGANINI, nadat men dezelve heeft gelezen, eensklaps voor ons stond, ons aanzag met zijnen demonischen blik, en zijnen tooverstrijkstok bewoog, zou deze gansche kritiek als in stof wegzinken, vernietigd door den alles overweldigenden indruk, die, als uit een heilig donker opgeroepen, het gevoel geene keus, het verstand geene stem overlaat! Niet baatzucht alleen *kon* een PAGANINI nopen een groot kunstenaar te worden; immers geene millioenen zijn in staat, een' enkelen ademtogt van dien geest te verwekken, die uit PAGANINI's viool spreekt! JANIN kent alleen den PAGANINI, zoo als hij in de *Parijsche* salons en aan de *Parijsche* farobank verscheen, en slechts met goud, veel goud in de hand kon verschijnen. Hij kent alleen den PAGANINI na den zondenval. De blik in zijn Paradijs bleef voor hem verborgen. Hij zag den knaap niet, zoo als hij, onder den harden, gierigen vader, honger en slagen leed, opdat hij

des te eerder een groot Muzikant wierd, en hoe desniettegenstaande zijne hartstogtelijke geestdrift voor muzijk nog de bovenhand behield; — hij zag den knaap niet, wien het bloed in het aangezigt steeg, toen hij vernam, dat MOZART reeds in zijn zesde levensjaar een geheel uitgewerkt klavierconcert geschreven had; — hij zag den negenjarigen PAGANINI niet, hoe hij op den grooten schouwburg van *Genua* allen wegsleepte door zijne variaties op de Carmagnole; ('t was in 1793!) — hij zag niet, hoe de veertienjarige Virtuoos, dien ROLLA en PAER bewonderden, door *Italiës* steden trok, ongehoorden bijval oogstende, lang voordat de klank zijns naams tot ons was doorgedrongen; — hij zag hem niet, hoe, aan het Hof van *Lucca*, waar ELISA BONAPARTE schitterde, liefde en eerzucht hem den strijkstok, op zijne zeldzame wijze, langs twee en zelfs ééne snaar leerde bewegen; — hij zag den trotschen *Italiaan* niet, die, sinds lang de roem zijns vaderlands, gedurende dertig jaren niet kon besluiten over de *Alpen* te gaan, om hier en elders vreemde kritiek over zich te gedoogen, *Fransch* geld naar zich te strijken, en het aan *Parijsche* speeltafels of in den drang van zinnelijken hartstogt weêr weg te werpen. PAGANINI had, toen JANIN hem zag, zijn gansche leven reeds doorleefd. Hij was te *Parijs* een vreemdeling onder vreemden, die hij niet kende, niet beminde, die hem niet kenden, niet beminden, en die, zoodra de indruk zijns instruments voorbij was, slechts daaraan dachten, welke linksche complimenten hij maakt en hoe haveloos zijn hair er uitziet. Hij kon even min eigen worden op dien bodem, als de *Stiermarker* en *Tiroler* zangers, met wier liederen vol reine natuur eens de groote wereld van *Parijs* zich geliet hoog te loopen, om hun daarna de onschuld en met dezelve alle schoonheid te rooven. Het korte tijdsbestek, waarin PAGANINI zich te *Parijs* ophield, is dus het standpunt, van waar de, anders in hare soort meesterlijke, lijkrede van JANIN moet beschouwd worden.

DE LIEFDE EN DE IJDELHEID.

— Non ti farà noto
Tenendo li pur occhi qua giuso al fondo;
Ma guarda i cerchi fino al più rimoto,
Tanto che veggi seder la Regina,
Cui questo regno è suddito e divoto! (*)

DANTE, *la div. com. Parad. c.* 31.

De gewenschte Mei was terug, en de kriekende morgen verdreef langzaam en statig de dampen des nachts. Hier en daar rezen, als eilandjes op het stille meer, de geschakeerde koeijen uit den nevel op de weide. Vogels en kikkers ontwaakten, en tjilpten en kwakten elkander den morgengroet toe. Haan en hond wekten het landvolk, en de rookende schoorsteen verkondigde het naderend ontbijt. Eindelijk schitterde ook in vollen luister de KONING, en de nacht was geweest. Lustig begaf zich de landjeugd aan den vrolijken arbeid; terwijl de LIEFDE, verzadigd vooralsnu van steedsche zegepralen, het groenende Land kwam bezoeken. De geveinsde zuchten, het liegend gelaat, nu teeder, dan ernstig, dan weder hartstogtig, en het gevoelloos gesnap der stadgelieven verveelden hem; derhalve had hij fluweel en zijde verwisseld met het eenvoudiger boerentoilet: een breedgerande hoed beschermde zijn gelaat; eene bont gekleurde das, luchtig den hals omgevend, liet hem vrij adem halen; een lange, ruime rok zwierde hem om de leden, en de zilveren gesp aan den schoen weêrkaatste de stralen der zon. Eenen knoestigen stok in de handen, kuijerde hij fluitend over de eenzame wegen, toen hem zeer onverwacht eene Schoone ontmoette, die in haren gang, hare kleeding en manieren niets van eene veldbewoonster had. Een doorschijnend, sneeuwwit gewaad, tot op den voet nedervallend, bewimpelde verraderlijk de rijke gestalte; een los omgeworpen shawl bedekte

(*) „Het zal u onbekend blijven, zoo lang gij de oogen hier beneden rondom u houdt gevestigd; maar doorloop de kringen, tot op den allerversten; dáár eerst zult gij de Koningin zien zitten, aan welke dit alles onderworpen is en gehoorzaamt."

ten halve den pralenden boezem, ten halve den vollen, satijnigen arm. Een groen lint omving begeerig het wijkende middel; gitzwarte lokken, door den Zephir gewiegeld, vielen telkens liefkozend terug op den schoonen hals, wiens wit slechts door de hier en daar kronkelende ligtblaauwe aders van dat des kleeds verschilde. Een hoed met in kunstvolle achteloosheid spelende linten, groen als die des gordels, beschaduwde neêrwippend hare oogen, hun' glans nu eens verbergend, dan weder doorlatend, als de waterwolken de zon. Zoo zweefde zij, bewust van hare schoonheid, door de bloeijende landstreek.

De LIEFDE, verwonderd de bekoorlijke nimf in dit verlaten oord alleen te ontmoeten, spoedt zich nieuwsgierig naar haar toe, en groet haar. Sierlijk laat zij de armen langs de zijden vallen, en buigt zich met zwier. Hoe vind ik, begint AMOR, zoo vele schoonheid in zoo eenzame streken? Zijt gij welligt eene bedrogene geliefde, die, de stadvermaken vliedend, op de rustige velden, in dit weldadig lommer, uwe smart komt verbergen? — De nimf, verontwaardigd dat haar naam hem onbekend was, antwoordt met bitse lippen en trotsche gebaren: Mij kent de geheele wereld; geen hart, of het is door mij overwonnen en gekluisterd; ik ben eene Godin, en IJDELHEID is mijn naam. Overal op aarde wordt mijne magt zoo erkend en aangebeden, dat mijne dienst die van JUPITER overtreft; van de leemen hut tot aan den troon speelt mijne geheime magt, naar welgevallen, met alle harten. Lagchend zie ik den Redenaar „over alles en nog wat anders" zich verschorren; den Geletterde de geleerde boeken doorwurmen; de Schoone onvermoeid in het herstellen van de verwoestingen der jaren; den Fat hijgend in de feestzaal, om zich met bevalligheid naar de viool te verdraaijen. Door mij leven, voldaan en tevreden, zij, die zich het meest over de Natuur te beklagen hebben; mijn tooverspiegel vergroot hun hunne talenten zoodanig, mijne schalen behagen hun dermate, dat zij, zich altijd op dezelve beroepend, slechts hunne eeuw onregtvaardig noemen. Ik ben het, die de prachtige paleizen en de trotsche gedenkteekenen doe bouwen; ik, die ten laatste de koude, eenzame woning der dooden tooi, en vergulde logens op de grafzerk schrijf en beitel; terwijl, in spijt der rondom verspilde praal, de namen in vergetelheid blijven. Zelfs in het hart van hem, die mij hekelt, sluip ik ter steels, met een welgevallig be-

drog; de Wijsgeer zuivert en slijpt en siert den stijl des schrifts, waarin hij mij aanvalt, om lof te behalen; en de nietsbeduidendste Schrijvers beheersch ik in voege, dat zij zich allen eenen eeuwigen naam beloven. Ik, (zie eens hoe ver mijne magt zich uitstrekt!) ik heb aan eene soort van menschen wijs gemaakt, dat zij niet van ADAM afstammen, gelijk de gewone menigte, bij toeval geboren; maar van eenen veel edeler tak. Ik behang mijne aanbidders met linten en kruisen, met Vlies en Kouseband, met Adelaars en Leeuwen, met Valken en Olifanten; ik noem hen Ridders en Commandeurs, hen, die nimmer paard noch wapen aanroerden; zie, hoe zij den liefelijken rook inslurpen, terwijl de op goudzakken troonende hen met benijding aanziet en hun met ijdele zelfverheffing zijne dukaten toeduwt. Ik ben het, die den *parvenu* zoodanig opblaas, dat hij zich verbeeldt heel wat te zijn geworden, en dat hij den banknootloozen geleerde, of krijgsman, of ambtenaar magtig vereert door hem gemeenzaam (lomp) te behandelen; ik, die den uit 's vaders stal gezwollen bediende (pennelikker) zijne achtervliering doe vergeten, en de te poetsen lamp, en de te gehoorzamen schel; die hem, van zijne kantoorbank ontslagen, met *lorgnet* en verguld koper uitgedost, neuriënd en trippelend het koffijhuis doe doorpaauwen, de jongens toesnaauwend met een valsch-Engelsch accent gebieden, majestueus u de Courant voor den neus wegpakken, en zich, vol van zichzelven, op een paar stoelen doe nederstommelen. Het rijk van AMOR zelven werp ik omverre, en om mijnentwil zoekt de zotte hoop der Fatten bij de Schoonen niet zoo zeer hare gunsten, als wel den schijn van dezelve, en, met lonkjes en knikjes tevreden, is het hun genoeg, dat iedereen hen voor gelukkig houdt. Maar bovenal behaagt het mij, met onverdeeld gezag over de vrouwen te heerschen; zij verdringen zich aan mijne altaren, en niemand offert er vuriger en opregter: zoodat het gansche vrouwengeslacht voor mij alleen leeft, door mij alleen ademt.

Nu kon de LIEFDE zich niet langer bedwingen: Zwijg, zeide hij, en grijp niet in mijne regten; erken, (hier toonde hij boog en koker) erken onder dit nederig gewaad den God der Liefde: regeer waar gij wilt; maar ik alleen beheersch het vrouwelijk geslacht. Over die gevoelige zielen, over die teedere harten bezat ik immer een onverdeeld gezag; mij bewezen zij steeds hare eerste vereering; en indien gij hare

oogen en gedachten wel wilt gadeslaan, zult gij altijd ondubbelzinnige sporen mijner magt ontdekken. In deze schoone voorwerpjes is het Liefde dat leven stort, ziel en beweging: beschouw het onnoozele hart van het jeugdige meisje, alvorens ik haar bekend ben; met hare pop alleen is zij bezig, en speelt en lacht en babbelt en treurt met dezelve. Maar naauwelijks heeft mijn vuur haar de ziel ontstoken, of zij wordt ernstig, en stil, en droomend; hare blikken, hare gebaren heeft zij geleerd te beheerschen, maar te vergeefs poogt zij de wellingen der liefdekoorts te verbergen: zie, hoe zij reeds bij den naam des geliefden van kleur verandert! In het matte vuur der onrustige oogen, op de gloeijende wang, op den zwellenden boezem, die zich met bespoedigde golving door kwalijk weêrhoudene zuchten lucht geeft, op het gelaat, nu bloedrood, dan bleek, staat het kwijnend verlangen geteekend. Zoo ontbranden drooge halmen, getroffen door eene gloeijende vonk; de vlam verspreidt zich, verslindt den oogst, en woedt teugelloos in den omtrek; digte wolken van rook en vonken stijgen hemelwaarts.

Zelfs in den boezem der oude juffers dring ik door, en sleep ze, beladen met blanket en pluimen en bloemen en jeugdige tooisels, aan mijne kar mede; alle scheidsmuren werp ik omver; geene trotschheid is tegen mij bestand. De fiere ROSAURA, die, steeds vol van hare schoonheid en de schatten des vaders, nimmer glimlachte, noch sprak met iemand, die niet bij tonnen telde; ROSAURA, eindelijk door mijnen pijl getroffen, denkt aan praal meer noch goud: zie, hoe zij, onder mijne noodlottige magt gebukt, hare waarde vergeet, en de nederige slavin wordt... van wien?... van haren stalknecht! Zoo verliest een kleed met goud en zilver doorweven, de pracht weleer der rijkste schouders, versleten en gevlekt, alle sporen van zijnen vorigen luister, en valt ten laatste, gescheurd en veracht, in de morsige zakken des kleerkoops!

Met versmadende trekken, als uit den ongelijken strijd niet veel eer verwachtende, hoorde de trotsche Godin hem aan; eindelijk viel zij de LIEFDE spottend in de rede, en zeide: Gij pocht op een onbepaald gezag over de vrouwen, omdat uw vuur haar somwijlen ontsteekt; maar gij beheerscht haar slechts nu en dan, en uw rijk is kortstondig. Ik integendeel zit haar van den eersten dag tot den laatsten in den

boezem, en vrees niet ze ooit te verliezen. Het kleine meisje, dat nog onzekere klanken ftamelt en naauwelijks op de voeten wankelt, doe ik reeds genoegen fmaken wanneer zij zich Schoone hoort noemen, doe ik reeds elk oogenblik naar den fpiegel terugkeeren. Zie, met welke verrukking zij zich het nieuwe kleed met kanten ftrooken ziet aantrekken, met welke afgunftige blikken zij de glinfterende fteenen in haar-moeders lokken bewondert, of de heldere, kleurvolle paarl aan den hals der volwasfene zuster, en hoe fmachtend zij naar den dag verlangt, wanneer ook zij in dergelijken pronk zal fchitteren! Van dan af aan is zij mijne flavin; maar Liefde kent zij niet; zij weet niet eens, wat dit woord beteekent: intusfchen groei ik met de jaren in haar hart, en verzelvig mij ten laatfte met haar; zoodat, hetzij zij fpreke, of lagche, of toorne, ik hare lippen, ik haren lach of toorn beftuur. Lang zou het zijn, indien ik u alle offers wilde verhalen, die de vrouwen dagelijks aan mijn altaar brengen. Wie zou den langen en pijnlijken arbeid van het *toilet* kunnen vermelden, en de geheimvolle, weldadige kunst in woorden begrijpen! Wie de fchakeringen en fpelingen der lokken! Wie de hervormingen van grijs in blond of gitzwart haar! Wie doen gevoelen, welke uitdrukking een hoofd aan zijn kapfel ontleent! Wie de diepe wetenfchap van LE PEIGNE of MILLEBOUCLES (*) kunnen verklaren! Eer zou ROWLAND opnoemen alwat er vereischt wordt tot zijn heilig *Kalydor*, dat jeugdige veerkracht hergeeft aan den verlepten boezem, dat den valen ouderdom met zijne rimpels verdrijft, en het vel, als de zon de lelie, doet herbloeijen!

Overal zult gij tallooze fcharen zien, zich toewijdend aan mijne nederigfte dienften; ik fcherp het vernuft en verfijn de kunst; half Engeland en bijna geheel Frankrijk zijn door mij gehuurd om het fchoone geflacht te dienen. Hier wedijvert de kunftige naald met de naarftige fpin in doorfchijnend borduurfel; dáár fteelt het penfeel de kleuren van IRIS, om ze aan de zijde te geven; deze vlecht de zilveren draden, of tooit het fluweel met fchitterend goud; een ander bereidt de fteenen voor ooren en boezem, terwijl gene zich in zee werpt, om der mosfel hare fchatten te ontrooven, en weder een ander ijs en fneeuw doorwaadt, om het prach-

(*) Beroemde kappers (*professeurs de coiffure*).

tige bont. Maar werwaarts gij ook de oogen wendt, overal zult gij de vrouwen aan mij onderworpen zien; en dikwijls zal het gebeuren, dat gij gelooft ze in uwe kluisters te hebben, terwijl al de beweging, die gij haar zich ziet geven en u toerekent, voor mij alleen geschiedt.

Zie ANNA ginds met zoete blikken en tartende gebaren OTTO lokken; gij gelooft haar verliefd; ANNA wil hare mededingster vernederen: zij heeft OTTO verloren; ANNA valt in onmagt; niet uit liefde — uit ijdelheid. Misschien herinnert gij u wel, hoe dikwijls ik u dwong schaamrood te vlieden? hoe het bekoorlijkste, het edelste wezen, het innigste, kieschste gevoel, voor eenen schitterenden titel, voor eenen klinkenden geldzak, voor eenen prachtigen shawl werd vergeten? Tusschen FERDINAND en RUDOLF dobberde ETHUSA; toen nam RUDOLF zijne toevlugt tot mij; ik ried hem, den gouden band zijner liverei te verdubbelen; en (zoo weinig wordt er vereischt om een vrouwenhart te winnen!) naauwelijks had hij het gedaan, of ETHUSA's hart was veroverd. EMMA is wijs om mijnentwil, want harer liefde keurt zij geenen sterveling waardig; om mijnentwil valt CLORINDE in de vleijende armen hares schatrijken minnaars: deugd zoowel als ondeugd is dikwerf niets dan ik. Doch, om alles in weinig woorden te bevatten, hoe menigmaal hoort men niet zeggen, dat het hart der vrouw onverklaarbaar is, vermits zij zonder reden wil en niet wil; onstandvastiger dan de wimpel, die geenen wind getrouw blijft, maar nu her- thans derwaarts fladdert. Ik ben het kompas op die zee; ik bestuur in het verborgen elke harer handelingen; ik ben de reden van hetgeen gij grillen noemt, iets dat een gevolg zijn zou zonder oorzaak: wanneer gij hare daden niet begrijpt, raadpleeg mij, en gij zult alles weten.

Zoo zetteden zij hunnen twist voort; en de LIEFDE, die trotsch en koppig is, stoorde zich niet alleen aan geene redenen, maar zeide: Laat ons die ijdele woorden daar laten, en, om een einde aan het geschil te maken, liever onze wapenen tegen elkander beproeven. Juist naderde uit het nabijgelegen dal het allerliefste MIENTJE, wier schuldelooze, eenvoudige blik een ongeslepen hart, eene nog natuurlijke ziel teekende, en derhalve een zeer geschikt voorwerp voor de bedoelde proef aanduidde. In de stad was zij nimmer geweest, en JAAP slechts en HUIP hadden haar nu en dan boersch weg gezeid, dat zij schoon was. Hier, zegt

AMOR, laat zien, wie meer vermag; indien gij deze tegen mijne magt verdedigt, twist ik niet langer, en geef mij overwonnen. Offchoon de partij ongelijk had kunnen fchijnen, nam de Godin de uittarting aan: zij ging naar het meisje toe, en vatte haar vleijend en kozend de hand, terwijl de LIEFDE onder zijne pijlen den fcherpften en gevaarlijkften uitzocht. Den boog gefpannen, toont hij haar een bevallig vrijertje; te gelijker tijd fnort de gevederde fchicht, en raakt het meisje, dat den minnaar opmerkzaam gadeflaat, naauwelijks de borst, of de Godin houdt haar in hetzelfde oogenblik eenen helderen fpiegel voor. Met ganfcher ziel, onbewegelijk, in verrukking, ftaart de onnoozele hare fchoonheid aan, en heeft geene blikken meer voor den bevalligen jongen. De Godin lachte, en de LIEFDE, met fchaamrood bedekt, vlood overwonnen.

DE AFGEVALLENE BLADEREN.

Omringd door afgevallen bladren,
  Staan wij in 't lagchend uur der jeugd;
Maar nimmer ftoort het dorrend loover
  De dartle en ongezochte vreugd;
Wij zweefden vrolijk langs de velden,
  Wanneer de fcherpe herfstwind woei,
En fpeelden met de fletfe bladren,
  Bij 's levens eerften lentebloei;
De vlugge voet was huplend vaardig,
  Al werd het buiten bar en ruw;
Geen zorg omknelde 't juichend harte:
  Het kind flechts kent een zalig: *nu.*

Wij ftaan omringd door gele bladren,
  Wanneer des levens zomer naakt,
Wanneer de hoop met arendsvleugels
  Het ligt ontvlambaar hart bewaakt.
Bewust van kracht en wilsvermogen,
  Befchouwen wij den dorren boom;
Maar 't tintlend vuur brandt op de wangen,
  Het hart des jonglings kent geen fchroom;
Dan wenfchen wij, dat nooit de grijsheid
  Die kracht, dien gloed, dien wil ontnam,
En dat de lieve dag der vreugde,
  Der prilfte jeugd, eens wederkwam!

Omringd door afgevallen bladren,
  Staat, in zijn volle kracht, de man;
Hij droomt van langvoorleden tijden,
  En fpreekt er foms weemoedig van;

Hij zucht, dat jaar aan jaar ontglipte,
  Sinds hij op 't krakend, dorre blad
Gewandeld heeft, en veel genoten,
  Maar ach! ook veel verloren had!
Hij denkt aan vrienden, ver verwijderd,
  Vergeten, of in 't ſtille graf;
Dan teekent elk gevallen blaadje
  Zijn' levensweg zoo treffend af!

Omringd door afgevallen bladren,
  Staan wij, in 's levens herfstdag, weêr,
En bevend, wanklend gaan wij verder;
  Het vuur der jeugd ontvlamt niet meer!
Wij zien niet om — reeds lang geleden
  Verloren wij, wat eeuwig rust;
Wij zien niet verder — al ons hopen
  Wordt immers ſchielijk uitgebluscht?
Maar voorwaarts gaan wij — ſtil en treurig;
  Vergeefs naar 't heil der aard' gezocht!
De kindschheid, zonder vreugd, keert weder, —
  Dit laatſte: *nu* beſluit den togt.

Rotterdam. B. T. L. W.

Navolging uit het *Engelsch* van Misſ NORTON.

AAN MIJNE GADE, NA DE BEVALLING VAN EEN BIJ DE GEBOORTE GESTORVEN KINDJE.

Neen! 'k weêrhoud mijn ſmart niet langer,
  Bij 't herhaald en droef gemis;
Neen! het harte ſlaat ſteeds banger,
  Wen 't gevoel beſloten is.
Klinkt geen danklied van mijn ſnaren,
  'k Smoor den toon der droefheid niet.
Wat aan andren vreugd kan baren,
  Baart dan ons ſlechts zielsverdriet!
Schoon door hoop zoo vaak bedrogen,
  Thans, thans ſcheen zij meer dan ſchijn;
Maar, helaas! 't is weêr vervlogen,
  Wat wij waanden wis te zijn.
't Wiegje, dat ons kind verbeidde,
  Werd alweêr zijn treurig graf;
't Groene wiegkleed, dat men ſpreidde,
  Gleed er als zijn lijkkleed af.
't Ligt daar, door dat groen omgeven,
  Kleur, helaas! die ons misleidt,
Als een roosje zonder leven,
  Afgeplukt voor de eeuwigheid.
Ja, daar ligt het ſtil ter neder,
  Door den dood in ſlaap geſust;

't Wiegje gaat noch heen noch weder,
Want geen ſterving ſtoort zijn rust.
Stil is alles! — neen, mijn waarde,
Hopen we op 't ontwaken niet:
Jezus is niet meer op aarde,
En geen mensch, die redding biedt.

Goeden nacht dan, dierbaar wichtje!
Teedre lievling van ons hart!
Ongekrenkt is 't lief gezigtje:
't Kende ook nog geen aardſche ſmart;
't Zag geen enklen traan nog vlieten;
't Kende ook nog geen zielsverdriet;
't Kan dus ongeſtoord genieten:
't Zag zelfs onze tranen niet.
Slaap dan zacht, gij vreugd mijns levens,
Onze hoop (ſchoon hier in ſchijn),
Maar voor beter wereld tevens,
Wen uw doodſlaap uit zal zijn!

Kom dan, lieve! laat ons hopen,
Nogmaals hopen op 't verſchiet.
Aardſche vreugd mag tegenloopen,
Deze hoop bedriegt ons niet.
Dáár, bij 't eeuwig groot ontwaken,
Toeft ons 't zalig wederzien,
Dat ons reiner vreugd doet ſmaken,
Dan deez' wereld aan kon biên.
Tranen, houdt dan op te vlieten;
't Oog heeft reeds genoeg geſchreid:
Wat we op aard' dan niet genieten,
Hoopt ons hart van de eeuwigheid.
Of, mogt eens ons lot nog keeren,
Schonk het ons nog vreugd voor pijn,
Mogt de ſchat, dien wij waarderen,
Hier ook nog eens de onze zijn, —
O! dan zij voor blijder klanken
Weêr mijn gulden lier geſtemd;
'k Zal den God der liefde danken,
Met ons kroost in d'arm geklemd!

Enkhuizen, S. VAN OUDKERK POOL.
Oct. 1835.

TOEPASSELIJK BIJSCHRIFT OP ZEKER MAGAZIJN VAN GOEDKOOPE BOEKEN.

Geld, ſchaamte, kracht, deugd, eer, beſtemming, rust en hoop
Verruilt men hier voor gif, en juicht nog in 't *goedkoop*.

v. R.

No. XIV. *Meng.* bl. 679, reg. 14, leze men: *voor mij*.
No. XV, hier boven, bl. 721, reg. 1, moet zijn: *Jecinoris*.

MENGELWERK.

IETS OVER DE SAMARITANE VAN FRANS BALTENSZ.

D*at is op zijn Frans Baltensz.* hoorde ik menigmaal uitroepen, wanneer men iets buitenſporig gek of verward geſproken, geſchreven of uitgevoerd vond. Vroeg ik opheldering van deze ſpreekwijze, inzonderheid te *Dordrecht* in gebruik, dan vertelde men mij vele wonderlijke dingen van eenen FRANS BALTENSZ. en van zijn zonderling boek, *de Samaritane.* Later kreeg ik dit boek in handen, en vond het inderdaad een potſierlijk voortbrengſel van de eerſte helft der zeventiende eeuw. Ik raadpleegde te vergeefs de geachtſte en ongeachtſte Schrijvers van vroeger en later tijd, of zij ook iets nopens dezen BALTENSZ. en zijn zonderling geſchrift mogten opgeteekend hebben: en had ik geen toegang gekregen tot de Handelingen van den Kerkeraad der Hervormde Gemeente te *Dordrecht*, dan zoude ik welligt nimmer in de gelegenheid zijn gekomen, nadere kennis met beide te maken. — Daar het mij gebleken is, dat eenige letterkundigen van dezen tijd hunne opmerkzaamheid op het, thans zeldzame, boeksken van BALTENSZ. gevestigd hebben, meen ik hun door de mededeeling der volgende bijzonderheden geen ondienst te zullen doen.

FRANS BALTENSZ., *Dordrechtenaar* van geboorte, Boekverkooper en Boekdrukker van beroep, had in het midden der zeventiende eeuw zijne woning en drukkerij bij de *nieuwe Kerkſtraat* te *Dordrecht.* Hij was heimelijk de leer van den befaamden DAVID JORIS, die tot in het midden dier eeuw te *Dordrecht* nog eenige weinige vereerders en navolgers had, toegedaan. Zijn vader was BALTES FRANSZOON, een ijverig Calvinist en Ouderling der Hervormde Gemeente te *Dordrecht*, bij welke hij in hooge achting ſtond. Hij werd meermalen door zijne medebroeders naar *Duitschland* ge-

zonden, om Predikanten te hooren en uit te noodigen, om hunne gaven aan de Gemeente te *Dordrecht* mede te komen deelen.

Nadat FRANS BALTENSZ. zich door het uitgeven van eenige kleine, en thans bijna vergetene, geſchriften zijner Stadgenooten had bekend gemaakt, liet hij, in het jaar 1635, een door hemzelven opgeſteld boekje, getiteld: *Gulden Kleinoodt, ſtreckende tot verclaringhe van het 13e Capittel des Euangeliums Johannis*, bij NICOLAES CENTEN drukken, en gaf aan zijne Medeboekhandelaren, TROYEN, BRULLAERT en REINIER, „*een riem van exemplaren*", om dezelve onder de Gemeente te verſpreiden.

Daar hij dit zonder voorkennis en toeſtemming van den Kerkeraad had gedaan, werd er in deszelfs vergadering, den 27 December van dit jaar gehouden, over gehandeld. Men las er eenige *perioden* en *afdeelingen* uit voor, en bevond, „dat het een hers- en ſinneloos ſchrift was, „daer wt geen verſtant int alderminſte kon gevat ofte „geraept worden, noch vân den Evangeliste, noch van „zynen wtlegger ſelve, en daer geen ander vrucht van „kon genoten worden, als een openbare beſpottinge „van christelycke religie." — „Overſulcx, naedien „eenighe Broeders alvorens hadden geraden gevonden „den auteur van dat boexken voor de vergaderinghe te „doen ſtaen, en hem daerover te hooren, is hy voor „deſelve gecompareert, en naer eenighe ondervraginghe, „ſoo over de meyninge van zyn boexken, als over de „gelegentheydt van het drucken en verſpreyden van hetzelve, heeft hy de Broeders zyn ooghmerck en intentie gheopent, mitsgaders eenighe verklaringhe vân ſyne vremde en „ongehoorde manieren van ſpreken gedaen." Nadat zij die *intentie* en *verklaringhe* gehoord hadden, verklaarden de Broeders eenſtemmig „*dat hy een perſoon was ſeer ſwack „ende kranck van herſſenen*," en beſloten „de gedruckte „exemplaren in te trecken, om de ontwyfelbare beſpottinghe van Gereformeerde kercke te voorkomen." Ook vernamen zij, „*dat hy noch over de andere Capittelen*

„ *van denselven Evangelist gelycke Concepten by ge-*
„ *schrifte hadde*," die hij echter beloofde niet te zullen drukken, of laten drukken. Eenige dagen hierna liet de Regering, op verzoek van den Kerkeraad, de afgedrukte exemplaren van het *Gulden Kleinoodt* ophalen, en verbood BALTENSZ. de uitgave zijner overige aanteekeningen op dien Evangelist, zonder toestemming van den Kerkeraad.

In weerwil zijner belofte, gaf FRANS BALTENSZ., dertien jaren later, in het laatst van 1648, het vervolg van zijn *Gulden Kleinoodt*, of de *verklaring van het vierde, eerste, dertiende, derde, vijfde, zesde, zevende, achtste en negende Hoofdstuk van het Evangelie van Johannes*, in het licht. Men noemt dit boeksken in de wandeling *de Samaritane*; niet omdat dit de algemeene of hoofdtitel is, maar omdat de titel van het eerste Hoofdstuk met dit woord begint. Voor de verklaring van elk Hoofdstuk staat een bijzondere titel, b. v.:
„ *Samaritane*, ofte spieghel der Godtsvreesentheydt en
„ Eerbaerheydt ofte ghespreck van den Heere met het
„ rechtgheloovighe wyf van Samaria, oft uyt Jacob van
„ Ephraim van Sichar, beschreven in het vierde Capittel
„ van den Evangelist Johanne, in prys voorgestelt, die
„ met vergeldinghe vergolden wordt, volghens de woor-
„ den des Heeren enz. — ofte een woordelycke verclaringhe van het vierde Capittel des Evangelist Johan-
„ ne." — „ *De eerlyckheydt des Heeren:* in openbaringe
„ de Heere hem in die in Cana de Recht-gheloovighe by
„ hem. Of Beschryvinghe de eerste verclaringhe de Heere
„ hem daer de Rechtgheloovighe by hem, in syne Eer-
„ lyckheydt of wydtheydt van syn seyndinghe van Godt
„ de Heere in Galilea, de recht-gheloovighe, buyten af-
„ beeldinghe (dat is, dat die hem door geheel Galilea de
„ recht-gheloovighe buyten af-beeldinghe was) bij de Recht-
„ gheloovighe Houwelycks-luyden, en Recht-gheloovighe
„ diep uit Galilea van daen (eer hij dieper in Galilea
„ tradt) enz. — of woordelycke verclaringhe van het
„ tweede Capittel in Johanne."

Op den titel volgt meestal eene even zonderlinge *Voorreden tot den Lefer*, waarna BALTENSZ. op deze wijze den Evangelist opheldert: „WANT SOO LIEF „HEEFT GODT DE WERELDT GHEHADT, DAT HY SYN „EENIGH GEBOREN SOON GEGEVEN HEEFT (*): dat „is, oorfaecke met fulck een beminnen hebbe Godt de „Heere of de Godtheydt, Beminner, of Ghever de „Godtheydt de recht-gheloovighe, tot zyn die tot goedt, „dat de Godtheydt t'famen ghemeen is of daer die een is, „de Recht-gheloovighe van de Recht-gheloovighe Adam „en Eva aen tot de Rechtghèloovighe, die over den ge„heelen Aerdtbodem zyn zullen, tot de recht-gheloo„vighe in de eyndinge van Hemel en Aerde, bemint dat „hy, die van alle eeuwigheydt de Godtheydt bemint, of „gegeven van de Godtheydt de Recht-gheloovighe tot „zyn, die die tot gaet bemint of gegeven, of gefchonc„ken of ghedaen heeft tot zyn die tot gaet, of tot „wercken, die de Godtheydt tot maken, die die een „afmalinghe hem in vereerlyckinghe hierna."

Op deze wijze zijn 315 bladzijden gevuld! Hoogstzeldzaam ontmoet men een' verftaanbaren volzin.

BALTENSZ. had van den Kerkeraad vrijheid verzocht, om zijne verklaring te mogen drukken. Toen dezelve hem geweigerd was, wendde hij zich tot de Clasfis van Zuidholland, die, na herhaalde pogingen om hem van zijn plan af te brengen, den Burgemeester met hetzelve bekend maakte. Het verkoopen en verfpreiden van dit boeksken (want het was onder de hand gedrukt) werd BALTENSZ. daarop verboden, en eerst vele jaren daarna hebben zijne erfgenamen het voor een' zeer geringen prijs beginnen te verkoopen. In mijne jeugd was de *Samaritane* in het geheel niet zeldzaam, en voor 4 à 5 ftuivers op elk ftalletje te koop; maar federt het op een paar Catalogi van beroemde boekverzamelingen als *raar* is voorgekomen, heeft men tot 5 à 6 guldens voor dit vod der vodden gegeven.

(*) BALTENSZ. gebruikte de Staten-overzetting niet.

Sommigen meenen, dat BALTENSZ., een goed werk vervaardigd hebbende, en geen kans ziende om het aan den man te brengen, eindelijk befloot, zich zoo veel mogelijk voor zijne moeite te dekken, en hetzelve, zoo verward mogelijk, deed drukken. Anderen willen, dat BALTENSZ. de aanteekeningen van zeker' Geleerde op het Evangelie van Johannes, op deze wijze, in een befpottelijk daglicht heeft zoeken te ftellen, vooral door de herhaling der woorden *niet-gheloovighe* en *recht-ghelooyighe*, die in de aanteekeningen van dien Geleerde dikwijls zouden voorkomen. Enkelen zijn dwaas genoeg geweest, om te beweren, dat BALTENSZ., zijne bijzondere gevoelens over godsdienftige waarheden willende verfpreiden, dezelve in dit gefchrift heeft geopenbaard, en dat er een fleutel op deze dierbare verklaring, het zij gedrukt, het zij in handfchrift, het zij bij mondelinge overlevering, aanwezig is geweest. Ik voor mij geloof, dat de eerwaardige leden van den Dordfchen Kerkeraad, in de jaren 1635 en 1648, den fpijker op den kop floegen, toen zij, merkende, dat de mondelinge verklaring even dwaas als de fchriftelijke was, den eerzamen FRANS BALTENSZ. *voor feer fwack en kranck van hersfenen* en *zijn boeck voor een hers- en finneloos fchrift* verklaarden.

Zonder de zotheid zoude men geene wijsheid onderfcheiden kunnen.

Lage Zwaluwe, G. D. J. SCHOTEL,
14 Nov. 1835. Predikant.

Zoo er foms hier of daar nog een exemplaar van het eerfte *Gulden Kleinoodt* mogt aanwezig zijn, zoude ik het gaarne eens ter inzage erlangen.

DERDE BRIEF AAN HILLETJE, OVER DE TEEKENEN DES TIJDS.

Ik zal weder eens, onbekende vrierdin, na een langdurig ftilzwijgen, mijne fpectatoriale pen opvatten, en u met mijn gefchrijf lastig vallen; lastig, zeg ik, want ik fla weder op het oude aanbeeld: *de teekenen des*

tijds. Sedert onze laatste briefwisseling, wel te verstaan van mijne zijde, zijn er weder vele dergelijke teekenen gezien, die zekerlijk aan opmerkzame oogen niet ontsnappen. Zonderling genoeg, vond ik de aanleiding, om u te schrijven, in eene grove, maar merkwaardige *drukfout*. Voorleden maand lazen wij (gij leest toch ook de Couranten?) in het Haarlemsch dagblad, onderaan de laatste kolom, dat men in de annonce van zeker geschriftje, over zekere twee zich afscheidende gemeenten in ons vaderland, de letters had misplaatst — men las niet, de *dolerende* gemeenten van G. en D. — maar de *dolende!* Eene dergelijke vreeselijke drukfout moest verholpen worden; en ik kwam aanstonds op de gedachte, of de letterzetter ook een satyricus ware; want door het weglaten van twee letterkens wordt hier nog al wat gezegd..... Het is toch erg, dat men zulke drukfouten begaat, die onder zoo vele duizend oogen komen! Wij zullen het niet beslissen, verstandige Hilletje! in hoever deze *dolerende* gemeenten ook *werkelijk dolende* zijn; men zoude bijna op die gedachte komen, want als gansche gemeenten beginnen te doleren, zullen zij dat niet zonder zekere redenen doen; — gesteld nu eens, dat die redenen weder gevonden moesten worden in de ontstelde rede van een enkel woelziek prediker, dan volgt hier van zelf uit, dat de dolerende en dolende herder ook de dolende en dolerende gemeenten op het sleeptouw heeft. — Het is erg genoeg, dat het zoo ver heeft moeten komen, dat de wereldlijke gewapende arm zich in het gebied der vredemakers heeft moeten vertoonen en ontblooten; dat er niet alleen gedoleerd en gedoold is, maar ook gedreigd, en dat er zelfs klappen zijn uitgedeeld. — Wat zullen wij van *dit* teeken des tijds zeggen? Wij zullen er waarlijk niet om lagchen, juist ook niet om weenen, maar ons bedroeven, dat er in het rijk des vredes en des lichts allerlei nachtgespuis, uilen en vleermuizen zijn ingedrongen, die met hunne vale vleugels het licht, dat er brandt, trachten uit te dooven. Hoe vurig wensch ik, dat die woelzieke man,

(wiens naam ik niet noemen wil) wanneer hij toch niet ſtil kan zwijgen, maar naar elders heentrok, waar het meer pas geeft, om openbaar zich tegen het gevestigd gezag aan te kanten, b. v. naar *Engeland* of *Ierland*, als een tweede O'CONNELL in het geestelijke, want aldaar zijn voor dergelijke ſprekers nog maaltijden en bulderende toasten te verkrijgen — bij *ons* te lande loopt het toch eindelijk met een paar geldboeten of een klein confinementje af; die volksvergaderingen nemen bij ons zoo ſterk niet op, en al ſtonden een paar honderd boeren rondom eene ton, waarop een zwarte man ſtaat te kanſelen, zoo is *daardoor* de ware oude Hervormde leer nog niet gered. — Ik vergeleek den woelzieken man ſomtijds bij de komeet van HALLEY, die wij dezer dagen het genoegen hadden te begroeten: zij is, nu hier, dan daar, lokt de aandacht, en men teekent haren loop in de geſchiedboeken op; maar men heeft immers ook ontdekt, dat de wandelende ſter eigenlijk geene *kern* heeft, en dus, in geval van boosaardige botſing, niet zoo heel veel kwaad kan doen; ook loopt de komeet *eenzaam* aan den hemel, en *verdwijnt* naderhand weêr. Onkundigen zeggen; dat is een raar en wonderlijk ding; wat beteekent het eigenlijk? Nu zult gij, waarde Hilletje, de punten van vergelijking wel verder kunnen ontwikkelen. — Er zijn ſommigen, die ſtellen, dat al dat gehaspel in de geestelijke wereld daaruit voortſpruit, dat de menſchen, die in ons vaderland thans in vrede en rust leven, toch iets willen te doen hebben, wat naar oorlog of krijg zweemt, volgens het begrip van zekeren wijsgeer HOBBES, die van meening was, dat de menſchen altoosdurend in eenen ſtaat van oorlog tegen elkander waren (*bellum omnium contra omnes*). Vergeef dezen geleerden uitval, Hilletje! het was zoo kwaad niet gemeend. — Dat onze tijdgenooten er geweldig genoegen in vinden, om zich op allerlei wijze bij de ooren en den kop te krijgen, is duidelijk voor ieder Spectator. — Denk maar eens, als al die duizende Rusſiſche en Oosterſche ruiters, die te *Kaliſch* het *Cirque*

Olympique voor de Vorſten vertoonden, in masſa naar *Frankrijk* of *Spanje* of *België gepirouetteerd* waren, om de ſtaatkunde van de noordſche hoven, *ventre à terre*, te bevestigen — wat zoude er alsdan te doen zijn voor de Ingenieurs, voor de Courantiers, voor de Dichters en Couriers! Het heeft zich nu nog maar tot een bloot *ſpelletje* bepaald, tot eenige maaltijden, enkele duëls, eenige doodgereden paarden, en voor de reſpective herbergiers zeker hoogstbelangrijke rekeningen — maar wat er nog gebeuren *kan*, Hilletje! daarvoor ſtaat uwe en mijne wijsheid ſtil.... Als het hier, bij ons te lande, maar ſtil blijft, ieder het zijne daartoe doet, den Vorst en het volk liefheeft, en in zijnen wijngaard arbeidt, — dan hebben wij een duchtig bolwerk, dat niet zoo gemakkelijk te overrompelen is. Erg genoeg is het altijd, wanneer men zich in de geestelijke wereld niet verdraagt, en van vrijheid der gewetens ſpreekt, alsof achter *dat* ſchild allerlei gevaarlijke en dwaze dingen mogen gebeuren. Als ik mijne overtuiging u niet kan opdringen, dan zal ik waarlijk niet de boeren gaan opruijen en in het vrije veld preken. Is mijne overtuiging de ware, dan zal zij eenmaal, zonder dergelijke veldpredikaties en *dolerende* gemeenten, zegevieren, en men moest waarlijk ook de Advocaten en Procureurs buiten de geestelijke wereld laten; zij maken daar ſteeds eene ongunſtige figuur, en zullen toch nooit zoo ver komen, om den *Bijbel* als het *Code* te behandelen. *Ik* vertrouw, dat gij, mijne Onbekende! daarover juist zoo denkt als ik; want, als eene *vrouw*, mint gij den *vrede*, en zult zeker wenſchen, dat het alom juist zóó toeging als in uwe woning. — Vroeg of laat, als er weder wat op te merken valt, zal ik u met mijn geſchrijf komen plagen. Ik wil heden beſluiten met eenige ſchoone, treffende regels van den *Franſchen* Dichter, die u wel bekend is; regels, die ik nimmer zonder aandoening lees en herlees:

„ *Esprits dégénerés! ces jours ſont une épreuve,*
Non pour la vérité toujours vivante et neuve,
Mais pour nous que la peine invite au repentir;
Témoignons pour le Christ, mais ſurtout par nos vies
Notre moindre vertu confondra plus d'impies
Que le ſang d'un martyr.

„ *Chrétiens, ſouvenons nous que le Chrétien Suprême*
N'a légué qu'un ſeul mot pour prix d'un long blasphême
A cette arche vivante où dorment ſes leçons;
Et que l'homme, outrageant ce que notre âme adore,
Dans notre coeur briſé ne doit trouver encore
Que ce ſeul mot: Aimons!"

DE LAMARTINE.

En hiermede, vaarwel!

R——m. *Spectator.*

VERHAAL VAN EEN REISJE DOOR EEN GEDEELTE VAN ENGELAND EN WALES, IN MEI 1835 GEDAAN DOOR DRIE NEDERLANDERS, EN MEDEGEDEELD DOOR EEN' DERZELVEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 739.)

Na eenigen tijd rondgewandeld te hebben, namen wij weder, gelijk verder op den geheelen togt door *Wales*, een' fraaijen en gemakkelijken *car* aan, welke ons tot *Capel curig*, ook ſomtijds *Capel cerrig* genoemd, zoude brengen. Volgens de beſchrijvingen was dit het fraaiſte gedeelte van het geheele Prinsdom. Wij verzochten dus onzen voerman, zich niet te zeer te haasten, dewijl wij alle de bekoorlijkheden van dezen rid op ons gemak wenschten te beſchouwen. Reeds onmiddellijk nadat men *Bangor* verlaten heeft, begint de landſtreek wilder te worden. Na omtrent een uur gereden te hebben, bereikten wij *Nant Frangon*, of de vallei der bevers (dusgenoemd, dewijl men deze dieren hier in aantal pleeg te vinden). Hier was de natuur het rijkſte aan ſchoonheden, allen van een' ſtouten en wilden aard. Aan onze lin-

kerhand hadden wij hemelhooge en zeer ſteile bergen, met groote rotsſtukken als bezaaid. Deze op de helling der bergen als 't ware hangende masſa's hadden de zonderlingſte gedaanten, en werkten onbeſchrijfelijk op onze verbeelding. Hier en daar ſchenen dezelve ſlechts door eene kleinigheid tegengehouden te worden, en onwillekeurig verhief zich bij ons het denkbeeld, dat zelfs de dreuning van ons rijtuig aan den voet der bergen voldoende zou kunnen zijn, om deze gevaarten naar beneden te doen ſtorten. Ter regterzijde hadden wij het boven beſchrijving fraaije dal. Hetzelve wordt door het riviertje de *Ogwen*, hetwelk, zeer helder zijnde, toelaat deszelfs rotsachtigen bodem te ontwaren, doorſneden; en wederom zeer hooge bergen, met boomen en heestergewas begroeid, maken den gezigteinder uit. De weg loopt in tallooze krommingen, zoodat men van oogenblik tot oogenblik nieuwe voorwerpen en nieuwe ſchoonheden ontdekt. Wij kwamen vervolgens aan den zoogenaamden *pasſ Ogwen*. Deze doortogt, offchoon zeker nog 200 voeten boven de vallei, loopt tusſchen den voet van twee zeer hooge bergen, den *Braich-du* en den *Trivaen*. Op den top van dezen laatſten bevinden zich twee groote brokſtukken rots, welke bijna de gedaante van menſchen hebben, en van verre eene aardige uitwerking doen. Het ſtoute voorkomen, hetwelk de landſtreek nu had aangenomen, gaat de verbeelding te boven. Wij allen waren huiverig, een enkel woord te uiten, en genoten in genoegzaam ſprakelooze verbazing de menigvuldige wonderen, welke de natuur hier ten toon ſpreidt. Te midden van al het woeste, dat ons omringde, moesten wij tevens den aanleg van den weg, langs welken wij reden, bewonderen. De breedte, de gelijkheid, de voorbeeldelooze zorg voor deszelfs onderhoud, de ſteenen muur aan den kant der vallei, alles draagt bij, om den reiziger op eene gemakkelijke, aangename en veilige wijze door deze trotſche tooneelen heen te voeren. Den bovengemelden *pasſ* doorzijnde, beſloten wij, op voordragt van onzen voerman, niet te *Capel curig*, welke plaats, uitgenomen derzelver ligging, niets bijzonders oplevert, maar aan een posthuis, hetwelk verder op den weg naar *Llangollen* ligt, van paarden en rijtuig te verwisſelen. Naar dit posthuis voerde ons een niet druk bezochte weg, welke ons, door deszelfs lieflijke natuurtooneelen, eene heerlijke afwisſeling met den zoo even verlatenen aanbood. Hier ademde alles vruchtbaarheid en

groei. De bergen waren bijna tot den top met geboomte voorzien. Van tijd tot tijd zagen wij watervallen van meerdere of mindere belangrijkheid, en ook de gevederde luchtbewoners schenen zich hier liever op te houden dan in het midden der reusachtige streken, welke wij pas doorgetrokken waren; ten minste waren wij nu steeds door een heirleger van deze lieve diertjes omringd, welker gezang eene onbeschrijfelijke vrolijkheid aan dezen omtrek mededeelde. Spoedig kwamen wij aan het bedoelde posthuis, *the royal Oak* genaamd, hielden er ons niet langer op, dan tot het inspannen van een ander rijtuig noodig was, en reden in een aangenaam drafje den weg op naar *Gernioge.* Hier besloten wij een landelijk middagmaal te houden, waartoe de een weinig zijwaarts van den weg gelegene herberg ons uitlokte. Deze herberg, offchoon niet met de hôtels, welke wij op onzen togt aantroffen, te vergelijken, is zeer schoon gelegen, en was met regt een fraai buitenverblijf te noemen. Voor het huis op een open plein wemelde allerhande pluimgedierte door elkander; ter wederzijden van het huis waren allerliefste boschjes van fraai hakhout, terwijl de ingang van hetzelve werd beschaduwd door drie zeer oude ahornboomen, welke ons als 't ware uitnoodigden, om op de onder hunne breede takken geplaatste bank eenige oogenblikken rust te genieten. Dewijl wij dien avond nog te *Llangollen* wenschten te zijn, konden wij niet lang op dit heerlijke plekje vertoeven, maar moesten spoedig weder tusschen de wielen. Wij reden steeds door eene alleraangenaamste landouw, en kwamen eindelijk des avonds ten 9 ure aan het uitmuntende hôtel, *the Kingshead*, binnen *Llangollen*, aan. Onderweg waren wij den door velen hooggeprezen' waterval *Rhaiadyr y Wenol*, door de rivier de *Lugwy* gevormd, gepasseerd. Wij hadden er eenige oogenblikken stil doen houden; doch dezelve kwam mij voor, deszelfs roem niet in zoo eene hooge mate te verdienen. In het geheel overtrof echter *Llangollen* onzer aller verwachting. Het is een net en zindelijk landstadje, in een' aangenamen stijl en vrij ruim gebouwd. Langs hetzelve stroomt de rivier de *Dee*, welke vlak bij de groote, op vijf fraaije steenen bogen rustende brug een' uitmuntenden waterval vormt, echter meer beroemd om deszelfs breedte, dan wel om de hoogte van den val. De geheele natuur is hier milder, en ademt liefelijkheid. De bergen, waarmede het gansche dal omgeven is, hebben het grootste deel van derzelver woest-

heid verloren, en derzelver hellingen zijn tot aan de toppen met boomen en sommige zelfs met bloemen begroeid; terwijl aan het geheele tooneel door de *Dee*, welke, in verschillende bogten en krommingen, hier en daar kleine, maar fraaije watervallen vormende, door het dal bruisend heenstroomt, groote luister wordt bijgezet. Bekoorlijker plek zal men bezwaarlijk in geheel *Noordwales* aantreffen, en niet ten onregte bezoeken duizenden gedurende den zomer dit heerlijke dal en bergstadje, welk laatste ook hieraan grootendeels deszelfs welvaart te danken heeft. Vergezeld, als wegwijzer, door een' goedwilligen en aardigen knaap, welke ('t geen in *Wales* anders eene zeldzaamheid is) tamelijk goed *Engelsch* sprak, begaven wij ons op weg, om de fraaiste omstreken in oogenschonw te nemen, en onvermoeid wandelden wij steeds in het rond. Waarlijk, de natuur spreidt hier zoo vele schoonheden ten toon, dat wij van oogenblik tot oogenblik meer en meer in verrukking geraakten. Eindelijk begaven wij ons naar het bekende lusthuis en park, *Plas Newydd* geheeten, waar voormaals de twee wijd en zijd beroemde maagden, Lady BUTLER en Lady PONSONBY, leefden. Deze beide waren, nu omstreeks vier jaren geleden, gestorven; maar er hadden zich terstond twee andere huwelijkshaatsters opgedaan, Lady LAWLEY en Lady ANDREWS, welke het park en lusthuis kochten, en waardige opvolgsters der eerstgenoemden wenschten te worden. Voor de beide eerstgenoemden mag deze afzondering een meesterstuk genoemd worden: zij beide toch verlieten de aanloksfelen eener *fashionable Londensche* wereld in het prille der jeugd (de eene telde 18, de andere 19 jaren); der laatstgenoemden zal zulks wel niet zoo moeijelijk gevallen zijn; ten minste Lady ANDREWS, welke wij het geluk hadden bij het bezigtigen van het park te ontmoeten, scheen ons eene dame toe van tusschen de 40 en 50 jaren. De lusthof, offchoon voor een *Engelsch* park niet groot, is echter zeer fraai van aanleg, vol schoon houtgewas, en daardoor zeer schaduwrijk; iets, wat men anders in de kleinere parken dikwijls mist. Het huis is smaakvol in een' *Gothischen* stijl gebouwd, maar had toch een somber voorkomen. Na een' geruimen tijd met wandelen doorgebragt te hebben, begaven wij ons weder stadwaarts, en naar het geschiktste punt, om den voornamen val der rivier te bezigtigen, zijnde eene kleine herberg in het midden der stad; hier voerden ons eenige trappen, in den

rotsgrond uitgehouwen, tot aan de bedding der rivier, en nu zagen wij de *Dee* in derzelver ganſche breedte, welke misſchien 80 à 100 voeten bedraagt, van eene hoogte van omtrent 12 voeten afſtorten. Dit op zichzelve reeds zoo ſchoone gezigt wordt hier nog bovenmate door de verſchillende ſchoonheden der oevers verfraaid, en veilig mag men dezen onder de aanzienlijkſte watervallen van *Wales* tellen. Den volgenden morgen beſteedden wij weder grootendeels aan het doen van verſchillende uitſtappen; zoodat wij eerst ten half elf ure op het rijtuig ſtapten, en niet zonder aandoening afſcheid namen van het bekoorlijkſte aller bergſtadjes. Nog een' geruimen tijd reden wij door het dal van *Llangollen*, en overal was hetzelve even fraai en even boomrijk. Omtrent een uur van de ſtad zelve, digt bij *Pont y Cyſylltaw*, loopt eene uitmuntende waterleiding dwars door het dal en over de rivier de *Dee*, welke zich bij aanhoudendheid in honderden bogten gekronkeld blijft vertoonen; ruim twintig zeer fraaije ſteenen bogen dienen, om het kanaal van *Ellesmere* over de diepte der vallei te geleiden. Dit meesterſtuk van bouwkunst heeft men weder aan den onſterfelijken bouwer der *Menaibridge*, den Heere TELFORD, te danken. Hetzelve werd in 1795 aangevangen en in 1805 voltooid. Het kanaal is geheel door kunst daargeſteld, en dient, om de vrachtgoederen van het noordelijkſte deel van *Wales* af tot *Shrewsbury* toe te vervoeren. Omtrent een uur verder, digt bij *Chirk*, is eene tweede waterleiding, niet zoo breed als de vorige, tot hetzelfde einde, en even als de vorige onder opzigt van den Ingenieur TELFORD, gebouwd. Na eerst het zoo even genoemde kanaal op twee punten over de vallei heengevoerd te hebben, heeft men hetzelve, een weinig verderop, nog meer dan een kwartier uurs onder den grond doorgeleid. Ook dit is weder een pronkſtuk. Het deed ons echter leed, geene gelegenheid te hebben, hetzelve naauwkeurig op te nemen; de tijd ontbrak ons, en wij moesten 't bij het beſchouwen van den ingang laten blijven. Langzamerhand begon de weg minder bergachtig te worden, en verloor dus veel van deszelfs vroegere ſchoonheid.

Na het vrij droomerige ſtadje *Oswestree* gepasſeerd te zijn, bereikten wij tegen den avond *Shrewsbury*, of *Salop*, hoofdſtad van het Graafſchap *Salop*. Offchoon *Shrewsbury* eene vrij uitgebreide en zeer bevolkte ſtad is, levert dezelve echter niets merkwaardigs op; de bouwtrant is er zeer oud;

de ſtraten misſen de heerlijke inrigting, welke wij in bijkans alle andere ſteden van *Engeland* vonden; het is er doodelijk ſtil; handel is er niet, fabrijken zijn er niet, en de winkels moeten geheel hun beſtaan vinden door het voorzien in de behoeften der ſtedelingen. Even buiten de ſtad levert een groot en fraai aangelegd park, *the Quarries* geheeten, eene aangename wandeling op. Bij den ingang van hetzelve ligt de hoofdkerk der ſtad; deze is zeer bezienswaardig; de ligging en bouwtrant zijn voortreffelijk; van binnen is alles even net en zelfs niet zonder pracht; de glazen zijn met zeer fraaije ſchilderſtukken voorzien; de predikſtoel is van een bijzonder hout vervaardigd en met uitmuntend beeldhouwwerk verſierd; een fraai orgel, enz. Nadat wij ons eenigen tijd in *the Quarries* verlustigd hadden, begaven wij ons vroegtijdig huiswaarts, dewijl wij voornemens waren bij het aanbreken van den volgenden dag naar *Birmingham* te vertrekken. Des zondags namen wij affcheid van onze postpaarden en *cars*, en weder plaats op de *ſtagecoach*, welke uit het logement *the red Lion*, waar wij onzen intrek genomen hadden, afreed. Even na het verlaten der ſtad maakte onze voerman ons opmerkzaam op een zeer fraai Monument ter eere van den dapperen Lord HILL, denzelfden, die zich ook bij *Waterloo* zoo zeer heeft onderſcheiden. Wij reden door eene aangename doch vrij platte landſtreek, werden ſteeds door uitſtekend weder begunſtigd, en bereikten al vrij ſpoedig *Bilſtone*, beroemd om deszelfs ijzerwerken en koolmijnen. Offchoon het zondag was, was men toch in zeer vele fabrijken aan het werk, hetgeen wij voornamelijk aan de bijna overal rondom ons hoog uit de ſchoorſteenen ſlaande vlammen ontdekten. Bij avond moet dit een ongemeen gezigt opleveren; nu hadden wij er niet veel aan. Met onzen voerman, een zeer aardig, beſchaafd en beſcheiden jong mensch, over dit ſtaaltje van werkzaamheid ſprekende, zeide hij mij, dat er bijna geene plaats in *Engeland* was, waar men zoo weinig achting voor den zondag had, als hier. Over het algemeen hebben wij de *Engelſchen* overal zeer naauwkeurig in het vieren van dezen dag aangetroffen, en zelfs de mindere klasſe legt hierin eene naauwgezetheid aan den dag, welke ons trof. Met gemelden voerman over de *Engelſche* nationale liederen ſprekende, roemde hij er vele, en reciteerde één uit dezelve. „Jammer," zeide hij, „dat het zondag is; ik zoude het u anders gaarne eens voorzingen." Nu was hij er niet toe te bewegen. — De gehee-

le omtrek begon thans weder het voorkomen van bezigheid aan te nemen; overal waren vlammende schoorsteenen, spoorwegen, stoommachines enz. door het land verspreid, en wij bemerkten duidelijk, weder in eene provincie te zijn, waar het fabrijkwezen in grooten bloei was. Wij kwamen vervolgens te *Wednesbury*, berucht om deszelfs stieren- en hanengevechten, welke hier, gelijk op vele plaatsen de *races* of paarden-wedloopen, het volksvermaak uitmaken.

Een paar uren verder bereikten wij *Wulverhampton*, eene aanzienlijke fabrijkstad. Reeds van verre hadden wij, te midden van eene menigte rookende en stoomende schoorsteenen, een aantal vlaggen ontdekt van verschillende vormen en kleuren, welke wij dadelijk gisten tot de verkiezingen in betrekking te staan. Bij het inrijden der stad werd dit vermoeden terstond zekerheid; bijna op elk huis vonden wij eene vlag, uit drie breede horizontale strepen bestaande, zijnde de bovenste en onderste groen, die in het midden wit; op vele was deze witte streep gevuld met den naam ANSON, zijnde de kandidaat der *Whigs*. Op enkele huizen zagen wij ook de *Tory*-vlag, namelijk rood, blaauw en geel, in onderscheidene vormen, met den naam GODERICKE, zijnde de *Tory*-kandidaat. Daags te voren had hier het oproer plaats gehad, van hetwelk wij naderhand in alle papieren een uitgebreid verslag lazen, hetwelk bijna niets verschilde met het verhaal, 't welk onze voerman ons gaf; deze verzekerde, dat het geheele geval aan het gedrag der *Tory's* zelven, en de treurige gevolgen aan de troepen moesten worden toegeschreven. „God zij met de schurken!" riep hij uit, „zoo zij lang hier moeten blijven." Thans was alles weder rustig. Wij passeerden het geplunderde hôtel, en zagen dan ook de treurige sporen van wanorde en baldadigheid. Over het algemeen moet men bekennen, dat de geest in de Graafschappen *Montgomery* en *Salop* zeer *Whig*-gezind is, en de gesprekken, welke wij onderweg hoorden, waren alle van staatkundigen en wel van zeer hevigen aard.

Eindelijk des namiddags ten 5 ure reden wij het fraaije *Birmingham* binnen, en stapten af in *Nelson's-hôtel*, een uitmuntend gebouw, op het midden der groote markt gelegen. Reeds dadelijk viel ons het bekende standbeeld van NELSON in het oog, 't welk een der fraaiste standbeelden, voor dien held opgerigt, mag genoemd worden. De zondag was ons hier ter stede andermaal in den weg, zoodat wij geene fabrijken te zien konden krijgen; wij moesten ons dus met het uiter-

lijke aanzien der ſtad vergenoegen; de bouworde is er zeer modern; wij vonden ook hier de heerlijke breede *pavements* of voetpaden weder, welke *Londen* en *Liverpool* zoo gunſtig onderſcheiden, terwijl des avonds de ſtad ook ruimſchoots door gaz verlicht wordt. Gaarne hadden wij nog eenigen tijd, ja zelfs een paar dagen, in deze bloeijende fabrijkſtad doorgebragt; maar onze bezigheden riepen ons naar *Londen* terug. Wij namen dan des avonds nog plaats op de *ſtagecoach*, welke ten half zeven ure vertrok, reden den ganſchen nacht door, voor een groot gedeelte langs denzelfden weg, welken wij vroeger naar *Manchester* gereden waren, en bereikten des maandag-ochtends ten 8 ure de ſtad aller ſteden. Wij allen waren meer dan voldaan over dit heerlijke togtje. „Gij hebt," zeide een *Engelschman*, wien ik ons reisje mededeelde, op de koets tegen mij, „gij hebt ons Paradijs gezien." En waarlijk, de menigvuldige en verſchillende ſchoonheden, welke wij als 't ware van oogenblik tot oogenblik aanſchouwd hebben, doen ons nog ſteeds uitroepen: *Wij hebben een Paradijs gezien!*

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DESZELFS OMSTREKEN, 1834, VAN EEN' JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

(*Vervolg van bl.* 683.)

Verſailles.

Wij hadden een bad aan de *Pont-neuf* genomen, en keerden door de *rue Dauphine* naar ons hôtel terug, ten einde te ontbijten. „*Les eaux jouent à Verſailles*," zegt een onzer kennisſen, (een *Engelschman*) dien wij toevallig ontmoetten. Spoedig is ons beſluit genomen, *car il faut profiter de l'inſtant*, en niet elken zondag brengt men de machines in beweging, die met groote kosten het water van *St. Germain* tot aan *Verſailles* opvoeren, ten einde de menigte voor eenige oogenblikken te vermaken. „Wij zullen trachten nog plaats op een' der wagens te krijgen." Deze zijn bij ſchoon weder, zoo als het heden was, opgepropt vol, en de plaatſen daags te voren reeds beſproken. Spoedig waren wij in de kleeren, begaven ons naar de *place du Carrouſel*, en waren onder de gelukkigen, die nog een plaatsje kregen. Het was heerlijk weder, en ik was wel te moede, *Parijs* achter mij te zien, voor eenige uren

uit dien grooten bajert te zijn, en mij in de lieve, vrije natuur te bevinden. Ik weet niet, welke zachte en aangename gewaarwordingen ik ondervond; dit is zeker, dat zij geheel verschilden van die, welke mij huizen van 7 en 8 verdiepingen, waartusschen men rondkruipt, en slechts langwerpige vierkanten van den lieven blaauwen hemel ziet, veroorzaken. Wij zaten met ons beiden op de *Imperiale;* overal konden wij onze blikken wenden, en ons verzadigen met het gezigt van de heerlijkste en bevallig afwisselende landschappen. Verre van het gedruisch der steden en van de woelige vermaken, die deze rustelooze en ijdele maatschappij oplevert, gaan wij naar het land, om het zuiverste genot te smaken, en de lucht der gezondheid, der vrijheid en des vredes in te ademen. De weg naar *Versailles* door de *barrière de Passy* levert de fraaiste gezigten op: wij doorreden heerlijke lanen; aan de eene zijde schoone heuvels, zoo overvloedig met boomen beplant, dat derzelver takken als 't ware een groen veld vormen. Welk eene werking doen de schakeringen, nuances en contrasten der verschillende kleuren van groen! Aardige landhuisjes, kleine tuinkoepels vormen de meest romaneske partijen. Aan de andere zijde van den weg, althans aan deszelfs begin, de *Seine*, aan wier overzijde weder levendig en helder groen prijkt. In het land, (gelijk TOLLENS zingt)

„ Verscholen in moerassen,
„ Uit wier en dras geweld,"

geboren en opgevoed, is mij immer een landschap schooner, wanneer ik er kabbelende golfjes door zie stroomen. Wij reden *Sèvres* door, waar de schoone porseleinfabrijk is, een fraai dorp, maar te vergeefs zoekt men er het nette, zindelijke, echt landelijke der *Hollandsche* dorpen. Kan ik de heerlijke ligging van *St. Cloud* beschrijven? Fraai is het inkomen van *Versailles*. Eene groote breede laan opent het uitzigt op het kasteel, dat door LODEWIJK XIII gebouwd werd, en waarachter zich de groote en prachtige tuin met zijne beelden en waterwerken bevindt. Ik kan u het balkon van wit marmer, de kolommen, die het ondersteunen, en het beeldhouwwerk, dat het gebouw versiert, niet naar eisch beschrijven. De vleugels van moderner bouworde werden door LODEWIJK XIV gebouwd. — Tegenover het kasteel is een

ander groot en ſchoon gebouw, met een ijzeren hek omgeven. Met verwondering las ik aan den hoofdingang: *Ecuries du Roi.* Zij kunnen meer dan honderd paarden bevatten. Gelukkige beesten! dacht ik; gij huisvest in een paleis: hoe vele duizend behoeftigen moeten u niet benijden!

Het was een zeer gelukkige en verſtandige inval van mijnen vriend, voor te ſtellen om eerst te gaan eten, daar men later vermoedelijk niets of weinig goeds zoude kunnen krijgen. Was het de heldere friſſche buitenlucht, die onze magen in meerdere werkzaamheid had gebragt, dan gewoonlijk? het was half 3, en wij gevoelden goeden eetlust. Ziedaar ons bij BORSA, *café restaurant!* Eene opmerking, die weinig waarde heeft, maar waar is, is deze: hoe verder van *Parijs*, des te ſlechter eten, maar des te beter wijn.

Is *Verſailles* in eene kazerne veranderd? het wemelt van Officieren en ſoldaten, voorzigtigheidsmaatregel van het *penſée immuable*, alias LOUIS PHILIPPE. In *Parijs* is het den Officieren verboden, buiten dienst *en tenue* te zijn; in *Verſailles* prijkt men om het zeerst met de twee zilveren of gouden ſchouderlapjes, waarvan dunnere of dikkere franjes afhangen; met die ſchouderdekſels, die men epauletten noemt, en die in den militairen ſtand zoo veel beteekenen, en, hoe ſtrijdig ook met de gezonde rede, zonder aanzien van de innerlijke waarde des perſoons, die dezelve draagt, deszelfs waarde bepalen. Hoe veel ſchooner is de *Nederlandſche* armée, bij de *Franſche* vergeleken!

Van den regelmatig en prachtig aangelegden tuin kan men zeggen: hij is grootsch en ſtout. Heerlijke beelden verſieren denzelven. Stoute groepen! wat was de eerſte oorzaak, dat de kunſtenaar u te voorſchijn bragt? De ijdelheid, de weelde van éénen man, van LODEWIJK XIII. Ontzettend moeten de kosten geweest zijn, aan dezen tuin beſteed: men zegt, dat de Koning dezelve, om deze reden, nimmer heeft willen bekendmaken. Deze zucht tot weelde en ijdelheid, zoo zeer te misprijzen in eenen Vorst, wanneer zij ten koste des volks bevredigd wordt, heeft echter ook hare goede zijde: zonder dezelve hadden de meesterſtukken der *Griekſche* en *Romeinſche* bouw-, beeldhouw- en ſchilderkunst nimmer beſtaan. De vernietiging der weelde en pracht is het middel, om de ſchoone kunſten te verbannen: want, zoo als een mijner lievelingsſchrijvers zegt: „*Les arts ne produiſent, comme la nature, qu'autant qu'on conſomme leurs productions.*"

Het zoude mij onmogelijk zijn, de fchoone groepen, zoo van marmer als metaal, te befchrijven. Die befchrijving zoude ook in allen gevalle een dor geraamte zijn. Verrasfend zijn de gezigtpunten, die men overal vindt. Alom hoort men het ruifchen van de langzaam in beweging gebragt wordende fonteinen, van welke de eene de andere in fchoonheid overtreft. Hoe de weêrkaatfing en ftraalbreking af te malen, door de zon op de als diamanten fchitterende en in de lucht zich verheffende droppels water te weeg gebragt! De begoocheling is zoo groot, dat men dikwijls in den waan geraakt, een vuurwerk in plaats van een waterwerk te zien, zoo vele en zoo verfchillend zijn de kleuren, die elkander om ftrijd vervangen, van welke de eene nog meer fchittert dan de andere, zoodat zij dikwijls het oog vermoeijen.

Wil gij uwen reuk vergasten? welnu, ga op de balustrade, die het uitzigt op de groote en fchoone oranjerie heeft. Voortreffelijk zijn de geuren, waarmede meer dan 500 oranjeboomen van de grootfte foort de lucht balfemen en vervullen; en dan nog het heerlijk vergezigt, dat zich opent!

Wilt gij de kracht, gramfchap en zegepraal van den leeuw zien, wanneer hij zijne prooi, ter aarde geworpen, door de zwaarte zijns ligchaams verplet, en door de fterkte zijner klaauwen als ineenperst? befchouw de fontein van DIANA: twee leeuwen zult gij zien, van welke de een eenen wolf, de andere een wild zwijn overmeestert. Deze dieren fchijnen te leven; en huiverend, alsof zij dit werkelijk deden, blijft de aanfchouwer op eenen afftand.

Verrasfing volgt op verrasfing. In het *bosquet de la Colonnade* nedergezeten, bewonderde ik de fchoone vormen der marmeren kolommen, die het ronde gebouw uitmaken, en vereenigd zijn door bogen van de *Corinthifche* orde; een gebouw, waarvan het blaauw des hemels het dak vormt. Eensklaps hoort men een geruisch en gefuis, en rondom fpringen regtopgaande waterzuilen uit 32 marmeren vazen, en vallen weder in deze neder. Dan, de menigte ftroomt reeds naar het groote waterbekken van APOLLO, en fleept ons mede. In het midden van hetzelve ziet men den God, gezeten op zijnen zonnewagen, en als uit de baren der zee te voorfchijn komende. Zijn wagen wordt door vier paarden van het edelfte ras getrokken. Tritons en dolfijnen omgeven denzelven. Als door eenen tooverftaf aangeraakt, blazen de dolfijnen, de tritons en verfchillende foorten van zeemonfters ftroomen wa-

ters uit, en door een' regen van pareldroppen en duizende veelkleurige regenbogen ziet men APOLLO. — Ten 5 ure verdrong men elkander, ten einde het grootste en voor het algemeen daarom het schoonste der waterwerken te zien; 't is het basfin van NEPTUNUS. Behalve de verschillende groepen en beelden, die het omringen, verdienen de volgenden buiten twijfel met regt de aandacht van den vreemdeling. In het midden tusschen de oevers der groote waterkom ziet men de kolossale beelden van NEPTUNUS met zijnen drietand en van zijne echtgenoote AMPHITRITE; zij zijn omgeven door tritons, nimfen en zeegedrogten. Aan het linkereinde van het langwerpig ronde bekken is PROTEUS, de herder der kudden van den God der Zee; aan het regtereinde de allegorische voorstelling van den Oceaan, gezeten op eenen eenhoorn. Ter wederzijden van deze beide groepen zijn twee ontzettend groote draken. Ten 5 ure ontsprongen uit al deze groepen zeer schoone stralen, bogen, kransen en kringen van water; hoog wordt hetzelve opgevoerd; het vormt in de lucht als 't ware een wit gaas, waardoor men het blaauw des hemels ziet; het valt als stof neder, en dit stof, door den wind voortgejaagd, besprengt en bevochtigt op de aangenaamste wijze allen, die bij het bekken zich bevinden. In de schoone kunsten is het eene vaste waarheid, dat hare voortbrengsels, hoe meer aan de natuur gelijkvormig, des te schooner zijn. Dit ondervond ik ook thans. Gewisselijk, de opgenoemde beelden en beeldgroepen, en de kunstige wijze, waarop men in duizenderlei vormen het water uit dezelve doet springen, zijn schoon, en doen ons verbaasd staan over 's menschen vernuft, *dat dit* alles daarstelde; maar, het is de schoone, lieve en onnavolgbare natuur niet; deze zoekt men te vergeefs — het is alles kunst. Hetgeen mij dus het schoonste en het meest bewonderenswaardig voorkwam, was dat gedeelte der waterwerken, waar de kunst de natuur had nagebootst, en dat wel op eene voortreffelijke wijze. 't Is het *bosquet des Bains d'Apollon*. Dit is het meesterstuk van beeldhouwkunst, dat het park van *Versailles* bezit. Men ziet eene kunstige rots, maar zoo volmaakt naar de natuur gevormd, dat men zich naauwelijks kan verbeelden, dat dit het geval niet is. Geheel in het wilde en op de grootsche wijze der natuur steekt hier en daar een struik of plant of boom op en tusschen de kloven en spleten der rots uit; hier en daar ver-

heft zich het klimop, en wordt befproeid door enkele waterdroppels; hier en daar, maar zoo juist geplaatst, dat men fteeds de natuur voor zich meent te zien, eene heideplant, en weder op eene andere plaats graszoden; uit de kloven en fpleten fpringt, fpat en fpuit het water, nu eens als wilde het alles met zich in een' breeden ftroom medevoeren, dan weder zacht langs de groeven en fpleten der klippen heenvloeijende en de planten bevochtigende; daar bruist het tegen eene klip; deze breekt deszelfs kracht; het wordt teruggeworpen, en valt weder op andere klippen en rotspunten neder; nu vloeit het weder langzaam door duizende bogtige en kleine kanalen; lager verzamelt het zich in eene groote kom, en dan, door de vereeniging zijne kracht terugkrijgende, die op zoo vele wijzen gebroken was geworden, ftort het weder plotfeling ruifchend neder. De maker van dit meesterftuk heeft zeker meer dan eenmaal met verrukking eenen door de natuur daargeftelden waterval gadegeflagen: hoe was het anders mogelijk, dat wilde en toch zoo fchoone en grootfche na te bootfen?

Inderdaad, het park van *Verfailles* is grootsch; maar het is, niettegenftaande de groote kosten, die er aan befteed zijn, ver beneden het fchoon der natuur. Het voor de eerfte maal ziende, is men opgetogen en verrukt, maar flechts, voor eenige oogenblikken; dan wordt men koel en koud en onverfchillig. Hoe geheel anders is het met uwe liefelijke en door de goede moeder natuur gevormde dreven, o heerlijk en betooverend *Montmorency!* Twee uren van genot fmaakte ik in den tuin te *Verfailles*, en ik was verzadigd; dagen, ja maanden zoude ik kunnen rondwandelen in het bosch, waar JEAN JACQUES en GRÉTRY gewoond en geleefd hebben, en altijd zoude ik nieuw genot gefmaakt, elke voetftap bij mij eene nieuwe zalige gewaarwording opgewekt hebben. Maar op dit bosch, op die heerlijke, lanen en nu fombere, dan weder levendige partijen is ook toepasfelijk hetgeen DUPATY zegt, in wiens befchrijving men den tuin van *Verfailles* kan wedervinden: „ Zij zijn verre van op die afgemetene tuinen te gelijken, die, op bevel van den hoogmoed, door de ftijve kunst zijn aangelegd; die tuinen, waar de fchaar, de hark en regte lijn een eentoonig en ftreng gezag uitoefenen, waar ieder perk flechts ééne bloem, iedere laan flechts éénen boom aanbiedt, waar elke ruimte flechts een groote weg en alles een eentoonig geheel vormt; die tuinen,

in één woord, die, hoe groot zij ook zijn, echter slechts aangelegd schijnen, om met eenen oogopslag overzien, in een honderd schreden doorwandeld, in een enkel uur genoten te kunnen worden."

Met eene cabriolet reden wij naar *Parijs* terug, lieten ons aan den *jardin des Tuileries* afzetten, gingen naar den *boulevard des Italiens*, en, onder het gebruiken van *glâces* en het beschouwen der wemelende menigte voor het *café de Paris*, rustten wij uit van de vermoeijenissen des zoo aangenaam doorgebragten dags. Ten half elf keerden wij naar het *pays Latin* terug, ten einde, door den slaap verkwikt, des anderendaags weder aan studie en opzameling van kennis te denken.

(*Het vervolg hierna.*)

DE LES DER VOORZIENIGHEID.

Ik had eene godsdienstige opvoeding ontvangen. De oude gewoonte, om des morgens en des avonds, bij en na het gebruik der spijze, den Bijbel te lezen, was bij ons huisgezin nog niet in onbruik geraakt. En het was op den Bijbel, als op het woord van God, dat bij elke vermaning, waarschuwing en bestraffing werd verwezen. Hierbij voegde zich het goede voorbeeld mijner ouderen en hunne oplettendheid op de geringste afwijking, om mij en mijne broeders en zusters bij tamelijke reinheid van gedachten, woorden en werken te bewaren. Ik zeg tamelijke reinheid: want de omgang met anderen, schoolmakkers, speelgenooten en ondergeschikten van ons huis, strooide wel eens een kwaad zaadje onder de goede tarwe, en verzwakte ten minste eenigermate dien afkeer van alle zonde, welke de opvoeding, indien zij allen vreemden invloed kon buitensluiten, in de opgegevene omstandigheden, welligt zou hebben te weeg gebragt.

In vervolg van tijd naar elders gezonden, om voor mijne betrekking in de maatschappij bekwaamd te worden, verloor ik al meer van de indrukken, welke mij waren bijgebragt. De tijd, dat de knaap tot jongeling, de jongeling tot man aangroeit, die gevaarlijke tijd der ontluikende driften en begeerten, waarin men ons zoo gaarne te gemoet komt, om onzen lust in gezelligheid, in vreugde, in spel en dans en

vermakelijkheid te bevredigen; waarin het hart, vol vertrouwen, voor elk openſtaat, die deszelfs lusten op eene voorzigtige wijze weet te vleijen; — die gevaarlijke tijd was ook voor mij niet zonder kenbare ſporen voorbijgegaan. Nu riep mij mijne beſtemming naar Amſterdam, en wel in diervoege, dat ik, een jongman van twintig jaren, in tamelijk onbekrompene omſtandigheden, geheel aan mijzelven was overgelaten.

Ik had, gelijk het gaat, veel, ſomtijds vergroot en opgeſierd, van deze wereldſtad gehoord. Vreemd waren mij inzonderheid twee zaken altijd voorgekomen. De eerſte was, dat men daar zijns lijfs vaak niet veilig zoude zijn, maar dat zoogenoemde zielverkoopers zouden op den loer liggen, om u, onder een of ander voorwendſel, in hun huis te lokken, en u vervolgens, als matroos, op een ſchip naar Oost- of Westindië te werpen, zonder dat hiertegen iets te doen ware. Het andere betrof de openbare ſpeelhuizen, als publieke en van hooger hand beſchermde plaatſen van ontucht. Ik kon het een en ander met mijne begrippen van eene welgeordende maatſchappij niet overeenbrengen, en wist niet, hoe men op zulk eene plaats gerust leven, of de regte achting voor zedelijkheid en tucht bewaren kon.

Bij mijne komst intusſchen wist men van de zielverkoopers niet meer. De grootelijks geſtremde handel en zeevaart mogen dezelve wel geheel hebben doen verdwijnen, nadat ze misſchien (altijd in kleinere en min vreeſelijke mate, dan ik mij voorſtelde, hebbende beſtaan) door de voortgaande beſchaving al zeldzamer geworden waren. Maar de ſpeelhuizen beſtonden — en bij zekere gelegenheid liet ik mij overhalen, om dezelve, in goed, vertrouwd gezelſchap, eens te bezoeken. Dezelve vielen mij, in alle opzigten, bitter tegen. Ik vond er noch eenige pracht en ſtreeling der zinnen, noch de minſte bekoorlijkheid in de voorwerpen, die zich hier veil boden, maar alles even gemeen en ellendig; en de indruk, dien het bij mij achterliet, was droefgeestigheid over de diepe vernedering van den mensch en het rampzalig lot der verleide ſchepſels, die zich in deze akelige gevangenis, ja meer dan gevangenis, vonden opgeſloten.

Doch, waarvan ik minder gehoord had en hetgeen mij meer trof, waren de priesteresſen der ontucht, welke men in vele der meest bezochte ſtraten en ſtegen, hetzij voor de deur, voor geopende ramen, of met eenige meerdere, ſchoon toch

zeer doorschijnende zedigheid, achter halfgeslotene glasgordijnen, vond ten toon gesteld. In den beginne ergerde mij dit niet weinig; ik vermeed, zoo veel ik kon, dergelijke plaatsen, en spoedde mij doorgaans zoo veel mogelijk, om toespraak en aanraking te ontgaan. Maar, de gewoonte verstompte eenigermate dit gevoel; de kwade zamensprekingen deden er het hunne toe; met der tijd kon ik de schoonheid vooral derzulken, die eenigzins meer bedekt en van verre hare pijlen afschoten, van harte bewonderen; en eindelijk was er eene, die mijne verbeelding inderdaad boeide, en het bloed somtijds met versnelde vaart door mijne aderen joeg.

Zij bevond zich, op den weg, dien ik dagelijks ging, voor het raam van een klein huisje. Ik gevoelde, dat zij telkens onweêrstaanbaarder voor mij werd. Mijne lusten waren reeds met mijne goede beginselen in onderhandeling getreden. Doch, de eerste stap kost den welopgevoeden, onbedorven jongeling veel. Ik besloot eene laatste poging te doen, — mij geheel aan het gezigt der Sirene te onttrekken, door dezen weg te vermijden. Helaas! het middel kwam te laat; als het aangeschoten hert, voerde ik den pijl mede; en, met een kloppend hart, sloeg ik, na ééne week van volstandigheid, den ouden weg weêr in, getroost, kon ik den storm niet weêrstaan, in 's Boozen naam, schipbreuk te lijden.

Daar de weg niet zeer breed was, kon ik het voorwerp mijner wenschen niet zien, aleer ik mij ten naastenbij nevens haar bevond. En mijn versnelde tred volgde het vooruitloopend oog daartoe inderdaad ook te spoedig. Ik wierp dus op eens mijn' blik op het raam.... doch verstijfde bijna op dit gezigt. Het huis was van bewoner veranderd. Het zijkamertje, waar de verleidelijke schoone had gezeten, was in een' kleinen boekwinkel herschapen. En, in plaats van op het rozengelaat en den lagchenden mond, stuitte mijn gezigt op een groot, opengeslagen boek, met het opschrift: BIBLIA. Het was een groote Huisbijbel, juist zulk een, als in onze woonkamer op den lessenaar plagt te liggen, en waaruit vader ons dagelijks voorlas.

Ik kan niet beschrijven, wat ik op dat oogenblik gewaarwerd. Mijne gansche opvoeding in reinheid en tucht; de grondslag, waarop mijne geheele wijze van denken en gevoelen in die vroegere dagen rustte; mijne ouders en hunne

vermaningen ſtonden mij al te zamen voor oogen. En hoe meer ik bij mijzelven over de zaak nadacht, hoe blijkbaarder mij dit geval als de ſtem van God zelven en het beſtel Zijner voorzienigheid voorkwam, om mij op den weg des verderfs te ſtuiten.

Ik heb deze gedachte ook nimmer opgegeven; en zij is genoegzaam geweest, om mij mijnen weg voor altijd te doen zuiver houden. Eén gelukkig huwelijk is mijne belooning geworden. Toen mijne zonen de volwasſenheid naderden, heb ik hun de ontmoeting verteld. En gelijk ik vertrouwen mag, dat dit niet zonder gelukkig uitwerkſel bleef, zoo heb ik eindelijk beſloten, dezelve op deze wijze nog meer bekend te doen worden. Moge het, onder Gods zegen, ſtrekken, om ieder op den vinger Gods aan zijnen eigen levensweg opmerkzaam te maken en hem wijsheid te doen leeren!

IETS UIT DE VROEGE JEUGD VAN DEN VERMAARDEN SCHILDER WEST.

Toen BENJAMIN WEST ongeveer acht jaren oud was, leidde een troep zwervende *Indianen* hun zomerbezoek af te *Springfield* (*Penſylvanië*), en ſchepten veel behagen in de ruwe ſchetſen, welke de knaap vervaardigd had van vogelen, vruchten en bloemen, daar velen der wilde *Amerikanen* ſmaak en kunde in zulke teekeningen vertoonen. Zij lieten hem het een en ander van hun eigen werk zien, en leerden hem de roode en gele kleuren bereiden, waarmede zij hunne wapenen verwden, waarbij zijne moeder indigo voegde; en dus kwam hij in het bezit van de drie hoofdkleuren. De *Indianen*, een zoo ſnedig jongsken niet onkundig willende laten van hunne verdere kundigheden, onderwezen hem in het boogſchieten, waarin hij welhaast genoeg bedreven werd, om vogels te vellen, welke zich op geene andere wijze lieten naderen, om hem tot model te dienen. De toekomſtige Voorzitter der *Britſche* Akademie, les nemende in het ſchilderen en boogſchieten van eenen ſtam *Cherokezen*, ziedaar een onderwerp, het penſeel waardig!

De behoeften van WEST namen toe met zijne kennis. Hij kon nu ſchilderen, en hij had kleuren bekomen; maar hoe dezelve naar eisch te gebruiken of aan te leggen, was hem nog

geheel vreemd. Een buurman onderrigtte hem, dat dit geschiedde met penseelen van kemelshaar; maar, er waren geen kameelen in *Amerika*, en dus nam hij zijne toevlugt tot de kat, ten koste van wier rug en staart hij poogde in zijne behoefte te voorzien. De kat was een lieveling, en de haveloosheid en schrale toestand van haren pels werd aan ziekte toegeschreven, tot dat de bekentenis van den knaap de zaak opklaarde, tot groot vermaak van den vader, die hem evenwel berispte, doch meer in liefde dan in toorn. 'Er werd betere raad geschaft.' Zekere PENNINGTON, een koopman, vond zoo veel behagen in de schetsen van zijnen neef BENJAMIN, dat hij hem eene doos met verwen en penseelen zond, met doek, voor den ezel toebereid, en zes prenten van GRELING. WEST plaatste de doos op een' stoel voor zijn bed, en kon niet slapen. Met den dageraad stond hij op, bragt doek en verwen naar de vliering, hing de prenten op, maakte eene palet gereed, en begon te kopijéren. *Zoo* geheel was hij onder het beheer van deze soort van betoovering, dat hij uit de school wegbleef, en heimelijk en onafgebroken gedurende verscheidene dagen arbeidde, tot dat de bezorgdheid des schoolmeesters zijne moeder in zijn heiligdom voerde, met het voornemen om hem eens ter dege door te halen. Maar hare gramschap werd terstond ontwapend, toen zij zijn werk aanschouwde. Hij had al spoedig het kopijéren vaarwel gezegd, en uit twee prenten ééne schilderij zamengesteld, een nieuw onderwerp of geval daarstellende, en dezelve gekleurd met een overleg en effekt, die haar verbaasden. „Zij kuste hem," zegt GALT, die het voorgevallene van WEST zelv' heeft, „met vervoering van teederheid, en beloofde hem, dat zij niet alleen zijne voorspraak bij den vader zou zijn, wegens zijn eigendunkelijk wegblijven uit de school, maar ook bij den meester." Zevenenzestig jaren daarna zag de beschrijver van zijn leven dit stuk in dezelfde zaal, waar zijne overheerlijke schilderij, *Christus verloochend*, prijkte; bij welke gelegenheid de schilder hem verklaarde, dat er in deze zijne eerste kinderlijke proeve trekken van kunstvinding aanwezig waren, welke hij, met al zijne verder verkregene kennis en ondervinding, niet in staat was geweest te overtreffen.

Iets dergelijks wordt er van CANOVA verhaald. Hij bezocht, namelijk, zijne geboorteplaats, nadat hij den hoogsten trap zijns roems had bereikt, bekeek oplettend de voort-

brengfels zijner jeugd, en zeide bedrukt: „ Ik ben *voortgewandeld*, maar niet *geklommen!*"

DE GEDENKSTEEN BIJ ARBESSAN. (*)

Daar, waar eens, in gadeloos roemrijken tijd,
De keur van Germaniëns helden,
Des dwing'lands Vazal en zijn Gaulers ten fpijt,
Zich wrekend en ftraffend deed gelden,
Daar tuigt, bij Arbesfan, het ftevig graniet,
Wat toen voor de vrijheid en 't regt is gefchied.

In 't eenzaam en heuv'lig en boschachtig oord,
Staat daar, in de fchaduw van boomen,
Een huisje, dat niet door zijn aanzien bekoort,
Ja naauwlijks door 't oog wordt vernomen,
Bewoond door een' dapperen grijzen foldaat,
Die waakzaam het oog op 't gedenkteeken flaat.

En, wien was die zorge wel beter betrouwd,
Dan hem, die eens zelf, in dees ftreken,
Niet flechts de verbitterde worft'ling aanfchouwd
En 't bloed had zien vloeijen bij beken,
Maar ook, onder de eigen roemruchtige vaan,
Als dapp're had onder de dapp'ren geftaan?

Op plekjes, aan grootfche herinnering rijk,
Ziet hij vaak het fchitt'rend verleden —
Der zonne, die glanst door de dampen, gelijk —
Doorglinft'ren de nevels van 't heden;
En, als hij de fikkels in 't koren ziet flaan,
Wijdt hij den gemaaiden door 't zwaard nog een' traan.

Zij ftreden en vielen voor vrijheid en regt,
En vloekten de Gallifche zeden,
En wilden zelfftandig, en niet meer als knecht,
Den bodem van Herman betreden;
Nooit dachten ze, dat voor hun landaard eerlang
Welluidend zou zijn 't Marfeillaanfche gezang.

(*) De oorfprong van dit ftukje ligt in het verhaal, door de nieuwsbladen medegedeeld, van het bezoek der Monarchen, tijdens hun jongfte verblijf te *Töplitz*, bij den Invalide, met het bewaken van bovengemelden Gedenkfteen belast.

Weemoedig flaat hij zijne blikken in 't rond,
Terwijl reeds de herfstwind de blåren
Doet dwarlen in 't luchtruim en jaagt langs den grond,
Die 't heldengebeent' mag bewaren;
En peinzend, hoe alles hier wisfelt en keert,
Aanfchouwt hij den fteen, die de dapp'ren vereert.

„ O!" zegt hij, „ wie ooit, van zijn' oorfprong ontaard,
„ Gekluisterd in fchand'lijke boeijen,
„ De glorie ontfiere, in 't gefchiedboek bewaard,
„ De lauw'ren, die 't graf hier omboeijen,
„ Nooit fcheide ik, o helden! nooit van uw gebeent',
„ Dat haast met het mijne te zaam word' vereend!"

Zoo fpreekt hij, en keert naar zijne eenzame kluis....
Maar, welk een gerucht fchijnt te nad'ren?
't Is geenszins 't eentoonig en fomber geruisch
Der dorrende en vallende blad'ren;
't Is rosfengetrappel — 't is wagengefpan —
't Zijn posthorens — de omtrek weêrklinkt er reeds van.

Wat fchouwfpel! het zijn de Monarchen, die hier
In beêvaart de fchimmen vereerén,
Wier eerzuil, wat glans ook hun fchedel omzwier',
Ze als parel der kroone waarderen;
Zij nad'ren, als traden ze op heiligen grond,
Doorgloeid van 't beginfel, dat allen verbond.

Dat ziet hij, de grijze, de dapp're foldaat;
Hij ziet het met innige ontroering:
Wie fchetst zijn gevoel, en hoe 't harte hem flaat
Van hoogere en ed'le vervoering?
De heerfchers, gewoon aan een prachtvolle zaal,
Begeeren van hem, in zijn huisje, een onthaal!

Zij treden er binnen; zij eten zijn brood;
Zij maken hem gastheer van Vorften!
En nooit was hun rust aan den maaltijd zoo groot,
Sinds dat zij de ftaatszorgen torschten;
Maar nooit fpreidde ook hun diadeem op den troon
Een' luister, als hier in dit ftulpje, ten toon!

Het: „ vivat Monarchen!" ontvloeide den mond
Des grijsaards, op 't mildste beschonken.
Wij roepen 't hem na; want hun innig verbond
Dekt zorgzaam de glimmende vonken,
Die, moest het eens zijn, weêr de vlam op doen gaan,
Waarmede de volkeren vallen of staan.

AAN MIJNEN VRIEND ***, BIJ DESZELFS VERTREK NAAR BATAVIA.

Waan niet, wanneer ge uw' blik op d'Oceaan laat rusten,
En baar op baar verschijnt, doch even ras verzwindt,
Daar 't rollend golfgegolf u stuwt naar verre kusten,
Dat onze vriendschapsband zich even snel ontbind'!
Een ligtgetuigde kiel, door wind en tij gedreven,
Voere u de westerpoort van d'Indus in 't gemoet;
Toch blijft gij, dierbaar Vriend! in mijn gedachten leven,
Al bruist ook tusschen ons een breidellooze vloed.
Geen ruimte of tijd ontsnoert de hechtgeknoopte banden,
Gestrengeld in het prilst van onzen jong'lingstijd,
Drukke ook mijn hand voor 't laatst ligt de u weê aan Hollands stranden,
Nu gij 't gevaart' bestijgt, welks boeg den rug doorsnijdt
Der baren, om den koers door d'Oceaan te vinden
Naar Java's vruchtb'ren kreits, in 't dagaanbrengend Oost,
Waar tamarindenloof u groet, voor eik of linden,
En 't gloeijend zonnevuur het welig aardrijk roost.
Streef dan, ver over zee, 't gewenscht Jakatre tegen,
Waar Indiaan, Chinees, Maleijer, Neger woont;
Oogst daar, voor noeste vlijt, een' ongedachten zegen,
Die mijnen wensch vervult en uwe hoop bekroont!
Zoo wij 't gevoel in ons door ontrouw nimmer krenken,
't Zij in des levens nacht ons vreugde of smart verbeid',
Dan is de zee, mijn Vriend! wen we aan elkaar gedenken,
Geen klove, die, als 't graf, den dood van 't leven scheidt.
's Lands vlag zal, 't blijft mijn beê, heur banen eens ontplooijen
Op 't vaartuig, dat u weêr naar Hollands duinen voert,
Vóór de ouderdom ons hoofd met wintersneeuw zal tooijen,
Of 't alverslindend graf ons in zijn kluisters snoert!
Zweef dan, het oog op God, door stormgeweld en golven!
Betrouw Hem, schoon uw hoop in 't nijpendst wee verflaauwt!

Zwerft ge op den Oceaan, van baren als bedolven,
  Gij weet, Zijn schepter reikt zoo ver de hemel blaauwt.
Streef dan, op Hem gerust, waar u de zee moog' fling'ren,
  Het geurig Morgenland bemoedigd in 't gemoet!
Neem aan dit jongst geschenk; 't moge u den Vriend herin'ren!
  Hem blijve uw vriendschap bij; u, dees zijn affcheidgroet!

Amsterdam, JOH^s. HILMAN.
29 Sept. 1835.

EENZAME KLAGT OVER MIJN CELIBAAT. (*)

God! wat is eens Priesters leven
  Aaklig, treurig, somber, stil!
Is het ongepaarde leven
  Op deze aarde dan Uw wil?

Neen! in Edens weelgen lusthof
  Gaaft Gij Adam eene gâ,
Die hem streelde, die hem kuste,
  Die hem troostte vroeg en spâ.

En moet ik verlaten blijven,
  Omdat ik Uw dienaar ben?
Neen! zij, die dit durven eischen,
  Smoren steeds, Natuur! uw stem.

Waarom moesten stugge grijsaards,
  Zonder merg en zonder gloed,
Voor altijd het lot beslissen
  Van den man met jeugdig bloed!

Moet ik dan een drift verzaken,
  Die mijn oog toch steeds verraadt?
Moet mijn tong schijnheilig liegen,
  Als mijn hart voor liefde slaat?

(*) Dit roerend beklag eens Priesters over zijnen ongehuwden staat, schoon, naar wij vreezen, de stem eens roependen in de woestijn, ruimden wij volgaarne het verzochte plaatsje in. *Redact.*

Alles, alles mint op de aarde,
  Plant en kruid en dier en mensch.
't Vischje, dat in 't water fpartelt,
  Vindt het voorwerp van zijn' wensch.

o! Zie ginds dat ftuifmeel vliegen
  Op de vleug'len van den wind!
't Is het zaad van plant of bloempje,
  Dat voldoening zoekt en vindt.

Ook de worm gevoelt de liefde.
  Zie, hoe 't diertje woelt en beeft
Bij het nad'ren van zijn wijfje,
  Dat naar zijne omhelzing ftreeft!

Hier kirt doffer om zijn duifje,
  Dat hij onverhoeds verloor;
Daar verkwijnt op 't eenzaam nestje
  't Vinkje in 't lustig zingend koor:

Vooglaar floeg haar gaaiken neder
  Met het listig warrend net;
Niets geeft haar de vreugde weder,
  Schoon zijzelv' zich vindt gered.

God! zou dan de heer der aarde
  Wreed verdooven 't Godlijk vuur,
Dat in al Uw fchepf'len gloeide,
  Van het eerfte fcheppingsuur?

Neen! dat mag, dat kan niet wezen.
  Ook de Priester, U gewijd,
Kan beminnen en U dienen,
  Zonder ftrenge pligten ftrijd.

Geef, o God! dat voor verlichting
  Eenmaal wijke 's nachtuils vlerk,
Die, finds zeven vlugtende eeuwen,
  Loodzwaar hing op Romes kerk!

Waarom, wreed en dwaas, Uw' dienaar
't Eerlijk huwelijk ontzegd?
Wil hem, in Uw gunst, hergeven
Aller menschen heilig regt!

God! hoe zou mijn ziel U loven,
Als ik, bij de lichte maan,
Aan de zijde van een gade
Uwe schepping gâ mogt slaan!

'k Zou haar op Uw' hemel wijzen,
Op de werken van Uw hand,
Die het gansch heelal, door liefde,
Houdt in 't schoonst en juist verband.

Zij zou mij de wrange zijde
Weêr verzoeten van mijn' staat,
Ja mij de aard' ten hemel maken,
Tot mijn jongste stonde slaat.

En, zoo zij me een kind mogt baren,
Pand van reine huwlijksmin,
God! dan kende 't heil geen palen
In ons zalig huisgezin!

'k Zou mijn zoon of dochter leeren,
U, met stamelenden mond,
Voor de grootste weldaad danken,
Die Uw gunst den vader zond.

Ach! verleen, die ons regeren,
God der liefde, een' milder zin!
Leid, Algoede, d'armen Priester
Eens den echtehemel in!

AAN DE KERKELIJKE SCHEURMAKERS ONZER DAGEN.

Wat zaait ge, ontzinden! waar gij kunt, in Kerk en Staat?
Verkett'ring, oproer, twist, verbitt'ring, broederhaat!

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

I N H O U D.

INHOUD.

I N H O U D.

INHOUD.

INHOUD.

